

[illegible]

[illegible]

FRANCISCI TURRETTINI

V. D. M. & S. Theologiæ Professoris

DE

SATISFACTIONE CHRISTI

DISPUTATIONES.

Cum INDICIBUS necessariis.

Adjectæ sunt ejusdem duæ

DISPUTATIONES;

I. *De* Circulo Pontificio. II. *De Concordia* Jacobi *&* Pauli *in articulo* Justificationis.

LUGD. BATAVOR.

Apud { FREDERICUM HARING.
TRAJECTI ad RHENUM,
ERNESTUM VOSKUYL. 1696. }

Cum Privilegio.

LECTORI S.

SI quas hîc vides *Diſputationes*, LECTOR Amice, eo conſilio primùm conſcriptæ fuiſſent, ut in volumen aliquod collectæ publici juris fierent, & juſti tractatus loco eſſe poſſent, major forte in eis *ἀκρίβεια*, majus certè ac diligentius paulo adhibitum fuiſſet ſtudium, ut opus accuratius, excultiuſque prodiret. Sed cùm nihil minus in animo haberem quum ab initio de illis parandis cogitavi; Et id tantùm apud me ſtatuerem, ut ſtudioſæ Juventuti Nobis commiſſæ informandæ, & exercendæ pro more in Academiis vulgo recepto inſervirent; Mirum tibi haudquaquam videri debet, ſi non pauca in iis jure deſideres; Plura forte & ipſe requiro, quæ niſi vis major obſtitiſſet ab omni editione procuranda deterrere me debuerant: Et ſanè cùm in immenſa illa qua ferme obruitur Orbis literatus hodie Scriptorum copia, tam rari occurrant Libri qui uſquequaque Lectoribus placeant, tot contra reperiantur qui triſtia experiuntur fata, ſive quòd novitatis lenocinio quo plerique allici ſolent deſtituantur, ſive quòd per ſummum

quod ubique ferme obtinet ſcribendi cacoëthes cruda & indigeſta à variis in publicum propellantur ſtudia, & ea promantur quæ vel penitus premenda fuerant, vel nonum certe aut decimum in annum condenda; Quis tenuitatis ſuæ ſibi conſcius ſatius non judicet latêre, & ſeriò expendere quid valeant humeri, quid ferre recuſent, quàm in medium temere prodire, & Lectori negotium faceſſere? Ego certè hac potiſſimum ratione ab iſta ſcriptione, ut ab omni alia alienum me hactenus fuiſſe libens profiteor, quod non ignorant qui me norunt. Accedebat & altera, quòd cùm perſpectum eſſet, quamplures Viros Celeberrimos & Veteranos Theologos hoc argumentum ita ſolidè pertractaſſe, ut poſt eorum meſſem vix ulli ſpicilegio locus eſſe poſſit; Non ita mihi ſuffenus eſſe potui, ut arbitrarer ex Opere hoc tumultuario, & Velitationibus iſtis Academicis, quæ nec excultæ ingenio, nec elaboratæ ſunt induſtria, multùm utilitatis & fructus ad Eccleſiam redire poſſe; Verùm cùm a variis non planè improbatos fuiſſe hoſce noſtros conatus intelligerem; Nec amplius mei juris eſſent quæ jam in publicum emiſſa erant; effecerunt amicorum & eorum qui apud me plurimum poſſunt hortationes & deſideria, ut primum hunc ingenii fœtum, & hoc quicquid eſt operis petenti Typographo quamvis ægrè permitterem.

Non eſt porro quod quæras cur hoc argumentum potius

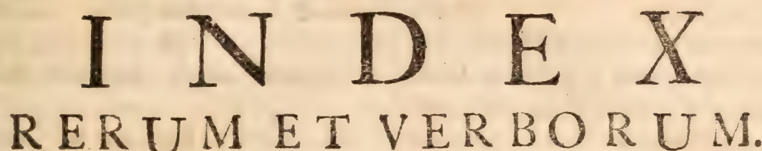
potius quàm quodlibet aliud ſelectum fuerit; Præterquam quod enim non ſponte à me ſuſceptum, ſed à piis ſtudioſis ad συζήτησιν propoſitum; ſi rem ipſam expendis, facilè mecum fateberis nullum aliud in tota Theologia noſtra momentoſius eſſe, & cujus cognitio fidelibus magis ſit neceſſaria; Nullum ſanè quod majori impetu Satan hoſtis ille ἄσπονδος ſalutis noſtræ evertere ſemper ſit conatus: noviſſimiſque imprimis hiſce temporibus per peſtilentiſſimos hæreticos, qui ut Religionem Chriſtianam peſſundarent, duo primaria ejus fundamenta *Divinitatem* Domini noſtri Jeſu Chriſti, & ejus *Satisfactionem* convellere omni ope ſategerunt. Optandum equidem fuerat, ut hujuſmodi monſtra ab ipſo ortu necarentur, nec tam infauſti fœtus nanciſcerentur qui obſtetrices manus illis porrigerent; Sed cùm nimis latè venenum hoc ſerpere jam ſatis conſtet, & exitialia hæc ſcripta plurium manibus hodie terantur; Æquum etiam fuit alexipharmaca ſubinde parari, quibus Juniores adverſus luem iſtam peſtiferam præmunirentur, & animi piorum in veritate magis magíſque confirmarentur. Hoc conſilio Viri Doctiſſimi, quos Deus ſubinde excitavit ut Orthodoxæ Veritatis in Eccleſia eſſent πρόμαχοι fortiſſimi, in eo hactenus operam ſuam utiliſſimè collocarunt; Horum & nos prementes veſtigia licet non paſſibus æquis, haud abs re nos facturos ſu-

mus arbitrati, ſi in propugnanda iſta Veritate adverſus ignita Satanæ tela noſtram qualemcunque explicaremus induſtriam.

Cùm autem Tria vulgo de SATISFACTIONE CHRISTI quæri poſſint. I. An *Neceſſaria* fuerit II. An *Vera* III. An *Perfecta*. De tribus iſtis Quæſtionibus diſtinctè agendum Nobis eſſe duximus; In duabus Prioribus cum Socinianis; In Poſtrema cum Pontificiis manus conſerendæ fuerunt. Sed ita tamen in iis ſumus verſati, ut primam & tertiam de *Neceſſitate* & *Perfectione* breviùs abſolverimus; Secundam verò de *Veritate* quæ ampliorem explanationem requirere videbatur, quámque majori molimine impetunt Adverſarii fuſius paulò ſimus perſecuti, & nihil quantum quidem à nobis fieri potuit ex iis omiſerimus quæ tum ad Veritatis confirmationem, tum ad Erroris confutationem facere poterant, non modò objectiones contrarias ſolvendo; ſed & argumenta orthodoxa à ſtrophis & cavillis τῶν ἐξ ἐναντίας vindicando, additis etiam variis currente prælo quæ ad argumenti illuſtrationem pertinere videbantur. Si quid porro à Nobis hîc ſit præſtitum, Tuum erit, Candide Lector, Judicium; Nobis ſat fuerit, noſtrum hac in parte tibi in aſſerendo graviſſimo hoc Religionis noſtræ myſterio probaſſe ſtudium. Hoc ergo æqui boníque conſule, & conatibus noſtris in poſterum fave. *Vale.*

INDEX
LOCORUM SACRÆ SCRIPTURÆ,
quæ hîc vel explicantur vel vindicantur.

II. PA-

INDEX
RERUM ET VERBORUM.

Tra-

INDEX DISPUTATIONUM, CUM RESPONDENTIUM Nominibus.

Dispu-

DISPU-

DISPUTATIO THEOLOGICA PRIMA *DE* SATISFACTIONIS CHRISTI NECESSITATE.

Respondente *Gabriele* DEMONTHOUZ, *Genevensi.*

THESIS PRIMA.

UM suavissima de Satisfactione Christi Doctrina, præcipuum sit salutis nostræ Caput, Fidei anchora, Spei azylum, Charitatis norma, ut sanctè monet *Athanasius*; atque adeo vera Christianismi basis, pretiosissimumque Christianorum κειμήλιον; quâ salvâ & illius structura constat, & istorum consolatio, & quâ rursus vel eversâ vel corruptâ totius Religionis compagem luxatam & dissipatam ruere necesse est: Nihil antiquius divinæ Veritatis Cultoribus esse debet, quàm ut accurato pensitetur examine, & in aperta luce collocata, ab omnibus agnosci, firmaque ex Verbo Dei fiducia constanter retineri possit.

II. Atque eo diligentiùs hoc expendendum est argumentum, quod nullum sit ferme Religionis Christianæ mysterium, quod Diabolus & Mundus capitales salutis nostræ hostes graviori odio & contumelia, vel aperto marte, vel occulta arte perpetuò impetiverint, nullum quod tot erroribus ad Ecclesiæ perniciem turbare ac subvertere etiamnum hodie moliantur.

III. Nam ut de *Pharisæis* & *Pseudoapostolis* qui Christi & Apostolorum tempore vixerunt nihil nunc dicamus, quorum illi directè saluberrimum hoc dogma impugnabant, propriam justitiam stabilire conantes Rom. x. 3. isti verò indirectè & per cuniculos aggrediebantur, Mosem cum Christo, Opera cum Fide,

Justitiam hominum cum Justitia Dei exitiali mixtura conjungentes, quos propterea Paulus Gal.v.4. dicit καταργεῖσθαι ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ, id est ita evanescere & rescindi à Christo ut Christus ipsis planè inutilis reddatur: Ut etiam *Valentinianos* & *Gnosticos*, *Arianos* & *Photinianos* aliosque istius furfuris homines jampridem à veteribus Conciliis & Patribus damnatos, & infami hæreseos stigmate notatos omittamus, quos & Χριστομάχους, & Servatoris merito & satisfactioni iniquiores fuisse notius est quàm ut probatione indigeat; Quis nescit *Pelagium* ipsum inter varios ac multiplices quos fovit errores, hoc etiam implicitum fuisse quòd Gratiam medicinalem Christi in sola doctrina ipsius & exemplo sitam esse putaret? Christum enim ideo venisse arbitrabatur, non ut genus humanum ab ulla captivitate vel ab ullo carcere liberaret, sed tantùm ut demonstraret viam salutis, & vitæ æternæ traderet documenta, ut præberet salutaris vitæ exempla, se ipsum proponens nobis in humilitatis & patientiæ exemplum, prout ex variis Augustini locis comprobari facilè potest; Et usque adeò hæc exitialis labes contagione sua Ecclesiam Christianam infecerat, ut ad *Bernardi* usque tempora remanserint pestis hujus reliquiæ.

IV. Seculo enim XII. ingruentibus Sophistarum tenebris, emersit apud Gallos versuti acuminis, & multijugæ, prout ferebant ista tempora, eruditionis *Petrus Abailardus*, cui impingitur à Scriptoribus illius ævi quod Satisfactionem Christi cum priscis hæreticis impiè & sacrilegè negarit, unde *Claræ-Vallis Abbas Episto.* 190. ad innocentium Papam, varios illius errores & pestifera dogmata commemorat, sed imprimis circa Redemptionis mysterium, quòd is docuerit non alio fine apparuisse Christum in carne aut mortem subiisse quàm ad instructionem nostri per verbum & contestationem charitatis suæ per mortem: Mysterium verò Incarnationis quod post Apostolos à Doctoribus constanter creditum esse fatebatur, partim eo impugnabat quod nulla opus fuerit Satisfactione, quia sola Verbi prædicatione potuerit Deus instaurare genus humanum, partim quod crudele & iniquum sit ut per cruentam & ignominiosam mortem ejus qui innocens & ipsius Dei filius sit, pro alienis peccatis Deo satisfiat.

V. Non defuerunt tamen qui meliorem mentem *Abailardo* hic tribuant; nam *Petrus Cluniacensis* non ignobilis Scriptor illorum temporum de hoc in Epistola quadam testatur quod sanctè & devotè in Cheniacensi Monasterio ultimum vitæ actum transegerit, quin de Articulo Satisfactionis in Apologia quadam ejusdem expressam hanc reliquit thesim, *Solum Incarnatum Filium Dei profiteor, ut Nos à Servitute peccati & jugo Diaboli liberaret & supremæ aditum vitæ morte sua nobis reseraret*: unde non est quod *Joh. Crellius* in responsione sua ad Hugonem Grotium de Abailardi consensu in oppugnanda Salvatoris Satisfactione tantopere glorietur.

VI. Post Reformationem verò in Euangelii & scientiarum παλιγγενεσίᾳ, etsi Lux illa salutaris quæ cœlitus affulsit videbatur ferales illas cæci erroris depellere

pellere debuisse tenebras, fuerunt tamen nimis multi qui sanctissimum hoc dogma sollicitare & adulterare conati sunt. Notum est quid *Michael Servetus* homo ad omnem improbitatem ab ipsis furiis effictus blasphemè de hoc pronunciaverit, Quid *Georgius Blandrata*, *Valentinus Gentilis*, *David Georgius* circa istud impiè censuerint; Accesserunt *Lælius Socinus*, *Bernardinus Ochinus* ac tandem infaustus ille *Faustus Socinus*, *Lælii nepos*, qui ut Christi Divinitatem ita & Satisfactionem execrabili & diabolica planè audacia impugnare & convellere sunt moliti; & longè periculosius hac in parte ipsis Pontificiis errarunt: Nam licet meriti istius & Satisfactionis pretium & efficaciam non uno modo labefactare annitantur Papicolæ, perfectionem ejus in dubium vocando dum panniculos Satisfactionum & meritorum humanorum illi assuere non erubescunt; nunquam tamen hactenus eo insaniæ progressi sunt ut ejus & necessitatem & veritatem exertè negarent, quod infelix Socinianorum turba quibus nihil Christiani restat præter nomen magno molimine est aggressa veteres & pridem explosas hæreses ab inferis reducendo. Ad horum partes non obscurè accedunt *Remonstrantes* quicquid in adversum huic crimini amoliendo afferre possint, ut *Leidenses* in Censura sua, *Festus Hommius* in specimine, & *Bodecherus* in Sociniano-Remonstrantismo abundè demonstrarunt.

VII. Quamvis verò in purganda hisce monstris Ecclesiâ vires suas feliciter explicuerint & prisci seculi Heroës olim, & novissimè Celeberrimi multi Viri quibus propiùs cum ipsis congrediendum fuit: Nondum tamen proh dolor! hæc ita prostrata & sublata videmus, quin subinde ad redintegrandum bellum novas admoveant machinas, & submittant copias, unde quivis facilè conjiciat rem non ita confectam esse, ut non in ea suam exercere industriam pro se quisque possit aut debeat; Non ingratum ergo vel ἀπροσδιόνυσον fore speramus, si pro modulo nostro in veritate magis magisque illustranda & asserenda laborantes sententiam Orthodoxam paucis complectamur Positionibus, & publicâ disquisitione expendendam cum bono Deo proponamus.

VIII. Quod antequam facimus præcognita quædam de Voce ad Rei illustrationem necessaria præstruenda sunt. *Satisfactionis* vox Latinis semper in usu fuit creberrimo, sed variâ significatione usurpatâ; Nam ut nunc mittamus generaliorem significatum quo *satisfacere* is dicitur qui alicui placet & morem gerit, quomodo *Ulpiano* authore ei *satisfacere* dicimur cujus *desiderium implemus*; Certum est in usu communi bifariam dici, vel de *reparatione offensæ*, vel de *solutione debiti*, satisfit enim pro offensa, & pro debito; Nam qui se purgat & excusat apud eum qui offensam passus est, *satisfacere* dicitur, unde veteres Romanæ linguæ Scriptores eum satisfacere dicunt, qui vel facto vel verbis testatur sibi dolere quod alterum læserit, ultionemque simpliciter deprecatur, & velle se in gratiam cum eo redire significat; Cicer. 2. Philipp. *Acceperam jam ante Cæsaris literas ut mihi satisfieri paterer à te* id acciperem purgationem & excusationem tuam. Sic Alcmena apud Plautum Amphitruoni iratior, à quo se

contumeliosis verbis læsam fuisse conqueritur, profitetur se non aliter cum eo redituram in gratiam nisi satisfecerit *Amphitr. Act.* 3.

Quin ego, inquit, *illum*, *aut deseram*
Aut satisfaciat mihi; *atque abjuret insuper*
Nolle esse dicta quæ in me insontem protulit.

Hinc Satisfactionis formula apud Veteres erat, *Nollem factum*, *jusjurandum dabo te esse indignum hac injuria.* Terentius Adelphis *Ego vestra hæc novi*; *nollem factum*, *jusjurandum dabitur esse te indignum injuria hac.* At pro debito satisfit solvendo debitum & liberando fidem. Unde est quod in usu Jurisconsultorum *Satisfactionis* & *Solutionis* voces non rarò tanquam æquipollentes usurpantur; Sæpius tamen est cùm ut distinctæ separantur; *Solvere* enim is propriè dicitur qui ipse per se pretium numerat, *Satisfacere* qui quod alius debet vel æquivalens solvit *l. Solutionis D. de verborum signi. l.* 4. Quò pertinet Scholastica Satisfactionis definitio cùm dicitur esse *voluntaria redditio æquivalentis aliàs indebiti*, cùm nimirum fidejussor quod alius debet aut æquivalens reddit creditori *Scot.* in IV. *Dist.* 15.

IX. In Sacris *Satisfactionis* vox hoc gemino pariter sensu usurpatur, vel pro humili confessione, agnitione peccati, & petitione veniæ, vel pro solutione plena quâ justitiæ divinæ pro peccatorum debitis satisfit; Priori sensu peccatores dicuntur sæpius apud Patres *Deo satisfacere* cum humili confessione peccatum agnoscunt, & veniam ejus deprecantur Origenes homi. 3. in Jud. *Humilia te ipsum Deo*, *& satisfacito ei in confessione pœnitentiæ* Lactantius lib. 4. c. 17. *Si peccata nostra confessi satis Deo fecerimus* Cypria. de lapsis loquens. *Peccatum suum satisfactione humili*, *& simplici confitentes*; Ita omnis peccatoris pœnitentis actus qui Deo placet ejusque veniam & gratiam impetrat, quo scilicet testatur sibi de admissis peccatis vehementer dolere, eaque se facta nolle, adeóque ex animo cupere in Dei gratiam redire, *Satisfactionis* nomine apud eos venit; Et quia nobilis imprimis erat lapsorum fidelium pœnitentia publica, in ea potissimum & singulari quadam ratione hæsit apud veteres Satisfactionis vocabulum; Unde in Ecclesia *Satisfactionis* nomen increbruit ad significanda publica illa pœnitentiæ testimonia quæ ab illis qui in grave aliquod & notorium peccatum inciderant publicè solebant in Ecclesia veteri ad fidelium ædificationem, & offendiculi dati reparationem exhiberi quæ *Satisfactiones Canonicæ* dicebantur, & in foro externo Ecclesiæ dabantur. Ex quibus patet, ut hoc obiter dicamus, quàm ridiculi sint Pontificii dum Patrum loca quæ de istiusmodi Satisfactionibus loquuntur ad Satisfactionum suarum vel propriarum vel alienarum commentum probandum trahere conantur, cùm tamen constet longè aliam esse apud hos & illos vocis istius significationem.

X. Secundo verò sensu cùm Satisfactio pro solutione sumitur, non est cujusquam peccatoris Deo satisfacere, solius Christi hoc est proprium, qui pro pec-

peccatis nostris λύτρον in cruce persolvit, & obedientiâ usque ad mortem Dei justitiæ plenè satisfecit; Et hæc est significatio hujus loci propria cum de *Satisfactione Christi* disputamus. Per eam quippe nihil aliud intelligimus quàm voluntariam Christi θεανθρώπου obedientiam & passionem, quâ se ipsum obtulit Deo per Spiritum æternum in sacrificium ἱλαστικὸν, ut pro nobis impleret omne Legis postulatum, & omnes pœnas ex ordine divinæ Justitiæ nobis debitas in se transumptas tanquam fidejussor noster lueret; atque ita propitiatione perfectissima pro peccatis nostris præstita, liberationem à morte & maledictione, simulque jus ad vitam æternam absolutissimâ Justitiâ suâ nobis acquireret. Unde constat ad hanc Satisfactionem tum *actiones* tum *passiones* Christi concurrere quibus plenissimè legem implevit tum faciendo quæ jubebat, tum patiendo quæ interminabatur, Cùm enim utrumque ab homine peccatore lex requireret & utrumque ad perfectam salutem necessarium esset, utrumque etiam pro nobis *solvi* ab ipso debuit, ut in eo perfectum δικαίωμα haberemus quo non modo impunitatem respectu pœnarum à sanctione Legis denunciatarum consequeremur, sed & positivè jus vitæ æternæ quam facientibus lex promittit adipisceremur; Licet autem hæc Christi Satisfactio in morte potissimum eminuerit, unde illi in Scriptura sæpe salus & redemptio solet tribui *synecdo*, quia fuit cumulus & corona ejus obedientiæ, ad totam tamen vitam extendenda est in qua Christus justitiam omnem implevit, & sic merendo fatisfecit & satisfaciendo meruit.

XI. Quamvis verò *Satisfactionis* vox præcisè sic sumpta quoad verba sit ἄγραφος, tamen æquivalenter & κατὰ τὸ πρᾶγμα in Scripturis sæpe occurrit: Nam voces tum V. tum in N. T. ἰσοδυναμοῦντες reperiuntur; in V. quidem T. פְּדָה & פִּדְיוֹן Exo. 13. 13. Ps. 49. 8. 9. כֹּפֶר & כִּפֵּר Exo. 21. 30. Levit. 13. 30. unde dies כִּפֻּרִים quia in illo solemnis fiebat propitiatio pro populo; In N. λύτρον ἀντίλυτρον ἀπολύτρωσις τιμὴ, ἱλασμὸς λυτροῦν. ἀπολυτροῦν ἐξαγοράζειν & sim., quæ ut suo loco videbitur apertè eam connotant, ne varias phrases commemoremus ex quibus invictè elicitur ut in sequentibus patebit.

XII. De hac autem *Satisfactione* tria potissimùm quæri possunt, 1. An fuerit necesse Christum satisfacere pro nobis; 2. An verè & propriè satisfecerit; 3. An perfectè & absolutè omnibus partibus sibi demandatis defunctus sit; In primo attenditur *Necessitas*; In secundo de *Veritate* inquiritur; In tertio consideratur *Perfectio*, de his enim tribus gravissimæ moveri solent controversiæ tum à Socinianis tum à Pontificiis: Nos verò nunc quidem primum illud caput executuri 1. Quæstionis statum & partium dissidentium sententiam proponemus, 2. veram & Orthodoxam sententiam confirmabimus κατασκευαστικῶς 3. per ἀνασκευὴν præcipua Adversariorum argumenta confutabimus.

XIII. Etsi non intricatus videtur *Quæstionis status* Quædam tamen hîc ἐξαγώνια & non controversa removenda sunt. 1. Non quæritur An peccata pœnam mereantur & punibilia sint, utrinque enim est in confesso peccatum

omne esse pœnâ dignum. Nam cùm sit aliquid inconforme supremæ regulæ, hoc est Legi æternæ, fieri nulla ratione potest ut Deo non displiceat, adeoque peccatorem non obliget ad pœnam, qui enim Deo displicet, dignus est eo ipso qui à Deo rejiciatur; sed de eo controvertitur, An ut peccata punibilia sint, ita debeat Deus necessariò & velit actu punire semper ex Justitia. 2. Non disceptatur, An peccata quædam actu puniat vel punire debeat; Agnoscunt enim Adversarii Deum non posse non punire peccata impœnitentium & contumacium: Sed an omnia omnino ita puniat, ut nullum inultum abire patiatur. 3. Non vertitur propriè in controversiam An Deus ex *summo illo Jure* quod in Creaturam obtinet, & *potentiâ absolutâ* peccata remittere possit absque satisfactione; Neque enim ii sumus qui limites Omnipotenti statuere velimus; neque nostrum est definire quousque infinita illa & ἀνυπεύθυνος quam in Creaturam obtinet potestas extendatur? Sed quæstio est de Jure *virtutibus temperato & potentiâ ordinatâ* secundum quam non tantùm potest agere, sed agere vult & agit in hoc præsertim negotio. Denique non disquiritur An Christus debuerit aliquid facere & pati quo secundùm partis læsæ acceptilationem gratis & precariò consequeretur veniam; nam & illud dant Adversarii: Sed an meritoriè, reipsa, & integrè satisfacere debuerit, non omittendo aliquid quod stricto jure fieri debuit, sed tam agendo quàm patiendo quicquid ad salutem nostram erat requisitum.

XIV. Unde jam facilis & perspicuus emergit Quæstionis status; An scilicet Deo nobiscum ex Jure virtutibus temperato agente nullum peccatum impunitum dimitti possit, atque adeo Satisfactio Christi eatenus pro nobis necessaria fuerit, ut absque ea nec remissio peccatorum, nec salus æterna potuerit obtineri, seu An ex parte Dei non modo congruum & consentaneum, sed & necessarium fuerit Christum Justitiæ Divinæ pro nobis plenè ac perfectè satisfacere ad opus Redemptionis nostræ peragendum; Obliquè negant Pontificii, subdolè labefactant Remonstrantes, sed γυμνῇ τῇ κεφαλῇ & apertè oppugnant Socinistæ.

XV. *Socinus* passim contrarium astruit tum in *lib. de Servatore* tum in *Prælecti. Ego censeo*, inquit, *& orthodoxam sententiam esse arbitror Jesum Christum ideo Servatorem nostrum esse quia salutis æternæ viam nobis annunciaverit, confirmaverit & in sua ipsius personâ, cum vitæ exemplo, tum ex mortuis resurgendo manifestè ostenderit, vitamque æternam nobis ei fidem habentibus ipse daturus sit, Divinæ autem Justitiæ per quam peccatores damnari mereremur pro peccatis nostris neque illum satisfecisse, neque ut satisfieret opus fuisse affirmo.* Lib. 1. de Serva. c. 1. Idem statuit Catechef. Racoviensis, Ostorodii Institu. Smalzius contra Frantzium, Crellius contra Grotium, Volkelius denique contra omnes.

XVI. Orthodoxorum vero constans est sententia, Christum pro peccatis nostris omnibus Justitiæ divinæ verè & perfectè satisfecisse, & ut satisfaceret omnino necesse fuisse, ita ut absque eo foret, nulla nobis vel remissio-

missionis peccatorum, vel salutis & immortalitatis spes affulgere posset.

XVII. Hìc autem mirari satis non possumus, quòd ex Lutheri discipulis nonnulli sint, atque inter alios *Gherardus* in loco de Justifi. c. 36. qui occasionem datam volunt novis Photinianis hujus blasphemi erroris sui per doctrinam Ecclesiarum nostrarum de absoluto Electionis decreto. *Nam*, inquit, *si absolutâ Dei voluntate salvandi sint electi ad vitam æternam, utique etiam absolutâ Dei voluntate peccata illis remittentur, vel certè remitti potuerunt, adeoque nihil opus est Christi satisfactione aut merito:* Illi verò eadem argumentandi ratione facilè collegerint non opus esse vel fide vel pœnitentia: Sed iniquissima est accusatio, & vel ex eo satis refutatur quod qui pro absoluto electionis decreto pugnamus, etiam pro vera Christi satisfactione adversus illa dogmatum portenta totis viribus decertamus; Et sanè absolutum decretum de fine nullum affert mediorum constitutioni præjudicium, cum potius illi subordinentur, nam qui destinavit nobis ab æterno salutem ex solo beneplacito, noluit tamen eam conferri in tempore nisi satisfactionis interventu: Qui nos dilexit amore benevolentiæ ut daret Christo, & Christum nobis, non diligit amore beneficentiæ nisi in eo & propter eum. Unde *Electi* dicimur *in Christo* Eph. 1. 4. non ut Electionis causa meritoriâ & antecedente, sed ut executionis fundamento ac primario medio consequente.

XVIII. Cæterùm inter Orthodoxos de *Satisfactionis necessitate* aliquod occurrere sententiarum divortium non diffitemur; Nam etsi omnes mordicus necessitatem satisfactionis tueantur adversus communem Adversarium, ita ut nulla alia ratione actu liberemur à peccatorum reatu & morte quam per eam, cum in nullo alio quam Christo sit salus Act. IV. 12. Non pariter tamen omnes & ex æquo necessitatem illius adstruunt: Quidam enim *necessariam* quidem fatentur fuisse *Satisfactionem*, sed ex *hypothesi* tantum decreti divini, quatenus hoc apud se statuit Deus, & hanc suam voluntatem in Verbo patefecit, nimirum ut per λύτρον Sponsoris & Mediatoris nostri liberaremur: *Necessitatem* etiam *congruentiæ* hìc agnoscunt, quia maximè congruum erat divinæ Majestati, ne impunè violari dicerentur ejus præcepta, adeoque ipsi Justitiæ præjudicium aliquod fieri, peccata non aliter dimitti, quàm acceptâ Christi satisfactione; At non ita absolutè necessariam eam censent, quin alii modi Liberationis & salutis Deo possibiles fuerint, quâ in sententia videtur fuisse *Augusti.* cum disertè dicat li. 13. *de Trini.* c. 10. *Alium modum Deo possibilem non defuisse cujus potestati cuncta æqualiter subjaceant, sed sanandæ nostræ miseriæ convenientiorem modum alium non fuisse nec esse potuisse:* Alii verò non tantùm *necessitatem* quandam hypotheticam urgent quæ solâ voluntate Dei nitatur, sed & *absolutam* quæ fundetur in Justitia; unde pertendunt Deum mortem filii sui decrevisse in Redemptionis pretium, non modò quia nolit peccata remittere sine satisfactione, sed & quia non possit per Justitiam; & hanc sententiam Nos libenter amplectimur, tum quia Scripturæ sacræ magis est consentanea, tum quia commodior est ad retundendam

pesti-

pestilentissimi hæretici pervicaciam, cui non parum, imprudentes licet qui aliam insistunt viam, gratificantur.

XIX. Ut ergo ad sententiæ nostræ confirmationem accedamus, statuimus duobus imprimis fundamentis niti Satisfactionis necessitatem, *Naturâ* scilicet Dei, ejusque *Voluntate*; Illa in proprietatibus & virtutibus ejus elucet; Ista in Lege & Verbo Euangelii declaratur: Et ad *Naturam* quidem quod attinet facilè demonstramus, necessariam fuisse satisfactionem: Nam si Deus naturâ Justus est, si perfectè odit & aversatur peccatum ut sanctitati & Justitiæ suæ è diametro repugnans; utique non poterit non illud punire, ac proinde nec poterit illud absque satisfactione remittere, At prius illud certissimum est; Nam præterquam quod negari non potest Justitiam esse de conceptu essentiali Divinitatis, siquidem repugnat omnino, imò blasphemum est concipere Numen quod sit injustum; si Scripturam consulimus toties Justitia illa Deo tribuitur, ut nullus dubitationi locus superesse possit: Quid enim aliud sibi vult Regius Psaltes quum ait Ps. v. 6. 7. *Odisti omnes qui operantur iniquitatem, non est commoraturum apud te malum* & Ps. cxix. 135. *Justus es Domine & Recta Judicia tua*, Quid aliud Abrahamus Gen. xviii. 25. *An Judex terræ totius non exerceret jus?* Quid aliud Daniel ix. 7. *Tibi Domine Justitia* &c. & Habac. c. 1. 13. *Purior es oculis quàm ut aspicias malum.* & Jos. xxiv. 19. *Non potestis colere Jehovam* (scilicet cultu hypocritico) *quia Deus sanctissimus est, Deus fortis, zelotes non feret defectionem vestram & peccata vestra.* Quid aliud Paulus cùm testatur Rom. i. 18. *Patere iram Dei è cœlo adversus omnem impietatem & injustitiam hominum*, & vers. 32. *Singulos in conscientiis suis convictos esse, hoc esse Dei* δικαίωμα *quod qui talia faciunt digni sunt morte.* Denique ne plura hic congeramus, Dominus ipse protestatur sæpius *se fortem esse & zelotem qui nullo modo absolvat sontem, sed visitet iniquitatem patrum in filios*, Exod. cap. xx. 5. & xxxiv. 7.

XX. Positâ autem semel hâc in Deo Justitiâ necessariò sequitur, pœnam ex ea peccato deberi; Nam cùm Justitia hæc sit ἐπανορθωτικὴ & distributiva quæ versatur in suo cuique tribuendo, prout eam *Cicero* describit ad Herennium dum ait esse æquitatem jus unicuique tribuentem pro dignitate cujusque, & Simonides referente Aristotele in Polit. positam esse dicit ἐν τῷ τὰ ὀφειλόμενα ἑκάστῳ ἀποδιδόναι, omnino requiritur ut quemadmodum ex ejus præscripto bonis benè debet esse, ita & malis sit malè, Rom. ii. 6. 7. 8. Ita de Odio & Ira Dei si ratiocinari volumus res clara erit; Cùm utrumque ἀνθρωποπαθῶς tantùm Deo tribuatur, sed θεοπρεπῶς intelligendum veniat, nullam animi ægritudinem vel perturbationem in Deo notat, sed tantùm summam rei alicujus displicentiam & detestationem cum certa & constanti voluntate eam puniendi: Rursus cùm nihil velit Deus quod non possit, omnino si odit peccatum naturaliter, inultum illud abire nunquam patietur, unde Psaltes, Psal. v. 6. 7. ex eo quòd Deus odit iniquitatem, concludit eam non impunè mansuram, quo significat eum esse inter odium peccati ejusque punitionem nexum, ut vinculum

illud

illud resolvi haud quaquam possit. Non est ille instar fictitiorum Gentilium Numinum quæ fictâ & imaginariâ satisfactione contenta iram facilè deponere credebantur, unde apud illos in usu nonnunquam fuit pictas victimas assumere in expiationem peccatorum, quod *Alex. ab Alex.* post Thucydidem prodidit, & Jupiter ipse sæpiùs accensis tantùm facibus placabatur: At Deus noster ignis consumens est, oculi ejus puriores sunt quàm ut aspiciat malum, multò minus ut illud inultum ferat.

XXI. Non nos latet equidem variè hîc argutari Adversarium ut vim istius argumenti declinet. I. Circa vocem *Justitiæ* negat illam designare propriè in Scriptura Justitiam illam ἐπανορθωτικὴν & vindicatricem quam urgemus Nos, cujus ipse nullam necessitatem agnoscit nisi circa impœnitentes, sed potius *Justitiam universalem*, id est, Æquitatem & Rectitudinem quæ alibi puritatis ac sanctitatis nomine venit, & secundùm quam ea omnia facit, quæ fieri jure debent, seu quæ fieri jus & honestas postulat; Unde *Prælecti* cap. 16. *neque enim*, inquit, *in Deo ulla Justitia est quæ peccata omnino punire jubeat, cui ipse renunciare non possit; Est quidem in Deo perpetua Justitia, sed hæc nihil aliud est quàm æquitas & rectitudo.* Verùm frustra hæc & perperam ab eo afferuntur. Nam etsi non negamus diversimodè sumi vocem Justitiæ, ita ut vel Justitia universalis, vel particularis intelligatur, & hæc rursus vel *in dictis* vel *in factis* attendatur; pertendimus tamen sæpius & in hoc præsertim negotio sumi *relatè ad Judicium* pro constanti voluntate peccata ulciscendi; quod vel ipsa locorum antea laudatorum inspectio comprobare poterit abundè? Neque Paulus diceret *Justum esse apud Deum reddere afflictionem affligentibus*, 2 Thess. 1. 6. vel Angelus *Deum esse Justum & Judicia ejus justa*, eò quòd in peccata severè animadverterit. Apocal. XVI. 5. 6. 7. vel David, Daniel, Nehemias toties Justum vocarent Deum ob pœnas varias vel fidelibus vel impiis illatas nisi propriissimè hæc *Justitia particularis* Deo competeret, non tantùm ad modum actus arbitrarii & liberi quem Deus possit exerere vel non exerere pro libitu, sed ad modum proprietatis, cujus quidem *exercitium* objecta, & modi *liberrime* à Deo & sapientissimè ut omnia administrantur, sed quæ tamen quoad *radicem* & *principium* Deo sit *essentialis.* Huc pertinent ea omnia loca in quibus Deus dicitur toties justè & in justitia mundum judicaturus in quibus Judicia sua ex justitia exercere perhibetur ut Ps. IX. 5. & CXIX. 131. Act. XVII. 3. Ro. II. 5. & III. 5. 6. &c. Nam hæc dici non possent nisi Justitia hæc particularis virtus esset & proprietas naturalis ex qua justum ejus judicium promanat. II. Imò etsi daremus Adversario Scripturam per Justitiam, Æquitatem & Rectitudinem Dei potissimùm intelligere, nihil propterea decederet causæ nostræ, cùm non minùs hac ratione stringere possit argumentum; Nam cùm, ut rectè Philosophus tradidit, Justitia hæc virtus sit universalis quæ alias omnes sub se complectitur, omnino Æquitas ipsa non erit omnibus numeris absoluta sine Justitia vindicante, quippe quod æquum

sit imò æquissimum ut Dei odium testatum fiat in peccatorum punitione, suumque unicuique tribuatur. Ita si Justitia universalis intelligitur, particularis etiam notatur, quæ in illa ut species sub genere continetur: Et sanè Justitia illa universalis perfecta non posset dici, nisi cum amore sanctitatis concipiatur esse aversatio mali, & ex aversatione voluntas puniendi; quare enim Justus diceretur, nisi quia summam rectitudinem & sanctitatem habet, ita ut neque in ipso, neque in operibus ejus quicquam sit quod ab ea rectitudine vel tantillum recedat; At si posset non punire peccatum, posset non odisse, si posset non odisse posset amare, & sic non esset summè justus. Accedit etiam quòd cùm pœnas & supplicia peccatorum agnoscat Adversarius esse effectus irati Judicis, effectus isti necessariò arguunt causam in ipso, causa autem nulla dari potest nisi Justitia illa vindicatrix quæ Sanctitatis & summæ Rectitudinis pars quædam est & ἀπὸῤῥοή. Jos. XXIV. 19. Psal. XI. 7.

XXII. Excip. II. Odium & Iram Dei non statim inferre Justitiam vindicatricem esse Deo essentialem, posse enim esse liberæ voluntatis effectum, non proprietatis naturalis actum; Ut Deus oderit quia vult, non quia à natura necessariò ad id determinatur. 2. etsi odium esset naturale & necessarium non sequi statim pœnæ necessitatem, ut in nobis datur aversatio sine punitione, aversamur vitia eorum qui nos injuria afficiunt, nec statim licet aut lubet ea ulcisci, parentes filiorum vitia detestantur, & tamen sæpe sine pœna ignoscunt, quidni E. Deus pariter poterit odisse & non punire? 3. Si Deus punire potest ubi non odit, E. odio habere poterit & non punire; punivit autem Filium sanctissimum quem odio nunquam habuit. Resp. Sed hæc omnia vel falsa sunt vel ἀπροσδιόνυσα. Ad 1. dico falsò supponi odium & iram esse tantum liberæ voluntatis effectum & non proprietatis essentialis actum, licet enim à libera voluntate exerceatur; non minus tamen in attributo essentiali fundatur; Imò cùm actus supponat necessariò habitum utique actus odii & Iræ principium aliquod arguit quod non potest aliud esse ab ipsa justitia: quod ulterius confirmatur, quia fundatur in sanctitate & puritate Dei, unde Jos. XXIV. 19. Deus dicitur non laturus defectionem & peccata populi quia est sanctissimus & Hab. I. 15. *puritatem oculorum Dei* id. perfectissimam sanctitatem ait causam esse cur non aspicere possit malum, si E. sanctitas est naturalis & odium pariter. 2. quia amor boni in Deo non est indifferens sed necessarius, ut enim amat se ipsum necessariò, ita non potest non amare quicquid sibi simile est; E. odium erit necessarium ex ratione contrariorum. 3. Quia si esset actus liber & indifferens posset eum non exerere, Imò posset justè contrarium velle, id est amare peccatum; nam actus qui in sola voluntate fundantur sunt liberrimi, & ad nullum objectum ita inclinatur Dei voluntas quin si in contrarium inclinaretur posset id justè fieri quis verò ad hoc non horreat? Ad 2. Tam arcto nexu odium & pœnam peccati sociari credimus ut non possit illud poni sine ista ut dictum Th. 20. alias sequeretur peccatum Deo semper displicere, & tamen posse peccatorem

quà

quà talem ad ſe recipere, nam ſi poteſt non punire, poteſt condonare, ſi poteſt condonare poteſt peccatorem in ſinu ſuo fovere; Simile quod affertur eſt planè diſſimile; Aliæ ſunt viæ Dei aliæ noſtræ, noſtrum eſt averſari peccatum ſine vindicta privatâ, quæ iis tantùm competit qui ſunt in ὑπεροχῇ conſtituti, ſed de Deo ſine exceptione eſt dictum, *mea eſt ultio ego retribuam.* Deinde in nobis eſt averſatio frigida & ſæpe inefficax, vel quia nolumus, vel quia non poſſumus plectere; Ideo Magiſtratus & Patres non rarò præpoſterâ indulgentiâ hîc peccant, vel facultate puniendi deſtituuntur quia vana eſt ſine viribus ira: ſed Deus ſummè odit peccatum ut læſionem gloriæ ſuæ & quia ſummè potens eſt ulciſcitur infallibiliter: differt quidem aliquando vel transfert pœnas, ſed non ideo penitus aufert; ſemper punit ſi non in peccantibus ipſis ſaltem in Vade. Ad 3. dico argumenta ab oppoſitis non ſemper admitti poſſe in Theologia v. g. jubemur amicos amare, malè tamen quis cum Phariſæis colligeret debere inimicos odiſſe, ſic mala opera ſunt cauſa exitii, ergo & bona ſalutis, nec enim eadem cauſalitas eſt bonorum operum erga ſalutem quæ malorum erga exitium, hæc quippe efficiunt & merentur proprie mortem quia noſtra ſunt & indebita, at illa nullam talem σχέσιν habent ad ſalutem, quia nec noſtra ſunt nec indebita, & ſi neceſſaria ſunt ad eam neceſſitas eſt tantùm *præſentiæ* non *efficientiæ* & meriti, ut conditionum in ſalvandis, ſed non ut cauſarum ipſius ſalutis. Itaque non ſi Deus punire poſſet ubi non odit, continuò odio habere poterit, & non punire. 2. falſum Deum unquam puniviſſe ſine odio, nec exemplum Chriſti hoc evincit, nam licet *in ſe* & propria perſona dilectiſſimus fuerit Patri, tamen ut *Vas & ſponſor noſter* qui peccata noſtra in ſe recepit, Deum iratum ſenſit, & ſe à Deo derelictum queſtus eſt.

XXIII. Porrò hoc ipſum luculenter confirmari poteſt, ſive naturam *peccati*, ſive *Dei* ipſius σχέσιν in hoc negotio attendamus: Nam ad naturam quidem *peccati* quod attinet, quando certum debet eſſe & extra omnem dubitationis aleam poſitum, naturale aliquod diſcrimen intercedere inter vitium & virtutem, non tantùm poſitivum & liberum, prout *Carneades* olim cenſuit, qui Juſtitiam & Injuſtitiam nomina eſſe tantùm, rem autem ipſam pro hominum arbitrio mutabilem eſſe docuit; Certum itidem & manifeſtum eſt bonum morale cum phyſico & malum phyſicum cum morali naturali quadam neceſſitudine conſociari, ita ut & illud præmii & hoc pœnæ rationem habeat; quippe cùm conveniant utrinque in eodem genere vel boni vel mali, & divinam ſapientiam omnino decet hæc ſimul componi, nec ſine abſurditate fingi poteſt vel ſanctitatem abſolutiſſimam comitem habere perpetuam miſeriam & calamitatem, vel ſummum ſcelus cum ſumma & jucùndiſſima felicitate conjungi.

XXIV. Nec Sapientiæ tantùm hoc convenit, ſed Bonitati & Juſtitiæ divinæ imprimis conſentaneum eſt; Et bonitati quidem primò; ſiquidem tanta ejus vis eſt & magnitudo, ut non modò bonis bene eſſe velit, ſed ut nequidem videatur contrarium à ſe impetrare poſſe, ratio eſt manifeſta; cùm enim Deus

bonum ſit quo non poteſt eſſe melius, bonum autem ſit naturâ ſuâ amandum & expetendum, omni dubio procul eſt Deum ſeſe ſummopere amare; Porro ob eandem rationem ob quam Deus ſeſe amat quà bonus eſt, amabit etiam quicquid naturæ ſuæ ſimile reperiet, & in quo imaginem ſuam refulgere videbit: certum autem eſt in pietate & ſanctitate potiſſimam imaginis divinæ partem ſitam eſſe, quo circa non poteſt eam non amare vehementer ubicunque ea occurrit. Nemo autem quidquam amat uſque adeo vehementer ex bonitate, quin etiam ex Juſtitia vehementer oderit quod ei adverſarium eſt; hæc enim ſeſe invicem conſequuntur & ponunt; Jam verò quemadmodum qui amat ille etiam teſtatur amorem ſuum beneficentiâ ſi qua ratione id poteſt, amor enim in eo conſiſtit quòd bene iis volumus eſſe quos diligimus, adeò ut ſi per nos liceat non modò velimus, ſed etiam re præſtemus ipſa, ſic etiam qui odit ſi quo pacto id facere poteſt quicquid vindictæ habet præ manibus id omne in id quod averſatur effundit, ut vel deſtruatur penitus vel longiſſimè amandetur, itaque ſi odit Deus peccatum, puniet omnino & ulciſcetur.

XXV. Secundò dixi σχέσιν *Dei* hîc eſſe attendendam; neque enim hîc ſpectandus eſt *ut Dominus* ſimpliciter, aut *ut privatus*, ſed ut *Judex & Rector* mundi, atque adeò ut *Summus Magiſtratus*, ſiquidem pœnâ affligere, aut à pœnis aliquem liberare cùm punire poſſis, non eſt niſi Rectoris quà talis primò & per ſe, ut puta in familia Patris, in Republica Regis, in Univerſo Dei; Quod ex eo vel maximè patet quòd pœna ſit ultimum in coactione, Coactio autem non competat niſi ſuperiori τῇ ὑπερεχούσῃ ἐξουσίᾳ. Cùm ergo Deo ſupremum regimen & poteſtas gubernandi competat, non poteſt non Rectoris partes obire niſi Dominio iſto ſe abdicare, id eſt quod Scriptura poſſibile eſſe diſtrictè negat velit ſeipſum abnegare. Itaque quàm neceſſe eſt Rectori & Principi inter homines bonas & æquas leges ferre, & latarum ſe cuſtodem profiteri, vel præmia obedientibus largiendo, vel pœnas tranſgreſſoribus irrogando, tam neceſſe eſt Deum ſupremum mundi Rectorem & Judicem ſcelera hominum ulciſci nec impunita dimittere; *An non Judex totius terræ exerceret Jus?* Gen. XVIII. 25.

XXVI. Atque hinc facilè colligitur fruſtra hæreticum identidem nobis reponere, *Deum* ſe habere ut *partem offenſam* tantùm in hoc negotio, partem autem offenſam eſſe pœnæ creditricem, atque in ea re habere jus quale alii Creditores in rebus ſibi debitis, ut vel exigere poſſit vel remittere pro libitu. Nam I. *Punitio* de qua hîc quæſtio eſt non eſt actus competens *parti offenſæ* quà tali, quia alioquin opporteret omni parti offenſæ competere per ſe jus puniendi, quod falſum eſſe ex eo apparet, quod punire diximus eſſe actum τῆς ὑπεροχῆς: Læſi quidem qualeſcunque jure naturali & ordinariè jus habent poſtulandi reſtitutionem & damni compenſationem, poteſtatem autem cogendi, atque adeo conſtituendi & ſumendi pœnam, quà tales non habent, nam qui alium cogit ut reſtituat ablatum, eo ipſo ſeſe illo ſuperiorem conſtituit & regulas Ju-

Juris exequitur quod non facit quà læsus, sed quà potestate quadam Rectorali sive ordinaria sive extraordinaria instructus; Si ergo Deus punit vel pœnam tollit ut Judex, non facit ut pars offensa; Interim non negamus Deum qui peccata punit vel peccatoribus condonat rectè dici partem offensam, quia iis omnino offenditur primò & per se, sed punire aut impunitum dimittere, ei quà pars est offensa tribui negamus; punit quidem homines *quia læsus est*, sed non *quà læsus*, sed quà Rector.

XXVII. Deinde *Jus puniendi* in Rectore & Magistratu non est *jus absoluti Dominii*, aut *jus Crediti* simpliciter, in quo cuique licet facere de suo quod voluerit, ut pertendit Adversarius, nam istud comparatum est ejus gratiâ qui illud obtinet; at Jus puniendi non punientis propriè causâ existit, sed causâ totius Communitatis, & quoniam delicta publicè puniri interest; Pœna enim omnis propositum habet commune bonum, Ordinis nimirum conservationem & exemplum: Ad hæc nunquam cum justitia pugnat de Jure Dominii aut Crediti cedere, quia hæc est natura proprietatis ut eâ tam uti quàm non uti liceat, at Judex non potest abstinere à Jure administrando citra injustitiam, quia versatur in alieno negotio quo suum cuique tribuendum est, imò quædam peccata puta impœnitentium & contumacium, impunita dimittere injustum esset ipso fatente Adversario; Itaque longè alia ratio est debitorum & pœnarum, Creditoris atque Judicis, ac proinde cùm Deus non sustineat modò personam partis offensæ sed Judicis imprimis, nihil de Jure suo æterno & immutabili hac in parte cedere potest, ut fusius postea probandum erit

XXVIII. Ex his autem jam satis liquet Justitiam illam vindicatricem non esse actum liberum & arbitrarium qui à sola Dei voluntate pendeat, sed proprietatem essentialem ad cujus exercitium voluntas, posito peccato necessariò impellitur. Et sanè si Dei naturam decet ut non patiatur perire quem peccati pœnitet, quia bonus est & Clemens, non minus etiam decebit ut peccatum inultum abire non sinat quia Justus; Nam ut prius oritur ex naturali quadam ῥοπῇ & propensione bonitatis & misericordiæ versus pœnitentiam, ita & posterius fluit ex naturali quodam peccati odio & detestatione; Imò si accuratè rem putamus, posterius illud aliquanto magis convenire videtur. Nam cùm peccatum condonat id facit ex abundantia quadam bonitatis, sed nullo jure, nulla lege tenetur ad hoc præstandum; ideo Naturæ suæ in eo ductum modò sequitur, creaturæ verò nullum meritum: At in Justitia administranda præter Naturæ ῥοπὴν illam qua propendet in odium peccati, habet etiam rationem ordinis cujus custos est atque vindex, & cujus legem semel latam abrogare haudquaquam potest. Quoad prius, nullam videt in subjecto qualitatem quâ moveri possit ut illi benefaciat, vel si aliquam videt, contrariam videt Sanctitati suæ, & ejusmodi propter quam justè posset ab omni beneficio supersedere; At respectu posterioris subjectum videt eâ vestitum qualitate quæ

Justitiam ad exercitium incitet & necessitate quadam inevitabili propellat, unde *actus misericordiæ* planè *arbitrarius* est si eum præscindas à decreto, quia nullum habet fundamentum in subjecto circa quod exeritur, *actus* verò *Justitiæ necessarius*, quia non pendet tantùm à voluntate, sed ab ipsa Dei punientis & Rei puniendæ natura.

XXIX. Porro huic essentiali & indeclinabili Justitiæ Divinæ suffragatur *communis* hominum *sensus* & consensus; Unde enim impressa illa Conscientiæ vis quæ horrorem metumque incutit peccatoribus; Unde cæca illa verbera quibus torquentur post scelus admissum nisi ex Justitiæ vindicatricis persuasione firmissima? *Conscientia* scilicet repræsentativum Numen quoddam est, bonorum & malorum facinorum Index & Judex, quæ hominem reum assiduo cædit verbere, nec patitur securum esse inter tot Justitiæ Divinæ & cœlestis vindictæ testimonia. Unde dicta illa apud Veteres usurpata.

Quò fugis Encelade quascunque accesseris oras
Sub Jove semper eris &c. &
Conscia mens ut cuique sua est, ita concipit intra
Pectora pro facto spemque metumque suo.
Et *Prima est hæc ultio quod se*
Judice nemo nocens absolvitur &c.

Huc respiciunt & ista *hosce*
Evasisse putes quos diri conscia facti
Mens habet attonitos & surdo verbere cædit
Occultum quatiente animo tortore flagellum.

Planè sicut Paulus testatur dari in homine, *cogitationes accusantes & excusantes* Roman. 11. 15. nimiumque id experiuntur peccatores ipsi dum hoc tortore interno velut furiis identidem exagitantur, *quorum mentes si recludantur*, inquit Tacitus, *possent aspici laniatus, & ictus, quando ut corpora verberibus, ita sævitia, libidine, malis consultis animus dilaceretur*, manet scilicet impressus imminentis supplicii terror, nec tollit se unquam ab oculis imago luridæ mortis.

XXX. Nec in perditis tantùm aut nequissimis sensus hîc viget, obtinet etiam apud alios quorum vita honestior videtur, nec tot sceleribus commaculata; Neque enim aliunde quàm ab hoc principio possunt originem duxisse apud Ethnicos innumera illa ἱλαστήρια quæ placando Numini sunt excogitata, Victimæ illæ piaculares quæ interdum etiam ex ipso hominum seligebantur numero, cum ea persuasione *solo sanguine humano iram Deorum immortalium placari posse*, ut habet *Cæsar* lib. 6. *de bello Gall.* Tot lustrationes & februationes inter ipsos usitatæ, Provocationes crebræ in quacunque injuria & oppressione ad Justitiam Dei, & aurea illa dicta quæ in ipsorum libris etiamnum hodie leguntur ἔχει θεὸς ἔκδικον ὄμμα, Εὗρε θεὸς τὸν ἀλιτρὸν & illud alterius Poëtæ.

Aspi-

Aspiciunt oculis Superi mortalia justis, &c.
Et rarò antecedentem Scelestum
Deseruit pede pœna Claudo.

Notum etiam illud oraculi Delphici apud Ælianum

ἀλλὰ κακῶς ῥέξασι δίκας τέλος οὐχὶ χρονιστὸν
ἤδε ἀπαραίτητον εἰ καὶ Διὸς ἔκγονοι εἶεν
καὶ αὐτῶν κεφαλῇσι, καὶ ἐν σφετεροῖσι τεκέεσσιν
εἰλεῖται, καὶ πῆμα δόμοις ἐπὶ πήμασι βαίνει.

Quod sic transtulit H. Grotius

At scelerum sontes divinum persequitur Jus
Nec pote vitari, non si genus ab Jove ducant
Sed capiti ipsorum, quique enascuntur ab ipsis
Imminet, inque domo cladem subit altera clades.

Neque hoc latebat Barbaros Melitenses Actor. XXVII. 4. qui visâ viperâ quæ ex sarmentis manui Pauli adhæserat dicebant eum esse homicidam quem è mari elapsum Δίκη sive ultio divina vivere non pateretur; Imò hæc persuasio tam altè insederat omnium animis ut Pœna pro Dea coleretur ab Assyriis, & Nemesim ac Δίκην pœnis sceleribus infligendis Græcia destinaret: Hoc verò ab hominibus exprimi vix potuisset nisi Natura ipsa necessitatem aliquam satisfactionis demonstrasset; Nam quæ ita pendent à Deo ut per naturam ad illa facienda non determinetur, nullo modo nobis sine speciali revelatione natura nota esse possunt v. g. est quidem Deus naturâ bonus & misericors, nec tamen naturâ nobis hæc inest communis persuasio Deum velle absque satisfactione peccata nobis condonare, quemadmodum voluit humanæ menti insitam esse notitiam quandam Justitiæ, cujus hæc est Lex, non ut qui peccat peccet impunè, sed ut peccatum pœna sequatur vel propria vel vicaria, si enim eadem ratione notum fuisset ipsis Deum æquè necessariò misereri hominum ac punire peccatores, cur tantopere ad ipsius Justitiam exhorruissent, cur non potius recordatione misericordiæ fuissent erecti? Certè nihil hic afferri potest plausibilius quàm hoc, quod ipsis naturâ notum fuerat Deum quidem misereri, sed ex solo beneplacito, at verò punire peccata etiam ex necessitate naturæ.

XXXI. Quinimò si Adversariorum verba expendimus non difficile erit sententiæ nostræ confirmationem ipsis vel invitis extorquere. Nam I. fatentur *Justitiam vindicatricem necessariam esse respectu contumacium & impœnitentium* ita ut extra omnem veniæ spem sint constituti, ergo hoc saltem respectu non erit arbitraria sed naturalis, quod pertinaciter tamen negabant: & si respectu contumacium necessaria est, quidni etiam respectu peccatorum? Nam cùm obstinatio & pervicacia non possit propter se ipsam puniri, siquidem dum in bono versatur constantia est, & quidem laude non vituperio digna, puniri debet tantùm quia in malo est, ideoque punietur peccatum primò & per se, obstinatio verò respectu peccati duntaxat, at si peccatum primò & propter se pœnas luit, ubicun-

cunque dabitur peccatum, etiam non accedente obstinatione ibi etiam pœnam subsequi necesse erit; Adde quòd cùm lex non contumacibus duntaxat sed simpliciter transgressoribus pœnam denunciet, nulla ratione ejus sanctio ad solos contumaces restringi potest aut debet; Non dicit subjici maledictioni tantùm manentem in opposito eorum quæ scripta sunt, sed *non manentem in omnibus scriptis* Gal. III. 10. Imò Jacobus expresse testatur *eum qui impegerit in uno reum esse omnium* c. II. 10. II. Agnoscit Crellius *hunc esse effectum Justitiæ divinæ ut præter Jus nihil creaturæ imponat, eas vel præter vel ultra meritum plectendo quia qui sic plecteretur non quod suum est acciperet, sed quod suum non foret.* At si hoc verum est, multò magis ejusdem Justitiæ hic erit effectus ut Creaturam peccantem juxta meritum suum puniat, nam ei qui convenientem delicto suo pœnam refert tribuitur quod suum est; Deus verò ex Justitiæ suæ ordine debet cuique tribuere quod suum est, unde sequitur Justitiæ repugnare peccatum ullum impunitum relinquere. III. Fatetur idem *nec Sanctitatem nec Majestatem Dei usquequaque ferre ut impunè mandata ipsius violentur.* At quid hoc aliud est quàm agnoscere Justitiam illam ita necessariò Deo competere, ut peccatorum impunitas cum illius Sanctitate, Majestate, & Ordinis communis conservatione consistere nequeat?

XXXII. Sic fuit *fundamentum primum* necessitatis Satisfactionis; Sequitur *alterum: Dei* scilicet *Voluntas* & *Decretum* tam Lege quàm Euangelio expressum; Nam cùm Deus jam ab initio mortem peccatori sit interminatus; nec possibile sit eum vel mutari vel mentiri, cùm sit ipsissima Veritas & summa atque invariabilis Constantia Is. XLVI. 10. & Malach. III. 6. Omnino necesse fuit comminationem illam executioni mandari, & vel hominem ipsum moriendo huic edicto satisfacere, vel in persona Vadis pœnâ vicariâ illud ipsum implere, Extat autem variis in locis sententia hæc comminatoria, tum Adamo primitus denunciata Gen. II. 17. *Quo die comederis de eo utique moriturus es.* tum in Lege confirmata *maledictus qui non perstiterit in omnibus quæ scripta sunt in libro Legis ut faciat ea* Deuteron. XXVII. 26. tum in Prophetarum & Apostolorum scriptis subinde iterata Ezech. XVIII. 20. *Anima quæ peccaverit ipsa morietur*; & Roman. VI. 23. *Stipendia peccati mors*; tum exemplis variis Justitiæ ac vindictæ Divinæ identidem confirmata. *Ira enim Dei è cœlo revelatur adversus omnem impietatem & injustitiam hominum,* Rom. I. 18. 19.

XXXIII. Hic verò varia excipiunt Adversarii. I. Legem & comminationem in Paradiso denunciatam specialem fuisse quæ Adamum tantùm obligarit; non verò cæteros mortales quibus non fuit revelata, quique adeo peccati istius committendi occasionem nullam habuerunt; quòd si mori dicantur homines etiamnum hodie, id non fieri propriè propter sua vel aliena peccata, sed ex naturali eorum conditione & propagatione quia ex eo sunt progeniti qui mortalis fuit, planè ut servorum nati etiam servi sunt. Resp. Sed miserè hic

hic hallucinantur. Nam 1. Etsi lex illa Symbolica & annexa illi sanctio primariò & directè lata fuerit Adamo eumque actu obligarit, quia tunc temporis actu extitit, non sequitur tamen, nulla ratione pertinuisse ad posteros, imò quia posteri omnes in Adamo fuerunt tanquam in Capite & Radice, hinc necessariâ consequentiâ deducitur, etiam in ipso eatenus omnes obligatos fuisse. Neque de eo patitur nos dubitare Apostolus ad Rom. v. 12. dum ait *per unum hominem peccatum introiisse in mundum & per peccatum mortem & ita mortem in omnes pervasisse*, *in quo* scilicet homine *omnes peccarunt*, nam ex eo liquet peccatum Adami non fuisse ipsi peculiare, sed toti naturæ commune, quando propter illud pœna in omnes pervasit. At cùm ut ibidem addit Apostolus vers. 13. *Peccatum non imputetur ubi non est Lex*, omnino si in Adamo omnes peccarunt & moriuntur, 1. Corinth. xv. 22. in Adamo etiam lege aliqua obligati sint necesse est. 2. Scriptura non tantùm in illa sanctione, sed alibi passim mortem peccatori interminatur. Imò dicit Apost. eam regnare etiam in eos qui non *peccarunt ad similitudinem transgressionis* Adæ, ibidem vers. 14. Id est, actualiter adversus Legem illam Symbolicam, quod luculenter probat sanctionem eam non peculiarem fuisse peccato Adami, sed in genere adversus omne peccatum qualecunque demum sit, denunciatam. 3. Atque eò certius hoc colligitur quod ut Lex illa specialis Synecdo. universalem obedientiam Deo præstandam complectebatur (symbolum enim fuit totius legis moralis conscientiæ Adami impressæ, quæ ipsius obedientiam in re nec magnâ nec difficili explorare voluit) ita transgressio ejus non mandati tantùm hujus positivi, sed Legis etiam naturalis ipsi à Deo inditæ violationem secum traxit. 4. Quod verò addunt tandem homines mori non propter sua vel aliena peccata, sed ex naturali tantùm conditione, quia ex mortalibus nascuntur; πρῶτον ψεῦδος eorum est falsissimum quod directè Scripturæ adversatur quæ mortem non Naturæ sequelam, sed peccati stipendium & legalis sanctionis effectum declarat, Rom. vi. 23. Ezech. xviii. 10. Moriuntur ergo non tantùm quòd mortales ex mortalibus nascantur per generationem, sed quia ex ea traducitur peccatum cujus merito mortis rei sunt, ut hîc non lex tantùm Naturæ sit attendenda, sed occultum etiam Judicium, quod erga peccatores se exerit.

XXXIV. II. Excipi. Verba illa Legis, *Maledictus qui non manserit in omnibus præceptis legis* etsi ob similitudinem & analogiam quandam tum ratione culpæ tum ratione pœnæ in iis expressæ ad eos quoque accommodari possit qui sub lege non vixerunt, & sic ad universos homines extendi, præsertim postquam illis legis vox & sententia aliquo modo innotuit: Tamen si textus consulatur patere quòd ad solos Judæos qui sub lege Mosaica vixerunt revera & propriè pertineant; Non enim fit simpliciter *Legis* mentio ut possit quis quamcunque legem etiam Naturæ hîc intelligere, sed *Legis hujus* ut ad Mosaicam restringatur; Lex autem Mosaica solis Judæis revelata est, ac proinde ejus sanctio quæ fuit

 fœde-

fœderis illius quoddam veluti vinculum, quo homines qui ad illud pertinebant, ad conditiones ejus omnes servandas adstringebantur. Resp. *Lex Mosaica* potest bifariam spectari, *vel formaliter*, quatenus est tabulis consignata ac per Mosem tradita cum appendicibus variorum rituum & cæremoniarum, *vel materialiter*, quatenus substantiam mandatorum continet quibus Creatura erga Creatorem suum obligatur. priori sensu non negamus legem primariò Israelitas spectasse quibus directè lata est, sic tamen ut alios quoque ad quorum notitiam postea sub ista σχέσει pervenit, etiam sub illa ratione formali obliget. At posteriori communem dicimus fuisse tam Gentibus quàm Judæis, nam *Gentes legem non habentes sibi ipsis sunt Lex, ut quæ ostendant opus Legis scriptum in cordibus suis*, &c. Rom. II. 14. 15. Ita gentes vixerunt etiam sub Lege quamvis non sub Lege scripta Rom. III. 19. Quando verò maledictio per Legem denunciatur, non strictè restringitur ad V. fœderis œconomiam, sed ad omnem inobedientiam legi in quocunque statu præstitam, quod facilè colligitur ex morte quæ regnavit ab Adamo usque ad Mosem, nondum promulgatâ Lege Mosaicâ; Neque articulus demonstrativus *hujus* contrarium probat, apponitur enim διακριτικῶς ad distinguendam Legem Dei à Legibus & Traditionibus hominum, non verò excludit sed includit Legem naturalem quæ eadem est quoad substantiam cum Morali.

XXXV. III. Excipitur. Etsi comminatus fuerit pœnam Deus per Legem suam, non tamen veritatem aut constantiam ipsius convelli etsi peccata impunita dimitteret, quia *comminationes* illæ censendæ sunt *conditionatæ* non *absolutæ*, quales plurimæ occurrunt in Scriptura & quidem ferè omnes, nisi vel earum contrarium naturâ suâ turpitudinem quandam in se contineat, aut signum comminationibus sit additum immutabilis planè voluntatis, ut si illis juramentum adjungatur quale extat de Israëlitis incredulis & contumacibus in terram promissam non introducendis, Num. XIV. 28. Hebr. III. II. Psal. XCV. 12. Si neutrum horum appareat comminationes censendas esse relaxabiles & tacitam quandam exceptionem sive conditionem in se continere etiamsi ea expresse non sit apposita, ac proinde comminanti maximè si sub aliena lege non sit positus, licere eas revocare.

XXXVI. Resp. Sed non unâ ratione falluntur hic & fallunt Adversarii. 1. Non negamus tacitas quasdam interdum subesse posse conditiones in comminationibus Divinis, quarum exempla prostant in comminatione Isaiæ ad Ezechiam c. XXXVIII. & Jonæ ad Ninivitas, c. III. 4. sed *particulares & œconomicæ comminationes* quales istæ fuerunt quibus Deus utebatur ad eam resipiscentiam producendam quæ illas sequuta est, haudquaquam sunt confundendæ cum *Legis æternæ immota sanctione* cui & hominum conscientia, & Gentium consensus ultrò adstipulantur, maximè cùm dicat Christus Matth. V. 18. ne quidem *apicem unum aut iota ex Lege transiturum quin omnia impleta sint*, & Apostolus Hebr. X. 28. *Legis transgressorem mori absque misericordia.* Peccant ergo graviter

ter dum à particulari ad universale argumentantur. 2. distinguendæ *Comminationes* quæ *pœnas temporales* tantùm denunciant, ab illis quæ *mortem æternam* & maledictionem peccatori intentant, illæ possunt nonnunquam relaxari, non istæ, quamvis enim Deus pœnam aliquam temporalem vel differat vel auferat respectu impiorum, non sequitur tamen in illis tolli Legis sanctionem vel Deum ab ea recedere, nam si differt supplicium non aufert tamen, vel si tolerat in hac vita, puniturus est in altera tarditatem supplicii gravitate compensando, Quæstio a. nostra est non de pœnarum quarundam temporalium vel dilatione vel aversione, sed de omnimoda impunitate contra sanctionem Legis. 3. Non confundendæ sunt *comminationes Paternæ & Euangelicæ* cum *Legalibus* & *Judicialibus*, illas nihil prohibet nonnunquam abrogari & tolli quia dispensativè tantùm sæpiùs proponuntur à Sapientia Dei, non ut impleantur, sed ut homo iis deterritus à viis suis pravis revertatur, sed istæ non possunt, quia æternum & immutabile Dei jus notant quod sine præjudicio Justitiæ tolli non potest. 4. Non necesse est semper ut juramentum addatur comminationibus vel promissis in signum immutabilis voluntatis, nam quamvis propter infirmitatem nostram illud addatur quandoque, non minus impossibile est tamen Deum mentiri cùm loquutus est simpliciter, quàm cùm juramento se adstrinxit, Heb. VI. 17. 18. 5. Non videretur carêre absoluta criminum impunitas & sanctionis legalis abrogatio aliquâ turpitudine, qualis est in Rectore & Judice officii quod exercere debet in ordinis conservatione desertio & contemptus.

XXXVII. 6. Comminationes non aliter sunt dispensabiles quàm ipsæ Leges quibus annexæ sunt, at solæ Leges *positivæ* relaxationem possunt admittere, non verò Lex *naturalis* quæ in ipsa Dei sanctitate & justitia fundatur. 7. Neque hic juvat quod ajunt Deum sub aliena potestate non esse constitutum; Nam licet non sit sub aliena Lege positus, unde non potest à superiori & extrinseco prohiberi, quin si vellet relaxationem illam omnimodam concederet, tamen sibi ipsi lex est, nec sanctitatis, constantiæ & veritatis ratio patitur, ut à Justitiæ norma semel posita vel tantillum deflectat, unde quemadmodum non potest se ipsum abnegare, ita nec adversus Justitiam quicquam committere Legis sanctionem abrogando; Si ergo quædam conditio sub illa Legis sanctione intelligenda esset, semper deberet fieri salvâ Dei Justitia, nec alia potest esse quàm hæc, pœnam hanc necessariò subeundam esse peccatori, nisi Vadem & Sponsorem reperiat qui pœnam ipsi debitam in se recipiat, & sic omnia mala sua nomina dispungat ad ultimum usque quadrantem. Fateor Deum pœnitentiæ polliceri remissionem peccatorum, sed non sequitur si hæc à parte nostri requiritur duntaxat ad remissionem consequendam, ab illa sola pendere hoc beneficium & comminationis relaxationem, imò cùm resipiscentia fidem semper comitem exigat, fides verò supponat necessariò satisfactionem aliquam præviam quam sibi applicet coram Deo, inde colligitur non posse tolli sanctionem nisi salvâ Dei Justitiâ & satisfactione intercedente.

XXXVIII. Et sanè si sanctio illa relaxabilis esset, vel relaxabilis esset ex Lege vel ex Euangelio; Non ex Lege quia inexorabilis illa & dura Domina vel omnimodam obedientiam postulat, vel pœnas transgressoribus denunciat, nuspiam verò gratiam ullam ne quidem pœnitenti pollicetur, cùm pœnitentiam nec norit nec exigat propriè ac per se. Non ex Euangelio, *quia Lex non inutilis redditur per fidem sed stabilitur*, Roman. III. 31. & Christus venit non ad eam abrogandam sed implendam Matth. v. 17. Quippe etsi modus justificationis nostræ & salutis obtinendæ mutetur in fœdere gratiæ cùm non ampliùs per propriam obedientiam proponatur acquirenda, ut sub Lege, sed per alienam, idem tamen manet utrobique absolutionis nostræ fundamentum perfecta nimirum Legis impletio, propter quam necesse fuit Christum fieri ὑπὸ νόμον & κατάραν, Gal. III. 13. & IV. 4.

XXXIX. Neque id ipsum ex Remissionis quam quærimus naturâ comprobare est difficile; nam cùm ipsa sit *actus Jurisdictionis* omninò hîc intercedere necesse est vel *Legis abrogationem*, vel *declarationem*, vel *dispensationem*, vel denique *executionem*, istis enim modis Judex circa Legem ejusque sanctionem potest versari, hîc autem *abrogatio* locum habere non potest, nam præterquam quod Legem per Christum non abrogari diximus, si abrogata esset nullam haberet amplius vim obligandi cùm tamen certum sit infideles adhuc illi obnoxios esse. Non est etiam *declaratio aut interpretatio*, nam declaratio illa ostendit aliquod factum aut personam sub Legis obligatione nunquam fuisse comprehensam, ut Matth. XII. 5. Christus interpretatur Legem dum ostendit opera misericordiæ & Religionis sub interdicto operum in Sabbatho non fuisse inclusa; At verò certum est omnes homines, etiam eos, qui liberantur, utpote conclusos sub peccatum fuisse naturâ filios iræ ac per consequens obligatos ex Legis sanctione: Non est etiam propriè *dispensatio*; nam illa præcisè non circa pœnam jam meritam & peccatum admissum, sed circa actum faciendum & reatum ex illo præcavendum versatur, quando nimirum in aliquo casu quo revera obligat Lex, solvitur Legis obligatio respectu cujusdam in particulari reliquis manentibus obligatis, sic licentia confertur alicui id faciendi quod aliis vetitum est: At verò in remissione peccatorum nihil tale occurrit, quia non dat resipiscenti licentiam peccandi vel id faciendi quod sub gravissima pœna Lex interdicit omnibus: Deinde per dispensationem absolutè solvitur obligatio Legis respectu alicujus, At hîc non solvitur obligatio Legis respectu fidelium nisi substituto Sponsore; Itaque superest ut Legis *executio* aliqua hîc intercedat, si non ex parte nostri, saltem ex parte Vadis quem Deus pro nobis admittit.

XL. Cæterùm executio illa Legis non strictè & κατ' ἀκριβοδίκαιον venit intelligenda, sed κατ' ἐπιείκειαν & moderationem quandam, nam si prius obtineret omnino persona ipsa quæ peccavit plectenda esset, Lex enim in summo jure peccatores ipsos postulat, at posteriori ratione nihil repugnat peccata

cata fidelium in Vadem transferri dummodo puniantur. Peccatum quidem omne plectendum esse est ex Legis sanctione æterna & immutabili, at peccatorem omnem non item; aliquando enim fit propter misericordiam & paternam clementiam ut dum punitur peccatum, subtrahatur peccator & à pœnâ eximatur, unde pœnam omni peccato deberi dicunt nonnulli *impersonaliter*, sed non *personaliter*. Itaque in Lege & sanctione pœnali, duo distinguenda sunt. 1. Denunciatio mortis quæ fit propter peccatum. 2. Comminatio quæ fit ipsi peccatori. Prius est de *jure Dei æterno* immutabili & indispensabili, unde remissio non potuit obtineri nisi per mortem & sanguinis effusionem quæ fuit pœna peccati: At posterius est de *jure Dei libero* & positivo, potuit enim Deus vel peccatorem ipsum plectere, vel pro illo si liberet ex gratia cum ipso agere, vadem substituere. Certum quidem est eum qui deliquit pœnam mereri, eoque punibilem esse, hoc enim ex ipsa peccatoris ad Deum relatione necessariò sequitur; at quòd idem peccator necessariò puniatur in persona sua etsi hoc sit commeritus, non semper obtinet propter paternam Dei ἐπιείκειαν. Non diffiteor etiam peccatoris ipsius punitionem esse rerum naturæ & ordini perquam convenientem, & substitutionem non facilè nec levi de causa admittendam esse; At gravissimam causam habuit πάνσοφος νομοθέτης ita constituendi, nam si omnes peccatores æternæ morti mancipandi fuissent, periissent funditùs ex rerum natura duæ res pulcherrimæ, ex parte hominum Religio in Deum, & ex parte Dei præcipuæ in homines beneficentiæ testimonium.

XLI. Porrò pœnam omni peccato deberi ex Legis præscripto, nec sine satisfactione remissionem ejus obtineri posse præter ea quæ jam allata sunt, docet nos manifestè locus ad Hebr. cap. IX. 22. *Sine sanguinis effusione non fit remissio peccatorum*; quare enim sanguinis effusio requireretur nisi quia ad expiationem peccati necessariò intercedat oportet mors Creaturæ ut satisfiat Justitiæ Divinæ & Legis sanctioni. Neque hîc audiendi Adversarii qui hæc verba restringere volunt ad V. T. œconomiam & ritus Legales quibus sanguinis victimarum effusio præscribebatur: Nam etsi concedamus Apostolum de istiusmodi cæremoniis loqui, non excludit ille tamen, sed includit potiùs relationem ad Christum, quia victimas legales spectat ut typos sacrificii Christi quo verè & perfectè debuerunt peccata expiari; non ex vers. 23. 24. seq. liquidò patet; dum ita colligit Apostolus *necesse fuiße exemplaria rerum cœlestium hisce rebus mundari, ipsa verò cœlestia potioribus victimis mundanda fuisse.* Nimirum id sibi vult quod quemadmodum sub Mose legalia omnia, puta Tabernaculum, liber, vasa, victimæ &c. utpote typica ejusdem naturæ materiâ ac ritu nempe pecudum sanguine, aquâ, lanâ & hyssopo lustranda fuerunt; Ita sub Euangelio quod Cœlestia omnia continet necesse fuit potiores victimas ad eorum mundationem adhiberi, scilicet sacrificium Christi, quod hîc ad denotandam ipsius summam perfectionem numero multitudinis ex Hebræo-

bræo idiotiſmo effertur, quia Legalibus omnibus longè antiſtat, & unum eſt inſtar omnium, puta Corpus omnium umbrarum & veritas figurarum, Joh. I. 17. & Col. II. 18.

XLII. Eam verò *Neceſſitatem* ex ipſa *Fœderis Euangelici* natura & *mortis Chriſti* conſideratione fortiùs evincere poſſumus; Nam cùm fœdus iſtud ex æterno Dei conſilio Mediatore & Sponſore nitatur, Hebræ. VII. verſ. 22. qui animam ſuam daturus erat in redemptionis pretium pro multis, Matth. XX. 28. Non potuit impleri & firmum ratumque eſſe niſi accedente hac Sponſoris noſtri ſatisfactione quæ Juſtitiam placando nobis ad Miſericordiæ thronum aditum pararet, & favorem ac benevolentiam Numinis, reis alioquin & indignis peccatoribus conciliaret; Et vero ſi inanes potuerunt eſſe vel penitus relaxabiles Legis comminationes; Quæ tandem excogitari poterit ratio legitima propter quam Deus dilectiſſimum & ſanctiſſimum Filium ſuum, crudeliſſimæ & ignominioſiſſimæ morti ſubjecerit? Si pœna in innocentem jure transferri non poteſt quod pertendit hæreticus, quo pacto juſtum erit Chriſtum nec in ſe nec noſtri gratia nocentem & reum horrendis illis cruciatibus exponi? Quænam legitima tam diræ mortis aſſignari poterit cauſa? Nam quæ afferuntur ab Adverſario tum doctrinæ confirmatio, tum exemplorum ſanctitatis, charitatis & patientiæ præmonſtratio ſanè non erant tanti, ut propter eas unigenitus Dei filius diris eſſet cruciatibus devovendus; Maximè cùm & doctrinam ſuam variis miraculis confirmaſſet luculenter, & in vita pietatis eximiæ & invictæ patientiæ pulcherrima jam exempla dediſſet; Ergo alia procul dubio cauſa ſuberat tam inſolitæ diſpenſationis, nimirum Juſtitiæ Divinæ ratio & Legis edictum cui à Chriſto qui locum noſtrum ſubibat ſatisfieri oportuit, atque hinc eſt quod Paulo Roman. III. 25. dicatur *conſtitutus à Deo in placamentum per fidem in ſanguine ipſius ad demonſtrationem Juſtitiæ ſuæ per remiſſionem peccatorum præcedentium, &c.* ex eo enim liquidò patet quàm ſit Juſtitia Dei inexorabilis, cùm non paſſa ſit peccata remitti niſi interventu tanti pretii & ipſius Dei morte & ſanguine.

XLIII. Deinde ſi unico nutu & verbulo peccata omnia noſtra delere & veluti nubem diſpellere potuit, an veriſimile eſt eum tantæ molis opus aggreſſurum fuiſſe? Qui nihil fruſtra & ſine neceſſitate molitur Deus quomodo filium ſuum in quo omnis ejus εὐδοκία repoſita erat citra neceſſitatem è coelo dimittere, carne noſtra & ſervili forma induere, multis modis exercere, ac tandem κατ᾽ ἐξοχὴν & peccatum efficere ſuſtinuit? Sanè non patitur Sapientia & Bonitas Dei ut credamus hoc illi liberum fuiſſe & integrum, imò utraque neceſſitatem quandam memorabilem hîc interceſſiſſe credere nos cogit.

XLIV. Præterea ſi ſatisfactio neceſſaria non fuit, nulla videtur idonea ratio reddi poſſe quamobrem Deus tot illuſtres ejus Typos in V. fœdere extare voluerit. Cur enim non licuit electis Iſraëlis videre Deum niſi prius oblato ſacrificio cujus ſanguine populus fuerat conſperſus, Exod. XXIV. 9. 10. niſi ut ſigni-

significaretur non posse nos ad Dei conspectum & communionem admitti quin prius Christi sacrificio fragrantissimo & sanguine ῥαντισμοῦ Justitiæ Divinæ fuerit satisfactum? Cur Moses pro Populo apud Deum iratum intercessorem egit, nisi ut doceret opus Nobis esse omnino Mediatore aliquo inter Deum & Nos, qui non tantùm sequester esset & interpres voluntatis Divinæ qualis fuit Moses; hoc enim non obstabat quo minus ad vocem Dei loquentis expavesceret Hebr. XII. 21. Sed qui verè esset εἰρηνοποιὸς qui pace per sanguinem facta plenè Nos Deo & Deum Nobis reconciliaret, Col. I. 20. Cur denique sub illo fœdere tantam sacrificiorum molem instituit, quibus nec doctrina confirmabatur, nec fœdus percutiebatur, nec exemplum proponebatur, sed reatus tantùm typicus populi, morte ob peccata victimæ inflictâ auferebatur; nisi ut certissimum essent & indubitatum testimonium victimam aliquam non brutam, sed divinam & cœlestem requiri omnino, quæ reatum verum in se suscipiendo à peccatoribus tolleret & morte sua Jus communionis cum Deo illis promereretur & restitueret? Hebr. IX. 13. 14.

XLV. Accedit etiam quòd frustra Apostolus toties iteraret in Epist. ad Hebr. Sacrificia Legalia peccati reatum tollere non potuisse ut inferret Christi sacrificio nos debere purgari, si purgatione planè nihil opus fuisset; Nam quod tam facilè solâ Dei misericordiâ absque ulla satisfactione tolli potuit, cur non potuit tolli pariter intercedente victimarum legalium morte? Si non plus confert sacrificium Christi ad expiationem propriè dictam sacrificiis legalibus, nihil causæ dici potest cur eam istis denegare & illi tribuere constanter voluerit? Quid quod quum negat Apostolus victimas legales peccati reatum tollere posse, rei ipsius naturam attendit, non tantùm quia aliter Deo erat constitutum, sed vel imprimis quia tam execrabilis & fœda res est peccatum ut nullo hircorum taurorumque sanguine elui expiarive possit; propterea, inquit Hebr. X. 4. *Impossibile est sanguinem hircorum & taurorum tollere peccata*; quod verò continuò subjicit vers. 5. 6. 9. *quapropter ingrediens mundum dicit, sacrificium & oblationem noluisti, corpus autem adaptasti mihi, tunc dixi Ego adsum*, &c. ac denique concludit *auferri prius ut posterius stabiliatur*, manifestè evincit, hanc fuisse Apostoli mentem, abrogatis sacrificiis omnibus legalibus ut inutilibus & vanis, subrogatum fuisse ex Dei æterno consilio unicum Christi sacrificium, quod solum ad tantæ molis opus exequendum par esse poterat, & sine quo peccati reatus nunquam in æternum deleri potuisset.

XLVI. Cæterùm cùm *Necessitas* illa quæ pœnas peccati exigit, nec *physica* sit, qualis esse solet in iis quæ vel bruto instinctu, vel cæco naturæ feruntur impetu, nec verò *coactionis* ut in iis occurrit qui per vim aliquid patiuntur, sed *Ethica* potiùs & *rationalis* quæ à virtute, Justitia puta & Sanctitate originem ducit, & liberâ intercedente voluntate exeritur: non ita præfractè est urgenda, quasi nullam hîc penitus relaxationem admitteret, sed semper exsum-

summo jure quantum potest, agere nobiscum Deus teneretur; cùm enim idem ille Deus qui justissimus est sit etiam summè misericors multiplicem in virtutis istius administratione ἐπιείκειαν admittere potest, modo fiat salvo æterno & immutabili Jure suo; Unde diversimodè Justitiæ hujus exercitium bonitate & clementia temperat, vel ratione *temporis* differendo supplicium, vel ratione *pœnarum* eas mitigando vel immutando, vel ratione *personarum* eas ab una in aliam transferendo.

XLVII. Atque hoc est singulare illud & eximium beneficium quo donamur sub Euangelio, dum dimissis Nobis qui ut rei & sontes, ex rigore Legis rapiendi eramus ad supplicium, Vas & Sponsor in locum nostrum substituitur qui pœnas nobis debitas in se transferat, quod fuit mirabile Sapientiæ divinæ temperamentum sine quo spes omnis salutis decollaverat: Nam vel pœna propria nobis erat sustinenda & sic Justitiæ quidem litatum fuisset, sed Misericordiæ aditus omnis præcludebatur; Vel tanquam insontes absolvendi & salvandi eramus, atque ita Misericordia sese luculenter sanè exeruisset, sed Justitiæ fraus aliqua sic videbatur fieri. Itaque medium aliquod tenere oportuit quo simul & semel Justitiæ satisfieri, & via ad summam & infinitam Misericordiam patefieri posset, quod factum Sponsoris nostri substitutione; Nam ut Justitiam suam in repetenda pœna; ita Misericordiam in submittendo Vade demonstrat, ut in illo acerrimam suam Justitiam ostendit pœnas omnes nobis debitas ipsi infligendo, ita in nos Misericordiæ & Charitatis inexhaustæ rivos omnes & thesauros diffundit non modò propter ipsum veniam peccatorum omnium nobis concedendo, sed & innumera beneficia tum gratiæ tum gloriæ & in hac & in altera vita gratis impertiendo.

XLVIII. Quisnam autem *Sponsor* ille esse debuerit aut quænam Satisfactio nobis necessaria fuerit, non difficile est ex dictis colligere; Nam ut Justitiæ Divinæ ratio & Legis Vox Satisfactionem aliquam homini peccatori nisi in peccatis mori velit, necessariam esse persuadent, Ita Verbum Euangelii non alibi quærendam esse Satisfactionem illam quàm in Christo θεανθρώπῳ Sponsore nostro passim declarat: Ille enim solus potuit esse N. fœderis ἔγγυος & μεσίτης, quia medius inter Deum & homines illum Divinitate, istos humanitate contingebat, ille solus Naturam humanam habuit quæ pateretur & simul divinam quæ passionibus valorem infinitum adderet, sanguinem humanum, & Spiritum æternum, infirmitatem carnis ut moreretur tanquam victima, & Potentiam divinitatis quâ surgeret è sepulchro & in Sanctum sanctorum ingrederetur ut Sacerdos; Itaque quemadmodum satisfactionem in genere homini ad salutem necessariam esse evicimus, jam necessariam fuisse ipsius Christi satisfactionem superest ut paucis demonstremus.

XLIX. Non nos latet equidem hìc in diversa abiisse nonnullos è Veteribus qui ut supra notabamus ex Augustino modos alios Deo possibiles non defuisse sunt arbitrari; imò eo usque progreditur Doctissimus Præsul, ut dicat,

stultos

stultos esse qui dicunt non potuisse sapientiam Dei aliter homines liberare, nisi susciperet hominem & nasceretur ex fœmina. Serm. de Annunc. Dom. Ita *Leo* I. Sermon. 11. de Incarn. *Bonavent.* in 3. senten. Distin. xx. q. 6. *De liberatione firmiter credo quod alio modo potuit liberari genus humanum, de Redemptione verò nec nego nec audeo affirmare, quia temerarium est cùm de Divina potentia agitur terminum præfigere ei, amplius enim potest quàm nos possumus cogitare.* Notum etiam plerosque è Scholasticis vanis & curiosis quæstionibus præter Scripturam, ut in aliis omnibus solent, in hoc argumento locum nimis dedisse, quæ hujus mysterii fidem paulatim enervant & immotum hoc Religionis Christianæ fundamentum subruunt, de quibus videndus *Vasques* in 3. Tho. Disput. 1. 11. & *Suares* in eandem; Verùm non defuerunt alii complures tum ex Patribus tum ex ipsis Scholasticis qui necessitatem hanc cognoverunt ut *Athanas.* in eximio tractatu de Verbi Incarn. *Anselmus* in lib. 1. *Cur Deus homo* cap. 16. 17. *Basilius* in Psalm. xxviii. *Ambrosius* in Hebr. ix. *Thomas* contra Gentes lib. iv. c. 54. 55. Et in eam Nostri ferme omnes propendent sententiam ut tutissimam & Scripturæ imprimis consentaneam: Quod tamen ita intelligendum non est quasi Dei Omnipotentiam ullatenus restringere velimus; Neque enim hîc quæritur propriè quid Deus potuerit absolutâ suâ potentia, sed quid facere apud se statuerit, quidve ad salutem nostram necessarium fuerit; Dicimus ergo necessariam fuisse hanc Christi satisfactionem, non modò ex hypothesi decreti & consilii Dei qui Christum in Sponsorem nobis destinaverat ut peccatum pro nobis factus nos essemus Justitia Dei in ipso; sed etiam ex ipsius natura rei, quia nullum aliud melius vel convenientius dari poterat medium ad opus Redemptionis peragendum; Nam cùm satisfactionem aliquam Justitia postularet, eam autem neque homo per se ipsum neque per aliam quamvis è Creaturis sufficere posset, non aliunde potuit peti quàm à Christo qui omnia ad satisfaciendum requisita habuit. Et agnoverunt ipsi Scholastici dum fatentur posito quod Deus voluerit redimere homines non *per viam potentiæ*, sed *per viam perfectæ Justitiæ* simpliciter necessariam fuisse unionem hypostaticam & θεανθρώπου satisfactionem vide *Suare.* in 3. Thom. q. 1. Disp. iv. 5. 2.

L. Rationes variæ in eam rem afferri possent, sed hæc una potest esse instar omnium; Nam cùm peccato quod infinitam Majestatem læserat infinita pœna deberetur; si perfectè satisfaciendum fuit, opus fuit satisfactione infinita, jam autem infinitè satisfacere non potest nisi qui infinitus est; quare cùm nemo vel ex Angelis vel ex hominibus sed unus Deus hanc summam ὑπεροχὴν obtineat utpote qui omnes meræ sunt Creaturæ, nemo etiam præter *Deum* sufficiens λύτρον & ἀντάλλαγμα pro nostra Redemptione dare potuit: Porro quia non decebat vel Patrem vel Spiritum S. incarnari, & Mediatorem fieri, siquidem nec Pater potuit mitti cùm sit à se ipso, nec infra Filium & Spiritum S. qui ab ipso sunt œconomicè humiliari & Mediatorem agere; Nec Spiritus id mune-

ris poterat obire quia debuit à Mediatore mitti & versari circa applicationem salutis acquisitæ, solus Filius potuit commodè hoc munus sustinere qui ut medius inter Patrem & Spiritum, Mediator potuit esse inter Deum & homines; & ut naturâ erat Filius per gratiam filios nos facere, redimendo per justitiam quos per potentiam creaverat; Sic ut necesse fuit λόγον incarnari & θεάνθρωπον fieri, necesse etiam fuit ad Redemptionem nostram Christum θεάνθρωπον pro nobis satisfacere: ὅπερ ἔδει δεῖξαι. Atque ita conclusum esto secundum caput quod nobis propositum fuerat. Tertium jam exequendum esset circa ἀνασκευὴν Rationum Adversariorum, sed quia plures sunt quàm ut paucis pagellis includi possint, eas brevitati consulentes in secuturæ σὺν θεῷ Disputationis argumentum reservamus.

COROLLARIA.

I. *Etsi Satisfactio fuerit necessaria ad Remissionem peccatorum consequendam, non tamen desinit ipsa Remissio esse respectu fidelium planè gratuita.*

II. *Cùm soli fidei competat satisfactionem Christi nobis applicare sola etiam nos justificare potest, non opera qualibet vel ante vel post gratiam.*

III. *Qui prævisionem fidei vel operum Electioni præstruunt, illi nunquam vel Dei Eligentis εὐδοκίαν liberrimam, vel hominis Electi extremam miseriam satis agnoverunt.*

IV. *Qui semel verè sunt conversi nunquam finaliter aut totaliter excidere possunt à Gratia, quicquid Remonstrantes pro Apostasia Sanctorum in contrarium afferre possint.*

DISPU-

DISPUTATIO SECUNDA *DE* SATISFACTIONIS CHRISTI NECESSITATE.

Respondente DAVIDE GIRARDO, *Neocomensi.*

THESIS PRIMA.

DISPUTATIONE præcedenti de *Satisfactionis* Christi *Necessitate* egimus κατασκδυαςικῶς, & pluribus argumentis, tum à Natura, tum à Voluntate Dei petitis, demonstratam eam dedimus; Quia verò saluberrima hæc doctrina & jam olim à male feriatis hominibus impugnata est, & etiamnum hodie à pestilentissimis hæreticis variis argumentorum arietibus concutitur, quæ nisi expediantur piis studiosis negotium facessere possent, ideo quod Nos suprà facturos recepimus, eorum ἀνασκευὴν cum bono Deo hac Disputatione breviter aggredimur.

II. Quæcunque autem hîc ab Adversariis opponuntur ad tres classes possunt revocari: In prima evincere conantur Deum *posse* condonare peccata absque satisfactione. In secunda non tantùm posse per Naturam, sed etiam *velle* ex decreto, atque voluntatem illam Nobis in Verbo patefecisse. In tertia non modò posse & velle, sed *ne posse quidem contrarium* sine aliqua injustitiæ & crudelitatis labe: Prima ostendit Satisfactionem Vadis Naturæ divinæ summè Misericordi repugnare & *non esse necessariam*; Secunda eandem refragari Voluntati & *falsam* esse docet. Tertia in ipsam Dei Justitiam arietare atque adeò *iniquam* esse contendit.

III. Quod ad primam sic illi ratiocinantur, Si necessaria esset Christi Satisfactio, eo potissimùm nomine necessaria esset quòd sit in Deo Justitia quædam ἐπανορθωτικὴ & vindicatrix illi essentialis quæ non possit admittere peccatorum remissionem sine prævia quadam satisfactione: At falsum est, inquiunt, dari talem Justitiam in Deo quæ illi sit naturalis 1. quia quod Deo est essentiale necessarium est & non potest non esse; At ista Justitia potuit non esse, putà si Creatura peccatrix nulla fuisset. 2. naturalia in Deo non sunt contraria; At Misericordia & Justitia sunt contraria, illius enim est salvare, istius destruere & perdere. 3. quod est inæquale & suscipit magis & minus non est de essentia Dei, quia

in Deo omnia ſunt infinita; At Miſericordia & Juſtitia tales ſunt, nam qui multus eſt miſericordiâ, dicitur tardus ad iram, qui Juſtitiam in quartam tantùm generationem exerit, idem Deus benignitatem & miſericordiam ad milleſimam uſque extendit Exod. xx. 4. Si Juſtitia eſſet eſſentialis, tum neceſſariò omnium peccata deberet æqualibus plectere pœnis, nec poſſet iſtius miſereri illum verò punire, nihil enim facit aut facere poteſt quod proprietatibus ſuis adverſatur, v.g. cùm ſapientia in Deo reſideat, nihil unquam inſipienter præſtare poteſt; Ita ſi Deus naturâ juſtus eſt, ſemper & ubique & ad extremum deberet Juſtitiæ illius actus exerere, quod tamen ſcripturæ & experientiæ adverſatur. 5. Denique quod liberum eſt non eſt naturale, at Juſtitia libera eſt quia liberæ voluntatis effectum, ſecundùm quam liberè poteſt punire vel condonare peccata quibus vult, ſicut potuit creare vel non creare, vel aliter creare mundum.

IV. Reſp. Non difficile tamen eſt primum hunc Adverſariorum impetum retundere; Nam præterquam quòd antea ſatis ſuperque ex ipſa Scriptura rationibuſque variis eſſentialem illam Dei juſtitiam ἐπανορθωτικὴν aſſeruimus, nihil hîc in contrarium affertur quod facili negotio refelli non poſſit: Nam ad 1. falſum eſt quod aſſumunt Juſtitiam illam Dei potuiſſe aliquando non eſſe, neque enim concipi poteſt nedum eſſe Deus niſi juſtus & Sanctus, neque ratio allata de non exiſtentia Creaturæ peccatricis quicquam probat, Diſtinguenda enim *Juſtitia* ab ejus *exercitio* & *effectis* quæ per metalepſim ſæpe Juſtitiæ nomen ſortiuntur, ἐνέργεια à δυνάμει, *actus* 1. à 2. Sanè ſi nulla fuiſſet creatura peccatrix, nullum datum fuiſſet Juſtitiæ exercitium vel ἐνέργεια ad extra, quia requirit præſentiam objecti tali modo conſtituti, ſed fuiſſet ſemper in Deo ipſa Juſtitia radicaliter & quoad actum primum, nam etſi nunquam futura fuiſſet ulla creatura peccatrix, non deſinebat tamen hæc propoſitio eſſe veriſſima, Dei natura ita ſancta eſt & juſta ut non poſſit videre, multò minus ferre malum: quemadmodum ab æterno Deus fuit ſanctiſſimus & Juſtiſſimus etſi nondum dabatur peccatum, fuit miſericors & clemens quamvis nulla dum eſſet creatura miſera; ita potuiſſet has proprietates ſibi habere in æternum quantumvis nullæ creaturæ factæ fuiſſent vel miſeræ vel peccatrices: Sic licet Deus nihil condidiſſet, non deſiiſſet tamen omnipotentia in Deo dari quia poterat ſemper condere quæ condidit. Cæterùm quamvis Juſtitia ad id ut ſeſe exerat Creaturam peccatricem ut objectum requirat, non obſtat tamen quominus illius exercitium neceſſarium dicatur poſitâ tali conditione: Nam egreſſus attributorum relativorum quæ reſpectum habent ad Creaturas neceſſarii ſunt, ſed ex hypotheſi & poſitis ponendis, ſic non neceſſe erat ut Deus homines alloqueretur, ſed poſito quod vellet alloqui, non poterat niſi verè, quia eſt mentiri neſcius & ipſiſſima Veritas. Ita poterat non punire ſi nullum fuiſſet peccatum, ſed neceſſariò punit poſitâ creaturâ peccatrice.

V. Ad ſecundum Reſp. diſtinguendo Juſtitiam & Miſericordiam ab effectis, Juſtitia quippe & Miſericordia non ſunt duæ res in Deo nedum contrariæ, ſed

una eademque Dei essentia quæ secundùm objecta & effecta diversa distinguitur, non in se, sed respectu nostri, diciturque Misericordia cùm liberat miseros, Justitia cùm judicat reos, & quamvis contrariorum contrarii sint effectus, non tamen vice versâ contrarietas effectuum semper arguit contrarias causas, cùm sæpe ex iisdem etiam causis contrarii prodeant effectus; Eorundem radiorum vi & fœtent cadavera & florent rosæ, idem ignis qui lutum indurat, ceram & & plumbum liquefacit; Certè si Deus Misericordiam & Justitiam suam erga unum idemque objectum & respectu ejusdem totam exereret, videretur nec sine ratione istud planè ἀσύστατον, quia ista plectit quod altera condonat, ista pœnam infert quam altera aufert, sed neque hoc Deus apud se statuit, neque id unquam nobis in mentem venit: agnoscimus quidem & credimus Justitiam & Misericordiam Dei per admirabilem συζυγίαν à sapientia ejus πολυποικίλῳ factam sese exerere in opere salutis, sed nec in eodem subjecto, nec circa idem, Justitia quippe se exeruit in Christum, at erga nos Misericordia, Justitia in puniendo peccato, Misericordia in salvando peccatore, Justitiæ objectum est culpa sive malum morale quod Deus inultum pati nequit, Misericordiæ verò Miseria sive malum physicum ad quod à Creaturis removendum Deus pro immensa sua bonitate semper propendet, hæc servat opus suum nimirum Creaturam, illa destruit alienum scilicet peccatum.

VI. Ad tertium iterum confundit hæreticus Justitiam & Misericordiam cum operationibus & effectis; Nam si misericordia dicitur iram superare, hoc non *affectivè* sed *effectivè* intelligendum est, quia plura effecta gratiæ & misericordiæ nobis exhibet quàm Justitiæ ad piorum solatium; Ita licèt hæ duæ proprietates ex æquo sint infinitæ in Deo, tamen diversimodè sese erga homines exerunt, dum nec omnium æqualiter miseretur, nec omnes ex æquo indurat, sed tantùm prout vult, cujus quidem inæqualitatis causa occulta esse potest, injusta esse non potest ut scitè olim August. Si quis verò ulteriùs quærat cur Deus describatur nobis in Scriptura pronior ad misericordiam quàm ad Justitiam, cùm istius non minus quàm illius virtutis exercitium Deo sit naturale; rationes istius discriminis variæ dari possunt, 1. quia suppliciorum peccatis constitutorum longè maximam partem in futurum sæculum distulit, at infinitam propemodum beneficiorum vim & copiam in Creaturas suas effudit, ea res hominum piorum animos eò impulit ut Dei benignitatem supra reliquas ejus virtutes in cælum ferrent. 2. etsi actiones quæ à justitia promanant æquè in suo genere laudabiles sint cum iis quæ à bonitate proficiscuntur, quatenus nempe ex eodem fonte fluunt; effecta tamen bonitatis in se sunt jucundissima, nihil enim libentiùs facit bonus animus quàm cùm beneficium confert; effecta verò Justitiæ per se tristia sunt, nihil enim bonus animus facit magis invitus quàm ut det infortunium, non quòd Justitiam exerceat, sed quòd Justitiæ exercitio alicui malè sit: Cùm igitur quodcunque est in hominibus laudabile, in Deo sit ut loqui solent eminenter, Scriptura

eum nobis inducit benefacientem libentissimè, punientem verò penè invitum, quia opera misericordiæ cum Creaturæ salute & conservatione conjuncta sunt, opera verò justitiæ cum illius exitio & miseria. 3. Cùm punit Deus, id facit ex unica severitate & justitia, at in operibus misericordiæ datur combinatio variarum Dei virtutum, nam cùm Deus nulli peccatori veniam indulgeat nisi prævia quadam satisfactione, vel præstita vel præstanda Justitiæ, Justitia & Pax seu misericordia hîc se mutuò osculantur, unde mirum videri non debet si pronior dicatur ad id faciendum ad quod plura simul concurrunt attributa, quia in eo gloria ejus longè illustrior evadit. 4. Scriptura ita loquitur potissimùm respectu fidelium & electorum, cum quibus quia agit ex fœdere gratiæ, ut pater misericors & clementissimus, rectè dicitur tardus ad iram & propensissimus ad misericordiam.

VII. Ad quartum Distingue *Necessitatem physicam* & *brutam*, à *Necessitate Ethica & rationali.* De prima datur consequentia, quæ agunt ex illa necessitate agunt semper & eodem modo quantum possunt usque ad ultimam activitatis sphæram; ignis non potest non utere & semper urit ad extremum ubi occurrit objectum aliquod combustibile; At de necessitate morali non valet, quia exercitium illius virtutis pendet à libertate voluntatis quæ diversimodè illud potest modificare. Ita etsi necessarium sit ex parte Justitiæ puniri peccatum, in illa tamen pœnæ distributione libera Patris cælestis ἐπιείκεια certam œconomiam admittere potest vel respectu temporis dum differtur, vel pœnæ ipsius dum temperatur, vel personarum dum transfertur, neque fraus ulla propterea fieri censenda est Justitiæ, quia vult quidem omne peccatum plecti, sed non pariter omnem peccatorem.

VIII. Ad quintum peccat falsa hypothesi quasi *liberum* & *naturale* pugnarent, cùm tamen amicè inter se conspirent, Voluntas Dei est liberrima, & tamen est Deo naturalis, omnes proprietates quæ Deo insunt ad modum virtutum moralium liberæ sunt quia liberè & spontaneè sese exerunt, nec tamen sunt arbitrariæ, sed naturales & essentiales 2. supponit gratis liberum nihil aliud esse quàm contingens & ἀδιάφορον, At jampridem à Viris Doctis demonstratum est libertati optimè convenire cum necessitate, & unum idemque subjectum posse simul & semel liberrimè agere & necessariò ac immutabiliter, quod Dei, Christi, Angelorum, beatorum, & ipsorum etiam Dæmonum exemplis luculenter comprobari potest. 3. iterum distinguenda permiscentur ab Adversariis, Justitia scilicet cum effectis, Effecta quidem Justitiæ pendent à Dei voluntate libera, sed ipsa Justitia in actu primo non est liberæ voluntatis effectum, cùm sit ipsamet voluntas Dei liberrimè quidem sed tamen necessariò peccatum aversans. 4. simile quod petitur à Creatione planè est dissimile, nam hæc versatur circa rem planè indifferentem & quæ potuit esse & non esse, at Justitiæ exercitium de quo quæritur occupatur circa rem necessariam, & quæ aliter fieri non potuit, nimirum distinguenda veniunt duo actionum divinarum genera,

genera, nam vel illæ versantur in *objecto* aliquo *constituendo*, vel circa *objectum* jam *constitutum*, & aliqua vitii aut virtutis qualitate præditum; quæ actiones versantur in objecto constituendo, ita sunt liberæ ut ab iis Deus abstinere possit omnino, sic hominem creare decrevit, decretum hoc creatio necessariò secuta est, at liberum ei fuit non decernere, ideo liberum etiam ei fuit abstinere ab ea actione quæ dicitur creatio: at quæ versantur circa objectum jam constitutum, ita sunt liberæ ut Deus non possit tamen à se impetrare ut contrarium admittat, quia sanctitati & Justitiæ ipsius repugnaret; si Creatura sancta est & imaginem Dei refert, non potest Deus quin ei bene velit esse, si peccatrix est, non potest quin eam velit punitam ob peccatum; Itaque libertas istarum actionum sita est non in eo quòd possint esse vel non esse, sed in eo tantùm quòd quæ Deus facit in hoc negotio lubentissimè & absque ulla coactione facit.

IX. II. *Object.* Si Deus potest de Jure suo remittere, potest etiam peccata condonare absque satisfactione, At verum prius E. & poster. Assumptum probant. 1. quia unicuique licet cedere de Jure suo, E. & Deo & quidem magis, quia est supremus Dominus rerum omnium qui jus habet absolutum & ἀνυπεύθυνον in Creaturam, Juris autem proprii & dominici hæc est natura ut illud pariter & persequi cuique liceat & non persequi si libuerit, & si id non liceret, id fieret procul dubio quia in ea juris relaxatione aliqua alicui fieret injuria; at nemini sive puniat sive non puniat facit injuriam. siquidem de Jure suo tantùm agitur. 2. quia hominibus licet aliorum offensas liberè & sine satisfactione condonare, imò non tantùm possunt ex humanitate, sed etiam debent ex officio. 3. Principes summi non tantùm suas, sed & publicas in Remp. injurias cum singulari clementiæ laude condonare possunt, E. & Deus Rex Regum & Dominus Dominantium, atque eò magis quòd illi Reipub. tutores sunt & boni publici administri potiùs quàm Domini, Deus autem supremus rerum omnium Arbiter & Dominus propter unam sui gloriam omnia operatur. 4. unicuique debita licet sine solutione remittere, at peccata sunt debita & Deus creditor Matth. VI. 12. & XVIII. Sic argutatur *Socin. de Serva.* part. 1. c. 1. Sic *Crelli. De vera Relig.* lib. 1. c. 23 & alii.

X. Sed neque hæc ratiocinatio ut ut magno cum apparatu identidem ab hæretico proponatur quicquam ejus causam juvare potest. 1. *Conseq.* vacillat: Nec enim si posset Deus de jure remittere, posset etiam peccata sine satisfactione condonare, aliud est *Jus* aliud *Justitia* Dei, illud potestas est, hæc virtus, nec si de jure remittere liceret continuò liceret de Justitia, potestas eo usque laxari potest quousque patitur Justitiæ latitudo, ita ut scilicet nihil fiat injustum, injustum autem est 1. quod tertium lædit. 2. quod alteri non reddit suum. 3. quod ipsi æquo & bono opponitur; At si peccatum inultum maneat, Lex Dei violatur, peccatis non redditur debita pœna, bonum publicum memorabile detrimentum patitur. Remittat ergo creditor de credito, Dominus de proprietate, sed Ju-

dex

dex & Magistratus de officio quod tum lex tum æquitas ipsa postulat, haudquaquam.

XI. 2. *Min.* absolutè & simpliciter sumpta falsa est, nam si unicuique licet de jure suo cedere, Ergo Magistratus Subditos, Parentes liberos, Deus ipse creaturas dispensare poterit à debita obedientia, Ergo nulla erit judiciorum criminalium in Rep. de jure necessitas, furta, rapinæ, homicidia, &c. impunita dimitti poterunt, neque *Lex Julia* majestatis de adulteriis, aut *Cornelia* de sicariis, aut *Pompeja* de parricidiis aut aliæ publicorum judiciorum leges necessitatem ullam quàm planè arbitrariam obtinebunt, E. ipse Deus poterit impœnitentes & contumaces absolvere; quæ omnia cùm sint falsissima & æquitati ipsi naturali repugnent, ipso fatente Adversario, omnino sequitur limitandum esse hoc pronunciatum juxta diversas Juris acceptiones: Nimirum dantur variæ Juris species, Aliud est *Jus privatum*, aliud *Jus publicum*, de illo cedere quis potest, non de hoc, Aliud *Jus quod ad voluptatem & utilitatem Domini* tantùm spectat, aliud quod *honestatem & officium* respicit, de illo poterit Dominus remittere, at non de hoc; Nam ut is qui legis mandata cùm ejus sit exequi non exequitur Legis & Legislatoris authoritatem violat; ita pariter is qui promissiones & comminationes Legis cùm ad eum id spectat non mandat executioni culpâ vacare non potest; Rursus aliud est *Jus dominicum* aliud *Judiciale*, illud quadantenus remitti nihil vetat, quando ea est natura Dominii ut eo possis uti vel non uti pro libitu, at hoc non item, quia non privata res tantùm agitur, sed bonum totius Communitatis; In hoc autem negotio, ut suprà probatum est, Deus non est spectandus simpliciter ut Dominus vel privatus, sed ut supremus Judex & Imperator qui boni publici Rector est & admistrator, qui Legum à se latarum custodem se profitetur. Denique aliud est *Jus naturale* quod ab ipsa natura fluit eaque nititur, aliud *Jus liberum & positivum* quod à sola voluntate pendet, istud omnino remitti potest & relaxari, quia liberum est & mutabile, illud verò nequaquam quippe immutabile & æternum; At jus puniendi peccata ut superius demonstratum est non est tantùm liberum & positivum quod pendet à decreto, sed naturale & necessarium quod fluit ab ipsa Justitia & sanctitate.

XII. Frustra verò arguit Adversarius Deum justè id posse, quia sive illud faciat sive omittat nemini facit injuriam siquidem de suo tantùm agitur: Nam 1. majoris falsitas evidens est, multa quippe sunt quæ fieri repugnat Justitiæ & sanctitati divinæ, quæ tamen si fierent cum nullius extra Deum injuria conjuncta essent; Ita Deus non potest se ipsum abnegare 2. Tim. 11. aut se exuere naturali dominio quod habet in Creaturas, aut Leges virtuti & honestati contrarias hominibus ponere, quod tamen si faceret nemini esset injurius. 2. Si valeret ratio hæretici, ex ea etiam colligere liceret posse Deum impœnitentes & contumaces peccatores impunitos dimittere, quod tamen non audet ipse pronunciare, imò disertè profitetur Deum non posse condonare istis pœnam, quid ita? non

ſanè quod cuiquam extra ſe faciat injuriam, ſed quia majeſtas legum violatur, & Iuſtitia læditur ut ipſe loquitur, quam ergo reſponſionem ſuggerit, eâ ipſe utatur, nimirum etſi nemini faceret injuriam extra ſe, faceret Legibus à ſe latis, faceret Juſtitiæ ſuæ quam impunè offendi neutiquam decet, faceret bono publico cujus Tutor eſt & Adminiſtrator Deus; Dices ſic Deum ſtatui ὑπεύθυνον & ὑπὸ νόμον quaſi ſub aliena poteſtate conſtitutus ſit qui ex formula judicare debeat, Reſp. Neg. ſed licèt nullum agnoſcat ſuperiorem ad quem ſit provocatio, tamen cùm ipſe ſibi ſit Lex, ut per naturalem ſuam Inſtitiam non poteſt non Leges ponere creaturæ intelligenti juxta quas vitam & mores piè & honeſtè inſtituat, ſic per eandem non poteſt in ſuis Iudiciis à Legibus ſemel latis abire, vel quod inſidet Juſtitiæ tribunal ſe ipſum abnegando deſerere.

XIII. Ad ſecundum Diſtin. *homines* alii ſunt *privati*, alii in *publica authoritate conſtituti*, privati non tantùm poſſunt, ſed & debent injurias ſibi illatas condonare; non ſic Judices & Magiſtratus qui ex officio tenentur ſe vindices & cuſtodes Legum profiteri. Quamvis ergo *perſonæ privatæ* liceat hîc de jure ſuo cedere quod plerumque eſt *charitatis*; At *perſonæ publicæ* renunciari Juri ſuo quod eſt *Regiminis*, præſertim ſi renunciatio iſta ullo modo cedat in damnum boni publici, non licet. 2. non valet conſeq. ab hominibus ad Deum, homines enim conſervi ſunt fratrum ſuorum, Deus autem Dominus & Judex; Jus autem puniendi uti diximus non eſt partis offenſæ quà talis, ſed ſupremæ ὑπεροχῆς & authoritatis, unde rectè Lactant. *Surgimus ad vindictam, non quia læſi ſumus, ſed ut diſciplina ſervetur, mores corrigantur, licentia comprimatur: Hæc eſt ira juſta quæ ſicut in homine neceſſaria eſt, ſic utique in Deo à quo ad hominem pervenit exemplum.* Læſo quidem & offenſo debetur damni illati vel in bonis vel in fama reſtitutio, ſed non pœna offendentis quam ſolus exigere poteſt Magiſtratus; Ideo remiſſio hæc propriè reſpicit noxam non culpam, & privatus cùm condonat, nihil propriè facit quàm deponere ſenſum ac memoriam injuriæ acceptæ, ut vel odiſſe deſinat, vel ulciſci amplius nolit, ſed tamen non poteſt impunitatem præſtare vel à parte Dei vel à parte Magiſtratus cujus eſt in ſcelera animadvertere, offenſas ergo remittit ille, ſed ſalvo *jure tertii* hoc eſt Superiorum & Dei.

XIV. Ad tertium Reſp. 1. κατὰ τὸ βίαιον, Ut Principes utut clementiſſimi non poſſunt tamen nec debent ſcelera plurima impunita dimittere, v. g. crimina læſæ Majeſtatis &c. ita nec Deus. 2. ſi Principes gratiam facere poſſunt quorundam delictorum, eorum eſt tantùm quæ condonari poſſunt abſque injuria boni publici, ita ut authoritas Legum maneat illibata, ſed Juſtitia non patitur ut extendatur ultra Legum poſitivarum violationem, vel eos caſus aut analogos quibus urbes refugii ſub V. T. conceſſæ olim Iſraelitis fuerant, nam ex officii conſcientia tenentur ulciſci crimina quæ impingunt in Leges naturales & divinas. 3. Diſpar eſt Dei & Principum ratio, quippe hi tenentur interdum clementiam exercere, ne dum ſupra modum juſti videri volunt, crudeles cenſeantur, ad-

darque *sævitia* ut *Sallust.* in *Jugurth.* monet, plus *timoris quàm potentiæ*; at ipsi clementiam non possunt exercere quin aliquid remittant de Justitia; sed aliter se res habet apud Deum qui sic misericordiam exercere potest ut à Justitia tamen non discedat. 4. Principes quandoque plus sibi tribuunt de facto quàm de jure licet, nam si consulimus Dei Verbum constituti sunt ut exerceant Judicium & Justitiam *gladius ipsis à Deo commissus ut sint vindices ad iram eorum qui malè fecerunt.* Rom. XIII. 4. Itaque Legum custodes sunt & vindices, non ut de iis disponant & dispensent pro libitu, sed ut eas observari curent juxta illud Theodosii *lib.* 4. *Codi. De Legib. & Constit. Digna vox est majestate regnantis legibus alligatum se principem profiteri, adeò de authoritate juris nostra pendet authoritas.* Si secus fecerint, minùs rectè partibus sibi demandatis defunguntur, nec factum juri adversum potest aut debet in exemplum trahi. 5. Fatemur in eo differre quàm maximè Principes à Deo, quòd illi sint tutores potiùs & administri boni publici quàm Domini, sed non potest tamen ex eo inferri quod pertendit hæreticus, Deum multò magis ipsis Principibus de jure suo hac in parte remittere posse, imò contra ex eo colligitur quàm parum justè id sibi arrogare possint Principes quod hîc illis tribuitur; nam ad Deum quod spectat cùm bonum publicum inseparabiliter sit connexum cum ejus gloria, nihil potest illi deberi ex Justitia, quod ista pariter non exigat necessariò, unde non modo Legum latarum auctoritas, sed & Justitiæ ac sanctitatis gloria pœnam hanc omnino deposcunt.

XV. Ad quartum, Non negamus *peccata* in Scripturis vocari *debita* & nonnihil similitudinis inter hæc duo occurrere, quia ut Deus Jus habet in nos per sanctionem pœnalem; ita obligamur ex Lege Dei ad pœnam, sed non sequitur per omnia quadrare hanc similitudinem, imò tritum est apud Philosophos, *Omne simile dissimile esse:* Conveniunt quidem in eo 1. quòd sicut creditor jus habet in re, ita Rector in pœna. 2. In donatione Jus creditoris, & in impunitatis concessione Jus Rectoris ad puniendum tollitur. 3. & donatio debiti & impunitatis concessio nascitur ex eodem benignitatis fonte & alteri prodest: sed dissimilitudo est longè maxima, quòd Jus donantis & condonantis non sit æquè liberum, quis enim sanæ mentis existimet non majorem in ordine ad æquum & rectum necessitatem esse exequendarum Legum & Juris quod circa crimina occupatur, quàm Juris & Legum de debitis pecuniariis quæ circa hujus vitæ facultates & opes versantur? cum Justitia scilicet nequaquam pugnat de Jure crediti sub hac ratione cedere, suum donare, creditum remittere nunquam fuit inhonestum: at pœnam remittere sine satisfactione interdum non fuit honestum ne Deo quidem, ut agnoscit Adversarius respectu contumacium & impœnitentium; ratio discriminis est quod Jus Dominii & crediti est tantùm Domini causa, & comparatum illius gratiâ, qui illud habet; at Jus puniendi est totius universitatis & boni publici gratiâ: Juris Dominici & crediti, proximum fundamentum est *Relatio quadam rei ad personam*, pœnæ autem *Relatio rei ad rem*, illa potest

test tolli pro arbitrio personæ quæ Jus habet in rem illam, at hæc nequaquam, quia refertur ad rem ipsam. 2. Si ex eo quod peccatum debitum dicitur posse illud remitti sine satisfactione colligitur, Ergo & ex eo quòd *mors* dicitur ejus *stipendium* & *fœtus* necessitas satisfactionis elicietur; nam Dux ex officio & Justitiæ præscripto tenetur stipendium militibus suis persolvere, & fœtus gravidæ necessariò in lucem editur, *peccatum consummatum gignit mortem* Jac. I. 15. 3. Si ratio illa valet sequeretur & *obedientiam* quæ pariter vocatur *debitum* Rom. VIII. 12. non foris Juris necessarii & immutabilis, nec Justitiam divinam exigere ut Lex ulla præscribatur hominibus, vel ut homines Creatori suo subsint, quod falsissimum est. 4. Denique si per omnia quadrare debet similitudo facilè evincetur Deum etiam sine ullo vel fidei vel pœnitentiæ respectu peccatum condonare posse quod tamen constanter negat Adversarius, quemadmodum penes creditorem est totum debitum debitori suo absque ulla conditione remittere.

XVI. Sic pro possibilitate remissionis sine satisfactione disputabat hæreticus: Quia tamen non desunt etiam è Nostris qui licet necessitatem hypotheticam satisfactionis mordicus tueantur, necessitatem absolutam pariter cum ipso impugnant, Deumque posse omnino si libuerit peccata absque ulla satisfactione remittere contendunt, atque inter alios Doctissimus *Twissus* in *Vindici. suis Gratiæ, &c.* non abs re futurum est si paucis præcipuas ejus rationes ad examen revocemus, I. Si Deus, inquit, non potest remittere peccata sine satisfactione, inde fit, vel quia non potest per potentiam, vel per Justitiam, At neutrum dici potest; Non per potentiam quia si non posset, tum peccatum condonari sive non puniri erit simpliciter impossibile, & propositio hæc *Peccatum non punitur* constabit ex terminis contradictoriis: Non etiam per Justitiam, quia si Deus posset aliquid per potentiam, & non posset per Justitiam, sequeretur Deum aliquid posse quod sit injustum, quod implicat. Resp. Perperam hìc separantur conjungenda, *Potentia* nimirum & *Justitia*, hoc enim quæritur, An *Deus possit per Justitiam*, seu an non Justitia lædatur eo ipso quo peccatum inultum dimittitur: frustra ergo disputat de potentia seorsim à Justitia sumpta, quia Deus etsi omnia possit, nihil tamen potest quod sit injustum. Quod Deus non potest respectu unius Attributi, respectu nullius id potest, v. g. Si Deus non potest aliquid respectu veritatis id sub nullo respectu potest. In actibus voluntatis divinæ purè liberis alia res est, in sensu enim diviso aliquid potest facere v. g. plures mundos creare, quod in sensu composito, & supposito decreto non potest. At quæ Attributo alicui conveniunt varios non admittunt respectus, sed sunt in suo genere necessaria; unde quia non potest fieri per Justitiam ut Deus peccatum non puniat, sequitur Deum hoc nec posse nec velle. 2. Etsi contradictio non videatur formaliter in terminis istius propositionis *Peccatum non punitur*, occurrit tamen virtualiter in re ipsa. Nam si potest Deus peccatum non velle punire, potest non odisse, nam odisse nihil aliud est quàm velle punire, si potest pec-

catum non odisse potest amare, si potest amare, potest velle non esse sanctus & Justus, & sic potest seipsum abnegare & velle non esse Deus quod implicat. Deinde implicat Deum esse hominum Dominum jure naturali & indispensabili, homines autem ei non esse subjectos, nec quoad obedientiam nec quoad pœnam quod directè fieret si peccatum evaderet impunè. 3. Contradictio non spectanda est simpliciter in ordine ad potentiam, sed ad Justitiam, quam propriè pœna spectat, unde non quæritur simpliciter An Deus possit, sed an possit justè peccatum condonare sine satisfactione, quod fieri non posse supra evicimus.

XVII. 2. Sic arguit, Potest Deus mitiorem pœnam inferre peccatori quàm peccatum meretur, Ergo potest pro absoluta sua potentia pœnam universam suspendere: nam ponantur, inquit, tres gradus pœnæ promeritæ, huic si possit Deus subtrahere unum gradum, cur non & alterum, & si duos possit, cur non & tertium reliquum? Deinde potest remunerari ultra condignum, E. potest punire citra condignum, & si hoc, aliquem gradum peccati dimittet impunitum. Resp. ad primum, Negant hîc quidam *Conseq. Majoris* nam etsi aliquo modo mitigare posset pœnas peccati, non sequetur tamen posse eas omnino tollere vel auferre; Nimirum ut observat *Author supplem. in Scot. in* IV. *sentent. Dist.* 46. *q.* 4. *Justitia latitudinem quandam graduum suorum habet extra quam si Deus puniret Justitia non uteretur*, ideò licèt posset dimittere gradum unum pœnæ, non sequitur tamen Ergo quemlibet, & omnem omnino pœnam quia tunc exiret latitudinem illam ad Justitiam requisitam & sic omitteretur Justitiæ exercitium quod aliter exponi non potest quàm per ejus abnegationem; Neque obstat quòd gradus iste à nobis definiri non potest, ut V. D. postulare videtur, quid enim si id nobis homuncionibus concessum non est, an de Deo propterea negabitur? hæc arcana Deo relinquenda sunt qui sibi solus sapienter limites finire novit & eatenus remittere jus illud summum & ἀκριβέστατον quatenus Justitiæ & sanctitatis natura ferre potest; sic ut illud exemplo etsi in alia re non tamen planè absimili comprobemus; Mundus stare non potest sine calore illo quo omnia continentur; non puto tamen caloris qui omnia permeat quantitatem ita esse definitam necessariò à natura, ut ne minima quidem ejus particula detrahi atque aboleri Dei potentiâ queat quin universi mundi moles & compages intereat, qui ergo particulam aliquam caloris ejus sine mundi interitu subtrahere potest, nonne poterit alteram & item alteram, & sic deinceps poteritne tandem universus ille ignis per particulas subduci extremo rerum omnium interitu? minimè id quidem? Itaque in subductione illa quæ latitudinem suam habet punctum aliquod est ultra quod procedi non potest sine mundi interitu, quod tamen nemo definire queat. 2. ad *Mino.* neg. Deum ita pœnam mitigare posse ut partem pœnæ essentialiter peccato debitæ penitus subtrahat; Nam cùm vel levissimum peccatum non possit non odisse, non potest etiam non punire; quòd si aliquatenus pœnas temporales impiorum mitigare videtur

non-

nonnunquam in hoc mundo vel differre, quo faciliùs hæc Dei benignitas eos adducat ad pœnitentiam vel ἀναπολογήτες reddat, non ſequitur tamen propterea eum auferre pœnam debitam; nam quod differtur non aufertur tamen, imò tarditatem ſupplicii gravitate poſtea compenſat; neque quicquam hac in parte fit quod laudem Juſtitiæ divinæ deterat, punit enim *neceſſariò*, at *non neceſſariò omni tempore & loco*, imò multiplicem in pœnæ diſtributione admittere poteſt œconomiam, ut antea dictum eſt. Aliud eſt ergo loqui de *pœna* in genere *& abſolutè in ſe*, aliud de ea *relatè conſiderata* reſpectu *modorum*, *graduum* & aliarum circumſtantiarum quas Deus ob majorem gloriæ ſuæ manifeſtationem illi aſſignavit, libertate enim circa modos & gradus conceſsâ qui ex libera Dei ordinatione fluunt, non ſequitur pœnam ipſam quà pœnæ ratio in ea ſervatur & à Juſtitia Dei naturali fluit, penitus tolli poſſe. Ad 2. de *remuneratione ultra condignum* Negat. Conſeq. Nam longum latumque diſcrimen intercedit inter bona & mala opera, remunerationem & pœnam, quippe cùm Deus remuneratur, facit id planè gratuitò, cùm bona opera noſtra ſint debita nihilque mereantur: at cùm punit facit id non ex mera libertate, ſed ex intrinſeco culpæ demerito & Juſtitiæ inexorabilis ratione, Itaque non, ſi poteſt remunerari ultra condignum, poterit etiam citra condignum punire.

XVIII. 3. Objicit. V. D. Si Deus poteſt cruciatum quantumcunque etiam infernalem alicui inferre citra ullum demeritum; Ergo poteſt etiam non obſtante quantocunque demerito quamtamcunque pœnam ſuſpendere, Conſequentia ex eo patet quòd Deus multò pronior ſit ad benefaciendum quàm ad puniendum. Reſp. Hîc verò varia ſunt quæ obſervatione digna videntur: Primò vel per τὸ *ſuſpendere* intelligit tantummodo ad aliquod tempus differre ob idoneas aliquas cauſas, cæterùm exacto illo tempore pœnam irrogare, quæ ſi ejus mens eſt nihil facit adverſus nos, Id enim ultrò ſæpe conceſſimus, negavimus tantùm inde ſequi Deum poſſe peccata hominum dimittere citra ullam omnino punitionem, ſi verò *ſuſpendere* illi eſt omnino prætermittere impunitum; primò Conſeq. vacillat, quia aliud eſt loqui de *cruciatu* aliud *de pœna*, Etſi poſſet inferre cruciatum, non poſſet tamen pœnam, quia pœna omnis ſi juſta eſt peccatum infert, dicit enim damnoſum aliquid ei qui Legem tranſgreſſus eſt: ut ergo non poteſt pœnam inferre alicui per Juſtitiam citra antecedens aliquod demeritum, ita nec auferre pœnam poterit per eandem Juſtitiam ſine prævia ſatisfactione. Deinde antecedens etiam ambiguum, nam vel id poteſt Deus per Jus illud abſolutum & ſummam ὑπεροχὴν quam obtinet in Creaturam, vel per Jus ordinatum & virtutibus temperatum, ſi prius intelligat fruſtra eſt, nam ut in ſtatu Controverſiæ declaravimus quæſtio noſtra non inſtituitur de Jure illo ſummo & abſoluto quod immenſum quidem & infinitum agnoſcimus, ſed quale quantumque ſit ignoramus, neque eo audaciæ prorumpimus ut definite velimus; ſi verò de poſteriori loquitur; Omnino negamus Deum juxta Jus illud

Creaturæ innocenti cruciatum infernalem inferre posse, quia hoc repugnaret manifestè Bonitati & Justitiæ quam in Verbo patefecit, quæ bonis benè, malis vult esse malè. Et ut peccatorem nequaquam velle punire implicat abnegationem Justitiæ: Ita immerentem quantocunque cruciatu vexare abnegationem aliquam inferret clementiæ & misericordiæ quod utrumque æquè indignum & impossibile: Interim distinguenda etiam est cruciatus immissio, nam vel sempiterna potest esse vel temporaria tantùm per œconomiam aliquam & exiguum spatium, De priori negamus Deum illam usurpare posse, de posteriori si concederemus, nullum tamen propterea causæ nostræ fieret præjudicium, neque enim si Deus aliquâ gravissimâ de causa hominem pium & sanctum cruciatu aliquo ad exiguum tempus exercere voluerit ad probandam fidem & constantiam ejus, ut visum est in Jobo & sanctis martyribus, continuò sequetur posse etiam impunitum peccatum omnino dimittere, nam testibus JC^tis. quæ breve ad aliquod tempus fiunt per dispensationem aliquam ne fieri quidem videntur, Ex. g. poterit summus Magistratus egregium civem ad exiguum tempus durissimis laboribus exercere idoneâ de causa, non sequitur tamen inde eundem sapientem & justum Magistratum nefariorum prædonum scelera perditorumque civium perduelliones præterire omnino impunitas.

XIX. 4. Obji. Si Deus non potest peccatum impunitum dimittere tum necesse est ut puniat *necessitate absolutâ.* Quod dici cum ratione non potest, quandoquidem non semper punit, neque quantum potest punit. Resp. 1. *necessitas absoluta* vel est bruta & merè *naturalis* ut in agentibus naturalibus, vel *rationalis* ut in liberis; quæ priori modo operantur, & semper & quantum possunt agunt ut ignis cùm urit, sed quæ posteriori non item, Iam Deus punit peccata *necessitate absolutâ* non bruta & *ἀλόγῳ* sed *rationali* & Ethica ut supra dictum. Nam etsi Iustitia naturaliter Deo insit, exercitium tamen ejus pendet à voluntate, ex qua omnia operatur Eph. 1. 11. & à qua pendet & quando & quantum vel nunc vel tunc puniat; Punit ergo quando & quantum, non potest, sed vult ut tamen punitio semper fundetur in justitia, & Iustitia nitatur naturâ Dei. 2. *Absolutum* dicitur bifariam, vel quod est absolutum à consilio & decreto voluntatis, sic negamus Deum absolutè peccata punire, quia nunquam hoc præstat nisi intercedente ejus consilio, Vel quod non à mero Dei arbitrio pendet, sed in natura & naturali proprietate fundatur, sic verum est Deum absolutè punire.

XX. Atque hæc fuit *prima* argumentorum *Classis* quibus *potuisse* Deum remittere peccata absque satisfactione probare contendunt, Succedit *altera*, in qua Deum id ipsum *voluisse* contendit hæreticus, 1. quia sub V. T. nihil aliud Deus ab hominibus peccatoribus ad veniam consequendam exigebat quàm fidem & pœnitentiam, Deut. xxx. 1. 2. 3. Jerem. III. 13. 14. & XVIII. 7. 8. Ezech. XXXIII. 14. & adeò verum est, inquit, Deum pœnitentibus peccata non imputare, ut etsi sententiam jam tulerit contra delinquentes & eos perdere constituerit,

merit, si tamen illi suorum scelerum pœnitentiam agant, ipsum quoque jam latæ sententiæ pœniteat, ita ut eam revocet & rescindat & eos iterum in gratiam recipiat, quod tum ex loco Jerem. modo laudato, tum exemplo Achabi patet, 1 Reg. xxi. v. 21. 32. 2. fideles ipsi veniam consecuti dicuntur per fidem solam sine ulla satisfactionis mentione, ut de Abele refertur quòd per fidem Deo placuerit Hebr. xi. 4. qualis autem sit illa fides describitur v. 6. dum ait *accedentem ad Deum debere credere Deum esse & esse remuneratorem requirentibus ipsum.* 3. formula fœderis novi est planè gratuita quæ meminit quidem remissionis peccatorum & Legis inscriptionis, sed nequaquam satisfactionis Jerem. xxxi. 34. Imò ne potest quidem, nam remissio & satisfactio sibi invicem opponuntur, nec gratis remittere dici potest is qui exigit satisfactionem. 4. addit parabolam quæ extat Matth. xviii. eandem gratuitam Dei remissionem confirmare. Rex enim nullam satisfactionem exigit à servo suo, sed totum debitum illi planè remittit, deinde ibidem dicitur Deus nobis remittere quo modo aliis remittimus, at remittere debemus sine satisfactione. 5. urget verbum χαρίζεσθαι quo utitur Paulus Coloss. ii. 13. Ephes. iv. 32. dum de remissione peccatorum loquitur, quod omnimodam videtur liberalitatem & beneficentiam designare, multum autem detraheretur summæ illi munificentiæ siquidem plenam debiti solutionem à Vade postularet. *Socin. de Servat.* l. 3. cap. 2. & *Prælect. cap.* 17.

XXI. Hic revera præcipuus est cardo quæstionis quo semel posito facilè lis tota poterit dirimi; Nam etsi daretur Deum posse sine satisfactione peccata condonare, id tamen frustra foret si aliunde constaret eum id haudquaquam velle. Videndum ergo imprimis quænam sit super hac re Dei voluntas, quodve consilium nobis in Verbo patefecerit. Adversarius quidem mordicus tuetur Deum voluisse absque ulla satisfactione peccata remittere, & rationes varias tum ex V. tum ex N. T. ad hoc ipsum probandum corradit, sed præterquàm quòd in superioribus jam fusè satis contrarium evicimus, facilè ex argumentorum solutione sententiæ istius falsitas patebit; Nam ad primum quidem quod attinet distingue quod ab *homine ipso* requirit Deus, ab eo quod exigit *ab ipso Vade* qui vicem ejus subit: sanè ab hominibus ipsis peccatoribus nihil nisi fidem & pœnitentiam exegisse Deum ultrò fatemur, quia nihil ab iis proficisci potuit quod Justitiæ divinæ examen sustinere atque ipsius iram placare posset, sed hoc non obstabat tamen quominus ex parte Sponsoris alicujus satisfactionem postularet, siquidem nec veritas nec sanctitas ejus pati poterant inultum abire peccatum; Imò cùm fides necessariò satisfactionem præviam supponat quam ut proprium & speciale objectum apprehendat & per intimam ἰδιοποίησιν sibi applicet, si fides requiritur, eo ipso etiam satisfactionis necessitas demonstratur. 2. pecca. *fals. hypo.* quasi fides & pœnitentia sint *causæ antecedentes & meritoriæ* propter quas remissio nobis à Deo concedatur, cùm sint tantùm *media consequentia* quibus remissionem factam nobis applicamus & de ea certiores

tiores reddimur, vel ſaltem *conditiones* quæ in juſtificato requiruntur ut beneficio iſto fruatur, remittuntur ergo peccata credentibus & pœnitentibus, ſed non propter fidem aut pœnitentiam, ſed propter obedientiam & mortem Chriſti, *habemus redemptionem in ſanguine ejus, hoc eſt remiſſionem peccatorum* Eph. I. 7. & ratio id perſuadet. Nam certum eſt neque fidem neque pœnitentiam & vitæ novitatem in nobis dari niſi quam Spiritus Sanctus nobis ipſis vi ſua efficaciſſimâ & vorticordia indiderit, at Spiritum nemini conferre poteſt Deus niſi jam pacatus & propitius nobis factus; pacatus autem & propitius dici nequit niſi quia peccatorum à nobis adverſus Majeſtatem ſuam admiſſorum gratiam ſummâ ſuâ clementiâ facere non dedignatur: cùm ergo fides & pœnitentia ſint effecta quæ oriuntur & pendent ab iſta reconciliatione, ejuſdem cauſæ antecedentes eſſe nequeunt niſi velimus aliquid ſeipſo eſſe prius & poſterius. Quid quòd cùm peccatorum remiſſio ſit actus Juriſdictionis ut antea dictum, & actus hujuſmodi qui aliquam Legis executionem poſtulat, non poteſt ea ſoli fidei vel pœnitentiæ tribui, requiritur enim hîc aliquid ad cujus præſentiam & meritum ceſſet reſipiſcentis reſpectu ſanctio pœnalis Legi addita, quæ ſuam adhuc vim obtinet circa impœnitentes; hoc verò neutiquam præſtare poteſt vel fides vel pœnitentia; Non fides, tum quia ex ſe nihil habet, ſed omnia mutuatur à Chriſto quem reſpicit; tum quia ſi propter ipſam juſtificaremur tanquam opus, jam Juſtificatio non eſſet ex gratia Rom. XI. 6. & relaberemur ad vetus fœdus Legis à quo per Chriſtum liberati ſumus: Non etiam pœnitentia & converſio, nam præterquam quòd nunquam eum perfectionis gradum poteſt aſſequi qui Legi reſpondere queat, accedit etiam quòd cùm præſens & futurum propriè & principaliter reſpiciat quorum ratione à nobis jam debetur, non poſſit pro peccatis præteritis ſatisfacere. Itaque nihil aliud eſſe poteſt quàm intercedens pro nobis Sponſoris Chriſti ſatisfactio, cujus reſpectu credens & reſipiſcens cenſetur defunctus pœnâ quæ Lege ſanciebatur.

XXII. 3. Diſtinguendæ ſunt *pœnæ temporales* ab *æternis:* ſi de temporalibus loquitur Adverſarius cùm ait Deum pœnitentibus veniam concedere quo ſenſu veniunt potiſſimùm intelligenda pleraque quæ ab ipſo afferuntur ut Jerem. III. & XVIII. & Ezech. XXXIII. &c. nihil hinc colligere poterit quod faveat cauſæ ſuæ, ſiquidem miram ſapientiſſimus Judex in pœna irroganda adhibet œconomiam, nec ſi differt vel aufert pœnam iſtam temporalem reſpectu reproborum, propterea quoad illos tollit & abrogat vim ſanctionis Legalis; Adde quòd illud non ſemper intelligendum eſt de *pœnis totis*, ſed *de tantis*, non quòd planè auferantur, ſed quòd mitigentur vel differantur. Atque huc pertinet exemplum Achabi, cujus humiliationi licèt fictæ & hypocriticæ (ut ſcilicet hoc pacto teſtaretur Deus quàm grata & accepta ipſi eſſet futura vera & ſincera fidelium) hoc dare voluit ut ipſi dum in vivis eſſet parceretur, nec malum antea denunciatum infligeretur, ſed non propterea ablata eſt pœna, quando &

eam

eam luere debuit in posteris, & in inferis procul dubio etiamnum hodie luit: Cæterùm quod de sententiæ revocatione addit ibidem hæreticus cautè intelligendum, non quod decretum semel factum unquam rescindat & mutet (quæ tamen ejus mens impia esse videtur) nam ut immutabilis est quoad essentiam, ita & quoad voluntatem Es. XLVI. 10. sed quod minas quæ per certam œconomiam, vel tacitam vel expressam habebant conditionem positâ ipsâ conditione suspendat, *sententiam* ergo mutare dicatur, at non *consilium* ut rectè Grego. quia eam ipsam mutationem jam ita apud se decreverat. Jam si pœnam æternam intelligit, nullo argumento probabit remissionem factam fuisse citra respectum ad Christum; imò contendimus cum Apost. nullam dari *peccatorum remissionem sine sanguinis effusione* Heb. IX. 22. & mortem Testatoris intercedere debuisse ad expiationem peccatorum quæ admissa fuerant in V. T. ut ibid. loquitur. Nec obstat quòd nulla videatur mentio fieri satisfactionis, nam licèt exprefsè & totidem verbis non extet nomen hoc, implicitè tamen & *καθ' ἰσοδυναμίαν* crebrò satis occurrit, & si nihil aliud extaret, Sacrificia & victimæ legales quæ victimam hanc divinam & cœlestem non obscurè adumbrabant: Ipsa Oracula prophetica quæ non alibi complementum suum sortiuntur: Promissiones gratuitæ in quibus omnibus Christus includitur, utpote in quo sunt Etiam & Amen 2. Corint. 1. 20. luculentum isti veritati præberent testimonium.

XXIII. Quod addit secundo loco fideles dici veniam consecutos per fidem; tantùm abest ut sententiam nostram infirmet, ut eam confirmet magis; Nam si per fidem salvati sunt, eo ipso & propter Christum ejusque satisfactionem, hæc enim indivulso nexu inter se conjuncta sunt, nec fides ulla dari potest vera nisi quæ Christum crucifixum intuetur 1. Corinth. 11. 2. Roman. IV. 25. unde *cognitione sui justificaturus* dicitur electos Dei Is. LIII. 11. Et sanè constans est Scripturæ sententia eundem nobis omnibus tam sub V. quàm sub Novo Testamento Mediatorem fuisse datum nempe Christum, eandem salutis causam ejus sanguinem, idem receptionis organon fidem, eandem regni cœlestis viam conformitatem cum ipso, eundem felicitatis portum & terminum, Cœli ipsius hæreditatem quam nobis paravit: neque Isai. *conjectas in eum fuisse iniquitates omnium nostrûm & Castigationem pacis nostræ positam super ipsum* dicere posset cap. LIII. 6. 8. nec Paulus *unicâ oblatione consecrasse in perpetuum eos qui sanctificantur* ad Hebr. X. 14. *& mortem ipsius necessariam fuisse ad redemptionem iniquitatum sub V. T.* cap. IX. 15. nec Johan. *eum esse propitiationem non modo pro peccatis nostris, sed & totius mundi* 1. c. II. v. 2. nisi meritum & satisfactio ipsius æquè ad utrosque pertineret, fidesque veterum Patrum non minus quàm Christianorum eâ niteretur; Quod & ex innumeris aliis locis si id nunc ageremus probari facilè posset; Nam si prisci fideles salvati sunt, quod Dei veritas credere omnino nos jubet contra Servetianorum & Socinianorum deliria, utique per Christum debuerunt salvari quia in nullo alio est salus Act. IV. 12. Si venerunt ad Patrem utique

que

que per Christum *nemo enim venit ad Patrem nisi per ipsum* Johan. XIV. 6. Si peccata eorum sublata sunt & remissa, utique per & propter Christum in quem devolutæ sunt omnium iniquitates, qui est *agnus Dei tollens peccata mundi* Joh. I. 29. uno verbo fides salvifica pendet à fœdere gratiæ & in illud resolvitur, vel ut est in V. promissum vel ut in N. Testamento revelatum, at fœdus illud totum quantum quantum est Christo nititur ejusque morte & sanguine sancitum est, prout vetus pactum sanguine pecudum & hircorum confirmatum fuit Hebr. IX. unde si per fidem salutem consecuti dicuntur patres, omnino & per Christum. Accedit etiam quod Apost. ibid. c. XI. non obscurè qualis fuerit illa veterum fides describat, cùm ait per eam Justitiæ eos hæredes factos fuisse v. 7. probrum Christi thesauris Ægyptiacis anteposuisse v. 26. promissiones ipsas vidisse & amplexatos fuisse, non sanè rerum terrenarum & temporalium simpliciter, sed divinarum imprimis & cœlestium, quandoquidem cœlestem hæreditatem dicuntur expectasse v. 10. Deusque non erubuit *vocari eorum Deus* quæ formula est fœderis gratuiti in Christo initi quæ pretiosissima quæque complectitur beneficia v. 13. 16. Nec si *promissionem dicuntur non obtinuisse* v. 39. continuò denegari potest illis salutaris Christi notitiæ fructus, quippe hoc ad *exhibitionem Christi* in carne quam temporibus Novi Testamenti reservabat Deus κρεῖττόν τι περὶ ἡμῶν προβλεψαμένου pertinet, non ad *cognitionem* ipsam ejusque vim salvificam quam omnino usurparunt, eaque seipsos in mediis ærumnis sunt solati: fateor cognitionem illam longè obscuriorem fuisse præ illa quâ fruimur nunc sub Euangelio, cùm enim fides sequatur revelationis mensuram, revelatione minùs clara adhuc existente, & variis typorum & ceremoniarum involucris (quæ fuit illorum temporum ratio) implicitâ, non potuit fides nisi subobscura adhuc esse & minùs evidens, sed talis erat tamen tantaque hæc notitia, quæ sufficeret patribus ipsis ad salutem indipiscendam, quia rem ipsam luculenter satis patefaciebat, etsi modum & particulares circumstantias nondum expresè, ut factum postea in eventu, declararet.

XXIV. Quod addit de *Abele* ejusque fide non magis urget, imò si ritè rem putamus pro nobis facit. 1. Si per fidem dicitur placuisse, utique & propter Mediatorem ejusque meritum, fides enim salvifica esse nequit nisi illi innixa. 2. Abel dicitur sacrificium obtulisse & quidem cruentum, at quorsum nisi ut reatum fateretur suum, simulque medium aliquod propitiationis in victimarum sanguine exquireret? at cùm certum sit sanguinem hircorum non posse tollere peccata, omnino agnoscendum est sacrificium hoc non aliter Deo gratum fuisse quàm quia typus & symbolum erat agni Dei inculpati olim in plenitudine temporum mactandi. 3. Cùm *justus* dicatur *per fidem* eo ipso supponitur dignitatem illam obtinuisse, non inhærentis justitiæ respectu, sed imputatæ quam fides sibi applicat; Et sanè Moses non obscurè illud indicat cùm ait *Deum respexisse ad Abelem & ad munera ejus*, primò ad personam, deinde ad munus, ut scilicet significaret non personam propter sacrificium, sed sacrificium propter per-

personam placuisse, quia ipse gratiosus erat Deo per fidem, atque hæc est ratio procedendi fœderis gratiæ in quo judicium non fit de persona ex opere, quod in fœdere legali obtinet, sed de opere ex persona. 4. frustra verò ad descriptionem fidei ab Apost. datam recurrit Adversarius, ut ostendat nullum respectum ad Christum includere, quia hæc duo tantùm postulantur, ut credamus Deum esse & simul μισθαποδότην quærentibus ipsum: Quippe licèt explicitè ipsius non meminerit (quia de Enochi aliorumque patrum qui priscis illis temporibus vivebant fide potissimùm loquebatur, quæ propter obscuriorem & minùs plenam revelationem in generalioribus versabatur) implicitè tamen & necessariâ consequentiâ eum complectitur: Nam nec quis qualisve sit verus Deus potest nosci sine Christo, Johan. XVII. 3. nec quæri potest ad salutem nisi per ipsum qui via est, veritas & vita, nec remuneratorem eum quis verè sentiet, Euangelicè nimir. & in fœdere gratiæ per mercedem gratuitam Rom. IV. 5. (nam per Legem omnis spes mercedis consequendæ sublata nobis est) nisi qui in Christo eum intuetur in quo benedicimur benedictione omni spirituali Ephes. I. 4. unde duplex ille fidei actus & vera Dei cognitio, & fiducialis gratiæ ipsius apprehensio, Mediatoris notitiam secum necessariò trahunt in quo utrumque beneficium consequimur.

XXV. Tertia jam succedit ratio à N. *Fœderis formula* petita ex Jer. XXXI. sed non validior præcedentibus: Testatur quidem & pollicetur Deus se propitium fore populo suo, nec peccatorum ejus recordaturum ampliùs, sed nequaquam asserit se peccata condonaturum citra Christum, quod pertendit hæreticus, non negat imò necessariò supponit satisfactionem, Deus enim propitius esse nequit nisi in Christo & propter Christum qui ideo ἱλασμὸς dicitur I. Johan. II. 2. unde prophetæ omnes (in quibus & Jeremias) *testimonium præbent remissionem peccatorum per nomen ejus* (hoc est virtutem & efficaciam) *accepturum omnem credentem in eum* Act. X. 43. & Redemptio per Christum obtigisse dicitur juxta fœdus quod cum Patribus iniit & verba quæ per Prophetas jam olim pronunciavit. Luc. I. 68. Adde quòd cùm Deus hìc profiteatur se fore Deum populi sui, quæ promissio gratuitam adoptionem & omnigenas benedictiones complectitur Matth. XXII. v. 32. non potest excludi Mediatoris χρῆσις absque quo Deus est ignis consumens & lux inaccessa; Atque hinc est quòd Deus sibi reconciliare dicatur mundum, sed in Christo 2. Corinth. V. 19. *Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi non imputando illis sua peccata* quòd si quæratur ratio & fundamentum istius reconciliationis in Christo, subjicit eam Apost. v. 21. dum ait *peccatum factum fuisse*, id est victimam pro peccato (prout אשם & חטאה apud Hebræos utrumque significat tam piaculare sacrificium quàm delictum & crimen) atque ita ostendit Paulus non aliam dari reditionem in gratiam cum Deo nisi quæ in solo Christi sacrificio fundata est: tantùm abest ergo ut hac remissionis promissione inferri debeat aut possit satisfactionis negatio, ut contrà Apost. non alibi fortiùs asserat necessitatem & fructum sacrificii & sanguinis

Christi quàm cùm de hoc fœdere novo loquitur, quod imprimis patet in epist. ad Hebr. cap. VII. VIII. IX. sed præsertim cap. X. in quo rejectis omnibus sacrificiis Leviticis tanquam inutilibus, ad expiationem peccatorum procurandam, unicam Christi oblationem substituit quæ tantæ rei perficiendæ par fuerit & sufficiens.

XXVI. Sed nondum videtur tamen satisfactum Adversario, contendit enim ex ipsa remissionis positione satisfactionem everti, *Remissio* enim, inquit, & *Satisfactio* sibi invicem opponuntur, nec gratuita dici poterit remissio si debitum omne quantum quantum est exigitur: Sed in eo vehementer fallitur, dum opponit componenda, & tanquam ἀσύστατα exagitat quæ amicè inter se conspirant; Tantùm abest enim ut remissio peccatorum & satisfactio inter se pugnent & se mutuò tollant ut sine satisfactione non detur remissio peccatorum Hebr. IX. 22. Equidem Scriptura dicit nos Justificari gratis, & peccata nobis remitti, sed eadem docet Christum pro nobis dedisse se ipsum ἀντίλυτρον 1. Tim. II. 6. Matth. XX. 28. testatur revera Deum nos servasse per viscera misericordiæ & summâ quadam φιλανθρωπίᾳ & gratiâ Tit. III. 5. Ephes. II. 8. sed eadem ostendit nobis Christum propter peccata nostra attritum & in mortem traditum Is. LIII. 6. & Rom. IV. 25. & hoc luculenter demonstrat Paulus in illustri loco Rom. III. 24. ubi Justificationem gratuitam cum redemptione per sanguinem Christi conjungit, dum *Justificati gratis* dicimur *per gratiam ipsius*, sed *per redemptionem quæ est in Christo Jesu.* Quid quòd ex Levit. cap. IV. & V. colligitur non modò satisfactionem & remissionem simul consistere posse, sed hanc illam necessariò supponere tanquam causam *expiabit*, inquit, *eum sacerdos & remittetur ei.* Levit. IV. 31. Viden' ut ex expiatione remissio pendet quia non potest remittere peccatum Deus quin primò justitiæ ipsius fuerit satisfactum: sic in Epist. ad Philem. Paulus vult debitum Onesimi sibi imputari, & simul veniam pro ipso deprecatur v. 18. *si quid læsit aut debet hoc mihi imputa, Ego Paulus scripsi manu mea, ego dependam.* Ita Christus remissionem peccatorum nobis acquirit, sed dum pro nobis satisfacit, in eum enim finem sponsorem se sistit Deo qui satisfaciat ut nobis remissio obtingere possit; nimirum hîc distinguenda venit *satisfactio* vel *propria* vel *aliena & vicaria*: Sanè ubi satisfactio propria ipsius debitoris intercedit, nulla datur remissio, at cùm satisfactio accedit vicaria omnino potest dici remissio facta principali debitori: hîc verò ita se res habet, neque enim pependimus ipsi Justitiæ divinæ λύτρον, sed Sponsor pro nobis, & quidem talis Sponsor qui à Deo ipso nobis datus est: Unde gratia Dei hîc mirificam se exhibuit duplici potissimùm nomine; Primò dando nobis Christum qui vices nostras obiret & pro nobis satisfaceret; Deinde satisfactionem ipsius & obedientiam nobis imputando propter quam remissio à misericordia concedi potest absque ullo Justitiæ divinæ præjudicio. Concludimus ergo remissionem & satisfactionem esse tantùm ἀσύστατα quando ad idem prorsus referuntur, quod hîc non occurrit, satisfit enim Justitiæ Dei, & per & propter

pter illam satisfactionem remittuntur nobis gratis peccata, satisfactio fit à Vade, remissio nobis: Ita Justitia & misericordia se mutuò osculantur, Justitia in peccatum, misericordia in peccantes, ubi Remissio nos, satisfactio Deum habet pro termino.

XXVII. Urget verò adhuc ulteriùs Adversarius & inauditum esse clamitat ut Creditor cui satisfactum est per solutionem rei debitæ, vel ab ipso debitore, vel à sponsore præstitam dicatur debitum remittere, Verùm ut hic eximatur scrupulus, discrimen observandum est inter *debitum pecuniarium* & *criminale* & *utriusque remissionem*, In illo non potest dari remissio ubi solutio intercedit, undecunque adveniat, quia est solutio illius ejusdem rei quæ debetur: At in criminalibus secus se res habet, nam reus pœnam propriam debuit legi, Vas verò dat tantùm vicariam, unde ut acceptetur hæc solutio in gratiam Rei opus est Judicis remissione; nimirum ut rectè notarunt JC^ti. *solutio* duplex dari potest, alia *quæ ipso facto liberat*, alia *non ipso facto*: ipso facto liberat solutio rei planè ejusdem quæ fuit in obligatione, ubi ergo idem omnino solvitur, aut à debitore ipso aut ab alio ejus nomine, nulla contingit remissio, nihil enim circa debitum agit Creditor aut Rector, unde si quis pœnam pertulerit quam debet, liberatio erit, remissio non erit: At alia quævis solutio ipso facto non liberat aut obligationem perimit, putà si aliud quàm quod in obligatione est solvatur *l. 1. parag. 2. D. de reb. cred.* sed necesse est actum aliquem intercedere creditoris aut Rectoris, qui actus rectè & usitatè *remissio* dicitur, talis autem solutio quæ aut admitti aut recusari potest, cùm admittitur speciale nomen habet *satisfactionis* quæ interdum solutioni strictiùs sumptæ opponitur, *L. satisfact. D. de solut.* Atque hinc vera petenda est ratio propter quam pœnæ corporalis vicarius; ut in debito pecuniario solvendo pœnam ipso facto reum liberare nequeat, hoc enim accidit primò & per se non quia *alius* solvit, sed quia *aliud* solvit quàm quod est in obligatione, nam Legis obligatio ipsum delinquentem pœnæ subjiciebat, unde illud *noxa caput sequitur*, ideo ut ex pœna unius alteri liberatio contingat, actus quidam Rectoris debet intercedere qui Resp. Legis *relaxatio* dicitur & ἐπιείκεια, Resp. debitoris *remissio*, quia remittitur pœna propria & acceptatur vicaria. Itaque licèt fortè in debito pecuniario, qui à sponsore solutionem accipit non posset dici remisisse debitori, at in Criminalibus ubi Judex est absolutus, nec tenetur alterius quàm ipsius rei solutionem admittere, si velit à sponsore pœnas exigere ut ita justitiæ satisfiat, dicetur ille quidem debitum exegisse, sed tamen personæ debitrici pepercisse, quatenus aliam in ejus locum subrogari ex mera misericordia passus est.

XXVIII. Atque hinc facilè solvitur sophisma illud quod subinde reponit hæreticus, Ubi nullum est debitum ibi nec remissio dari potest, At ubi debitum ab uno in alium translatum est non est ampliùs in eo à quo translatum est, E. neque illi potest fieri remissio; postmodum subsumit, At peccata nostra

ſecundùm nos, in Chriſtum Vadem noſtrum tranſlata ſunt E. non ampliùs ſunt in nobis, nec per conſequens poſſunt nobis remitti: Reſp. Nam ubi transfertur debitum ſecundum illud omne quo debitorem ipſum obligat, omnino non eſt ampliùs in ipſo debitore, eatenus ut propterea pœna ulla plectendus veniat; At hìc licet transferatur in Chriſtum debitum noſtrum dum in eum conjiciuntur iniquitates noſtræ Iſ. LIII. 6. non poteſt tamen transferri ratione illius modi ſecundum quem à nobis debebatur, debebatur enim pœna propria, quæ quia perſonalis eſt transferri non poteſt. Itaque hac in parte locus fuit remiſſioni, quippe cœleſtis Pater pœnam quæ à nobis ferri debuit nobis ultro condonat, quia eam exegit à Chriſto: fruſtra ergo tranſlationem debiti opponit ejuſdem remiſſioni, cùm in eum finem tranſlatum ſit in Chriſtum ut nobis remitti poſſit, quemadmodum Paulus vult debitum Oneſimi in ſe transferri ut ipſi parceretur. Neque hic naturæ remiſſionis ulla vis fit propterea, hoc enim tantùm poſtulat, ut fiat ex gratia & liberalitate remittentis, nihil pendente eo qui liberatur.

XXIX. Cæterùm cùm dicimus Miſericordiam Dei non remittere peccata niſi intercedente ſatisfactione, cave ne propterea exiſtimes Dei miſericordiam cauſam aliquam ſuperiorem habere & non eſſe abſolutam: *Miſericordia* enim bifariam ſpectari poteſt vel ratione *cauſarum antecedentium*, vel ratione *conditionum ei ſubordinatarum*; & cauſas quidem præcedaneas quod attinet abſolutiſſima eſt omnino, quippe quæ extra ſe nullas habeat cauſas quibus moveatur ad miſerendum, miſeretur enim quia amat, & amat quia bonus eſt unde ſoli Dei voluntati Scriptura tribuit quòd Deus noſtri miſereatur Rom. IX. 18. non autem ſatisfactioni Chriſti, vel alteri cuipiam rei: ſed quod ad media & conditiones ſubſequentes ſpectat, quarum interventu derivantur in nos effecta divinæ miſericordiæ, miſericordia non debet dici abſoluta, neque enim remiſſio peccatorum quod præcipuum eſt miſericordiæ donum nobis abſolutè & citra ullius conditionis reſpectum conceditur; tres enim habet *conditiones* ſubordinatas, *ſatisfactionem* Chriſti ut *cauſam meritoriam*, *fidem* ut *inſtrumentum* remiſſionem illam ex Dei gratia in Chriſto accipiens & *pœnitentiam* ut *conditionem ſine qua non* beneficium illud nobis confertur.

XXX. Ad 4. de parabola quæ extat Matt. XVIII. 2. 3. & ſeq. Reſp. Parabolas & ſimilitudines non debere urgeri ultra ſcopum aliàs abſurda multa & falſa ſequerentur, quò pertinet utiliſſima regula à Chryſoſt. olim tradita homi. 64. in Matth. οὐ χρὴ πάντα τὰ ἐν παραβολαῖς κατὰ λέξιν περιεργάζεσθαι ἀλλὰ τὸν σκοπὸν μαθόντας δι᾽ ὃν συνετέθη τοῦτον δρέπεσθαι, καὶ μηδὲν πολυπραγμονεῖν περαιτέρω: ſic Chriſtus ſe confert furi, nos verò quæſtori de alieno largienti, non quòd vel ipſe rem alienam ſubtrahat invito Domino, vel quòd nos idem facere oporteat, ſed tantùm in eo quòd & ille inſtar furis ſuperveniat improviſus & nos de noſtro facere oporteat quod prudens ille quæſtor de alieno; Ita hoc in loco ſcopus Chriſti eſt commendare nobis benignitatem & miſericordiam in proximum,

eò quòd Deus in nos benignus sit, ostendereque adeò eos qui ad ignoscenda fratrum delicta sunt inflexibiles pessimè sibi consulere, & statuere sibi Legem nimis duram & gravem, quia experientur Deum æquè rigidum & inexorabilem erga se ipsos; In hoc conveniunt Deus & Rex quod benigni sint in eos qui longè infra se sunt positi, hanc benignitatem Deus testatur pœnas remittendo, Rex remittendo pecuniam debitam: Sed ut aliud est debendi genus, ita & aliud remittendi, nam de credito quod jus ad utilitatem creditoris comparatum est statuendi quisque liberrimam habet potestatem, & quò minus exigit eò est liberalior, exigendo autem nullum actum virtutis propriè exercet: At de pœna quæ ad bonum commune & ad ordinem pertinet, non habet pariter Rector dispensandi potestatem, & cùm pœnam exigit, virtute quadam utitur quæ Justitia distributiva dicitur: Non negamus E. in eo Deum & Regem hunc differre quòd Rex citra satisfactionem, Deus autem non citra satisfactionem debitum remittat, sed cùm in eo non sita sit similitudo, non potest nec debet urgeri, aliàs sequeretur etiam nec Judices à sontibus pœnas exposcere debere; & peccata semel dimissa coram Deo reviviscere, Ita rectè observatum est distinguendum esse inter *materiale* & *formale* parabolæ, ut hoc præcipuè spectandum est, ita in illo non anxii nimis esse debemus in singulis partibus aut verbis adaptandis & ad rem spiritualem accommodandis, quia licèt faciant ad parabolam circumstantiis suis ornandam, non tamen pertinent ad mysterium de quo agitur.

XXXI. Ex quibus facilè solvi potest ratio altera quam petunt ex ea quæ nobis præscribitur Dei imitatione, peccat enim *falla. à dicto secundum quid:* Neque enim *si remissio hominum & Dei* aliquatenus sunt similes, propterea æquales esse & per omnia pares dicendum est, nam est identitas quæ per omnia convenit, & est rursus identitas quæ consistit tantùm in quadam analogiâ & proportione: hactenus remissio nostra divinæ æquiparatur, quod illa minimè simulata esse debet, sed ex sincero & genuino affectu proficisci, ut ex disertis Christi verbis in ἀποδόσει parabolæ v.35. & ex Paulo ad Ephes. IV. 32. constat, sed velle eam paritatem vel ad efficientem vel ad formam, vel ad modum omnesque circumstantias remissionis extendere, est ἄτερ γραφῆς λέγειν, imò non sine scriptura tantùm, sed & contra ipsam, reique ipsius naturam, nam Deus non remittit peccata nisi pœnitentibus, at nos condonare debemus etiam non pœnitenti, remissio Dei non fit absque sanguine, at nostra non item, Deus ita remittit peccata ut non desinat tamen sæpe variis castigationibus exercere fideles quibus remissa sunt, at non sic licet homini, Itaque similitudo est *inter rem & rem*, non verò inter *modum rei*, Ex qua nihil aliud inferri potest quàm æquum non esse ut duriores simus in parem, quàm Deus tantò nobis superior est in nos miseros homunciones, unde sequitur non debere nos magis vindictam à proximis expetere quàm pœnam à nobis expetat Deus, Deus autem nos à pœna gratis liberavit, debet ergo & à nobis abesse vindictæ cupiditas: At quomodo

modo Deus hanc liberationem peregerit ibi non dicitur, nec ad institutum pertinet, in eo enim non similitudo est, sed dissimilitudo, ratio discriminis est quia Deus Judex est, nos privati, Judici convenit sollicitum esse de exemplo, privatos ea cura non spectat, illi potestas puniendi competit, at eadem privatis adempta est.

XXXII. Ad 5. Resp. Cùm vox χαρίζεσθαι nihil aliud significet quàm beneficium aliquod præsertim indebitum alicui conferre, nequaquam cum satisfactione pugnat, vel eam excludit, quia utrumque sed respectu diversorum optimè simul stare potest, *gratia* respectu *nostri*, quibus indebitum beneficium planè gratis confertur, at *satisfactio* Resp. *Christi* à quo eam exigit cœlestis Pater; Gratia quidem opponitur *meritis nostris*, sed *merito Christi* non item, cùm medium sit necessarium sine quo gratia Dei in nos sese diffundere non posset, Et sane Paulus satis ostendit quomodo gratia Dei satisfactionem non excludat, cùm ait *Deum nos justificare gratis per gratiam suam*, sed *per redemptionem quæ est in Christo Jesu.* Roman. III. 24. & alibi gratiâ servatos esse docet Ephes. II. 8. sed & emptos pretio I. Corinth. VI. 20. & redemptos sanguine Act. XX. 28. Quod verò hic addit Adversarius ad istius vocis significationem hoc etiam requiri ut quis sibi aliquid adimat suoque se commodo privet, id planè verum non esse non uno exemplo demonstrare licet; sic Christus cæco ἐχαρίσατο τὸ βλέπειν Luc. VII. 21. gratiam indebitam conferendo, sed nullo tamen se privando commodo: Philippensibus ἐχαρίσθη *in Christum credere & pro Christo pati.* Philip. I. 29. sed nihil tamen ademptum est propterea Deo hoc beneficium gratiosè concedenti, sic Paulus qui animadversionis severitatem in reum incesti distrinxerat, cùm eam remittit, dicitur χαρίζεσθαι 2. Corinth. II. 10. Ex quibus aliisque quæ possent hîc recenseri locis liquidò apparet ad vocis χαρίζεσθαι significationem sufficere, ut ad patientem aliquid commodi & beneficii non debiti perveniat, etiamsi agenti nihil propterea decedat.

XXXIII. Licèt autem non divellendam putemus Satisfactionem à Gratiâ, nihil tamen detrahimus propterea summæ illi munificentiæ & misericordiæ divinæ quam Scriptura ubique prædicat; summam enim erga nos misericordiam Dei fuisse quis non agnoscat qui attendit eum præclusâ Angelis lapsis in æquali nobiscum miseriâ constitutis omni veniæ spe, nobis peccatorum nostrorum omnium gratiam facere clementissimè voluisse, utque id sine Justitiæ suæ præjudicio fieri posset, ultrò sponsorem nobis dedisse, imò proprio & dilecto filio non pepercisse ut nobis parceret? Nonne summæ fuit benevolentiæ & misericordiæ quòd cùm ex rigore juris ipsi essemus ad supplicium rapiendi, locum tamen dederit substitutioni & fidejussioni alterius? Quòd in sponsorem & expromissorem nostro loco luiturum, non hominem, non Angelum, sed unigenitum suum nobis tradiderit, qui communi nostrâ assumptâ naturâ idoneus fieret Vas pro omnibus illis quos ipsi pater dabat redimendos? Quòd non contentus talem expromissorem nobis dedisse, illius insuper satisfactionem

nostram

nostram ducere nobisque imputare dignatus sit, quo ipsius obedientia & Justitia nostra facta per talem imputationem non minùs coronetur in nobis gloriosissimâ immortalitate quàm in ipso peccata nostra quæ ipsius etiam facta fuerant per imputationem gravissimis plectere voluit pœnis? Sanè non cæcum tantùm sed ferreum esse oportet & quovis silice duriorem qui summam hîc misericordiam non videt & suspicit venerabundus: Neque hîc audienda hæretici vitilitigatio, Deum ut summè misericordem se exhiberet nullam nec à nobis nec à Vade satisfactionem exigere debuisse: Nam quia Deus ita est summè misericors ut sit etiam summè justus, virtutis utriusque exercitio locus dari debuit: Ut ergo immensam suam misericordiam in electis gratuito liberandis & salvandis per Christum explicare voluit, ita & justissimam iram adversus peccata ostendere debuit, aliàs si hæc Adversarii ratiocinatio valeret, sequeretur etiam ne Deum quidem pœnâ afficere reprobos ipsos, sed sceleribus omnibus impunitatem concedere debere propter summam misericordiam.

XXXIV. Hîc verò rursus insurgunt impurissimi homines crucis Christi inimici. Si Deus, inquiunt, summâ illâ misericordiâ impulsus filium suum nobis dare voluit, ut fatemur & Scriptura testatur, Ergo jam ante adventum Filii summo amore nos prosequebatur, Ergo iratus neutiquam nobis & infensus fuit, ac proinde nec voluit nec necesse fuit Christum pro nobis Justitiæ satisfacere & morte suâ nos ipsi reconciliare: Verùm nodus hîc facilè solvitur; 1. peccant falsa hypoth. quasi *irasci* & *diligere* planè essent ἀσύγκλωστα nec omnino in idem subjectum quanquam sub diverso respectu ferri possent: at ut filium diligit Pater, & illi tamen in peccatum ruenti irascitur, & pœnam infligit, quidni ergo potuerit cœlestis Pater & nos ab æterno diligere, & tamen irasci peccatis nostris & ad placandam iram suam satisfactionem filii nobis destinare: Nimir. distinguendum est in homine *opus Dei* ab *opere Diaboli*, *Creatura*, à *peccato* & vitiositate ipsi adhærente, respectu prioris diligit hominem, sed resp. posterioris ipsi meritò est infensus; Itaque quia habemus in nobis quod odio dignum sit, eo respectu objectum iræ Dei sumus, sed quia utcunque peccatores vitio nostro sumus, manemus tamen semper ejus Creaturæ, quod suum est Dominus in nobis perdere non vult & adhuc aliquid invenit quod pro sua benignitate amet. 2. Distingue *Amorem Dei*, Alius est *benevolentiæ* alius *beneficentiæ* & *unionis*, prior quo nobis bene esse vult & propenso erga nos fertur animo, posterior quo non tantùm bene vult sed & reipsa benefacit, quoad illum non diffitemur Deum nobis amicum fuisse etiam non antecedente Christi respectu, imò arbitramur amorem hunc non modò reconciliationem à Christo factam præcessisse, sed Deum ipsum movisse ut satisfactionem inveniret absque qua charitas illa summa Dei effectum sortiri suum locumve habere non poterat, sed amore beneficentiæ censemus Deum neminem prosequi nisi mediante Christi redemptione quia beneficium nullum creaturæ potest indulgere nisi placatus,

placatus autem non est nisi in Christo : Itaque non si Deus nos ab æterno dilexit, continuò sequitur non necessariam fuisse Christi satisfactionem, imò contrà quia diligebat, voluit sibi satisfieri ut charitatis in nos suæ effecta diffundere posset absque præjudicio Justitiæ.

XXXV. Hactenus *duo fundamenta* excussimus Adversariorum, quibus dogma hoc nostrum de *Satisfactionis necessitate* tum Naturæ tum Voluntati divinæ refragari probare satagebant; superest *Tertium* quo ipsi etiam *Justitiæ repugnare* evincere conantur; Et quidem hoc potissimum argumento. Quia nulla Lege vel consuetudine unquam receptum est, imò expresse Dei verbo vetitum ut unus pro altero substituatur & vice ejus ac loco moriatur: in Verbo duo loca laudant quæ apertè id ipsum asserere videntur 1. Deut. xxiv. 16. ubi vetat *Deus ne morte afficiantur patres pro filiis, vel filii pro patribus, sed quisque ob peccatum suum morte afficiatur:* ne verò quis regerat Deum hominibus sed non sibi hanc legem posuisse, probant ex Ezech. xviii. 4. 20. id etiam apud se statuisse. *Anima quæ peccaverit ipsa morietur, filius non portabit iniquitatem patris &c.* Inter homines autem istius substitutionis nec Legem nec exemplum occurrere existimant, imò & fidejussiones sub pœna capitali à Romanis esse interdictas: & varia esse quæ contrarium probent; atque huc pertinere ajunt quod ait Seneca, *nihil iniquius quàm aliquem paterni odii hæredem fieri*, sic cùm apud Athenienses Lycurgi liberi ad pœnas deposcerentur propter paternum crimen rem injustissimam Demostheni visam : Et cùm optimæ Reip. formam & ideam expressurus esset Plato hanc legem non omisisse de non transferendis in liberos paternorum criminum pœnis li. 9. de legibus : Quod si quis excipiat substitutionem hanc & permutationem fieri sæpius in debito pecuniario, respondent planè diversam esse rationem, quia pecunia unius alterius effici potest, atque ideo pro alio soluta brevi manus fictione videtur donata debitori, ac deinde ab ipso numerata : at mors unius sive corporalis quæcunque vexatio alterius effici non potest : Postremo gravem injuriam fieri Justitiæ divinæ clamant, quod asseramus eam nocentibus dimissis qui puniri poterant & debebant, sævire voluisse in innocentem qui nihil tale merebatur, *Socin. lib. 3. c. 3. Prælect. c. 18.*

XXXVI. Ut ratio hæc postrema solvatur succurrere nobis debet quod antea monuimus, Justitiam quidem exigere necessariò ut peccatum omne puniatur, sed non item peccatorem : ita ut essentiale quidem sit pœnam infligi ob peccatum, at non pariter ut infligatur ei qui peccavit, atque hinc fit ut Justitiæ divinæ haudquaquam repugnet unius in alterius locum subrogatio ; Quod dum Adversarius ita præfractè negat, Legibusque divinis & humanis adversari contendit, vel inscitiam vel pervicaciam suam satis prodit; Nam ut nihil jam dicamus de debitis pecuniariis in quibus nihil frequentius occurrit istiusmodi substitutione ubi subrogato sponsore non ampliùs à primario debitore solutio exigitur, certum esse debet & extra omnem dubitationis aleam positum, nec Verbo Dei re-

repugnare, nec inter gentes inauditum esse ut alter peccati alterius pœnam ferat, & si Lex ipsa id non doceret, in qua tamen profitetur Deus expresse se *visitaturum iniquitates parentum in filios* Exod.xx.5. satis tamen exempla varia id comprobarent, Nam ut de peccato Adami nihil dicamus quod posteris imputari & in iis plecti docet non semel Scriptura, alia sunt exempla plurima quæ id confirmant; sic ob factum Chami execrationi subjicitur Canaan Gen.IX.25. ob factum Achanis filii puniuntur Jos. VIII. 24. ob factum Saulis suspenduntur filii & nepotes ejus Deo approbante 2.Sam.XXI.8. ob factum Davidis pereunt septuaginta hominum millia, 2.Sam.XXIV.15.17. sic Jer. in Thren.V.7. *Patres nostri peccarunt & nos pœnas eorum ferimus.* Imò in N. T. ejusdem dispensationis illustre extat documentum Matth. XXIII. 37. ubi Judæis interminatur Christus pœnas eorum delictorum quæ à suis majoribus jam longo ante tempore perpetrata fuerant *ut veniat super vos omnis sanguis justus effusus super terram à sanguine Abelis Justi usque ad sanguinem Zachariæ filii Barachiæ.* Ex quibus liquet non inusitatum esse vel injustum simpliciter ut quis ob aliena peccata plectatur; Nec juvat sua hæreticum exceptio non reperiri uspiam exemplum ut qui planè sunt innocentes ob nocentum peccata puniantur; Nam cùm aliqui puniri dicuntur non ob sua tantùm quorum ratione revera nocentes erant peccata, sed & insuper ob aliena, omnino inde sequitur eos etiam punitos fuisse sub illa σχέσει quâ non erant in se nocentes, seu quatenus immunes erant ab illo crimine.

XXXVII. Verùm *substitutionem* hanc de qua loquimur fortiùs adhuc evincit tum publicus apud omnes populos sacrificiorum usus, tum præsertim totus cultus Leviticus in quo peccatoris locum subire solebat victima luitura pœnam mortis ipsi debitam, atque huc pertinet solemnis ritus à peccatore usitatus manus imponendi capiti holocausti sui ut esset acceptum pro ipso ad expiandum ipsum Levit.I. 3.4. quod imprimis conspiciebatur in festo Propitiationis, in quo summus sacerdos *nitens ambabus manibus suis super caput hirci Hazazel confitebatur super ipsum omnes iniquitates filiorum Israëlis, & postquam imposuerat illa capiti istius hirci, emittebat eum per hominem commodum in desertum, & portabat hircus ille omnes iniquitates eorum in regionem inhabitabilem.* Lev. XVI. 21. 22. quorsum verò illa manuum impositio, & peccatorum confessio nisi ut testarentur se victimas illas loco suo substituere, quæ pœnam sibi debitam luendo, ipsos ab eadem liberarent? quod nec Ethnicum vatem dum falsè irridet homines suos qui vili bestiarum sanguine suas animas piari credebant.

Cum sis ipse nocens moritur cur victima pro te?

XXXVIII. Sed nec inusitatum inter gentes morem hunc fuisse non uno demonstrare licet exemplo; Nam ut mittamus Decios, Codros, Curtios & alios Ethnicos se pro suorum salute devoventes; Ut nihil dicamus de Zaleuco Legislatore Locrensi qui pro altera parte pœnæ filio suo debitæ ultrò venit, atque ita *æquitatis admirabili temperamento se inter misericordem patrem & justum Legislatorem partitus est* ut scitè *Valer. Max.* lib. 6. cap. 5. Ut taceamus etiam satis

notam Damonis & Pythiæ illustrium amicorum historiam quorum alter se stitit vadem pro altero in causa capitali ut habet *Cicer.* Offic. 3. Certum est jus occidendorum obsidum humanissimis etiam populis usitatum fuisse, cùm nimirum eorum principales à promissis deficiebant, nam ut testantur Politici venit obses in periculum ut si non servetur fides, etiam occidi valeat, sic Thessali olim ducentos quinquaginta obsides interfecerunt referente Plutarcho; Romani trecentos Volscos securi percusserunt ut notavit Halicar. lib. 6. & quam plurima istius generis extant exempla: notum etiam in capitalibus suppliciis Vades plecti potuisse & plecti nonnunquam solitos si se non sisterent rei, unde ἀντίψυχοι dicti sunt; Et si aliunde probari non posset, ipsa tamen Pauli authoritas satis id evinceret qui *pro bono viro forsitan aliquem etiam mori posse asserit.* Rom. v. 7. Quinimo populum à Deo ob Regis delicta puniri recepta fuit sententia Hesiodi tempore, hinc apud illum Δίκη Jovis filia patrem interpellat

ὄφρ' ἀποτίσῃ
Δῆμος ἀτασθαλίας βασιλέων &c.

unde vulgatum illud apud eundem

Πολλάκι καὶ ξύμπασα πόλις κακοῦ ἀνδρὸς ἐπαυρεῖ,

& istud Venusini Poëtæ.

Quidquid delirant Reges plectuntur Achivi.

Plutarch. lib. de sera Numinis vindicta variis argumentis ostendit neutiquam Justitiam divinam esse accusandam quod à multis haud infrequenter alieni sceleris pœnas exigat. Denique non insolitum fuisse apud Ethnicos pœnam alterius alteri imponere historici passim ostendunt; Apud Persas olim ob unius noxam periisse propinquitatem prodidit *Marcellinus*, Apud Macedonas devota fuisse capita eorum qui sanguine perduelles contingerent observavit *Curtius lib. 6.* & in Græciæ civitatibus morem fuisse cum tyrannis tyrannorum liberos occidi testatur *Halicarnas.* lib. 8. & *Tull. ad Brutum Epist.* 15. Quæ pauca ex innumeris quæ suppetunt super hac re testimoniis à nobis delibantur & referuntur, non quasi hæc per omnia nobis probentur, sed tantùm ut inanem & falsum esse quem paulò ante jactabat Adversarius omnium gentium contra hanc pœnæ translationem consensum demonstremus.

XXXIX. Non negamus tamen substitutionem hanc multò rariùs contingere quàm in debito pecuniario, ita ut vix ac ne vix quidem hodiè inter Christianos istiusmodi exempla occurrant, quemadmodum apud Romanos fidejussiones in pœna capitali vetabantur; Verùm non inde petenda ratio est quòd res in se sit simpliciter injusta, sed quòd periculosa sit & fieri non possit sine gravi dispendio ut jam dicetur, Adversarius duo discrimina hîc affert, sed præter rationem utrumque, 1. *pecunia*, inquit, *potest alteri fieri, non autem corporis vexatio:* Sed cur corporis vexatio seu mors unius alteri imputari per æstimationem juridicam non poterit, quemadmodum pecunia à fidejussore numerata censetur

tur esse debitoris ipsius? Paulus nihil hîc absurdi vidit, dum ait *uno pro nobis moriente omnes mortuos esse* 2. Corint. v. 14. nimirum quia unius mors omnium censebatur per divinam imputationem; 2. qui pecuniam pro altero solvit regressum habet ad debitorem principalem & Jus illum reconveniendi & repetendi ab ipso quod pro illo solvit: at verò qui vitam pro altero impendit, nec regressum ullum habet ad eum pro quo se ipsum tradidit, nec jus repetendi in se transfert præcisâ omni facultate, imò cogitur in perpetuum vitâ suâ carere nisi aliunde restituatur: Resp. hoc quidem discrimen inter homines locum habere non diffitemur, sed illud tamen non tanti esse pertendimus ut propterea res hæc de qua quæstio nostra instituitur injusta reddatur, quid si enim sponsor in re pecuniariâ de jure illo numeratam pecuniam repetendi cedere voluerit debitori principali eam absolutè dando, an propterea injustum erit eum pro altero fidejubere? Ita licèt vas in pœna capitali cogeretur carere vitâ quam impendit, nec ullum regressum haberet ad reum, non sequeretur tamen non posse se obligare in eo scilicet casu quo majus aliquod vitâ ipsâ bonum se consequi moriendo putat, ut in heroicis illis animis videre est vitam pro patriæ incolumitate profundentibus, & in sanctis Martyribus Religionis veritatem & Euangelii doctrinam proprio sanguine obsignantibus; Cùm ergo Christus in hoc negotio majus aliquod propriâ vitâ bonum spectarit, Dei scilicet gloriam & Ecclesiæ salutem, mirum videri non debet si vitam suam præ illo parvi fecerit, imò testatur ipse Joh. x. hoc *boni pastoris esse ut animam suam pro ovibus ponat.* Accedit etiam quòd licèt Christus regressum non habeat ad reos & jus illos reconveniendi ut reddant quod pro ipsis solvit, non coactus tamen est semper vitâ sua carere, quo pacto aliqua videretur Christo facta injuria, sed eam denuò imò longè feliciorem per resurrectionem recuperavit, unde nihil hac in parte obstabat quo minus loco nostro substitui posset.

XL. Sed si hæ veræ non sunt causæ propter quas substitutio quæ fit in debito pecuniario pariter in pœna corporali locum habere non possit, quodnam ergo verum erit discrimen, inquies? Nimirum 1. homines non parem habent in corpus ac pecuniam potestatem, domini sunt pecuniæ, sed non vitæ suæ, *nemo enim sibi vivit vel sibi moritur* Rom. xiv. 7. itaque de ea non possunt pro arbitrio statuere in gratiam alterius; Deinde in foro humano Judices ex formula judicare debent, neque eam dispensare potest nisi summus Princeps & Magistratus; Cùm ergo Deus subrogationem hanc cuivis non permittat gravissimis de causis, certè eam haudquaquam vel admittere facilè vel tolerare debent; Postremò in solutione pecuniaria nulla fit cuiquam injuria, siquidem fidejussor sponte suâ & à nemine coactus summam aliquam cujus est dominus dependere voluerit, at hîc præterquam quòd homo involat in jus Dei, memorabile etiam detrimentum patitur totius mundi Respublica, dum nocente dimisso & inulto manente optimo & honestissimo cive privari cogitur, atque ita non repressa sed aucta potiùs videtur peccandi licentia.

At si quis reperiretur qui dominus membrorum suorum sponte se ad pœnam offerret, eaque virtute polleret ut non modò mortem ipse superare, sed & peccatores ad meliorem frugem reducere posset, nihil obstaret quominus is ex supremi magistratus decreto vadem se pro alio sisteret, quod in Christo obtinuisse jamjam demonstraturi sumus.

XLI. Licèt autem nullæ vel Principum Leges vel consuetudines populorum subrogationem hanc ostenderent, non propterea tamen injustitiæ accusanda esset sanctissima illa Dei dispensatio, impium enim est de Redemptionis mysterio gentibus ignoto ex foro mundi & hominum consuetudine pronunciare cùm Christus non dicat *Ego sum mundus vel consuetudo, sed ego sum via veritas & vita*, inquit Cypria. Viæ Domini non sunt sicut viæ nostræ, nec si hominibus non licet continuò à Deo fieri non decet; Disting. ergo *forum soli* & *forum poli*, in illo substitutio dari commodè non potest propter rationes modò allatas, at in hoc penes Deum nihil obstat. Rursus alia est *norma veteris fœderis*, alia *novi*; aliud *Judicium Legale*; aliud *Euangelicum*, Lex substitutionem illam ignorat, sed Euangelium patefacit & revelat, Lex præcisè & primariò sontem ipsum postulat, sed Jus Euangelii ἐπιεικείᾳ temperatum vadem potest admittere; Cùm ergo de Redemptionis opere mirabili non ex Lege sed ex Euangelio sit statuendum; mirum videri non debet si substitutio sub Lege inaudita hîc doceatur; Cæterùm licèt Lex ex se & naturâ suâ subrogationem illam non proponat, non excludit tamen vel impedit misericordiam in Euangelio patefactam quâ reatum peccatorum nostrorum in filium transferre decrevit. Ita erit quidem *præter* & *supra*, sed non *contra* Legem, cùm illi abundè satisfactum sit per fidejussoris solutionem.

XLII. Quia verò huic sententiæ non consuetudinem tantùm gentium sed ipsum Dei verbum opponunt, ac imprimis duo loca illustria Deut. XXIV. 16. & Ezech. XVIII. 5. quibus & alieni peccati imputatio & unius in alterius locum substitutio videntur apertè destrui, operæ pretium est ut hoc quicquid est argumenti paulò diligentiùs excutiamus: Vexatissima enim sunt loca & quibus non semel abusi sunt hæretici vel ad impugnandam peccati propaginem & imputationem, vel ad evertendam pœnarum in Christum translationem; notum est ex Augustino Julianum cæterosque Pelagianos hoc postremo tanquam fortissimo causæ suæ firmamento triumphare solitos fuisse & ipse quæstionem molestissimam dicere non dubitavit. Non opus est autem hîc singulas singulorum Doctorum & Interpretum vel referre, vel expendere sententias, qui & verum verborum sensum rimantur & cum Decalogo conciliationem instituere tentant: Nobis nunc quidem suffecerit ea notasse quæ ad præsentis quæstionis elucidationem faciunt.

XLIII. Et ad priorem quidem locum quod attinet ex Deut. XXIV. 16. Ut non jam dicam quod ab aliis observatum est Legem hanc positivam esse & peculiariter Israelitis latam, cujus contrarium mandasse deprehenditur Deus alibi, ut in causâ septem populorum quos internecioni devoverat Deut. II. 34.

& xx.

& xx. 16. 17. facilè ſolvitur apparens illa ἀντιλογία ſi diſtinguamus primò *forum divinum* & *forum humanum*, deinde in foro humano *ordinariam justitiæ administrationem* ab *extraordinaria agendi ratione*: in foro humano non vult Deus alium pro alio plecti ordinariè quia caput noxa ſequitur, & æquitatis & ἐπιεικείας potiùs quàm juris ſummi rationem haberi præcipit, quod non impedit tamen quominus aliter aliquando propter graves & momentoſas cauſas fieri poſſit; At in foro divino regula non item valet; Leges enim hominibus poſitæ poteſtati vel juriſdictioni divinæ limites nequaquam ponunt, & manifeſta rationis diverſitas, quia poteſtas hominum arctior eſt divinâ, in hominibus metuitur abuſus poteſtatis, in Deo verò non item; Deus ergo Deuter. xxiv. hanc regulam hominibus præſcripſit, ſed illi propterea ſe non aſtrinxit, ut nunquam pœnas commutare & alium pro alio plectere poſſit.

XLIV. Sed quid reſpondebimus ad Ezech. locum in quo non hominibus, ſed ſibi ipſi Legem hanc ferre videtur Dominus, ut anima quæ peccavit ipſa moriatur, & nemo alieni peccati pœnas luat? Hîc verò varia ſunt quæ reponamus, I. Cùm hæc verba directè videantur opponi ſecundo Legis præcepto, imò habuerint etiam praxim aliquando contrariam ut ex exemplis ante laudatis patet, non ſunt ad vivum reſecanda, ſed aliquo temperamento moderanda ne ulla hîc inter Authores ſacros & Spiritum S. per eos loquentem occurrat contradictio. II. Si ſtrictè & præcisè urgentur verba prout ſonant, ſequetur omnem peccatorem mori debere & neminem mori niſi qui peccaverit, at hoc utrumque vehementer falſum & abſurdum eſſe nemo non videt, ſiquidem & Chriſtus moritur qui non peccavit, & electi omnes qui peccaverunt non pereunt tamen: Itaque aliquo diſtinctionis malagmate lenienda ſunt quæ primâ fronte veritati non ſatis conſona eſſe videbantur. III. Diſtinguendi ſunt *filii*, Alii *imitantur peccata parentum* & affines atque ſocii culpæ paternæ fuerunt, Alii ab *iniquitate patrum recedunt* & ſe immunes præſtant ab eorum ſceleribus, de primis pronuntiat Deus ſe viſitate iniquitatem parentum in filios Exod. xx. quia filii paterna eunt per veſtigia, nam qui affinis culpæ fuit eundem pœnæ ſocium eſſe non injuſtum eſt: at de aliis negat apud Ezech. Dominus, quia nemo venire debet in partem pœnæ qui culpæ συμμέτοχος & affinis quadantenus non fuerit, Prophetam autem loqui de tali filio qui non modò non imitatur peccata parentis, ſed ea averſatur & fugit, patet ex eo quod dicit, v. 19. *Quare non fert iniquitatem patris? quia fecit judicium & juſtitiam, ideo vivendo vivet.*

XLV. IV. Diſting. *Jus ſtrictum* & *ſummum* ab eodem *æquitate aliqua & ἐπιεικείᾳ* temperato, ſecundum prius Deus poteſt peccata parentum viſitare in filiis, & reipſa viſitat, quod Exod. xx. edicit, at reſpectu poſterioris non ulterius pœnam quàm in reos ipſos & nocentes graſſari ſinit, quod ſe facturum deinceps erga Judæos teſtatur apud Ezech. prius illud ad fœdus legale propriè pertinet, in quo ſeverum & inexorabilem Judicem ſe exhibet, at poſterius magis accedit ad Euangelicum in quo benignitatis paternæ luculenta

edun-

eduntur testimonia; Et sanè eò spectare hoc Dei effatum ex loco parallelo Jerem. XXXI. 29. satis apertè colligitur ubi propheta loquens de beneficiis novi fœderis inter alia hæc habet, *In diebus illis*, inquit, *non dicent*, *manducaverunt patres uvam acerbam & dentes filiorum obstupuerunt*, *sed unusquisque in peccato suo morietur*, *&c.* nimir. quia uti solebant trito illo Adagio ut cum Deo expostularent quasi insontes ipsi pœnas patribus debitas luerent, pollicetur Deus fore ut in fœdere novo Jure illo non sit usurus, sed ab unoquoque pœnas peccati sui repetiturus; sic hunc locum interpretantur non pauci è veteribus, *Tertulli.* inprimis *lib. 2. advers. Marcio. c.* 12. & *Augustinus Enchiri. ad Lauren. c.* 46. *& lib. 6. contra Julia. cap.*12. Scio quibusdam non satis probari hanc distinctionis istius accommodationem, eò quòd hæc verba dirigantur ad impios & contumaces Judæos qui iniquissimè providentiæ divinæ, ejusque Judiciis obstrepebant, ac per consequens non videbantur in eo esse statu ut cum ipsis ex æquitate paterna & fœderis Euangelici ratione agere vellet: sed scrupulus hic facilè eximitur, nam præterquam quòd nemo pronunciare pro certo potest de statu istorum hominum an reprobi omnes fuerint, an fideles quos non rarò etiam propter carnis reliquias cum Deo expostulare constat; accedit quod non semper summo jure agat cum impiis ipsis, nam etsi non assumuntur ad intimam & mysticam fœderis gratuiti communionem, fieri tamen potest ut dum versantur in externa Ecclesiæ societate, singularibus quibusdam de causis ita clementer à Deo tractentur, ut nonnullum ipsis gratiæ divinæ gustum & suavitatem exhibeat, sive ut ad pœnitentiam invitentur, sive ut testatior fiat eorum contumacia, eoque magis ἀναπολόγητοι reddantur ut in προσκαίροις patet; quid obstat ergò quo minus & istos Judæos rebelles & contumaces in Deum fuisse agnoscamus, & tamen dicamus in hac causa Deum non ex præciso Legis rigore, sed ex miti melioris fœderis dispensatione ad graviorem ipsorum condemnationem agere voluisse; ita scilicet ut nulla paternorum peccatorum gravarentur imputatione, sed suorum tantùm peccatorum unusquisque pœnas daret. Cæterùm licèt neget hic locus filium pium & justum laturum pœnas iniquitatis paternæ, sed animam peccatricem in se luituram, non negat tamen posse fieri vadem & propitiationem pro peccato, vel peccatum illi imputari posse qui reputari vult pro peccatoribus, illud enim opus est justitiæ, licèt æquitate aliqua temperatæ, at hoc infinitæ opus misericordiæ quæ ordinarias judiciorum prætergreditur formulas, & nihil cum cæteris Dei erga homines dispensationibus habet commune.

XLVI. V. Denique ut omnis cavillandi ansa Adversariis præripiatur, observandum nullam hic statui *generalem vel immutabilem regulam* ad quam Deus vel ante semper exegerit, vel in posterum exacturus sit omnia sua Judicia, ita ut contineat perpetuum quendam divinæ suæ erga homines providentiæ tenorem, cùm sæpius factum sit Deo ita ordinante ut filii aut subditi pœnas Reorum vel patrum luerent: sed agi *singulare Dei negotium* cum Judæis illius tem-

temporis quibus hoc Deus ex ſpeciali gratia largitur ut ne cum ipſis agat ex illo Juſtitiæ rigore quem adverſus multos hactenus obſervaverat, & quem aliàs quandocunque liberet exercere meritò poſſet, ſed hac potiùs Lege cum illis experiretur, ut ſi ſint ipſi à peccatis immunes nihil pœnæ patiantur qualiacunque fuerint patrum ſuorum crimina; ſic ſcilicet Dominus larvam illam iis detrahere vult qua ſe alioſque decipiebant ſanctitatem & Juſtitiam ejuſmodi præ ſe ferendo quæ tantis calamitatibus vexari haudquaquam mereretur, quibus à multis jam annis conflictati fuerant, Cùm enim propterea impii homines cum Juſtitia Dei expoſtulandi occaſionem arriperent quaſi inſontes ipſi pœnas parentum ſceleribus debitas ferrent, Deus per prophetam hanc improbitatem coarguit & oſtendit non eſſe cur aliò culpam transferant vel derivent, quia Deus juſtè in eos exerceat vindictam ſuam, quaſi diceret, Ego non eo jure vobiſcum agam quo poſſem peccata parentum in vos animadvertere, ſatis in vobis noxarum, ſatis eſt criminum ut meritò pœnas luere debeatis; Itaque vult eos in rem præſentem deducere & ad eam confeſſionem adigere ut agnoſcant Deum in ſuis Judiciis juſtum eſſe, ſeque ſatis eſſe nocentes, ſepoſitâ etiam omnis peccati alieni imputatione, ut eas quas jam perpeſſi erant pœnas & graviores etiam meritò luerent. Ita non docet quid neceſſariò ſibi ſit faciendum, ſed quid facere liberè decreverit, non erga omnes, ſed ſpecialiter erga Judæos cum quibus agit, ac proinde nullius eſt ponderis quod ex hoc loco adverſus ſubſtitutionem petitur argumentum.

XLVII. Pergit tamen Adverſarius & truculentum eſſe ait, & injuſtum innocentem plecti pro nocente, quia Juſtitia ſontis ipſius punitionem poſtulet, & Deus ipſe teſtetur ſe nolle vel ſontem abſolvere, vel inſontem damnare. Vah! tantumne Dei erga nos amorem tamque mirabilem Dei diſpenſationem crudelitatis & injuſtitiæ inſimulari! Scripturæ tamen hæc vox eſt Chriſtum pro nobis peccatum & κατάραν factum eſſe, & in eum omnes noſtras iniquitates conjectas eſſe, dicam ergo ipſe ſcribat Spiritui Sancto qui hæc enunciat, & Deo qui hæc decrevit, ſed Juſtitia Dei ſatis ſe ipſam tuebitur adverſus impuri hominis blaſphemia 1. ſi quod ſupponit verum eſſet abſo. & ſimpli. non minùs injuſtum foret Chriſtum diriſſimis affligi cruciatibus, adeoque morti fieri obnoxium, qui non peccavit, ſi verò injuſtum non fuit Chriſtum hominem innocentiſſimum crudeliſſimo mortis ſupplicio affici ſine ullo vel ſui vel alieni peccati reſpectu, ut agnoſcit Adverſarius, cur injuſtum erit eundem à Deo nobis Sponſorem datum, & peccatis hominum onuſtum per divinam imputationem pœnas nobis debitas in cruce tuliſſe. 2. fallit & fallitur in eo quod Juſtitiam ſemper ſontem ipſum poſtulare cenſeat, at vidimus antea neceſſariò quidem id exigere ſemper ut peccatum puniatur, ſed non pari neceſſitatis gradu ipſius peccatoris pœnam poſtulare, quin aliquando ex Dei liberrimo beneplacito ordo ille immutari poſſit.

XLVIII. 3. Fatemur non temere & ſine cauſa innocentem plectendum eſſe

pro nocente, ſed poſitis certis conditionibus illud citra injuſtitiam poſſe fieri contendimus. Primò ſi innocens vitæ ſuæ ſit Arbiter & Dominus, poteſt enim de ea pro libitu ſtatuere, & ſine cujuſquam præjudicio. Secundò ſi volens & ultrò offerat ſe in vadem pro nocentibus, ipſorumque reatum ſponte in ſe recipiat, & ſupplicium lubens adeat, volenti enim non fit injuria. Tertiò ſi λύτϱον ſufficiens præſtare poſſit pro iis pro quibus fidejubet, alias inutilis foret talis ſubſtitutio. Quartò ſi interim non pereat in ſupplicio, ſed poſſit propriis viribus ex eo emergere, alias memorabilis fieret mundo injuria quæ homine pio & ſancto carere cogeretur. Quintò ſi poſſit ſontem ipſum pro quo ſatisfacit ad meliorem frugem reducere, alias impunitas & peccandi licentia videretur magis augeri, & magnum bono publico detrimentum accederet dum ſublatis viris integerrimis conſervarentur in ejus perniciem cives noxii. Sextò ſi illi quorum intereſt in id conſentiant, nam ſi Judex nollet admittere ſubſtitutionem non poſſet legitimè fieri. Denique ſi innocens ſit ejuſdem naturæ cum ſonte, abſque eo enim foret, nec peccatum in eadem natura quæ peccavit plecteretur, nec ulla dari poſſet vel pœnæ vel ſatisfactionis communio. Atque huc facit quod Adverſarius li. 3. de Serva. c. 10. agnoſcit *poſſe aliena peccata alicui imputari, ſi alterutrum ex iſtis duobus adſit vel Imitatio vel Conjunctio.*

XLIX. At iſtæ omnes conditiones in Chriſto deprehenduntur; Quippe & Dominus fuit membrorum ſuorum, liberrimamque de ſe ſtatuendi poteſtatem habuit Jo. x. 18. *Nemo tollit animam à me, ſed ego depono eam per me ipſum, authoritatem habeo eam deponendi & eam rurſus aſſumendi*; Ipſe reatum noſtrum ultro in ſe ſuſcepit, & ſupplicium ipſum gnarus quantum eſſet ſponte adiit. Pſ. XL. 8. 9. Heb. x. 8. 9. 10. Potuit omnes pœnas nobis debitas & ferre & exhaurire ut θεάνθρωπος Iſ. LIII. 7. 10. 11. Heb. I. 3. Act. II. 24. Potuit peccantes ipſos convertere ſpiritum gratiæ illis largiendo quo novæ creaturæ fierent Gal. IV. 6. Ro. VIII. 9. 15. ſummus Judex non tantùm non repugnavit, ſed ipſe admirabilis ſapientiæ ſuæ conſilio ad id munus ab æterno eum deſtinavit & vocavit in tempore cùm in mundum pro nobis miſit, & illi non pepercit ut nobis parceret. Jo. III. 16. Ro. VIII. 32. I. Pet. I. 19. 20. atque ita gratam habuit ejus ſatisfactionem, ut ejus vi nobis planè ſit reconciliatus 2. Cor. v. 19. 21. Poſtremò non fuit Chriſtus alienus à nobis, ſed conjunctiſſimus; Cùm illi uniti ſimus triplici *vinculo* 1. *naturali* quum carnem noſtram induit, & frater noſter factus eſt Heb. II. 14. 2. *forenſi* & *juridico* poſito tum in conſenſione voluntatum, tum ſummi Judicis ordinatione qua Chriſtus ut ſponſor nobis datus eſt à Deo qui pro nobis ſatisfaceret; & nos Chriſto dati ut ab ipſo redimamur Matt. xx. 28. Iſ. LIII. 6. Je. XVII. 6. 3. *myſtico & ſpirituali* quo nobiſcum Chriſtus in unam perſonam & corpus coaleſcit cujus ille eſt caput, nos membra Eph. I. 20. & v. 29. unde factum ut & ipſi fidelium peccata, & viciſſim ejus obedientia & juſtitia fidelibus imputari queat, peccatum enim

enim factus est ut essemus justitia Dei in ipso 2. Cor. v. 21. & Gal. iv. 13. Ita si plectitur non plectitur *invitus* vel *ut innocens* quod injustum foret; Sed ut *Vas* qui pro nobis se sistit, & *ut reus* qui sortem hanc sponte ex Dei decreto subiit.

L. Absit ergo ut crudelitatis vel Injustitiæ labem ullam sanctissimo huic aspergamus Dei consilio; Adoremus potius & ex intimis cordis penetralibus admirabilem illam veneremur Sapientiam quæ ita prospicere voluit saluti nostræ, ut gloriæ suæ propterea nihil decederet; Ita Misericordiam explicare ut Justitiæ tamen nihil detraheretur; Grato animo summum Patris amorem prædicemus qui ut nobis parceret unigenito suo non pepercit, Justum pro injustis, Innocentem pro reis, filium pro servis neci tradere non dubitavit; Immensam denique Filii charitatem celebremus, qui posthabito divinæ Majestatis quo felix cum Patre in forma Dei coruscabat splendore, ad abjectissimam servi formam sese demittere nostri causa non erubuit, Dominus gloriæ cruci affigi sustinuit ut nos redimeret, sanctissimus peccatum fieri ut nos justificaret, Benedictus in secula maledictioni subjici ut nos bearet, Æternus mori ut vitam conferret; Ita admirabundi cum universa Ecclesia conjunctis animis vocibusque canticum novum illi occinamus.

Τῷ καθημένῳ ἐπὶ τοῦ θρόνου καὶ τῷ Ἀρνίῳ ἡ εὐλογία ἡ τιμὴ καὶ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

COROLLARIA.

I. *An fœdus gratiæ idem fuerit sub* V. *&* *sub* N. T.? *Aff.*
II. *An Satisfactionibus humanis possit esse locus post Satisfactionem* Christi? N.
III. *An libertatis ratio formalis posita sit in ἀδιαφορίᾳ?* N.
IV. *An Gratia conversionis sit irresistibilis? Aff.*

DISPUTATIO TERTIA
Quæ Prima eſt
DE
SATISFACTIONIS CHRISTI VERITATE.

Reſpondente MELCHISEDECO PINALDO, *Genevenſi.*

THESIS PRIMA.

UM tria vulgò de *Satisfactione Chriſti* in diſquiſitionem venire ſoleant *Neceſſitas*, *Veritas*, *Perfectio* & de *Neceſſitate* à Nobis non ita pridem inſtituta fuerit diſceptatio, Ordo jam poſtulat ut de *Veritate* diſputemus: Quod non minori cura & ſtudio exequendum nobis eſt argumentum, imò aliquanto majorem ἀκρίβειαν exigere videtur: ſiquidem in eo præcipuus totius hujus capitalis & fundamentalis Controverſiæ cardo vertitur: fruſtra quippe Satisfactionis aſſerta fuiſſet Neceſſitas, ſi ejuſdem Veritas vel negari poſſet, vel in dubium ſaltem revocari.

II. Hîc autem res nobis erit cum illis ipſis Adverſariis cum quibus antea manus conferendæ jam fuerint, Nam qui Neceſſitatem impugnant Sociniani, Veritatem etiam labefactare modis omnibus conantur: imò non alium in finem de Neceſſitate litem movent, quàm ut faciliùs Veritatem convellere poſſint; Nimirum teterrima hæc & exitialis hæreticorum lues, Chriſtiani nominis ultimum dedecus Salvatoris noſtri ſummam Naturæ ὑπεροχὴν blaſphemè arguere non ſatis habuit, æternam ejus Divinitatem protervè reſpuendo, niſi ſacroſanctum Mediatoris officium & ſummum in nos Beneficium Satisfactionem puta & meritum impiè abnegaret; nam cùm facilè intelligerent iſti homines tanti eſſe ſatisfactionem præſtare pro mundi peccatis ut illud effectum dare nemo poſſit qui nihil eſt quàm ψιλὸς ἄνθρωπος fieri non potuit quin Chriſti divinitatem eliminando ipſius Satisfactionem eadem ratione rejicerent.

III. Optandum ſanè fuiſſet nefandum hoc & verè Antichriſtianum dogma (quod deteſtationem potiùs quàm refutationem meretur) vel nunquam ex Orco revocatum fuiſſe, vel inter Chriſtianos ſtatim ſuppreſſum & æter-

no silentio damnatum, ut inconcussum hoc fidei caput & fundamentum retineretur semper illibatum: sed cùm ea sit seculi nostri calamitas ut in illud tanquam cæterorum omnium sentinam omnis generis hæreses confluxerint, & pestilentissima hæc natrix latè grassari cœperit & teterrimum virus suum per varias Europæ partes, quod pii omnes lugent, nimium quantum etiamnum hodie spargat, nemini debet vitio verti si dum Princeps tenebrarum & Pater mendacii per infernales hasce furias veritatem momentosissimam oppugnare & fidelibus eripere omni ope contendit, sint vicissim qui pro veritate tuenda ad piorum solatium pro virili laborent, & arcendo malo quo non aliud gregi Dominico inimicum magis & exitiale ex abyssi puteo prodiit operam suam quantulamcunque impendant.

IV. Ut verò faciliùs & Veritas confirmari & mendacium revinci queat, dispiciendum antè omnia quid sentiant hîc Adversarii quid item Orthodoxi, unde Quæstionis status accuratè teneri & controversa à non controversis distingui possint; Atque ut illud omne quicquid est clarè percipiatur distinctiones quasdam ad Controversiæ totius elucidationem necessarias præmittimus.

V. *Jesum Christum* esse *Servatorem* nostrum cùm tam constanter & clarè prædicet Scriptura, & nomen ipsi ab Angelo inditum evincat, nemo negare sustinet; sed quomodo sit Servator omnes non eadem ratione explicant; Nimirum *servare* est operam dare ut aliquis eripiatur periculo quod imminet, vel miseriâ in qua jacet, sed illud fieri potest duobus modis; nam ille servat qui ita operatur ut virtute sua proximè & immediatè servet, sive potentiam suam solam exerere necesse sit, ut quum quis militem in bello captum de manu hostis eripit, vel nauclerus navem huc illud ventis fluctibusque jactatam, industriâ suâ salvam ad portum deducit; sive justitiæ satisfieri oporteat, ut quum quis captivum de compedibus & carceris fœtore liberat justo numerato pretio; sed & ille *servare* nonnunquam dicitur qui quanquam nihil efficit quo proximè & immediatè salus obtineatur, rationem tamen ostendit & viam quâ servari possit ille qui in periculo & miseria versatur, ut quum quis militi jamjam in potestatem hostium deventuro, tutum aliquem locum indicat, quò sese recipiat, vel quum quis in littore stans nautas agitatos & naufragio proximos voce fovet & gestu & portum ostendit quò velis remisque contendant.

VI. Hinc distinctio *Servatoris* nata in Servatorem *præconio*, *consilio* & *exemplo* & Servatorem *merito*, *opere* & *efficacia*; Deus enim & homines nos servare dicuntur, unde in Scriptura Verbi præcones dicuntur eos servare, quibus Euangelium annuntiant Rom. XI. 14. 1. Tim. IV. 16. sed longè diversa ratione, Deus enim nos servat opere & efficacia, homines autem exemplo & consilio, quatenus scilicet & nos hortantur ut ad salutem nervis omnibus contendamus Phil. II. 13. & exemplo suo nobis in via salutis prælucent, ut eos sequamur.

VII. Quum ergo de modo ſalutis à Chriſto partæ inter nos & Adverſarios controvertitur; Non id quæritur an Chriſtus aliqua ratione Servator poſſit dici & revera dicatur; nam ultrò largiuntur illi nobis Chriſtum quadrifariam Servatorem prædicari. 1. *Annuntiatione* & *Præconio* quia univerſam Dei voluntatem de ratione ſalutis nobis expoſuit & quid à nobis fieri oporteat ut ſalutem conſequamur docuit. 2. *Confirmatione & exemplo* quia doctrinam ſuam propoſuiſſe non contentus ipſe primus viam quam ſequeremur exemplo ſuo præmonſtravit & abſolutiſſimam juſtitiæ formam in tota vitæ ſuæ ratione expreſſit, imò ſalutis nuncium non vitæ tantùm exemplo, ſed miraculorum innumerorum teſtimonio & mortis diriſſimæ martyrio obſignavit. 3. *Initiatione* & *principio* quia reſurrectione viam hanc complanavit dum eventu ipſo oſtendit hanc eſſe certiſſimam obtinendæ ſalutis rationem, ita ut quicunque hanc viam inſtiterint ad æternam vitam haud dubiè ſint reſurrecturi. 4. *Communicatione* & *Complemento* quia ipſe tandem pro poteſtate ſibi à Patre conceſſa vitam æternam piis omnibus qui ipſius mandatis obſecuti fideliter fuerint eſt collaturus, ut fusè declarat *Soci. lib.* 1. *de Serva. cap.*4.5.6. Sed quæritur An *verè* & *propriè Servator* fuerit *ſatisfactione* & *merito.* Nam etſi neque nos hiſce de cauſis Servatoris appellationem illi quadantenus, licet minus propriè tribüi poſſe diffitemur, quod talibus mediis ſalutem noſtram non parùm promoverit, hiſce cancellis tamen ejus officium nefariè claudi exiſtimamus, cùm vel imprimis glorioſum hoc nomen ſortitus ſit, quòd obedientiæ ſuæ abſolutiſſimæ merito nos ſervarit, quo pacto unicus verè Servator prædicatur, cùm aliàs, ſi prior ſenſus obtineret, Prophetæ & Apoſtoli, aliique non pauci in conſortium ejuſdem muneris venirent qui Dei voluntatem fideliter explicarunt, exemplo inculpatæ vitæ cæteris præluxerunt, & mortis ac tormentorum acerbiſſimorum perpeſſione veritatem cœleſtem obſignarunt.

VIII. II. Diſtinguenda eſt *Satisfactio vera & propria* quæ fit *integrè ex Juſtitia Judicis* & perſolutione rei debitæ, & liberationem & vitam conſequitur meritoriè : à *Satisfactione impropria & metaphorica* quæ fit per partis læſæ acceptilationem & liberationem, ac vitam precariò impetrat & per miſericordiam ac indulgentiam Principis; de hac quæſtio non movetur cùm eam non illibenter fateantur οἱ ἐξ ἐναντίας & peſtifero dogmati ſuo utcunque incruſtando ſæpius obtendant, ſed de priori quam nos ex Verbo Dei conſtanter aſſerimus & illi ex cerebri ſui figmento pervicaciſſimè reſpuunt.

IX. III. Aliud eſt Chriſtum *pro nobis utiliter* mortuum eſſe, i. e. *bono & commodo noſtro*, aliud verò *pro nobis ſubſtitutivè* i. e. *vice* & *loco noſtro*, aliud eundem traditum eſſe *propter peccata occaſionaliter* & ut nos ab illis abſtraheret, aliud *cauſaliter* & *meritoriè* ut eorum reatum in ſe ipſum derivando, & pœnas omnes illis debitas in corpore ſuo luendo expiaret, prius eſt *ἀναμφισβήτητον* & extra controverſiæ aleam poſitum, de poſteriori tantùm, quod impiè contra Scripturam negare ſuſtinent, diſputatur. IV. Aliud eſt loqui de

ſatis-

ſatisfactione qualicunque; quâ Chriſtus omnibus iis ſatisfecerit quæ illi à Dei voluntate ad ſalutem noſtram procurandam impoſita erant; Aliud de *ſatisfactione pœnali* & propriè ſic dicta quâ non tantùm voluntati, ſed & divinæ juſtitiæ aſſumptis in ſe noſtris pœnis ſatisfecerit; quæſtio non eſt de prima quam Adverſarii non negant, vide *Crelli.* cont. Groti. c. 6. *Smalzi.* contra Smiglecium de ſatisfact. in Reſp. ad præfat. ſed tantùm de ſecunda quam protervè reſpuunt.

X. Ita controverſiæ ſtatus redigitur ad hoſce terminos An *Chriſtus* θεάνθρωπος *Servator noſter fuerit* (non præconio & exemplo tantùm) ſed *ſatisfactione & merito*, An *mortem* (non bono duntaxat) ſed *loco noſtro oppetierit*; An *ſatisfactionem* (non impropriam & metaphoricam quâ voluntati tantùm divinæ ſatisfecerit ea implendo quæ illi à Patre ad ſalutem noſtram impoſita erant, & quæ gratis & precariò conſequeretur veniam & ſalutem, ſed *veram & propriè dictam qua juſtitiæ divinæ per ſufficiens* ἀντίλυτρον *ſatisfecerit*, *& quæ reipſa, meritoriè & integrè remiſſionem peccatorum & vitam acquiſiverit.* Hoc enim magno molimine & toto impetu oppugnant hæretici vid. *Soci. de Serva.* paſſim *Crelli.* contra Groti. *Smalci.* contra Smiglecium *Volkel.* de vera Relig. li. v. c.22. Nos verò cum tota Eccleſia Orthodoxa ſanctè credimus, & conſtanter ex Scriptura profitemur & propugnamus.

XI. Argumenta Veritati ſtabiliendæ non pauca ſuppeditat nobis Scriptura & recta ratio: Nos præcipua hîc & potiora delibabimus & ab argutiis Adverſariorum vindicabimus. Primum petitur ab *Officio Chriſti Mediatorio*; Eo ipſo enim quo Mediator inter Deum & Nos fuiſſe perhibetur qui diſſidium & bellum ex peccato ortum compoſuit & diremit, parteſque diſſidentes inter ſe conciliavit, Satisfactionis veritas luculenter jam confirmatur: Neque enim eum Scriptura Mediatorem nobis proponit qui fuerit tantùm voluntatis Divinæ *Interpres* & Internuncius qualis fuiſſe Moſes inter Deum & populum dicitur Deut. v. 5. *Stabam illo tempore inter Jehovam & vos ad referendum vobis ſermonem Jehovæ:* dixerant enim Moſi præ metu, *loquere tu nobiſcum & audiamus, ſed non loquatur nobiſcum Deus ut non moriamur* Exod. xx. 19. vel qui partes jam unitas in unione & amicitia conſervet quo ſenſu nonnulli Chriſtum *Mediatorem confirmationis & conſervationis Angelorum* dici poſſe contendunt, ut extra lapſus periculum conſtituti per ejus gratiam penitus Deo adhæreant; ſed qui verè ſit εἰρηνοποιὸς & *fidejuſſor*, qui pacem æternam inter Deum & homines conciliavit, ſublatis utrinque proprio ſanguine odii & belli cauſis; ſic *enim libuit Patri ut omnis plenitudo in eo habitaret, & ut pace per ſanguinem ejus facta reconciliaret ſibi* Col. 1. 20. nec poterat niſi per proprium ſanguinem vel Sacrarium ingredi ad thronum gratiæ viam nobis facturus, vel æternam Redemptionem qui primarius Mediationis finis eſt, conſequi Heb. ix. 12. Nimirum cùm hinc peccata noſtra nos inimicos Dei non activè tantùm ſed & paſſivè redderent, inde verò ſanctiſſima & inviolabilis

In-

Justitia, quæ peccatum nec videre nec inultum ferre potest ejus iram atque indignationem adversus nos propter eadem concitaret If. LIX. 2. debuit Mediator noster ἀντίλυτρον aliquod pendere quo & Ira Dei placaretur & peccata nostra expiarentur, ne quid vel ex parte hominum offendentium vel Dei offensi obstaret amplius, ad perfectæ reconciliationis opus quod moliebatur exequendum.

XII. Atque hoc vult Scriptura quæ primarium & potissimum istius μεσιτεύματος actum in morte & sanguinis effusione collocat Heb. IX. 15. Ob id scil. *novi Fœderis Mediator* dicitur Christus *ut morte intercedente ad redemptionem transgressionum præcedentium vocati vitam æternam adipiscerentur.* Sic Heb. XII. 24. Mediatoris titulo additur continuò *sanguis* ῥαντισμοῦ allusione facta ad sanguinem victimarum quo consperfus fuit populus Exod. XXIV. 8. ad mundationem legalem & typicam, ut innuatur sanguine Christi pariter vera fide conspergendas esse conscientias ad purgationem spiritualem & mysticam. 1. Joa. 1. 7. sed omnium clarissimè Apost. 1. Tim. II. 6. ubi postquam dixit *unum esse Mediatorem inter Deum & homines* statim addit explicaturus naturam & partes præcipuas istius officii, *Qui dedit semet ipsum in pretium Redemptionis pro omnibus.* At sanè cùm triplici nostro malo triplex remedium in hoc munere Christi clementissimus Pater nobis exhibuerit, ut *lumen Prophetæ* tenebras mentis fugare, virtus atque *potentia Regis* peccati maculam ac dominium delere ac domare, ita *Justitia Sacerdotis* ejusdem reatum & maledictionem plenissima satisfactione auferre debuit. Rursus cùm Mediator utrinque agere debuerit ad partes conciliandas; ut apud nos pro Deo agere debuit conditiones fœderis docendo & persuadendo tanquam *Propheta*, & ut *Rex* nos in fidem susceptos regendo, protegendo & liberando; Ita apud Deum pro hominibus agere eum quà *Sacerdotem* decuit iram placando, gratiam conciliando, & dona ab eo impetrando. Nam quod argutatur hic hæreticus functionem sacerdotalem tantum fuisse in eo positam ut Christus in cœlis interpellaret pro nobis, facilè revincitur; quippe licet non negemus hanc sacerdotalis muneris partem esse quandam, solàm tamen fuisse vel præcipuam pernegamus, cùm intercessio in cœlis peragenda necessariò satisfactionem in terris factam supponat, ut sub V. T. summus Sacerdos non prius Sacrarium intrabat pro populo deprecaturus quàm victimam in Altari propitiationum obtulisset, cujus sanguinem secum deferre debuit, ut fusè docet Apost. ad Heb. cap. IX. & nos in sequentibus probaturi sumus, Unde firmum jam & solidum pro Satisfactionis Christi Veritate exurgit argumentum: Is enim qui Mediator ideo est constitutus ut pacem per sanguinem faceret, ut se ipsum daret in redemptionis pretium, atque adeò ut mortem sustineret ad transgressionum redemptionem, non potest non verè satisfecisse quum his partibus defunctus est; At Christus nobis talis describitur Mediator. E.

XIII. For-

XIII. Fortiùs verò adhuc ſtringet argumentum, Si addamus non tantùm Mediatorem vocari, ſed & ἔγγυον *Sponſorem* & Vadem Heb.VI. 22. Nam Mediator quidem medium ſe ſiſtit inter partes diſſidentes ut eas quacunque tandem ratione reconciliet, ſed Sponſor ulterius quid præſtat, utrinque de pactionum & fœderis obſervatione ſpondet & pro altera parte fidejubet ac reipſa ſatisfacit ſi non ſit ſolvendo, ſe in Rei aut debitoris locum ſubſtituens, vel ut debitum ſolvat Proverb. XXII. 26. 27. vel ut pœnam luat, ad quam ultrò ſe obſtrinxit Gen. XLIV. 32. 33. unde illud Thaletis ἐγγύα πάρεστι ἄτη. Cùm ergo Chriſtus fœderis novi Sponſor ſit conſtitutus, utrinque pactum hoc confirmare debuit, & ut pro Deo nobis gratiam & benevolentiam conſtantem & immutabilem Patris, ita pro nobis viciſſim ſatisfactionem Deo pro peccatis præteritis debitam & fidem atque obedientiam perpetuam in poſterum ſpondet. Atque hoc vocabulum eo convenientiùs à Spiritu S. uſurpatur quod *peccata* noſtra vulgò *debita* dicantur in Scriptura, pro quibus ſcilicet pœnæ debitores ſumus apud Juſtitiam Dei. Itaque ut nemo debitoris ſponſor dicitur, niſi qui pro eo fidejubet & reipſa ſi opus ſit ſatisfacit, ita nec Chriſtus ſponſor jure diceretur, niſi quia ad ſatisfactionem pro nobis præſtandam ſe ipſum ſponte ſua obligavit, eamque reipſa Deo exhibuit.

XIV. Ut declinent hoc telum Adverſarii varia excipiunt. 1. *Mediatoris* vocem præciſè ſatisfactionem non inferre, quia & Moſes Mediator dicatur Gal. III. 19. ubi Lex dicitur data ἐν χειρὶ μεσίτου i. e. opera & miniſterio Mediatoris qui alius præter Moſem eſſe non poteſt ex Levit. XXVI. 46. & Act. VII. 36. qui tamen nihil tale præſtitiſſe legitur. 2. Mediatorem in Scriptura nihil aliud ſignificare quàm Dei interpretem quo Deus ad fœdera cum hominibus pangenda utatur, & per quem populus cognitione voluntatis divinæ inſtructus ad Deum accedat, atque iſtis duabus de cauſis Mediatorem Chriſtum dici, quòd fœdus novum idque ſempiternum nomine Dei cum hominibus ſanxerit, & omnem Dei voluntatem per quam aditus nobis ad Deum patefactus eſt, expoſuerit. 3. Eo ipſo quo fœderis novi Mediator dicitur quia id Dei nomine nobiſcum pepigit, ſatis conſtare nullam adhibitam fuiſſe ſatisfactionem & Deum antequam juſſu ſuo Mediatoris officio fungeretur jam placatiſſimum fuiſſe; non enim mittere Principes internuncios ſuos ad fœdera cum rebellibus pangenda ni priùs ex animo illis rebellionem condonaverint & jam illis verè placati ſint, neque aliud præterea ad pacem ſtabiliendam requiratur, quàm ut fœderis conditiones illi velint accipere, quod in hoc fœdere tantò magis obtinere debet quòd ibi Deus clementiam ſuam & miſericordiam in remiſſione peccatorum largienda prædicet, nullam autem ſatisfactionis debitæ vel poſtulatæ mentionem faciat, Jer. XXXI. 34. 4. Locum Pauli 1. Tim. II. 6. non concludere, quia poſtquam dixit Chriſtum datum eſſe ἀντίλυτρον ὑπὲρ πάντων ſtatim addit τὸ μαρτύριον καιροῖς ἰδίοις *teſtimonium temporibus ſuis*, atque ita innuere voluiſſe Mediationem illam in eo tantùm poſitam eſſe quod Dei de nobis ſervandis decretum per

mortem ſuam cumulatiſſimè teſtatum dederit. Sic *Catech. Racovi. c.*8. *q*. 29. 30. *Socin. de Servat.* l. 1. c. 7.

XV. Sed fruſtrà hîc tergiverſantur: Nam ad primum facilis eſt reſponſio, 1. Nos non tam ex ipſa voce argumentum petimus, (quæ tamen ſuum etiam hîc pondus habere debet, cùm apud eruditos ſæpius pro eo uſurpetur qui aliquem placat, unde Suidas μεσίτην per εἰρηνοποιὸν interpretatur) quàm ex natura officii, partium diſſidentium conditione, & deſcriptione Mediationis Chriſto commiſſæ. Cùm enim tale diſſidium compoſiturus venerit in quo iratum Deum propter peccatum experiebamur, non poterat Mediatoris munus obire feliciter niſi pro nobis ſatisfaciendo iram numinis placaſſet: Unde talis Mediator nobis proponitur qui non tantùm Dei vice apud homines fungitur, ſed vice hominum apud Deum Heb. v. 1. qui pacem per ſanguinem fecit, qui ſe ipſum dedit ἀντίλυτρον pro multis &c. quæ omnia *mediationem* non tantùm *interpretativam* ſi ita loqui liceat, ſed etiam *redemptivam* & *reconciliativam* important.

XVI. 2. Locus Gal. III. 19. non favet Adverſario, ſive de Chriſto eum intelligamus, ſive de Moſe; Nam ſi ad Chriſtum referimus quod fecit Calvinus noſter poſt multos ex Veteribus, corruit planè ipſius ἔνστασις, ſi verò de Moſe interpretamur quod mavult Beza Epiphanium contra Manich. Gennadium & Theodoretum ſecutus, ne ſic quidem vel ſententiæ ipſius quicquam accedit vel noſtræ decedit, cùm conſtet titulum hunc Moſi *typicè* tantum tribui & ſymbolicè, quia in hac functione figuram Chriſti geſſit Angeli fœderis per quem ut per Verbum ſuum ſemper locutus eſt Pater; Itaque etſi Moſes in hoc internuncii officio ſatisfeciſſe non legatur, malè tamen inde colliges neque Chriſtum etiam ſatisfeciſſe, notum enim eſt à *Typo* ad *Antitypum non valere argumentum negativè*, quia plus eſt ſæpe in Antitypo quàm in Typo, maximè cùm typus partialis eſt & inadæquatus, qui ita σχέσιν aliquam & qualitatem antitypi ſui adumbrat, ut alias tamen quæ in eo eſſe poſſunt non neget vel excludat. Nimirum quia myſterium hoc divinum ut alia pleraque uno aliquo ſimulachro è rebus terrenis deſumpto perfectè reddi & exprimi non potuit, Spiritus S. huic uni depingendo varios typos adhibuit, ut quod in uno videbatur defore alter ſufficeret & ſupplêret, pictorem imitatus qui quod non poteſt unâ, variis tabellis reddit, ut archetypum ſuum accuratè quantum fieri poteſt ſub variis illis aſpectibus repræſentet. Cùm ergo nullus occurreret ſub V. T. qui triplex Chriſti munus, Regium, Propheticum & Sacerdotale ſimul ſuſtinuerit, neceſſe fuit illud ipſum quod in antitypo conjunctum fuit in typos varios partiri, ideoque quidam Propheticum ut Moſes & Prophetæ, alii Sacerdotale ut Aaron & qui ab ipſo fuerunt oriundi, alii denique Regium ut David & Salomon exhibuerunt; Sed ita ſinguli quod ſuum erat ad exprimendam veritatem contulerunt, ut nunquam tamen de Antitypo ex uno ſeorſim, ſed ex omnibus ἀθρόως & ſimul ſumptis judicandum ſit; Unde cùm Moſes typus Mediationis Chriſti fuerit tantùm quoad Prophetiam vel etiam quoad Regnum quadantenus ſaltem in regimine ſcil.

po-

populi, non potest ex eo argumentum duci ad negationem Satisfactionis in Antitypo, quæ in alio typo muneris Sacerdotalis, Aarone putà & sacrificiis legalibus includebatur.

XVII Ad 2. Resp. supponi perperam quod est in quæstione, nimirum Mediatorem, Interpretem tantùm & Internuncium significare quod jamjam revicimus: Unde etiam solvitur quod additur de duabus rationibus propter quas Christus Mediator dicatur, & quia fœdus novum sancivit & quia voluntatem Dei nobis exposuit; Nam cùm fœdus illud sanciri non potuerit nisi sublata utrinque odii causa necessariò satisfactionem præviam requirebat quæ hoc exequeretur, unde dicitur sancitum in Mediatoris sanguine Heb. IX. 15. & Luc. XXII. 20. Cùm verò præconium voluntatis divinæ unam tantùm officii mediatorii partem impleat, non potuit hoc respectu duntaxat Mediator dici, sed potissimùm eo quod pro hominibus apud Deum agere debuit, alias Paulus malè Christum vocaret ἕνα μεσίτην unicum Mediatorem cùm Prophetæ & Apostoli qui omne Dei consilium nobis etiam exposuerunt Act. XX. 26. & XXVI. 22. Imò & Pastores ipsi hoc elogio insigniri possent non immerito, quod tamen illis constanter denegat Scriptura, nec potest iis non modò sine abusu sed & sine periculo tribui: solus quippe Christus ut *quoad personam* θεανθρώπου verè μέσος fuit, utrique extremo Patri quidem Deitate, nobis verò humanitate ὁμουσίως adhærens, potuit *quoad officium* utrumque extremum inter se nexu indissolubili pace per sanguinem facta consociare.

XVIII. Neque ullius est ponderis quæ tertio loco affertur ratio, nimirum Deum eo ipso quo Mediatorem Christum constituit ad sanciendum nobiscum fœdus jam placatissimum fuisse, nihilque propterea satisfactione opus habuisse, ut Principes internuncios suos non mittunt ad rebelles nisi prius omnem rebellionem illis condonaverint: Nam aliud est *Deum esse misericordem & placabilem*, aliud verò *propitium* jam & reipsa *placatum*, potuit quidem Deus Mediatorem ordinando ad fœdus sanciendum priorem σχέσιν induere, quia hæc ipsa Mediatoris missio fuit animi benevoli & ad misericordiam proni effectus, sed placatus non potest dici nisi per ipsam satisfactionem quando propter hoc ipsum voluit Mediatorem intercedere ut Justitiæ obice remoto ad Misericordiæ exercitium viam faceret; Nec Principum exemplum contrarium evincit, nam nihil obstat eosdem non quidem placatos, sed placari tamen cupientes, mittere Legatos qui de pacis conditionibus paciscantur, & si ita lubet pro ipsis rebellibus satisfaciant ut legum authoritas maneat illibata, imò cùm fœderis conditiones illis præscribant eo ipso se nondum placatos satis ostendunt. Nihil porrò hîc præsidii habet hæreticus fœderis N. descriptione à Jeremia facta, nam etsi mentio fiat misericordiæ & clementiæ summæ in remissione peccatorum eam tamen non excludere, sed includere necessariò Mediatoris ipsius satisfactionem probatum antea dedimus, & ex eo satis patet quod *in Jesu Christo promissiones omnes sint etiam &*

Amen 2. Cor. I. 20. & fœdus hoc non nisi morte Mediatoris sanciri potuerit Heb. IX. 15. 16. &c.

XIX. In IV. non plus est roboris: Nam ut hîc non dicamus quod tamen Beza observat se in uno veteri codice scriptum deprehendisse non μαρτύριον sed μυστήριον; ex recepta lectione nihil exsculpi poterit quod hæresim juvet; Nec enim mors Christi vocatur μαρτύριον quasi ad doctrinæ confirmationem demum eam obierit, sed tum quia plenam divinæ benevolentiæ fidem apud nos facit, nam qui proprio filio non pepercit quid non largiretur nobis cum illo? tum quia est illud ipsum de quo testantur Prophetæ omnes & Apostoli, utrique enim de passionibus & gloria secutura sunt locuti. Sic *Testimonium* dicetur mors Christi non *activè* simplici. quasi inservierit tantùm ad testandam & confirmandam doctrinam suam, sed præsertim *passivè* quia de ea omnes viri Dei in Scriptura testantur. 2. *Testimonium* illud præcisè ad mortem referri non debet, sed ad ipsum Euangelii mysterium in genere de quo locutus fuerat in vers. præced. ut significet Deum sapientissimè hæc omnia ita disposuisse secundùm Testimonium temporibus propriis reservatum, doctrinam scilicet Euangelii quæ sæpissimè μαρτύριον dicitur I. Cor. I. 6. & I. Cor. II. I. quia testatur ibi Deus & de benevolentia sua & de Christi merito; hæc quippe aliis retro seculis abscondita, novissimis temporibus revelari debuit Ro. XVI. 25. Eph. III. 5. & sensus hic planus est, ex scopo Apostoli, dixerat enim vers. 4. *Deum velle omnes homines servari & ad agnitionem veritatis venire* quorum prius finem, posterius medium respicit ad finem consequendum necessarium; Utrumque verò confirmat & prius illud quidem ex eo quod *Deus unus sit, & unus Mediator Dei & hominum qui se ἀντίλυτρον dederit pro omnibus* non omnibus & singulis *universaliter* quod repugnat consilio Dei ex quo Christus venit tantùm ad servandum populum suum Matt. I. 21. & intentioni Christi qui se pro Ecclesia sua dedit & pro datis sibi à Patre Jo. XVII. 6. 9. Eph. V. 25. sed *omnibus indiscriminatim* cujuscunque generis, conditionis, & sexus fuerint. Alterum verò cùm addit hoc esse juxta *Testimonium temporibus propriis reservatum cujus constitutus sit ipse præco*, ut innuat scilicet Deum qui vult omnium salutem & qui propterea voluit Christum pro omnibus tradi, velle etiam ut per Euangelii præconium istud mysterium omnibus promiscuè hominibus testatum fiat, quo scilicet tempore à providentia divina præstituto ad veritatem & per veritatem omnes & singuli electi ad salutem adducantur.

XX. Atque ita vindicatum est & assertum I. nostrum argumentum. II. petitur à primario fine & effectu Mediationis Christi *Redemptione* scilicet quam ille indeptus est, Nam si Christus pro nobis ab Ira Dei, Potestate Diaboli, Mundi servitute, peccatorum laqueo & tenebrarum ac mortis caligine liberandis obtulit Deo Patri pretium auro & argento longè præstantius animam puta & sanguinem suum, utique non exemplo tantùm sed merito Servator est dicendus, nec impropriè & metaphoricè sed verè ac plenariè pro nobis satisfecit; Christum autem hoc ipsum præstitisse innumera docent Scripturæ loca,

hæc

hæc verò imprimis manifestissimè evincunt Matt. xx. 28. *Filius hominis venit ut daret animam suam* λύτρον ἀντὶ πολλῶν 1. Cor. vi. 20. *Pretio empti estis* 1. Tim. ii. 6. *dedit se ipsum* ἀντίλυτρον *pro omnibus* 1. Pet. i. 18. *Redempti estis pretioso sanguine Christi ut Agni immaculati &c.* Tit. ii. 14. *Christus semet ipsum dedit pro nobis ut nos redimeret ab omni iniquitate &c.* Eph. i. 7. *In quo habemus redemptionem in sanguine ejus.* Huc pertinent & alia plura Rom. iii. 24. Gal. iii. 13. Apoc. v. 9. &c. quæ de Redemptione facta per sanguinem & mortem loquuntur.

XXI. Ut autem hoc Argumentum in aperta luce collocetur observandum est *Redimendi* vocabulum non uno sensu usurpari in Scriptura; Aliquando rei alicujus opportunum & commodum usum denotat ut quum Apostolus Eph. v. 16. & Col. iv. 14. hortatur nos ut *tempus redimamus* significat scilicet, tum solicitè captandam esse benefaciendi occasionem, tum ita compensandum tempus esse quod nobis vel nihil, vel aliud, vel malè agentibus effluxit, ut eò ferventiùs incumbamus bonis operibus quò frequentiùs antea malis operam dedimus, nullasque prætermittamus occasiones quibus possimus etiam cum jactura nostrarum voluptatum gloriam Dei & nostram proximique salutem promovere. 2. Aliquando laxiori & metaphorico quodam significatu designat liberationem quamcunque etiam nullo pretio interveniente factam, quo sensu Scriptura frequentissimè Israëliticam ab Ægyptiaca servitute Redemptionem commemorat & Mosem cujus opera in eam rem usus est Deus λυτρωτὴν sive Redemptorem appellare non dubitat Act. vii. 35. sic passim in Psal. Deus dicitur redimere animam eorum quos liberat ab aliquo malo & periculo, ab aliqua afflictione & angustia; sed 3. maximè propriè accipitur pro ea liberatione quâ quis ab aliquo incommodo aut re noxia liberatur intercedente pretio, pretium autem illud voco quo aliquid compensatur, sive cujus impendio res aut jus aliquod acquiritur, & cujus ea est natura & proprietas ut sui valore & æstimatione alterum moveat ad liberationem præstandam vel jus concedendum, sic apud Terent. in Eunuch. *quid agas? nisi ut redimas te captum quàm queas minimo, si nequeas paululo at quanti queas* & apud Virgilium

fratrem Pollux alterna morte redemit.

Hoc sensu primogenitorum quidam redempti sunt soluto certo pretio, Num. iii. 46. 47. & jus redemptionis bonorum inter cognatos obtinebat de quo Levit. xxv.

XXII. Cùm Ergo Redemptionem nostram Christo tribuit Scriptura vocem hanc non 1. aut 2. significatu, sed 3. demum ac maximè proprio accipiendam esse pertendimus: Rationes autem quæ nos ut ita credamus movent, plures sunt gravissimæ 1. *miserrima hominis redimendi conditio*, quadruplici enim servitute premebamur Peccati, Legis, Mortis, Diaboli; peccatum sub jugum suum nos misit ᾧ γάρ τις ἥττηται τούτῳ καὶ δεδούλωται 2. Pet. ii. 19. & Jo. viii. 34. *qui facit peccatum servus est peccati*; ex peccato Legis maledictioni & Iræ

divinæ facti sumus obnoxii, *naturâ enim sumus filii iræ* Eph. II. 3. & *quicunque sunt sub operibus Legis sunt sub maledicto* Gal. III. 10. Lex propter peccatum morti nos mancipat Rom. IV. 15. Diabolus per peccatum & mortem, tyrannidem suam in nos exercet, 1. Jo. III. 8. & Hebr. II. 14. 15. Hinc captivi dicimur Isa. LXI. 1. qui captivitatis miserias omnigenas experimur, Carcer in quo detinemur vel corpus est hoc corruptibile quod animam gravat à quo propterea liberari petit Apost. Rom. VII. 24. vel potiùs mundus iste miseriarum plenus & vera lachrimarum vallis quæ carceris ad quem damnantur peccatores veluti pars est superior ex qua nisi liberatio divinitus accedat in inferiorem tandem ignis & & sulphuris detruduntur; Lictor & Commentariensis Diabolus est princeps tenebrarum & Deus hujus seculi, sordes & tenebræ in quibus jacemus sunt peccata & iniquitates quæ μιάσματα & μολυσμοὶ 2. Cor. I. VII. 1. & opera tenebrarum dicuntur Rom. XIII. 12. vincula & laquei sunt tum peccati dominium & Carnis cupiditates quibus tanquam diaboli laqueis constringimur, 2. Tim. II. 26. tum reatus mortis & damnationis ex peccato consequens, quô veluti compede arctissimo vincti tenemur, & judicio divino obstricti; At quos Peccati regnum, Mortis timor, Satanæ Tyrannis ac Legis ac Justitiæ divinæ jugum ἀβάστακτον occupant undique quî fieri potest ut eluctentur, nisi Redemptor & summam ad Diabolum & peccatum debellandum potentiam adhibeat, & absolutissimam ad majestatem divinam placandam justitiam impendat?

XXIII. 2. Id ipsum suadet ipsa *Redemptionis nomenclatio*; nam certum est λυτροῦν ἀπολυτροῦν apud Græcos *Redimere* verò quod iis apud Latinos respondet in primaria ac maximè propria significatione propriè dictam Redemptionem innuere, scilicet quæ fit intercedente aliquo pretio, & hîc habemus confitentem reum, hæreticus enim lib. II. de Serv. c. I. hoc disertè docet *Redimere aliquem nihil aliud propriè significat, quàm eum captivum è manibus illius qui illum detinet pretio illi dato liberare.* At ut apud omnes est in confesso à propria & nativa verborum significatione nunquam est recedendum nisi gravissimæ urgeant causæ, ut cùm proprius sensus in fidei aliquem articulum aut charitatis præceptum palam ac verè incurrit, vel figuratus sermo evidenter ex eodem vel ex aliis locis detegitur ac probatur: *Augusti.* lib. 3. *de doctr. Christi* c. 10. & 15. hoc figuratæ interpretationis dat indicium *si dictum propriè acceptum nec ad fidem nec ad dilectionem aut ad ullam omnino ædificationem accommodari possit.* Si verò ad utrumque faciat quàm maximè & tum ex ipsius loci circumstantiis, tum ex aliis parellelis evidenter comprobari possit, quis nisi in ipsum Spiritum S. qui hoc nobis tradere voluit injurius rejicere queat?

XXIV. Rem autem ita sese habere in hoc argumento non difficile est ostendere, nam quoad loca parallela docebimus in sequentibus non modò redemptionem metaphoricam non connotare sed propriè dictam necessariò inferre, nunc verò ex ipsis loci circumstantiis demonstratum istud damus, quæ scilicet *Redemptionis nostræ modum & naturam* describunt, quæ tertia nobis erit asser-

assertionis superioris ratio, Nec enim Scriptura tantùm Redemptionem memorat sed pretium ipsum & λύτρον quo mediante facta est apertè nominat Matt. xx. 28. *Filius hominis venit dare animam suam λύτρον ἀντὶ πολλῶν.* Sic 1. Cor. vi. 20. *pretio empti estis* & 1. Petr. 1. 18. pretium illud ponitur in sanguine Agni: ut verò λύεσθαι Redimere est ita λύτρον est illud quod impenditur ad impetrandam istam redemptionem, quasi dicas Redemptionis pretium ut διδακτρον quod pro doctrina solvitur Gloss. λύτρα redimiæ, quæ Hom. ἄποινα vocat, Hesych. λύτρα καθάρματα λυτήρια ἢ πάντα τὰ διδόμενα εἰς ἀνάκλησιν ἀνθρώπων repone ἀνάκτησιν. Hinc Latini Veteres quorum multæ voces transumptæ sunt à Græcis λύτρον una interposita litera *Lustrum* appellarunt, & λυτρῦν *lustrare* dixerunt; unde Liv. lib. 2. *Omnes Centuriæ & Equites in campum martium convocati, sue, ove, tauro cæsis immolarunt, quod lustrum dictum, & lustrare urbem* est eam à pœna liberare per lustrum id est pœnam succedaneam quod & piaculum dicitur; sic Decii dicuntur lustrasse Romanum exercitum se devovendo id est suâ pœnâ & morte omnem ab illo pœnam averruncasse, & Thebas Menœceus de quo Mater apud Papirium

Lustralemne feris ego te puer inclyte Thebis
Devotumque caput vilis ceu Mater alebam?

Ad quem locum Scholiastes vetus *Lustrare civitatem humana hostia Gallicus mos est.* Unde colligitur Redemptionem maximè eam quæ per λύτρον sit non nisi vera satisfactione procurari potuisse.

XXV. Quorsùm enim λύτρου toties meminisset Scriptura nisi pretium aliquod verè & propriè dictum subesset? Nam quod Adversarius subinde regerit hoc impropriè dici quia ad præsentiam ejus liberamur licet non per efficientiam; nihil aliud est quàm absurda petitio principii quæ probanda fuit non ita præfidenter statuenda, nam præter ea quæ jam ex adverso dicta sunt & dicentur adhuc in sequentibus, illud etiam eo satis refellitur quod non modo pretii illius meminerit, sed collationem ejus instituat cum rebus carissimis quæ ab hominibus impendi solent, vel ad captivorum redemptionem, vel rei cujuslibet emptionem, auro, puta, argento, &c. 1. Pet. 1. 18. *Scientes vos non auro & argento aut rebus corruptibilibus à vana conversatione vestra redemptos fuisse sed pretioso sanguine Christi* &c. confert ergo imò præfert sanguinem Christi auro & argento tanquam majus quid & excellentius in genere pretii, Itaque ut aurum & argentum pretium sunt verè non figuratè, ita pariter de sanguine Christi philosophari debemus nisi velimus Apostolum parum appositè hanc collationem instituisse quod vel cogitare impium; Fateor hujusmodi collationes semper ad vivum non esse resecandas, sed observari tamen debet scopus Spiritus S. & attendi formale similitudinis in quo utraque pars convenire debet saltem in suo genere; Itaque hîc cùm aurum & argentum conferantur sub hac formalitate pretii cum sanguine Christi, omnino *Veritas* aliqua pretii competere etiam debet sanguini Christi non quidem in *genere Physico* sed *mystico & morali* ita ut Redem-

demptio non tantùm sit consequens λύτρȣ sed proprius & realis effectus.

XXVI. Quod si non satis efficax ex eo videretur probatio, quanquam jam sit fortissima, invicta sanè redditur si addatur IV. *vocis ἀντιλύτρȣ pondus* qua Spiritus S. usus est in hoc argumento, nec enim dicit tantùm Christum nos redemisse quod jam satis ex proprietate vocis satisfactionem connotat, non addit demum redemptionem illam factam fuisse pretio quod fortiùs adhuc illam evincit, sed ne dubitandi locus ullus supersit testatur ἀντίλυτρον aliquod intercessisse, Christum scilicet se pro omnibus dedisse ἀντίλυτρον 1. Tim. 11. 6. & quod eodem recidit animam suam λύτρον posuisse ἀντὶ πολλῶν Matt. xx. 28. quod V. V. perperam reddit *redemptionem*, cùm notetur non ipsa Redemptio, sed *redemptionis pretium* & quidem tale pretium quod commutationem debitoris & compensationem debiti notet: nam & præpositio ἀντὶ maximè propriè substitutionem & vicem significat Matt. v. 38. ὀφθαλμὸς ἀντὶ ὀφθαλμȣ̃, ὀδȣ̀ς ἀντὶ ὀδόντος. 1. Pet. III. 9. Matt. II. 22. Archelaus regnare dicitur ἀντὶ Ηρώδȣ τȣ̃ πατρὸς αὐτȣ̃, id est loco & vice, sic Luc. IX. 11. 1. Cor. XI. 15. 1. Thess. II. 15. & sæpius alibi, in compositione verò tria significare solet ut observant Grammatici, *æqualitatem & paritatem* ut ἀντίθεος Hesy. ἰσόθεος ἀντιάνειρα Aristarcho ἰσάνδρος, virago, vel *contrarietatem & oppositionem ut* ἀντίδικος, ἀντίπαλος ἀντίγραφον &c. vel *compensationem & commutationem ut* ἀντίψυχοι ii qui pro aliis morti se devovebant ut eos liberarent, ut de Damone & Pythia narratur: hîc autem nec *æqualitas* nec *contrarietas* locum habere potest, Ergo superest ut *compensatio* tantùm & *commutatio* connotetur; Ita ἀντίλυτρον tale erit λύτρον in quo liberator vicem sustinens rei & captivi, simile quoddam malum subit ei quod illi imminebat qui liberatur, cùm caput capite redimitur, quod Apostolus eleganter explicat Gal. III. 13. dum ait *Christum redemisse nos ab execratione Legis, factum pro nobis execrationem.*

XXVII. Atque id ipsum quadantenus saltem confiteri coacti sunt Adversarii dum particulam ἀντὶ commutationem aliquam inferre agnoscunt, licet postea quod una manu dare visi sunt altera auferre conentur, addendo talem esse commutationem quæ nullam compensationem aut satisfactionem arguat: Sed quàm turpiter hîc suo se gladio jugulent proclive est agnoscere; Cur enim Christus per commutationem in locum nostrum esset subrogatus, nisi ut pœnas quas commeriti eramus ipse luendo nos ab iisdem liberet quod jamjam innuebat Ap. ad Gal. Nec vanissimum commentum suum fulcire potest *Crelli.* contra Groti. duobus locis Prov. XXI. 18. & If. XLIII. 3. ubi videtur commutatio poni sine compensatione; Nam præterquam quod in neutro habetur vox ἀντίλυτρον de cujus vi quærimus, accedit etiam quod non sine compensatione aliqua hoc impletum sit, cùm Deus in Ægyptios & alios populos derivaret pœnas quas justè exigere potuit à populo suo, sed quas misericorditer in alios transferre decrevit ut ipsi parceret. Sic quippe subierunt vicem suam ut quasi permutatione facta cladem quæ ipsi impendebat sustinere coacti fuerint, nam

ut

ut hunc servaret illos perdidit aliò revocando hostes qui in ipsius perniciem toto impetu ruebant.

XXVIII. Ex quibus jam satis liquere arbitramur Redemptionem propriè dictam & non metaphoricam tantùm hîc locum habere debere: Quod ut liquidius fiat, observandum est multis modis *Redemptionem* seu liberationem captivorum fieri inter homines, vel *gratuita manumissione* ut cùm Dominus ultrò dimittit & liberum abire jubet servum suum, vel *permutatione* ut in bellis sæpe fieri solet, vel *violenta ablatione* ut cùm David vi & armis suos liberat & recuperat ex manibus Amalekitarum 1. Sam. xxx. & Abraham Lothum nepotem suum eripit Regibus Cananæis Gen. xiv. vel *justa satisfactione* ut fidejussor qui pro debitore solvit; In hoc autem negotio nec *gratuita manumissio* simpliciter obtinere potuit, quia Justitiæ ultricis ratio non patiebatur impunè abire peccatum: nec *permutatio* quia nulla cujuscunque creaturæ permutatione compensari potuit Deo illata ab homine contumelia: non denique *violenta ablatio*, quanquam enim jure bono Christus potuit prædam suam diabolo eripere quam ille fraude mala sibi vindicaverat, non potuit tamen eo modo Deo reconciliari homo læsæ Majestatis reus, sola ergo supererat redimendi ratio sufficiens per viam Justitiæ solutis omnibus nostris debitis per Sponsorem nostrum Christum.

XXIX. Cæterùm etsi tres priores liberationis modi seorsim hîc non valeant; non diffitendum tamen sub aliqua σχέσει omnes simul in hoc salutari opere concurrere, atque hinc conciliari possunt varia loca Scripturæ in speciem pugnantia, quorum alia dicunt nos *gratis* per gratiam Dei & sine operibus justificatos & salvatos ut Rom. III. 24. Eph. II. 8. 9. Alia innuunt nos *pretio* redemptos esse ut 1. Cor. VI. 20. & 1. Pet. I. 9. &c. Alia *permutationem* aliquam factam esse docent Gal. III. 13. & 2. Cor. V. 21. Alia ostendunt nos vi & potentia aliqua ab hostibus liberatos Heb. II. 14. Col. II. 15. Is. LXIII. 5. sed hæc omnia verissimè dicuntur: Nam cùm *salus* nostra sub quadruplici respectu considerari possit, vel *Dei judicantis*, vel *Christi redimentis*, vel *Hominum redemptorum*, vel *Diaboli obsidentis & tyrannicè imperantis*; *quoad Diabolum* sumus *potentiâ summâ* & virtute efficacissima liberati, quippe quem Christus prius victum & jure sibi mancipatum vi & armis spoliavit, *quoad nos gratis* redempti sumus & salvati, nihil enim ex nobis ipsis contulimus ad nostri liberationem: *quoad Christum* sumus *permutati* quia ille pro nobis factus est peccatum & execratio ut essemus benedictio Dei in ipso; *quoad Deum* denique *pretio redempti* cùm se ipsum Justitiæ divinæ ἀντίλυτρον pro nobis Christus exhibuit. Quia verò non rarò Scriptura opus hoc Redemptionis mirabile, sub gemina potissimùm σχέσει considerat & Dei & Diaboli à quibus diversimodè liberari debuimus; Ideo hæc duo peculiariter Christo Redemptori tribuere solet, *Justitiam & potentiam*, illam quâ ab ira Dei nos eximit, istam quâ à tyrannide Diaboli nos liberat; Atque hinc gemina illa *Agni* & *Leonis* appellatio, quæ toties Christo tribuitur: Agnus

victimam refert, Leo victoriam, Agnus passionem, Leo triumphum, Agnus meritum, Leo virtutem, Agnus proprium sanguinem fundit, Leo alienum, Agnus quia sanguine suo redimit Ecclesiam, Leo quia robore suo destruit inimicos, Agnus respectu Dei ad eum placandum, Leo respectu Diaboli ad eum vincendum: Hinc etiam variæ mortis & crucis denominationes oriuntur, dum illa altare Sacerdotis aliquando Heb. XIII. 10. est quando currus triumphalis Victoris dicitur Col. II. 15. & λύτρον quo Deus placatur Matt. XX. 28. & ὅπλον quo Diabolus debellatur Heb. II. 14.

XXX. Huc pertinet etiam quod in V. T. de גאל refertur, nam & is typus eximius hac in parte fuit Christi redemptoris unde ipse Messias hoc nomine non raro insignitur Job XIX. 25. *ego scio* גֹּאֲלִי *quod Redemptor meus vivit* Is. LIX. 20. veniet ad Sion גּוֹאֵל Targ. פָּרִיק Redemptor & Liberator, Jus autem habebat Goel. 1. res venditas & alienatas fratris aut cognati agrum puta, domum &c. redimendi Levit. XXV. 25. reddendo גְּאֻלָּתוֹ pretium quo emptæ fuerant res illæ proportione scil. temporis servata. 2. Captivum eundem vel servum liberandi ibid. v. 47. 48. *si frater tuus attenuatus fuerit & se vendiderit peregrino & advenæ redemptio erit ei, unus ex fratribus ejus redimet eum.* 3. interfectum vindicandi unde vocabatur גֹּאֵל הַדָּם *Vindex sanguinis* de quo Num. XXXV. & Deut. XIX. 6. Hebræi multa de eo tradunt, ut quòd persequebatur homicidam & jus habebat eum occidendi sicubi eum nactus fuisset ubi ad Magistratum appellare non posset, nisi se recepisset ad urbes refugii, tunc enim non licebat manus illi violentas inferre: & ibi homicida maximè si erat שׁוֹגֵג id est si per errorem & ignorantiam homicidium patraverat (nam מֵזִיד qui sponte & data opera id fecerat postquam in בֵּית דִּין Consistorio causa discussa fuerat & ille חַיָּב מִיתָה reus mortis fuerat deprehensus magistratus authoritate plectebatur) permanere debebat usque ad mortem summi Pontificis, quâ reditus illi patebat ad domum suam & pristina officia si quæ antea sustinuerat (ubi illustrem habemus typum ingentis beneficii quod summus Sacerdos noster commeruit, ejus enim morte peccata nostra expiantur & condonantur ut deinceps ad patriam cœlestem à qua propter crimina nostra exulabamus reditus detur) Atque hinc fiebat referentibus Hebræis ut summorum Pontificum matres homicidis exulantibus sæpius munera mitterent ne optarent summi Pontificis mortem, ferunt enim summum Sacerdotem eò citiùs mortuum fuisse si homicidæ plures enixiùs mortem ejus à Deo precibus efflagitassent. 4. Denique idem uxorem defuncti fratris vel propinqui ducere debuit ad progeniem illi excitandam, Deo ita pro summa sua sapientia in Rep. Israelitica peculiariter hoc disponente ad familiarum & tribuum conservationem Deut. XXV. 5. *si habitaverint fratres simul & mortuus fuerit unus eorum absque filio non nubat defuncti uxor foras viro alieno*, ne scilicet transeat in alienam familiam *sed frater ejus ingrediatur ad eam ducatque eam in uxorem* atque in ejus rei fidem vir oram vestimenti sui extendebat super eam ut constat ex Ruth. III. 9. Ruth Boot propinquum suum alloquens. *Extende* inquit *Alam tuam super ancillam*

lam tuam כי גֹאֵל אָתָּה *quia tu propinquus es ſanguine* tacitè innuens cupere ſe ut matrimonium ſecum contraheret quod Chald. luculenter exponit יִתְקְרֵי שְׁמָךְ עַל אַמְתָךְ לְמִסְבֵי לְאִינְתּוּ i. e. *vocetur nomen tuum ſuper ancillam tuam ad accipiendum in uxorem* hoc enim fieri apud Judæos ſolebat ut ſponſus in ſignum juris & authoritatis quam in ſponſam acquirebat, & ſimul in pignus officii conjugalis mutui, amoris & protectionis oram veſtimenti ſuper eam extenderet quod colligitur ex Deut. XXII. 30. & Ezech. XVI. 8.

XXXI. Hæc autem omnia plenè ac perfectè in Chriſtum quadrant. Ille quippe carnem noſtram aſſumpſit, & frater noſter factus eſt ut poſſet eſſe noſter גֹאֵל juſque Redemptionis ſuper nos haberet, habebat quidem antea *Jus proprietatis* quà Deus, ſed *Jus propinquitatis* non habuit niſi quà verus homo. Præſtitit verò quæcunque ab eo fieri ſolebant; Nam & captivos nos ac peccato & diabolo mancipatos liberavit Luc. I. 71. de hoſtibus qui nobis mortem intulerant vindictam ſumpſit. Col. II. 14. Rom. VI. 6. Heb. II. 14. bona deperdita & hæreditatem cœleſtem à qua malo merito noſtro excideramus, juſto merito ſuo recuperavit I. Pet. I. 4. Tit. III. 9. Heb. IX. 12. Et nos à priori marito Lege putà & fœdere operum ſolutos æterno atque indiſſolubili connubio ex fœdere gratiæ ſibi copulavit Rom. VII. 4. Eph. V. 25. 26. atque in hujus rei fidem perfectiſſimæ Juſtitiæ ſuæ veſtem ſuper nos extendit Gal. III. 27. quod adumbratum fuit in virgine illa ſordida & nuda apud Ezech. XVI. 8. ſuper quam Deus oram ſuam extendit & matrimonium cum ea contraxit, Eccleſia enim nuda & ſordida cùm ſit naturâ lembum veſtis ſuæ Sponſus ſuper eam extendit quâ & nuditas & ſordes obteguntur, atque is eo ipſo jus Mariti ſuper nos acquirit & arctiſſimam communionem nobiſcum colit.

XXXII. Quia verò rationibus hiſce premi ſe ſentiunt Adverſarii κρησφύγετα varia conquirunt undique quibus elabantur: pertendunt ergo ex Redemptione neutiquam poſſe colligi veritatem Satisfactionis 1. quia Redemptio non ſemper ſumitur propriè quo ſenſu includit aliquod pretium, ſed ſæpius metaphoricè & impropriè prout ſimplicem liberationem notat nullo intercedente pretio factam ut Exod. XV. 13. *Deus* dicitur *redemiſſe populum ſuum ex Ægypto* ſic Deut. VII. 8. Pſ. LXXVII. 16. &c. Itaque poſſe etiam hîc talem ſignificationem obtinere, atque eò magis quod Redemptio hæc noſtra ſæpiùs cum Iſraelitica conferatur & hæc illius typus fuerit & figura Luc. I. 68. 2. Moſes etiam λυτρωτὴς dicitur Act. VII. 35. quem tamen nullam ſatisfactionem dediſſe certum eſt. 3. ſi Redemptio propriè eſſet intelligenda, ad Captivorum liberationem ſolvendum fuiſſet detinenti pretium; At nec ſolutum illi eſt, nec ſolvi potuit, quis enim dixerit quippiam ſolutum eſſe vel Diabolo, vel iniquitatibus, vel vanæ converſationi, vel Legis execrationi à quibus detinebamur. 4. Non poſſe dici Deum pretium illud accepiſſe ut vulgò creditur cùm ipſemet Redemptionem nobis fecerit & Filium ſuum pro nobis impenderit. 5. Addunt Chriſtum nos liberare ab ira per vitam Rom. v. 9. Ergo non per mortem, non ali-

quod pretium ſolvendo pro nobis ſed potentiâ ſuâ in judicii die nos ab æterna morte vindicando. 6. Denique ita nos redimi quemadmodum fuimus venditi, at venditos eſſe gratis & ſine pretio cùm nos ipſos in ſervitutem diaboli & peccati mancipavimus E. & redemptos pariter ſine pretio. Ex quibus omnibus colligunt non poſſe urgeri loca quæ de redemptione loquuntur ut inde inferatur vera ſatisfactio cùm nihil aliud importent quàm ſimplicem liberationem quæ dicitur facta per mortem Chriſti quia eam noſtra à peccati ſervitute conſecuta eſt vindicatio: Sic *Soci. lib.* 2 *c.* 1. 2. *Volkel. de vera Rel. lib.* 3. *c.* 18. *Catec. Rakovi.* c. 8. q. 25. 26. &c.

XXXIII. Sed σοφὰ hæc ſunt φάρμακα quæ laboranti & deſperatæ cauſæ levamen nullum afferre poſſunt. Nam quod ad 1. quis ferat Adverſarios tam ineptè ratiocinantes & à particulari ad particulare vel univerſale argumentantes. *Redimere* aliquando ſumitur metapho. & liberare ſimpli. ſignificat E. & hic vel E. ſemper ita uſurpandum, Quis enim conſequentiæ vitium non videat? Quaſi verò Spiritus S. ſibi hanc fixerit legem ut ſemper eodem ſenſu vocem eandem uſurpet? imò nihil frequentiùs occurrit quàm ut vocibus πολυσήμοις diverſimodè utatur κατὰ τὴν ὑποκειμένην ὕλην; Non negamus ergo ſæpius laxiori quodam ſignificatu ſumi in Scriptura neque ea quæſtio noſtra fuit, ſed an hoc in argumento obtinere debeat quod meritò reſpuimus, non modò ex ipſa vocis proprietate ſed ex aliis circumſtantiis variis quæ neceſſariò propriè dictam Redemptionem important, quod modò eſt oſtenſum: Et hoc ex ipſis Adverſariis vel invitis extorquere poſſumus, nam quatuor tantùm requiri contendunt in vera Redemptione, ut ſit Captivus, captivum detinens, Redemptor & λύτρον ſive redemptionis pretium; At nullum ex his deſideratur in hoc negocio, homines ſunt Captivi propter peccatum, Deus quà Judex detinebat eos ſub ira & maledictione aliiſque pœnis peccatum juſtiſſimè conſequentibus, Redemptor Chriſtus eſt & Mors ejus Redemptionis pretium, nihil Ergo cauſæ dici poteſt cur propria hic non poſſit aut debeat Redemptio intelligi, nam quod vitilitigantur requiri præterea ut qui captivum detinet pretium accipiat, quo loco ſit habendum mox dicturi ſumus.

XXXIV. Ex quibus facilè intelligitur quid in ſpecie reſpondendum ſit ad ea loca quæ de Redemptione Iſraelitica loquuntur, neque enim ſi non poſſint propriè ſumi continuò ſequitur hæc noſtra impropriè uſurpanda eſſe; Et ſanè longum latumque diſcrimen intercedit inter *liberationem corpoream* & *externam* quæ facta eſt ſimpliciter à Tyranni manu & *liberationem ſpiritualem* & *Juridicam* quæ fit à maledictione Legis & Ira Dei; Illa revera potuit fieri abſque λύτρῳ & per Dei potentiam, at hæc non item ſiquidem intercedebant & Juſtitia Dei immutabilis, & infallibilis ejus Veritas; unde nulla pœna Liberatori inflicta legitur in illa quæ pro λύτρῳ veniret ut in iſta, neque unquam illa ut hæc ſæpiſſimè per λύτρον & ἀντίλυτρον dicitur facta; Non nego tamen ſæpius utramque inter ſe conferri & alteram alterius figuram & typum

pum gerere, sed similitudo est non identitas vel per omnia æqualitas, & si collatio instituitur *quoad rem*, non statim quoad *modum rei* quia subjectæ materiæ id non patitur ratio; imò ut rectè *Chrysost. Homil. 61. in Genes. oportet figuram minus habere quàm veritatem, quia alioqui non fuisset signum futurorum.* Sint ergo in eo similes quod sicut Deus populum suum ex dirissima liberavit servitute & à crudelissimis hostibus modo planè extraordinario debellatis iis quorum imperio subjiciebantur, ita hîc Ecclesiam suam liberat à sævissima Diaboli & peccati servitute, modo plane extraordinario & mirabili fusis ac prostratis hostibus nostris; sed discrimen est multiplex; Ibi liberatio corporea, hîc spiritualis, ibi liberatio simplex, hîc talis quæ fit intercedente λύτρῳ, ibi liberatio per Dei potentiam à manibus hominum, hîc redemptio per Justitiam ab ira Dei, ibi Mosis servi opera & ministerio uti voluit Deus, hîc Christi ipsius Domini & ἀρχηγοῦ σωτηρίας.

XXXV. Quid quod si accuratè loqui volumus neque Redemptio illa Israelitica facta est omni modo absque ullo respectu ad λύτρον; nam cùm certum sit speciales omnes promissiones & liberationes veteri populo concessas, subnixas fuisse generali promissione venturi Messiæ, siquidem opem auxiliumque à Deo expectare haudquaquam poterat nisi propitio & reconciliato, propitius autem esse nequit nisi per Christum; unde Paulus promissiones omnes Dei asserit in Christo esse etiam & Amen 2. Cor. 1. 20. dubium etiam nemini esse debet quin singularis hæc & eximia liberatio non nisi propter Christum indulta fuerit patribus, quod & Agni Paschalis sanguine non obscurè fuit adumbratum. Sed neque hoc silentio prætermitti debet duo fuisse in ea Redemptione imprimis memorabilia, inde liberationem ἀπὸ τοῦ ὀλοθρευτοῦ primogenitos omnes Ægyptiorum occidentis à quo sanguine Agni super liminaribus ædium illito exempti sunt: hinc verò vindicationem à sævissima Pharaonis manu & jugo ferreo quo premebantur & à quo liberati sunt בְּיָד חֲזָקָה. Hoc verò utrumque hîc deprehenditur, & longè clariùs conspiciendum se præbet, Christus enim verus Agnus Dei tutos nos præstat sanguine suo cordibus nostris fide asperso ab Abbaddone Ira scilicet Dei & morte quæ per universum mundi Ægyptum longè lateque grassatur, & virtute potentissima eripit nos è manibus infernalis Pharaonis, & dirissimâ quâ opprimebamur servitute, Cùm Ergo neque hîc desit aliqualis collationis ratio, patet hæreticum perperam ab illa ad hanc argumentum duxisse ad veritatem satisfactionis negandam.

XXXVI. Sed non solidiùs illud evincit quod 2. loco addit de Mose qui λυτρωτὴς dicitur etiamsi nunquam satisfecerit: Nam etsi non negamus sub hac σχέσει Mosem Typum gessisse Christi non est tamen *typus* ὁλικὸς & *adæquatus* sed μερικὸς tantùm & *inadæquatus*, unde multifariam differunt, Ille homo tantùm fuit & servus Heb. 111. hic vero Deus & Dominus, Ille Redemptor typicus & temporalis unius populi, hic autem verus & æternus omnium gentium. Ille Mediator μονόπλευρος *ex parte Dei* ad nos verba Dei populo

annunciando, Deut. v. 5. Iste verò διπλδρ@ etiam à *parte nostri* apud Deum illum placaturus, & nos ipsi reconciliaturus suo sanguine. Ille à Pharaone redemit, Iste à Diabolo, Ille ab Ægypto, Iste à Judicio, Ille absque morte & sanguine proprio, nusquam enim dicitur quod morte & sanguine proprio, tanquam pretio populum redemerit imò mortuus latet, sed vitâ tantùm & potentiâ, at Christus animam suam posuit pro peccato, & proprio sanguine æternam redemptionem nobis est consecutus; Nec mirum videri debet, nam Moses & alii liberatores typi erant muneris Regii non functionis sacerdotalis, præstabant quod poterant adversus hostes potentiâ & virtute, sed non quod requirebatur ex parte Justitiæ ad ejus placationem, Itaque eum referebant non quà Sacerdotem qui sacrificium offert ad propitiandum Numen, sed quà Regem qui de hostibus triumphat prædam iis suam eripiendo; Denique omnes illi Servatores liberarunt non aliquid faciendo circa liberandos quod Christo tribuitur, sed amovendo tantùm libertatis impedimenta. Ergo non debet urgeri similitudo quoad modum Liberationis aliàs multa absurda sequerentur, dicendum esset quippe Christum nos miraculis ac prodigiis & per hominum mortem liberasse quod Moses fecit, non autem proprio sanguine quod Mosi nec tribuitur, nec tribui potest.

XXXVII. Ad 3. *Exc.* Resp. peccari fals. hypoth. geminâ 1. quod in omni vera Redemptione requiratur semper aliquis qui λύτρον accipiat, nam cùm λύτρον notet promiscuè vel rem vel factum quo intercedente quis liberatur ab aliquo periculo vel incommodo, & factum aut pœna à nemine propriè loquendo possit accipi, nihil obstat verum esse λύτρον quod tamen nemo præcisè accipiat, sanè *Virgilius* propriam Redemptionem intelligebat cùm dixit, *si fratrem Pollux alterna morte redemit* at mors illa Pollucis nihilominus quà Castor frater ejus à perpetuo interitu liberatur tale est λύτρον de quo cui detur & à quo accipiatur bene dici non potest, Fateor in debito pecuniario solutionem pretii fieri creditori qui pretium illud accipit, adeo ut fiat translatio dominii & eo ipso sit auctior & locupletior is cui persolvitur, At alia est ratio debiti pœnalis neque enim supremus Magistratus qui pœnam exigit induit rationem Creditoris sed Judicis ut alibi ostensum, qui respicit non utilitatem propriam sed bonum totius universitatis & Legum conservationem, unde nihil opus est ab eo accipi pretium quo locupletior fiat, sufficit modo ut in pœnarum latione reus vel vas satisfaciat Legi. Verùm quamvis propriè loquendo pretium istud a nemine accipi possit aut debeat: non diffitemur tamen laxo quodam significatu posse dici datum & acceptum fuisse, quomodo is qui debet pœnas Magistratui eas dare & exsolvere censetur cùm plectitur; ita Christus verè Deo supremo Judici pretium istud exsolvit unde dicitur se ipsum obtulisse Deo, Eph. v. 2. Heb. IX. 14.

XXXVIII. 2. Fals. hypothes. nititur etiam hæretici ratio quasi omnibus iis qui nos quocunque modo detinent solvendum sit pretium, cùm *principali & primario detinenti* tantùm sit expendendum. Qui reum & facinorosum à car-

carcere & patibulo eximit, an carceri & patibulo an Lictoribus & Carnifici dependit pretium? Nequaquam, ſed Judici tantùm cujus Leges violavit, & cujus dominio ac Juriſdictioni ſubeſt, Ita hîc Peccata, Iniquitates, vana converſatio erant carcer in quo detinebamur, & vincula quibus conſtringebamur, Diabolus verò Juſtitiæ divinæ Miniſter & Tortor nos continuò vexabat, at Deus eſt ſupremus Judex, cui ut ſoli peccavimus ita illi & pœnas exigendi & pretium accipiendi jus propriè competebat & poteſtas, Itaque etſi captivus ab his omnibus liberetur tamen redemptionis pretium non niſi ſupremo Judici & Carceris Domino perſolvitur, ſolvi quidem debuit *pro iſtis* ſed non *iſtis*, unde ſophiſma facilè ſolvitur *Majoris limitatione*, Illi ſcilicet pretium ſolvendum fuit qui nos captivos detinebat primariò, principaliter & ut Dominus & Judex: at nec Satan nec peccata, nec Legis execratio, ita nos captivos detinebant, ac proinde illis non potuit aut debuit tale pretium exhiberi, ſed Deo.

XXXIX. Porrò quod cavillatur 4. non potuiſſe Deo perſolvi pretium cùm ipſe Redemptionem feciſſe dicatur Luc. 1. 68. & filium ſuum pro nobis tradidiſſe, inane eſt & ficulneum: Nam etſi Redemptionem ille procurarit, non obſtat tamen quo minus ipſi pretium dari potuerit 1. quia non ἀμέσως & in propria perſona illud præſtitit quod fingebant Patripaſſiani, ſed in Chriſto & per Chriſtum. 2. κατ' ἄλλο καὶ ἄλλο utrumque illi rectè tribui poteſt, prius ſecundum miſericordiam, poſterius quoad Juſtitiam, ad hanc pertinuit quod pretium exigeret pœnaſque nobis debitas poſtularet, ad miſericordiam verò quod cùm ſolvendo pares non eſſemus λύτρον ipſe nobis in filio ſuo lubenter ſubminiſtrare voluerit, ut ſi Rex in rei alicujus gratiam id omne dependi curet quod iſte fiſco deberet, ut hinc quidem Legum autoritatem ſartam tectamque tueatur, inde verò clementiam ſuam in reum quem vult liberatum, exerceat, quo modo Zaleucus Locrenſis de ſuo tulit partem pœnæ filio debitæ ut autoritas Legis à ſe latæ maneret illibata.

XL. Ad 5. diſting. *Redemptionem* de *Jure* & de *facto* quemadmodum peccatum nos mancipabat 1. *quoad reatum.* 2. *quoad labem* & pœnas conſequentes. Ita duplex redemptio vel potius unius redemptionis duo gradus eſſe debuerunt, prior per *meritum ſanguinis*; poſterior per *efficaciam ſpiritus*, de primo loquitur Paulus Epheſ. 1. 7. *redemptionem habemus in ſanguine*, de poſteriori Rom. VIII. 22. *Expectamus redemptionem corporis noſtri* & Eph. 1. 14. prior in morte Chriſti, poſterior per ejus vitam, Illa enim reatum peccati tollit remiſſionem ejus nobis acquirendo & jus ad vitam, hæc verò de facto nos à labe & pœnis peccati liberat, ac in vitam per varios gradus transfert, propterea dicimur ſalvandi per vitam Chriſti Rom. v. 10. Sed hæc Redemptio ſecunda non excludit primam ſed ſupponit, nunquam enim de facto nos Chriſtus in vitam introducere potuiſſet, niſi prius jus & poteſtatem id ipſum præſtandi fuiſſet conſecutus, unde Apoſt. ibidem conjungit tanquam ἀδιαίρετα *reconciliationem per ſanguinem & ſalutem*

lutem per vitam, illa ſalvat merito, hæc efficacia, imò prior tanquam potior ſubſternitur ab ipſo, ſiquidem à majori ad minus argumentatur, ſi Deus per ſanguinem reconciliavit nos inimicos, multò magis jam reconciliatos ſervabit ab irâ per ipſum, ſi obtinuimus quod majus eſt quum indigni planè fuimus, an non minus largiturus eſt cùm ἱκανοὺς nos fecit gratiâ ſuâ? Porrò *Ira* illa de qua loquitur non propriè Dei indignationem quæ eſt in ipſo, ſed metonymi. *effectum iræ* quod eſt ab ipſo denotat id. ſupplicium & mortem æternam ut Matt. III.7. *quis vos docuit fugere ab ira ventura?*

XLI. Cæterùm quum ab ira Dei & Judicio ejus redimi dicimur, hoc non ita intelligendum eſt quaſi per hanc redemptionem eriperemur ab ejus poteſtate, neque ideo redimimur ut abſtrahamur à Deo ut malo, quo modo hoſti pretium perſolvitur ut is quem captivum detinet ab ejus poteſtate liberetur, ſed potius in gratiam redeamus cum illo tanquam ſummo bono & illi conjungamur denuo à quo per peccatum fueramus alienati, Apoc.v.9. ut ſubditus perduellis & læſæ majeſtatis reus cùm ſatisfactio pro eo præſtita eſt reconciliatur Principi & redit in gratiam cum eo à quo propter crimen lictori in carcerem compingendus, & carnifici morte mulctandus traditus fuerat; Itaque in redemptione diſtinguenda venit detinentis duplex σχέσις: vel enim *hoſtis* eſt qui iniquè nos ſibi mancipavit, vel *Judex & Princeps* qui juſtiſſimè propter perduellionis crimen nos incarceravit; ab illo ita redimimur ut ab eodem abſtrahamur, quomodo bello captus dat λύτρον Imperatori ut ab hoſtis poteſtate vindicetur & libertati reſtituatur; at ab hujus judicio ita liberamur ut ab eo alienati denuò illi reconciliemur: à Diabolo quidem ut hoſte redimimur & ab ejus poteſtate eripimur; at cùm Deus non hoſtis ſit ſed Judex noſter & Princeps, redemptio non alienationem ſed conjunctionem & reconciliationem importat.

XLII. Ad 6. Reſp. pecc. fall. pari. nam *venditio* quidem & *emptio* in eo conveniunt quod ſicut illa metaph. ſignificat abjectionem alienationem à Deo & mancipationem diabolo quemadmodum ea quæ venduntur in poteſtatem alterius tranſeunt ut iis pro libitu utatur, ita emptio ſeu redemptio importat acquiſitionem & peculiare jus quod obtinemus in rem emptam quæ propterea peculium noſtrum & סְגֻלָּה dicitur: at differunt in variis, gratis enim excidimus & in diaboli poteſtatem venimus culpa & inobedientia noſtra, & juſto Dei judicio, ſed redimi non potuimus niſi ſatisfactionis interventu, quia liberandi fuimus ab imminente nobis maledictione, nec mirum, nam quod vili venit magno ſæpè redimitur, Adamus ſe ipſum perdere potuit, ſed ſalvare vel à morte eripere nequaquam, Aug. Enarr. in Pſ. 95. *Tenebantur homines captivi ſub Diabolo & dæmonibus ſerviebant, ſed redempti ſunt à Captivitate, vendere enim ſe potuerunt, ſed redimere non potuerunt.*

XLIII. Concluſum eſto E. Chriſtum quia nos ſanguine ſuo redemit verè pro nobis ſatisfeciſſe; Nam quod hæreticus mortem Chriſti pretium vocari contendit quo redimamur, quia intercedit ut liberationem à ſpirituali captivitate

tate consequamur, & in spem vitæ æternæ nos erigit ex consecuta resurrectione, merum est subterfugium, Annon enim fides nostra, pœnitentia, & Euangelii prædicatio ad id ipsum intercedunt? An ergo per illas redimi dicimur aut unquam dixit Scriptura tanquam per pretium quo liberationem consequamur? Quid verò illud est quod cùm liberationem illam ex Christi resurrectione multò magis quàm ex morte sequi ipse existimet, morti tamen semper, nunquam verò aut rarissimè resurrectioni ea Redemptio tribuatur? nam quod existimat illud fieri quia in morte magis eluxit vel planè est ἀπροσδιόνυσον vel pro nobis facit: quicquid enim in morte fuerit non fuerit tamen Redemptio, si liberationis effectus ex illa non est secutus, nec ea re quæ non tam boni nostri causa fuit quàm simplex occasio, Dei charitas adeò magnificè & splendidè prout à Scriptura innuitur, potuit demonstrari. At quàm luculenter ineffabilis Dei dilectio ex sententia nostra hìc se prodit, quòd cùm non alia commodior Satisfactionis occurreret ratio, proprio Filio non pepercit ut nobis impiis & rebellibus parceret Ro. v. 8.&c.

XLIV. III. Argu. suppeditat nobis *Reconciliationis* ratio quam Christus Mediator moriens inter nos & Deum instituit & firmavit: nam ex eo quod reconciliasse nos Deo dicitur & quidem per mortem & sanguinem sequitur necessariò eum satisfecisse, quando iram adversus peccata nostra nunquam posuisset Deus nisi Justitiæ suæ litatum fuisset. Nimirum *Reconciliare* nihil aliud est quàm amicitiam offensione gravi diremptam resarcire & sic inimicos in pristinam concordiam reducere: Hìc autem in memoriam revocandum est omnes Creaturas rationales Deo fuisse conjunctissimas ante lapsum, sed per apostasiam hominis facta est quasi avulsio Creaturæ à Deo & aversio Dei à Creatura, adeò ut idem ille Deus qui hominem à se creatum dilexerat tanquam filium, hominem jam lapsum & corruptum oderit quasi perduellem; Itaque non potuit reconciliatio fieri nisi utrinque odii & inimicitiæ causa tolleretur, tolli autem non potuit nisi per mortem Christi quæ & iram Numinis placavit & peccata nostra expiavit, non potuit framea illa ignea quæ nos arcebat à Dei præsentia, & aditum ad paradisum intercludebat, removeri & extingui nisi in Christi sanguine. Atque hinc est quod Paulus toties reconciliationis istius per sanguinem Christi factæ meminerit Rom. v. 10. *Si cùm inimici essemus reconciliati sumus Deo per mortem filii sui* & 2.Cor.v.18.19.21. *Omnia sunt ex Deo qui reconciliavit nos sibi per Jesum Christum &c.* Sic Col. I. 20. *placuit Patri per eum reconciliare omnia sibi pace per sanguinem Crucis ejus facta.* Ita Eph. II. 16. *ut utrosque in uno corpore reconciliaret Deo per crucem peremptis per eam inimicitiis.*

XLV. Cæterùm ut *Reconciliationis* istius ratio clarior evadat observandum est; *Reconciliationem* & *Deo Patri*, & *Christo* Mediatori, & *ipsis fidelibus* quandoque tribui, sed sub alia & alia σχέσει: Nam & is reconciliare dicitur, qui primaria est reconciliationis causa & qui aliquid efficit quod meretur aut consequitur reconciliationem, & qui reconciliationis sibi ab alio promeritæ gratiam

ſibi applicat; *Deus* nos reconciliare dicitur primo modo quatenus ab æterno decrevit electos ſuos in peccatum prolapſos in gratiam reſtituere, & illud ex ordine gratiæ ſuæ præparavit quod ad componendam inter ſe & peccatores diſcordiam neceſſarium erat, Ita 2. Cor. v. 19. Deus dicitur ſibi reconciliaſſe mundum, *Deus*, inquit, *erat in Chriſto mundum reconcilians ſibi*: *Fideles* dicuntur ſe Deo reconciliare tertio ſenſu quatenus jubentur beneficium oblatum amplecti, inimicitias omnes deponere & diligentem Deum viciſſim redamare; ſic 2. Cor. v. 20. Apoſtoli hortantur nomine Chriſti fideles ſingulos ut reconcilientur Deo; id eſt ſe convertant ad Deum & reconciliationem à parte Dei oblatam amplectantur; 3. Sed præter duas haſce loquendi rationes *Chriſtus* etiam nos reconciliare dicitur Ro.v.11. Eph.11.16. non tanquam cauſa reconciliationis primaria quod facit Deus, non tanquam reconciliationem applicans quod faciunt fideles ope Spiritus S., ſed tanquam Mediator qui illam merito ſuo procuravit, non modò nos ad gratiæ ſuæ communionem vocando, ſed & illud Deo exhibendo propter quod & cujus intuitu ipſe iram omnem ponit nobiſque placatur; cùm enim diſſidium inter nos & Deum ortum duabus cauſis foveretur, inde Juſtitiâ Dei quæ iratum eum atque infenſum nobis præſtabat, hinc peccatis noſtris quæ ad rebellionem continuò nos impellebant, ut reconciliatio ſolida ac firma inſtitueretur debuit utrumque obſtaculum removeri, prius quidem reſpectu Dei per ſatisfactionem, poſterius reſpectu hominum per juſtificationem & ſanctificationem, utrumque verò Chriſtus peregit ſanguine ſuo, nam & eo Juſtitiæ Dei ſatisfecit pleniſſimè & peccata noſtra delevit, atque adeò conſcientias noſtras mundat ab operibus mortuis, ne amplius in ea peccata incidamus quæ Dei indignationem provocent & reconciliationis vinculum abrumpant, ſed ſerviamus Deo vero & vivo Heb.IX.15. Ita rectè hæc reconciliatio & Patri & Filio tribuitur, *Patri ut* cauſæ primæ, *Filio* ut cauſæ propinquæ, Patri quoad conſilium, Filio quoad executionem; Patri inchoativè & originaliter, Filio formaliter & terminativè, Patri procuratoriè, Filio meritoriè.

XLVI. Ne verò dubitemus Chriſti mortem hîc tanquam meritoriam reconciliationis cauſam interceſſiſſe, aliâ utitur phraſi Spiritus S. quæ clariùs id ipſum evincit, cùm Chriſtum ἱλαστήριον & ἱλασμὸν vocat Rom. III. 24. I. Jo. II. 2. nam hæc vocabula hominum peccatorum converſionem primariò non reſpicere, ſed iræ divinæ averſionem aliquo placamine procuratam notius eſt quàm ut probatione indigeat; Hinc θεὸν ἱλάσκεσθαι eſt *Deum placare*: apud *Homer*: quod ſacrificiis ſolebat fieri. Ilia. β. ἐνθάδε μιν ταύροισι, καὶ ἀρνειοῖς ἱλάονται, κοῦροι Ἀθηναίων *Illic. eam* ſcili. Deam *tauris & agnis placant Pueri Athenienſium.* Hinc ἱλάσκεσθαι teſte Heſych. idem quod ἐξιλεοῦσθαι, ſic ἱλάομαι eſt *propitium facio* pro quo uſitatius ἱλάσκομαι, *placo, propitio*, quod & paſſivè uſurpatur apud LXX. Pſ. LXIV. 3. & LXVIII.9. Exod.XXXII.13. ἱλάσθη Κύριος περὶ τῆς ἁμαρτίας & ἐξιλάσκεσθαι *placare, expiare, propitiationem facere*: reſpondet Hebræo כפר quod in Kal eſt *tegere, operire* In Pihel eſt; *placare, propitium reddere, expiare*; Et quia

illi

illi jungitur præpositio על, Levit. IV. 10. וכפר עלהם ἐξιλάσεται περὶ αὐτῶν *expiabit pro iis*, ita jungitur plerumque apud Græcos cum præpositione περὶ ut passim in Leviti: aliquando Deus dicitur ἱλάσκεσθαι scilicet passivè ταῖς ἁμαρτίαις vel ταῖς ἀσεβείαις ἡμῶν Ps. LXIV. 3. LXVIII. 42. aliquando peccata dicuntur ἱλάσκεσθαι Heb. II. 17. id est *expiari*, quia per expiationem à Christo factam Deus super illis placatur. Hinc ἐξίλασμα quod est *placamen* seu munus placatorium & redemptorium quo quis placat judicem, vel vitam suam redimit Reg. XII. 3. Ps. XLVII. 7. quod respondet τῷ כפר quod significat *redemptionis pretium*. Hinc ἱλασμὸς propriè est actus illius qui alterum propitium & placatum reddit iram ejus avertendo & gratiam conciliando. Unde aries quo sacrificium fiebat pro peccato vocatur Numer. V. 8. κριὸς ἱλασμοῦ *aries expiationum* & dies quo propitiatio pro peccatis populi solebat fieri Levi. XVI. dicitur ἡμέρα ἐξιλασμοῦ *dies propitiationum* Levi. I. 27. Cùm ergo Christus dicitur ἱλασμὸς pro peccatis nostris, hoc ipso innuitur eum morte sua fecisse quicquid necessarium erat ad expianda peccata nostra & iram Numinis placandam quod nihil aliud est quàm ipsissima quam quærimus Satisfactio. Eodem pertinet quod Paulus dicit Ro. III. 25. Christum factum esse ἱλαστήριον per fidem in sanguine suo; quod potest vel *masculinè* intelligi ut notet *propitiatorem* & *reconciliatorem* ut Erasmus interpretatur id. eum qui munus & vim habet Deum placandi peccatoribus suo sanguine, vel *neutraliter* quo sensu alibi ἱλασμὸς & λύτρον dicitur illud cui inest virtus & efficacia Deum placandi & peccata expiandi. Sic respexerit Apost. tum ad sacrificia ἱλαστικὰ V. T. quo sensu verè fuit κριὸς τοῦ ἱλασμοῦ aries expiatorius Agnus scili. Dei tollens peccata mundi Jo. I. 29. tum ad ipsum Arcæ operculum quod Hebr. כַּפֹּרֶת LXX. per ἱλαστήριον ἐπίθεμα, Paulus simpliciter per ἱλαστήριον reddit Heb. IX. 5. Cùm autem variis de causis Tegmen illud Arcæ hoc nomine veniret non modò quòd tegeret Arcam fœderis & Tabulas Legis in ea reconditas ad significandam remissionem & propitiationem peccatorum admissorum in Dei Legem, sed etiam quia Deus ibi se placari & propitiari pateretur suo populo & peccatis illius respersione sanguinis victimarum quæ ibi fieri solebat ad hoc operculum Lev. XVI. 14. & quod consequenter se propitium & placatum ac velut throno gratiæ insidentem suo populo exhiberet; non mirum si Apostolus nomen figuræ & umbræ corpori reddendo Christum ἱλαστήριον dixit: Is enim est propriè qui Legis accusationem & peccatorum nostrorum reatum justitiâ suâ perfectissimâ tegendo, seque inter Legis fulmina & Dei Judicis majestatem medium sistendo propitium nobis & favorabile Numen reddidit, atque ita misericordiam supra judicium, Euangelium supra Legem extulit; quemadmodum operculum illud tabulas Legis tegebat & medium erat inter Legem quæ in Arca erat reposita & Dei Majestatem quæ in medio Cherubinorum se patefaciebat. Rursus is est qui aspersione sanguinis sui qui ideo sanguis ῥαντισμοῦ dicitur Heb. XII. factâ plenam nobis expiationem apud Deum obtinuit; Is denique in quo thronum gratiæ ad quem accedere jubemur Heb. IV. 16. & in quo se

 nobis

nobis placatum & propitium exhibet, erigit Deus 2. Cor. v. 19. Quia verò illud omne non aliter fieri potuit quàm plenariâ Legis impletione & pœnarum ab ea denunciatarum perpessione, ideò ἱλαστήριον dicitur *in sanguine*; Atque hinc validissimum pro Veritate Satisfactionis colligitur argumentum, Is enim qui pro nobis id apud Deum operatur ut qui prius iratus fuit iram deponat & nobis placetur & reconcilietur, Servator est merito & non exemplo tantùm, nam qui nos solo exemplo servat non opus est ut aliquid efficiat apud Deum, sed tantùm ut operam suam impendat & occupet circa homines, Exemplum enim ad homines pertinet non ad Deum; At Christus id efficit apud Patrem morte sua ut irâ depositâ nobis reconcilietur, nec amplius nos ut filios iræ quales eramus naturâ, sed ut dilectos filios respiciat & amplectatur E. Servator est non exemplo tantum; sed & merito & efficaciâ.

XLVII. Hîc verò respondant Adversarii 1. *Reconciliationem* hanc non fieri per iræ divinæ à nobis aversionem sed per nostram ad Deum conversionem, quia nunquam legitur in Scriptura Deum nobis reconciliari vel Christum nobis Deum reconciliasse, sed tantùm nos esse Deo per Christum reconciliatos, ut innuatur scilicet non Deum sed nos inimico animo fuisse, non illum placari, sed nos inimicitias nostras deponere debuisse. 2. quod ex eo fortius adhuc probari contendunt quòd non tantùm Christus dicatur nos Deo reconciliasse, sed Deus ipse nos per Christum reconciliasse 2. Cor. v. 19. At si Deus nos reconciliavit, utique non iratus, sed placatus jam & propitius fuit, neque de eo dubitari potest cùm nos dilexisse dicatur cùm inimici essemus Rom. v. 8. & ex illa dilectione Christum misisse 1. Jo. iv. 10. quî verò infensus & iratus dici poterit qui tam benevolo & propenso fuit erga nos affectu? 3. Deus dicitur nos reconciliasse *non imputans peccata* E. non per satisfactionem sed per gratuitam & liberrimam condonationem. 4. Eo modo reconciliatio est intelligenda quo modo Apostoli ejus præcones fuerunt, sed ministri erant reconciliationis nostræ cum Deo non Dei nobiscum, nihil aliud enim postulant quàm ut reconciliemur Deo, ibid. 2. Cor. v. 20. 5. pertendunt Paulum Ep. ii. 16. & Col. 1. 20. agere de reconciliatione non Dei cum hominibus, sed vel hominum inter se, Judæorum scilicet & gentium, vel cum Angelis qui nobis propter peccatum infensi erant; hos enim per *ea quæ sunt in cœlis* intelligendos esse non diffiteri multos è nostris. 6. quod ad vocem ἱλασμοῦ attinet, addunt Christum dici ἱλασμὸν non quatenus moritur pro nobis, de morte enim Johannem nullam facere mentionem, sed quatenus nunc apud Patrem degens Advocatus noster est & causam nostram suscipit, patrocinio suo nos fovendo & curâ singulari efficiendo ne iram divinam experiamur aut pœnas quas meriti sumus luamus quò pertinet illud Heb. ii. 17. & vii. 24. 25. ubi fidelis dicitur pontifex ad expiandum peccata populi propter id ipsum. 7. ἱλάσκεσθαι nihil aliud esse quàm propitium alicui fieri & illi ignoscere, atque ita respondere verbo Heb. סָלַח ut סְלִיחָה redditur per ἱλασμὸν Ps. cxxx. 4. sed non importare propterea satisfactionem, ex eo facilè colligi quod Arcæ operculum

pro-

propitiatorium vocetur, in quo tamen nullum satisfactionis deprehenditur vestigium; quandoquidem ita vocatur non quod Deum iratum populo placaret, sed quod in eo loco responsa populo dabat Deus, & suam erga illum benevolentiam declarabat Exo. xxv. 22. & Num. 7. 9. Denique etsi Christus diceretur Deum nobis placasse non bene inde satisfactionem elici, cùm ad aliquem placandum satisfactio non sit semper necessaria, fieri enim posse ut quis vel precibus vel persuasionibus ita permulceatur, ut de suo jure penitus concedat, & porro nulla satisfactione indigeat sic *Volkeli.* ratiocinatur li.v. c.22. *Schiltingi. contra Meisner. de Justifica. Soci. de Servato.* p.2. & alii.

XLVIII. Verùm hæc inania sunt hominum otio & ingenio suo abutentium figmenta ad crucem Christi evacuandam & summam erga nos Dei charitatem elevandam. πρῶτον ψεῦδος eorum est Deum inimicum nobis atque infensum propter peccata dici non posse ideoque satisfactione quâ reconciliaretur ipse, neutiquam opus habuisse. At in superioribus jam pluribus argumentis assertum ivimus essentialem Dei justitiam, quâ semel positâ sequitur necessariò pœnam peccato ex ea deberi, nec ullam posse Dei cum hominibus amicitiam iniri nisi illi semel satisfactum sit; falsissimum E. est quod pertendunt Reconciliationem hanc notare tantùm nostram ad Deum conversionem & inimicitiarum à parte nostri depositionem, non verò ipsam iræ Dei aversionem & mitigationem: Nam cùm alienatio mutua fuerit & Scriptura inimicitiam hanc & odium statuat non modò à parte hominum Rom. v. 10. Col. 1. 21. sed & à parte Dei *quippe ira ipsius revelatur è cœlo adversus omnem impietatem &c.* Rom. 1. 18. *& nos naturâ sumus filii iræ & maledictioni obnoxii.* Eph. II. 3. Gal. III. 10. utique *reconciliatio* utrinque præstari debuit, & à *parte nostri per conversionem* & à *parte Dei per iræ aversionem*, hoc enim relatorum natura postulat, aliàs statuendum esset Deum non aversari nec odio habere peccata quod vel cogitare impium. 2. si reconciliatio ista conversionem hominum tantùm notaret, non ipsius iræ aversionem, multò rectius vitæ Christi gloriosæ quàm morti ferretur accepta, at constanter morti tribuitur. 3. Scriptura commendat in nostri reconciliatione summum Dei erga nos amorem Rom. v. at quis crediderit ex eo intensissimam Dei charitatem colligi quòd nos ab odio Dei discesserimus? 4. Apostolo Rom. v. reconciliatio nihil aliud est quàm Justificatio ut constat ex coll. v. 9. & 10. ubi tanquam æquipollentia ponit *Justificari in sanguine*, & *reconciliari per mortem*, neque ulla ratio dari potest cur hic Paulus de Sanctificatione loqueretur, de qua verbum hactenus nullum expresse fecit, sed est tantum locuturus cap. VI. ubi secundum hoc beneficium à Christo fluens est explanaturus. 5. 2. Cor. v. apertè distinguitur duplex reconciliatio, alia quam Deus per Christum fecit vers. 18. 19. alia ad quam Apostoli nos hortantur v. 20. Ista conversionem revera infert quæ per fidem fit & pœnitentiam; at illa *non imputatione peccatorum* describitur, quæ quantum inter se discrepent nemo non videt. 6. si reconciliatio nihil aliud est quàm conversio, ratio nulla dari

poteſt idonea cur ſanctificatio conſtituatur ab Apoſt. finis hujus reconciliationis, nihil enim ſui ipſius poteſt eſſe ſimul medium & finis, quod fit tamen ab eo Coloſſ. I. 22.

XLIX. Neque obſtat quod Scriptura potius *nos Deo* reconciliari dicat quàm *Deum nobis*, hoc enim fit ex uſitato loquendi modo quo is qui offendit ideo reconciliari dicitur quia ſicut cauſam odio dedit, ita ipſi reconciliatione opus eſt & illius quem offendit placatione; cùm ſuâ culpâ fœdus fregerit & primus abſceſſerit, redeat neceſſum eſt & agnoſcat culpam, alter verò reconciliatione alia opus non habet, niſi ut ignoſcat atque juſtam deponat iram & odium; cùm E. nos Deum offenderimus non ille nos, non ſine cauſa Scriptura nos Deo reconciliari potius quàm Deum nobis dicit, ſic qui recordatur fratrem habere aliquid adverſum ſe debet ex præſcripto Domini illi reconciliari Matt. v. 24. quia fratrem ſcilicet offendit, ſic uxor quæ maritum deſeruit reconciliari viro jubetur 1. Cor. VII. II. Verùm quamvis reconciliatio ut plurimùm offendenti tribuatur, non excluditur tamen imò includitur offenſus, unde apud *Sophocl.* in Ajace καταλλάσσεσθαι θεοῖς Diis conciliari idem eſt quod iram Deorum effugere eoſque propitios reddere; Tecmeſſa inducitur narrans Ajacem profectum eſſe *ὡς καταλλαχθῇ θεοῖς χόλου ut reconcilietur Diis ob iram:* Itaque ſi nos Deo reconciliandi fuimus & ipſe nobis quoque, Nos per ſatisfactionem aut propriam aut vicariam, Ille verò per benevolentiæ & gratiæ reſtitutionem & conteſſerationem; unde Syrus interpres Ro. v. 10. paſſivè illud de Deo interpretatur אֶתְרַעִי עַמַּן אֱלָהָא בְּמוֹתָא דִבְרֵהּ *Reconciliatus eſt Deus nobiſcum* ſeu benevolus factus *per mortem Filii ſui.*

L. Inſtant tamen ſecundò & Reconciliationem non poſſe iræ divinæ averſionem notare pertendunt, eo quòd ipſe Deus dicatur reconciliationem illam per Chriſtum procuraſſe & quidem ex dilectione ſumma; ſed ne ſic quidem obtinere poterunt unquam Deum jam ante mortem Chriſti placatum fuiſſe vel reconciliatum, ſed tantùm miſericordem & placandum; neceſſe quidem fuit Deum miſericordiâ erga nos commotum fuiſſe, & animo benevolo affectum ut ſalutem conferre vellet, at placatus dici nequit niſi ſublata inimicitiæ & alienationis cauſa, ideoque ſi iram deponere voluit & non punire, hoc non niſi ſub conditione placaminis futuri per Chriſtum quod Juſtitia exigebat, Intendit. At quo pacto dilexiſſe dicetur ſi iratus fuit ac reconciliatione opus habuit? Reſp. nihil obſtat Iram & Dilectionem circa idem objectum occupari ſed καθ' ἄλλο καὶ ἄλλο: Iraſci potuit ut Juſtus Judex, & idem diligere ut Miſericors Pater; Iraſci nobis quà peccatoribus & diligere quà Creaturas ſic Beda in 5. ad Ro. *Deus miro modo quando nos oderat, diligebat, odit in unoquoque noſtrum quod feceramus, amavit quod fecerat*; & ut loquuntur Scholaſtici dilexit humanum genus quantum ad naturam quam ipſe fecit, odit quantum ad culpam quam homines contraxerunt: Amor E. Dei erga naturam à ſe conditam illum movebat ad procurandam hanc reconciliationem, odium Dei erga peccatum à ſe prohibitum à nobis commiſſum

ſum nos indignos reconciliatione conſtituebat, unde rectè Thomas 3. q. 49. Arti. 4. *Non dicimur reconciliati quaſi Deus de novo amare inciperet; nam æterno amore nos dilexit, ſed quia per hanc reconciliationem ſublata eſt omnis odii cauſa tum per ablutionem peccati tum per recompenſationem acceptabilioris boni.* Nobis quidem id durum ac difficile videtur ut qui odit idem & diligat, quia cùm affectus aliquis nos habet totos occupat, ſi ira accenſa ſit in aliquem, nullus tum in nobis gratiæ locus, ſi gratia, etiam injuſtiſſima ſæpe numero indulgentia; ſed ſi præcidamus perturbationes & juſtitiæ habitu induamur facilè hæc inter ſe componemus: Pater offenſus filii petulantiâ, diligit eum ut filium, iraſcitur tamen ei ut petulanti, ſic Judici licebit iraſci & ad pœnam excitari & nihilominus charitate affici ad ignoſcendum ſi modò extet qui fidejubeat, quidni E. Deus qui juſtiſſimus eſt & optimus potuerit & pœnam poſtulare ex Juſtitia, & ex miſericordia ſatisfactionem nobis procurare?

L I. 2. Diſtinguendus *Amor* Dei, alius enim eſt *benevolentiæ* & antecedens qui fertur in objectum conſtituendum, alius *complacentiæ* & conſequens qui fertur in objectum jam conſtitutum, prior eſt quo Deus bene vult nobis & media conſtituit & ordinat ad id ut nobis reipſa benefacere poſſit, poſterior quo nos filios jam factos proſequitur, & nobis ad imaginem ſuam renovatis impensè delectatur; Hic ſanè non poteſt cum ira Judicis & animo planè infenſo conſiſtere, nam quem ita diligit ut in eo ſibi complaceat illi iratus eſſe nequit, ſed placatus eſſe ſupponitur; at de illo aliter ſe res habet, nihil enim obſtat offenſum amare offendentem eatenus ut illi bene velit & media ad reconciliationem ſubminiſtrare dignetur qui tamen eo ipſo reconciliatus non poteſt dici; Exemplum hujus rei luculentum extat apud Job. cap. XLII. 7. 8. Dixit Jehova Eliphazo Themanitæ *Accenſa eſt ira mea in te & duos amicos tuos quia non eſtis loquuti rectè ut ſervus meus Job*; viden' Deum iratum, nec tamen prorſus ſine aliqua dilectione, nam ecce ſtatim benevolentiæ argumentum, *Sumite nunc vobis ſeptem juvencos & ſeptem arietes & adite ſervum meum Jobum ut offerendum curetis holocauſtum pro vobis nam verè perſonam ejus accipiam*: amat E. cùm media redeundi ſecum in gratiam ſuppeditat, nec dum tamen eſt placatus, aliàs quid opus fuiſſet ſacrificiis ad reconciliationem obtinendam? Ita ſi Deus nos dilexiſſe diceretur amore complacentiæ ante Chriſtum, utique nulla opus fuiſſet vel reconciliatione vel ſatisfactione, at quum dilectio ea fuerit tantùm benevolentiæ quâ media reconciliationis ipſe procuravit, perperam ex eo ſatisfactionis veritas evertitur, quo ſolidiſſimè ipſa ſtabilitur.

L II. Atque hinc facilè etiam ſolvitur quod 3. loco adducebatur nimirum reconciliationem ſatisfactionem excludere cùm per *non imputationem peccatorum* deſcribatur, tantùm abeſt enim ut ex eo ſatisfactio evertatur ut diſertè potiùs ſupponatur; Quippe nunquam nobis remitti aut non imputari potuiſſent peccata niſi Chriſto imputata fuiſſent; propterea Paulus ſtatim verſ. 21. modum reconciliationis iſtius per Chriſtum factæ explicans addit elegantiſſimam ſatis-

fa-

factionis Christi descriptionem, *nam fecit eum qui non noverat peccatum, peccatum pro nobis ut essemus Justitia Dei in ipso.* Nec dicendum est remissionem peccati non posse consistere cum satisfactione; hæc enim non esse ἀσύστατα sed subordinata jam antea evicimus, cùm remissio fiat pro nobis & satisfactio exigatur à Christo, & ideo satisfactio exigatur à Christo ut nobis remissio possit indulgeri, unde Paulus hæc duo connectit Rom. III. 25. Redemptionem per Christum in ejus sanguine, & Justificationem gratuitam: Remissio excludit solutionem ejus cui fit remissio, sed non omnem simpliciter, excludit propriam non alienam, hominum non Christi.

LIII. Ad 4. peccatur fals. hypoth. quasi una tantùm & simplex in eo loco occurreret reconciliatio, cùm modò diximus duas distinctè notari ejus partes aliam à parte Dei, aliam à parte hominum, nam & ille debuit placari & ex infenso amicus reddi, & nos beneficium oblatum amplecti, & rursus ad ipsum redire à quo fueramus alienati, primam Deus per Christum operatur: alteram instituit ministerio Apostolorum qui nos Christi nomine hortantur ut reconciliemur Deo: Illa ab æterno decreta & in Christo semel facta per sermonem annunciatur, hæc verò per sermonem ipsum procuratur. 2. Distinguenda est *reconciliationis acquisitio* ab *ejusdem applicatione*, illa sanguine Christi peragitur, ista verbo ejusdem & spiritu, illa per Christum solùm, hæc per Apostolos & alios Ministros promovetur, unde ministerium reconciliationis illis traditum dicitur, nec potest sine blasphemia dici, Christum non alia ratione circa hanc reconciliationem versatum esse quàm Apostolos, quod foret tamen si quod volunt hæretici nihil aliud faceret quàm viam ostendere quemadmodum nos ad Deum converti atque ad eum modum illi reconciliari oporteat, Id ipsum enim fecerunt & Apostoli faciunt & Euangelii ministri. Itaque dicantur sanè Apostoli & Ministri reconciliare *oblativè, applicativè, & ministerialiter*: at solus Christus reconciliat *meritoriè, principaliter & satisfactoriè.*

LIV. Ad 5. fatemur Ap. ad Eph. II. 15. 16. agere de Judæorum & Gentium inter se reconciliatione, sed negamus de ea agere exclusivè ad reconciliationem hominum cum Deo: imò necessariò eam includere pertendimus: tum ex ipsius naturâ rei, nam amici esse non potuerunt inter se Judæi & Gentes nisi per amicitiam cum Deo, quippe duo diversa quæ junguntur ita junguntur inter se ut prius ac potius jungantur ipsi vinculo, nec enim junguntur inter se nisi per & propter vinculum: tum quia expressè illius meminit vers. 16. ἵνα ἀποκαταλλάξῃ τοὺς ἀμφοτέρους ἐν ἑνὶ σώματι τῷ θεῷ si ergo Deo debent reconciliari, non utique tantùm inter se: Nam quod hæreticus vult postremum illud vocabulum *finaliter* esse intelligendum id. ut reconciliaret ipsos inter se ut Deo serviant, non modò durum est & coactum, sed & verborum ἀκολουθίᾳ manifestè repugnat, illud ipsum siquidem jamjam posuerat vers. 14. 15. cùm dixit *utraque unum fecisse ut ex duobus illis conderet in semet ipsum unum novum hominem faciens pacem.* quid ergo opus fuit idem absque necessitate hîc

re-

repetere? Itaque omnino statuendum est Paulum postquam vers. 15. de Judæorum & Gentium inter se reconciliatione verba fecit, jam vers. 16. de utrorumque cum Deo reconciliatione quæ prioris illius & fundamentum est & finis agere, nam ut nulla solida est amicitia nisi in Deo fundata, sic frustra fuisset omnis illa hominum inter se conciliatio nisi reconciliationem cum Deo secum traheret: Ideo dicit Christum solvisse septum intergerini parietis & inimicitias abolevisse ut *conderet ex duobus unum novum hominem* &c. *& utrosque in uno corpore reconciliaret Deo per crucem*; In eum siquidem finem utrique sibi invicem uniendi erant in unum corpus mysticum ut possent ambo velut in unum corpus compacti Deo per Christi crucem reconciliari; Ita eximiè Paulus more suo ordinem & modum istius reconciliationis utriusque notat. Primò enim docet quomodo Christus se ipsum Deo in hostiam vivam & sanctam offerendo sacrificiis omnibus Mosaicis finem imposuit, umbrasque præcedentes in corpore typos in veritate terminavit, quod ipse sub ipsum mortis articulum tum voce tum facto testatus est, cùm & *Consummatum esse* dixit & vi suâ divinâ Templi aulæum à summo ad imum discerpsit; Deinde sublato illo pariete mediano qui Judæos à Gentibus disterminabat utrosque velut in unum gregem & in unum corpus in se ipso conjunxit atque compegit; Denique sic in ipso conjunctos Deo Patri reconciliavit; Idque ut proximè subjicit *per crucem suam* id. per sacrificium illud ἱλαστικὸν in cruce oblatum, unam nempe victimam pro omnibus offerendo, uno omnes pretio mortis scilicet suæ merito redimendo; Quamvis enim hæc Redemptio & Reconciliatio non simul omnibus eodem momento communicata fuerit atque collata, quemadmodum nec omnes simul electi in mundo vivebant; hæc omnia tamen simul uno eodemque actu temporisque momento in eorum gratiam à Christo præstita & peracta fuerunt. Nec omittendum quod addit ad majorem modi istius declarationem hoc factum esse *peremptis in ea* scilicet cruce *inimicitiis* id. peccatis nostris per sanguinem suum expiatis quæ inimicitias illas inter Deum & homines pepererant, de iis quippe loqui Ap. res ipsa & verborum series docet, quemadmodum enim vers. 15. modum ostenderat quo pax inter Judæos gentesque conciliata fuerat remoto scilicet impedimento septoque rituum legalium hos ab illis dirimente quod Ap. vocat ἔχθραν ita hìc modus declaratur quo per unicum illud Christi sacrificium pax inter Deum & homines conciliata sit, scil. expiatis illo sacrificio abolitisque prorsus omnium Electorum peccatis quæ flebilis illius divortii & inimicitiarum causa extiterunt. Ex quibus patet perperam Adversarium à positione unius reconciliationis ad negationem alterius argumentari, cùm inseparabiles sint & ab Apostolo hìc connectantur.

L V. Sed non feliciùs rem exequitur ex alterius loci paralleli ad Col. 1. 20. consideratione, quem de reconciliatione hominum cum Angelis aliisque Creaturis non verò cum Deo agere pertendit etiam ex nostrorum sententia. Certum equidem hìc in varia abire Interpretes: Quosdam ad reconciliatio-

nem cum Angelis hæc verba referre, alios divinam etiam complecti. Sed ut nihil dicamus de iis qui eam interpretantur de reconciliatione creaturarum omnium tum rationalium tum ratione destitutarum cum Deo, ita ut hîc non homines tantùm sed & Angelos imò & totum mundum reconciliasse dicatur Deo Christus, homines quidem *propriè* tollendo illorum peccata & Dei iram ortam ex peccato, Angelos *analogicè* tollendo possibilitatem labendi & incurrendi iram divinam; Universi hujus machinam *metaphoricè* liberando eam à servitute corruptionis & restituendo nativæ suæ integritati & pulchritudini Ro. VIII. 20. 21. (quæ tamen sententia, ut obiter illud dicamus, neque Scripturæ phrasi neque huic loco videtur satis accommodari posse, nam cùm reconciliatio & pacificatio necessariò connotent offensionem & inimicitiam antecedentem, Angeli autem beati nihil quicquam tale unquam admiserint, cæteræ verò Creaturæ inanimæ & brutæ hujus non sint subjectum δεκτικὸν vix est nisi admodum καταχρηστικῶς ut reconciliari dicantur: præterquam quòd Scriptura Christum semper quidem hominum, nunquam verò Angelorum Mediatorem statuit, 1.Tim. II. 5. Heb. II. 16.) ut nihil, inquam, nunc quidem ulterius de hac Virorum Doctorum sententia dicamus: Quis nescit non paucos etiam & non ignobiles Interpretes ad reconciliationem hominum cum Deo hæc verba referre? Ita ut *per ea quæ sunt in cœlis* intelligantur fideles jam demortui & in cœlis collecti Heb. XII.23. per *ea verò quæ sunt in terris* fideles cæteri qui vel credebant jam & erant in vivis vel in posterum credituri erant? utrique siquidem reconciliati sunt Deo per Christum Jo. XIV. 6. Neque hæc sententia suis caret rationibus gravissimis non modo quòd frequentissimè in Scriptura hæc syncategoremata τὰ πάντα vel πάντες restringantur ad universam Ecclesiam à Christo redemptam quæ complectitur omnes & singulos fideles tam V. quàm N. T. tam Judæos quàm Gentes ut 2.Cor.v.18. Gal.III.22. Ro.XI.32.&c. oppositè scil. ad œconomiam V. T. in qua salus erat tantùm Judæorum Jo. IV. 22. Verùm etiam ex eo quod addit statim *ut reconciliaret omnia εἰς αὐτὸν* id. ἑαυτῷ ut Syrus habet לה, neque novum est præpositionem *In* cum accusativo poni vice dativi cùm apud Hebræos frequentissima sit ב ב & ל permutatio: Nam si hoc vellet ista phrasis quod vult Adversarius *In unum* scribendum fuerat εἰς τὸ αὐτὸ vel εἰς αὐτὸ non verò εἰς αὐτὸν vel εἰς αὐτὸν quod ad certam personam necessariò refertur. Verùm obtineat sanè hæc ipsa quam urget hæreticus sententia de Reconciliatione hominum cum Angelis quam non nescimus Viris Doctissimis post Chrysost. Theodoretum & Photium placuisse, & quam non diffitemur rationibus suis niti, cùm non aliæ res cœlestes intelligendæ videantur quàm quas commemoraverat vers. 16. & quas sigillatim describit per Thronos, Principatus &c. quibus ut est in confesso Angelos innuit, An quicquam præsidii habiturus est ad causam suam tuendam? Nequaquam; nam Reconciliatio hominum cum Angelis necessariò supponit & infert reconciliationem cum Deo, quemadmodum subditi rebelles qui perduellionis crimine bonorum civium in se odia accersiverant non possunt ipsis reconciliari

ciliari nisi prius cum Principe in gratiam redierint: Ita nunquam homines cum Angelis fuissent reconciliati, nisi posita hominum cum Deo per Christum reconciliatione; Itaque prior hæc tanquam basis & causa posterioris semper substerni debet & conjungi, ut sanè Apost. non tantùm vers. 22. de ea peculiariter loquitur speciatim applicans Colossensibus quod universim dixerat vers. 20. sed & in hoc ipso versu non obscurè eam innuit his verbis εἰρηνοποιήσας διὰ τ͂ αἵματος τ͂ σταυρ͂ αὐτ͂ ut significet nimirum Christum non alia ratione infelix illud sustulisse dissidium inter nos & Angelos quàm composito eo quod nobis cum Deo intercedebat funestissimo bello & pace per sanguinem partâ, nam ex quo semel Deus infensus esse desiit & noster factus est ex eo etiam sequitur necessariò nihil adversus nos quicquam posse imò omnia nostra esse 1. Cor. III. 22. & Angelos peculiariter qui jam sunt πνεύματα λειτουργικὰ ad nostram salutem Heb.1.14. nos amare & commodis nostris inservire Luc.11.9.10. & xv.10.

LVI. Ad 6. Resp. impudentem esse loci istius corruptelam quasi ἱλασμὸς Christi nihil aliud esset quam ejusdem *Advocatio vel Intercessio* de qua dixerat vers. 1. cùm tamen manifestè ab ea distinguatur, Et sanè longè lateque differunt, ἱλασμὸς factus est in terris ἐμφανισμὸς in cœlis, ἱλασμὸν moriens absolvit Rom. III.24. at ἐμφανισμὸν vivens continuò exequitur Heb. VII. 25. illo meritus est semel salutis beneficium, hoc verò idem conservat semper & applicat, Et verò non alia de causa Apostolus intercessioni addit placationem nisi quia ea nititur tanquam fundamento suo, nec enim intercedere posset nisi virtute sanguinis semel in cruce effusi ut Pontifex sub V. T. sanguinem victimæ secum deferre debuit in Sacrarium intercessurus pro populo; neque contrarium evincitur vel ex Heb.VII.24. nam agitur ibi quidem de interpellatione Christi apud Deum cujus effectus dicitur perfecta salvatio accedentium per ipsum ad Deum, sed non exclusâ satisfactione aut sacrificii oblatione imò ea supponitur manifestè vers. 27. ut ita duos hosce actus sacerdotales minimè à se invicem divellendos Christo tribuat quod & alibi fecit Heb.IX. 12.14. Vel ex Heb. II. 17. dicitur enim *fidelis Pontifex* non tantùm eo quòd promissum servet inviolatum, sed potissimùm quòd munus suum mediatorium exequatur fideliter pro misericordiâ quâ erga nos commotus est.

LVII. Denique ad 7. dicimus gratis supponere Advers. quod est in quæstione, Verbum ἱλάσκεσθαι nihil aliud importare quàm meram veniæ & gratiæ indulgentiam à parte offensi ut סלח apud Heb. *ignoscere* est; Jam enim & ex vi vocis & ex rei natura docuimus utrumque connectendum esse, quando propitius Deus esse nequit ut condonet nisi Justitiæ prius satisfactum fuerit. Deinde cùm non tantùm Deus dicatur ἐξιλάσκεσθαι sed Christus ipse ἱλασμὸς noster & quidem *in sanguine*, sanè iste ἱλασμὸς pro actu ipso remittendi qui à Deo est sumi non potest, sed pro causa meritoria qua remissio illa à Numine placato obtinetur; non tam *activè* & efficienter quod peccata tollat & remittat, quàm *objectivè* & *meritoriè* quia procurat merito sanguinis ut remittantur. Accedit quod

Christus dicatur ista peragere, tanquam Pontifex apud Deum πιςὸς ἀρχιερεὺς τὰ πρὸς τὸν θεὸν εἰς τὸ ἱλάσκεσθαι τὰς ἁμαρτίας τοῦ λαοῦ. Heb.II.17. quod aliud est ab eo quod inde sequitur apud homines & populum remittere illis peccata. Frustra verò hîc typum *Propitiatorii* veteris nobis reponit quasi Christus non alia de causa titulo hoc insigniretur quàm *quia Deus in ipso se nobis placatum ostendit, & quicquid nos scire voluit per ipsum patefecit.* Nam præterquam quod non omnes consentiunt Paulum Ro.III.26. respexisse ad Arcæ operculum, sed volunt potius ad sacrificia ἱλαςικὰ V.T. attulisse, vel ἱλαςήριον *Propitiatorem* Christum dixisse in masculi. genere non *Propitiatorium* neutro. Accedit quod ne sic quidem obtinere quicquam possunt; Quippe inter Typum & Antitypum occurrere quidem debet ὁμοιώτης sed non statim ταυτότης vel ἰσότης, *similitudo*, sed non *paritas.* Itaque etsi operculum Arcæ dictum fuisset *Propitiatorium* tantùm *declarativè*; non sequitur Christum non posse ita appellari *efficaciter* & *meritoriè*, quia illud fuit tantùm typicè & *symbolicè*; At Christus verè & realiter, Ideoque non dicitur tantùm ἱλαςήριον, sed ἐν αὐτοῦ αἵματι *in suo sanguine* scili. sub ratione victimæ quæ ad propitiationem procurandam offertur; Et verò cum Typi omnes V.T. inadæquati fuerint non mirum videri debet si singuli seorsim mysterium aliquod plenè & integrè exhibere non potuerint, quod in omnibus simul sumptis demum repræsentatur; Operculum ergo fuerit sanè Propitiationis typus aliquis, at idem etiam fuit *sanguis* victimæ qui à summo Pontifice inferebatur in Sacrarium, & ad operculum respergebatur, cujus vi & efficacia obtinebatur benedictio illa Dei & εὐδοκίας testificatio quæ è medio Cherubinorum dabatur populo: Sicut suo sensu ἱλαςήριον V.T. Deum iratum Israëlitis placabat nempe *typicè* per illam sanguinis aspersionem, Christus id verè & realiter præstitit suo sanguine in quo & per quem & nostrum ἱλαςήριον, & noster ἱλαςήριος & noster ἱλασμὸς plenissimus est apud Deum; Ita non tantùm *declarativè* quà *Propheta* in quo & per quem bona verba loquitur Deus, sed & *meritoriè* quà *sacerdos & victima* quæ iram numinis placat, nomen hoc obtinuit; Quod & ex eo confirmatur evidenter, non modo quia dicitur ἱλαςήριον *in sanguine* quod jam observavimus, sed etiam πρὸς ἔνδειξιν τῆς δικαιοσύνης αὐτοῦ vers. 26. hoc enim & falsum foret & frustra diceretur nisi justitiæ divinæ pro nostris peccatis satisfactum fuisset Christi sanguine; Nam quod *Volkelius* id ideo asseri ab Apostolo pertendit quod *tunc verissimè Deus se nobis placatum præbuit cùm filium suum unigenitum salutis nostræ constituendæ causa in truculentissimam mortem tradidit*, & ab omni ratione alienum est & vi vocis repugnat. Nam si antecedenter ad Christi mortem Deus nobis placatus fuisset quid opus fuisset Patrem proprio filio non parcere Rom. VIII. 32. eumque subjicere Legis maledictioni Gal. III. 13. & filium animam suam ponere in sacrificium pro peccato, Is. LIII. 10. & sanguinem effundere in remissionem peccatorum Matt. XXVI. 28. quæ manifestè docent *sanguinem* Christi non ut *effectum* vel signum placati numinis, sed ut *causam* proponi? quod & ipsa vox ἱλαςηρίου confirmat, nam ut σωτήριον dicitur non quod salutem datam in-

indicat, ſed quod ipſam ſalutem efficit & procurat, καθαρτήριον, non quod purgationem declarat, ſed quod eam operatur: Ita ἱλαστήριον abſolutè notat id cujus efficacia non indicatur tantùm, ſed conficitur ipſa propitiatio.

LVIII. Denique ad 8. Reſp. Aliam eſſe *placationem hominum*, Aliam *Dei*, Illa poteſt quandoque fieri precibus cùm iis homines ſe patiuntur demulceri, ſed hæc nequaquam, quia Juſtitiæ ipſius naturali repugnat peccatum planè impunitum dimittere, Ro. 1. 32. nec poteſt magis de hoc jure ſuo æterno & immutabili remittere quàm ſe ipſum abnegare, vel dominium ſuum in Creaturas exercere; Ita *placatio* hæc non fuit merè *deprecatoria*, ſed etiam *ſatisfactoria*, ut quæ non facta ſit precibus & perſuaſionibus, ſed reali pretio ſanguinis intercedente 1. Pet. 1. 18. 19. 1. Cor. 21. 20. nec Chriſtus diceretur factus pro nobis ἱλασμὸς niſi quatenus ſe ipſum dedit pro nobis ἀντίλυτρον, & per ſe ipſum purgationem peccatorum fecit Heb. 1. 3.

LIX. Ex hiſce omnibus autem ita diſputatis clarum jam evadit, quod quærebamus, nimirum Chriſtum verè pro nobis ſatisfeciſſe; Nam cùm Mediationis inter Deum & nos munere functus ſit, & hac ſua mediatione nos redemerit, ſe ipſum pro nobis in ἀντίλυτρον dando, & hoc redemptionis pretium dando, nos Deo reconciliaverit odii & alienationis cauſas utrinque removendo, utique veram & pleniſſimam eum pro nobis ſatisfactionem Deo exhibuiſſe neceſſum eſt, quod demonſtrandum fuit: Cæterùm non ea tantum huic ſaluberrimo myſterio comprobando Argumenta ſufficit nobis Scriptura, alia ſunt plura quæ ne prolixiores ſimus alias ἐὰν ὁ Κύριος θελήσῃ καὶ ζήσωμεν ſumus expenſuri. Jam enim tempus eſt ut manum de tabula ponamus. Tibi verò Domine Jeſu, Potentiſſime Redemptor & Soſpitator noſter, qui nos dilexiſti, & à peccatis omnibus noſtris precioſo ſanguine tuo laviſti, ſicut & Patri & Spiritui S. ſanctiſſimæ & glorioſiſſimæ Trinitati ſit honos, laus & gloria in ſecula ſeculorum. *Amen.*

EPIMETRA MISCELLANEA.

I. *Scriptura ſacra ita eſt per ſe αὐτόπιστος ut nullatenus vel quoad ſe, vel quoad nos Authoritatem ſuam ab Eccleſia mutuetur.*

II. *Libero Arbitrio nunquam homo deſtituitur in quocunque demum verſetur ſtatu, rectè tamen aſſeritur nullum eſſe liberum Arbitrium in ſtatu peccati.*

III. *Quamvis Providentiæ divinæ ſubſint Creaturarum peccata, tamen citra blaſphemiam Deus author vel cauſa peccati dici nequit.*

IV. *Nulla datur mors naturalis.*

V. *In Juſtificationis negotio rectè diſtinguitur Imputatio Juſtitiæ à peccatorum remiſſione, ut cauſa ab effectu.*

VI. *Seceſſio noſtra ab Eccleſia Romana juſtiſſima fuit & ſummè neceſſaria.*

DISPUTATIO QUARTA
Quæ Secunda est
DE
SATISFACTIONIS CHRISTI VERITATE.

Respondente JOHANNE DE TOURNES *Genevensi.*

THESIS PRIMA.

RES hactenus præcipuas Argumentorum *Classes* produximus & vindicavimus quibus *Satisfactionis veritas* demonstrari potest, ab *Officio* scilicet *Mediatorio*, geminoque ejus effectu *Redemptione & Reconciliatione*; *Quarta* jam succedit ea loca complectens quæ passionum mortisque causas ita recensent ut vel expresse vel per necessariam consequentiam eandem doctrinam secum trahant; Quia vero & numero sunt quamplurima, & pondere ac momento gravissima ut faciliùs singulorum vis & robur expendi queat, ea in tres ordines tribuemus. In primo ea excutiemus loca quæ *substitutionem personæ* inferunt, in altero quæ *commutationem debiti* notant, in tertio denique quæ & *personæ subrogationem*, & *debiti compensationem* clarissimè evincunt.

II. Et ad prius illud quod attinet non obscurè colligitur ex constanti Scripturæ sententiâ quæ Christum ὑπὲρ ἡμῶν mortuum esse non semel asserit sic Rom.VIII.32. *Deus proprio filio non pepercit sed pro nobis omnibus illum tradidit* Rom.V.6.8. *pro nobis impiis & peccatoribus mortuus est* & 1. Pet. III. 18. *Christus semel pro peccatis passus est Justus pro injustis*, Heb.II.9. *pro omnibus mortem gustavit* Matth.XX.28. *Filius hominis venit ut ministraret & ut daret animam suam in redemptionis pretium pro multis.* Hæc enim & alia innumera loca similia vel sensum frigidum & incommodum fundunt vel subrogationem importare debent necessariò, ita ut non *bono* & *commodo* tantùm nostro, sed & *vice* ac *loco* nostro Christus dirissimam illam mortem subierit.

III. Quanquam enim non diffitemur, varium ac multiplicem esse usum præpositionis ὑπὲρ apud Græcos & *pro* apud Latinos, eamque non raro fructum atque utilitatem tantùm rei aut personæ quæ connotatur designare, quomodo Paulus ait Col.I.24. se *reliquias afflictionum Christi pro Ecclesia adimplere* id est in utili-

utilitatem & bonum Ecclesiæ sive ad Ecclesiam suo illo constantiæ & patientiæ exemplo confirmandam & ædificandam, tamen ubi de Christi morte & passionibus agitur progrediendum est ulteriùs & altius quid ac sublimius attendendum, ut scilicet agnoscamus passum esse Christum non tantùm pro nobis erigendis & confirmandis sive utilitatis & commodi nostri causâ quatenus morte sua confirmavit doctrinæ quam tradiderat veritatem, sed etiam vice nostra i. e. ut ea patiendo tanquam Sponsor noster quæ nos commeriti eramus nos à morte æterna liberaret, & liberatos porro ad æternæ vitæ possessionem perduceret, & ita cumulatissimè Divinæ Justitiæ satisfaceret.

IV. Hunc esse sensum phrasis istius multa demonstrant. 1. *ordinaria & frequentissima vocum istarum significatio:* nam receptum est in omni lingua ut cùm aliquid aliquis fecit aut passus est vice aut loco alterius, id pro illo passus aut fecisse dicatur; profani Scriptores Græci & Latini passim ita loquuntur, sic *Euripid.* in Alcest. sæpissimè θνήσκω ὑπὲρ σέθεν *morior pro te* μὴ θνῆσχ' ὑπὲρ τοῦ δ' ἀνδρὸς οὐδ' ἐγὼ πρὸ σοῦ *ne moriaris pro hoc viro* i. e. pro me δεικτικῶς, *neque ego pro te*, quæ non aliter quàm substitutivè intelligenda argumentum tragædiæ, uxoris loco mariti jamjam morituri morientis docet; sic *Demosth.* pro Corona ἐρώτησον τούτους μᾶλλον δ' ἐγὼ τοῦθ' ὑπὲρ σοῦ ποιήσω *hoc interroga vel potiùs id tui loco faciam:* sic apud Terentium *pro illo te ducam*, *Ego pro te molam* apud Virgil. *unum pro multis dabitur caput* apud Cicer. *unus Cato est mihi pro centum millibus.* Apud authores sacros nihil frequentius, David deflens obitum Absaloni filii. 2. Samuel. XVIII. 23. *Absalon fili mi quis tribuat mihi ut moriar pro te:* i. e. utinam pro te & loco tuo mortuus essem Gen. XLVII. 16. 17. *Dixit Joseph date pecora vestra & dabo vobis cibum pro pecoribus vestris.* Exod. IV. 16. *Alloquetur ipse pro te populum ut ipse sit tibi vice oris, tu verò sis ei vice Dei* Num. VIII. 16. *Levitas dicitur Deus sibi aßumpsiße pro omni aperiente vulvam* &c. Ita in N. T. Rom. IX. 3. Paulus optat fieri ἀνάθεμα ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν non tantùm in eorum gratiam, sed vice & loco ut qui exitio suo fratrum Judæorum redimere vellet salutem, siquidem fieri posset & Deo ita luberet, hæc enim vota conditionata sunt non absoluta, utut conditio semper non exprimatur, quæ non inferunt statim facti possibilitatem, sed petentium demum exprimunt zelum & ardorem, sic 2. Cor. V. 20. dicuntur Apostoli *legatione fungi* ὑπὲρ χριστοῦ i. e. non tantùm nomine & autoritate Christi, sed ipsius vice & loco, *ac si Deus hortaretur per nos* inquit. Denique, ne plura congeramus, Rom. V. 7. *vix pro justo quis moriatur* &c. non in gratiam duntaxat justi, sed ejus loco ut benè reddit Syrus per vocem חלפ quæ commutationem notat. Ex his verò & aliis non paucis locis istiusmodi colligimus solemnem esse & tritum in omni lingua usum hunc istarum præpositionum à quo recedere religio nobis esse debet quum nihil nos cogit, imò multa eò nos evidentissimè manuducunt.

V. Nam & illud 2. evincitur certissimè ex *præpositione* ἀντὶ quæ in hoc argumento etiam adhibetur Matth. XX. 28. dicitur venisse Christus ut daret animam

mam suam λύτρον ἀντὶ πολλῶν & Marc.IX.25. hæc quippe communissimè & maximè propriè substitutionem & commutationem designat, ut Disp. præced. Th.XXVI. jam probavimus, & luculentiùs ex locis sequentibus demonstrari potest, sic I.Cor.XI.15. *Coma* dicitur *data mulieri* ἀντὶ περιβολαίου i. e. *velamenti loco*, Luc.XI.11. μὴ ἀντὶ ἰχθύος ὄφιν ἐπιδώσει αὐτῷ *an loco piscis dabit illi serpentem:* sic Rom.XII.17. Matth. v. 38. &c. potissimùm verò cùm de personis agitur significat ea particula alterum successisse in alterius locum ut Matth. II. 22. Archelaus dicitur regnasse ἀντὶ Ἡρώδου τοῦ πατρὸς αὐτοῦ *loco Herodis patris sui*; & Matt.XVI.27. jubetur *Petrus dare staterem pro se & Christo* ἀντὶ ἐμοῦ καὶ σοῦ neque aliter apud prophanos Scriptores εἷς ἀντὶ πολλῶν dicitur unus loco multorum, quæ tam clara sunt ut nullâ sophisticâ possint eludi: Nam quæ Adversarii effugia hîc captant ut vocis istius pondus elevent, levia sunt admodum & straminea; *Crell.* contra Grot. pertendit particulas ἀντὶ pro ὑπὲρ & ἕνεκα simpli. poni sæpe ex Doctiorum sententia ut Luc. I. 20. & XIX. 44. Matt. XIX. 5. & Ephes. v. 31. Sed licet concederemus aliquando eo sensu venire cùm rebus applicatur, at cum ad personas refertur non aliter quàm substitutivè intelligi posse jure statuimus. Addit 2. nos in eo decipi quod putemus agi de commutatione inter Christum & Nos in locis controversis quasi sensus esset, cum nos animas nostras essemus daturi, Christum loco nostro animam suam dedisse, cum commutatio notetur quidem, sed inter rem & personas, inter λύτρον quod est anima seu vita Christi & inter nos tanquam captivos; quis verò dixerit sanguinem Christi pro nobis subrogatum aut in locum nostrum successisse? Sed ipse turpiter fallitur dum alios falli contendit, nam ea non sunt verba nostra, sed Scripturæ ipsius quæ commutationem illam inter Christum & nos statuit dum expresse dicit Christum *se ipsum dedisse* pro *multis* Matth.XIX.28. vel *pro nobis* Tit. II.14. & *justum pro injustis passum* I. Pet. III. 18. itaque *commutatio* duplex hîc attendenda alia *rei* alia *personæ*, in ista Christus locum nostrum subiit, in illa mors nobis debita compensatur per mortem Christo vadi nostro impositam, & hæc quidem in sequentibus demonstrabitur, sed prior clarè ostenditur ex ea phrasi quâ Christus vel ἀντὶ vel ὑπὲρ ἡμῶν mortuus dicitur. Deinde cum λύτρον ipsum quod inter nos commutatum esse fatetur Adversarius aliud non fuerit quàm persona ipsa Vadis nostri, se ipsum enim tradidisse dicitur, frustra distinguitur commutatio inter rem & personas. 3. si commutatio ea notatur quæ est inter pretium & personam pretio redemptam, vera infertur satisfactio, nihil enim nobis satisfacere aliud est quàm pretium ab alio debitum persolvere ita ut debitor eo liberetur, atque hoc clarè innuunt verba Pauli 2. Cor. v. 14. *si unus pro omnibus mortuus est* E. *omnes sunt mortui* non obscurè scil. designans ita Christum omnium electorum loco substitutum esse, ut mors quam pro ipsis sustinuit ita iis imputetur ut eodem loco habeantur ac si ipsimet essent mortui, & morientes pro peccatis suis satisfecissent. Hoc verò posito nimirum Christum in locum nostrum successisse & pœnas nobis debitas tulisse facilè colligitur satisfactio-

factionis veritas, quippe si loco nostro constitutus id ipsum quod debebamus mortem scilicet perpessus est ut nos ab eâ liberaret, utique necesse est eum verè satisfecisse, nam dare id ipsum quod alter debebat ut per id ipsum à debito liberetur & eo dato ipso facto eum liberare est solvere aut satisfacere.

VI. 3. Non aliter phrasim hanc in subjecta materia intelligendam esse ex eo etiam probatur clarissimè quod ea proponitur tanquam *Christo propria & peculiaris* quæ ita ipsi competit ut alteri tribui haudquaquam possit sine summa in Christum injuria, dicitur enim ille *unus pro omnibus mortuus* 2. Cor. v. 14. & hoc ponitur tanquam summi amoris testimonium certissimum cui alius nullus æquiparari nedum præferri possit Joh. xv. 18. unde Paulus 1. Cor. 1. 13. hoc tanquam Christo soli proprium cæteris verò omnibus incommunicabile longissimè à se removet, *An Paulus pro vobis crucifixus est?* Jam verò si phrasis hæc tantùm designaret commodum, & mors Christi utilitatis duntaxat gradu differret à morte Apostolorum non proprio fine segregaretur, falsa essent hæc Scripturæ dicta, cùm certum sit & Paulum & Martyres multos mortuos esse eatenus pro fidelibus, id est in eorum utilitatem & gratiam. Nam quæ discrimina hîc ruspatur Adversarius li. de *Serv.* li. 2. c. 8. ut attributionem istam detrahat fidelibus & soli Christo eat transcriptum, vel nullius planè sunt commatis, vel argumentum fortiùs stringunt: Contendit siquidem Christo non cæteris hanc phrasim ritè tribui quia Christus primus omnium pro omnibus mortuus est, ita ut quicquid ex cæterorum morte vel afflictionibus beneficii ad nos redundat id omne Christo acceptum referri debeat. At, inquam, si discrimen tantùm est ordinis aut gradus non negaretur statim res ipsa, non possent sanè dici *primò* pro nobis crucifixi & mortui fideles aut Apostoli; sed possent tamen pro nobis dici crucifixi, siquidem finis mortis Christi non differt quoad speciem, sed tantùm quoad gradum: at Paulus non negat tantùm prioritatem ordinis vel gradus, sed rem ipsam tollit tanquam alienam, & soli Redemptori ac Domino in cujus nomen baptizamur propriam. *An Paulus pro vobis crucifixus? vel an in nomen Pauli estis baptizati?* colligens scilicet non alium pro nobis crucifixum posse dici nisi Dominum Jesum in quem ideo propter jus quod in nos acquisivit rectè baptizari dicimur: Quod verò subjicit secundò ideo propriè hoc de Christo prædicari quia *propriè & verè is pro aliquo mori videtur qui morte suâ illum in vita conservat & à morte eripit, quod morte sua fecit Christus, nemo autem præter ipsum aut fecit aut facere potest.* Vel nihil ad rem facit vel sententiam nostram luculenter confirmat: Nam cùm Christus à morte nos eripere vel ad æternam traducere non posset vitam nisi pœnas nobis debitas subeundo & λύτρον dando pro nobis; utique si per mortem nos à morte eripuit & ad vitam traduxit, pro nobis satisfecisse dicendus est; neque utilitas ulla qualiscunque demum illa sit sine subrogatione poterit phrasim hanc Christo peculiarem reddere.

VII. Denique hanc mortis Christi pro nobis vim satisfactoriam *circumstan-*

tia ipsa locorum adstruunt evidentissimè. Neque enim dicitur tantùm mortuus pro nobis Christus, sed datus ut nos redimeret Tit.II.14. ut nos justificaret & Deo reconciliaret, Rom.v.10. ut à peccatis mundaret omnibus & Deo in æternum consecraret. Heb.IX. 14. & X. 10. 14. ut victima quæ peccatoris ipsius vicem subit & mortem illi debitam sustinet Eph.v.2. &c. quæ sanè perperam dicerentur nisi substitutio & ex substitutione pœnæ inferretur compensatio; Unde jam colligere possumus argumentum: Is enim qui non bono tantùm nostro & commodo, sed vice etiam & loco nostro, mortem crucis perpessus est, Servator est non exemplo tantum, sed & merito, nam peccatorum vicem subire ut ipsi salventur, non est tantum exemplum dare, sed & meritum exhibere. At Christus hoc ipsum pro nobis præstitit. E.

VIII. Excip. hìc 1. Non posse Satisfactionem ex istiusmodi locis inferri quia etiam *fideles pro fratribus animas ponere jubentur* 1. Jo. III. 16. & Paulus de se scribit Col.1.24. *se implere reliquias passionum Christi* ὑπὲρ τ͂ σώματ☉ *pro corpore ipsius quod est Ecclesia.* At certum est tamen nec fideles pro fratribus nec Paulum pro Ecclesia cuiquam satisfecisse aut satisfacere posse. 2. si Christus loco nostro mortuus fuisset & passus, non possemus eidem mortis & passionum generi subjici, & ad animam nostram effundendam non minus illo incitati, siquidem loco nostro patiendo supponitur ab ea necessitate nos exemisse; at Christus ipse nos ad id hortatur non semel Matt.x. & Luc.IX.23. *si quis vult venire post me abneget semet ipsum & tollat crucem suam &c.* & Apostoli exemplum hoc ad imitationem sæpius proponunt Heb.II.9.10. & 1.Pet.II.20. *In hoc passus est Christus relinquens nobis exemplum ut sequamur ejus vestigia.* 3. vis istius locutionis ex alia simili colligi debet cum dicitur Christus mortuus & traditus *pro peccatis nostris*; ut ergo phrasis ista non infert Christum loco peccatorum nostrorum mortuum esse, sed tantùm peccatorum nostrorum causâ sive propter peccata nostra ut alibi dicitur; ita nec dicendum erit substitutum eum fuisse in locum nostrum, etsi pro nobis fuerit mortuus, sed tantùm nostri gratiâ & *propter nos* ut dicit Apost. 1. Cor. VIII. 11.

IX. Sed peccant hìc more suo hæretici falla. παρὰ τὸ ἑπόμενον quasi eadem phrasis sensu eodem semper usurpari deberet, cùm tamen nihil sit frequentius quàm eandem vocem diversissimas obtinere significationes pro materia subjecta & locorum circumstantiis, quamvis ergo probarent præpositionem hanc de qua quærimus alio sensu alibi venire nec substitutionem semper notare, sed vel occasionem duntaxat vel commodum, quod facilè illis largimur, frustra erunt tamen nisi in locis citatis & hoc in argumento ita usurpandam esse evincant quod nunquam vel ex rationibus vel ex exemplis allatis sunt consecuturi. Nam ad primum ut respondeamus cum sensu valde dispari dicat Scriptura *Nos pro fratribus mori* debere & *Christum pro nobis mortuum esse* perperam ab uno ad alterum argumentantur, quasi non alio fine Christus mortuus sit pro nobis quàm eo quo pro aliis si opus sit, id est si Dei gloria & proximi salus postulet mortis pericu-

lum

lum subire tenemur; nam pro aliis mori debemus in quantum saluti ipsorum prodesse possumus, non possumus autem hactenus prodesse ut pro iis ἀντίλυτρον pendamus vel eos ab æterna morte liberemus Ps. XLIX. 8. quod utrumque Christus & præstare potuit & revera præstitit 1. Tim. II. 6. Heb. II. 14. fratres nostri non possunt sanguine nostro Deo reconciliari, at sanguine Christi Deo sumus reconciliati Ro. V. 10. denique nemo potest morte sua proximum Deo consecrare & à peccatis mundare quod utrumque tamen moriendo Christus pro nobis implevit. Heb. X. 14. 1. Jo. I. 7. Itaque Joh. confert mortem Christi pro nobis, & mortem nostram pro fratribus κατά τι non ἁπλῶς, secundùm finem aliquem, non secundùm omnes, secundùm *charitatis exemplum*, non verò secundùm *satisfactionis meritum*. Nimirum quod ritè tenendum est Christus pro variis quæ pro nobis sustinet muneribus varias etiam σχέσεις induit, & pro variis illis relationibus, mortis ejus varii esse fines possunt qui quanquam diversi, contrarii tamen non sunt sibi invicem, sed subordinati; ut ergo tria exequi debuit ad salutis nostræ complementum. 1. *justificationem coram Deo* peccatorum reatum tollendo. 2. *sanctificationem in nobis* labem & maculam eorundem abstergendo. 3. *glorificationem* omnimodam justificatos nos & sanctificatos per bonorum operum viam ad vitam & felicitatem perducendo: Ita triplicem ille σχέσιν subiit, Primam *Vadis* & Sponsoris qui satisfaceret Heb. VII. 22. Secundam *Ducis & Capitis* quod influeret Eph. I. 22. 23. Tertiam *Doctoris & fratris primogeniti* qui dirigeret & præiret Joh. XV. 12. & Rom. VIII. 29. illam quà *Sacerdos* implere debuit *merito*, istam quà *Rex efficaciâ*, hanc denique quà *Propheta doctrinâ & exemplo.* Juxta tres autem illas rationes triplicem etiam mors Christi finem obtinere potuit. 1. *Justitiæ divinæ satisfactionem* ad peccatorum jam admissorum expiationem, de qua loca sunt Heb. IX. 15. Matt. XX. 28. XXVI. 28. Eph. I. 7. 2. *Spiritus Sancti impetrationem* ad labis inhærentis purgationem & peccatorum futurorum averruncationem, de qua mentio fit Heb. IX. 14. 1. Pet. II. 24. 3. *charitatis, patientiæ*, humilitatis, obedientiæ, cæterarumque virtutum ad sanctificationem promovendam perfectissimam *demonstrationem* ad quam respiciunt loca Phil. II. 5. 6. 7. 1. Pet. II. 21. Joh. XV. 12. Eph. 5. 2. 1. Joh. III. 16. Unde diversimodè *mors Christi* pro variis illis finibus spectari potest, vel ut *satisfactoria* & fidei objectum, vel ut *efficax* & spei fulcrum, vel ut *Idealis* & imitationis exemplum; ratione illius Justificationis causa est & fundamentum 2. Cor. V. 14. Gal. III. 13. 14. ratione istius Sanctificationis radix est & principium. Rom. VI. 4. 5. 1. Pet. IV. 12. ratione hujus Vitæ Christianæ norma & incitamentum 2. Cor. IV. 10. Phil. II. 5. Quoad primum & secundum ita soli Christo propria est ut cæteris omnibus incommunicabilis meritò dicatur. 1. Cor. I. 13. adoranda non imitanda, quis enim mortalium ad instar Christi vel peccati reatum tollere, vel Spiritum mereri & conferre queat? At quoad 3. tanquam *exemplaris* nobis proponitur, utpote qui prædestinati simus ut imagini ipsius simus conformes Rom. VIII. 29. prius in cruce quàm in gloria, in sanctitate quàm in felici-

tate, in morte quàm in vita. Hinc pro variis quæ in morte Christi eluxerunt virtutibus modò ad hanc, modò ad illam, modò universè ad omnes incitamur. 1. Pet. 11. 21. in patientiæ & tolerantiæ proponitur exemplum, quia ibi ut ex serie patet de passionibus fidelium agebatur. Paulus ad Ro. VI. ex ea petit argumentum ad totius sanctificationis studium commendandum, quia in eo erat, ut alterum hoc beneficium à Justificatione fluens describeret; quia verò Johannes dilectus Christi discipulus totus in charitate promovenda versatur non aliunde fortius & efficacius exemplum petere potuit quàm ex ejus pro nobis morte. *In eo*, inquit, *cognoscimus charitatem Dei, quod ille animam suam pro nobis deposuit, nos igitur debemus pro fratribus animas ponere*, ut significet nimirum charitatem Christianam eo usque exemplo Christi extendendam esse non solùm ut in verbis consistat vel amicitiæ professione, sed ut sui etiam quisque obliviscatur ut fratribus consulat.

X. Cæterùm quod Apostoli hinc hortationum suarum argumentum petunt, quod Christus pro nobis mortuus est, non propterea faciunt ut ostendant nos eodem planè modo & fine quo Christus pro nobis passus est debere etiam pro fratribus pati, nam argumentantur à simili aut exemplo: Jam autem ad exemplum sufficit si generalis quædam adsit similitudo etsi longum latumque in modo speciali intercedat discrimen, sic perfectio Dei nobis in exemplum proponitur Matt. v. 46. *Estote perfecti sicut Pater vester qui est in cœlis perfectus est*; quamvis certissimum sit perfectionem divinam ab humana in speciali ratione longissimè discrepare; sic Johannes dum vult ad charitatem hortari quia nullum fortius & illustrius exemplum dare potuit, dedit exemplum Christi, sed non statim in omnibus imitandum, etiam iis quæ sunt ἀκοινώνητα & illi propria, puta peccatorum expiatione & Justitiæ divinæ satisfactione, (hoc enim Apostolus nunc quidem non respicit) sed in aliis communibus puta charitatis & benevolentiæ demonstratione qui Johannis fuit proprius ac genuinus scopus: fateamur ergo mortem & passiones Christi cum nostris convenire posse in generalibus, ut eas adeamus non secus ac Christus ex charitate & benevolo erga fratres affectu, ut eas pariter feramus patienter & sine murmure: sed differentia semper longè maxima in specialibus occurrit, sive *causam efficientem* respicias, ille enim percussus est à Deo Judice, nos à Deo Patre castigamur, sive *passionum naturam & gradum*, ille enim calicem indignationis divinæ ebibit usque ad fæces, nos summis labris tantùm degustamus & quidem sublata jam maledictionis amaritudine, sive *finem*, ille ad satisfactionem, nos ad medicinam, ille ad servorum redemptionem, nos ad fratrum ædificationem, unde patet neutrum ex istis vel Petri vel Johannis locis vim phraseos illius infirmare ex qua satisfactionem elicimus.

XI. Sed nec eam infringit meliùs locus alter Pauli ad Coloss. 1. 24. ubi profitetur se *reliquias passionum Christi supplere pro corpore ipsius*. 1. Supponimus cum Adversariis contra Pontificios nullam à Paulo præstitam fuisse satisfactionem quod suo loco demonstraturi sumus, & passiones Christi non propriè intelligen-

das

das esse de iis quas in corpore suo naturali perferendas habuit, sed de iis quas in corpore mystico nimirum Ecclesiâ patitur; quomodo Paulus, 2.Cor.1.7. vocat χριστοῦ παθήματα afflictiones quibus ad sui similitudinem fideles suos exercet, & ad Hebr.xi.26. abjectam populi Israelitici sortem quam Ægyptiacæ aulæ splendori & opulentiæ prætulit Moses χριστοῦ ὀνειδισμὸν appellare non dubitavit. 2. fatemur Paulum dici passum *pro Ecclesia*, non *redimenda*, sed *ædificanda* & *confirmanda*; non satisfaciendo apud Deum, sed veritatem obsignando apud homines, non Ecclesiæ loco & vice se substituendo, (sic enim unus pro omnibus mortuus dicitur 2.Cor.v.14.) sed commodo ac bono ipsius obeundo quod Paulus ipse explicat 2.Cor.1.6. *sive premimur* ὑπὲρ τῆς ὑμῶν παρακλήσεως *hoc fit in vestram consolationem*: quippe ut Ecclesia occasio fuit vinculorum ejus, quia dum ex imposito à Christo munere illi ministrare studet in carcerem conjectus fuerat & Romam traductus non sine magnis horrendis periculis, ita magna ad eam redundabat inde utilitas; non dubitandum enim quin vincula & passiones illæ quas tam constanter sustinebat mirum in modum pios confirmaverint ut profitetur ipse Phil.1.12.13. Sed à Paulo ad Christum non valet consequentia, longè enim aliter Paulus patitur pro Ecclesia, aliter Christus pro nobis; Christus enim non tantùm pro nobis ædificandis vel confirmandis, sed redimendis & reconciliandis mortuus dicitur, quod procul à se removet Paulus; Christus mortuus est pro nobis ut Satana & morte devictis nos à mortis imperio liberaret, at nihil tale Paulus vel cogitavit unquam vel perfecit.

XII. Ad secundum Distinguendi varii fines & formales rationes propter quas patiuntur & moriuntur adhuc fideles: Sanè si Christus ea mala pro nobis perpessus est non debemus ex Justitia iisdem gravari, eodem scil. modo & fine *sub ratione pœnæ &* λύτρου ad satisfaciendum Justitiæ divinæ, hoc enim Christus ita præstitit plenissimè, ut qui alium illi vel socium vel vicarium adjungeret, horribilis blasphemiæ reus esset, sed nihil obstat fideles iisdem malis exerceri, sed ad alios fines, non ad pœnam sed *ad medicinam*, non ad supplicium sed *ad pietatis experimentum*, non ad exitium & ruinam, sed *ad immortalitatis instrumentum*; sic rem materialiter unam variant causæ, fines, usus, circumstantiæ: Crux facinoroso sceleris supplicium est; Martyri eadem non pœna sed certamen; non supplicium sed victoriæ materia est, mors impiis peccati pœna, piis quibus condonata peccata sunt pœna non est, hunc ei aculeum ademit Christus, sed ad vitam transitus; Ita quia Christus legem pro nobis implevit, & implendo jus vitæ acquisivit exolvimur à necessitate implendi legem quoad meritum, nec enim amplius bene operari tenemur ad justificationem consequendam; sed tenemur tamen semper ad obedientiam Legis ad sanctificationem promovendam & gratitudinem nostram contestandam: Non aliter de morte Christi & passionibus philosophandum est, quia Christus pro nobis mortuus est & passus non amplius morti maledictæ quam ipse tulit obnoxii sumus, nulla enim amplius est condemnatio iis qui sunt in Christo. Rom. VIII. 1.

nec passiones ullas pœnales Justitia nobis imponit; sed castigatorias tamen vel probatorias multas immittit Sapientia, ut ita membra Capiti, in cruce priusquam in gloria conformentur, quemadmodum Princeps ille salutis per varias consecratus afflictiones ad summum gloriæ fastigium evasit, & vitam per mortem adiit, ita hic est Sapientiæ divinæ ordo mirabilis, ut per multas tribulationes ingrediamur regnum cœlorum, nec ullus *ἀμίαντων* felicitatis coronam *ἀναιμακτὶ* sine sudore & sanguine reportare queat; Hac viâ primus præivit Christus, hac sequi nos omnes decet nisi degeneres tanti parentis filii haberi volumus; propterea toties Spiritus S. ad crucem fortiter post Christum & ad ejus exemplum ferendam fideles hortatur.

XIII. Quod verò tertiò objicitur ex simili phrasi cùm dicitur Christus mortuus *pro peccatis* nostris, vel *propter peccata* nostra ut Rom. IV. 25. Gal. I. 4. quod tamen ad substitutionem loco peccatorum trahi non potest, huc non pertinet; Etenim cum prædicata talia sint qualia permittuntur esse à suis subjectis, sit autem ridiculum aliquem dici loco peccatorum mortuum; Res ipsa sive subjectum nullatenus fert ut Christus vice peccatorum dicatur mortuus sive ad ea liberanda, sed mortuus est *pro iis* scilicet *expiandis & tollendis*: est enim Agnus Dei tollens peccata mundi Joh. I. 29. & primò apparuit ut peccata nostra tolleret, Heb. IX. 28. id est ferendo auferret; at *pro nobis redimendis & salvandis* mortuus est. Itaque peccatur fallac. figuræ dictionis, quasi eadem particula vim eandem ubique obtineat cum diversitas subjecti diversum sensum postulet, & per se pateat aliter *pro re* dici aliquem mori, aliter *pro persona*, quod ex sequentibus clarius adhuc liquebit.

XIV. Nam etsi præpositio hæc peccatis juncta substitutionem non inferat, suum tamen aliis addita pondus non exiguum habet ad satisfactionis veritatem comprobandam: Quippe cùm bifariam usurpetur vulgò vel pro *causa efficiente impulsiva* Rom. XV. 9. *ut Gentes ὑπὲρ ἐλέους pro misericordia sua Deum glorificent*, & Phil. II. 13. *Deus efficit velle & perficere ὑπὲρ τῆς εὐδοκίας pro beneplacito*, vel pro *finali* ut Joh. VI. 51. *Caro mea est quam dabo ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς pro mundi vitâ* hic enim hujus donationis finis est citra controversiam; alterutra significatio locum habeat hîc necesse est, posteriorem nonnulli sequuntur ita ut *pro peccatis* idem sit ac pro *expiatione peccatorum*, sed quia non satis videtur Scripturæ phrasi convenire; nam neque peccata nostra & expiatio eorum sunt idem, sed penitus diversa utpote subjectum & accidens illius, neque significatio hæc seorsim sumpta ullo Scripturæ usu demonstrari poterit; Ideo commodior sensus alter ut *Causa efficiens impulsiva & meritoria* mortis Christi significetur, nam cùm agatur de pœna, peccata pœnæ causa non sunt, nisi per modum meriti, sic apud Lati. Cicero *ulcisci pro injuriis, supplicia pro maleficiis metuere dixit.* Plautus *castigare pro commeritâ noxâ.* Terentius *pro dictis & factis ulcisci*, Trita etiam est phrasis Scripturæ ut *sacrificium pro peccato* dica-

catur i. e. ob peccatum perpetratum, ut sæpissimè hoc occurrit apud Mosem & præsertim Levi. VI. sic *mori* & *perpeti pro peccatis* vel propter peccata ex stylo Spiritus S. est subire ac luere pœnam & τιμωρίαν peccati Levit. XXVI. 18. 28. Deut. XXIV. 16. 2 Reg. XXIII. 26. Et res ipsa id evincit; nam peccata nostra quatenus ex Justitiæ divinæ rigore mortem merebantur Christum moverunt ut se pro nobis offerret & pœnam peccatis nostris debitam in se reciperet, nec verò ostendi poterit uspiam voces istas *ob peccata*, vel *propter peccata*, *pro peccatis*, præsertim ubi morti & passionibus junguntur aliter sumi in Scriptura quàm in hoc meriti significatu. Nam etsi daremus priorem significatum respici, non intelligi posset tamen seorsim sine posteriori hac σχέσει, siquidem nunquam finaliter pro expiatione & abolitione peccatorum mortuus esset, nisi peccata causa fuissent impulsiva & meritoria ejusmodi passionum. Cæterùm etsi peccata nostra intercedente reatu mortem mereantur; causa tamen impulsiva mortis Christi statuuntur non absolutè ac per se seu vi suâ respectu Christi; nihil enim peccatum in ipsum potuit qui fuit sanctissimus, sed per accidens concurrentis gratiæ Dei, & misericordiæ Christi erga nos, quâ Vadem se pro pœna peccato debita exhibuit tanquam Sponsor & Mediator N. T. Heb. VII. 22. & IX. 15. Atque hinc non obscurè colligitur quod intendimus. Nam si propter peccata dicitur passus, i. e. illorum demerito & reatu, reatus autem ille sive demeritum ad mortem obligare eum non potuit, nisi in quantum ipsi tanquam Vadi ex ordine Dei imputatum est, utique nequit Christus hoc sensu passus fuisse pro peccatis nostris, quin moriendo pro nobis vices nostras sustinuerit, & hanc suam passionem, quæ pœna fuit nobis debita, loco nostro adierit.

XV. Nolunt tamen eam hîc agnoscere Adversarij, & in omnes formas se vertunt ut pondus istius argumenti quacunque tandem ratione elevent: Ideo 1. causam finalem hîc urgent quasi Christus non alio sensu dicatur passus & traditus pro peccatis quàm ut nos ab illis abstraheret, ad sceleris odium, & ardentissimum virtutis studium hoc pacto nos incitando, quod ex iis videtur probari locis quibus pietatis & novæ vitæ studium proponitur tanquam mortis Christi finis & fructus præcipuus, ut cùm dicitur *traditus pro peccatis ut ex præsenti seculo malo nos eriperet* Gal. I. 4. *ab omni iniquitate redemisse & purificasse ut simus populus peculii* Tit. II. 14. *mortuus pro nobis ut non amplius nobis vivamus* &c. 2 Cor. V. 14. *passus pro peccatis justus pro injustis ut nos ad Deum adduceret* 1 Pet. III. 18. & II. 24. *tulisse peccata in corpore suo super lignum ut mortui peccato vivamus Justitiæ* sic Heb. IX. 15. &c. 2. finaliter dici potest pro iis mortuus, quia moritur ut de eorum condonatione nos certos faciat, & ejusdem nobis largiendæ amplissimam potestatem consequatur. 3. licet causa antecedens hîc esset intelligenda, occasio tantùm connotaretur, sed quæ nec satisfactionem importat nec pœnam propriè dictam; non satisfactionem ut vel ex hoc 1 Reg. XIV. 16. loco patet ubi dicitur *Jehova traditurus Jeroboam qui peccavit & peccare fecit Israelem.* neque

que enim plectitur Israel ut satisfaciat pro peccatis Jeroboam sed tantùm ejus peccatorum occasione & causâ : Quod si quis regerat saltem punitum posse dici Israelem propter peccata Jeroboam, respondetur statim hoc non ex vi phraseos posse exsculpi, sed ex materia subjecta; nam sæpe castigationes hujusmodi propter peccata inferri, quæ nec satisfactionem nec pœnam involvunt, ut David non leviter propter adulterium & homicidium à Deo punitus est, qui tamen pro ipsis non satisfecit; sic Psal. XXXIX. 11. *In increpationibus propter iniquitatem corripis hominem* non hoc vult puniri hominem à Deo ut Divinæ Justitiæ satisfaciat pro iniquitate sua, sed tantùm eum causâ & occasione iniquitatis à Deo affligi ut discat ab iniquitate recedere; sic *Soci. lib.2. c.7. Volkel. lib. 3. cap.28.*

XVI. Sed quis non videat mera esse subterfugia quibus eâdem semper oberrant chordâ, quasi necesse sit phrasim aliquam ubique eodem sensu usurpari, quod innumeris exemplis confutari posset; Neque verò causa finalis eo quem intendunt sensu sine gravissima absurditate urgeri potest 1. quia non dicendus esset pro peccatis passus, sed pro eo quòd maximè peccato repugnat ejus scili. destructione vel remissione, quis verò dixerit unquam pharmacum sumi propter morbum, id est morbum esse finem vel medicamenti vel medici, etsi illud misceatur sanitatis restituendæ & morbi expellendi gratiâ; non dicitur agere propter morbum medicus in ordine causæ finalis, sed è contra propter morbi expulsionem & sanitatem si finis οὗ spectetur, & propter ægrum si finis ᾧ attendatur. 2. omnis finis habet rationem boni, & sub illa ratione expetibilis est, at peccata nullam talem σχέσιν induere possunt cùm Christus dicitur pro iis mortuus. 3. finis nondum est actu quum efficiens propter eum operatur, at peccata jam existebant vel ut existentia considerabantur in causæ ratione, nec enim mortuus est ut sint vel fiant peccata, sed quia erant ut destruantur. 4. Non negamus studium novæ vitæ & Sanctificationis esse consequentem fructum mortis Christi, nam cùm venerit ad destruenda opera diaboli non poterat ea tollere planè nisi cum reatu tolleret etiam labem & maculam, ideo non cum sanguine tantùm dicitur venisse, sed & cum aqua 1.Joh.v.6. cum sanguine expiationis, & cum aqua ablutionis, ita ut in ejus morte habeamus & λύτρον & λουτρόν; Justitia factus est & Sanctificatio, atque eò respiciunt illa omnia loca quæ pietatis studium deducunt ex Christi morte: Sed non sequitur etsi mors Christi etiam ad præcavenda peccata quæ possent committi extenditur, E. peccatorum commissorum illa non fuit Satisfactio & expiatio propriè dicta; Aliter enim respicit peccata commissa ut remissionem eorum nobis impetret, aliter ea quæ futura sunt & possunt committi, ut ab illis nos abstrahat : Illorum remissio debetur morti Christi ut *Sacrificio propitiatorio* in quo pœnas luit ipsis debitas, horum præcautio & remotio eidem morti debetur, ut *sacrificio meritorio* quo nobis sanctificationis gratiam & Spiritûs donum obtinuit; ad priora mors Christi est remedium therapeuticum; ad posteriora nonnisi prophylacticum, qui duo usus notantur

Tit.

Tit.II.14. *redemit ab iniquitate* admissa *& purificat ut inposterum simus populus peculii* Rom.v.10. *reconciliat per sanguinem & salvat per vitam*, quod sicubi secundarius finis notatur pro loci circumstantiis, non excluditur tamen sed supponitur primarius ex quo alter necessariò pendet, siquidem nullum donum à Deo obtinere potuit nisi positâ prius satisfactione.

XVII. Quod si dici non potest mortuus pro peccatis ut nos scilicet ab iis abstraheret, multò minus ut nos de eorum remissione certos redderet; quia aliud est pro peccatis mori, aliud pro certitudine remissionis peccatorum demonstranda; neque unquam dictum fuit aliquid fieri finaliter pro aliquo malo quod fit propter certitudinem ingenerandam mentibus nostris de illius mali cessatione & ablatione: fiducia sanè illius obtinetur quidem ex morte Christi, sed eatenus tantùm quatenus eorum remissionem reapse in cruce obtinuit pœnas nobis debitas ferendo, ita ut jam persuasi simus nos redemptionem habere in ipsius sanguine hoc est remissionem peccatorum ut inquit Ap. Eph. I. 7. Quod verò addunt insuper mortuum esse pro peccatis ut remissionis peccatorum nobis largiendæ amplissimam potestatem consequeretur, longè est absurdius: nam si ad fidem faciendam remissionis peccatorum Christus mortuus est, ut jamjam dicebant, certè remissio illa debet esse prior, saltem ratione morte Christi, id enim de quo per aliquid aliud certiores reddimur ordine naturæ prius est sui ipsius certioratione; at si duntaxat mortuus est ut consequeretur potestatem largiendæ remissionis, utique hæc remissio posterior debet esse morte, quia omnis effectus posterior est suâ causâ. Quid quod si Christus pro obtinenda illa potestate mortuus esset non habuisset illam antea, at certum est Christum in terris agentem hanc potestatem non sibi vindicasse tantùm, sed etiam præsentissimo & potentissimo miraculo comprobasse Matt.IX.5.6. quod factum ab eo non fuisset, nisi Jus illud atque autoritatem obtinuisset: fateor exercitium remissionis pendere ex mortis Christi vel jam præteritæ vel adhuc futuræ efficaciâ, nemini enim remitti possunt actu peccata nisi Christus id morte sua meritus sit; at Jus & potestas haudquaquam fructus est mortis, sed proprietas divinitatis, non potest remittere quia moritur, sed quia filius Dei est, imò Deus ipse cui soli condonare peccata competit. Marc.II.17.

XVIII. Ad tertium Resp. I. per retorsi. Si Christus occasione peccatorum mortuus est E. non tantùm finaliter pro peccatis, occasio enim antecedit & finis sequitur rei executionem. 2. Christus mortuus est pro peccatis ut sacrificium fiebat pro peccato, at peccatum non occasio duntaxat, sed vera causa fuit hominem impellens ad sacrificii oblationem, occasio enim non connectitur nisi per accidens cum effectu; at effectus hic sequitur per se & peccati sensus hominem eò impulit necessariò, E. & Christus mortuus dici debet propter peccata non *occasionaliter* tantùm sed & *demeritoriè*. 3. falsa hypoth. nititur quasi ex hac phrasi præcisè eliciamus satisfactionem Christi, cùm hîc tantùm causam impulsivam meritoriam urgeamus, ex qua legitimâ consequentiâ deducimus

postmodum ſententiæ noſtræ confirmationem, ut antea dictum & dicetur adhuc plenius in ſequentibus; Neque contrarium poteſt evinci ex locis allatis, nam ad primum quod attinet 1.Reg.xiv.16. ſive per *peccata illa Jeroboami* propter quæ traditurus erat Deus Iſraëlem, intelligamus, peccata Jeroboami ipſius qui turpiter à Deo defecerat, ſive genus ipſum peccati Idololatriam ſcilicet cujus author populo fuerat Jeroboamus, quod notant ſequentia *quibus peccavit & peccare fecit Iſraelem*, hæc enim verior & commodior eſt expoſitio quàm altera Socini dum vertit *qui peccavit & peccare fecit*, ſive utrumque quod omnino verius eſt complectamur, non deſinit tamen cauſa impulſiva hìc locum habere, nam peccatum illud cujus author erat Jeroboamus, & imitator populus traditionis iſtam pœnam omnino merebatur, unde Deus jure populum hunc & propter ſua & propter aliena peccata quorum imitator erat caſtigare potuit, neque mirum hoc videri debet aut inſolitum Adverſariis cùm & ipſi fateantur *puniri aliquem poſſe etiam ob peccata aliena dummodo culpæ ſit affinis* Soci. lib.2. cap. 7.

XIX. Alter verò quem urgent locus tantùm abeſt ut cauſæ eorum faveat ut potius noſtram non parum juvet, nam dum ait Pſaltes Pſ.xxxix.11. *In increpationibus propter iniquitatem corripuiſti aliquem* id. ſi corripis illum, *liquefieri feciſti ut tineam deſiderium ejus*, nihil aliud ſibi vult quàm ſi Deus ex rigore juſtitiæ quantum meretur peccatum punire quempiam velit, peccatorem de medio ſtatim ſublatum iri, neque vitam ipſam homini illi vitalem fore, quâ ratione David ut alibi non rarò Deum ad miſerationem vult permovêre ut ſi caſtigare velit caſtiget paternè & moderatè virgis humanis ex miſericordia, ratione habita noſtræ infirmitatis, non rigidè & ſeverè ex juſtitia ſecundum ipſum peccati demeritum ut Pſ.cxxx. *Domine ſi iniquitates obſervaveris quis ſtabit? ſed apud te venia eſt ut colaris.* Cæterùm quòd ſubjiciunt non omnem pœnam eſſe ſatisfactionem, nec omnem animadverſionem pœnam, damus libenter in hominibus meris, nam & impii puniuntur nec ſatisfaciunt tamen, & pii caſtigantur qui non puniuntur propterea; ſiquidem peccatis eorum ſemel condonatis non amplius ulla ſupereſt illis ferenda condemnatio vel pœna; & ſi malis exerceantur porro, afflictiones illæ non ad pœnam, ſed vel ad μαρτύριον vel δοκιμασίαν vel παιδείαν à Deo Miſericorde diriguntur: Sed reſpectu Chriſti alia planè res eſt, nam hìc nec caſtigatio à pœna ſejungi poteſt, quippe nec venia ulla conceſſa Chriſto legitur, ut fidelibus, nec à patre, ut ipſi, caſtigatus eſt ex amore & miſericordia Heb. xii.6. ſed ab eo ut Judice ex juſtitiâ propter quam maledictio dicitur factus & peccatum: nec verò pœna à ſatisfactione divelli, cùm eam ita tulerit Chriſtus pleniſſimè ut eam pertulerit omnino & penitus exhauſerit, quod de aliis dici nequit; Quicquid ſit certum eſt nuſpiam dici pro peccatis vel propter peccata quempiam paſſum quin peccata ſtatuantur eo ipſo cauſa impulſiva ac meritoria ejuſmodi calamitatum: quod nobis nunc quidem ſufficere poteſt ut ſciamus *commutationem debiti* factam fuiſſe inter nos & Chriſtum; nam cùm antea ex altera phraſi cùm dicitur pro nobis mortuus jam evicerimus ſubſtitutionem perſonæ,

hinc

hinc necessariò sequitur Christum loco nostro ita mortuum esse ut pœnas nobis debitas in se receperit.

XX. Verùm & hoc luculentius liquebit 3. ex iis locis quæ utrumque simul complectuntur & *personæ subrogationem* & *debiti ipsius compensationem*, ut quum Christus dicitur factus pro nobis *execratio* & *peccatum* Gal. III. 13. 2. Cor. V. 21. quæ duo loca quia maximi sunt in hac controversia momenti ad veritatis confirmationem non levi brachio à nobis & obiter tantùm sunt attingenda, sed paulò pleniùs excutienda: Et ut de priori loquamur extat apud Paulum ad Galat. III. 13. *Christus,* inquit, *nos redemit ab execratione legis dum pro nobis factus est execratio, scriptum enim execrabilis est quisquis pendet in ligno:* quæ verba ut imprimis erant apposita ad justificationem fidei demonstrandam qui fuit scopus Apostoli, ita maximam habent emphasim ad redemptionis mysterium explicandum, quod breviter quidem, sed nervosè tamen & accuratè hîc si uspiam alibi describit; connotans 1. quid Christus fecerit in nostri gratiam, *nos redemit.* 2. unde, *ab execratione legis.* 3. quomodo, *factus pro nobis execratio*; Primò quod redemisse dicitur, satisfactionem non obscurè jam indicat ut antea demonstratum est, siquidem emptio sive redemptio, propriâ ac primariâ acceptione relationem habet ad pretium, & sicubi emptio quædam proponitur facienda à fidelibus gratis ut Is. LV. 1. Apoc. III. 18. non propriè sed metaphoricè intelligendam esse res ipsa docet, propter nonnullam quæ inter donorum cœlestium acquisitionem, & bonorum terrenorum emptionem intercedit, convenientiam; nam ut emptor rem quam quærit permutare debet cum pretio, & ut eam sibi comparet aliquid de facultatibus suis dare vel amittere: Ita in emptione hac spirituali felix quædam & salutaris debet esse commutatio, ut peccato, mundo, cupiditatibus nostris quæ res sunt nobis charissimæ nuncium remittamus (quod alibi dicit Christus *vendere quotquot habemus* Matt. XIII. 44.) ut thesaurum hunc possideamus; Cave tamen hîc rationem ullam meriti cum Pontificiis imaginando fingas, nam si per particulam *gratis* longissimè jam non removeretur, satis tamen ex ipsa hominis profligaretur consideratione, quid enim pro gratia hac comparanda dare posset ille qui bona omnia à Deo, ex se nihil nisi peccatum, habet? Verùm hîc alia longè redemptio à Christo facta innuitur, non figurata & metaphorica, sed vera & propria; quippe non dicimur tantùm empti, sed *empti pretio* 1. Cor. VI. 20. *redempti sanguine* 1. Pet. I. 18. dum Christus ipse pro nobis ἀντίλυτρον datus est qui Chirographum nobis adversum delevit Col. II. 14. & quæ non rapuit solvit Ps. LXIX. 5.

XXI. Illud verò clariùs etiam colligitur 2. ex mali à quo redempti dicimur notatione, redemisse enim Christus nos dicitur ἐκ τῆς κατάρας τοῦ νόμου *ab execratione Legis*, quam docuerat antea vers. 10. omnibus in universum hominibus incumbere, eo quod nemo mortalium reperiatur qui maneat in omnibus quæ scripta sunt in libro Legis. Hæc autem Legis execratio tum *activè* tum *passivè* intelligi potest, priori modo nihil aliud est quàm ipsa Legis seu potiùs Dei Judicis sententia peccatores & legis transgressores execrans & con-

demnans ut innuitur vers. 10. posteriori pœnas omnes notat in transgressores Lege statutas sive corporeæ sint sive spirituales, sive quoad damnum per privationem boni, sive quoad sensum per inflictionem mali, has enim omnes creatura rebellione sua merita est, quia verò pœnarum omnium maxima procul dubio & durissima est ipsius Dei maledictio & ira quæ cæteras omnes post se trahit, ideo sub *execratione* pœnas omnes, quæcunque tandem illæ sint complexus est, ut sub benedictione opposita beneficia omnia quæ ad felicitatem & æternæ vitæ consecutionem necessaria sunt & Justificationem imprimis connotavit; Cùm autem sententia hæc Legis fuerit immutabilis nec apex ullus aut iota præterire possit usque dum omnia facta sint, nec Christus venerit ad eam dissolvendam sed implendam Matt. v. 18. non poterat nos redimere ab execratione Legis & pœnis nobis debitis nisi eas in se recipiendo, non per potentiam, sed per Justitiam ut docet Paulus Rom. VIII. 3. 4.

XXII. Atque hoc 3. loco evidentissimè demonstrat Paulus redemptionis istius modum notando, redemit enim nos ab execratione Legis *factus pro nobis execratio*, ubi quot sunt verba tot sunt rationum pondera: 1. execratio dicitur metalepsi abstracti pro concreto quæ ἐπίτασιν & emphasim maximam habet, ut cùm *scelus* vocamus scelestissimum hominem qui totus in sceleribus jacet, ita execrabilis dicitur *execratio ipsa* ut Aquinas monet, *factus est ipsa maledictio* quia scilicet omnem maledictionem & calamitatem quam Lex minabatur transgressoribus subiit & pertulit; At quomodo inquies, filius Dei dilectus & omnis benedictionis author fieri potuit execratio? Ita horrida visa est hæc locutio & dura Hiero. & aliis ut tropicam eam existimarint & aliquo interpretamento leniendam, ideo subaudiri volunt particulam ὡς ut significet eum ita tractatum fuisse quasi esset Deo ἐπικατάρατος; sed si cui durum hoc videatur pudeat ipsum Crucis Christi cujus confessione gloriamur: Imo in eo posita est tota nostra spes, ab eo pendet solatium nostrum & salus, quòd Deus omnem iram in filium effuderit, ut nos in gratiam reciperet, quod maledixerit ut benediceret, quod dereliquerit ut in patrocinium & tutelam reciperet, quod condemnarit ut nos absolveret, alias si ficta fuisset hæc Christi exinanitio & Patris execratio, ficta quoque esset & inanis spes gloriæ & benedictionis quam ab eo expectamus. Sed verò ne hîc impingamus distinguenda est imprimis gemina illa σχέσις sub qua Christus considerari potest, *primaria* & *naturalis* quà *filius* Dei, *secundaria* & *forensis* quà est *Mediator* & *Vas* qui pro nobis spopondit; quoad primam Deo charissimus semper fuit & summè dilectus in quo voluntas & amor Patris plenè acquievit, Is. XLII. 1. Matt. III. 17. quoad secundam inter peccatores numeratus est, & maledictionis reos non in *se* sed *in nobis* quorum personam sustinebat; Itaque nec extra gratiam Dei esse potuit, & tamen sustinuit ejus iram, nam si extra gratiam fuisset quomodo patrem quem habuisset infestum & cui exosus fuisset reconciliare nobis potuisset? Rursus quomodo nos ab ira Dei liberasset, nisi eam à nobis in se ipsum transtulisset? ideo percussus fuit propter peccata nostra & Deum

ex-

expertus est tanquam iratum judicem, quod rectè August. lib. 14. cont. Faust. c.96. expressit, *semper benedictus in sua justitia, maledictus propter nostra peccata in morte suscepta ex pœna nostra.* Itaque majestati Christi nihil derogat, quod sine culpa reatum & pœnam in se susceperit ut nos à pœna & culpa simul liberaret. Denique sic Christus maledictionem nobis debitam in se transtulit, ut eâ non fuerit obrutus sed eam vicerit, superaverit, aboleverit, ut esset fons jugis & inexhaustus benedictionis iis qui crediderint in eum.

XXIII. Atque hinc liquidò patet quo jure vel potius quanta cum injuria Pontificii tanta stili diritate exagitent quod ab integerrimo Theologo Calvino nostro sectione x. Catechis. dictum fuit de doloribus & pœnis Christi satisfactoriis, eum scil. *in tali fuisse damnatione constitutum*, ut à Deo se derelictum conquestus sit; quasi inde sequeretur, quod non nisi summa cum impietate dici ut illis quidem videtur potest, *Christum fuisse damnatum.* Nam ut non dicamus non esse quod propter illam vocem tantopere in nos excandescant & debacchentur, cùm Scriptura ipsa non abhorreat à *damnationis* voce, nam latro conversus alterum blasphemias eructantem sic compescebat. *Ne Deum quidem times cùm in eadem sis damnatione*; cùm & Patres ea non semel legantur usi Tertull. li. 3. contra Marci. c. 11. *non erit indignior morte nativitas & cruce infamia, & carne damnatio*; Cyprianus de passione Christi *Damnatus est ut liberaret damnatos*: Gregor. magnus moral. li. 3. c. 11. *Qui Patri est æqualis per Divinitatem, venit propter nos ad flagella per carnem, quæ nimirum flagella non susciperet nisi formam* damnati *hominis redimendo sumpsisset.* Et postea *Eum qui sine peccato est pro peccatoribus damnat*: Imò varii ex Adversariis ipsis, teste Suaresio in 3. q.53. Art.8. disp.43. sect.1. *Refert Medina*, inquit, *sensisse aliquos Catholicos Christum passum fuisse aliquas damnatorum pœnas, non tamen eodem modo quo damnati.* Cardinalis Cusanus li. 10. Exercit. *Passio Christi qua major dari nequit fuit instar pœnæ damnatorum qui magis damnari nequeunt scil. usque ad pœnam infernalem*; *In ejus nomine* dicit Propheta *Dolores inferni circumdederunt me, eduxisti tamen ab inferno animam meam.* Ferus in Matt.27. agens de verbis illis *Deus mi* &c. *Exuit*, inquit, *Christus hac hora Deum, non abjiciendo sed non sentiendo sepofuit Patrem, ut hominem ageret, sic & Deus Pater nunc non Patrem, sed Tyrannum agit, quamvis interim amicissimo sit in Christum animo*; Item *Christus ut peccatores liberaret constituit se ipsum in locum omnium peccatorum, non quidem furans, adulterans, occidens, sed stipendium, pœnam & meritum peccatorum (quæ sunt frigus, calor, esuries, sitis, tremor, horror mortis, horror inferni, desperatio, mors, infernus ipse) in se tranferens ut famem fame, horrorem horrore, desperationem desperatione, mortem morte, infernum inferno, Satanam Satana vinceret*, Quis hoc in Calvino ferret? Ut, inquam, hæc & alia id genus plurima nunc quidem non afferantur quæ tamen os calumniæ penitus occludere possunt, hic unus locus Pauli quem præ manibus habemus sufficit ad vanitatem accusationis demonstrandam: Nam si dicitur factus *maledictio* cur non pariter eo respe-

ctu vel *damnatus* vel condemnatus dici queat, quum vox maledictionis gravius aliquid importare videatur, modo sano sensu locutio hæc intelligatur; Nam *damnatus* bifariam dicitur 1. *absolutè* qui pœnis addictus est pro peccatis suis quas tamen nunquam superavit & ex quibus nunquam emergere potuit, hoc modo reprobi & diaboli dicuntur damnati in inferis: At hoc pacto Christus Dominus noster nec damnatus est unquam neque verò damnari potuit: 2. damnatus dicitur etiam ille, sed *hypotheticè* tantùm qui pœnas peccatis alienis debitas idque ex ordine divinæ justitiæ sustinet, quas tamen vincit & eluctatur, hoc pacto nihil prohibet quominus Christus dicatur damnatus siquidem portavit pœnas peccatis nostris debitas easque ex ordine justitiæ divinæ, *Deus* enim *filium suum in mortem tradidit* Rom. VIII. 32. quas tamen infinitâ meriti sui virtute & efficaciâ ut patientiâ admirabili sustinuit, ita invictâ fortitudine superavit. Ita condemnationi vel maledictioni obnoxius rectè dicitur *antecedenter* non *consequenter*, quoad *causam*, non quoad *terminum*. *In nobis*, quorum peccata tulit, non *in se* qui sanctissimus semper fuit. Unde facilè colligi potest quid sibi voluerit Calvi. in prædicto loco; non quod Christus pœnas damnatorum absolutè sustinuerit, vel in desperationem inciderit, quod utrumque removetur ibid. expresè à Christo, sed tantùm quòd fuerit in eo statu constitutus ut iram & maledictionem Patris senserit quæ nobis erat debita quod Paulus in hoc nostro loco expresè tradit.

XXIV. Cæterùm quomodo factus sit execratio docet Apost. in sequentibus in quibus supplicium maledictum & execrabile luisse probat ex Deut. XXI. 23. ubi suspensio de ligno maledicta pronunciatur ἐπικατάρατος πᾶς ὁ κρεμάμενος ἐπὶ ξύλου *maledictus est qui pendet in ligno* Hebræa verò paulò aliter כִּי קִלְלַת אֱלֹהִים תָּלוּי quæ Aquila & Theodotio rectè vertunt *quia maledictio Dei est suspensus*; sed Paulus pro ea qua pollebat παῤῥησίᾳ quod & alibi etiam non rarò fecit sensum non verba præcisè reddit, & quæ obscuriora videbantur illustravit; Nam pro *maledictione* quæ metonymicè posita fuerat reposuit propriè *maledictum*, vocem Dei omisit quæ ex loci circumstantia & opposita benedictione satis colligebatur, addit verò *in ligno* expressa ellipsi ἀπὸ κοινοῦ ex præcedentibus, & indefinitam universalem particula *omnis* eadem ratione definivit. Quæri verò hîc potest 1. quàm bene Paulus sententiam hanc Legis divinæ quæ de simplici suspensione in ligno agit accommodet ad crucis supplicium, quod veteribus Hebræis in usu non fuisse sed à Romanis desumptum quicquid Baronius & Lipsius contendant, rationibus variis demonstrari potest, quod fecit Doctiss. Casaubonus contra Baronium Exerc. XVI. Ubi ex Judæis ipsis observat quatuor tantùm pœnarum & mortis genera ab antiquo tradita fuisse Concilio Sanhedrin. סקילה *lapidationem* quæ λεύσιμος μόρος Tragicis Græcorum, שרפה καῦσιν *vivicomburium* ut vocat Tertull. הרגה vel הרג בסיף *occisionem per gladium* seu *decollationem*, & חנק *strangulationem* θάνατον δι' ἀγχόνης, nullam verò crucis apud eos mentionem fieri, imò expresè illam rejici דבר זה לא היה בישראל לתחוב המסתרות ברגלי וידי אדם הנסקלים והנתלין *non fuit hic*

hic mos, inquiunt *in Israele ut clavos figerent in pedibus aut manibus hominum qui lapidati aut suspensi fuissent*, & paulò post, *non invenitur quod homo clavis figi debeat ad crucem*, *sed suspendendus est blasphemus & Idololatra juxta id quod dicitur maledictus Dei est suspensus*. Et illi quidem hoc argumento utuntur ut historiæ Euangelicæ de Christi passione fidem detrahant; sed frustra, siquidem constat supplicii hanc formam non ab ipsis Judæis, sed à Pilato Romano fuisse irrogatam, juxta vaticinium ipsius Christi qui judicium contra se à Gentibus reddendum prædixerat Matt. xx. 19. Neque ipsi Judæi diffiteri possunt, cùm agnoscant quadraginta annis ante Templi secundi destructionem potestatem Judiciariam ipsis exemptam fuisse, eo quòd homicidæ invaluerant & dissipaverant Judicia animarum de Israel ut inquiunt ipsi, quod testati sunt coram Pilato dicentes *non licere ipsis quemquam interficere*: Ex quibus colligere est crucifixionem Romanum supplicium fuisse non Hebræum quemadmodum *Sozome.* Histo. Eccles. li. 1. c. 8. vocat νενομισμένην Ῥωμαίοις τιμωρίαν. Et sanè nullum veteris linguæ Hebræorum verbum est quod Crucem propriè dictam significet aut crucifigendi actum; nam & תלה & יקע & עץ generalia sunt quæ suppliciis variis accommodari possunt, quibus rei in altum tollebantur & fiebant μετέωροι ad majorem ignominiam. Cùm E. ignota fuerit Judæis Crux ista Romana, meritò quæritur cur Apostolus ad Crucem transferat quod de hac dici non potuit? Verùm facilè respondetur, optimè Paulum potuisse ea quæ de suspensione in genere dicta sunt ad crucifixionem peculiariter applicare, cùm genus complectatur sub se species omnes, nihilque de illo dicatur quod istis applicari non possit, unde si suspensio de ligno est maledicta, omnino & ipsa crucifixio quæ suspensionis est species: Itaque etsi damnatos Judæi crucifigere non solerent, sed vel de ligno suspenderent, vel lapidatos palo affigerent, vel extinctorum corpora ad majorem infamiam in patibulum tollerent, quod Philoni lib. de Legib. est ἀνασκολοπίζεσθαι, & perperam à multis ad crucifixionem viventium refertur, quia tamen quod ad rem ipsam attinet idem semper est ignominiæ genus ex ligno suspendi quomodocunque id fiat, utique non abs re Apost. ad institutum suum transfert quod à Deo olim dictum fuerat, atque eò magis quod Spiritum S. ad mortem crucis jam tacitè respexisse cùm hoc enunciaret dubitari vix potest.

XXV. Secundò Quæritur Cur maledicti dicantur suspensi & quamobrem hoc supplicii genus præ cæteris divinâ Lege fuerit speciali quadam infamiâ notatum? Judæi quidem altiùs assurgere non possunt quàm ut dicant triste & fœdum esse spectaculum hominem conditum ad obambulandum in terra de ligno pendulum in aëre ventis agitari, ideo execrabile à Deo pronunciatum; ut tum supplicii fœditate tum execrationis metu homines territi à sceleribus tali supplicio dignis abstinerent: Atque huc pertinet ipsorum effatum *suspensio hominis in ligno est vilificatio Dei*, unde quotquot infami hoc plectebantur supplicio execrabiles meritò habebantur, & in altum sublati, Solique ac omnium oculis expositi

tan-

tanquam horrenda piacula & exempla statuebantur, quibus ne terra aërque ipse pollueretur debuerunt eorum cadavera eo ipso die de medio tolli & sepeliri; Deut. XXI. 23. quod si nondum fuissent mortui, mors σκελοκοπίᾳ *crucifragio* vel aliâ viâ fuit acceleranda, quod factum fuisse in latronibus unà cum Christo crucifixis innuit Joh. c. XIX. 31. Nec inter Judæos tantùm, sed & Ethnicos supplicium hoc infame habitum, quo scelestissimi quique apud Rom. & grandium atrociumque criminum rei, servi imprimis afficiebantur, unde *servili supplicio affici* est agi in crucem, quia servorum plerumque fuit hoc supplicium: Juvena. Saty. VI. *Pone crucem servo:* & Servus ita loquitur apud Plautum in milite glorioso *scio crucem mihi futurum sepulchrum ibi majores mei siti sunt pater avus abavus:* Quod si liberi aliquando sunt in crucem dati, fuere vilissima capita, & ob gravia crimina ut latrocinium, crimen seditionis & regni affectati; Paulus Jurisconsultus li. I. sentent. ti. XXII. *Authores seditionis aut tumultus pro dignitatis qualitate aut in Crucem tolluntur aut bestiis objiciuntur*; sic Pilatus Christum hoc supplicio puniri jussit, quasi res novas moliretur, turbas cieret, & regnum affectaret ut patet ex accusatione facta apud ipsum Luc. XXIII. 2. & ex ipso Crucis titulo: Porro liberi homines aut cives Romani hoc supplicio affici non poterant nisi prius servi pœnæ fierent i.e. nisi libertas verberibus servilibus, flagellis puta iis adimeretur, quod & erga Christum præstitum; supplicii autem fœditatem indicant illa Ciceronis in Verrem; *facinus est vincire civem Romanum, scelus verberare, prope parricidium necare, quid dicam in crucem tollere? verbo satis digno tam nefaria res appellari nullo modo potest*; unde crux *infelix arbor* vocatur apud Livi. in Carmine horrendo *Lictor caput obnubito infelici arbori suspendito*, & apud Lati. *abire in malam crucem* ii jubentur quibus exitium imprecamur summo cum dedecore conjunctum.

XXVI. Itaque hoc supplicii genus meritò execrabile fuit & ex *natura* & ex *Lege*; *Naturâ* quia sævissimum & fœdissimum habitum est, nec temere Cicero crudelissimum & teterrimum dixit, & Jurisconsulti nomine *summi supplicii* velut ob eminentiam istud designant, Paulus lib. V. sent. ti. XXII. *summo supplicio i.e. Cruce afficiuntur:* ideo Apulei. li. I. de Asi. *crucem damnatam* dixit *Damnata* inquit *jam crucis candidatus.* Ita passim supplicium hoc in horrore fuit & vilitate; tria enim in eo conjungebantur *tormentum*, *infamia*, *diuturnitas pœnæ*: *ex Lege* verò quia à Deo fuit maledictum, non quidem absolutè respectu reorum ipsorum coram Deo ac si desperata eorum esset salus qui suspensi sunt, contrarium enim patet in Latrone converso; neque etiam supplicii hujus in specie, nam suspensio coram Deo non magis ex se quàm mors alia maledicta est; sed resp. sceleris quod hac ratione ex mandato Dei plectendum fuit: nimir. ut non pœna sed causa martyrem facit, ita non supplicium sed crimen maledictum reddit; transgressio pendentis maledictionem contrahit; neque enim cuilibet crimini pœna hæc statim imponebatur, sed atroci & publico quod iram Dei in universum populum concitaret, quodque ideo ad eam placandam expiari debuit vel reorum ipsorum morte, vel eorum qui peculiariter à Deo notabantur, ut

Num.

Num. xxv. 4. propter gravissimum peccatum quod admiserunt Israelitæ copulando se Baalpeor jubetur Moses assumere Principes populi & suspendere eos Jehovæ coram Sole ut sic averteretur ira excandescentiæ Jehovæ ab Israele: sic 2. Sam. xxi. 6. actis in crucem per Gabaonitas septem filiis Saulis ob fidem publicam ab ipso violatam: & istud scelus fuit expiatum, & Deus ita placatus ut fames quam ideo Israëlitis immiserat cessarit: Ita genus hoc mortis quemadmodum fuit maledictioni obnoxium, fuit etiam suo sensu peccati expiatorium & propitiatorium iræ divinæ. Verùm præter has rationes quibus constat effatum hoc Domini Deut. xxi. veritatem suam in litera & typo obtinuisse, ulteriùs proculdubio respexit Spiritus S. & alia suberat mystica ratio & supernaturalis, quatenus jam olim hoc symbolo, mortis Christi genus quod cum divina execratione conjungi debuit ad redemptionem nostram, adumbrare quadantenus voluit, & Christus hanc mortis speciem in tempore selegit, non modò quia ignominiosissima in se fuit & acerbissima, ut ita in forma servi existens servili supplicio affectus infamiam & tormenta omnia nobis debita perferret; verùm etiam ut implendo quod de ea prædictum fuerat, suscipiendo maledictionem nobis propter peccatum imminentem nos ab ea liberaret, atque ita gravissima illa scelera quæ nos omnes reatu suo obstringebant expiaret; Sic argumentum Pauli à posteriori est non à priori, neque enim Crux causa fuit ut primò Christus maledictus fuerit, sed demonstrat Crux utpote maledictionis symbolum, illum jam ante fuisse à Patre maledictum: Cur verò maledictus sanctissimus & dilectissimus Dei filius? nisi quia reatum in se nostrum susceperat qui sine penitissimo iræ & maledictionis divinæ sensu expiari non potuit, unde non tantùm dicitur *factus execratio*, sed *pro nobis* ut nos ab ea eximeret nostro scil. loco & vice, quia eandem quam eramus commeriti maledictionem insons ipse tulit, *suscepit maledictionem* inquit Chrysost. in Gal. 3. *atque ita illam sustulit, perinde faciens ac si morti adjudicato quispiam alius justus illius damnati vice sponte mori volens eripiat illum*; hinc Oecumenius *Eam execrationem suscepit cui obnoxius non erat cùm suspensus fuit in ligno, ut execrationem solveret quæ adversum nos erat.* Ex quibus ita disputatis certissimum pro veritate Orthodoxa deducitur argumentum; Nam qui ita pro nobis mortuus est ut in se susciperet execrationem nobis debitam & ab ea nos liberaret benedictionem suam in nos derivando, utique non bono tantùm ille nostro, sed & vice mortuus est, nec exemplo duntaxat sed merito & satisfactione Servator est dicendus, quid enim ad exemplum, quid ad doctrinæ confirmationem facere potuit execratio? fecit verò quàm maximè ad Justitiæ satisfactionem, & reatum peccatorum tollendum. At Christus hoc præstitit, E.

XXVII. Reponunt hîc tria Adversarii 1. Christum non posse dici factum pro nobis execrationem subeundo execrationem nobis debitam, quia Execratio illa non alia fuit quàm mors æterna, quam tamen Christus minimè ferre potuit siquidem resurrexit. 2. Paulum nihil aliud significare voluisse quàm

Christum dum ipse nostri causâ in quandam Legis *execrationem* incidit *judicialem* scil. quatenus mortem crucis subiit quæ à Deo maledicta fuerat, nos à vera legis execratione interea liberasse; sic enim Apostolum ut in aliis sæpe solet in execrationis voce argutum esse voluisse, ut collatio inter id à quo Christus fideles redemit, & id quod ipse pro iis hunc in finem sustinuit esset elegantior & concinnior fieret oratio, etsi in Christo hoc supplicii genus execrationis divinæ rationem verè & propriè non haberet, ut nec in Apostolis & aliis martyribus qui è ligno fuerunt suspensi & capitis supplicio affecti. 3. quæcunque vel in hac epistola, vel alibi à Paulo de Lege & liberatione ab ea sive ejus execratione disputantur ad Judæos tantùm qui sub ea erant non autem ad cæteros pertinere. sic *Soci.* li.2. c.1. *Crelli. adv. Groti.*

XXVIII. Nihil hîc tamen est quod vim argumenti infringere possit: Nam ad primum quod attinet falsum supponitur Christum non potuisse execrationem nobis debitam subire, Imò per retorsionem si ab execratione nobis debita nos liberare debuit ut Paulus testatur, utique & eam in se suscipere tenebatur, alias maledictione nobis debitâ non persolutâ liberatio nostrûm omnium nulla esse potuit; neque obstat quod Execratio hæc importet mortem æternam, cùm & Christus hanc tulisse sano sensu rectè dicatur; nimi. *mors æterna* seu maledictio illa quam Lex transgressoribus intentabat spectari potest vel *intensivè* quoad extremitatem dolorum & cruciatuum cum desertione & sensu penitissimo iræ Dei; vel *extensivè* quoad æternam & nunquam finiendam pœnæ & cruciatuum durationem, & prior illa quidem χέσις primaria videtur esse in pœna quam justitia Dei exigebat, adeo ut qui vel ad exiguum aliquod tempus cruciatus illos subiret morte æternâ ritè defunctus censendus esset; at posterior secundaria est ex infirmitate Creaturæ orta, quia enim ipsa pœnas quoad atrocitatem immensas quas Justitia reo imponebat ferre non poterat quin fatisceret, ideo ex ordine Sapientiæ pœnarum hac in parte commutatio facta est, ut quoad durationem infinitæ essent; at si aliquod subjectum occurreret quod gravissimas pœnas illas semel ferre & exhaurire potuisset, utique nihil opus fuisset istud in omnem æternitatem affligi & puniri. Hoc verò in Christo deprehenditur, quemadmodum enim persona fuit divina *pœnas infinitas* ferre potuit constantissimè, non quidem *infinitas in se*, nihil enim actu infinitum in naturam humanam quæ finita fuit cadere potuit, sed respectu *subjecti* ob infinitam personæ patientis dignitatem; quemadmodum peccatum naturâ suâ finitum infinitum evasit tamen resp. *objecti* ob infinitam quam offendit Dei majestatem. Itaque quamvis mortem æternam non tulerit quoad durationem & extensionem, siquidem à morre detineri non potuit Act. 11. 24. ut nec sanè debuit quippe ab ea nos liberari oportuit, rectè tamen eam tulisse dicitur quoad pœnarum à persona hac divina latarum acerbitatem & intensionem, adeo ut mors ejus licet triduana tantùm tempore, verè nihilominus æternæ æquivalens fuerit valore & pondere; Atque ita illam ipsam maledictionem nobis debitam si non numero saltem

specie

ſpecie in ſe recepit. Quid enim terribilis illa execratio importabat quàm acerrimum iræ Dei ſenſum & pœnas omnes tum animi quæ ex Dei judicio infligendæ erant peccatori, eatenus ut juſtitiæ ipſius litaretur: at eas omnes ita tulit Chriſtus ut nihil hac in parte deſiderari potuerit; nam corporeas quidem quod attinet præter omnis generis miſerias & ærumnas quibus conflictatus eſt, in crucem tandem ignominioſiſſimum & atrociſſimum ſupplicium actus eſt; in animo verò quos non dolores quos cruciatus non ſenſit propter immenſum iræ Dei pondus ipſi incumbens? ἐκθάμβησις & ἀδημονία illa quæ ſanguineum illi ſudorem expreſſit, quæ animam ad mortem uſque afflixit & tam altè illum occupavit ut ſe lamentabili voce à Deo derelictum quereretur, ſatis ſuperque, ſi nihil aliud occurreret, demonſtrat planè ab ipſo Legi hac in parte fuiſſe ſatisfactum.

XXIX. Atque hinc etiam liquet quid ad ſecundum reſpondendum ſit, falsâ, ſcil. peccari hypotheſi, quaſi Chriſtus non eandem quæ nobis debita fuit *execrationem* Legis moralis ſuſtinuerit, ſed aliam quandam *judicialem*, eo quòd mortem crucis quæ à Deo maledicta fuerat tulerit, licet reſpectu Chriſti hæc rationem execrationis non habuerit: Nam ut antea jam inſinuavimus cùm de execratione Legis moralis agatur hîc, non potuiſſet ea à nobis tolli niſi in Chriſtum tranſlata fuiſſet, neque Legi Morali per judicialem ſatisfieri potuit; quid quòd Paulus dicere non potuiſſet Chriſtum ab execratione Legis nos liberaſſe, factum pro nobis execrationem, niſi illam ipſam execrationem quæ nobis imminebat in ſe ſuſcepiſſet, atque ita firmum fiduciæ & ſolatii argumentum nobis præberet, quod nullum eſſet omnino ſi aliam quandam & non noſtram ſuſtinuiſſet execrationem; hoc viderunt Patres, ideo paſſim eum verè maledictum fuiſſe factum tradunt ut nobis debitum maledictum aboleret, Athana. de paſſi. & Cru. *Pœnam noſtram ſolvendam in ſe ſuſcepit quia factus eſt pro nobis maledictio.* Auguſti. contra Felici. *quomodo ſuſcipiendo mortem interfecit mortem, ſic ſuſcipiendo maledictum ſolvit maledictum.* Euſebi. Cæſari. *Execratio pro nobis factus, execrationem quæ nobis debebatur ad ſe ipſum attraxit.* At ſecundùm Adverſarios, eatenus tantùm dicitur factus maledictio quia ſupplicium crucis tulit quod ſub Lege fuit à Deo maledictum, licet reſpectu Chriſti maledictionis rationem non habuerit; quid verò eſt vim facere verbis Apoſtoli ſi hoc non eſt? nam quod pertendunt iidem Apoſtolum in execrationis voce argutum eſſe voluiſſe, abſit ut dicamus, indignum eſſet tanto Apoſtolo ludere in re tam ſeriâ, & inanes vocum ſonos captare ubi graviſſima rerum tractantur momenta, imò ex rei veritate locutus eſt & maledictionem ipſum factum fuiſſe dicit quia ſenſit quicquid maledictionis Deus in peccatores interminatus fuerat: non ergo hujus maledictionis cauſa ſed ſymbolum fuit Crux, neque ideo Chriſtus maledictus fuit quoniam in cruce pependit, ſed ideo pependit quia fuit maledictus & omnem iram Dei in ſe Vadem Sponſoremque noſtrum ſenſit effuſam, ut Hiero. in c.3. ad Gal. bene obſervat.

XXX. 2. Falsissimum mortem crucis Christo inflictam execrationis rationem non habuisse; Nam etsi respectu fidelium benedicta verè sit & pretiosa, quia ex funestissima mortis arbore dulcissimos vitæ fructus colligimus, tamen respectu Christi maledictam fuisse quis negare sustineat disertè id testante Spiritu Sancto, si non quoad *terminum* & *exitum* saltem quoad *causam* & *argumentum?* Et sanè cur tanto ad Crucis cogitationem horrore filius ille Dei perculsus fuisset, ita ut consolatione etiam Angelicâ indiguerit, cur tantâ cum anxietate calicis istius amarissimi remotionem etiam cum lachrymis & clamoribus deprecatus esset, si nihil nisi mortem corpoream quam gregarii homines alii innumeri non constanter tantùm, sed cum gaudio & exultatione adiverunt, vidisset? Aliud E. proculdubio vidit & tulit in ea Christus propter quod tanto metu & tristitia dejectus fuit, scil. iram ipsam Dei & maledictionem cum qua illi certandum fuit. 3. frustra hîc exemplum Martyrum affertur quasi eadem esset ratio mortis ipsorum & Christi, at longum latumque discrimen inter utramque intercedit, ut ex jam dictis liquere potest, & ex dicendis in sequentibus clariùs adhuc patebit, nam istorum supplicia etsi gravissima in corpore tamen hærebant, at Christi dolores & cruciatus cor ipsius animamque transfixêre, illi extrinsecus patiendo interiùs divinæ gratiæ rore & dulcedine recreabantur, at Christus à Patre se derelictum queritur quia ad momenta quædam influxum solatii & gaudii illi substraxit ut posset pœnas omnes nobis debitas ferre, denique Christi mors juridica fuit & pœnalis ad placationem Numinis & peccati expiationem inflicta, at istorum nequaquam, sed ad testimonium veritatis & explorationem fidei; unde licet crudeliter excarnificarentur & adhiberentur ad eos torquendos gladii, aculei, flammæ, craticulæ, θηελομαχία, aliaque priscæ crudelitatis instrumenta, nullius tamen Martyris mors dicta unquam fuit cum maledicto quia non fuit conjuncta cum sensu iræ divinæ, ut mors Christi; de ipsis nunquam legitur eos factos fuisse pro nobis maledictionem vel peccata nostra tulisse ut de Christo quàm sæpissimè dicitur.

XXXI. Ad 3. Resp. falsissimum esse quod supponunt quoties Paulus in hac Epistola vel in aliis de Lege & de liberatione ab ejus execratione agit, hæc ad Judæos duntaxat respicere, nam innumeris argumentis contrarium evinci posset, & vel ex eo luculentè patet quod Apost. non de Lege tantùm Cærimoniali quæ propria fuit Judæorum loquatur, quod contra Pontificios constanter defendimus, sed de Morali præsertim cui gentes etiam subjiciuntur: nam Legis moralis propria hæc est vox *qui fecerit hæc vivet in eis.* Item *maledictus omnis* &c. Ita non Judæos tantùm sed & gentiles maledictioni divinæ pariter obnoxios respexit quia utrique sunt in reatu, utrique non alio medio quàm fide salvandi, quod fusè prosequitur Apost. ad Rom. sed quid opus probatione cùm Paulus se ipsum clarissimè interpretetur vers. 8. 14. dum ait propterea maledictionem fuisse factum Christum *ut benedictio Abrahami contingeret gentibus in Christo*, nimirum eos omnes redemit à Legis maledictione quos benedictione Abrahamitica id.

coele-

cœlesti & spirituali donat, at non Judæos tantùm sed & gentes hoc mactat beneficio, ut in sequentibus multis ostendit. E. non ad Judæos tantùm sed pariter ad gentes quæcunque dixit pertinent.

XXXII. Huic priori loco non absimilis est alter ejusdem Pauli 2. ad Cor. v. 21. *Eum qui peccatum non noverat peccatum fecit ut simus Dei Justitia in ipso*, ubi non minus perspicuè idem mysterium aperit ut ex singulorum verborum examine accuratiori demonstrari facilè potest; Nam hîc nullum verbum occurrit quod pondus suum non habeat 1. quod *factus dicitur peccatum* miræ est emphaseos ad notandam hanc & personæ & pœnæ subrogationem, peccatum enim ea notione sæpissimè venire in V. T. ut & pœnam ipsam peccati & victimam cui imponitur ferenda connotet, notius est quàm ut probatione indigeat: nam ex primaria & propria significatione oritur impropria & figurata duplex, *metonymia efficientis pro effecto*, ut non ipsum peccatum sed pœnam peccato debitam designet. Gen. iv. 13. *peccatum meum majus est*, id est pœna peccati & vers. 7. *peccatum ad fores cubat* id est pœna imminet & certò ventura est; sic Zach. xiv. 19. *hoc erit peccatum Ægypti* & *omnium gentium quæ non ascenderint ad festum Tabernaculorum* id. supplicium & pœna, sic ad Heb. ix. 28. dicitur *Christus apparituris sine peccato* non tantùm ab omni ejus labe immunis, siquidem & hoc ab initio habuit semper, utpote sanctus & segregatus à peccatoribus, sed ab omni ejus reatu & pœna liber quam in primo adventu in se receperat laturus eam & ablaturus. 2. *metonymia adjuncti pro subjecto* ut non tantùm pœnam peccati designet, sed *victimam ipsam piacularem* & hostiam pro peccato connotet, sic sæpissimè in Levi. אשם & חטאה pro Sacrificio pro peccato usurpantur, Levi. v. 9. *aspergito de sanguine illius peccati* id. victimæ: & statim additur חטאת הוא *hoc est peccatum* scil. hostia pro peccato, sic apud Hoseam Sacerdotes dicuntur *comedere peccata populi* id. sacrificia; Paulus Ergo ad consuetum & receptum hunc loquendi modum respiciens Christum hîc dicit factum fuisse peccatum non tantùm quia peccator ab hominibus habitus est, quod quibusdam sed perperam videtur, hîc enim de Dei non hominum judicio agitur, neque etiam quod factus fuerit *in specie carnis peccati*, ut alibi Paulus loquitur Rom. viii. 3. quod aliis visum est, dilutius enim hoc est quàm ut vim phraseos Paulinæ reddere queat, aliud enim est similitudinem carnis peccati gestare, aliud verò peccatum fieri, sed quia ipse pœnas peccati omnes tanquam piacularis victima sibi impositas tulit, ut sacrificio crucis ἐνωδεστάτῳ summum Numen placaret & peccata nostra purgaret.

XXXIII. 2. Atque hoc ipsum clariùs evincitur ex eo quod non tantùm dicitur *factus* sed *factus à Deo* eum quippe designari ex præcedentibus liquet, ubi postquam dixit Apostolos nomine Christi legatione fungi & velut Deo per ipsos precante rogare ut reconcilientur Deo, jam fundamentum illius hortationis ostendit in Redemptione à Christo ex Dei ordine nobis parta, quasi diceret non esse cur dubitemus ad Deum accedere & reconciliari cùm ipse reconciliare se nobis voluerit per Christi mortem: *fecit enim eum qui non* no-

noverat peccatum peccatum pro nobis: Hîc itaque notatur ordinatio illa Dei secundum quam Christus Vas & Sponsor noster constitutus est, illique propterea imposita sunt omnia peccata nostra, planè ut Is. LIII.6. *Deus dicitur conjecisse in eum iniquitates omnium nostrûm* eumque percussisse vers.10. illi *non pepercisse* Rom. VIII.32. τὸ ποιεῖν ergo hîc non propriè *facere* aut producere est, sed *ordinare, constituere* τιθέναι, καθιστάναι ut sæpissimè hoc sensu usurpatur Marc. III. 14. καὶ ἐποίησε δώδεκα *Christus fecit duodecim* id. ordinavit & constituit; sic Joh. VI. 15. *facere Regem* Act. II. 36. *facere Christum* quod refertur non ad *naturam* & substantiam sed ad *statum* & conditionem: quemadmodum ergo absoluto Redemptionis opere in terris, Deus in acceptationis testimonium Salvatorem nostrum in cœlos evectum dicitur *fecisse Christum* id. summâ gloriâ donasse & constituisse in mundi & Ecclesiæ Regem & Dominum; Ita idem ille Deus & Pater cœlestis qui œconomicè summam Numinis majestatem læsam refert, dicitur Filium suum *fecisse peccatum*, id. illum ordinasse in piacularem victimam ut opus Redemptionis exequeretur. 3. ne quis verò existimaret his pœnis Christum propter se factum fuisse obnoxium appositè ejus innocentiam & sanctitatem periphrasticè commendat dum ait, *eum non novisse peccatum* eleganti utens antanaclasi, aliter quippe non novit peccatum, aliter peccatum factus est; non *novit peccatum practicè*, *notitiâ experimentali* & *approbativâ* ut nosse Heb. sæpe est diligere, habere, usurpare, quia ab omni vitii labe immunis prorsus fuit, nullumque illi unquam cum peccato fuit commercium, vel ut admitteret vel ut probaret: at *peccatum* tamen rectè *factus* dicitur *constitutione juridicâ & forensi* quia pœnæ peccati illi ut Vadi sunt impositæ, non novit peccatum *inhæsivè*, sed factus est *imputativè*, nimirum ut peccatum bifariam spectari potest, vel quoad *labem* & vitiositatem inhærentem, vel quoad *culpam* & *reatum* ex judicio Dei consequentem, prius ut est in prædica. *qualitatis* quia inficit ipsum subjectum, posterius ut est in prædicamento *Relationis* quia σχέσιν habet ad Dei judicium scelera ulciscentis, priori sensu non novit Christus peccatum quia ἄκακος fuit & ἀμίαντος Sanctus imò sanctitas ipsa cujus in ore fraus nulla fuit, & in quo peccatum nullum inventum est; sed posteriori peccatum factus est, quia etsi istud non fecit & labem non habuit, reatum tamen & pœnas ejus tulit. Unde non obscurè colligitur veritas quam quærimus; Nam si insons planè & nihil tale commeritus ex se, pœnas tamen gravissimas instar victimæ piacularis pro nobis sustinuit, utique non ad exemplum tantùm, nihil enim opus fuisset propterea peccatum fieri, sed ad Satisfactionem mortuus est dicendus.

XXXIV. 4. Denique hoc ipsum comprobat finis propter quem factus dicitur peccatum *ut essemus Justitia Dei in ipso* scilicet ut justi apud Deum compareamus, & quidem justitiâ non nobis inhærente, sed quæ cùm in Christo sit nobis tamen per fidem à Deo imputatur, neque enim temerè addit Apostolus ἐν αὐτῷ, sed ut significaret non propriâ nos seu inhærente justificari justitiâ, sed alienâ tantùm & imputatâ, quod fusè Apost. probat ad Rom. c.III. & IV.

in

in Epist. ad Gal.c.II. & III. quemadmodum E. Justitia dicimur fieri in Christo ex imputatione quia ob justitiam Christi per fidem à nobis apprehensam & à Deo imputatam justi coram ipso pronunciamur; Ita vicissim ut antitheseos ratio constet peccatum factus est pro nobis imputatione, quia reatus noster quo in Dei judicio obstringebamur illi ut sponsori nostro est impositus ut pœnas illi debitas ferret: eximiè Aug. in Ench. ad Laur. cap. 41. locum hunc exponit *Ipse peccatum & nos Justitia nec nostra sed Dei, nec in nobis sed in ipso, sicut ipse peccatum, non suum sed nostrum, nec in se sed in nobis factus est.* Ita scil. mirabili permutatione mala nostra in se recipit ut bona sua nobis largiretur, recepit miseriam, ut largiretur misericordiam, recepit maledictionem ut benedictionis suæ compotes nos faceret, recepit mortem, ut vitam conferret, recepit peccatum, ut justitiam impertiretur. Quanquam verò hæc commutatio duplex inter se in eo conveniat: primò quod in utraque alienum quid judicii divini æstimatione in personam transfertur, quæ translatio non est judicii aberratio, sed ea dispositio quâ propter aliquid ab alio præstitum tibi nonnihil adscribitur ac si ipse ea persona esses à qua ortum est id factum, propter peccatum nostrum mors Christo imposita ac si peccasset, & propter Justitiam Christi vita & hæreditas nobis collata ac si justi essemus legemque implevissemus. Deinde quod utrobique nexus debuit esse inter has personas, nam neque Christo imputari potuissent peccata nostra nisi tum naturæ ejusdem vinculo, tum voluntaria sponsione nobiscum unitus esset, neque Justitia Christi nobis imputaretur nisi in unum cum ipso corpus coaluissemus. Tamen in eo longè differunt quod Christo imputatio facta est ex Justitia, Nobis ex misericordia, in illum peccatum transfertur sed abolendum, in nos Justitia sed conservanda, in illum maledictio sed absorbenda, in nos benedictio sed continuanda, in illum sordes sed abjiciendæ in profundum, in nos vestis nova primogeniti, sed induenda; hinc est quod nos verè justi & filii Dei dici possumus, at non propterea Christus vel peccator vel filius iræ, quia nec peccatum ex se habuit nec ira Dei mansit, sed transiit tantùm super ipsum.

XXXV. Licet verò luce meridianâ clariùs fulgeat hìc cœlestis veritas, non desunt tamen sua Adversariis cavilla, quibus eam obscurare & si fieri posset extinguere conantur: Ajunt Ergo 1. non posse ex eo quod Christum peccatum dicitur subrogationem vel pœnæ vel personæ inferri, quia ut *peccatum* cùm denotat afflictionem, interdum notat afflictionem tantùm ejusmodi quæ delicti quidem alicujus occasione cuipiam infligatur, interim tamen pœnæ propriè dictæ rationem non habeat, ita etiam cum pro voce concreta peccatoris usurpatur etiam eum qui *occasione tantùm peccati* alicujus affligitur significare posse. Imò ut quis peccatum vel peccator dici queat, ne hoc quidem omnino requiri ut afflictio quàm subit delicti alicujus occasione ipsi infligatur, satis esse eum ita tractari quemadmodum peccatores tractari solent & merentur, atque adeo id perferre quod alias pœnæ materia esse solet, sic vocem *peccatoris* usurpari 1. Reg. 1.

21. ubi

21. ubi Bathseba ad Davidem *Et erit cum dormierit Dominus meus Rex cum patribus suis & ero ego & filius meus Salomon peccatores*: id. tanquam peccatores tractabimur & perdemur; Idem etiam occurrere in voce *Justitiæ* peccato oppositâ quæ cùm alias pro effectu seu præmio Justitiæ usurpetur, iis quoque tribuitur qui id quòd alias justitiæ effectus & præmium esse solet, accipiunt seu qui similiter tractantur ut justi, nullâ habitâ ratione ejus quod id fiat occasione justitiæ ab aliquo præstitæ vel pietatis alicujus compensandæ gratiâ, & hanc significationem ubique locum habere ubi de justificatione nostra per fidem sermo est. 2. Contendunt E. Christum ideo dici factum peccatum quia tanqnam peccator habitus est, Deo ita permittente ut ab hominibus atroci & infami morte tanquam hominum pessimus occideretur. Sic *Soci*, l. 1. c. 8. *& Crell. con. Groti.*

XXXVI. Sed nebulas hasce quas lucifugæ ad obscurandam veritatem obducere nituntur fugare non est difficile: nam 1. gratis supponitur non probatur peccatum afflictionem non notare, quæ delicti occasione infligatur quidem, sed quæ pœnæ tamen rationem non habeat; Nuspiam enim istiusmodi apud Scriptores Sacros significatio occurret, imo constanter pro calamitate ea sumitur quæ in pœnam peccati imponitur, consulantur loca Gen. IV. 7. Num. XII. 11. & XXXII. 23. Lam. III. 39. & IV. 6. & V. 7. Zach. XIV. 19. neque contrarium evinci potest ex 1. Reg. 1. 21. nam patet ex totius capitis serie Bathsebam id velle non tantùm se tanquam peccantem cum filio suo male habitum iri, sed involvere etiam criminis alicujus quamvis ficti & falsi considerationem tanquam causæ meritoriæ pœnarum ab ipsis ferendarum regni scil. occupandi adeoque læsæ majestatis regis Adoniæ, ut patet ex vers. 10. 12. 13. falsum pariter Justitiæ vocem pro beneficio sumi quod aliàs justitiæ effectus aut præmium esse solet, licet conferatur sine ullo respectu justitiæ ab aliquo præstitæ, nam cum judicium Dei sit secundùm veritatem Rom. II. 2. non potest Justos pronunciare vel pro justis habere, qui omni Justitiâ vel suâ vel alienâ destituuntur; neque enim unquam probare poterunt id in justificationis nostræ negotio obtinere, imò quæcunque loca de ea loquuntur ea omnia vel Justitiam imputatam Christi & meritum exprimunt apertè vel supponunt; ut ex locorum collatione patere potest.

XXXVII. Perperam E. addunt 2. verba hæc nihil aliud connotare quàm Christum tanquam peccatorem habitum fuisse & tractatum, frigida enim hæc expositio ex eo 1. satis retunditur quod non dicitur tantùm habitus peccatum, sed *factus* id. constitutus, nec factus ab hominibus sed ab ipso Deo, an verò Deus fecit eum haberi peccatum & impium ab hominibus, imò voce cœlesti editisque miraculis hoc egit ut omnibus testatam faceret Christi innocentiam: aliud E. est loqui de Judicio & æstimatione hominum, aliud de judicio & ordinatione Dei, illud intendit tantùm Adversarii glossa, sed phrasis Paulina istud disertè connotat: adde etiam quod Is. LIII. 10. Christo ipsi hoc tribuatur *quod posuerit animam suam* אשׁם sive quod peccatum se fecerit, an verò id egerit ut

pro

pro execrabili & scelesto haberetur? Absit. 2. refellitur etiam id ipsum ex antithesi Pauli, opponit scil. *peccatum* & *justitiam* ut perinde nos factos Justitiam dicat in Christo quomodo peccatum ille factus est pro nobis : at Justitia simus non tantùm per falsam hominum æstimationem quia pro justis habemur, imò tanquam retrimenta mundi & sacra ac devota capita censemur, sed per veram certamque Dei declarationem quatenus ille nos propter Justitiam Christi nobis imputatam reipsa justificat, & à pœnis imminentibus liberat: ita pari planè pacto Christus peccatum factus est, non quia instar peccatoris habitus, sed quia verè ex Dei judicio reatus noster in eum conjectus est, ut eum ferendo ab eo nos liberaret. Atque hæc hactenus dicta sunto.

Bernardus Epist. cxc. ad Innocent.

Homo qui debuit, Homo qui solvit: Nam si unus, inquit, pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt, ut videlicet satisfactio unius omnibus imputetur, sicut omnium peccata unus ille portavit, nec alter jam inveniatur qui forefecit, alter qui satisfecit; quia caput & corpus unus est Christus &c.

COROLLARIA RESPONDENTIS

I. *An Christus ut pro nobis satisfaceret debuerit esse verus Deus? Aff.*

II. *An fundamentum Justificationis nostræ coram Deo sit sola Justitia Christi nobis imputata, nulla autem justitiæ habitualis & inhærentis vel infusio ex parte Dei vel præstatio ex parte nostri? Aff.*

III. *An rectè solâ fide dicamur justificari, licet ipsa sola nec sit unquam nec esse possit? Aff.*

IV. *An fides Satisfactionem Christi apprehendens sit causa impulsiva Electionis? N.*

V. *An Justificatio fidelium sit immutabilis? Aff.*

VI. *An fidelis certus esse posit de justificatione & salute sua? Aff.*

DISPUTATIO QUINTA
Quæ Tertia est
DE
SATISFACTIONIS
CHRISTI VERITATE.

Respondente DAVIDE WYS *Bernensi.*

THESIS PRIMA.

NTER ea S. Scripturæ Testimonia quæ *Personæ subrogationem* & *commutationem Pœnæ* inter Nos & Christum factam docent, ex quibus IV. argumentorum Classis pro *Satisfactionis Veritate* ducta est Disput. præcedenti, nullum videtur luculentiùs eam confirmare eo quod petitur ex cap. LIII. Isaiæ, & loco altero Petri parallelo I. c.II.x.24. ubi divini Scriptores supra quàm dici potest apertissimè totum hoc negotium nobis pandunt; Ideo peculiarem horum locorum disquisitionem hâc Exercitatione instituere visum est; antequam ad alia transeamus, ne quid prætermissum videatur, quod alicujus sit ponderis ad sanctissimi hujus Mysterii elucidationem & sententiæ nostræ confirmationem.

II. Et ad primum quod attinet, Propheta μεγαλοφωνότατος ita perspicuè & graphicè utrumque Christi statum nobis ob oculos ponit & Exinanitionem & Exaltationem, passiones & gloriam, pugnas & victoriam, mortem & vitam, ut quasi ex post facto omnia historicè referre, & ut benè observavit Hiero. non tam Prophetam futura prædicendo, quàm Euangelistam, præterita narrando agere videatur: imprimis verò Satisfactionis mysterium de quo agimus tanta cum evidentia connotat, ut nuspiam fermè illustrius de eo testimonium deprehendi queat, neque enim passiones varias & mortem ejus commemorare satis habuit, causas etiam tum efficientes tum finales mirâ dexteritate interseruit quæ apertè illud ipsum important, atque ita non semel aut bis, sed decies & quater hylasticum hoc Christi officium διαῤῥήδην asseruit.

III. Ne autem gratis illud ita præfidenter statuere videamur rem ipsam paulò accuratiùs excutiamus: Primò extra controversiam ponimus de *Meßia* apud Prophetam agi; Nam etsi scrupulus hic multùm fatigaverit Eunuchum Candaces Reginæ Æthiopum præfectum, proselytum, & Judæorum mysteriis tan-

tantùm initiatum Act. VIII. 27. qui negabat se scire nunquid de se an de alio aliquo loqueretur propheta; nobis tamen in clara Euangelii luce jam versantibus post tot illustria Apostolorum, Euangelistarum, imò Christi ipsius testimonia qui identidem ad hoc caput alludunt ut in eventu prædictionum veritatem & complementum, & ex prædictionibus eventus certitudinem demonstrent Matt. VIII. 17. Luc. XXII. 37. Rom. x. 16. 1. Pet. II. 22. 24. dubium nullum superesse potest nisi sponte cæcutire & ad tantam lucem caligare velimus; Neque hîc moramur Judæorum hodiernorum deliria qui hæc vel Josiæ Regi ut Abrabaniel, vel Jeremiæ ut R. Saadiah à Gaon, vel Abrahamo aut Mosi ut R. Alscech, vel populo Judaico ad captivitatem Babylonicam redacto, ut R. Selomo Jarchi, D. Kimhi & alii applicare magno molimine nituntur; Cùm ex suis Magistris revinci queant, qui sinceriùs loquentes jam olim hoc Messiæ vindicarunt, ut patet ex Chaldaica paraphrasi Jonathanis ubi verba Prophetæ c. LII. 13. *Ecce intelliget servus meus* reddit הא יצלח עבדי משיחא *Ecce prosperabitur servus meus Meßias* & ab hoc loco usque ad caput LIV. omnia refert ad Messiam; sic R. Selomo in hunc locum *Magistri nostri piæ memoriæ affirmant hæc de Messia dici &c.* sic in *Midrasch Ruth* & *Bereschit Rabba* loca varia ex isto capite Messiæ transcribuntur *vid. Raymund. Marti. pugio. fid.* p. 3. disp. 3. c. 10. & qui fermè omnia ab eo hausit *P. Galati.* de *arca Catho. verit.* lib. 8. cap. 15. &c. Nihil etiam nos movere debent *Hugonis Grotii* Viri cæteroquin magni, sed in rebus fidei, inconstantis & ἀλλοπροσάλλου, observationes, qui etsi in libello de Relig. Christia. totum illud caput ad Christum commodâ ac vera interpretatione retulisset, & ad nullum alium congruere affirmasset, & in tractatu eximio de Satisfactione adversus Socinum varia ex eo ad Orthodoxæ Sententiæ confirmationem argumenta petiisset, nihilominus in notis suis ad Isaiam de Christo vel parum vel nihil planè dicit in tota capitis illius expositione dicam veriùs depravatione, & id unicè quæsivisse videtur ut ostenderet hæc omnia de Jeremia commodissimè posse intelligi, atque ita in gratiam Judæorum testimonia hæc omnia clarissima Christianis eriperet, quod & alibi non semel eum fecisse deprehendimus in illustrium oraculorum V. T. explanatione; hæc inquam nos movere haudquaquam debent; Nam præterquam quod ipsa verba aliò torqueri sine vi manifesta non possunt; quis enim vel Regum vel Prophetarum fuit unquam de quo dici potuerit eum *non fecisse iniquitatem neque dolum fuisse in ore ejus*, cùm nemo etiam justissimus sine peccato vivat Proverb. xx. 9. 1. Joh. cap. 1. 8? quis de quo perhibeatur meritò, eum non sua sed aliena luisse scelera? quis tantarum virium ut totius populi iniquitates ferre potuerit, & quidem ita ut ex castigatione ejus pax illi, ex livoribus sanatio & salus ipsi contigerit? quis denique ita mori ut resurgat & semen videat æternum, quæ omnia de hoc nostro dicuntur? Accedit etiam quod illi cum quibus jam agimus rei veritatem diffiteri non possint, nobisque hac in parte adstipulari cogantur; Remotâ itaque à cardine hâc de Subjecto totius vaticinii controversiâ, ad peculiarem ejus applicationem transeundum est.

IV. Ut verò faciliùs vis argumentorum in hoc oraculo pro sententia nostra latentium deprehendatur, brevem analysim & ἐξήγησιν verborum quibus hoc mysterium potissimùm describitur instituere prius necesse est; Postquam ergo Propheta vers. 2. & 3. tenuitatem & infirmitatem Christi, abjectissimamque ejus speciem descripsit sub similitudine *virgulti teneri* aut *radicis de terrâ arenosâ & sterili surgentis*, imò & calamitates varias attigit quibus exerceri debuit quibus fieret ut in contemptum hominum veniret, qui prædicationi Euangelicæ propterea fidem derogaturi erant, eò quod in Christo nihil nisi dolor & infirmitas appareret, *despectus* inquit, *& rejectus inter homines vir dolorum, peritus infirmitatis, quasi abscondimus faciem ab illo & nihili reputavimus eum.* Jam vers. 4. rationem reddit humiliationis & calamitatum Christi ut occurrat scandalo quod ex ea consideratione oriri poterat, *sanè languores nostros ipse tulit*, &c. nam particula אכן quæ hîc adhibetur non solùm est affirmantis, sed causæ redditionem simul continet, maximè cùm aliquid præcessit quod novum & insolens videri possit. Erat autem hoc verè instar portenti eum ita prosterni ac dejici cui Deus summum in omnia imperium daturus erat, quemque ut servum electum & in quo anima ejus acquiescebat summo amore complectebatur Isæ LII. 1. Id verò nisi causa redderetur absurdum omnes judicare poterant, Itaque causa jam subjicitur quòd *languores & dolores nostros tulerit* id est pœnas omnes & ærumnas nobis propter peccatum debitas: Ille non talia meritus mala tulit quæ nos eramus meriti, quod Symmachus clarè reddit ὄντως τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν αὐτὸς ἀνέλαβε, καὶ τὰς πόνους ὑπέμεινεν, ut innuat *languores* ac *dolores* Christo impositos nihil aliud fuisse quàm *peccata* nostra & *pœnas* iis debitas. Ea cæteroquin futura erat Judæorum totiusque populi incredulitas ut non agnituri essent rationem veram cur tam duriter affligeretur Christus, sed ob sua propria scelera cæsum & percussum à Deo essent reputaturi, quem tamen innocentissimum noverant, cuique Judex ipse innocentiæ testimonium erat perhibiturus; Unde addit *Et nos* id. *sed* (ו enim hic est adversativum) *existimavimus eum percussum à Deo vulneratum & humilitatum*; Verùm perversum & falsum hoc ac temerarium judicium redarguit, causam proximam meritoriam istorum dolorum pressiùs notando vers. 5. *Atqui ipse vulneratus est propter iniquitates nostras &c.* id. quicquid præposterè & perversè judicet mundus, quasi propter propria peccata à Deo affligeretur, certum tamen est eum non suo sed nostro merito punitum fuisse, nostra illi peccata quorum reatum in se susceperat tanti doloris & cruciatus causam & materiam attulisse.

V. Porrò quia Christus ut perfectus esset Servator non tantùm mala depellere & auferre debuit, sed & bona conferre, non tantùm à morte & exitio liberare, sed & salutem vitamque acquirere, ideo subdit statim Propheta *Castigationem pacis nostræ super eum positam fuisse & nos ejus livore sanatos fuisse.* Vox מוסר quâ hîc utitur propriè *disciplinam* & *institutionem* notat, quia verò pueri & rudes ac ignavi discipuli non verbis tantùm sed & verberibus nonnunquam opus ha-

habent ut ad officium impellantur, hinc fit ut secundariò & metaphoricè pro *castigatione* ponatur, imò & materialiter pro ipsa *pœna* seu supplicio propter peccatum inflicto, Hose. v. 2. *Et ego* מוסר *correctio seu castigatio omnibus illis* id. castigabo eos propter suas prævaricationes. Ita notatur afflictio quæ habet rationem pœnæ sive illa sit νουθετικὴ sive παραδειγματικὴ; neque reperire licet in Scriptura vocis istius usum quum afflictionibus tribuitur sepositum ab omni culpæ respectu; Non simpliciter autem dicitur *Castigatio*, sed *Castigatio pacis nostræ*; scilicet ut finis ejusdem notetur id. quæ pacem nobis conciliet, phrasi hebraica, quæ innuit calamitates & pœnas illi impositas non alium finem habuisse quàm pacem nostram & salutem; sive per pacem qualemcunque felicitatem intelligamus, ut *pacis* nomine Hebræi omnigenam benedictionem & prosperitatem interpretantur, sive speciatim fœdus pacis & reconciliationem nostram cum Deo cum quo gravissimæ nobis propter peccatum intercedebant inimicitiæ, qui primarius fuit mediationis scopus. Ita quia dissidium illud tolli non potuit nisi præviâ satisfactione, quâ ira Numinis placaretur & peccata expiarentur castigationem intercedere necesse fuit non tantùm ut afflictionem, sed ut pœnam ac λύτρον propriè dictum. Atque id ipsum alia similitudine persequitur, *plagarum* & *sanationis*, quemadmodum peccata spectari possunt vel ut *crimina* quæ Deum offendunt, vel ut *vulnera* ab antiquo serpente inflicta quæ gravissimè hominem sauciant & lædunt, ita sub illa prima σχέσει opus est pœnâ castigatoriâ ad tollendum reatum, in ista verò livoribus & plagis utitur mirabiliter ad sanitatem restituendam: חבורה sive μώλωψ *livor* est id. verberum in cute vestigium, vel cutis ex incussione vulnerum sugillata, Lati. *Vibex* & metony. pro *vulnere* ponitur, quia à vulnere provenit & ejus nota est & vestigium: dicit E. Christum sanitatem nobis attulisse plagis suis, livorem ejus nostram factam fuisse medicinam, ejus dolores nostram sanitatem, ejus vulnera vulnerum nostrorum emplastrum: quæ sanè salvandi ratio eò admirabilior videri debet quod ex ipsis malis nostris remedium adversus ea salutare petit, & Diabolum illis ipsis armis quibus nos devicerat, debellat: peccatum mortem nobis intulerat, at Christus moriendo mortem ipsam destruxit, & peccatum abolevit Heb. II. 14. Rom. VI. 6. Lex maledictioni divinæ nos mancipabat, at per maledictionem benedictionis cœlestis author nobis fuit, & ita in cruce Legis chirographum delevit, ut nulla sit ampliùs adversus nos condemnatio. Gal. III. 13. Col. II. 14. Ro. VIII. 1. Diabolus sævissimam suam tyrannidem per metum mortis in nos exercebat, & Christus in morte ipsa quæ ultimum fuit Satanæ propugnaculum Diabolum ipsum funditus delevit & de eo triumphavit Col. II. 14. Heb. II. 14. 15. Denique gravissima scelera nostra lethale vulnus nobis intulerant, & ex ipsis vulneribus ut ex ipsa vipera theriacam saluberrimam ad sanationem nostram confecit, dum plagis suis remissionis peccatorum & sanctificationis fontes nobis aperuit: quis ergo non miretur & venerabundus suspiciat admirabilem illam Sapientiæ divinæ rationem quâ ex malis bona, ex mi-

seriâ felicitatem, ex maledictione benedictionem, ex morte vitam ut olim ex tenebris lucem educere novit?

VI. Sic Propheta mortem Christi ejusque causam tum impulsivam tum finalem connotavit, inde iniquitates, hinc pacem & sanationem nostram; Ut autem meliùs infigat mentibus hominum beneficium hoc mortis Christi eximium, ostendit quàm necessaria fuerit salus illa cujus priùs mentionem fecerat & à quo procurata, nisi enim perspecta nobis fuerit miseria & necessitas nostra, nunquam intelligemus quàm expetendum sit remedium quod Christus attulit, neque eâ qua par est reverentiâ & gratitudine summum illud beneficium excipiemus, nisi primarium ejus authorem intelligamus; Itaque utrumque attingit vers. 6. & prius quidem cùm ait *Nos omnes tanquam oves errasse quemque in viam suam declinaße* id. perditos omnes fuisse donec ab ipso vindicaremur: posterius verò cùm addit *Jehovam traduxisse in eum nostras omnium iniquitates*: quæ verba inprimis ad rem nostram faciunt, tum quia iniquitates nostræ dicuntur in Christum *traductæ* non sanè quoad *culpam* à qua immunis ille semper fuit, sed quoad *reatum* tantùm & pœnam quam sustinere sponte voluit, tum quòd traductæ dicantur *à Jehova* quatenus sapientissimo consilio has illi pœnas ut Judex Sponsori nostro imposuit, nihil enim hac in parte factum ab hostibus Christi quàm quod *manus & consilium Dei* id. decretum efficacissimum & potentissimum, antea *præstituerat* Act. IV. 28. Hîc verò Adversarius nullum non lapidem movet ut genuinum horum verborum sensum nobis extorqueat, aliam præposteram interpretationem comminiscendo quasi nihil aliud vellet Propheta quàm *Deum occurrisse per ipsum vel cum ipso iniquitati omnium nostrûm* nempe *prædicatione & dulci credentibus facta promißione*, Sed corruptela hæc per se corruit 1. quia repugnat apertè vox Hebræa הפגיע conjugationis Hiphil quæ non unicam sed duplicem actionem significat, Ideo cùm פגע in Kal. propriè sit *occurrere* sequitur ut הפגיע in Hiph. sit *fecit occurrere*; Cùm autem alicui occurratur, vel in malum nocendi causa, vel in bonum ad intercedendum & deprecandum ut infr. vers. 12. לפשעים יפגיע id. *pro peccatoribus intercedet*. Ideo duplici sensu hæc vox usurpatur in Scriptura, sed posterior hîc locum habere nequit, nam tum diceretur, *Deum rogare feciße pro eo iniquitates omnium nostrûm* quod est longè absurdissimum vel ipso Socino judice; accedit etiam quod omnia quæ proximè antecedunt & sequuntur ad afflictionem non ad deprecationem pertinent: Ergo non ferunt verba alium sensum quàm hunc, *fecit Deus in illum occurrere* id. impegit, incussit, transtulit in ipsum pœnas iniquitatum omnium nostrarum: sic intellexerunt LXX. καὶ Κύριος παρέδωκεν αὐτὸν ταῖς ἁμαρτίαις ἡμῶν *tradidit eum Deus iniquitatibus nostris*; Symmachus Κύριος καταντῆσαι ἐποίησεν εἰς αὐτὸν τὴν ἀνομίαν πάντων ἡμῶν, *Dominus fecit occurrere in ipsum peccatum omnium nostrûm* Vulgata *posuit Dominus in eum* quasi respiciens ad hircum emissarium Syrus *Dominus fecit ut irruerent in eum peccata omnium nostrûm*; Nam quod hæreticus hoc ad prædicationem Christi & promissiones ejus refert satis ex ipsa orationis serie refellitur, ubi

de

de præconio vel promissionibus nihil, sed de supplicio & pœnarum satione multa habentur.

VII. Quod potissimùm ex sequentibus liquet ubi fusiùs rem eandem exequitur vers. 7. *mulctatus est & afflictus nec aperuit os suum.* Traductio quippe illa & velut occursus iniquitatum non potuit aliter fieri quàm per imputationem, quâ constitutus est pœnarum debitor pro nobis omnibus; debitum verò illud ita volente Deo contractum & filio impositum effecit ut mulctaretur & affligeretur; Quia verò pœna illa nullius fuisset ponderis & momenti apud Deum nisi liberrimè à Christo lata fuisset, nisi enim voluntariam mortem subiisset inobedientiæ nostræ culpam expiasse non videretur: Ideo ne quis hæc â Deo Patre ita disposita esse arbitraretur ut filio invito acciderint, aut qui conquereretur injustè secum agi, propterea summam ejus patientiam & obedientiam commendat, qui inter medias ærumnas & probra quibus impetebatur ne os quidem suum aperuerit. Notanda est autem verborum vis eoque magis quod difficultate carere non videntur נגשׂ והו נענה Vulgata ita reddit *oblatus est quia ipse voluit*; sed coactior hæc est interpretatio quàm ut admitti possit, nam etsi נגשׁ per שׁ sign. adducere & admovere, tamen per שׂ aliud planè designat, Itaque commodior est sententia *Tremellii* & aliorum qui per *exigitur* interpretantur, nam cùm verbum נגשׂ duos tantùm significatus obtineat in scriptura, primum proprium *exigendi* ut 2.Reg. XXIII. 34. Zach. IX. 8. alterum figuratum & metaph. *opprimendi* & *affligendi* quia in exactione sæpe est oppressio, alteruter hîc obtineat necesse est; posterior verò locum habere non potest, siquidem in eodem commate additur והו נענה quod de ea afflictione & calamitate intelligendum esse patet ex vers. 4. ubi dicitur מענה id. *attritus* voce ab eadem radice derivata, at inanis esset tautologia si de eodem diceretur *opprimitur & ipse affligitur*; superest ergo ut vox illa propriè sumatur ut significet *exactionem pœnæ* & referatur ad nomen proximè antecedens *peccatum*, quod hîc subaudiendum, *exigere* autem *peccatum* nihil aliud est quàm exigere pœnam peccati, atque ita optimè cohærebunt, exactio pœnæ à Christo & ejusdem afflictio; nam à Christo Sponsore debitum nostrum exegit Pater severissimè unde ipse afflictus est; Exigitur ergo pœna propter quam ipse affligitur. Ita τὸ נַעֲנֶה ad afflictionem & perpessionem refetur: Non malè quidam volunt vocem posse sumi in proprio significatu *respondendi* quod eodem recidit, ut sic respondeat exigenti; quasi dicas *ab eo exactum est* scilicet peccatum & *ipse respondit* id. persolvit pro nobis, respondit, inquam, *re* solvendo ut fidejussor, non *ore* obloquendo: quid enim ille interea an reluctatur aut moras nectit? imò contra sponte se judicio Dei subjicit, & ne *os quidem suum aperit quasi ovis ad mactationem deducta*: nam & ipse agnus erat Dei qui tollere debuit peccata mundi; Quæ patientia admirabilis & à Petro commendatur, & ab Euangelistis non semel describitur, dum ipse nihil ad falsas Judæorum excusationes reposuit; etsi justa suppeteret defensio, tacuit tamen coram tribunali Pilati Matth. XXVII. 12. 14. nimirum quia reatu nostro se

ſe obſtrinxerat, voluit tacitus judicio acquieſcere, ut nobis pleno ore gloriari liceret in ejus abſolutiſſima juſtitia. Ita mortem ipſius verum fuiſſe ſacrificium docere voluit Vates ſacer in qua victima ſponte & lubenter ſeſe ſtitiſſet, quò pertinet illud Pſ. XL. 5. 6. *Ecce venio*, nam alias litatum non fuiſſet, quomodo apud Ethnicos non litabatur & ἄθυτον ἱερὸν exiſtimabatur ſi victima ſeſe retraheret ab aris aut mugitum ederet unde illud Ovidii *mugitus victima diros edidit.* At noſter Agnus ne balavit quidem licet humeris ſuis ferret peccata omnium noſtrûm.

VIII. Ex hac autem analytica verborum ἐξηγήσει jam proclive eſt agnoſcere quanta exurgat argumentorum ſeges pro Satisfactionis Veritate. 1. Quum *Christus* dicitur *languores & dolores noſtros atque iniquitates tuliſſe* verſ.4.6.8.11.12. pœna hæc vicaria non obſcurè indicatur, nam ſi non ſuos ſed noſtros dolores tulit, utique innocens reſpectu ſui, ſed noſtrâ culpâ tantùm reus percuſſus eſt, adeò ut peccata noſtra fuerint cauſa meritoria & impulſiva cruciatuum quos tulit: qui verò pœnas alteri debitas in ſe recipit & transfert, in alterius locum & vicem ſubrogatus meritò dicitur, atque adeo eadem vel æquivalentia patiendo pro ipſo ſatisfacere: Nam præterquam quod is eſt frequentiſſimus & tritiſſimus ſcripturæ uſus ut *peccata portare* is dicatur qui pro peccatis punitur & plectitur vide Lev.V.1. & XIX.8. & XX.17.20. & XXIV.13. Num.XIV.33. Ezech.XXVIII. 20. & alibi ſæpius; repugnat etiam ipſa ratio ut is alicujus peccatum portare dicatur, qui ſolâ peccati occaſione patitur, niſi pœnas etiam peccati perferat ac in ſe recipiat; quis enim dixerit dominum qui ex furis peccato damnum patitur illius peccatum portare, cùm etſi occaſione furti affligatur in bonis ſuis, furti tamen pœnas non ſuſtineat nec pro furto puniatur. Hanc vero lationem eſſe pœnalem & ſatisfactoriam evincitur ſecundò ex verſ. 10. *ubi dicitur animam ſuam poſiturus in ſacrificium pro peccato* תשים אשם נפשו; nam אשם hîc *piaculum* ſive victimam piacularem notare dubitari non poteſt; quemadmodum verò victima in Rei locum ſubſtituta pœnam peccatoris ſuſtinendo, reatum ejus expiabat, quod manuum impoſitione ſignificabatur, & peccatum portare propterea dicebatur; ita pariter Chriſtus agnus Dei qui peccatum pro nobis factus eſt, peccata noſtra tulit verè, quia mortem nobis debitam in ſe recepit ut ab ea nos eximeret; cur verò poſitum *ſacrificium pro delicto* ſi delictum potuit expiari, vel expiatum eſt reipſa ſine ſacrificio hylaſtico?

IX. Accedit 3. quod non tantùm dicatur dolores noſtros tuliſſe ſed *& attritus fuiſſe* & *percuſſus à Deo propter peccata noſtra* quod diſp. præced. cauſam meritoriam notare probavimus. Item quòd *Deus in ipſum conjecerit & tranſtulerit iniquitates omnium noſtrûm* verſ.5.6. quòd *voluerit Jehova eum conterere* verſ. 10. ubi talis innuitur peccati latio quæ perpeſſionem conjunctam habet graviſſimam & judiciariam peccatorum imputationem; peccata autem ferre patiendo, atque ita ut inde alii liberentur quid aliud indicare poteſt, quàm pœnæ alienæ ſuſceptionem voluntariam & juſtam inflictionem? Nam quod Adverſarii hoc ad occaſiona-

ſionalem Chriſti calamitatem referunt, quia Deus voluit eum iniquitatum noſtrarum occaſione mori, dilutius eſt quàm ut vim phraſeos propheticæ reddat, quæ non occaſionalem tantùm, ſed veram & propriè dictam cauſam meritoriam importat; rurſus quo pacto diceretur Deus conjeciſſe in eum iniquitates omnium noſtrûm, quod non aliò quàm ad pœnæ tranſgreſſionem referri poteſt, ſi non alium in finem mors illi eſt illata quàm ad doctrinæ confirmationem vel conſtantiæ exemplum? 4. *Caſtigatio pacis noſtræ* dicitur *poſita ſuper ipſum* ut ſcilicet haberemus pacem cum Deo à quo per peccatum averſi fuimus, at quid opus fuit hâc intercedente caſtigatione ad pacem obtinendam ſi remiſſionem liberam abſque ſatisfactione nobis indulgere conſtituerat, quare ex livore nobis ſanitas & plaga propter prævaricationem populi illi impoſita, ſi ſatisfactio hîc nulla fuit neceſſaria, hoc eſt nec livor nec plaga? ſanè ſummus ille quo filium ſuum proſequitur amor Pater, non patitur nos credere illum vel nulla vel levicula aliqua de cauſa duriſſimæ morti exponere voluiſſe, ſed graviſſimam aliquam & ſummè neceſſariam rationem intercedere neceſſe fuit ad id ut hoc conſilium iniretur, hæc verò nulla dari poteſt alia quàm Juſtitiæ divinæ ſatisfactio ad cujus placationem noſtra ille peccata in cruce portare & à Deo atteri atque vulnerari debuit.

X. Denique ſi totam contextus prophetici ſeriem attendimus, videbimus diſtinctè omnia & ſingula quæ ad hoc negotium pertinent connotari, tam quæ ſpectant Chriſti in locum noſtrum ſubſtitutionem, quàm ea quæ ad ejus pro nobis ſatisfactionem referuntur; Nam ſi ad veram & propriè dictam ſatisfactionem hæc vulgò requiri dicuntur ut ſit in eo qui ſatisfacit calamitatum & miſeriarum omnium nobis debitarum latio, ut lationis illius *cauſa impulſiva* & meritoria ſint peccata non ſua ſed noſtra, *Cauſa efficiens* Dei juſta imputatio & Vadis voluntaria ſuſceptio, *finalis* peccati expiatio, & plena debiti perſolutio, *effectum* denique ac fructus perfecta redemptio & æterna ſalus, hæc omnia ſigillatim hîc commemorantur, 1. pœnarum latio nam *ille morbos noſtros tulit & dolores portavit* verſ.4. 2. Cauſa impulſiva meritoria nam *ipſe dolore affectus fuit à defectionibus noſtris &c. à prævaricatione populi plaga ipſi* verſ. 5. 8. cùm ipſe interim inſons planè & abſque peccato *violentiam non fecerit nec dolus fuerit in ore ejus* verſ. 9. 3. Dei juſta imputatio, *nam Jehova fecit in eum incurrere iniquitatem omnium noſtrûm* verſ.6. & *Deo ipſum placuit conterere* verſ. 10. 4. Chriſti voluntaria ſuſceptio, nam *afflictus fuit nec aperuit os ſuum, ſicut parva pecus ad occiſionem ductus eſt* verſ.8. 5. peccati expiatio & debiti plena perſolutio, nam *poſuit animam ſuam hoſtiam pro delicto* verſ.10. & *à coarctatione & judicio aſſumptus eſt* verſ.8. 6. Denique ipſa redemptio & ſalus, *ex caſtigatione pax, ex vibicibus ſanitas* verſ. 5. & *ubi poſuerit animam ſuam reatum videbit ſemen, prolongabit dies, & beneplacitum Domini proſperabitur in manibus ejus* v. 11. *Pro labore animæ ſuæ ſatiabitur, ſervus ille Juſtus juſtificabit plures cognitione ſui* &c. v.12. Quid clarius & ſignificantius dici potuit pro noſtra ſententia? ſanè nullis verbis magis emphaticis exprimi à nobis nunc

quidem posset aut declarari. At si alia planè fuit Prophetæ mens, si nihil minus in animo habuit quàm Satisfactionem Christi nobis commendare, cur iis verbis usus est, quæ apertissimè & propriissimè eam designant, atque ita occasionem periculosissimè errandi toti Ecclesiæ præbuit? Sed non patitur sanctissimus divini Vatis zelus; & ingenuus candor ut quicquam tale de eo cogitemus; Imò hæc planè nos persuadere debent non aliam fuisse ejus à nostra hac in parte sententiam. Ex quibus omnibus fortissimum jam colligitur argumentum. Qui subiit & præstitit omnia à reis & debitoribus peragenda, sic ut ipsius castigatio cesserit in imponentis satisfactionem, ipsius sacrificium in delictorum expiationem, ipsius vibices & vulnera in delinquentium sanationem; qui ita peccata omnia tulit nostra, humeris suis Deo ita volente imposita ut ea à nobis abstulerit, qui ea tanquam piacularis victima expiavit & hoc pacto homines redemit & salvavit, Is revera non exemplo tantùm aut præconio, sed & merito ac Satisfactione Servator est dicendus; At hoc ipsum pro nobis Christus implevit ut ex ante dictis patet, E.

XI. Ita locus hic invictè militat pro sententia nostra, non dissimulanda tamen sunt quæ effugia hîc captare conantur Adversarii, quanto major enim est vis istius argumenti tanto majores sunt eorum conatus ad illud eludendum 1. Hinc facilè probare se posse putant Satisfactionis veritatem nulla ratione ex isto colligi loco, quia phrasis *portandi peccata* quâ nititur præcipuè argumentum ambigua est & πολύσημος & licet aliquoties pœnæ lationem significet, tamen non rarò etiam pro simplici *ablatione* ponitur, quemadmodum *ferre* & *portare* per metonymicam quandam translationem *auferre* nonnunquam designant, cujus translationis hæc fuisse videtur ratio quod qui aliquid aufert aliunde, tantisper dum illud deponat aut abjiciat, portare soleat sic Exo. XXXIV. 7. Deus dicitur *portare iniquitatem & peccata*, non utique ferendo, sed auferendo & condonando *Jehova servans misericordiam millibus, portans iniquitatem & peccata* ubi occurrit verbum נשא quod hoc in loco legitur; sic Num. XIV. 18. & alibi; nihil ergo absurdi esse pertendunt si dicatur Christus hoc sensu portasse languores & iniquitates, non quod sustinuerit universas pœnas nobis debitas, sed quòd à nobis omnes dolores & languores abstulerit, & nos ab omnibus nostris malis liberaverit. 2. non posse locum aliter intelligi quàm de peccati & pœnæ remotione probant ex Matth. VIII. 16. 17. ubi impletum dicitur istud vaticinium quando ægros sanabat & varios morbos curabat; *vespere autem facto* inquit Matth. *obtulerunt ei multos dæmonia habentes, & ejiciebat spiritus verbo & omnes malè habentes curavit, ut adimpleretur quod dictum est per Isai. dicentem ipse infirmitates nostras accepit & morbos portavit* ut ergo morbos portasse dicitur non in se tranferendo, sed à nobis auferendo; Idem etiam de peccatis intelligendum esse. 3. confirmant eandem hanc expositionem ex typo Hirci emissarii, unde videtur petita hæc loquendi ratio, de quo Levi. XVI. dicitur quòd super eum Aaron jussu Dei omnia populi delicta confitebatur & ejus capiti imponebat, quæ deinde emis-

ſus in deſertum ſecum aſportabat; non enim illi hirco verè peccata populi imputari potuiſſe, neque eum abeuntem verè ſecum illa portaſſe: ſed Dominum innuere tantùm voluiſſe non minus à populo ablata fuiſſe omnia peccata, quàm ſi hircus ille ſuper ſe univerſa habens in deſertum illa aſportaſſet; non potuiſſe dici ſatisfeciſſe peccatis quia nihil de ejus morte quæ tamen ſecundùm nos neceſſaria erat, perhibetur. 4. quod ſi locutio hæc urgeatur & ad calamitatis inflictionem referatur ne ſic quidem ſatisfactionem poſſe elici contendunt, quia non ſemper pœnæ lationem connotat, ſed ſimplicem afflictionem occaſione peccati illatam, ut patet ex Num. XIV. v. 39. Thre. v. 7. 5. vellicant etiam verba verſ. quinti ubi dicitur *caſtigatio pacis noſtræ ſuper eum* quaſi nihil aliud ſignificent quàm Chriſtum flagella & afflictiones ſubiiſſe quæ nobis pacem id eſt felicitatem & quietem pepererunt; Nam מוסר pro flagello tantùm & afflictione poni, non pro vera punitione, innuere vocem *pacis* quæ ei non obſcurè opponitur; nempe quia antitheſis non eſt inter punitionem & pacem quemadmodum eſt inter pacem & afflictionem. 6. Denique verſ. 8. ubi dicitur quod Jehova הפגיע *fecit occurrere iniquitatem noſtram ſuper ipſum*, reponunt dupliciter reddi poſſe commodius quàm à nobis fieri ſoleat, aut & *Jehova occurrit per eum iniquitati omnium noſtrûm* ita ut Deus per Chriſtum omnes iniquitates vel iniquitatum pœnas à Nobis, illis quodammodo per ipſum vel cum ipſo occurrendo depulerit; vel & *Jehova occurrere fecit ei iniquitatem omnium noſtrûm* id. ut Deus effecerit ut omnium noſtrûm iniquitates Chriſto obviam fierent & ipſum quodammodo aggrederentur cùm noſtrarum iniquitatum causâ mori eum voluerit: ſic illi perverſiſſimè locum hunc detorquere conantur in propriam perniciem, vide *Socin. de Serva.* p. 2. c. 4. 5. *Catech. Racov.* c. 8. q. 33. *Crell. adv. Groti. Smalz. contra Frantzi.*

XII. Nos verò eorum peſtifera ſed imbellia tamen tela ſic repulſum imus. Nam in 1. ſe prodit ſolitus eorum *paralogiſmus* à *particulari*, *Portare* interdum ſignificat *auferre* & removere, & vox Heb. נשא aliquoties eo ſenſu uſurpatur; Ergo & hîc pariter intelligenda venit: Quamvis enim daremus hunc ſignificatum quibuſdam in locis occurrere, tamen ut in omnibus, & eo præſertim de quo inter nos controvertitur Iſaiæ loco pro ſola peccatorum remotione & ablatione, non verò pro eorundem receptione & tranſlatione in Chriſtum accipi debeat nunquam à nobis impetrabunt: Nam cùm occurrit vox ambigua, ex circumſtantiis, orationis ſerie, & materia ſubjecta ſignificatio genuina petenda eſt, atque ita ſtatuendum eſt primariam & propriam ſignificationem quantum fieri poteſt retinendam eſſe nec ad tropicam & impropriam temerè & ſine gravi cauſa recurrendum eſſe; Hîc verò graviſſimæ ſunt cauſæ cur juxta receptam ſententiam verbum hoc de *geſtatione* vera, non de ſimplici remotione intelligamus, quia eſt *primaria & maximè propria vocis iſtius ſignificatio*, quæque frequentiſſima eſt ubivis in Scriptura, conſulantur loca apud eundem Prophetam Iſ. c. XXX. 6. & XL. 11. & LII. 11. & LX. 6. & LXVI. 12. hîc enim ut & alibi

ſæpius verè ſignificat aliquid portare maximè cùm peccato adjungitur; nam ut Hebræi ſignificent id quod Latini dicunt *pœnas pendere* nullam phraſim habent magis receptam quàm hanc *ferre peccatum* ut Latini etiam dicunt *luere delicta* hoc eſt delictorum ſupplicia; ſic ex ordinario uſu ſcripturæ ſumi probavimus antea; nec diffitetur Socin. Prælecti. c. 21. *fatemur* inquit *locutionem hanc portare ſeu ferre peccatum ſive iniquitatem idem ſignificare ſolere, quod peccati pœnas dare ſive ut verbum verbo reddamus peccati pœnam ferre, peccati enim & iniquitatis pœna potiſſimum ſignificatur.* Cùm Ergo uſitatiſſima hæc ſit & communiſſima iſtius verbi acceptio cur nullâ ratione cogente ad aliam rariorem & inſolentiorem confugeremus, maximè cùm hanc eſſe retinendam non paucæ nec leves ex ipſius textus viſceribus petitæ demonſtrent rationes?

XIII. Prima petitur ex conjunctione verbi סבל quod priori annectitur *languores noſtros ipſe tulit & dolores noſtros bajulavit* סבלם quod repetitur etiam verſ. 11. *& iniquitates eorum portabit* יסבל, quanquam enim ipſa peccatorum ſuſceptio & latio ex priori voce ſatis colligeretur, ne quis tamen argutaretur τὸ נשא de ſimplici *ablatione* vel *remotione* intelligendum eſſe, ideo Propheta addere voluit verbum סבל ἐξηγητικῶς quod non aliam quàm portandi ſeu onus impoſitum bajulandi ſignificationem obtinet, unde quem *bajulum* vulgo vocamus Scripturæ vocant סַבָּל id. νωτοφόρον dorſo ferentem ut LXX. vertunt 1. Reg. v. 15. & onus quod geſtatur humeris ita ut portantem premat dicitur סֵבֶל סִבְלָה Exod. 1. 12. & Pſ. LXXXI. 7. unde nonnulli *ſabulum* Latinis dictum volunt, quod arena valde ſit ponderoſa. Cùm Ergo vox hæc quæ unicum ſignificatum bajulandi obtinet addatur præcedenti quæ πολύσημος eſt & ambigua, patet priorem ex poſteriori eſſe interpretandam. Nec ſine cauſa Spiritus S. videtur duas haſce voces conjunxiſſe ut perfecta peccatorum latio innueretur, quippe τὸ נשא ipſum actum tollendi onus in humeros atque adeo ſuſceptionem propriè deſignat, סבל verò geſtationem oneris impoſiti ac ſuſcepti. Ita Chriſtus gemina hac phraſi portaſſe peccata dicitur quia non ita ſuſcepit impoſita ſibi peccata noſtra, ut ſub onere fatiſcens ea depoſuerit & abjecerit impar oneri tanto, ſed ſuſcepta ritè portavit & pertulit. Itaque ſive conſideretur conjunctio utriuſque vocis, ſive relatio & σχέσις unius ad alteram neceſſariò vera peccatorum ſuſceptio & latio, non ſimplex ablatio colligitur; Neque ullius eſt momenti Crellii inſtantia quâ *auferendi* ſignificationem etiam in verbo סבל locum habere debere contendit, verſ. 11. quum de Chriſto dicitur *de labore animæ videbit & ſaturabitur; cognitione ſui juſtificabit ſervus meus multos, & iniquitates eorum ipſe portabit, ubi iniquitatum bajulatio commemoratur tanquam aliquid quod extiturum ſit poſt mortem Jeſu Chriſti & tanquam præmium laboris quem is mortem ſui eundo pertulerit, quod profecto eſſe non potuit puniri in ipſo peccata noſtra, id enim neque mortem conſecutum eſſet, ſed unâ cum ipſa morte peractum fuiſſet, neque præmium laboris dici poſſet ſed labor ipſe* verſ. 11. Nam etſi bajulatio peccatorum referatur à Propheta poſt juſtificationem quam per

fidem in ipsum consecuturi erant fideles, & post satietatem id. præmium quod ipse ex labore suo relaturus erat, non sequitur tamen contigisse postea, imò debuit reipsa antecedere, quia his verbis causa redditur præmii quod obtinere debuit & fundamentum ponitur justificationis quam electis conferre debuit, quare enim justificare potuit servus ille dilectus per cognitionem sui fideles, nisi quia portando eorum peccata in cruce pro iis satisfecerat? Itaque copula ' quæ hîc apponitur *causaliter* est intelligenda ut sæpe alibi, quod observatum Tremellio qui vertit in præterito, *quorum iniquitates ipse bajulaverit*; falsum etiam quod supponit portationem iniquitatis statui à Propheta præmium laboris Christi, cùm potiùs recenseatur tanquam ipse labor qui fuit præmii causa, nam statim vers. sequenti addit commemorans gloriam quæ illam calamitatem erat secutura *Ideo partem ei dabo in multis & dividet spolia, &c.* nim. propterea quòd animam suam morti exposuerit & portaverit multorum peccata ut ibid. additur.

XIV. 2. *Ex modo portandi* qui est *vulneratio & attritio* vers. 5. 6. *labor animæ* vers. 10. neque enim dicitur simpli. peccata vel languores tulisse, sed ita tulisse ut propterea fuerit vulneratus & contritus, ut propter prævaricationes nostras plagâ affectus fuerit, atque adeò laboraverit anima ejus; quis verò hinc non videat non loqui prophetam de nuda & simplici peccatorum & pœnarum remotione, sed de onerosa & molesta portatione ac gestatione quâ Christus pœnas peccatis nostris debitas in corpore suo sustinuerit, ut ab illis liberaremur? quid enim attinebat hîc commemorare summam ejus ignominiam & exinanitionem, extremos cruciatus & dolores quos perpessurus erat, si nihil aliud præstiturus erat Christus in hac iniquitatum portatione quàm quod eas supremâ suâ authoritate & gratiâ removeret & auferret? Accedit etiam quòd non tantùm portasse dicatur peccata, sed & in se recepisse; castigatio enim pacis nostræ dicitur fuisse עָלָיו *super eum* & Deus conjecisse *in eum* iniquitates omnium nostrûm, quod utique frustra diceretur, si auferendo tantùm & non etiam ferendo & in se recipiendo pœnas iniquitatum portasset.

XV. 3. *Ex simili* ibidem allato, nam eodem modo dicitur portasse peccata quo modo victimæ portabant peccata, nam phrasis illa per istam exponitur vers. 10. dum dicitur posuisse animam suam sacrificium pro delicto; peccata verò victimis ita fuerunt imposita ut non tantùm ea auferrent per expiationem typicam, sed & iis typicè imputarentur per æstimationem juridicam, quò pertinebat ritus impositionis manuum super caput hostiæ & confessio peccatorum quæ fieri solebat; Ita cùm Christus verè sit victima nostra piacularis qui propterea *peccatum* dicitur factus à Deo 2. Cor. v. 21. ut antea visum, portatio ista non potest sine vi quadam ad *portationem activam* tantùm vel authoritativam si fas ita loqui, id. meram ablationem referri, sed optimè ad *gestationem passivam* & satisfactoriam accommodatur. 4. denique ex ipsa Adversariorum sententia, nam si auferre debuit Christus peccata, utique & ferre debuit, nunquam enim ea auferre

potuisset ut Mediator, nisi eorum pœnas sustinuisset ut Sponsor, primariis debitoribus indemnitatem & immunitatem à pœna præstando. Ita hæc tanquam contraria & ἀντιδιῃρημένα non sunt opponenda, sed componenda ut subordinata; peccatum ferre & auferre, quia ut non tulit nisi ut auferret, ita non abstulit nisi ferendo.

XVI. Atque hinc luculenter patet quid ad illa loca respondendum sit in quibus *Deus dicitur portare iniquitatem* non *satisfaciendo*, sed simpli. *condonando* Exod. XXXIV. & Num. XIV. nim. disparem esse planè rationem, & dissimilia conferri. Nam aliter *Deus* dicitur portare peccata, aliter *Christus*, Christus ita fert ut propterea dicatur peccatum & execratio fieri, propterea atteratur, vulneretur, occidatur, quod de Deo nuspiam perhibetur, quid mirum ergo si Christus ferat peccata pœnas luendo, Deus contra reatum condonando, & pœnam removendo? Ita pro ratione subjectorum phrasis diversimodè explicari necessariò debet, ne sensum fundat absurdum & alienum; Deus enim cùm sit ἀπαθὴς & doloris omnis expers non potest portare peccata eorum pœnam suscipiendo, ideo manifesta ratio compellit nos deserere significationem propriam & figuratam assumere, at in Christo nihil tale occurrit; nam ex quo particeps factus est carnis & sanguinis, obnoxius factus est iisdem infirmitatibus & tentatus in omnibus nobiscum excepto peccato, unde nihil obstat quo minùs verè in se pœnas peccatorum receperit ad patiendum pro ipsis, quemadmodum constat eum gravissimis doloribus & cruciatibus exercitum fuisse.

XVII. Secunda exceptio petita est ex collatione Euangelistæ cum Propheta, in qua mirè sibi plaudunt quasi nodus plane ἄλυτος sit & inexplicabilis, quia oraculi illius complementum apud Matth. VIII. refertur ad morborum sanationem quos Christus non tulit sed abstulit, *quid* inquit Ostorodus *an Christus infirmorum morbos in se recepit & loco eorum ægrotavit & sic eosdem sanavit? nemo hoc affirmabit, sed potius dicit Christum morbos illorum potentiâ suâ divina abstulisse & abjecisse.* Difficultas hæc in speciem gravis & ardua, sed variè tamen responderi potest. 1. Vel Adversarii pertendunt Prophetam de morbis tantùm corporalibus loqui vel non, illud ut opinor ne dixerint quidem, istud verò eorum hypothesim destruit, nam ut diversi sunt languores, ita diversimodè eos tulisse dicitur, & rei naturæ & statui suo convenienter, corporeos quidem removendo non ferendo, spirituales verò & ferendo, & auferendo, quia ita rei natura postulabat; quod si quæritur qua tandem ratione applicatio hæc convenienter facta fuerit à Matthæo, diversimodè huic scrupulo satisfieri potest. Primò non malè quidam hæc *anagogicè* applicari à Matthæo pertendunt, quia enim Christus multa hìc miracula edere incipiebat, facilè contingere poterat ut vulgus existimaret eum tantùm excellentem esse Medicum aut præstantissimum Chirurgum; ideo ad hoc præcavendum Matthæus hominum mentes per ἀναγωγὴν elevare & altius de Christo sperari voluit, nimi. hæc miracula ideo facta esse ut impleretur quod de eo prædictum fuerat, non ut in

ex-

externis illis & visibilibus beneficiis hærerent, sed ut sublimius quid & salutarius attenderent, tam potentem scilicet eum esse & promptum ad tollendas spirituales & æternas nostras miserias, quàm promptum & potentem se exhibuerat in tollendis & sanandis corporis morbis, ideoque in sanatione animæ potiùs quàm corporis meditanda & quærenda quæ illius umbra erat tantùm & exiguum specimen, occupatos esse debere; Ita docere nos voluerit Matth. quis scopus & usus præcipuè in miraculis Christi spectandus sit & in quem finem sanaverit Christus eorum morbos, non ut se corporum medicum proderet, atque ita in caduco beneficio eos detineret; sed ut à terrenis ad cœlestia, ab externis ad interna, à corporalibus ad spiritualia eos eveheret, & sub hac figura verum se animarum medicum demonstraret; Ita cæcos illuminavit, ut se mundi lucem esse ostenderet, restituit vitam mortuis ut se probaret vitam & resurrectionem esse, atque ita in cæteris. Hæc porrò sententia de sensu anagogico & accommodatitio non caret suis fundamentis, nam si Matt. nihil aliud intendisset quàm corporalium morborum curationem hinc stabilire, potuisset alia luculentiora laudare loca ubi expressa mentio morborum corporis fit ut Is. xxxv. 5. 6. *Tunc aperientur oculi cæcorum, aures surdorum patebunt; claudus saliet & muti loquentur* & sic alibi non semel; deinde usum istum anagogicum Christus ipse non semel in sanationum miraculis requirit, ut Matt. ix. 2. Jo. v. 14.

XVIII. Ad hanc primam solutionem accedit secunda non minus commoda eorum qui verba hæc *analogicè* interpretantur & per metonymiam exponunt quod dicitur *ut impleretur* id. ut significaretur per eum impletum iri quod dictum est per Isaiam &c. quia sanatio morborum corporalium erat instar *signi* & *symboli* sanationis morborum spiritualium per hunc Jesum suo tempore in cruce perficiendæ ac proinde non fuerit tunc impletum hoc Isaiæ vaticinium, sed tantùm data veluti arrha & symbolum futuræ impletionis in morte Servatoris, nam in miraculis istiusmodi quæ circa corporum sanationem edebantur specimen exhibebatur salutis quam animis allaturus erat, sic *Rupert.* lib. 7. in Matt. c. 7. *suum opus quod est ægritudines animarum sanare Christus cœpit ab ægrotatione corporis operari, ut dum prius illas visibiliter curaret, medicus verus innotesceret & tum denique ad curandas ægritudines animarum perveniret.* Neque novum est ut verba quæ actionem vel passionem notant declarationem tantùm vel significationem importent, & hoc in verbo *implendi* præsertim eo sensu occurrit Jac. II. 23. *Itaque impleta est Scriptura quæ dicit credidit Abraham Deo & illi imputatum est ad Justitiam*; non sanè quod tunc demum impleta fuisset, nam multò antequam filium suum obtulisset fides dicitur imputata Abrahamo in justitiam, sed quia impletam hanc esse hâc insigni obedientiâ tanquam certissimo testimonio declaratum est; Quod si respectu præteriti ita usurpari potest, quidni & respectu futuri? maximè si inter res illas varias intercedat aliqua analogia, & ex ea significatio; quemadmodum hîc occurrit; non quidem ratione *modi* quo Christus

ſtus peccata noſtra ſuſtulit, ſed ratione *finis* qui utrobique idem fuit ablatio ſcilicet mali; nimi. ut divinâ ſuâ virtute potenter ſanavit morbos corporeos, quibus homines vexabantur, ita mortis merito & efficaciâ ſpiritus morbos ſpirituales noſtros tollit & aufert; unde pictura hîc eſt expreſſa beneficii ſpiritualis in ſpeculo rei materialis & externæ, ſic *impletio* intelligenda eſſet *impropriè* in ſenſu *tranſſumptivo* & *analogico* quomodo Matt. II. 15. dicitur impletum oraculum Oſeæ c. XI. I. *ex Ægypto vocavi filium meum*, quæ verba primariò & propriè referuntur ad eductionem populi ex Ægypto, ſed propter quandam analogiam typicam benè accommodantur poſtea ad reditum Chriſti ex Ægypto quò propter Herodis perſecutionem à Joſepho fuerat delatus? ſic alibi ſæpe verbum iſtud in N.T. ſumitur.

XIX. Licet verò utraque hæc ſententia vim exceptionis allatæ jam ſatis elidat, ſiquidem utrobique ſtatuitur Propheta ulteriùs quàm ad morbos corporeos reſpexiſſe, tamen faciliùs adhuc videtur nodus poſſe ſolvi ſi addamus cum aliis hæc à propria ſignificatione haudquaquam transferenda eſſe, & Matthæum appoſitè applicaſſe Iſaiæ verba; quippe Propheta loquendo de languoribus & doloribus noſtris generaliter complexus eſt ea omnia mala tum animi tum corporis quibus affligimur poſt peccatum, quemadmodum dicitur Chriſtus *ſanare omnes infirmitates noſtras* Pſ. CIII. 3. quia *Sol eſt Juſtitiæ ferens ſanitatem in alis ſuis* Mal. IV. primariò quidem & directè de morbis animi locutus eſt qui ſcilicet fontes ſunt & cauſæ cæterorum, at ſecundariò & minus principaliter per quandam ſubordinationem & conſequentiam nihil obſtat quominus reſpexerit languores corporis, ſive quia illorum morborum plurimi propter peccata infliguntur, tum etiam & imprimis quia à peccato omnes proveniunt ſicut mors, & fructus ſunt peccatorum per quæ morbis & morti obnoxii ſunt homines ut *Chryſoſt.* obſervat in h. l. Jam verò Matthæus quod generaliter dictum fuerat à Propheta applicat peculiariter ad certam morborum ſpeciem, morbos ſcilicet corporis, non negat tamen propterea Iſaiam agere de morbis animi vel excludit eorum curationem, imò potiùs includit & ſupponit ut ſublatâ cauſâ effectum tolli demonſtret, neque enim ſanare potuiſſet morbos corporis, niſi vim habuiſſet ſanandi languores animi, & in hunc finem ſanavit illos ut ſanationis ſpiritualis argumenta & teſtimonia daret, primariò venit ad profligandas animæ infirmitates, ſecundariò ut earum effectus tolleret, itaque ab illis ritè ad iſtas argumentum procedit; Unde hæc non ſunt opponenda ſed componenda, *morbi animi* corporis non *ſeponunt* morbos, *ſed morbi corporis ſupponunt* morbos animi, quod in ſanatione paralytici cap. ſeq. oſtendit Salvator Matth. IX. 2. *Confide fili remiſſa ſunt peccata tua* quæ ſunt ſcilicet cauſa infirmitatis tuæ; & ibidem adverſus blaſphemantes defendit *utrum facilius eſt dicere remiſſa ſunt tibi peccata* an dicere *ſurge & ambula.* Ejuſdem ſunt iſta authoritatis & de utriſque textus rectè intelligitur apud Iſaiam, Matthæus morbis corporis, Petrus animi peccatis applicat; quia iſta ſe invicem vel ponunt vel ſupponunt; utroſ-

utrosque E. tulisse dicitur Christus, sed diversimodè pro diversa natura subjecti, illos quidem amovendo tantùm non ferendo, quia ad eorum sanationem potentia tantùm requirebatur, at istos ferendo & in se recipiendo ut auferret, quia ad eorum expiationem cum potentia etiam justitia exigebatur; ut illos curaret non opus fuit Christum ægrotum fieri; at ut tolleret peccata debuit ipse peccatum fieri; Et sanè quod non in morborum corporis sanatione sit immorandum, quasi de ea tantùm sermo fieret vel illud luculenter evincit quòd in ea languorum gestatione quæ illi tribuitur dicitur à Deo percussus & vulneratus & ita de eo sensisse Judæos, at ridiculum prorsus esset dicere homines existimasse Christum esse à Deo percussum & humiliatum, eo quòd morbos omnis generis curaret & dæmones ejiceret, cùm ex opposito si nihil aliud in eo homines vidissent, consentaneum erat potius existimare Christum esse Deo gratum & ab eo exaltatum, E. hoc potissimum referendum est ad lationem pœnalem, quæ in morte & passionibus ejus locum habuit.

XX. Huic responsioni hoc unum videtur regeri posse quod si mens fuisset prophetæ utrosque morbos complecti & primariò spirituales respicere, non potuisset Matth. dicere tunc *impletum fuiße* illud oraculum, & Christum hæc miracula præstitisse ut illud *impleretur* siquidem nondum potuit compleri; Verùm facilis est solutio sæpe *res* dici *impleri* in Scriptura non tantùm cùm perfectè & absolutè complentur; sed cùm impleri incipiunt quoad aliquam sui partem; Nimirum cùm certum sit *oracula* maximè *composita* & mixta diversas res significare modò habeant aliquam σχέσιν ad se invicem & subordinationem, ita dubitari nequit quin secundùm varias illas res diversis etiam gradibus successivè impleantur, quemadmodum unicus eorum sensus varios gradus continet, primum in typo alterum in antitypo: Sic If. IX. 1. in illustri vaticinio quod proponitur à Propheta, *Populus qui ambulabat in tenebris vidit lucem magnam* tres gradus impletionis notari possunt 1. *in liberatione à captivitate Babylonica*, nam eò respicere Isai. constat ex sequentibus ubi de *sceptro exactoris* & *jugo confracto* fit sermo, & revera tunc populus in calamitosissima constitutus conditione quæ per tenebras & umbram mortis denotatur in Scriptura visurus erat lucem providentiæ paternæ & gloriosæ Dei potentiæ quâ liberandus erat: secundò *In prædicatione Euangelica* & temporibus N. T. ut constat ex Luc. I. 29. & Matt. IV. 16. ubi impletum dicitur hoc oraculum cùm Christus concionatus est circa oram maritimam Galileæ; 3. in *resurrectione ultima* cùm ex tenebris mortis in quibus jacebimus in sepulchris nostris traducemur ad lucem æternam gloriæ & immortalitatem quâ in communione Dei & Christi fruituri sumus, quò videtur respicere Paulus Col. I. 12. Ephes. V. 14. Sic mysterium Paschatis diversis momentis & gradibus impleri debuit 1. *sub Lege* in immolatione & manducatione Agni Exo. XII. secundò *sub gratia* in oblatione Christi in Cruce & ejusdem manducatione in Eucharistia 1. Cor. V. 7. 8. 3. *in gloria* in communione Christi & participatione ejus beneficiorum

S

cùm

cùm accumbentes mensæ ejus cum Abrahamo Isaaco & Jacobo saturabimur pinguedine domus Dei, & potabimur torrente deliciarum ejus, & nuptias Agni celebrabimus Luc.XXII.15.16. 30. Ap.XIX.9. Ita in aliis typis & figuris id ipsum demonstrari facilè posset; Quemadmodum verò vel oracula vel typi illi dicuntur impleri etiam resp. primi gradus vel secundi licet nondum accesserit tertius & ultimus: Ita hîc pariter vaticinium hoc dictum est impleri à Matthæo quia implebatur quoad alteram sui partem, duos enim gradus habuit secundùm quos impleri debuit, primum in morborum sanatione, cùm Christus semet defatigans ad vesperam usque aliorum morbis levandis vacaret non sine gravi molestiâ & labore; secundum cùm Crucis supplicium perferens remissionem peccatorum nobis impetravit, & tunc multò perfectius in ipsa morte quæ animi morbos sustulit impletum fuit. Nam quòd vaticinatio Prophetæ non fuerit tunc planè impleta cùm malè habentes curaret, patet ex eo quòd Christus instante passione quædam ex hoc capite sibi applicat & implenda adhuc esse dicit Luc. XXII. 37. *Dico vobis*, inquit, *adhuc oportere scriptum illud in me impleri, & cum iniquis reputatus est.* Is.LIII.12. 2. quod Euangelista Act.VIII. totum hoc caput de Christo toti mundo tunc innotescente per crucifixionem & resurrectionem suam interpretatur, quod fieri commodè non potuisset si in primo tantùm gradu immorandum esset; Itaque inchoata quidem fuerit impletio & operibus illis tanquam signis & symbolis promissa & ostensa, sed non absoluta & consummata donec alter gradus in morte accesserit.

XXI. Ad 3. Except. de Hirco ἀποπομπαίῳ Resp. 1. peccare falsa hypothesi quasi phrasis ista *portandi peccata* quæ habetur apud prophetam petatur tantùm ex ea cærimonia quæ circa hunc hircum peragebatur in anniversario illo festo Expiationum, cùm in genere referri possit ac debeat ad omnia sacrificia hylastica in quibus res eadem locum habebat, victimis enim imponi solebat peccatum ut illud ferendo expiarent, quod fusiùs demonstraturi sumus in Disp. sequentibus; atque huc facit quod vers. 10. dicitur *Messias positurus animam suam sacrificium pro delicto.* 2. Etsi hirco isti propriè peccata imposita non fuerint quia non fuit subjectum δεκτικὸν pœnæ ut nec peccati, sed tantùm ut asportare censeretur, non secus ac si super illum universa posita fuissent, non sequitur pari ratione hoc in Christo fieri, quia discrimen est longè maximum inter figuram & veritatem, umbram & corpus, de typis bene illud dicitur quia in illos non cadebat propria illa & realis impositio, at de Christo qui fuit subjectum capax, nunquam tale quid vel in V. vel in N. T. occurrit, eum peccata nostra asportasse non aliter atque si super se iniquitates nostras habuisset, imò ubique absolutè hoc de Christo asseritur nulla addita similitudinis notâ diminuente, quasi per similitudinem tantùm & non verè Christus nostra in se suscepisset peccata. 3. falsum etiam quod supponitur Hircum illum nullo modo posse dici tulisse peccata populi, nam etsi ea non tulerit *verè & spiritualiter*, tulisse tamen *typicè & cærimonialiter* evincitur primò ex disertis

tis Scripturæ verbis Levit. xvi. 20. &c. *Imponet Aaron ambas manus suas super caput Hirci vivi & confitebitur super illud omnes iniquitates filiorum Israël &c. & ponet eas super caput hirci ac emittet illum per manum viri parati in desertum & portabit hircus ille super se omnes iniquitates eorum in terram inhabitabilem & abire sinet hircum illum in desertum.* Unde luce meridianâ clarius liquet & peccata hirco revera imposita fuisse & illum ea tulisse: quod & secundò colligitur ex eo quòd hircus iste *impurus* habebatur ob peccata ipsi imposita, unde quicunque hunc hircum tangebat pollutus erat & ablutionis ut mundaretur indigebat Levit. xvi. 26. Tertiò non magis potest ablatio peccati per Christum facta ex hirco illo ostendi quàm ejusdem latio, imò clariùs latio probatur, siquidem disertè dicitur portaturus peccata in desertum, at non ita expressè quod ea esset ablaturus.

XXII. Instabis fortè Hircum hunc interimi non solitum, ad peccatorum autem remissionem fusionem sanguinis sive mortem requiri ex nostra sententia; non posse ergo cum ratione dici peccata tulisse ad eorum expiationem. Verùm respondeo 1. nullum locum fore huic exceptioni si audiatur Hebræorum sententia; Tradunt enim hircum hunc è loco sublimi per eum à quo abductus fuerat præcipitatum fuisse atque ita neci datum; & observant filum vel funiculum rubrum quod לשון של זהורית *linguam coccineam* vocant, ad cornu hujus hirci alligatum fuisse, quod si Deum propitium & placatum haberent mox in albedinem, quod gratiæ & benevolentiæ signum erat converti solitum, quo respexisse volunt Isai. c. 1. 18. *si peccata vestra rubra fuerint sicut coccinum similia lanæ erunt:* sin secus foret rubrum mansisse, unde vir ducens hircum in solitudinem cùm hanc coloris mutationem in filo videbat illicò cornu inflabat, quod ubi alii ordine quodam Jerosolymam usque constituti audiebant statim & ipsi cornibus suis quæ in hunc usum habebant sonabant, ita ut brevissimo tempore intra horam ferè non tantùm Hierosolymis, sed in tota terra Israel sonus iste audiretur; ut ista ratione populus sciret sibi Deum placatum esse, & ad laudandum & celebrandum nomen ejus excitaretur; Si verò filum rubrum non mutaretur quod irati & offensi Dei signum erat, silebant cornua nullusque sonus terram personabat, atque tum universus populus per totum annum affligi, pœnitentiam agere & precibus ac jejuniis Deum sibi rursum placare tenebatur vide *Codic. Thalmud. Joma* ubi aliæ habentur plures istius cærimoniæ circumstantiæ. Quod si huic traditioni fidem minus adhibere velimus, tamen illa in vastam & inhospitam solitudinem abactio satis videbatur inferre mortem minimè naturalem aut ex fame aut ex ferarum laniatibus: Sed non opus est ut eò deveniamus, faciliùs enim hoc quicquid est difficultatis tolletur, si dicamus emissionem istius hirci non fuisse totum sacrificium hylasticum, sed partem ejus tantùm & vim expiationis à sacrificio alterius hirci pependisse; nam debebat præcedere oblatio hirci pro Domino ejusque sanguis fundi ad expiationem peccati populi vers. 15. 16. ut ejus virtute posset hircus vivus in desertum

emitti; Itaque hîc tenendum cæremoniam hanc non uno actu, aut unâ re absolutam fuisse, sed ad ejus complementum tum oblationem hirci mactati, tum emissionem vivi pertinuisse, in prima notabatur *vera peccati expiatio* quæ per sanguinis fusionem & pœnæ lationem fiebat, in altera verò *effectus hujus expiationis* ex latione scilicet *ablatio* & remotio *peccati* eatenus ut nunquam in conspectum Dei contra nos veniret; nam dum hircus mactabatur & sanguis effundebatur super Sanctuarium & Tabernaculum purgatio iniquitatis & satisfactio pro eadem fiebat; at cùm alter onustus peccatis populi amandabatur in desertum & terram longinquam unde non amplius rediret, fructus satisfactionis præcedentis notabatur gestatio nim. & cum gestatione ablatio peccati quod à peccatoribus longissimè amovebatur: utrumque quidem præstabatur in sacrificiis ordinariis, sed quia posterius non ita conspicuum erat in cæteris, peculiari hoc symbolo Deus adumbrare illud voluit in solenni hoc festo ad majorem populi consolationem; simile quid præceptum à Deo legimus in leprosorum mundatione Levit. XIV.6.7.52.53. ubi duæ aves jubentur assumi altera ad mactationem, altera ad dimissionem, sed quæ prius sanguine avis mactatæ tingi debuit ut ita & ipsam purgationem & ejusdem certissimam demonstrationem in lepræ remotione ostenderet; Nec novum debet hoc videri aut insolitum ut ad eandem rem significandam plures assumantur typi; siquidem ut antea observatum est unum idemque mysterium varias σχέσεις obtinet quæ unâ aliquâ picturâ reddi & repræsentari non possunt; ideoque plures necessariò assumendæ sunt ad ipsum aliqualiter in tota sua latitudine exhibendum.

XXIII. Scio mysterium hoc *duorum hircorum* diversimodè exponi, dum alii *duas* hîc *naturas* Christi, alteram humanam quæ affligitur, alteram divinam quæ impatibilis cùm sit libera manet & vivit in æternum, connotari contendunt quod visum *Theodoreto*, *Isychio* & *Cyrillo*: Alii *duos status* ejusdem indicari ante & post resurrectionem, Christum in cruce morientem & in resurrectione viventem; immolationem unius hirci testatam esse in morte Christi satisfactionem pro peccatis quærendam esse; Alterius autem vivi discessum ostendisse Christum ex quo pro peccatis oblatus est & hominum maledictionem sustinuit, vivum tamen manere superstitem quod *Augustino*, *Procopio* & aliis placuit; Alii denique duplicem σχέσιν significari arbitrantur quam sustinere Christus Mediator debuit ad opus Redemptionis exequendum, primam erga *Deum Judicem*, cui satisfaciendum erat per meritum mortis, alteram adversus *Diabolum hostem* cui colluctandum fuit per potentiam vitæ. respectu prioris jaciebatur sors pro Domino in hircum mactandum, ratione posterioris jaciebatur sors ad Azazel in hircum emissarium, ut princeps ille tenebrarum experiretur quid posset cum eo qui omnium peccatis erat onustus, quemadmodum in plenitudine temporis in desertum traductus est ut ab eo ibidem tentaretur; Sed quod antea retuli videtur simplicius ut duo hirci nihil aliud notent quàm perfectam expiationem à Christo factam, qui non tantùm tulit peccata moriendo, sed & abstulit resurgen-

gendo, non modò satisfecit per sui oblationem, sed & satisfactionis perfectionem & veritatem demonstravit per sui dimissionem, quâ certiores facti sumus peccata nostra à nobis in ipsum translata procul abacta evanuisse; ita ut nulla sit amplius condemnatio iis qui sunt in Christo Rom. VIII. 1. & impleatur illud Pauli, *traditum esse propter peccata nostra & suscitatum propter nostri justificationem* Rom. IV. 25.

XXIV. Cæterùm si quæritur nomenclationis ratio & cur hircus ille vocaretur עזאזל *Azazel* non una est omnium sententia. Quidam ex Judæis recentioribus quos sequuntur *Vatablus* & *Oleaster* existimant esse nomen montis in deserto non procul à monte Sinai qui hoc nomen à capro illo qui eò mittebatur, obtinuit. Sed præterquam quod hoc nullo certo probari potest argumento, quamvis dari posset nomen montis inde petitum esse, ex occasione hirci eò missi, primigenia tamen hæc non esset vocis origo; Commodior est aliorum sententia qui volunt vocem propriè hirco isti competere, esseque compositam ex duabus, ex voce עז quæ *caprum* significat & radice אזל id. *abiit* q. diceres *caprum abeuntem* seu *emißarium* eò quod in desertum dimitteretur, sic R. D. K. in radice *Azazel*; sic *Symmachus* & *Aquila* vertunt *caprum qui emittitur in solitudinem* teste Theodor. LXX. vocant ἀποπομπαῖον quo nomine Græci vocant *malorum depulsorem* ἀποτροπαῖον ἀλεξίκακον, λύσιον, φύξιον quomodo vocabant Deos quos colebant ad fuganda & averruncanda mala quibus vexabantur, *Apollod.* li. 6. *de Diis*; hinc & *depulsoria sacra* dicta sunt quæ diis depellentibus mala & averruncis fieri solebant vide *Gyrald. Syntag.* Respexisse ergo videntur eò Græci, non tantùm quod in desertum mitteretur, sed etiam quod esset verè malorum depulsor, qui peccata populi malorum omnium causam in desertum auferebat; atque ita propriissimè Christum repræsentavit qui iram Dei ac pœnas æternas ab Ecclesia amovet & arcet, ut verè sit ἀποτροπαῖος ἀλεξίκακος & ἀποπομπαῖος noster. Porrò notatu dignum est ritum hunc imprecandi peccata omnia populi capiti hirci ad Ethnicos etiam pervenisse; hinc de Ægyptiis Herodo. testatur in Euterpe, quòd victimas offerentes καταρέονται τάδε λέγοντες τῇσι κεφαλῇσι, εἴτι μέλλοι ἢ σφίσι τοῖσι θύουσι ἢ Αἰγύπτῳ τῇ συναπάσῃ κακὸν γενέσθαι ἐς κεφαλὴν ταύτην τραπέσθαι. *Imprecantur illis in hæc verba, ut si quid mali aut ipsis immolantibus aut universæ Ægypto futurum sit, id in caput hoc convertatur.* Huc pertinet etiam non solùm quod Gentiles iidem in magnis periculis & publicis calamitatibus præcipuè placandæ iræ Divinæ causâ Homines Diis devovere soliti sunt ut sua morte iram numinis offensi placarent quod in Curtio, Deciis, Codro &c. patet, sed & quod de Massiliensibus refertur anniversariam Urbis suæ expiationem facere solitos esse Homine sacro, quem verbenis vestibusque sacris ornatum, & more victimarum redimitum, per urbem circumducebant, & capiti ejus omnia quæ urbi impenderent mala imprecantes in mare Neptuno immolantes præcipitabant additis his solennibus verbis περίψημα ἡμῶν γενοῦ *sis pro nobis piaculum.*

XXV. Sed hoc obiter dictum esto, non tamen præter rem omnino; redeamus ad argutationes Adversariorum: *Quarta* jam sequitur *Exceptio* quæ non difficiliùs præcedentibus solvitur. Eò enim tandem redeunt ut dicant, etsi peccata diceretur portasse neque hinc posse colligi Christum verè satisfecisse, quia rectè dici potest ille ferre peccatum qui peccatorum occasione grande malorum cruciatuum ac mortis denique fert onus, etiamsi nulla vera in ea re sit pœna sive vindicta, atque id probant ex Num. XIV. 33. ubi Dominus ait *filii vestri pascent in deserto quadraginta annos & portabunt fornicationem vestram donec consumantur corpora vestra*, at inquiunt, Deus hoc non vult quòd filios Israëlitarum verè puniturus esset cùm nihil tale ex loco colligi possit, nec ullo pacto sit verisimile, sed quod illi occasione delicti parentum suorum damnum non leve essent sensuri. Sic Thren. v. 7. *Patres nostri peccaverunt & non supersunt, nos verò pœnam eorum ferimus*; hoc verò verba non innuunt, istos pertulisse omnes pœnas debitas sceleribus patrum suorum, aut minima etiam ex parte Deo pro patrum iniquitatibus satisfecisse; sed occasione tantùm iniquitatum ipsos afflictos fuisse, & ex illis iniquitatibus non leve damnum ad eos rediisse; hanc porrò vulgarem loquendi consuetudinem esse pertendunt ut qui occasione iniquitatum alicujus affligitur illius iniquitates perferre & sustinere dicatur. Verùm frustra sunt ita argutando, nam licet fortè vulgaris loquendi consuetudo aliquando obtineret ut *portare peccatum* diceretur qui occasione tantùm peccati patitur, hanc tamen primariam & propriam non esse phrasis istius significationem diffiteri opinor non audebunt, quare ergo mirum videbitur si propriam retinemus maximè cùm & rei natura & loci circumstantiæ exigant; primò Christum non passum esse occasionaliter sed necessariò & meritoriè pro nobis probavimus antea; deinde damnum quod quis occasione alicujus patitur perperam vocaretur pœna propriè dicta, at mors Christi talis, siquidem *execratio* dicitur, quâ pœnâ major nulla dari potest; accedit tertiò quod qui occasione alterius patitur damnum, non statim expiat illius delictum & eatenus res proximi sui promovet ut à miseriis & morte impendente ipsum liberet; at Christus moriendo peccata omnia nostra expiat, & ab eorum reatu & suppliciis eximit sanitatem afferendo vibicibus suis, & pacem in castigatione; Itaque dici nequit Christum occasione tantùm peccatorum nostrorum damnum aliquod esse passum.

XXVI. Non favent verò Adversariis loca citata, nam in primo nihil obstat quominus usitatam significationem retineamus, cùm certum sit damnum illud respectu filiorum Israëlis habuisse rationem pœnæ ex fornicatione parentum divinitus ipsis imputata; neque tamen immeritò castigasse eos dicetur Deus, quia etsi pœnam alienam luerent, non erant tamen ipsi per se innoxii; In altero verò non major veri species, nam dubium non est quin Israëlitæ pœnas avitorum & paternorum scelerum portarint, sed ita ut proprias etiam luerent, ut testatur idem Propheta vers. 16. *væ nobis quia peccavimus*: Agnoscit autem Socinus quoties filii patrum vestigia sequuntur, non propria tantùm, sed

ſed & paterna delicta ipſis imputari; negat tamen hoc in loco ſibi diſſimilis imputata illis fuiſſe peccata patrum, ratio negationis eſt quod id eo loco commemorare, quamvis paulo inferius fateatur populum peccaſſe, ei quod animo intendebat Jeremias vehementer adverſatum fuiſſet, Deum enim verbis illis ad miſericordiam flectere curabat; Sed in eo graviter fallitur; nam Propheta ut eorum qui tum vivebant miſerias exaggeret atque ita flectat Deum ad miſericordiam, oſtendit ipſos non tantùm propriorum delictorum pœnas ferre, ſed & paternorum & avitorum, eoque multò meliorem ipſorum ſorte fuiſſe parentum ſortem qui pariter cùm eſſent rei ante tamen è vivis exceſſerant quàm iſta acerbiſſima ſupplicia effunderentur. Cæterùm etſi volumus in illis locis lationem pœnæ includi, non tamen ſtatim inde infertur ſatisfactio; ut fit reſpectu Chriſti quia & ſubjecta diverſa & diverſa adjuncta id non patiuntur, nemo enim ita tuliſſe dicitur iniquitates patrum ut inde ipſi redimerentur, quod fecit erga nos Chriſtus.

XXVII. Ad quintam Excep. Reſp. gratis ſupponi non probari vocem quæ hîc adhibetur afflictionem tantùm quandam, ſed ſine punitione deſignare, nam tota orationis ſeries ſive antecedentia ſive conſequentia ſpectentur, clamat pœnam propriè dictam notari, quia dicitur *afflictus propter prævaricationes noſtras & attritus ab iniquitatibus* ut à cauſa meritoria impulſiva: deinde caſtigatio non tantùm dicitur fuiſſe ei, ſed *noſtra* & *ſuper eum*; tertiò ita caſtigatus eſt ut peccatis omnibus noſtris in eum conjectis reputatus fuerit מכה אלהים *cæſus Dei* & afflictus; denique ita caſtigatus ut ſalus & pax per id nobis fuerit acquiſita, quod nulla cujuſquam ſimplici caſtigatione fieri unquam potuit. Quòd verò addunt vocem *pacis* cogere nos intelligere ſimplicem afflictionem ſine pœna, quia non eſt antitheſis inter pacem & punitionem, quemadmodum inter pacem & afflictionem; inane eſt & abſurdum, nam ſi per pacem reconciliatio cum Deo venit intelligenda ut primaria hæc eſt ejus ſignificatio in hoc negotio, nonne qui pacem illam nobis conciliat ſupponit iram Dei antecedentem quæ placanda fuit, & quare major eſt oppoſitio inter pacem & afflictionem quàm inter pacem & pœnam? Imò multi graviſſimis poſſunt exerceri afflictionibus qui non deſinunt dulciſſimâ pace ſemper in animo frui ut in Martyribus viſum.

XXVIII. Non meliùs vero ſe expediunt quartâ quam addunt exceptione ad verſ. 6. Imò verſatile & doloſum ſuum ingenium in detorquendo Scripturæ genuino ſenſu palam produnt, quid enim aliud ſibi vult præpoſtera iſta loci perverſio, quâ contendunt Deum dici occurriſſe per Chriſtum iniquitatibus noſtris, cùm tamen non occurſum Chriſti iniquitatibus, ſed occurſum iniquitatum in Chriſtum verba apertè innuant הפגיע בו את עונותם *occurrere fecit in ipſum peccata noſtra*; Altera etiam quam ſubjiciunt expoſitio, vel nihil dicit, vel ſententiam noſtram confirmat pleniùs: nam quid ſibi vult omnium noſtrûm iniquitates Chriſto obviam factas eumque aggreſſas cùm earum cauſa moreretur, niſi ſtatuamus imputatas ei fuiſſe & propterea mortuum?

ſic

ſic revera fecit Deus ut occurrerent in Chriſtum & conjectæ ac tranſlatæ in eum fuerint, non quoad culpam, ſed quoad pœnam, neque enim aliter fieri potuit.

XXIX. Ita ſatisfactum putamus exceptionibus illis quæ afferebantur adverſus illuſtrem Iſaiæ locum; Quia verò luculentiùs etiam confirmari poteſt hoc quicquid eſt myſterii ex loco altero Petri parallelo 1. cap. 11. verſ. 24. Ideo breviter antequam finem faciamus & proponendus eſt & vindicandus. Poſtquam Petrus multa de Chriſti patientia admirabili retulit, addit ὃς τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν αὐτὸς ἀνήνεγκεν ἐν τῷ σώματι αὐτοῦ ἐπὶ τὸ ξύλον. ἵνα ταῖς ἁμαρτίαις ἀπογενόμενοι τῇ δικαιοσύνῃ ζήσωμεν, οὗ τῷ μώλωπι ἰάθητε. *qui peccata noſtra ipſe ſuſtulit in corpore ſuo ſuper lignum, ut peccatis mortui Juſtitiæ vivamus; cujus vibice ſanati eſtis*; ubi Apoſtolus ad Iſaiam ita reſpicit ut ejus quoque adducat verba & clariùs etiam interpretetur, nam quod ille de doloribus dixerat, peccatis iſte peculiariter applicat, quod de conjectis à Deo in Chriſtum iniquitatibus fuerat vaticinatus, id ad crucis ſupplicium vel potius ſacrificium accommodat. Hæc autem non de ſimplici ablatione poſſe intelligi ſed geſtationem ſimul includere multa probant. 1. vox ipſa ἀνήνεγκεν quâ utitur, nam cùm primò & propriè ſignificet *ſuſtollo* & *ſurſum fero* tum ex eo *perfero* & *patior* nihil cauſæ dici poteſt cur propriâ vocis acceptione relictâ aliam minus uſitatam ſequamur, maximè cùm plura nos cogant non aliter eam hîc accipere: nam ſecundò illa verba quæ ſequuntur *in corpore* & *ſuper lignum* nemini non perſuadebunt ſenſu proprio ſuſtollendi vocem accipi omnino debere, nec aliter poſſe, ita ut non loquatur Petrus de ſimplici ablatione, ſed de ablatione tali quâ in oblatione corporis ſui peccata noſtra tanquam onus graviſſimum & nobis ἀβάστακτον in ſe recipiendo ſurſum in crucem tulit, ſecumque cruci affixit. 3. & id ipſum ſcopus Petri & verborum ἀκολουθία evincit, nam hortatur ille fideles ut patienter ferant calumnias & convitia, & ſubſannationes impiorum, licet injuſtè traducantur; argumento ab exemplo Chriſti ducto qui non ſuas, ſed noſtras calamitates tulit, & tamen æquo animo & patientiſſimè illas ſemper ſuſtinuit; Ad amplificationem autem patientiæ Chriſti oſtendit ulterius quidnam Chriſtus pertulerit, nimirum peccata noſtra id eſt pœnam peccatis noſtris debitam metonymicè, & quidem in ligno crucis morte maledictà, ne quis de gravitate injuriarum non ferenda ut fieri nimium ſolet conqueratur. Jam verò ſi τὸ ἀνήνεγκεν exponitur per ſimplicem remotionem connexionis nulla erit ratio, vel admodum frigida, Patienti animo ferte injurias &c. quia Chriſtus peccata noſtra abſtulit: at ex ſententia noſtra conſequentiæ neceſſitas evidens eſt, ſi Chriſtus licet inſons, & omnis peccati expers, noſtra in ſe peccata recepit, & eorumdem pœnam lubentiſſimè pertulit, an non æquum eſt etiam nos ad illius inſtar injurias quaſvis & calamitates æquo animo ferre? Porrò non ſine ratione Petrus non tantum ἤνεγκεν dixit ſed ἀνήνεγκεν ut & exaltationem Chriſti in crucem notaret quæ a Chriſto ipſo prædicta fuerat Jo. III. 15. & XII. 32. & alluderet ad ſacrificandi ritum, & ad victimas quæ in aram ceu locum editiorem at-

attollebantur, unde dicebantur ἀναφέρεσθαι Heb. VIII. 27. quia offerebantur in altum ſublatæ; Nihil ergo præpoſitio de vi ſententiæ detrahit, imò potiùs aliquid ſuperaddit, non lationem tantùm pœnæ, ſed modum etiam ejus peculiarem deſignando, quod & optimè à Syro expreſſum qui duo hæc ſimul connectit, *qui portavit & aſcendere fecit peccata noſtra*, id. ita bajulavit peccata noſtra ea ſecum in crucem ferendo, ut maledictionem pro iis nobis debitam ſuſtinendo, à nobis ea abſtulerit & longiſſimè removerit.

XXX. Argutantur hîc pro more Adverſarii 1. Petrum non uſum ſimplici verbo φέρειν ſed compoſito ἀναφέρειν quod non tam lationem quàm ablationem ſignificet, & patere id ex Heb. IX. 28. ubi Chriſtus dicitur ſemel oblatus εἰς τὸ πολλῶν ἀνενεγκεῖν ἁμαρτίας quod V. V. reddit *ad multorum exhaurienda peccata* & Interpretes de ablatione interpretantur. Secundò verba ſequentia non poſſe urgeri eo quòd præpoſitio *In* ex Hebræi ſermonis proprietate non aliud ſignificet quàm *Per* ita ut vertendum ſit Chriſtum peccata noſtra abſtuliſſe *per corpus* ſuum ſuper lignum. Tertiò proprium iſtius geſtationis finem notari in ſequentibus nimi. ſanctificationem ut *mortui peccato vivamus juſtitiæ*, at hæc duo pœnas peccatorum perſolviſſe, & nos peccato mortuos juſtitiæ vivere debere naturâ eſſe admodum ſeparata, & non niſi ex accidente hoc illius conſequens eſſe, ſicut ex eo quod quis alicujus debita ſolverit, non ſequitur ſtatim eum velle nullum æs alienum ab ipſo contrahi. 4. Sanationem illam quæ facta eſt per vibices Chriſti referri tantùm ad converſionem verſ. 25. *nam* inquit *eratis ſicut oves errantes, ſed converſi eſtis ad Epiſcopum & Paſtorem animarum veſtrarum:* itaque non pertinere ad ſatisfactionem ab ipſo præſtitam, ſed tantùm ad præconium verbi ab eo inſtitutum.

XXXI. Ad 1. Reſp. Dictum antea quorſum Apoſt. verbo compoſito potiùs quàm ſimplici uſus fuerit, non ad ſimplicem remotionem notandam quod eſt contra naturam uſumque vocis, ſed ad oblationem ſacerdotalem deſignandam; neque contrarium probat locus Heb. IX. imò facilè demonſtratur hîc etiam propriam ſignificationem ferendi retinendam eſſe, nam certum eſt Apoſt. in illis verbis conferre inter ſe & opponere duos adventus Chriſti & fines diverſos eorundem, in primo dicitur ſeſe obtuliſſe εἰς τὸ ἀνενεγκεῖν ἁμαρτίας πολλῶν in altero verò appariturus dicitur χωρὶς ἁμαρτίας *ſine peccato in ſalutem expectantibus ipſum.* Itaque ex poſteriori phraſi de ſenſu prioris judicium ferri debet ſiquidem hæc proponuntur tanquam ἀντίστοιχα. Jam verò eſſe χωρὶς ἁμαρτίας *abſque peccato* nihil aliud innuere poteſt quàm non eſſe gravatum aut oneratum ullis peccatis, ſed ab iis ſolutum & immunem. E. viciſſim ut antitheſis conſtet prior phraſis debet lationem aliquam peccati propriè dictam deſignare, non quidem quoad *culpam* à qua Chriſtus ſemper immunis fuit quocunque in ſtatu fuerit etiam in media morte, ſed quoad *reatum* & *pœnam* quæ illi impoſita eſt, quo ſenſu peccatum ipſe dicitur factus; aliàs ſi hæc ad ſimplicem ablationem referimus ſibi hæc duo non reſpondebunt *auferre peccata* & eſſe χωρὶς ἁμαρτίας.

Sic ergo priori adventui quo advenit sese oblaturus omnis infirmitatis & peccati pœnæ, exceptâ ejus labe, onere depressus opponitur, posterior quo advenit gloriosissimè triumphans, non ut sese iterum offerat nec ullâ infirmitate vel languoribus circundatus, sed plenus gloriæ & semel abjecto illo peccatorum nostrorum sibi impositorum onere ad consummandum opus salutis in fidelibus suis; Cæterùm non negamus hunc etiam fuisse finem Christo propositum & mortis effectum ut auferret peccata quod notatur vers.26. ubi dicitur sese semel obtulisse *εἰς ἀθέτησιν ἁμαρτίας*, sed ablationem illam necessariò lationem aliquam antecedentem supponere ex qua pendeat pertendimus, nunquam enim auferre potuisset per condonationem & abolitionem nisi prius ea tulisset per Satisfactionem. Itaque sese obtulit ut ferret peccata, & eadem tulit ut auferret. Atque hinc patet, etsi nonnulli Interpretes hoc in loco utantur voce auferendi vel exhauriendi peccata, non tamen eos excludere, sed includere potius & supponere præcedentem lationem, sine qua remotio illa obtineri non potuit; Quanquam neque omnes ita reddiderunt, *Syrus* planè ad mentem nostram *in se ipso mactavit multorum peccata*; Junius, Beza *ut in se ipso attolleret multorum peccata* alludendo ad holocausti ritum. *Theodo.* ad hunc locum optimè *Christus Dominus pro nobis semel oblatus nostris susceptis peccatis.*

XXXII. Quod verò secundo loco cavillantur de præpositione *In* quæ non aliud hîc significet quàm *per* ex idiotismo Hebræorum mera vitilitigatio est, 1.etsi certum sit apud Hebræos nonnunquam ita sumi, quare hîc eum sensum urgent, vel quo argumento usurpandum esse evincent, proferant vel unum Scripturæ locum ubi *ἀναφέρειν ἐν τῷ σώματι* de ablatione per corpus intelligendum sit;an non verò longè meliùs fluit sensus si proprietatem vocis retineamus nullam verbis vim inferendo, maximè cùm id exigant verba sequentia; nam si mens Adversariorum sequenda esset,quorsum adderetur *in lignum,* quod tamen hoc in loco tanti est ponderis & efficaciæ ut cogitationes nostras ad crucem trahat & factam ibi peccatorum expiationem inferat? quorsum subjiceret *per vibices ejus nos esse sanatos* quod plagas & vulnera quæ Christo ut *servo* inflicta sunt manifestè notat ad pœnæ lationem? Secundò quanquam daremus posse verba *per corpus* verti non in corpore, nihil inde contra nos pro Adversariis elici posset, imò non minus nobis faverent, quo enim sensu tandem diceretur Christus *abstulisse per corpus* nisi in corpore ipso quodammodo gestasset, alias si sententia ipsorum retinenda esset, sequeretur Christum non modo peccata per corpus & super lignum abstulisse, sed ne abstulisse quidem, nam si secundum eos abstulisse tantùm dicitur quatenus doctrinâ suâ viam monstravit quâ à peccatis liberemur ut sic ea à nobis auferantur & remittantur, quis non videt ne abstulisse quidem, cùm innumeri viam illam non sequantur, nec ab iis liberentur? ne nunc dicamus,de omnibus qui martyrio coronantur posse dici pariter eos peccata auferre, quia doctrinam illam sanguine confirmant quæ rationem ostendit ablationis peccatorum & liberationis ab iisdem, quod tamen neque dixit unquam Scriptura, neque dici cum ratione potest.

XXXIII. Ad

XXXIII. Ad tertium Non negamus Petrum mortis Christi finem notare sanctificationem, cùm ait tulisse peccata ἵνα ταῖς ἁμαρτίαις ἀπογενόμενοι τῇ δικαιοσύνῃ ζήσωμεν, ubi eleganti utitur verbo opposito τῷ γίνεσθαι quod bene per *denasci* Varro olim reddidit, atque ita duas partes sanctificationis nostræ indicat, mortificationem & abolitionem veteris hominis, & vivificationem novi, aversionem à malo, conversionem ad bonum, peccati odium & fugam, & justitiæ amorem & studium. Verum ergo est hunc finem inter alios Christo propositum fuisse & nos ex mortis ejus contemplatione ad illius executionem incitari, sed falsum supponitur ab Adversariis sanctificationem hanc & studium pietatis connecti tantùm per accidens & non necessariò cum morte Christi, & eâ quæ inde pendet satisfactione, nam hæc beneficia tam arcto & indissolubili connexa sunt inter se vinculo, ut divelli unquam à se invicem nec possint nec debeant, nam idem Christus qui nobis factus est Justitia, factus etiam est Sanctificatio 1. Cor. 1. 30. & eadem mors quæ λύτρον est ad expianda peccata coram Deo, est etiam λύτρον ad ea in nobis purganda, non tantùm sub ratione *Causæ exemplaris* quæ normam & modum officii exhibet; sed & sub ratione *causæ meritoriæ* quæ virtutem & efficaciam ad ejus impletionem impetrat: hinc passim sanctitas proponitur tanquam finis mortis Christi Luc.1.74. 2.Cor.v.14. Tit.II.14. 1.Cor.VI.20. Rom.VI. 3.4.5. non tantùm Christi sed & fidelium respectu; Christi quidem quia utrumque intendit in morte nobis promereri & justificationis gratiam & sanctificationis donum, fidelium verò quia ad id peculiariter vocantur, neque enim *pro iis* mortuus censendus Christus nisi *cum eo* id. ad similitudinem ejus moriantur, nunquam ex morte ejus justificationis beneficium sibi applicare poterunt, nisi ex vi spiritus quem in eadem morte impetravit sanctificationem suam promovere pro virili annitantur, tantùm abest ergo ut liberum sit & integrum iis pro quibus mortuus est Christus denuo in peccata prolabi & qualemcunque libuerit vitæ rationem sequi, quod impiè colligunt Adversarii, ut contra ea lege tantùm redemptionis & remissionis beneficium indulgeatur, ut priori vitæ instituto nuncium remittentes ad meliorem frugem redeamus, & in novitate vitæ ambulemus ut Christus dicebat paralytico Jo.v.14. *Ecce sanus factus es ne pecca amplius ut nequid deterius tibi fiat.* Hoc postulat fœdus gratiæ quod duabus istis partibus absolvitur, promissione gratiæ Dei quæ se in remissione peccatorum & spiritus dono exerit, & restipulatione obedientiæ nostræ. Jer.XXXII.39. Hoc gratitudinis vinculum quo Deo & Christo obstricti sumus exigit 1.Cor.VI.20. Hoc ipsius Dei vox statuit Ps.LXXXV.9. & CXXX.3. de pace loquitur, sed ut non revertamur ad stultitiam, venia est apud ipsum sed ut colatur: ita qui aliter de eo censeret & evidentissimæ veritati reluctaretur, & se indignum tanto beneficio demonstraret.

XXXIV. Denique ad quartum dicimus peccari fallaci. παρὰ τὸ ἑπόμενον etsi sanatio probetur ex conversione, non tamen eo ipso in conversione tantùm sita esse dicitur, quippe eam hîc affert tanquam *instrumentum sanationis* nostræ, quô scili. remedium à Christo in morte præparatum nobis applicatur; & hoc indicat

ex Is. c.LIII. oppositione eleganti conditionis prioris & præsentis, *nam eratis*, inquit, *velut oves errantes, nunc verò conversi estis ad Pastorem & Episcopum animarum vestrarum* id. ad Christum Servatorem Pastorem illum bonum qui vitam suam pro ovibus posuit; Jo.x. & per eum sanati. Porro ut *malum* à peccato ortum duplex fuit *labes* & *reatus* ita duplici opus fuit remedio, *Justitia* quæ reatum tolleret, *Sanctitate* quæ labem elueret, utramque Christus nobis promeruit in morte, utramque nobis actu confert in Euangelio, fides enim quæ respondet Euangelio, & instrumentum est justificationis meritum Christi sibi applicando, & radix & principium sanctificationis, corda nostra purificando; Ideo rectè sanatio hæc nostra spiritualis tribuitur & vibicibus Christi & conversioni ac fidei nostræ, illis quoad *meritum* & *remedii ipsius præparationem* quatenus fuerint caussa meritoria gemini istius beneficii quod per Euangelium nobis communicatur, isti verò quoad *efficaciam* & *remedii* applicationem, quatenus per vocationem ad Deum conversi fructum meriti Christi recipimus & actu sanamur, tum à *reatu* perfectè per Justificationem quæ per fidem nobis intimatur, tum à *labe* successivè per sanctificationem quæ per spiritum in cordibus nostris ingeneratur, unde patet optimè Petrum hæc duo conjunxisse ut alterum ex altero probaret, & pessimè Adversarios hæc divisisse ut alterum ex altero negarent; quod nobis nunc quidem ad illius quod intendimus demonstrationem sufficere potest; Ex quibus omnibus jam concludimus & Isaiam & Petrum *Satisfactionis veritatem* in locis illis de quibus quæstio fuit efficacissimè asseruisse: ὅπερ ἔδει δεῖξαι.

CORONIDIS VICE QUÆRITUR.

I. *An Euangelii Vox jam sub V.T. audita fuerit? Aff. contra Socinianos.*

II. *An Oraculum Isaiæ c.*VII.14. Ecce Virgo concipiet *&c. bene ad Christum Jesum à Matthæo accommodetur? Aff. contra Judæos.*

III. *An Christus veram naturam humanam assumpserit in utero B. Virginis in tempore, quemadmodum veram naturam divinam à Patre accepit ab æterno? Aff. contra Anabaptistas.*

IV. *An Christus sit Mediator secundum utramque illam naturam? Aff. contra Pontificios.*

V. *An Sanctorum Invocatio vel probata fuerit unquam in Scriptura, vel probari possit? N. contra Pontificios.*

VI. *An Cælibatus ab Apostolis fuerit annexus Ministerio Ecclesiæ? N. contra Pontif.*

VII. *An mendacium sub quocunque tandem prætextu licitum sit? N. contra impium Lojolitarum commentum, qui mentales reservationes, vel æquivocationes verbales, hoc est pejerandi & fallendi artem &* στρεψοδικοπανουργίαν *impuris scriptis suis publicè docere, & pessimo exemplo ut licitas approbare & usurpare non erubescunt.*

DISPU-

DISPUTATIO SEXTA
Quæ Quarta est
DE
SATISFACTIONIS
CHRISTI VERITATE.
EX
Agoniâ & Desertione ejus asserta.

Respondente PETRO SECRETANO *Lausannensi.*

THESIS PRIMA.

ARIA jam in antecedentibus vidimus Argumenta pro *Veritate Satisfactionis Christi*, potissimùm verò ea quæ ex *mortis passionumque Christi causis* peti poterant: Nunc alia depromenda sunt ex *ipsis passionibus*, *earumque adjunctis*, quæ non minori evidentia & certitudine idem mysterium comprobant. Quia verò inter ea omnia quæ hac in parte ab Euangelistis recensentur, nihil memorabilius videtur vel efficacius ad veritatis illius quam quærimus confirmationem eâ quam in horto sensit *Agoniâ*, & quam in Cruce expertus est *Desertione*. Ideo peculiariter utrique immorantes, demonstrare jam aggredimur, neutram in Christo locum habituram fuisse, nisi pro nobis satisfaciendi munus in se recepisset quæ *Quinta* nobis erit Argumentorum *Classis*.

II. Ac ut de *Agoniâ* dicamus primùm quo inchoata fuit Animæ passio & quam in *horto* experiri voluit, ut peccatum quod in horto Paradisi primus Adam commiserat deleret; natura ejus & qualitas paucis est expendenda antequam veram ac genuinam ejus causam investigemus, ut enim maximi fuit ad consolationem nostram momenti rem totam cognoscere; accuratè à Spiritu S. nobis in Euangelio descripta fuit; Extat verò ejus descriptio tum apud Matth. XXVI. 37. 38. 39. tum apud Marcum XIV. 33. 34. 35. tum apud Lucam XXII. 42. 43. 44. tum apud Paulum Heb. V. 7. 8. ubi notamus tria; 1. *Gradus & partes.* 2. *Adjuncta.* 3. *Effectus. Partes* duæ sunt, *Tristitia* & *Timor.* illa ex intuitu mali præsentis, iste ex apprehensione mali futuri originem trahit: *Tristitia*

designatur per λύπην Matt. xxvi. 37. per τάραξιν Joh. xii. 32. & xiii. 21. per ἀγωνίαν Luc. 22. 44. per ἀδημονίαν Marc. xiv. 33. Timor per εὐλάβειαν Heb. v. 7. & ἐκθάμβησιν Marc. xiv. 33. *Adjuncta* duo 1. *Sudor ſanguineus* Luc. xxii. 44. 2. *Præſentia Angeli* eum corroborantis, Luc. xxii. 43. *Effectus* hujus Triſtitiæ & Timoris fuerunt *preces* illæ ardentiſſimæ quas Patri ter obtulit de Calice à ſe transferendo Matt. xxvi. 39. Marc. xiv. 38. Luc. xxii. 42. quarum fervor notatur cùm non tantùm oraſſe dicitur ἐκτενέστερον, ſed cum clamore valido & lachrymis. Heb. v. 7. Sic per varios gradus graviſſima Chriſti lucta nobis ob oculos ponitur ut ſciamus non umbraticam & ἀνώδυνον, ſed acerrimam fuiſſe hanc pugnam quam pro nobis ſuſtinere voluit, quod meliùs ex ſingularum partium brevi examine patebit: ſed priuſquam hoc facimus amoliendum eſt falſiſſimum eorum commentum qui paſſionum iſtarum inficiatione impia ſalutarem hanc agoniam obſcurare ſunt conati.

III. Fuerunt enim jam olim nonnulli qui cùm divinâ Chriſti gloriâ indignum cenſerent quòd mœſtitia & pavore correptus fuerit, eò uſque progreſſi ſunt ut ſenſerint Chriſtum non verè ſed κατὰ δόξαν & apparenter tantùm timuiſſe & contriſtatum fuiſſe, quò pertinet hæreſis *Aphtartodocetarum* & *Gaianitarum* qui corpus Chriſti incorruptibile & impaſſibile fingebant, de quibus *Nicepho.* hiſt. Eccleſ. li. 17. c. 29. & *Damaſce.* de hæreſ. c. 84. Ad eos videtur acceſſiſſe *Hilarius* qui lib. 10. de Trin. diſputat humanam naturam in Chriſto propter perſonalem unionem cum Verbo nullis paſſionibus obnoxiam fuiſſe, ſed ſicut telum tranſit per aquam vel per ignem, & facit quidem diſtractionem ſed ſine ſenſu vulneris: Ita Chriſtum non ſenſiſſe illam quæ in paſſione facta eſt corporis lacerationem, atque ita nullum ſenſum doloris verum fuiſſe in Chriſto etiam in acerbiſſimis illis paſſionibus; quamquam *Petrus Lombardus* li. 3. ſenten. diſt. 15. opinionis hujus ſuſpicionem ab Hilario ſedulò amoliri conatur ut non tam verum timorem, doloris ac paſſionis ſenſum Chriſto ademerit, quàm cauſam & meritum patiendi timendi & dolendi quod in nobis eſt, quia in nobis eſt naturalis patiendi neceſſitas propter Adæ peccatum inducta, in Chriſto verò ultio ex ejus libera voluntate ſuſcepta; ſic *Epiphanius* hæreſ. 69. varias quærit expoſitiones ut doceat quî tam ingens conſternatio Chriſto tribui poſſit in hoc agone, maximè quia Ariani hoc argumento divinam Chriſti naturam oppugnabant. *Juſtinianus Imperator* teſte *Evagrio* hiſt. li. 4. c. 38. Chriſtum verè ſenſiſſe triſtitiam, dolores & angores in paſſione negavit, & edictum propoſuit in quo corpus Domini incorruptibile ſanxit, naturaliumque & inculpatarum paſſionum haudquaquam capax fuiſſe dicit; nec ſacroſanctum illius corpus aliquam mutationem aut alterationem inde ab eo quo in utero formatum eſt neque in voluntariis neque in naturalibus paſſionibus accepiſſe aſſerens.

IV. Verùm utut hæc opinio quorundam fuerit, à pluribus tamen & longè ſanioribus rejecta eſt ſemper; audiatur vel unus *Ambroſius* li. 10. in Luc. c. 22. cujus aurea verba quia imprimis ad rem noſtram faciunt deſcribere hîc non pigebit;

bit; *Hærent*, inquit, *plerique hoc loco qui tristitiam Salvatoris ad argumentum insolitæ potiùs à principio quàm susceptæ ad tempus infirmitatis inclinant & naturalis sensum cupiunt retorquere sententiæ, Ego autem non solùm excusandum non puto, sed etiam nusquam magis pietatem ejus majestatemque demiror, minus enim contulerat mihi nisi meum suscepisset affectum, ergo pro me doluit qui nihil habuit quod pro se doleret, & sequestratâ delectatione æternæ divinitatis, tædio meæ infirmitatis afficitur, suscepit enim tristitiam meam, ut mihi suam lætitiam largiretur, & vestigiis nostris descendit, usque ad mortis ærumnam, ut nos suis vestigiis revocaret ad vitam, confidenter ergo tristitiam nomino, quia crucem prædico, neque enim speciem incarnationis suscepit sed veritatem. Debuit ergo & dolorem suscipere ut vinceret tristitiam non excluderet.* Nec aliter Augusti. l. 14. de Civ. Dei c. 9. *Neque enim in quo erat verum hominis corpus & verus animus, falsus erat humanus affectus*; φύσει καὶ ἀληθείᾳ τὰ πάντα ἐγένετο, inquit Athanasius. Et sanè si Christus verè & non δοξαστῶς naturam nostram assumpsit: quidni & cum ipsa omnes affectus innocuos & ἀδιαβλήτους qui eam comitantur eum suscepisse credamus? Sed de eo dubitare nos non sinit & oraculum propheticum Isa. LIII. quod verè languores nostros portaturum & dolores bajulaturum Messiam prædixerat, & ipsa historia Euangelica quæ gravissimos illos Christi dolores graphicè nimis describit, quàm ut externæ tantùm speciei, non verò & interno animi motui adscribi possint: quid quod hoc semel posito corruit totum Redemptionis nostræ mysterium, nam si Christus non verè, sed simulatè tantùm dolores istos sensit, utique etiam nostra Redemptio non vera sed simulata fuerit quod vel cogitare impium, unde opinio illa vetus Aphtartodocetarum publico Ecclesiæ consensu jam olim explosa & damnata est.

V. Sed nec admitti potest recentior Pontificiorum error qui si Agoniam hanc non tollunt penitùs, admodum tamen extenuant, dum Christum in corpore quidem, sed non in animâ passum esse contendunt, vel si quid doloris sensit in anima id partem inferiorem & sentientem duntaxat passam esse, non autem superiorem & rationalem: Sed utrumque istud commentum facili negotio refellitur: Primò quod Christus non corpore tantùm sed & animâ passus sit, vix opus est ut probetur cùm & Scripturæ vox & salutis nostræ necessitas illud tam clarè prædicet; ecquid enim vel animam ponere diceretur Joh. x. 15. vel eam in sacrificium pro delicto tradere Is. LIII. 10. vel cur eadem tristis & conturbata perhiberetur Matth. XXVI. cur ἀδημονία illi & ἐκθάμβησις quæ propriè sunt animæ affectiones tribuerentur si corpoream tantùm mortem externosque cruciatus sensisset; Deinde qui animas debuit æquè redimere ac corpora nonne utraque assumere & in utrisque loco nostro pati debuit ad pœnam nobis in utroque debitam persolvendam? Nec diffiteri tandem potuerunt Adversarii, sed eò se recipiunt ut dicant vel in anima tantùm *sympatheticè* propter dolores & cruciatus corporis esse passum, vel in parte tantùm inferiori non superiori; & de priori effugio nihil nunc ulterius addimus quia in sequentibus pluribus erit

dis-

discutiendum; posterius verò satis superque ex eo retunditur quòd Christus non tantùm in hac vel illa parte animæ tristis dicatur, sed animam habuisse tristitiâ undique occupatam & obsessam, quis verò dixerit tantùm angorem hæsisse duntaxat in inferiori, non verò penetrasse ad superiorem Animæ partem? viderunt hoc non pauci ex Pontificiis, qui ideo Thomæ sententiam rejiciendo Christum in utraque Animæ parte passum esse agnoverunt. Maldo. in Matt. 26. *Eorum subtilitas qui voluntatem hîc interpretantur partis sentientis appetitum probanda non est: melius alii dispensatione quadam factum fuisse, ut cùm Christus beatus esset tristitiam etiam in superiorem animæ partem admiserit, nam sicut beatitudinem suam cohibere potuit ne deflueret in corpus, ut pati posset; ita premere eam potuit & quodammodo occultare ut ad tempus tristitiæ cederet, quæ una passionis suæ pars futura erat.* Sic *Canus* loc. com. li. 12. c. 13. *Ferus* in Matth. 26. alii. Nec alia Catechismi Romani fides cujus ista verba sunt in arti. 4. symb. postquam de externis passionibus egisset de internis sic ait, *quod verò ad intimum Animi dolorem pertinet nemo dubitare potest quin summus in Christo fuerit.* quid summo majus dici potest? rationem addit, *Christus Dominus amarissimæ passionis calicem quem bibit nulla suavitate permixtâ temperavit, humanæ enim naturæ quam assumpserat sentire omnia tormenta permisit, non secus ac si homo non etiam Deus fuisset.* Sed clariùs hoc ipsum ex distincta singularum partium & circumstantiarum istius agoniæ consideratione patebit.

VI. Hîc verò primo loco occurrit λύπη quæ Christo tribuitur; nam appetente gravissimi certaminis tempore cœpit λυπεῖσθαι inquit Matth. XXVI. 37. licet quibusdam præludiis filium suum exercuisset Dominus, nunc tamen propiore mortis conspectu eum vulnerat graviùs & insolitum terrorem incutit, unde non tantùm dicitur contristatus, sed ipse mœroris sui magnitudinem discipulis suis aperiendo ait περίλυπός ἐστι ψυχή μου μέχρι θανάτου *Tristis est anima mea usque ad mortem*, non tristis tantùm ut vertit V. V. nimis molliter sed *undique tristis* ut rectè Beza noster vim vocis compositæ reddit, quod observavit etiam Franciscus Lucas περίλυπος *valde tristis, auget enim præpositio* περὶ *quasi dicat tristitia undique obsessa & circumvallata est, ita ut nullus pateat exitus:* quo sensu passim occurrit apud Scriptores. *Plut.* in libro de edu. lib. dum lætitiæ & tristitiæ excessum prohibet. μήτε ἐν ταῖς εὐπραγίαις περιχαρεῖς μήτε ἐν ταῖς συμφοραῖς περιλύπους ὑπάρχειν. 3. non tantùm περίλυπος dicitur sed *usque ad mortem* quo bene significari dicit *pondus tribulationis* Glossa interlinearis, nec enim hic terminus sive duratio tristitiæ notatur *extensivè* quod voluit Orige. & post eum Hiero. sed ejus magnitudo & gravitas *intensivè* quæ talis fuit ut lethale illi doloris vulnus infligeret & ad ipsius veluti Orci fauces eum deduceret, quomodo eandem phrasim alibi usurpari constat If. XXXVIII. 1. de Ezechia qui ægrotasse refertur ad *mortem*, item de Jona qui iratus dicitur fuisse *ad mortem* Jon. IV. 9. id. gravissimè.

VII. Ut autem gravitas illius Tristitiæ designetur non tantùm dicitur fuisse

se πύραξις Joh.xxi. & λύπη, sed etiam ἀγωνία Luc.xxii. quo nomine Græci exprimunt anxietatem illam & animi angorem quo percellimur opus aliquod arduum aggressuri, potissimùm verò de iis dicitur qui acerrimum aliquod certamen sunt inituri, deducitur enim à voce ἀγὼν quæ *certamen* notat, unde Hesych. ἀγωνία palæstra est imò & bellum ἀγωνιῶ κινδυνεύω & Orion apud Etymolog. ἀγωνία ἐπὶ τοῦ εἰς ἀγῶνα μέλλοντος κατιέναι *de eo qui in certamen descensurus est*; Cùm ergo acerrimum Christus cum Diabolo & inferis imò & cum ipso Deo certamen esset initurus mirum non est si in agonia dicatur fuisse. III. Denique eadem Tristitia per ἀδημονίαν graphicè describitur, talis enim motus animi exprimitur hac voce ut animus veluti præ horrore concidat & sub pondere mœroris quasi fatiscat: sic apud Hippoc. qui in morbo lethali sunt constituti ἀδήμονες dicuntur & Xenop. li. 4. historia. dicit ἀδημονῆσαι τὰς ψυχὰς pro *gravissimè angi* & pene præ dolore examinari, unde Eustat. deducit à voce ἄδος *satietas*, ut sit quasi nimia dolorum satietate fatiscere, nisi malis ἀδημονεῖν idem esse quod ἐν ἅδῃ μένειν eâ tristitiæ mole gravari ut videri possis apud inferos agere.

VIII. 2. Cum *Tristitia Timor* jungitur Heb. v. 7. ubi dicitur Christus exauditus ἀπὸ τῆς εὐλαβείας *à metu* & timore quod dici non posset nisi in hoc agone constitutus metu aliquo perculsus fuisset; Quia verò Bellar. & cæteri ex eadem communione grandem litem nobis intentant de corrupto & falsato hoc loco quasi perperam εὐλαβείας vocem per metum reddiderimus, quæ potiùs per *reverentiam* & *pietatem* reddenda erat, quod imprimis ursit etiam Cotonus Plagiarius; age videamus quàm inepta & absurda sit tota hæc accusatio, quippe & appositè vocem hanc per metum reddi posse, nec aliter hoc in loco debere manifestè demonstraturi sumus. Non imus quidem inficias vocem εὐλαβείας nonnunquam pro pietate, religione, reverentia seu metu reverentiali, ut ipsi loquuntur, sumi, quemadmodum *Timor* non raro totum Dei cultum notat, atque eo sensu usurpatur Heb.xii. 28. inde etiam fit ut viri pii & religiosi dicantur εὐλαβεῖς Luc. ii. Act. ii. sed unam vel præcipuam istius vocis esse significationem pernegamus, imò primarium & longè frequentissimum ejus usum esse pertendimus ut Timorem significet, metum scilicet impendentis alicujus mali quod vitare optemus; nec istud ignorare possunt qui Græcè aliquid sciunt; sic Phavori. εὐλάβεια φυλακὴ ἐπὶ κακοῦ, εὐλαβεῖσθαι ἀντὶ τοῦ φοβεῖσθαι. Glossarium εὐλαβὴς ὁ δειλός pavidus εὐλαβοῦμαι revereor, vereor, formido. Etymologici magni author εὐλαβὴς τινὲς τὸν δειλὸν καὶ δειλαῖον *quidam timidum aut pavidum* sic appellant, sic Hesychius, Varinus, Aristoteles in tractatu de virtutibus & vitiis agens περὶ τῆς δειλίας ὕπεσι δέ τις εὐλαβεια *subest ei,* inquit, *quidam timor.* Philo de vita Mosis dicit, *Mosem fuisse naturâ* εὐλαβῆ *timidum.* Plutar. de Pericle περὶ τὸν λόγον ἦν εὐλαβὴς *timidè ad dicendum accedebat*; sic in Sacris LXX. sæpius εὐλαβείας vocem usurpant ad timorem & pavorem designandum quàm ad religionem & pietatem connotandam Jos. xxii. 24. εὐλάβεια respondet Heb. דאגה quæ anxietatem notat 1.Sam.18.16. εὐλαβεῖσθαι ponitur pro יגר & Jerem.

rem. XXII. 25. Exo. III. 6. pro ירא sic Act. XXIII. 10. εὐλαβηθεὶς pro φοβηθεὶς ponitur *Tribunus timens ne Paulus discerperetur.* Cùm Ergo tritissima sit & usitata istius vocis significatio, quid mirum si hîc retineatur?

IX. Hanc autem non tantùm retineri posse sed necessariò hoc in loco retinendam esse multa sunt quæ probent. 1. Scopus & *ἀκολουθία verborum*, nam præcesserunt illa *obtulit preces & supplicationes cum lachrymis & clamore valido*, at certe qui nihil metuunt neque precantur neque inter precandum exclamant, vel vociferantur & lachrymas fundunt, imò cùm preces ad eum dirigeret qui poterat eum servare ex morte, utique metu aliquo constrictum fuisse necesse est; itaque ut sequentia respondeant prioribus non aliter εὐλάβεια quàm per timorem reddi potest. 2. *aliorum locorum collatio* quæ metum eundem & longè graviorem Christo tribuunt quum dicunt ἀδημονῆσαι ἐκθαμβῆσαι contristatum fuisse usque ad mortem, an verò hæc gaudium & fiduciam an non potiùs metum & anxietatem important? ecquid ergo timeamus dicere metum filio Dei adscribi ab Apostolo, cùm id ipsum de eo jam antea efficaciùs prædicassent Euangelistæ? 3. *natura phraseos* hîc usurpatæ quæ alium sensum commodiorem non potest ferre, cùm dicitur εἰσακουσθεὶς ἀπὸ τῆς εὐλαβείας, nam si vertamus *pro reverentia* vel *pietate* quod V. V. & Erasmus habent non aliud declarabit *Pro* quàm *propter* vel *secundùm* vel aliquid ejusmodi quod significet quo respectu sit exauditus; ita ut sensus sit Christum exauditum fuisse à Patre propter reverentiam suam, quia illi in omnibus obediens fuit tanquam filius dilectus; sic reverentia causa erit cujus gratia Pater eum exaudierit. At si hoc voluisset Ap. usus fuisset potiùs præpositionibus διὰ κατὰ & ὑπὲρ quàm præposit. ἀπὸ cujus insolens planè est usus hoc sensu apud probatos authores, nam quæ exempla congerit Bellarm. l. 4. de Christi anima c. 8. ut doceat præpositionem ἀπὸ nonnunquam sumi pro διὰ *propter* aliena sunt, ut illa Matth. XIII. ἀπὸ τῆς χαρᾶς ὑπάγει *præ gaudio abit* & XXVIII. 4. ἀπὸ τοῦ φόβου ἐσείσθησαν Luc. XXIV. 41. ἔτι δὲ ἀπιστούντων αὐτῶν ἀπὸ χαρᾶς καὶ θαυμαζόντων *adhuc ipsis non credentibus præ gaudio & mirantibus.* Sic Act. XII. 24. & Luc. XXII. 45. nam in his omnibus exemplis ἀπὸ significat *præ* & notat *causam intrinsecam* à qua movebantur agentia: at hîc nihil tale, non enim ipse Christus exaudivit se ipsum præ pietate, sed cùm ipse pius esset, vel potiùs quia pius esset, statuitur exauditus ab alio nim. à Patre; & hæc ratio Chrysostomum movit procul dubio ut reverentiam hanc Patri potiùs quàm filio tribueret, ita ut Deus eo in honore & reverentia filium habuerit ut eum exaudierit, sensu tamen incommodo, quia reverentia de honore potius dicitur inferioris erga superiorem; præterquam quod si de Patre intelligenda esset addendum fuisset pronomen αὐτοῦ. Itaque cùm nec de reverentia filii erga Patrem, licet pia sit, sententia phrasis intelligi possit, nec de reverentia Patris erga filium, superest ut timor hîc notetur & metus non ἄλογος & brutus sed rationalis à quo Christus liberatus sit. Neque nova videri debet, aut inusitata hæc phrasis ut *exaudiri aliquis* dicatur *ex metu* pro eo quod est *ab eodem liberari* posito ante-

antecedente pro consequenti, nam Psal. XXII. 22. totius phraseos exemplum habemus, *à cornibus unicornium exaudias me* id. me ab iis liberando, sic LXX. ex idiotismo Hebræorum Jerem. XXVI. 9. ἡ πόλις αὕτη ἐρημωθήσεται ἀπὸ κατοικούντων *urbs ista desolabitur ab habitantibus*, non hoc sensu quod desolent eam habitatores ipsi, sed ut desoletur ita ut nulli sint habitatores, quod notant hebræa מאין יושב; nec aliter Paulus Col. II. 20. εἰ ἀπεθάνετε σὺν Χριστῷ ἀπὸ τῶν στοιχείων τοῦ κόσμου. *Si mortui estis cum Christo ab elementis mundi* Justinianus παραφράζει *mundi elementis liberi estis & soluti.* 4. Syrus interpres eandem vocem per metum reddidit, licet enim syntaxim perturbet & verba ἀπὸ εὐλαβείας à verbis præcedentibus separando cum sequentibus connectat, vertit tamen מן דחלתא *ex metu*: quæ omnia luculenter probant metum inter agoniæ istius partes ab Ap. numeratum esse.

X. Sed hoc clariùs adhuc evincitur ex alterâ illa voce quæ apud Marcum & Lucam occurrit cùm dicitur ἐκθαμβεῖσθαι, nam ut θάμβος aliquid est plus quàm metus nimi. metus cum horrore, ita ἐκθάμβησις intendit significationem τοῦ θαμβεῖσθαι quum ita percellitur animus ut penè detur in stuporem ac mens eripiatur; est enim omnium facultatum ex vehementissimo & acerrimo mali vel præsentis vel futuri sensu obstupefactio quod fieri solet in subita vel gravi aliqua consternatione, hoc Homerus Iliad. o exprimit cùm ait.

θάμβησαν, καὶ πάντας ὑπὸ χλωρὸν δέος εἷλε.
Obstupuerunt & omnes pallidus timor cepit.

Quod Virgilius reddidit

Obstupuere animi gelidusque per ima cucurrit
Ossa tremor.

Unde θαμβεῖν derivant à θήπω quod est stupeo, admiror, attonitus sum; sic quod 2. Samuel XXII. 5. dicitur χείμαρροι ἀνομίας ἐθάμβησαν id Ps. XVIII. 5. est ἐτάραξαν ita redditur vox בעתני quam aliàs LXX. vertunt ἐκταράττειν, καταπλήττειν, στροβεῖν id. *perturbare, exterrere, circumagere*, unde בעותים φοβερισμοὶ *terrores* Ps. LXXXVIII. 17. Job. VI. 4.

XI. Utriusque verò & tristitiæ & timoris magnitudinem ulterius demonstrant Adjuncta duo, *sudor sanguineus* & *Angelus* Christum corroborans; De primo ita Scriptor sacer Luc. XXII. 44. καὶ γενόμενος ἐν ἀγωνίᾳ, ἐκτενέστερον προσηύχετο, ἐγένετο δὲ ὁ ἱδρὼς αὐτοῦ ὡσεὶ θρόμβοι αἵματος καταβαίνοντες ἐπὶ τὴν γῆν. *Et ipse constitutus in agone intentius orabat, & erat sudor ejus sicut grumi sanguinis decidentes in terram.* Θρόμβος *grumus* propriè est rei in unam massam concretæ frustum, dicitur ἀπὸ τοῦ θρέψαι ὅ ἐστι πῆξαι, teste Eustath. unde θρόμβοι αἵματος, αἷμα πεπηγὸς ut Varin. reddit apud Diosc. lib. 3. cap. 44. & Hesych. θρόμβοι αἷμα παχὺ πεπηγὸς ὡ. βῶλοι, sanguis crassus concretus instar grumorum. Quid porrò de *sudore* hoc *sanguineo* statuendum sit non constat inter doctos. Primò certum est hunc versiculum à temerariis nonnullorum unguibus quondam fuisse erasum, adeo ut in multis codicibus tum græcis tum latinis nulla vel sudoris sanguinei vel Angeli

confortantis fieret mentio ut observat Hilarius lib. 10. de Trin. & Hier. lib. 2. contra Pelagium & ex iis Erasmus & Sixtus Senensis Bibl. l. 1. c. 22. idque ab iis præstitum fuisse potissimùm quod Ariani abuterentur hoc loco ad detrahendam Christi divinitatem, quodque ipsis videretur fieri non posse ut in humanam Christi naturam divinitati personaliter unitam tam ingens consternatio caderet; Sed temerariam imò sacrilegam istorum audaciam meritò execramur, cùm cæteri omnes codices constanter hoc retineant. Alii non delent quidem sed obscurant ejus veritatem, quasi non revera Christus sanguinem sudarit, sed hoc tantùm παροιμιακῶς dictum sit, sicut qui amarè flent sanguinem flere, & qui valdè laborant sanguinem sudare dicuntur, sic Euthym. & Theophy. quod præcipuè colligunt ex voce ὡσεὶ quæ hîc usurpatur, quæ similitudinem notat non rei veritatem, quos sequitur Grotius in h. l. Sed perperam proverbialem locutionem hîc inducunt elevaturi magnitudinem istius miraculi; quia non tantùm dicitur sudor fuisse instar grumorum sanguinis, sed instar grumorum sanguinis decidentium in terram, quod planè dici non posset nisi verus sanguis in terram decidisset; neque obstare potest particula ὡσεὶ, siquidem ut notum, hæc ut & similes particulæ non tantùm comparationem, sed & rei veritatem significant, ut apud Hebr. est כ הרמיון & ב האמיתת modò *similitudinis* modò *veritatis* ut Luc. XXIV. 21. & Joh. 1. 14. δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ πατρὸς ubi rectè Theophyl. τὸ ὡς ἐνταῦθα οὐ ὁμοιώσεώς ἐστιν ἀλλὰ βεβαιώσεως καὶ ἀναμφισβητήτου διορισμοῦ. Ergo extra omnem controversiam positum esse debet Christum verum sanguinem sudasse.

XII. Quis verò sanguineus iste sudor fuerit naturalis an extraordinarius & supernaturalis disquiritur; Quidam naturalem ex eo fuisse colligunt quod non dissimilia exempla aliquando contigisse legantur, *Arist.* lib. 3. de part. anima. cap. 5. & lib. 3. de hist. anima. cap. 19. refert accidisse aliquando ut quidam cruentum aliquod excrementum sudarent quod ipse vocat αἱματῶδες περίττωμα διὰ καχεξίαν propter vitiatum corporis habitum, fluxo nimirum laxoque corpore inopiâ & imbecillitate caloris in venis qui cùm sanguinem non probè concoquat humescit tandem & serosior redditur; Quod confirmatur à *Theophr.* lib. de sudoribus. *Fernelius* lib. 6. de partium morbis & symptomatis de hepatis ἀτονίᾳ agens, ait se interdum animadvertisse sanguinem ab extremis venis quæ in cutem desinunt multis in locis effundi, & *Sennertus Instit.* lib. 2. p. 3. sect. 1. notat ex Benivenio cuidam singulis mensibus per cutem qua ima pars jecoris subjacet sanguinis libram effluxisse, cùm tamen nullum foramen nulla cicatrix in cute appareret, huc facit quod de Scanderbergo Heroë narratur ex labiorum ejus venulis sanguinis guttulas effluxisse quoties in acie hostem adoriretur, & quod Maldo. in Matth. refert quendam Lutetiæ audita in se capitali sententia sudore sanguineo totum perfusum fuisse: Ex his concludunt nihil obstare quo minus sudor iste Christi naturalis pariter dicatur. Verùm alii alienum planè & diversum ab his aliisque similibus exemplis existimant, ex quibus quædam incerta & sublestæ fidei, alia longè latéque ab isto diffe-

ferunt: Nam cùm ex sententia Aristotelis duæ præcipuæ sint hujus symptomatis causæ, cutis nempe raritas cum corpore fluido, ac sanguinis tenuitas & serosa nimis substantia, quibus ex sententia aliorum addas licet facultatum nutritioni famulantium imbecillitatem, retentricis puta languorem & expultricis vehementiam nulla harum causarum hîc afferri potest in Christi corpore temperatissimo quod nulla καχεξίᾳ vel δυσκρασίᾳ laboravit, sed optima constitutione & summâ primarum qualitatum harmonia procul dubio fuit præditum. Atque huc pertinet quòd cùm hoc ipsi contigit ἐν ἀγωνίᾳ fuisse dicitur qui cœperat ἐκθαμβεῖσθαι καὶ ἀδημονεῖν, hi enim affectus contrarium planè in corpore motum efficiunt, in metu siquidem calor omnis & spiritus ac sanguis exteriora deserunt & ad cor subitò revocantur, in mœstitia verò seu mœrore spiritus dissolvuntur & corpus refrigeratur ac siccatur. Causam itaque planè miraculosam & supernaturalem esse oportuit quæ per densatos frigore cutis poros sanguinem concretum ac grumosum extraxerit. Quidquid sit, (nos enim litem hanc nostram non facimus, sed Medicorum filiis discutiendam relinquimus,) certum est hoc effectum fuisse diri cujusdam & insoliti timoris & anxietatis. Nam cùm sudor aqueus extremum metum, & animi angustiam jam arguat, quàm immanem fuisse dolorem illum necesse est qui sudorem sanguineum ipsi expressit?

XIII. Sed & hunc non minus evidenter testatur Angeli eum corroborantis præsentia quod est alterum istius ἀγωνίας adjunctum de quo Luc. XXII. 43. quantum enim & qualem oportuit esse hunc angorem in quo Angelo Consolatore opus habuit, Dominus à Servo, Creator à Creatura, Deus ab Angelo solamen petiit? Angelos quidem ut tanti Regis Satellites & ministros ab initio incarnationis Christo adfuisse videmus, nativitatem nuntiasse, post tentationem ministrasse, sed ut cœlitus ad corroborandum Dominum suum & Principem descenderent nunquam antea visum nunquam antea auditum fuerat; Itaque gravissima Christi lucta notatur & profundissima ejus exinanitio quâ præ angelis ipsis ad tempus minoratus fuit ut Psaltes jam antea prædixerat Ps. VIII. 6. & ita minoratus ut eorum etiam solatio indiguerit: Quod ita tamen intelligendum est ut non confortaverit eum *communicatione virtutis* & *potentiæ* quasi partem oneris Christo impositam angelus in se recepisset vel vires ad illud ferendum Christo suppeditasset, sic enim Christus solus calcavit torcular Is. LXIII. 6. solus tulit peccata mundi, unde Veteres *Angelus confortat* sed *non portat*, sed *repræsentatione efficacissima auxilii divini promissi & gloriæ* ac victoriæ quæ Christi certamen certissimè erat secutura.

XIV. Denique hujus tristitiæ & angoris summi testimonium luculentum fuerunt preces illæ & supplicationes ferventissimæ quas cum clamore valido & lachrymis Patri obtulit ad id ut calix ille ab ipso transiret, nam si necessitas aliqua vel impendentis mali sensus vel metus homines ad precandum impellit, utique gravissimum fuisse timorem necesse est quo Christus æternus Dei filius ad orandum impulsus est, & quidem ita orandum ut non semel iterumve, sed ter eas-

dem preces iterarit, non manibus in cœlum elatis, sed corpore in terram prostrato, non submissè aut tacitè; sed cum clamore valido, cum lachrymis & summa quadam animi contentione: quæ omnia non ordinarium & levem, sed maximum & intensissimum dolorem & anxietatem notant ex præsentis vel imminentis gravissimi alicujus mali apprehensione ortam. Quod & *Calicis* vox non obscurè indicat, tralatitium enim est ut per calicem metaph. sors hominis quæcunque vel bona vel mala, vel prospera, vel adversa denotetur, metaphora ducta à more in conviviis olim usitato in quibus Patrisfamilias vel Symposiarchæ hoc munus erat singulis cibi & potus demensum assignare; quia verò modò ad necessitatem tantùm vel modestam hilaritatem apponebatur, modò ulterius urgebantur convivæ ad intemperiem usque quod non poterat non esse ipsis ingratum & molestum, hinc factum ut calix vel portio calicis modo in bonam, modo in malam partem sumeretur, vel ad *beneficia* Dei erga homines, vel ad *calamitates* & pœnas ab eodem immissas designandas, unde duplicis calicis apud scriptores sacros mentio, *Calicis gratiæ & benignitatis* de quo Ps. XVI. 5. *Dominus est portio calicis* mei, & Ps. XXIII. 5. *Calix meus exundat*, & *Calicis iræ* & *indignationis* de quo toties Prophetæ Is. LI. 17. Jerem. XXV. 15. XXIX. 12. Thren. IV. 21. Ps. LXXV. 9. Eadem phrasi utitur Christus sæpius ad passionem & mortem notandam Jo. XVIII. 11. *Nonne bibam ex calice* &c. & hîc in oratione *transfer à me poculum istud*. Cujusmodi autem fuerint istæ preces & quomodo in filium Dei absque ulla peccati labe vel ἀταξίᾳ cadere potuerint dicemus inferius.

XV. Ex ipsis verò agoniæ Christi effectis omnium maximis meritò concludimus terrorem & tristitiam in eo fuisse omnium quæ fuerunt unquam, maximam; Quænam verò istius causa vera & genuina fuerit, jam inquirendum superest ut ad Veritatis quam quærimus demonstrationem deveniamus: Dubium enim nulli esse potest quin gravissimum aliquod malum vel præsens vel futurum has in eo voces motusque concitarit, sed quodnam illud sit non omnes consentiunt aliis aliam rationem assignantibus. Quidam angoris Christi causam fuisse volunt Apostolorum fugam & dispersionem ut Hilar. c. 21. in Matt. *Dominus non timuit propter se, sed propter discipulos quos prævidebat fugituros & negaturos.* Alii Judæorum peccatum & rejectionem & Judæ proditoris casum quod Hiero. placuit in 26. Matth. Alii nudam hominum pereuntium commiserationem. Alii denique mortis corporeæ & quidem acerbissimæ necessitatem; Sed facilè est ostendere omnes istas causas vel nullas esse omnino, vel non solas & præcipuas: Nam quod ad discipulorum dispersionem attinet cùm eos calidissimè protectioni patris commendasset Joh. XVII. 11. eosque denuo congregandos esse certissimè novisset Luc. XXII. 32. nihil erat cur propterea tantopere angeretur, sed illi hac in parte jam quieto esse licuit: Judæorum verò rejectio neque hac hora accidit à qua se servari petit Marc. XIV. 35. nec in ea exauditus fuit quemadmodum ab agoniæ metu tandem est liberatus Heb. V. 8. præterquam quòd ingratos Ju-

dæos

dæos justissimas scelerum suorum pœnas luituros non ignorabat. Non potuit etiam turpissimus scelestissimi Judæ vel lapsus vel exitus animum suum adeo graviter sanciare, quia jam ante filium esse perditionis morti & exitio devotum & noverat, & prædixerat Joh.XVII.12. Denique hominum pereuntium commiseratio etsi procul dubio affecerit animum Chtisti, non tamen huc pertinere potest, siquidem & aliorum temporum communis fuit & tantos motus excitare non potuit: At hæc agonia passio fuit singularis & huic horæ propria quæ proinde peculiarem aliquam causam habere debuit.

XVI. Sed fortè metus fuerit mortis corporeæ impendentis quam naturali affectu horruerit & deprecatus sit. Ita quidem nonnulli ex Veteribus sensisse videntur; Ita Pontificii qui solam mortem & cruciatum Christi corporalem nullum verò animæ agnoscunt, vel si quæ fuit animæ passio ortam demum fuisse ex condolentia & sympathia cum corpore, non autem ex proprii alicujus mali sensu vel metu contendunt. Nos verò non imus quidem inficias inter metus & angoris Christi causas hanc etiam esse reponendam, τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως (inquit Theophy.) τὸ δειλιᾶν θάνατον διότι καὶ παρὰ φύσιν εἰσῆλθεν ὁ θάνατος, καὶ διὰ τοῦτο ἡ φύσις φεύγει τοῦτον, Natura non potest non horrore mortem tanquam sui destructionem & interitum, unde Philosophus vocat eam τῶν φοβερωτάτων φοβερώτατον, atque eò gravior est anxietas cùm mors illa & cùm dolore acerrimo & cum maxima infamia conjuncta est, à quibus duobus natura vehementer refugit & boni omnes maximè percelluntur. Cùm ergo mors Christo esset sustinenda, nec tantùm mors ordinaria, sed omnium acerbissima & ignominiosissima dubium non est quin ad ejus vel cogitationem, vel præsentiam vehementer commotus fuerit. Verùm audacter tamen pronunciamus non eam solam, nedum præcipuam istius metus tanti tristitiæque causam fuisse. Primò quia Christus tanquam Sponsor eam pœnam & mortem pro nobis sustinuit quæ peccatis nostris debebatur Jesa. LIII. 4. 5. 6. at utraque debebatur & animæ & corporis, cùm utraque hominis pars peccaverit. Ergo non tantùm sympatheticè sed propriè & idiopatheticè anima pati debuit, imò & præcipuè pati debuit anima ut anima principaliter peccaverat; unde Iren. l. 5. c. 1. & ex eo Theod. dial. 3. *Dominus dedit animam suam pro animabus nostris & carnem suam pro carnibus nostris.* 2. Atque hujusce proprii doloris animæ Christi argumentum fuit, quod multa jam passa sit anima cùm neque doleret neque quicquam adhuc pateretur corpus Joh. XII. 17. & Matth. XVI. 28. Huc etiam pertinet quod scriptura loquens de passione Christi non tantùm *mortem* in singulari memoret, sed *mortes* in plurali Is.LIII.9. ut utraque hæc pœna & animæ & corporis connotetur. Neque hîc objiciendum Scripturam semper tribuere morti Christi corporali ejusque sanguini in cruce effuso redemptionem nostram; nam morti quidem & sanguini ac cruci attribuit scriptura redemptionem, sed morti soli corporali & exclusivè nequaquam: Imò cùm de Christi oblatione & sacrificio loquitur sæpius animæ mentionem facit Isa.LIII.10. Joh.x.15. 17.18.

17.18. neque cùm mors crucis memoratur sola mors corporea intelligenda est, sed mors maledicta, maledictionis autem nomine veniunt potissimum summi illi angores quos in anima Christus pertulit.

XVII. Quamvis autem non aliunde constare posset Christum in anima propriè aliquid perpessum fuisse, vel ex hoc uno demonstrari posset evidentissimè non solos corporis cruciatus vel mortis horrorem hanc illi tristitiam ingenerasse, quia alias longè mollior & timidior videretur Christus innumeris hominibus qui non tantùm patienter sed & læto promptoque animo mortem cruciatusque dirissimos sustinuerunt: Nam ut profanorum gentilium ἀναιϑησίαν vel insaniam non commemorem qui imperterrita mente mortem adventantem exceperunt, imò & ipsi sponte adiverunt, quis nescit multa martyrum millia, fidelissimorum nubem testium sævissimis tormentis & crudelissimæ morti exposita fortissimo tamen & lætissimo eam animo pertulisse? ita ut non tantùm nullum metus dolorisque testimonium darent, sed lætitiam potius summam atque exultationem etiam in mediis flammis proderent, non illos ignes accensi terrebant, non enses districti, non craticulæ ardentes, ungulæ, cruces, bestiæ, aculei, cæteraque priscæ crudelitatis instrumenta quæ ad eos torquendos adhibebantur, nemo ex iis lugere visus est, nemo poculum à se removeri postulavit, imò summâ alacritate ad supplicium ut ad triumphum properant & tortoribus etiam ignoti ultrò se offerunt, Deo gratias agentes cum Apostolis quòd digni judicati sint qui paterentur pro nomine Jesu, Quænam tanti discriminis ratio subesse potest? Infirmi & miseri homunciones summam constantiam & gaudium in mediis tormentis præ se ferunt, Petrus crucifigitur, Paulus decollatur, excoriatur Bartholomæus, torretur Laurentius, laniatur Ignatius, alii aliis dirissimorum tormentorum generibus sine ullo doloris & tristitiæ signo cruciantur: At Christus æternus Dei filius vel ad primam mortis cogitationem expavescit, consternatur, lachrymas fundit, clamores edit, in faciem procumbit, sudorem sanguineum emittit. Quid E. alterutrum ex hisce duobus fuerit necesse est, vel ut in Christo aliquid mollius & timidius fuerit quàm in cæteris hominibus, vel sanè in hisce tormentis quæ perpetiebatur aliquid fuerit planè extraordinarium & gravius ipsa morte corporis quæ in sensus incurrebat. At prius illud vehementer falsum & blasphemum quod Christianæ aures ferre nequeunt; Ergo posterius verum esse necesse est.

XVIII. Itaque eò tandem deveniendum est ut dicamus veram & genuinam doloris & anxietatis istius causam fuisse non mortem simpliciter, sed *mortem maledictam* quæ illi obversabatur ante oculos, horrendum illud & terrificum irati Dei judicium; Peccata non unius hominis aliqua, sed omnium electorum omnia quæ homo unus ipse fragilis & imbecillis ex Sponsoris officio portare debuit: Videbat scil. formidabile Dei tribunal cui sistendus erat ut quæ non rapuerat solveret Ps. LXIX. 5. Judicem ipsum incomprehensibili vindictâ armatum, legem fulmina execrationum & anathematum vibrantem, Diabolum & potestatem tenebrarum

cum

cum omnibus inferorum portis imminentem, denique Justitiam ipsam inexorabilem & rigidissimam cui ad ultimum usque quadrantem satisfieri oportuit: Hæc sunt quæ Christo metum pavoremque non immeritò incusserunt, hæc quæ gemitus, suspiria, lachrymas expresserunt. Timuerit Ergo mortem, quomodo solemus omnes ex instinctu naturæ humanæ, ut ostenderet τὸ ἀνθρώπινον ut ait Chrysost. non diffitemur, sed ut tanta consternatio animum ejus subiret ut nullum unquam talis commotionis exemplum usquam occurrat, nunquam ratio sufficiens reddi poterit nisi ascendamus ad Dei judicium cui satisfaciendi pro nobis onus in se receperat: Non illum premebant vincula & catenæ Judæorum quibus vinciri debuit, sed vincula & compedes peccatorum nostrorum quibus oneranдus fuit: Non terrebant cohortes Romanorum quæ eum captivum abducturæ erant, eas enim si libuisset potuisset uno oculi nictu prosternere & fugare, prout ipse satis demonstravit Joh. XVIII. 6. Sed principatus & potestates, Princeps mortis cum copiis omnibus infernalibus cum quibus certandum fuit; Non angitur propter injustam Pilati sententiam, noverat enim nullam ipsi esse potestatem, nisi cœlitus data esset; sed propter severissimum & justissimum Patris cœlestis judicium, qui pœnas à nobis debitas ab ipso exposcebat: Non horret manus hominum quamtumvis duras & crudeles, sed ipsam Dei manum in quam cadere est horrendum: Non fremit propter separationem animæ & corporis, sed propter desertionem Patris quam brevi experturus erat.

XIX. Rem autem ita se habere non uno argumento demonstrari potest sive prophetica de morte & passione Christi vaticinia, sive complementum eorumdem historicum apud Euangelistas intueamur, legatur vel unum Isa. c. LIII. de quo antea. An non majus quid aut atrocius omni corporali communive cruciatu, quod *Christum propter transgressionem & iniquitates nostras plagâ affectum à Deo percussum, vulneratum* testatur vers. 4. 5. *quod iniquitatum omnium nostrarum pœnam* atque ita Deum ipsum punientem hostiliter *in ipsum* dicit *incurrisse* ipsique ut Sponsori luendam eam fuisse vers. 6. 7. quod *sublatum* docet *ex angustia* sive anxietate animæ propter sensum iræ Dei, itemque *ex judicio* vers. 8. quod deprecantur fideles & in quod nunquam venturi sunt Joh. V. 24. quia Christus in illud venit? An mors ulla quantumvis aspera & violenta talis esse potuit ut in ea adeunda & ferenda ipse filius Dei in persona Davidis conquestus sit *desertum se esse à Deo*, Deum *longinquum à salute sua recessisse*, *se verba rugitus sonare & non exaudiri* Ps. XXII. 1. 2. 3. &c. & Ps. LXIX. *se cœno profundissimo immersum, fluento inundante abripi, pervenisse aquam usque ad animam, & quæ non rapuit rependere cogi* vers. 1. 2. 3. 4. 5. sed dubitationi locum non relinquit Apostolus cùm dicit factum fuisse κατάραν Gal. III. 13. maledictio enim illa cùm opponatur *benedictioni* Abrahæ id est justificationi & vitæ æternæ Abrahæ promissæ, non potest ad mortem corpoream tantùm restringi, sed simul etiam æternam vel æternæ æquivalentem complecti debet.

XX. Unde jam liquidò patet quid discriminis intercedat inter *mortem Christi* & mortem *Martyrum* & cur tantopere ad ejus præsentiam consternatus sit, cùm ipsi eâ potius lætati & gloriati fuerint. Nimirum Martyres licet essent peccatores, sciebant tamen se Deo esse per Christum reconciliatos, adeoque nihil condemnationis in se habere, quod si patiendum ipsis aliquid imponeretur, non propter sua peccata se pati ut pro iis satisfacerent, sed propter gloriam Dei ut sanguine suo veritatem Euangelii obsignarent. At Christus licet in se sanctus & innocens, inter peccatores tamen reputatus est Isa. LIII. 12. & tanquam reus coram tribunali Dei habitus, ut alienorum peccatorum sibi impositorum pœnas lueret. 2. Martyres ab hominibus patiebantur, sed Deum semper benignum & propitium experiebantur qui certaminibus ipsorum præerat, virtutemque ferendi crucem suppeditabat: At Christus non tam ab hominibus quam à Deo percussus est, cujus manum ultricem sentire debuit, unde dicitur מכה אלהים Isa. LIII. 5. & desertus à Deo. 3. Martyres extrinsecus cruciabantur in corpore, sed intus recreabantur solatio Spiritus S. qui in media fornace rorem gratiæ & gaudii affundebat, quo perfusi refocillabantur, ne sub onere fatiscerent. At Christus totus & anima & corpore passus est; nullum illi solatium, nulla mitigatio doloris extrinsecus accessit, verè assatus ad ignem iræ divinæ ut olim in Agno Paschali adumbratum, ita ut absque ulla consolationis & refrigerii guttula, solo propriæ justitiæ & sanctitatis, si fas ita loqui, succo in mediis ardoribus judicii divini sese sustenstarit. 4. Martyres mortem quidem sibi ferendam sciebant, sed corporalem tantùm, nam ab æterna se liberatos per Christum noverant Joh. v. 24. At Christo cum utraque luctandum fuit, quia utraque peccati nostri fuit stipendium. 5. Martyres calicem bibere debuerunt, sed cujus amaritudo per Christum sublata fuerat, ita ut nihil lethale & mortiferum in eo amplius subesset, sed Christus calicem indignationis divinæ ad fæces usque ebibit, mortem enim gustare debuit pro omnibus Heb. 11. 9. 6. Illi mortem & tormenta patiebantur, sed singuli pro singulis ut loquitur Leo, pro se unusquisque moriebatur non pro aliis. At Christus omnium peccata unus portabat & publicè pro iis satisfaciebat. Martyres denique cum morte, Satana & inferis pugnabant, sed jam à Christo devictis & prostratis Col. 11. 14. 15. Heb. 11. 14. ita ut ἐπινίκιον in medio certamine cantare possent. 1. Cor. xv. 55. ô *mors ubi est victoria tua* &c. At Christus eos omnes adhuc integros & vegetos adoritur, imperio mortis etiamnum stante & vim suam in homines exerente; quod non potuit meliùs explicari quàm factum à Basilio Seleuciensi Χριστὸς σὺν ἀγωνίᾳ τὸν σταυρὸν ὑποδέχεται καὶ προλαμβάνει φόβος τὸ πάθος. Διὰ τί ὅτι Χριστὸς μὲν κατὰ ζῶντος ἔτι θανάτου στρατεύεται οὔπω λελυμμένης τῆς τυραννίδος συμπλέκεται ἔτι γὰρ τὴν ἐξ Ἀδὰμ κατ' ἀνθρώπων δαναστείαν ὁ ᾅδης ἐκόμπαζε. *Christus cum angore crucem excipit paßionemque pavor anticipat. Quamobrem? nimirum quia Christus contra viventem mortem adhuc armatur, cumque nondum soluta tyrannide manus conserit, etenim imperium quod in homines jam inde ab Adam obtinebat etiamnum*

num ostentabat, quæ omnia luculenter testantur mortem Christi toto genere diversam fuisse à morte Martyrum, sive *principium*, sive *modum*, sive *finem* passionum attendas: nam illi à Deo Patre ex amore castigabantur in corpore ad gloriam Dei, & obsignationem veritatis; At Christus à Deo Judice ex Justitia punitur & in corpore & in anima ad peccatorum expiationem: in illis *passiones* erant vel *probatoriæ* vel *medicinales*, at in Christo *pœnales* & *satisfactoriæ*.

XXI. Huic argumento nihil hactenus à Socinianis directè quod quidem nobis visum fuerit responsum est. Crellius tantùm adversus Grotium p. 24. & 25. c. 1. aliquid reponere conatur, Christum scilicet cùm preces illas fudit in horto, vel in cruce se à Deo derelictum exclamavit, respexisse procul dubio ad illos dolores & cruciatus quos tum perpetiebatur cùm ea verba proferret, dolores scil. crucis qui per se corporis erant, inde verò ad animum ut fit redundaverint, quibus addi possunt contumeliosæ voces & insultationes hostium calamitates ipsi acerbissimè exprobrantium: de tanta tristitia quæ græcis verbis exprimitur nihil legi ab eo tempore quo ex horto Getsemane fuerit abductus, cessasse istam animi perturbationem postquam ei apparuit Angelus. Hunc fuisse calicem de quo Christus patrem tam sollicitè rogavit ut à se transiret; non verò mortem; Earum autem precum statim secutum fuisse effectum apparente Angelo. Ideo Christum animo imperterrito reliqua mala excepisse, nec quicquam post id tempus fecisse aut dixisse quod pavorem & consternationem istam animi argueret, licet dolores & cruciatus acerrimos sustineret.

XXII. Sed multifariam hîc peccat Hæreticus. 1. Dum supponit tristitiam & preces illas ardentissimas Christi non aliò respexisse quàm ad dolores corporeos quos perpessurus erat vel etiam ludibria & insultationes hostium quibus impetebatur. At jamjam ostendimus non eam fuisse sufficientem talis anxietatis causam nisi in Christo Dei filio Principe gloriæ eam animi constantiam desiderari volumus quæ in miseris homuncionibus sese tam luculenter prodidit, quod Christianus nemo dixerit; Ergo durior quædam manus illum premebat, gravius illi incumbebat onus sub quo fatiscere veritus est. 2. Supponit etiam gratis Christum post agoniam illam quam passus est in horto nullum amplius dolorem & animi perturbationem sensisse, nullum sanè ejus signum dedisse: Nam licet certum sit Christum non semper eo animi angore pressum fuisse, sed dilucida (ut ita dicam) habuisse intervalla, prout scil. obversabatur animo promissio patris & certa spes victoriæ; quod & fideles ipsi experiuntur non semel, qui in maximis suis angustiis querimonias suas miscent consolationibus ut Ps. LXXVII. & XLII. & Jobi XIX. 11. 25. & alii de quibus August. in Ps. X. *Interdum clausis Dei oculis exercentur ut querantur, interdum apertis illuminantur ut gaudeant.* Quis tamen nescit in cruce etiam gravissimè perturbatum esse cùm in hæc flebilia erumpit verba ut se à Deo derelictum quereretur? Itaque fortiter quidem & constantissimè mortem tulit, sed tamen cum exquisitissimo mali sensu, ita ut voces pugnæ & doloris cum vo-

cibus constantiæ & victoriæ permixtæ semper fuerint, donec absolutissimo redemptionis operi hâc triumphi voce τετέλεσαι colophonem imposuit. 3. Falsum etiam est quod statuit calicem pro cujus remotione tam sollicitè orabat non fuisse ipsam mortem, sed tantùm istam animi perturbationem quæ post apparitionem Angeli cessaverit; nam contrarium liquet ex Joh. XVIII. 11. ubi cùm Christus captus esset à militibus & Petrus vim facere vellet; *An non bibam* inquit *calicem quem Pater mihi dedit?* manifestè innuens mortem cui destinabatur; Et sanè cur tanta perturbatio animum ejus subiisset nisi ad hanc mortem impendentem respexisset? E. certum est Christum propter mortem imminentem timuisse, non corpoream tantùm sed spiritualem imprimis & maledictam.

XXIII. Quia verò varia hîc quæri possunt circa hanc Christi agoniam precesque ab eo fusas, quasi indignum sit Christo vel sensisse Deum iratum & infensum, vel eas preces illi obtulisse quæ decreto ipsius apertè repugnarent; breviter ea expedienda sunt antequam ad alia transeamus. Primò Quæritur quomodo talis metus & agonia in Christum cadere potuerit qui fuit semper in gratia & amore patris, quique adeo iratum eum & infensum sibi experiri non potuit? Resp. Christus duplicem *personam* sustinuit & *suam* & *nostram*, suam ex natura, nostram ex officio, Et secundum geminum illum respectum potuit metus & fiducia in eo locum habere, potuit gratia & ira patris erga ipsum sese exerere, Nam respectu sui patri semper dilectus fuit & gratissimus, nec aliter potuit, cùm enim Deus non irascatur creaturæ nisi ob peccatum, in filio autem nullum unquam viderit vel videre possit utique non potuit illi ullatenus succensere, sed anima ejus in eo sibi complacuit: Sed quia idem ille filius personam nostram suscipere voluit & peccatorum reatum sustinere, sub hac σχέσει nihil obstat quo minus dicamus Deum iratum sensisse non sibi, sed peccatis nostris quæ in se receperat, quomodo dicitur κατάρα pro nobis factus: ita hîc optimè concurrunt & amor & indignatio, Amor in filium, Indignatio in mediatorem, Amor propter justitiam & sanctitatem propriam ipsi inhærentem, Indignatio propter peccata aliena nempe nostra ipsi imputata. Quod ergo hîc clamitant Adversarii Bellar. & alii grandem nos cum Calvino injuriam Christo facere cùm dicimus Deum metuisse iratum & infensum, atque adeo non fuisse eum in gratia Dei, vel impudens est calumnia, vel crassissimus error qui confundit ea quæ in Christo sunt distinctissima: Nam si id volunt Deum iratum fuisse filio suo quà tali & in se considerato, eam nobis sententiam affingunt quam toto pectore aversamur, ut qui sciamus Christum nunquam non gratissimum & dilectissimum Deo fuisse quod & ipse Calvinus apertissimè docuit Instit. l. 2. c. 6. s. 11. *Neque tamen innuimus Deum fuiße unquam illi vel Adversarium, vel iratum. quomodo enim dilecto filio in quo animus ejus acquiescit, irasceretur? Aut quomodo Christus patrem aliis sua intercessione placaret quem infensum haberet ipse sibi?* At si negant Deum iram suam & maledictionem effudisse in filium quatenus nostra in se peccata receperat, non nobis, sed Scripturæ ipsi apertè repu-

pugnant quæ eum à Deo percussum & attritum, peccatum & maledictionem factum docet; Hoc vidit *Ferus* in Matt.c.26. *Hic* inquit *si personam ejus attendas videbis eum innocentissimè passum, ipse enim peccatum non fecit nec dolus inventus est in ore ejus, At si attendas eos in quorum persona patitur videbis eum nocentissimum ut qui peccata totius mundi in humeris suis habeat &c.* Deinde distingui debet τὸ *Esse in gratia Dei*; nam vel illud intelligitur quoad amorem & omnia effecta ejus tam ea quæ sanctitatem quàm quæ felicitatem important, vel quoad quædam tantùm. Ille qui in gratia Dei est, utique amorem ejus experiri debet si non in omnibus saltem in plerisque ejus effectis, & ita Christus nunquam non sensit hanc patris gratiam: at non statim qui est in amore fruitur ejus effectis quoad plenissimam beatitatem, v. g. qui castigantur fideles sunt sub sensu miseriæ nec desinunt tamen à Deo diligi: Ita nihil obstabat Christum & diligi à Deo ut filium suum, & affligi ab eodem ut Vadem & Sponsorem nostrum, potuit amare ut patrem, & suam in eo fiduciam collocare, & timere ut judicem atque ejus iram & indignationem deprecari.

XXIV. Secundò Quæritur Quî timere potuerit & expavescere cùm certa & indubitata victoria esset ex Dei consilio immutabili? Resp. Ut hic scrupulus tollatur meminisse oportet utrumque hunc affectum metus & spei in homine sæpe reciprocari & alternantes experiri vices pro ratione objectorum sese ingerentium, nam si res grata & læta objiciatur, continuò spes inde efflorescit, sin verò tristis & molesta fuerit, metus subitò enascitur; Cùm verò duæ istæ res usque adeo contrariæ sese ingerunt eodem tempore, tum fieri nequit quin gravis inter eas pugna & conflictus oriatur, altera faciente metum & dolorem, altera spem & consolationem excitante: Rursus cùm in isto conflictu altera alteri prævalet v. g. malum præsens bono futuro acriùs se ingerit, & quod præsens est naturâ suâ vehementius homines afficit quàm quod est futurum, metus & dolor ita videtur totum hominem occupare ut nihil in eo spei sit reliquum, quia ita defixus hæret in malo quod intuetur ut cætera quæ aliquatenus illius dolorem lenire vel metum minuere possunt eo momento non attendat, quemadmodum ea est naturæ nostræ conditio ut ingentia visa cùm vehementiùs ingruunt ex nobis eo momento abigant omnem aliam cogitationem, sic in omni vehementi commotione ita totus occupatur animus ut velox illa facultatum animi progressio multum impediatur, dum singulæ facultates præsenti objecto affixæ rem totam diutius suspendunt. Ex quibus facilè tota hæc difficultas expeditur, quippe Christus nobis ὁμοιοπαθὴς tale quid in se ipso expertus est, nam ut duplex objectum Christi animo sese ingerebat, 1. mors illa maledicta & passio ad quam ferendam missus fuerat; Deinde eventus & finis lætissimus qui promissus erat, malum præsens & imminens gravissimum, & victoria certa & gloriosissima, duplicem etiam affectum in ipso excitavit, inde timoris & tristitiæ, hinc spei & fiduciæ, cùm enim in malum impendens oculos reflectebat, non poterat non timere & consternari, videbat quippe mortem & mortem dirissimam ipsi paratam, at cùm

idem attendebat ad finem passionum, & consilii divini immutabilitatem, prævidebatque adeo & victoriam quam reportaturus erat de Diabolo & morte, & redemptionem quam acquisiturus erat Ecclesiæ, non poterat non in spem erigi & lætari, hinc fit ut in hoc agone alternantes & sibi invicem succedentes hos affectus subinde videamus, si timet & angitur cùm petit calicem removeri; at confidit statim cùm in beneplacito patris acquiescit, si fremit cùm queritur se à Deo derelictum, at spem illico prodit cùm Deum suum compellat & Spiritum suum in manus ejus commendat: Sed cùm instantis mali cogitatio animum subit, ita totus occupatur animus ut eo momento circa aliorum objectorum apprehensionem quiescat, hinc cùm ait Joh. XII. 27. *nunc anima mea turbata est pater quid dicam?* animus in illam iræ infinitæ cogitationem ita defixus est ut singulæ facultates pro se nihil decernant, sed toto interrupto progressu fluctuent. Ita cùm petit liberari ab hac hora & removeri calicem, cùm se derelictum esse postea vociferatur in illa eadem cogitatione ita occupatur ut in unam partem totus vergens, pene sibi persuadeat de se actum esse, nec fieri posse ut tantum pondus sustineat: Non tamen in illa cogitatione ita hæsit quin mox invicta spes illum erigeret, idem enim qui perculsus *libera me* inquit *ex hac hora* eodem tempore subjicit, *sed propterea veni in hanc horam*, qui ter petit ut transferatur calix, addit statim non sicut ego volo, sed sicut tu vis fiat, qui clamat se derelictum à Deo, idem tamen ad Deum ut patrem Deumque suum accedit: unde patet quomodo Christus & timere potuerit & angi dum certa spes victoriæ facta fuerat.

XXV. Tertiò Quæritur quomodo Christus ejusmodi preces Deo offerre potuerit quæ apertè videntur consilio & voluntati divinæ repugnare, atque adeo pietati & obedientiæ quam patri constantissimè exhibuit? Quid enim? nonne propterea natus erat & mediator factus ut calicem hunc pro salute nostra ebiberet: nonne noverat hoc esse decretum patris ut ipse non semel testatus est oportere se multa pati & occidi, Matt. XVI. 21. Imò cùm caperetur à militibus Petrum iis obsistentem increpat, *An non bibam poculum istud quod mihi dedit pater?* Quî ergo sibi contrarius & patri, tanto molimine calicem à se transferri postulat? Resp. Hic verò multa sunt quæ reponi possunt. 1. Supponimus contra Monotheletas geminam fuisse in Christo voluntatem ut & naturam divinam & humanam, easdem non adversas quidem & sibi repugnantes, sed diversas tamen fuisse prout in objecta diversa ferebantur. Divina voluit mortem quia sic constitutum fuerat apud patrem ad redemptionem nostram. Humana verò horruit & deprecata est, quia eam intuebatur ut naturæ destructionem & malum omnium quæ esse poterant dirissimum; nec tamen humana voluntas bene dicitur repugnasse divinæ, quia non absolutè, sed conditionatè petiit, non voluntate deliberatâ & electivâ, sed velleitate potius inefficaci & naturali. Itaque observandum est. 2. *Voluntatem* multifariam dividi posse, alia enim *efficax* dicitur, alia *inefficax*; *Efficax* dicitur ea quæ principium est agendi, hominemque movet & impellit ad exe-

exequenda ea quæ vult & amolienda quantum potest quælibet operationis impedimenta; *Inefficax* quæ in effectum non deducitur, sive propter impedimenta aliunde accedentia, sive quia simplex est vel boni complacentia, vel displicentia mali, nec ulterius pergit ut sit operandi principium, nec ad rei executionem reipsa impellit quæ velleitas potius quàm voluntas dici meretur. Cùm ergo Christus dicitur voluisse ut transiret calix non debet hoc intelligi de voluntate efficaci quæ in ipso produxerit aliquem evadendi conatum & se expediendi ex istis laqueis, imò videmus eum ductum *fuisse ut ovem ad mactationem* Is. LIII. 8. ut ipse nulla ratione obstiterit, vel mortem refugere tentaverit, sed de voluntate inefficaci quæ nihil aliud significat quàm simplicem displicentiam ortam ex naturali inclinatione qnâ voluntas abhorret à malo naturam destruente.

XXVI. 3. *Voluntas* alia est *naturalis & indeliberata*, alia *deliberata & electiva*. Illa dicitur voluntas per *modum naturæ*; Ista per *modum rationis*. sic Thom. p. 3. q. 18. art. 5. *Voluntas ut natura* sive per modum naturæ est facultas physica habens inclinationem naturalem ad conservationem totius compositi, seu est desiderium commodi, vocatur voluntas indeliberata quia fertur ad objectum absolutè consideratum citra ullam rationem circumstantiarum, At *voluntas per modum rationis* est facultas rationalis ad prosequendum bonum generale totius hominis ut homo est, vel ad sequendum dictamen intellectus practici recta & justa monentis, vocatur *voluntas electiva* quia est desiderium & affectus justitiæ potius quàm utilitatis propriæ, dicitur & *voluntas deliberata* quia respicit objectum omnibus suis circumstantiis vestitum, & hæc voluntas refertur ad cognitionem rationalem tanquam ad causam, quia non naturæ instinctum sed rationis dictamen sequitur; Voluntas naturæ naturaliter fugit ea quæ naturæ sunt contraria, ut mortem, cruciatus &c. Voluntas per modum rationis potest ferri etiam in ea quæ naturæ adversantur dummodo justa & honesta sint vel necessaria, sic v. g. is qui voluntate naturali potionem amaram refugit & aversatur, eandem tamen voluntate rationali suscipit, quia scit non aliam esse salutis recuperandæ rationem, ita martyres mortem naturâ non possunt non horrere, sed iidem tamen eam ut gloriosissimum benevolentiæ Dei testimonium ex ratione alacres adeunt, & in ea glorientur, pari planè pacto Christus mortem voluit & noluit diverso respectu. Voluntas per modum naturæ eam noluit, at eadem per modum rationis voluit ipsam. noluit quatenus naturalis appetitus desiderium erat ut viveret mortemque absolutè & in se ut naturæ destructionem intuebatur. At quatenus eandem spectabat cum circumstantiis suis id. ut à Deo decretam & ad salutem electorum necessariam, in ipsam propensissimo ferebatur affectu, prout alibi testabatur *cibum suum hunc esse ut faceret voluntatem patris sui*. Joh. IV. 34.

XXVII. 4. *Voluntas* distinguitur in *simplicem & absolutam*, & *hypotheticam seu conditionatam*. Illa est qua quis aliquid vult absolutè & efficaciter ita ut nihil reliqui faciat ut ea voluntas in effectum deducatur. Ista qua quis aliquid vult

sub-

ſub conditione, quæque intra certos limites ſe continet, ſic abſolutâ voluntate petunt fideles remiſſionem peccatorum ſuorum, & ſi quæ ſunt neceſſaria ad eorum ſalutem. At voluntate conditionali ea quæ ſalutem non attingunt per ſe neque vel data promovent, vel negata removent, puta opes, ſanitatem, robur, pacem externam, in quibus petendis eam ſemper conditionem addere debent expreſsè vel implicitè ſi ita fert Dei voluntas: hujus conditionatæ voluntatis geminum exemplum ſuppeditat nobis Scriptura, alterum in Moſe Exo.xxxII.3. dum optat deleri de libro Dei, alterum in Paulo Ro.IX.3. dum cupit anathema fieri pro fratribus, utrumque enim iſtud votum non abſolutè, ſed conditionatè tantùm eſt intelligendum, ſi poſſibile eſſet & liceret, ſi Deo ita liberet, ita ut non rei ipſius poſſibilitas, ſed petentium tantùm zelus & ardor innuatur: Idem in Chriſto obſervari poteſt, nam voluntate abſolutâ ac ſimpliciter dicta Chriſtus mori voluit; prout ſe moriturum prædixerat Matt.XVIII.II. & xx.18.19. Joh. XIII. 21. ita ultro & libentiſſimè ſe morti expoſuit *An non* (inquit) *bibam calicem?* &c. Et quod mortem refugiebat referendum eſt ad voluntatem conditionalem & hypotheticam, de quo ne quis dubitare poſſet voluit ipſe Chriſtus conditionem, eamque geminam apponere: Prior eſt conditio *poſſibilitatis rei, Pater ſi poſſibile eſt* non utique per abſolutam Dei potentiam, quia non neſciebat omnia Deo eſſe poſſibilia ut apud Marcum profitetur, ſed per æterni patris decretum, quod etſi non ignorabat ſcindi non poſſe, tamen libenter per φυσικὴν στοργὴν optaſſet aliter inſtitui. Altera eſt *conditio voluntatis divinæ* cui ſe Chriſtus illico ſubmittit *veruntamen non ſicut ego volo, ſed ſicut tu vis*, ut agnoſcamus omnes iſtos motus deſiiſſe tandem in abſolutam voluntatem moriendi.

XXVIII. Etſi igitur inter geminam hanc Chriſti voluntatem aliqua diverſitas occurrit nulla tamen eſt pugna & contrarietas propriè dicta, quia nec ſunt ad idem, nec eodem reſpectu: Altera eſt ſimplex & abſoluta, altera tantùm conditionalis, altera bonum naturæ, altera gloriam & conſilium patris reſpicit, altera ſe habet per modum naturæ & velleitatis inefficacis, altera per modum rationis & voluntatis plenæ. Hîc ergo attendenda ſunt *duo volita* Chriſti, ſeu objecta duo in quæ ferebantur diverſæ volitiones Chriſti, primò *bonum naturæ*, & immunitas ab omni malo, natura enim per inclinationem omnibus creaturis adeoque & homini ipſi inditam Eph. v. 29. non poteſt non refugere malum & inclinari in ſui bonum & conſervationem, ſiquidem teſte Ariſtotele *bonum eſt quod omnia appetunt*. Secundo *gloria & voluntas patris* cum ſalute noſtra; utrumque objectum ab intellectu monſtratum volebat, ſed modo & reſpectu longè diverſo, illud ſimpliciter & præcisè in ſe abſque circumſtantiis conſideratum volebat voluntate naturali conditionatâ, & velleitate potius ſeu voluntate imperfecta, ſecundum hanc petebat conditionaliter rem ex hypotheſi impoſſibilem & optabat quod illi denegandum erat ut hoc pacto teſtaretur quid ſentiret, pateretur & appeteret miſera & egena natura & à quo maximè refugeret; at verò iſtud cum omnibus circun-

ſtan-

ſtantiis, cauſis, & effectis conſideratum voluntate abſoluta per modum rationis ad finem qui mediis in ſe malis amabilitatem ſolet conciliare, quomodo potio amara appetitur propter ſanitatem, quam voluntatem Chriſtus declarat eâ quam appoſuit ſtatim limitatione & conjunctione πλὴν ἀλλά. Ita etſi votum primum voluntati patris quadantenus adverſum concepiſſet, quia tamen ſub conditione illud ita concepit ut velleitati huic ſuæ ſtatim frænum injecerit, eamque Dei arbitrio ſubjecerit non poteſt ulla culpabilis hîc occurrere diverſitas.

XXIX. Inſtabit tamen aliquis, Si correctio aliqua addita fuit à Chriſto in poſtrema precationis parte omnino modum exceſſerit oportet, atque adeo non ſatis compoſita fuerit. Hinc Calvinus in commentario ſuo in Matt. dixit *Chriſtum votum illud ſubitò ſibi elapſum caſtigare & revocare*, quod dici non poteſt quàm protervè Bellarminus exagitet quaſi Chriſtum peccati alicujus & vitioſitatis inſimularet, qui aliquod votum fuderit quod correctione opus habuit. At ut de Calvino primùm dicamus Jeſuita more ſuo ſatis prodit calumniandi œſtrum quo percitus eſt dum ea integerrimo Viro affingit quæ ab ejus mente ſunt alieniſſima; quod vel idem ipſe commentarius luculenter docet ubi variis in locis, pluribuſque rationibus hos Chriſti angores, querelas, preces & affectus puriſſimos fuiſſe omniſque vitii expertes ſolidè evincit. Quod verò vim facit in correctionis voce de nihilo eſt; quia nemo negare poteſt particulas ἀλλὰ πλὴν quibus utitur Chriſtus eſſe correctionis formulas, ſed in eo hallucinatur Adverſarius quod *Correctionem* omnem ſupponere errorem præcedentem arbitretur, quod etſi de *Correctione Logica* & *Ethica* verum ſit, falſum tamen eſt de *Rhetorica. Logica* pro falſo verum, *Ethica* pro malo bonum reponit, ſed *Epanorthoſis Rhetorica* non eſt ſemper emendatio ejus quod malè dictum ſit, ſed limitatio rei conditionalis in abſolutam, vel repoſitio ejus quod magis videtur idoneum pro eo quod prius etiam non malè, ſed vel indifferenter vel conditionaliter dictum fuerat. Sic *Cicero* ad *Quirit. contra Verrem* exclamat *ô ſummam veſtram clementiam, vel potius patientiam*, & autor ad Herennium *quod ſi iſte ſuos hoſpites rogaßet imò innuißet modò hoc facilè perfici poſſet &c.* Paulus 1.Cor.xv.10. *amplius laboravi quam omnes Apoſtoli, non ego tamen ſed gratia Dei quæ mecum eſt.* Correctio eſt verum apponens pro vero ſine errore, nam & ipſe laboraverat, ſed ſub gratia tanquam cauſa primaria & principali: Sic correctio hæc Chriſti non eſt emendatio erroris ſed remotio conditionis antea poſitæ ſeu converſio precationis conditionalis in ſimplicem: Non ergo reponit verum pro falſo ſed categoricam voluntatem bonam loco hypotheticæ itidem bonæ in ſuo genere: non corrigit prius effatum tanquam incompoſitum, ſed exponit quod dixerat ne quis noſtrûm id malè cogitatum aut dictum autumaret, & voluntatem illam conditionatam quæ ex recto ſui amore mortem horrebat ſubjicit voluntati patris, ideoque amorem ſui amori Dei tanquam primo & maximo mandato rectum ordinem ſervans ſubmittit.

XXX. Quartò Quæritur quomodo Chriſtus æternum patris decretum re-

ſcindi poſtulet cujus minimè ignarus erat, & quomodo pura fuerit ab omni vitio hæc ipſius voluntas quæ tamen cum Dei voluntate minimè congruebat? Reſp. Ad 1. Noluiſſe Chriſtum abſolutè reſcindi conſilium patris quod immutabile noverat, ſed quia defixus erat totus in contemplatione inſtantis mali eo momento facultates erga aliorum objectorum apprehenſionem quieſcebant, itaque non ex dubitatione vel ignorantia loquitur, ſed omiſſo conſilii divini intuitu ad breve momentum deſiderium hoc quo æſtuabat in patris ſinum deponit, quomodo fideles in fundendis precibus & graviſſimis tentationibus non ſemper ad ſpeculanda Dei decreta aſcendunt, ſed votorum fervore interdum celeres feruntur in malorum quibus premuntur acerbitatem unicè intenti, eorum liberationem naturali propenſione ardentiſſimis votis expetentes, licet cæteroquin alia ſit Dei voluntas & conſilium; Atque hinc patet ſolutio ſecundæ difficultatis; quomodo pura & vitii expers illa voluntas Chriſti eſſe potuerit quæ voluntati divinæ repugnabat; Nam primò certum eſt non omnia quæ voluntati occultæ ſive decreto non congruunt ſtatim peccata eſſe, quippe cùm hæc non ſit actionum noſtrarum norma & regula, ſed revelata, non poteſt quod adverſus illam admittitur ſtatim peccatum cenſeri; ſic Paulus Phil. 1. cupit diſſolvi & eſſe cum Chriſto, idque arbitratur ſibi eſſe longè optimum; at hoc voluit contra voluntatem Dei occultam quæ diutiùs voluit eum Euangelio miniſtrare, ſic filius probus orat pro vita patris ægroti quem tamen Deus certò mori vult, nec peccat filius, imò peccaret adverſus debitum parenti amorem ſi non præſtaret: ſic fideles plerumque florentem & tranquillum expetunt Eccleſiæ ſtatum, cuperent ærumnis liberatos eſſe Dei filios & ſublata omnia ſcandala & regni Dei obſtacula, & hæc cùm per ſe recta ſint piè poſſunt à fidelibus expeti, quamvis aliter Deo conſtitutum ſit qui vult filium ſuum regnare inter hoſtes ſuos, exerceri ſub cruce, & Euangelii ac fidei victoriam contrariis ſatanæ & mundi molitionibus illuſtrari. Hoc Auguſt. eruditè obſervat Enchir. ad Laur. c. 100. & 101. *Propterea namque magna* (inquit) *opera domini exquiſita in omnes voluntates ejus ut miro & ineffabili modo non fiat præter ejus voluntatem quod etiam ſit contra ejus voluntatem* &c. Et paulò poſt *Aliquando bona voluntate homo vult aliquid quod Deus non vult etiam ipſe bona amplius multoque certiùs voluntate* &c. Chriſtus ergo potuit abſque ullo peccato & petere & velle quæ voluntati divinæ repugnabant.

XXXI. Sed inquis, Chriſtus non ignoravit hanc patris voluntatem, itaque non potuit non peccare cùm illi reſtitit. Reſp. Peccaret is qui contra voluntatem Dei cognitam peteret aliquid abſolutè & ſine ſubmiſſione tacita vel expreſſa quod fecit Chriſtus; nam voluntas abſoluta conditionatam ſtatim ſuperavit & abſorbuit, unde æſtimandum eſt obſequium ex eo quod prævalet & ſuperius eſt, non verò ex eo quod obruitur & corrigitur, ea enim demum veri nominis eſt voluntas quæ abſoluta & determinata eſt ita ut hominem efficaciter impellat ad rem volitam proſequendam, voluntas verò ac deſiderium inefficax non tam volun-

luntatis quàm velleitatis appellationem meretur: at voluntas Christi absoluta, fuit semper conformis voluntati divinæ in volito formaliter spectato cum omnibus suis circunstantiis, Imò & velleitas ipsa Christi conformis rectè illi dicitur ratione causæ dirigentis, voluit enim Christus semper quod & quomodo pater voluit eum velle, Pater enim volebat ut Christus vellet vivere secundum inclinationem naturæ ut hoc modo demonstraret se verè affectus nostros naturales suscepisse, licet hoc ipsum desiderium videretur, quoad cætera quodammodo arietare in consilium æternæ prædestinationis. Fateor in nobis istiusmodi motus non esse sine aliqua ἀταξίᾳ & peccati labe, quia cum immundi simus natura ex sordido fonte non possunt rivuli nisi sordidi & lutulenti fluere, quemadmodum si aquam in vitro sordido & impuro agitaveris & ipsa sordida & impura reddetur. At in Christo aliter se res habuit, cùm enim purus esset ab omni labe, sic tristitiâ & metu turbatus fuit ut nunquam tamen modum excesserit vel adversus Deum murmure vel impatientiâ fremuerit, sed ita potentiam Dei imploravit, ut voluntati patris illico se reverenter submitteret, ut aqua quæ in vitro puro est & nitido quantumlibet agitetur non impurabitur tamen, quia nihil fæcis sordiumve admixtum habet. Ita turbatus fuit, sed non perturbatus, concussus, sed non excussus, oppugnatus, sed non victus, naturæ motibus ad deprecandam mortem innocentissimè excitatus, sed rationis consilio ad eam suscipiendam statim revocatus; Unde notandum multiplex discrimen inter affectus Christi & nostros, quadrupliciter enim potissimùm solent nostri aberrare, 1. Quoad *originem* quòd rationem præveniant eaque inconsultâ sæpius oriantur. 2. Quoad *terminum* quòd longiùs digrediantur quàm par est & sese sub imperium rationis minimè contineri patiantur. 3. Quoad *modum* quòd rationem ipsam captivent & transversam agant ut accidat nobis poëticum illud, *fertur equis auriga nec audit currus habenas.* 4. Quoad *objectum* quia in nobis plerumque ejusmodi passiones feruntur ad illicita & injusta. At ab hisce omnibus immunes fuerunt affectus Christi. Nam nec quicquam illiciti unquam appetiverunt, nec oriebantur nisi ex dictamine rationis, unde dicitur *se ipsum turbasse* Joh. XI. 33. neque latiùs divagabantur quàm oportuit, nec rationem unquam obscurarunt & abrupuerunt, sed illi semper obtemperarunt. Non æstimandum ergo querulas hasce Christi voces vel à dubitatione & diffidentia ulla profectas esse, vel ab aliquo alio affectu inordinato & vitioso, sed tantùm à penitissimo doloris sensu qui naturam non potuit non afficere, sed qui tamen non statim à ratione in ordinem coactus est & Dei arbitrio submissus.

XXXII. Quæritur tandem hîc quomodo Christus in ea oratione exauditus possit dici à metu ut testatur Apostolus Heb. V. 7. & alibi Christus profitetur se semper à Patre exaudiri Joh. XI. 42. cùm tamen mors subeunda illi fuerit necessariò. Resp. Quod Christus simpliciter & absolutè voluit in eo nunquam repulsam tulit, sed quod voluit sub conditione tantùm, nihil mirum si non obtinuit, quando ea non tam erat voluntas quàm velleitas, nec tam rationali illud deside-

rio erat deputandum quod primas semper obtinere debet, quàm inclinationi naturali & appetitui sensitivo cujus nunquam præcipuæ sunt in oratione partes. 2. Christus exauditus est à metu mortis non absolutè quidem quasi à mortis obeundæ necessitate liberatus esset, sed secundùm quid quatenus nempe Deus qui illum exaudivit timorem illum ita excussit ut mortem constantissimè exciperet, seque totum voluntati divinæ submitteret, atque ita fuit confirmatus ut omnem pavorem mortis deposuerit. Christus quippe duo timebat potissimùm. 1. Ne malis obrutus succumberet quæ videbat gravissima esse. 2. Ne morte absorberetur, ita ut nullus inde pateret exitus. Deus verò eum *exaudivit* id. liberavit ab utroque illo metu. 1. Quia eum ita virtute Spiritus sui corroboravit in medio agone ut constantissimè & invictè sustinuerit gravissimum illud certamen. 2. Quia eum à morte liberavit solutis doloribus inferni gloriosâ ejus resurrectione, itaque verissimè hac in parte exauditus fuit, non quidem ne mortem lueret, sed ne ab ea absorberetur, non ne gustaret, sed ne in ea periret, non in pœnarum subterfugio, sed in earundem constanti tolerantiâ & forti atque invictâ liberatione & victoriâ. Atque hæc de *Agoniâ* Christi dicta sunto. Cætera quæ pertinent ad ejus *Desertionem* ne ulteriùs protrahatur hæc Disputatio in aliam mox secuturam cum bono Deo differuntur.

COROLLARIA RESPONDENTIS.

I. *Scriptura S. ita plenè & perfectè continet omnia creditu & factu ad salutem necessaria ut nullis Traditionibus* ἀγράφοις *post Verbum scriptum locus jam esse possit aut debeat.*

II. *Etsi idem Verbum Euangelii omnium externè vocatorum auribus insonet, non eundem tamen in omnibus eventum sortitur, nec eodem fine simpliciter proponitur.*

III. *Ut vera & salvifica fides acquiri nequit propriis viribus ab homine, sed unius Dei donum est: ita nec potest ab eodem jam fideli amitti, cùm dona & vocatio Dei sint* ἀμεταμέλητα.

IV. *Hinc ut nec David, nec Salomon, nec Petrus à salvifica ista fide exciderunt, utut gravissimè sint lapsi, sic nec Saul impius, nec proditor Judas, nec profanus Simon magus eâ unquam donati sunt.*

V. *Justificatio gratuita non excludit opera fidei, sed ea potius stabilit.*

VI. *Nullus hominum à lapsu Adami solo Christo excepto Legem perfectè implere potuit.*

DISPUTATIO SEPTIMA
Quæ Quinta est
DE
SATISFACTIONIS
CHRISTI VERITATE.
EX
Desertione ejusdem & Morte demonstratâ.

Respondente SAMUELE VIOLLERIO *Genevensi.*

THESIS PRIMA.

CUM in tota humiliatione & passione Christi Servatoris & peccatorum gravitas, & iræ divinæ pondus, & Misericordiæ immensitas luculenter se prodant, nullibi tamen clariùs elucent, quàm in summis illis animæ cruciatibus quos pro nobis sustinere non recusavit; Quia verò in duplici gradu spectari vulgò solent, vel ut *inchoati* in horto per agoniam, vel ut *completi* in cruce per *desertionem*, & de priori gradu novissimè à nobis actum est: Ordo jam postulat ut ad secundum transeamus, atque adeò demonstremus tristissimam hanc derelictionem certissimum fuisse *Satisfactionis* quam præstare debuit ex munere sibi demandato argumentum.

II. Hujus autem *Desertionis* testimonium præbet luctuosissima Christi in Cruce querela, cujus primò notanda Temporis circumstantia quæ ab Euangelistis observatur quum dicitur clamasse circa *horam nonam* Matth. XXVII. 45. & Marc. XV. 34. id. tertiam nostram pomeridianam, post solemnes scil. illas tenebras quæ à meridie cœperant: Nam *ab hora sexta tenebræ factæ sunt super universam terram* vers. 45. sive per universam terram intelligas tantùm terram Judæam quod variis visum quomodo Romanum Imperium vocatur πᾶσα οἰκουμένη Luc. II. I. sive quod aliis placet totum orbem, ut œcumenica Eclipsis fuerit quod videtur amplecti Tertulli. in Apol. c. 21. solis hoc deliquium vocans *mundi casum* quem

 Romani

Romani in suis Archivis habeant; Et huc facit quod ipsis Ethnicis non videtur planè ignota fuisse qui ejus meminerunt, ut Phlegon Trallianus Adriani libertus Chronographus accuratissimus teste *Eusebio* in Chronicis ad annum Dominicæ passionis, qui eam refert ad annum quartum 262. Olympiadis qui incidit in annum 18. Tiberii quo Christus est passus, sic Dionysius testis ejus αὐτόπτης dicitur fuisse in Ægypto, & eam intuitus in hæc verba erupisse εἰ ἡ φύσις εἰ τὸ θεῖον τι πάσχει ut habet in episto. ad Polycarpum *Aut natura aut Deus aliquid patitur.* Quicquid sit certum est non naturalem sed planè extraordinariam & miraculosam fuisse hanc Eclipsim utpote quæ non tempore novilunii quod alias fieri solet, sed in plenilunio contigerit, Deumq; portentum hoc non secus ac cætera non sine gravissimis causis immisisse, sive ut gravitatem & horrorem sceleris Judæorum ostenderet quasi nefas foret solem tantum scelus aspicere, sive ut portenderet genti Judaicæ excæcationem & calamitates illas quæ non multo post populo isti erant immittendæ & terror ac metus judicii divini incuteretur; sive ut Christi in cruce morientis majestatem ex tantis prodigiis indicaret, sive denique ut passionum Christi magnitudinem innueret quibus scilicet fiebat ut Oriens ex alto tenebris densissimis iræ Dei immergi, & Sol justitiæ eclipsim pati & occumbere deberet; hinc Tenebras istas externas statim excepit amarissimus dolor internus quo se à Deo derelictum queritur, nam tenebris illis depulsis circa horam tertiam dicitur alta voce exclamasse *Eli Eli lamma sabactani, Deus mi Deus mi quare me dereliquisti?*

III. Quia verò verba hæc ex Ps. XXII. petita esse constat, hinc quæstio primò nascitur an bene ad Christum referantur quæ David de se olim protulerat, Judæi enim hæc ita ad Davidem vel alium quempiam ex sua gente restringunt ut aliò referri nec posse nec debere arbitrentur; Sed missâ protervâ hâc Judæorum incredulorum cavillatione, qui nihil intentatum relinquunt ut clarissima quæque loca nobis eripiant: Nobis pluris esse debet Euangelistarum omnium & Christi ipsius testimonium qui sibi verba Psaltis applicando non obscurè Davidem ad se respexisse demonstrat: consulantur loca Matt. XXVII. 35. 39. 46. Luc. XXII. 33. 34. Joh. XIX. 23. 35. Heb. II. 11. Et sanè non opus hîc est operosâ aliquâ demonstratione, vel sola enim verba Psalmi si paulò accuratiùs expendantur satis docent in neminem accommodatiùs quadrare quàm in Christum, & in eo solo perfectum complementum sortiri. Itaque licet David ut typus Christi de se potuerit loqui proximè, dum occasione suarum tribulationum & persecutionum ad has querelas redactus est, certum tamen est in se ipso non hæsisse, sed spiritu prophetico abreptum fuisse ad contemplationem Christi patientis in cruce, cujus passionem, tormenta, crucifixionem & omnium cruciatuum sensus juxta singulas circumstantias tam exquisitè, & tanta verborum luce & ἐνεργείᾳ describit, ut non tam prophetiam quàm historiam, ut Cassidorus ait, scribere videatur; quod facilè ex singularum partium examine ostendi posset si id nunc ageremus. Unde colligimus verba hæc prima Davidis etsi in ipso ut Christi typo fundamentum aliquod ha-

habere possint, quatenus summis pressus angustiis & de auxilio Dei tantùm non desperans in querulas hasce voces prorupit, quibus non absimiles alibi occurrunt non semel Ps. XLIII. 2. & XLIV. 24. 25. &c. tamen ad Christum primariò & principaliter esse referenda, prout ipse Christus complementum istius Oraculi verba eadem iterando in cruce exhibuit.

IV. Verba autem referuntur à Christo juxta Hebraicam veritatem & non juxta LXX. versionem quæ nonnihil hic à fonte recedit additis vocibus duabus quæ in Hebræo non leguntur ὁ Θεός ὁ Θεός μου πρόσχες μοι ἵνα τί ἐγκατέλιπές με quam V.V. secuta est *Deus mi, Deus mi respice ad me quare me dereliquisti*, sive LXX. אלי *ad me* pro אלי legerint quod nonnulli conjiciunt, sive alia quæpiam causa fuerit, Chaldæus tamen & Syrus planè cum Hebræo faciunt, quod Christus hîc sequitur omissâ LXX. versionis additione (quod satis docet, ut hoc obiter dicam, non rarò ab ea discedere Scriptores N. T. atque adeo ipsis non fuisse authenticam.) Porro fatendum est verba illa ex Hebræo paulisper immutata referri, nam verba Psal. ita se habent אלי אלי למה עזבתני hic verò legimus שבקתני, sic quippe communis ferebat tunc temporis loquendi ratio, quæ nec fuit vetus Hebræorum sermo, nec Syriacus merus, sed mixta dialectus ex utroque quæ tum in Judæa vigebat, quæ quædam retinebat avitæ pronunciationis ut אלי pro quo Syri dicere solent אלהי, quædam cum Syris habebat communia, ut שבק pro עזב quod Hebræum est: *Eli* autem à Christo pronunciatum fuisse ipse sonus ad Eliam proximè accedens evincit, unde sumpta est acerba illa paronomasia irrisorum Christi, qui ex dictione Eli materiam sumebant Christum calumniandi ac si abjecta fiducia in Deum converteret se ad sanctos demortuos & præsertim Eliam Marc. XV. 35. Ideò verisimile est in Syriaca versione quæ איל איל habet transpositas esse literas, & quod אלי scriptum fuerat mutatum fuisse in איל, inde nato errore quod אלי minus Syris esset notum: Neque aliter scriptum fuisse à Syro indicio est ipsius interpretatio apud Marcum quæ habet אלהי cum affixo primæ personæ, unde non malè *Drusius* in textum Syriacum אלי reponendum esse statuit, quamvis *Ludo. de Dieu* contrarium sentiat.

V. Sed parum interest quomodo legerit aut scripserit hæc aut illa Versio, cùm textus Græcus Euangelist. interpretationem subjiciat à qua discedere est nefas Θεέ μου Θεέ μου ἵνα τί με ἐγκατέλιπες. Videndum ergo potius cujusmodi fuerit ista *desertio* de qua tam lamentabili conqueritur voce: Neque hoc difficultate gravi carere videtur, quo tandem enim pacto Deus Christum deseruisse dici potest vel Christus à Deo desertus qui intime & arctissime illi unitus fuit semper? Nonne ἀδιάλυτος fuit divinæ & humanæ naturæ conjunctio, nonne filius fuit semper in patre, & pater in filio? ut ipse testatur Joh. XIV. 11. 20. Fateor altissimum hoc mysterium intellectus nostri captum longissime superare, ut hic si uspiam alibi sapere nos deceat ad sobrietatem, & longè tutior sit docta ignorantia quàm temeraria scientiæ præsumptio. Non me latet etiam hinc inde periculosissima præcipitia occurrere, ne Christum vel ex vulgi opinione magis quàm ex

rei

rci veritate locutum existimemus, vel si ex propriæ calamitatis sensu loquitur desperasse & de salute dubitasse arbitremur. Quia tamen maximum afflictæ conscientiæ solamen bene intellecta hæc Christi oratio afferre potest, videamus quid hac in parte sentiendum sit, & facem verbi divini nobis allucentem sequentes pro virili hoc explicare aggrediamur. Ut in Deo hæc præcipuè attendimus τὸ ἅγιον καὶ τὸ μακάριον *sanctitatem* & *felicitatem* ita duo hæc creaturæ rationali, quam beare vult, communicare solet, *sanctitatem* quæ in bono *Ethico*, *felicitatem* quæ in *physico* versatur, *sanctitatem* in gratia, *felicitatem* in gloria. Ita autem hæc duo comparata sunt ut nunquam felicitatem & gloriam det sine sanctitate, quia sine sanctitate nemo videbit Deum; Heb. XII. 14. Sed aliquando sanctitatem largiatur sine felicitate, cùm nimirum creaturam ad aliquod tempus sub crucis & calamitatis pondere vult exerceri; Quum ergo Deus vel utramque, vel alterutram creaturæ subtrahit tum eam deserere meritò dicitur, Christo autem denegatam fuisse *sanctitatem* impius est qui dixerit, cùm sanctissimus fuerit semper, ab omni peccati labe vel consortio immunis, fidesque & charitas absolutissimæ in eo fuerint omnibus numeris. Itaque derelictum fuisse tantùm quoad *felicitatem* & gloriam necesse est, quatenus ad breve temporis spatium gaudium illud ἀνεκλάλητον & radiantem gloriam quâ coruscabat subtraxit Deus ut iræ suæ nobis incumbentis pondus experiri posset.

VI. Sed ut pleniùs res tota cognoscatur observandum est variis modis Christum Deo adhæsisse, quæ fuerunt totidem vincula istius mirabilis conjunctionis: Primò fuit *Unio naturæ* quatenus non modò per intimam illam ἐμπεριχώρησιν filius est in Patre, Pater vicissim in filio Joh. X. 30. in S.S. Trinitatis mysterio, sed & beneficio incarnationis in unam eandemque personam humanitas cum divinitate coaluit, cùm Immanuel factus est. 2. *Communio amoris* quo Pater complectitur Filium & Filius vicissim Patrem Joh. III. 35. *Pater amat filium & omnia dedit in manus ejus.* 3. *Communicatio sanctitatis*, nam plenus fuit gratiâ & veritate, nec admensus est illi spiritum pater, sed ἀμέτρως in illum dona sua & gratias effudit Joh. III. 34. *ut ex ejus plenitudine hauriamus omnes*, Joh. I. 16. *placuit enim patri omnem plenitudinem in eo habitare* Col. I. 19. 4. *Sustentatio virtutis* dum expertus est continuò potentiam Dei quæ illi præsto fuit in gravissimis illis certaminibus quæ sustinenda illi fuerunt, prout ipse agnoscit se non esse solum, sed patrem secum Joh. XVI. 32. Sic *Deus* dicitur *adesse* iis quos tuetur, protegit & potenti brachio sustinet ut sæpe in Ps. 5. *Participatio felicitatis* quatenus unitus divinitati intimè visione beatifica frui poterat, & summo ex ea gaudio & solatio perfundebatur; nam & iis se præsentem testatur Deus quibus se propitium exhibet, quosque adeò dulcissimis præsentiæ suæ gratiosæ & salutaris radiis recreare & solari dignatur ut non semel hoc Psaltes profitetur.

VII. Dicamus adhuc clariùs, Christus adhærebat Deo, Deus aderat Christo per *Spiritum*, Spiritus autem quinque hæc effecta potissimum operari solet. I. *Vitam* unde *Spiritus vitæ* Ro. VIII. 2. dicitur. 2. *Pacem* & tranquillitatem ex amoris

& be-

& benevolentiæ divinæ testimonio, unde *Spiritus gratiæ* nominatur Zach.XII.12. Et Euangelium quod ministerium est spiritus, est Euangelium pacis Eph. VI. 15. 3. *sanctitatem* & *fidem* quapropter *Spiritus Sancti* denominatio illi assignata, item *Spiritus sanctificationis* Ro.I.4. *Spiritus fidei* 2. Cor.IV.3.4. *fortitudinem* & *robur*, hinc Spiritus roboris dictus 2.Tim.I.7. & Virtus Altissimi Luc. I. 35. & XXIV. 49. 5. *Beatitatem & gaudium* unde Oleum lætitiæ Ps. XLV. 8. Paracletus Joh. XIV.16. Spiritus gloriæ I.Pet. IV. 14. indigitatur: *Vita* opponitur morti in qua jacemus, *Pax diffidentiæ* & trepidationi quâ agitamur. *Sanctitas vitiositati* quâ inficimur. *Robur infirmitati* cui obnoxii sumus. *Felicitas miseriæ* in quam decidimus, Spiritus E. in Christo quinque hæc perfectissimè operatus est, unde quinque istis modis Deo adhærere potuit, sed non pariter potuit istis omnibus ab eo deseri.

VIII. Primò non derelictus est Christus quoad *Unionem naturæ*, nam quod semel Filius Dei assumpsit nunquam dimisit; nunquam separata fuit & revulsa humanitas à divinitate, vinculum istud arctissimum nec solutum est unquam nec poterit in æternum solvi, siquidem ut bene Synodi Chalcedonensis Patres sanciverunt unio hypostatica facta est ἀχωρίστως καὶ ἀδιαιρέτως ut ἀτρέπτως καὶ ἀσυγχύτως, mors ipsa quæ corporis & animæ vinculum diremit, non abrupit tamen vinculum divinitatis cum humanitate, quæ perpetuò unita mansit hypostaticè cum anima & corpore licet divulsis; Et sanè si divinitas ab humanitate sejuncta fuisset, neque ista tanto oneri ferendo par fuisset, neque dici posset Dominus gloriæ crucifixus, 1. Cor.II.8. vel Deus acquisivisse Ecclesiam sanguine suo Act.XX.28. II. Non derelictus est quoad *amorem*, semper enim dilectus fuit patris in quo anima ejus acquievit Eph.I.5. Is.XLII. nec aliter esse potuit, quando enim filius est ἀπαύγασμα τῆς δόξης τοῦ πατρὸς καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ perfectissimum ejus exemplar & ipsissima ejus natura, non potest non quocunque in statu intense eum diligere & summa benevolentia prosequi, Imò si crescente obedientia crescit amor nunquam ardentiùs dilexit filium quàm in cruce, quia nusquam tam illustre obedientiæ & humilitatis testimonium dedit Phil. II. 7. Jo. X. 17. *propterea* inquit *ipse amat me pater quia pono animam meam pro ovibus.* III. Non quoad *sanctitatem*, ex quo enim spiritus in eum illapsus est, nunquam desiit efficacitatem suam exerere, unde semper sanctissimus fuit & purissimus qui nec fecit nec novit peccatum; neque verò alius esse potuit: nam personæ quæ Deus est conditio pati non poterat ut à sanctitate vel levissimè desc isceret, ratio muneris verò quod salutis nobis impetrandæ causâ constitutum erat finem suum non esset assecuta, si ab ea vel tantillum descivisset; debuit agnus ille esse ἄκακος & ἀμίαντος Heb. VII. 26. & talem decebat nos habere Pontificem qui innocens esset & separatus à peccatoribus: potuit scili. filius Dei cum miseria conjungi quæ est malum physicum quod miseratione non vituperio dignum, non potuit cum peccato quia est malum Ethicum quod labem & maculam vitiositatis infert, quodque adeò in eo qui Deus est ne ad momentum quidem esse potuit.

 tuit.

tuit. IV. Non quoad *Auxilium* & virtutem & præsentiam providentiæ, nam Deus illi semper fuit à dextris Pſ. XVI. *Dominus à dextris meis, non movebor* & Pſ. CX. 5. unde Christus ad discipulos *me reliquistis solum, sed non sum solus, nam pater est mecum* Joh. XVI. 32. ut dominus antea per Isa. XLII. 1. testatus erat: sic divinitas in ipsa Christi morte mirificè operata est vimque & efficaciam summam contulit cum humanitate ad hoc opus exequendum, unde brachium ejus ipsi dicitur operatum salutem Iſ. LXIII. 5. & *se obtulisse per spiritum æternum* Heb. IX. 14. Hinc opera redemptionis Θεανδρικὰ dicuntur ad quorum omnino præstationem divinitas simul cum humanitate concurrere debuit. Et revera hoc imprimis necesse fuit, nam nisi divinitas influxu continuo roboris & virtutis humanitatem sustentasset, præterquam quòd λύτρον sufficiens id. pretii infiniti dare non potuisset, ipsa etiam succubuisset statim oneri, neque summa illa & extrema tormenta nobis debita potuisset perpeti.

IX. Superest E. ut *derelictus* dicatur tantùm quoad *participationem felicitatis & gaudii*, quoad communionem gloriæ & visionis beatificæ in qua lætus antea exultabat & solatio plenissimo perfundebatur. Nimirum ut humanitas dolores omnes & cruciatus tum externos tum internos animi & corporis nobis debitos sentire posset, ac potissimum indignationem illam & iram acerrimam Dei qua peccatum persequebatur, divinitas radios lucis & felicitatis paulisper continuit, & sensum favoris sui atque influxum gaudii & solatii ad momentum suspendit, licet de cætero eadem divinitas virtutem roburque subinde suppeditaret, ut eos posset perferre & vincere; Sic derelictio hæc non infert humanæ naturæ à divina separationem, nec sublationem totalem aut recessum interni principii & objecti omnis gaudii, æternæ scilicet Deitatis cum qua humanitas ὑποστατικῶς semper fuit unita, sed tantùm desitionem aut potius suspensionem influxus gaudii, haud aliter ac in eclipsi Solis, lumen ejus non cessat nec in se inhibetur, sed nobis propter interpositionem alieni corporis subtrahitur. Fuit ergo *desertio* quoad *actum secundum*, non quoad *primum*, quoad *sensum* potiùs quàm *rem ipsam*, ad *substractionem visionis* non ad *dissolutionem unionis*, ad suspensionem effectus *gaudii* ac *solatii*, non ad *principii & radicis* eversionem, ad carentiam sensus suavitatis divinæ non ad ablationem omnimodam gratiæ ex unione personali promanantis: Neque aliter intellexerunt Patres; Bernardus de verbis Isaiæ Serm. 5. *Dicerene audebimus quod aliquando fuerit etiam sine patre? nemo id præsumeret si non prior ipse dixisset, Deus meus, Deus meus ad quid me deseruisti? Habemus itaque Christum ex patre nascentem, in patre cubantem, cum patre sedentem, à patre ambulantem, sub patre pendentem, sine patre quodam modo morientem. Quædam ibi derelictio fuit ubi nulla fuit in tanta necessitate virtutis exhibitio, nulla majestatis ostensio.* Et alibi *Continuit radios Deitatis ut humanitas pateretur.* Sic Iren. l. 3. 21. *Quemadmodum homo erat ut tentaretur, ita & Sermo fuit ut glorificaretur* ἡσυχάζοντος μὲν τοῦ λόγου ἐν τῷ πειράζεσθαι καὶ σταυροῦσθαι καὶ ἀποθνήσκειν, συγγινομένου δὲ τῷ ἀνθρώπῳ ἐν τῷ νικᾶν καὶ ὑπομένειν καὶ ἀνίστασθαι.

στάσαι. *Quiescente quidem Sermone cùm tentaretur, crucifigeretur & moreretur, assistente verò homini cùm vinceret, toleraret & resurgeret* Ambrosius in Luc. lib. 10. *Sequestrata delectatione divinitatis æternæ tædio meæ infirmitatis afficitur.* Sic Leo. I. *Non solvit unionem, sed substraxit visionem:* hoc voluit Catechista noster Secti. x. cùm ait *paulisper interea delituisse divinitatem ejus* h. e. vim suam non exeruisse. Scotus in IV. sen. d. 46. q. 4. In Dei amissione duo insunt. 1. *Carentia virtutis* illius per quam Deo adhærescere anima debuit. 2. *Carentia illius beatitatis* quæ in Deo reperiri solet: hanc non illam pro nobis Christus experiri debuit. Quid igitur? *Affectione Justitiæ* separatus à Deo Christus non fuit, sed *Affectione commodi* fuit à patre derelictus.

X. Rursus *Desertio* alia est *absoluta, totalis, æterna* quâ Deus ita hominem derelinquit & quoad gratiam & & quoad gloriam ut prorsus à facie Dei abalienetur, & in æternum exclusus à regno Dei tormentis horribilibus addicatur, hanc reprobi magno suo malo experiuntur, hanc David deprecatur sollicitè Ps. XXVII. 9. *Ne abscondas faciem tuam à me, ne avertas ex ira servum tuum, auxilium meum fuisti, ne igitur deseras me, neve relinquas me ô Deus salutis meæ.* Alia est *desertio temporalis, partialis, & secundum quid,* non per totalem Dei recessum ab homine, sed per gratiosæ ejus præsentiæ occultationem & auxilii seu potentis liberationis dilationem, hâc Deus nonnunquam vel castigat fideles, vel probat, unde illa Judaicæ Ecclesiæ querela *dereliquit me Jehova* Is. XLIX. 14. & Deus ipse *ad momentum parvum dereliqueram te* ibidem c. LIV. 7. Sic passim fideles queruntur se à Deo deseri quum vel externam differt liberationem & auxilium quo eripiantur à malis, vel interno solatio destituit faciem suam abscondendo ut Ps. XI. & XIII. 2. & LX. 3. Primam desertionem absolutam & æternam Christus experiri non potuit propter dignitatem personæ, sed hanc debuit ex officio; Derelictus ergo verè dicitur quia ad quædam momenta dulcissimo paterni favoris sensu caruit, dum sub pondere nobis ἀβαστάκτῳ acerrimæ iræ ingemuit, non quoad corpus tantùm, sed & quoad animam: Derelictus fuit quia Pater cœlestis non solùm externam liberationem aliquandiu distulit, sed etiam interioris solatii dulcedinem ei tum temporis denegavit ut dolores omnes nobis debitos persentiret; Ita autem verba intelligenda esse quæ sequuntur manifestè evincunt: Cùm enim vocet *Deum suum* & bis illud repetat ad majorem fiduciam denotandam, cùm ibidem subjiciat vers. 11. *Tu es spes mea ab uberibus matris meæ* testatur satis se non planè & omnimodè desertum à Deo, sed tantùm queritur se non liberari ex augustiis eo modo quo Patriarchæ Prophetæ & alii pii sæpe miraculosè sunt liberati. Ideo statim addit post prima verba *remotus à salute mea & à verbis rugitus mei* ut innueret se propterea derelictum dicere quod Deus eum non liberaret à gravissimis quibus premebatur malis.

XI. Sed quomodo, inquies, deseri potuit manente unione? Nam si apud Deum est fons vitæ Ps. XXXVI. 10. utique si Christus Deo semper unitus fuit, mori non potuit, sed vitam, & gloriam semper eum habuisse necesse est. Resp. Sic li-

ceret de corpore argumentari si corpus Christi semper unitum fuit divinitati, mori ergo non potuit, sed semper habuisse vitam necesse est, quod tamen nemo non videt absurdissimum esse, *mortuus* inquit Aug. cont. felic. c. 14. *Christus est, non discedente vita, sicut passus est non pereunte potentia.* Vidit scil. vir acutissimus mori potuisse Christum & pati subtrahente Deitate virtutem suam & operationem, quãquam essentialiter à vita & potentia divina separatus Christus minimè sit. Quod eò clariùs patet quod divinitas non vivificat *formaliter* ut anima, quâ præsente & unitâ formaliter necesse est corpus esse vivum, sed *effectivè* tantùm, ideoque non est necesse ut manente unione divinitatis ad carnem caro sit viva, quia Deus non ex necessitate agit, sed ex voluntate ut bene Thom. p. 3. q. 50. ar. 2. Ita respectu animæ dicimus potuisse divinitatem unitam illi manere quoad *vinculum personalitatis*, licet eam deseruerit quoad *influxum suavitatis*: Neque hic reponendum participationem Dei in Christo consistere in effectis absque quorum communione unio duarum naturarum in Christo non possit subsistere: Nam aliud est privari sensu istius communionis, aliud carere communione ipsa, caruit corpus in morte sensu omni conjunctionis divinæ, quidni & anima in pœna hac sua carere hoc sensu potuerit ut interim illa personæ unio non dissolveretur? 2. aliud est carere omnibus effectis istius conjunctionis, aliud quibusdam tantùm, ubi est carentia omnium effectorum ibi etiam conjunctionem esse non posse facilè damus, sed hîc quædam effecta semper sunt, si non omnia; influxus sanctitatis, sustentatio virtutis, licet defuerit communicatio felicitatis: Ita *Derelictus* est *dispensativè* & & ad tempus ut *Sponsor*, sed *amatus* semper *naturaliter* ut *Filius.*

XII. Hîc verò ulterius quæritur quomodo hanc derelictionem sentire potuerit Dominus sine peccato, cùm ex sensu ejusmodi consequi videatur, ut in peccatum diffidentiæ & desperationis prolapsus sit; Hinc Adversarii tanta styli diritate exagitant quòd à nostris de hac derelictione Christi dicitur, quasi & fremitum Christo & desperationem tribueremus: Sed quàm iniqua ea sit accusatio jamjam liquebit; Nunc de peccato paucis respondemus, Christum derelictionem hanc sine peccato omnino ferre potuisse ut alios angores tulit in anima & dolores in corpore *pœnam* nimirum *ferens, sed nesciens culpam* (ut Bern. loquitur): Separari à Deo per virtutis & officii defectum *crimen* est, At ab eo separari per defectum beatitatis, per sensum aliquem tristitiæ & ignominiæ non crimen est, sed *pœna.* Peccatum est privare se Dei gratiâ per culpam, sed per se sensu divini favoris carere peccatum non est, etsi in nobis vitium sit, qui hanc carentiam culpâ nostrâ contrahimus, quique fidei debilitate eandem polluimus, & in ea ipsa semper peccare solemus adversus promissiones divinas quæ nobis in Christo exhibentur: Christi alia ratio fuit, non hanc carentiam suâ culpâ contraxit, sed eam propter culpas nostras perfert, non debilitatus fide erat in illa naturæ puritate quâ pollebat, non promissionem hîc aliquam habuit quâ contra ejusmodi derelictionem se ejus fides erigeret, sed mandatum potius habebat ut ad eam patiendam se per

obe-

obedientiam submitteret, non suâ culpâ, sed merito nostro quorum causâ Sponsor erat, sicut in Adamo labente fuit desiderium beatitudinis cum summa injustitia, ita in Christo illum & nos erigente oportuit esse damnationem seu miseriam cum summa justitiâ: Cæterùm quia horribilis fuit ille iræ seu derelictionis divinæ sensus, Christus non ex impatientiâ, vel ignorantiâ ullâ, quasi ignoraret causam suæ passionis, aut non libenter ferret se à Patre in illis doloribus derelinqui, sciebat enim hoc ita constitutum esse propter hominum salutem, sed in declarationem acerbissimæ & durissimæ passionis suæ exclamat *Cur me dereliquisti?* vulgata in Scripturis sacris loquendi ratione hac interrogationis formula à Deo se derelictum conquerendo.

XIII. Ut autem omni peccato caruisse eum dicimus, ita potissimùm ab ipso *fremitum* & *desperationem* alienissimam fuisse credimus, ita ut neque ille neque ista in eo locum habere potuerit: Non *fremitus*, quia sicubi exoritur, ex odio Dei & impatientia pœnæ tanquam non justè inflictæ oritur. At Christus non odit, sed dilexit semper Deum in mediis etiam cruciatibus, quinimò mera Dei dilectione inductus lubens volensque mortem adiit & subiit, ut ipse testatur Joh.XIV.31. *Ut norit mundus patrem à me diligi & prout præcepit mihi pater facere, surgite abeamus.* *Non desperatio*, inde enim est, vel quod Dei auxilium nullum sentientes fidem omnem illi detrahimus, vel quia ex malis nostris nullum elabendi modum animadvertentes spem sinimus nostram obrui, & omnem de salute cogitationem abjicimus. At neutrum in Christo locum habere potuit. Non prius, quia in mediis angoribus Christus Deum ut patrem & Deum suum compellare non destitit, atque in ejus manus animam suam commendat, quod fidei & spei argumentum est evidentissimum, sciebat Deum esse patrem suum, etsi rigide secum ageret tanquam judex & vindex peccatorum, hinc à quo *Judice* se deseri vociferatur *Sponsor*; eum in horto *Patrem* suum Matt.XXVI.39. In cruce *Deum* suum c.XXVII.46. appellat *Filius*; Non etiam posterius, quia si natura mali magnitudinem exhorruit, at sciebat tamen fides impossibile esse ut à morte detineretur Act. II. 24. partim quod peccatum merito mortis plenè esset expiaturus; partim quod virtute Deitatis suæ mortem esset superaturus & ab ea resurrecturus ut passim se solatur Joh. II.19. Matt.XX.18.19. ubi autem certa est liberatio, ibi locum non invenit desperatio, itaque non est vox desperantis, Absit, sed luctantis contra desperationem propter sensum iræ Dei & dilationem liberationis ut testantur verba sequentia *longinquus*, ait, *à salute mea* v.2. E. hic habemus *fiduciam* & spem Christi, & *tristitiam* ejus & terrorem, terror est ex sensu derelictionis, fiducia ex amoris persuasione quo impellitur ad Deum compellandum ut Deum suum, ita ut non tam *de Deo* quàm *ad Deum* querimoniam suam instituat, in sinum ejus paternum effundendo dolorem animi sui quem omnium maximum facilè concipiebat.

XIV. Hinc liquidò patet quàm strenuè calumnientur Adversarii dum Christo desperationis vocem elapsam fuisse à nostris & Calvino imprimis dictum perten-

tendunt, ſic enim Maldo. Genebr. Bellar. loquuntur *Occludendæ ſunt hoc loco aures hæreticorum blaſphemiæ* inquit Maldo. in Matt. XXVII. *quorum magiſter Calvinus deſperationis vocem hanc fuiſſe dicit, impium errorem impio etiam errore confirmans*, ſimilia habet Genebrardus, *Calviniſtas hinc colligere Chriſtum in cruce de Deo deſperaſſe, vel deſperantis vocem emiſiſſe* &c. quæ omnia fuſiùs & virulentiùs exaggerat Bell. li. 4. de Chr. c. 8. Sed meræ calumniæ ſunt. Cùm enim conſtans ſit Eccleſiarum noſtrarum ſententia fidem Chriſti firmam & inconcuſſam ſtetiſſe ſemper in medio agone quomodo deſperatio illi tribueretur? Neque tale quid ex verbis Calvini in Matt. XXVII. elici poteſt; verba ejus ſunt in Harmonia, *Sed abſurdum eſt Chriſto elapſam eſſe deſperationis vocem* quæ verba non ut ſua proponit, ſed μιμητικῶς ſuſceptâ adverſariorum perſonâ, ſibi objiciens quæ ſibi à malè feriatis hominibus objicienda prævidebat, nimi. ſi tales fuerint Chriſti angores quales deſcripſerat, videri deſperationem Chriſto affingi, quod tamen ibidem ſolidiſſimè refellit, *ſolutio*, inquit, *facilis eſt, quanquam ſenſus carnis exitium apprehenderet, fixam tamen ſtetiſſe fidem in ejus corde, qua Deum præſentem intuitus eſt, de cujus abſentia conqueritur*, ſic & Inſtit. li. 2. c. 16. ſ. 12. *Quanquam ſeſe ad momentum occultavit divina vis ſpiritus, ut locum infirmitati carnis cederet; ſciendum tamen eſt talem fuiſſe tentationem ex doloris & metus ſenſu quæ cum fide non pugnaret; Et hoc modo impletum eſt quod habetur in concione Petri non potuiſſe eum teneri à doloribus mortis; quia ſe quaſi derelictum à Deo ſentiens ne tantillum quidem deflexit à bonitatis hujus fiducia. Quod docet celebris illa invocatio, in qua præ doloris vehementia clamavit Deus meus Deus meus ut quid dereliquiſti me? nam etſi ſupra modum angitur, non tamen deſinit vocare Deum ſuum à quo ſe derelictum exclamat.* &c. Unde patet quàm falsò tribuantur ſinceriſſimo Interpreti quæ ipſe à ſe longiſſimè repellit & toto pectore averſatur. Ne jam dicamus *Ferum* & alios ex ſuis longè duriùs eſſe locutos.

XV. Cùm E. ex pathetica hac Chriſti exclamatione derelictum eum fuiſſe à patre conſtet, & ex dictis liqueat quomodo deſertio hæc ſit intelligenda, ſupereſt inquirenda propria iſtius deſertionis ratio, & cauſa cur Deus Chriſtum deſeruerit, hoc enim non feciſſe ſine gravi quadam & memorabili cauſa extra controverſiam eſſe debet. Cùm E. triplici potiſſimum de cauſa Deus deſerere ſoleat creaturam, 1. vel ad *explorationem* quomodo Deus dicitur à quibuſdam Adamum deſeruiſſe cùm novam illi ad perſeverandum gratiam non contulit, ad explorandam obſequii fidelitatem, Deo quaſi eminus concedente, ſic 2. Chron. XXXII. 31. dicitur Ezechiam deſeruiſſe cùm legati ex Babylonia venerunt ut eum exploraret, *dereliquit eum Deus tentando eum ut experiretur quidquid erat ei in animo:* 2. vel ad *correctionem* quo ſenſu dicitur derelinquere fideles & Eccleſiam nonnunquam, ut hoc pacto ad humilitatem, pœnitentiam, & peccati odium magis ac magis incitentur, cùm ſcilicet ab iis ſubtrahit ad tempus gratioſæ ſuæ præſentiæ teſtimonia, opem ſuam ad eos liberandos ſtatim non exerens, ſed ſinens eos in afflictione diutius verſari quaſi eos non curaret, quomodo intelligenda ſunt Iſaiæ verba c.

LIV.7. &c. *Deserui te per momenta aliquot, sed colligam te in miserationibus æternis* & illa Thre.v.20. *quare in æternum oblivisceris nostri, derelinqueres nos quandiu longa erunt tempora* 3. vel ad *vindictam & pœnam* ut deseruit Saulem, 1.Sam.XXVIII. dum ei nec per Urim, nec per Tummim respondebat, deseruit Judæos Rom.XI. deseruit gentes profanas Ro.1. dum tradidit eas εἰς ἀδόκιμον νοῦν, deserit reprobos omnes in hoc mundo & deseret in æternum in inferis, Videndum quæ ratio Patrem movere potuerit ut Christum desereret, an fuerit tantùm desertio *explorationis*, aut *Correctionis*, aut etiam *Pœnalis*.

XVI. Et ad *explorationem* quidem quod attinet etsi non diffitemur Christum in horum cruciatuum perpessione luculentissimum dedisse patientiæ & constantiæ suæ admirabilis experimentum, quò spectat Apostolus Hebr.v.7. cùm dixit *didicisse ex iis quæ passus est obedientiam*, tamen non facilè adduci possumus ut credamus non alia de causa inflictum fuisse istum dolorem quàm ad explorandum ejus constantiam: neque enim videbatur convenire optimi patris sapientiæ & bonitati ut dilectissimum filium non aliâ de causa tam diris cruciatibus exponeret quàm ut eum duntaxat tentaret: Accedit etiam quod cùm Christus nec sibi ipsi ut sunt sæpe homines ex inani virium præsumptione, neque patri ignotus esset, nihil opus erat eum propterea hoc modo exerceri: Neque audiendi sunt Socinistæ qui hanc desertionem ut & cæteras calamitates, Christo inflictam statuunt tantùm, ut in exploratione obedientiæ exemplum nobis imitandum præberet; Quamvis enim certum sit Christum patiendo nobis dedisse absolutissimum exemplar ut sequamur ejus vestigia 1.Pet.II. quis tamen dixerit propter hoc unum debuisse filium dilectissimum à patre hoc cruciatu qui omnium maximus est affligi? Quid quod propriè non possumus aut debemus imitari hac in parte Christum per omnia, nam si crux ferenda est, non debemus horrere amplius Deum tanquam Judicem iratum, qui sese Patrem in castigationibus nostris nobis ostendit. Itaque non fuit ista desertio tantùm *exploratoria* vel *exemplaris*.

XVII. Sed nec potest dici *desertio correctionis* nisi respectu *nostri* quatenus *correctio pacis nostræ fuit super eum* Is.LIII.8. Nam quoad Christum ipsum cùm purus & immunis ab omni labe fuerit semper, qui nec peccatum novit, nec fecit, quid tandem in sanctissima illa natura corrigendum vel castigandum pater haberet? Superest E. ut fuerit *Desertio pœnalis* ad ultionem peccatorum nostrorum sumendam & satisfactionem justitiæ suæ exigendam: nam hîc Christus non in propria persona spectandus quasi causam ullam in se habuerit propter quam à Deo deseri mereretur, sed in persona Sponsoris cujus officium pro nobis susceperat: Deseritur E. Christus ut satisfaciat pro omnibus desertionibus nostris. In Adamo peccante Deum omnes deserueramus, imò singula peccata nihil aliud sunt quàm desertio & aversio à Deo, & conversio ad creaturam Jer.II.13. Cùm igitur homo per culpam suam id meritus esset ut in pœnam à Deo desereretur, Christus ipse deseri voluit ne nos desereremur; separari voluit ab ipso ne ulla amplius esset in-

ter-

carnem & Deum separatur, sed et aeternum cum ipso vivemus, Casu E. sequelas hac separatio nostra à Deo, finis nostra cum Deo conjunctio. desertus est quia deseruerammus eum olim, & ne in posterum eum deseremus: derelinqui debuit, quia id à Deo meruerammus, & voluit idem ne unquam ab eo pro merito derelinqueremur. Haec desertio illa erat Christo acerbissima, nobis tamen dulcissimum suppeditat solatium, quemadmodum enim maledictio Christi nostram post se traxit benedictionem, paupertas ejus nostras divitias, vulnera sanitatem, ignominia gloriam, mors vitam, ita desertio haec nostram cum Deo communionem obtinuit & auxit. Ambr. in Lucam. c. 5. *quoniam derelictus fuisse ego, ut ne derelictum Dominus noster fuisse ut me derelinquat à Patre Aeterno.*

XVIII. Hinc colligitur quantum à vero sensu discedant qui hujus querimoniae causam vel ad humanae naturae desolationem referunt ut Epiphan. qui existimat haec dici à Christo [illegible] & Euthym. in hunc locum. *Hoc dicit confirmans quod fuit in veritate assumta natura ex humanam, ita quoque non imaginarie sed non phantastice, neque enim nisi doleret ita clamaret.* Vel ad mortis corporalis tantum metum & horrorem ut Pontificii; Quorum enim utrumque evidens argumentum in hac exclamatione praebent quo confirmant fuisse eum [illegible]. Sed verum hominem nobis [illegible] non erat tamen quod tam flebiliter & amare conquereretur si nihil aliud eum affligeret: nam si dolores corporis spectemus, aut easdem, aut etiam majores vel certè probabiles fuisse ab illo latro qui tamen non conquestus est se à Deo deseri; Petrus etiam forte crucifixus & quidem inverso capite quod cruciatuum augmentum adfuerunt, nullus tamen se à Deo desertum. Ergo necesse est praeter dolores corporis aliquid longe majus fuisse & gravius in anima Christi quod Christo hanc vocem magnam & hunc clamorem expresserit; Non potest autem aliud esse quam hic irae divinae sensus quem desertio illa secum traheret, quid enim horribilius quam Deum sentire judicem iratum ira mortes omnes superat? ut E. cum variis certaminibus Christo sunt, Diabolo, mundo, & Deo ipso ut judice, ita diversimodè erga ipsos affectus fuit. Diaboli quidem potentia erat terrifica nihil eum movit, imo contemnere illi solebat cum vocabat Principem mundi ejici foras Joh. xii. 31. & venisse eum, sed nihil habere in se Joh. xiv. 30. sic mundum ejusque cruciatus contempsit, quia scit eum jam à se victum esse Joh. xvi. 33. ideo cum tantum esse flagellatus, conspuitus afficitur, non clamat, imo clamantibus, quia tunc videbat eum [illegible] esse cum hominibus; At cum Dei manum sentit & eam justitia ipsius infligi, tum clamat, & clamat *voce magna* quia scit horrendum esse in manus Dei viventis incidere, Heb. x. 31.

XIX. Non ergo desertio illa temporalis tantum est intelligenda quod passus eum derelinquerit in manibus Judaeorum, praebens ei adversus ipsos auxilio nullo quo minus mori contingeret, quod voluit Bellarm. de anima Chr. c. 8. neque enim [illegible] *derelinquentur qui passionibus permittuntur, persecutionum passiones*

(sa-

[illegible]

XX. [illegible]

XXI. [illegible]

etiam hìc inchoatur ut & paradisus: Infernus animæ & carcer quidam, rea conscientia est; Ut non spem tantùm cœlestis gaudii prælibare pii solent, sed & cœlestis hujus gaudii primitias quasdam. An non in illa Christi cohabitatione nobiscum & convivatione plus quàm spes est? Joh. XIV. 23. An non in illo jugi bonæ conscientiæ convivio ut ait Sapiens Prover. XV. 15. deliciæ quædam præsentes sunt? *Ecclesia & sanctus quisque cœlum est* dixit Ambrosius in Ps. CXVIII. serm. 12. *Tu si vis cœlum eris* dicit Aug. in Psa. XCVI. & *anima justi cœlum est* in Ps. CXXI. quod in ipsis Scripturis fundamentum habet, cùm πολίτευμα nostrum dicatur esse in cœlis Phil. III. & in Apocalypsi Ecclesia in terris militans *Cœli* nomine designetur; Si E. fideles cœli gaudia hìc prægustare possunt etsi nondum in cœlum ascenderint; Cur non & impii infernum gestare secum dicentur cùm conscientiæ tormentis vexantur? Cur non & Christus cùm maledictionem Dei sensit, quæ gravissima est inferni pœna, etsi nunquam inferos viderit, gehennalem pœnam tulisse dici potest?

XXII. Non me latet hìc clamitare Adversarios gravem fieri Christo injuriam si *pœnas infernales* dicatur passus, sic enim sequi 1. Christum *desperasse* cùm desperatio pœnis damnatorum necessariò conjungatur. 2. *damnatorum locum subiisse* & proinde damnatum posse dici. 3. *damnationi æternæ* addictum fuisse siquidem hæc nobis reservabatur pœna & hanc experiuntur reprobi; Sed hæc omnia gratis supponuntur non probantur, & ex consequentiæ sententiæ nostræ tribuuntur quæ nullis fidiculis exsculpi ex ea unquam poterunt; ut ex singularum refutatione constare poterit: Nam ad primam de *desperatione* præter ea quæ à nobis modò sunt observata, distinguendum est accuratè inter ea quæ sunt de ipsa ratione pœnæ quatenus à Judice infligitur, & ea quæ sunt de ejus adjunctis quæ ex vitio & imbecillitate subjecti in quod recipitur proficiscuntur, sive quæ vel *essentialiter* includuntur in ipsa pœna, vel *accidentaliter* eam consequuntur; Christus illa in se recipere debuit pœnas nobis debitas ferendo, sed non statim ista; At desperatio est ex posteriorum genere, non enim est de ipsa pœnæ essentia, sed de vitio subjecti patientis quod perpetuitatem mali ferendi cognoscit & defectum mediorum ex eo emergendi, hoc verò in reprobis & damnatis locum habere potest, & habet revera qui omnem elabendi modum sibi præclusum vident; at in Christo qui certus erat de futura resurrectione & de proximo Dei auxilio, neutiquam; pœnæ autor est Deus, Diabolus & peccator Desperationis; Desperatio non respicit propriè pœnam ipsam, sed tantùm ejus continuationem in æternum, nullum E. locum habere potest in eo qui eandem pœnam subit ad tempus breve constitutum & ipsi notum, cum certa spe liberationis, imò cum potestate illam amovendi cùm ipsi placet.

XXIII. Ad 2. Resp. Christum non tam *damnatorum* quàm *damnandorum* pœnas tulisse & locum subiisse, eos scilicet cruciatus qui electis ex Dei justitia perferendi veniebant, nisi Christus loco ipsorum sese substituisset; unde colligitur

tur falsò dici Christum *damnatum* fuisse, si damnatum intelligas simpliciter *& absolutè*, eum nim. qui pœnas peccato debitas ita sustinet ut nunquam superet vel eluctetur, quomodo reprobi damnati dicuntur, quando Christus à morte detineri non potuit & propter dignitatem personæ & propter perfectionem meriti Act. II. 24. fatendum est tamen nihil obstare quominus *damnatus* id. condemnatus dicatur *hypotheticè*, quomodo damnari sponsorem illum æquum est, qui electorum delicta & pœnas in se recepit; non aliter quàm cùm & ipse dicitur factus maledictio, ut nos à maledictione eximeret; quanquam verum sit Christum non tam *damnatum* esse, quàm *nostrum peccatum* in ipso, ut disertè Apost. notat Rom. VIII. 3. cùm ait *Deum misso filio suo in similitudine carnis peccati & pro peccato condemnasse peccatum in Carne* ut pœna & condemnatio non tam ad Christum, quàm ad peccatum quod susceperat referatur.

XXIV. Ad 3. Resp. non necesse fuit Christum *æternitatem* pœnæ subire, sed tantùm ejus *extremitatem*, neque propterea censendum est defuisse quicquam ejus passionibus, quia æternitas durationis abundè ex dignitate Personæ & gravitate supplicii compensata est; Neque hoc de substantia pœnæ infernalis est ut sit æterna, sed de infirmitate creaturæ patientis quæ non potest pœnam ferendo satisfacere & vivere, imò peccata peccatis cumulando & in ipsa pœnæ latione fremitu & impatientiâ Deum offendendo continuationem pœnæ in se accersit; at si eâ virtute aliquis hominum esset præditus, ut pœnam totam simul & semel exhaurire & plenè satisfacere posset, nihil opus foret eum in æternùm puniri; hoc ipsum verò in Christo deprehenditur; itaque mirum non est si infernales quidem pœnas tulerit, non æternas tamen, sed temporales & brevî finitas & circumscriptas spatio.

XXV. Antequam manum de tabulâ ponamus huic ex *Desertione Christi* petito argumento. Aliud ex ipsa ejusdem *Morte*, attexere libet, quo eadem Satisfactionis veritas evidentissimè colligitur. Si Christus mortem pro hominibus tulit, utique & pro ipsorum peccatis satisfecit; Ratio consequentiæ duplici fundamento nititur; 1. est quòd mors est pœna & stipendium peccati. Itaque qui eam fert, pœnam peccati ferre censendus est; Alterum quod Christus θεάνθρωπος non tantùm potuit pœnam eam ferre, sed & perferre & exhaurire, propter summam suam dignitatem & potentiam. Ergo mortem ferendo ut pœnam, eam etiam absorpsit & sic plenè pro nobis satisfecit. *Socinus* lib. 3. de *servat.* c. 7. subdolè argumentum nostrum proponit, ut eò faciliùs vim ejus eludat, ita enim nos inducit argumentantes. Quicunque moritur, aut pro suis aut pro alienis peccatis moritur, at Christus non pro suis quæ nulla in ipso fuerunt mori potuit peccatis, Ergo pro nostris. Ita totum facilè concedit argumentum quasi nihil contra se faciens, qui contendit etiam Christum pro peccatis nostris id. *eorundem causâ* mortuum esse; sed ne ulterius fucum faciat in præpositione *Pro* de cujus vero sensu dictum fuit à nobis Disputa. IV. sic argumentum formamus. Qui mortem

sustinet peccati pœnam, eam sustinet, vel peccati sui pœnam, vel alieni; At Chrislus sustinuit mortem pœnam peccati E. vel sui vel alieni, non sui E. alieni scil. nostri.

XXVI. Varia hîc excipit Adversarius 1. falsum esse mortem omnem esse peccati pœnam; nam hoc neque in *morte naturali* neque in violenta locum habere posse; Non in *naturali* quòd ea non sit peccati stipendium, sed naturæ nostræ quam ipsemet Adamus in Creatione accepit propria sequela. Cùm enim corpus animale habuerit & ex pulvere terræ formatum, mortale fuisse naturâ suâ; 2. hoc etiam ex eo colligi quod Christus qui ab omni prorsus peccato i. e. peccati pœna & reatu, nos liberavit, mortem tamen hanc naturalem non ademit, sed tantùm mortem æternam & moriendi necessitatem. Itaque Christum naturali huic morti quoque subjectum fuisse, non quidem propter peccata ulla vel sua vel aliena, sed quia homo natus erat, mortuum quidem esse propter peccata nostra, non quatenus illi alioqui postquam homo natus fuerat, naturaliter moriendum erat, sed quatenus violentam mortem subiit volens. 3. mortem naturalem non esse pœnam ex eo liquere, quod fideles quotidie moriantur, nec tamen mortem ut pœnam peccati sui ferant. Non etiam *in morte violentâ* semper obtinere, ut quicunque eam sustinet, ferat eam ut pœnam, peccati vel sui vel alieni; innumerabiles enim reperiri, qui nec propter sua nec propter peccata aliena interficiuntur, quales sine dubio sunt Martyres Dei & Christi omnes, & quicunque innocentes cùm sint tamen occiduntur. *Soci. li.3. de Serva.* c.7.8.

XXVII. Sed nihil hîc est tamen quod facilè refelli non possit. 1. supponitur gratis *mortem* aliquam dari *naturalem*, quæ non sit peccati stipendium, sed naturæ sequela, quod πρῶτον est ejus ψεῦδος. Nos contra nullam mortem censemus naturalem dici posse eatenus ut naturæ integræ sit sequela, sed omnem esse violentam ex Dei judicio promanantem 1. quia Deus homini mortem in peccati pœnam comminatus est, Gen. II. 17. *quo die comederis morte morieris*, quæ verba cùm indefinitè loquantur de morte, ad omnes pariter extendenda sunt mortis species, mortis autem nomine etiam mortem corporalem intelligendam esse, nemo ut opinor inficias iverit. 2. quia Deus hanc ipsam mortem Adamo post peccatum jam admissum in pœnam denuuciavit Gen. III. 19. *Pulvis es & in pulverem reverteris*; frustra verò hoc, si jam ex naturæ suæ conditione, in pulverem rediturus erat. 3. quia hanc mortem Scriptura passim ut peccati stipendium proponit Ezech. XVIII. 4. 20. Ro. V. 12. & omnium clarissimè Ro. VI. 23. Nec hîc audiendus Socinus qui pertendit Ap. loqui de morte æterna, non verò corporali; Nam cùm Ap. simpli. mortis meminerit, nostrum non est ea restringere quæ non restrinxit; imò scopus est c. V. probare in omnes homines peccatum transiisse quia omnes moriantur, non utique morte æternâ simpli. sed corporali quæ in sensus incurrit, c. VI. verò utramque innuit, quia utraque à Deo denunciata fuerat: moriuntur E. homines non quâ *homines*, sed quà *peccatores*, quà ab Adamo inquinati, non quà ab illo propagati.

XXVIII.

XXVIII. Vana verò & futilia sunt quæ contra objiciuntur 1. de *mortalitate & corruptibilitate Adami*, Aliud enim est Adamum *mortalem* fuisse & corruptibilem *potentiâ remotâ* respectu materiæ ex qua constabat, aliud mortalem & corruptibilem *potentiâ proximâ*, id. ita dispositum ut certò moriturus & corrumpendus esset, Prius in eo fuisse concedimus resp. *corporis*, sed posterius negamus resp. *personæ*, quamdiu enim perstitisset in integritate, anima justa & sancta corpus terrenum hominis præstitisset immune ab interitu, ita ut homo etsi potentiâ mortalis, tamen nunquam fuisset actu moriturus quomodo Concilium Milevita. c. 1. bene sancivit olim contra Pelagianos. Hinc *immortalitas* Adamo in primo statu rectè tribuitur, non ea quidem *absoluta* & *necessaria* quæ in *impotentia moriendi* versatur, & quæ *immortalitas patriæ* dicitur, sed *conditionata* & *possibilis* quæ dicebat tantùm *potentiam non moriendi* non interveniente peccato & *immortalitas viæ* vocatur, illa potentiam simul & actum moriendi abolebit, ista actum quidem impedivit, at potentiam non sustulit. Ita *mortalis* & *immortalis* κατ' ἄλλο καὶ ἄλλο bene dici potuit; *mortalis* per materiæ ex qua constabat imbecillitatem, & qualitatum elementarium ipsi adhærentium conditionem; *immortalis* verò per originalis justitiæ & gratiæ singularis firmitatem; Sic poterat mori ut etiam posset non mori. Unde patet etiam longè aliâ ratione mortalem fuisse hominem ante lapsum & post lapsum, tunc ita erat mortalis ut posset mori & non mori, poterat enim ut non peccare ita non mori; at nunc ita est mortalis ut necessariò sit moriturus, & non possit non mori.

XXIX. Non est solidius quod afferunt secundò de liberatione per Christum facta ab omni pœna peccati, nam si formetur argumentum facilis erit responsio, A quo Christus nos non liberat illud non est pœna peccati, Atqui à morte naturali nos non liberat Christus E. Resp. 1. ad *majo.* per distinct. A quo Christus nos non liberavit, nec liberabit illud non est pœna peccati, Concedo, nam etsi Christus de *jure* & quoad meritum liberationem perfectam à peccato ejusque pœna in morte sit consecutus, tamen *de facto* & quoad efficaciam nos actu non liberat simul & semel, sed per varios gradus & intervalla, ut respectu peccati, primò nos liberat à reatu, postmodum à tyrannide, tertiò à labe & reliquiis, ita quoad pœnam non statim totam tollit, sed paulatim & successivè, ita ut eam plenè sit tandem ablaturus quando absterget omnem lachrymam ab oculis nostris & mortem absorbebit in victoriam, sic falsa erit Minor, Unde per retorsionem ita colligo, A quo Christus vel jam nos liberat vel tandem liberaturus est, id à peccato & non à natura originem traxit. At nos liberaturus est Christus à morte etiam corporali, cùm traducet nos de morte ad vitam E. 2. Mino. nega. Christus enim à *morte* nos liberavit quatenus illa *pœnæ* rationem habet, ita ut si moriendum sit nobis, non moriendum sit amplius ut pœnas feramus peccati nostri, sed ut à sordibus peccati repurgati in cœlestem felicitatem traducamur, ideo mors nostra non est amplius maledicta, sicut maledicto est

omnis pœna peccati, ſed beata Apo.XIV.13. precioſa in oculis Jehovæ. Pſ.CXVI. 15. dulcis ſomnus, requies laborum, depoſitio ſarcinæ peccati & tranſitus in vitam æternam; à peccato eſt quidem quod homines etiam fideles moriuntur, non morerentur enim niſi peccatores eſſent, ſed ex merito & gratia Chriſti eſt, quod homines per mortem ad vitam traducuntur, quia ita immutavit ejus naturam Chriſtus, ut etſi peccatum ſemper ſit occaſio moriendi, non ſit tamen ejus pœna vel λύτρον finis propter quem morti obnoxii ſumus.

XXX. Hinc liquet quàm falsò pertendat Adverſarius Chriſtum morti naturali quatenus homo natus erat fuiſſe ſubjectum, nam cùm ubique teſtetur Scriptura eum non propter ſe, ſed propter nos mortuum eſſe, & conſtet eum ſanctiſſimum & juſtiſſimum ſemper fuiſſe, illi vita tantùm ex præſcripto Legis non mors debebatur, ita ut deteſtandum ſit meritò impium Adverſarii dogma quod Chriſtum per ſe mortalem ſtatuit: Non meliùs dicit etiam Chriſtum nos à morte non exemiſſe, ſed tantùm à moriendi neceſſitate, nam cùm omnibus adhuc incumbat moriendi neceſſitas teſte Ap. Heb.IX.27. quomodo ab eadem liberati cenſeri poſſumus? Neque huic veritati derogat, quod illi qui in extremo judicio ſuperſtites ſunt futuri non morientur, Etſi enim non *morientur*, *mutabuntur* tamen 1.Cor.XV.51. & hæc *immutatio* illis erit inſtar mortis, quâ depoſitâ & abolita terreni Adami imagine quam nunc portamus ſubitò in cœleſtis imaginem ſunt transformandi; Adde quod ſi hinc colligendum eſſet, Chriſtum nos liberaſſe à moriendi neceſſitate, ſequeretur eos ſolos fuiſſe liberatos, alios autem qui antea obierant nequaquam, quod abſurdiſſimum.

XXXI. Ad 3. *Mors* bifariam conſideratur, vel *in ſe* prout infligitur iis qui ſunt extra Chriſtum, vel reſpectu fidelium *in Chriſto*, *In Chriſto* ſi ſpectatur non eſt amplius mors ut diximus id. pœna peccati, hunc illi aculeum ademit Chriſtus Rom.VIII.1. quod locum dedit gloriationi Paulinæ, *ubi eſt mors victoria tua* &c. 1.Cor.15.50.51. At *in ſe* & extra gratiam, naturam retinet ſuam, & nemini incumbit niſi in pœnam, reprobis quidem propter peccata propria, at Chriſto propter aliena nimir. noſtra ipſi imputata, non valet E. conſequentia, fideles mortem non ſuſtinent ut peccati pœnam E. mors non eſt ſemper peccati pœna; quia quæſtio eſt de natura mortis in ſe ſpectatæ, non verò prout in fidelibus per Chriſtum eſt immutata, quia enim ſemel hanc pœnam luit pro ipſis Chriſtus, non patitur juſtitia eam rurſus ipſis eum in finem imponi, ſed in aliis omnibus qui hoc beneficio non fruuntur primarius finis ſemper obtinet, ita ut nemo niſi vel propter ſua vel propter aliena moriatur peccator.

XXXII. Neque ullius eſt momenti quod 4. loco affertur de *morte violenta*. Nam 1. diſtinctio inter mortem naturalem & violentam non ſatis eſt accurata, ſiquidem nulla mors propriè eſt naturalis, ut ante dictum, id. naturæ ſequela, ſed omnis violenta & contra naturam. 2. ſi per mortem violentam intelligat eam quæ foris per vim infertur dico 1. non ſatis firmam eſſe conſequentiam, nemo

mo propter aliena peccata violentâ morte jure occiditur. E. nemo propter aliena peccata violenta morte jure moritur, Aliud quippe est *mori*, aliud *occidi*, potest quis morte violentâ propter vel sua vel aliena peccata non injustè mori, qui tamen injustè occidetur, verbi gratia si quis impius ab alio interficitur, ex privato odio ac vindicta, jure quidem respectu Dei moritur propter sua peccata, sed non jure tamen ab alio sed iniquissimè occiditur; sic Christus jure quidem morti traditur à Deo propter nostra peccata in se suscepta, sed injustè tamen à Romanis occiditur. 2. axioma illud quod nemo propter aliena peccata jure moriatur, vel intelligitur de *judiciis humanis* vel *de divino*. In illis fatemur ordinariè locum hoc non habere, quia Leges non permittunt alium pro alio occidi, quanquam & nonnunquam hoc usu venire soleat ut in crimine læsæ majestatis & aliis atrocissimis ut hæredes & posteri in partem veniant pœnæ cum principalibus reis quod probatum fuit antea *Disp. 2. de Necessitate Satisfactionis*; sed resp. *Dei* qui summum jus vitæ & necis habet in Creaturam, nihil obstat quo minus alii pro aliis plectantur justissimè, maximè si inter eos intercedat aliquod communionis vinculum ut ex variis exemplis constat Jos.VII.5. 2.Sam.XXII.5. 2.Sam.XXI.6. quod & antea in Lege sanxerat se visitaturum peccata parentum in filios. Itaque etsi hoc non obtineret inter homines, quia tamen in judicio divino non semel occurrit, falsum ex eo deprehenditur hoc Adversarii Axioma & quod illi superstruitur dogma, Christum scil. jure propter aliena peccata non potuisse morti tradi ex Dei dispensatione.

XXXIII. Hic verò excipitur rursus, Sed demus, inquit, omnia peccata nostra Christo imputata fuisse, & ob eam rem ipsum esse mortuum, num idcirco eum pro ipsis peccatis etiam satisfecisse credendum erit? Minimè, inquit, quia sequeretur sic, quod quilibet nostrum qui Christiani sumus ideo morimur quia imputantur nobis delicta nostra, nemo tamen nostrum pro suis delictis moriendo satisfecit. Resp. Sed nititur falsa hypoth. quasi fideles cùm moriuntur, ideo moriantur quod ipsis peccata sua imputentur, at verò licet occasione peccatorum moriantur, non ipsis tamen imputantur amplius ad pœnam quia Christo imputata fuerunt, qui peccatum pro ipsis factus est ut essent justitia Dei in ipso 2.Cor.v.21. Ita si moriuntur non moriuntur amplius ut pœnas ferant & satisfaciant, sed ut à corpore mortis liberentur & per mortem ad vitam transeant; De cæteris qui sunt extra Christum damus mortem illis in pœnam cedere, eosque mori in peccatis & reatu suo qui ipsis imputatur & pro quo quidem singulis pœnis quas patiuntur solvunt, sed non satisfaciunt tamen, quia ita eas ferunt ut nunquam perferant, ita eas patiuntur ut nunquam propter infirmitatem suam queant ex iis eluctari, ideoque quia nunquam solutio est perfecta, nunquam etiam satisfactio potest illis tribui. In Christo verò aliter, quia semel plenissimè solvit, *verè* etiam patiendo *satisfecit*.

XXXIV. Denique pertendit non satis accuratè posse dici Christo peccata

nostra fuisse imputata, quia alias immerens non fuisset mortuus, quod tamen in personâ Davidis de se palam profitetur Ps. LXIX. 5. *quæ non rapui tunc reddidi.* Item quod antea dixerat *oderunt me gratis* quod ad se transfert Joh. XV. 25. quæ verba nullam juridicam causam fuisse demonstrant cur Christus eam mortem ferre teneretur, quod omnino falsum esset, si nostra illi imputata peccata fuissent; siquidem jure & meritò posset dici interfectus. Sed peccat falla. à dicto secundum quid; non posset dici *Christus immerens* mori respectu *nostri* concedo, respectu *sui* nego; nam etsi pro nobis solvat, pro se tamen nihil debuit. Deinde aliud est *Christum immerentem* interfici *à Judæis* hostibus qui eum gratis oderant, aliud immerentem morti tradi *à Deo* Judice; prius verum, sed non posterius. Nec aliud innuunt verba Psaltis; nam ut nulla fuit causa justa propter quam eum hostes persequerentur; ita revera non debuit ipse quod solvit pro nobis, *justus* enim *pro injustis passus est* 1. Pet. III. 18. Verum etsi nihil pro se debuerit Christus, non obstat tamen quo minus jure ab ipso pœnas repetierit Pater, postquam nostrum Sponsorem eum fecit.

XXXV. Itaque cùm fit mentio *addictionis Christi in mortem* duo isti actus imprimis sunt distinguendi. 1. *Destinatio Christi in vadem* qui pro nobis satisfaceret. 2. *inflictio pœnarum* nobis debitarum in Christum Sponsorem constitutum. Prior non est *actus justitiæ*, sed tum *supremi dominii* erga Christum hominem, tum *misericordiæ* erga nos; nulla siquidem ratio fuit in Christo propter quam teneretur hoc officium suscipere, & se pro nobis sistere: at alter bene dicitur *actus justitiæ,* justum enim fuit Christum Sponsorem constitutum pro nobis satisfacere, imò aliter fieri non potuit ex ordine Dei. Ita licet *personaliter* & *intrinsecè* seu *inhærenter* fuerit innocentissimus, & hoc pacto puniri jure non potuerit, tamen quia *substitutivè* & *judicialiter* fuit nocens, propter peccata nostra in se recepta, Justitiæ ratio omnino postulabat, ut pro iis pro quibus spoponderat plecteretur, & sic *verè* pro ipsis *satisfaceret.* Et de his quidem hactenus.

EPIMETRA RESPONDENTIS.

I. *Sicut contra Fanaticos Anabaptistas Christum ita naturam humanam assumpsisse ut revera nobis fuerit ὁμοούσιος certò asserimus.*

II. *Ita contra Pontificios Christi Corpus omnes veras & essentiales veri corporis proprietates semper habuisse, adeo ut neque fuerit invisibile, neque illocatum, neque ubique diffusum confidenter asseveramus.*

III. *Unde licet veram Idiomatum communicationem in* concreto *resp.* personæ *facilè admittamus; eandem tamen in* abstracto *resp.* naturæ humanæ *quasi ipsa omnipotens, omnipræsens, & omniscia facta fuerit constanter negamus.*

IV. *Nomen* שילה *sive simplex statuatur ut nonnullis placet derivatum à radice* שלח *id.* mittere *mutato* ח *in* ה, *vel à radice* שלה *hoc est quietum & felicem esse; sive com-*

compositum dicatur ex nomine שול *id.* filius *& pronomine affixo* ו *id.* ejus *mutato* ו *in* ה *ut Jonathan & Aben Ezra exponunt* בנו filius ejus, *vel quod non minus verisimile ex pronomine relativo* ש *pro* אשר *& propositione* ל *& affixo* ו *ita ut sit idem quod* אשר לו ῷ ἀπόκειται) cui repositum est *supple regnum, ut Onkelos, Jerosolymitanus Paraphrastes & LXX. vertunt, quocunque tandem modo explicetur, Nomen hoc ut & ipsum Oraculum Gene.* XLIX. *apprimè Christo competere censemus.*

V. *Nomen* τετραγράμματον יהוה, *non ex superstitione aliqua Judaica, sed ex mera ejus punctorum ignorantia, (nihil tamen temere à nobis definitum volumus) exercitii causa* ἀνεκφώνητον *esse defendemus.*

VI. *Hoc nomen ita Deo soli proprium, ut nulli creaturæ posit verè tribui contra Socinianos bene statuimus.*

DISPUTATIO OCTAVA
Quæ Sexta est
DE
SATISFACTIONIS CHRISTI VERITATE.

Respondente BENEDICTO CALANDRINO *Genevensi.*

THESIS PRIMA.

QUAMVIS varia illa argumenta quæ Disputationibus superioribus allata sunt sufficere possent adstruendæ Sententiæ Orthodoxæ, *De Satisfactionis Christi Veritate*, quia tamen Spiritus S. tantam in ea tradenda ἀκρίβειαν adhibuit, ut nihil omiserit quo fidem ejus in animis nostris plenè stabiliret & contradicentium impietati occurreret, mirum videri non debet si momentosissimam quæstionem, de qua hactenus multa satis jam verba fecimus, denuò retentemus, & rationibus præcedentibus nonnullas adhuc auctarii vice adjiciamus, nec non ab Adversariorum exceptionibus vindicemus.

II. Ut ergo quam orsi sumus telam pertexamus, *Sexta* nobis argumentorum *Classis* hac disputatione instruenda venit, quam ex *Sacrificiorum V. T. collatione* petimus, utpote quæ multifariam & subrogationem quam quærimus, & Satisfactionem doceant. Argumentum principale nobis hoc esto, Qui tanquam Sacer-

 dos

dos & Victima sub Vet. Test. præfiguratus, & sub N. oblatus, peccata nostra super lignum tulit, utique is non bono tantùm nostro, ad confirmationem puta doctrinæ & patientiæ exemplum mortuus est, sed *loco* etiam *nostro* substitutus pleniſſimè peccata expiando, *verè* pro nobis satisfecit. At hoc ipsum pro nobis præstitit Christus E. Cujus ratiocinii veritas duobus fundamentis nititur, Prius est Christum verè Sacerdotem fuisse & Victimam & ut talem se obtulisse, Posterius hanc utramque σχέσιν necessariò importare peccati expiationem & ex consequenti Satisfactionem.

III. Et ad illud quidem quod attinet vix opus est ut immoremur in eo demonstrando. Nam præterquam quod hoc non diffitentur ipsi Adversarii cum quibus res nobis est, adeo diserta est hîc Scriptura ut lucem sit in meridie quærere de eo adhuc dubitare; Nam ut jam non dicamus hanc esse muneris Mediatorii non minimam partem, quæ expressa Dei sanctione imò & jurejurando ad ejus æternitatem contestandam Christo commissa legitur Ps. cx. 5. quis nescit hunc fuisse præcipuum finem totius Sacerdotii Levitici & Sacrificiorum quæ sub Lege subinde offerebantur; ut sub hisce veluti umbris & figuris Christus summus Pontifex Ecclesiæ & Sacrificium ejus expiatorium quod in morte peragere debuit adumbraretur? ut fusè Apost. docet in Epist. ad Hebr. Nec alia de causa ipsi toties & *Sacerdotis* & *Agni* nomen tribuitur quàm ad utramque hanc muneris sui partem designandam quæ necessaria fuit ad Redemptionis & Reconciliationis nostræ opus perficiendum; cùm enim ad placandam Numinis iram & gratiam ejus conciliandam & *pœnæ* essent ferendæ quæ à *Sanctionibus* Legis imponebantur, & *actiones* exequendæ quas Legis *mandata* ad vitam consequendam postulabant, ut ex utrisque simul *Satisfactio meritoria* Sponsoris nostri exurgeret, quæ & liberationem à morte impendente, & jus ad vitam deperditam impetraret, debuit utraque in Christo concurrere & sacerdotii & victimæ ratio: Sacerdos esse debuit qui offerret, Victima quæ offerretur: Sacerdos qui ageret, Victima quæ pateretur, Sacerdos in spiritu, Victima in carne, quod utrumque in ipso revera impletum videmus cùm per Spiritum æternum se obtulit Heb. x.v. 1x.4. si quidem non opus habuit sanguine alieno taurorum & hircorum ut Sacerdotes Levitici, sed ipse & Sacerdos & Victima per proprium sanguinem æternam redemptionem adeptus aditum sibi fecit in cœlum ibid. & alibi dicitur se tradidisse προσφορὰν καὶ θυσίαν Θεῷ: Eph.v.2. *& sanguine suo nos redemisse* 1. Pet. 1. 18. quod utique dici non posset nisi geminus ille respectus & Sacerdotis & Victimæ in Christo moriente locum habuisset.

IV. Alterum autem de quo disceptatur potiſſimùm non una ratione comprobari potest. Primò *Sacerdotii* natura hoc postulat. Nam si Sacerdos fuit, non tantùm docere debuit & revelare voluntatem Patris doctrinamque ejus confirmare, sed & aliquod Deo offerre sacrificium ad expiationem peccati: sunt enim aliæ Sacerdotis, aliæ Prophetæ partes. Prophetici muneris ratio propriè consistit

in

in iis quæ pro Deo agenda ſunt apud homines, eſt enim interpres voluntatis Divinæ, cui id curæ eſt ut homines intelligant quid ſit ipſis ad ſalutem & credendum & faciendum neceſſarium: Itaque cùm Scriptura de prophetico Chriſti munere loquitur, docet Deus ſe in ipſius ore verba ſua poſiturum & jubet audiri reverenter, pœnaſque repoſcendas minatur ab eo qui ipſi non auſcultaverit Deut. XVIII. 18. At Sacerdotis munus propriè & contradiſtinctè ad Propheticum in iis occupatur quæ agenda ſunt apud Deum, καθίσταται inquit Ap. Heb. V. 1. & VIII. 3. τὰ πρὸς τὸν θεὸν ut ſcil. *offerat dona & ſacrificia pro peccatis* atque adeo aliquid operetur quo Deus homini propitius fiat & reconcilietur. Quum itaque Chriſtus ſit veri nominis Sacerdos, non id tantùm habet quod doceat homines, vel quod intercedat pro nobis apud Deum, ſed quòd etiam verum & reale ſacrificium obtulerit pro peccatis noſtris, unde conſequitur aliud omnino intendiſſe Chriſtum in morte ſua quàm doctrinæ confirmationem, quod vellet Socinus, nam ſic mortuus fuiſſet tantùm ut Propheta, non ut Sacerdos & Victima; Accedit etiam & illud quod Chriſtus non pro iis tantùm hominibus Sacerdos fuerit qui poſt ipſum vixerunt, ſed & pro iis qui vixerunt ſub V. T. quum unus omnium ſit Mediator 1. Tim. II. 5. qui heri & hodie idem eſt Hebr. XIII. 8. Unum nomen in quo ſalutem conſequi poſſumus, Act. IV. 12. Cujus gratiâ ſervantur pariter illi nobiſcum Act. XV. 21. An verò Chriſtus dici poteſt *ſervaſſe* eos ſolo *exemplo* quibus ſcil. tale exemplum propoſitum nunquam fuit? Nemo ſanè dixerit, *Servavit* ergo *merito* quatenus mors ejus intercedere debuit, tanquam Redemptio peccatorum præcedentium ſub Vet. T. Hebr. IX. 15. Rom. III. 25. ut virtute ſolutionis à Sponſore certo tempore futuræ debitor à carcere liberatur.

V. Id ipſum verò luculentiùs etiamnum probat *Victimæ* σχέσις quam Chriſtus in hoc negotio induit: Primò quia inter gentes communi conſenſu receptum eſt *victimam* loco *peccatoris* offerri ad placandum Numen offenſum, & reum ipſum à pœna eximendum, quod vel ex iſtis poëtæ verbis tanquā vulgatiſſimum colligitur.

Quum ſis ipſe nocens moritur cur Victima pro te?
Stultitia eſt morte alterius ſperare ſalutem.

Pro te id eſt *tui loco* & vice: neque alia videtur cauſa fuiſſe & origo horrendæ illius ἀνθρωποθυσίας quæ inter tot Gentes olim etiam celebratiſſimas obtinuit. Quum enim iſtæ naturæ ductu non ignorarent, quò majus eſſet quod daretur Deo, eò faciliùs veniam poſſe impetrari, præſertim ſi ἀντιλύτρου cum eo quod redimeretur aliqua eſſet æqualitas, ſi homo pro homine hoſtia foret, Ideò à pecudum mactatione in piaculis faciendis ventum eſt ad mactationem hominum: cauſam affert Cæſar de Gallis loquens, *Pro vita hominum*, inquit, *niſi vita hominis reddatur non poſſe Deorum Immortalium Numen placari arbitrantur.* Hoc factitaſſe primi reperiuntur Phœnices ſeu Cananæi quos notum ex Scripturis Molochum qui Saturnus fuit placare liberorum ſuorum mactatione ſolitos, quò Tertul. Apol. c. 19. reſpiciens dicit *Saturnum imprimis humana victima delectatum fuiſſe, ideoque*

tumulum filiorum fuisse appellatum. Inde ad Tyrios & Pœnos mos transiit, quod Justinus post Diodorum tradidit lib.18. *Homines ut victimas immolabant & Impuberes aris admovebant, pacem Deorum sanguine eorum exposcentes*; Usitatissima quin etiam fuisse olim per Græciam, Italiam, Siciliam id genus sacrificia narrat Plinius, neque Romæ abrogata ante annum 657. Huc pertinent etiam publicæ illæ hominum *devotiones* quibus veteres placari Deos censebant quod de *Deciis* notat Cic. li.3. de nat. Deor. & Livius vocat eos *piacula omnis Deorum iræ* quatenus homines ipsi pro patria se devoventes pœnam quæ cæteris impendebat in proprium caput accersentes ab aliis avertebant. Hæc autem utraque consuetudo apud Gentes non invaluisset, nisi constans fuisset apud eos sententia, victimam vel piaculum locum peccatoris subire ad ejus Redemptionem.

VI. Secundò subrogationem hanc & satisfactionem Deus expressiùs tradit in Sacrificiis Leviticis: Primò, *in victima integra & pura oblatione* quæ à reo fieri debuit, de suo enim dare debuit victimam ut testaretur loco suo supponi ad eam ferendam pœnam quæ sibi debebatur: Secundò *in sanguinis fusione* quæ mortis & supplicii commeriti imaginem expressissimam habuit, imò substitutionem non obscurè arguit, dum sanguis pro anima seu vita hominis ponitur Levit. XVII. 11. *Anima*, inquit, *cujusque carnis in sanguine, ego verò destinavi vobis eum in altari ad expiationem faciendam pro animabus vestris, nam sanguis est qui pro anima expiationem facit.* Ex quibus constat sanguinem à Deo destinatum esse ad expiationem Animarum, quia in eo est anima carnis, id est vita ipsius, non quod propriè sanguis sit vel anima vel vita animalis, sed propter spiritus vitales qui animæ organa & virtutis ejus vehicula sunt, unde effuso sanguine simul vitam extingui necesse est; Atque hæc ratio fuit propter quam Genes. IX. ubi liber esus pecorum conceditur, hoc interdicatur expresè, *ne caro cum sanguine comedatur*, quia *anima* sit *ejus sanguis* vel in sanguine. Ita ex vetustissima Lege ad populos omnes propagata sanguis est loco animæ, quò respicit illud Virgilianum,

Sanguine quærendi reditus animaque litandum.

Si E. sanguis datur ad expiandas Animas quia est loco Animæ, utique Anima seu vita pecoris datur & offertur pro anima seu vita hominis, & pecus sustinendo locum & vicem ipsius hominis pro eo moritur: Neque alia de causa Heb.IX.22. dicitur *sine sanguinis effusione non fieri remissionem*, nisi quia condonare non potest Deus sine prævia satisfactione, quæ mortem violentam & judicialem per sanguinem designatam peccatori debitam necessariò postulat. Tertiò, *Ritus impositionis manuum* usurpari in sacris istis solitus, clarè illud ipsum confirmat; de quo Levit. I.4. & Exod.XXIX.10. & alibi non semel. Cur enim tenebatur ille qui offerebat vel per se vel per sacerdotem manum capiti victimæ imponere? fiebat illud quidem ad majorem rei ipsius consecrationem, ut testatum fieret per hanc χειροθεσίαν animal Deo sacrum & proprium fieri, sed potissimùm *substitutionem* victimæ loco peccatoris innuebat, & translationem reatus ab isto ad illam, inde *portare*

pec-

peccata imo & *peccatum* & execratio ipsa dicebatur. Quartò, *Peccatorum confeßio* quæ exigebatur vel à Sacerdote vel à populo, de qua Lev.xvi.21. In descriptione solennis & anniversarii sacri expiatorii, *Imponet manus Aaron & confitebitur omnes iniquitates filiorum Israel.* Quid ita? ut scil. devoluta in eam significarentur peccata omnia quæ expianda erant, & eorum purgatio ab ipsa victima peti innueretur: hujus confessionis apud Gentiles usum in sacris fuisse docet nos Alex. ab Alex. l.4. c.17. *rem divinam facturus ad suam levandam culpam debet se in primis reum dicere & noxæ pœnitere ac fateri admissum* &c. Quintò huc facit etiam illa *iræ Divinæ deprecatio* quæ in casu homicidii fieri solebat Deut.xxi.8. Nam homicidâ non reperto, populus qui confosso proximus erat, pecude cæsa debuit purgari, ne sanguinis innoxii reatum ferret, alioqui non poterat terra expiari à sanguine effuso nisi per sanguinem effusoris, ut lex ait Num.xxxv.34. Cur verò? si sola Dei misericordia absque ulla satisfactione reatus iste tolli potuit? sed populus agnoscit hoc offerri sacrificium ad tollendum reatum, *Expia*, inquiebat, *populum tuum Deus* acceptando victimam oblatam, & *ne imputes sanguinem innocentem* demonstrans scil. hanc victimam populi vicem hac in parte sustinere ad tollendum reatum qui cæteroquin illis impositus fuisset.

VII. Sextò denique *Effectus* istorum Sacrificiorum hoc evincit clarissimè, *Expiatio* scil. & *Litatio* quæ in illis fieri solebat; nam si sacrum ritè peractum erat, & victima Deo dicebatur acceptabilis לרצין Lev.1.3. & oblatio in odorem bonæ fragantiæ ריח ניחח Lev.1.13.17. & remissio peccati cum liberatione rei sequebatur, unde passim in Levi.iv.v. &c. legas *Expiabit eum sacerdos & remittetur ei:* hoc Græci καλλιερεῖν Latini *Litare* dixerunt, scili. Sacrificio ritè peracto Deum placare; Non omnis qui sacrificat, etiam litat, Plautus in Pœnulo *si Hercule istud unquam factum est, tunc Jupiter faciat ut semper sacrificem & nunquam litem:* Sacrificando veniam quærimus, sed litando impetramus, ut bene Nonius observat. Porro effectus iste duabus vocibus ut plurimùm exprimitur apud Hebræos כפר & חטא quæ etsi promiscuè usurpentur pro expiare, placare, reconciliare, peculiariter tamen prior videtur *personam* respicere, posterior *rem* ipsam & factum, quod per luitionem pœnæ succedaneam expiatur. Græci tribus potissimum vocabulis duobus istis respondentibus describere solent, primò per ἱλασμὸν *placationem & propitiationem.* 2. per καθαρισμὸν, ῥαντισμὸν, ἁγνισμὸν, ἄφεσιν, *purgationem, remißionem, sanctificationem.* 3. per ἀπολύτρωσιν *redemptionem*, liberationem quibus apposite designantur tres præcipuè σχέσεις sacrificiorum; referebantur quippe *ad Deum, ad peccatum, ad hominem.* ad Deum ut ira offensa *placaretur*, *ad peccatum* ut admissa culpa *expiaretur*, *ad hominem* ut persona rea veniam *impetraret* & à pœna *liberaretur.* Tria ergo per ista sacrificia obtinebantur, Dei *placatio*, peccati *expiatio*, hominis *liberatio*; sed neutrum ex his tribus obtineri potuit sine aliqua satisfactione, nam nec persona liberari potuit sine victimæ subrogatione, nec Deus placari sine sanguinis fusione, nec peccatum purgari sine pœnæ latione; unde-

unde colligimus in Sacrificiis & subrogationem & satisfactionem typicam saltem & cærimonialem locum habuisse.

VIII. Quum E. Christus ipsis fatentibus Adversariis tale obtulerit Sacrificium expiatorium, negari non potest, Eum eatenus satisfecisse loco nostro substitutum. Et sanè quod olim victimis tribuebatur, id ipsum & Christo, sed longè excellentiori ratione tribui non semel animadvertimus. Is Victima est cœlestis ἄμωμος & ἄσπιλος quæ à Deo loco nostro substituta pro nobis offerri debuit Ro.VIII.31. Eph.V.2. Heb.IX. & X. & revera tradita est. Nam qui humanas aversabatur victimas Deus, quique sanguine Taurorum & hircorum sibi minimè satisfieri testatus est sæpe, in sola Θεανθρωποθυσίᾳ acquievit, & sibi ipsi de victima prospexit in holocaustum, ita ut impletum hîc videas quod olim in Sacrificio Abrahami adumbratum fuerat Genes.XXII. quemadmodum enim Isacus liberatur & pœna in Arietem transfertur; Ita Ecclesia cujus ille figuram gestabat, à morte eximitur, dum ista in hunc Agnum Dei cœlitus missum devolvitur. Rursus si sanguis pro anima poni debuit, nonne sanguinem pro multis effudit, Luc. XXII. 20. Imò & animam ipsam posuisse dicitur in sacrificium pro delicto Isa. LIII. 10? si peccata imponenda fuerunt victimæ devoluta legimus per Dei imputationem in eum peccata omnia nostra Is.LIII.5. eatenus ut ipse peccatum & κατάρα factus dicatur 2. Cor. V. 21. Si mactari & offerri debuit Victima super altari, nonne & ipse pro nobis ἐθύθη & peccata super lignum tulit? 1. Pet. 2. 24. 1.Cor.V.7. Si sanguis fundendus & aspergendus fuit coram Domino septies versus velum, nonne hic est sanguis ῥαντισμοῦ Heb.XII.24. qui effusus coram Deo, ita perfectè expiationem peregit ut nihil amplius desideretur, numerus enim septenarius ex usu Scripturæ perfectionem innuit. Denique si expiatio & placatio oblationem sequebatur ritè peractam, numquid Christus plenè & perfectè peccata nostra expiavit, personas liberavit & redemit & Deum iratum nobis & infensum propitiavit? Loca sunt manifestiora quàm ut sophistica ulla possint eludi, quid enim aliud sibi volunt Scriptores Sacri cùm Christum nos reconciliasse Deo & pacem per sanguinem fecisse asserunt Rom.III.24. V.10. Eph.II.16. Col.I. 20.21. peccata omnia nostra expiasse & purgasse ut Heb.I.3. & IX.14.15. I.Jo. I.7. Apoc.I.5. &c. personas nostras pretioso sanguine suo redemisse Eph. I. 7. I.Pet.I.18. Heb.IX.15.

IX. Quia verò hîc Adversarii? Quia se hoc argumento constringi sentiunt, nihil non moliuntur ut vim ejus qualicunque ratione elevent, miroque artificio totam hanc de sacrificiis Vet. Test. doctrinam obscurant & corrumpunt: Priusquam verò sigillatim falsas eorum hypotheses eversum imus, confutanda est generalis Exceptio quæ subinde in eorum scriptis occurrit circa naturam *Expiationis* à Christo factæ de qua jamjam egimus. Fatentur quidem Christum expiasse peccata nostra, & expiationem hanc factam esse per oblationem Christi: *Expiata esse peccata nostra per Christi mortem ex parte Dei nos ipsi sentimus*, Soc. p. 2. c.14.

& ibi. *Christi mors*, inquit, *& à præcedentium omnium delictorum & à futurorum reatu liberos nos reddidit nosque in perpetuum sanctificat, & coram Deo inculpabiles in sempiternum efficit*; Sed cùm ad modum istius expiationis explicandum ventum est, nihil aliud volunt esse, quàm plenam à peccato & peccati pœna liberationem Soci. par.2. c.13. *Nihil aliud est reipsa peccatorum nostrorum expiatio, quàm à morte peccati plena & perpetua liberatio.* Liberationem porro isti Sacrificio non *effectivè* & *meritoriè* tribui, quasi in eo λύτρον aliquod Divinæ Justitiæ sit oblatum ad ejus Satisfactionem, sed tantùm vel *antecedenter* vel *exemplariter* vel *declarativè*. Primò, Quia interveniente victimâ & morte Christi expiatio hæc seu liberatio à peccato reipsa nobis conceditur per exaltationem ejus, nisi enim Christus sanguinem suum fudisset, potestatem suos ab æterna morte vindicandi, qua in re peccatorum remissio continetur, nullo modo adeptus fuisset. Secundò, Quia mortis & passionis Christi consideratio efficaciter nos movet ad conversionem & pœnitentiam, cui Deus propriè remissionem pollicetur. Tertiò, Quia hæc ipsa oblatio certissimam remissionis fidem apud nos facit. Horum autem rationem petunt à victimis legalibus *quemadmodum* inquit Soci. prælect. c.23. *Legales victimæ non ideo peccata expiabant pro quibus offerebantur, quia vel Deum ad illa condonanda moverent, vel aliquid in ipsis esset quod culpam ex ipsis peccatis manantem resarciret, sed quia Sacrificio peracto expiatio ejus ante benignitate Dei decreta consequebatur, sic Christi mors non ideò peccata nostra expiat, quod vel Deum ad ea nobis condonanda moveat, vel culpam peccatorum nostrorum ullo modo resarciat, sed quia Christi supplicio peracto, liberatio à reatu peccatorum nostrorum consequitur, quæ jam antea erga nos Dei misericordiâ fuerat constituta. Rursus ut victimis illis oblatis, jam populus se à reatu peccati liberatum sibique Deum placatum agnoscebat; Ita supplicio Christi peracto, non modò à reatu peccati liberi sumus, verum & id ipsi agnoscimus, Deumque nobis placatissimum esse intelligimus, &c.* Liberationem E. fieri concedunt interventu Mortis, sed hanc tanquam causam meritoriam intercedere negant: Neque contrarium probari posse ex voce *expiationis*; Primò, Quia expiare etiam de Deo prædicetur non semel ut Deut. XXI.8. *Expia populum tuum Deus* & Ps. LI.9. *Expiato me hyssopo ut mundus sim.* At is tamen nec satisfacit nec satisfacere dici potest. Secundò verbum כפר quo expiatio denotatur ex primâ & propriâ significatione *tegere* significat, *operire* oblinere seu oblinendo obturare, unde metaph. *expiandi* reatumque peccatorum auferendi sensum obtinuit, quia eatenus peccata expiari atque auferri solent, quatenus quodammodo teguntur. Ps. XXXII.1. Tertiò verbum *mundandi* & *expiandi* sæpissimè non effectivè, sed *declarativè* tantùm intelligitur, ut Levit. v.6.10. & XVI.6. maximè c.XIII. & XIV. ubi de leproso mundo vel immundo pronunciando agitur, nam quod subinde repetitur quòd sacerdos *mundum* vel *immundum judicabit*, id in textu hebr. assertivè ponitur, *mundabit* vel *contaminabit*. Itaque nihil alienum fieri ab usu Scripturæ si expiatio pariter quæ morti tribuitur declarativè non effectivè intelligatur.

X. Sed

X. Sed hîc multifariam peccatur ab Adverſariis. Primò dum ſupponitur *expiationem* nihil aliud eſſe quàm ipſam peccatoris *liberationem*, ſic enim perperam confunditur *cauſa* cum *effectu*, antecedens cum conſequente, liberationem quidem per expiationem & poſt eam fieri non negamus, ſed non propterea liberatio ſtatim eſt ipſa expiatio, liberationem præſtat Dominus, expiationem reus vel alius quis ejus nomine; omnis quidem expiatio liberationem poſt ſe trahit, ſed non ſtatim omnis liberatio expiationem ſupponit; nam *Expiatio* propriè infert purgationem noxæ ſeu reatus ablationem per pœnæ alicujus vel propriæ vel vicariæ luitionem debitam & juſtam ad placandam alterius iram; Sic paſſim apud authores profanos *expiare* eſt *punire*. Cicer. in Piſo. *Tua ſcelera Dii immortales in noſtros milites expiaverunt* id. propter te puniverunt, Saluſt. de Repu. conſtit. *Neque barbaro ritu cæde cædem, & ſanguine ſanguinem expiandum.* Nihilque uſitatius apud eos quàm ut peccata dicantur *piari* id. lui ſive ſolvendo pœnam propriam ſive ſuccedaneam Virg. Ænei. 2.

Et culpam miſerorum Morte piabunt.

Hinc *piaculum* dictum illud omne quod pro ſatisfactione peccati dabatur, piacularis hoſtia quæ ad piaculum faciendũ offerebatur, quò reſpiciunt illa Plautina,

Mene piacularem oportet fieri ob ſtultitiam tuam
Ut meum tergum ſtultitiæ tuæ ſubdas ſuccidaneum?

Id. oportetne tuam ſtultitiam meâ pœnâ expiari? ſic vox hæc ad ſacra tranſlata liberationem quidem notat à peccati pœna, ſed quæ non fit niſi per afflictionem ſeu pœnam ſuccedaneam, neque Sacrificium expiatorium alio modo concipi poteſt aut intelligi: Ut hîc tria neceſſariò concurrant 1. *Afflictio* & quidem *pœnalis* tanquam cauſa. 2. *pœna ſuccedanea* pro crimine & peccatore, unde Veteribus θυσίαι ἀντεμβαλλόμεναι dictæ quæ in aliorum locum ſuccedebant, cujuſmodi ſubrogatio fit in omni piaculari victima. 3. *liberatio* rei & purgatio reatus quæ fit per talis pœnæ lationem, patet hoc ex ordine expiationis legalis; nam ut peccator *liberaretur* debuit *purgari* à peccato ſuo, ἄφεσις καθαρισμὸν ſupponebat, purgatio non fuit *aquæ*, ſed *ſanguinis* id. quæ fieret morte violentâ & pretio aliquo interjecto; ſanguinis fuſio nihil profuit niſi eſſet victimæ ſelectæ & ad altare adductæ; *Victima* non quævis, ſed quæ fieret *peccatum* & execrabilis offerenti, ut illi eſſet nefas eam guſtare, ita quod homo merebatur huic jam immittebatur ut liber homo abſcederet; unde liquet liberationem obtineri non potuiſſe niſi præviis multis actibus ad Satisfactionem neceſſariis; Quare quum Socinus expiationem nihil aliud eſſe vult quàm ſimplicem liberationem, id omne in quo propria ratio expiationis ſita eſt omittit & intervertit id. veram expiationem negat. Et ſanè ſi expiatio mera & ſimplex eſſet liberatio, non poſſet à remiſſione diſtingui quod diſertè fit tamen, Levit. v. 6. *Adducet reatum ſuum Jehovæ propter peccatum ſuum quo peccavit* &c. *Ita expiabit eum ſacerdos à peccato ſuo & remittetur ei.* Sic verſ. 13. 16. 18. 25. 26. *Sacerdos expiabit eum per arietem illum reatus & remittetur*

tur ei. Aliud E. est expiatio reatus, aliud verò liberatio & remissio, quæ per eam obtinetur. Denique *Expiatio* propriè spectat *peccatum* seu reatum qui tolli debet, *liberatio* verò *personam* ipsam peccatoris, quæ à pœna impendente est eximenda; unde etsi conjungantur necessariò ut causa & effectus non debent tamen confundi.

XI. Secundò, hallucinantur etiam graviter dum statuunt Mortem etsi ad hanc expiationem faciendam intercesserit, intercessisse tamen ut *antecedens* aliquod remotum, quatenus per mortem aditum sibi fecit in cœlum ubi expiationem seu liberationem nostram procurat, summam potestatem adeptus nos à mortis vinculis emittendi, & sempiternâ felicitate donandi, quod Soci. disertè statuit in 1. Joh. IV. 10. '*expiat peccata nostra Christus Dei filius, non quod Justitiæ Divinæ pro peccatis nostris satisfaciat, sed quia vitam æternam nobis confert, qua nostrorum peccatorum expiatio. Id est, ab ipsorum pœna liberatio plenissimè continetur.* Verùm si huic sententiæ locus esset, resurrectioni Christi & vitæ ejus tribuenda esset hæc expiatio, longè potiùs quàm morti & sanguini; nam mors Christi ex hac hypothesi est tantùm *causa sine qua non* istius expiationis, quia nisi mortuus fuisset non ingressus fuisset in gloriam in qua expiationem hanc nobis procurat; *Causa* verò propria & *per se* esset exaltatio, at Scriptura nusquam exaltationi, sed semper Morti & Passioni hanc expiationem tribuit. Secundo si mors antecedens tantùm fuit istius expiationis, non vera ac propria causa, nihil causæ dici potest, cur idem effectum non pariter tribuatur vitæ, doctrinæ, & miraculis Christi, quæ etiam antecedentia fuerunt istius exaltationis. Tertiò, Confunditur *jus* remissionis & liberationis cum *ejus exercitio*. Istud quidem ad exaltationem Christi pertinet, quatenus jam glorificatus plenè nos liberat à reatu & pœnis peccati, suæ propitiationis & satisfactionis vim atque efficaciam nobis potenter applicando. Sed jus ipsum fundatur in Sacrificio ejus cruento & ἱλαστικῷ quod in morte obtulit, inde per mortem & in sanguine ejus redempti & justificati dicimur Rom. v. 10. & Eph. 1. 7. 1. Pet. 1. 18. & antequam in cœlos ascenderit ipsa expiatio cum oblatione peracta dicitur Hebr. 1. 3. ut infra probandum erit; Quartò, enervantur Scripturæ loca quæ de Expiatione loquuntur, nam voces istæ omnes καθαρίζειν, ἁγιάζειν, ἱλάσκεσθαι & similes quibus utuntur Apostoli, suapte natura & usu perpetuo, non solùm ordinis *antecedentiam, sed & efficaciam quandam* designant, neque auditum unquam ut *expiare* illud dicatur quod requiritur tantùm ut antecedens remotum ad obtinendam expiationem.

XII. Tertiò, Sed neque recipi potest hæc altera ipsorum glossa falsissima quæ expiationem refert ad exemplum, per cessationem à peccato, & peccatorum sequentium destructionem; Nam etsi non diffitemur mortis Christi hunc etiam esse fructum & finem ut vetus homo in nobis crucifigatur, & moriamur peccato ad exemplum Christi quod docet Paulus Ro. VI. hunc tamen primarium & principalem esse pernegamus; 1. quia expiatio hæc respicit peccata præterita ut rea-

tum tollat, non futura ut ab iis abstrahat, respondet enim *remissioni* & *justificationi* quæ absolutionem à peccatis præcedentibus notat, non *sanctificationi* quæ avocationem à sequentibus infert. 2. Expiatio fit *de nobis apud Deum*, ideo altari circumfundebatur sanguis sub lege & Sanctuarium versus fiebat aspersio ut significaretur hæc omnia peragi apud Deum; At cessatio hæc à peccato fit *in nobis* à Deo. 3. Expiatio simul facta & quidem à solo Christo, at destructio hæc actualis vel exemplaris nec semel fit, sed continuò, nec per solum Christum procuratur, sed etiam per Spiritum S. qui mortificat facta corporis Rom. VIII. 13. & per fideles Dei servos qui exemplo suo nobis hìc præiverunt. 4. Sacrificia non destruebant peccatum avocando à peccato, sed remissionem impetrando; ut sanè expiatio nunquam fiebat vel intelligebatur fieri remotione vel cessatione à peccato, sed reatus ablatione, quod & vox καθάρματος imposita victimis quæ pœnæ translationem significat satis innuit: Neque vox καθαρισμοῦ quæ usurpari in hoc negotio sæpius solet Heb. I. 3. & IX. 14. aliud evincit, licet prima fronte ad sanctificationem melius videatur referri quàm ad remissionem; cùm enim duo in peccato vulgò attendantur, *reatus adhærens*, & *labes inhærens*, ille coram Deo, ista in nobis, duæ etiam istius purgationis partes constituuntur, prima à reatu per *remissionem*, altera à labe per *sanctificationem*; utraque sanguini Christi benè tribuitur, sed illa ratione *meriti*, ista verò respectu *efficaciæ* quam in nobis exerit per Spiritum S.; atque ita conjunctæ sunt & consociatæ, ut posterior necessariò priorem supponat, & prior posteriorem infallibiliter post se trahat.

XIII. Quartò, Multò minori cum veri specie asseritur expiationem hanc tribui morti & sanguini *declarativè*, quòd remissioni aut decreto de ea facto testimonium nobis præbeat; Nam Primò, quis non videt hoc esse vim facere manifestam ipsis vocibus? quis enim unquam declarationem alienæ voluntatis expiationem appellavit, aut nominatâ expiatione tale quid concipere potuit aut intelligere? quis non per eam significari potius colligat luitionem pœnæ ad satisfactionem & reconciliationem rei cum suo Domino? quum E. sensus iste planè invertat propriam verborum significationem, eo ipso suspectus esse meritò nobis debet. Secundò, Si hoc obtineret nihil ampliùs contulisset Christi mors ad expiationem quàm Victimæ Legales, nam & istæ pariter poterant declarare remissionem, Imò ex præscripto Dei confectæ nullum de supplicii remissione dubitandi locum relinquebant, ut Volkel. loquitur, At Scriptura tamen disertè negat potuisse sanguine hircorum tolli & expiari peccata, quæ Christi sanguine sunt expiata: Itaque aliud quid efficacius præter declarationem contulisse necesse est. Tertiò, Quum declaratio hæc rebus etiam aliis competat, & quidem multò luculentiùs ut resurrectioni Christi, vocationi ad gratiam, missioni Spiritus S. ejusque testificationi internæ, Verbo & Sacramentis, Cur morti & sanguini constanter tribueretur expiatio, aliis verò nequaquam, si expiatio declarativè tantùm esset intelligenda? Quartò, Quo sensu nos redemit Christus morte sua, eo sensu sanguine

ejus

ejus expiamur, At nos redimi morte, non est morte redemptionem declarari. E. expiari & mundari non declarationem, sed actionem designat: sic quomodo dicitur portasse peccata eatenus & expiasse censendus, istas enim phrases in Script. ut æquipollentes usurpari notum. At portavit non declarativè, sed judicialiter & meritoriè ut supra visum. E. pariter expiat. Quintò, Si expiatio hæc esset declarativa, pertineret ad officium *Propheticum* non *Sacerdotale*, At Christo hanc tribui non ut Prophetæ, sed ut *victimæ*, non ut Pastori & Doctori, sed ut *Agno*, notius est quàm ut probatione indigeat. Sextò, *declaratio* respicit *homines* quibus fieri debet ad fidem remissionis ingenerandam; At *expiatio* quæ fit in sanguine ipsum *Deum* qui tali λύτρῳ placandus & reconciliandus venit: Illa ad divinam voluntatem pertinet quæ hominibus innotescere debet, ista ad peccata quæ removenda sunt à Dei conspectu, alio verò modo Dei voluntas nobis patefit, alio Deus nobis conciliatur; prius præstat Christus verbo & spiritu, posterius morte & sanguine.

XIV. Quintò, Frustra recurritur ad *victimas legales*, ut aliquod huic errori quæratur fulcrum, quasi ipsæ tantùm *antecedenter* & *declarativè* expiasse dicerent. Nam ut nunc non excutiamus modum expiationis victimarum legalium, de quo dicendum erit postea fusiùs, obiter observamus nihil esse hîc præsidii Adversariis, quippe victimæ istæ duplicem σχέσιν induere possunt, vel *absolutam* & carnalem in se, vel *relativam* & typicam respectu Christi quem adumbrabant; priori respectu non tantùm non expiabant antecedenter & declarativè, sed ne expiabant quidem ullo modo, imò ordinabantur potiùs ad homines peccatores sui reatus convincendos, quatenus peccatores in victimis quæ pro se moriebantur videbant se mortis reos, & in illarum mactatione chirographum dabant Deo illarum sanguine conscriptum quo se maledictioni obnoxios & pœnæ debitores agnoscebant, hinc Apost. disertè negat illis partam fuisse remissionem coram Deo. Hebr. IX. 9. 10. & X. 1. 2. 4. Sed posteriori revera possunt dici expiasse non propriè, & per se, sed *typicè* & *figurativè* virtute sacrificii olim per Christum offerendi cujus illæ umbræ erant & figuræ, ita ut sanguis Christi effundendus, jam efficaciam suam extenderet ad fideles V. T. purgandos, Apocal. 13. 8. Rursus ut reatus duplex fuit, *typicus* quoad immunditiem carnis, & *realis* quoad conscientiam, Ita *expiatio* illa vel fuit *typica & cærimonialis*, vel *realis* & *mystica*, ad hanc nihil revera conferre potuerunt per se, impossibile siquidem fuit sanguine taurorum tolli peccata, sed quoad illam nihil obstabat quo minus eam efficaciter procurarent, ut Apost. testatur *purgasse quoad puritatem carnis.* Heb. IX. 14. Quippe ut reatus iste vi constitutionis legalis constitutus fuerat, alioqui naturâ suâ nullus, ita eadem constitutione tolli potuit & purgari: priori respectu *oppositè* considerantur ad Christum, posteriori verò *comparatè*. Ita collatio optimè instituetur, quemadmodum victimæ istæ expiationem legalem efficienter & meritoriè præstabant, non tantùm vel antecedenter vel declarativè, ita & Christus veram & realem sanguine suo absolvit: Sed de his in sequentibus. Nunc rationibus allatis satisfaciendum est.

XV. Ad primam Resp. peccari fall. à dicto secundum quid, nam etsi *expiatio* de Deo prædicetur qui non satisfacit, non sequitur tamen pariter quum victimæ applicatur vel sacerdoti, nullam inferre satisfactionem, nam pro ratione subjectorum quibus tribuitur diversimodè est interpretanda, modò *Deo*, modò *Sacerdoti*, modò *Victimæ*, sed alia atque alia ratione, in *Deo* est expiationem *admittere*, in *Victima facere*, in *Sacerdote offerre*. Deus expiat peccatum reatum dimittendo quia placatus sit, Sacerdos Istam remissionem per victimam procurando, Victima per sui substitutionem & pœnæ luitionem eam impetrando, Deus *authoritativè* & *judicialiter*, Sacerdos *ministerialiter* & *organicè*, Victima *efficaciter* & *meritoriè*: Non valet ergo si Deus expiat peccatum per misericordiam condonando. E. pariter & victima, imò non posset peccata expiare per absolutionem, nisi antea expiata essent in victima per satisfactionem: non fit expiatio nisi interpositâ pecude & sanguine fuso, sine sanguine non fit remissio, non opponenda ergo sunt hæc sed componenda, Deus & sanguis Christi peccata expiant, nempe Deus per sanguinem Christi qui in se satisfaciendi vim habet, *Deus* ut *causa efficiens* principalis, *sanguis* Christi ut *causa procatarctica* & meritoria: Quamvis autem de Christo ut est *filius Dei* posset verè dici eum expiare authoritativè & judicialiter, quatenus ipse cum Patre potestatem habet remittendi peccata, & ea reipsa nobis remittit, quia tamen hîc consideratur non ut Deus, sed ut *Mediator*, non ut judex, sed ut *sacerdos & victima*, cujus partes sunt placare nobis Patrem, non potest aliter expiatio quàm per pœnæ lationem succedaneam, & vicariam mortem explicari.

XVI. Ad secundam Resp. 1. Neg. conseq. quia vis argumenti nostri non pendet tantùm ex verbo כפר quod certum est sumi diversimodè, sed tum ex aliis non paucis quæ in hoc negotio usurpari solent, tum ex natura ipsius rei quæ istiusmodi voce describitur, nam cùm expiatio ita dicitur fieri per sanguinem victimæ, ut & reatus tollatur, & reus liberetur à pœna quæ illi impendebat, quis non videat sanguinem hîc tanquam λύτρον aliquod intercedere ad remissionem hanc consequendam? 2. min. falsa est scil. כפר tantùm significare *tegere* & oblinere; nam etsi hoc dari possit in quibusdam locis & potissimum in conjugatione Kal, non obtinet tamen in omnibus, nam in conjug. Pihel frequentissimè usurpatur pro *redemit, expiavit, placavit* etiam interventu alicujus pretii. Genes. XXXII. 19. Jacob inquit אכפרה non tegam *sed placabo vultum ejus* id. fratris *hoc munere* & 2. Sam. XXI. 5. David Gibeonitis læsis à Saule *quo* אכפר *compensabo vel redimam injuriam vobis à Saule illatam?* nec alio sensu venit vox ista quoties Sacrificiis tribuitur. Hinc nomen כפר quod signi. Redemptionis pretium λύτρον ἄποινον & quicquid datur vel Judici ad animum ejus placandum, vel hosti irato & potentiori ad vitam redimendam. LXX. modò per λύτρον ut Ex. XXI. 30. & XXX. 12. Num. XXXV. 31. 32. &c. modò per ἄλλαγμα ut Is. XLIII. 3. Am. V. 12. reddunt; hinc dictum festum כפורים sive *propitiationum* quo Deus placabatur sanguine victimarum & propitius fiebat Israëli propter Sacrificiorum oblationem. Ex quibus patet præposterè &

falsò

falsò significationem verbi כפר ad *tectionem* restringi. Quod si ratio aliqua quærenda sit primævæ illius significationis quod est *tegere* & oblinere, petenda erit ab effectu quem obtinet expiatio per λύτρον hoc facta, scil. quia per eam fit ut peccata nostra tegantur, dum condonantur, quatenus illius intuitu placatus & propitius factus condonat peccatori quicquid deliquerat, nec vult amplius delictorum ejus meminisse: Sic operculo Arcæ fœderis inditum nomen כפרת quo significaretur merito & Satisfactione Christi cujus intuitu factus est nobis Deus propitius sic contegi peccata nostra in legem admissa, ut nunquam amplius in conspectum Dei venire possint ad nos condemnandos. Itaque ad expiationem quidem sequitur tectio peccatorum ut effectum & consequens necessarium, sed in tectione non est ipsa ratio formalis expiationis, non expiantur peccata quia teguntur, sed ideo teguntur quia per victimæ oblationem expiata censentur.

XVII. Ad tertiam Resp. Primò per συγχώρησιν damus Hebraismum hunc frequentem esse in Scriptura agnoscimus, ut verba quæ actionem significant ad ejus tantùm declarationem & patefactionem referantur, cujus locutionis alibi exempla varia dedimus. Gen. XXII. Jac. II. & Act. XIII. 33. &c. non negamus etiam in locis laudatis quæ spectant judicium quod pronunciari debet à Sacerdotibus circa lepram Lev. XIII. 15. 16. verba hæc declarativè esse intelligenda. Sed 2. negamus hinc sequi perpetuò id locum habere posse, talia enim sunt prædicata qualia permittuntur esse à suis subjectis, hîc autem in eo de quo agitur negotio declarationem locum habere non posse seorsim ab ipsa effectione docuimus, & sicubi *expiatio declarativa* tribuitur Sacerdoti, innumeris aliis in locis *effectiva & realis* connotatur, ex. gr. quum subinde verba hæc repetuntur, *expiabat eum Sacerdos & remittetur ei*, hæc non ad *declarationem* referri, sed ad ipsam *effectionem* palam est, quatenus juxta legem offerebat victimam piacularem pro peccatore, adeoque efficiebat & procurabat expiationem ejus legalem. Sic expiatio proponitur tanquã actus qui fit à Sacerdote fusione sanguinis hostiæ, & aspersione rerum sacrarum ut Altaris, Veli, Aræ suffitus, quò reatus auferatur peccatoris & in altari quidem reconciliationem & remissionem peccatorum, in Sacrario verò libertatem aditus, & partem nanciscatur, non utiq; declarativè tantùm sed effectivè. Tertiò, Si loca expendantur in quibus expiationis à Christo factæ fit mentio, ut Apoc. I. 5. I. Joh. I. 7. Hebr. I. 3. patebit non sine insigni detorsione ad declarationem referri, quum in iis non rei patefactio attendatur, sed ipsum Christi beneneficium celebretur.

XVIII. Ita in antecessum explicatâ naturâ Expiationis per Christum factæ, progrediendum est ad Exceptiones speciales varias quibus argumentum nostrum à Sacrificio expiatorio petitum infirmare conantur, Varia enim hîc movent. Primò, Oblationem Christi & Sacrificium non peractum fuisse in terrâ, sed demum in cœlo post ejus introitum quum verè designatus est & constitutus Sacerdos: hoc scil. discrimen volunt esse inter Christum & summum Pontificem, quod iste antequam ingrederetur in Sacrarium verè Sacerdos esset, At Christus

non ante verè constitutus sit Sacerdos quàm in Sacrarium cœli sit ingressus, neque obtulerit nisi per suum in cœlum introitum, cætera verò ut mortem & passiones requisita quidem fuisse antecedenter, sed tanquam præparationem ad Sacrificium, non tanquam Sacrificium ipsum. Secundò pertendunt Sacrificia in genere Christum non respexisse, sed sola publica & anniversaria à summo Pontifice oblata, quorum sanguis in Sancta Sanctorum inferebatur, non alia quæcunque; atque adeò perperam nos ab istis omnibus argumentari. Tertiò non pro gravioribus peccatis, sed pro solis levioribus oblata fuisse sive quotidiana, sive anniversarium Sacrum, pro iis scil. quæ *ignorantiæ* appellari possunt. Quartò, Sacrificia ista verè & propriè vi quadam suâ expiasse, quia ad eorum oblationem sequebatur remissio, non autem ἐν τύπῳ tantùm ut statuimus per σχέσιν ad Sacrificium Christi. Unde quatuor in controversiam veniunt. Primò, An Christus etiam in terris Sacerdos fuerit, an demum in cœlis post ascensum suum, & an in cœlo tantùm & non etiam in Cruce propriè dictum Sacrificium obtulerit. Secundò, An non omnia Sacrificia Vet. Test. ἱλαστικὰ typi fuerint Sacrificii Christi. Tertiò, An non pro gravioribus etiam peccatis oblata. Quartò, An ullam vim habuerint per se reatum spiritualem expiandi? de quibus quatuor quid ex Scripturâ sentiant Orthodoxi paucis est aperiendum.

XIX. Ut à primo initium faciamus Smal. lib. de Divin. Christi c. 23. Sententiam suam exprimit, *Christum sacerdotem tum primùm reipsa & perfectè factum esse quum in cœlos ascendit, id est quum cœpit nostræ salutis curam talem gerere qualem se gesturum antea promiserat.* Agnoscit quidem *afflictionem & mortem ab ejus sacerdotio non esse separandam, in morte tamen Sacrificium ejus nullo modo perfectum esse, & mortuum esse Christum antequam Sacerdotium suum obiret, Ejusque mortem ipsius sacerdotium nondum fuisse.* Soci. de Serva. p.2. c.15. *Per Christi oblationem,* inquit, *totâ illâ Epistolâ Author nihil aliud intelligit quàm per proprii sanguinis fusionem Christi in cœlo Deo factam sui ipsius pro nobis, ut ita dicam, præsentationem,* &c. & ibid. *Relativa sunt sacerdos & oblatio, Itaque ubi verus sacerdos nondum est nec vera oblatio esse potest, Christum autem à Scriptore illo non ante sacerdotem verè dici, quàm post ejus in Cœlum ascensionem constare potest* &c. Non aliter Volkel. c.37. de Christi sacerdotio, *Illud inter hunc nostrum & illum legis sacerdotem interest, quod ille etiam antequam pecora mactaret, sacerdotis summi munus verè perfecteque obtinebat, Christus verò, non nisi acerbißima illius morte antegressa Sacerdos verè ac perfectè fieri potuit.* Sententia verò Orthodoxorum est, distinguendum esse *duplicem actum* Officii sacerdotalis, (ut legales victimæ primùm offerri debuerunt in Atrio per Sacerdotem, deinde ab eodem earum sanguis deferri in Sacrarium,) *primum* in *mactatione* & oblatione victimæ, *alterum* in ejusdem *ostensione* & applicatione, illum ad expiationem pertinuisse, istum ad intercessionem, illum in terris peractum semel; istum in cœlis continuari quotidie, priorẽ non Sacrificii præparationem, sed ipsum fuisse Sacrificium, posteriorem non tam Sacrificium quàm Sacrificii facti repræsen-

sentationem: Rursus Christum quidem in terris omnes muneris sacerdotalis partes non implevisse fatentur, inferendum enim fuisse sanguinem in Sacrarium, tum ad ipsius consecrationem, tum ad intercessionem pro populo, sed negant mortuum esse Christum antequam sacerdotium suum obiret, negant oblationem nihil aliud esse, quàm Christi pro nobis in Cœlo præsentationem, negant perfectam non fuisse oblationem ante sanguinis in Sacrario ostensionem, adeoq; contendunt & Christum verum sacerdotem in terris fuisse, & Sacrificium expiatorium verè in cruce oblatum fuisse, quod jam nobis demonstrandum incumbit.

XX. Argumenta in eam rem suppetunt varia. Primò, Sacerdos sub V. Test. verè fuit talis antequam ingrederetur in Sacrarium, & quum hircos vel victimas piaculares mactabat, Sacerdotis officio verè defungebatur, ipsis fatentibus Adversariis. Quidni E. Christus qui in illo adumbrabatur verè in terris Sacerdos fuerit & Sacrificium obtulerit? nam discrimen aliquod hic fingere est ἄτερ γραφῆς λέγειν & petere τὸ ἐν ἀρχῇ. Secundò, Omnis Pontifex ex hominibus assumptus constituitur apud Deum ut dona offerat & hostias pro peccatis Heb. v. 1. At hoc non in cœlis, sed in terrâ, nec enim alibi hostiæ offeruntur. Ita nec Christus alibi offerre debuit. Tertiò, Ubi est oblatio & Sacrificium ibi debet esse sacerdos, At in terris & cruce Christi verum fuit sacrificium & oblatio, teste Apost. Heb. VII. 27. *Cui non sit necesse quotidie quemadmodum illis Pontificibus prius pro peccatis victimas offerre, deinde pro peccatis populi, hoc enim semel fecit quum semet ipsum obtulit.* Ex quibus verbis duo colligimus, Primò perfectam Christi oblationem qua semet ipsum obtulit respondere ei quam quotidie faciebant Pontifices legales pro peccatis populi, hæc autem, ut notum, peragebatur victimarum mactatione & immolatione, E. & ista Christi morte quæ fuit victimæ mactatio pro peccatis nostris peragi debuit. Secundò, Oblationem hanc dici factam *semel*, ἐφάπαξ, oppositè scil. ad oblationes legales quæ fiebant καθ' ἡμέραν vel ἐνιαυτὸν. At non posset dici facta semel nisi in morte facta fuisset, nam quod jugiter & continuò fit usque ad consummationem sæculi, ut præsentatio in cœlo, haudquaquam semel factum dici potest.

XXI. Quartò, Confirmatur hoc ipsum ulterius ex Hebr. IX. 25. 28. ubi Ap. de Christo Sacerdote loquens. *Non ut sæpe offerat semet ipsum, ut Pontifex ingreditur in Sacrarium quotannis cum sanguine alieno (alioquin oportuisset eum sæpe passum fuisse à jacto mundi fundamento) sed nunc semel in consummatione sæculorum* εἰς ἀθέτησιν ἁμαρτίας διὰ τῆς θυσίας αὐτοῦ *factus est manifestus, &c.* ubi quot sunt verba tot fermè sunt rationum pondera. 1. Oblatio Christi non facta est πολλάκις sed ἐφάπαξ. E. non in cœlo sed in cruce. Secundò si Christus sæpius se offerre debuisset, sæpiùs debuisset pati. E. oblatus est quum passus est, alias non procederet argumentum. Tertiò tum semet ipsum obtulit ad peccatum per sui ipsius immolationem tollendum, quum *apparuit* & manifestus factus est. At ingressu in cœlum ablatus est ab oculis nostris, itaque apparitio in carne intelligenda & adventus in mun-

mundum, de quo 1.Tim.3.16. Quartò similitudo quam addit Apost. manifestè immolationem ad mortem restringit v.25.28.frustra enim diceretur oblatio Christi semel facta eodem modo quo omnibus statutum est ut semel moriantur, nisi in una illa Christi morte peracta fuisset. Quintò tunc oblatus censendus Christus quum abstulit peccata nostra, siquidem in eum finem oblatus dicitur εἰς τὸ πολλῶν ἀνενεγκεῖν ἁμαρτίας; At hoc in cruce & morte præstitit. 1.Petr.2.4.

XXII. Quintò, Adstruitur eadem veritas non minus evidenter ex c.x. v. 10.12. ubi Ap. ait, *nos hac voluntate Christi sanctificari per oblationem corporis Christi semel factam, & illum una pro peccatis oblatâ victimâ, in perpetuum consedisse ad dexteram Dei.* Ex his enim liquet. Primò, Unius victimæ oblationem opponi sessioni εἰς τὸ διηνεκὲς. At si oblatio Christi consisteret in jugi comparitione Christi ad dextram Dei pro nobis, non amplius foret μία θυσία, sed θυσία æquè εἰς τὸ διηνεκὲς ac ipsa ejus sessio ad dexteram Dei. Secundò, non ante consedisse Christum ad dexteram Patris regnaturum in æternum quàm oblatâ unâ illâ pro peccatis victimâ, qui poterit verò oblatio hujus victimæ præcessisse sessionem Christi ad dextram Dei, adeoque ejus ascensionem in cœlum, cujus illa fuit terminus ad quem, quin facta fuerit in ipsa passione & cruce. Neque aliud sibi vult idem Apost. c.1.3. quum testatur eum non prius ascendisse in cœlum quàm *factâ per semet ipsum peccatorum nostrorum purgatione*, & c. IX. 12. non ante ingressum esse in sacrarium quàm æternam Redemptionem adeptus esset. Scio regerere hîc, istos Aoristos anteactum tempus connotantes junctos cum verbis non significare duo successivè facta esse, sed unum & idem simul & semel factum exprimere, ita ut idem sit, *factâ purgatione peccatorum nostrorum consedit*, quod *consedendo ad dextram Dei fecit purgationem peccatorum nostrorum.* Sed primò hæc responsio ipsorum placita convellit. Nam si Christus non minùs pro se quàm pro nobis offerre debuit ut pertendunt, quia infirmitatibus erat circumdatus, obtulit autem tantùm quum ad dextram Dei consedit, quid aliud sequitur quàm Christum ad dextram Dei sedentem infirmitatibus esse circumdatum, & Christum moriendo præparasse se ut post resurrectionem & ascensionem in cœlos à morte liberaretur? non diffitentur enim mortem præcipuum illud fuisse malum à quo sacrificio suo liberatus est quum illud pro se obtulit. Secundò, Aoristorum istam explicationem admittere non possunt loca laudata sine vi manifestâ, supponunt enim, ut vel intuenti patet, purgationem præcessisse sessionem, & quod Apost. dicit, purgationem peccatorum nostrorum *per se ipsum* (quæ verba perperam hic à V. V. omissa) fecisse, nihil aliud est quàm tradendo se in mortem, vel ut exponit Johan. sanguine suo purgasse nos ab omni peccato. 1. Joh. 1. 7. Tertiò, Expiationem peccatorum Christo ad dextram sedenti nunquam tribuit Scriptura, sed interpellationem Hebr.VII.25. & Rom. VIII. 34. quos duos sacerdotales actus licet indivulsos & inter se connexos, pessimè tamen confundunt: Præsentatio in cœlo non est nova oblatio, sed tantùm peracti sacrificii commemoratio, nec Christus

in Sancta Sanctorum per proprium ſanguinem ingreſſus eſt ut ibi eum novo ritu funderet; ſed ut & corpus morti traditum inferret, & Sacrificii vim & meritum repræſentaret.

XXIII. Inſtant, Apoſtolum ad Heb.x.5.9. de tali *oblatione* loqui quæ facta ſit in *ingreſſu* quo abrogata ſunt ſacrificia Legalia v.5.6.8. At ingreſſu Chriſti in mundum viſibilem Legalia Sacrificia non eſſe abrogata. E. de ingreſſu in cœlum intelligendam eſſe. Reſp. Sed hoc commentum non ferunt verba Ap. quæ expreſsè adventum *in mundum* viſibilem notant *quapropter,* inquit, v.5. *ingrediens in mundum dicit Sacrificium & oblationem noluiſti*: Primò ex uſu tritiſſimo Scripturæ nuſquam *ingreſſus in mundum* aliud notat quàm incarnationem & nativitatem. Jo. III.17.19. & VI.14. & IX.39. vſ.XVI.28. & XVII.18. & Heb.I.5. & alibi paſſim. Secundò aſcenſio Chriſti non poteſt dici ingreſſus, ſed potius egreſſus & diſceſſus è mundo. Jo.XVI.28. Tertiò, Mundus abſolutè poſitus nunquam de futuro, ſed de præſenti intelligitur. Quartò, tunc ingreſſus eſt in mundum cùm corpus illi aptatum eſt ut in illo faceret Patris voluntatem, patet ex verſ.5. & 7. *Ideo ingrediens in mundum dicit Sacrificium & oblationem noluiſti, Corpus verò aptaſti mihi* & vſ.7. *Tunc dixi ecce venio in volumine libri Scriptum eſt de me, facere voluntatem tuam ô Deus,*&c. At corpus aptatum eſt Chriſto in terris per incarnationem & fecit voluntatem Patris cùm ſe demiſit ad mortem crucis Phil.II.8. Rurſus, Aliud eſt loqui de ipſo ingreſſus momento, aliud de toto illo intervallo quod fluxit ab incarnatione ad aſcenſionem; Primo quidem ingreſſus momento non fuiſſe abrogata damus, ſed tamen abrogata fuiſſe primo illo adventu ad nos ſtatuimus, quum ſc. Corpus ſuum ſemel Chriſtus obtulit quod vicem implebat omnium victimarum, Corpori enim umbræ & veritati figuræ locum facere debuerunt. Itaque adventus ἐν πλάτει ſumendus eſt, non pro ingreſſu ſolo, ſed pro toto intervallo quo in terris verſatus eſt, præterquam quod non notatur ipſa præciſè abrogatio, ſed tantùm quod is fuerit finis adventus Chriſti. Tertiò, *Abrogatio* duplex etiam vel *de jure* vel *de facto*, poſteriori reſpectu ſecuta poteſt dici exaltationem Chriſti, non potuerunt enim abſolutè abrogari omnes cæremoniæ niſi poſt Euangelii præconium, quo earum vanitas & ἀσθένεια demonſtrabatur; Sed priori omnino facta eſt in cruce, Cæremoniæ enim ſunt cum Chriſto mortuæ, Cruci affixum ac deletum illud eſt Chirographum rituum. Col.II.19. Eph. II. 14. ruptus eſt paries iſte intergerinus, qui Judæos à Gentibus diſterminabat.

XXIV. Sextò, Argumentamur ex c. v. Epiſt. ad Eph.vſ.2. ubi Ap. docet *Chriſtum nos dilexiße & ſe ipſum pro nobis tradidiſſe* προσφορὰν καὶ θυσίαν Θεῷ εἰς ὀσμὴν εὐωδίας, *oblationem & Sacrificium Deo in odorem ſuavitatis* ſeu bonæ fragantiæ, ex quibus conſtat ex mente Pauli traditionem Chriſti pro nobis & ejus oblationem ſeu ſacrificium coincidere, At Chriſtus ſe ipſum tradidit pro nobis quum mortuus eſt pro peccatis Rom. IV. 25. & VIII.31. E. & tum ſe ipſum obtulit. Neque hîc admittenda gloſſemata hæreticorum, qui pertendunt non dici Chri-

 ſtum

ſtum ſe ipſum obtuliſſe Deo pro nobis quamvis multi crediderint, quia verbum παρέδωκεν non ſit conjungendum cum voce προσφορὰν &hoc ſuadere tum ipſum verbum παραδιδόναι cujus in victimis offerendis nullus fortaſſe uſus invenitur, tum Apoſtoli mentem, quæ ea tantùm fuit ut ſummam charitatem Chriſti exprimeret & apertè diceret quod ſe pro nobis in mortem tradiderit, quod non ita expreſſiſſet ſi dixiſſet Chriſtum ſe obtuliſſe Deo pro nobis, cùm quis poſſit ſe offerre Deo nec tamen mori: ſenſum E. loci eſſe Chriſtum ita nos dilexiſſe ut ſe ipſum pro nobis in mortem tradiderit; deinde ut Epheſii ad ſingulare hoc facinus Chriſti imitandum magis accenderentur, per *appoſitionem* ſubjunxiſſe hanc Chriſti eximiam charitatem, hoc ipſius egregium opus fuiſſe oblationem & hoſtiam gratiſſimam, planè ut Phil. IV. 18. de beneficentia & eleemoſyna Philippenſium loquens dicit *eam fuiſſe in odorem ſuavitatis hoſtiam acceptam, placentem Deo*, itaque non de oblatione corporis, ſed præſtantiſſimi facti agi. ſic *Socinus* & *Volkel.*

XXV. Sed impudentem iſtam loci corruptelam vel ſola verborum inſpectio evertit; Nam quum Ap. dicat ſe ipſum tradidiſſe προσφορὰν καὶ θυσίαν Θεῷ, quis non colligat Chriſtum ſe ipſum in oblationem & hoſtiam tradidiſſe? aut quæ alia θυσία & προσφορὰ hîc fingi poterit Deo facta, quàm ſui ipſius, adeoque ea ipſa de qua toties ad Hebr. fit mentio? Nihil E. hîc opus ellipſim ſomniare, ſupplendam per hæc verba, *nempe in mortem*, quum ſermo Pauli ſit adeo planus, quo innuit, non *traditionem ipſam* fuiſſe oblationem illam & victimam, ſed *Chriſtum* ipſũ *traditum*, unde non dubium eſt loqui, non de præſtantiſſimi facti tantùm, ſed de ipſius corporis oblatione: *ita* divelluntur conjungenda, quaſi verbum παρέδωκε à voce προσφορὰν ſejungendum eſſet, quum res ipſa doceat conjungendum eſſe, nec aliud verbum occurrat quo regatur; non dicit ſimpliciter παρέδωκε, ſed ἑαυτὸν παρέδωκε προσφορὰν καὶ θυσίαν, quæ vel nullum ſenſum habent, vel hunc, nimi. Chriſtum ſe ipſum in victimam & oblationem tradidiſſe: Non E. tantùm innuere voluit Apoſt. Chriſtum ita nos dilexiſſe ut ſe ipſum pro nobis tradiderit oblationem & victimam Deo. Et ſanè ſi *Traditio* per *appoſitionem*, ut ipſi loquuntur *oblatio* dicitur, & traditio fuit corporis & perſonæ, non facti tantùm, ſed perſonæ ipſius oblatio intelligenda eſt, ut alibi paſſim mentio fit oblationis ſui ipſius. Quod de verbo παραδιδόναι additur, rarum nimirum & inſolitum eſſe in ſacrificiis, impertinens eſt: nam verbum hoc ſacrificiis brutorum V. T. applicari non potuit, ſiquidem bruta erant quæ trahebantur ad ſacrificium, non verò ipſa ſe ſiſtebant & tradebant ſponte, At Chriſtus ſe ipſum tradidit: Itaque Paulus hoc memorabile diſcrimen attingere voluit inter ſacrificium Chriſti & Levitica, atq; eò magis charitatis ejus præſtantiam extollere. Quod verò ſubjicitur poſtremò de loco Phil. IV. 18. nihil habet cum iſto ſimile, nam beneficentia & eleemoſyna Philippenſium dicitur Paulo ὀσμὴ εὐωδίας θυσία δεκτὴ, &c. ſed non dicuntur Philippenſes ſe ipſos dediſſe ὀσμὴν εὐωδίας; ut Chriſtus dicitur ſe ipſum tradidiſſe, itaque peccatur fallacia parium, nos & opera noſtra ſumus bonus odor, ſed in Chriſto, quia *placemus*

Deo

Deo propter ipsum, Christus verò quia *placat* ipsum Deum, ille per se, nos in ipso.

XXVI. Frustra Volkel. addit Paulum respicere ad sacrificia *pacifica* & voluntaria, non ad *hylastica*, illudque patere ex postremis verbis, ὀσμὴν enim εὐωδίας ipsis potissimum applicari. Nam falsum est *odorem suavitatis* applicari tantùm pacificis, imò persæpe & expiatoriis, ut Gen. VIII. Noachi holocaustis post diluvium oblatis & Exod. XXIX. Sacrificio jugi, quod offerri debuit quotidie mane & vesperi *In odorem gratum*, & passim de aliis cap. 1. & 10. Levit. Sic aptissimè denotatur *placatio iræ* Dei & conciliatio ejus benevolentiæ in fideles, quæ fuit fructus sacrificii ejus expiatorii, nam quum peccatorum nostrorum fœtor spiritualis nares divinas jugiter feriret, justitiaque ipsius tam graviter offensa esset, ut ab ira sua in nos effundenda temperare sibi non posset nisi plenissimâ quadam data Satisfactione, Christi sacrificio reatus nostri fœtor teterrimus ita abolitus est ex olfactu, ut ita dicam, justitiæ Divinæ, haud secus ac si nunquam fuisset, iraque ejus æstuans & inflammata omnino sedata & pacata fuit, imò in placidissimam amoris & benevolentiæ serenitatem desiit erga omnes hujus victimæ cruore perfusos. Secundò, perperam opponuntur conjungenda, *sacrificium expiatorium & pacificum*, utriusque enim veritas in Christi sacrificio deprehenditur, fuit enim & *propitiatorium* ad expianda nostra scelera, & *pacificum* seu impetratorium ad ea omnia consequenda beneficia quæ ex remissione peccatorum pendent: unde hic duo simul concurrunt, ut antea diximus, & *Satisfactio* & *meritum*, satisfecit enim merendo, & meruit satisfaciendo, obedientia ejus fuit τιμὴ & λύτρον ad redemptionem à malo, & simul δικαίωμα ad acquisitionem boni. Rom. V. 18.

XXVII. Denique Christus dicitur in cœlum ingressus ut in quietem suam. Heb. IV. 10. consummato salutis nostræ opere quod illi à Patre demandatum fuerat, ut testatur ipse Joh. XVII. 5. vs. XIX. 28. E. debuit in terris prædictum sacrificium obtulisse, alias non posset verè profiteri omnia consummata esse, si nihil dum perfectum fuit ex iis omnibus quæ agenda habuit. Neque hîc obstare debet perpetua functio sacerdotalis muneris quæ Christo in cœlo peragenda quotidie incumbit, aliud enim est loqui de *acquisitione* & *merito*, aliud de *conservatione* & *applicatione* istius beneficii, hæc quidem debet esse continua, sed prior ita perfecta & absoluta in terris fuit, ut nihil jam vel addendum vel mutandum supersit. Quemadmodum divina rerum conservatio non efficit quo minus opus Creationis perfectum fuerit & absolutum sex primis diebus, neque quieti ad quam transivisse Deus dicitur die septimo intercedit, ita Christus post opus novæ creationis peractum σαββατισμὸν æternum ingressus est, in quo non acquirit vel applicat nova quædam beneficia quæ antea nondum acquisita fuerint, sed ea tantùm applicari & conservari curat quæ pro nostra Redemptione olim est adeptus.

XXVIII. Ex quibus concludimus Christum, etsi non omnes Sacerdotalis muneris partes in terris impleverit, præcipuas tamen obiisse, potissimum verò sacrificium illud ἱλαστικὸν quod pro nobis obtulit, adeoque mortem ejus non fuisse

præparationem quandam & antecedens ipsius sacrificii, sed propriissimè ipsum sacrificium: Neque nos à receptâ sententiâ dimovere debent quæ in adversum afferuntur rationes. Primò Christus inquiunt, *ut fieret misericors & fidelis Pontifex ad expianda peccata nostra debuit per omnia fratribus suis similis fieri, & tentari in omnibus similiter, absque tamen peccato*, Hebr. II. 17. & IV. 15. E. *debuit mortem experiri & alia ejusmodi mala prægustare antequam factus fuerit Pontifex.* Resp. Sed præter rem & scopum Ap. hæc adducuntur, loca non docent *quando* Christus factus fuerit Pontifex, sed *qualis* esse debuerit, requirebatur quippe Pontifex particeps carnis & sanguinis qui nobis assimilaretur in omnibus ut verè esset noster ἔγγυος & גאל sanguine conjunctus: Rursus requirebatur Pontifex qui ut ἐλεήμων posset συμπαθῆσαι & quem in tentationibus nostris cum fiducia acclamare possemus: Ad utrumque hunc assequendum finem duplex illi nobiscum intercedere debuit *similitudo*, prima *essentiæ* & *naturæ* participando carni & sanguini, de qua vs. 14. 17. quæ eò spectavit ut posset esset πιστὸς ἀρχιερεὺς τὰ πρὸς τὸν Θεὸν, ad expianda peccata nostra, siquidem peccatum in eadem in qua admissum fuerat natura expiari debuit. Altera *infirmitatum, tentationum* & miseriarum quas subire & experiri debuit, ut ita miseriis nostris promptiùs affici & nobis tentatis faciliùs opitulari posset, ad instar illius quæ dicebat apud *Virg.*

Haud ignara mali miseris succurrere disco.

Hæc verò omnia demonstrant quidem qualis esse debuerit, sed non per quid & quando factus Sacerdos: Deinde non in morte tantùm vel post eam assimilatus nobis fuit in omnibus; sed jam ante cùm & carnem nostram passibilem assumpsit, & tentationes varias in diebus carnis suæ sustinuit, itaque non post tantùm, sed jam ante eam cœperat esse Christus misericors Pontifex. 3. Non dicit Ap. debuisse assimilari in omnibus & quidem per tentationes & miserias ut *esset Pontifex*, sed ut *esset misericors* & fidelis Pontifex, unde ex verbis Ap. rectè concluseris Christum ante mortem non perpessum esse omnes calamitates ex quibus plenè misericors Pontifex esset, sed non rectè inferes non fuisse ante mortem Pontificem. Neque vis facienda in his verbis ἵνα γένηται ἀρχιερεὺς. Nam præterquàm quod non satis commodè à V.V. redduntur, *ut fieret* quæ meliùs vertuntur *ut sit* vel *ut esset*, aliud est esse misericordem Pontificem ex sensu infirmitatum, aliud esse simpliciter Pontificem; Christus quidem per afflictiones & miserias prius potuit obtinere, sed posterius antea habuit ab ipso vocationis momento. Porro quod dicitur factus misericors Pontifex ex sensu infirmitatum non simpliciter & absol. intelligendum, sed κατά τι ratione notitiæ *experimentalis & effectivè*, quo sensu dicitur *didicisse* obedientiam ex iis quæ passus est Heb. v. 8. non ratione *theoriæ* tantùm & *affectivè*, hoc enim habuit semper ex constitutione naturæ.

XXIX. Secundò, Obj. Christus Sacerdotium non obiit antequam ei dictum fuerit *filius meus es tu, hodie genui te.* Heb. v. 5. Id autem tum demum factum fuisse quum eum Deus, à mortuis excitatum, Dominum & Christum constituit,

testa-

testatur Paulus Act. XIII. 33. Rom. I. 4. Unde colligitur Christi sacrificium expiatorium non in crucis morte peractum fuisse, sed in cœlesti Tabernaculo administrari. Resp. 1. per συγχώρησιν, damus Christum sacerdotale munus non adiisse antequam ad id vocaretur à Patre, sic enim non se ipsum glorificasse dicitur, id est ultrò nemine vocante sese intrusisse & involasse in illud munus. Secundò per ἄρνησιν, neg. verba hæc *filius meus es tu*, esse præcisè ordinativa ad munus Sacerdotale, licet illud fundare possint, Aliud enim est filium esse & filium genitum, aliud Sacerdotem constitutum, illud naturæ communicationem necessariam, istud officii institutionem liberam notat: is quidem constituit Christum Pontificem *qui* ei dixit *filius meus es tu*, sed non necessariò *quà* ei hoc dixit, hac scilicet periphrasi designare voluit Apost. Authorem vocationis & legitimum fundamentum dignitatis istius collatæ indicare, nam si filius Virginis à Deo Patre vocatur filius quem genuit, sequitur eum quoque à Deo Patre constitutum Pontificem: Nam talis Sacerdos verè Immanuel, per Prophetas promissus est & θεάνθρωπος, Qui populum à peccatis sacrificio suo servaret Is. VII. 14. Mat. I. 21. At hæc ut olim Sacerdotalis dignitas fuit inter jura primogenituræ, ita Deus bene Christum Pontificem constituit quod esset filius suus unigenitus, solus idoneus qui tam sublimi munere defungeretur. Hæc itaque declaratio Patris de Christo quod sit Filius suus, continet *causam* delati ipsi Pontificatus, & vocationis *authorem*, sed tempus ejus institutionis non indicat; non dicit Ap. Christum non prius creatum esse verè Pontificem, quàm ei diceretur *filius meus es tu*, sed simpli. ab eo constitutum esse Pontificem à quo ei dictum *filius meus es tu*. Tertiò, falsum etiam hæc verba vel dicta fuisse tantùm Christo in resurrectione, vel post eam impleta, jam enim antea sæpiùs, & in Baptismo Matt. III. & in transfiguratione Matt. XVII. 5. hæc vox cœlitus audita fuerat, imò ejus filiatio ab æternitate arcessitur Mich. V. 2. cùm *egressus ejus dicuntur esse ab initio à diebus seculi* & Prov. VIII. 22. *Sapientia dicitur genita ante colles.* Cur E. Paulus ad resurrectionem refert? Distinguamus *rem à patefactione rei*, *causam constitutivam à priori*, *à causa declarativa à posteriori*, ut notum in Scriptura sæpe rem dici fieri quum innotescit, & manifesta fit quæ antea latebat, ut stellæ tum demum dicuntur oriri quum incipiunt nobis apparere: Resurrectio Christi non fuit causa *constitutiva* filiationis, quasi tunc demum factus fuisset filius, ab æterno enim talis fuit, imò & ante resurrectionem ex hypothe. Advers.; sed fuit causa *declarativa*, quâ revera per resurrectionem tanquam invictum argumentum talis comprobatus & agnitus est. Neque aliud innuit Paul. Rom. I. 4. quum ait non quidem factum esse, sed ὁρισθέντα, *declaratum* & veluti solenni judicio promulgatum Dei filium per resurrectionem ex mortuis. Sic Act. XIII. non ideo genitus dicitur Christus in Dei filium quòd suscitatus est à mortuis, sed ideò suscitatus est à mortuis, quod quum talis esset impossibile fuit eum detineri vinculis mortis, & Sanctum hunc Dei sentire corruptionem, unde ex ea resurrectione certissimè constitit eum esse filium unigenitum

Patris. Accedit etiam & istud, quod Oraculum hoc Ps. referatur ab Apostolo non tam ad probandam resurrectionem Christi, quod facit expresse vers. 34. 35. laudato loco ex Ps. LXXXIX. 29. & Ps. XVI. quàm ejus exhibitionem & manifestationem in carne, quæ fuit promissio patribus facta.

XXX. Tertiò, Obj. Hebr. VIII. 4. *Si esset in terra ne Sacerdos quidem esset manentibus illis Sacerdotibus qui secundum legem offerunt dona ut qui exemplari deserviant & umbræ rerum cœlestium.* Ex quibus colligitur ad Sacerdotium ejus constituendum necesse fuisse ut in cœlis consisteret, alioqui Sacerdos non futurus. Resp. Neg. conseque. neque enim si Christi exaltatio requirebatur ad continuationem & consummationem ejus Sacerdotii continuò sequitur requisitam fuisse ad ejus constitutionem; damus quidem Christum summum Pontificem ut Sacerdotium suum consummaret & compleret debuisse tandem cœlos subire, ut Sacerdotes terreni continuaturi suum sacerdotium debebant ex atrio in sanctuarium transire, nam ingressus in Sacrarium fuit de necessitate & plenitudine Sacerdotii, & si ita loqui licet, scopus sacrificii, quippe non alio consilio Sacerdos offerebat extra sanctuarium quàm ut ingrederetur in sacrarium, neque expiatio illa in alium finem instituta fuit, nec alia lege quàm ut, ingressus in sanctuarium, sisteret se peracto sacrificio coram Domino. Ita si Christus non ingressus fuisset in cœlos, sed mansisset in terris, ne Sacerdos quidem esset quoad functionem, non absoluta actione sacerdotali, Quia verò in Christo qui Sanctus est sanctorum non potest officium à legitima functione officii sejungi, ex eo quod non fungeretur officio rectè inferri posset, ne officinm quidem ei competere: Verùm etsi Sacerdotium Christi in terris completum non fuerit, non sequitur non fuisse constitutum & verè inchoatum. Imò tantùm abest ut Christus Sacerdos non fuisset futurus nisi in cœlis esset, ut contrà in cœlum non fuisset ascensurus, nisi jam Sacerdos constitutus fuisset, sic enim sub lege Aaronicus Sacerdos non constituebatur Sacerdos eo ipso quo ingrediebatur in sanctuarium, imò non habuisset jus intrandi, nisi jam & Sacerdotio confirmato & sacrificio oblato: Itaque duo ista confundi non debent quæ sunt diversissima, Christum in morte Sacerdotem nullo modo fuisse, & Christum si in terris mansisset Sacerdotem non futurum fuisse, istud enim consummationem Sacerdotii respicit, illud verò ejus primam constitutionem, hoc asserit Paulus, sed illud non item.

XXXI. Cæterùm ut vis Apostolicæ ratiocinationis quæ obscurior videtur clariùs pateat, observandum Apostolum in eo esse ut probet Christum in cœlos conscendisse & Sacerdotem cœlestem esse quod dixerat vs. I. Ostendit autem ex eo quod si esset in terris adhuc *ne Sacerdos quidem esset, manentibus illis Sacerdotibus qui secundum Legem offerunt dona*, &c. ubi duæ rationes latent. Prima quæ petitur à personis. Secunda ab officio. A personis, nam quum Sacerdotium terrenum solis Levitis assignatum esset expresso Dei mandato, non potuit à Christo possideri qui ex alia tribu oriundus fuit. Heb. VII. 10. *Palam enim est è Juda exortum esse*

eße Dominum nostrum, cui tribui nihil de Sacerdotio locutus est Moses. Ab officio. Quia non possunt simul de jure obtinere & exerceri duo illa Sacerdotia Leviticum & Christi, quia illud umbræ & figuræ, istud corporis & veritatis rationem habuit. At Christo in terris manente, manere debebant Sacerdotes Levitici, quia quam diu veritas & res per typum figurata non est exhibita, tam diu umbram & typum manere necesse est: Christo autem manente in terris & non subeunte Sacrarium non poterat dici veritas perfectè exhibita, siquidem postremus Sacerdotii actus qui prioris est complementum & finis nondum accesserat, Ingressus scil. in sacrarium: Unde colligit optimè Apost. quod si in terra adhuc esset Christus ne sacerdos quidem esset. Dices: At nonne in ipsa Christi incarnatione corpus umbrarum & veritas figurarum exhibita est, cur E. oportuit in cœlos conscendere ut cultus ille legalis & typicus abrogaretur? Resp. Damus Christo adventante exhibitum fuisse corpus umbrarum & veritatem figurarum, sed non sequitur statim abrogationem factam fuisse omnium: Primò abrogatio facta est *de jure* per mortem, ut diximus, sed *de facto* tantùm & perfectè post resurrectionẽ & ascensionem. Quam diu enim verus Sacerdos in terris agebat, & nondum intulerat sanguinem in Sacrarium, tam diu oportuit typicum sacerdotem stato & solenni tempore ingredi Sancta Sanctorum, proindeque victimas immolare & sacrificia offerre, quia oportuit hoc pacto significari verum sacerdotem nondum introiisse in verum sanctuarium nempe Cœlum. Hæc est autem ratio τȣ̃ τύπȣ καὶ τȣ̃ τυπωθέντος *figuræ* & *rei figuratæ*, ut non cedat per partes figura veritati, sed per se totam, stare quippe debet tota figura donec in ejus locum veniat tota veritas: Itaq; duplex illa summi Pontificis functio *immolandi extra Sancta Sanctorum, & ingrediendi in Sacrarium*, non debuit cedere per partes actioni Christi offerentis se in terram & sistentis se in Cœlo, sed tota Sacerdotis actio toti Christi actioni decessit, unde sequitur tum demum sublatum esse Sacerdotium Leviticum quum Christus ingressus in Cœlum ultimam manum huic operi adhibuit. Et hoc ipsum testatur Ap. Heb. IX. 8. *Stetiße prius Tabernaculum quam diu verus Sacerdos non ingressus est Sancta Sanctorum.* Stante verò Tabernaculo stare debet & ejus cultus. At illo stante Christus Sacerdos esse non potuit quia duo Sacerdotia simul stare nequeunt. Neq; hîc reponendum, sic sequi neq; Christum in terris offerre potuisse si Sacerdos esse non potuit alio stante Sacerdotio, nam aliud est perfici & compleri functionem sacerdotalem, aliud inchoari, non potuit quidem prius fieri stante cultu Levitico, sed nihil obstat quo minus veri Sacerdotis functio inceperit stante adhuc Sacerdotio typico. Deinde aliud est offerre in terrâ, aliud peractâ oblatione manere in terrâ. Apost. non dicit, si Christus obtulisset in terrâ non esset Sacerdos, sed si Christus mansisset in terrâ, si non consedisset ad dextram Patris ne Sacerdos quidẽ esset, non est enim Sacerdos qui cœpit, & non absolvit actionem Sacerdotalem.

XXXII. Quartò, Obj. Sacerdos noster debuit *sublimior cœlis fieri.* E. quoad sublimior cœlis factus est Sacerdotem esse nostrum non decuit, nec porro fuit.

Prius

Prius patet ex Heb. VII. 26. *Talis nos decebat Pontifex pius, innocens, separatus à peccatoribus sublimior cœlis factus.* Resp. Sed nulla hîc conseque. Aliud est Pontificem nostrum debuisse sublimiorem cœlis fieri quia in cœlis peragenda quædam pro nobis habuit, Aliud est Pontificem non fuisse nisi postquam sublimior cœlis factus est, prius agnoscimus cum Apost. sed non posterius; sic Levitico Sacerdoti fuerunt quædam in sanctuario peragenda, quis tamen dixerit eum non fuisse Sacerdotem, quum ea quæ Sacerdotis sunt extra sanctuarium perageret? non E. quando cœperit esse Pontifex, sed quod Pontifex non debuerit manere in terris, sed oblatione factâ sublimior cœlis fieri docet Apost., alias sequeretur etiam pium & impollutum non fuisse antequam cœlis sublimior fieret quod quàm sit absurdum nemo non videt.

XXXIII. Quintò, Obj. Si Christus morte suâ oblationem & expiationem perfecisset, non opus fuisset ad eam peragendam se in cœlis denuò offerre, At opus fuit eum in cœlis dennò offerri ad eam perficiendam, quia debuit se sistere pro nobis in Dei conspectu ad interpellandum Heb. VII. 24. quod fieri non potuit sine sui oblatione. Resp. Neg. min. etsi enim debuerit se sistere Christus coram Deo in cœlis, non hoc debuit ut oblationem inchoatam aut imperfectam perficeret, absoluta enim fuit, ut testatus est in cruce, sed tum ut veritas typo responderet, tum ut expiationem semel factam in terris per mortem, in cœlis quoque ratam faceret & applicaret per efficaciam intercessionis. Secundò, confunditur ἐμφανισμὸς Christi cum ejus ἱλασμῷ, Christus debuit quidem comparere coram Deo in cœlis ad intercedendum, sed non debuit propterea se offerre ad expiandum: & Apost. hoc ipso loco *apparitionem* ab *oblatione* manifestè separat; negat enim Christum apparere ut se sæpiùs offerat, E. apparitio non est oblatio ex mente Apost., oblatio fuit unica, sed apparitio est continua, oblatio cruenta, apparitio gloriosa, oblatio ad ἱλασμὸν, apparitio ad ἔντευξιν. Ex quibus jam liquet Christum non in cœlis tantùm, sed & in terra verè Sacerdotem fuisse, & propriè dictam oblationem seu sacrificium in cruce peregisse.

XXXIV. Quæritur Secundò, An omnia V. T. sacrificia expiatoria fuerint typi sacrificii Christi, an quædam tantùm? Adversarii ut faciliùs se expediant ab eo argumento quod petitur à sacrificiis istis expiatoriis, respondent non omnia hæc sacrificia Christum respexisse, sed sola publica & anniversaria à summo Pontifice oblata, & quorum sanguis in Sancta inferebatur, cætera verò spiritualia nostra sacrificia adumbrasse. Diserta sunt Socini verba p. 2. c. 9. *Quare quum non omnia sacrificia legis quamvis pro peccato facta Christi morti tanquam imago veritati respondeant: non omnia mortem Christi figurabant, sed figura mortis Christi erant tantummodo sacrificia illa quæ publicè, & statis quibusdam temporibus fiebant, præsertim verò illud quod semel in anno summus Sacerdos in Sancta Sanctorum ingrediens peragebat, &c. In hoc igitur sacrificio, ut dictum est, potissimum mors Christi, adeoque ipse Christus qua Deo pro nobis Sacrificavit, adumbratus fuit. In cæteris verò Sacrificiis quæ*

pro

pro peccatis fiebant, non figurabatur Christi mors, sed tantùm in summi Sacerdotis persona Christus ipse adumbrabatur, sacrificia autem ipsa spiritualia nostra sacrificia adumbrabant. Nostra verò sententia est, non solum anniversarium illud sacrum Christi sacrificium adumbrasse, quanquam non diffitemur illustrem præ cæteris fuisse ejus figuram, sed & cætera omnia sacrificia ἱλαστικὰ quæ vel publicè pro omnibus, vel privatim pro singulis offerrentur, quod pluribus rationibus comprobare possumus.

XXXV. Primò, Quia tota Lex Cærimonialis typica fuit & figurativa Christi & beneficiorum ejus: Nam etsi varii fines fuerint istius dispensationis, tum ad distinctionem Judæorum à Gentibus, tum ad professionis notam, præcipuam tamen rationem typicam fuisse dubitare nos non sinit Apost. quum eam vocat Pædagogum ad Christum Gal.III.25. & Christum ejus finem Rom.x.4. Illam habuisse umbram Heb.x.1. hunc verò esse corpus Col.II.17. Et sanè ut Christus est fundamentum fœderis gratiæ, ita basis est totius Scripturæ, & centrum ad quod omnes revelationum lineæ confluunt, ut in illo promissiones omnes, ita & typi sunt etiam & Amen 2.Cor.I.20. Sic scil. Deus Veteres Patres ad fidem venturi Messiæ erigere voluit & *sermonibus* & *actionibus loquendo*, ut ait August. ad Faust. non tantùm promissiones ejus & oracula varia tradendo quæ rei certitudinem probarent, sed & typos & figuras complures oculis exhibendo, quæ modum & circumstantias varias tam admirabilis mysterii efficaciùs repræsentarent, ut ita umbris istis & picturis populus rudis adhuc & minorennis veluti elementis quibusdam deduceretur ad bonorum cœlestium per Christum acquirendorum apprehensionem: hinc factum ut nihil in Christo impletum fuerit, cujus idea aliqua & exemplar olim non præextiterit, nihilque illustre & memorabile vel in personis vel in rebus vel in actionibus fuerit quod ad Christum non respexerit: ut E. in Sacerdotibus Sacerdotium ejus, ita in sacrificiis adumbrari sacrificium ejus debuit, totidem quippe fuerunt picturæ passionum Christi, & veluti conciones quædam, quæ populum & de miseriâ peccati, & de remedio gratiæ in victima hac cœlesti consequendo commonefacerent: neque aliud vult Apost. quum passim ea omnia vocat in Epist. ad Hebr. σκιὰς, παραβολὰς, ὑποδείγματα, ἀντίτυπα: c. VIII. 5. IX.9.23. X. I. talibus enim titulis totus ille cultus Leviticus insigniri non potuisset, nisi rationem typi ad Christum habuisset.

XXXVI. Secundò, Omnes illæ victimæ & sacrificia fuerunt typi Christi, quæ per Christum sunt abrogata, nisi enim legalia illa ad Sacerdotium Christi se habuissent ut umbra ad corpus, Apost. non firmiter illorum abrogationem per hujus adventum demonstrare potuisset, typus enim per veritatem, umbra per corpus tollitur: facilè enim excipere potuissent Judæi, unius positionem non inferre alterius destructionem: siquidem ista sacrificia Christum non respiciebant: At solidè Ap. ad Heb. argumentatur ab uno ad alterum & prius per posterius abrogari, firmis evincit argumentis, E. necesse est fuisse inter ea relationem typicam,

cujus ea est ratio, ut typus τῷ τυπωθέντι, & figura veritati cedere debeat. Tertiò, Si holocausta & sacrificia alia quæ in die propitiationum offerebantur mortem Christi figurabant, ut fatentur adversarii, nihil causæ dici potest cut eadem illa sacrificia, quum pro privatis aut quotidie offerebantur, eodem etiam non respexerint, idem enim utrobique fuit & finis & effectus, destructio nim. victimæ per sanguinis fusionem, & per eandem peccatorum expiatio & peccantium liberatio, neque discrimen ullum occurrit quod formalem rationem sacrificii in illo potiùs quàm in istis collocet.

XXXVII. Quartò, Sacrificia quotidiana & communia conferuntur cum sacrificio Christi ut figura cum veritate, E. non tantùm in anniversario fuit præfiguratum, prius patet ex Apost. Heb.VII.27. *Christus*, inquit, *non necesse habet* καθ' ἡμέραν, *quotidie, quemadmodum Pontifices pro suis, inde pro populi peccatis hostias offerre, hoc enim fecit semel se ipsum offerens.* Sic c. X.11. *omnis quidem Sacerdos adstitit quotidie sacra peragens, & easdem sæpius offerens hostias, quæ nunquam possunt auferre peccata,* &c. ubi duplex prærogativa Christi supra Sacerdotes Leviticos proponitur, prima quòd illi quotidie offerrent, eadem iterando sacrificia sæpiùs, Christus verò semel; secunda quòd illi pro se & pro populo, Christus verò pro nobis tantùm, non autem pro se; quæ frustra dicerentur nisi Christus in sacrificiis istis quotidianis adumbratus fuisset: Duo hîc reponunt. Primò, Adverbium *quotidie* non *singulis diebus*, sed sæpe vel certo quodam tempore perpetuo significare, *quotidie dicit*, ait Soci., *quum tamen id fieret à Sacerdotibus semel tantùm in anno.* Secundò. In his locis sacrificium publicum notari, tum quia Heb.X.3.4. disertè commemoretur, tum quia Heb. VII. 27. mentio fit sacrificiorum quæ Pontifex non tantùm pro populo, sed & pro se offerre debuerit, at nusquam legi summum Sacerdotem in sacrificiis quæ pro populo fiebant pro se offerre debuisse, nisi in sacrificio illo anniversario. Resp. Sed utrumq; falsissimum. Primò, Quis ferat audaciam hanc in os contradicendi Spiritui Sancto? Apost. ait hæc sacra offerri *quotidie*, isti verò *quotannis* interpretantur, quasi Apost. ubi de sacro anniversario agit non expresè istud distinguat c.IX.7. ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ μόνος ὁ ἀρχιερεὺς & c.X.3. καθ' ἐνιαυτὸν dicit sacrificia oblata. Secundò, Falsum est Pontificem nunquam in sacrificiis quæ pro populo fiebant pro se offerre debuisse nisi in sacro illo anniversario; nam Lev. IV. 3. 13. Sacerdos jubetur & pro suis, & pro populi peccatis offerre, quoties scil. sibi peccati erat conscius. Tertiò, non negamus mentionem fieri ad Heb.X. sacri anniversarii, sed non exclusivè ad cætera, quæ vel quotidie vel in certis quibusdam casibus offerebantur, imò satis expresè denotantur vers. 11. ubi mentio fit cujuscunque Sacerdotis qui quotidie adstet λειτουργῶν, hoc E. vult Apost. unico Christi sacrificio peccata omnia nostra expiata fuisse, quæ neque publico & solenni quod semel in anno fiebat, nec privatis quibuscunque quæ quotidie offerebantur auferri poterant.

XXXVIII. Quintò, Sacrificia Agnorum ἱλαστικὰ in publico & solenni locum non habebant, sed in privatis tantùm & ordinariis, puta sacrificio jugi & aliis,

At

At hæc tamen Christi sacrificium adumbrarunt, inde toties illi *Agni* nomenclatio tribuitur; non tantùm ratione *virtutum*, innocentiæ, patientiæ, humilitatis, &c. sed potissimùm relatè ad *sacrificium*, nam dicitur tollere peccata Joh. I. 29. redimere nos sanguine I.Pet.I.18. mactatus esse Apoc.v.12. & XII.I.8. Neque hìc vitilitigatio Advers.admittenda, in nullo sacrificio quod pro peccato fieret agnum immolatum fuisse, sed tantùm agnam sive capellam pro peccato privati, Lev.IV. 34. Nam primò in sacrificio jugi quis nescit agnos immolatos? at hoc erat ἱλαστικὸν. Secundò in contaminationibus expiandis Lev.XII.6. XIV.2. Num.VI.12.14. unde dicebatur agnus ad reatum & delictum offerri. Lev.XIV.12. Tertiò, Sive agnus sive agna fuerit parum refert, quum uterq; bene Christum referre potuerit. Huc pertinet etiam typus eximius Agni Paschalis, quem ad Christum respexisse & Paulus docet manifestè vocans illum *Pascha* nomen signi signato tribuendo metonym. I. Cor. v. 7. & Petrus qui hujus Agni sanguine nos redemptos ait I. Pet.I.18. ut Israëlitarum primogeniti aspersione sanguinis Agni à morte imminente per Abaddonem liberati sunt: Ita per sanguinem Agni istius ἀσπίλου καὶ ἀμώμου, aspersum non postibus & superliminari domus, sed in intimo recessu conscientiæ I. Pet. I. 2. redimitur ab ira Dei & morte æterna: Quò respicit etiam quod Joh.XIX.36. impletum dicitur verè in Christo, quod de agno Paschali dictum fuerat, *os ei non confringendum esse.* Cæterùm duo hîc notanda. Primò, in sacrificio isto Paschali fuisse aliquid extraordinarii quod à regulâ postea præscripta in sacrificiis discedebat; unde quibusdam minùs propriè sacrificium dici videtur. Secundò, non fuisse tantùm *sacrificium* Exod. XII. 27. sed etiam *Sacramentum*, illud in immolatione agni, fusione sanguinis, aspersione ejusdem ad ἀπολύτρωσιν, istud in epulo & manducatione: notabat E. dupliciter Christum, Primò in sacrificio ut Victimam quæ Deo satisfacit, Secundò in Verbo & Sacramentis ut cibum qui animas nutrit, I. ut offertur Deo ad expiationem, 2. ut offertur nobis ad applicationem, utrumque indicatur ab Apost. I.Cor.v.7. mactatus dicitur in *sacrificio*, & manducandus in *Epulo*.

XXXIX. Sextò, Cùm tam accuratè Spiritus S. totam hanc sacrificiorum doctrinam tradiderit, necesse fuit omnino gravissimam fuisse rationem tam operosi cultus instituendi, nulla autem convenientior reddi potest quàm typica sacrificii Christi repræsentatio; nam victimis istis piacularibus neque doctrina confirmabatur, neque fœdus percutiebatur, neque exemplum aut officii aut futuræ conditionis legem observantium proponebatur, neque ira Dei per se placabatur, ecquid enim vel ad fidem & pœnitentiam homini commendandam, vel ad gratiam Dei conciliandam necesse fuit tot victimarum sanguinem fundi, adipem adoleri, carnes comburi? quasi Deus instar Jovis Homerici, nidore victimarum pasceretur Ps. L. 13. sed reatus typicus morte ob peccata inflictâ auferebatur; ubi quis non videat expressissimam victimæ cœlestis imaginem, quæ sanguine suo numen propitiare, & peccata nostra delere debuit?

XL. Septimò, Hinc factum ut omnia sacrificiorum hylasticorum genera ad Christum sæpe referantur in N. T. Primò, *Holocaustum & Juge sacrificium Agnorum* quum dicitur *Agnus Dei tollens peccata mundi* Joh. I. 29. & quidem in *præsenti* ad continuam ejus vim notandam, & Agnus occisus ab origine mundi Apo. XIII. 8. II. *Vitula rufa* ex cujus cineribus aqua purgationis fiebat Num. XIX. nam *si sanguis Taurorum & Hircorum & cinis juvencæ aspergens inquinatos sanctificabat quoad puritatem carnis, quanto magis sanguis Christi, &c.* Heb. IX. 14. III. Sacrificium pro peccato Heb. חטאה dictum, Græc. περὶ ἁμαρτίας, *Deus misso filio in similitudine carnis peccati καὶ περὶ ἁμαρτίας*, id. ut esset victima pro peccato, *condemnavit peccatum in carne* Rom. VIII. 3. sic Heb. x. 5. 6. corpus Christi ejusque oblatio opponitur & succedit holocaustis & sacrificiis pro peccato, & Heb. XIII. 12. Sacrificia illa pro peccato quorum corpora cremabantur extra castra, & sanguis inferebatur in sacrarium dicuntur in Christo impleta. 4. *Hostia pro delicto quæ* אשם dicebatur, quia Christus positus est לאשם Is. LIII. 10. & peccatum est factus 2. Cor. v. 21.

XLI. Et sanè vel sola sacrificiorum istorum attentior paulò consideratio, si id nunc ageremus docere nos posset non alibi quàm in Christo quærendum esse complementum: Quis non videat eum, *in Holocausto* totum se nulla sui parte reservata, nulla sui habita ratione, offerentem Deo masculè & generosè, inculpatum, & immerentem per Spiritum æternum, & summa vi charitatis igne verè cœlesti accensum & combustum, sistentem se coram æterno Patre ad cœli ostium & sanguinem suum circum Altare fundentem, ac passione sua & animæ effusione plenissimè Justitiæ Dei satisfacientem, ita ut in hac oblatione ignita verè acquiescat Deus & odoretur odorem quietis? Ephes. v. 2. Heb. IX. 15. 14. Rom. v. 6. 10. Quis non agnoscat in *vitula rufa abjuga* eundem carnis infirmitate circumdatum 2. Cor. XIII. 2. & propter peccata in se recepta rubeis vestibus indutum Is. LXIII. 2. 3. Is. I. 18. licet ipse in propria persona nec peccati nec Satanæ jugo ulla ratione sit subditus; eum inquam eductum extra castra velut piaculum Heb. XIII. 11. Joh. XIX. 17. 18. igne iræ divinæ combustum, sanguine tamen tabernaculum & cœlestia consecrantem & ex cineribus in *mundo* loco repositis, id. corpore occiso in cœlum illato *aquas purgationis* efficientem per efficaciam spiritus cœlitus missi, quibus aspersæ conscientiæ ab operibus mortuis & mortiferis peccati purgantur Heb. IX. 14. 15. *Venit* enim *cum aqua & sanguine* I. Joh. v. 6. & *dedit se pro Ecclesia ut eam sanctificaret lavacro aquæ in verbo* Eph. v. 26.

XLII. Quis denique non animadvertat ejusdem Christi morientis vestigia in *sacrificiis pro peccato*, illis vel maximè quorum caro extra castra comburebatur, & sanguis vel in Sacrarium inferebatur solenni illâ expiationum die Lev. XVI. vel in Tabernaculum, cujus fiebat aspersio septies contra velum, & quo tingebantur cornua altaris thymiamatum Lev. IV. Nam & extra portam passus est Heb. XIII. & per proprium sanguinem in Sacrarium ingressus Heb. IX. 12. & x. In eo aliquid pretiosissimum fuit & sanctissimum Deo offerendum, nim. obedientia

& Ju-

& Justitia propria, aliquid verò maximè exosum & detestabile quod ejiciendum & destruendum fuit, nim. peccatum nostrum ipsi imputatum. 2. Cor. v. 21. aspersio est septies facta quia perfecta fuit expiatio, & altaris aurei cornua verè inunxit, quia ejus intercessio sacrificii semel oblati virtute semper peragitur? Rom. VIII. 32. Heb. IX. 12. & x. 12. Apost. certè non uno in loco hæc mysteria nobis aperuit, sed potissimùm Heb. XIII. 12. ubi docet Christum *extra portam passum ut sanctificaret populum*, & allusione concinnâ ostendit eos qui sacrificiis & ritibus templi Hierosolymitani adhuc adhærescunt, participes minimè esse posse fructus mortis suæ, quia extra hujus Templi septa quærendus est, in hoc enim Templo verum pro peccato sacrificium non est oblatum; Exire E. extra urbem & Templum umbratico cultui destinatum necesse esse, neque retinendum externum Legis Mosaicæ cultum, ut redemptione quam pretioso suo sanguine nobis comparavit Christus potiamur, denique alacri animo sequendum esse minimè impeditos curis hujus vitæ, quasi terræ hujus septis inclusi essemus, quia hîc fixam & permanentem non habemus civitatem, sed cœlestem expectamus, quæ omnia citato loco persequitur Apost. Possemus hoc ipsum in aliis plerisque sacrificiis sigillatim demonstrare, nisi brevitati consultum vellemus; aliàs forte fusiùs de hoc argumento disserendi sese dabit locus: Interim fixum manere debet & ratum, Christum Corpus fuisse omnium istarum umbrarum, easque non aliâ præcipuè de causâ institutas fuisse quàm tantisper dum adveniret tempus διορθώσεως, atque ipse Sol justitiæ illucesceret. Inde Hieron. Ep. 103. præclaro hoc elogio Levitici librum in quo sacrificia hæc instituuntur ornat, quòd singulæ penè ejus syllabæ *Cœlestia spirent Sacramenta.*

XLIII. Sed antequam hinc discedamus omittere non possumus illustrem quæ refertur à Mose historiam Exod. XXIV. de *fœderis dedicatione* variorum sacrificiorum oblatione peractâ. Cujus mysterium aperit nobis Ap. ad Heb. IX. 19. 20. &c. in ea enim si uspiam alibi, expressum veritatis quam quærimus occurrit documentum; Moses jussus à Domino, super altare extructum varia offert sacrificia, sanguinem victimarum partim ad Altare fundit, partim eo populum, Legis librum, Tabernaculum & vasa sacra conspergit, contestans hunc esse sanguinem fœderis quod Deus pangere volebat cum ipsis: quo peracto Seniores Israëlis qui antea dum promulgabatur Lex accedere erant vetiti, Deum Israëlis vidisse dicuntur ita ut non extenderit manum suam in ipsos, sed comederint & biberint in ejus conspectu, vs. 6. 7. 8. 10. Quæ omnia μυστηριώδη erant & typica. Primò quod fœdus illud dedicari debuit *sanguine* luculenter docuit fœdus Dei cum creatura peccatrice non posse pangi nisi interventu Satisfactionis quæ in sacrificiis illis expiatoriis adumbrabatur, unde alibi fœdus contraxisse dicitur *super sacrificiis* Ps. L. 5. ut in Abrahamo visum Gen. xv. 9. sed quod umbraticè tantùm & typicè sanguis animalium præstabat, hoc verè præstat sanguis Christi, qui est fundamentum fœderis novi, unde *sanguis novi Testamenti* dicitur. Luc. XXII. 20. Secundò, aspersus

est sanguis diversimodè supra *Altare,populum*, *Legis librum & Tabernaculum*, nam etsi nec de Legis libro nec de Tabernaculo expressam mentionem faciat Moses, satis tamen subinnuit cùm ait altare fuisse sanguine aspersum, & postea librum assumptum v.7. scil. ex Altari cui probabile est librum impositum fuisse cùm fieret consperSio,unde Ap.Heb.IX.19. ex divina inspiratione distinctè *libri conspersi* meminit,ut & *tabernaculi* v.21. analogiæ scili. & consequentiæ ratione ex Lev.XVI. Ita aspersio multiplex sanguinis Christi fit,*in Cruce,Corde,Verbo & Cœlo*.1.*est Altaris* coram Deo *ad expiationem* quia iram placavit, & justitiæ satisfecit. 2. *Populi* ad *remissionem* & *Sanctificationem* 1.Pet.1.2. Heb. IX. 14. quia in isto sanguine pacis & justitiæ nostræ fons est & origo Eph.1.7.Ro.V.1. 1.Jo.1.7. 3.*Libri legis* ad *promissionum & fœderis confirmationem*; quia in eo ut Lex est impleta, ita promissiones omnes fundantur 2. Cor. 1. 20. 4. *Tabernaculi* ad *consecrationem* quia cultus noster λογικὸς qui per Tabernaculum & vasa designatur Deo acceptus esse non potest nisi in virtute Satisfactionis Christi in qua & personæ & opera nostra Deo sunt grata 1. Pet. II. 7. vel quia sanguine Christi via in Tabernaculum cœleste nobis aperta est Heb.IX.23. X.19. III.*Effectus* notatur in accessu Seniorum Israëlis ad Deum, quem vidisse dicuntur & comedisse in ejus conspectu v.10. Ita virtute sacrificii Christi, Deus qui alias hominem peccatorem à se repellit, quod per interdictum accedendi ad montem in latione Legis significabatur, fit nobis ita propitius & placatus, ut non modò nobis non sit metuendum amplius ne moriamur, ut in veteribus olim visum, sed placidè possimus ejus conspectu frui per fidem 2.Cor.III.18. & bonorum omnium communionem & usum nobis polliceri Is.LV.1. 1.Cor.III.21. Atque hinc colligitur discrimen memorabile inter duo fœdera, *Legale* cujus specimen datum fuit in νομοθεσίᾳ de qua Exo.XIX. & XX. & *Euangelicum* quod hîc adumbratum est: Illud homines fugat & longissimè à Deo repellit Exo.XIX.12. Istud benignissimè vocat & proximè accedere facit Matt. XI.28. Eph.II.13. Hebr.IV.16. Illud terret & consternat Heb. XII.19.20.21. Istud consolatur & erigit Is.LXI.1.2. Rom.VIII.1.16. Illud ad *servitutem* instar *Agaris,* Istud verò ad modum *Saræ* ad *libertatem* parit Gal. IV. 24. 25. 26. Illud litera est occidens & ministerium mortis, Istud spiritus vivificans & ministerium justitiæ 2.Cor.III.6.7. Sub illo *Dei Judicis* conspectum & vocem *homo reus* ferre non potest, hinc illa populi vox, *Deus nos non amplius alloquatur ne moriamur.* Exod. XX. 19. sub isto *Dei Patris* vocem intrepidè possunt *filii* excipere, & ejus gratioso & salutari conspectu frui, Exod.XXIV.10.11. Ps.LXXXV.9. Jo.XIV.9. & 1. Jo.1.1. Sed de his satis.

XLIV. Ita assertâ sententiæ nostræ veritate, subjiciendum paucis quid afferant ad confirmationem suæ Adversarii: Sic verò illi arguunt, Rem adumbrantem, rei adumbratæ respondere oportet, Atqui sacrificia privatorum quæ pro peccato fiebant Christi morti non rectè respondent: Christus enim pro omnibus est mortuus,idque ex Dei ipsiusque Christi solâ voluntate ac decreto, absque ullo

co-

eorum pro quibus mortuus est assensu antecedente, & non pro uno quopiam peccato, sed pro omnibus peccatis est mortuus: Privatorum autem illa sacrificia non solùm pro omnibus non offerebantur, sed neque etiam pro omnibus illorum privatorum peccatis, sed pro uno quopiam singulorum peccato, idque non sine antecedente voluntate uniuscujusque. Sacrificia igitur pro peccato in quibus Christi mortem adumbratam fuisse dici potest, ea erant quæ ab ipsa tantùm Dei ordinatione pendebant, & à summo Sacerdote statis quibusdam temporibus, nullâ populi expectata voluntate, pro universo populo offerebantur, præsertim verò anniversarium illud, alia verò, sacrificia nostra spiritualia meliùs adumbrabant. *Socin. prælect.* c.23. Duabus E. de causis potissimùm statuunt mortem Christi in illis non fuisse adumbratam, Primò quia non fuerunt præstita pro omnibus peccatis universi populi, sed pro uno tantùm. Secundò, quia populi voluntatem requirebant præcedaneam, ideoque non tam *Sacerdotis* quàm *populi sacrificia* erant, & meliùs sacrificia nostra *spiritualia* quàm Christi sacrificium quod solius Dei & Christi voluntate peractum est, repræsentabant.

XLV. Verùm nihil hîc est quod negotium facessere nobis possit aut debeat. Primò, non negamus in sacro anniversario præstantissimam & præ cæteris illustrem fuisse sacrificii Christi figuram, quod in causâ fuit procul dubio ut toties Apost. ad illud respiceret, sed non sequitur propterea in aliis nullam fuisse: notum enim unius ejusdemque rei varios & diversissimos esse typos, ut multiplex ejus perfectio secundùm varias ejus σχέσεις & aspectus repræsentetur, quæ in unâ aliquâ picturâ reddi non potuisset: hinc tot tamque variæ figuræ unius Christi occurrunt sub V. T. multiplices umbræ unius corporis, diversissimi typi unius veritatis, quia plura fuerunt in ipso & quoad personam & quoad officia & beneficia, quoad passiones & gloriam, mortem & vitam, quàm ut uno aliquo typo adæquato repræsentari possent; sed ita tamen varii illi typi spectandi sunt ut non seorsim, alias plena rei veritas non haberetur, sed simul & conjunctim considerentur, ut quod in uno deest ex altero suppleatur. Quum E. Sacrificium Christi perfectissimum sub diversa σχέσει spectari possit, & quà pro omnibus in universum omnium peccatis offerendum fuit, & quà pro singulis cujusque, tam pro iis quæ per errorem & imprudentiam admissa sunt, quàm pro ultroneis & voluntariis quæ fiunt ἐκ προαιρέσεως; ideo pluribus figuris opus fuit, ad hoc mysterium quadantenus demonstrandum, & quemadmodum in publico & anniversario efficaciæ ipsius amplitudo & extensio ad omnes clariùs demonstrabatur, ita in privatis, applicatio ejus ad singulos expressiùs patuit: Propterea non bene infertur Christi sacrificium pro omnibus fuit, E. in privatis quæ pro singulis offerebantur Christus adumbrari non potuit: Ita enim Christus pro omnibus mortuus, ut pro singulis suis, & ita fideles in communi λύτρῳ illius participant, ut specialiter unusquisq; vim ejus ad propriorum peccatorum expiationem referre debeat & possit.

XLVI. Secundò. Etsi quædam discrimina occurrunt inter sacrificia privato-

torum & Christi, ut quòd illa antecedente consensu populi & voluntate offerrentur, istud non item, non obstat tamen quo minus typi fuerint, similitudo enim talis non est quæ omnimodam conformitatem inferat, sed tantùm partialem, cùm typi illi omnes fuerint inadæquati qui objectum alterâ tantùm sui parte, non per omnia repræsentabant, ideo mirum non est si multiplex sæpe occurrat diversitas; quod & in sacro illo publico ostendi potest, in illo multæ erant hostiæ, hîc una, ibi aliæ à Sacerdote, hîc idem Sacerdos & victima, ibi quotannis iterabatur oblatio, hîc semel facta, Sacerdos pro se, Christus tantùm pro nobis, aliud erat holocaustum, aliud pro peccato, aliud ἱλαστικὸν, aliud pacificum, hîc utrumque habemus, unum Sacrificium Christi veritatem omnium continet, & est loco omnium. Tertiò, Voluntas offerentium sacrificia nihil tollit de sacrificio, quo minus aut sacrificium, aut inter figuras Christi esse possit: nam ea non minùs debuit adesse & respectu Sacerdotis & respectu populi in sacro anniversario. Quartò, falsum ea à populi voluntate pependisse, non verò à Dei præscripto, nam ab expressa Dei ordinatione fluebat tam horum, quàm illorum, publicorum & privatorum institutio, nec ideo populi magis dicenda quàm Sacerdotis sacrificia, populus quippe per Sacerdotem, Sacerdos nomine populi λατρείας ἐπιτελεῖ. Quintò, non negamus ista sacrificia *secundariò* λογικὴν λατρείαν fidelium respexisse, sed ita ut *primariò* ac principaliter ad Christum deduxerint verum peccatorum ἱλασμὸν: Nec novum est typum unum rebus diversis subordinatis applicari, ut *Tabernaculum* & Templum & *Christi humanitatem* adumbravit Joh.I.14. Col.I.19. Heb. IX.II. & *Ecclesiam* Eph.II.20. I.Tim.III.15. & *singulos fideles*. Eph.II.21. I. Cor.VI.19. & 2.VI.16. & *Cœlum* Apoc.XXI.2. Heb.IX.8. Sic sacrificia fuerunt *specula miseriæ* & debiti per peccatum contracti Col.II.14. Heb.X.2.3. Secundò, *picturæ misericordiæ* Dei, & meriti per Christi obedientiam & mortem ad salutem acquirendi Heb.IX.13.14. & X.5.6. Tertiò, *tabulæ officii* & cultus Deo exhibendi Rom.XII.I. miseriam aperiebant ad humilitatem, remedium gratiæ proponebant ad consolationem, & gratitudinem docebant ad sanctificationem, sed prima & potissima relatio fuit ad Christum, sine quo & miseria frustra detecta fuisset, & vitæ sanctitas incassum præscripta: Conclusum E. esto, in sacrificii istis omnibus Christum latuisse, nullamque vim qualiacunque demùm fuerint, nisi ab ipsius morte, in qua complementum suum assequi debebant, habuisse.

COROLLARIA.

I. *Datur notitia Dei naturalis quæ tamen non est salutaris.*

II. *Præscientia Dei non est rerum causa.*

III. *Imagines SS. Trinitatis, nec effingere nec effictas colere licet.*

IV. *Mundi Creatio ex nihilo, non tantùm claris Scripturæ testimoniis, sed etiam ex rectæ rationis lumine potest demonstrari.*

V. *Quæ*

V. *Quæ de mundi immutatione & innovatione dicuntur in Scriptura, non intrinsecè & quoad substantiam, sed extrinsecè & quoad accidentia sunt intelligenda.*

VI. *Electionis decretum ita est gratuitum ut citra omnem vel mortis Christi antecedentis vel fidei & operum prævisionem factum sit.*

VII. *Determinatio voluntatis ab intellectu, cum naturæ rationalis libertate non pugnat.*

VIII. *Distinctio boni & mali moralis, non tam pendet ex voluntate & mandato, quàm ex natura ipsius Dei.*

IX. *Transubstantiationis Pontificiæ monstrum, non tantùm Scripturæ adversatur, sed etiam sanioris Philosophiæ fundamenta convellit.*

DISPUTATIO NONA
Quæ Septima est
DE
SATISFACTIONIS CHRISTI VERITATE.

Respondente JOH. GEORGIO MULLERO *Lausannensi.*

THESIS PRIMA.

DIXIMUS antea quatuor potissimum quæri inter Nos & Socinianos circa collationem Satisfactionis Christi cum sacrificiis V. T. 1. An Christus in terris fuerit jam Sacerdos & propriè dictum Sacrificium obtulerit, an demum in cœlis post Ascensionem? 2. An omnia Sacrificia ἱλαστικὰ Vet. Test. typi fuerint sacrificii Christi, an quædam tantùm? 3. An Sacrificia vetera pro levibus peccatis duntaxat oblata sint, an non etiam pro gravioribus? 4. An ullam vim veram habuerint expiandi peccata? De duabus prioribus quæstionibus actum fuit novissimè, superest ut de duabus posterioribus disputemus.

II. Ut verò à prima ducamus initium, quæritur inter Nos & Socinianos, an Sacrificia V. T. pro levioribus tantùm peccatis oblata fuerint, putà ignorantiis & infirmitatibus, non verò etiam pro gravioribus & ultroneis? Adversarii enim, ut faciliùs elevent vim argumenti nostri pro Satisfactione Christi à Sacrificiis veteribus ducti, statuunt non pro omnibus, sed quibusdam tantùm peccatis oblata

esse, ideoque non potuisse hoc ipso satisfactionem Christi quæ pro omnibus peccatis facta supponitur adumbrare : Sic ergo sentiunt Sacrificia V. T. non pro gravioribus peccatis oblata fuisse, sed pro levioribus tantùm , quæ scilicet vel per ignorantiam vel per errorem admitterentur , pro aliis autem nullum sacrificium fuisse institutum, sic Socin. de Serv. p.2. c.XI. *Veruntamen , quia sacrificia illa levem quandam Dei obedientiam continebant, ut pro levibus duntaxat quibusdam peccatis offerrentur à Deo instituta fuerunt ; quæ scilicet per incogitantiam , & errorem admitterentur ; Quod si pro quibusdam etiam voluntariis , sive ut vocant ultroneis peccatis sacrificia instituta fuerunt , sola sacrificia non expiabant , sed ad expiationem peragendam , proximo etiam qui in iis peccatis læsus fuerat cumulatè satisfaciendum erat , ut videre est in lege sacrificii pro peccato ultroneo Lev. 6. Pro peccatis autem gravioribus nullum sacrificium à Deo institutum fuerat.* Volkel. lib.3. cap.38. non aliter , *sacrificia illa non expiabant flagitia quæ verè ac propriè peccata sunt appellanda , sed externas quasdam corporis labes & lapsus ex ignorantia imbecillitateque profectos. Ad ea enim quæ gravia nefandaque facinora erant , quibus sese homines per superbiam , vel contumacis animi pervicaciam contra divinam legem adstringebant delenda , nullam vim habebant.* Nostri verò longè aliter : Etsi fateantur quædam esse peccata pro quibus nulla sint vel instituta vel oblata sacrificia , puta illa quibus expressa aliqua legis sanctione mors infligenda fuit à *Domo judicii*, ut fuerunt idololatria, adulterium, incestus, homicidium, sabbathi violatio , falsus propheta , incantator , filius rebellis &c. aut ea quibus edicto legis pœna excidii statuebatur , ut si quis *adipem* animalis quo oblatio ignita facta esset Lev. VII. 25. vel *fermentum* die paschatis comedisset. Exod.XII.15. Lev.XXIII.29. & alia complura ejusdem generis. Etsi inquam hæc ultrò agnoscunt, pertendunt tamen in cæteris , sacrificia istiusmodi , non pro quibusdam levioribus tantùm , sed pro gravioribus etiam oblata fuisse , non quòd propriè vim ullam per se habuerint talia peccata expiandi , sed quia veram & propriam expiationem in sacrificio Christi olim peragendam ut typi adumbrabant. Rationes cur ita sentiant variæ sunt.

III. I. Quia sive Sacrificia publica sive privata attendantur patebit non pro certis quibusdam levioribus fuisse oblata, sed vel pro omnibus ut publica , vel pro ultroneis etiam gravioribus ut privata ; de Publicis res manifesta est , non tantùm quia sacrificia hæc dicuntur indiscriminatim *pro peccato* περὶ ἁμαρτίας , sed etiam quia nota universalis additur , ut in festo anniversario expiationum : Levit. XVI. 21. 22. *Imponet Aaron binas manus suas super caput viventis istius hirci & confitebitur* את כל עונות בני ישראל ואת כל פשעיהם לכל חטאתם *Omnes iniquitates filiorum Israel & omnia delicta ipsorum,&c. Ita portabit hircus supra se omnes iniquitates filiorum in terram desertam.* Inde Ap. dicit in genere peccatorum fieri ἀνάμνησιν in sacrificiis illis quotannis Heb.x.3. Quomodò verò vel Moses vel Paulus peccatorum meminerunt in genere , & ille quidem omnium iniquitatum & prævaricationum , si pro levibus tantùm putà ignorantiis, erroribus & infirmitatibus quæ carnem potiùs

quàm

quàm animam polluerent ordinata fuerunt? Nam quod omnia hæc peccata referri volunt tantùm ad ea quibus à Deo expiatio in lege concedebatur, expressis & peculiaribus constitutionibus de iis factis, exceptio est *de lege*, sed non *ex lege*, ideoque absurda.

IV. II. Accedit & illud quòd non tantùm omnes iniquitates expiandæ dicantur, sed peculiariter omnia peccatorum nomina recenseantur, non modò peccatum בשגגה per errorem admissum, sed & alia omnia quæ sub nominibus חטאה, אשם, מעל, פשעים, עונות veniunt. vide Lev.v.20. & XVI.16.21. IV. 3. VI.2. & alibi passim, istis enim vocibus nemo nescit gravissima & maximè ultronea peccata designari, quæ non facta sint ἀκουσίως ut LXX. vertunt quod dicitur בשגגה, sed libenter & cum quadam animi pervicacia & superbia; sic אשם usurpatur Levit. XVIII.24. de petulantissimis libidinibus Chananæorum: Ezech. XXII. 3.4. de Idololatria & IX.7. de homicidiis; פשע notat pertinacissimam rebellionem: 1. Reg.XXII.12. חטא vituli aurei idololatriam: Exod.XXXII.31. & gravia illa peccata propter quæ immissa est captivitas Babylonica Thren.1.8. עון maledicentiam Simeï: 2.Sam.XIX. 20. superbam enumerationem populi per Davidem factam: 1.Paral.XXI. S. & in genere omnes prævaricationes quæ captivitates varias in populum accersiverunt Daniel IX. 5. cum E. peccata pro quibus sacrificia offerebantur istis omnibus vocibus reddantur & nuspiam restrictio sit adhibita, imò expresse extendatur sacrificiorum expiatio ad quævis peccata, injuriam fecerit Spiritui Sancto qui ad certi generis peccata restringere voluerit.

V. III. Sed fortiùs adhuc id evincitur ex peculiari enumeratione peccatorum variorum pro quibus sacrificia privata instituta legimus, ea enim talia sunt quæ non ignorantiis tantùm aut leviusculis peccatis sint accensenda, sed ultroneis & gravibus; sanè alterius blasphemiam dissimulare, temerè jurare, res sacras intercipere, pejerare de deposito, facere vim proximo, & dolosè cum ipso agere, talia sunt quæ veris & propriè dictis peccatis & quidem atrocibus annumeranda sunt, Interim tamen pro istis omnibus sacrificia instituta legimus: Lev.v.1.2.4.5. & VI.2.35. imò universalius adhuc Num. v. 6. 7. *Vir aut mulier quando fecerint* כל חטאת אדם *Quodcunque peccatum hominis transgrediendo contra Jehovam anima ipsa rea est* atque ei præscribitur sacrificium. Ex quibus luce meridianâ clariùs liquet falsissimam esse hanc Adversariorum hypothesim, & pro omnibus in universum peccatis iis solùm exceptis quæ capitali supplicio plectenda erant ut jamjam dicemus, oblata fuisse sacrificia. Neque hîc audiendus est Adversarius lib.2. c.12. qui fatetur quidem pro quibusdam ultroneis peccatis Sacrificia fuisse instituta, sed addit 1. ideo id factum quia proximè accedebant ad ea quæ per imprudentiam admittebantur, quia in iis contumaciter adversus Deum non peccabatur, sed fragilitate humana & perverso atque inveterato quodam usu, quo unusquisque bona alterius ad se si poterat sub aliquo ignorantiæ vel justitiæ prætextu trahebat & rapiebat, nec alia de causa *peccata* vocari *hominum* & quæ *facere solet homo*: Lev.VI.

 3.7.

3.7. Num.v.6.2. sola sacrificia hîc non expiasse, sed ad expiationem pœnâ quadam proximo etiam qui in eis peccatis læsus fuerat cumulatè satisfaciendum fuisse, ut videre est in Lege sacrificii pro peccato ultroneo Lev. vi. Nam quod ad primum attinet & turpiter sibi ipsi contradicit, & ipsi naturæ rei apertè adversatur, paulò ante enim fassus fuerat esse ultronea peccata,& jam ad ignorantias pertinere ait; ex ipsius hypothesi nihil potest esse voluntarium quod fit per errorem, deinde quis existimaverit rapinam, violentiam, furtum, perjurium,&c. quæ hîc notantur peccata,fragilitatibus & ignorantiis accensenda esse? quis non videt contra in his hominem non invitum nec ignorantem planè sed interpositâ deliberatione & consulto peccare? neque contrarium suadet quod dicuntur hæc esse peccata quæ *facere solet homo.* Tantùm abest enim ut hæc inveterata peccandi consuetudo tolerabiliorem peccatoris reddat conditionem, ut potiùs eam multùm aggravet, quia non subito impetu, & per subreptionem facta sunt, sed ex vitioso habitu & inveterato peccandi usu. Alterum verò illud quod reponit, non meliùs solvit nodum, nam restitutione ablati damnum quidem proximi sarciri potuit, sed non potuit peccatum quatenus ad Deum refertur expiari, hæc enim peccata & proximum & Deum lædebant, ut taceam perjurium esse ex iis sceleribus quæ immediatè Deum offendunt, & contra divinam ejus majestatem perpetrantur.

VI. IV. Confirmant hoc ipsum exempla varia sacrificiorum pro gravibus peccatis oblatorum; Grande nefas & scelus fuit illud procul dubio quo Israëlitæ contra Mosem & Aaronem murmurantes præsentissimum exitium in capita sua accersiverunt, Aaron tamen jussu Mosis stans medius inter mortuos & viventes accepto thuribulo expiat populum & plagam divinam jam inchoatam cohibet. Num.xvi.45.46.47.&c. Nec minus grave fuit peccatum Davidis cùm numeravit populum, propter quod universus populus pestiferâ plagâ affectus fuit, sed & hoc etiam sacrificiis expiatum legitur: 2.Sam. xxv.24.25. *ædificavit altare Jehovæ, obtulitque holocausta & pacifica & placatus est Jehova terra, ac cohibita est plaga ob Israële.* Sic quando homicida ignorabatur urbs vicina purganda fuit sacrificio, ne reatus tanti sceleris populo imputaretur Deut. xxi. Ita innumeris aliis in locis quoties Dei ira adversus hominum peccata côncitata placatur sacrificiis, toties innuitur sacra hæc non pro quibusdam tantùm, sed in genere pro omnibus nisi quæ excepta fuerint in Lege, facta fuisse.

VII. Obj. 1. Sacrum anniversarium non pro omnibus in universum peccatis sed pro *ignorantiis* tantùm oblatum fuisse teste Apost. Heb. ix. 6.7. *in secundum Tabernaculum semel in anno ingreditur solus Pontifex, non sine sanguine quem offert pro se ipso & pro populi ignorantiis,* ὑπὲρ τῶν τοῦ λαοῦ ἀγνοημάτων, verbum autem ἀγνόημα exprimere eleganter vocem Hebr. שגגה quâ usus est Moses cùm de peccatis ageret pro quibus expiatio concedebatur; Eam autem significare ubique errorem & ignorantiam sive peccatum quod non à cordis malitiâ, sed ab incogitantiâ & imprudentiâ proficiscitur; probari hoc manifestè ex Num.xv.25. ubi Moses de

fa-

ſacrificiis iſtis loquens ea refert tantùm ad errores. *Expiabit ſacerdos univerſam congregationem filiorum Iſraël & condonabitur illis quia error eſt.* Reſp. Sed nihil eſt hîc tamen quod errori faveat. Nam etſi pro *ignorantiis* offerre dicatur Pontifex, non ſequitur eum pro peccatis gravibus non obtuliſſe. 1. quia ἀγνόημα nomen eſt generale quod quibuſlibet peccatis etiam gravibus rectè competit, nullum enim peccatum eſt qualecunque demum ſit, quod ex errore & ignorantia aliquâ non committatur, ſi non *abſolutâ* & *theticâ*, ſaltem *relativâ* & *hypotheticâ*, nam cùm voluntas malum ſub ratione mali appetere non poſſit, ut apud Philoſophos eſt in confeſſo, ſi peccatum ſectatur aliquod, neceſſe eſt, ut ſub ſpecie boni illud ab intellectu præmonſtretur, non poteſt autem malum ſub idea boni offerri ſine errore; Itaque nunquam peccat voluntas quin ſimul & ſemel erret intellectus; Nec tamen propterea diſcrimen omne tollitur inter peccata *ignorantiæ* & *malitiæ* quæ contra *ſcientiam* vel *conſcientiam* admittuntur; Diſtinguenda enim duplex *cognitio* ut & *ignorantia*, *Theorica* una, altera *Practica*, illa quâ ſcimus vel ignoramus rem eſſe & quid ſit, iſta quâ rem cognoſcimus, vel ignoramus ut expetendam vel fugiendam quæ Ethica benè dicitur: Jam qui peccant ex ignorantia deſtituuntur omni cognitione tum Theoreticâ tum Practicâ, qui verò ex malitia, non carent ſanè cognitione Theoreticâ, & propterea contradiſtinguuntur ab ignorantibus, iis ſcil. qui labuntur ex ignorantia abſoluta & ſimplici, ſed deſtituuntur ſemper cognitione *practicâ* vel *abſolutâ* vel *comparatâ*; alias nunquam peccare poſſent, ut ſervus ille malus noverat *Theoreticè* quæ eſſet heri voluntas, non noverat *practicè* eam eſſe faciendam. Rurſus *cognitio practica* bifariam ſpectari poteſt vel *in theſi* vel *in hypotheſi*, vel *abſolutè* vel *comparatè*; prout duplex *judicium intellectus practici*, aliud *primum* & *abſolutum*, aliud *ultimum* & *comparatum*, illud quod rem conſiderat abſolutè & in ſe, iſtud quod eam ſpectat relatè ad ſuas circumſtantias, prout res eſt mihi hîc & nunc vel bona vel mala; qui peccant contra conſcientiam habent quidem cognitionem practicam abſolutam, ſciunt enim rem eſſe malam in ſe & fugiendam, ſed carent cognitione practicâ comparatâ & hypotheticâ, quia licet in judicio primo intellectus practicus judicaverit eam eſſe malam; tamen cùm ad comparationem ventum eſt & ad περιστάσεις varias & temporis & loci & perſonæ, judicat idem intellectus melius hoc eſſe ſibi hîc & nunc, verbi gratia mundum ſequendum eſſe potius in deliciis, quàm Chriſtum cum cruce, adulterium, ſcortationem, furtum, &c. dulciora eſſe carni quàm exercitium virtutum Chriſtianarum: pari plane pacto quo apud Poëtam *Medea* dicitur *videre & probare meliora, ſed deteriora ſequi.* Hic verò cùm ſit craſſiſſimus error idemque graviſſimus ſequitur nullum eſſe peccatum etiam quod contra conſcientiam & ex animi malitiâ admittitur quod non factum ſit ex errore, adeoque bene omne peccatum ignorantiam dici poſſe.

VIII. Sed ut pleniùs hoc ipſum confirmetur, libet & Philoſophiam ipſam & Scripturam audire; Philoſophus ſanè diſertè hoc profitetur lib. 3. Ethi. cap. 2.

 ἀγνοεῖ

ἀγνοεῖ μὲν πᾶς ὁ μοχθηρὸς ἃ δεῖ πράττειν, καὶ ὧν δὴ ἀφεκτέον καὶ διὰ τὴν τοιαύτην ἁμαρτίαν, ἄδικοι καὶ ὅλως κακοὶ γίνονται: *Ignorat quidem improbus omnis quaenam sint agenda & à quibus abstinendum, injustique & omnino mali ex eo errore nascuntur.* & paulò post addit ἄγνοιαν τὴν ἐν προαιρέσει ἄγνοιαν τὴν καθ' ὅλου αἰτίαν εἶναι τοῦ κακοῦ, *ignorantiam quæ est in intellectu practico, & ignorantiam universalem causam esse vitii,* vocat ignorantiam καθ' ὅλου quæ non oritur ex ignorantia facti, hæc enim excusat, sed ex ignorantia juris, hinc alibi dicit malos decipi, quia inquit ἡδονὴ φαίνεται αὐτοῖς ἀγαθὸν, οὐκ' οὖσα, *videtur ipsis bonum licet non sit.* Huc facit etiam illud Socratis, *præsente scientiâ non peccatur,* & Scholasticorum Axioma *omnis peccans est ignorans.* Sed ne quis dicat mysteria fidei hîc à nobis ad Philosophorum Canones exigi, (licet suum etiam sit pondus Philosophiæ sanæ & sobriæ ad illustrationem dogmatum Theologicorum, verum enim vero non contradicit, imò sibi ipsi lumen afferre potest) audiamus ipsam Scripturam, hîc verò pro nobis apertè facit; impios enim omnes *stultos* & ἀνοήτους vocat Psal. XIV. 1. Prov. I. 7. 22. & VIII. 5. & IX. 4. 1. Tit. III. 2. Cæcos, Tenebras, Eph. V. 8. & IV. 18. *qui peccant ex ignorantia obtenebratum habentes intellectum, qui Deum nec noverunt nec viderunt*: 1. Joh. III. 6. Quomodo verò hoc verè dici posset, nisi peccatum ipsorum qualecunque sit, cum errore & ignorantiâ aliquâ semper conjunctum esset? huc pertinet etiam quod peccatum primum *deceptio* vocetur ab Apost. 1. Tim. II. 14. nam deceptio omnis errorem supponit, & quorsum pertinebant rationes Diaboli per serpentem loquentis nisi ut deciperet? adeo non potest invadi arx voluntatis nisi capiatur primo intellectus veluti propugnaculum, sic Salomo Prov. XIV. 22. *Errant qui operantur malum*; nec aliud docent ipsæ voces חטאה apud Hebræos, & ἁμαρτάνειν apud Græc. quæ à *scopo aberrare* & *deviare* significant, quia nullum est peccatum in quo non sit quædam aberratio à vita ad mortem, à Deo ad mundum, à cœlo ad terram, à beatitate ad exitium.

IX. Hinc patet sine ratione Adversarium ex eo quod Pontifex offerret pro ignorantiis & erratis colligere voluisse pro gravibns peccatis non obtulisse, siquidem vox est generalis, quæ omnibus indiscriminatim peccatis rectè tribuitur; unde apud LXX. ἄγνοια idem est quod אשם & אשמה quæ voces etiam *atrox scelus* & *delictum* significant, item id ipsum est quod פשע *transgressio* & rebellio, sic שגה de peccatis in genere imò de gravioribus dicitur: Psal. CXIX. 21. *perdis superbos* maledictos השגים ממצותך *Aberrantes à præceptis tuis*: & CXIX. 118. Prov. XIX. 27. *aberrare* à sermonibus scientiæ est simpliciter peccare, & Isaias dum describit gravissima sui temporis peccata ad errorem ea refert. Is. XXVIII. 7. *Verum tamen isti vino errant* שגו *& potu inebriante, absorbentur à vino, oberrant, præ potu inebriante errant in functione videntis, titubant in judicatione*, sic crucifixio Christi quæ facta est ab *impiis manibus* dicitur opus ignorantiæ Actor. III. 17. & 1. Cor. II. 8. Sed quid anxiè usum vocum inquirimus, cùm Deus ipse apertè hæc ἀγνοήματα referat ad omnia peccata, nam Lev. XVI. princeps sacerdotum jubetur confiteri die propitia-

tiationum כל עונות etiam פשעי Israëlis & כל חטאתם *Omnia peccata eorum*, qui dicit *iniquitates* & *rebelliones* imo *omnia peccata* universaliter, an solas infirmitates & ignorantias intelligit? nemo sanæ mentis id crediderit.

X. II. Sed ut liberaliores simus, demus Apostolum de *ignorantiis* & erroribus loqui; An propterea excludenda erunt peccata graviora? Nequaquam, quia non loquitur *exclusivè* quasi ista expiatione opus non haberent, sed ostendere tantùm voluit etiam ea peccata quæ nobis leviora videntur, in judicio Dei nos condemnare posse, adeoque expiatione opus habere, quia Lex requirit ut tota mente, totis viribus Deum colamus ita ut si quis in uno deliquerit reus sit omnium. Tantùm abest E. ut inde probetur sacrificia instituta fuisse pro levioribus peccatis tantùm, ut potiùs à comparatis & per μείωσιν firmiùs colligi possit argumentum, si pro levibus peccatis opus fuit expiatione, ergo multò magis necessaria fuit pro gravioribus, siquidem enim errores & infirmitates sine sacrificio condonari non potuerunt, ecquis arbitretur atrociora scelera quæ ex contumacia & perversitate ortum habent, simplici pœnitentiâ hominis sine sanguinis effusione deleri potuisse? Eodem etiam responso solvitur locus Num. xv. 25. non negamus enim sacrificia pro peccatis per errorem admissis instituta fuisse, negamus tantùm pro iis solis fuisse ordinata, nam si peccata quædam quæ sacrificiis legalibus sunt expiata vocantur שגגה *peccatum per ignorantiam* alia sunt pariter iisdem sacrificiis expiata quæ dicuntur חטאות Lev. II. 3. פעל Levit. v. 20. עונות פשעים Lev. xvi. 21. Itaque à positione illorum ad istorum exclusionem ratiocinari est à particulari ad universale argumentari.

XI. II. Ob. Pro gravioribus peccatis & deliberatæ malitiæ nullum institutum fuisse sacrificium, punita fuisse non expiata, sic enim disertè testari Dominum Num. xv. 30. *Anima quæ fecerit in manu excelsa, tam civis quam peregrinus Jehovam probris affecit, omnino exscindetur anima illa è medio populi sui quia verbum Jehovæ sprevit, &c.* Hinc pro homicidio & adulterio & similibus criminibus nulla legi sacrificia instituta, & Davidem ob id Psalm. LI. 18. cùm adulterium homicidio cumulatum commisisset ingenuè fateri Deum illis victimis, sacrificiisque nequaquam delectari ut ad dirissimum scelus eluendum valerent, atque huc respicere Apost. ad Hebr. x. 26. *Si ultrò peccaverimus post acceptam cognitionem veritatis non adhuc pro peccatis reliqua est hostia.* Quibus verbis liquet pro ultroneis peccatis non fuisse sacrificia. Resp. 1. per συγχώρησιν damus fuisse quædam peccata pro quibus nullum institutū erat sacrificium ut adulterium, homicidium, Idololatriam, &c. non quod non posset fieri, sed quia puniri illa Deus voluit capitali supplicio, ne scelerum impunitas Rempub. & Ecclesiam everteret: Itaque eorum mors erat expiatio quædam publica, nec opus habuerunt purgari secundum carnem quæ peritura erat, nam hæc omnia sacrificia eò pertinebant in typo, ut peccatores ita purgati denuo sacris interesse possint, & in Ecclesiæ externam communionem recipi, à qua ejecti fuerant: at capitali supplicio afficiendi, & morientes qui ex-

scinde-

ſcindebantur è medio populi, tali remedio non indigebant. At cùm talia ſcelera non puniebantur, ſive quod ignorarentur, ſive alia quapiam de cauſâ, quis dubitat offerri pro peccato à pœnitente potuiſſe non minùs quàm licebat furi raptori & perjuro? quod ex eo ſatis liquet quod ſi author ſceleris ignorabatur, nec poterat puniri & morte ſontis grande nefas piari, urbs vicina ſacrificio univerſali & publico erat purganda Deut. XXI. 8. Imò ne ſolatium peccatoribus pœnitentibus deeſſet, dies expiationum inſtituta erat in qua κατ᾽ ἐπιτομὴν omnia peccata & ſua & populi confitebatur Pontifex, eorumque veniam mediante ſacrificio conſequebatur.

XII. 2. Etſi David Pſ. LI. teſtetur Deum non delectari ſacrificiis legalibus, non ideo negat ſacrificia pro delicto ſuo gemino offerri potuiſſe, nam & ipſe in expetenda criminis ſui venia reſpicit manifeſtè ad eadem, cùm petit ſe *expiari hyſſopo* ut *mundus ſit*, oſtendens ſe in expiatione legali & typica per ſacerdotem peragi ſolita cum faſciculo hyſſopi, ſymbolum & pignus quærere remiſſionis ſui peccati coram Deo per aſperſionem ſanguinis Chriſti olim pro ſe effundendi, & meliora loquuturi ſanguine Abelis Heb. XII. 24. unde illis quoque victimis & ſacrificiis ſe vacaturum profitetur David ibid. v. ulti., non promitteret autem Euchariſtica ſi Propitiatoria omnino inutilia agnoviſſet, & quæ perſolvenda neutiquam fuiſſent. E. David loquitur de *victimis* iſtis vel *in ſe* & abſolutè conſideratis, ex quibus nemo ſanus ſub Vet. Veſt. potuit peccati ſui expiationem expectare, quod multis aliis ſcripturæ teſtimoniis demonſtratur: Pſal. XL. 7. & L. 8. 9. Hebr. X. 3. 4. &c. non relatè ad Chriſtum cujus erant figuræ, hoc enim ſenſu verè expiatoria erant prout ab ipſo Deo in eum finem erant inſtituta, Vel de iis agit non ſimpliciter, ſed *comparatè* ad *cultum internum* & moralem ut ejus neceſſitatem & præſtantiam ſupra externum & cæremonialem doceat; ſic enim ſæpe ſolet ſcriptura abſolutè aliquid affirmare vel urgere quod comparatè tantùm intelligendum eſt, ut in eodem argumento Hoſe. VI. 6. *benignitate delector & non ſacrificiis & cognitione Dei magis quàm holocauſtis*, & 1 Sam. XV. 22. *obedientia melior ſacrificio*, ubi non excluditur cultus cæremonialis abſolutè, ſed comparatè tantùm infra moralem & ſpiritualem deprimitur, ut quem primariò & principaliter Deus à nobis requirat, hinc illa Davidis Pſ. LI. *ſacrificia Domini ſpiritus contritus*, quia in ſpiritu contrito veritas eſt ſacrificiorum legalium reſpectu fidelium, & eum ante omnia exigit Dominus ut ſibi ſummè gratum.

XIII. 3. Non negamus diſcrimen inter peccata conſtitui Num. XV. ita ut alia dicantur fieri per *errorem* & *infirmitatem* בשגגה alia ביד רמה manu *excelſa* vel *elata*, & illis quidem ſacrificia deſtinata fuiſſe, iſtis verò non item, ſed præſentiſſimum exitium; ſed non ſequitur omnia peccata *voluntaria* & gravia talia fuiſſe quæ fierent *manu excelſâ* & quibus mors neceſſariò & infallibiliter repoſita eſſet; nam ut antea obſervatum etiam pro multis ultroneis peccatis & gravibus ſacrificia fuerunt inſtituta, & judicium iſtud capitale exciſionis in ea quæ videbantur per ſe le-

viora,

viora, ut in peccatum lignatoris qui ligna colligens in sabbatho deprehenderetur, exercitum videmus. Itaque peccatum illud ביד רמה non quodvis peccatum grave seu voluntarium innuit, sed illud tantùm cui adjuncta sit superbia quædam & contumacia insignis, quod deliberatâ fiat malitiâ ex mero Dei contemptu & rebellione, ita ut peccator in eo glorietur; sic Ps. XIX. 14. opponuntur *errores* & *peccata occulta*, *superbiis* i. peccatis pervicaciæ & rebellionis manifestæ de quibus Lev. XXVI. 21. & Job. XV. 25. pro eo ergo qui ita manu elatâ peccabat nullum sacrificium dabatur, sed mors tantùm imminebat, quia nullam expiationem & reconciliationis spem contemptori superesse Deus vult; nemini nisi pœnitenti gratiam facit & veniam largitur, nemo ad Deum sacrificaturus admittebatur nisi qui ad eum se convertisset & à contemptu hoc etiam in levissimis divertisset: unde qui gravi crimine obstrictus tenebatur sese ad Deum convertens potuit legitimè Sacramentis reconciliationis uti, alias si in hac pervicacia perstaret, mera erat hypocrisis & illusio, nec poterat ullum offerri Sacrificium, nec enim veniæ & absolutionis gratiam poscit qui condemnationem non curat sed irridet, & qui præfractè in peccato suo perstare vult; ideo Christus relinquendum donum notavit ut reconciliatio cum fratre ineatur Matth. V. Sic leve quidem in se peccatum videbatur lignatoris qui ἐπ' αὐτωφόρῳ deprehendebatur ligna colligens in Sabbatho, sed quia malitiæ & contemptus arcessitur, nec enim prætexere ignorantiam & infirmitatem in tanta luce coram ipso Deo potuit, excindendus erat à populo; sed si idem antequam deprehenderetur, culpæ conscientiâ motus confessione crimen aperuisset, oblatâ hostiâ ut puto potuit expiari, non minus quàm qui rebus sacris abutens excidium erat promeritus; nisi pœnam prævertisset confessione, restitutione, oblatione.

XIV. 4. Paulus ad Heb. X. 26. non negat absolutè pro ultroneis peccatis esse hostiam, nam sic nulla esset omnium omnino peccatorum expiatio, cùm nullum actuale peccatum dari possit verè & propriè dictum quod non sit voluntarium, sed tantùm loquitur de illo peccati genere quod plenâ voluntate & deliberata ac pertinaci malitiâ committitur. Hic ergo paulò accuratius ponderanda est phrasis quâ Apostolus utitur ἑκουσίως ἁμαρτάνειν, magnam enim vim habet, nec simpliciter & prout vulgò sonat intelligenda est; nam cùm peccatum sit actio mentis & voluntatis, voluntas autem cogi non possit ut notum, necesse est ut voluntarium sit, ita nemo peccare potest qui non sponte & motu voluntatis ad id feratur; sed non eo tamen sensu Apostolus loquitur de iis qui voluntariè peccant, nam innumera sunt peccata quæ maximè sunt ultronea quibus tamen venia conceditur; David sponte & nemine cogente adulterium & homicidium commisit, Petrus volens & deliberato animo Dominum suum abnegavit non semel sed bis terve, & tamen uterque in gratiam receptus est, Ergo hîc *voluntariè peccare* sumitur sensu quodam angustiori pro peccato quod pleno consensu perpetratur, absque ulla lucta vel dolore, voluntate obstinatâ non solùm antecedenter, sed & consequenter quod diximus antea in V. Test. esse *superbè agere* & *manu elata*

 pec-

peccare, ἑκουσίως enim vulgò fieri dicuntur quæ ita ſponte à quovis deſignantur, ut omnis non modò ignorantiæ & erroris, ſed metus & violentiæ ſuſpicio abſit: Quæ facimus metu inducti, illa inviti facere perhibemur, repugnat enim mens aliquamdiu, etſi metu victa poſtea ſuccumbat, ut qui merces in mare jactat ex metu naufragii, facit quidem illud volens, ſed & invitus quodammodo, niſi enim immineret periculum, non faceret, quod Homerus dixit eleganter hominem facere ἕκοντα ἀέκοντί γε θυμῷ. At ubi omnis metus & violentia abeſt, adeſt tantùm contumacia & rebellio ibi eſt ἑκούσιος ἁμαρτία pro quâ nulla datur hoſtia, quamdiu enim peccatum eſt ita voluntarium ut inſideat animo & adlubeſcat voluntati ut perficiat ipſum ſcienter & contumaciter contra Deum, tam diu eſt impoſſibilis ejus remiſſio, & quo magis eſt voluntarium & pertinacius, eò majus impedimentum gratiæ divinæ objicitur, quia nulla venia, niſi pœnitenti promittitur. Duplex ergo peccatum poteſt diſtingui, aliud *repugnans*, aliud *regnans*, illud ob ſanctificationem inchoatam & peccati originis reliquias verè fidelibus convenit Roman. VII.23. Gal.V.16. hoc verò infidelibus tantùm quia peccatum nobis non dominatur Rom. VI. 14. quo ſenſu dicitur 1.Johan.III.9. natum ex Deo peccatum non facere, nec peccare poſſe quia ſemen Dei manet in ipſo. Apoſtolus hìc non quodvis peccatum voluntarium intelligit, ſed ſolum *regnans* & quidem non omne, vel in legem ſolam admiſſum, ſed directè adverſus veritatem Euangelii agnitam ut non modò antitheſis addita v.28. docet, ſed & ipſa peccati deſcriptio quod ad tria refertur, *Filii Dei conculcationem, ſanguinis Teſtamenti profanationem*, & *Spiritus gratiæ contumeliam*, quorum prius *perſonam* & *officium* Chriſti Salvatoris attingit, cætera duo verò ad duo præcipua ejus *beneficia* referuntur, *juſtificationem* & *ſanctificationem*, illam quæ eſt in ſanguinis merito, iſtam quæ à Spiritus ſancti pendet efficacia, unde liquet peccatum *defectionis & apoſtaſiæ totalis* hìc deſignari.

XV. Porrò cùm *defectionis* ab Euangelio & Apoſtaſiæ varii ſint *gradus*, diſquirendum eſt ulterius, quis gradus intelligatur hoc loco, ubi peccatum iſtud irremiſſibile deſcribitur; Primus *abnegationis* & peccati gradus eſt, cùm quis per *errorem & ignorantiam* Chriſtum nondum cognitum rejicit & aſpernatur, qualem fuiſſe in Paulo ante converſionem videmus qui δι' ἄγνοιαν peccaſſe dicitur 1. Timoth.I.13. ſed de hoc non loquitur Apoſtolus quia de voluntariè peccantibus agit & quidem *poſt acceptam cognitionem veritatis*, unde Paulo non interdicta fuit ſpes veniæ quia ignorans fecit. Secundus gradus eſt cùm quis *metu* territus amittendæ rei ad hanc vitam planè aut pene neceſſariæ, vitæ puta, bonorum, dignitatis & ſimil. Chriſtum ex infirmitate turpiter abnegat, quomodo Petrus Chriſtum Dominum ſuum metu abnegavit, & multi ex infirmitate carnis & metu mortis abnegant, ſed neque hoc peccatum hìc innuitur, quia quod vi ac metu à nobis extortum, ἀκούσιον melius dixeris, quàm ἑκούσιον, nec denegatur pœnitentibus ejus remiſſio; ut ex Petro liquet. Tertius eſt cùm nec ex ignorantiâ vel infirmitate & metu, ſed *cupiditate* & ſpe melioris fortunæ, uti loquuntur, impulſus homo

mo à Christo deficit, ut vel magnas divitias, vel honorum splendorem, vel si quæ sunt ejusmodi terrena bona, consequatur; & hoc quidem peccatum longe gravius est præcedentibus & magis ad nostrum ἑκούσιον accedit, unde Apostatarum istiusmodi longè rarior pœnitentia esse solet, cæterùm non videtur planè penitusque illi accommodari adhuc posse: nam quamvis lautissima spe illectus videatur plenis velis in illud objectum ferri, & sæpe ex hoc gradu in ultimum præceps agatur, Deo satanæ illum justissimo judicio suo permittente, quia tamen vehemens illa ἐπιθυμία quam tantorum bonorum species excitavit, ingentem animi perturbationem in eo concitat, imò nonnunquam luctam quandam & renisum voluntatis comitem habet, quo non planè extinctum in corde suo veræ religionis amorem declarat, cujus interventu aliquando etiam ad sanam mentem revertitur, non potest ad ea quæ sunt plenè planeq; voluntaria, referri: Itaq; quartus & ultimus addendus est gradus cùm nec ex ignorantiâ, nec metu, nec cupiditate quis simpliciter impellitur, sed *obstinatâ malitia, pertinaci contemptu* & odio veritatis revelatæ quia dura & molesta est carni, movetur ad eam deserendam; cujus typus est in profano Esavo qui aspernatus jus primogenituræ Heb. XII. 16. frustra ejus privilegium etiam cum lachrymis requisivit. Ita qui per contemptum vel destinatam malitiam Christum abnegant totaliter & abnegando oppugnant, peccatum tale admittunt, pro quo nulla supersit hostia, & quod planè sit irremissibile; Non quod tale sit naturâ suâ quod veniam consequi planè sit ἐκ τῶν ἀδυνάτων; nam nulla est tanta sceleris magnitudo cujus veniam peccator si ab eo resipiscat consequi non possit; sed quia ipsum remedium gratiæ aspernatur & rejicit, sine quo nullus vel fidei vel resipiscentiæ locus esse potest, nam cùm Christus unica sit hostia peccatorum expiatrix, si quis eum semel abjecerit, nullam aliam expectare potest, hunc verò istiusmodi homines peccato suo protervè respuunt, & commodis ac deliciis suis profanè postponunt, non mirum ergo si ab omni spe salutis exclusi maneant.

XVI. Ex quibus mens Apostoli jam manifesta est, quo enim potentiùs à crimine Apostasiæ nos deterreat, fœditatem istius peccati & gravitatem pœnæ consequentis à comparatis demonstrat v. 28. 29. nam si morte absque misericordiâ ex duorum aut trium testimonio in politia Mosis multatus fuit qui irritam fecisset legem Num. XV. 30. & Deut. XIX. 15. id. non qui quovis modo in legem deliquisset, sed qui malitiosè flagitio graviore legem violasset, puta blasphemiâ, violatione Sabbathi, contumaciâ in parentes, homicidio, adulterio, &c. Quanto acerbiori supplicio dignus censebitur in politia & Ecclesia Dei qui coram infinitis pene testibus malitiosâ apostasiâ & Diabolicâ oppugnatione cognitum Euangelium & Christum rejecerit? Hîc ergo confertur Mosis Lex cum Euangelio Christi, contemptus illius cum hujus profanatione; Ut nulla fuit olim hostia pro spernente, & elatâ manu peccante, ita nulla Redemptio expectanda rejicienti Redemptionem & à Redemptore apostatanti; ut ἐκδίκησις κρίσεως φοβερὰ cum statim

tim manebat, ita certiſſima & graviſſima pœna apoſtatam manet non lapidationis, aut teli è monte, non hiatus terræ aut ignis, ſed iræ Dei quæ ad inſtar ignis adurentis devoratura eſt adverſarios; Itaque ut peccatum tollatur, de volentibus debemus fieri nolentes, tunc enim demum fit remiſſibile cùm voluntarium eſſe deſinit, homine per veram pœnitentiam illud averſante, unde qui per ignorantiam peccat faciliùs hanc remiſſionem conſequitur & remedium malo ſuo invenire poteſt exemplo Pauli 1. Tim. 1. 13. at qui per malitiam, dubiam ſibi reddit ſalutem, quia voluntatem ſuam in malo obfirmans reditum ſibi ad Deum intercludit.

XVII. III. Ob. Paulus ait Actor. XIII. 38. in Chriſtum credentes juſtificari ab omnibus à quibus lex Moſis juſtificare non poterat, ſatis indicans, à quibuſdam levioribus tantùm, ut ipſoſmet Judæos quos alloquitur optimè noviſſe ibidem innuit, per Moſis legem juſtificationem contigiſſe; ſed per Chriſti fidem omnium etiam graviſſimorum delictorum remiſſionem dari. *Notum eſt*, inquit, *viri fratres, quod per hunc vobis remiſſio peccatorum annuntiatur, & ab omnibus à quibus non potuiſtis in lege Moſis juſtificari, in hoc omnis qui credit juſtificatur.* Reſp. ſed locus hic vel nihil probat, vel Adverſarium ipſum jugulat, non dicit Paulus quædam fuiſſe peccata à quibus per legem Moſis potuerint abſolvi, neque dicere hoc potuit, invicta enim eſt regula Deut. XXVIII. 26. Galat. III. 13. *maledictus qui non manet in omnibus quæ ſcripta ſunt in libro legis ut faciat ea*; unumquemque autem ſua convincit conſcientia quod non manſit in omnibus; non fit ergo antitheſis inter peccata quorum quædam à Moſe quædam à Chriſto expientur, ſed inter ἀδυναμίαν legis & cæremoniarum ejus ad juſtificandum, & pleniſſimam Chriſti ſatisfactionem quâ omnia peccata expiantur; Ita ut ſenſus ſit, quod qui à nullis potuerunt per legem abſolvi, ab omnibus credentes juſtificentur per Chriſtum; qua ratione dicitur Roman. III. 20. πᾶσα σὰρξ *omnis caro non juſtificatur ex lege*, id eſt, nulla; Nec aliam poſſe eſſe Apoſtoli mentem confirmatur ex innumeris aliis ſcripturæ locis ubi abſoluta illa legis impotentia deſcribitur Roman. VIII. 3. Heb. X. 3. 4. & prævaricationes & peccata Vet. Teſt. expianda dicuntur in & per Chriſtum Hebr. IX. 15. Rom. III. 25. 2. Si ea eſſet mens Pauli quam fingit Adverſarius videlicet nunc nos per Chriſtum obtinere expiationem earum tranſgreſſionum quæ in primo fœdere erant, id eſt quæ ſub priſco fœdere omni verâ expiatione deſtituebantur, & quibus olim lex veniam denegabat; duo gravia ſequerentur abſurda, 1. nemini olim conceſſam fuiſſe graviorum illorum peccatorum pro quibus nulla erant inſtituta ſacrificia ſingularia, remiſſionem, quod falſum eſſe evincunt exempla Sanctorum qui ſub Vet. Teſt. vixerunt. 2. nos ſub Nov. Teſt. remiſſionem conſequi in ſanguine Chriſti illorum tantùm peccatorum quæ expiari non poterant ſub lege, adeoque leviores illas culpas quæ per ſacrificia illa expiabantur non tolli ſacrificio Chriſti, ſed vel nullo modo expiari, vel per hominum ſatisfactiones elui, quod utrumque abſurdiſſimum. Ergo ſupereſt ut dicamus omnem vim peccati expiandi denegari ut ea in ſolidum

Chriſto

Christo tribuatur, quia Lex umbram quidem habuit bonorum; At Christus imaginem ipsam & corpus. Illa peccatorum omnium & leviorum & graviorum expiationem in typo adumbrabat, hic verò sanguine suo reipsa peragit.

XVIII. 11. Quæritur An sacrificia Vet. Test. ullam vim habuerint veram expiandi per se peccata pro quibus offerebantur; Nam illi cum quibus res nobis est agnoscunt quidem peccata quædam pro quibus offebantur verè iis expiata fuisse, sed ideo tantùm quia actiones erant obedientiæ Deo gratæ, quas præstantibus Deus indulgebat veniam, cæterùm nequaquam justitiæ divinæ satisfecisse, ideoque ut figuræ respondeat veritas, & umbræ imago, Christum etiam iis adumbratum non satisfecisse; Idque ulterius demonstrant hoc dilemmate; Nam, inquit *Soci. prælect. cap.* 22. argumentari possumus à victimis istis ad Christum vel per *collationem*, vel per simplicem *adumbrationem*; si priori modo, necesse est ut si vis satisfaciendi in morte Christi fuit eadem etiam servatâ proportione fuerit in victimis illis, At victimas istas nullam satisfaciendi pro peccatis vim habuisse probat, quia nulla sit inter hominem & bestiam speciei communio; Itaque nulla etiam fuit vis propriè dicta satisfaciendi in morte Christi; Quod si posteriori modo argumentum ducatur, id est per adumbrationem tantùm, ne sic quidem melius rem evinci; Nam in re adumbrante aliquid ejusdem generis est cum eo quod in re adumbrata præfigurat; Ideo si in victimis illis aliqua fuit adumbratio satisfactionis pro peccatis per Christi mortem, in iisdem quoque aliquam satisfactionem fuisse necesse est, quod cùm falsum sit, & falsum esse illud quod ex eo elicitur. Ita expiationem quidem aliquam & quidem veram certorum peccatorum concedit illis quo nomine figuras vult fuisse Christi, sed satisfactionem planè penitusque illis denegat ut & eam à Christo removeat p. 2. c. XI. *statuendum omnino est per victimas & sacrificia illa expiatoria, non modo expiationes quæ sub N. fœdere fieri debebant adumbratas esse, verum etiam peccata pro quibus offerebantur verè expiata fuiße, &c.* Nos verò *expiationem* nullam nisi *typicam* & *symbolicam* eorum quæ verè & propriè peccata sunt iis tribuimus, non minus tamen ideo Christi satisfactionem adumbrasse censemus, ita ut duo demonstranda jam nobis sint, Victimas & Sacrificia legalia nullum propriè dictum expiasse, vel expiare potuisse peccatum, expiasse tantùm impuritatem quandam carnis & cæremonialem. 2. bene tamen ex iis argumentum duci ad probandam satisfactionem Christi.

XIX. Ut verò prius illud facilius percipiatur: duplex præmittenda videtur distinctio. Prima *Reatus* qui sacrificiis tolli debuit & expiari. Altera *Usus* sive *χρήσεως* variæ *sacrificiorum* istorum secundùm quam potest vel concedi vel negari talis expiatio. *Reatus* ergo duplex hîc attendendus *typicus* & cæremonialis quoad impuritatem carnis; *Realis* & spiritualis quoad conscientiam, iste contrahebatur ex peccatis contra legem moralem admissis quæ sita erant in offensione Dei & proximi, & rebus naturâ suâ malis, unde & pœnam mortis æternæ in homines ac-

accerſebat. Ille oriebatur ex violatione præcepti alicujus cæremonialis quod cùm res eſſet per ſe media, conſcientiam per ſe non attingebat, nec ejus violatio eam inficiebat, ſed per accidens tantùm ex vi conſtitutionis divinæ, ideoque nullam impuritatem propriè loquendo niſi cæremonialem afferebat in foro externo politiæ Eccleſiaſticæ, nullamque pœnam niſi temporalem poſt ſe trahebat, ne peccator ſacris cœtibus poſſet intereſſe & reliquorum convictu frui, verbi gratia, ſi quis cadaver tetigiſſet, vel tabernaculum in quo cadaver erat, fuiſſet ingreſſus, vel aliquid quod in lege immundum cenſebatur attrectaſſet, reus non poterat dici eo ipſo peccati alicujus moralis & propriè dicti, nihil enim erat vel in mortuo vel in lepra vel in ſimilibus quod conſcientiam inficere poſſet, reus tamen erat cæremonialiter ex vi conſtitutionis legalis, quæ immundum pronuntiat, & à ſacris excludit eum qui talia præſtiterit; Ut ergo duplex fuit reatus, duplex etiam dabatur *expiatio* vel purgatio, alia quoad *carnem*, alia quoad *conſcientiam*, id. typica & cæremonialis una, realis & myſtica altera: diſcrimen hoc Apoſtolus diſertè notat Heb. IX. v. 13. 14. *ſi ſanguis taurorum hircorumque & cinis juvencæ aſperſus coinquinatos ſanctificat ad puritatem carnis, quanto magis ſanguis Chriſti, &c. purgabit conſcientiam ab operibus mortuis? &c.* ubi *puritas carnis & puritas conſcientiæ* diſtinguuntur, illa ſanguini victimarum legalium adſcribitur, iſta ſanguini Chriſti, illa externam & legalem illam immunditiem tollebat, efficiebatque adeo ut homo ſacrorum communioni reſtitueretur, & in Templo cum cæteris cultui divino vacare poſſet, iſta veras animæ ſordes ſpirituales, quibus ab intimâ & ſalutari Dei præſentiâ, quæ olim per Tabernaculum & Templum adumbrabatur, removebatur, abluit, & jus denuo poteſtatemque confert ad Deum accedendi, & gratioſâ ejus communione fruendi. Ita per *carnem* de qua loquitur Apoſtolus non poteſt intelligi corpus ipſum ſeu altera hominis pars, nam puritas hæc per ſanguinem & cinerem dicitur fieri, quæ maculare potius & deturpare corpus quàm abluere ſolent, ſed notatur lex ipſa cæremonialis ejuſque ritus quia in externis & carnalibus ut plurimùm occupabantur, quo ſenſu lex vocatur *mandatum carnale* Heb. VII. 16. & ejus præcepta δικαιώματα σαρκός: Heb. IX. 7.

XX. Secundò ſacrificia legalia bifariam poſſunt ſpectari vel *abſolutè* in ſe, vel *relatè* ad aliud, priori reſpectu erant inſtrumentum πολιτείας Judaicæ & cultus ſub ea præſcripti, quatenus in ea Republ. quæ verè θεοκρατία fuit ex ipſius Dei voce 1. Samuel. VIII. 7. Deus iſtiuſmodi leges ſancire voluit, quæ populum ad inſtar fræni & jugi in officio continerent; atque ſub hac σχέσει verum eſt expiatam fuiſſe & ſublatam ex iis impuritatem carnalem de qua diximus, ſiquidem ad horum præſentiam removebantur ſtatim pœnæ illæ quæ in foro externo iſtius politiæ Eccleſiaſticæ immundis repoſitæ erant; ſed non eadem fuit ratio uſus relativi, quemadmodum enim tota illa *œconomia V. T.* duplicem ſemper σχέσιν includebat, alteram *Legalem* quatenus erat appendix fœderis operum, alteram *Euangelicam* quatenus ſubſerviebat fœderi gratiæ, ita bifariam in eſſe ſuo relativo ſpectari poſſunt,

ſunt, vel relatè ad *Legem* vel ad *Euangelium*, ſi conſiderentur priori modo quatenus ſubſerviebant rigori legis urgendo & inculcando, magis faciebant ad peccati demeritum explicandum & aggravandũ quàm ad illud auferendum, quippe Deus patefacturus jus ſuum in peccatum & peccatores non modò atrocioribus criminibus pœnas capitales in foro civili decreverat, ſed etiam delictis quotidianæ incurſionis quæ ut plurimùm vel negliguntur vel diſſimulantur ab aliis legiſlatoribus, ordinaverat quædam pœnarum capitalium ſimulachra in deſtructione victimarum quæ offerendæ veniebant; & hac de cauſa Coloſſ. 11.14. vocantur *Chirographum in ritibus quod nobis erat contrarium:* quia erant teſtimonia reatus humani in quibus erat potius confeſſio peccati quàm ejuſdem expiatio, nam circumciſio verbi gratia teſtabatur nativam pollutionem; ablutiones, ſordes peccatorum fatebantur; Victimæ capitalem offerentis reatum indicabant, ſic nihil aliud erant quàm miſeriæ humanæ publica profeſſio. At verò ſi ſpectentur poſteriori modo & in ſuo *uſu Euangelico* certum eſt ea *typicè* & *ſignificativè* verè & propriè dicta peccata expiaſſe id. verorum & propriè dictorum peccatorum expiationem per Chriſtum futuram adumbraſſe & ſignificaſſe, & in uſu legitimo poſt ſe traxiſſe, atque hoc ſenſu ſacra hæc dicuntur Deo acceptabilia Lev. 1. & fertur Deus ex iis odorari odorem quietis ibidem & paſſim alibi.

XXI. His ita præſtructis duo jam demonſtranda ſunt 1. nullum verè & propriè dictum peccatum quantumvis leviſſimum potuiſſe hiſce ſacrificiis verè expiari κτ̀ συνείδησιν, 2. hæc tamen omnia appoſitè mortem Chriſti & ejus ſatisfactionem ſignificaſſe: Prius illud adeo clarè & expreſsè ſtatuitur ab Apoſtol. ut mirum ſit hoc in dubium à quodam adhuc revocari: Nam Heb. IX. 9. diſertè teſtatur dona & hoſtias oblatas eſſe quæ non potuerunt κτ̀ συνείδησιν τελειῶσαι τὸν λατρεύοντα & fuſiùs cap. x. 1. 2. 3. 4. 5. ubi variis rationibus hoc ipſum probat quæ ad duo capita poſſunt referri; prius *legalium hoſtiarum impotentiam* docet, poſterius *voluntatem & definitionem divinam* declarat: Hoſtiarum legalium impotentiam tribus rationibus evincit, unâ generali, & duabus ſpecialibus: Generalis petitur à *legis cærimonialis, & hoſtiarum fine; quia* inquit *habebat umbram futurorum bonorum, non autem expreſſam rerum imaginem*, ſive enim *umbram* intelligamus *naturalem* quæ imagini eſſentiali id. corpori opponitur quo ſenſu uſurpatur Coloſ. 11.17. ſive *artificialem* hoc. rudem rei adumbrationem & delineationem quæ opponitur imagini rerum expreſſæ & vivis ſuis coloribus conſummatæ, quomodo pictores vultum alicujus repræſentaturi carbone primùm ſumma ducunt lineamenta quibus vultus utcunque repræſentatur & agnoſcitur quidem, ſed obſcurè & confusè; mox vivis coloribus invectis εἰκόνα, expreſſam ſcilicet imaginem, effigiant, quæ vultum depictum ad vivum repræſentat, ſive inquam illo ſive hoc ſenſu vocem umbræ ſumamus, quanquam veriſimilius eſt Apoſtolum ad poſteriorem reſpexiſſe, veritas ſemper eadem manet: Quod umbra eſt, non autem imago, vel corpus ipſum rei, non poteſt accedentem perficere. At hoſtiæ legales fue-

fuerunt tantùm umbræ, ergo non poterant accedentes ſanctificare, & per conſequens nec expiare nec ſatisfacere poterant quod præcipuum fuit & primarium ex futuris bonis in N. T. obtinendis.

XXII. Secunda ratio ſpecialis eſt ab *oblationum* iſtarum *repetitione:* hoc modo. Quæ hoſtiæ ſingulis annis iterantur non poſſunt accedentes cultores ſanctificare, ratio conſequentiæ manifeſta eſt, quia ſi perfeciſſent iteratione anniverſaria opus non fuiſſet, ſed peractæ ſemel deſiiſſent deinceps offerri, nam ſacrificantes ſemel purgati nullorum peccatorum reatui amplius fuiſſent obnoxii. At quotannis ſacrificantes ſub lege peccatorum ſibi erant conſcii quia in iis confeſſio generalis peccatorum denuo fiebat; unde colligit Ap. non potuiſſe expiationem per iſta ſacra ſæpius iterata expectari v.2.3. *Alioqui non deſiiſſent offerri, propterea quod ſacrificantes ſemel purgati nullorum peccatorum amplius eſſent ſibi conſcii, At in iſtis repetita ſit mentio peccatorum quotannis:* Dices fortè non videri rationem hanc uſque adeo firmam, quia quotidie confeſſionem peccatorum facimus, nemo tamen dixerit ea nondum per Chriſtum eſſe expiata. Reſp. aliud eſſe confeſſionem facere peccatorum ſimpliciter, aliud confeſſionem facere in & cum oblatione alicujus ſacrificii, prius non infert negationem expiationis factæ, ſed tantùm ſupponit neceſſitatem continuæ applicationis iſtius beneficii ad ſolatium noſtrum, ſed poſterius omnino eam evincit, ut qui fatetur debitum & ſimul ſolutionem offert, eo ipſo agnoſcit nondum perſolutum eſſe, ſic qui confitetur peccatum, & confitendo pro ejuſdem expiatione ſacrificium offert, omnino plenè pro ipſo ſatisfactum nondum fuiſſe credere ſe demonſtrat; ita Veteres, qui non tantùm confitebantur ſua peccata, quomodo & nos quotidie facere ſolemus, ſed confitendo ſacrificabant eo ipſo imperfectionem & ἀδυναμίαν ſacrificiorum ſuorum ſatis prodebant.

XXIII. Tertia ratio petitur à natura rei v.4. *Impoſſibile eſt ſanguinem taurorum & hircorum auferre peccata.* Impoſſibilitas autem iſta ſe tenet tum ex parte *ſubjecti* quod expiationem facere tenetur, tum ex parte *objecti* cui ſatisfactio præſtanda eſt, tum ex parte *cauſæ meritoriæ ſive peccati*, pro quo ſatisfactio danda fuit. 1. ex parte *ſubjecti* peccatum enim in eadem naturâ expiari debuit, in quo commiſſum fuit, homo peccavit, homo luere debuit, *anima quæ peccavit ipſa morietur:* Ezech. XVIII. cùm ergo nulla inter pecudem & hominem intercedat naturæ communio, impoſſibile fuit hac in parte ſacrificiis legalibus expiationem fieri. 2. ex parte *objecti*, Deo peccatum fuit, Deo ergo ſatisfieri debuit, at nec ejus Natura, nec Sapientia, nec Juſtitia patiebantur ut ſanguine hircorum tollerentur peccata: Non *Natura*, quia Deus *Spiritus* eſt Jo. IV. 24. non poteſt ergo ſanguine corporeo & materiali placari. *Nunquid comedam carnem taurorum & ſanguinem hircorum bibam?* Pſ. L. 13. Quid tam vilis & abjecta res potuit ad conciliandam tam glorioſi Numinis majeſtatem? Non *ſapientia*, ut enim peccatum fuerat admiſſum à creatura rationali, ita rationalem victimam, non brutam poſtulabat, quæ culpam iſtam elueret;

elueret; non tam sanguis coram altari fundendus fuit, quàm anima ipsa Deo sistenda, non tam corpus doloribus & cruciatibus atterendum & frangendum, quàm cor sensu maledictionis & iræ divinæ conterendum, unde dicit Christus se *ponere* non corpus tantùm *sed animam pro ovibus.* Non *justitia* quia æqualitatem pœnæ & λύτρȣ cum peccati reatu exigebat, infinita Dei majestas læsa fuerat, infinitum ergo meritum & satisfactio illi placandæ postulabatur, quod cùm penes sacrificia legalia non occurreret, utpote quæ non tantùm brutorum essent & ἀλόγων creaturarum, sed & finitarum, impossibile fuit hactenus sanguinem hircorum tollere peccata. 3. tollere peccata non potuerunt ex parte *peccati*, remedium aptari debet malo & parti affectæ, peccatum macula est non corporea, sed spiritualis in animâ primariò & per se sedem habens & conscientiam ipsam vulnerans, quid verò sanguis pecuinus & materialis ad eluendam hanc maculam valere potest, quæ proportio carnis cum mente, vel corporis cum corde, sanguinis cum cupiditate? peccatum fuerat incredulitate, odio Dei & rebellione. ut ergo remedium malo respondeat, expiatio debuit fieri justitiâ perfectissimâ, obedientiâ accuratissimâ, & summâ atque intensissimâ erga Deum & erga proximum charitate, sic revera ἀδύνατον fuit sanguinem hircorum tollere peccata ex naturâ rei.

XXIV. IV. Sed hoc ipsum impossibile fuit ex *ordinatione divinâ*, Deus enim jam olim testatus fuerat se nolle istiusmodi sacrificia ad expiationem hanc faciendam quod Apostolus v. 5. 6. probat ex Psal. XL. *Hostiam & oblationem non voluisti, Corpus autem adaptasti mihi, Holocautomata & hostiam pro peccato non approbasti, &c. Tum dixi ecce adsum ut faciam Deus voluntatem tuam, aufert prius ut alterum statuat*, unde colligimus si Deus noluit sacrificia & holocausta, fieri non potuit ex hypothesi voluntatis & decreti divini ut per istas hostias tollerentur peccata. Atqui verum prius ex loco Psal. ergo & posterius. Cæterùm quia difficile videtur ad intelligendum quomodo Deus dicatur nolle & non probare sacrificia quæ tamen ipse instituerat & ad quorum observationem Israelitas tam expressè adstringebat, & quibus se delectari alibi non semel professus est, paucis disquirendum est quomodo remotio hæc sacrificiorum intelligenda veniat. Sæpius quidem ita loquentem audimus Deum apud Prophetas, Isa. Ezech. Ose. Jerem. &c. sed non semper unâ eademque de causa. Primò certum est rejectionem hanc sacrificiorum non ἁπλῶς & *absolutè*, sed tantùm κατά τι & *comparatè* esse intelligendam, alias Deus sibi ipsi repugnaret & Scriptura Sacra quæ toties cæremoniarum & sacrificiorum in primis institutionem ad Deum refert, sed quænam σχέσις illa sit & relatio, non una ratione explicari potest, Aliquando enim rejiciuntur *sacrificia* non quatenus instituta erant à Deo, sed ut ab *hypocritis, impiis & profanis* oblata, qui ita sacrificiis istis externis adhærebant, quasi totus Dei cultus in iis versaretur, Deusque ea grata haberet & accepta, etsi alioqui impuras & fide vacuas in iis offerendis conscientias afferrent. hoc sensu intelligenda sunt loca, Is. I. 11. 12. &c. *Quorsum mihi multitudo sacrificiorum vestrorum, satur sum ho-*

locaustis arietum, & adipe pinguium, sanguine juvencorum non delector, quod venitis ut compareatis in meo conspectu, quis quæsivit hoc à manu vestra? &c. Isa.LXVI.3. *Qui jugulat bovem ac si percuteret virum, qui mactat parvam pecudem ac si decollaret canem, &c.* Sic Psal.L.8.9. *Non propter sacrificia tua arguam te ut holocausta tua sint coram me jugiter, non accipiam è domo tua juvencum, è caulis tuis hircos, &c.* Sic passim Prophetæ docent sacrificia hæc impiorum non placere Deo nec ab eo requiri, imò illi abominationi esse.

XXV. 2. Aliquando rejiciuntur *comparatè ad cultum internum & spiritualem* qui à Deo ante omnia & principaliter ut longè excellentior requiritur, nam quod per se Deo non placet, sed per aliud, dicitur non placere per comparationem ad id quod per se placet; notum autem sacrificia non primariò & per se fuisse instituta, sed tantùm secundariò ut subservirent interno cultui, & essent stimuli & incitamenta ad pietatem & sanctitatis studium, hoc sensu sæpe sacrificia externa extenuantur ut quod præcipuum est præferatur, sic explicandus est locus Ps.LI.18. ante laudatus, sic 1.Sam.XV.22. Samuel inquit Sauli, *An delectatur Jehova holocaustis & sacrificiis ut quum auscultatur voci Jehovæ, ecce auscultare melius est sacrificio, attendere, adipe arietum.* Idem Hose.VI. repetitur & Mich.VI.6.7.8. Jer.VII.21. 22.23. &c. Denique rejiciuntur non relatè ad impiorum profanationes, vel ad cultum internum & moralem, sed *relatè ad sacrificium perfectißimum Christi*, ut hinc demonstretur τὸ ἀδύνατον legis & plenissima Christi ad satisfaciendum vis & efficacia; quo sensu intelligendus locus Ps.XL. qui redditur ab Apost. Heb.X.5.6. ubi oppositio instituitur inter sacrificia V. T. & Sacrificium Christi, illis tanquam inutilibus & imperfectis denegatur peccatorum expiatio, huic verò soli ut perfectissimo & efficacissimo tribuitur: *sacrificium*, inquit, & *oblationem noluisti; corpus, autem aptasti mihi.* Psaltes paulò aliter dixerat אזנים כרית לי *aures perfodisti mihi.* At Paulus secutus LXX. ut sæpe solet reddit per ista σῶμα δὲ κατηρτίσω μοι verbis quidem diversis, sensu tamen eodem; utrobique enim describitur *status* & conditio *servilis* Christi, ejusque dispositio ad obedientiam cui se addixerat, ut oblatione corporis sui expiationem peccatorum & redemptionem nobis procuraret quæ nullis sacrificiis legalibus obtineri poterat; Notum quippe *aurium perforationem* eò respexisse apud Judæos ex Lege Exod.XXI.6. quæ novæ obedientiæ servum subjiciebat, & jus novum hero in servum acquirebat, ad quam allusisse Davidem omnino est verisimile. Cùm verò hæc Judæorum consuetudo Græcis esset ignota, LXX. Interpretes qui in eorum gratiam potissimùm scribebant, prudenter phrasim eam mutarunt in aliam generaliorem & minus obscuram, *corporis* scil. *aptationem*, quod eò lubentius fecerunt quod Græcis & Romanis in more positum esset servorum corpora nota aliqua ad majorem mancipationem ostendendam signare, & tergum aut faciem cauterio inurere, qui ideo *literati* dicebantur, quia notæ sive stigmata inusta literarum similitudinem referebant, quâ occasione de divitibus indoctis loquens Seneca qui ostentatione librorum docti videri vole-

volebant, ait eos *ne servorum quidem literas nosse.* Paulus verò hanc phrasim retinuit, quia non abludebat à sensu Psal. & convenientior videbatur ad mysterium incarnationis & sacrificii Christi per oblationem corporis facti designandum de quo loquebatur; Itaque sensus eodem redit, sive dicamus aures Christi perfossas fuisse, sive Corpus aptatum: Nihil quippe aliud voluit Spiritus S. quàm Christum in naturâ humanâ quam assumpsit devinctum fuisse Deo in Servum & convenienter dispositum ad faciendam voluntatem ejus, id est, ad opus gloriosum redemptionis nostræ peragendum per sacrificium corporis sui, unde statim subjicit, *Ecce venio facturus voluntatem tuam* v. 7. quasi diceret, quia tu me ad hoc opus selegisti supra omnes victimas legales & peculiari quodam modo notare voluisti adsum etiam responsurus vocationi tuæ, & me ipsum in sacrificium oblaturus, *aufert* enim *prius sacerdotium ut posterius stabiliat,* v.9. Porro quia videtur Deus absolutè rejicere & abrogare ista sacrificia cùm ait Apostol. Deum prius tollere ut posterius stabiliat, distinguenda sunt duo intervalla secundum quæ vel *totalis* vel *partialis* intelligitur *remotio*; Nam sacrificia hæc vel *ante vel post Christum* spectari possunt; *Ante Christum* verum est Deum noluisse nec postulasse victimas & holocausta, ad faciendam expiationem propriè dictam pro peccatis, quia hoc non potuerunt ut jam dictum est; sed non verum est Deum non requisivisse sacrificia ad significandam redemptionem & reconciliationem; huc enim totus ille sacrificiorum apparatus potissimùm spectabat: sed *post Christum* non tantùm κατὰ τὶ rejiciuntur ut inutilia ad expiationem veram procurandam, sed absolutè etiam quoad usum & durationem, quia præsente corpore umbræ evanescunt, & figuris non amplius opus est ubi veritas ipsa exhibita est; Posteriori hoc sensu Apost. loquitur de sacrificiis legalibus ut abrogatis & sublatis.

XXVI. Ex quibus luce meridiana clariùs liquet, sacrificia ista nullam veram & realem propriè dictorum peccatorum peragere potuisse expiationem; Sed non minus tamen Christi satisfactionem & inde promanantia beneficia adumbrasse jam ostendendum est. Hoc verò ex ante dictis facilè colligitur & ex naturâ rei non obscurè elicitur; Nam cùm nulla sit horum rituum carnalium proportio vel cum naturâ Dei, vel cum hominis peccato expiando, vel cum salute consequenda, non potuerunt per se in eum finem institui, non potuit tamen Deus sapientissimus legem hanc tam solenniter promulgare & sancire in populo nisi memorabili aliqua & gravi de causa, quænam autem esse potuit nisi futurorum bonorum & mysteriorum per Christum implendorum præsignificatio, ut sub hisce veluti picturis & figuris, populus rudis ad tantorum bonorum fidem paulatim manuduceretur? hinc lex vocatur, ut diximus, *umbra* cujus corpus est in Christo Coloss. 11. παραβολὴ seu typus ad instans tempus N. T. institutus Heb. 1x. 9. & sanctuarium mundanum ἀντίτυπον τῶν ἀληθινῶν, v. 23. ὑπόδειγμα, v. 23. nam ut cærimoniæ quatenus erant appendices legis reatum docebant & picturæ erant miseriæ nostræ, ita quatenus subserviebant fœderi Euangelico & erant appendices gratiæ,

 λύτρον

λύτρον proponebant & symbola erant remedii & satisfactionis per Christi sanguinem procurandæ; priori modo *opponuntur* Christo; posteriori *subordinantur,* hinc locutiones variæ de illis habentur, quæ videntur contradictoriæ dum aliàs detrahitur ipsis peccatorum remissio & expiatio, aliàs verò iisdem adscribitur, sed facilè positâ hac distinctione solvuntur, denegatur ipsis expiatio quatenus *in se* considerantur & *relatè ad legem*, sed iisdem tribuitur quatenus in fœdere gratiæ *conjuncta cum Christo* spectantur & *relatè ad Euangelica mysteria* quorum erant ὑποδείγματα & ἀντίτυπα.

XXVII. Sed hìc obstare videtur Adversarii ratiocinatio, quæ ex hac collatione non solùm nullum argumentum pro satisfactione dari posse demonstrat, sed etiam expresśè eam ex hac ipsa vult everti; Nam si sacrificia illa vetera & victimæ legales satisfacere non potuerunt justitiæ divinæ nec ullam expiationem peccati propriè dicti procurare, ergo nec Christi sacrificium satisfecit vi sua & expiavit, at prius verum ex Anteced. ergo & posterius. Ratio conseq. quia figura & imago debet respondere veritati, & aliquid sit oportet in figurâ adumbrante ejusdem generis cum eo quod in re adumbrata præfigurat, verbi gratia Serpens æneus Christum adumbravit,& in eo exaltationem sive in crucem sive in cœlum, salutemque quam adepturi essent quicunque ei fidem habuissent præfiguravit. At interim ipse serpens quoque exaltatus fuit, omnesque in eum intuentes servabantur. Itaque utrobique exaltatio, utrobique salus; sed hìc omnia multò præstantiora quàm in umbra, in veritate quàm in figura, si ergo constet victimas nullam vim satisfaciendi pro peccatis habuisse, nullam figurare potuerunt, sic colligendum esset potius ex ipsis Christi mortem nullam ad satisfaciendum vim habuisse; sic *Soci. prælect. cap.* 22. *& part.* 2. *c.* 10.

XXVIII. Hoc verò quicquid est ratiocinii facilè solvitur ex ante allatâ distinctione *expiationis typicæ & realis*; Damus enim in figura adumbrante debere aliquid esse analogum illi mysterio quod in veritate impletur, aliàs ne figura quidem esset; quomodo enim aliquid præsignificare posset, nisi aliquod esset symbolum quo adumbraretur, sed non propterea necesse est ut imago illa quæ in figura deprehenditur sit planè ejusdem speciei & ordinis cum ea quæ figuratur, nam veritatem præstantiorem esse typo & figurâ oportet in omnibus, ut benè dixit Chrysostom. sufficit ut analogia sit quædam & similitudo quâ unum ex altero colligatur. verbi gratia serpens æneus fuit illustris typus Christi ut constat ex Joh. III.14. typus autem non potuit esse nisi per relationem typi ad antitypum, ut in typo umbra esset & symbolum rei in veritate expressæ, ita & serpentis conditio qui formam quidem serpentis habuit externam,sed non virus, conditionem Christi ostendebat, qui in forma carnis peccati, sed sine peccato tamen factus est Roman.VIII.3. exaltatio illius, istius exaltationem primò in crucem, mox in cœlum,intuitus Israëlitarum, fidem fidelium, sanatio illorum, istorum salutem; sed nec exaltatio, nec sanatio, nec cæteræ circumstantiæ in typo expressæ ejusdem

erant

erant generis & ordinis cum mysteriis Euangelicis in istis adumbratis, imò diversæ planè & toto genere discrepantes, illæ enim corpus respiciebant, hæc verò animum, illæ vitam hanc animalem, ista verò spiritualem & cœlestem, illæ virtutem & efficaciam à solo Deo non à serpente pendentem notabant, ista virtutem ab ipso Christo efficaciter manantem; Ita in hoc de sacrificiis argumento colligendum est non potuisse figuras & symbola esse sacrificii Christi nisi in iis umbra fuerit quædam & imago rerum earum quæ in istâ victimæ cœlestis oblatione perficiuntur, hinc fusio sanguinis pecuini fusionem sanguinis Christi designavit, expiatio quæ per fusionem sanguinis & victimæ oblationem peragebatur, expiationem veram per αἱματεκχυσίαν in cruce factam, substitutio victimæ in locum Rei & compensatio pœnæ, substitutionem Christi Sponsoris nostri in locum nostrum; & pœnæ compensationem cum nostri liberatione; reditus ad populum, communionem cum sanctis, liber accessus ad Tabernaculum & sacra omnia, viam apertam in cœlum & aditum ad Patrem cœlestem cujus conspectu remoti antea fueramus, & relaxatio pœnæ temporalis, quæ ob immundiciem legalem debebatur, remissionem pœnæ æternæ quæ peccatis imminebat adumbravit, ut aptissimâ analogiâ umbra corpori & figura veritati respondeat, utrobiq; enim & Clementia & Justitia divina elucet, quòd cùm ex rigore Legis peccator ipse luere teneretur per specialem quandam ἐπιείκειαν voluerit locum dare substitutioni victimæ loco ipsius mactandæ, ut illâ pro ipso luente satisfieret justitiæ Dei & ipse interea reus ejus morte vicariâ immunis & indemnis à pœna præstaretur. Cæterum licet aliqualis occurrat similitudo non necesse est ut sit æqualitas, sufficit si sit analogia quædam & proportio quæ & similitudinem quandam habeat & dissimilitudinem, ut discrimen inter umbram & corpus eo facilius percipiatur, & istius supra illam prærogativa; ibi sanguis fundebatur, sed ἀλόγου, hîc sanguis funditur, sed victimæ cœlestis & λογικῆς, illic altare æneum, hîc mysticum, illic expiatio cæremonialis & externa quoad carnem, hîc realis & interna quoad conscientiam, illic immunitas obtinetur pœnæ temporalis in foro Ecclesiastico, hîc liberatio à pœna æterna in foro Cœlesti, unde ad argumentum facilis est responsio, per distinct. major. peccat enim fallac. à dicto secundum quid, Si sacrificia non potuerunt satisfacere nec expiare, non potuerunt satisfactionem Christi adumbrare, vel intelligitur satisfactio & *expiatio realis & propriè dicta*, vel *cæremonialis* & *symbolica*; si de illa intelligatur argumentum neg. maj. conseq. nam etsi non potuerint verè satisfacere & expiare realiter, non sequitur non potuisse significare sacrificium Christi, ut non valet, si serpens æneus non potuit sanare peccatores, non potuit ergo adumbrare Christum salvatorem; Nec enim idem omnino requiritur in figurâ quod in figurato, aliàs figura & typus non amplius esset. Si verò de istâ, concessâ maj. neg. min. falsum enim est sacrificia ista & victimas nullo modo expiasse & satisfecisse, quippe si expiare non poterant κατὰ συνείδησιν, expiabant tamen secundum carnem & cæremonialiter, typicè & significativè quod sufficiebat ad fundandam

relationem & adumbrationem illam Christi mortis, & satisfactionis quam quærimus.

XXIX. Dices, non potuisse errata hominum in bestiis puniri & expiari, nequidem carnaliter, tum quia nulla sit inter hominem & bestiam speciei communio, quæ tamen omninò necessaria est ad hanc satisfactionem, tum quia nulla est proportio inter mortem bestiæ, & capitale hominis supplicium, ut istud potuerit illâ tanquam pretio sufficienti compensari: Itaque si expiarunt peccata sacra illa, non expiasse dando pretium aliquod vel pœnam vicariam Deo ad satisfactionem, sed tantùm quatenus cum fide & pœnitentia juncta, erant actiones Deo gratæ, quibus movebatur ad remissionem concedendam; hoc enim sensu sacrificia expiatoria à fidelibus rectè offerri potuisse ut patet exemplo Davidis qui Ps. LI. agens de expiatione sceleris sui ait *sacrificia Dei sunt Spiritus confractus & contritus*, ut innuat Deum talibus sacrificiis spiritualibus duntaxat moveri ad remissionem largiendam; Quò pertinet etiam illud Salomonis Prov. XVI. 6. qui *misericordia & veritate redimi* ait & *expiari iniquitatem*. Resp. quoad prius si de *reatu morali* & propriè ita dicto quæstio esset, facilè largimur non potuisse illum duplici hac de causâ sanguine brutorum tolli, ut antea probatum, quia agitur hîc cum justitia Dei quæ solutionem adæquatam postulat, & acceptilationem non agnoscit; sed de *carnali* & *cæremoniali* aliter se res habet, quia cùm non pendeat ex jure naturali & indispensabili justitiæ Dei, sed ex libero & positivo, quod per constitutionem legalem definitum est, potuit sapientissimus Legislator pœnam positam pro libitu relaxare & modum satisfactionis statuere, quod factum ab eo convenienter dum victimas expiatorias admisit vice peccatoris, & illarum interventu, ac non aliter peccatorem à pœna liberare voluit; (ut hîc interim omittam, aliquam etiam conjunctionem esse hac in parte inter hominem & bestiam, non modò in genere animantis, sed & in ea relatione quæ est inter possessorem & rem possessam, est enim bestia sub hominis dominio, & expiandus de suo dare jubebatur: Lev. V. 6.) Non ergo expiare dicebantur quasi ἀντάλλαγμα æquivalens darent pro peccato, sed quia Deus ea ordinaverat tanquam media convenientia quibus satisfieret constitutioni legali, quibusque moveretur Deus ad pœnam carnalem & cæremonialem remittendam, atque eo vel maximè quod insuper symbola erant aptissima & figuræ perfectissimi sacrificii quod à Christo loco nostro offerri debuit.

XXX. Quod verò secundò loco additur sacrificia non expiasse per modum solutionis & pœnæ vicariæ, sed tantùm virtute fidei & pœnitentiæ cum quibus offerebantur, facile refellitur; Cùm enim Deus testetur non semel, se *sanguinem* dedisse ad expiationem faciendam, & disertè Apost. doceat *sine sanguinis fusione non fieri remissionem* Heb. IX. cùm passim in Lev. expiatio oblationi sacrificiorum tribuatur, quis non videt hoc beneficium ad sacrificia ipsa referendum esse, non simpliciter ad fidem & pœnitentiam, licet hîc etiam requirerentur? alias tam absentibus quàm præsentibus sacrificiis potuisset expiatio ista procurari quod falsissi-

simum;

mum; fateor virtutes istas à parte hominis necessarias fuisse ut oblatio accepta foret Deo, verùm ut *dispositiones prævias* in subjecto *sine quibus* remissio non concedebatur, siquidem nulli nisi pœnitenti & credenti beneficium hoc indulgetur, non ut *causam meritoriam* quæ jus illius virtute sua ipsis acquireret, & *propter quam* conferretur. Nec alio sensu David vocat *cor contritum sacrificia* Dei, per enallagem numeri pro sacrificio præstantissimo: Non enim agitur de expiatione peccati facienda, siquidem cùm Psalmum hunc caneret jam audierat à Nathane. 2. Sam. XII. v. 13. peccatum ablatum & condonatum esse, sed de sensu ejus consequendo, ad quem omnino necessaria erat fides & contritio cordis, non ergo hîc disserit quid pretii persolvere Deo debeant homines, vel quo merito remissionem peccatorum obtineant, imò datâ operâ spiritum afflictum fictitiis compensationibus opponens nuditatem hominum detegere voluit, nec enim aliò tendit Spiritus dejectio quàm ut hominem exinaniat, & in nihilum redigat, sed docet tantùm quo medio beneficium hoc à Deo paratum obtineri & sentiri in corde possit. Locus Prov. XVI. non magis urget, nam ut non dicamus posse hîc *misericordiam* & *veritatem Dei* intelligi non *nostram* quod quibusdam placet, quomodocunque sumatur certum est nec proprie dictam expiationem virtutibus istis tribui, nec satisfactionem Christi excludi, dicitur ergo *misericordiâ* & *veritate*, id est charitate & fide *redimi iniquitas* quia sunt conditiones necessariæ in subjecto ad redemptionem consequendam, ut Christus ait *misericordes misericordiam* consecuturos Matth. v. 4. vel quia *tegitur* & purgatur in nobis, sic enim verbum כפר sæpe sumitur, quo sensu Jac. v. 20. dicitur *charitas operire multitudinem peccatorum*, & Dan. IV. 27. *redimi* id. *abrumpi iniquitas misericordiâ*. Cæterùm non excluditur sed supponitur semper λύτρον Christi sine quo nec fidei nec charitati locus esse potest.

XXXI. Atque hæc hactenus dicta sunto de sacrificiis relatè ad Christi mortem & satisfactionem, Unde *Sextam* argumentorum *Classem* deduximus: Sequitur jam *Septima* quam suppeditabunt crassiora nonnulla Absurda quæ sententiam Adversariorum gravant. 1. Absur. Si Christus ad exemplum tantùm & doctrinæ confirmationem mortuus est, neutiquam verò ad satisfactionem & meritum, sequitur Martyres multos idem cum Christo præstitisse, nihilque hîc Christo ἐξόχως tribui posse quod cæteris pariter competere non possit, nam & ipsi mortui sunt ad obsignationem & confirmationem doctrinæ quam verbo & scriptis prædicaverant, unde mors eorum propterea μαρτύριον dicta, & ipsi Jesu Christi *Martyres*, qui luculentissima patientiæ, spei, charitatis, obedientiæ, fidei, & cæterarum virtutum Christianarum dederunt exempla. At nusquam tamen legere est eos pro nobis mortuos & crucifixos esse, eos peccata nostra expiasse, & nos Deo reconciliasse, eos sanguine suo remissionem peccatorum nostrorum consecutos esse, & redemptionem æternam procurasse, quod toties & tam expresè de Christo perhibetur, imò disertè hoc interdicitur & ipsis denegatur, cùm in Jesu Christi nomine solo salus esse dicitur Act. IV. 6. Et ille unus non alius quispiam

pro-

pro nobis crucifixus: 1.Cor.1.13. Cur verò hoc quæso, si nihil proprii & peculiaris fuit in Christi morte, si eundem utrique finem sibi proposuerunt? An potuit Scriptura hæc tanquam opposita in hoc negotio considerare quæ conjungenda erant, & illis quidem constanter denegare, huic verò soli constanter tribuere, nisi hoc solius mortis Christi effectum esse seorsim à quorumvis hominum morte nobis persuadere voluisset?

XXXII. *Crellius* contra *Grotium* varia excipit 1. ex morte Martyrum non ita eluxisse charitatem illam Dei erga genus humanum adhuc impium, quemadmodum ex morte Christi unigeniti ejus filii. 2. Ipsos morte sua non testari suum erga genus humanum Deo inimicum amorem, quemadmodum Christus qui jure quodam singulari poterat ab ea esse immunis, & nostri præcipuè causâ eam subiit. 3. Christo hæc peculiariter tribui, quia primus salutis viam humano generi promulgaverit, & ad doctrinam suam confirmandam & probandam mortem diram & truculentam adierit, Martyres autem doctrinæ illius causâ esse mortuos, & tantùm ab altero isto Dei legato ac primo salutis præcone de ejus veritate se edoctos esse professos, veritatem testimonii totam pendere à primo teste, & posteriorem testem priori testimonio hoc suo tantùm subservire. Ideo Christum simpliciter testem fidelem ac veracem appellari, cæteros autem Jesu Christi Martyres vocari; ut Apostoli Christo testimonio suo subservierunt in Euangelio prædicando, qui licet dicantur alios servare non tamen sint Christo comparandi, quia nec primò nec perfectissima ratione id præstant, sed Christo hac in re aliquousque tantùm subserviunt; id ipsum de Martyribus dici posse.

XXXIII. Resp. ad primum peti principium, probandum enim fuit non dicendum majorem charitatem eluxisse in morte Christi quàm in morte Martyrum; Nam cùm Adversarii Christum ψιλὸν ἄνθρωπον statuant in mortem à Deo traditum ad sanciendam Euangelii doctrinam de remissione peccatorum, & post eam demum filium Dei factum, aut saltem verè & perfectè ad istam dignitatem evectum, Martyres autem Filii Dei etiam fuerint, divinæ naturæ suo modo participes, eandemque doctrinam sanguine suo obsignaverint, imò cùm semen Ecclesiæ dicatur fuisse ipsorum sanguis, ostendi debuisset cur charitas Dei in morte Christi exhibita tantopere superet charitatem Dei in morte Martyrum, toties tamque mirabiliter ad fidei confirmationem demonstratam. Deinde aliud est charitatem Dei illustriùs in morte Christi demonstratam fuisse, aliud eum morte sua redemptionem & salutem esse adeptum; non debuit ergo ejus sanguini remissio peccatorum & reconciliatio tribui exclusivè ad martyres, si nihil aliud fuit in ea quàm clarior amoris divini testificatio. Ad 2. supponitur falsum Martyres debuisse pati mortem truculentam quam subibant, Christum autem minimè, sed ab ea jure quodam singulari cùm immunis esse posset, nostri causâ eam subiisse; Nam etsi martyres à *morte* immunes non poterant esse *naturali* & *ordinariâ* quâ homines miseri & peccatores, siquidem mori omnibus semel est constitutum Heb. 1x. 27.

po-

potuerunt tamen à *violentâ* & *dirâ* illâ morte quæ illis inflicta est ut Christianis eximi, si Deo ita libuisset, ut erga innumeros alios fideles præstitum. In 3. non plus est roboris, 1. fallacia est à dicto secundùm quid si Christo hæc tribuuntur quia salutis viam primus commonstravit, & doctrinam morte dirissimâ probavit, sequitur hæc illi *primò* & præcipuè fuisse tribuenda, sed non *soli* & singulariter exclusivè ad cæteros omnes qui in eadem operâ post Christum laborarunt. 2. supponitur gratis Christum fuisse præconem Euangelii & primum martyrem; Quis enim ignorat prophetas viam salutis annuntiasse imò multos sanguine suo eam comprobasse ut exprobrat Judæis Christus Matt.XXIII.34.35.quò *pertinet etiam nubes illa testium* de qua Apost. Heb. XII. 1. qui constantiam fidei suæ in mediis tormentis & morte ipsâ tam fortiter testati sunt: Fuerit ergo Christus *primus* Testis *ordine dignitatis* & *naturæ,* quia omnes in Christo & nomine ejus sunt locuti, sed *ordine temporis* dici nequit, nisi à salute excludere velimus veteres patres qui pro fide istius testimonii obire non detrectarunt. Adde quod veritas testimonii pendet à veritate rei, non ab ordine temporis, quo primum secundum aut centesimum dici potest. 3. conferuntur dissimilia. *externa prædicatio* Euangelii quæ pars fuit muneris Prophetici Christi potuit admittere ministros & socios quales fuerunt Apostoli & Pastores, qui propterea dicuntur *servare* auditores suos *ministerialiter,* sed *oblatio* sui ipsius per Spiritum æternum in *ἱλασμὸν* quæ fuit actio sacerdotalis est planè incommunicabilis, adoranda, non imitanda, quia supponit virtutem & meritum divinum & infinitum quod in hominem non cadit. Denique quamvis hac in parte aliqua esset Christi prærogativa supra Martyres in confirmatione doctrinæ & exemplo quod non diffitemur, mutare quidem posset *gradum* sed non *speciem*, nec talis esset quæ cæteros absolutè ab iisdem functionibus excluderet, quod dum fit non semel à Spiritu Sancto, argumento est aliquem alium finem Christo morienti propositum fuisse qui in Martyres cadere non poterat, qui alius esse non potuit quàm expiatio peccatorum nostrorum, & justitiæ divinæ satisfactio.

XXXIV. II. Absur. Si Christus non alio fine quàm quo statuitur ab Adversariis mortuus fuisset, idem effectus & *Miraculis* & *Vitæ* Christi assignari potuisset non minus convenienter, siquidem in illis non minus, imò aliquanto magis quàm in morte testimonium perhibuit doctrinæ suæ & in istâ innumera sanctitatis charitatis & constantiæ & fidei & cæterarum virtutum data sunt exempla: at nec miraculis nec vitæ Christi simpliciter uspiam tribui animadvertimus expiationem & remissionem peccatorum, sed semper morti & sanguini, unde passim quoties de ea sermo est, mentio fit mortis crucis & sanguinis; Euangelium dicitur *sermo crucis*: 1.Cor.1.18. baptismus fit in mortem Christi Rom.VI.3. Eucharistia ad mortis memoriam & fusi sanguinis monumentum refertur: 1.Cor.XI.28. Cur verò istud nisi propria quædam intercederet causalitas in morte Christi ad hæc beneficia nobis procuranda? Excipit *Crellius* Miraculis quidem magis confirmatam

fuisse doctrinam generatim consideratam, sed mortem peculiarem habuisse conjunctionem cum remissione peccatorum, Christum enim potuisse stupenda miracula edere sicut Moses & nil nisi minas Dei nomine ut ei parere vellemus proponere, at fieri non potuisse ut Christus unigenitus Dei filius moreretur ad doctrinam suam & salutis viam in ea propositam confirmandam, quin simul ingens Dei erga peccatores charitas appareret & sic certa spes remissionis in animis nostris oriretur; adde quod morte Christi nominatâ sæpe comprehendant S. Scripturæ quæ mortem Christi sunt consecuta, quod miraculis non competit.

XXXV. Resp. Sed hæc exceptio vim argumenti haudquaquam elidit, nam si mors Christi nihil aliud debuit quàm doctrinam de remissione peccatorum & salute confirmare & obsignare, nullam habuit peculiarem σχέσιν ad hoc supra miracula, imò miracula videntur id ipsum aliquanto clariùs demonstrasse ut colligitur ex Matt. IX. 6. 7. 8. ubi Christus ex sanatione paralytici probat potestatem & jus suum remittendi peccata, invisibile ex invisibili; ut *autem sciatis authoritatem habere filium hominis in terra remittendi peccata tunc dicit paralytico surge attolle lectum tuum & abi domum tuam.* Sic in morte Centurio & cæteri Custodes colligunt Christum esse verè Filium Dei ex terræ motu & aliis miraculis Matt. XXVII. 54. Et sanè quis non videt miraculosam dæmoniorum ejectionem, leprosorum mundationem, cæcorum illuminationem, & mortuorum suscitationem & cætera id genus habuisse majorem analogiam cum beneficiis nostris spiritualibus & clariùs potuisse obsignare liberationem nostram ex potestate satanæ, purgationem à peccatis, spiritualem mentium nostrarum illuminationem & mysticam resurrectionem, quàm simplicem Christi mortem? quid enim magis à vero alienum quam mortem truculentissimam hominis innocentissimi per se ad hoc valere ut nobis persuadeat sanctè viventibus peccata sua remissum iri & æterna gaudia illis esse parata? Fateor si resurrectio & exaltatio cum morte connectantur luculentius id posse demonstrari, sed aliud loqui de morte ipsa, aliud de consequentibus mortem, & sic non morti, sed resurrectioni potius tribuenda essent, ut jam dicemus. 2. Quod verò addit Christum potuisse stupenda miracula edere & tamen nil nisi minas proponere instar Mosis, in eo aberrat à quæstione & extra oleas vagatur, neque enim argumentum nostrum simpliciter petitum est à miraculis, sed à *miraculis Christi*, non negamus enim quædam esse miracula quibus non potest confirmari remissio peccatorum, qualia sunt *miracula legalia* quæ in eum tantùm finem edebantur ut terrorem incuterent peccatoribus & reverentiam Numini conciliarent, unde Moses profitetur se ἔκφοβον & ἔντρομον esse, sed *miracula Euangelica*, quæ Christus edidit, alia planè fuerunt, prodigia erant gratiæ, quæ in salutem & consolationem hominum dirigebantur, ut enim Christus venerat servare quod perierat, huc & doctrina & miracula, & omnia vitæ gesta referuntur, illa metum incutiebant, hæc fidem ingenerant; illa procul amandabant peccatores, hæc illis accessum præbent, & aditum parant, illa mortem & exitium

in-

intentabant, hæc vitam & ſalutem pollicentur. Quis ergo ſanus ab illis ad iſta velit argumentari? Deus quippe voluit doctrinæ accommodare portenta & miracula quibus eam confirmare tanquam ſignis decreverat. Lex quæ fuit miniſterium condemnationis & litera occidens nulla debuit niſi ſtupenda & terrifica habere miracula, ſed Euangelium quod eſt doctrina gratiæ & reconciliationis miracula debuit ſortiri homogenea, hoc eſt vivifica & ſalutaria; Quemadmodum ergo ex miraculis Moſis doctrina ejus illuſtrem in modum coram toto Iſraële fuit confirmata; ſic Chriſtus miraculis ſuis doctrinæ ſalutaris veritatem luculenter demonſtravit: Non poteſt ergo hactenus finis iſte, morti ſeorſim à miraculis tribui.

XXXVI. III. Eadem abſurditas longè clarius ſe prodit reſpectu *Reſurrectionis* & exaltationis Chriſti, nam ſi in morte Chriſti habemus tantùm obſignationem remiſſionis peccatorum, & viæ ſalutis exemplum; Cur idem beneficium *Reſurrectioni* Chriſti pariter non adſcribitur, quæ non minus ad hoc effectum contuliſſe deprehenditur, imò multo propiùs & efficacius id attingit? nam ſi credimus Adverſariis, hac demum ratione mors ad remiſſionem hanc intercedit, quia anteceſſit ipſam reſurrectionem, nempe remiſſio peccatorum ex ipſis non contingit niſi ſanctè viventibus ita loquitur *Socinus* l.3. c.11. ſanctimoniam vitæ facit fides & ſpes certa præmii, hanc fidem ingenerat exemplum Chriſti ob vitæ ſanctimoniam à mortuis excitati & glorificati, iſtam excitationem mors anteceſſit, & mortis toleratio antecedens conditio fuit gloriæ ſubſecutæ, ſic non proximè & immediatè, ſed mediatè tantùm & remotiſſimè mors erit cauſa remiſſionis vel potius ejus confirmatio; Quis vero tantas ambages ferat ubi Spiritus Sanctus tam apertè loquitur? Nam ſi mors beneficium hoc nobis procurat tantùm interventu reſurrectionis, cur conſtanter morti tanquam propriæ & ſingulari cauſæ tribuitur, nuſquam autem vel rarò admodum reſurrectioni, idque non niſi reſpectu applicationis, at reſurrectioni multò veriùs & melius competebat quàm morti ex Adverſariorum hypotheſi. Deinde Scriptura modum connexionis inter mortem Chriſti & remiſſionem peccatorum explicat voce *placaminis*: Rom.III.24. 1.Joa.II.2. Eph.1.7. quod morti quidem optimè, reſurrectioni autem nequaquam poſſit aptari. 3. Paulus morti ſeorſim à reſurrectione & vitâ effectum redemptionis & reconciliationis tribuit Rom. v. 10. *ſi cùm inimici eßemus reconciliati fuimus Deo per mortem filii ejus, multò magis reconciliati ſervabimur per vitam ipſius*, ubi mors opponitur vitæ glorioſæ, & illi quidem reconciliatio inimicorum tribuitur, per ſanguinis ſcilicet fuſionem & oblationem corporis quæ actus fuit ſacerdotalis, Sacerdotis enim eſt peccata expiare, Deum placare, atque ita pacem facere, iſti verò conſervatio & plena liberatio amicorum quæ virtutis eſt regiæ quam Chriſtus in glorioſa ſua exaltatione exerit. Cùm ergo Scriptura conſtanter hoc beneficium morti Chriſti tribuat, nullaque ratio dari poſſit, cur ipſi potius quàm reſurrectioni adſcribendum ſit ex Adverſariorum ſententiâ, imò magis proprium & imme-

diatum sit resurrectionis effectum, inde deducitur quod nos intendimus diverso planè modò morti tribuendum esse, per viam scilicet meriti & satisfactionis.

XXXVII. Regerit hîc *Crellius*, rationes varias dari, cur morti potius quàm resurrectioni hic effectus tribuatur; 1. quia in ea summa Dei & Christi erga genus humanum adhuc impium & ipsi inimicum charitas apparuit, ideo nihil eâ aptius fuisse ad remissionem peccatorum in novo fœdere promissam, demonstrandam & sanciendam, & jus quoddam nobis concedendum, quo eam repetere à Deo & Christo queamus si ad eum conversi fuerimus. 2. quia in morte sit sancitum novum illud fœdus in quo se ad remissionem peccatorum nobis concedendam obstrinxerit Deus, idque vel σχετικῶς ad vetera fœdera, quemadmodum humana fœdera cæso animali & sanguine fuso sanciri & confirmari solebant, & fœdus antiquum fuit sanguine stabilitum & initiatum, vel etiam quòd per mortem Christi salutis æternæ via in N. Test. primum præscripta, exemplo ejus fuerit insigniter comprobata & ut loquitur Spiritus Sanctus initiata & dedicata Heb. x. 19. 20. Atque hinc patere dicit cur Christus sanctissimum Eucharistiæ ritum non propriè ad vitæ & resurrectionis, sed ad mortis fusique sanguinis memoriam & annuntiationem instituerit, quia eâ fœdus novum est sancitum, in quo remissio peccatorum nobis promittitur. 3. quia alludere voluerunt Scriptores S. ad varia quæ meliùs morti quàm vitæ & resurrectioni respondent, ut ad sanguinem fœderis antiqui & ejus aspersionem, quâ Israëlitæ quodammodo fœderi adscripti fuerunt. 2. ad sanguinem victimarum legalium. 3. ad voces redemptionis, acquisitionis, pretii. 4. ad ablutiones, & purgationes varias, sive in lege olim præscriptas, sive vulgares & profanas: at omnis elegantia & argutia quam eos sectari nonnunquam videmus, periret, si loco mortis, vel vita vel resurrectio Christi substitueretur.

XXXVIII. Sed hîc eadem semper oberrat chorda & vel nihil dicit, vel quod pro nobis non obscurè facit. Nam quod ad prius, etsi charitas Dei ac Christi luculenter se in morte Christi exhibuerit, non facit hoc tamen, ut illi soli peccatorum remissio tribui debeat, non verò potius resurrectioni, quæ causa propria est istius beneficii, si nihil aliud est remissio quàm potens & efficax à pœna liberatio ut illi statuunt. Adde quod major est charitas peccata ipsa actu remittere, & ad cœlestis gloriæ possessionem nos vocare, quod Christus vivens & exaltatus præstitit, quàm remissioni isti & gloriæ fidem facere moriendo: Illustrissimum sane & maximum dicitur Christus in morte nobis dedisse amoris testimonium Joh. xv. 13. sed id longe alia de causa dicitur quàm ab Adversariis intelligitur; quia scilicet moriendo animam posuit pro nobis, hoc est, non tantùm doctrinam suam confirmavit, sed loco ac vice nostra se substituendo pro nobis satisfecit. Secunda ratio Adversarium jugulat, nam si super morte & sanguine Christi sancitum sit novum fœdus, utique in morte solvi debuit λύτρον pro nobis debitum, & satisfactio justitiæ divinæ quæ fœderis istius fuit fundamentum, non potuit enim

Deus

Deus in gratiam redire cum creatura, illamque in communionem fœderis recipere, nisi prius justitiæ quæ peccato læsa fuerat probè litatum esset ut ostensum fuit in Disput. de Necessitate satisfactionis, ad cujus adumbrationem Deus sanguinem adhiberi voluit ad fœderis antiqui confirmationem: Exod. XXIV. Heb. IX. Verum quidem victimas etiam locum habuisse in fœderibus humanis sanciendis, unde phrasis orta *ferire fœdus* à feriendis victimis ad majorem certitudinem & perennitatem ab utraque contrahentium parte contestandam, ita feriendum esse docentes eum qui primus fœdifragus fuisset, de quo ritu vide *Livium* lib. 1. qui formulam fœderis antiquissimi inter P. R. & Regem Albanorum icti latissimè persequitur, & *Virgil.* lib. 8. Æneid. *Suet.* in *Claud.* cap. 35. sed à fœderibus humanis ad divinum argumentari quis velit? maximè cùm inconstantia & mutabilitas quæ in humanis facilè locum habet ab hoc quod à Deo pangitur, & in eo solo totum fundatur, procul removenda sit, ideoque sanguinem adhiberi ad constantiam hanc testandam necesse nihil fuit; Quid ergo? ad iram ejus placandam effusus est, qui finis præcipuus fuit sacrificiorum: Atque hinc patet quo sensu dicatur via per sanguinem dedicata: Heb. X. 19. non tantùm quia eam suo exemplo nobis præmonstravit, sed quia eam merito suo aperuit, nam ante ejus mortem via salutis erat planè invia, οὐρανὸς ἄβατος, Justitia Dei aditum paradisi gladio suo flammeo intercludente, sed jam sanguine Christi placatâ Dei irâ omnia nobis patent, cœlum panditur fidelibus, ita ut liberè & cum fiducia eò sequi possimus Christum præcursorem nostrum Heb. VI. 19. 20. Unde colligitur Christum appositissimè sacram Cœnam instituisse non in memoriam vitæ & resurrectionis, sed præcipuè mortis, quia in ea nobis dare voluit sigillum fœderis gratiæ & Sacramentum remissionis peccatorum & reconciliationis nostræ cum Deo, quod à morte Christi unicè & ἐξόχως pendet. Tertia ratio non inscitiam tantùm ejus prodit, sed & impietatem, dum in vanas argutias & elegantias sermonis convertit eas locutiones, quæ recondita proponunt mysteria, quasi S. Scriptores per merum ingenii lusum usi fuissent allusionibus absque ullo fundamento, quod quàm alienum sit à gravitate & majestate Spiritus S. in Scriptura loquentis, piis omnibus judicandum relinquimus; Imò κατὰ τὸ βίαιον fortiùs argumentamur, si sanguis fœderis antiqui & sacrificia victimarum legalium ad quæ alludit Spiritus S. expiationem carnalem faciebant, si redemptio & acquisitio propriè dicta pretium & satisfactionem important, omninò necesse est Christum in morte & expiationem & satisfactionem aliquam præstitisse, ut veritas figuris, & res vocibus apprimè respondeant.

XXXIX. IV. Absur. Positâ sententiâ Adversariorum, nulla erit Justitia illa Christi quæ toties à Paulo commendatur, tanquam fundamentum justificationis nostræ, & fons omnis nostræ consolationis & spei, cùm ait per eam nos justos constitui Rom. V. 18. in eâ nos inveniri Phil. III. v. 6. & esse in ipso 2. Cor. V. 21. eâ indui & tegi adversus criminationes Legis & Diaboli Rom. IV. 7. 8. Nam si

vera est ipsorum mens, Christus nil nisi exemplum nobis contulit & tota justitia fidelis in fide & obedientiâ mandatorum divinorum consistit, ita ut fides ipsa nobis imputetur in justitiam & reputetur per acceptilationem pro perfecta justitia apud Deum ut *Socinus* part.4. c.11. fusè probare conatur; Quid verò est totum Euangelium evertere si hoc non est? si enim fides imputatur pro justitia, falsò ergo dixerit Apostolus nos alienâ justitiâ justos constitui Rom. v. nos esse justitiam in Christo non in nobis, & deprehendi habentes non justitiam nostram quæ est ex lege, sed eam quæ est ex fide Jesu Christi, nam quis dicere sustineat fidem vel obedientiam non esse nostram? Imò quod gravius adhuc est & magis intolerandum confunditur Lex cùm Euangelio, vetus Fœdus operum, cum novo gratiæ Fœdere, cùm ex istorum mente utrobique per propriam obedientiam justificemur: Nec Paulus potuit antithesim toties instituere inter fidem & opera, cùm ex istis fides quà opus Deo gratum justificet.

XL. V. Absur. Metaphoricè & figuratè sine necessitate exponuntur quæcunque Scriptura de redemptione per Christum partâ, de pretio sanguinis, & ἀντιλύτρῳ quod pro nobis dedit, de sponsione & vadimonio ejusdem loco nostro suscepto expresse dicit innumeris in locis; Cùm tamen nuspiam hæc metaphora à Spiritu sancto notata sit, & verbis propriis explicata, quod necessarium erat imprimis ne in errorem periculosum incideremus, propriè interpretando quod figuratè tantùm & impropriè dictum est: unde vel defecisse Spiritum Sanctum in necessariis dicendum est, & non satis suorum saluti & fidei prospexisse; quod impium est vel cogitare, vel statuendum istas omnes locutiones propriè & verè prout sonant intelligendas esse, non figuratè tantùm & metaphoricè. VI. Si mors Christo infligi debuit ad testimonium perhibendum doctrinæ suæ de peccatorum remissione; Ergo remissio prius fuerit necesse est; Nam res ante sit oportet quàm testata fiat, rei enim existentia causa est testimonii non contra, sic mors potius effectus erit remissionis quàm remissio mortis. At Scriptura tamen dicit nos remissionem consequi per sanguinem Eph.1.7. Col.1.14. & sanguinem delere peccata nostra 1.Joh.1.7. Item sanguinis effusionem esse aliquid antecedens sine quo non fiat remissio: Heb.IX.22.

XLI. VII. Absur. *Officium Sacerdotale* Christi tollitur, vel cum Prophetico & Regio confunditur; sive oblationem mortis, sive intercessionem vitæ spectes, qui duo sunt actus muneris Sacerdotalis: Nam ad priorem quod attinet cùm mortuus supponatur Christus tantùm ad doctrinæ confirmationem, hoc ipso mortuus erit ut Propheta, & Doctor, non ut Sacerdos: Posteriorem verò non minus evertunt, Intercessionem dico, tum quia non potest statui actus propriè sacerdotalis, nisi quatenus sacrificii peracti virtute nititur, tum quia ἔντευξιν illam noluntipsi peragi precibus, & repræsentatione meriti, sed assiduâ & potenti salutis nostræ curâ, quod ad Regium munus, non verò ad sacerdotale pertinet: Scio passim id discriminis ab iis statui inter hæc duo munera, ut Regno quidem potestatem

ſtatem, Sacerdotio verò voluntatem nos juvandi & ſervandi adſcribant: Sed quis ſanæ mentis poteſtatem à voluntate tanquam duos diverſos duplicis muneris actus diſtinguat? An non boni Principis eſt, non tantùm poſſe juvare & ſervare ſuos ſubditos, ſed etiam ipſis benè velle? Cùm ergo diſcrimen illud nullum ſit, patet duo hæc munia perperam confundi & poſterius planè abrogari. Neque hîc obſtare poteſt quod iidem reponunt quicquid à Sacerdote expectamus, id omne ab ipſo ut Rege proficiſci poſſe, ut quod peccata expiet & purget, id enim fieri per deſtructionem hoſtium ſpiritualium peccati, mortis & Satanæ quæ Chriſto ut regi tribuitur: 1. Cor. xv. 24. 25. quod afflictis promptè ſuccurrat Heb. 11. 17. 18. id enim regii etiam eſſe muneris ad thronum ſuum accedentibus opem ferre. Nam 1. nihil obſtat ut duæ cauſæ ſociæ concurrant ad unum eundemque effectum producendum, quæ tamen eædem non ſint, aut in ſe mutuo incluſæ. 2. Etſi varia munera Chriſti ſeorſim in variis actibus conſiderentur, ut Propheticum in Euangelii præconio, Sacerdotale in mortis ſacrificio, Regium in Eccleſiæ & fidelium regimine, tamen plerumque in ſingulis actibus conjunguntur ſecundum varias illorum σχέσεις, verbi gratia, in morte Chriſtus egit ſimul ut Propheta, ut Sacerdos & Rex, Sacerdos *reſpectu Dei*, qui placandus fuit juſtitiâ perfectâ, Eph. v. 2. Rex *reſpectu Diaboli* qui debellandus fuit virtute & potentiâ ſummâ: Heb. 11. 14. Col. 11. 14. Propheta, Rex & Sacerdos *reſpectu hominum* qui *docendi* fuerunt hoc admirabili fidei & conſtantiæ *exemplo*, *purgandi pretioſo ſanguinis merito*, & *victoria ac triumpho donandi* divinâ hujus mortis & ſanguinis efficaciâ Apoc. XII. Quanquam ergo ad mortem qui propriè fuit actus ſacerdotalis concurrerit Chriſtus etiam quodammodo ut Rex & Propheta, non ſequitur tamen hæc munia permiſceri, unumquodque enim agit quod ſuum eſt, quemadmodum in iſtis operationibus θεανδρικαῖς divina & humana natura pariter concurrunt; Idem dicendum reſpectu interceſſionis, ad eam enim Chriſtus concurrit ut Sacerdos meritum ſanguinis ſui repræſentando, & ſimul ut Rex efficaciter illius virtutem applicando.

XLII. VIII. Abſ. Denique ne plura congeramus, ſequeretur unum Socinum cum pauculis ſuis aſſeclis vidiſſe in hoc palmario ſalutis articulo quod univerſam latuit puriorem Antiquitatem, imò cujus contrarium conſtanter propugnatum fuit. Nec difficile eſſet ſi Theſium ratio id pateretur, demonſtrare per ſingula ſæcula conſtantem fuiſſe hanc noſtram de *Veritate Satisfactionis* in Eccleſia Orthodoxa ſententiam, nec unquam niſi à Pelagianis, & maleſeriatis iſtiuſmodi hominibus vel in dubium vocatam vel negatam. Sed tempus eſt ut manum de tabula ponamus & diſputationi huic κατασκευαστικῇ quæ ſenſim & præter mentem plus juſto videtur progreſſa, colophonem tandem imponamus. Cùm ergo ex antecedentibus conſtet Chriſtum *verè Sponſorem* noſtrum factum fuiſſe, *verè* & non metaphoricè nos *redemiſſe*, *verè pro nobis* & loco noſtro *mortuum* eſſe & maledictionem factum, *verè peccata* noſtra non autoritativè tantùm per gratiam auferendo, ſed paſſivè in ſe recipiendo *portaſſe*, *verè agoniam* & *deſertionem pœnalem* ſenſiſſe, *verè* in *ſacrificiis* hilaſticis Vet. Teſt. *adumbratum* fuiſſe, concludamus fidenter ex præ-

præmissis D. N. Jesum Christum θεάνθρωπον divinæ Justitiæ pro peccatis nostris *verè satisfecisse ὅπερ ἔδει δεῖξαι.*

Ut constet Sententiam Orthodoxam non destitui purioris Antiquitatis suffragio, paucula ex innumeris damus Veterum Testimonia, quibus liquet piam hanc de Satisfactione Christi doctrinam constanter agnitam fuisse & creditam.

Justinus Martyr qui floruit circa ann. C. 150. *Dialo. cum Tryphone Judæo* pag. 177.

Τοῦτο ἐκεῖνο τὸ σωτήριον λουτρὸν ἦν ὃ εἵπετο τοῖς μεταγινώσκουσι καὶ μηκέτι αἵματι τράγων καὶ προβάτων, ἢ σποδῷ δαμάλεως, ἢ σεμιδάλεως προσφοραῖς καθαριζομένους, ἀλλὰ πίστει διὰ τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ, καὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ, ὃς διὰ τοῦτο ἀπέθανεν ὡς αὐτὸς Ησαίας ἔφη. &c. *Hoc illud salutare lavacrum fuit, quod eos est consequutum qui pœnitentiam egerunt; neque amplius hircorum & ovium sanguine, aut vitulæ cinere, similave oblationibus sunt expiati, sed fide per sanguinem Christi & mortem ejus, qui ea ipsa de causa mortuus est quemadmodum Isaias dicit* &c. ubi cùm expiatio facta dicatur non per sanguinem hircorum & ovium, sed per sanguinem Christi & mortem ejus qui ea potissimum de causa mortuus dicitur, ut fusè idem Author ibid. probat ex c. LIII. Isaiæ, satis ex eo liquet Christi Satisfactionem connotari quæ in expiatione necessariò includitur. Hoc ipsum verò luculentiùs probat pag. 252. ubi disertè habet Deum voluisse Christum omnium maledictiones in se recipere, quod fieri nequaquam potuisset, nisi ipse omnium loco substitutus, eorum pœnas revera tulisset, εἰ οὖν καὶ τὸν ἑαυτοῦ χριστὸν ὑπὲρ τῶν ἐκ παντὸς γένους ἀνθρώπων ὁ πατὴρ τῶν ὅλων τὰς πάντων κατάρας ἀναδέξασθαι ἐβουλήθη εἰδὼς ὅτι ἀναστήσει αὐτὸν σταυρωθέντα καὶ ἀποθανόντα &c. *Si ergo Deus rerum universarum parens, Christum suum ex omni mortalium genere omnium maledictiones excipere voluit, sciens quod eum crucifixum & mortuum suscitaturus esset &c.*

Tertullianus qui sub finem secundi seculi vixit.

Lib. adversus Judæos c. 13.

Christum oportebat pro omnibus gentibus sacrificium, qui tanquam ovis ad victimam ductus est, & velut agnus coram tondente se sine voce, sic non aperuit os suum.

Origenes Adamantius qui circa annum 230. floruit.

Homil. IV. in Numer.

Si non fuisset peccatum, non necesse fuerat Filium Dei agnum fieri, nec opus fuerat eum in carne positum jugulari, sed mansisset hoc quod erat in principio, Deus Verbum. Verùm quoniam introiit peccatum in mundum, peccati autem necessitas propitiationem requirit, & propitiatio non fit nisi per hostiam, necessarium fuit provideri hostiam pro peccato.

& *in Matt. c. 16. tract.* 11. Homo quidem non potest dare aliquam commutationem pro anima sua, Deus autem pro animabus omnium dedit commutationem

nem pretiosum sanguinem filii sui; Nec enim empti sumus corruptibili argento vel auro, sed pretioso sanguine agni immaculati.

Cyprianus qui Martyrio coronatus est circa annum 258.

Epist. 63. ad Cœcil. parag. 9.

Nos omnes portabat Christus, qui & peccata nostra portabat.

Idem de Passione Christi.

Causam mortis in te, *Christum alloquitur*, non esse Pilatus ipse prædixerat, & Caiphas mortem tuam pro inimico populo satisfacturam, cùm esset anni illius Pontifex, prophetaverat, & *mox*, Cùm originali morti nullum nisi in Christi morte potuerit esse remedium, nec reconciliare Deo potuerit exules & damnatos quælibet oblatio, nisi sanguinis hujus singulare sacrificium.

Eusebius Cæsariensis qui tempore Constantini Magni vixit.

Lib. x, de demonstra. Euangel. c.1.

Γέγονε γοῦν ὑπὲρ ἡμῶν κατάρα ὁ ἀμνὸς τοῦ θεοῦ ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου, ὅν, καὶ μὴ γνόντα ἁμαρτίαν ὁ θεὸς ὑπὲρ ἡμῶν ἁμαρτίαν ἐποίησεν ἀντίψυχον ὑπὲρ πάντων ἡμῶν προέμενος αὐτὸν ἵνα ἡμεῖς γενώμεθα δικαιοσύνη θεοῦ ἐν αὐτῷ *Factus est ergo pro nobis Execratio Agnus Dei qui tollit peccatum mundi, quem, etiamsi non novisset peccatum mundi, peccatum pro nobis fecit Deus, loco omnium nostrum vicarium eum substituens ut essemus justitia Dei in ipso.*

Et paulo post clariùs hoc ipsum argumentum exequitur cùm addit οὐ μόνον δὲ ταῦτα πράξας ὁ ἀμνὸς τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ ἡμῶν κολασθεὶς καὶ τιμωρίαν ὑποσχὼν ἣν αὐτὸς μὲν οὐκ ὤφειλεν, ἀλλ' ἡμεῖς τοῦ πλήθους ἕνεκεν τῶν πεπλημμελημένων, ἡμῖν αἴτιος τῆς τῶν ἁμαρτημάτων ἀφέσεως κατέστη, ἅτε τὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἀναδεξάμενος θάνατον μάστιγάς τε καὶ ὕβρεις καὶ ἀτιμίας ἡμῖν ἐποφειλομένας εἰς ἑαυτὸν μεταθεὶς, καὶ τὴν ἡμῖν προστετιμημένην κατάραν ἐφ' ἑαυτὸν ἑλκύσας, γενόμενος ὑπὲρ ἡμῶν κατάρα. *Non solùm verò hæc agens Agnus Dei, autor remissionis peccatorum nobis factus est, sed & pro nobis supplicio & pœna affectus, quam ipse non debebat, sed nos propter multitudinem peccatorum nostrorum; tum loco nostro mortem suscipiens & in se ipsum transferens flagra, injurias & ignominias nobis debitas, & ad se trahens maledictionem nobis paratam factus pro nobis maledictio.*

Athanasius Episcopus Alexandrinus qui sub Constantino floruit circa ann. 340.

De Incarnatione Verbi Dei. p. 52.

θανάτου γὰρ ἦν χρεία, καὶ θάνατον ὑπὲρ πάντων ἔδει γένεσθαι ἵνα τὸ παρὰ πάντων ὀφειλόμενον γένηται ὅθεν ὡς προεῖπον ὁ λόγος ἐπεὶ οὐκ οἷόν τε ἦν αὐτὸν ἀποθανεῖν (ἀθάνατος γὰρ ἦν) ἔλαβεν ἑαυτῷ σῶμα τὸ δυνάμενον ἀποθανεῖν ἵνα ὡς ἴδιον ἀντὶ πάντων αὐτὸ προσενέγκῃ &c. & ibid. p.66. καὶ τῷ τοιούτῳ τοῦ θανάτου τρόπῳ ἡ σωτηρία πᾶσι γέγονε καὶ ἡ κτίσις πᾶσα λελύτρωται; οὗτος ἐστὶν ἡ πάντων ζωὴ, καὶ ὡς πρόβατον ὑπὲρ τῆς πάντων σωτηρίας ἀντίψυχον τὸ ἑαυτοῦ σῶμα εἰς θάνατον παραδοὺς &c. *Morte enim opus fuit & mortem pro omnibus inferri necessum erat, ut quod ab omnibus debitum erat lueretur; Quamobrem*

obrem, ut dixi, Verbum quoniam mori non potuit utpote immortale, corpus sibi sumpsit quod mori poterat, illudque ut suum pro omnibus obtulit &c. Et alibi p.66. *Hoc mortis genere omnium salus parata est, & omnis creatura redempta; Hæc est omnium vita, & ut ovis pro omnium salute, vicarium succedaneumque suum corpus in mortem tradidit &c.* id ipsum fusè in eodem loco variis rationibus persequitur.

Basilius Magnus Archiepiscopus Cæsariensis in Cappadocia qui Valente imperante floruit an.370. & sub Gratiano obiit.

Homil. in Ps. 48. qui Hebr. 49.

Εὑρέθη ἕν, ὁμοῦ πάντων ἀντάξιον, ὃ ἐδόθη εἰς τιμὴν λυτρώσεως τῆς ψυχῆς ἡμῶν, τὸ ἅγιον καὶ πολύτιμον αἷμα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. *Inventum est unum cæteris omnibus præstantius pretium quod datum est in redemptionem animæ nostræ, sanctus & pretiosus sanguis Domini nostri Jesu Christi.*

Ambrosius Mediolanensis Episcopus qui Gratiano & Theodosio Imperantibus vixit ann. 374.

Lib. de Joseph, Patriar. c. 4.

Venditus est Joseph in Ægypto quia Christus venturus erat ad eos quibus dictum est Peccatis vestris venditi estis. Et ideo suo sanguine redemit quos propria peccata vendiderant. Sed venditus Christus conditionis susceptione non culpæ, peccatique pretio non tenetur, quia peccatum ipse non fecit. Pretio igitur nostro debitum, non suo ære contraxit, chirographum sustulit, fœneratorem removit, exemit debitorem, unus exsolvit quod ab omnibus debebatur.

Et li. de Esau. seu suga seculi c.7.

Deus ideo suscepit carnem, ut maledictum carnis peccatricis aboleret, & factus est pro nobis maledictum ut benedictio absorberet maledictionem, integritas peccatum, indulgentia sententiam, vita mortem, suscepit enim mortem ut impleretur sententia, satisfieret judicato per maledictum carnis peccatricis usque ad mortem. Nihil ergo factum est contra sententiam Dei, cùm sit divinæ conditio impleta sententiæ. &c.

Et li. III. de Virgin. sub finem.

Eramus oppignerati malo creditori peccatis; contraximus chirographum culpæ, pœnam sanguinis debebamus. Venit Dominus Jesus suum pro nobis sanguinem obtulit; Et mox *Ergo & te dignum gere tali pretio, ne veniat Christus, qui te mundavit, qui te redemit, & si te in peccato invenerit, dicat tibi, Quæ utilitas in sanguine meo? Quid profert tibi dum descendo in corruptionem? &c.*

Augustinus qui in initio V. Seculi vixit

Lib.14. contra Faustum Manichæum c. 4.

Suscepit Christus sine reatu supplicium nostrum, ut inde solveret reatum nostrum, & finiret etiam supplicium nostrum.

Enarratio in Ps. 95.

Tenebantur homines captivi sub diabolo, & dæmonibus serviebant, sed redempti sunt à captivitate. Vendere enim se potuerunt, sed redimere non potuerunt.

runt. Venit Redemptor, & dedit pretium, fudit ſanguinem ſuum, & emit orbem terrarum: Quæritis quid emerit? Videte quid dederit, & invenite quid emerit; Sanguis Chriſti pretium eſt. Tanti quid valet? Quid niſi totus orbis? Quid niſi omnes gentes? &c.

Et Serm. 141. *de Tempo.*

Dominus noſter Jeſus Chriſtus communicando nobiſcum ſine culpa pœnam, & culpam ſolvit & pœnam. &c.

Idem lib. 4. *contra duas Pelagianorum Epiſtolas. c.* 4.

Sicut ſolus ideo factus eſt hominis filius, ut nos per illum Dei filii fieremus: Ita ſolus pro nobis ſuſcepit ſine malis meritis pœnam, ut nos per illum ſine bonis meritis conſequeremur gratiam. Quia ſicut nobis non debebatur aliquid boni, ita nec illi aliquid mali, &c.

Leo Magnus qui tempore Theodoſii Junioris florebat an. 440.

De paſſi. Serm. XIII.

Quamvis in conſpectu Domini multorum ſanctorum precioſa mors fuerit, nullius tamen inſontis occiſio propitiatio fuit mundi. Acceperunt juſti, non dederunt coronas, & de fidelium fortitudine exempla nata ſunt patientiæ, non dona juſtitiæ. Singulares quippe in ſingulis mortes fuerunt, nec alterius quiſpiam debitum ſuo funere ſolvit, cùm inter filios hominum ſolus Dominus noſter Jeſus Chriſtus extiterit, in quo omnes crucifixi, omnes mortui, omnes ſepulti, omnes etiam ſunt ſuſcitati.

Anſelmus qui Cantuarienſis Archiepiſcopus factus eſt ann. D. 1093.

Lib. de Concepti. Virgi. & pecca. Orig. c. 21.

Dicit aliquis, ſi non habent ſinguli peccatum Adæ, quomodo aſſeris nullum ſalvari ſine ſatisfactione peccati Adæ? Nam qualiter juſtus Deus exigit ab illis ſatisfactionem quod non habent? Ad quod dico, Deus non exigit ab ullo peccatore plus quam debet; ſed quoniam nullus poteſt reddere quantum debet, ſolus Chriſtus reddidit pro omnibus qui ſalvantur, plus quam debetur.

ΕΠΙΜΕΤΡΑ RESPONDENTIS.

I. *An in probanda S. Scriptura committamus Circulum, an verò Pontificii?* N. prius. A. poſterius.

II. *An Dei Decretum & Concurſus tollat contingentiam rerum vel eum peccati authorem faciat?* N.

III. *An Chriſtus ſit unicus noſter Mediator?* A.

IV. *An Paulus de ſe ut regenito loquutus ſit in poſtrema parte capitis ſeptimi Epiſtolæ ad Rom.?* A.

V. *An verba S. Cœnæ,* Hoc eſt corpus meum *tropicè ſint intelligenda, an literaliter?* A. Prius N. Poſterius.

VI. *An decretum ſynodi Hieroſolymitanæ fuerit perpetui Juris?* D.

VII. *An quis bonâ conſcientiâ Pontificiorum Sacris intereſſe poſſit?* N.

DISPUTATIO DECIMA.

Quæ Octava eſt

DE

SATISFACTIONIS CHRISTI VERITATE.

Reſpondente JOHANNE MELONO *Syiacenſi Aquitano.*

THESIS PRIMA.

QUAMVIS abſolutâ priori & potiſſimâ Diſceptationis, quam inſtitueramus, parte, quæ circa Orthodoxæ ſententiæ *κατασκευὴν* verſatur, animus non eſſet ulterius progredi ad *ἀνασκευὴν* argumentorum, quibus *οἱ ἐξ ἐναντίας* ſalutarem hanc veritatem eunt oppugnatum, ne terminos theſium videremur prætergredi. Quando tamen hoc etiam non ingratum fore cognovimus, pio ſtudioſorum deſiderio ſatisfacere non gravamur, & præcedentibus diſputationibus hanc etiam attexere, quæ præcipuorum ſophiſmatum, quibus hac in parte uti ſolent hæretici, ſolutionem aperiat.

II. Cùm verò multiplici argumentorum genere pugnent, quo faciliùs & clariùs procedat tota hæc velitatio, ad ſex capita ea revocamus. Primò enim contendunt *Satisſactionis* doctrinam *ἄγραφον* eſſe quæ nec expreſsè, nec æquipollenter in Scriptura tradatur, 2. eſſe *impoßibilem* ratione *Dei* Judicis cui ſatisfaciendum fuit, 3. ratione *Chriſti* ſatisfacientis, 4. ratione *pœnæ* quæ ad ſatisfactionem requiritur. 5. ratione *hominum* reorum, pro quibus ſatisfactio fieri debuit, 6. denique varia abſurda graviſſima inducere. Itaque ſi ſemel demonſtraverimus nec inauditam in Scriptura, multo minus illi adverſam eſſe, nec impoſſibilem vel à parte Dei, vel Chriſti, vel pœnæ, vel hominum ipſorum, ſi nihil abſurdi poſt ſe trahere probatum fuerit, cauſæ nihil erit cur admitti non poſſit & debeat.

III. Primò Ergo à *Scripturæ ſilentio* argumentantur: Quæcunque doctrina, inquiunt, nec expreſsè & totidem verbis in Scriptura traditur, nec terminis æquipollentibus, falſa eſt & erronea, quia nobis cum ſcriptura loquendum eſt & cum ea tacendum: At nec ſatisfactio nec quidquam quod ſatisfactioni æquipolleat, in ſcriptura docetur; Ubi enim legas Chriſtum pro nobis ſatisfeciſſe? omnem pœnam juſtitiæ Dei pro nobis perſolviſſe? peccata noſtra in ſe ut vadem derivaſſe

vasse & cætera ejusmodi quæ satisfactioni respondent? Rationem hanc urget imprimis *Christoph. Ostorod.* Institu. c.35. & *Catechc. Racovi.* c.8. de morte Christi q. 14. *istius opinionis* (nostram intelligit) *assertores nunquam perspicuas scripturas afferunt, ad probandam istam opinionem, verum quasdam consecutiones nectunt, quibus, quod afferunt, efficere conantur, quas admittere æquum est cum scripturis necessariò adstruuntur, ita ubi scripturis repugnant, eas nullam vim habere certum est.*

IV. Respondeo 1. ad major. peccari insufficienti enumeratione, res enim aliqua potest esse in Scriptura, non tantùm expresse & αὐτολεξεὶ vel explicite, & καθ' ἰσοδυναμίαν. sed etiam implicitè & κατὰ συνακολουθίαν: sane quod nullo modo in Scriptura traditur, meritò suspectum esse debet, imò tanquam falsum & adulterinum explodi, at quod non extat quidem αὐτολεξεὶ & κατὰ τὸ ῥητὸν, sed κατὰ τὴν διάνοιαν vel *æquipollenter*, vel *consecutivè*, necessariâ, proximâ & evidenti consequentiâ, non continuò erroris potest argui, non minus enim de Scriptura esse censetur, quàm id quod totidem verbis in ea traditur, *nec enim*, ut bene olim Hieronymus in Cap.1. Gal. *in verbis Scripturarum est Euangelium, sed in sensu, nec in superficie, sed in medulla, non in sermonum foliis, sed in radice rationis.* Imò cùm norit Deus quid ex dictis suis legitimè colligi possit, eo ipso dixisse censendus est quicquid ex Verbo suo necessariò & evidenter colligitur. Atque huc pertinet utilissimus aphorismus Gregorii Nazianzeni qui disputans adversus Pneumatomachos, Spiritus Sancti divinitatem nullo Scripturæ loco proditam vociferantes, de Scripturæ more & usu agit his verbis Oratione XXXVII. τὰ μὲν, inquit, οὐκ ἔστι, λέγεται δὲ, τὰ δὲ ὄντα, οὐ λέγεται, τὰ δὲ οὔτε ἔστιν, οὔτε λέγεται, τὰ δὲ ἄμφω καὶ ἔστι, καὶ λέγεται, *Rerum aliæ non sunt, sed dicuntur*, ut cùm Deus dicitur in Scriptura dormire, *& aliæ cùm sint minimè dicuntur*, ut ingenitus ἄναρχος, *& aliæ nec sunt nec dicuntur*, ut improbus Deus, homo non compositus, *aliæ & sunt & dicuntur*, ut Deus, homo, Angelus. Sic licet voces ipsæ quibus utimur ad explicandum aliquod mysterium non extent, modò res ipsæ vel aliis verbis, vel consecutivè ex Scriptura colligantur, sufficit: Nec alia fuit praxis Christi & Apostolorum, qui sæpissimè per consequentias dogmata varia demonstrant, ut resurrectionem mortuorum, Matt.XXII. v.29. ex Exod.III.v.6. & præcipuum totius Euangelii articulum, Jesum Mariæ filium, esse Messiam illum in V. T. patribus promissum passim in libr. Act. & Epist. Apost. hoc enim totidem verbis non habetur in V. Test., sed per Consequentias tantùm elicitur: Non alia Patrum veterum, qui ad imitationem Christi & Apostolorum consequentiis ex Scriptura in confutandis hæreticis passim usi leguntur, nam ut isto stratagemate plerumque utebantur hæretici in hæresibus suis defendendis ut exigerent à patribus probationes ex Scriptura αὐτολεξεὶ deductas, ut de Arianis, Macedonianis & aliis probari facilè posset; Ita methodus illa velut absurda & futilis à patribus semper fuit explosa, vide *Tertullian*, lib. de *specta*. c.3. *Athan.* de *Syn. Arimi*, *&* *Seleus.* *&* *de decre. Syn. Nic.* & *Dial. contr.*

 Mace-

Macedon. T.2. Atha. qui tamen *Maximo* ab Eruditis tribuitur; Adde *Gregor. Nazianz.* orat.37. ubi egregiè perstringit hærentes syllabis & literis, & elegantissimo elogio istos vocat alphabetarios sophistas, συκοφάντας τῶν ὀνομάτων, & inquit eos συλλαβαῖς ἀκολουθεῖν καὶ ἀφεῖναι τὰ πράγματα, innuitque se potius respicere τὰ νοούμενα, quàm τὰ λεγόμενα: Et *Maximum Monachum* qui solidè hoc ipsum argumentum aliquot orationibus exequitur præsertim oratione πρὸς τοὺς κελεύοντας μὴ πιστεύειν, *Augustin.* epist.174. & lib.3. contra Maximinum c.3. Maximino improbiùs flagitanti ut disertis ac nudis scripturæ verbis probaret Spiritum Sanctum esse adorandum: *quasi non ex iis,* inquit, *quæ legimus, aliqua etiam quæ non legimus intelligamus,* quibus & ista Chrysostomi consentanea sunt tom.7. in 1.Cor. λέγεται γὰρ γεγράφθαι, καὶ ὅταν μὴ διὰ τῶν ῥημάτων, ἀλλὰ δι' αὐτῶν τῶν πραγμάτων κείμενα ᾖ ἐπὶ τῶν ἱστοριῶν ἢ ὅταν αὐτὸ μὲν νόημα κείμενον ᾖ μὴ ἐπ' αὐτῶν δὲ τῶν ῥημάτων: *dicitur enim scriptum esse etiam quando non verbis, sed rebus ipsis sita fuerunt in historiis, aut quando ipse quidem sensus fuerit positus, sed non ipsis iisdem verbis.*

V. Ex quibus, ut hoc obiter dicamns, luculenter colligitur, quàm absurda sit & ludicra illa nova & syllabica Sophistarum disputandi ratio, quam à veteribus hæreticis desumptam, infœliciter hoc nostro seculo renovarunt post *Cardin. Perronium, Guntherius, Veronius, Regurtius Jesuitæ, Vallenburchii* fratres, aliique istiusmodi agyrtæ & Circulatores, quâ putant se de nostris posse facilè triumphare si petant expressa loca Scripturæ quæ dicant v.g. Pontificem Rom. esse Antichristum, Missam non esse sacrificium ἱλαστικὸν, non dari purgatorium, &c. Sed ut jam olim à Patribus profligatum est hoc hæreticorum vanissimum commentum, ita & nunc à nostris non semel jam confutatum est solidissimè; utpote quod non modo Scripturarum sacrarum & veterum Patrum praxi repugnet, omnem usum sive theoreticum sive practicum Scripturæ tollat, hominem homine exuat, sed & arma atheis derisoribus, & quibuslibet hæreticis subministret ad fidei mysteria convellenda. Neque sic tamen putandum nos sufficientiæ & perfectioni scripturarum quidquam detractum ire, nam & de Scriptura esse dicimus, quidquid vel explicitè vel implicitè in ea continetur, & perfectio hæc ad dogmata ipsa propriè pertinet, non verò ad voces ipsas est extendenda, quas liberum & integrum Ecclesiæ fuit semper excogitare ad explicandas res ipsas Scripturis, contentas adversus novatorum & hæreticorum fraudes & corruptelas: Fatemur Ecclesiam potuisse vocibus istis, quæ in scriptura non comparent *absolutè* carere contentam rei veritate prout in scripturis proponitur, nec de iis contendendum anxiè putaremus, modo res ipsa vocibus expressa arctè retineretur, ut bene observat *Calvinus* noster lib.1. Instit. c. 13. Verùm *relatè* ad hæreticos quorum fraudes & præstigiæ patefaciendæ erant & latebræ excutiendæ, prudenter olim repertæ & utiliter hactenus sunt usurpatæ ad saniorem doctrinam ab ipsorum cavillis tum secernendam tum vindicandam: nam si in confessionibus fidei & formulis consensus nulla adhiberentur verba, nisi quæ in Scriptura extant, discerni non possent fideles ab

in-

infidelibus qui Scripturam admittunt: Sed id semper cavendum est, ut, si verba mutentur res tamen eadem semper maneat: Ita in argumento de quo agimus, etsi vox ipsa *Satisfactionis* vel meriti Christi ut & *vox Trinitatis*, & ὁμουσίας non expressè legatur in Scriptura, rejici tamen non debet quasi planè ἄγραφος, quum & res ipsa clarissimè in ea contineatur, & phrases aliæ sint & voces æquipollentes plurimæ ex quibus non minus certè & perspicuè eadem veritas eruitur: Quid enim sibi vult Scriptura cùm toties testatur Christum esse sponsorem nostrum, ἱλασμὸν & ἀντίλυτρον qui peccata nostra portavit & propter iniquitates nostras traditus est, qui factus est peccatum & maledictio pro nobis, qui suo sanguine nos redemit, & pro nobis ac loco nostro mortuus, ut ex ejus vulneribus sanatio nobis extaret, quid, inquam, hisce & innumeris aliis phrasibus hujusmodi sibi vult Scriptura, si satisfactionem veram & propriè dictam Christi non docet? Sed quia hæc in antecedentibus jam excussa sunt, non opus est ut actum agamus, hoc tantùm notamus, nostros Satisfactionis voce usos esse magis, quia cum Pontificiis humanas satisfactiones asserentibus res ipsis erat, qui ideo mutuata à pontificiis voce satisfaciendi vim soli Christo adscripserunt.

VI. 2. Agnoscimus cum Adversariis distinguendas esse consequentias quæ educuntur ex Scripturis *necessarias* & *evidentes* ab *obscuris* & *probabilibus*, *proximas à remotis*, ἐμφύτους & *innatas* à *violentis illatis* & παρεισάκτοις, & illas tantùm, non has esse recipiendas, sed negamus secundi ordinis esse consecutiones illas quas ad mysterii hujus probationem elicimus, imò necessarias & proximas ac evidentes esse pertendimus; nam si Christus nos à maledictione redemit ipse factus pro nobis maledictio, quid clarius est quàm loco nostro satisfecisse, & eas quas commeriti eramus pœnas tulisse, si se dedit ἀντίλυτρον pro nobis, si proprio sanguine nos redemit, si habemus ἱλασμὸν in ejus sanguine, quid proclivius est quàm inde colligere Christum pretium illud quod debebatur Justitiæ divinæ pro nobis persolvisse & subrogatione sui in locum nostrum factâ, ut in victimis olim fieri solebat, nostram redemptionem obtinuisse: ita ex aliis facile est ostendere, tantùm abesse ut consequentiæ istæ repugnent Scripturæ, ut falsò clamitant adversarii, ut apertissimè & maximè propriè ex iis educantur.

VII. 3. Κατὰ τὸ βίαιον si omnes phrases & terminos quibus articuli fidei explicantur in scripturis κατὰ τὸ γράμμα extare oportet, nihilque necessarium sit ad salutem & de fide, quod in Scripturis de verbo ad verbum non extet ut *Smalcius* asserit contra *Graverum*, cadunt multi articuli religionis Socinianæ: ostendant enim nobis ubi legatur Christum Servatorem tantùm exemplarem esse, Redemptionem ejus metaphoricam, mortem esse sequelam naturæ, non pœnam peccati, ubi sit vox *acceptilationis*, qua in hoc mysterio tam frequenter utuntur & alia id genus. 4. Etsi hoc vocabulum totidem syllabis scriptum legeretur, nondum tamen satisfactum esset impietati Socinianæ, nec adversarii à præconcepta opinione recederent, sed suis etiam glossematis istud corrumpere & eludere conarentur, quod

in

in aliis phrasibus ejusdem generis factum; Nam qui τὸ ἀπολυτρῶν & ἀπολύτρωσιν, ἀντίλυτρον, ἱλασμὸν, κατάραν variis sophisticationibus enervare satagunt, quid ni pariter satisfaciendi & satisfactionis verbum depravarent? Et ne de eo dubitemus, audiamus *Socinum* ipsum, quem non puduit hæc verba effutire, lib. 3. de Serva. c. 2. *si vel unus saltem locus inveniretur, in quo satisfactionis pro peccatis nostris Deo per Christum exhibitæ mentio fieret, excusandi fortaße viderentur. Ego quidem etiamsi non semel, sed sæpe in sacris monimentis scriptum extaret, non idcirco tamen ita rem prorsus se habere crederem.* Eant ergo qui proprias & expressas voces hîc requirunt, quando ne quidem se Scripturæ credituros profitentur licet apertè & expresè loqueretur, quis fucum & fraudem non animadvertat, quis impietatem non execretur? quæ scripturam procul esse jubet, ut ratio sola judex & norma fidei hîc sedeat: sed nos non sic didicimus Christum.

VIII. II. Obj. *ex parte Dei impoßibilem* esse *Satisfactionem* ex eo probare conantur, quod Deus proponatur passim in Scriptura ut condonans gratis & misericorditer peccata omnia nostra; Jam si remittit gratis, inquiunt, quomodo satisfactionem vel postularet vel admitteret, quid remissioni magis contrarium quàm vera & plena satisfactio: Si respondeas invicem quidem pugnare Remissionem & Satisfactionem, sed tum demum cùm ab eo satisfactio proficiscitur, qui remissionem vel consecutus est vel consequi debet, posse autem optimè consistere, cùm uni remittitur, alius verò pro eo satisfacit, regerunt inanem esse responsionem; 1. illi non posse dici debitum remitti pro quo datur qui plenè satisfaciat, quid enim opus remissione ubi nullum amplius debitum est, nullum autem esse amplius debitum, ubi jam plene pro eo satisfactum est, 2. ut debitum remittatur non satis esse debitorem, quamvis ipse nihil solverit, liberari, sed necesse esse obligationem illam solâ creditoris liberalitate omnino extingui, ut jam nec ipse debitor, nec alius ejus loco substitutus creditori quidquam pendere debeat, 3. si alius debitum in se transferat, commutatum quidem bene dici debitorem, sed non posse dici debitum remissum, quando ad ultimum usque quadrantem creditor recepit quod debebatur, 4. si Christus loco nostro solvit, in eo & cum eo nos solvisse censeri, at si solvisse censemur, non jam ex gratia diceretur Deus peccata remittere, sed ex justitia, quia injustum esset apud Deum solutione semel præstita nos non absolvere. 5. nos Pontificios solere refellere qui gratiam & remissionem peccarorum cum satisfactionibus suis conciliant, hoc potissimum nomine, quod hæc simul stare non possint, non posse ergo hîc duo hæc benè conjungi; sic argutatur Socinus de *Serva. lib. 3. c. 2.* & *Crelli. cont. Grot.*

IX. Sed has profanorum hominum vitilitigationes non difficile est refellere. 1. *per concessionem* fatemur nos solâ Dei gratiâ & mera misericordia nostri respectu salvari, adeoque per veram & propriè dictam peccatorum remissionem, sic enim fœdus legale ab Euangelico distinguitur, in illo siquidem in nobis propriâ obedientiâ fœlicitatem consequi debuimus ex justitia Dei, in isto vero salutem in alio

alio obtinemus ex gratia. Sed negamus tamen inde ſequi non poſſe nos ſatisfactione Chriſti ſalvari; peccatur enim *Elench. oppoſit.* opponuntur hîc tanquam contraria & ἀντιδιῃρημένα, quæ componenda ſunt ut ſubordinata, *gratia Dei* & *pretium* à Chriſto perſolutum, *remiſſio* & *ſatisfactio:* Fateor quidem ſi reſpectu *ejuſdem* & ad idem referantur, aliquam eſſe contrarietatis ſpeciem, neque enim gratiâ poteſt dici ſalvari qui proprio merito ſalutem obtinet, nec remiſſio illi fieri cenſetur qui ſolutionem debiti in propria perſona præſtitit: at ſi de diverſis dicantur, ita ut gratia fiat debitori, pretium verò vel ſatisfactio exigatur à Vade, tantùm abeſt ut ſe mutuò tollant, quin potiùs neceſſariò ſe ponunt, potiſſimum ubi agitur de Judice qui & ſummè ſit miſericors & ſummè juſtus, qui non poſſit proprietatem alteram cum diſpendio alterius explicare, quod hîc etiam factum videmus; nam ut gratia fieret nobis, pretium exactum fuit à Chriſto, & ut poſſent remitti nobis peccata noſtra, pro nobis ille ſatisfacere debuit; Unde Scriptura hæc duo tanquam indivulſo nexu conjuncta paſſim proponit, *gratiam Patris*, & *juſtitiam ſeu* redemptionem *Filii*, juſtificationem noſtram ſeu remiſſionem peccatorum à Deo nobis indultam, & ſatisfactionem ſeu pretium à Chriſto perſolutum, ut ſub lege expiatio peccati per victimas facta conjungitur cum remiſſione ejuſdem, quæ peccatori concedebatur, *expiabit eum ſacerdos & remittetur ei*, Lev. IV. 5. ſic nihil frequentius in Scriptura occurrit quàm Chriſtum ſe ipſum pro nobis ἀντίλυτρον dediſſe, & tamen nos gratiâ ſalvari, unde miſſio & paſſio Chriſti pro nobis præcipuus dicitur eſſe dilectionis divinæ effectus, Joan. III. 16. Rom. V. 8. I. Joan. IV. 9. & locus eſt imprimis illuſtris, Rom. III. 24. 25. ubi utrumque conjungitur *juſtificamur gratis gratia Dei per redemptionem quæ eſt in Chriſto, quem Deus præſtituit placamentum in ejus ſanguine per fidem.* Vides, ut juſtificatio gratuita non opponatur, ſed componatur & ſubordinetur redemptioni & pretio per Chriſtum ſoluto. Itaque *gratia Dei* quum prædicatur in negotio ſalutis excludit tantùm *merita* & *opera noſtra,* quæ nulla dari poſſunt ubi illi locus eſt, non verò Juſtitiam & ſatisfactionem Chriſti, quâ magis ſtabilitur & efficax redditur.

X. Fruſtra verò adverſus hanc reſponſionem noſtram reponunt, 1. non poſſe dici debitum remitti quod planè ſolutum eſt & pro quo datur qui planè ſatisfaciat; Quia aliud eſt loqui de *rebus*, aliud de *perſonis,* aliud de *debito pœnali* ſeu *reatu perſonali*, ut aliter judicabant Judæi בדיני ממונות in *litibus pecuniariis*, aliter בדיני נפשות in *litibus animarum* ſeu criminalibus. In rebus pecuniariis perinde eſt à quocumque ſolvatur debitum, ſive à debitore ipſo, ſive à ſponſore fiat ſolutio, ſufficit ad liberationem ut alius id ipſum quod in obligatione erat, ſolvat, nec creditor dici poteſt remittere, ſi ipſi ſemel ſolutio fuit præſtita, & hæc ſolutio talis eſt, quæ ipſo facto reum vel debitorem liberat, quia illud ipſum ſolvitur quod eſt in obligatione: Sed longè aliter de *reatu* ſeu *debito pœnali* judicandum eſt, illud enim eſt *perſonale,* quod ex rigore legis perſonam ream efficiendo pœnæ eam ſubjicit; Ideoque ad id ut ipſo facto reus liberetur non ſufficit ut alius pro ipſo ſolvat, ſi-

 qui-

quidem in obligatione est pœna illius qui peccatum commisit, & *noxa caput sequitur* nisi accedat indulgentia judicis; si ergo ista pœna non infligatur ipsi reo, sed in alium quempiam transferatur, & si judex solutionem illam ab alio præstitam, quam non tenetur admittere, sed ex rigore juris recusare potest, in gratiam Rei acceptat & admittit, nonne rectè eo sensu & satisfactionem à Vade recipere, & simul pœnam peccatori & Reo remittere dicetur, debitum exigere & tamen personæ debitrici parcere, quatenus alium in ejus locum subrogari ex mera misericordia passus est? Ita nihil obstat quominus Christus id ipsum quod debebamus solverit, & tamen Pater nobis semper ex gratia peccata remittat, quando non modo vadem & sponsorem qui satisfaceret ipse de suo dare voluit, non à nobis expectare, sed etiam solutionem ab ipso præstitam liberè acceptare, & nobis absque ullis meritis nostris imputare dignatur, ut hîc habeamus semel & simul *legis impletionem* & *relaxationem*, opus gratiæ & justitiæ, solutionem debiti & ejus condonationem, lex impletur quia solvitur pœna lege sancita, sed relaxatur quia non solvit præcisè is qui debebat, sed alius, justitia est quod peccatum punitur, gratia quod peccatori parcitur, solutio est quia pretium datur & ἀντίλυτρον justitiæ divinæ perfectè respondens, remissio verò quia nihil tale à delinquente exigitur, prius in Christo, posterius in nobis locum habet. Porrò cum legis aliquam relaxationem urgemus, non admittimus *acceptilationem* Socinianam, nam acceptilatio solutio est imaginaria tantùm, & fictio juris quâ acceptum fertur quod quis solvere tenebatur, perinde ac si vera intervenisset solutio, at nos veram solutionem à Christo esse datam antea probavimus.

XI. Neque hîc putandum per relaxationem istam Deum aut *mutabilitatis* alicujus argui, aut *peccati*; Nam ad prius quidem quod attinet, quamvis diversissimi sint voluntatis divinæ effectus, non potest tamen mutabilis dici, quia hos ipsos effectus ex decreto suo immutabili producit, ita enim ab æterno immutabiliter apud se constituerat dispensationis suæ rationem in hoc vel illo mutare; mutaretur sanè si cum mutatione effectuum mutaret voluntatem, sed cùm eadem semper sit & immota, ne mutationis quidem umbra in eo deprehenditur. Posterius verò multò minus illi potest tribui, nam etsi justitia ex qua nascitur pœnarum retributio sit Deo naturalis ac proinde immutabilis, exercitium tamen istius justitiæ liberum est & à sapientia determinatur diversimodè in iis scilicet quæ sunt *juris positivi*: Nam quædam sunt *juris naturalis* & indispensabilis ut pœnam peccato omni deberi, quædam verò *juris liberi*, ut peccatorem omnem in propria persona plectendum esse: sic relaxabiles non sunt leges scelus prohibentes, vel quæ ex irrevocabili aliquo decreto fluunt, qualis est hæc de damnandis impœnitentibus, sed leges pœnales in quibus irrevocabilis decreti nota non apponitur, quæque in jure positivo aliquo modo fundantur, si non quoad rem ipsam, saltem quoad modum & circumstantias, dispensationem aliquam admittere possunt juxta Dei bonitatem & sapientiam.

XII. Sed

XII. Sed quid opus, inquies, remiſſione, ubi nullum amplius eſt debitum? nullum enim eſt amplius debitum, ubi jam plenè pro eo eſt ſatisfactum. *Reſp.* damus nullam poſſe concipi remiſſionem ubi nullum amplius eſt debitum, & nullum eſſe debitum ubi plena debiti ſolutio & ſatisfactio intercedit, ſed plena ſatisfactio diſtinguenda eſt, alia enim ita dicitur quoad *rem* ſive ſubſtantiam ipſam pœnæ quæ ferenda eſt, quando ſpecies pœnæ à lege denuntiata fertur, alia quoad *modum* ſive *perſonam* & ſubjectum quod pœnam illam ferre debuit; priori ſenſu pleniſſima ſatisfactio data eſt à Chriſto, ſiquidem mortem à lege impoſitam tulit; at poſteriori non item, quia debebamus legi *pœnam propriam*, hoc enim eſt ejus ἀκριβοδίκαιον, ut reus in propria perſona pœnam debitam ſuſtineat juxta illud *anima quæ peccavit morietur*, Ezech. XVIII. & Chriſtus *pœnam* tantùm *vicariam* pro nobis ferre potuit, nec enim pœna propria in alium transferri potuit, ideoque ſolvit quidem id omne quod debebamus pleniſſimè, ſed non planè eodem modo quo debebamus: Unde hac in parte locus ſemper fuit gratiæ ac remiſſioni, quatenus judex acceptando pœnam vicariam per quandam ἐπιείκειαν remittit nobis propriam & perſonalem, quæ ex rigore legis debebatur, in admiſſione vicarii eſt pœnæ remiſſio, in ejuſdem loco noſtro ſubrogatione eſt ſatisfactio.

XIII. Quod verò ſecundo loco afferunt ut debitum remittatur non ſatis eſſe debitorem nihil ſolvere, ſed requiri etiam ut creditor nihil exigat, ſed merâ ſua liberalitate obligationem illam extinguat; In eo peccant ſemper falſa hypotheſi, non poſſe remiſſionem cum ſatisfactione conſiſtere, quod ut de *propria* damus,ita de *aliena* negamus: Neque ad remiſſionem ſtatim requiritur ut creditor nihil exigat, ſufficit ut à debitore nihil exigatur, remiſſio enim hîc propriè ad debitorem ſpectat, non ad creditorem; itaque ubi plenè liberatur, ita ut nihil ab eo creditor exigat, quis illi debita remiſſa neget? liberalitas & gratia creditoris ſive potius judicis ſatis luculenter in eo demonſtratur quod illi abſolutè parcat, licet aliunde juſtitiæ ſuæ voluerit proſpectum. Dices, ſed remiſſio debet eſſe omnimoda juris extinctio reſpectu ejus quod verè dicitur remitti. *Reſp. totalis* eſt & non partialis *juris extinctio* reſpectu *perſonarum* quæ erant in obligatione, & à quibus juſtè potuiſſet exigi pœna, ſed non obſtat quin *totalis* etiam & plena ſit *ſatisfactio* reſpectu *ſponſoris* nobis ab ipſo Deo pro ſua miſericordia dati.

XIV. *Inſtit.* 3. Sed ſi ſolutio ab alio præſtita eſt, bene commutatus quidem dicitur debitor, ſed non poteſt dici debitum remiſſum, quando ad ultimum uſque quadrantem creditor exigit quod debebatur. *Reſp.* & commutatus debitor eſt, & debitum remiſſum bene dicitur; Nam etſi ex tranſlatione peccatorum in Chriſtum, & ſolutione ab ipſo præſtita bene dicatur in locum noſtrum ſubrogatus; non minus tamen rectè principali debitori debitum cenſetur remiſſum, quando ſolutio propria quæ ab ipſo debebatur ipſi remittitur & acceptatur aliena,nec tantùm nihil ab eo exigitur, ſed Deus ipſe de ſuo vadem ipſum qui ſolveret dedit;

itaque summa Dei liberalitas hîc locum habet, tum quia solus per se, licet offensus, πολυποικίλῳ sapientia & ineffabili misericordia viam hanc reconciliationis faciendæ illibatâ suâ justitiâ invenit, solus ad eam viam aperuit per missionem filii, solus acceptat & nobis imputat solutionem præstitam; Sic gratia duplex est, 1. in datione Vadis qui satisfaceret. 2. in satisfactionis admissione, quæ rejici poterat: Frustra vero hîc reponitur liberationem fieri propter satisfactionem, siquidem satisfactione præstita vi illius liberatur ab obligatione debitor aut reus, ideoque non oriri à liberalitate creditoris: nam utrumque optimè conjungi potest, & satisfactio in Christo debitum solvens, & gratia in patre satisfactionem illam dans & acceptans, liberatio ergo fit quidem positâ satisfactione, sed vis liberandi sive fundamentum liberationis non est simpliciter à satisfactione seu solutione illa, quà tali, sed ab ea, quatenus pro solutione admissa est per liberalitatem creditoris aut judicis; sic obligatio perimitur intercedente semper ipsius creditoris aut judicis actione, qui prius illam satisfactionem admittit ut fiat, deinde factam ratam habet & debitorem aut reum consequenter liberat.

XV. *Inst.* 4. Sed quo tandem pacto remittere Deus potest ex gratia si remittit ex justitia; remittit autem ex justitia, quia, solutione semel præstita, non potest non remittere, injustum quippe esset peccatores pro quibus Christus satisfecit, non absolvere. *Resp.* scrupulus facilè tollitur distinctione *justitiæ*, nam vel sumitur pro *justitia distributiva* quæ obligationem & commensurationem quandam infert, vel pro *justitia fidelitatis & decentiæ*, quæ meram dispositionem liberalitatis divinæ & constantiam in promissis notat. priori modo verum est, si peccata condonentur ex justitia, non condonari ex gratia, quia gratia & justitia opponuntur; sed negamus ex hac justitiâ condonari nobis peccata etiam posita solutione, nam, ut jam diximus, Deus ex rigore legis non tenebatur admittere hanc satisfactionem, & potuisset solutionem propriam exigere quæ à nobis debebatur: Itaque quod voluit admittere solutionem & pœnam vicariam, gratiæ fuit & misericordiæ divinæ, per benignam quandam ἐπιείκειαν summum jus legis temperantis; si verò posteriori sensu justitia intelligitur, concedimus quidem ex justitia condonari, quia ex pacto gratiæ Deus pollicitus est remissionem peccatorum credentibus in Christum, ita ut propter veracitatem & fidelitatem suam non possit non beneficium hoc nobis concedere; Cæterùm justitia hæc tantùm abest ut pugnet cum gratia, quin potius eam supponat & adstruat, 1. Joh. 1. 8. Rom. III. 26. 27.

XVI. Quod 5. loco affertur de satisfactionibus humanis, quæ à nobis vulgò rejiciuntur ea potissimum de causa, quòd gratiæ Dei repugnent, & cum ea stare nequeant, neque causam Adversariorum juvat, neque nostræ obest; quasi eadem esset satisfactionis Christi ratio: At longum latumque intercedit discrimen; satisfactiones humanæ nostræ sunt, ideoque cum gratia ἀσύστατοι, quæ opera omnia nostra excludit, nam *si ex operibus, non ex gratia*, Rom. XI. 6. quis enim gratis remissum ei debitum dixerit, à quo pars ejus aliqua exsoluta est? quis sonti gratis condona-

donatum crimen,pro quo pœnas dedit? Satisfactio verò Christi aliena est & divina, ideo gratiæ conjuncta est & subordinata, quæ eam non excludit,sed supponit.

XVII. Secunda Classis rationes continet ex quibus conantur probare à *parte Christi* impossibilem esse istam satisfactionem. 1. Quia si Christus pro nobis satisfecit, satisfecit ergo sibi ipsi, quando ex hypothesi nostra supponitur esse Deus,cui debet fieri satisfactio : at hoc absurdum esse vel ex hac una ratione evincitur, quia sic sequeretur eum simul & semel dare & accipere solutionem, simul & semel fore iratum & placatum; iratum quia postulat, placatum verò quia exhibet satisfactionem, quæ omnino contradictionem aliquam involvere videntur. *Resp.* I. neg. conseq. pecca. falla. à dicto secundum quid &c. Si Christus satisfecit,non statim satisfecit sibi ipsi præcisè loquendo ut *Christo*, sed satisfecit sibi *ut Deo* & Dei filio : differunt verò, ut notum, Θεὸς & Θεάνθρωπος, Filius Dei & Mediator; illud enim naturam notat, hoc officium, illud absolutè & in *genere entis* eum designat, istud vero relatè ad Oeconomiam & in *genere moris* : Sanè si Mediator fuisset tantùm Deus, satisfaciendo, sibi etiam absolutè & simpliciter satisfecisset, sed cùm duæ sint naturæ in persona Mediatoris,divina & humana, non statim satisfacit apud se ipsum omnimodè, imò contra quia satisfactio fit à natura humana, & exhibetur naturæ divinæ, satisfactio potest dici quadantenus terminari ad alterum. 2. cùm Pater in hoc mysterio per miram quandam accommodationem referat personam Judicis offensi apud quem fieri debet satisfactio, ut Christus suscepit personam Vadis, & Pater sit alius à filio, ut Filius est alius à Patre, eo sensu semper satisfactio & mediatio erit ad alterum.

XVIII. 3. Min. neg. neque enim statim absurdum est eundem satisfacere sibi ipsi, distinguatur modò *satisfactio*, quæ duplex est, vel *privata*,quâ compensatur damnum privatum, vel *publica*,quâ reparatur injuria publica. primo modo damus neminem sibi ipsi propriè satisfacere, quia sic de suo acciperet, & sibi ipsi solveret,quod revera esset absurdum, & scenam aliquo modo saperet : sed alio non item, ut si quis incurrit in mulctam, potest magistratus mulctam pro illo solvere ut legibus satisfiat, sic sibi ut privatus judici satisfaciet; quid,nonne potest contingere ut judex ipse reus fiat legis violatæ? fac ergo eum ita justum esse,ut semet ipsum damnet,tunc certè sibi ipsi tanquam reus judici revera satisfaciet: At nemo, inquit Socinus, sibi ipsi aliquid solvit : Esto,neque enim agitur de pecunia solvenda, sed de pœna luenda, quid obstat autem cur non possit aliquis ut legis comminationi & judicis officio satisfaciat, sibi ipsi pœnam lege denunciatam, vel per se, vel per alios infligere? Jam autem in condonatione peccatorum vel satisfactione ista de qua disputamus, ut alibi fusiùs est ostensum, Deus non est spectandus ut persona privata vel creditor & ut pars offensa, quæ damnum aliquod patitur, sed ut persona publica, ut Dominus & Judex,ut Rector universitatis, cujus est majestatem Legum sartam tectamque tueri; non agitur ergo vel de solutione pecuniæ, vel de reparatione damni illati, vel de privata satisfactione, quâ satisfit personæ

offensæ quà offensa est, sed de satisfactione publica quâ satisfit legis comminationi, atque adeo Judici quà Judex est, sive is sit pars offensa, sive non, sic modo id fiat quod lex exigit vel à peccatore, vel ab eo qui sustinet ejus personam, sive sit à judice separatus, sive conjunctus, perinde est, satisfactum est legi, & quia legi, etiam judici, id quod satis est: Deinde quid est cur hoc genere satisfactionis non possit aliquis sibi ipsi satisfacere, nonne potest aliquis sibi ipsi lex esse, se accusare & condemnare, de se judicare ut de gentibus perhibet Paulus Rom.11.12. & de fidelibus, 1.Joan.111.20.21. cur ergo non poterit sibi ipsi satisfacere?

XIX. Quia sequeretur, inquies, eundem dare simul & accipere solutionem, esse debitorem & creditorem, esse iratum & placatum, quæ sunt ἀσύστατα. *Resp.* 1. falsum supponi eundem secundum idem & eodem respectu dare & accipere satisfactionem, dat eam ut homo, vel ut Immanuel, accipit eam ut Deus, dat eam ut θεάνθρωπος, accipit eam ut λόγος, dat eam ut Mediator, accipit eam ut Judex. 2. falsum etiam est hîc Deum & Christum simul & semel iratum & placatum, aliud enim est esse actu jam *placatum* positâ irâ & vindictæ desiderio, aliud benevolum & *placandum*, Deus qui dat vadem & Vas qui solvit, non statim potest dici placatus eo ipso, quia placatio supponit satisfactionem præstitam, sed bene potest dici placabilis vel placandus, quia prono & benevolo affectu fertur ad placationem vel admittendam vel faciendam, placabilem autem esse & iratum non pugnant, sed optimè possunt simul consistere, vel maximè, quod ut ira satisfactionem exigit quâ fiat placatio, ita placabilitas eò tendit ut aliquâ commoda ratione ira tollatur & justitiæ satisfiat: Nihil ergo absurdi est si dicamus Deum & Christum iratum simul fuisse & misericordem ac placandum, neque vel iram quâ accendebatur in peccatum meritò, misericordiæ viam præclusisse quâ ferebatur erga peccatores, vel misericordiam quâ nos complectebatur & quâ impulsus fuit ad dandum ἀντίλυτρον pro nobis abrogasse justitiam quæ legis comminationi vult absolutè satisfieri: nimirum ut Deus duas veluti personas in hoc negotio sustinebat, unam partis offensæ, alteram judicis, is quatenus ut pars offensa spectatur, odium & cupiditatem vindictæ omnino deposuit, versaque in misericordiam irâ, quoniam quo minus peccatores resipiscentes justificarentur impediebat legis comminatio & officium judicis, constituit hoc impedimentum tollere, & cùm aliter fieri hoc non posset quàm transferendo pœnam in Filium Dei vadem nostrum, & Pater misericordiâ motus illum misit, & Filius charitate ineffabili inductus se ipsum tradidit, sed ut Judex & legum Custos non potuit iram deponere, antequam legi violatæ factum fuisset satis: planè ut inter homines idem Magistratus & Princeps qui ab alio offensus est, poterit & simul iratus esse reo quà *publicus Magistratus* legisque vindex, ne delictum patiatur abire impunè, quod legis authoritatem violaret, & simul misericors & propitius ad privatum affectum non modò injuriam sibi illatam condonando, sed & modum sapienter excogitando quo legi publicæ satisfiat, vel ipse fidejussorem dando, vel mulctam aut pœnam ferendo.

XX. *Obj.*

XX. *Obj.* II. Ratione *Christi impossibilem* esse satisfactionem probant, quia pro se debuit eam legi obedientiam, quam in meritum & redemptionis nostræ λύτρον impendere necesse habuit; at si pro se debuit, non potuit pro nobis & loco nostro præstare, nam quod debetur eo ipso quo præstatur & solvitur, propriè dicti meriti rationem habere nequit, quippe inter conditiones meriti notum est eam semper recenseri, ut res sit indebita: Quòd autem Christus pro se hoc ipsum debuerit quod pro nobis tenebatur pendere, obedientiam scilicet vitæ seu legis mandatorum impletionem, triplici ratione probant, 1. quia *homo* fuit & filius Adæ, at omnis Creatura qua Creatura obsequium tenetur præstare Creatori suo & legem ab eo positam implere, 2. quia fuit *Israëlita* & *filius Abrahæ* adeoque fœdere illo populi sancti comprehensus & sub eo natus: unde dicitur *factus ὑπὸ νόμον*, Gal. IV. 6. Sic dicit *implendam esse sibi omnem justitiam*, Matt. III. 15. 3. quia summus Sacerdos fuit, qui ut illo munere defungi posset, debuit esse Legi perfectè conformis Heb. VII. 26. Si ergo pro se debuit legem implere, non potest ea in meritum & satisfactionem seu debiti nostri solutionem imputari: hoc argumentum urget imprimis Socinus p. 3. c. 5. Jam *verò manifestum est*, inquit, *Christum quia homo natus fuerat, & quidem, ut inquit Paulus, factus sub lege, legi divinæ quæ æterna est & immutabilis servandæ, non minus, quàm cæteros homines obnoxium fuisse, alioqui potuisset Christus æternam Dei legem negligere sive aliam universam, si voluisset, infingere, quod impium est vel cogitare*, & paulò post, *quo circa nec etiam pro aliis magis quàm quilibet alius homo legem divinam servando satisfacere potuit, quippe qui ipse eam servare omnino teneretur.*

XXI. Gravis hîc in speciem attingitur difficultas *de subjectione Christi legi divinæ*, quæ Orthodoxos ipsos inter se non ita pridem in partes divisit. Nos litem hanc nostram non facimus, paucis tantùm observamus quæ facere possunt satis argumento quod hinc petitur ab Adversario contra Satisfactionis veritatem; Duo ergo hîc demonstranda breviter suscipimus. 1. subjectionem illam legi sive obedientiam vitæ debitam fuisse à nobis, & ad redemptionem nostram omnino necessariam. 2. potuisse illam pro nobis à Christo præstari, atque adeo eam rectè in partem meriti & satisfactionis ejus venire, & nobis imputari. Et ad prius quidem quod attinet; Cùm lex duo vulgo contineat, *mandata* quæ facienda sunt, & *sanctiones pœnales* quæ peccatori ferendæ imponuntur, duobus etiam modis impleri censetur; primò *quoad mandata* obedientiâ vitæ seu actionibus à lege præscriptis: 2. *quoad sanctionem* passione mortis seu latione pœnarum, quæ à lege transgressoribus denunciantur: Utraque verò hæc impletio respectu hominis peccatoris requirebatur ad ipsius liberationem; Nam licet in *statu integro* ad unum tantùm obligatus esset, nimirum ad obedientiam, quia nondum peccaverat; tamen in *statu destituto* & post peccatum ad utrumque obligari tantùm abest ut absurdum sit, ut non possit aliter fieri; ad *obedientiam obligatur* quà *Creatura & homo* qui nunquam non tenetur ad obedientiam Deo præstandam, *ad pœnam quà peccator & reus*, qui est debitor pœnæ ex peccato; obligatio ad obedientiam absoluta est, quæ semper

manet

manet, positâ semel Creaturâ & Creaturâ fœderatâ in quocumque statu; at obligatio ad pœnam est tantùm ex hypothesi præcedentis inobedientiæ, illa de ratione officii est quod exhibere tenemur Deo ut Creatori & Domino, ista de ratione reatus & pœnæ quam solvere debemus Deo ut Judici & legislatori; Utraque verò simul consistere potest, nam ut servus nequam qui herile mandatum exequi neglexit, eóque officii neglectu pœnas commeritus est, non desinit propterea ad illud idem præstandum obligari, non secus ac si res adhuc integra esset, & qui decoxit omnia sua bona non propterea solvitur à nexu æris alieni; Sic etiam qui peccando sic Dei legem transgressus est, ut pœnæ constitutæ sit factus obnoxius, ad eam tamen implendam obstrictus manet nihilo secius; Ita utraque illa impletio quia à nobis debita à Christo sponsore nostro debuit perfici.

XXII. II. Necessitas utriusque istius impletionis patet ex natura Legis & salutis nostræ ratione; Nam cùm salus non tantùm in liberatione à morte sita sit, sed & in vitæ donatione; Et Lex promissionem vitæ non det *patienti*, sed *facienti*, *fac hoc & vives*; utique necesse fuit ad vitæ istius & salutis consecutionem, legem patiendo & faciendo implere, ut & remissio peccati per satisfactionem, & jus ad vitam per meritum obtineretur, ex illa redemptio à morte, ex isto introitus in cœlum: Nam quod quidam hæc duo necessaria simul esse negant, sed alterutrum tantùm, quia inter vitam & mortem nihil sit medium, & qui semel per pœnarum lationem à morte liberatus sit, eum eo ipso jus ad vitam obtinere, ac per consequens aliâ impletione activâ nequaquam indigere; in eo falsa hypoth. nituntur, quòd hæc duo statuant contraria ἄμεσα inter quæ nullum dari possit medium: Fateor inter *mortem & vitam* simpliciter, non dari medium; sed inter *mortem* & *vitam beatam* intercedere potest vita misera & mortalis, vel vita pia & sancta, sed quæ sit adhuc in statu viæ, non patriæ; Quis enim neget posse Deum aut potuisse sic hominem peccatorem ab inferis & æterna morte liberare, ut interim eum in gloriam cœlestem statim non eveheret, & vitæ æternæ fruitione non bearet & cumularet? Nempe vel vitam ei in terris largiendo, vel in Adami statum rejiciendo ad opera, vel etiam annihilando. Ita multa interesse poterant inter flammas gehennæ, & cœli gaudia, inferni dolores & paradisi delicias: liberationem à carcere sequitur statim libertas, sed non statim diadema & thronus. Josephus poterat quidem solvi ex vinculis, sed non erat necesse statim ut Ægypto præficeretur; Mephiboseth potuit è squalore & situ educi, sed non statim necesse erat eum ad Davidis mensam vocari; Multum erat manumitti, & libertos fieri, sed liberos pronunciari & hæredes, hic cumulus & apex est misericordiæ. Sic aliud est beneficium quum Judex facinorosum à morte absolvit condonando ei delicta, aliud quum Senatoria dignitate dignum judicat; Ita aliud est beneficium quo nos Deus absolvit à pœna, aliud quo nos dignos judicat præmio. Fateor quidem duo ista beneficia individuo nexu inter se conjungi, ita ut cuicunque remittuntur à Deo peccata, illi etiam detur jus ad vitam: sed certum tamen est esse

esse distincta; & si sese invicem consequuntur, id non fit statim ex natura rei, sed ex voluntaria Dei dispensatione, quæ ita statuit, ut nullus esset status intermedius, in quo peccatores sic æternæ morti eximerentur, ut regni cœlorum non forent participes.

XXIII. At Paulus tamen, inquies, videtur Rom.IV. vs.6.7.8. ex Davidis testimonio ista duo beneficia confundere, & Imputationis Justitiæ & Remissionis peccatorum innuere æquipollentiam, quum ait Davidem hominis beatitudinem constituere in Imputatione Justitiæ absque operibus, quia eandem fœlicitatem collocat in Remissione peccatorum; *Beati quorum remissæ sunt iniquitates & quorum tecta sunt peccata*, ubi prius per posterius probat, quod absurdum esset, nisi essent æquipollentia & reciproca. Resp. Paulus non argumentatur ab æquipollentia, sed ab ἀλληλεχίᾳ & individuo nexu, & mutua consecutione istius beneficii, quæ nititur individuo nexu causarum utriusque, non quidem ex natura rei, sed ex Dei gratiosa & liberali ordinatione, qui nemini remittit peccata, quin ei imputet justitiam; 2. quando Apost. remissioni peccatorum beatitatem tribuit, hoc fit opposite ad justitiam inhærentem, non imputatam, quam necessariò supponit, & sic synecdo. partem pro toto intelligit, quia ubi est remissio, non potest non esse beatitudo. Cæterùm quòd in sola peccatorum remissione totum justificationis beneficium non consistat, & ex jam dictis constare potest, & ex eo, quod aliud sit à reatu peccati exolvi, aliud Jus ad vitam consequi; nimirum Justificatio dupliciter intelligi potest, vel ut liberetur à pœna reus, vel ut insuper mercede & præmio coronetur. prior respectus sola remissione peccatorum absolvitur, sed posterior, qui locum habet cum liberatione à pœna quæ habetur per remissionem, postulat juris ad vitam collationem, quæ obtinetur per obedientiam.

XXIV. Dices, sed positâ semel peccatorum remissione per pœnæ lationem, superflua videtur obedientiæ impletio, quia si peccata omnia remittuntur tum commissionis, tum omissionis, eo ipso censentur peccatores nihil commisisse mali, & nihil omisisse boni, qui verò eo loco habentur, perfectè justi sunt, eoque ipso jus habent ad vitam. Resp. Sed hîc iterum pecca. fals. hypoth. Nec enim cui peccata omissionis & commissionis remittuntur, statim judicatur nihil mali commisisse, & nihil boni omisisse, hoc enim & rei ipsius veritati, & justo Dei judicio repugnaret; Sed tantùm à debita propter omissionem officii, & delicti commissionem pœna liberatur; sed ut justus perfectè censeatur qui jus ad vitam habeat, necessaria est præterea perfecta legis obedientia, quæ conditionem semel positam impleat; *Justus* E. dicatur cui peccata omnia remittuntur *justitiâ Innocentiæ*, quia posita hac remissione innocens censetur & nulli amplius pœnæ subjacet, sed non *justitiâ obedientiæ*, cui præmium vitæ debetur, quia non potest dici adhuc eo ipso implevisse mandata. Nimirum aliud est carere vitio, aliud omnia, quæ præscripta sunt, præstitisse. Adamus illud habuit, non hoc; Unde etsi injustus non poterat dici, quia nullum dum peccatum in illo statu commiserat, non poterat tamen Justus

vocari Justitiâ perfecta, quæ ad felicitatem requirebatur, Ita non quisquis nihil omisit, statim omnia implevisse censetur.

XXV. Hoc verò utrumque in una Christi obedientia & justitia occurrit, quæ duplicem hanc σχέσιν habuit, & *meritoriam*, & *satisfactoriam*, quia & à reatu mortis nos liberat, & jus vitæ & immortalitatis nobis acquirit, ideo dicitur *liberare à maledictione & adoptionem conferre*, Gal.IV.4. *propitiare peccata*, & *justitiam seculorum adducere*, Dan.IX.24. *lavare à peccatis* & *facere Reges & Sacerdotes* Apo.I.5. quò pertinet illustris locus Act.XXVI.18. ubi apertè *remissio peccatorum* distinguitur *à sorte inter sanctos* id. à jure quod consequimur ad vitam, *ut accipiant*, inquit Christus de gentibus, *remissionem peccatorum & sortem inter sanctificatos per fidem quæ est in me.* Non modo educit ex carcere, sed in throno regio collocat, ex inferno in paradisum, ex cœno in cœlum evehit; Clavis obedientiæ Christi non tantùm aperit abyssum mortis ut ex ea egrediamur, sed & sacrarium cœli reserat ut eò intremus.

XXVI. Nec hìc audiendus *Socinus* qui meritum negat dari posse ubi est satisfactio, quòd hæc sit solutio debiti de jure, hoc verò opus indebitum. Hoc enim etsi verum esse posset de satisfactione quâ quis exsolvit debitum proprium, qui enim ita satisfacit, nihil meretur, nec sui, nec creditoris respectu, quia præstat opus debitum de jure; At de Satisfactione quâ quis solvit debitum alienum, falsum est, potest enim dici pro alio mereri dupliciter, & respectu *Debitoris*, de quo bene meretur indebitè solvendo pro eo debitum, & sic opere indebito acquirendo ei immunitatem à debito, & faciens eam ei ex indebita debitam de Jure. Tum respectu *Creditoris*, maximè si pactum aliquod singulare intercessit positâ tali solutione admittendi eam non modo in remissionem debiti, sed & in acquisitionem juris indebiti. Juxta duplicem hanc σχέσιν bene Christus dicitur meritus, gratis exolvens justitiæ divinæ debitum alienum 1. respectu nostri, quia nobis immunitatem id. remissionem peccatorum acquisivit Eph.I.7. 2. respectu Dei ex pacto & dispensatione singulari, quâ Deus obedientiam filii sui non tantùm in satisfactionem peccatorum, sed & in meritum vitæ acceptare voluit, de qua Is.LIII. 10. *Postquam animam posuerit in sacrificium pro peccato, videbit semen, prolongabit dies & beneplacitum Domini prosperabit in ejus manu*, sic Paulus ad Heb.c.IX.15. hoc pactum indicat, cùm ait *Ideo factum esse Mediatorem novi Testamenti, ut morte intercedente ad redemptionem transgressionum quæ in primo fœdere fuerunt, promissionem æternæ hæreditatis vocati accipiant*, nec aliud vult Apost. Col.I.19.20. cùm ait *Placuisse Patri ut in eo habitaret omnis plenitudo & per ipsum reconciliare sibi omnia, factâ pace per sanguinem ipsius &c.* Eodem etiam respiciunt alia loca Ro.III.24.25. Phil.II.7.8. Heb.II.9.10.

XXVII. Cæterùm quibus actibus Christus vel satisfecerit, vel meritus sit, anxiè disquirendum non putamus, quia utrumque hoc effectum conjunctim à tota & integra causæ virtute, puta Christi obedientiâ & justitiâ, proficisci existimamus, nec

nec enim jus ad vitam nobis ante partum eſt, quàm peccatum fuerit expiatum, nec rurſus antè expiatum eſt peccatum, quàm lex ipſa fuerit impleta, non alio potuit quàm obedientiæ ſacrificio favor Dei conciliari: nec ulla potuit obedientia reatum & pœnam amoliri, præter eam quæ ad extremum uſque demiſſionis gradum producta eſt: Meruit ergo ſatisfaciendo, & merendo ſatisfecit; Tantæ efficaciæ fuit ejus perfecta obedientia & tanti meriti ejus pleniſſima ſatisfactio, ut per illam *jus Legis in nobis impleatur*, Rom. VIII. 4. nec tantùm à morte liberemur, ſed & vitam conſequamur. Atque hinc colligimus quo loco *Juſtitiæ* Chriſti *imputatio* habenda ſit in juſtificatione; non tanquam pars quæ reſpondeat peccatorum remiſſioni, ut quidam ex noſtris non ſatis accuratè videntur ſtatuiſſe, qui volunt remiſſionem peccatorum præcedere, cui ſuccedat imputatio juſtitiæ; ſed ut fundamentum & cauſa quæ geminum effectum poſt ſe trahat, *remiſſionem peccatorum* & *jus ad vitam*; Nam ex eo quod juſtitia Chriſti nobis imputatur, ſequitur & peccata nobis remitti, & jus ad vitam concedi, & ratio eſt evidens, quia nihil poteſt à Dei conſpectu peccata noſtra tegere, niſi veſtis illius applicatio, ſeu Juſtitiæ imputatio, quemadmodum non prius animo concipi poteſt tegi nuditatem corpoream, quàm corpori veſtis applicetur & inducatur; Itaque in Juſtificatione concipimus per & propter unius juſtitiæ perfectiſſimæ Chriſti imputationem tum tegi, & deleri peccata noſtra, ac proinde nos ab ira & maledictione æternâ liberari, tum etiam ut perfectè juſtis jus ad vitam & hæreditatem cœleſtem dari, quia una eademque iſta juſtitia tam fuit perfecta, ut non modò pro peccatis, in quæ incurreramus, ſatisfecerit, ſed etiam vitam, à qua excideramus, nobis acquiſiverit.

XXVIII. Ex quibus jam liquet utramque legis impletionem à nobis debitam fuiſſe, & à Chriſto præſtitam; hoc autem bene potuiſſe jam demonſtrandum eſt, quod ex ſolutione objectionis antea poſitæ conſtare facile poterit, ſic verò illa ſe habet. Quod quis pro ſe debet, non poteſt pro alio ſolvere, at Chriſtus pro ſe debuit hanc legi obedientiam E. Reſp. 1. ad majo. pecca. falla. *à dicto ſecundum quid.* Quod quis pro ſe debet non poteſt pro alio præſtare, Si ſit *perſona privata* concedo, ſi ſit *perſona publica* Nego. Nam perſona publica ſub duplici σχέσει conſiderari poteſt, ut ſuam & ſimul aliorum fœderatorum vel ſibi intimè conjunctorum vicem ſuſtinens, ſic Conſul ſuo & civitatis nomine cum hoſte inducias facit, Rex pro ſe & pro populo fœdera cum principibus ſancit: ſic primus Adam ſecundi typus, Rom. V. 14. ſibi ſuiſque lapſus eſt, Levi fuit decimatus in perſona Abrahæ, Heb. VII. Ita etſi Chriſtus pro ſe debuiſſet legem implere, non ideo tamen minus pro nobis præſtare potuiſſet, quia hîc non ſpectandus eſt ut *perſona privata*, ſed ut *publica*, ut *Caput* Eccleſiæ, ut *ſponſor* & Vas fidelium, qui omnia pro ipſis factus eſt, ut Pater novi ſeculi, Iſa. IX. 6. & ſeminis ſancti quod poſt ſe videre debuit, Iſa. LIII. 10.

XXIX. 2. ad Min. per negat. Chriſtus enim pro ſe non debuit obedientiam illam per quam legi ſatisfecit, ſed pro nobis, ratio eſt, quia non pro ſe homo &

Mediator fieri voluit: itaque ad probation. Mino. resp. per limita. Quicumque pro se & suo loco vel Abrahæ factus est filius, is quoque pro se & suo nomine ad legem implendam tenebatur, qui verò non pro se, sed pro aliis vel homo fieri vel Israelita nasci voluit, is quoque non pro se, sed pro aliis ad legem quamlibet implendam obligatus est. At Christus non pro se, sed pro nobis homo factus est juxta illud, *Puer natus est nobis, Filius datus est nobis* Isa. IX. 6. Nec enim ulla ratio erat in Christo, qui æqualis erat Patri, propter quam vel carnem nostram suscipere & in ea non formam hominis tantùm, sed & servi assumeret, in ea se exinanire & obedientiam fieri usque ad mortem crucis deberet, sed pro nobis ista omnia præstita fuerunt; Ut propter nos homo factus non propter se: Ita propter nos, non propter se, Legi se subjicere voluit. Simili res potest illustrari, quemadmodum qui pro alio fidejussit, antea liber, jam debitor factus est, ac debitum solvit non pro se, sed pro alio, ita ut solutio illa alteri imputetur, ita Christus hominem se pro nobis faciendo, se quoque non pro semet, sed pro nobis legi divinæ debitorem fecit ac debitum exsolvit, id est legi obsequium non pro se, sed pro nobis præstitit, adeò ut nobis à Deo imputetur quidquid Christus hac in parte gessit. Sic qui prius liber & sui juris, amici liberandi causâ se alieno subjicit imperio, sive se ei in servitutem tradendo, sive alia quavis ratione libertate sua cedendo, simul atque in ditionem concessit alienam, illius jam servus & subditus factus est, cujus regnum est ingressus: Sed quemadmodum illuc se contulit, non sui ipsius, sed amici sui gratiâ; Ita etiam non pro se, sed pro amico suo servitutem illam servit, & quodcunque obit in ea conditione ministerium, id in amici bonum cedit, illique à Domino imputatur. Id ipsum de Mediatore, servi formam pro nobis assumente, ut in ea se Legi divinæ per omnia subjicere posset, meritò asseritur, adeoque ut non pro se, sed pro nobis venit, ita non pro se, sed pro nobis servitutem illam serviit, non pro se, sed pro nobis se Legi paternæ subjecit, ut Mediatoris munus pro nobis exequeretur.

XXX. Hinc ad triplicem rationem antea allatam patet responsio, sive enim Christum ut hominem simpliciter & Adæ filium spectes, sive ut filium Abrahæ & Israelitam, sive ut summum Sacerdotem, non bene inde colligas pro se simpliciter Legem implere debuisse; Sanè si pro se simpli. ex aliorum hominum sorte & conditione factus esset vel Adæ vel Abrahæ filius, id. vel homo vel Israelita, utique pro se & suo nomine ad Legem implendam obligatus fuisset, moralem quidem quâ homo (quippe homini latam absolutè) cæremonialem autem & politicam qua Israelita, quippe solis Abrahæ posteris latam, & eos solos obligantem; Sed quia non pro se, sed pro aliis & homo fieri, & ex Isacidarum stirpe nasci voluit, ideo non pro se, sed pro aliis ad Legem quamlibet implendam obligatus est, pro iis nempe, pro quibus aut humanam naturam induit, aut ex tali gente & familiá naturam illam assumere dignatus est. Denique ad Sacerdotis munus quod attinet, Fateor eum cui tale munus commissum erat, ut eo defungi posset, debuisse

esse

esse purum, sanctum, ab omni macula & labe alienum, ut ait Apost. Heb. VII. id. Legi perfectè conformem; Sed nego propterea pro se & suo nomine eum Legi divinæ subjectum fuisse; Alias pro se debuisset hostias & victimas offerre, id. sui ipsius esse Mediator, quod contradictionem involvit; Debuit quidem purus & sanctus esse & Legi divinæ perfectè conformis ad hoc, ut Pontifex & victima esset idonea; Sed aliud est esse Legi conformem, aliud eidem subjectum esse, Aliud est Legi obsequium debuisse qua Pontificem, vel ut illo summi Sacerdotis officio fungeretur, aliud verò id debuisse pro se; Imò contra, si debuit ut Pontifex, debuit ut Mediator, quicquid autem fecit ut Mediator, illud non pro se debuit aut fecit, sed pro nobis tantùm.

XXXI. III. Resp. Ad min. Distinguenda est *Subjectio Legi divinæ*, duplex enim esse potest, Alia *naturæ*, Alia *œconomiæ*, prout Lex potest considerari vel ut generalis & communis, quæ fertur omnibus in quocunque statu constitutis, vel ut specialis, quæ homini fertur in certo statu & peculiari aliqua de causa. Illa *absoluta* est & indispensabilis, quæ Creaturam respicit in *statu naturæ* simpliciter quà Creatura est; Ista *relativa* est σχετική, quæ refertur ad hominem in *statu viæ* constitutum, cum conditione laboris & operis, & sub obligatione vitam ex ea merendi; Illa *æterna* est & immutabilis, quandiu enim Creator est & Creatura, tamdiu hæc illi subjecta debet esse, nec magis de hoc jure dispensare potest Deus, quàm se ipsum abnegare; At ista *libera* est & mutabilis, quæ tamdiu durare debet, quamdiu homo est in statu viæ, postquam enim metam attigit, & curriculum seu stadium obedientiæ propositum absolvit, tunc subjectione illa exolvitur; Creatura nunquam eximi potest à statu naturali, sed potest à statu viatoris, in quo debet mandata implere ad vitam consequendam; Illius fundamentum est Jus Creatoris αὐτοκρατορικὸν in Creaturam, & dependentia naturalis Creaturæ à Creatore; Sed istius fundamentum est voluntaria dispensatio Creatoris, qui hoc vel illo modo potest cum Creatura pacisci; Supponitur quidem dependentia naturalis, quæ in nullo statu à Creatura separari potest, sed non sufficit, nisi superaddatur speciale pactum; Ita juxta diversum Creaturæ statum, & diversum Legis finem & modum potest diversa esse subjectionis ratio, & modo negari, modo affirmari.

XXXII. Sic ut ad præsens institutum hoc applicetur, Dico duplicem fuisse in Christo subjectionis speciem; Prima *naturalis* fuit & necessaria, Secunda, *œconomica* & libera, Illa in *statu naturæ*, quà fuit Creatura, quæ Creatorem suum amare & illi morem gerere tenetur, Ista in *statu humilitatis* & *viæ*, qua fuit Mediator, qui personam peccatorum debuit sustinere, & pro aliis satisfacere & mereri; Nec enim mandatum fuit tantùm datum Christo generale obediendi Deo, cui omnes ex æquo tenentur, sed in specie sese tanquam vadem loco peccatorum substituendi, & ea omnia præstandi & patiendi, quæ necessaria erant ad opus redemptionis exequendum, vi fœderis cum ipso initi. Quoad priorem damus Christum subjectum fuisse legi communi subjectione naturali, quatenus homo & creatura fuit, huic enim legi etiam Angeli ipsi in cœlo & spiritus consummati, qui sunt in patria,

subjiciuntur, nemo enim est qui non teneatur summè amare Deum & illi obsequi; Sed respectu posterioris verum est dicere Christum non fuisse ὑπὸ νόμον quoad se, sub lege scilicet illa Oeconomica & speciali, quæ lata illi est in statu viæ, & in eum finem, ut in forma servi & humilitatis curriculo vitam nobis perfectissimam sua obedientia consequeretur; nec enim tenebatur pro se ad Mediatoris officium suscipiendum, peccatorum personam sustinendam, & ea omnia facienda & patienda, quæ non modò à nobis erant debita, sed quæ necessaria erant per se ad salutem obtinendam; Homo poterat nasci & Viator hoc modo non fieri, ut si creatus & collocatus fuisset ilico in paradiso, si munere mediatorio non fuisset instructus. Verum quidem est humanitatem Christi esse conditionem sine qua non, quia nisi homo fuisset, viator esse non potuisset, siquidem ad homines tantùm pertinet status ille viæ de quo loquimur, sed non sequitur ex eo quod homo est, continuò viatorem esse, potuit enim homo esse & non viator; Cùm ergò Christus dicitur Legi subjectus *quatenus homo*, bifariam potest intelligi, *vel specificativè*, ut notetur principium *& subjectum* quod subjicitur; Et sic vera est propositio, quia in Christo non divina natura, sed humana sola poterat subesse Legi, & sustinere personam viatoris, vel *reduplicativè*, ut indicetur *ratio formalis* propter quam fit subjectio & conditio viatoris, Et sic falsa est, nam si hoc foret conditio viatoris, deberet esse inseparabilis à Creatura, quod tamen falsum est, cùm nunc Christus ipse nulli tali necessitati amplius subsit, & beati qui sunt in patria comprehensores non possint amplius dici viatores; Ex quibus clarè constat, Christum cùm isti subjectioni voluntariæ & Oeconomicæ non teneretur naturaliter, & pro se, sed tantùm pro nobis ex peculiari Mediatoris officio, Legem etiam non pro se, sed pro nobis tantùm eo respectu implere debuisse, atque adeo posse eam obedientiam justè nobis imputari, quod negabat Adversarius.

XXXIII. IV. Resp. Ad min. *Christus* considerari potest, vel ratione *Personæ*, vel ratione *naturæ humanæ*: Licet posteriori respectu debuisset obedientiam *quà homo*; non potuit tamen priori debere *quà Deus* vel ratione personæ, quia cùm sit divina eximebatur eo ipso à Jure illo communi cui homines sunt obnoxii; Quia autem Christus Mediator est secundum utramque naturam, & Actiones & Passiones, ut notum, sunt Suppositorum, etsi fuerunt alterius naturæ ἐνεργήματα, fuerunt tamen totius personæ ἀποτελέσματα. Itaque quod de Persona divina dici non potest, rectè de Christo negatur, licet hoc suo sensu respectu humanæ naturæ illi tribui possit: Sic negat Apost. Christum decimatum fuisse in lumbis Abrahæ cum Levi Heb. VII. licet non minus quàm Levi in ipso fuerit ratione carnis, utpote ex Juda oriundus, quia non erat in ipso secundum totam personam & divinam naturam, quæ potior est & nobilior pars personæ Mediatoris; Pari planè pacto quia obedientia Christi Mediatoris fuit θεανδρικὴ hominis veri, sed non meri, ipsius scilicet Dei filii, qui dicitur obediens factus Patri usque ad mortem, ad quam neutiquam tenebatur respectu personæ & naturæ divinæ,

rectè

rectè dici potest eam pro se non debuisse, atque adeo potuisse illam pro nobis impendere. Sic probatum fuit Satisfactionem non fuisse impossibilem à parte Christi. non minus possibilem à *parte pœnæ* ferendæ, vel *hominum reorum*, sequens docebit Disputatio.

DISPUTATIO DECIMA.

Pars Altera

DE

SATISFACTIONIS CHRISTI VERITATE.

Respondente PAULO COULEZ *Metensi.*

THESIS PRIMA.

SUPERIORI Disputatione vidimus & expendimus rationes, quibus Adversarii probare conantur *Satisfactionem impossibilem* fuisse à parte *Dei* & *Christi*, superest ut ad examen revocemus eas, quibus evincere satagunt à parte *pœnæ* ipsius & *hominum* reorum non potuisse verè dari, quod hâc Disputatione breviter cum bono Deo expediemus.

II. Contendunt ergo *ratione Pœnæ* impossibilem fuisse Satisfactionem hac imprimis ratione moti. Qui non solvit id quod à nobis debebatur, is verè pro nobis non satisfecit. At Christus non solvit quod à nobis debebatur: Debebatur enim mors æterna ex justitia Dei: Christus autem illam non subiit, sed tantùm temporalem: Primò quia mors æterna non pertransitur; At Christus resurrexit. Secundò, finiti ad infinitum nulla est proportio, pœnæ Christi tempore finitæ fuerunt, utpote mors triduana, & nostræ nullo tempore finiendæ erant. III. Si mortem æternam sustinuisset, *desperaßet*: Desperatio enim & conscientiæ morsus est propria damnatorum pœna, vel inseparabiliter cum ea connexa, Is. LXVI. 24. & Marc. IX. 44. quæ à Christo longissimè semper abfuit. Itaque neque quoad quantitatem, neque quoad qualitatem sibi respondent pœnæ nostræ & Christi. Palmarium est argumentum, quo *Socinus* ejusque socii perpetuò utuntur. *Socinus* fusè illud persequitur p. 3. c. 3. *Ostorod.* p.2. c.14. *Catechesf. Racovi.* de morte Christi, c.8.

III. Resp.

III. Resp. Multa tamen sunt quæ ad hoc argumentum reponi possunt. 1. ad Majorem per limitationem, Qui non solvit quod alius debet nec quoad *durationem*, nec quoad *pondus* & *valorem æquipollenter*, is revera pro eo non satisfacit, concedo, quia satisfactio supponit perpessionem pœnæ debitæ, sed qui non solvit quod alius debet quoad durationem, sed quoad valorem & *ἰσοδυναμίᾳ* non satisfacit, Nego, quia etsi non idem, modo tantundem habeatur, sufficit. Jam ad minorem. Christus etsi *mortem æternam* non subierit quoad *durationem*, quia non potuit, quandoquidem illi necessariò resurgendum fuit; at eandem tamen tulit *æquipollenter*, quia summos & intensissimos dolores tulit, qui licet temporales & finiti fuerint ratione sui, habebant nihilominus valorem & pondus infinitum ratione personæ patientis; Nec enim passio ψιλοῦ ἀνθρώπου, sed θεανθρώπου, *non meri hominis*, sed *veri Dei*, qui suo sibi sanguine Ecclesiam acquisivit, Act.xx.28. adeoque quod deest finito tempori, completur per personæ infinitæ conditionem, quæ temporali passioni pondus addit infinitum. Sicut enim peccatum Adæ in se quidem æternum non fuit & infinitum, interim tamen vires habuit culpæ infinitæ, totum genus humanum damnationi subjicientis, quia æternum & infinitum Deum læsit, sic & mors Christi ratione *temporis finita*, ratione *valoris infinita* est, quia Dei infiniti mors est; sic infinito peccati merito, & infinitis pœnis debitis opponitur infinitum meritum Christi & satisfactio, ratio infinitatis utrobique sumitur à Deo, vel per peccatum læso, vel pro peccato satisfaciente. Ita mors ista si non æterna propriè dici potest, quandoquidem æternitas in se notat durationem interminatam, quæ in morte triduanâ desideratur, rectè tamen *æternæ æquivalens* habebitur, 1. propter *dignitatem personæ*, quæ non tantùm fuit sanctus & justus homo, sed etiam verus Deus. 2. *à gravitate pœnæ*, quæ licet temporalis fuerit, tamen immensitate & diritate angorum & cruciatuum nihilo minor aut lenior fuit pœnâ æternâ. 3. *ab effectu*, quia Christus morte suâ liberavit nos à pœnâ æternâ, juxta justitiam & veritatem Dei nobis debita, ideoque mors ejus debuit esse æternæ æquivalens.

IV. II. Minor simpliciter negari potest, Christum scilicet non solvisse quod à nobis debebatur; infinitam enim pœnam peccatores commeriti erant, & Christus eam tulit; At, inquies; duratione debebatur infinita, nimirum æterna, quam Christus nec subiit, nec subire potuit. *Resp. infinitas* pœnæ *quoad durationem* primariò non debebatur à Creaturâ, sed secundariò tantùm & per accidens infirmitatis subjecti: nam si infinitas pœnas quoad atrocitatem ferre potuisset creatura peccatrix, nihil opus fuisset pœnam æternam ferre; quia verò Creatura finita pœnarum actu infinitarum capax non fuit, fieri debuit hac in parte pœnarum commutatio, ut quas atrocitate & intentione infinitas ex rigore justitia postulabat, eædem infinitæ essent tantùm in duratione. Jam verò in Christo res ad naturalem justitiæ ordinem rediit; facta enim est commutatio

pœ-

pœnarum quæ nobis ferendæ erant infinitæ quoad durationem, in pœnas magnitudine & intensione infinitas; non quidem ut infinitas illa æstimanda sit simpliciter ex atrocitate & gravitate rei, quæ nulla infinita in creaturam humanam cadere potest, sed ex dignitate personæ divinæ quæ passa est. Mors ergo infinita erit non *tempore* sed *pondere*, non *extensivè*, sed *intensivè*, non ratione *sui*, sed ratione *subjecti*.

V. III. Pœna mortis peccato debita considerari potest bifariam, vel quoad *essentiam*, vel quoad *accidens* & *adjunctum* ejus. Priori sensu dicit pœnas infinitas quotquot à Creatura ferri possunt tum *damni*, tum *sensus*, quas justitia Dei peccantibus denunciat, tum in privatione boni infiniti, desertione scilicet Dei & separatione ab ejus gratiâ & gloriâ, tum in inflictione mali longè maximi, maledictione nimirum & irâ ipsius cum gravissimis corporis & animæ cruciatibus; posteriori verò pœnæ æternæ durationem habet; accedit enim pœnæ ut sit æterna propter conditionem subjecti. Jam Christus pœnam infinitam sensit quoad substantiam ipsam pœnæ, quia justitia Dei nihil exigere potuit vel quoad pœnam damni, vel quoad pœnam sensus quod Christus plenè non sustinuerit, damnum quidem in *derelictione* Dei, Psal. XXII. 2. sensum verò in *maledictionis* & iræ perpessione, Galat. III. 13. quæ per calicem amarissimum denotatur, qui bibendus Christo oblatus est, Matt. XXVI. sed non tulit quoad *accidens durationis æternæ*, quia nec necessarium fuit, nec possibile; non necessarium, quia jam plenè alio modo satisfecerat; non possibile, quia sic ne satisfecisset quidem, nam qui semper solvit, nunquam potest dici persolvisse. Habuit ergo pœna Christi quod essentiale fuit pœnæ, non quod accidentale: hoc enim nec habere debuit, nec potuit: Non debuit, quia mors jam ob infinitam personam erat infiniti valoris; Non potuit etiam, primò ob *unionis hypostaticæ indissolubilitatem*, quia impossibile fuit filium Dei à morte detineri; Potuit à morte obsideri, sed non potuit ab ea vinci & superari, potuit premi, sed non opprimi, potuit concuti, sed non penitus dejici, quia quod λόγος Princeps vitæ semel assumpsit, nunquam dimisit; 2. ob *officii implendi necessitatem*: qui enim mortis merito Salvator fuerat, debuit esse pariter efficaciâ vitæ, qui sanguine salutem acquisiverat, debuit eam spiritu applicare & conferre per resurrectionem. 3. ob *perfectam humanitatis sanctitatem*. Nam fieri non potuit ut *Sanctum Domini videret corruptionem*, Psal. XVI. nec possibile erat justum à morte detinêri, Act. II. 24. Quamvis ergo mortem hanc ratione durationis æternæ non pertulerit, tulit tamen ratione essentiæ & valoris infinitam, ita ut nihil hoc modo pretio decesserit. Imò tantùm abest ut decesserit, ut mors infinita Christi videatur aliquanto superare mortem æternam nobis debitam: nam pœnæ inferorum non nisi *impropriè* dicuntur *infinitæ*, quia componuntur ex variis momentis sibi invicem succedentibus, finitum autem additum finito non facit infinitum, sed melius dicerentur *indefinitæ*: At verò persona & dignitas Christi actu est infinita. Cùm ergo ex dignitate personæ quæ

luebat, pœnæ æstimatio pendeat, mors illius æstimari debuit ac si fuisset actu infinita, mors autem infinita actu, finitam mortem quantumvis multiplicetur, vel in æternùm prorogetur non æquat modò, sed superat proportione.

VI. Hinc facilè responderi potest rationibus allatis. Ad primam, quod mors æterna non pertransitur. *Resp.* si æternam intelligas, quæ talis est absolutè & quoad durationem, fateor, si infinitam quæ talis sit valore & intensione, nego. Inexpugnabilis sanè mors est, si spectetur quà est infinita extensivè, & temporis duratione, sed si dari potest ejusmodi subjectum in quod cadere possit tantùm incrementum pœnæ sine ejus destructione, res non est impossibilis; Tale autem subjectum fuit Christus θεάνθρωπος, qui non tulit tantùm, sed & pertulit & superavit pœnas omnes nobis debitas sine ullo detrimento: potuit enim & se & nos liberare, ac si nosmet ipsi easdem tulissemus.

VII. Ad secundam Resp. finiti ad infinitum nulla est proportio si *finitum* & *infinitum* intelligatur *absolutè* & *omnimodè*, falsum si utrumque intelligatur tantùm *secundum quid* & comparatè: Nam quod finitum est in se, potest dici infinitum objectivè, ut *peccatum finitum* est *ratione subjecti* hominis scilicet peccantis, *infinitum* tamen dicitur *ratione objecti* nimirum Dei offensi; Ita vicissim datur aliquod *finitum in se* quod *infinitum* est *respectu subjecti*, ut passiones Christi in se quidem finitæ sunt, sed ratione Christi patientis qui persona est divina & infinita, infinitæ. Sic justa dari potest proportio inter pœnas Christi & nostras. Nam ut culpa finita tempore meruit infinitam pœnam ratione objecti infiniti, Dei scil. in quem admissa fuit; Sic pœna tempore finita æquipollet æternæ propter subjectum infinitum à quo fuit tolerata. Ita pœnæ bifariam spectari debent vel *Physicè* seu *Metaphysicè* ratione entitatis quam habuerunt, sic finitæ fuerunt, nec esse infinitæ potuerunt aut debuerunt, vel *Ethicè* sive *judicialiter*, quomodo esse infinitæ debuerunt, & revera fuerunt: At hic cùm de satisfactione forensi agatur, finitudo, si ita loqui licet, vel infinitudo pœnarum intelligenda est secundum æstimationem forensem quæ nullam habet rationem entitatis, ut patet in peccato, quod interdum nullam entitatem habet, neque formaliter neque materialiter v.g. omissio officii,& tamen in foro magni æstimatur; imò cùm de officio erga Deum infinitum agitur quodammodo infinitè: quo enim major est ejus qui offenditur dignitas, eo pluris æstimatur offensa, eo enim minus offendi debuerat, plusque adeo est in offensa indignitatis.

VIII. Ad tertiam de desperatione. Resp. Distingue rursus *essentiam* pœnæ ipsius, & ejus *adjunctum* & consequens quod pro ratione subjecti separabile est; vel prout *à Judice infligitur*, vel prout *à Creaturâ recipitur*, vel prout in personâ alienâ sponsoris fertur, vel in propria personâ peccatoris. Priori sensu *desperatio* & *morsus* conscientiæ non pertinent ad pœnas damnatorum: non sunt enim de essentiâ pœnæ in se consideratæ, sed tantùm per modum *adjuncti* & consequenter ratione *subjecti corrupti*. Non includuntur in pœna quatenus à judice infligitur,

tur, vel à sponsore fertur, sed quatenus à creaturâ vitiosâ & reâ recipitur, sic desperatio est adjunctum pœnæ, quod pro ratione subjecti est separabile: nam si pertransire posset damnatus pœnas, non desperaret, sed quia scit in æternum duraturas esse, & spei & libertatis nullam affulgere rimam, ideo desperat: At in Christo longe aliter, non potuit in ipsum cadere Desperatio, tum quia luebat non sua, sed aliena peccata, tum quia luebat absque omni peccato, tum denique quia de conservatione & liberatione sui erat securus, ideoque in mediis cruciatibus & angoribus suis, fiduciam suam semper in Deo collocat, Ps. XXII. 2. 3.

IX. Atque hîc obiter, antequam aliò transeamus, depellenda est atrox & tetra calumnia, quam Pontificii Doctoribus nostris intentant, quasi desperationem Christo tribuant, imprimis *Calvino* nostro in *Harmon. Euang.* ad Matt. cap. XXVII. 46. & *Institut.* lib. 2. c. 16. ſ. 10. & 11. & *Bezæ* ad Matth. c. XXIV. 45. 46. Hinc *Estius* in Matth. XXVII. ait *non defuisse hoc tempore qui auderent inauditam blasphemiam in Christum evomere, dicentes eum in cruce desperasse, & ob eam causam ipsum damnatum esse, quam blasphemiam audire piæ aures cohorrescunt.* Et *Genebrardus* in Psal. XXII. vult ex voce à Christo emissâ Calvinistas colligere *Christum in cruce desperasse, vel desperantis vocem emisisse, & ad desperationem usque terrores mortis & dolores inferni, flammasque & supplicium infernale post mortem sustinuisse.* Sic *Maldonat.* in Matt. XXVII. *Bellar.* l. 4. de Christo, c. 8. & alii passim, & nullus est hodie Monachorum qui consimiles in nostros non jactet calumnias, & sententiam de Christi desperatione iis sycophanticè non affingat.

X. Verùm nisi odio insano excæcatæ essent eorum mentes, facilè tam nefandarum criminationum caliginem dispellere poterant; Nihil enim falsius dici potuit, nihil à mente nostrorum alienius, imò & ab ipsorum verbis: inspiciantur tantùm loca, & res cuilibet patere poterit. Primò quod Calvinus sibi objicit in personâ Adversarii per μίμησιν, id tanquam ejus assertionem ipsi affingunt, verba clara sunt, *absurdum Christo elapsam esse desperationis vocem* q. d. scio fore qui absurdum hîc à me statui & Christo desperationem affingi asserant, & subjicit, *solutio facilis est quanquam sensus carnis exitium apprehenderet, fixam tamen stetisse* FIDEM *in ejus corde quâ Deum præsentem intuitus est, de cujus absentia conqueritur*; Ita docet Christum ita concepisse Dei derelictionem, ut simul fide retinuerit Deum sibi esse propitium, quod probat ex duobus querimoniæ membris, in quâ antequam tentationem exprimat, præfatur se ad Deum confugere tanquam Deum suum; atque ita clypeo fidei fortiter repellit illam quæ se ex opposito ingerebat derelictionis speciem: denique in hoc diro cruciatu illæsa fuit ejus fides, ut se derelictum esse deplorans, propinquo tamen Dei auxilio confideret; Sed mentem suam longè clarius adhuc aperit in Instit. lib. 2. c. 16. ſ. 12. dum inter alia varia huc facientia hoc potissimum notat, *Quanquam ad momentum sese occultaverit vis Spiritus, ut locum infirmitati carnis cederet, sciendum ta-*

men est talem fuiße tentationem ex doloris metus sensu quæ cum fide non pugnaret, Et hoc modo impletum est quod habetur in concione Petri, non potuiße eum tenêri à doloribus mortis, quia se quasi derelictum à Deo sentiens, ne tantillum quidem deflexit à bonitatis hujus fiducia; Quod docet celebris illa invocatio, in quâ præ doloris vehementia clamavit, Deus meus, Deus meus ecquid dereliquisti me? Nam etsi supra modum angitur, non tamen desinit vocare Deum suum à quo se derelictum exclamat. Sic Catechef. Sect.10. *Quamvis metu angeretur, ac pene animo concideret, spem tamen præ gravi illo mœrore non abjicit: ideoque mœror ille multis modis differt ab illâ anxietate quam in conscientia habent peccatores, à quibus Deus iratus pœnas reposcit, quia quod in eo temporarium fuit, in illis est perpetuum, & quod eum aculei cujusdam instar pupugit, illis mortifer gladius est. Sed quod præcipuum, Christus in Deo SPEM habere non desiit, quanquam vehementer expavescens, & in angorem summum redactus, peccatores autem quos Deus condemnat, de ipsius benevolentiâ desperantes, tantummedo adversus eum manifestò fremunt, & blasphemias jactant.* An qui ita loquitur desperationem Christo tribuisse dicendus sit, judicent omnes.

XI. Bezæ non alia mens est; Nam in Matt.XXVII.46. nihil de desperatione habet, neque locum ipsum fusiùs explicat, sed ad locum Heb. v. 7. remittit, ubi rem totam executus est solidissimè, sed quantum abfuerit ab eâ, quæ illi tribuitur opinione, docent verba quæ sub finem dissertationis adjicit. *Verùm in his omnibus hæc duo teneamus, ista videlicet non à diffidentiâ ullâ, sed à doloris vehementissimo sensu proficisci; Deinde sic considerandas esse singulas hujus actionis partes, ut ex fine de re totâ statuamus, neque enim in illâ cogitatione, (quæ tamen & ipsa, ut dixi, fuit omnis peccati & vitii expers) ita hæsit, quin mox invicta SPES illum erigeret, idem enim qui perculsus quid dicam, inquit, libera me ex hâc horâ, eodem tenore subjicit, sed propterea veni in hanc horam; Qui ter petit, Pater transfer à me calicem hunc, addit, fiat quod tu vis; Qui vociferatur se derelictum, tamen Deum, Deum suum compellat.* Quod si ad ipsos Adversarios oculos convertere vellemus, quantò justior esset eos carpendi occasio, qui longè durius hac in parte & Calvino & Bezâ locuti sunt. Videsis *Maldonat.* in Matt.XXVII. *Ferum* in eundem locum, *Cusanum* de cruciatibus Christi, *Ariam Montan.* de passione Christi in horto lib.5. de regenera. Ada. c.23. & alios non paucos.

XII. Sed è diverticulo in viam. Contra responsionem nostram multa reponunt Adversarii. 1. Si verum esset Personæ infinitatem ad infinitatem pœnæ contulisse, sequeretur ergo levissimâ aliquâ pœnâ de Christo sumptâ Justitiæ Dei satisfieri potuisse, ut non necesse fuerit tam diris cruciatibus eum affligi: nam & levissimæ pœnæ hoc pondus ab æternâ Deitate addi potuisse. Sic *Socinus*; Addit *Gittichius* contra *Lucium* si una sanguinis gutta fuit sufficiens, cæteras fuisse frustra effusas, & Deum crudelissimum fuisse qui plus requisiverit quàm debebatur. Resp. Neg. conseq. nam etsi quælibet passio Christi habuerit valorem *infini-*

finitum subjectivè, sola tamen mors à Lege denunciata habuit valorem *infinitum objectivè* respectu judicis infligentis; Ideo minimus cruciatus Christi vel guttula sanguinis non potuit sufficere ad plenam satisfactionem, quia non habuit rationem maledicti & pœnæ peccato respondentis. Quævis perpessio satisfactio non est, quamvis infinita patiatur persona, sed ea demum quæ conveniens est, & quæ cum Justitia Dei, legis sententiâ, peccati fœditate & gravitate, & figuris præcedentibus congruit. Dignitas personæ patientis potest quidem augere pœnæ quam patitur dignitatem, ut eò gravior censeatur, quò dignior est & illustrior persona quæ patitur, non potest verò essentiam seu speciem ipsam pœnæ compensare: aucta enim in immensum unius speciei quantitas, ipsi non confert alterius speciei naturam; Auge naturam bruti infinitè, non tamen propterea habebis hominis perfectionem. Non igitur qualibet pœnâ, sed eâ solâ quam eramus commeriti, & quam Lex denunciabat, morte scilicet satisfieri pro nobis potuit. Absit ergo ut Deus crudelitatis propterea insimuletur, quod mortem requisiverit, imò in justitiæ exercitio, est quod miremur bonitatis & misericordiæ Dei salutare temperamentum, qui cùm pœnam mortis propriam à nobis exigere potuisset, vicariâ tamen contentus fuit. 2. In hac causa non est indulgendum cogitationibus nostris, nec tam quærendum quid fieri potuerit, quàm quid fieri voluerit Deus, & quid reipsa factum fuerit; Propterea hîc componendum est *decretum* Dei cum consideratione *qualitatis personæ* Christi, non autem unum ab altero divellendum: Certum est enim hîc Deum voluisse satisfieri justitiæ suæ, non per unum aut alterum opus Christi, sed per plura conjunctim, ac nominatim per passiones & mortem ipsius, ita ut omnes simul unum δικαίωμα, & absolutissimam infinitæ satisfactionis rationem constituant.

XIII. Atque hinc patet quàm vanum sit & falsum illud Scholasticorum effatum, quo pertendunt unicam sanguinis Christi guttam sufficere potuisse hominibus redimendis, ut inde scilicet thesaurum Indulgentiarum suarum extruant, in quem reliquam sanguinis copiam repositam esse contendunt, & per Petrum ejusque Successores dispensari pro partiali vel totali remissione peccatorum. Nam cùm toties testetur Scriptura mortem Christi necessariam fuisse, tum propter justitiam Dei immutabilem Rom.I.32. & VI.23. tum propter infallibilem ejus veritatem, Gen.II.17. Ezech.XVIII. quis minus supplicium sufficere potuisse crediderit? nisi velimus Deum accusare quod nimium à filio suo exegerit, quod impium est vel cogitare; αἱματεκχυσία verò illa de qua Apost. loquitur, Hebr. IX.22. non simpliciter quamlibet sanguinis effusionem notat, sed quæ mortem secum trahat, qualis erat in effusione sanguinis pecudum sub Vet. Test. ad quam ibidem alludit Apost.

XIV. II. *Excip.* Dignitatem personæ nihil conferre ad infinitatem pœnæ quia nulla sit apud Deum personarum acceptio Rom.II.II. quod si hoc obtinet, cùm ejus misericordiæ locus relinquitur, quid tandem erit, cùm de pœnâ irro-

gandâ ex justitiâ seu potius severitatis absolutissimæ præscripto agitur? Addit *Socinus* valde suspectum esse quod pro concesso sumitur Principis viri levem pœnam ejusdem pretii esse cujus gravissimam hominis plebeji, imò se credere injustam esse eam Legem quæ idem delictum in viro principe leviter punit, in plebejo autem gravissimè. Resp.1. Neg. conseq. Etsi non datur *personarum acceptio* apud Deum, non sequitur passiones Christi valorem infinitum non habere à dignitate personæ, quia alia planè est προσωποληψία quam Deus à se removet, alia personæ λόγου consideratio in æstimatione juridica satisfactionis: nam respectu prioris πρόσωπον non significat *objectum* ipsum amatum vel rejectum, seu ipsum hominem, quem personam dicimus; Sed notat *motivum* seu *qualitatem* aliquam externam propter quam adducimur ad illud eligendum vel respuendum, quia verò vultus hominis in eo maximè illustris est & conspicuus, qui primùm omnium in oculos intuentium incurrit, ideo πρόσωπον dicitur, ut ex eleganti illa Nazianzeni allusione videre est in carmine κατὰ γυναικῶν καλλωπιζομένων, ubi eas ab insano faciem fucandi studio dehortatur, faciem nativam à larva ascititia & superinducta distinguendo:

μήδε θεοῦ μορφὰς ἐπαλείφετε χρώμασιν αἰσχροῖς
ὥστε προσωπεῖα κοὐ χὶ πρόσωπα φέρειν.

Hinc πρόσωπον usurpatur pro statu hominis externo, seu pro qualitate aliqua personæ aut rei, quæ est extra causam de qua agitur & quæ nullatenus ad ejus momentum pertinet v. g. cùm propter nobilitatem & potentiam unus absolvitur licet reus, alter verò propter inopiam & miseriam damnatur, licet cæteroquin potior esset & justior ejus causa; hæc est vera prosopolepsia quæ in vitio semper ponitur & à Deo passim severè interdicitur, Lev.XIX.15. *non suscipies faciem pauperis, nec honorabis faciem magni in judicio, in justitia judicabis proximum tuum.* Sic Deut.XIX.15. & alibi sæpe. At verò personæ dignitas de qua loquimur, non est πρόσωπον seu qualitas aliqua externa quæ non faciat ad rem; Imò hîc persona λόγου dat momentum longè maximum ipsius passionibus, quandoquidem pondus addit & valorem λύτρου: cùm enim actiones & passiones sint suppositorum, ab iis etiam suam trahunt æstimationem. Aliud E. est πρόσωπον id. *faciem* non accipere quod vitiosum est & de Deo bene negatur, aliud ὑπόστασιν seu *personam* respicere, quod justum est, & rectè Deo tribuitur.

XV. II. R. supponi hîc falsam hypothesim ab Adversario, quasi personæ dignitas nihil faciat vel ad minuendum peccatum, vel ad augendam pœnam; Quis enim ignorare potest crescere peccati reatum pro tenuitate offendentis, & majestate offensi, seu ejus in quem peccatur, & rursus pœnæ valorem ex dignitate patientis; v. g. si Plebejus aliquis aut vilis homuncio Regem lædit, longè gravius censetur peccatum, quàm si Rex vel Princeps subdito injuriam faceret; Ita si Rex aliquis patitur, ejus passio longè pluris æstimatur, quàm si minimus aliquis ex plebe. Quo major est ejus qui punitur dignitas eo pluris æstimatur

pœna

pœna quam perpetitur, eo enim minus puniri debebat, plusque adeo est in pœna indignitatis; Jam autem personæ divina essentia præditæ dignitas est infinita, quæ enim potest forma dignior esse formâ Dei? At Christus erat in forma Dei Phil. II. *ἴσα τῷ θεῷ æqualitates* id est prorsus æqualis Deo; Is autem sese usque eò exinanivit, ut oppositam formam sumpserit scilicet servi, nec eo exinanitionis gradu contentus infra eum sese ad eam obedientiam demisit quam nemo exigit à servo; luitque ultro atrocissimum & Lege Dei maledictum supplicium crucis ut Patri obediret, & nos à maledictione Legis liberaret; Ita nihil ad infinitam pœnæ æstimationem desiderari jure potuit. 3. *Pœna* vel infligitur peccatori ipsi in *propriâ personâ*, vel sponsori in *personâ alienâ*; Dignitas personæ non valet quidem in reo patiente, quia eadem quæ est in solvente, fuit in peccante, & quæ considerari potest in pœna ad ejus imminutionem, spectatur in peccato ad ejus intensionem, sed in sponsore valet, quia non ob sua, sed ob aliena delicta satisfacit. Itaque si Rex punitur pro subditis, pœna quæ in subditis mortis debuerat esse, in Rege propter dignitatem personæ commutabitur in exilium, vel carcerem. Quidni ergo hîc dignitas non finita, sed infinita personæ Christi pondus addere potuerit passionibus ejus, ita ut quod duratione æternum esse debuerat, brevi temporis spatio absolveretur. Sanè Scriptura non sine ratione toties ad hanc personæ considerationem nos revocat, ut pondus infinitum meriti & satisfactionis Christi agnoscamus, ut cùm ait *Deum acquisivisse Ecclesiam sanguine suo*, Actor. xx. 28. *Dominum gloriæ esse crucifixum*, 1. Cor. II. 8. *Christum se per spiritum æternum obtulisse*, Heb. IX. 14. & *vi indissolubilis vitæ non secundùm mandatum carnale factum fuisse sacerdotem*, Heb. VII. 17. *sanguinem Jesu Christi filii Dei nos purgare ab omni peccato*, 1. Joan. 1. 7. 4. Falsum etiam hîc supponitur, Christum leniores pœnas tulisse, quàm quæ nobis debebantur: neque enim dicimus propter personæ dignitatem in Christo leviùs, vel infra condignum vindicata fuisse peccata nostra, sed cùm debitas eorum pœnas omnes tulerit, ex personæ dignitate fluere meritò dicimus quod tanti habeantur pretii ad nos redimendos. Itaque duo hîc conjungenda esse putamus, peccatorum omnium justam persolutionem, & satisfactionis illius valorem infinitum; pœnas enim omnes impositas esse clamat Isaias c. LIII. & Paulus Gal. III. dum ait factum fuisse *κατάραν*; maledictio enim omnes pœnas includit, valorem verò istarum pœnarum ex ipsâ personâ petendum esse ex eo patet, quod Deus dicitur acquisivisse Ecclesiam sanguine suo, & Christus per Spiritum æternum se obtulisse, &c.

XVIII. *Excip.* Non posse divinam vim Christi conferre passionibus infinitatem, quia alias sequeretur Christum quatenus fuit æternus Deus, passum fuisse, quando non satis erat Christum qui passus fuit, æternum Deum esse, nisi etiam quatenus Deus æternus est, fuerit passus, cùm verò hoc dici haudquaquam possit, nec posse pariter istam infinitatem ex personæ dignitate peti. R. ut

pœnæ

pœnæ ſint infinitæ, non neceſſe eſt ut Divinitas ipſa paſſa ſit, quæ impaſſibilis eſt, ſed ſufficit ut perſona patiens divina ſit, quamvis nihil perpeſſus ſit Chriſtus quatenus eſt Deus, perſona tamen illa quæ Deus eſt, pœnas has tulit: non valet ergo conſeq. Chriſtus quatenus eſt æternus Deus, vel ipſa in eo æterna Deitas pati non poteſt, ergo nec vim aut pretium tribuere perpeſſionibus quas humana natura ipſi perſonaliter unita ſuſtinuit, quia actiones & paſſiones omnes ſunt perſonæ, & à dignitate perſonæ æſtimantur & denominationem accipiunt, ut à *principio quod*, licet pro harum conditione attribuendæ ſint naturæ ex quâ ortum habent, ut *principio quo.*

XVII. IV. *Excip.* Etſi natura divina ſupponeretur paſſa, non ſequeretur, quia infinitæ virtutis eſt, idcirco quæcunque in ipsâ ſunt, infinitæ eſſe virtutis, ut operationes Dei quantumvis maximi, non tamen infiniti ſunt pretii, licet ſint ab eo qui infinitus eſt: Ita de paſſionibus ſtatuendum, non poſſe ſtatim infiniti pretii dici, licet in infinito ſint. Reſp. Sed hîc fallunt & falluntur Adverſarii. 1. nunquam diximus Divinitatem ipſam paſſam eſſe vel pati potuiſſe, ſed tantùm perſonam patientem Deum fuiſſe; Paſſus eſt ergo *qui Deus eſt*, ſed non *quà Deus.* 2. ſi Deus paſſus eſt, bene ſequitur paſſiones eſſe infinitas reſp. perſonæ, etſi ſint in ſe finitæ; Diſtinguenda ergo hîc *infinitas phyſica* cujus ſubjectum finitum capax non eſt, ab *infinitate morali*, qualis in pretio attendi ſolet, paſſiones infinitæ ſunt non priori, ſed poſteriori ſenſu. 3. Ex eo quod Deus eſt infinitus ſequitur quidem, quicquid eſt *in Deo* eſſe pariter infinitum, ſed non quicquid eſt *à Deo* ſtatim eſt infinitum eâdem ratione: Jam opera Dei tranſeuntia ſunt à Deo & non in Deo, unde non mirum ſi eandem infinitatem abſolutè non participant; Interim tamen etſi non ſint infinita abſolutè & ſimpliciter, aliquam tamen infinitatem participant, ſi non in ſubſtantiâ operis, ſaltem in modo operationis: ſic creatura non eſt infinita, ſed τὸ creare eſt infinitæ virtutis; Ita etſi paſſiones Chriſti non habeant infinitatem phyſicam, quæ in nullam rem creatam cadere poteſt, habent tamen moralem in pretio & æſtimatione, quæ hîc ſufficit.

XVIII. Sic fuit prima objectio *ex parte pœnæ.* Secundam addit *Socinus* ex eo petitam quòd pœna corporalis in alium transferri non poſſit, aut pro illo pendi, quia natura non patitur ut corporalis unius pœna, non ſecus ac factum alterius fiat; Jam quæ ſuapte naturâ fieri non poſſunt, illa ne à Deo quidem fieri dicenda ſunt: ſic ille part. 3. cap. 4. *Reſp.* Naturâ aliquid impoſſibile dici poteſt, vel quod rerum naturæ ita repugnat ut contradictionem involvat, & ſic verum eſt ea quæ naturâ fieri non poſſunt, neque etiam à Deo fieri poſſe: Vel impoſſibile illud dicitur ſecundum quid, quod ſecundum naturæ curſum & ordinaria media fieri non poteſt, & ſic negatur, quia Deus ſæpe operatur ſupra naturam, & quæ homini animali abſurda videntur & impoſſibilia, non deſinunt poſſe à Deo fieri. 2. quod eſt unius, poteſt fieri alterius vel *actuali transfuſione*, vel *judiciali imputatione.* Pœna unius non minus ac peccatum non poteſt

test alterius fieri per actualem transfusionem, quia est actio & passio personalis quæ migrare non potest de subjecto in subjectum; sed nihil obstat quo minus alterius fiat per *forensem* & *judicialem imputationem*; Ut sponsor potest in se debitum debitoris assumere, & pro ipso satisfacere, accedente Judicis vel Creditoris ratihabitione, qui quod sponsor solvit debitori imputat. Talis translatio pœnarum occurrebat olim in sacrificiis & victimis, quatenus istæ in peccatorum locum subrogatæ, pœnam mortis ipsis debitam sustinebant. Ita Christus in se & peccata & pœnas nostras transtulit, *peccata* quidem *imputativè*, quia eodem loco habitus est ac si peccator fuisset, *pœnas* verò *realiter* & *inhæsivè*, quia eas omnes in corpore suo luere voluit. 3. *pœna* unius non potest alterius fieri nimirum quæ sit *eadem numero*, concedo, sed *eadem specie* & similitudine, nego. Jam Christus non eandem numero pœnam nobis debitam tulit, sed similem tantùm. Cæterùm quæ hìc Adversarius contra possibilitatem istius translationis, & substitutionis justitiam arguit, quia discussa sunt *Disp.* 11. *de Necess. Satisf.* plura nunc dicere supersedemus.

XIX. Ad quartum jam progredimur Caput, in quo pertendunt *ex parte hominum* impossibilem fuisse istam satisfactionem; Hoc enim etiam urgent Adversarii hoc potissimum argumento. Quia singulis peccatoribus mors una infinita debebatur, imò & pro unico peccato; Ergo vel plures mortes imò innumeræ requirebantur infinitæ, vel Christus verè & plenè pro omnibus non satisfecit. *Finge*, inquit Socin. p. 3. c. 4. *Christum eas pœnas subiisse quas quivis ex hominibus propter peccata sua subire tenebatur, quid hoc erit ad veram plenamque satisfactionem pro peccatis omnium? Quis unquam audivit, solvendo quod unus debet, pro singulis satisfieri, qui idem singuli debent?* Sic alibi, *nonne & id quoque quod unusquisque nostrùm propter delicta sua pati tenebatur, infinitum quiddam erat? &c. Infinitas igitur pretii quæ in Christi perpessionibus reperiri posset, quia divina natura passa fuisset, pro uno quopiam solvi potuisset, & unus tantummodò ex nobis ejus vi à mortis æternæ reatu liberari, siquidem, ut dictum, quilibet ex nobis pro se eam pretii infinitatem debebat, quare totidem pretii pœnarum infinitates existere opus fuisset, quot nos omnes sumus, non unicam tantùm, si omnes id per alium solvendo quod nos debebamus, eo nexu liberandi fuißemus.*

XX. Resp. Arguta videtur objectio, sed solida non item. 1. Hìc apertè impetitur ipsa Scriptura, quæ non semel, sed passim docet unum Christum pro omnibus mortuum & passum, Isa. LIII. 4. 5. 6. *Deus conjecit in eum iniquitates omnium nostrûm, & peccata nostra & dolores portavit*, 2. Cor. v. 14. *Si unus pro omnibus mortuus, ergo omnes mortui*, 1. Pet. III. 18. *Justus pro injustis paßus est*, sed peculiariter Rom. v. 18. ubi una Adami inobedientia quæ omnes posteros perdidit, opponitur vel respondere dicitur uni obedientiæ Christi quæ omnes fideles salvat, *ut per inobedientiam unius illius hominis peccatores constituti sunt multi, ita per obedientiam unius istius justi constituentur multi.* Si ergo unum Adami peccatum

potuit innumeros perdere, quidni & una Christi justitia poterit innumeros salvare? sic *unicâ oblatione* dicuntur *consecrari qui sanctificantur*, Heb. x. 14. & Christus *dedisse se ipsum redemptionis pretium pro omnibus*, 1. Tim. II. 6. hoc sensu dicitur ἱλασμὸς *non tantùm pro peccatis nostris* id. Judæorum, *sed etiam totius mundi*, 1. Joh. II. 2. *Agnus Dei qui tollit peccata mundi*, 1. Joh. I. 29. *qui semel oblatus est ut multorum peccata tolleret*, Heb. IX. 25. E. vel falsa dicenda erit Scriptura quæ passim unius Christi justitiam & mortem proponit tanquam ἀντίλυτρον sufficiens ad redemptionem omnium Electorum, vel falsa erit Socini sententia.

XXI. Secundò disting. *debitum pecuniarium à solutione pœnali*, in illo quia pecunia ex suâ materiâ & formâ absolutè æstimatur, à quocunque possideatur aut solvatur, valoris est ejusdem; Ita si multi centum nummos pro se singulis debeant, pro singulis totidem centum nummi erunt pendendi, non verò pro omnibus centum sufficient; Sed in ista, quia personæ fit substitutio, & quidem innocentis pro nocente, ibi æstimatio non fit tantùm pœnæ, sed etiam personæ; Itaque pro dignitate personæ crescit etiam dignitas pretii. Licèt nummus aureus non plus valeat in manu Regis quàm captivi, tamen Regis caput & vita plus habet pretii quàm vilis mancipii. Sic sæpe unius pœna pro delictis multorum sufficit, Rex unus pro innumeris captivis permutatur, quia dignitas personæ longè præponderat numero cæterorum. Sic vita Davidis plus æstimatur dimidio exercitu, 2. Sam. XVIII. 3. At hîc non est quæstio de solutione pecuniæ in qua valor ejus simpliciter attenditur, sed pœnæ in qua personæ conditio æstimatur; Nec mirum videri debet si unus pro multis sufficere potuit; ut Unus serpens æneus suffecit ad servandos omnes ægros Israëlitas; Unus hircus ἀποπομπαῖος suffecit ad exportanda in desertum omnium Israëlitarum peccata; Una victima sufficiebat & pro Sacerdote & pro populo; Unico sacrificio propitiatorio anniversario poterant universi populi delicta expiari, etsi tot expiationes requirerentur quot erant Israelitæ, quia unica illa expiatio sic erat universorum, ut ex Dei destinatione & instituto fieret quoque singulorum; Quidni ergo una unius Christi filii Dei satisfactio pro peccatis mundi sufficeret? Sic quod præstat alicujus Civitatis procurator aut Commissarius totius Reip. nomine, sic factum ab ipso censetur, ut omnes & singuli in eo id ipsum præstitisse dicantur. Ita quamvis quilibet egeat toto sole ad sui illuminationem, universis tamen illuminandis una Lux Solis sufficit.

XXII. III. Tota Adversarii ratiocinatio peccat falsa hypothesi quòd Christus non sit Deus: Nam posito Deum esse, infinitas personæ exhaurit omnes illas infinitates, quæ nobis debebantur; Unus enim pluris æstimari debet quàm omnes simul, imò infinities pluris, nam unum si multiplices, habebis tandem numerum omnium hominum, omnium verò hominum collectio quantumcunque multiplicetur, nunquam Christi potentiam & dignitatem æquabit; Ita licet Christus unus sit, Nos pro quibus passus est propè innumeri, tamen poterit

terit unus pro omnibus ſatisfacere, & una ejus mors pro omnibus mortibus dari ἀντίλυτρον; Nam perſonæ dignitas & infinitas abſorbet omnes infinitates noſtras, quia non abſolutæ ſunt, ſed tantùm comparatæ & ſecundùm quid. IV. Ad hoc etiam accedit conſideratio *fœderis* cum Chriſto initi, Iſ. XLIX.6.8. Matt. XX.28. quo ita à Patre conſtitutum eſt, ut Chriſtus paſſione ſuâ non pro uno vel altero, ſed pro omnibus electis ſatisfaceret, vitamque iis mereretur: ſic enim peccatum factus eſt, ut eſſemus Juſtitia Dei in ipſo, 2.Cor. v. 21. ſic factus eſt κατάρα, ut benedictionem conſequeremur, Gal. III. 13. ſic in eum conjecit Pater iniquitates omnium noſtrûm, ut ex ejus vulneribus ſanaremur, Iſa. LIII. 6. Sic guſtavit mortem pro omnibus, ut per mortem deſtrueret eum qui habebat imperium mortis, & liberaret quotquot metu mortis per totam vitam obnoxii erant ſervituti; Hebr.11.14.15. Ut E. ex Adami peccato, Deo ita ordinante, omnes & ſinguli homines rei facti ſunt æternæ damnationis, *damnati antequam nati*, ut ſcitè loquitur Bernardus, nec totidem infinitates diſtinctæ in una primi hominis tranſgreſſione ſunt conſtituendæ quæ ad nos dimanent; Ita in Chriſti obedientia temerè infinitates debitorum noſtrorum ſeparaveris, cùm unâ ſuâ paſſione & morte pœnarum noſtrarum infinitatibus, ſi ita loqui licet, abundè ſatisfecerit: Unde ſcrupuloſè in proportionem iſtarum pœnarum non eſt inquirendum; ſufficit hoc teneamus, Deum Sponſorem eum pro nobis omnibus conſtituiſſe, ut pace per ſanguinem ejus facta, omnia ſibi reconciliaret, Col. 1. 19.

XXIII. Atque ita ſoluta ſunt breviter quæ Adverſarii afferre ſolent contra Satisfactionis veritatem, & ad impoſſibilitatem ejus evincendam: Supereſt ut *Abſurda* nonnulla expendamus, quibus ſententiam noſtram obnoxiam eſſe pertendunt. 1.*Abſurd.* Si Chriſtus pro nobis ſatisfecit, plus ipſi deberemus quàm Patri cœleſti qui nihil tale pro nobis præſtitit, major eſſet Chriſti amor & miſericordia erga nos quàm Patris, quia ille à nemine quicquam poſtulavit, ſed Patrem inſuper movit, ut noſtri miſereretur, & nobis reconciliaretur. Sic *Catech. Racov.* c.8. de *morte Chriſti q.*16. Reſp. perperam hîc opponuntur quæ ſunt conjungenda; nam licet opus Redemptionis *terminativè* & *ſubjectivè* ſit ſolius Filii, qui carnem noſtram aſſumpſit & in eâ paſſus eſt, tamen non deſinit eſſe totius Trinitatis *inchoativè* & *efficienter*, quia ad opus iſtud ſingulæ perſonæ S. Triados concurrerunt eâdem juſtitiâ, ſapientiâ, potentiâ & miſericordiâ; Unde ut nihil Chriſtus egit niſi ex communi omnium conſilio, Joa. XIV. 31. *ſic ago ſicut mihi mandatum eſt à Patre*, ita eadem virtus in ejus executione ſe exeruit. Ideo amor & charitas utrobique ſumma, Patris in miſſione & datione filii, Filii in promptâ & ſpontaneâ iſtius muneris ſuſceptione; ſi Filii magna eſt miſericordia erga genus humanum, utique & Patris; ſi ſatisfactum eſt juſtitiæ Patris, utique & Filii, quia ſatisfactio iſta non reſpicit ſimpliciter perſonam Patris, ſed divinam Juſtitiam, quæ Patri, Filio & Spiritui ſancto communis eſt.

XXIV. *Inst.* Sed nonne major videtur amor illius qui pro nobis ſolvit, illius amore, qui ſolutionem accipit & qui à ſatisfactione motus eſt ad miſerendum? Reſp. Major non poteſt dici charitas Filii qui ſe ipſum dedit, charitate Patris qui filio non pepercit, quia utrobique eſt ſumma & maxima. Cùm enim Pater ſuo illo unigenito nihil charius habeat, in quo ſibi complacitum eſt, Matth. III. 17. & quem Scriptura vocat *filium dilectionis* paternæ, Col. I. 13. id. ſummè dilectum; ſanè non poteſt non eſſe maxima charitas illa Patris erga nos, quæ ipſum movit ut filium pro nobis traderet, unde Scriptura celebrat paſſim hanc Dei charitatem tanquam ſummam & inenarrabilem, Joan. III. 16. Rom. V. 8. I. Joa. IV. 9. Ita immenſum filii erga nos amorem eſſe teſtatur ipſe, cùm ait hoc eſſe amoris culmen ut quis vitam pro amicis exponat Joan. XV. 13. At Chriſtus non pro amicis, ſed pro inimicis mori voluit; Ita ſi hæc duo conferantur, Pater filium dilectiſſimum & delicias ſuas morti exponens, & Filius ſummâ alacritate mortem ſubiens, quid aliud dici poteſt quàm ſummum eſſe utriuſque amorem? nec facile exponi poteſt utri plus debeamus, quia utrique infinitum debemus; Porro quod addunt ſatisfactione filii motum fuiſſe Patrem ad miſerendum, in eo non ſatis accuratè loquuntur; nam tantùm abeſt ut ſatisfactio moverit miſericordiam, ut potius miſericordia ſatisfactionem deſtinarit tanquam medium ad finem ſuum nimi. Electorum ſalutem conſequendum appoſitiſſimum; ſic enim Joan. III. 16. miſſio dicitur effectus dilectionis Dei, *Ita Deus dilexit mundum ut dederit filium, &c.* Nec ſanè aliunde poterat quàm à ſummo & intenſiſſimo Dei erga nos amore proficiſci Redemptoris deſtinatio & miſſio; Verùm quidem eſt *miſericordiam* & *amorem Dei effectivè* conſideratum ſatisfactionem ſupponere, quia non poterat actualiter ſe exerere erga nos per effecta beneficentiæ, niſi prius ſatisfactum eſſet juſtitiæ; At *miſericordia affectivè* ſeu *amor benevolentiæ* in Deo illam omnino antecedere debuit, quia ſine eo deſtinari non potuit. Fruſtra verò hîc regerit Adverſarius Filium aut iratum fuiſſe, & ſic ſatisfactione indiguiſſe, aut non iratum, & ſic à Patre diſſenſiſſe; Nam cùm una ſit Patris & Filii juſtitia cui ſatisfaciendum fuit, hic non minus quàm ille iratus dici debet, quique adeò ſatisfactione indiguit ad eam placandam; Interim quia ira illa fuit benignitate temperata, Deuſque generis humani perditi miſerebatur, & de redimendo illo cogitabat, Filius Patri libens obediit, adeoque juſtitiæ ſuæ læſæ ſatisfecit: quod licet humana & cæca ratio non capiat, Verbum tamen expreſsè docet; Et hoc eſt indicium non hoſtilis diſcordiæ, ſed potius conſenſus & obedientiæ; Filius enim mortem ſuſcepit, non quod diſſideret à Patre, & hominibus plus juſto faveret, ſed ut juſtitiæ Dei ſatisfaceret, & perfectam ὁμόνοιαν cum Patre teſtaretur; quò ſpectat illud Pſaltis, Pſal. XL. 9. *Ecce venio, in volumine libri ſcriptum eſt de me ut faciam voluntatem tuam.*

XXV. II. *Abſurd.* Si Chriſtus pro nobis ſatisfecit Legi divinæ, ergo Legem non tenemur amplius obſervare, nam pro quo pretium eſt ſolutum ſemel, is non

is non tenetur denuo ſolvere; At poſterius eſt abſurdum, E. & prius. Hinc colligunt doctrinam de ſatisfactione pernicioſam eſſe, hominibus feneſtram ad peccandum aperiendo, aut ad ſocordiam in pietate colendâ eos invitando & deſides reddendo. *Catech. Racov.* c.8. q.17. Sic *Volkelius* li.v. c.20.21. ſæpius inculcat, *Hanc doctrinam magnam vim per ſe habere ad homines non ſolùm ſecuros lentoſque in officio reddendos; Verùm etiam in omnia ſcelerum genera impellendos.* Nam *ſi juſtitia Chriſti nobis imputatur quemadmodum quidem neceſſe eſt, ſi noſtro loco fuit præſtita, noſtra ipſorum ſanctitate nequaquam erit opus, nec quicquam prohibebit quominus etiamſi in peccatis perſeveremus regni tamen cœleſtis hæreditatem adeamus.* & c. 22. *Quid cauſæ eſt cur is qui ſatisfactionem illam perſuaſam habens, & Chriſtum pro omnibus peccatis & jam commiſſis, & porro committendis ſolutionem pleniſſimam Deo præſtitiſſe credens, aliquid in repellenda à ſe impietate & juſtitia colenda laboris ſibi ponendum exiſtimet?* Reſp. Sed primò eſt quod nobis gratulemur iiſdem armis pugnare Adverſarium quibus olim gratiæ divinæ hoſtes doctrinam gratuitæ Juſtificationis, quam Paulus prædicabat, evertere conabantur, ſic ſcilicet conſui pulvillos conſcientiis, & edoceri homines manere in peccato ut abundet gratia Rom. vi. 1. 2. Etſi homines impii & perverſi hac ſalutari doctrina abuterentur eamque in ſequiorem ſenſum traherent, prout notum eſt ſæpius ipſas Scripturas in propriam perniciem detorquere teſte Petro 2. Pet. III. 16. Non inde ſequeretur verè hoc ex tali doctrina ſequi, Imò nihil minus inde elici poſſe certò certiùs eſt, cùm contra potentiſſimus ad ſanctitatem ſit aculeus ut jamjam videbitur.

XXVI. III. *Finium diverſitas* Chriſti obedientiam & noſtram optimè conciliat; quod enim Chriſtus pro nobis præſtitit, id ſanè præſtare non tenemur eodem fine, & eadem de causâ, nimi. ut ſatisfaciamus, & ut vitam ex jure Legis ſervatæ acquiramus, hoc enim cùm ſemel Chriſtus pro nobis fecerit, nihil cauſæ dici poteſt cur id ipſum facere denuo teneamur; ſed non ſequitur eo ipſo liberam relinqui & non neceſſariam Legis obedientiam, quia etſi per illam nec ſatisfacere debeamus ampliùs, neque etiam valeamus, tamen aliæ cauſæ variæ dari poſſunt, quæ hoc ſtudium à nobis exigunt, non *ut vivamus*, ſed *quia vivimus*, non ut jus acquiramus, ſed ut poſſeſſionem acquiſitam adeamus, non ut *cauſam regnandi*, ſed ut *viam regni*: Sic Chriſtus mortem corpoream pro nobis tulit, & tamen eidem morti omnes adhuc ſumus obnoxii, ſed alio plane fine; Nec enim *mors* iſta amplius ut *peccati pœna* ſubeunda eſt, vel etiam à Deo nobis infligitur, quomodo eam tulit Chriſtus, ſed ob alios fines varios Dei gloriam & ſalutem noſtram ſpectantes, nimirum ut ſit reliquiarum peccati & corruptionis nativæ totalis extinctio, noſtri ad Chriſti exemplum conformatio, qui per eandem viam in Regnum ſuum ingreſſus eſt, ad gloriam cœleſtem via & tranſitus à ſapiente Dei ordinatione præſcriptus, &c. Ita novæ obedientiæ per omnem adhuc vitam incumbendum eſt, non ut per eam coram tribunali Dei juſtificemur, vel vitam æter-

nam nobis aliisve mereamur, sed ut pro salutis acceptæ beneficio nostram erga Deum gratitudinem testemur, ut nos veros & genuinos Patris cœlestis filios ad imaginem ejus renovatos probemus, ut nos Christo capiti nostro tam in vita quàm in morte, tam agendo quàm patiendo conformemus, ut Deum toto corde totisque viribus glorificemus, ut per bona opera vocationem & electionem nostram in dies magis firmemus, & conscientiis testatissimam faciamus, & si qui sunt id genus pietatis & justitiæ fines.

XXVII. *Inst.* Sed debitum semel à Sponsore solutum, nullo modo nulliûsque finis obtentu ab ipso repeti potest, cujus nomine semel persolutum est; Si ergo Christus semel solvit, quomodo hoc ipsum à nobis repeti potest? Resp. Etsi de obedientia Legis agatur utrobique, non tamen potest dici idem debitum absolutè: Nam obedientia à Lege olim præscripta, diversimodè differt ab eadem, quatenus jam præscribitur in Euangelio 1. *in causa proxima*, quia Lex obedientiam perfectam exigit ex naturæ viribus præstandam; Euangelium autem fructus spiritus à nobis requirit ex fide in Christum Mediatorem, & spirituali nostrâ vitâ, quam in ipso & per ipsum habemus, exurgentes. E. etsi in normâ & formâ externâ conveniant, *causâ* tamen *proximâ* tantùm inter se discrepant quantùm natura & gratia, justitia originalis Adamo per creationem inhærens, & justitia Christi mediatoris nobis per fidem imputata, 2. in *modo*, quia per legem Deus ut justus judex vel perfectionem exposcit, vel delinquentem ad pœnam deposcit; At per Euangelium ut Pater benignus, & erga nos in Christo propitius, & quæ adsunt initia, tanquam vitæ novæ primitias clementer acceptat, & quæ perfectioni desunt gratiosè condonat; 3. in *formâ* Lex sola propriè debitum tantùm exigit, quia vires ad obsequendum non sufficit; Euangelium verò non tam exigit quàm ad obediendum erigit, vitam indit & ad Dei jussa capessenda promptum & idoneum præstat. 4. *in fine* obedientia sub lege petitur ad meritum vitæ, sub Euangelio vero tantùm ad ejus possessionem adeundam & gratitudinem contestandam: hoc autem posito quadruplici discrimine, negamus ullo modo absurdum aut incongruum esse, ut quam Christus pro nobis redimendis obedientiam Legi præstitit, eam nos ipsi non ex Legis tenore, sed ex Euangelii sententiâ Deo Christoque Servatori præstemus.

XXVIII. Imò & rationi & vocationi, adeoque conditioni nostræ ita consentaneum esse dicimus, ut fructum alias & finem beneficiorum Redemptionis nostræ assequi non valeamus; Quare enim nos redemit, nisi ut ex hostium spiritualium potestate liberati, *Deo nostro serviamus in sanctitate & justitia omnibus diebus vitæ nostræ*, Luc. I. 74. Quare Christus peccata omnia nostra in corpore suo super lignum tulit, nisi *ut mortui peccato, justitiæ vivamus*, 1. Pet. II. 24? Quare sanguine suo nos abluit nisi ut pretioso illo lavacro abluti vestes nostras, id. corda & conscientias imò & membra à peccati sordibus intemerata servemus & Deo vero & vivo serviamus Heb. IX. 14. 1. Thess. IV. 4? Quare nos salvavit,

& opus

& opus ſuum fecit, niſi ut ad bona opera reformati, in iis jugiter incedamus? Epheſ. II. 10. Quare nos redemit ab iniquitate & populum peculii ſibi purificavit, niſi ut purificati à ſordibus accenſi ſimus ſtudio bonorum operum? Tit. II. 14. & prædicemus virtutes illius qui à tenebris ad mirabilem lucem ſuam vocavit, 1. Petr. II. 9.? Qui fines inter alios Chriſto Servatori propoſiti fuere in noſtri redemptione.

XXIX. Unde patet quàm falsò contendant Adverſarii, per doctrinam ſatisfactionis feneſtram aperiri ad peccandum, & ſocordiam & deſidiam foveri, cùm nullum potentius incentivum, nullum efficacius ὁρμητήριον ad pietatem & ſanctitatem Scriptura unquam proponat, nullumque ſit reipsâ majus hâc pretioſâ Chriſti ſatisfactione, idque diverſimodè. Primò à *fine mortis Chriſti*, cùm enim hic finis Chriſto propoſitus ſit, non modò ut pro nobis ſatisfaceret, ſed etiam ut nos ſanctificaret, & ſectatores bonorum operum redderet, exemplar nobis præbendo quod ſequeremur, 1. Petr. II. 18. Tit. II. 14. niſi velimus Chriſtum fine ſuo excidiſſe, & fruſtra mortuum eſſe, opus eſt ut ſanctitati ſtudeamus; An mortuus eſſet pro peccatis, ut in peccatis maneamus, an non potius ut iis nuncium mittamus, utque amplius iis in æternùm non ſerviamus? Rom. VI. 18. Atque hîc Socini ſimile in ipſum retorquemus; Nam is qui alterius debita ſolvit, ſeriò vult, ſi alias ſincerus eſt amicus, ut nullum deinceps æs alienum contrahat; ſic Chriſti liberatoris noſtri voluntas eſt, ut quoniam ſemel pro nobis ſatisfecit, ne novum debitum contrahamus, & denuò iræ divinæ ſubjiciamur; dicit omnibus quod olim paralytico, Joan. V. 14. *Ecce ſanatus* & liberatus es, *vade, ne pecces amplius, ne quid pejus tibi contingat.* 2. *à jure redemptionis*, à quocunque enim redimimur, illi redemptionis jure ad ſerviendum & obſequendum obſtricti ſumus, ratio hæc attingitur à Zacha. Luc. I. 74. & ab Apoſt. 1. Cor. VI. 19. 20. *Redempti eſtis pretio, glorificate ergo Deum corpore & animo veſtro quæ ſunt Dei.* 3. à *gratuitæ remiſſionis beneficio*, quò plura enim & majora beneficia accipiuntur, eò major etiam gratitudo debetur, unde Chriſtus Luc. VII. 41. *Remittuntur ei peccata multa, hinc dilexit multum, cui enim minus dimittitur, minus diligit*, & Pſ. CIII. 3. *venia eſt apud te, ut timearis*, & Pſal. LXXXV. 9. *loquitur pacem populo ſuo*, ſed *ne redeat amplius ad ſtultitiam*; Neque enim ſi *remiſſio* datur *peccati præteriti*, ilico datur *permiſſio futuri*, condonatio factorum non eſt impunitas faciendorum, ſed potius frænum & obſtaculum. 4. à *gravitate pœnarum & peccati fœditate*, ſi Chriſto tam carè conſtitit debitorum noſtrorum perſolutio, an ea deinceps cumulabimus? Vel an vellemus adhuc in ſinu fovere peccata, quæ optimum Redemptorem tot tormentis & contumeliis objecerunt? ſi tam fœda eſt peccati macula, ut nullo niſi ipſius Filii Dei ſanguine elui potuerit, an eâ nos in poſterum voluntariè polluemus? Abſit; hoc enim eſſet filium denuò crucifigere, & ſanguinem Teſtamenti profanum ducere, quod horrendum & ab omni remiſſione alienum pronunciat Apoſt. Hebr. X. 29. 5. ab

iræ

iræ divinæ immensitate, nam si tanta fuit ejus indignatio, ut nullâ re aliâ quàm Unigeniti morte placari potuerit, an non reverebimur hanc iram, an audebimus eam denuò peccatis nostris accendere? an non potius continuò obversabitur nobis quàm tremendum sit in manus Dei viventis incidere, Heb. x. 31. 6. ab *amoris divini magnitudine*: nam si ille tanto nos amore est prosecutus, ut nec Pater filio pro nobis parcere, nec filius mortem subire recusarit, & quidem dirissimam, an non æquum est ut tam benignum Redemptorem pro virili redamemus, & si aliâ in re non possumus, in hac saltem gratitudinem nostram exhibeamus? hoc urget Paulus 2.Cor.v. 14. *Charitas Christi constringit nos, ut qui hoc statuerimus, si unus pro omnibus mortuus est, illos omnes mortuos esse & illum pro omnibus mortuum esse, ut qui vivunt posthac non sibi vivant, sed ei qui pro ipsis mortuus & suscitatus est*; Hinc colligitur satisfactionem Christi non esse impietatis & negligentiæ pulvinar, sed sanctitatis efficacissimum motivum, & spiritualium morborum nostrorum salutarem medicinam, tum ἀλεξίκακον per quam peccata nostra curantur & auferuntur, tum προφυλακτικὸν per quam futura præcaventur & impediuntur.

XXX. Tantùm abest ergo ut ex positione meriti & Satisfactionis Christi debeamus argutari ad negationem obedientiæ & sanctitatis propriæ, ut contra duo ista amicissimè conspirent & individuo nexu inter se copulentur; positâ quidem Satisfactione Christi pro nobis, nostrâ sanctitate personali bonisve operibus non est opus ut vitam æternam mereamur, & eo sensu passim removentur à negotio salutis tanquam opposita gratiæ & meriti Christi Rom.xI.6. Eph.II.7. 8. sed iis tamen semper opus est ut salutis acquisitæ possessionem adeamus, & eo respectu subinde sanctitatis & bonorum operum asseritur necessitas Eph. II. 10. Heb.xII.12. Unde Scriptura passim ex Redemptione quæ est in Christo, & nostra per ipsum Justificatione gratuita efficacissimas adhortationes arcessit ad sanctitatis & bonorum operum exercitium Tit.II.12.13.14. I.Cor.vI.20. 2.Cor. v.14. &c. Quomodo ergo perseverare poterit in peccatis & negligere pietatis studium qui satisfactionem istam à Christo pro se & suo loco præstitam persuasum habebit, cùm nulla pars iis competat in Christi Satisfactione qui nuncium peccato non remittunt; Et nemo ejus fieri possit particeps nisi per applicationem veræ & vivæ fidei, cujus comes indivulsa est seria resipiscentia, fructus certus Charitas, & studium pietatis Gal. v. 5.

XXXI. Frustra hìc cavillatur *Volkelius* ad applicationem fidei destruendam l. 5. c.21. Posita Christi Satisfactione nulla alia opus esse applicatione præter eam quam res ipsa secum fert. *Quemadmodum enim*, inquit, *cùm pro aliquo reipsa solutum est debitum, nil opus est ut eam solutionem debitor sibi applicet si à debito liberari velit, quia is cui solutum est, acceptâ ab alterâ solutione, jam non potest ab eo debitum illud jure exigere: sic cùm Deo pietatis officia fuerint loco nostro præstita & persoluta, non potest is eadem à nobis ipsis exigere, sed ipsius justitiæ & æquitatis vi impellitur,*

pellitur ad Christi justitiam nobis applicandam, & nos ab eadem obedientia præstanda liberos pronunciandos. Resp. Nam 1. non tam hîc in partes vocamur, quàm ipsa Scriptura quæ passim fidem proponit tanquam instrumentum applicativum beneficiorum Christi, & sine quo Christus nihil prodest, sic Ro. III. 24. 25. *Christus placamentum ordinatur à Deo, sed per fidem in sanguine ejus, ut ipse justus sit & justificans eum qui est ex fide Jesu* & c. IV. 16. *est ex fide ut sit per gratiam*, &c. & vers. 24. *quod autem imputatum est ei ad justitiam non tantùm scriptum est propter ipsum, sed etiam propter nos quibus imputabitur nobis scilicet credentibus in eum qui suscitavit à mortuis Jesum D. N.* sic Joh. III. 16. 36. & alibi passim fides memoratur ut organum receptivum justitiæ Christi & conditio sine qua Christus frustra mortuus esset; Et sanè cùm Christus à nobis naturâ sit alienus, & extra nos, quomodo fieri posset noster & à nobis recipi, nisi posita conditione sub qua nobis promittitur & offertur; Adde quod non potest cuiquam in solutum imputari, id quod pro ipso alter præstiterit, nisi ipse id velit, admittat & acceptet, siquidem invito beneficium non datur; maximè si *satisfactio* pro eo præstita, non tantùm sic *exsolutiva*, sed etiam *reconciliativa*, ut omnino ea est quam Christus pro nobis præstitit; Ita duplex *acceptatio* istius solutionis distinguenda est, alia à *parte Dei*, alia à *parte nostri*, illa fit per gratiam, ista per fidem, prima est reconciliationis fundamentum, secunda est ejusdem sensus & argumentum; utraque necessaria est & indivulso nexu inter se conjunguntur, nam ut fides non potest recipere justitiam Christi, nisi quum certò novit à Deo admissam esse in λύτρον pro nobis, Ita non admittit Deus justitiam Christi in Redemptionis pretium nisi pro credentibus, & iis qui ipsam sibi applicare voluerint.

XXXII. III. *Absurd.* Si Christus pro omnibus satisfecit ergo omnes, etiam manifestè impii salvabuntur; nam pro quibus solutum est semel λύτρον, illi injustè æternæ damnationis carcere manciparentur. Sic *Ostorod.* Resp. 1. per concessio. damus, si Christus pro omnibus verè satisfecit, omnes etiam salvandos esse: Neque admittere possumus eorum distinctionem, qui hîc inter *acquisitionem & impetrationem* salutis distinguunt, & ejus *applicationem*, quasi illa sit latior, hæc angustior, illa ad omnes & singulos homines, ista ad solos fideles pertineat; Cùm in Scriptura æqualis sint latitudinis & peripherias, & nemini à Christo impetrata sit salus, quæ actu non conferatur: Non negaverim quidem Satisfactionem Christi sufficientissimam esse ad redemptionem totius mundi, imò plurium mundorum, si darentur; Sed aliud est de *sufficientiâ* loqui *Satisfactionis*, aliud de *consilio & voluntate Satisfacientis.* Prius universaliter potest concipi; Posterius non item; quia non potuit velle satisfacere pro omnibus, quin eo ipso omnium loco se substitueret, & debitum mortis λύτρον penderet. Jam si ipsorum loco reipsa subrogatus, verè debitam ipsis pœnam sustinuit; quomodo eadem pœna jure potest ab iis exigi quæ tamen exigitur ab omnibus reprobis? Nec valet quod dicitur voluisse satisfacere tantùm pro ipsis

conditionatè, non *absolutè* : Nam vel conditionem illam præscivit ut dubiam & incertam pendentem ex humano arbitrio, vel ut certò futuram & à se decretam, vel ut certò non futuram, & impossibilem, utpote à se non decretam à quo solo effici potest; Si prius, admittenda erunt cum Socinianis decreta Dei conditionata & dubii eventus, quod nefas esse prudenter sancitum à Synodis Galliæ; Si posterius, omnes & singuli certò servabuntur quod nemo dixerit. Si postremum, fingetur Deus id vehementer velle & intendere, quod tamen certò novit nunquam futurum utpote pendens ex conditione nunquam extitura & eo respectu impossibili, quod an satis conveniat summæ Dei sapientiæ judicandum omnibus relinquitur; Imò sic ne voluisse quidem rectè dicitur; Quomodo enim velle dici potest Christus, quod annexam conditionem impossibilem habuit, & quam talem novit ipse, imò quam non dare expresè decrevit, qui solus dare poterat? E. eò deveniendum est ut dicamus Christum pro omnibus nequaquam verè satisfecisse, satisfecit enim pro iis tantùm quorum Vas & Caput factus est; Caput autem & Vas in fœdere gratiæ Electorum tantùm constitutus est, quibus datus est à Patre, & qui ab eo ipsi sunt dati, Joan. XVII. 6. Unde redemptio & satisfactio hæc, utut *ad genera singulorum* nonnunquam pertinere dicatur, ad distinguendam œconomiam V. & N. T. Nunquam tamen ad *singula generum* extenditur, imò restringitur passim ad *populum* Christi, Matt.I.21. ad *oves*, Joh.X.II.15. & XI.51.52. ad *corpus* suum, Eph. V.25. ad *multos*, Matth.XX.28. Rom.V.18.19.

XXXIII. IV. *Absurd.* Posita Satisfactione Christi Gloria & Omnipotentia Dei obscuratur, Nam Deus peccata nostra sine satisfactione remittere vel *noluit*, quod contra gloriam Misericordiæ, vel non *potuit*, quod contra gloriam Omnipotentiæ, *Ostorod.* cap. 36. Addit *Gittichius* peccata nostra nihil aliud esse quàm offensas Majestatis divinæ, offensas autem suas vel vilissimum quemque hominem non modo sine violatione justitiæ, sed etiam cum maxima laude patientiæ & misericordiæ alteri condonare posse. Resp. I. Utrumque verè dicitur & quod *noluerit*, & quod non *potuerit*. Non *potuit* primo resp. *Naturæ* quæ cùm sit sanctissima, non potest peccatum tolerare, vel inultum dimittere, quin se ipsam abneget, Hab. I. 13. 2. resp. *Justitiæ*, quæ suum unicuique vult tribui, Rom. I. 32. I. Thess. I. 6. 3. resp. *Veritatis* quæ hanc pœnam peccato denunciabat, Genes. II. 17. non potuit E. hac de causa peccata sine satisfactione remittere: Neque hoc pacto Omnipotentia ejus ullatenus obscuratur vel imminuitur, neque enim hoc Deus non potest propter defectum potentiæ, sed propter perfectionem naturæ; secus enim se ipsum abnegaret: Quod non *voluerit* etiam, patet ex declaratione voluntatis in Verbo factâ, ubi constat Deum disertè protestatum esse se velle ut peccatum morte puniatur: Neque hoc pacto misericordiæ ejus ulla sit fraus, quia ita est misericors ut etiam sit justus, & justitia quam exerit adversus peccatum non obstat quo-

minus

minus misericordiam suam demonstret erga peccatorem. 2. Idem absurdum impingi potest sententiæ Adversariorum; Nam pari ratione inferam Deum aut immisericordem esse, aut impotentem, si quosvis homines peccatores in æternùm non salvat; Quæro enim cur Deus homines impœnitentes non salvat? Vel quia non potest, & sic quovis homuncione est impotentior, quivis enim offensus offendenti, ut maximè hic reconciliari nolit, culpam tamen dimittere non tantùm potest, sed etiam debet ex præscripto Christi, Matth. v. 44. & XVIII. 20. 21. Vel quia non vult, & sic non erit summè misericors. Si regerant non posse hoc Deum, quia repugnat justitiæ suæ, quæ peccatores impœnitentes in communionem suam admittere non potest; & quia repugnat voluntati quæ contrarium sanxit; Idem sibi dictum putent à Nobis.

XXXIV. 3. Tantùm abest ut per satisfactionem *gloria* Dei ullatenus obscuretur, quin potius summopere ex ejus positione illustretur & negatione atteratur: Nam in Satisfactione vides 1. gloriam *Justitiæ* quæ potius quam ut de jure suo cederet & peccatum inultum abire pateretur, etiam proprio Filio non pepercit; sic ab impiorum hominum & diabolorum calumniis vindicatur, sic homines à quibus in hoc speculo agnoscitur injectâ horribili formidine à peccato absterret, & ne Dei misericordiâ abutantur cavet, 2. gloriam *Misericordiæ* quæ talis & tanta fuit, ut cùm nulla ratio commodior suppeteret homines salvandi, etiam proprium filium morti dirissimæ subjicere non dubitarit, ut homines ab eâ eximeret. 3. gloriam *Sapientiæ* quæ mirabile hoc excogitavit temperamentum inter Justitiam & Misericordiam, & rationem nodum alioqui insolubilem solvendi ut altera sine alterius detrimento commodè erga homines se exerere posset. 4. gloriam *Potentiæ*, quæ Diabolum & peccatum illis ipsis armis vicit quibus homines devicerant, & contraria ex contrariis, vitam scilicet ex morte, benedictionem ex maledictione, felicitatem ex miseriâ, gloriam ex ignominia, salutem ex perditione admirando & prorsus inaudito modo eduxit: Contra si tollis Satisfactionem, Dei gloria multò magis obscuratur; Nam transgressiones ferre, & ad eas connivere, indicium est Judicis vel negligentis, si ex incuria permittat, vel iniqui, si volens conniveat. At Deus non est volens iniquitatem Ps. v. 5. qui odit operantes iniquitatem & perdit loquentes mendacium vers. 7. cujus oculi sunt puriores quàm ut videat malum Haba. 1. Ita Obscuratur *Justitia Dei*, qui naturâ suâ judex est mundi, ut qui reum convictum impunito peccato non justificet modò, sed præmiis etiam amplissimis donet: Obscuratur *Veritas*, quæ comminationes istas toties peccatoribus intentavit: Evertitur *pax* omnis, & solatium conscientiæ peccatricis; Nec enim videri potest quo modo sepositâ satisfactione sedari possit æstus conscientiæ, quando obversatur semper animo, & recurrit cogitatio Justitiæ Dei, qui cùm sit judex Mundi justissimus, omnis iudicis justi exemplar perfectissimum, intelligi non

 potest

potest qui id faciat quod & pugnat cum officio justi judicis, & Deo abominationi esse spiritus sanctus testatur, absolvere impios & injustos absque ullâ Legi & justitiæ satisfactione, non quidem per se ipsos, sed per aliquem vadem pro ipsis præstitâ; Accedit & altera *divinæ veritatis* consideratio: quoties enim peccator cogitat Legis comminationes divinas, universales, absolutas & verissimas, fieri non potest quin trepidet, nisi succurrat alia cogitatio, illis esse pro nobis à Sponsore nostro plenissimè satisfactum.

XXXV. Quod verò postremo loco affert *Gittichius* de homine vilissimo qui offensas quascunque gratis condonare & potest, & debet; non huc pertinet; Quia Deus hîc non considerandus est ut pars offensa simpliciter, vel ut *privatus creditor*, cui liceat absolutè cedere de *jure dominii* vel *crediti*, sed ut *persona publica*, & ut judex & Legislator summus qui Legum autoritatem inviolatam tueri debet; Fateor hominem privatum posse & debere offensas remittere, quia ad ipsum vindicta non pertinet, sed ad Deum: sed de persona publica, de Magistratu & Principe falsum est, quia judex est loco Dei ordinatus ut justitiam administret, & Legis sanctiones exequatur, quod si Lex violatur, cùm is cujus est Legis mandatum exequi, id non exequitur, & facit oppositum; non minus violatur, cùm is cujus est Legis comminationes & promissiones executioni mandare, id non facit, sed contrarium potius. Cùm verò Deus in hoc negotio vices sustineat Judicis & Principis summi, mirum non est si peccata condonare non possit citra satisfactionem, nec hâc in parte hominibus censendus est impotentior, quia hoc est effectum, non impotentiæ, sed virtutis, juxta quam nec se ipsum abnegare, nec justitiæ suæ nuncium potest remittere, ut fusius ostensum est *Disp.*11. *de Necess. Satisf.*

XXXVI. Sed neque hîc subsistit *Gittichius*, ulterius instat p. 91. & Gloriam munificentiæ Dei & summi gratuitique in nos amoris Dei subrui doctrinâ hac nostra contendit, quia sic, non tam nostri, quàm sui causâ Deus Christum in mortem tradidisset, ut nimirum debitum justitiæ suæ acciperet, utque nulla est munificentia creditoris, respectu ære alieno obstricti, nisi de jure suo cedat, & exactionem satisfactionis à quocunque illa proficiscatur, relinquat: Ita nullam esse in Deo posita satisfactione Christi; Imò stultitiam & sorditatem videri non munificentiam, donare alteri quippiam, quod statim ab ipso recipias; *Quis enim*, inquit, *non delirum, & ab omni ratione alienissimum eum diceret, si apertâ crumenâ meâ juberem debitorem meâ pecuniâ mihi solvere? An non præstaret simpliciter sine crimine stultitiæ statim ipsi debitum condonare?* Resp. Verùm ista humanæ & cæcæ rationis figmenta nequicquam obtenduntur sanctissimo Dei consilio in Verbo revelato 1. pecca. *ignora. Elen.* Quasi Gloria Dei ob quam Deus principaliter omnia agit, Prov. XVI. 4. & salus nostra, cujus causâ Deus secundariò Filium suum pro nobis dedit, invicem repugnent, ut ex unius positione sequatur alterius negatio; cùm potius subordinentur &

se

ſe mutuò ponant: Ita non magis proſpexit *juſtitiæ ſuæ* quàm *ſaluti noſtræ*; ſed ut *in Filium* fuit *juſtiſſimus*, *in Nos* fuit *munificentiſſimus* propter ſatisfactionem Filii; Paulus hoc clarè innuit Ro. III. 24. 25. cùm dicit *Deum ordinaſſe Christum in placamentum per fidem in ſanguine ipſius ad demonſtrandam juſtitiam ſuam prætereundo peccata quæ anteceſſerunt in illa Dei tolerantia, Ad demonſtrationem juſtitiæ ſuæ præſenti tempore, ut ſit ipſe Juſtus & Juſtificans eum qui eſt ex fide Jeſu*, ubi Juſtitia Dei cum ſalute noſtra conjungitur, quia utriuſque rationem habere voluit in opere Redemptionis, & ita ſibi ſatisfieri, ut inde via ad ſalutem noſtram ſterneretur, quæ aliàs inacceſſa nobis erat & invia. Tantùm abeſt ergo ut manifeſtatio unius proprietatis divinæ debeat obeſſe manifeſtationi alterius, & Juſtitiæ ratio pugnare cum miſericordiæ exercitio; ut contra mirabili temperamento mutuam operam ſibi præſtent & ſe invicem oſculentur ex oraculo Pſ. LXXXV. 11. quia Miſericordiæ non poteſt eſſe locus niſi poſita Juſtitiæ ſatisfactione, & Juſtitiæ ſatisfactio non alium in finem petitur, quàm ut ad Miſericordiam aperiatur via. 2. Quod additur de *Creditore*, verum quidem eſſet in *privato* & *pecuniario*, qui pro libitu poteſt de jure ſuo cedere abſque cujuſquam injuria, ſed in *publico* & *judiciali* id. Legis vindice, & Exactore juſtitiæ locum non habet; hic enim ſi peccatoribus non indignatur, nec pœnam imponit, hoc ipſo iniquus eſt, non munificus, quia officium deſerit, & Legum autoritatem quam debuit ſartam tectamque conſervare impunè violari ſinit; Interim ſi boni publici causâ, tum rationem monſtret quâ legibus ſatisfiat, & ſaluti debitoris conſuli queat, tum de ſuo Vadem & Sponſorem ſubminiſtret, tantùm abeſt ut propterea minus munificus audiat, quin potius ut ſapientiſſimus, & munificentiſſimus meritò ab omnibus celebretur. Quidni Ergo Deus potuerit id ipſum præſtare in hoc negotio & longè excellentius, ſine ulla injuſtitiæ labe, imò cum ſummæ ſapientiæ & clementiæ gloria?

XXXVII. 3. Quod ſupponit nullam fore munificentiam in Creditore, niſi de Jure ſuo cedat, & exactionem ſatisfactionis à quocunque illa proficiſcatur relinquat, in eo fallit & fallitur Adverſarius: Nam præterquam quod ſemper à Creditore ad Judicem tranſit & à debito pecuniario ad criminale, cùm tamen diverſa ſit utriuſque ratio, ut ſæpius oſtenſum; Quis neget Clementiam Judicis & munificentiam longè maximam in eo ſe prodere, cùm ita de Jure ſuo reſpectu principalis debitoris ſeu rei cedit, ut nihil ab illo requirat, ſed omnia illi liberaliter crimina remittat quorum pœnam vas pro illo ſuſtinuit? Ita hìc multifariam ſe nobis exhibet Dei miſericordia. 1. quod ſalutis rationem excogitaverit & invenerit hominibus, non homines ſibi ipſis. 2. quod viam ſalutis aperuerit per miſſionem & traditionem proprii filii. 3. quod iſtam conditionem Filius lubens & ſola φιλανθρωπίᾳ motus in ſe ſuſceperit. 4. Et quidem pro hominibus ſalute indignis eamque contemnentibus, ſui juxta & Dei inimicis. 5. quod nihil ab iis exegerit pro quibus ſe demittebat. 6. quod illam ſatisfactio-

nem alterius pro nobis acceptam & ratam habuerit Deus, quodque merâ gratia & misericordia nobis eam applicet; Neque hîc dicendum Remissionem necessariò exigere, non modò ut is qui debet ea obligatione solvatur, sed etiam ut is cui debetur sibi satisfieri non voluerit; Nam ut primam conditionem admittimus, ita secundam negamus, nec enim minus remitti dicitur crimen Reo à quo nihil exigitur, licet Judex aliunde sibi satisfieri postulet ut antea probatum est: Et ipse Socinus non diffitetur Deum exigere aliquid ab iis quibus peccata remittit quod satisfactionis loco haberi queat nimi. vitæ puritatem quæ causa quædam est ut Deus illis clementer ac benignè peccata condonet. Quod si cum natura & veritate remissionis non pugnat ut Deus aliqua requirat quæ instar causæ sint cur peccata hominibus condonet, Imò & fortasse ut ipse loquitur satisfactionis loco haberi possint; Quomodo cùm illa non consistet, quod Deus satisfactionis loco exigit non ab illis, sed ab alio nimi. à Vade? Ut hinc liqueat, non omnem satisfactionem cum remissione pugnare, neque ad istam semper requiri ut Creditor sibi non velit satisfieri.

XXXVIII. 4. Mirum non est si Verbum Crucis istis hominibus stultitia videatur, cùm Christus ipse crucifixus *scandalum* his, *stultitia* illis esse dicatur, 1. Cor. 1. 13. sed non desinit tamen esse Vocatis *Sapientia* & *potentia* Dei; Ita consilium hoc quod impuri isti homines delirium ore blasphemo & execrando nuncupant, summum est tamen & ineffabile sapientiæ & misericordiæ divinæ miraculum, cui obloqui nemo potest, quin eo ipso deprehendatur θεομαχεῖν; Quid an stultum sordidumve foret si Princeps clementiâ impulsus ex suo ærario daret pecuniam reo ut mulctam solveret bono publico, ad conservandam Legum autoritatem? donaret sanè aliquid de suo, non ut statim acciperet & privato suo commodo applicaret, sed ad procurandam publicam justitiæ & Legis satisfactionem. Qui ergo stultum esse dicitur cùm Deus idem facere statuitur? nempe quia sapientia Dei homini carnali stultitia videtur. Sed quantumvis nihil simile inter homines divinæ huic dispensationi occurreret, an propterea neganda esset & sugillanda? quasi viæ Dei essent sicut viæ nostræ, & supremus rerum Arbiter nostro qui homunciones tantùm sumus, & terræ vermiculi, metiendus esset pede: Absit verò ut tantum scelus vel cogitemus unquam vel admittamus; Quin potius, ut hoc tandem concludamus argumentum, laudem illi Sapientiæ, Potentiæ, Justitiæ, & Misericordiæ summæ tribuentes, & gratiam pro tanto beneficio accepto indesinenter agentes, cum Joanne & nunc & semper, canticum hoc Eucharisticum accinamus; *Illi qui nos dilexit, & lavit à peccatis nostris in sanguine suo, fecitque nos Reges & Sacerdotes Deo & Patri suo, sit robur & gloria in secula seculorum.* AMEN.

COROL-

COROLLARIA RESPONDENTIS.

I. *Satisfactionis Christi pro nobis non modò* Veritatem, *sed* & Perfectionem, & Necessitatem *agnoscimus.*

II. *Distinctionem fidei in* explicitam & implicitam *sensu Pontificio, ut & in* formatam & informem, *quam sine charitate esse volunt, rejicimus.*

III. *Sola fides justificat, non tamen justificat sine operibus.*

IV. Fides *est* immortalis, *tum respectu* Viatorum, *licet Israël exciderit, & Petrus Christum abnegans tum ore tum corde peccaverit, Solomonque graviter per γυναικομανίαν lapsus sit; tùm respectu* Comprehensorum *in quibus locum semper obtinebit, quamvis suo sensu sit etiam desitura in cœlis.*

V. *Gratia efficax non agit per modum auxilii aut causæ partialis tantùm, sed per modum principii, & causæ totalis: ut nec per modum causæ contingentis, & suasione morali, sed per modum causæ necessariæ, & influxu hyperphysico. Quamvis verò ejus efficacitatem infallibiliter & necessariò sequatur effectus, liberè tamen evenit.*

VI. *In conversionis negotio humanum votum quod sic se habet,* Converte nos ad te Domine, & convertemur, *non pugnat cum hoc præcepto divino,* Convertimini ad me, & ego convertat ad vos.

VII. *Non tantùm Adoptione Dei Filii sumus, sed & naturâ filios ejus nos facit Regeneratio.*

VIII. *Quamvis* Sanctos *omnes verè beatos in cœlis prædicemus, tamen nec* invocandos, *nec* Canonizandos *esse, meritò statuimus;* honorandi sunt propter imitationem, *sed non* adorandi propter religionem. *August.*

FINIS.

DISPUTATIO UNDECIMA.

Quæ Prima est

DE

SATISFACTIONIS CHRISTI PERFECTIONE.

Respondente JACOBO MORINO *Santo Torsensi.*

THESIS PRIMA.

T gloria salutis nostræ in solidum Christo Redemptori tribuatur, non sufficit agnoscere *necessariam* & *veram* fuisse ipsius *Satisfactionem*, nisi eam *unicam* & *perfectissimam* confiteamur, qua ita pro peccatis omnibus nostris justitiæ divinæ plenè satisfecerit, ut nulla sit admittenda hominum satisfactio, quæ illi assui possit aut debeat, & qua homines verè & propriè Deo satisfacere dicantur, vel pro se ipsis, vel pro aliis. Non inutile ergo vel ingratum futurum arbitramur, si assertâ alias *Necessitate* & *Veritate* istius Satisfactionis, de ejus *Perfectione* jam disputare aggredimur ad Salvatoris nostri gloriam, & fidei nostræ confirmationem, & incrementum.

II. Et eo magis necessaria videtur disceptatio, quòd hîc non jam cum *Socinianis* apertis Christi hostibus res nobis sit, sed cum *Pontificiis*, qui licet nomine ejus gloriari soleant, & Satisfactionis istius sufficientiam prolixè videantur deprædicare; non parum tamen illi detrahere deprehenduntur ut suis satisfactionibus falsis & commentitiis locum faciant; Prima equidem fronte tantùm abest ut de perfectione Satisfactionis quicquam deterere velle videantur, ut longè luculentiùs eam asserant, dum Christum non modò abundè pro sceleribus nostris ultrici Dei justitiæ satisfecisse pariter nobiscum confitentur; Verùm etiam unicam sanguinis ipsius guttam sufficere potuisse ad redemptionem generis humani quod habet Clemens VI. Papa Extravag. *Unigenitus*, & *Bellarminus* cum aliis probat lib.1. de *Indulg.* cap. 4. Imò Satisfactionem Christi usque adeò ὑπερπλεονάζειν ut magnum sit ejus περίσσευμα quod in Thesaurum condatur cum superfluis satisfactionibus Sanctorum, unde Pontificiæ promuntur indulgentiæ; Hinc passim merita Christi sufficere & plus quam sufficere pleno ore pronunciant; Et per immanem sycophantiam sibi à nonnullis tribui conqueruntur, quod dicant *Chri-*

sti passionibus quibus peccata nostra expiavit aliquid defuisse, quominus plena ac perfecta esse possit ejus pro nobis satisfactio. Quod mendacium tam impudens & crassum esse clamant, ut nihil impudentius vel crassius fingi queat, neque ex tanto Scriptorum suorum numero unum allegari posse qui id dicat ut ait Bell. l. 2. de Indul. c. 14.

III. Verùm si ulterius in eorum mentem inquirimus, facilè patebit eos nihil minus sentire quàm quod profitentur, & Satisfactionis Christi perfectionem ore tenus asserere, sed reipsa negare & evertere. Quia verò hæc sententia primo intuitu horridior est, & quam aures Christianæ vix ferant, variis artibus, & scholasticarum distinctionum totidem veluti pigmentis ut solent in rebus falsis & sua falsitate intricatissimis incrustare eam conantur ut sic incautis & minus perspicacibus oculis pulverem injiciant. Primò enim in peccato culpam & pœnam distinguunt, & pœnam in æternam & temporariam tribuunt: Tum novo & hactenus inaudito exemplo remissionem ipsius culpæ à remissione pœnæ sic dividunt, ut cui remissa sit à Deo integra culpa, posse eidem superesse luendam adhuc aliquam pœnam arbitrentur. Ita sancit Synodus Trident. Sess. 4. cap. 8. *Sancta Synodus declarat falsum omnino esse & à verbo Dei alienum culpam à Domino nunquam remitti, quin universa etiam pœna condonetur.* Tum Cano. 12. *Si quis dixerit totam pœnam simul cum culpa semper remitti à Deo, satisfactionemque pœnitentium non aliam esse quàm fidem qua apprehendunt Christum pro eis satisfecisse; Anathema sit.* Deinde censent in baptismo quidem plenariam esse remissionem universæ tum culpæ tum pœnæ. At post baptismum peccatores posse quidem restitui in integrum, sed difficilius quàm in baptismo; Remitti quidem culpam & pœnam æternam pœnitentibus; Sed retineri tamen pœnas quasdam temporales partim in hac vita partim in futura exsolvendas, & quidem ut ipsi loquuntur *usque ad ultimum quadrantem*; Et ne quis putet leves & exiguas esse has pœnas, disertè pronuntiant esse *illam ipsam pœnam sensus quam in gehenna pati debuisset peccator, remotâ solùm æternitate*, ut habet Bell. lib. 4. de pœnit. cap. 1.

IV. Tertiò *Satisfactionem* aliam *culpæ*, aliam *pœnæ*, esse statuunt; Et *culpæ* quidem & *pœnæ* æternæ nullam afferri posse à peccatore communior est apud ipsos sententia, (licet non pauci ut *Scotus*, *Tapperus*, *Altenstaig.*, *Valentia*, & alii etiam pro culpa & pœna æterna satisfieri posse contendant;) sed pro pœna temporali quæ post dimissam culpam luenda remanet Deo satisfacere posse fideles in peccatum prolapsos & quidem verè ac propriè satisfacere, sic ut ipsi tantùm fecisse jure meritoque censendi sint, quantùm satis est ad injuriam compensandam, quantumque Deus peccato læsus justè ab iis exigebat: Imò & eam esse fidelium inter se conjunctionem, ut etiam alii pro aliis satisfacere possint; Concil. Trident. Sess. 4. c. 8. can. 13. *Si quis dixerit pro peccatis quoad pœnam temporalem minimè Deo per Christi meritum satisfieri pœnis ab eo inflictis & patienter toleratis vel à sacerdote injunctis, sed neque sponte susceptis, ut orationibus, jejunio, eleemosynis, vel aliis etiam pietatis exercitiis, atque adeo optimam pœnitentiam esse tantùm novam vitam, Anathema*

ma sit. Et Catechesis Triden. cap. de sacramento Pœnitentiæ *Satisfactionem* definit *Rei debitæ integram solutionem & compensationem qua homo pro peccatis commissis Deo aliquid persolvit.* Bell. lib.2. de Indulg. c.9. *Catholici Theologi docent non solùm posse hominem justificatum satisfacere, sed etiam id posse ex condigno* : hinc li.1. cap.2. *operi satisfactorio deberi mercedem ex justitia commutativa statuit.* Unde colligitur ex ipsis satisfactionem Christi non ita esse perfectam, quin semper aliæ satisfactiones à parte hominum requirantur. Hoc apertè habet Bellarm. lib.1. de Purgat. c.10. *Si Christus,* inquit, *satisfecit pro omni culpa & pœna, cur post remissam culpam adhuc tam multa mala patimur ?* Imò nec putat Christi mortem certo sensu esse satisfactionem actualem, sed opera nostra: Dum enim respondet ad quæstionem propositam? An in applicatione satisfactionis Christi quæ fit per nostra opera sint duæ satisfactiones una Christi, altera nostra, An una tantùm vel Christi vel nostra, ex tribus modis dicit tertium probabiliorem esse, unam esse satisfactionem eamque esse nostram. *Tertius modus videtur probabilior quod una sit satisfactio, & ea sit nostra,* quæ scilicet à nobis peragitur, & per quam homo pœnis suis Deo satisfacit. Sic lib.3. de Pœnit. cap.15. *non est verum per Christum nos semper liberari ab omni reatu pœnæ temporalis, etiamsi nulla interveniat satisfactio.* Neque hic subsistit Cardinalis; Alibi enim lib. 2. de Indulg. c.1. pertendit merita Christi omnibus non esse absolutè necessaria, *Merita Christi,* inquit, *partim sunt omnibus necessaria, partim non necessaria, sed utilia*; *Atque hoc secundo modo ad fundamentum indulgentiarum pertinent.* Et ad clariorem rei explicationem addit; *Si quis post reconciliationem adeptam adhuc sit reus luendæ pœnæ temporalis, non necessariò eget meritis Christi, ut per ea reatus simpliciter condonetur : non quod sine meritis Christi reatus pœnæ possit simpliciter condonari, sed quia poterit ipse non requirere tantam liberalitatem, contentus ipse suis laboribus & pœnis, vel in hac vita, vel in Purgatorio satisfacere Deo* &c. Vasquez ulterius etiam progreditur. Nam in 4. Thom. quæst.94. art.2. non erubescit asserere ipsam Christi Satisfactionem minus esse necessariam. *Dicendum est opera in charitate ex Dei gratia facta esse satisfactoria pro pœna temporali condignè satis, sicut & meritoria vitæ æternæ, nec aliquid eis accrescere meriti aut Satisfactionis propter Christi merita.* Quò pertinent ipsius Clementis verba, qui licet loco citato statuat unicam sanguinis Christi guttam sufficere ad Redemptionem generis humani, addit tamen statim; ut facilè pateat non seriò esse locutum; *Ad Thesauri meritorum Christi cumulum, beatæ Dei genetricis & omnium sanctorum merita adminiculum præstare.* Ex quibus omnibus, ne plura jam istius generis addamus testimonia, liquet Pontificios in ea esse sententia, Satisfactionem Christi utut infinita fuerit, non ita plenam & sufficientem fuisse, quin requirantur adhuc variæ satisfactiones, si non pro culpa & pœna æterna, saltem pro temporali ab hominibus exsolvendæ ad plenam redemptionem obtinendam.

V. Nostra verò sententia est; Satisfactionem Christi pro nobis præstitam, non posse quidem censeri ex parte superfluam & redundantem; quasi minori pœ-

nâ potuisset fieri satis justitiæ divinæ : Sic enim nec debitum nostrum quod ex peccati merito & legis comminatione mors erat, persolutum esset : Nec necessaria fuisset mors Redemptoris, quod toties tamen Scriptura inculcat; Et Deus millies plus exegisset à Vade nostro quàm requirebatur de jure, quod & justitiæ divinæ quam maximè repugnat, & summo illi quo filium suum prosequitur amori; Nihilominus adeo perfectam & sufficientem esse ut cumulatissimè pro peccatis omnibus nostris satisfecerit, non tantùm quæ facta sint ante, sed quæ fiunt post baptismum, non modò pro culpa, sed & pro pœna; nec pro pœna duntaxat æterna, sed etiam temporali, ita ut nullæ deinceps pœnæ satisfactoriæ fidelibus supersint luendæ, vel in hoc vel in futuro seculo ad remissionem peccatorum obtinendam. Licèt non rarò pœnis castigatoriis & medicinalibus exponantur ad sanctificationem promovendam.

VI. Hoc verò ut demonstremus Argumenta varia nobis suppetunt 1. *A Dignitate Personæ* satisfacientis. Cùm enim duo imprimis in Mediatore requirerentur ad perfecti Vadis constitutionem: Primò ut perfecta sanctitate & justitia ornatus esset; Quomodo enim redimere nos potuisset à peccato si peccato contaminatus ipse Redemptore indiguisset? Secundò ut divina & infinita virtute polleret quæ infinitum meritum infinito peccati demerito opponere posset : Duo hæc perfectissimè in Christo deprehenduntur; Nam ut homo innocens fuit & impollutus Heb.VII.26. non modò ab omni peccati labe immunis, qui peccatum nec novit nec fecit 2.Cor.V.21. Sed & perfectè sanctus imò sanctitas ipsa Luc.1.35. Ita & verus ac æternus Deus qui proinde summa & infinita virtute præditus potuit humanis passionibus infinitum addere valorem & pretium;quo sensu *Deus* dicitur proprio sanguine Ecclesiam acquisivisse Act. XX. 28. Hinc duplex *plenitudo* Christo solet tribui. Primò *gratiæ & sanctitatis*,quatenus Deus voluit *ut omnis plenitudo in ipso habitaret* Col.1.19. ex qua factus est *plenus gratia & veritate* ut ex ejus plenitudine hauriamus omnes *gratiam pro gratia* Joan.1.16. Secundò *plenitudo Deitatis*,de qua dicitur quòd *in eo habitet corporaliter omnis plenitudo divinitatis* Col. II.9. non *mysticè* ut in fidelibus, non *symbolicè* ut in sacramentis,non *typicè* & *umbraticè* ut sub Lege : Sed *corporaliter* id. *realiter* & *personaliter*, prout σῶμα vel *umbræ* oppo. vel *personam* designat. Unde jam invictum elicitur argumentum. Nam si Persona satisfaciens non modo sancta & incontaminata, sed etiam infinita fuit, infinitam etiam fuisse satisfactionem necesse est : Jam si infinita fuit; Quis perfectam imò perfectissimam & sufficientissimam neget? Quid enim majus vel perfectius infinito dari potest? Si perfecta fuit & plena,quid opus aliis satisfactionibus? Sanè ut infinitæ Christi satisfactioni nihil quicquam potest addi, cùm infinitum non augeatur, ita nec opus est ut aliquid addatur, quia ex se & per se infinitum habet valorem.

VII. Non audent quidem Adversarii certissimæ Veritati palam reluctari, Quomodo enim possent nisi in castra Socini transire vellent? Cæterùm eam indi-
rectè

rectè labefactare conantur, *Bell.* enim lib. 1. de Indulg. cap. 4. Respondet *non esse quidem opus ut adjungantur passiones sanctorum passionibus Christi, quasi hæ per se non sufficiant, sed adjungi tamen quia æquum est, ne passiones illæ coram Deo sint inanes, præsertim cùm id sit gloriosum Christo, à quo manat omne bonum sanctorum, tum etiam ipsis sanctis perhonorificum.* Resp. Sed quum ita ratiocinatur *Bellar.* vel ludit, vel apertè causam deserit; Nam si quod hic testatur reverà credit, *passiones* scilicet *Christi per se sufficere.* Cur alias nescio quas illis adjungendas esse censet? Cur in illis unicè non acquiescit? Ista enim non cohærent, ut sufficientissimum per se dicas aliquid, quo tamen contentus non sis; quippe ex quo ad aliud confugiendum tibi esse arbitraris, eo ipso plenam sufficientiam illi denegas; Unde necesse est eum qui ita statuit, vel aliquid putare Christi satisfactioni deesse, vel certè stultum esse cui id quod abundè *sufficit* satis non est; ut si quis cui præsens est perennis & uberrimus fons, eo posthabito arentes & cœnosos rivulos consectetur.

VIII. Quod verò causatur, licet per se sufficiant passiones Christi, adjungi tamen illis oportere sanctorum passiones, *ne istæ coram Deo sint inanes*, multis modis absurdum est. Primò si ideo tantùm adjungendæ sunt, ne inanes reddantur. At ego vicissim contendo non addendas esse, ne passio Christi inanis reddatur: Quo pacto enim vel plenissima esse censebitur, vel per se sufficere, si opus est alias illi superaddi? Secundò falsò supponit passiones Sanctorum inanes fore si ad satisfaciendum non adhibeantur. At innumeri alii fines sunt istarum passionum qui Dei gloriam, Ecclesiæ ædificationem, & fidelium salutem spectant; An inane esse dicitur quod ex officio factum est, quod ad magnam Dei gloriam cedit, quod Ecclesiæ ædificationem non parum promovet, quod Sanctos ipsos ad gloriam & salutem deducit? istos enim passionum fidelium eximios esse fructus negari non potest; Tertiò tantùm abest ut gloriosum sit Christo & ipsis sanctis honorificum, humanas satisfactiones suis adjungere, ut summa sic Christo inuratur contumelia & sanctis probrum: Nam si Christo gloriosum est pro peccatis nostris satisfecisse, quantò satisfactio ejus perfectior erit, quæ nullo alio satisfactionis cujusquam egeat supplemento, tanto major ad eum redundabit gloria: Et tantò minor erit, quanto magis inter Christum & Sanctos dividetur; Quis dixerit etiam valde honorificum esse Sanctis multa pati ut actum agant, & justitiæ divinæ cui jam plenè satisfactum est satisfaciant? Vel ut honorem soli Christo debitum quantum in ipsis est per summum sacrilegium ad se trahere conentur? Quanto rectius & simplicius est Christi unius passionibus totam pro peccatis nostris satisfactionem tribuere; Sanctorum verò passionibus hanc laudem servare quod fidei & pietatis ipsorum fuerint argumenta clarissima, Deo gloriosa, Nobisque ad exemplum utilissima.

XI. Addunt secundò Adversarii nihil derogari infinitati & perfectioni Satisfactionis Christi per nostras satisfactiones, quia satisfecit tantùm ea lege, ut nobis illa applicetur, applicari autem per nostras satisfactiones planè eodem sensu, quo Sacrificium altaris volunt requiri ad applicationem Sacrificii crucis: sic *Bell. Co-*

sterus, *Salmero*, *Klingius* & alii. Sed non feliciùs elabuntur; Fateor quidem applicandam esse nobis satisfactionem Christi ut ejus fructum sentiamus; Sed applicanda est mediis à Dei verbo præscriptis, non ab humano cerebro temerè excogitatis; Media illa sunt partim interna, *fides* scilicet & *charitas* Eph.III.17. 2.Cor.V.14. partim externa, *Verbum* & *Sacramenta*, Baptismus in quo Christum induimus Gal.III.27. S. Cœna quæ est communio corporis & sanguinis ejus 1.Cor.x.16. His mediis Christum nobis offerri & applicari non semel docet Scriptura: Sed ubi unquam dictum, hoc per satisfactiones nostras fieri debere? Quis unquam audivit solutionem debiti applicandam esse aliâ solutione; sacrificium alio sacrificio, & medicinam alia medicina? Nonne media applicationis diversi generis & ordinis à re applicata esse oportet? Quis sponsorem ferret qui pro alio quidem solvere vellet, sed ea lege ut si velit beneficium hoc fieri, solvere debeat illud ipsum quod solutum jam est; Nonne egregia esset & mirifica ejus liberalitas? Nam si solvit cur opus est eum solvere? Et si opus est solvere, nonne inanis & inutilis erat eo ipso præcedens solutio? 2. Deinde Satisfactio nova non magis requiritur ad Satisfactionem Christi applicandam, quàm nova Mors, Redemptio, Resurrectio, ad mortem, redemptionem, & resurrectionem Christi applicandam. 3. Quid quod Purgatorii pœnæ & mala similia, nullam vim habent mortem Christi applicandi, quia nec mortem Christi habent ulla ratione pro objecto applicando, nec ullam aptitudinem habent ad illam mortem vel apprehendendam vel significandam: Cùm enim ad applicationem Satisfactionis Christi duo potissimùm requirantur, primum à parte Dei ut ea nobis imputetur; alterum à parte nostri ut à nobis recipiatur, neutrum potest locum habere in pœnis illis satisfactoriis. 4. Si Satisfactio Christi non potest nobis applicari nisi per nostram Satisfactionem; Satisfactio nostra pariter egebit alia Satisfactione per quam applicetur & sic in infinitum, nulla enim datur ratio cur una Satisfactio possit applicari sine Satisfactione potius quàm alia. 5. Si Satisfactiones sunt media, *media* sunt *acquisitionis* & impetrationis gratiæ, non verò *applicationis*, quia Deum propriè respiciunt non homines; Denique etsi daremus media ista applicationem respicere, quis dixerit contrarium applicari per contrarium, lucem per tenebras, salutarem medicinam per propinationem veneni? An perfecta satisfactio Christi iis mediis applicabitur, quæ ipsius perfectioni manifestè derogant & illi sunt injuriosa?

X. Tertiò nullam fieri injuriam Christo ejusque Satisfactioni ex eo pertendunt, quòd Satisfactio Christi & hominum non sint causæ sociæ & ejusdem ordinis, quæ causandi vim inter sese partiantur, sed subalternæ & subordinatæ, ea ratione ut humana satisfactio tanquam inferior à Christi satisfactione pendeat, & inde vim suam & efficaciam omnem mutuetur: Sic nihil decedere satisfactioni Christi, sed potius majorem laudem accedere. Majorem esse Christi gloriam, si dicatur non solùm pro peccatis nostris satisfecisse, sed etiam id membris suis donasse, ut per ejus gratiam & virtutem etiam aliqua ex parte ipsa satisfacerent, quem-

quemadmodum potentiam Dei commendat & celebrat qui dicit Deum non solùm per se, sed etiam per servos suos miracula facere; Sic efficacitatem meritorum Christi magis elucere quæ non solum per se possunt expiare peccata, & reatus peccatorum, sed etiam efficere ut merita sanctorum vim habeant expiandi reatum pœnæ temporalis, quemadmodum Deus instituit, ut secundæ causæ non sint otiosæ, sed cum ipsa prima causa ad res producendas conveniant, quamvis prima causa sine secundis res omnes æquè facilè ac perfectè efficere potuisset. Sic ratiocinatur *Bellarminus* li. 2. de Indul. c. 3. Quò pertinet etiam alia ejusdem generis Exceptio, Satisfactionis Christi virtutem & plenitudinem non imminui, quia si non satisfecit *immediatè* pro omni pœna, satisfecit tamen *mediatè* quia vires nobis dat ut satisfaciamus. *Bellar.* lib. 4. de Pœniten. cap. 15. Resp. Verùm non una ratione fallitur. Primò quòd causas hîc subordinatas & subalternas fingit ubi nullæ sunt: Nam ubi causa solitaria est & unica, absurdum est subordinationem quærere quæ plures causas supponat. At hîc ut jam diximus & in sequentibus fusius dicturi sumus, Scriptura testatur clarissimè Christum in præstanda satisfactione pro nobis solam & unicam causam fuisse Is. LXIII. 6. Act. IV. 12. 2. Cor. V. 14. &c. Secundò in causis moralibus subalterna causa derogat primæ quum instituitur præter ejus authoritatem & mandatum v. g. non poterit absque Regiæ authoritatis detrimento Prorex aliquis institui citra ejus ordinationem; At istæ Satisfactiones subordinantur Christo præter ejus mandatum; Nihil enim unquam de eo tradidit, imò contrarium potiùs; non ergo sine insigni ejus injuria. Tertiò causæ illæ non sunt subordinatæ quæ diversos effectus producunt, subordinatorum enim quà talium idem est effectus; At Christi & hominum satisfactio ex Adversariis effectus diversos producunt, illa quidem culpæ & pœnæ æternæ remissionem, ista verò pœnæ temporalis ablationem; Quartò causæ omnes subordinatæ totales sunt, totum scilicet effectum suo ordine singulæ producunt, ut Deus & homo generant hominem, Deus ut causa prima & universalis, homo ut causa secunda particularis: Ita satisfactiones nostræ si subordinantur satisfactioni Christi, debent totum effectum attingere licèt in ordine inferiori: ut & pœnæ & culpæ remissionem obtineant non secus ac Christi satisfactio; quod tamen Adversarii non dixerint; Unde concludimus nullam hìc rationem subordinationis esse quærendam, imò hæc planè ἀσύστατα esse & incompossibilia.

XI. Hinc patet etiam vanum esse & ridiculum quod subjiciunt Christum Satisfactione sua nobis dare vires per quas satisfaciamus. Nam primò huic commento Scriptura repugnat, quæ dicit quidem Christum pro nobis mortuum ut peccata nostra purgaret, nosque à maledictione Legis redimeret, ideoque pro nobis satisfaceret: Sed nusquam quod ideo mortuus sit ut nobis daret vires satisfaciendi. An ergo nos redemisse dicetur ut ipsi essemus nostri Redemptores, & persolvisse debita nostra ut ipsi ea solveremus? Imò propterea dicitur *per se ipsum* fecisse purgationem peccatorum nostrorum Heb. 1. 3. ne ipsi teneremur eam facere;

cere; Propterea castigatio pacis nostræ super eum posita est ut ex ejus livoribus sanaremur; Propterea satisfecit ne nobis sit in posterum satisfaciendum. Secundò repugnat etiam ipsa rei natura & communis usus loquendi; Aliud enim est satisfacere, aliud præbere gratiam quâ alius satisfaciat: Nec unquam pro nobis satisfecisse bene dicetur, nisi qui ære suo debitum nostrum expunxit. Tertiò si Christus satisfacit mediante nostra Satisfactione, tum non semel satisfecisse dici potest, sed semper & quotidie satisfacere, nec *per se ipsum*, sed *per nos*, nec tam *pro nobis*, quàm *in nobis*; quæ tamen omnia repugnant Scripturæ verbis & naturæ rei. Quartò si Christus dicitur satisfacere quatenus gratiam dat satisfaciendi, ergo pari ratione dicendus esset credere & resipiscere, quia largitur gratiam credendi & resipiscendi, quod nemo non videt absurdum esse. Denique si hæc ratio valeret, Pater & Spiritus Sanctus non minus pro nobis satisfecisse dici possent, quod absurdum est & inauditum; nam & Christo vim eam omnem dederunt quæ ad satisfaciendum fuit necessaria; & pios animi motus & constantiam in ærumnis nobis largiuntur.

XII. Quod verò majorem esse Christi gloriam statuit Adversarius, si dicatur non solùm pro peccatis nostris satisfecisse, sed etiam id membris suis donasse ut per ejus gratiam & virtutem aliqua ex parte etiam ipsi satisfacerent: Supponit semper πρῶτον ψεῦδος quòd Satisfactiones nostræ subordinentur Satisfactioni Christi, cùm contra illi apertè repugnent & adversentur. Et sanè cùm gloria Christi in eo posita sit ut solus sit & perfectus Redemptor noster; quis dixerit facere ad majorem Christi gloriam si dicatur habere socios? Quasi major sit Dei gloria, si dicatur multos ab ipso factos creatores, quàm dicere illum solum esse omnium Creatorem: Nec ratio à miraculis petita contrarium evincit; Nam quando Deus dicitur miracula facere per homines, Deus solus propriè & realiter miracula facit, homines verò sunt tantùm instrumenta moralia ad quorum præsentiam Deus operatur. Non magis urget quod à causis secundis ducitur argumentum; Quippe longum latumque discrimen intercedit inter utrumque; Nam licet Deus qui utitur causis secundis, possit sine illis operari & ita iis utatur, ut nihil decedat propterea gloriæ suæ, quia hoc non fit ex indigentia, sed ex indulgentia, & quidem ita, ut causæ primæ laus illi maneat illibata quæ in nullam aliam causam transferri potest; Non potest idem statui respectu Redemptionis & Satisfactionis Christi, quia ut hoc infinitam virtutem postulat, ita peculiare & proprium debet esse causæ principali, quæ impatiens est consortis. Fateor quidem in salutis negotio nos non debere esse otiosos, sed salutem nostram operari cum timore & tremore Phil. II. 12. atque ita esse Dei συνεργοὺς 2. Cor. VI. 1. 2. Sed hæc cooperatio non respicit acquisitionem salutis, quæ Christo soli propria est & incommunicabilis aliis, sed tantùm applicationem, non ad solutionem præstandam, quam Christus abundè præstitit, sed ad solutionem præstitam amplectendam, non quæ sit causa & fundamentum juris ad salutem propter quod conferatur, sed tantùm via & medium ad eam per quod adeatur.

XIII. Sed perfectionem istam Satisfactionis non evincit tantùm *Dignitas Personæ*: Sed probat etiam II. *Unitas Officii Mediatorii*, & *Oblationis* à Christo ex isto officio peractæ; Nam si unicus est tantùm Redemptor noster ut passim Scriptura testatur Act.III.24. I.Tim.II.4. I.Cor.III.14. Joh.XIV.6. Si unica ejus oblatio & sacrificium quo in perpetuum consummantur sanctificati, Unica obedientia quâ multi constituuntur justi, Unicum pretium quod datum est ad redemptionem animarum nostrarum, ut Paulus non semel docet Rom.V.18. Heb. X.10.12. & IX.26.28. Act.XX.28. Utique plena esse debuit & omnibus numeris absoluta ejus satisfactio: Aliàs nec finem intentum assequi potuisset, nec solius Redemptoris laudem mereretur. Quis enim jure dixerit unicam esse Christi obedientiam, Unicam oblationem quæ plenam redemptionem & justitiam sit nobis adepta, si adhuc supersunt variæ pœnæ à fidelibus in hoc vel in altero seculo ferendæ, si aliud sacrificium ἱλαστικὸν adhuc requiritur? Nec reponi potest unicæ Christi oblationi hoc totum ritè acceptum fieri, quando ab ea ipsæ hominum satisfactiones omnem suam vim mutuantur; Nam præterquam quod supponitur gratis tales dari pœnas & satisfactiones quod nunquam probabitur; Falsum etiam est talem vim à satisfactione Christi operibus nostris aut passionibus posse communicari, quando ea tota ab officio ejus oritur & pendet, quod Christo proprium esse & incommunicabile negare non audent; Non negaverim equidem vim quandam & efficaciam à merito Christi in nos & opera nostra defluere; Ut scilicet deinceps & personæ & opera Deo grata sint & accepta, atque adeo ut sensum gratiæ Dei in nobis magis ac magis confirment: Sed dari illis vim merendi vel satisfaciendi, nec Scriptura dixit unquam, nec rei natura pati potest, nisi quod Christo proprium est in fideles transferamus.

XIV. Hoc verò adhuc luculentiùs confirmatur ex ipsa *Redemptoris Unitate*; Nam si præter Satisfactionem à Christo præstitam alia quædam supersunt homini exsolvenda ad redemptionem totalem & à culpa & à pœnis omnibus obtinendam; Quis non videt gloriam Redemptoris inter Christum & fideles dividi, atque adeo perperam hoc illi nomen in solidum vindicari? Et sanè *Bellarm.* licet lib.5. *de Christo* cap.I. agnoscat quartum Mediationis modum qui fit per solutionem & satisfactionem Christo soli competere; Tamen alibi sibi turpiter contradicens fatetur *Redemptoris* nomen *aliquo modo* Sanctis posse tribui li.I. de Indulg. c.4. *At si largo modo Redemptor appelletur quicunque liberat alium ab aliquo debito, non erit absurdum si sancti viri* aliquo modo *id est secundum aliquid non simpliciter, & largo modo, non in rigore verborum esse Redemptores nostri dicantur.* Unde patet quàm injustè *Adolphus* quidam *Godefridus Volusius* ex Pastore Hanoviensi Apostata factus, & nunc Concionator Moguntinus, in libro, quem non ita pridem publici juris fecit sub titulo *Auroræ Pacis Religiosæ divinæ veritati amicæ* (ubi Pseudo Henotica pridem explosa renovans consilia Augustanæ confessionis socios qui Lutheri partes sequuntur ad Syncretismum cum Ecclesia Romana ineundum

hortatur, & quibuscunque potest modis errores exitiales, fœdissimam idololatriam, & Tyrannidem intolerandam Babylonicæ Meretricis vel incrustare vel propugnare satagit, ut fere ab iis fieri solet qui defectionem factam tueri, & alios in idem præcipitium secum pertrahere conantur,) Celeberrimo Maresio, Nobisque grandem mendacii dicam homo mendacissimus scribat pag. 4. Illi quidem quòd imposuerit Bellarmino quod scripserit lib. 1. de Indulg. c. 4. *Sanctos esse quodammodo nostros Redemptores.* Nobis verò quod asseruerimus Disp. 1. de Secess. th. 33. *Pontificios alios Mediatores etiam Redemptionis excogitasse quàm Christum, aliud meritum coram Deo quàm ipsius obedientiam.* &c. Quasi verò hæc ipsissima non sint Bellarmini verba quum dixit loco citato, non esse absurdum, *si sancti viri aliquo modo dicantur Redemptores nostri.* Quasi constans apud ipsos non sit sententia Sanctos non tantùm Mediatores esse, quorum intercessione sint exaudiendi homines, sed *meritis servandi,* Unde Sacerdos in Missa petit remissionem peccatorum & salutem non tantùm per preces Sanctorum, sed & *per eorum merita.* Quasi Pius V. & Gregorius XIII. Passiones Sanctorum non asserant esse justas pro pœnis compensationes & veras satisfactiones. Quasi denique suis quemque Christianum & aliorum meritis salutem suam acceptam ferre debere non doceant. At si necessariæ sunt satisfactiones nostræ, necessaria merita quibus redimamur à pœnis debitis & vitam acquiramus: Quid verius dici potuit quàm alios Mediatores etiam redemptionis ab ipsis excogitari in quibus fiduciam collocent præter Christum, & alia merita præter ejus obedientiam? Innumerata sunt istiusmodi, quæ isti Sycophantæ objici possunt, quibus facilè in ruborem dari potest nisi frontem planè posuerit: Sed de his alibi erit dicendi locus, quum vanissimi hominis malam fidem sumus demonstraturi; Nunc enim aliò nos vocat instituti nostri ratio.

XV. III. Argumentum petitur à *Gravitate pœnæ* quæ Christo imposita est; Nam si ille pœnas omnes nobis debitas tulit, fieri non potest quin plenissima fuerit ejus satisfactio. In eo enim perfectio ejus posita est, ut nihil omiserit ex iis quæ à justitia divina requirebantur ad sui satisfactionem, sive in observatione mandatorum, sive in pœnarum latione quæ à sanctionibus Legis denuntiabantur; At utrumque à Christo impletum esse res ipsa clamat; Non modò quia omnem implevit justitiam Patri obediendo usque ad mortem Math. III. 15. Phil. II. 5. 6. Heb. X. 5. 6. Verùm etiam quia patiendo illud omne tulit quod Lex peccatoribus imponebat, sive quoad damnum per desertionem, sive quoad sensum per maledictionem. Hinc *verè dolores nostros bajulasse & languores portasse dicitur, imò attritus & vulneratus propter iniquitates nostras* Is. LIII. 5. 6. 7. Hinc dicitur factus κατάρα Gal. III. 13. & *peccatum* 2. Cor. V. 21. hinc Rom. VIII. 32. *Pater ei non pepercisse* perhibetur per μείωσιν id. severissimè illum habuisse nullâ in filium crudelitate, sed ardentissimo salutis nostræ amore; Quò pertinent lachrymæ illæ & preces vehementissimæ quas Christus dicitur fudisse Heb. V. 6. & summa Christi tum in horto tum in cruce agonia. De quibus alibi quum de Veritate Satisfactionis dispu-

putatum est; Hæc quippe omnia gravissimam fuisse pœnam Christi & Legi apprimè respondentem arguunt luculenter; Quid enim Lex peccatoribus imponebat nisi maledictionem? hæc unica est & tota pœna quam iis interminabatur; At Christus maledictionem istam tulit, factus ipse maledictio, Pœnas ergo nobis debitas omnes tulit, atque adeò verè & plenè pro nobis satisfecit.

XVI. Quid verò hîc Adversarii? Christum quidem pro omni culpa & pœna etiam æterna satisfecisse facilè concedunt; Sed negant eundem pro pœna temporali pariter satisfecisse: Itaque non esse absurdum ut eam nos pendamus. Sed ut nihil jam dicamus de distinctione culpæ & pœnæ, & remissione unius cum retentione alterius, de qua mox erit differendum; Dico falsissimum esse quod supponunt Christum pro quadam non pro omni pœna satisfecisse: Ubi enim quæso dimidiatam hanc Christi Satisfactionem Scriptura memorat? Ubi pro culpa quidem omni, at non pro omni pœna Christum satisfecisse docet? Nonne ubique universaliter Christum pro peccatis omnibus nostris passum esse asserit. Quis verò non exhorrescat, quam Christo semper Ecclesia tribuit totius Satisfactionis & Redemptionis nostræ gloriam, eam nunc ab istis imminui & decurtari? Nam si Christus pro pœna temporali non satisfecit, Ergo non est noster ex asse Redemptor; Quippe cùm redemisse non dicatur nisi quatenus satisfecit, patet eum neque nos ab istis pœnis redemisse pro quibus si istis fides habenda minimè satisfecit: Sed longè aliter Paulus, Quorsum enim Christum assereret Chirographum quod erat nobis contrarium delevisse, tulisseque de medio & cruci affixisse. Col. 11. 14. Si pœnæ quædam quæ sunt istius Chirographi pars non exigua non exolutæ sunt à Christo & à nobis pendendæ? Quorsum *una Christi oblatione* dicerentur *in perpetuum consummati qui sanctificantur* Heb. x. 10. Si aliquarum pœnarum pro quibus Christus non satisfecit reatu adhuc tenentur? Rursus Christus absque omni dubio pro iis pœnis satisfecit quas ipse perpessus est, quo enim fine tot passiones subiisset, nisi ut Dei justitiæ satisfaceret? At pœnas temporales in corpore suo & vivens & moriens perpessus est ut Scriptura docet, Ergo satisfecit & pro pœnis temporalibus. Denique à Christi Satisfactione non excludendam esse liberationem à pœnis temporalibus vel ex ipsis Adversariorum hypothesibus colligitur; Quum enim quis per Baptismum recipitur in numerum filiorum Dei, vel quando quis Martyrium pro nomine Christi patitur, docent ei condonari debitum universum pœnæ, ita ut pro peccatis ante Baptismum & martyrium commissis nulla pœna temporalis luenda remaneat, quod expresè habet *Bellar.* lib. 4. de Pœnit. cap. 1. Superest ergo quod si condonatur pœna temporalis, condonetur propter Christum: Nihil autem remittitur propter Christum, pro quo Christus non satisfecerit; Quod Bellarminum compulit vi veritatis victum ibidem fateri etiam *restituta amicitia per gratuitam Dei misericordiam, & per redemptionem quæ est in Christo, posse Deum universum pœnæ debitum semper condonare.* lib. 4. de Pœn. c. 1.

XVII. IV. Argum. suppeditat *Dei Approbatio*: Si enim Deus & Personam & Oblationem Christi ita approbasse legitur, ut non modo utramque lubens acceptarit ad Redemptionem nostram, sed etiam inde placatus sit & reconciliatus hominibus, dubitari nequit sacrificium istud & satisfactionem perfectissimam fuisse: Nec enim Deus Judex justissimus imperfectam satisfactionem acceptare vel illi testimonium placationis perhibere potuisset; At Christi personam & oblationem Deo probatam fuisse clarissimè colligitur non modò ex destinatione ejus in Sacerdotem quæ ab ejus beneplacio fluxit Heb. III. 2. Col. I. 19. 20. Ex inauguratione ad munus cùm cœlitus clamavit, *hic est filius ille meus dilectus in quo acquiesco* Mat. III. 17. Non tantùm miraculorum variorum patratione, ex quibus ipsum Virum à Deo approbatum fuisse demonstrat Petrus Act. II. 22. Sed præcipuè ipsius Christi *Resurrectione* quæ non modo luculentum fuit Deitatis ejus testimonium: Unde dicitur ὁρισθεὶς *declaratus filius Dei potenter per resurrectionem à mortuis* id. veluti solenni decreto pronuntiatus Rom. I. 4. Sed etiam illustre perfectissimæ Satisfactionis argumentum; Nam nisi cumulatissimè satisfecisset; Quo pacto Deus qui ut Judex eum morti tradiderat ad redemptionem nostram, voluisset eum à morte excitare? An Judex Sponsorem vel debitorem liberat à carcere, nisi priùs plenâ solutione præstitâ? An placatum se & reconciliatum Reo vel debitori exhibebit, si pœnam aliquam adhuc ab eo est exacturus? Deus autem & Christum ipse excitavit, ideo *dicitur suscitatus per gloriam* id. potentiam *Patris* Rom. VI. 4. & Act. II. 13. *hunc Deus suscitavit solutis doloribus mortis, quia impossibile erat eum ab ea detineri*, Et plenè sibi satisfactum esse testatus est, cùm non tantùm eum ex mortuis excitavit, sed & propter perfectissimam obedientiam summè exaltavit & passiones ejus amplissimo præmio coronavit. Phil. II. 6. Heb. II. Unde dicitur *justificatus Spiritu* I. Tim. III. 16. *& suscitatus propter nostram justificationem* Rom. IV. 25. quia & ipse justificatus est à Patre id. probatus tanquam plenè defunctus officio suo, & nos in ipso justificati sumus, quum perfectam ab eo peccatorum expiationem obtinemus, cujus resurrectio documentum est certissimum: Quippe ut in Morte solutionem habemus, Ita in Resurrectione Apocham quâ Pater testatur sibi abundè satisfactum esse; Nec posset Apostolus dicere nos esse Deo reconciliatos pet Christi sanguinem Rom. V. 10. si pœna satisfactoria adhuc nobis ferenda ex Dei judicio incumberet.

XVIII. Dicent fortè, Ita enim loquitur *Bellar.* lib. 4. de Pœnit. c. 1. *Non quidem fieri poße ut pro instauranda amicitia cum Deo homines satisfaciant, sed restituta amicitia per gratuitam misericordiam Dei, & per redemptionem qua est in Christo Jesu, posse quidem Deum universum pœnæ debitum semper condonare, ut certum est eum facere, cùm primùm nos per baptismum in filios recipit, vel cùm martyrium pro nomine ejus subimus, sed poße etiam id velle ut cùm peccamus post baptismum, amicitia quidem gratis pœnitentibus & peccata sua confitentibus restituatur; sed maneat tamen debitum luendæ pœnæ qua justitiæ satisfiat.* Hîc verò primò gratulamur Adversario inge-

ingenuam veritatis confessionem, dum fatetur Deum post redemptionem Christi *posse universum pœnæ debitum semper condonare*, ut facit in baptizatis & martyribus: Nam si hoc verum ut sanè est verissimum, quis potest locus esse amplius ullis satisfactionibus humanis? An forte, quòd Deus non contentus Christi satisfactione alias insuper à parte nostri postulet? Sed hoc nec Scriptura dixit unquam, nec unquam probabitur. 2. Falsò supponit amicitiâ semel restitutâ posse exigi debitum luendæ pœnæ qua justitiæ satisfiat; Nam hæc sunt ἀσύστατα, Justitiam exigere pœnam, & Amicitiam facere gratiam, An servat Deus amicitiam cum iis quos ut Adversarios terribili judicio & fervore ignis vorantis prosequitur? firmane censebitur amicitia inter Jacobum & Petrum si ille amicitiam spondens totum furorem in hunc effundat? Quid quod ex eo sequeretur amicum Dei posse condemnari quod expresse negat Apostolus Rom. VIII. I. Fateor quidem amicis varias imponi pœnas, nec Deum ipsis parcere, sed istæ pœnæ sunt paternæ, medicinales & castigatoriæ, ut infra dicemus; non satisfactoriæ, de quibus quæritur.

XIX. Quintò Eadem veritas astruitur Ex *Effectu Satisfactionis Christi* qui triplex vulgo censeri solet, *Expiatio, Remißio, Consummatio. Expiatio* peccatorum, & propter eam eorundem *Remißio*, *Consummatio* seu perfectio fidelium ex expiatione & remissione pendens: Si ergo Christus triplicem istum effectum per Satisfactionem suam ita plenè produxit, ut nihil addendum supersit; nemo negare poterit perfectam fuisse omnimodè ejus satisfactionem: perfectio enim effectus, perfectionem causæ necessariò arguit: At ista perfectè à Christo fuisse præstita, luce meridiana clariùs ostendi potest. Primò de *Expiatione*, Scriptura non semel plenam à Christo peccatorum omnium nostrorum purgationem esse factam docet. Heb.1.34. dicitur *per se ipsum purgatione peccatorum factâ sedisse ad dextram majestatis in excelsis*, sic Heb. IX. 14. *ejus sanguis purgat conscientiam ab operibus mortuis*. Sed omnium clarissimè Johannes in prima Epist. quum non tantùm propitiationem esse ait pro peccatis totius mundi cap. II. I. sed etiam *ejus sanguinem purgare nos ab omni peccato* cap.1.7. Nam si ab *omni peccato*. Ergo non tantùm ab Originali, sed & ab Actuali, non tantùm à mortali, sed & à veniali; Non modò ab iis quæ ante baptismum sunt commissa, sed quæ post eum subinde perpetrantur; Non ad eluendam tantùm culpam, sed & ad purgandam labem & maculam; Frustra regeres cum *Bellarm.* agi hic de remissione culpæ, non pœnæ, & Christi quidem sanguinem ab illa nos omnino purgare, sed non pariter ab ista: Nam præterquam quod absurda est & ridicula hæc distinctio ut jamjam dicemus, quia non aliter nos mundat à peccato, quàm ejus pœnam ferendo; Itaque si ab omni peccato purgat, Ergo omnem ejus pœnam tulisse debet: Johannes viam illi præcludit, quum non tantùm dicit sanguinem ejus nos mundare ab omni peccato, sed ita ut *communionem cum ipso habeamus* v. 7. Jam communio ista haberi non posset nisi sublatâ omni culpâ & pœnâ.

XX. Eodem etiam pertinet quod Paulus Ro.VIII.1. dicit *nullam amplius esse condemnationem iis qui sunt in Christo* & vers. 32. neminem accusare vel condemnare posse electos Dei quia Christus mortuus est &c. Quod luculenter docet Christum plenam omnium nostrorum peccatorum expiationem fecisse: Aliàs si pœna adhuc quædam superesset ferenda, daretur semper aliqua condemnationis ratio quod expressè negat Paulus; Non dicit quidem *nihil esse condemnatione dignum* in fidelibus; Nam quandiu manet in nobis caro & peccatum, manet autem semper quamdiu in terris versamur, manet etiam reatus & condemnabilitas quam peccatum post se necessariò trahit, scilicet meritum intrinsecum culpæ, quod contra Adversarios perfectionem sanctorum & impeccantiam asserentes constanter defendimus: Sed dicit tantùm *nullam esse condemnationem*, quia licèt *reatus potentialis* id. meritum ejus internum semper sequatur peccatum, tollitur tamen *reatus actualis* seu obligatio ad pœnam, & *condemnatio* quæ eam sequitur, quia Christus maledictionem Legis pro nobis ferendo eam omnem à nobis abstulit, ut jam securè gloriari liceat in Domino, & hostibus nostris insultando dicere cum Paulo, Rom. VIII. 31. 32. *Qui proprio filio non pepercit, sed pro nobis omnibus eum tradidit, quomodo omnia non gratificabitur cum ipso? Quis intentabit crimina adversus electos Dei? Deus est qui justificat? Quis condemnabit? Christus est mortuus &c.* Sed cur ergo tam multa patimur etiam post justificationem regerit *Bellarm.* Resp. Non patimur ut Deo satisfaciamus, sed ut fidem & constantiam nostram testatam faciamus, non ad punitionem judicialem, sed ad correctionem paternam, non ad justificationem consequendam, sed ad sanctificationem promovendam. Alias si pœnis quibusdam adhuc adjudicarentur fideles non posset dici *nullam* esse *condemnationem*, & ut V. V. adhuc fortius reddit, *nihil condemnationis.* Hoc vidit Thomas, *Nihil damnationis*, inquit, *est residuum, quia tollitur damnatio & quantum ad culpam & quantum ad pœnam.* Sic Salmero *ostendit eos qui Christum sectantur, ab omni malo culpæ & pœnæ liberatos esse.* Neque hîc audiendi sunt qui volunt Paulum non quoscunque Christianos designare, sed eximios quosdam quibus nimirum conversatio sit absque peccato, quia loquitur de iis qui *non secundum carnem incedunt, sed secundum spiritum.* Nam falsò supponunt posse dari ullos Christianos qui non incedant secundum spiritum, sed secundum carnem: At Paulus non externa professione, sed interna veritate Christianos metitur, nullum enim Christianum agnoscit nisi qui sit in Christo, nullum autem vult esse Christi nisi qui spiritum Christi habeat vs. 9. *Si quis non habet spiritum Christi, Is non est ejus.* Ergo quod addit Apost. qui non incedunt secundum carnem, sed secundum spiritum, non est restrictio eorum qui sunt in Christo, sed ἐξήγησις sive descriptio verorum Christianorum; Ut nemo possit esse in Christo qui non ambulet secundùm spiritum, & non secundum carnem; Quò pertinet illud Athenagoræ in Apologia οὐδεὶς χριστιανὸς πονηρὸς εἰ μὴ ὑποκρίνεται τὸν λόγον: *Nemo Christianus nequam, nisi professionem simulet*: De aliis verò qui præter nonem

nem Christianitatis nihil obtinent non agitur, nec debemus esse solliciti.

XXI. Hujus autem perfectæ expiationis memorabilis extabat typus in Sacrificiis hylasticis quæ à lege præscribebantur; Nam Dominus qui exactissimè omnes expiandi ritus per Mosem exequitur, nuspiam tamen hanc aut illam satisfaciendi rationem constituit, sed totam in sacrificiis compensationem requirit. Quî fit autem ut nullis prorsus operibus admissa delicta procurare jubeat, sed sola in expiationem sacrificia requirat, nisi quod ita testari voluit unicum esse satisfactionis genus, quo judicium suum placatur; Quippe ea quæ tum offerebant sacrificia Israelitæ, non ab hominum opera, sed à sua veritate, hoc est vero Christi sacrificio æstimabantur; Neque hîc audiendus *Bellar.* qui lib.4. de Pœnit. c.15. dicit sacrificia ista immunditiem tantùm legalem & pœnam temporalem expiasse, sed non culpam & pœnam æternam ex Ps.LI.13. Nam etsi damus verè & realiter non potuisse expiare peccatum, quia nulla fuit victimarum & cum Dei justitia, & cum hominis peccato proportio Heb.x.4.5. Sed tantùm potuisse purgare quoad *puritatem carnis* id. munditiem legalem Heb.IX.13. Certum tamen est typicè & figurativè perfectum Christi sacrificium quod corpus est omnium umbrarum repræsentasse, ut eò tendebat tota Lex Cærimonialis Heb.x.1. Ita si non alia expiationis ratio præscribitur quàm per sacrificia, signum est non alibi quàm in sacrificio Christi quærendam esse expiationem nostram; Nec obstat locus Ps.LI. quia non agit de sacrificiis in se spectatis quoad Dei institutionem, sed quoad hominum hypocritarum abusum qui externum cultum ab interno separabant, & cortici seu literæ hærentes, mysterium & veritatem spiritualem negligebant, cujusmodi sacrificia verè Deus rejicit & detestatur.

XXII. Ut verò hæc expiatio in omnibus sacrificiis hylasticis occurrebat, ita luculentiùs patebat in solenni & anniversario sacro quod die expiationum fieri solebat; Et in Hirco vivo qui debuit amandari in desertum de quo dicitur Lev. XVI.20.21.22. quod Aaron utramque manum super caput hirci imponeret, & *confiteretur super eum omnes iniquitates filiorum Israëlis, & omnes prævaricationes eorum ex quibusvis peccatis: Et cùm eas hirci capiti imposuerit, amandabit eum in desertum per manum viri parati. Et portabit hircus ille super se omnes iniquitates eorum in terram inhabitabilem* seu desertam, & ab aliis quæ habitantur divulsam. Ex quibus colligitur non unius vel alterius peccati factam fuisse tum expiationem, sed omnium omnino; *Eo die expiationem faciet pro vobis, ad mundandum vos ab omnibus peccatis vestris coram Jehova mundabimini* vers. 20. Atque hæc videtur fuisse ratio quare hircus iste amandaretur in desertum procul à sanctuario, ut scilicet notaretur remotio & elongatio perpetua peccatorum à facie Dei qui in Sanctuario apparebat. Et hinc etiam non malè conjicit *Celeberrimus Bochartus* in eruditissimo opere de *Animalibus* li.2. c.56. rationem nominis *Azazel* quod hîc occurrit, quum dicitur vers.8. *duobus hircis imponendas esse sortes, unam Jehovæ, alteram* לעזאזל *Azazeli.* Ut nimirum designet *separationem* & remotionem

hirci

hirci qui debuit in desertum mitti; Et nomenclatio peti potest ab Arabibus apud quos verbum *Azala removere* & *separare* significat; Unde formari potuit *Azazil* quod Hebræi עזאזל *Azazel* efferunt, quod χωρισμὸν & ἀναχώρησιν notabit; Ita rectè hircorum unus dicetur Domino fuisse servatus; Nempe ut super altare mactatus illi esset in sacrificium quod de victimis passim legitur, Alter servatus לעזאזל ad Azazel *πρὸς ἀναχώρησιν ad separationem*, ut in locum deserti remotum & ab aliis separatum deduceretur, qui vers. 22. dicitur ארץ גזרה *terra excisa*, seu *divulsa:* Sic optimè duorum istorum hircorum separatio respondebit duplici *Anathemati* quod sustineri debuit ille qui pœnam peccati ferebat. Primò ut esset *Deo sacer* utpote ipsi ad satisfactionem justitiæ oblatus: Secundò ut esset ab *aliis separatus* tanquam ἐπικατάρατος & exitio devotus, quod utrumque per *Anathema* designari observant Viri docti.

XXIII. Secundus effectus Satisfactionis Christi est *Remissio peccatorum* Eph. I.7. Heb.IX.15. Matt.XXVI.28. ex qua non minus quàm ex expiatione perfectio ejus evincitur. Quia non unius tantùm aut quorundam, sed omnium peccatorum per eam remissionem consequimur. Col. II. 13. *vivificavit nos condonatis omnibus offensis nostris* Ps. CIII.3. *condonat omnes iniquitates tuas.* Act. X. 43. *Huic Prophetæ testimonium perhibent remissionem peccatorum accepturum in ejus nomine omnem credentem in ipsum:* Sic alibi in formula fœderis testatur quod *peccatorum nostrorum non sit ampliùs recordaturus* Jer.XXXI.32. & Heb.X.17. imò etsi quæratur *iniquitas populi sui quòd non possit inveniri* Jer.XXX.20. Jam ubi plenaria est peccatorum remissio, ibi plenam etiam satisfactionem esse necesse est, quandoquidem illa istius effectus est & fructus inseparabilis; nec aliò tendit satisfactio quàm ad remissionem fidelibus obtinendam; Si Ergo perfectus est effectus perfecta causa debet esse.

XXIV. Ut ab hoc se expediant Argumento distinguunt in peccato *culpam* & *pœnam*, Et utriusque remissionem; Et remitti quidem omnem peccati culpam censent, sed non statim omnem pœnam, remanere enim semper etiam remissâ culpâ luendam pœnam temporalem. Hæc solennis est ipsorum distinctio, cui totum hoc satisfactionum & pœnarum humanarum commentum superstruunt; Sed ipsius falsitas multifariam potest demonstrari: Non negamus quidem *pœnam* & *culpam* posse distingui; Et revera distinguendas esse, Quando culpa ipsius est peccatoris; At pœna Judicis eam infligentis: Culpa causa est quæ pœnam post se trahit: At pœna effectus culpæ: Sed negamus remissionem utriusque posse unquam sejungi: 1. Quia hoc pugnat cum *natura rei:* Nam sic ad culpam refertur pœna, ut hæc sine illa esse non possit, pœna enim non est, nisi quæ alicujus culpæ pœna est, eam enim à culpa oriri, & propter eam infligi jamjam diximus; si quis ergo à culpa omni liber est, eundem etiam à pœna immunem esse necesse est, quia sublata causa non potest non tolli effectus: poterit ergo cui remissa est culpa affligi & cruciari, sed puniri non poterit, quia

pœna dicit σχέσιν ad culpam, à qua non magis ſeparabilis eſt, quàm umbra à corpore. Fruſtra verò hîc *Bellarm.* lib.4. de Pœnit. c. 15. regerit, *multa eſſe quæ ſine certis cauſis non orirentur quæ tamen orta manent cauſis pereuntibus, ut ædificium ſine ædificatore non fieret, quod ſi ſemel factum fuerit manebit, licèt continuo ædificator pereat.* Nam quæ cauſis pereuntibus manent, ea à cauſis antequam ipſæ perirent jam effecta erant ut ædificium quod manet etiam extincto architecto. At cauſa ſemel extincta nihil amplius efficit vel efficere poteſt, ut architectus ſemel mortuus nihil ampliùs ædificat; Hîc verò non quæritur; An pœnæ jam antea ob culpam peccatori inflictæ, ſi ei poſtea culpam remittat Deus eo momento ipſæ pariter aboleantur; ſed de iis pœnis quæritur quas admiſſa à peccatore culpa eſt quidem merita, quaſque niſi aliud accidat in peccatoris caput certiſſimè aliquando eſt acceſitura; ſed quæ tamen nondum ſunt ei inflictæ: An ſcilicet culpa quæ ipſas non dimiſſa paritura erat, dimiſſa eas nihilo ſecius parere queat? Quod ſi dicatur neceſſe eſt, ut vel negetur culpam quæ remittitur tolli, vel ſtatuatur cauſam licet ſublatam & abolitam aliquid tamen efficere poſſe, quod utrumque abſurdiſſimum. Quid quod hîc Adverſarius confundit *cauſam efficientem phyſicam* cum *cauſa meritoria & morali*, nec enim culpa propriè efficit pœnam quomodo Architectus domum, ſed meretur tantùm & poſt ſe trahit moraliter.

XXV. II. Pugnat cum *Vocis ratione & ordinario loquendi uſu*: Nam præterquam quod nec ἀφιέναι nec χαρίζεσθαι (quæ duæ ſunt voces quibus peccati remiſſio deſignatur vulgo) dici poſſit is qui peccatum impunitum non relinquit, & pœnam ejus aliquam adhuc expoſcit: Accedit quod inauditum eſt in humano ſermone ut ei culpa remiſſa dicatur, à quo pœna adhuc exigitur: Quis enim judicem ferat pro tribunali pronuntiantem ſe culpam quidem peccati reo condonare; Cæterùm ipſi pœnam decernere & velle ut in crucem agatur, vel virgis cædatur? An non meritò jocari putabitur & miſero iſti reo illudere? Quid enim aliud eſt remittere culpam, quàm eam ſi nolle punire? Nec enim poteſt dici culpa remitti, niſi quia debitum culpæ contractum remittitur; Quodnam autem poteſt eſſe illud debitum? An culpa? At ea eſt debendi cauſa; non verò id quod debetur; An Pœnitentia? At ea remitti nec debet; Quid igitur debemus propter peccata noſtra? profecto nihil niſi pœnam; ſola illa ob peccatum admiſſum poteſt exigi; Sola ergo pœna propriè & per ſe poteſt remitti; culpa non niſi ratione pœnæ remittitur. Et ſanè cùm homines petunt ſua ſibi condonari & remitti peccata, quid aliud petunt quàm ut liberentur à pœnis quas ſuis culpis contraxerunt? Cùm ergo tritiſſima ſit hæc loquendi ratio, qui alium ſenſum habere non poteſt niſi abſurdum: patet inanem eſſe & ridiculam Adverſariorum diſtinctionem cui totam ſatisfactionum ſuarum fabricam ſuperſtruere volunt.

XXVI. III. Sed parum adhuc eſſet eam adverſari ordinario loquendi uſui; niſi impeteret Dei ipſius juſtitiam & miſericordiam; *Juſtitiam* quidem. Quia ſic ſtatuitur Deus punire eum qui caret omni culpa, & qui nullius eſt criminis

reus; Nam si sublata est per remissionem, ut isti pertendunt, omnis culpa: Quid causæ est cur puniatur amplius peccator, quisnam locus esse poterit Justitiæ divinæ exercitio? quodnam ejus fundamentum? Nullum, nisi dicamus, Vel remissionem culpæ nondum factam esse, & sic Deum pro uno eodemque debito duplicem exigere solutionem: Vel Justitiam Dei non esse σχετικὴν quæ possit sese exerere citra peccati considerationem: Quod utrumque cùm sit iniquissimum, impium etiam & falsum esse necesse est illud ex quo deducitur. Quis dixerit Judicem Justitiam exercere qui gravissimis pœnis addicit insontem nulliusque criminis reum? Quis contra iniquissimi magistratus & crudelis Tyranni nomen jure merito illi non tribuat? Cur verò in Deo censeretur actio justa, quæ si fieret ab homine accusaretur injustitiæ & crudelitatis maximæ; Absit ut Deus fingatur sic illudens hominibus, & culpam totam condonans, tamen puniens ob culpam, remittens totum debitum, & tamen ejus exigens solutionem: Absit ut Judex mundi non exerceat jus? Gen. XVIII. 25.

XXVII. IV. Sed divinæ *Misericordiæ* multo magis adversatur hæc distinctio; Nam cùm Scriptura testetur & res ipsa clamet Deum jam sub fœdere gratiæ ex quo nobis per Christum reconciliatus est, non amplius esse justum judicem, sed amantissimum patrem, cujus amor etiam tenerrimos matrum affectus in liberos superat, quique adeo omnia cum filio gratificari non recusat; Quis facilè capiat quo tandem pacto cum tanta ejus in nos misericordia consistere possit tanta ejusdem tamque inusitata severitas, ut pœnas gravissimas à nobis reposcat duratione tantùm à pœnis gehennæ differentes, quas si verè quod isti pertendunt remissa est omnis culpa, minimè debemus? An hæc clementissimi patris, an non potiùs justissimi judicis effecta sunt & argumenta? An non pax & consolatio omnis sic adimitur fidelibus & in sævissimum tormentum conscientiæ constringuntur, quum vident se vindictæ divinæ adhuc subesse, & vehementissimum ejus amorem non obstare quo minus severissimè adhuc puniantur?

XXVIII. V. Pugnat cum *phrasibus Scripturæ* quibus remissionem peccati describere solet, quum dicit Deum peccata nostra *delere*, *tegere*, *non imputare*, *post tergum projicere, in profundum demergere*, *eorum non recordari* &c. Ps. XXXII. 1. 2. & CIII. 12. Is. XXXVIII. 17. & XLII. 22. Mich. VII. 19. Jer. XXXI. 34. &c. Palam enim est divinos Scriptores tam disertis, tamque emphaticis metaphoris velle ut hoc nobis sit persuasissimum, clementissimum illum Dominum, si semel bona fide cum eo in gratiam redeamus, nullam omnino admissorum à nobis peccatorum rationem habiturum, eaque planè inulta & impunita prætermissurum; Id verò nullo modo stare potest si vera sunt quæ docent Adversarii: Certè si punit Deus peccata, imputat; si vindicat, recordatur; si ad judicium vocat, tecta non habet; si examinat, post tergum non projicit; si inspicit, non obliteravit instar nebulæ; si ventilat, non projicit in profundum maris. Nam cùm is qui pecca-

catum punit, in animo & memoria præsens semper habeat; Sanè non potest dici peccati non amplius recordari & ejus memoriam procul abjecisse, qui pœnas pro eo adhuc exposcit; Unde Prophetæ Deum *recordari* dicunt *peccatorum* cùm illa ulciscitur, ut non semel apud Oseam legitur c.VIII.13. & IX.9. & apud Hierem.XIV.11. quomodo Latini *in scelus animadvertere* dicunt eum qui id punit, & apud Græcos *ἀμνηστίας* nomen invaluit ad plenam reconciliationem designandam. Atque huc faciunt *Augustini* verba in Ps.31. *Si texit peccata, noluit advertere, si noluit advertere, noluit animadvertere: si noluit animadvertere, noluit punire, noluit agnoscere, maluit ignoscere* &c. Reponit *Bellar.* li.4. de Pœn. c.15. *allatas phrases hoc tantùm significare, Deum projicere, delere, non videre, & non imputare peccata eorum, quibus amicitiam suam & gratiam restituit, quia quod attinet ad reatum culpæ & pœnæ æternæ ita illos respicit ac si nunquam peccassent, licèt ob eorum utilitatem, aliisque justis de causis aut eos ipse temporaliter castiget, aut ut ipsi se castigent velit.* Sed hæc omnia gratis dicuntur, probandum quippe fuit non supponendum nihil aliud istis phrasibus significari; Nos enim aliud planè statuimus, & argumento invicto demonstramus pœnæ omnis non minus ac culpæ remissionem innui, quia cujus peccati aliqua pœna exigitur, id dici nequit *projectum post tergum*, vel *nebulæ instar deletum*, vel *tectum* & *non imputatum.* Quis judicem dixerit sontis crimen texisse, obliterasse, & non imputasse, qui extremo quidem supplicio eum non affecerit, Cæterùm variis & gravissimis pœnis mulctet & afficiat? Quod verò docent Deum ob utilitatem hominum eos castigare temporaliter; Non huc pertinet, quia non agitur de castigationibus & probationibus fidelium quas facilè admittimus, sed de pœnis judicialibus quas posita Dei remissione locum habere non posse credimus.

XXIX. VI. Pugnat cum *Praxi Christi*, multis enim peccata remisisse legitur in diebus carnis suæ, sed nulli unquam post remissam culpam pœnas satisfactorias inflixisse. Luc.VII.48. mulieri peccatrici dicit quidem *peccata tua tibi remissa sunt, fides tua te servavit, vade in pace.* At nullam ei imposuisse dicitur satisfactionem. Imò contrarium innuitur, quo modo enim juberet eam abire in pace, si debuit adhuc pœnas varias à Justitia Dei ultrice ad satisfactionem ferre? Sic Matt.11.5. refertur Christum paralytico simpliciter dixisse *dimittuntur tibi peccata tua*, sed nullam satisfactionis mentionem facit; Ita Jo.V.14. ægrum sanatum compellans Christus *Ecce sanatus es*, inquit, *ne pecca amplius, ne quid pejus tibi accidat,* hortatur quidem ad resipiscentiam, ut is finis esse solet beneficiorum Dei non minus ac castigationum Ps.LXXXV.6.& CXXX.4.sed nullam illi infligit pœnam; Idem in Publicano observare est qui dicitur descendisse justificatus domum suam: At si vera est sententia Adversariorum, dimissâ culpâ omni debuit ferre aliquam pœnam. De Petro etiam dubium non est, quin trinæ abnegationis peccatum illi remissum sit, nulla tamen ejus legitur satisfactio: Jubetur quidem oves Christi pascere, & fratres suos confirmare: Sed nemo dixerit hæc ad opera pœnalia esse referenda;

Unde *Ambros.* in 22. Lucæ rectè *Petri lachrymas lego, satisfactionem non lego.* Cùm ergo constet Christum iis quibus peccata remisit nullas tamen pœnas inflixisse, frustra volunt remissa culpa superesse tamen fidelibus aliquam pœnam luendam; Hæc enim exempla divinæ in pœnitentes misericordiæ non alium in finem videntur nobis in Scripturis proposita, quàm ut peccatores intelligant, quæ qualisque sibi à Domino expectanda sit peccatorum remissio.

XXX. VII. Pugnat cum ratione *peccati* quod sæpe per *debitum* exprimitur ut Deus Creditoris nomine indigitatur, Peccatores Debitorum, & condonatio peccati, debiti remissione innuitur; Nam si certum est tunc demum dici remissum debitum quando creditor nihil amplius vult ex eo reposcere, nec debitor tenetur solvere; fatendum etiam est tum verè peccatum posse dici condonatum, quando omnis ejus non tantùm culpa sed & pœna sublata est, ita ut nihil amplius peccator divinæ justitiæ pendere teneatur: Nam si pœna quædam superesset ferenda; perperam & falsò diceretur condonatum; quemadmodum is ludibrium deberet qui diceret debitum esse remissum cujus tamen solutio vel totalis vel partialis exigitur. Et hoc ipsum confirmatur ex eo quod Deus velit nos condonare proximis offensas quemadmodum nostra nobis peccata condonat Eph. IV. 32. *Estote invicem benigni, misericordes, condonantes invicem, sicut Deus in Christo condonavit vobis.* Et in oratione Dominica jubet orare Deum *ut dimittat nobis debita nostra, sicut dimittimus debitoribus nostris* Matth. VI. 12. Jam si Deus condonare dicitur peccatum ratione culpæ, sed non ratione omnis pœnæ, sequetur & nos posse dici offensas fratribus remittere quando illis culpam donamus, licet pœnam vel totam vel ex parte exigamus: Quod cùm sit & à præcepto Christi, & à fraterna charitate alienissimum, quæ totalem & culpæ & pœnæ remissionem postulat, sequitur Deum etiam cùm remittit utramque respicere, & eò magis quòd Deus infinities clementior sit homine.

XXXI. VIII. Pugnat cum ratione *pœnæ.* Nam si pœna non alium in finem infligitur nisi ut puniatur culpa; Non poterit culpa remitti nisi ipsa pœna tollatur; nam dempta culpa per integram remissionem nihil amplius superest pro quo satisfaciendum sit: Quippe non fit satisfactio pro pœna, sed pœna satisfacit pro culpa; Unde Christus non aliter satisfecit pro nostra culpa, quàm ferendo pœnam quæ illi debebatur; Et ob id pœnam nostram in se recepit, ut nos à reatu culpæ & à pœnâ propter illam debita eximeret. Si ergo omnem culpam abolevit ut fatentur Adversarii, Quidni etiam omnem pœnam abstulit quando ideo tulit in se ut à nobis auferret? Frustra Ergo remissionem culpæ dari pertendunt cum retentione pœnæ, cùm remittere culpam nihil aliud sit quam eam nolle punire ut agnoscit *Scotus* in 4. Dist. Disti. 22. q.1. unde Augustin. sermo. 141. de Tempore, *Christus Communicando nobiscum sine culpa pœnam, & culpam solvit & pœnam.*

XXXII. Denique repugnat etiam Veteribus qui culpam à pœna divelli non

non posse non semel testantur, *Tertull.* de Bapt. c. 9. *Exempto scilicet reatu eximitur & pœna.* Chrysosto. homi. 8. ad Rom. ὅπου χάρις συγχώρησις, ὅπου δὲ συγχώρησις οὐδεμία κόλασις *ubi gratia ibi venia, ubi venia ibi nulla punitio.* Et ad Colos. homi. 6. πάντες ἡμεν ὑφ᾽ ἁμαρτίαν καὶ κόλασιν. αὐτὸς κολασθεὶς ἔλυσε, καὶ τὴν ἁμαρτίαν καὶ τὴν κόλασιν, *Eramus omnes obnoxii peccato & pœnæ, ipse punitus solvit & peccatum & pœnam.* Hiero. in Ps. 31. *Quod tegitur, non videtur, quod non videtur, non imputatur, quod non imputatur nec punietur.* Augusti. de verbis Domi. Serm. 37. *suscipiendo pœnam & non suscipiendo culpam, & culpam delevit & pœnam.* Quò pertinet tritum Scholasticorum & Canonistarum distichum

Larga Dei bonitas veniam non dimidiabit
Aut nihil, aut totum te lachrymante dabit.

XXXIII. Dices, Sed si Rex sonti crimen remittit ea lege ut parti offensæ satisfaciat, Quidni Deus potuit culpam remittere ea lege ut satisfactio quædam illi detur pro pœna temporali? Resp. Sed hîc conferuntur dissimilia; Nam Rex quidem potest crimen remittere sonti ea lege ut parti offensæ satisfaciat, quia Rex & persona offensa sunt duæ personæ diversæ, & si condonat id facit semper *salvo jure Tertii*, de quo non potest dispensare. At hîc Judex & persona offensa coincidunt, Deus quippe utriusque χέσιν sustinet, unde si crimen semel remisit totum, non potest amplius satisfactionem ullam pro eo exigere, nisi statuamus vel remissionem peccati non fuisse plenam, vel Deum duplicem pro uno debito solutionem postulare, quod utrumque nec sine crimine cogitari, nec dici absque blasphemia potest.

XXXIV. Insta. Sed si ubi omnis abest venia, ibi omnis quoque debita abest & abesse debet pœna, quî fit ut Magistratus in fures, adulteros, homicidas severè animadvertat, licet ex eorum pœnitentia judicari possit & debeat ex canone charitatis illos in gratiam rediisse cum Deo, & sua illis peccata esse remissa. Resp. Sed hîc confunduntur quæ sunt distinguenda *forum soli & poli*, *Judicium humanum & Divinum.* Non negamus magistratum terrenum plectere facinorosos etiam pœnitentes, quia non respicit pœnitentiam, sed exemplum, & satisfactionem justitiæ, ut majestas legum sarta tectaque conservetur; Sed aliter se res habet in judicio divino, in quo pœnitentiâ semel positâ datur remissio peccati, non virtute pœnitentiæ, sed meriti Christi qui pro pœnitentibus satisfecit. Hinc licet verum sit dimissa culpa in Deum tolli etiam pœnam divinam, & remissa culpa in hominem tolli pœnam humanam; non sequitur tamen remissâ culpâ in Deum, tolli etiam pœnam humanam, ut remissa culpa in hominem non tollitur statim pœna divina; quia sunt in diverso foro & ordine; Poterunt ergo plecti sine injustitia in foro humano, quibus Deus gratiam fecit in foro divino, nec tamen inde confici potest, remissa culpa superesse pœnam luendam.

XXXV. Ejusdem commatis est quod reponunt Tertiò Quod si post culpam dimissam, nihil restat amplius pro quo Deo satisfiat; frustrà preces, jejunia,

eleemosynæ & alia ejusmodi pietatis officia fidelibus præscriberentur ab Ecclesia & in Scriptura recenserentur. Nam licèt nec preces nec jejunia nec alia istiusmodi pietatis exercitia possint esse satisfactiones pro peccatis, quia nihil habent quo compensatio fiat justitiæ divinæ, nec in pœnam imponuntur, sed in salutem: Non sequitur tamen frustanea esse, suos quippe usus eximios habent si non ad justificationem consequendam quod unus Christus nobis potuit obtinere, saltem ad sanctificationem promovendam, & gratitudinem Deo pro beneficiis acceptis testandam. Ita si Deus ad eorum præsentiam fidelibus gratiam peccatorum dicitur facere, vel pœnas relaxare aut auferre; non sunt *Causæ* propter quas id faciat Deus, sed *conditiones* cum quibus id exequitur juxta promissa sua, nec notant *quare*, sed *qualibus* hoc beneficium indulgere constituerit Deus.

XXXVI. Sic ex plena peccatorum remissione colligitur Satisfactionis Perfectio. Eadem etiam demonstratur clarissimè ex *tertio Satisfactionis effectu* scilicet *Consummatione fidelium:* Nam si Christus satisfactione suâ consummavit fideles in æternum, non potest non esse perfecta ejus satisfactio, quæ istius consummationis causa est & fundamentum. *Unica oblatione* inquit Ap. τετελείωκε *consummavit in perpetuum eos qui sanctificantur* Heb. x. 14. Ubi voce à sacris petitâ notat antithesim ad Sacerdotes Leviticos, qui easdem sæpiùs offerendo victimas non potuerunt tamen auferre peccata, & viam fidelibus ad cœlum & salutem patefacere, quæ eorum est perfectio & consummatio; *Lex* enim ut alibi notat cap. VII. 19. *nihil* ἐτελείωσε *perfecit* & consummavit, quia ut infirma fuit in carne Rom. VIII. 3. nihil habuit quo vel peccati reatum expiaret, vel maculam deleret, atque ita cœlum nobis aperiret, quæ tria ad perfectionem fidelium constituendam requiruntur, priora duo *perfectionem gratiæ* constituunt, quæ justificatione & sanctificatione constat, postremum *perfectionem gloriæ* quæ in cœli ingressu & beatifica Dei visione posita est. Unde *Spiritus* τετελειωμένοι dicuntur beari Hebr. XII. 23. At Christus unicam sui ipsius hostiam offerens consummavit in perpetuum sanctificandos; ita ut nulla amplius opus sit alia hostia, quia perfectissimo merito suo & efficacia acquisivit nobis & confert omnia ad salutem necessaria, reconciliationem cum Deo, remissionem peccatorum, purgationem conscientiarum, & redemptionem æternam. Unde in ipso habemus unde plenè justificemur & sanctificemur, & ad perfectam salutis possessionem adducamur, Heb. XII. 2. Quorsum autem hæc omnia dicerentur, si perfecta non fuit ejus Satisfactio, & si merita & satisfactiones nostræ illi sunt adjungendæ ut perficiantur & consummentur fideles? Sanè non poterat dicere Paulus unica ista oblatione consummari fideles, si multa alia adhuc à parte nostra requirebantur ad plenam redemptionem consequendam.

XXXVII. Nec aliud vult Apostolus in vexatissimo loco ad Heb. XI. 39. 40. ubi dicit *Patres non obtinuisse promissionem, Quoniam Deus de nobis* κρεῖττόν τι *melius quid providerat,* ἵνα μὴ χωρὶς ἡμῶν τελειωθῶσι *ne sine nobis consummarentur.*

Nam

Nam sive πλειώσιν istam intelligamus de consummatione gratiæ quæ hîc obtinetur, sive de consummatione gloriæ quæ in cœlis demum expectanda venit; sive quod satius videtur de utraque, certum est Patres V.T. non *sine nobis* fuisse consummatos, quia non alio medio, & merito, non alio sanguine, aliove spiritu hoc assecuti sunt quàm Christi Redemptoris cujus ἐνσάρκωσιν & exhibitionem nostris reservare voluit temporibus, & sic *melius* quid pro nobis prospicere, ut constaret, non diversa via Judæos & gentes ad salutem pervenire, (quod videretur factum si sub V.T. & sine nobis consummati fuissent:) Sed utrosque ab eodem fonte salutem haurire, ab eadem Mediatoris satisfactione & gratia, qui Idem fuit heri hodie & in secula Heb.XIII.8. hoc beneficium consequi. Quid ergo, inquies, An non Patres jam sub V.T. vivi & justificati & sanctificati fuere, & post mortem felicitatem adepti? Omnino, Absit enim ut cum Socinianis & aliis à regni cœlorum promissione eos exclusos putemus: Sed ita tamen salvati sunt ut ab eo qui nostris demum temporibus exhibendus fuit, Christo salus ipsorum semper penderet; quia virtute futuræ satisfactionis Christi & remissionem peccatorum & vitam obtinuerunt. Non ergo χωρὶς ἡμῶν id. *seorsim* & separati à nobis hoc quicquid est beneficii habuerunt; Non quod aliquid ad ipsius consecutionem contulerimus; Sed quia non alio sacrificio quàm quo & nos consecrati sunt, non alio sanguine purgati, non alio cibo nutriti, Cor.x.4. non alio Capite animati. Ut nunc non dicamus, quod tamen huc non incommodè potest trahi, pleniorem longè datam fuisse istius mysterii in Ecclesia cognitionem per Christi manifestationem, Sole hoc justitiæ radios suos nunc undiquaque diffundente, & umbras legales non minus ac tenebras Paganas dispellente: Unde nostra longè potior dicitur esse conditio quia videmus & audimus ea quæ Reges & Prophetæ optarunt videre & audire, nec potuerunt tamen Luc.x.24. Imò ipsis Angelis dicitur nunc manifesta facta in Ecclesia πολυποίκιλος Dei sapientia Eph.III.10. Quidni ergo dixerimus per exhibitionem Christi & Redemptionis consummationem majori luce quàm antea imbutos, & majori etiam gaudio perfusos fuisse Patres, donec omnes ultimo die resurgentes cœlestem gloriam & in corporibus & in animabus, quæ absoluta erit consummatio, una per eundem Christum ἀρχηγὸν καὶ τελειωτὴν πίστεως consequamur? Ita *Promissio* quàm Patres dicuntur non obtinuisse, nihil aliud est quàm ipsius *Christi manifestatio*, quæ κατ᾽ ἐξοχὴν ἐπαγγελία dicitur, quia omnium aliarum causa est & fundamentum, per quem consummatio ista fidelium debuit perfici.

XXXVIII. Eodem respicit verbum τετελέσαι *Consummatum est* quod Christus jamjam moriturus in cruce protulit Joh. XIX. 18. 20. Quamvis enim possit vox ista referri 1. Ad *impletionem Vaticiniorum* quæ de Christi passionibus & morte edita fuerant Luc.XVII.30. & XXII.37. Joh.XIX.28. 2. Ad *impletionem typorum* qui in ipso moriente complementum suum sunt sortiti, ut qui de Agno paschali, de Serpente æneo, de Victimis vel quotidianis vel annuis dicta fuerant. 3.

Ad

Ad *consummationem decreti divini* & mandati paterni, quia quicquid de eo Pater decreverat & illi in mandatis dederat ad opus salutis exequendum jam perfecerat, vel brevi perfecturus erat; præteritum enim hîc ponitur pro paulo post futuro ut Mat.XXVI.28. *sanguis qui effunditur* id. qui jamjam effundendus est ut sæpe alibi. 4. Ad *Consummationem omnium passionum* & cruciatuum, qui pro peccatis nostris tolerandi ipsi erant, unde *August.* Tracta. 11. in Joh. *Consummatum est quia nihil remanserat, quod antequam moreretur fieri adhuc oporteret.* Quamvis enim hæc & alia id genus hac voce significari non negemus; Non dubitamus tamen Christum præcipuè respexisse ad *consummationem redemptionis*, ut innuat se peregisse opus illud quod Pater illi commiserat, ut nihil amplius faciendum supersit quod attinet ad satisfactionem justitiæ divinæ & acquisitionem salutis quod Christus Jo.XVII. 4. jam testatus erat, *Ego te glorificavi in terra, opus τετελείωκα consummavi quod mihi dedisti ut facerem.* Quia licèt postremus actus istius operis implendus adhuc superesset Mors scil. quæ ut corona fuit & complementum ejus obedientiæ; ita absolvere debuit hanc Redemptionem: Tamen cætera omnia quæ antea præstanda erant, præstita jam fuerant, & hoc postremum certissimè & brevi erat perficiendum: Sic Scriptura sæpè solet de rebus certò futuris loqui verbis præteriti temporis, ut certitudo & brevitas futuritionis & eventus meliùs constet. Sic Christus Jo.XVII.11. dicit *se non amplius esse in mundo* quia brevi ex eo erat exiturus. Ex quibus omnibus, ne plura jam addamus argumenta ad veritatis istius confirmationem; Colligimus Christum quandoquidem opus sibi commissum plenè consummavit, conscientias purgando, peccata remittendo, & fideles perficiendo, nihil amplius à Nobis requiri; Atque adeo *perfectam* & *sufficientissimam* fuisse ejus *Satisfactionem*, quod demonstrandum fuit.

COROLLARIA.

I. *An peccata benè distinguantur ex se in mortalia & venialia?* *Neg. contra* Pontificios.

II. *An mors temporalis sit pœna peccati?* *Aff. contra* Socinianos.

III. *An fides vel justitia inhærens rectè dicatur causa meritoria nostræ Justificationis?* *Neg. contra* Pontificios & Remonstrantes.

IV. *An objectum Prædestinationis sit homo lapsus?* *Aff.*

V. *An Patres V.T. caruerint cognitione Trinitatis & Christi? Neg.*

VI. *An Sacramenta sint causæ physicæ gratiæ, quæ agant ex opere operato?* *Neg. contra* Pontificios.

DISPU-

DISPUTATIO DUODECIMA
Quæ Secunda eſt
D E
SATISFACTIONIS CHRISTI PERFECTIONE.

THESIS PRIMA.

SSERTA Diſputatione præcedenti *κατασκευαστικῶς Satisfactionis Chriſti Perfectione*: Expendenda nunc ſunt Adverſariorum argumenta, quibus ſi non directè & *γυμνῇ κεφαλῇ*; at ex obliquo & indirectè, eam vel convellere vel labefactare conantur. Quia verò pugnare ſolent diverſimodè tum ex *Scripturis*, tum ex *Ratione* ut commentum ſuum ſtabiliant & hypotheſi ſuæ ſerviant, diſtinctè etiam reſpondendum eſt; Non quidem ut ſigillatim ea omnia perſequamur quæ ab ipſis afferri ſolent ad erroris ſui confirmationem: Sed ut ea tantùm expendamus quæ majorem videntur habere veri ſpeciem, quæque ſæpius ab ipſis ſolent objici.

II. Et ut à Scriptura primùm ordiamur; Palmarius quo ſubinde uti ſolent locus extat, ad Col. 1. 24. ubi Paulus imperfectionem Satisfactionis Chriſti, & neceſſitatem Satisfactionum humanarum apertè videtur aſſerere; *Gaudeo*, inquit, *de iis quæ patior pro vobis, & reliquias afflictionum Chriſti adimpleo in carne mea pro corpore ejus quod eſt Eccleſia*, in quibus verbis varia, ut ipſis quidem videtur, latent argumenta pro ſententia ſua. 1. Quod Paulus vocat paſſiones ſuas *ὑστερήματα τῶν θλίψεων τοῦ Χριστοῦ reliquias paßionum Chriſti*, ſatis innuit eſſe aliquid quod ſupplendum eſt paſſionibus Chriſti: Nam ſi plenæ erant & abſolutæ omnibus numeris, fruſtra & perperam reliquiæ illis tribuerentur. 2. Quia non tantùm dicit eſſe reliquias paſſionum Chriſti; ſed *ſe viciſſim eas implere pro parte ſua ἀνταναπληρῶ* inquit: At ſi plenæ fuerunt, quid opus foret eas denuo implere? 3. Quia dicit *ſe pati pro ipſis & pro corpore Chriſti quod eſt Eccleſia*, quod dici non poſſet, niſi Satisfactionis locum habituræ fuiſſent ejus paſſiones: Hinc Cajetanus Tracta. de Indulg. q. 3. *Quod fuerit ſanctorum intentio pati pro nobis, teſtatur Apoſtolus dicendo, Adimpleo ea quæ deſunt paßionum Chriſti*

pro corpore ejus quod est Ecclesia, ubi manifestè patet divinam providentiam disposuisse, ut aliquæ sanctorum passiones spectarent ad complementum passionum Christi pro corpore ejus, & hanc ordinationem sanctos adimplere suis paßionibus superabundantibus. Nec aliter Bellar. lib. 1. de Indulg. cap. 3. *optavit Apostolus fidelibus prodesse omnibus modis quibus id fieri poterat, nihil enim excipit, qui dicit libentissimè impendar pro animabus vestris* 2. Cor. xii. *potuit autem prodesse communicando paßiones suas ad expiandum reatum temporalem, cùm sibi ejusmodi satisfactiones abundarent. Quare patiendo adimplebat ea quæ deerant passionum Christi, id est, quæ Christus in sanctis suis adhuc passurus erat pro corpore ipso Ecclesiæ, sive instruendo prædicationibus, sive confirmando exemplis, sive* expiando satisfactionibus.

III. Sed quàm parum faveat errori iste locus proclive est ostendere, si ad sequentia attendimus. Primò ut sciamus quid *Christi* nomine intelligendum veniat: Secundò quid per *reliquias passionum* ejus innuatur. Tertiò quo sensu *pati* se dicat Paulus *pro Ecclesia*: Et ad prius quidem quod attinet; Certum est *Christi* nomine non semper personam ipsam designari seu *Christum naturalem*; sed sæpe etiam ejus Ecclesiam seu *Christum mysticum* Corpus scil. cum membris 1. Cor. xii. 12. *sicut corpus unum est & membra habet multa, ita Christus.* Ubi clarum est Christum hîc non Caput tantùm innuere, sed & Corpus seu Ecclesiam huic Capiti unitam. Ita cùm Christus cœlitus clamat Act. ix. 4. *Saul Saul cur me persequeris?* propriè personam suam non respiciebat, quæ in cœlum recepta extra telorum omnium jactum erat constituta, nec ullis ampliùs ærumnis aut persecutionibus erat obnoxia; sed Ecclesiam ipsam, quæ quia unum secum corpus constituit, ideò rectè nomine Christi ipsius à potiori facta denominatione insignitur. Hinc *paßiones Christi* vel notant passiones Christi naturalis, quas ipse in corpore suo semel in cruce tulit; vel *passiones Christi mystici* seu Ecclesiæ, quæ ipsi ferendæ à Deo subinde imponuntur. Ita quas hîc Apost. vocat χριστοῦ θλίψεις, alibi χριστοῦ παθήματα appellat 2. Cor. 1. 7. *sicut abundant passiones Christi in nobis, ita & per Christum abundat nostra consolatio:* Hoc sensu calamitas Israëlitarum in Ægypto, & abjectissima eorum sors, quam Moses Ægyptiacæ aulæ splendori atque opulentiæ prætulit, Apost. vocat χριστοῦ ὀνειδισμὸν Heb. xi. 26. *majores,* inquit, *divitias æstimans thesauris Ægyptiorum, opprobrium Christi.*

IV. Si porro quæratur quare passiones istæ vocentur passiones Christi, quadruplex afferri potest ratio 1. ratione *causæ,* quia Christus ut supremus Agonotheta nobis eas imponit, quò pertinent illa Christi ad Ananiam Act. ix. 16. *Ego ostendam illi quanta ipsi patienda sint pro nomine meo.* Unde Petrus dicit fideles *ad id vocatos esse* 1. cap. 11. 21. & Paulus Phil. 1. 29. *Vobis datum est non modo credere in ipsum, sed & pati pro ipso.* 2. Ratione *occasionis*, quia ejus nomine & pro ejus Euangelio à fidelibus perferuntur, nisi enim discipuli Christi essent, hisce calamitatibus nequaquam exponerentur: hinc afflictiones suas Paulus 2. Tim. 1. 8. vocat afflictiones *Euangelii* id. quæ Euangelii causa & propter Euangelium imponun-

nuntur, ut vſ.12. dicit ſe propter Apoſtolatum hæc omnia pati. 3. Ratione *unionis*, quia qui eas perpetiuntur fideles, Chriſti, cujus ſunt, membra cenſentur; adeò ut quæ ipſi in hac cauſa ferunt, ille quoque ferre & perpeti dicatur propter myſticam capitis & membrorum communionem; ut uſitatum eſt, ut unuſquiſque ſibi tribuat eas paſſiones quæ inferuntur cuilibet parti corporis ſui; ut manus vel pedis vulnera rectè dicuntur vulnera ipſius hominis; Ita quia qui patiuntur membra Chriſti ſunt, rectè Chriſtus ipſe dicitur pati in membris. 4. Ratione *compaſſionis* propter maximam συμπάθειαν quam habet in afflictionibus ſuorum quæ ex prædicta unione oritur; Quippe ut damna & vulnera eorum qui nobis ſunt conjunctiſſimi noſtra appellamus, quia æquè illorum miſeriis afficimur ac noſtris: Ita Chriſtus paſſiones fratrum ſuorum qui ſunt una caro cum ipſo ſuas reputat; quia non minus illis tangitur, quàm propriis: Has porro *paſſiones Chriſti* ita intelligi poſſe diu eſt ex quo Auguſt. obſervavit in Pſ.61. *Paſſiones Chriſti non in ſolo Chriſto, imo paſſiones Chriſti non niſi in Chriſto, ſi enim Chriſtum intelligas Caput & Corpus, paſſiones Chriſti non niſi in Chriſto. Si autem Chriſtum intelligas ſolum caput, paſſiones Chriſti non in ſolo Chriſto.* & ex eo Anſel. *Patitur adhuc Chriſtus paſſiones, non in carne ſua in qua aſcendit in cœlum, ſed in mea quæ adhuc laborat in terra.* Ita Lyran. in h.l. *Paſſiones Chriſti dupliciter accipiantur, uno modo pro illis quas ſuſtinuit in proprio corpore, & ſic nihil ibi reſtat ad implendum: Alio modo pro illis quas in finem uſque ſeculi patietur in corpore myſtico; & ſic reſtant multarum paſſionum reliquiæ adimplendæ.* Atque huc pertinet duplex Chriſti σχέσις vel ut *Vadis* & *Sponſoris* qui pro nobis ſatisfacit, vel ut *Capitis* quod in nobis debet operari, ut nos ſibi ſimiles reddat: Priori ſenſu *paſſiones* Chriſti ſunt *ſatisfactoriæ*, & illi ſoli excluſis aliis competunt. Sed poſteriori ſunt *exemplares* & ad imitationem proponuntur.

V. II. Obſervandum eam eſſe debere inter Corpus Chriſti naturale & myſticum, Caput & membra, harmoniam & conformitatem, ut quod impletum eſt in illo debeat in iſtis ſervatâ tamen proportione impleri, propterea enim *prædeſtinari* dicimur à Paulo *ut ſimus conformes imagini ejus* Rom.VIII.20. & idem 2. Cor. III.18. teſtatur *nos contemplantes in ſpeculo facie retecta gloriam Domini transformari in eandem imaginem de gloria in gloriam velut à Spiritu Domini.* Hinc toties ad imitationem Chriſti excitamur Eph.V.2. Phil.II.5.6. 1.Pet.II.22.23. Porro ut iſta conformitas in cœlis futura eſt in gloria & felicitate 1. Joh. III. 2. Phil. III.21. Col.III.4. Ita in terris inchoanda eſt per gratiam, partim in ſanctitate, partim in cruce. Rom. VIII. 18. Quemadmodum enim Chriſtus dum in terris verſatus eſt inſignis fuit potiſſimum tum *ſanctitate* quâ purus & ab omni peccati labe immunis fuit verè ſanctus Domini, tum *calamitate* tanquam vir dolorum Iſ.LIII.4. qui omnigenis ærumnis & paſſionibus ſeſe ſubjecit uſque ad exinanitionem Phil.II.6.7. Ita Eccleſiam ſuam in hiſce duobus aſſimilari & conformem reddi voluit; Primò in *ſanctitate*, unde jubemur ſancti eſſe ſicut ille ſanctus eſt, 1.Pet.I.15. & purificare nos ut ille purus eſt 1.Joh.III.3. Secundò in *paſſionibus*

& cruce, quo ſenſu dicitur reliquiſſe nobis exemplar ut ſequamur ejus veſtigia 1. Pet. 11. 22. *Et communicare dicuntur fideles paſſionibus Chriſti*, quando ad ejus inſtar & exemplar patiuntur cap. IV. 13. Ut ergo Chriſtus pro parte ſua varias habuit paſſiones perferendas ad opus Redemptionis perficiendum: Ita Chriſtus myſticus ſeu Eccleſia & ſinguli fideles habent quiſque pro parte ſua certum demenſum paſſionum quod à Deo illis aſſignatur ad exemplum capitis, ſinguli debent ex iſto calice bibere, ſinguli crucem poſt Chriſtum debent ſuam geſtare; Donec ergo fideles ea ſubierint certamina, & ærumnas tulerint quæ illis à Deo ſunt impoſitæ, ſupereſt ſemper aliquid implendum in paſſionibus Chriſti; non quidem Chriſti naturalis, quia ejus ſatisfactio fuit perfecta & omnibus numeris abſoluta in cruce, quod ipſe teſtatus eſt cùm conſummatum eſſe clamavit; Sed Chriſti myſtici id. Corporis ipſius, cujus paſſiones cùm non ante finem ſeculi conſummatum iri certum ſit, quotidie debent impleri in ſingulorum fidelium calamitatibus.

VI. Atque huc pertinent verba Petri 1. cap. v. 9. quæ apprimè faciunt ad rem noſtram; Cùm ait *eaſdem paſſiones* quæ imponebantur fidelibus diſperſis ad quos ſcribit *impleri in ſocietate fratrum qui erant per totum orbem*, quæ manifeſtè evincunt Deum æterno ſuo conſilio decreviſſe non modò quas paſſiones Chriſtus ipſe in carne ſua ſubiret pro Redemptione Eccleſiæ; ſed etiam quas ſingula Eccleſiæ ſuæ membra eſſent ſubitura pro nomine Chriſti; Dum ergo ſuo tempore & gradu iſta executioni mandantur, rectè impleri dicuntur in *ſocietate fratrum* id. in corpore Chriſti, iſtæ paſſiones. Nec aliud ſibi vult Paulus hoc loco, cùm dicit ſe *implere reliquias paſſionum Chriſti*, quàm ſe partem etiam crucis Chriſti quæ ipſi ad ferendum erat impoſita alacriter geſtare. Interim licet utrobique & à Chriſto à nobis paſſiones ſint ferendæ, memorabile tamen inter utraſque diſcrimen eſt agnoſcendum; Nam Chriſti paſſiones graviſſimæ fuerunt & nullâ ſuavitate temperatæ, quia totam Dei maledictionem nobis debitam ferre debuit, & ad fæces uſque calicem iſtum ebibere; At noſtræ ſublatâ jam per Chriſtum Dei maledictione, temperatæ fiunt & leves Chriſti gratiâ, ut guſtandus quidem ſit ipſe calix, ſed non ebibendus; & ferenda ſint mala, ſed benedicta cum Chriſto: illas prior ferre debuit Chriſtus ad redemptionem noſtram, unde non malè προϋστερήματα eas dixeris: ſed iſtas poſt ipſum ſubire debemus ad ſanctificationem, ideo bene ὑστερήματα eas Paulus vocat. Nec omittenda eſt vis phraſis Apoſtolicæ cùm non tantùm dicit ſe implere, ſed ἀνταναπληροῦν. id. *viciſſim implere* quod relationem quandam & correſpondentiam notat; Non tantùm cum cæteris fidelibus, qui etiam pro parte ſua debebant eidem cruci ſubjici; ſed etiam cum ipſo Chriſto, ut paſſio membri reſpondeat paſſioni Capitis; nimirum ut Chriſtus pro Pauli ſalute ſummos in cruce dolores, ipſamque legis maledictionem pertulerat; ita Paulus viciſſim pro Chriſti gloria & Euangelio grave certamen ſuſtinere debebat; in quo utriuſque fuerunt quædam ſuæ veluti *vices*, licèt alio atque alio fine, ut jamjam dicemus.

VII. Ter-

VII. Tertiò & illud notandum, Afflictiones quæ à Christo imponuntur fidelibus, etsi nec Redemptionis nec Satisfactionis finem ullum habere possint, habere tamen alios plurimos qui non tantùm fidelibus ipsis patientibus prosunt; sed aliis etiam, imò toti Ecclesiæ, sive ad confirmationem fidei, sive ad exemplum patientiæ, sive ad majorem Euangelii profectum. Istos enim ex illis fructus oriri Paulus non semel testatur ut Phil.1.12.13. vincula sua ad Euangelii propagationem, & fratrum confirmationem cessisse significat; *scire vos volo fratres quia quæ circa me sunt, magis ad profectum venerunt Euangelii. Ita ut vincula mea manifesta fierent in Christo in omni prætorio, & in cæteris omnibus & plures è fratribus confidentes vinculis meis abundantius auderent sine timore verbum Dei loqui.* Fuerunt ergo passiones ejus utilissimæ, non quidem ad satisfactionem, sed ad confirmationem, & constantiæ exemplum; Idem alibi 2.Cor.1.6.7. *sive premimur*, inquit, *id fit pro vestra consolatione & salute, quæ efficitur in tolerantia earundem perpessionum quibus & nos afficimur, sive consolationem accipimus id fit pro vestra consolatione & salute &c.* Quibus constat ex mente Pauli perpessiones suas eo fidelibus prodesse, non ut ipsi à similibus pœnis eximantur, (qui satisfactionis est finis) sed planè contra ut ad simile certamen sustinendum ex patientiæ suæ exemplo fortiùs animentur. Eodem planè pacto dicit hic *se pati pro ipsis & pro corpore Christi quod est Ecclesia* non redimenda, sed ædificanda, non liberanda à pœnis, sed confirmanda in fide, non ad satisfactionem, sed ad imitationem. Fuerint ergo magno usui fidelibus passiones ejus, ingens ex iis ad Ecclesiam fructus redundaverit, non negamus. Negamus tantùm quòd Adversarii pertendunt fuisse peccatorum nostrorum ἱλαστήριον & satisfactionem pro pœnis quas peccata eorum merebantur; Nec juvat Bellarminum quod ait Paulum *optasse istis afflictionibus prodesse fidelibus quibuscunque poterat modis, id est non tantùm instruendo, confirmando, sed etiam expiando*: Supponit enim quod est in quæstione, & petit principium, passiones scil. Apostoli potuisse esse expiatorias vel satisfactorias quod probandum fuit non supponendum.

VIII. Dices, Paulus tamen dicit se pati ὑπὲρ τοῦ αὐτοῦ σώματος *pro corpore ipsius*. Ut autem vox ista respectu Christi & Satisfactionem & substitutionem notat quum dicitur passus pro nobis ut alibi est à nobis ostensum; Quidni & hîc etiam eundem sensum obtineat, cùm sancti hac in parte patiantur ad exemplum Christi? Resp. non negamus sæpiùs hanc esse præpositionis ὑπὲρ vim & sensum, ut inferat & substitutionem personæ & satisfactionem debiti, ut aliquid fieri ὑπὲρ ἡμῶν dicitur, cùm fit loco & vice nostra, quo sensu certum est tribui Christo dum dicitur *mori pro impiis* Rom.v.6. & *pro ovibus* Joh. x. &c. Sed hanc unam non esse istius voculæ significationem pertendimus; Imò nec sine gravi absurditate locum hîc habere posse censemus, quia ut nemo pro se satisfacere, ita nec pro aliis potest: Quid ergo? ut alibi propositio hæc duplicem sensum obtinet; vel *occasionis* quâ aliquid fit, ut cùm fideles dicuntur pati ὑπὲρ χριστοῦ *pro Christo* vel ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ *pro nomine ejus* Phil. 1. 39. 2.Cor.xii.10. id. non ad

satisfaciendum pro ipso, Absit, sed occasione ejus; Vel *Causa finalis* & impulsivæ ob quam res fit ut cùm Paulus dicit se premi *pro consolatione* fidelium 2.Cor.1.6. Ita hîc rectè dicitur *pati pro Ecclesia* gemino hoc significatu: Tum quia Ecclesia fuit istarum passionum occasio, quippe dum illi ministrare studet in carcerem conjicitur; Tum quia Ecclesiæ ædificatio & confirmatio finis fuit ad quem respiciebant; Hanc porro mentem esse Apostoli verba sequentia clarè docent, cùm ait se Ecclesiæ *factum ministrum*, non ad redemptionem, sed secundùm *dispensationem quæ illi commissa erat ad prædicandum Christi Euangelium.* Debuit ergo esse minister Ecclesiæ, non Mediator aut Redemptor, ut innuat se non loqui de *passionibus satisfactoriis*, sed *ædificatoriis.*

IX. Sic *August.* intellexit Tractat.47. in Joh. *Quia*, inquit, *oves Christi estis, sanguine estis comparati: Agnoscite pretium vestrum quod à me non datur, sed per me prædicatur:* Deinde subjicit *quomodo ipse animam suam posuit, sic & nos debemus animam pro fratribus ponere ad ædificandam plebem, ad fidem asserendam.* Hoc ipsum non pauci nec ignobiles ex Adversariis agnoverunt. Thomas in h. l. *Hæc verba secundum superficiem malum possunt habere intellectum scil. quod Christi passio non sit sufficiens ad redemptionem, sed additæ sint ad complendum passiones sanctorum, sed hoc est hæreticum.* Et paulò post, *sic etiam omnes sancti patiuntur propter Ecclesiam, quæ ex eorum exemplo roboretur.* Cardin. Contarenus in h. l. *Non ea ratione hæc dicuntur à Paulo quasi passiones Christi non sufficiant ad delenda peccata, & quod illis quidpiam desit quod oporteat in nobis impleri. Absit hoc, sed quoniam debemus nos imitari Christum & pati pro ædificatione Ecclesiæ sicut Christus passus est.* Sic Jesuita Justinianus in h. l. *Adimplere se dicit ea quæ desunt passionum Christi non quidem ad meritum aut vim satisfaciendi. (quid enim desit infinito) sed vim & efficaciam traducendi mortales ad fidem, idque ut corpus ejus mysticum, quod est Ecclesia, perficiatur. Docendo quippe monendo, hortando, denique Euangelium promulgando magni labores tolerandi sunt, pericula subeunda* &c. Postea *significat ergo se pati pro Ecclesia amplificanda seu propaganda ad ejus fidem confirmandam ac stabiliendam ut cæteros ad sui imitationem provocet.* Mitto alios complures qui nobiscum hîc faciunt; quia ex his satis superque liquet passiones Pauli fuisse quidem exemplares & confirmatorias, sed non satisfactorias; atque adeo perperam Adversarios hoc uti argumento ad commentum suum stabiliendum.

X. Non solidius illud confirmant ex iis locis in quibus Redemptionis alicujus ab hominibus per bona opera peragendæ videtur fieri mentio, quæ etiam huc comportare solent ut Prov.XVI.4. ubi Sapiens ait *misericordia & veritate redimitur iniquitas, & in timore Domini declinatur à malo.* Ad quæ Bellar.lib.4. de Pœnit. cap.3. *Hic*, inquit, *habemus vocem Redemptionis quæ æquivalet voci satisfactionis; certè enim non minus ad justitiam pertinet Redemptio quàm satisfactio; Et si absurdum esset dicere nostris operibus satisfieri pro peccatis, multo esset absurdiùs dicere nostris operibus redimi peccata, quemadmodum ipsi* (nos intelligit) *commodiùs ferunt si dici volemus*

mus aliqua ex parte Redemptores quàm satisfactores; cùm igitur in Scriptura non uno in loco disertis verbis tradat nostris operibus redimi peccata, profectò non abhorret ab usu Scripturæ quod nos dicimus nostris operibus satisfieri pro peccatis. Cui loco alterum supparem addunt ex Dan. IV. 27. Ubi Daniel cùm Nabucodonozori exposuisset visionem, per quam indicata fuerat pœna quam ille ob scelera sua merebatur, addit statim, *Quamobrem Rex consilium meum placeat tibi, & peccata tua Eleemosynis redime, & iniquitates tuas misericordiis pauperum.* Ad quæ Salmero *Constat quod per opera gratiam præcedentia culpa non potest redimi, Ergo superest ut de pœnis quæ etiam remisso debentur delicto intelligatur.* Huc etiam referunt varia Prophetarum loca in quibus pollicetur Deus se pœnas temporales condonaturum populo suo, si ex animo se convertat, & opera satisfactoria pro peccatis præstet ut Is.I. Jer.XVIII. Ezech.XVIII. & alibi quæ utique dici non possunt, nisi satisfactionibus nostris daretur locus.

XI. Resp. Sed hæc omnia esse ἀπροσδιόνυσα non obscurè evincitur. Nam ut de loco Proverbiorum dicamus primò: Quàm nihil faciat ad rem patet ex variis 1. quia mentio quidem fit *peccati* seu *iniquitatis*, at non *pœnæ* quam solam per satisfactiones humanas expiari volunt. 2. Quia *misericordia* & *veritas* de quibus agitur non possunt ad opera pœnalia & molesta in quibus volunt esse sitas satisfactiones suas, referri; nec unquam Scriptura de illis ut de pœnis loquitur, sed ut de virtutibus quæ in sui exercitio magnum fidelibus solatium & gaudium solent afferre; Hinc *Jansenius* duabus istis virtutibus *observationem mandatorum divinorum* includi censet, Quis verò audivit unquam observationem mandatorum divinorum in pœnis numerari? 3. *misericordia & veritas* vel de *Deo* vel de *homine* intelligi potest; si de *Deo* quod nonnulli volunt ut notetur, *misericordiâ* Dei ut clementissimi Patris, & *veritate* id. fidelitate ejus remitti iniquitatem, cadit argumentum Adversarii. Si de *homine* non fortius erit, quia sic notabitur *conditio* cui datur remissio peccati, non *causa* propter quam datur, nam ut judicium sine misericordia in immisericordes exerceri debet, ita misericordes misericordiam consequuntur Mat.V.7. Et qui aliis verè & ex animo peccata condonaverint, iis etiam pater cælestis certò peccata est condonaturus; Non quod misericordia erga alios sit causa misericordiæ Dei erga se, sed quia est tantùm conditio quædam necessaria. Atque ita sapiens retundere hîc vult hypocritarum vanam opinionem, qui sacrificiis externis & carnalibus contenti in iis solis peccati sui expiationem quærebant, de cultu interno & morali nequaquam solliciti; At hîc contra vir Dei docet non tam in sacrificiis esse quærendam, quàm in pietatis & charitatis operibus quibus Deus eam passim pollicetur: non quod sint *causa veniæ* quæ innuat quare illa detur, sed quia sunt subjecti dispositio necessaria quæ docet qualibus concedatur, acsi diceret iram Domini residere, ubi à flagitiis nostris quiescimus. Ita non excluditur λύτρον quod à Mediatore dari debuit, sed indicatur hominis officium, sine quo tale beneficium sibi polliceri non potest.

XII.

XII. 4. Non omittendum eſt vim verbi כפר quo utitur Sapiens non ſemper ad *Redemptionem* propriè dictam pertinere, ſed ſæpius ad *Remiſſionem* & condonationem quam Deus peccatori pœnitenti indulget, ſic ſæpe & Græci Latini reddunt ut apud Iſ. XXII. 14. quod in Hebræo eſt אם יכפר העון הזה לכם Græci ita reddunt *εἰ οὐκ ἀφεθήσεται ὑμῖν αὕτη ἡ ἁμαρτία*. Lati. *ſi dimittetur iniquitas hæc vobis*. Sic c. XXVII. 9. יכפר עון יעקב Græci *ἀφαιρεθήσεται* Lati. *dimittetur*. Ita planus erit ſenſus: miſericordia & veritate redimi, id. remitti & deleri iniquitatem, quia qui miſericordiæ & veritati ſtudet, ita Deo gratus eſt ut non poſſit non peccati remiſſionem obtinere. 5. ut verbum כפר non tantùm ad *remiſſionem* peccati, ſed etiam ad *ablationem* & remotionem moralem rei poteſt referri ut Iſ. XXVIII. 28. *Delebitur fœdus noſtrum cum morte* id. abrogabitur Heb. יכפר Græci per *ἀφελεῖν* reddunt; commodè poteſt hic ſenſus applicari, ut non tam quid per miſericordiam & veritatem ſeu exercitium earum fiat *coram Deo*, quàm quid fiat in *nobis*, ſcil. earum virtutum ſtudio fieri ut ex hominum animis & vita auferatur & abſtergatur iniquitas: Et hoc optimè reſpondebit verbis ſequentibus quibus additur: *In timore Dei declinari à malo*, quia Timor Dei eſt frænum potentiſſimum quo à peccato cohibemur; Ita duabus iſtis ſententiis ut ſæpe in hoc libro fieri ſolet una eademque veritas continebitur, quæ Timoris divini & charitatis ſtudium & fructum commendabit; ſed nihil pro ſatisfactionibus humanis inde exſculpi poterit.

XIII. Alter qui ex Daniele petitur locus, licet hunc ſubinde urgere ſoleant minus adhuc habet roboris, & quem ex hac ſua hypotheſi ne exponere quidem commodè poſſunt, nedum ut ex eo dogma ſuum probare valeant. I. Certum eſt ex eorum ſententia ſatisfactiones fieri tantùm à piis & iis qui ſunt in Eccleſia, quibus ſcil. & culpa & pœna æterna jam condonata eſt; At hic Rex ut notum Ethnicus fuit idololatra & ab Eccleſia Dei alienus: Quomodo illi verè ſuadere potuit ut ſatisfaceret pro pœnis temporalibus, qui pœnis æternis adhuc erat obnoxius? II. Satisfactionem volunt poſitam eſſe in operibus quibuſdam pœnalibus & laborioſis; At hic de *Juſtitia* agitur, nam quod Græci & V.V. reddunt per *Eleemoſynam* in Heb. eſt צדקה. Quis verò dixerit juſtitiam inter peccati pœnas cenſeri poſſe? III. volunt per ſatisfactiones pœnas demum temporales redimi, non culpam, vel pœnam æternam; At nihil tale ex hoc loco colligi poteſt, in quo non *pœnæ* cujuſdam temporalis, ſed tantùm *iniquitatum* & *peccatorum* fit mentio. Ita ſi quod pertendunt, peccata eleemoſynis tanquam vera ſatisfactione propriè redimi vult Propheta, ſequitur ut non modo pœnam temporalem, ſed & æternam, non modo pœnam, ſed & ipſam culpam expiari intelligant, nulla enim diſcriminis ex Prophetæ verbis afferri poteſt ratio, cùm peccatorum tantùm meminerit: At hoc non dixerint Adverſarii. Et hoc Vaſquez non potuit diffiteri qui hunc locum negat huc referri debere. Fruſtrà verò *Bellar.* lib. 4. de Pœni. cap. 8. conatur elabi dicendo, Peccatum ſæpe

ſumi

ſumi pro pœna peccati; Nam licet non diffiteamur peccatum nonnunquam pœnam ipſam connotare, nunquam tamen hoc fit ſine aliquo ad noxam reſpectu, ita ut cùm redimi dicitur peccatum non poſſit pœna ſola intelligi ſine culpa, ut nec culpa ſine pœna.

XIV. IV. Tota vis argumenti nititur verbo *Redimendi* quod non extat in textu originali, ſed verbum פרק quod primâ & uſitatiſſimâ ſignificatione nihil aliud eſt quàm *abrumpere*, *abſtrahere* & *convellere* quo ſenſu ſumitur Exod. XXXII. 3. פרקו נזמי הזהב *ſeparate* id. *detrahite inaures aureas* v.v. *Tollite* LXX. περιέλεσθε ſic Gen. XXVII. 40. 1. Reg. XIX. 11. Inde ducto tropo *liberare* nonnunquam ſignificat, quia qui liberatur ab eo quo implicatus tenebatur quodammodo avellitur: At quocunque modo ſumatur nullam ſatisfactionem importabit. Nam ſi ad poſteriorem referas, notabitur quidem liberatio, ſed non liberationis modus per ſatisfactionem aliquam aut λύτρον; Imò nec poteſt quidem, quia vis vocis infert potius liberationem per potentiam quàm per juſtitiam: Præterquam quod ne quidem de peccatis dici poteſt, quum non peccata, ſed peccatores hoc ſenſu redimantur. At ſi priori ſenſu vox intelligatur, quod omnino convenientius ducimus de abruptione peccati & vitæ immutatione, facilia erunt & expedita omnia; Suadebat ſcil. Daniel Regi impio & ſuperbiſſimo, qui abjecto omni Dei hominumque timore per immanem avaritiam & crudelitatem dominatus fuerat, ut curſum vitæ anteactæ abrumpat, & planè contrariam ineat viam, ſummâ non tantùm juſtitiâ, ſed etiam benignitate præcedentis tyrannidis labes eluendo; ſic impendens exitium forſan averſum iri & Deum hac converſione commotum res in melius converſurum; Quò pertinent verba ſequentia *ſi forte erit prorogatio tranquillitatis tuæ*; quaſi diceret, Exercuiſti ô Rex violentam & injuſtam dominationem, oppreſſiſti humiles, ſpoliaſti pauperes, & per omne genus peccatorum impunè es graſſatus: At nunc ſi vis effugere iram Dei imminentem, debes vitam planè immutare & pro injuſtis exactionibus, pro violentia & oppreſſione referre miſericordiam & juſtitiam, & ſic injurias beneficentia reſarcire, & abrumpere curſum peccatorum tuorum ut melius tibi ſit. Sic notabat quidem converſionem & pœnitentiam eſſe unicam evitandi Dei judicii viam; Sed de ſatisfactione Dei juſtitiæ facienda ne cogitavit quidem, tantùm abeſt ut illam hîc commendarit.

XV. Nec aliò reſpiciunt loca quæ apud Prophetas paſſim de pœnitentia agunt, ut neceſſaria ad remiſſionem peccatorum vel pœnarum relaxationem obtinendam. Non negamus enim pœnitentiam *conditionem* eſſe abſolutè neceſſariam ad id ut venia peccatorum obtineatur; Non negamus etiam ſæpe per eam fieri ut calamitates imminentes & judicia Dei vel declinentur vel mitigentur; Negamus tantùm eſſe *pœnam ſatisfactoriam* aut compenſationem quæ fiat Juſtitiæ divinæ: Quia longè aliud eſt evitare & declinare pœnas, aliud verò ſatisfacere, aliud rem obtinere, aliud eam per viam pretii & ſolutionis conſequi; Quippe pœnæ iſtiuſ-

 modi

modi ex Adversariis non modo graves sunt & molestæ eas ferentibus, sed etiam censentur indebitæ; At hæc quæ à Prophetis præscribuntur pœnitentiæ exercitia non modò non sunt gravia & dura, sed suavia & jucunda fidelibus qui impensè iis delectantur; Verùm ita sunt debita ut nemo sine crimine ea prætermittere possit aut debeat. Præterquam quod in misericordiæ throno versantur fideles, ubi nullus datur vel operibus vel passionibus nostris ad satisfactionem locus, sed soli gratiæ & merito Christi: Non verò in Legis foro ubi persona judicatur ex opere, non opus ex persona. Quod si aliquando opera quædam laboriosa cum pœnitentia videntur urgeri, Ut Jejunia, Cilicium &c. non ideo fit ut pro delictis aliqua apud Deum compensatio interveniat, sed tantùm ut per ea veritas & sinceritas pœnitentiæ eò melius testata fiat.

XVI. III. Objiciunt Adversarii loca varia in quibus Deus post culpam dimissam dicitur tamen pœnas varias fidelibus immisisse 1. 2.Sam. XII. 14. Peccatum condonatur Davidi à Nathane, & tamen mors filioli illi in pœnam decernitur, *Quia blasphemari fecisti Dei nomen ab inimicis Domini, ideo puer qui tibi natus est morietur*. 2. Num. XIV. 20. Deus dicitur ignovisse Israëlitis murmurantibus, quibus tamen postea ingressum in terram Canaan interdixit: & in pœnam peccati mortem in deserto illis inflixit quod vocatur *ultio Domini* vs.34. 3. Exod. XXXII. 10.14. Deus testatur se peccatum idololatriæ ob preces Mosis dimisisse, & tamen propter illud peccatum multa millia Israëlitarum interficiuntur. 4. Mosi & Aaroni peccatum incredulitatis procul dubio remissum est, tamen manet pœna luenda post culpam remissam, quia moriuntur in deserto Num. XX. 24. & Deut. XXXII. 50.51. Ex quibus & aliis similibus locis colligunt fieri posse ut remissa culpa propter Christi Satisfactionem, maneat tamen nobis luenda pœna quædam temporalis.

XVII. Sed non difficile est hoc etiam Adversariorum telum repellere: Si modò distinguimus *Pœnas propriè* dictas, *à pœnis analogicè* & impropriè ita dictis id. miseriis & calamitatibus: Non negamus enim varia pœnarum genera esse quibus Deus in peccatores animadvertit: Sed inter eas tamen magnum discrimen est constituendum; Quippe licet ab eodem omnes fonte profectæ videantur, peccato videlicet, cujus reatu, *hæc malorum terris incubuit cohors*, Etsi facies externa nihil differat, finis tamen & modus diversissimus est. Nam ut *Deus* bifariam spectari potest, vel ut *Judex* vel ut *Pater*, ut Judex qui agit ex justitia ad vindictam, ut Pater qui agit ex amore ad correctionem; Ut *homines* in duplici ordine censeri possunt; Vel ut *impii* qui legis maledictioni subsunt; Vel ut *fideles* qui recepti sunt in fœdus gratiæ; Ita duplex est Dei *judicium*, aliud *legale* vindictæ, aliud *Euangelicum* & paternum castigationis; Et *afflictiones* quæ hominibus immittuntur duorum sunt generum; Aliæ pœnis propriè dictis accensentur, quia peccatori ex ordine justitiæ divinæ infliguntur ad ultionem & Satisfactionem Dei offensi, cujusmodi sunt illæ omnes quæ impiis & reprobis vel in hoc mundo infliguntur, vel in altero

tero infligendæ ſunt. Aliæ verò analogicè tantùm ita vocantur, quia non ſunt pœnæ judiciales, ſed paternæ; non ad vindictam, ſed ad medicinam; non ex ira Judicis, ſed ex amore patris; non ad deſtructionem, ſed ad correctionem; non ſupplicia, ſed remedia; non ſatisfactio præteritorum, ſed præcautio futurorum; quales pœnæ ſunt illæ omnes quæ fidelibus immittuntur, quæ juxta varios fines diſtribuuntur in tres ſpecies 1. παιδείαν & νουθεσίαν quæ eſt paterna caſtigatio quæ ad peccantium emendationem tantùm pertinet de qua Heb. XII. 6. 7. Apo. III. 19. 2. δοκιμασίαν quæ eſt pietatis exploratio quæ refertur ad exemplum de qua Jac. I. 2. 3. ut viſum fuit in Abrahamo & Jobo. 3. μαρτύριον quod ſpectat doctrinæ cœleſtis per proprium ſanguinem obſignationem de quo 2. Tim. I. 4. & Apo. VI. 9.

XVIII. Non negamus quidem has calamitates *pœnas* poſſe dici *impropriè* & *figuratè*, & ſic non rarò vocari in Scriptura variis de cauſis, 1. Quia mala iſta & afflictiones naturâ ſuâ peccati ſunt pœnæ & ſtipendium, Itaq; quanquã fidelibus quibus propter Chriſtum nihil pœnale amplius ſupereſt ferendum, non ad pœnam, ſed ad medicinam & pietatis exercitationem infligantur; tamen quia hoc habent naturâ ſuâ, mutato ſtatu nomen adhuc retinetur antiquum, & pœnæ dicuntur quia olim fuerunt, & ſi non *formaliter*; at *materialiter* idem ſunt cum eo quod impii patiantur, eadem calamitas utroſque ſæpe premit, licet alio atque alio fine. 2. Quia ut in propriè dictis pœnis peccatum eſt occaſio & cauſa impulſiva illarum: ita calamitates iſtæ ex occaſione peccati & propter illud immittuntur; niſi enim peccatum eſſet nulla calamitas in mundo cerneretur. 3. Quia caro ipſa luere debet, vetus homo aboleri & deſtrui, & peccatum in carne condemnari & puniri; nec enim ſufficit Chriſtum in carne ſua illud condemnaſſe. Ro. VIII. 3. 4. & veterem hominem ac corpus peccati cruci affixiſſe ad deletionem reatus, niſi illud ipſum in carne noſtra crucifigat & condemnet ad maculæ purgationem Rom. VI. 7. 8. 4. Quia ut pœnæ ſontibus infliguntur ex Judicis arbitrio, & carni ſunt graves ac moleſtæ: Ita non temerè ſed certâ Dei diſpenſatione nobis immittuntur, & carni noſtræ non parum ſunt acerbæ & duræ. 5. Denique pœnæ poſſunt etiam dici ex ſenſu fidelium qui in paroxyſmo tentationis Deum ſæpe ſibi iratum eſſe queruntur: Nimirum quia ſæpe infantes ſunt adhuc, ideo ſervorum more, Dominus eos nonnunquam durius tractat, & faciem patris abſcondit, ut vultum ſeverum judicis oſtentet; Itaque dum latet fides & juſtificationis ſenſus pœnæ vis atque ſtimulus legis expergefit Ro. VII. 24. 25. unde in eo ſenſu ejulant, & iræ divinæ fluctibus opprimi ſe arbitrantur; conqueruntur dexteram Excelſi eſſe mutatam Pſ. LXXVII. 11. & ſe projectos eſſe ab ejus facie: Ita cùm Lex operatur iram, afflictio pœnalitatem videtur inferre; Cæterùm ut diſpenſatio hæc legalis ad hominem tantùm veterem compeſcendum pertinet, ſtatim atque Lex Euangelica diſcuſſit tenebras iſtas, & homo eluctatus eſt ex gravi illa tentatione, tunc demum agnoſcit ſapientiſſimam hanc Dei œconomiam fuiſſe, qui non ex odio ſed ex amore proficiſcebatur, nec ad deſtructionem ſed ad ſalutem tendebat.

XIX. Quamvis autem hisce & similibus de causis, pœnæ nomen afflictionibus piorum impropriè & analogicè possit tribui; Certum est tamen longè differre à pœnis impiorum, sive *principium*, sive *modum*, sive *finem* respicias. Nam quoad *principium*; Pœnæ impiorum ex ira Judicis immittuntur: Unde toties David orat *Domine ne in furore tuo arguas me, nec in ira tua corripias me* Ps. VI. 2. & XXXVIII. 2. At pœnæ fidelium ab amore Patris quia *quem amat Deus castigat* Heb. XII. 6. Apo. III. 19. Quoad *modum*, illæ cum ira Dei & maledictione conjunctæ, nulla temperantur gratia & totum Dei furorem in impios effundunt; Istæ ut à paterno affectu proficiscuntur, leves sunt & moderatæ, quæ nusquam carent misericordiæ temperamento; Unde *virgis humanis* conferuntur 2. Sam. VII. 14. quæ ita attemperantur infirmitati nostræ, ut Deus propterea non auferat benignitatem suam; hinc toties Viri Dei qui deprecantur priores illas pœnas, se grato animo & libenter istis submittunt: *Castiga me Domine* inquit Jer. X. 24. *sed in judicio non in ira tua ne fortè imminuas me*; *Effunde furorem tuum in gentes quæ te non noverunt* &c. Haba. III. 2. *Quum iratus fueris misericordiæ recordaberis*; Quia non patitur *ut virga impietatis quiescat in perpetuum super sortem justorum* &c. Ps. CXXV. 4. *Si ad momentum abscondit faciem, colligit postea in miserationibus æternis* Is. LIV. 8. Ita modum semper adhibet Deus castigationibus suis ne ultra vires pii affligantur 1. Cor. X. 13. vel toti malis absorbeantur. Cujus lenitatis rationem affert Dominus apud Is. XLIV. 10. *In igne repurgavi te*, inquit, *sed non velut argentum*: *nam & ipse totus absumptus esses*. 3. Quoad *finem*: Nam pœnæ impiorum ut ab ira & maledictione oriuntur, ita tendunt ad ultionem justitiæ & exitium peccatoris: Unde quicquid afflictionum in hac vita sustinent, nobis depingitur ut quoddam inferorum atrium, ubi æternam suam damnationem eminus jam conspiciunt, tantùmque abest ut inde emendentur aut fructum aliquem percipiant, ut potius talibus præludiis ad dirissimam, quæ eos tandem manet, gehennam apparentur; hinc fremunt & calcitrant contra stimulum & in desperationis barathrum sese præcipitant: At fidelium alia ratio est; Nam afflictiones eorum non tendunt ad pœnam, sed ad medicinam, non ad destructionem peccatoris, sed ad interitum peccati, non ut ultrici justitiæ satisfiat, sed ut peccator vel emendetur vel probetur, ut caro crucifigatur, ut corpus peccati enervetur; atque ita homo fidelis divinæ sanctitatis fiat particeps Heb. XII. 10. hinc fideles divinâ ferulâ verberati placidè se ejus manui submittunt, bonum sibi id fuisse agnoscentes Ps. CXIX. 71.

XX. Hanc fuisse sententiam Veterum de fidelium afflictionibus, innumeris Testimoniis probari facilè posset; Sed unum vel alterum nunc sufficiat. Minutius Felix in Octavio. *Quod corporis humana vitia sentimus & patimur, non est pœna, militia est; fortitudo enim infirmitatibus roboratur, & calamitas sæpius disciplina virtutis est.* Chrysost. Hom. 41. in Matth. ad illa Pauli verba *dum judicamur à Domino corripimur* νουθεσίας γὰρ μᾶλλον ἢ καταδίκης τὸ γινόμενον· ἰατρείας ἢ τιμωρίας, διορθώσεως ἢ κολάσεως. *Nam quod fit est magis admonitionis, quàm condemnationis, curatio-*

nis,

nis, quàm punitionis, correctionis, quàm ultionis. Ita alibi de Jobi & Apostolorum perpessionibus loquens hom.28. in 1. Cor.11. οὐ γὰρ δὴ κολάσεως ἦν ἅπερ ἔπασχον, ἀλλ' ἀγώνων καὶ παλαισμάτων; *Non enim quæ patiebantur punitionis erant, sed certaminum & luctarum.* Sic in alio loco *verberatur filius, verberatur & famulus, sed hic ut servus quia peccavit punitur, Ille verò ut liber & filius disciplina indigens castigatur; Huic correptio in probationem & emendationem cedit, illi in flagella & pœnas.* Sed supra cæteros August. & sæpe & disertissimè hoc docuit; Nam contra Faustum Manich. l.22. c.20. *Summus ille*, inquit, *vitis agricola aliter parat falcem sarmentis fructuosis aliter infructuosis; tamen non parcit nec probis, nec reprobis; illis purgandis, istis amputandis; nullus enim hominum est tanta justitia præditus cui non sit necessaria tentatio tribulationis, vel ad* perficiendam, *vel ad* confirmandam, *vel ad* probandam *virtutem.* Sic de Civi. Dei l.1. c.8. *Quicunque boni, malique pariter afflicti sunt, non ideò ipsi distincti non sunt, quia distinctum non est quod utrique perpessi sunt; manet enim dissimilitudo passorum etiam in similitudine passionum, & licet sub eodem tormento, non est idem virtus & vitium, nam sicut sub uno igne aurum rutilat, palea fumat, & sub eadem tribula paleæ comminuuntur, frumenta purgantur, nec ideo cum oleo amurca confunditur, quia eodem præli pondere exprimitur; Ita una eademque vis irruens bonos probat, purificat, eliquat: malos vastat, damnat, exterminat. Unde in eadem afflictione mali Deum detestantur atque blasphemant, boni autem precantur & laudant: Tantùm interest non qualia, sed qualis quisque patiatur.* Idem eximiè in Ps. CII. loquens de afflictionibus piorum. *Quod pateris unde plangis, medicina est tibi non pœna, castigatio non damnatio, noli repellere flagellum si non vis repelli ab hæreditate.* Greg. in Ezech. hom.1. *Agit hoc divina misericordia, ut ex una eademque re in qua carnalibus dat flagellum, in spiritualibus virtutis præstet incrementum.*

XXI. Quibus ita positis facilè solvitur objectio proposita; Nec enim quæritur inter nos, An post culpam dimissam fideles possit & velit Deus exercere variis calamitatibus, & pœnis impropriè & analogicè ita dictis; Agnoscimus enim ultrò sæpissime istas locum habere in Dei dispensatione erga filios suos, ut vel castigentur, vel probentur, vel in posterum cautiores reddantur; Fatemur hunc esse sapientiæ divinæ ordinem in fœdere gratiæ constitutum, ut per varias afflictiones in regnum cœlorum ingrediamur, & nemo ἀναιμακτὶ coronam gloriæ obtineat: Sed quæritur tantùm, An pœnis propriè ita dictis quibus justitiæ divinæ satisfit, obnoxii adhuc sint vel possint esse ex quo semel veniam peccatorum sunt consecuti: Hoc enim constanter negamus: Nec Adversarii hoc ex locis allatis evincere unquam poterunt, in quibus castigationum quidem paternarum exempla occurrunt, sed non pœnarum judicialium, ut ex singulorum examine patebit.

XXII. Nam ut ab exemplo Davidis quod primum proponit *Bellar.* ordiamur. Fatemur quidem *mortem filioli* quæ illi prædicitur à Nathane post remissum peccatum occasione peccati & propter ipsum fuisse inflictam, ut ejus sensu ma-

gis magisque percelleretur, Non negamus etiam fuisse pœnam Davidi paternam, castigatoriam, & medicinalem, qua de præterito peccato confusus erudiri debuit, ne in posterum tale facinus auderet; Sed pœnam propriè dictam quæ à Judice irato ad vindictam & satisfactionem justitiæ inflicta sit negamus. Neque hoc ex duplici ratione quam affert Bellar. colligi potest. Non ex prima ducta ex his Prophetæ verbis. *Quoniam blasphemare fecisti inimicos nomen Domini, propter hoc verbum filius tibi natus morietur*, quæ videntur ostendere pœnam hanc imponi in ultionem peccati præteriti, non in emendationem futuri. Nam ex eo quidem bene colligas peccatum istud fuisse occasionem & causam inflictionis istius calamitatis; Sed non statim inde elicere poteris, eam fuisse ejus pœnam: Imò satis expresse innuit Vir Dei hanc non tam ad *pœnam* quàm ad *exemplum* infligi; Nimirum ut ingens per istud peccatum datum erat profanis hominibus scandalum quasi Deus adulteros & homicidas in sinu suo foveret, debuit hoc quicquid erat scandali ea ratione sarciri, ut documentum esset graviter Deo displicere talia peccata, adversus quæ tantam offensionem in dilecto filio suo declarasset, atque ita divinæ domus disciplina turpissimo hoc scelere violata aliquo exemplo sanciretur, ne vel ipse David, vel alii, ejus exemplo libidinibus vel cædibus in posterum indulgerent; Non ergo infligitur in pœnam sed in medicinam; Nec contrarium potest elici secundò ex eo quod David lachrymis, jejunio, precibus &c. mortem hanc deprecatur, quod non facturus fuisset vir sanctus, si sibi utilem agnovisset, ut ait Bellar. loco cit. Nec enim novum est ut sancti deprecentur eas calamitates quas cæteroquin sciunt in bonum à Deo converti, quia hæc est naturæ nostræ indoles ut quicquid est durum & molestum statim refugiat & procul à se amoliri conetur: sic Paulus qui noverat gravem illam crucem sibi à Deo impositam non pœnam esse præteriti, sed remedium futuri, ne scil. magnitudine revelationum extolleretur, non minus tamen illam deprecatur 2. Cor. XII. 7. 8. planè sicut Æger, cauterii molestiam, & medicinæ amaritudinem vehementer deprecatur, licet eam non pœnam sed remedium esse non dubitet; Ita si David mortem filioli ægrè tulit, eamque precibus suis & jejunio avertere conatus est, efficitur quidem ex eo gravem illi & acerbam fuisse hanc mortem, sed non potest inde exsculpi vel propriam ejus pœnam fuisse, vel nullum habuisse ad ejus emendationem usum.

XXIII. Non dissimilis est ratio alterius castigationis quæ dicitur immissa Davidi & toti Israëli ob numeratum populum 2. Sam. XXIV. 10. 11. 12. Nam licet certum sit hoc flagello Deum testatum fuisse quantopere peccatum illud sibi displicuisset, atque ita tum ad publicum omnium seculorum exemplum, tum peculiariter ad privatam Davidis humiliationem pertinuerit; Licet hæc calamitas non tantùm Davidem respexerit, sed & populum qui aliis peccatis eam erat commeritus, & quam occasione peccati Davidis illi immisit. Non sequitur tamen propriam pœnam fuisse Davidi quæ ad vindictam respexerit; Imò contra-

rium

rium satis apertè colligitur ex peste quam seligit ut *incideret in manus Dei potius quàm hominum, quia multæ sunt ejus misericordiæ* vs.14. Quia verò horrendum est incidere in manus *Dei irati* Heb. x. 31. debuit omnino David manum *Dei placati* & misericordis intelligere; Atque adeò gravissimum hoc flagellum de severa Patris correptione interpretari, qui non potest filiorum errores & crimina dissimulare & sine disciplina prætermittere; non verò de pœna aliqua satisfactoria & judiciali ad ultionem peccati sibi imposita.

XXIV. Quod verò subjicit *Bellar.* ibid. c.2. Deum morte sæpe plectere filios suos ob peccata, non utique ad emendationem, ridiculum enim esset dicere morte puniri homines ut deinceps cautiùs vivant, sed ad satisfactionem; Non majoris est ponderis: Quippe etsi mors ad emendationem non infligeretur, non sequitur statim imponi ad satisfactionem, nam præter duos istos fines varii possunt alii esse quos sapientia Dei intendit in suorum morte; Quidni enim dicemus ideo mori ut reliquiæ peccati penitus aboleantur, & homo fidelis ex statu terreno & animali qui *carnis* & *sanguinis* nomine solet indigitari 1.Cor.xv.50. ad statum spiritualem & cœlestem vitæ beatæ traducatur; & ita quæ inferorum erat atrium & peccati pœna per se, fiat jam Dei beneficio porta cœli & immortalitatis instrumentum? Quidni mors possit in multis esse *Exercitatio pietatis* quales Martyrum mortes fuêre, & variorum fidelium qui paulatim morbis vel senio confecti ex hac vita discedunt? Quidni censeatur esse multis beneficium, Quos scil. Deus per mortem liberat à jugo peccati ut propius sibi admoveat, vel Quos immatura morte tollere vult ut infantes, ne malitia mutet intellectum eorum ut habet author Sapien. c.iv.10. ut eximantur à tentationibus mundi & miseriis vitæ, & coronentur ante certamen? Sic bene dicetur immitti non tam in castigationem præteriti, quàm ad cautionem futuri, ad præcavenda scil. & vitanda peccata quæ admissuri fuissent si diutius vixissent. 2. Licet mors actu jam immissa non possit ad emendationem respicere, quando post mortem nullus amplius pœnitentiæ locus esse potest; Quidni denuntiatio vel cogitatio mortis imminentis possit esse potentissimum ad vitam emendandam incitamentum? ut fideles qui incantiùs vivebant in se ipsos descendentes & peccata sua seriâ pœnitentiâ deflentes Deo reconcilientur, & iram venturam fugiant; Sic non punientur homines morte ut deinceps cautiùs vivant, quod revera ridiculum esset asserere, sed mortis illis incumbet necessitas ut hæc cogitatio à peccato eos retrahat, & ad sanctitatem excitet.

XXV. Secundùm exemplum quod affert Bell. petitur ex Exod. xxxii. 10. 14. Ubi tria millia Israëlitarum dicuntur interfecta propter peccatum adorati vituli; Nec tamen credibile est omnes illos in peccato mortuos esse, inquit, cùm Dominus testatus sit se ob Mosis preces peccatum illud dimisisse. Sed neque exemplum istud ad rem facit; Nam quamvis dicatur Deus precibus Mosis iræ impetum aliquatenus repressisse, ne populum penitus deleret, vers.4. tamen nec dicitur remisisse peccatum quod gratis supponit Adversarius, cùm vers.31. pro ejus

re-

remiſſione Moſes oret, nec eos per hanc pœnam Deo ſatisfeciſſe ; Fateor vindictam hanc quæ à Levitis Moſis juſſu ſumpta eſt reſpectu impiorum qui in eo numero fuerunt veram & propriè dictam pœnam fuiſſe, & dubium non eſt quin plurimi ſi non omnes ex iis fuerint, quum veriſimile ſit in duces & primarios idololatriæ authores juſtum Levitarum furorem exarſiſſe ; ſed ſi qui fideles & pii eorum exemplo abducti ejuſdem pœnæ ſocii fuerunt, non continuò pœnas juſtitiæ ultrici exſolviſſe hac morte cenſendi ſunt; ſed tantùm caſtigationem paternam ad propriam ſalutem & cæterorum exemplum ſubiiſſe; Vel ſi pœnam eſſe vis, *pœna* erit tantùm *politica* inflicta à Moſe ut ſupremo Reip. Iſraeliticæ Rectore ex Legum præſcripto, qui cùm populum videret immani ſcelere contaminatum, pro muneris ſui ratione exemplum in nocentiores ſtatuendum exiſtimavit. Quod verò addit Dominus verſ. 34. ſe *viſitaturum in die ultionis peccatum ipſorum*, infert quidem Deum, etſi interceſſione Moſis motus manum tunc retraheret ad tempus, tamen propter illud ipſum peccatum eos eſſe caſtigaturum, quum aliis peccatis eum irritarent; ſed non dicit ſe pœnas de iis ſumpturum ; Imo non obſcurè contrarium elicitur ex antecedentibus, in quibus Deus jubet Moſem præire populo, & pollicetur Angelum ſuum itineris ducem, quæ non Judicis irati, ſed benigni Patris ſunt argumenta; Itaque *viſitatio* hæc de qua loquitur, non eſt iræ, ſed amoris, non ultionis propriè dictæ, ſed caſtigationis paternæ quo modo non rarò vox iſta uſurpatur 2.Sam.VII.17.

XXVI. Tertium exemplum extat Num.XIV.20. ubi Deus dicitur ignoviſſe Iſraelitis murmurantibus, & tamen poſtea in pœnam ingreſſum in terram Canaan interdixiſſe, cùm omnes in deſerto mori voluit exceptis ſolis Joſua & Caleb qui non murmuraverant, Et hanc fuiſſe pœnam dubitari nequit cùm expreſsè dicat Dominus, *Et ſcietis ultionem meam* vſ.34. Verùm fruſtra eſt dum ita ratiocinatur. Nam primò perperam affertur exemplum numeroſæ gentis ubi agitur de Satisfactione quæ debetur à ſingulis ; Nec ſi remiſſum dicitur peccatum poteſt intelligi reſpectu omnium & ſingulorum, ſed tantùm eorum qui crediderant & converſi fuerant; Itaque ſi qui increduli remanſerunt, mors & interdictio terræ Canaan revera fuit pœna & vindicta, ſed piis & fidelibus diſciplina. Nec contrarium ſuadent vox *ultionis* quam Dominus addit ; Nam præterquam quod uti jam diximus potuit locum habere reſp. impiorum, & reſp. piorum ultionem impropriè dici nihil obſtat caſtigationem Dei quia ob peccatum infligitur & ad exemplum, quomodo & pœna non rarò vocatur : Accedit quod vox Heb. תנואה non *ultionem*, ſed potius *fractionem* & lacerationem ſignificat à radice נוא quod in Hiph. eſt *rumpere* & *irritum facere*; Ita poterit referri ad abrogationem promiſſionum per conceſſionem ironicam, quâ Deus in deteſtabilem eorum ſuperbiam invehitur, qui propter excluſionem à terra promiſſa videbantur Deum inconſtantiæ & mendacii arguere, acſi non ſtaret promiſſis, quaſi diceret, Cognoſcetis, An ego ſim mendax, & an inanis ſit futurus meus ſermo ; Imò facilè percipietis

pietis effectum promissionum mearum, licet toti populo indiscriminatim proponantur, non pertinere tamen ad rebelles & incredulos, sed tantùm in piis locum habere, quorum respectu manent semper firmissimæ: Sic objurgabitur quidem incredulitas Israelitarum; sed ad ultionem & vindictam locus non poterit referri.

XXVII. Quartum à Bell. allatum exemplum est *Mosis & Aaronis* qui propter incredulitatem suam quòd Deum ad petram non glorificassent mortui sunt in deserto ut refertur Num.xx.24. & Deut.xxxii.50.51. *Jam nemo*, inquit, *est qui neget Mosem & Aaronem post peccatum illud in gratiam Dei rediisse, mansit ergo pœna luenda post culpam remissam.* Sed ex antedictis facilè hoc quicquid est difficultatis solvitur; Non negamus enim calamitatem hanc velut paternam castigationem mansisse post culpam remissam; tum ut ipsi peccati sui gravitatem agnoscentes humiliter coram Deo procumberent, & sese ad mortem imminentem accingerent; tum ut aliis exemplo essent: dubitari enim non potest, quin acerrimus ad eos omnes pungendos stimulus fuerit tanta Dei severitas in S. Sacerdotem & populi Rectorem qui prius sua intercessione sæpius Deum placaverant; ut sic Deo vivere discerent superstites, cùm nequidem charissimis capitibus parcere voluisset: Adde quod in morte Mosis mysterium aliquod latere voluit Dominus, ut scil. innueretur non Legis vi cujus Moses minister fuit, patere ingressum vero Israeli in Canaan cœlestem; sed per Euangelii gratiam, Christi Domini nostri auspiciis & ductu, cujus Josua non nomen modo, sed & typum ferebat ut Apost. Heb.vii.23. satis clarè hoc innuit.

XXVIII. Addunt Adversarii *Judicium* Dei etiam exerceri in Fideles, Imò ex Petro c.iv.17. 1. *incipere à Domo Dei*, Judicium autem post se necessariò trahere aliquam pœnam. Resp. *Judicium* duplex esse; aliud *vindictæ* quod ab irato Judice proficiscitur; aliud *castigationis* quod est benevoli Patris: Illo Deus inimicos suos persequitur ad interitum; Isto filios & amicos exercet ad salutem. Illud est maledictionis signum; Hoc amoris: Ut Judex quum facinorosum punit, in ipsum delictum animadvertit, & de facinore ipso pœnam expetit: Sed Pater cùm filium severiùs corrigit, non hoc agit ut vindicet aut mulctet, sed magis ut doceat, & cautiorem in posterum reddat. Petrus non de primo loquitur, sed de secundo, unde Græca scholia bene notant κρίμα hîc usurpari non ἀντὶ κατακρίματος, sed ἐξετασίας, Quomodo usurpatur etiam 1.Cor.xi.31. *Quod si nos ipsos dijudicaremus, non utique ἐκρινόμεθα, judicaremur*; Ut verò ostendat se non de Judicio vindictæ, sed paternæ castigationis loqui statim addit, κρινόμενοι δὲ, *cùm judicamur autem à Domino corripimur, ne cum mundo damnemur.* Ad quem locum optimè Chrysost. οὐκ εἶπεν εἰ ἐκολάζομεν ἑαυτοὺς, εἰ ἐτιμωροῦμεθα, ἀλλὰ μόνον εἰ ἐπιγνῶναι τὰ ἁμαρτήματα ἐβουλήθημεν; εἰ καταδικάσαι ἑαυτοὺς, εἰ καταγνῶναι τῶν πεπλημμελημένων, ἀπηλλάγημεν ἂν καὶ τῆς ἐνταῦθα, καὶ τῆς ἐκεῖσε τιμωρίας; *Non dixit si castigaremus nos ipsos, si puniremus, sed solùm si vellemus agnoscere peccata, si nos ipsos condemnare, si de delictis ferre sententiam, liberaremur ab eo quod & hic & illic est supplicio.*

cio. Ita Claudius Guillandus ex Adversariis *Dum judicamur, non dicit punimur, non pœnas damus, sed corripimur & erudimur, ut ostendat has afflictiones (quibus hic judicari à Domino dicimur, admonitionis esse magis, quàm damnationis, medicinæ, quàm supplicii, correctionis, quàm pœnæ.* Hinc est quod Judicium dicatur *incipere à Domo Dei*; Quia licet totius mundi Judex sit Deus, specialiter tamen providentiam suam in Ecclesia vult agnosci, ita ut videatur quodammodo reprobis parcere, prout in electos severus est; Ut pater familias in suos potius quorum singularem curam habet, quàm in servos & alienos animadvertit: Ita Deus judicia sua temperat, ut reprobos qui servi sunt Diaboli & peccati relinquat sæpe sine disciplina & multa eorum scelera toleret & ad ea veluti conniveat: Sed filios suos quos præ cæteris diligit, promptius etiam corripit, non modo quia peccantes adversus majorem lucem magis etiam Deum offendunt; sed etiam quia quos teneriùs amat eos diligentiùs castigare solet ut ad meliorem frugem redeant, & sanctitatis suæ fiant participes Heb. XII. 10. 11. nihilque in domo Dei occurrat quod tanti Numinis puritati & gloriæ non respondeat.

XXIX. *Vindicta* porrò illa de qua loquitur Apost. 2. Cor. VII. 11. & quam inter fructus salutaris pœnitentiæ refert, sententiam Adversariorum ut pertendit Bellar. confirmare non potest: Nam sive intelligamus per eam (quod facit major pars Interpretum, cum Veteribus) *Excommunicationis sententiam* quæ à Corinthiis in incestuosum ex Pauli præscripto lata fuerat; sive quod alii volunt referamus eam ad *exercitium pœnitentiæ* & contritionis, quâ homo peccator sibi irascitur & in se ipsum quodammodo sævit ob crimen admissum; nulla hic Satisfactionis poterit esse ratio; Nam respectu prioris licet Excommunicatio *pœnam* inferat *Canonicam* & Ecclesiasticam ad scandali reparationem & exemplum, non potest censeri tamen pœna satisfactoria respectu Dei, de qua quæritur; Quia satisfactio fit pro peccato cujus jam remissa est culpa; At Excommunicati culpa non remittitur donec Excommunicationis vinculis solvatur: Tum satisfactio dicitur opus laboriosum à peccatore sponte susceptum ad expiandam pœnam temporalem, quod de Excommunicatione nemo dixerit. Non respectu posterioris, quia vindicta quam de se sumit peccator eò quidem tendit ut acerrimo dolore tanquam acri stimulo instigetur ad resipiscentiam & emendationem, & ut ardentiùs misericordiam Dei imploret, sed non eò respicit ut Dei justitiæ per pœnam satisfaciat, quod nec possibile est homini, nec necessarium post præstitam à Christo satisfactionem: Fuerit ergo *pœna* si vis *contritionis* qua peccator in se ipso punit & mortificat peccatum suum, & penitissimo dolore veluti perfodit & crucifigit, non repugnabimus; Sed non pœna *Satisfactionis* quæ à Deo Judice ad ultionem inferatur.

XXX. Ejusdem est commatis objectio quæ petitur ex alio Pauli loco 1. Cor. IX. 27. in quo dicit se *castigare corpus suum & in servitutem redigere, ne forte, cùm aliis prædicarit, ipse reprobus efficiatur*; Nam verba ipsa Apostoli satis innuunt hunc labo-

laborem suum & Exercitium qualecunque fuerit ad futurum respexisse non ad præteritum, atque adeo non nisi perperam ad pœnam & satisfactionem referri. In eo autem loco Paulum figuratè loqui clarum est, & in similitudine antea posita & ab Agonibus petita qui tum in Græcia notissimi erant, ad describendum indefessum suum in vocatione sua studium pergere. Nam postquam dixit vers. 25. *Omnis qui in agone contendit ab omnibus est continens, & illi quidem ut corruptibilem coronam accipiant, nos autem incorruptam*, Addit sibi applicans & suo exemplo alios excitans *Ego igitur sic curro non quasi in incertum, sic pugno non quasi aërem verberans, sed castigo corpus meum & in servitutem redigo.* Exponit scil. certaminis sui modum & rationem, ad similitudinem veterum Athletarum; Nam ut qui currebant, palmam & metam semper præ oculis habebant ne à recto tramite unquam declinarent, & ad eum continuato & indefesso cursu ferebantur: Ita Vir Dei non currit in incertum, sed relictis omnibus iis quæ sunt à tergo, contendit ad anteriora ad scopum & brabium cœlestis vocationis respiciens Phil. III. 16. 17. Ut illi pugiles scil. non in aërem incassum, sed certis & destinatis ictibus Adversarium ferire conabantur, & ut possent melius hoc exequi, corpus solebant in servitutem redigere, non molliter & ex sua libidine quibusvis cibis utendo, sed difficilem & duram vivendi rationem juxta leges gymnasticas sectando; Ita Paulus testatur se in hoc certamine sese comparare, ut non incassum laboret, & tanquam ludibundus pugil in pugna umbratili gladio aërem verberet; sed ut certis ictibus Adversarium contundat & confodiat; Ideo inquit, *corpus meum castigo & in servitutem redigo*, ὑπωπιάζειν quod V. V. vertit *castigare*, propriè dicuntur pugiles, cùm pugnis aut cæstibus antagonistam obtundunt & vulnerant, unde ὑπώπια vulnera sunt ex contusione accepta quibus facies præsertim, vel aliæ corporis partes luridæ redduntur ex collecto ad cutim sanguine; Sic δουλαγωγεῖν σῶμα est illud duriter habere molesta & difficili vivendi ratione quam instituere tenebantur necessariò qui ad certamen se parabant, certis cibis rebusque abstinendo quæ corpus frangere & ad mollitiem corrumpere poterant; Porro per *Corpus* non intelligit Apost. carnem suam quasi eam loris aut flagellis laceraret aut chamæuniis maceraret, (quod Adversarii ex hoc loco sed ridiculè elicere contendunt, siquidem non magis castigatio ista propriè est intelligenda, quàm cursus & pugna de qua loquebatur, quam metaphoricam esse nemo non videt,) sed notat quicquid erat carnis & veteris hominis in ipso reliquum quod alibi vocat *corpus peccati* Ro. VI. 7. Ita designare voluit non modo frænationem carnalium affectuum, sed totius carnis mortificationem, abstinentiam à crapula, & omni libidinum genere, denique quarumvis afflictionum tolerantiam.

XXXI. Hoc pacto non satisfaciebat Deo Paulus, sed carnem suam verè contundebat & mortificabat *ne postquam aliis prædicaret ipse reprobus efficeretur:* Ubi ad rem Athleticam rursus alludit; Mos enim fuit ut Athletæ, antequam ad certamen descendere fas esset, examinarentur, & si convicti criminis alicujus aut

vitii fuissent voce Præconis cum ignominia reprobarentur & rejicerentur: Quò pertinent ista Aristidis orat. suasoria de non agendis Comœdiis. *Etenim*, inquit, *Athletarum facimus ἐγκρίσεις delectus ut si quis ipsorum sit nauci, se ipsum pudefaciens discedat, pœnas etiam dans corpore &c.* Quomodo in hastiludiis & Torneamentis olim Legibus cavebatur ut si quis manifestè reus esset, vel impietatis contra Christianam fidem, vel læsæ majestatis, vel Raptus, & violentæ expugnationis virginum, adulterii, homicidii, aut similium flagitiorum publicè vapulans ejiceretur. Sic Paulus dicit se ita comparare in vita sua sedulo pietatis & sanctitatis studio ut doctrinæ vita respondeat, nec aliter agat aliter doceat, ne aliorum præcò ipse reprobatus & rejectaneus deprehendatur; Quid enim turpius Doctori, quàm cùm culpa redarguit ipsum? Quid ignominiosiùs quam si quis Præconis agens officium alios proclamando & traducendo, mox ad certamen descendens & inter pugiles nomen suum adscripturus ipse reprobetur & turpiter rejiciatur? quod est in veteri adagio Ἄλλων ἰατρὸς αὐτὸς ἕλκεσι βρύων *Aliorum medicus ipse scatens vulneribus.*

XXXII. Sic ex Scripturis diversimodè pugnant Adversarii; Agunt etiam rationibus quibusdam, sed non felicius. Primò Ex *misericordiæ & Justitiæ nexu.* In omnibus Dei actionibus, inquiunt, misericordia juncta est cum justitia, & hæ virtutes pariter elucent, nec possunt ab invicem divelli. Ergo consentaneum est rationi, ut sic Deus ex misericordia condonet, ut etiam justitiæ quoad ejus fieri potest satisfieri velit. Resp. Sed 1. supponunt quod probandum fuerat, In omnibus Dei actionibus misericordiam semper jungi cum Justitia, At non ea erat mens Jacobi 11.13. qui *Judicium sine misericordia futurum adversus eos qui usi non fuerunt misericordia* testatur; Quis dixerit misericordiam exerceri erga Diabolos, & Justitiam erga Angelos? In inferis sola Justitia locum habet sine misericordia, In cœlis sola misericordia sine Justitia; virtutes quidem istæ nunquam separantur in Deo, sed potest tamen exercere actus unius sine exercitio alterius; Imo nec possunt locum habere respectu ejusdem, quia sese mutuò tollunt, & circa contraria occupantur, Misericordia dat veniam; & Justitia imponit pœnam, illa salutem hominis, ista exitium spectat. 2. Quamvis non negemus in salutis negotio admirabile visum fuisse istarum virtutum temperamentum, non in eo tamen consistit ut quibus peccata remissa sunt per misericordiam, ab iis satisfactionem exigat justitia; hoc enim & absurdum esse & bonitati ac Justitiæ divinæ contrarium antea evicimus: Sed in eo positum est quod Justitia in Christum sponsorem sese exeruerit ut satisfaceret pro nobis, & Misericordia in nos quibus imputatur Christi obedientia, Illum punivit ut nobis parceret, Ab eo pœnas nobis debitas poposcit, ut nobis veniam indulgeret; Atque ita & summè Justus in Filii morte, & summè Misericors in fidelium salute deprehensus est.

XXXIII. Secundò A ratione *Capitis & membrorum.* Nam si æquum est ut membra sint conformia Capiti, æquum est etiam ut quemadmodum Christus satisfecit idem etiam post eum præstemus; Et cum ipso patiamur, ut cum eo regnemus

mus Ro.VIII.17. Resp. Conformitatem cum Christo postulare quidem ut ad ejus instar patiamur sequentes ejus vestigia, sed non ut eodem fine aut modo patiamur, multo minus ut satisfaciamus prout satisfecit; Nam ut bifariam Christus in opere Redemptionis spectari potest; Vel ut *Sponsor* qui solvit & solvendo acquirit salutem; Vel ut *Caput* quod acquisitam fidelibus per sui unionem salutem applicat; Et ut fideles vel habent rationem *Reorum* qui sunt redimendi, vel *Membrorum* quæ sunt sanctificanda; Ita duplex est passionum Christi σχέσις; Nam vel habent rationem λύτρου quod pro nobis solvi debuit, Matt.xx.28. 1. Pet. 1. 18. 19. Vel ὑπογραμμοῦ & ὑποδείγματος quod nobis ad imitandum proponitur 1. Pet. II.21. Joh.XIII.10. Priori sensu nobis communicari nequeunt *transitivè* & inhærenter, sed tantùm *imputativè*; quia sub illa σχέσει ad Christum pertinent Satisfactorem; Sed posteriori communicantur efficaciter & per *Imitationem*, quia pendent à Christo Sanctificatore, qui implere debet in membris, quod perfecit in capite. Ita nobis quidem est patiendum cum Christo, si cum ipso glorificari volumus, quia ad id prædestinati sumus, ut nemo coronam gloriæ cum Christo ferat in cœlis, quin cum ipso coronam spineam gestarit in terris: Sed non ideo necesse est ut satisfaciamus quemadmodum ille satisfecit; hoc enim est imputationis fundamentum, non imitationis objectum. Imò propterea Christus satisfecit ut à satisfaciendi necessitate exolveremur.

XXXIV. Tertiò argumentantur *A Reliquiis peccati* quæ in nobis remanent, si Peccatum, inquiunt, quasdam sui reliquias in anima impressas dimittit, & quædam velut vestigia quæ remisso peccato remanent, necesse est ad illas reliquias abolendas ex charitate satisfacere, & actus illis contrarios exercere; At verum prius E. Resp. I. damus reliquias peccati varias in nobis manere etiam remisso peccato, & quidem sæpe tales quæ suspiria & gemitus à fideli amarissimos eliciant dum videt se ab iis non raro αἰχμαλωτίζεσθαι & sub jugum Legis membrorum denuò retrahi Rom.VII.22.23. Sed istæ reliquiæ qualescunque demum sint non tolli debent per satisfactionem, sed per *sanctificationem*, & continuum pœnitentiæ exercitium; quia non pertinent ad culpam quæ remissa est in judicio Dei, sed ad *maculam* quæ in nobis manet, & quæ quotidiano pietatis studio debet paulatim mundari; ut contrarii sanctitatis & justitiæ habitus à spiritu sancto nobis inditi magis ac magis roborentur & perficiantur; Ita commendat quidem ratio allata sanctificationis necessitatem, quæ toto vitæ nostræ decursu debet continuari ad reliquias istas peccati eradicandas, sed nihil facit pro satisfactionibus de quibus loquimur, quæ tendunt ad reatum pœnæ temporalis auferendum.

XXXV. Quartò disputant Ex *Peccatorum ante & post baptismum admissorum discrimine*. Cùm enim peccata quæ post baptismum admittuntur & post acceptam cognitionem veritatis graviora omnino sint & inexcusabiliora iis quæ admittuntur in mediis naturæ tenebris, graviores etiam pœnas procul dubio merentur; Unde omnino *par erat* inquit Bell. lib.4. de Pœn. c.5. *ut Deus ministris suis mandaret*

ut peccantes post baptismum non sine mulcta ad indulgentiam divinam per januam reconciliationis admitterent; Resp. Sed nequicquam ita argutatur; Quamvis enim non negemus graviùs peccare eos qui post baptismum & in media Euangelii luce peccant iis qui nulla dum salutaris gratiæ cognitione vel sensu sunt imbuti, atque adeo graviores omnino pœnas mereri, si ipsis pro talibus peccatis satisfaciendum esset; Negamus tamen ullas propterea illis imponi posse vel debere pœnas satisfactorias, quia eo ipso quo supponuntur esse fideles, omnia ipsorum peccata tam ante quam post baptismum commissa censentur in sanguine Christi expiata & remissa, 1. Joh. 1. 7. Ita ut nulla amplius hoc pacto purgatis & Deo reconciliatis possit esse condemnatio, ut supra visum; Fatemur quidem talibus majori & acriori opus esse pœnitentiâ ad id ut peccatorum istorum remissionem consequantur; Atque adeo ministros Dei ad eam fortiùs hortari eos debere, sed non propterea sequitur hanc illis ut pœnam satisfactoriam imponi, quæ ἀσύστατος est cum remissione quam obtinuerunt; sed tantùm ut conditionem & dispositionem in subjecto requisitam ad talis beneficii participationem & sensum.

XXXVI. Quintò varias satisfactionis utilitates commemorant. 1. Quòd utilissimum sit peccatori ut non maneat penitus impunitus, ne ex veniæ facilitate ad peccandum iterum incitetur. 2. Quia non solum coërcet à peccando, sed etiam admonet quanta sit peccati gravitas, & eo modo animam erudit & illustrat, atque ex eo lumine ingens quoddam odium peccati nascitur ut jam non timore pœnæ, sed amore justitiæ in actionibus bonis perseveretur. 3. inservit ad habitus peccati eradicandos & virtutum inserendos. 4. denique ad exemplum, quia ex pœna unius, præsertim si publica sit, sæpe numero corriguntur multi. Hæc & similia Bellarm. habet lib. 4. de Pœn. c. 5. ut necessitatem satisfactionis commendet respectu fidelium pro quibus Christus satisfecit. Resp. Sed hîc non uno modo fallitur. Primò quod rei necessitatem & veritatem metitur ex qualicunque ejus utilitate, cùm contra de utilitate non sit agendum, nisi prius constiterit de ejus veritate, & institutione, E. licet daretur aliquam esse satisfactionis utilitatem, non sequeretur tamen statim eam admittendam esse ut genuinam, nisi constaret eam à Deo præscriptam esse. 2. tantùm abest ut ulla utilitas sit in satisfactione, ut magnum inde oriatur & gloriæ Christi & pietati detrimentum: Quippe & satisfactioni Christi multum detrahit homines ab ea quadantenus abducendo, & inter Sanctos & ipsum opus salutis partiendo ut antea visum; Et pacem adimit conscientiis quæ nunquam certæ esse possunt, an per eas satisfactiones quas ipsæ sibi indixerunt, vel quæ impositæ sunt ab aliis revera Deo sit satisfactum, & ita semper inter spem & metum fluctuabunt. Quæ verò utilitates hîc finguntur, præter rem afferuntur; Nam præterquam quod nihil tale ex ludicris istis satisfactionibus colligi potest; Satis aliunde tum ex morte Christi, tum ex exercitio veræ pœnitentiæ hi fructus habentur. Quippe ut ex illa luculenter colligimus quanta sit peccati gravitas & quàm certum sit apud Deum inultum non relin-

relinquere peccatum : Ita ex ista odium peccati magis magisque nascitur, habitus vitiosi paulatim eradicantur & boni confirmantur, exemplumque aliis ad idem studium præbetur : Ut nihil opus sit pœnas satisfactorias propterea confingere.

XXXVII. Denique à Veterum scriptis multum subsidii sperant quia frequens apud ipsos Satisfactionis mentio, quâ non tantùm satisfieri pro peccatis, sed & ipsi Deo non raro profitentur. Resp. Verùm licet nostrum non sit præstare omnia Veterum dicta tum in hoc tum in aliis doctrinæ capitibus, quando illis non stamus vel cadimus; Facilè tamen si instituti nostri pateretur ratio inanem istam Adversariorum esse jactantiam demonstrari posset, atque adeo Satisfactionis vocem sæpius quidem ab iis usurpari, sed alio planè quàm Adversarii usurpare solent sensu; nam *Satisfactionis* nomine Veteres sæpe publicam *Exomologesim* intelligunt quæ pertinet ad Ecclesiasticam disciplinam & pœnas Canonicas, & quia hæc ratio publicè satisfaciendi Ecclesiæ, modo maneat intra limites Verbi Dei, ab ipso Deo profecta est; eo fit ut Veteres aliquando dicant eos qui sic Ecclesiæ satisfaciunt, Deo quoque satisfacere, id est id observare quod à Deo institutum est. Deinde vox Satisfactionis aliquando à Veteribus ita latè usurpatur ut ipsam pœnitentiam & seriam imprimis cordis contritionem innuat, significatione ex eo deducta quod apud Latinos Scriptores *satisfacere* is dicitur *qui id facit quod offenso placet*. Cùm ergo opera pœnitentiæ summè Deo sint grata, possunt dici per ea homines Deo hactenus satisfacere, non quod tantùm fecerint quantum Legis jura à peccantibus exigunt, sed quantum summæ Dei misericordiæ & liberalitati satis est, ut innumeris exemplis ostendi posset, si id nunc ageremus; Ita longè differunt Satisfactiones Veterum à Papisticis; Illæ satisfaciebant pro peccatis ipsis; At istæ tantùm pro pœnis; Illæ præcedebant remissionem peccatorum; At istæ sequuntur; Illæ reparationem scandali Ecclesiæ dati & exemplum respiciebant; Istæ verò ultionem peccati & Justitiæ divinæ Satisfactionem. Sed ἅλις δρυός; Nec enim nobis constitutum est hoc argumentum nunc persequi; & ea omnia expendere quæ ad Satisfactiones humanas pertinent, de quibus alias si Deus dederit, fusiùs dicendi erit locus. Quid superest Ergo, nisi ut agnitâ *perfectissimâ* Christi *Satisfactione*, in ea sola, missis vanissimis hominum satisfactionibus, acquiescamus; Et uno Christo contenti, omnem ab eo justitiam & salutem nostram expectemus; Ut ita omnia in omnibus nobis sit hîc in terris per fidem, donec tandem sit omnia in omnibus in cœlis per aspectum. *Amen.*

FINIS

DISPUTATIO THEOLOGICA DE CIRCULO PONTIFICIO.

Respondente ELIA SAURINO *Pratalgidensi.*

THESIS PRIMA.

INTER varia argumenta quibus Orthodoxi uti ſolent adverſus Pontificios in vexatiſſimâ quæſtione de *Authoritate Scripturæ*, notum eſt urgeri potiſſimum ab illis *Circulum* quo iſti perpetuò in eâ demonſtrandâ oberrant, dum Scripturam ex Eccleſiâ, & rurſus Eccleſiam ex Scriptura probare ſatagunt. Quia verò ut ſe ab hoc expediant abſurdo diverſa captare ſolent effugia, atque adeo, quem illis Circulum objicimus, nobis viciſſim impingere non verecundantur, quaſi Scripturam ex Spiritu, & Spiritum ex Scripturâ demonſtremus. Non inutile nobis viſum eſt aliquam in hoc argumento breviter enodando operam collocare, tum ut juſtitiam accuſationis noſtræ contra Adverſariorum exceptiones tueamur, tum ut injuſtitiam criminationis ipſorum firmatâ ſententiæ noſtræ veritate, evincamus.

II. Duo E. nobis hîc demonſtranda erunt. Primò, juſtiſſimè à Noſtris progreſſum circularem objici Pontificiis in ſtabilienda fide ſuâ de Authoritate Scripturæ, Neque poſſe hoc incommodum quibuſcunque ipſorum commentis tolli. Secundò, iniquiſſimè talem circulum ſententiæ noſtræ impingi. In anteceſſum verò pauca quædam in genere de Circulo prænotanda erunt, ut conſtet quid ſit, & quare vitioſa ſit argumentandi ratio.

III. *Circulus* Græcè κύκλος, vocatur probatio reciproca quâ unum ex altero viciſſim concluditur & demonſtratur, atque ita metaphoricè dicitur, quod circuli inſtar videatur in ſe recurrere, ut quum demonſtrata ex propoſitionibus concluſione, ex ea viciſſim eædem propoſitiones demonſtrentur, fitque ex concluſione propoſitio, & è propoſitione concluſio; De hoc *Ariſtoteles* non ſemel e-

 git,

git, peculiariter verò in 1. & 2. libro *priorum Analyt.* c.5.6.7. ubi Circularem demonstrationem quâ prisci quidam Philosophi omnia sciri posse asseverabant absurdam & inutilem esse efficaciter ostendit; Quidam distinguere solent *Circulum* in *logicum* & *ἄλογον* sive *sophisticum*; *Logicus* duobus dicitur constare syllogismis, quorum alter ex altero deducitur & formatur, dum primi conclusio fit una præmissarum in secundo, eidemque altera, sed conversa jungitur, Unde sequitur conclusio quæ fuerat major primi syllogismi, v. g. Omnes justificati per Christum pacem cum Deo habent; At omnes credentes sunt justificati E. omnes credentes pacem cum Deo habent, Unde deducitur posterior syllogismus, Omnes credentes pacem cum Deo habent, Omnes justificati sunt credentes E. omnes justificati pacem cum Deo habent; Vel simpliciter fit cùm illud quod pro medio sumitur in priori syllogismo fit conclusio in posteriori, & quod conclusio erat in priori fit medium in posteriori: Sic Quicunque pacem habent sunt justificati, fideles pacem habent E. fideles sunt justificati, Jam resumendo conclusionem pro medio, Quicunque sunt justificati pacem habent, Fideles sunt justificati E. fideles pacem habent: Ita ex pace tanquam effectu probo justificationem, & vicissim ex justificatione ut causâ probo pacem, Verùm licet nonnullis hæc argumentandi ratio dicatur *Circulus*, meliùs tamen aliis vocatur *Regressus* qui locum habet in conversione demonstrationis ὅτι in demonstrationem διότι & vice versa, cùm ex effectu ad causam fit progressus, & rursus à causa ad effectum; ignota causa ex effectu notiore colligitur, & postea regrediendo ex eadem causa distinctè cognitâ idem effectus demonstratur.

IV. *Circulus* E. propriè loquendo nullus datur nisi vitiosus cùm scil. fit progressus in infinitum ex probationibus, & vel idem per se ipsum, vel dubium per dubium ambitu quodam in se sine fine recurrente demonstratur: duo autem requiruntur potissimùm in *Circulo*, ut sit formalis & perfectus, prius est, ut *ab eodem in idem fiat*, alterum ut per *eandem fiat viam* idemque causæ genus, servato eodem notitiæ genere, seu ut alii loquuntur, nulla nova cognitione terminorum comparata, hinc *Tannerus* Disp. de fide, spe & charitate, & *Gretserus* in *tract.* de *agnoscendis scripturis* c. 14. *Circulus*, inquiunt, *est progressus ab eodem ad prorsus idem, nullâ interim terminorum variatione, quoad notitiæ rationem interveniente*, quod tum accidit, quando consequens ex antecedente illatum nullâ alia præterquam antecedentis notitiâ fultum & probatum, mox ad sui antecedentis probationem assumitur v.g. ut Aristotelis exemplo utamur, Circulus erit si ex A. demonstremus B. & rursus ex B. demonstremus A. & utraque sit potissima demonstratio, quæ per causam proximam declaret propter quid effectus sit; Regressus verò est inter causam & effectum quando reciprocantur, & effectus nobis est notior quàm causa, cùm enim semper à notioribus nobis progrediendum sit, prius ex effectu noto causam ignotam demonstramus, deinde causâ cognitâ ab ea ad effectum demonstrandum regredimur, ut sciamus propter quid est; Unde-

de patet inter circulum & regressum hoc interesse; quod in regressu prior processus sit demonstratio *quod*, posterior verò demonstratio *propter quid*; At in Circulo uterque processus est demonstratio *propter quid*.

V. Circulus autem talis consentientibus Philosophis admitti non potest, quia sequeretur idem esse se ipso prius & posterius, notius & ignotius, causam & effectum, quod ne imaginando quidem fingi potest, ex quo enim assumitur ad probationem alterius prius debet esse & notius, propter quod enim unum quodque tale, & illud magis tale debet esse; eo ipso verò quod ex altero probatur & demonstratur posterius & ignotius eo esse necesse est. Dices idem objici posse regressui, fore scil. idem notius & ignotius; nec salvari potest instantia si dicas; Causam notiorem fore effectu secundum naturam, Effectum verò notiorem causâ secundum nos: Nam utraque demonstratio fit propter nos, non propter naturam, ideoque utraque procedere debet à notioribus secundum nos. Resp. aliam esse utrobique rationem, nam neque est eadem via nec eadem cognitio, quippe in priori progressu si causa ex effectu colligitur effectus notior est secundum nos causâ *cognitione confusâ*, at in posteriori ubi ex causa effectus probatur causa notior est secundum nos effectu *cognitione distinctâ*, in primo fit processus à *posteriori* per demonstrationem τοῦ ὅτι, in secundo verò à *priori* per demonstrationem τοῦ διότι; non est E. processus ab eodem ad idem, quamvis enim sit ab effectu ad eundem effectum, tamen finis demonstrationis non est effectus præcisè, sed ejus scientia, hæc autem non est eadem in fine regressus ac in principio, nam exordium sumitur à notitiâ ejus confusa, & finis est notitia ejus distincta & perfecta, progressus E. fit à notitia confusa ad distinctam, à cognitione quod sit, ad cognitionem propter quid sit. At in Circulo est processus ab *eodem ad idem*; nam in utroque progressu medium est proxima causa majoris extremi, in demonstratione propter quid, itaque processus est à cognitione distincta ad eandem ut distinctam, id. per eadem planè viam; quô nihil absurdius concipi potest.

VI. Hoc verò semel posito facilè demonstratur Pontificios inexplicabili Circulo sese implicare dum Scripturæ authoritatem probant; Nam ubicunque fit progressus ab eodem ad idem eodem modo cognitum & per eandem viam ibi non potest non Circulus esse formalis & propriè dictus. At sic procedere Pontificios in hoc negotio ex eorum praxi & doctrina patet. Nam propter Ecclesiæ in testificando infallibilitatem fide divinâ creditam credunt Verbi authoritatem fide divinâ, & rursus propter Verbi Dei authoritatem fide divinâ creditam credunt Ecclesiæ infallibilitatem in testando. Hìc est processus ab Ecclesiæ infallibilitate fide divina credita ad eandem infallibilitatem eodem modo creditam, ideoque ab eodem ad idem per eandem viam. Dicamus clariùs, si quæritur à Pontificiis, Unde constet nobis Scripturam esse Canonicam & divinam, Respondent ilicò, hoc fieri propter Ecclesiæ testimonium, quia Ecclesia dicit, inquiunt; Sed si regeris, cur Ecclesiæ creditis, quia Spiritu infal-

libili ducitur, adjiciunt, Sed & hoc quamobrem creditis? quia Scriptura testatur, reponunt, quòd sit columna & stabilimentum veritatis: 1. Timoth. III. 15. quod habeat promissionem Spiritus S. Joh. XVI. 13. &c. Jam si rogas denuo quomodo certus esse possum de veritate Testimonii hujus in Scriptura, quia Scriptura Dei verbum est ajunt, At cur creditis Dei Verbum esse, quia Ecclesia quæ Spiritu infallibili ducitur, dicit, respondent. Itaque eò revolvuntur unde fecerant disputandi initium; Neque hîc vel diversa quæstio occurrit, vel diversa via, utrobique enim de ratione & argumento propter quod credimus quæstio instituitur, non de facultate aut instrumento per quod credimus, quippe cùm Scripturam ex Ecclesia probant id ita intelligunt, ut propter Ecclesiæ Testimonium tanquam argumentum inartificiale fides Scripturæ adhibeatur, id est ut Testimonium istud sit causa propter quam credimus; Rursus cum Ecclesiæ infallibilitatem ex Scriptura demonstrant, istud Scripturæ Testimonium volunt esse causam & argumentum propter quod credimus Ecclesiæ ut infra probabitur: Itaque fit processus ab eodem ad idem à cognitione distincta, & propter quid, ad eandem cognitionem, quæ vera & propria est Circuli ratio formalis.

VII. Hinc patet Pontificios procedere in infinitum in probationibus suis, nec ullum *primum credibile* habere cui primò fides nitatur, & in quod ultimò resolvatur, quod absurdorum omnium absurdissimum; Nam si daretur aliquod primum credibile vel esset *Scriptura* vel *Ecclesia*: at neutrum dici potest ex eorum hypothesi: Non Scriptura, quia creditur propter Ecclesiam, nec persuaderi quis potest de ejus veritate & authentiâ nisi ex infallibili Ecclesiæ testimonio: Non Ecclesia quia creditur propter Scripturam, nisi enim Scriptura Veritatem & Authoritatem ejus infallibilem doceret, fides nostra nunquam in ejus testimonio acquiescere posset, sic processus est infinitus à Scriptura ad Ecclesiam & vicissim ab Ecclesia ad Scripturam, nec in æternum quicquid moliantur sese ex hoc inexplicabili labyrintho & inextricabili laqueo quo irretiti tenentur expedire poterunt.

VIII. Conantur tamen variis modis elabi, utque facilius scopum hunc assequantur diversa distinctionum latibula quærunt, in quæ ut ipsis quidem videtur tutò se recipere possint: Sed si facem veritatis paulò propius intulerimus, falsitas earum & ἀσθένεια statim patebit; Varii variè respondent; Nos præcipuas tantùm responsiones attingemus & quæ majorem habent veri speciem, Cæteris missis quæ vel ad rhombum non faciunt, vel per se nullo negotio refelli possunt. Primus hîc in aciem prodit *Gregor. de Valentia* To. 3. disp. 1. q. 1. punct. 1. §. 10. distinguens 1. *causam principalem* propter quam credimus, & *conditionem requisitam* ad credendum, Ecclesiæ infallibilitatem dicit credi ob Verbi authoritatem, tanquam ob causam principalem propter quam credimus; At Verbi authoritatem credi ob Ecclesiæ testimonium non tanquam ob causam credendi principalem,

lem, sed tanquam ob conditionem requisitam ad Verbi authoritatem credendam, ideoque progressum hîc fieri quidem ad idem, sed per diversam viam. 2. distinguit *causam fidei secundum se* in qua tanquam in principali credendi ratione acquiescit fides nostra, à *causa acceptationis fidei* quæ primum nos impellit & movet ut incipiamus credere; si de causa fidei secundum se quæratur sistendum esse gradum in revelatione divina tanquam in ultimo resolutionis momento, quia revelatio divina sit unica ratio fidei nostræ in qua proinde acquiescendum: at Ecclesiæ testimonium esse causam acceptationis fidei, quia ut illi loquuntur est prima janua quâ ad libros Canonicos credendos itur, seu motivum quo inducti volumus credere, quæ etiam responsio est *Becani* in opusculo suo de *Circulo Calvinistico.*

IX. Sed uterque vel fucum facit & ludit in terminis, vel apertè causam deserit, 1. Si Ecclesiæ testimonium non est causa principalis credendi E. propter illud non creditur Verbi authoritas E. fides in illud testimonium resolvi non poterit; At hæc ipsissima tamen est Pontificiorum doctrina, Bellarm. l. 3. de verbo Dei, c. 10. resp. ad arg. 13. *non scimus certò quid Deus revelaverit nisi ex testimonio Ecclesiæ*: unde manifestè sequitur revelationem divinam non credi propter se ipsam, sed propter Ecclesiæ testimonium. sic lib. 6. de lib. arb. c. 3. *credunt Catholici id quod credunt quia Deus revelavit, Deum autem revelasse credunt, quoniam Ecclesiam ita dicentem vel declarantem audiunt*, at hoc si verum est, Ecclesia erit propriè dicta causa credendi, non conditio tantùm. 2. *Conditio* ad credendum requisita bifariam intelligi potest, Vel ut notet *instrumentum* tantùm & ministerium per quod Scripturæ nobis traduntur & explicantur, Vel ut significet *fundamentum* aliquod quod argumenta & motiva suppeditet; Priori sensu si Valentianus *conditionem* intelligit, facilè damus rumpi circulum, sed simul etiam abrumpitur consensus cum Pontificiis, qui Ecclesiam non tantùm *instrumenti* locum obtinere contendunt, quod & nos facilè largimur, sed & *fundamenti*; Si posteriori, quomodo necessariò intelligere debet si sententiæ apud suos receptæ consentanea loquitur, jam Scripturæ non creditur propter se ipsam, sed propter Ecclesiam quod nolebat fateri, & manet semper circulus. 3. frustranea est distinctio *causæ fidei secundum se* & *causæ acceptationis fidei*, nam quod fundat fidem secundum se, idem etiam aptum natum est ex se fundare acceptationem fidei, quia nulla dari potest fides in subjecto quæ eo ipso non acceptetur ab eo; Itaque si revelatio divina est causa fidei secundùm se debet etiam esse causa acceptationis; 4. meræ hîc sunt ambages & captiones verborum, dicunt Scripturæ authoritatem credi debere propter revelationem divinam, attamen nec docent, nec docere possunt ubinam sit illa revelatio; Nam vel est ipsa Scriptura, vel alia quædam revelatio extra Scripturam in traditione aliqua non scripta; Si est ipsa Scriptura jam habemus quod volumus scilicet Scripturæ authoritatem per ipsam scripturam sufficienter manifestari, & propter ipsam Scripturam credendam

esse, Si est traditio quædam, eadem quæstio recurret de ea unde constet esse divinam, nec enim ex Scriptura, nec ex traditione ipsa, nec ex alia sciri poterit, quia eadem quæstio semper redibit & sic in infinitum, quæ difficultas ita Valentianum constrinxit ut coactus sit manus dare & nobiscum fateri revelationem divinam non solùm credi propter se ipsam sine alia revelatione, sed etiam revelare se ipsam; & divinam suam authoritatem nobis manifestare, *fides*, inquit, tom. 3. disp. 1. q. 1. p. 1. §. 5. *præbet assensum revelationi ut revelatæ non per aliam revelationem sed per se ipsam* 5. si in revelatione divina sistendum sit, non opus erit ad testimonium Ecclesiæ progredi; at hoc præcipuum est sententiæ adversariorum fundamentum, ut jamjam vidimus, dum profitentur non posse certò sciri quid Deus revelaverit, seu hanc aut illam revelationem esse divinam nisi ex Ecclesiæ testimonio.

X. II. Alii respondent non servari hîc eandem viam: nam Verbi authoritatem credi propter Ecclesiæ testificationem infallibilem, tanquam propter aliquid notius nobis, & rursus Ecclesiæ infallibilitatem in testando credi propter Verbi authoritatem, tanquam propter aliquid prius & notius naturâ. Sic *Malderus* Episc. Antverp. in 2am 2æ q. 1. art. 1. Quò respicit etiam trita inter eos distinctio *Authoritatis quoad se & quoad nos*: Scripturam quidem authoritatem non habere *quoad se*, sed *quoad* nos ab Ecclesia. Resp. Sed ut jam non excutiamus penitiùs distinctionem illam quam identidem reponere solent, satis esto notare vanam esse & plane incommodam, quia cùm authoritas sit ἐκ τῶν πρός τι absolutè spectari non debet ita quicquid dat authoritatem alicui rei quoad se, dat illi etiam quoad nos & vicissim, si E. Verbum habet quoad se authoritatem sine Ecclesia, debet & illam obtinere quoad nos sine ipsa, si verò illam obtinet quoad nos ab Ecclesia, pariter & quoad se: motivum enim propter quod adducor ad credendum Verbo, idem est quod ipsi Verbo quamcumque in se habet conciliat authoritatem. 2. nodus solvi non potest prædicto effugio; nam facilè concedimus ubi fit processus ab eo quod notius est nobis, ad id quod notius est naturâ & vice versa, & ab effectu ad causam & vice versa à causa ad effectum variari cognitionis rationem, & sic non esse propriè dictum circulum, nam notitia quæ priori processu acquiritur est confusa & imperfecta, alia verò quæ posteriori comparatur est distincta; Verùm hîc aliter se res habet, nulla enim est notitiæ variatio in Circulo Pontificio, nam ut cognoscunt ex Ecclesiæ infallibili testimonio cognitione certa & fidei divinæ Verbi authoritatem; ita ex Verbo cognoscunt vicissim Ecclesiæ infallibilitatem notitia fidei divinæ, eadem utrobique fides est, eadem cognitio. 3. supponitur falsò propter Ecclesiam credi Scripturæ, cùm uti diximus sit instrumentum & medium tantùm ad fidem, non argumentum, & *per eam* non *propter eam* credamus; Vel si motivi rationem aliquando induit, est tantùm motivum secundarium & minus principale quod fidem in credente illustrare quadantenus potest, non fundare in infideli. 4. si Ecclesiæ infallibilitas est nobis notior authoritate Verbi,

bi, ita ut propter illam credatur Verbi authoritas, E. credi debet ante Verbi authoritatem, vel E. creditur *fide divinâ* & infusâ, vel fide acquisitâ & *humanâ*; non fide divinâ, quia nulla datur talis fides quæ non nitatur verbo Dei ut ipsimet fatentur; si acquisita, non potest idoneum esse fundamentum illius actus fidei divinæ quo Verbi Dei authoritas creditur, quicquid enim est fidei Divinæ fundamentum, illud ipsum fide firma & infallibili credi debet.

XI. 5. Duplex potest dari *cognitio*; alia *confusa*, alia *distincta* & *certa*: *Ecclesia* potest *notior nobis* esse Verbo *cognitione confusa*, quatenus primò in sensus incurrit, & Verbum ipsum adhuc ignotum instar Præconis & Interpretis nobis proponit & commendat; atque ita non negamus testimonium Ecclesiæ posse *medium* esse εἰσαγωγικὸν & *ministeriale* ad Scripturæ authoritatem credendam; Cæterùm licet hoc pacto possit præparare & manuducere ad fidem, non potest tamen fidem ipsam ingenerare, vel fides illa erit tantùm humana & fallibilis pro ratione fundamenti sui; quomodo Samaritana mulier se habuit ad concives suos Christo initiandos, non fundando ipsorum fidem, sed tantùm excitando & ad ipsum manuducendo, unde ipsi profitentur se non propter verbum ipsius credere, sed propter sermones Christi, quia audiverant & viderant ipsi Joan. IV. 42. Sed si agitur de *cognitione certâ* & *distinctâ* quæ fundare debet fidem non humanam & probabilem, sed certam & divinam, de qua hîc disceptamus, negamus Ecclesiam notiorem nobis esse Verbo, quia ex ipso Verbo tantùm talis distincta Ecclesiæ cognitio peti potest; hactenus ergo fallunt & falluntur Adversarii qui Circulum declinaturi miserum hoc subterfugium quærunt.

XII. III. Sunt qui ut ratiocinationem suam à Circulo vindicent, excipiunt, tum demum Circulum esse quando consequens ex antecedente illatum, nullâ alia præterquam antecedentis notitiâ fultum & probatum, mox ad sui antecedentis probationem assumitur, secus vero esse quando consequens aliunde magis cognitum quàm ex antecedente ad suum antecedens probandum assumitur; hoc verò in præsenti quæstione occurrere, quando enim propter Ecclesiæ testimonium creditur Scripturæ authoritas, tum Ecclesiæ infallibilitatem non credi ex ipsius Scripturæ authoritate, sed ex *communibus fidei motivis*. Sic quando propter Scripturæ testimonium creditur Ecclesiæ infallibilitas, Scripturam tunc non spectari præcisè prout ex infallibili Ecclesiæ testimonio discitur, sed prout ex communibus fidei motivis suadetur ejus authoritas; sic *Gretserus* ratiocinatur in tractat. de *agnosc. Script*. c. 4. & cum eo *Tannerus* disp. de fide, spe & charit. thes. 80. hoc ipsum latibulum quæsivit etiam Cardinalis *Richelius* in tractat. Gallico de *convertendis iis qui ab Ecclesia secessionem fecerunt* lib. I. c. 10. *Ecclesiæ*, inquit, *cognitio non pendet necessariò à Scriptura, potest enim Ecclesia cognosci sine scriptura, quod patet ex eo quod à fidelibus agnita sit à creatione usque ad Mosem qui primus verbum Dei scriptis consignavit, & à primis Christianis antequam Apostoli, eorumque discipuli Euangelium & libros N. T. conscripsissent, ita cùm cognitio Ecclesiæ non*

pen-

pendeat necessariò à scriptura, quamvis infallibiliter scriptura cognosci non possit nisi ex Ecclesia, non incurritur in Circulum vitiosum qui idem per se ipsum probat, &c. Quod si urgeas quomodo nunc Ecclesia sine Scriptura cognosci possit, regerit Ecclesiam Roman. pro vera Ecclesia cognosci, 1. quia nunquam hactenus legitimè falsitatis convinci potuit. 2. quia eas omnes notas & characteres obtinet quos ex *lumine naturali* veræ Ecclesiæ competere debere cognoscimus: puta *Antiquitatem*, *perpetuitatem*, *visibilitatem* & alias id genus notas ex quibus ratio judicat de veritate alicujus Ecclesiæ; unde cùm omnes in Ecclesia Rom. deprehendantur, ex eo sufficienter cognosci etiam sine scriptura veram esse Ecclesiam.

XIII. Quamvis verò mirè sibi plaudant Adversarii in hoc commento, non difficile est tamen ejus absurditatem ostendere. 1. Quod supponitur Verbi authoritatem aliunde quàm ab Ecclesiæ testimonio cognosci ipsorum hypothesi apertè repugnat: Nam si revera credunt ut passim profitentur Verbi authoritatem non posse credi certò aut cognosci, nisi ex infallibili Ecclesiæ testimonio, quomodo statuere possunt eam nobis aliunde innotescere, nisi à recepta sententia recedant? fatemur quidem & agnoscimus Verbum aliunde quàm ab Ecclesia probari à *propriis* scilicet & *insitis notis* & *characteribus* suis, quos si per *communia fidei motiva* intelligunt, habebunt nos consentientes; sed eo ipso testimonii Ecclesiæ necessitas cadit: 2. *motiva illa communia* quibus fidem niti volunt vel *certa* sunt, vel non, si certa corruit principium papisticum nulla media sufficere ad fidem scripturæ nisi accedat infallibilis Ecclesiæ testificatio ut antea diximus, si *non certa* ut ipsi non diffitentur qui fidem hanc non divinam esse, sed conjecturalem & fallibilem & ut ipsi loquuntur *assensum prudentiæ prævia* agnoscunt, frustra sunt, qui per ea certi aliquid quærunt; nam fundamentum fidei certæ & infallibilis debet & in se certum esse & à nobis certò cognosci & credi.

XIV. 3. Dico falsissimum esse vel Ecclesiæ veritatem vel infallibilitatem aliunde certò & verè cognosci posse quàm ex verbo. Rationes sunt. 1. quia Ecclesia in verbo fundatur & ab eo specificum esse suum obtinet; nulla enim Ecclesia sine vocatione, nulla vocatio nisi ex verbo Eph. 11.20. 2. *fides est ex auditu*, Rom. x. 14. auditus ex verbo E. vel non credi potest & cognosci fide divina Ecclesiæ veritas, vel teneri debet ex Verbo. 3. tutissimus & certissimus modus Ecclesiam investigandi est procul dubio per *notas & proprietates* Ecclesiæ, At vel per *Ecclesiam* vel per *communia motiva*, vel per *Scripturam* nobis manifestantur notæ Ecclesiæ, & de eis infallibiliter certi reddimur: Non per Ecclesiam quia de Ecclesia ipsa quæritur, & *notam* oportet esse aliunde notam quàm à re cujus est *nota*, præterquam quod vera Ecclesia iis qui eam investigant adhuc est ignota: non per *communia motiva*, quia sive certa sive incerta dicantur, utrobique difficultas est ut jamjam diximus: deinde si hujusmodi motiva per se suffi-

sufficiunt ad certitudinem fidei habendam de veritate Ecclesiæ, cur non etiam per se sufficiant ad habendam certitudinem fidei de authoritate Scripturæ? & contra si hæc per se & absque infallibili testimonio Ecclesiæ non sufficiunt ad certitudinem fidei habendam de Scripturæ authoritate, tunc neque per se sufficiunt ad certitudinem fidei habendam de Ecclesia. Tertiò motiva illa vel petuntur à ratione & lumine naturali, vel à lumine revelato in verbo. si ab hoc, coincidunt cum Scriptura; si ab illo, Ergo vel non fundabunt fidem divinam quæ tamen hîc quæritur, vel fides erit ex ratione, & non ex verbo contra Paulum Rom.x.14. Superest E. ut à Scriptura sola pendeat certitudo fidei nostræ de Ecclesiæ veritate, ut clarè à solo verbo peti possunt veræ & genuinæ notæ & proprietates Ecclesiæ, quod autem de Ecclesiæ veritate dicitur, idem & de ejus infallibilitate dicendum. Quomodo enim extra Verbum cognosceretur, cùm tota à Verbo pendeat & in eo fundetur? 4. Patres adstipulantur. Aug. ep. 166. *In scripturis didicimus Ecclesiam* & lib. de unit. Ecclesiæ c. 3. *Non humanis documentis, sed divinis oraculis Ecclesia demonstratur,* & cap. 10. *utrum ipsi* scil. Donatistæ *Ecclesiam teneant, non nisi de divinarum scripturarum testimoniis ostendant.* Author operis imperf. homil.50. *qui E. vult cognoscere veram Christi Ecclesiam, unde cognoscat, nisi tantummodo per scripturas?* 5. Adversarii ipsi confitentur Staplet. tom. 1. princip. doctr. cap. 24. *dicimus ergo & libentissimè dicimus cum August. in scripturis quærendam esse Ecclesiam, id est quæ sint Notæ, dotes, & proprietates Ecclesiæ, ex Sacræ Scripturæ oraculis, non ex humanis documentis investigandum esse.* Becanus in apolog. pro Jud. controv. cap. 3. 5. 6. & 7. admittit hanc propositionem tanquam veram, *sola scriptura primariò & infallibiliter terminat & definit quæstionem de Ecclesia per modum normæ.* Driedo Lovani. libr. 2. de dogm. Ecclesiæ cap.3. in solut. art.4. *fides,* inquit, *non amplius ex personis probanda venit, sed ex sua fide probantur personæ sicuti ex Scripturis sacris cognoscitur ea quæ nunc est Ecclesia.* Nec aliud sibi vult ordinaria Pontificiorum praxis, qui cùm urgentur à nobis circa veritatem & infallibilitatem Ecclesiæ suæ, unde scil. credant Ecclesiam suam infallibilem esse, illico nos ad scripturam amandant & illustres promissiones quæ Ecclesiæ fiunt, vel elogia, quæ illi ibidem tribuuntur, subinde regerunt, quod non facerent procul dubio, nisi fidem infallibilitatis Ecclesiæ non aliunde quàm ex Verbo certò peti posse arbitrarentur.

XV. Neque hilum proficiunt Rationes Cardinalis: Prima enim pueriliter confundit *Scripturam materialiter* & *formaliter* consideratam, id. vel quoad *substantiam doctrinæ,* vel quoad *accidens scriptionis*; Sanè non diffitemur Ecclesiam fuisse cognitam sine Scriptura *formaliter* spectata, & quoad accidens scriptionis, si quidem per bis mille annos & amplius Ecclesia caruit verbo ἐγγεάφῳ: Sed negamus cognitam fuisse sine Scriptura *materialiter* id. sine Dei verbo. Quod semper & ubique unicum fuit Ecclesiæ fundamentum: idem enim Verbum, quod scriptis consignari voluit Dominus ad præcavendas Diaboli fraudes & hominum,

corruptelas, jam antea viva voce traditum Patriarchis fuerat in visionibus & somniis, & aliis revelationis modis, πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως, Heb.I.I. Christiani verò etsi non haberent ab initio N. T. scriptum, habuerunt tamen Vetus quod perfectum fuit & sufficiens in suo genere, 2.Tim.III.15. Secunda Ratio absurdè petit principium & supponit quod probandum erat, Ecclesiam scilicet ejusque notas ex lumine naturali certò innotescere posse; quod antea falsum esse demonstravimus, quia ex Verbo solo propriæ notæ & characteres Ecclesiæ peti possunt; Taceo quod pro veris notis eas nobis obtrudit quæ verè sunt nothæ & adulterinæ, ut *antiquitatem*, *visibilitatem*, &c. quæ nec soli Ecclesiæ, nec toti, nec semper conveniunt; Taceo quod hîc sophisticè à non distributo ad distributum ratiocinetur, ab Ecclesia in genere ad Romanam Ecclesiam hodiernam in specie, supponens eam esse veram Ecclesiam, quod nec concedere possumus, nec in æternum sunt probaturi: Nam quod ita præfidenter gloriatur suam Romanam Ecclesiam veram esse, quia nunquam falsi convinci potuit, in eo vel ignorantiam crassam prodit, vel impudentiam; quot enim & quanta Orthodoxorum volumina centum abhinc annis prodiere, quæ luce meridianâ clariùs demonstrarunt Ecclesiam Romanam sæpius errasse, & in eo statu quo res sunt, nec esse, nec haberi posse pro vera Christi Ecclesia: Et vel hoc solo argumento probari facilè potest: Nam quæ Ecclesia doctrinam salutarem à Christo traditam non retinet, illa vera non potest esse Christi Ecclesia. At Ecclesia Romana talis est. E. Minor quæ procul dubio negabitur ab ipsis, facilè, cùm ad Examen Doctrinæ deventum erit, probabitur.

XVI. IV. Alii distinguunt *inter formale objectum fidei* & *fidei regulam*, fidem, quâ credunt Ecclesiæ infallibilitatem, niti verbi Dei authoritate tanquam formali fidei objecto, fidem verò, quâ credunt verbi Dei authoritatem, niti Ecclesiæ infallibili testimonio, non tanquam *objecto formali*, sed tanquam *regulâ fidei*, ideoque Circulum non esse formalem seu per eandem viam. Resp. Sed neque hac ratione evadere possunt, quod facilè patebit si terminos distinctionis attendamus, & quid per *objectum*, quid item per *regulam* fidei intelligendum sit: duplex ergo *objectum fidei* statuitur, *materiale* unum, alterum *formale*. *Materiale* est id quod credimus & per quod respondemus ad quæstionem *quid credis?* *Formale* est id propter quod credimus & per quod respondemus ad quæstionem *cur credis?* v.g. ea omnia quæ in Verbo Dei credenda proponuntur, ut Creatio mundi, providentia, redemptio, &c. sunt materiale fidei objectum, sunt enim id quod credimus, & per ea respondetur ad quæstionem quid credis? sed authoritas verbi est formale objectum fidei nostræ, quia est ratio formalis propter quam credimus omnia alia, & quæ non creditur propter aliud, sed propter se; Jam *Regula fidei* diversum quid sonat ab utroque; nam nec est simpliciter objectum materiale sigillatim consideratum & in specie, nec est formale seu ratio propter quam credimus, sed dicit systema & collectionem omnium credendorum, seu princi-

pium

pium secundum quod credere debemus; ita differt ab objecto formali diversimode. 1. *regula fidei* se habet ad modum *causæ exemplaris*, quam fides in omnibus sequi & cui se conformare debet; at *formale objectum* habet rationem *causæ objectivæ* seu fundamenti propter quod principaliter & formaliter credimus. 2. *regula fidei* limitat & determinat eam latitudinem & extensionem quam fides habet in ordine ad objecta materialia, dum docet quot & quæ credenda sunt, sed *formale objectum* specificat, & fundat assensum fidei. 3. *regula fidei* est comprehensio & συλλογὴ omnium credendorum; sed *formale objectum* est id propter quod & ipsam regulam & omnia quæ in ea credenda proponuntur, fide divina credimus, unde fides nostra non resolvitur in ipsam regulam ultimò, sed in ipsum formale objectum.

XVII. Hoc posito vanitas exceptionis patet. 1. recipimus confessionem quam veritas illis extorquet fidem scil. niti authoritate Verbi tanquam formali objecto; nam si hoc bonâ fide profitentur & credunt, ultro manus dare nobis tenentur & causam pontificiam deserere; nam si est formale objectum, ergo ultima fidei analysis in Verbi authoritatem terminabitur, non verò in Ecclesiæ infallibile testimonium, quæ tamen recepta est apud adversarios sententia quam hic impugnamus: audiatur *Stapletonus* lib. 8. princip. doctr. cap. 11. *formalis ratio fidei non est Deus revelans, sed ut sic id est per Ecclesiam*, & in controv. relect. controv. 4. q. 3. art. 2. hanc conclusionem ponit, *tota completa formalis ratio fidei nostræ ordinariè loquendo est Deus per Ecclesiam revelans.* Si E credunt formalem rationem, propter quam credimus, esse Deum loquentem per Ecclesiam, perperam dicunt doctores isti verbi authoritatem non niti infallibilitate Ecclesiæ tanquam formali objecto. 2. Et illud vehementer falsum est quod hîc supponunt Ecclesiam esse fidei regulam, solum enim Verbum, quod summam omnium credendorum complectitur, est norma illa plena & perfecta cui nihil vel addi debet vel detrahi ut toties à Spiritu S. est præscriptum. Si E. Ecclesia non potest dici regula fidei, non potest verbum credi propter Ecclesiam tanquam propter regulam fidei.

XVIII. V. Quidam confugiunt ad diversos respectus tum personarum tum regularum credendi: nam aliquando esse diversas personas circa diversa errantes, v.g. quum alter Ecclesiæ, alter Scripturæ authoritatem negat, tunc nullum Circulum admitti, si quis illum quidem ex Scriptura quam admittit de Ecclesiæ veritate convincat, & contra adversus hunc Scripturam probet per Ecclesiam de cujus infallibilitate non dubitat: sic *Becan.* in Tract. de Circulo Calvin. 2. caveri Circulum ex diversis respectibus regularum credendi, quæ ut totidem causæ, sibique invicem causæ, ex mutua comparatione, magis illustrabiles & per se invicem sunt demonstrabiles, & tunc non esse Circulum, sed regressum talem qualem in diversis generibus causarum probant cum Arist. sapientiores omnes Philosophi. Resp. Sed neutra istarum responsionum difficultatem tollit, non

prima, quia non tantùm arguimus adversarios quod circulariter progrediantur contra eos qui vel Scripturæ, vel Ecclesiæ authoritatem negant seorsim, sed etiam in stabilienda sua fide & in reddenda ejus ratione, dum credere se profitentur Scripturæ authoritatem propter Ecclesiæ testimonium, & rursus Ecclesiæ infallibile testimonium propter Scripturam, quamvis utramque admittant & neutram negent. 2. hæc responsio supponit eum qui dubitat vel negat Ecclesiæ infallibilitatem, posse ex Scriptura convinci, sed hoc expressè repugnat hypothesi adversariorum, qui apertè profitentur nullam controversiam sufficienter ex scripturis determinari, & nullum dogma ob scripturæ authoritatem firmiter credi posse, nisi accedat infallibilis Ecclesiæ testificatio & interpretatio: Et sanè si audiantur, nullum fidei fundamentum assignare possunt in quo eorum fides qui de Ecclesiæ infallibilitate dubitant sistere & acquiescere possit; Vel enim erit ipsa Ecclesia, vel Scriptura, vel Traditio non scripta: At neutrum dici potest; Non Ecclesia, quia ejus infallibilitas est id de quo dubitatur; Non Scriptura aut Traditio non scripta, quia harum authoritas & legitimus sensus ab infallibili Ecclesiæ testimonio ex adversariorum sententia necessario pendent, ac proinde nihil ob earum authoritatem simpli. credere possumus, nisi prius credamus Ecclesiam quæ illis testimonium perhibet esse infallibilem; unde patet neque hîc habere ipsos ubi pedem figere possint.

XIX. Sed non tutius habent præsidium causæ suæ in vario respectu regularum credendi quæ & sibi mutuò sint causæ & per se invicem demonstrentur. Nam 1. gratis supponitur, quod falsissimum est, dari plures credendi regulas: unica enim potest esse totalis & perfecta; alias si plures dantur neutra erit regula. 2. reciproca demonstratio causarum potest institui in eum finem, ut ex comparatione mutua, non quidem primò & præcipuè utraque probetur à priori, sed ut magis illustrentur tantùm, earumque consensus appareat: Sed Pontificii longe aliter progrediuntur: probant Scripturam esse Dei verbum ex Ecclesiæ testimonio, non ut fides jam inchoata magis confirmetur, sed ut scripturæ sua constet authoritas, quæ alioquin ei constare non posset, & rursus ex Scriptura probant Ecclesiæ infallibilitatem, ut Ecclesiæ sua constet authoritas, quæ aliunde sufficienter probari non potest; Ita volunt Scripturæ authoritatem necessariò pendere ab Ecclesia, & vice versa Ecclesiæ authoritatem necessario pendere à Scriptura, quod ne imaginando quidem fingi potest, nam sic sequeretur Scripturæ Authoritatem non posse credi nisi prius credatur Ecclesiæ infallibilitas, vicissim Ecclesiæ infallibilitatem non posse credi nisi prius credatur Scripturæ authoritas, quod ἀσύστατον 3. *Regressus* Aristotelicus longè differt à Circulo Pontificio: Nam 1. in regressu nova acquiritur cognitio, dum proceditur à cognitione confusa ad distinctam; Sed hîc nulla nova accedit: proceditur enim ab authoritate verbi fide divina credita, ad eandem verbi authoritatem fide divina creditam. 2. in regressu est diversus processus ab effectu ad causam, à causa ad effectum, à demonstratione

ne

ne ὅτι ad demonstrationem τοῦ διότι, & vice versa, adeoque non potest idem esse causæ genus: Sed in Circulo Pontificio non est diversus processus, sed ejusdem ordinis & generis, nim. à causa objectiva fidei propter quam credimus, ad eandem causam objectivam: utrobique enim quæritur propter quid vel credatur Scripturæ authoritas vel Ecclesiæ infallibilitas.

XX. VI. Denique *Stapleton.* in defensione authoritatis Ecclesiæ lib.3. c.3. affirmat nihil esse absurdi si Ecclesiæ authoritas quoad nos ex Scripturæ authoritate pendeat, & rursus Scripturæ authoritas quoad nos ab Ecclesiæ authoritate pendeat, utrumque simul verum esse posse, Ecclesiam mutuare suam authoritatem à Scriptura, & Scripturam itidem suam ab eadem ipsa Ecclesia: quemadmodum videmus Johannem testimonium perhibuisse Christo, & vicissim Christum Johanni, Johannem Euangelistam suo Euangelio, rursus idem Euangelium Johanni, &c. Resp. Sed hîc multiplex est hallucinatio. 1. aliud est *testimonium alicui perhibere*, aliud *authoritatem illi conciliare*; nec pro eodem rectè sumitur, testimonium ab aliquo habere, & authoritatem omnem suam ab eodem mutuari; sanè nihil obstat quominus mutuo testimonio commendarit Johannes Christum, & Christus Johannem, sed ut à Johanne suam authoritatem mutuatus sit Christus, id verò falsissimum, *Ego*, inquit, *ab homine testimonium non capio & habeo testimonium majus testimonio Johannis* Jo.v.34.36. Unde Joh.1.7. dicitur *Johannes venisse ut testimonium perhiberet Luci ut omnes crederent per ipsum*, bene dicitur δι' αὐτοῦ *per ipsum*, non δι' αὐτὸν *propter ipsum* quia erat tantùm minister qui ducebat ad Christum, non fundamentum & causa formalis fidei in ipsum. 2. confunditur *testimonium necessarium* & *non necessarium*. *Testimonium necessarium* est quando nulla certitudo de re testata quoad nos haberi potest, nisi per illud testimonium, seu quando pendet necessario & per se ab illo testimonio. Testimonium *non necessarium* est quod illustrat aut confirmat rem testatam, ita tamen ut res testata sufficienter aliunde certitudinem quoad nos habeat. Duo diversi testes possunt sibi invicem testimonium perhibere seque mutuo commendare, si agatur de testimonio, quod vel ex utraque vel ex altera saltem parte necessarium non est, qualia sunt mutua illa Testimonia Christi de Johanne Baptista, & Johannis Baptistæ de Christo, Johannis de suo Euangelio & Euangelii de Johanne: At si loquamur de testimonio necessario; omnino absurdum est & apertam contradictionem implicat dicere duorum testium authoritatem quoad nos per se & necessariò pendere à mutuo eorum de se invicem testimonio, quia sic, ut dicebamus modo, idem se ipso notius erit & ignotius v. g. si Ecclesia perhibeat testimonium quoad nos necessarium omni Dei Verbo, impossibile est ut fide Divina credamus hujus authoritatem nisi propter Ecclesiæ testimonium, non possumus autem credere aliquid propter Ecclesiæ testimonium nisi Ecclesia prius apud nos suam obtineat authoritatem, nam propter quod aliquid scimus aut credimus, illud ipsum à nobis prius sciri & credi oportet, nulla enim ab ignotis fit legitima

probatio: Jam ſi Scriptura perhibet teſtimonium neceſſarium quoad nos de Eccleſia, impoſſibile eſt ut credamus Eccleſiæ infallibilitatem niſi propter teſtimonium Scripturæ, non poſſumus autem aliquid credere propter Scripturæ authoritatem, niſi Scriptura prius apud nos ſuam obtineat authoritatem: ita quamcunque in formam ſe vertant irretiti ſemper tenentur, nec in æternum ſe liberare poterunt ab inextricabili iſto labyrintho: Unde patet quid ſtatuendum de Religione illa quæ nullum fundamentum & principium fidei cui nitatur, & in quod reſolvatur, aſſignare poteſt.

XXI. Sed fortè quod aliis objicimus crimen ejus manifeſti tenemur: hoc certè non ſemel ab Adverſariis nobis impactum, unde *Becanus* & alii *Circulum* etiam *Calviniſticum* ſunt commenti, quem mirè exagitare ſolent. Videamus ergo quo jure: Scilicet objiciunt Nos *Scripturam ex Spiritu*, & rurſus *Spiritum ex Scripturâ* probare, atque hoc fieri non poſſe ſine Circulari progreſſu, quia ut Scriptura creditur eſſe Dei verbum ex interno Spiritus teſtimonio, ita Spiritus teſtimonium credi propter Scripturam, in qua Spiritus S. credentibus eſt promiſſus. Sic *Becanus* in Opuſculo de Circulo Calviniſtico. ſect. 6. & *Gretſer*. in Tractatu de Agnoſc. Script. c. 4. Verùm quàm turpiter hîc hallucinentur ſola ſententiæ noſtræ declaratio abundè docebit. Primò diſtinguendum cenſent accuratè Orthodoxi inter *Cauſam efficientem* per quam credimus, & *objectivam* propter quam credimus, inter *principium* ἐνεργητικὸν quod fidem alicujus veritatis effectivè ingenerat, & *motivum* ſeu argumentum quod objectivè ad eam fidem adhibendam nos movet & excitat: Ut ſi de charitate quæſtio ſit, aliud eſt loqui de cauſa ejus efficiente per quam producitur, aliud de motivis quibus excitatur. cauſa efficiens unica & principalis eſt Spiritus S., motiva ſunt argumenta illa varia quæ in Scriptura nobis exhibentur amoris ineffabilis quem Deus teſtatus eſt nobis in filio; Ita de fide pariter ratiocinari debemus, in hoc potiſſimùm argumento, *Cauſa efficiens* noſtræ fidei alia dari non poteſt præter Spiritum ſine quo nec velle aut perficere, imò ne cogitare quidem poſſumus; Neque diffitentur ipſi adverſarii, qui Spiritum ad fidem ingenerandam neceſſarium agnoſcunt, ut *Stapletonus* ſæpè teſtatur contra *Withak*. injuriamque ſibi fieri ab eo queritur, quaſi hoc negaret; Sed *cauſa objectiva* propter quam credimus eſt *Verbum ipſum* cum notis, ſeu potius criteria illa cœleſtia & radii divinitatis qui in Verbo fulgent, & propriâ ſua ac inſitâ luce, majeſtate ac ſplendore, ſe ipſos probant, quemadmodum ſol propria ac nativa luce ſe ipſum demonſtrat; Hinc juxta duplex illud fidei principium, duplex etiam quæſtio naſcitur ad quam diverſimodè poteſt reſponderi; Nam ſi quæritur de *cauſa objectiva* propter quam credimus Scripturæ divinitatem, reſpondetur eſſe ipſum Dei Verbum per notas ſuas inſitas; ſi verò quæſtio eſt de *cauſa efficiente* per quam & cujus vi credimus, dicitur eſſe Spiritus S. qui virtutem credendi nobis indit, atque ita veriſſimè dicimus Scripturam demonſtrari ex Spiritu, id eſt per ejus virtutem & efficaciam, quæ fidem

dem ingenerat in animis nostris, quia verò facilè quis & se ipsum & alios decipere posset jactando Spiritum illum quem non haberet tamen, ideo ut quis persuadeatur de veritate illius Spiritus debet probari ex Scriptura ipsa, quatenus ipsa varias notas & criteria nobis subministrat, ex quibus dignoscimus an Spiritus ille qui in nobis est verè sit ex Deo necne, an Spiritus Christi an verò mundi; sic *Scriptura* probat *Spiritum* non *effectivè*, sed *objectivè* per rationes & argumenta quæ in ea elucent.

XXII. Unde jam luculenter colligitur Nos neque in fidei nostræ resolutione progredi in infinitum, neque in Circulo agitari; Nam quoad prius, non potest dari progressus in infinitum, quia sistimus tandem in quodam ultimo credibili quod non propter aliud, sed propter se creditur, nimirum in ipsa S. Scriptura, quæ creditur esse Verbum Dei non propter aliud, sed propter se: Posterius etiam patet, quia diversa quæstio est, quando enim probamus *Scripturam* ex *Spiritu*, hoc fit per modum *causæ efficientis*, quando verò probamus *Spiritum* ex *Scriptura*, progredimur per viam *causæ objectivæ*. In prima quæstione quæritur qua facultate credamus, sive sub qua dispositione in subjecto seu *per quid* credamus; in altera verò *quo argumento*, sive sub qua formali ratione in subjecto, vel *propter quid* credamus; Quare, cùm diversæ sint quæstiones, nunquam petitur principium, vel ab eodem ad idem fit processus, fides enim tandem resolvitur diversimodè in utrumque istud principium, in *Scripturam* tanquam in *causam objectivam*, seu formale objectum suum & primum credibile, quod Stapletonus vocat *principium doctrinale*; in *Spiritum* verò tanquam in *causam efficientem* principalem; si quæris unde norimus Scripturam esse divinam id est quâ vi & facultate, respondeo, per Spiritum Sanctum, qui testatur in corde nostro; si instas, unde norimus nos habere Spiritum S. id est, quo argumento, respondeo, ex variis illis characteribus & effectis quæ in Scriptura Spiritui S. tribuuntur, quæ quum in nobis deprehenduntur, inde certò colligimus Spiritum in nobis esse; Si quæras ulterius unde sciamus tales effectus in nobis esse, non jam itur ad Scripturam quæ neminem nominat, sed hærendum in interna visione cordis, & in operatione Spiritus, cujus præsentia non potest aliter demonstrari quàm à posteriori, ut vitam suam homo ex sensu & motu cæterisque vitalibus operationibus bene deprehendit: Si verò ex altera parte quæris unde sciam Scripturam esse αὐτόπιστον sive quo argumento & propter quid? respondeo quia Scriptura est Verbum Dei, si instas, unde sciam Scripturam esse Verbum Dei? non dicam jam id cognosci ex Spiritu, quia Spiritus est causa efficiens tantùm, non objectiva, sed ex criteriis & notis cœlestibus quibus insignitur, nec ultra tendimus: nam si quis urgeat denuò unde radios illos & notas perspiciamus, id est quo argumento, respondeo, eum absurdè facere, nihil enim est in hoc ordine argumentorum sive rationum in objecto superius, & rationes rationum perpetuò quærere dementis est, non secus ac rogare qua luce videamus lucem: ita immediatè & propter se

in

in genere causæ objectivæ creditur Verbo, quamvis ad hoc credendum maximè necessaria sit interna illa operatio Spiritus Sancti, qui intellectum efficaciter movet in genere causæ effectivæ, ad credendam Scripturæ authoritatem: quemadmodum assentimur scientiarum principiis propter se, licet ad illum assensum producendum necessarius sit habitus ille mentis qui habitus principiorum & intellectus dicitur; quæ luce meridiana clariùs evincunt, malè nobis Circulum impingi, quia probamus divinitatem Scripturæ *per Spiritum* non *propter eum*, sed veritatem Spiritus probamus *ex Scriptura objectivè*, non *per eam efficienter.*

XXIII. Dices, sed multi tamen ex Orthodoxis videntur ita Testimonium Spiritus contradistinguere Testimonio Ecclesiæ, ut ejusdem ordinis & speciei testimonium intelligant, hoc est in genere causæ objectivæ, non efficientis tantùm; Vide *Withak.* controv. 1. q.3. c.11. *Chamier.* lib.6. cap. 1. nec aliud sibi vult *Confessio* Gallicana art. 4. *hos libros agnoscimus*, inquit, *esse Canonicos, hoc est, ut fidei nostræ normam & regulam habemus, idque non tantùm ex communi Ecclesiæ consensu, sed etiam multò magis ex testimonio & intrinseca Spiritus S. persuasione, quo suggerente docemur illos ab aliis libris Ecclesiasticis discernere, qui ut sint utiles, non sunt tamen ejusmodi ut ex iis constitui possit aliquis articulus fidei.* Respondeo 1. Si sint qui opponere voluerint Spiritus testimonium internum seu vim illam vorticordiam quâ efficaciter in nobis producit fidem testimonio Ecclesiæ quasi ejusdem ordinis & speciei, minùs accuratè omnino locuti sunt, siquidem non quæritur hîc inter nos & Pontificios, An testimonium Spiritus sive vis ejus & efficacia requiratur ad cognoscendam & probandam Scripturæ divinitatem, hoc enim ultrò largiuntur nobis Pontificii, nec negare quisquam potest, nisi in castra Pelagii apertè transire voluerit; Sed tantùm An Ecclesiæ testimonium sit medium & motivum illud præcipuum & infallibile propter quod Scripturæ credimus, An verò aliud quodpiam magis principale requiratur? Itaque qui multùm operæ collocant in corrogandis Scripturæ locis & argumentis quibus probent Spiritum hîc necessariò intercedere debere, non videntur præcipuum quæstionis cardinem attigisse, qui non in eo positus erat, An Spiritus opera necessaria esset ad credendum; Sed an Spiritus ad persuadendam hanc authoritatem uteretur vel testimonio Ecclesiæ tantùm, vel primariò, quod contendunt Pontificii, an potiùs rationibus ex Verbo petitis, quod volunt Orthodoxi. 2. *Testimonium Spiritus* vel *latè* sumitur vel *strictè*; *strictè* prout notat tantùm vim illam divinam quæ efficaciter producit in nobis fidem: *latè* quatenus cum virtute illa efficaci conjungitur ratio & motivum quo utitur ad persuadendos animos nostros de rei alicujus veritate; priori modo induit tantùm notionem *causæ efficientis* per quam credimus; posteriori etiam *objectivè*, quæ duo quia semper in hoc testimonio Spiritus connectuntur, siquidem non aliò tendit ejus operatio in nobis quàm ut potenter applicet mentibus nostris veritatem cœlestem in Verbo traditam, adeo-

que

que radios illos in ea circumfulgentes majestatis, sublimitatis, efficaciæ, veritatis, sanctitatis, &c. altè imprimat, hinc factum ut nonnulli in Spiritus testimonio utramque illam σχέσιν conjunxerint tum objectivam tum efficientem: Atque hoc sensu Confessio Gallicana intelligenda est, cùm ait *non tantùm ex communi Ecclesiæ consensu, sed etiam multò magis ex testimonio & intrinseca persuasione Spiritus sancti libros sacros agnosci Canonicos*; nam per *Spiritus testimonium* non intelligit tantùm vim efficacem quâ fides efficienter producitur, sed propriè rationem & motivum verbi quo utitur Spiritus ad persuadendum hanc veritatem, scilicet doctrinam ipsam cœlestem cordibus applicatam per Spiritum, oppositè ad rationem naturalem & sensum ac judicium humanum quod plane in istis mysteriis dignoscendis cæcum est 1. Corinth. II. 14. Quando verò *strictè* testimonium Spiritus sumitur pro ea efficacia gratiæ quæ se tenet *ex parte subjecti* seu potentiæ intellectivæ, quæ habilis & apta redditur ad ea percipienda quæ proponuntur & quæ posita est in infusione habitus fidei, & collatione auxilii specialis ad credendum necessarii, tunc habet tantùm rationem causæ efficientis, non objectivæ, nec bene contradistinguitur testimonio Ecclesiæ.

XXIV. Antequam finis sit, breviter diluenda est criminatio duplex, quâ vulgò gravari solet doctrina Orthodoxa circa hunc *Spiritum* 1. quod sit *fanaticus* & *Anabaptisticus* 2. quod sit *privatus*. Nam prius illud vehementer falsum est & calumniosum, quippe Fanatici Spiritum divellunt à Scriptura, & indulgent revelationibus quibusdam extraordinariis & ἐνθουσιασμοῖς: At Spiritus istud testimonium quo contendimus persuaderi nobis Scripturæ divinitatem, non infert novam aliquam & extraordinariam revelationem immediatè à Spiritu S. profectam sine Verbo; imò nihil aliud est quàm revelationis in ipsa Scriptura factæ ex parte objecti potens & efficax applicatio & impressio: ita ut neq; Spiritus sine Scriptura, nec Scriptura sine Spiritu hîc veniant attendenda, sed indivulso nexu conjungenda sint ex fœdere Dei, If. LIX. 29. *Verbum quod posui in ore tuo & Spiritus qui est in te non recedent, &c.* Verbum proponitur extrinsecus, Spiritus intus operatur, Verbum movet & suadet, Spiritus permovet & persuadet, illud est instar seminis in terram projecti, iste instar virtutis vivificæ quâ radicatur in nobis & germinat: Nec aliud innuit Christus Joh. XVI. 14. cùm ait Spiritum de suo accepturum, *de meo accipiet*, inquit, *& annunciabit vobis*, ut enim Spiritus S. operatio quatenus est *Paracletus* & Consolator non aliò tendit, quàm ad applicationem beneficiorum Christi: ita non aliò refertur ejus testimonium quatenus est *Doctor veritatis* quàm ad obsignationem doctrinæ ipsius in Euangelio traditæ. Cùm ergo Spiritus de quo loquimur à Scriptura nunquam aberret, sed ad Scripturam ducat, & in ea explicanda totus occupetur, patet non sine insigni calumnia Anabaptisticum & fanaticum dici.

XXV. Sed non minori injuria *privatus* & proprius dicitur, ut Stapleton. *privatum* superbiæ *Spiritum* à nobis jactari clamat, & alii subinde oggerunt nos contra

tra Petrum 2^a cap. 1. 20. Prophetiam facere ἰδίας ἐπιλύσεως. Resp. *Privatus* enim *Spiritus* bifariam dici potest vel *originaliter* vel *subjectivè*, vel ratione *principii* à quo oritur, vel ratione *subjecti* & potentiæ cui inhæret, vel pro genio & arbitrio cujusque, vel pro Dei dono singulis fidelibus proprio. Posteriori sensu damus *Spiritum proprium* & *privatum* dici posse, quia singulis credentibus datur & in iis manet; Sed priori nequaquam, quia non à nobis oritur privatim, sed dispensatur communiter à Christo toti Ecclesiæ, nec enim spiritum jactamus qui proprius sit fœtus liberi nostri arbitrii, sed qui Christi singulare donum est: Ut ergo solem malè privatum dixeris quia neminem illuminare potest qui non intus apud se recipiat ejus lumen, ita non meliori jure spiritum nobis omnibus à Christo datum ad nos illuminandos privatum vocabis, quia non extrinsecus tantùm afficere, sed in unoquoque fidelium sedem suam eligere debet: Idem de fide statuendum est, nam licet *fides subjectivè* considerata, & *quâ creditur* propria sit uniuscujusque, quia justus *fide sua* non aliena vivit; tamen fides *objectivè* seu *quæ creditur* communis est omnium, eadem enim Veritas cœlestis, idem Verbum utrobique fidem nostram fundat quod ab omnibus fidelibus ex æquo recipitur. Nec aliò pertinet locus Petri supra citatus. *Hoc primò scientes quod omnis prophetia Scriptura* ἰδίας ἐπιλύσεως οὐ γίνεται; Nam sive ἐπίλυσιν per *impulsum* & *afflatum* exponamus quod Calvino nostro magis placuit, sive reddamus per *interpretationem* & *expositionem* quæ communior est sententia ἀπὸ τοῦ ἐπιλύειν quod dissolvere & explicare significat, & τῷ פתר Hebræorum non raro respondet, nihil erit quod Pontificiorum causæ faveat; ἰδία enim hæc ἐπίλυσις qualiscunque sit non *subjectivè* est intelligenda, sed *originaliter*, scilicet pro privato hominis arbitrio & mente, per oppositionem ad supernaturalem gratiam & adventitium Spiritus S. donum; in eo enim est Petrus ut doceat fideles veram & certam Scripturæ Propheticæ explicationem de qua in vers. præced. egerat, eam scil. non pendere ab hominis legentis arbitrio & sensu quando aliquid de suo infert in Scripturam, sed ex gratiosa Spiritus S. revelatione; privatam itaque & ex proprii cerebri figmento depromptam interpretationem locum hîc non habere, sed publicam & divinam quæ ex ipso verbo hauriatur, & ipsis scripturis ut ita dicam sit αὐτοφυὴς & intrinseca. Quod confirmat à pari vers. 21. unico scil. authore Prophetiæ, quo modo enim primò proposita fuit Prophetia, eodem etiam exponi debet, idem qui author fuit, solus potest esse optimus & legitimus verborum suorum interpres; solus autem Spiritus Verbum nobis tradidit, *Non enim*, inquit, *libitu hominis allata est Prophetia, sed Spiritu S. acti locuti sunt Dei viri.* Ita quod in vers. præced. dixerat ἰδίαν ἐπίλυσιν, in hoc vocat θέλημα ἀνθρώπου *voluntatem* seu libitum *hominis* non tantùm qui in homine sit; sed qui ab ejus arbitrio oriatur: hoc sensu bene asserit Petrus & nos cum ipso nec ἰδίαν ἐπίλυσιν, nec Spiritum privatum in mysteriorum fidei tractationem inferendum esse; Cæterùm non negat Spiritum S. qui loquitur omnibus in verbo, privatim etiam singulis fidelibus

in

in corde de ejus veritate & divinitate testari; aliàs nec Johannes diceret potuisset 1ª c. v. 6. *Spiritum* testari quod *Spiritus est veritas*, nec Paulus 1. Cor. 11. 12. Spiritum datum esse nobis *ut cognoscamus ea quæ nobis data sunt à Deo.* Observandum tantùm testimonium hoc internum Spiritus cùm sit *practicæ* & *privatæ discretionis*, non *authoritatis publicæ*, non posse urgeri in ordine ad alios, sed tantùm in ordine ad nos ipsos, nec inservire ad *aliorum convictionem*, sed ad *persuasionem propriam*, nam qui mihi sufficit ad plenam verbo fidem faciendam, quia eum novi & in me sentio, nec fallax potest esse ejus operatio; frustra adhiberetur erga alios qui eum in me nec vident nec agnoscunt, nisi eadem vis intus eos afficiat, & argumenta in verbo latentia potenter animis insinuando efficaciter persuadeat. Hactenus ergo conclusum esto & Spiritum & Verbum in hoc negotio à nobis bene conjungi, & bene alterum ex altero probari, nec tamen nisi injustissimè Circulum nobis impingi.

COROLLARIA RESPONDENTIS.

I. *An aliquis detur Controversiarum supremus & infallibilis Judex præter Spiritum S. in Scripturâ loquentem? N. contra Pontificios.*

II. *An detur* Scientia *quædam* media *in Deo, aut* Decretum conditionatum? *N. contra Socinianos & Remonstrantes.*

III. *An voluntas quæ vulgò* signi *& ea quæ* beneplaciti *dicitur inter se pugnent? N. imò nulla est voluntas signi quæ non sit etiam sano sensu beneplaciti.*

IV. *An* Jus *Dei bene distinguatur in* Naturale *&* Positivum, *ita ut quædam bona sint quia Deus vult, quædam Deus velit quia bona sunt?* Aff.

V. *An quia Deus non otiosâ sed efficaci permissione & directione concurrit ad malas hominum actiones possit dici concurrere etiam* effectivè *& peccati author & causa proinde censeri? N. contra Pontificios & alios qui perperam & per insignem calumniam hac blasphemiâ, quam toto pectore execramur, sententiam nostram gravare solent.*

VI. *An* fides *imputetur in justitiam?* D.

VII. *An* fides justificans *&* temporaria *gradu tantùm & duratione, an non etiam specificè & essentialiter distinguantur?* N. *prius. Aff. post.*

EXERCITATIO THEOLOGICA TEXTUALIS

DE

CONCORDIA PAULI ET JACOBI IN ARTICULO JUSTIFICATIONIS.

Respondente ABRAHAMO PELEO *Viviacensi.*

THESIS PRIMA.

CUM nullum in momentosissimo *Justificationis* Articulo & gravissimâ quæ nobis super hoc cum Pontificiis intercedit Controversiâ, plausibilius pro *Justificatione operum* argumentum occurrat celebri Jacobi loco c. II. nullum certè vel frequentiùs vel acriùs urgeri ab Adversariis soleat; operæ pretium aliquod facturos Nos sumus arbitrati, si paulò accuratiùs velitatione hac Academicâ in illum locum inquirentes, neque ipsum Sophistis ullatenus favere, nec quicquam à verâ & genuinâ Justificationis gratuitæ doctrinâ à Paulo traditâ alienum continere cum bono Deo demonstraverimus.

II. Ut ergo commodè disquisitio hæc institui possit, primò Difficultas ipsa proponenda est, tum expendendi varii vel solutionis vel conciliationis modi. Difficultas per se patet; nam cùm Paulus passim in Epistolis suis Justificationem fidei sine operibus tribuere soleat ut Rom. III. 28. Gal. II. 16. Eph. II. 8. 9. Jacobus tamen expresse illam transcribit operibus c. II. 24. *Videtis E. quod homo justificatur ex operibus & non ex fide solùm:* Neque in thesi tantùm hæc *ἀντιλογία* videtur occurrere, sed & in hypothesi respectu Abrahami credentium Patris, nam quod Paulus constanter de eo prædicat fuisse ipsum sola fide & non operibus justificatum Rom. IV. 2. 3. juxta priscum Oraculum *credidit Abraham Deo & illi imputatum est ad Justitiam*; hoc ipsum apertè negare videtur Jacobus c. II. 21. *Abraham Pater noster nonne ex operibus Justificatus est oblato filio suo Isaaco supra altare?* unde statuendum videtur, vel Jacobum repugnare Paulo, vel Paulum non ita præfractè Justificationem fidei tribuere, quin possit etiam & debeat operibus tribui ex Jacobo quod vellent Pontificii.

III. Hæc

III. Hæc ſanè prima fronte planè ἀσύστατα videntur niſi accedatur ad ſententiam Adverſariorum: Sed videntur tantùm, nihil enim tale eſſe reipſa jam ſumus clariſſimè oſtenſuri. Non nos equidem latet quoſdam vel propter unum hunc locum totam Jacobi Epiſtolam ex Canone expungere voluiſſe, & ad libros Apocryphos referre, quaſi non poſſet ullatenus Jacobus cum Paulo & reliquâ Scripturâ in negotio Juſtificationis conciliari, quâ in ſententiâ fuerunt *Centuriatores Magdeburgenſes Cent.*1. *lib.*2. *c.*4. poſt *Lutherum* Magiſtrum ſuum, quem in primo certaminis cum Pontificiis fervore iniquiorem fuiſſe huic ſcripto conſtat; negavit enim eſſe Epiſtolam verè Apoſtolicam; imo eo uſque proceſſit ut *Stramineam* appellarit, non abſolutè ſed comparatè præ Paulinis, quod tantopere Pontificii exagitarunt, quamvis non duriùs quàm Euſebius multò prius ita ſit locutus, & poſtea re meliùs perpensâ duriora hæc verba deleverit, & Judicium ſuum de hac Epiſtolâ correxerit, ut editiones poſteriores Bibliorum Germanicorum teſtantur; Nec tantùm inter Euangelicos reperti ſunt qui de authoritate hujus Epiſtolæ dubitarint, fuerunt etiam & inter Pontificios, *Cajetanus* præcipuè qui in eodem luto hæſiſſe videtur, ut apparet ex indice errorum illius quem Catharinus collegit; Utriſque verò præiviſſe videntur *Euſebius* & *Hieronymus* qui hanc Epiſtolam jam olim à nonnullis νοθεύεσθαι *pro adulterina habitam* eſſe ſcribunt, *Euſeb. lib.*2. *hiſto. Eccleſ. c.* 23. *Hieron. in Catal. Script. Eccleſiaſticorum.*

IV. Sed hoc eſt nodum ſecare, non ſolvere, neque iſtius loci tanta videtur eſſe difficultas ut cogamur eò devenire, & Epiſtolam quæ ſe tot κριτηρίοις & in ſtylo & in doctrinâ verè divinam prædicat propter leves ſcrupulos ſtatim pro ψευδεπιγράφῳ vel ſaltem libro Apocrypho & dubiæ fidei habere debeamus; facilè enim conciliatio inſtitui poterit, ſiquidem accuratè utriuſque Apoſtoli & ſcopus & verba expendantur, quod ut clariùs fiat, primò omnium refellendæ erunt Pontificiorum gloſſæ qui hanc conciliationem tentarunt infeliciter; deinde afferenda erit vera & genuina conciliationis ratio, & à cavillis Adverſariorum vindicanda.

V. Pontificii non eodem modo omnes hîc ſeſe comparant ad hanc tollendam ἀντιλογίαν. Plerique putant commodiſſimè nodum poſſe ſolvi diſtinctione *Juſtificationis primæ & ſecundæ*; duplicem enim vulgo conſtituunt, primam qua homo ex injuſto fit juſtus; ſecundam quâ ex juſto fit juſtior per juſtitiæ incrementum, illam quæ peragitur per infuſionem habitus fidei & charitatis, iſtam, quæ per exercitium harum virtutum & bona opera promovetur; illi præparationes & merita congrui præſtruunt, iſti merita condigni ſubſternunt. Paulum ergo volunt loqui de Juſtificatione primâ formali per habitum charitatis & hanc negare operibus; Jacobum verò de Juſtificatione actuali per bona opera, & hanc tribuere operibus. Sic *Tridentinum Conciliabulum ſeſſ.*6. *c.*10. *Bellarmi. de Juſtif. lib.*II. *c.*16. *& li.*IV. *c.* 18. *Nos igitur dicimus Paulum loqui de prima Juſtificatione*

qua homo ex impio fit justus, Jacobum de secunda qua Justus efficitur justior. Sic alii bene multi ex illa communione.

VI. Verùm σοφὸν hoc φάρμακον difficultati mederi nequit, nec adversantes sententias bene componere; Nam distinctio hæc Justificationis vanissimum est ingenii ipsorum figmentum quod nec cum Scriptura nec cum recta ratione stare potest; Primò supponitur falsa hypothesis quod πρῶτον ψεῦδος est Adversariorum *Justificationem* scil. esse *actum physicum* qui in infusione habituum consistat, cùm constet ex Scriptura *actum* esse merè *forensem* & judicialem qui non *in nobis inhærenter*, sed *pro nobis* & *de nobis* coram Deo *relative* perficitur, utpote qui situs sit in remissione peccatorum & imputatione Justitiæ Rom.IV.5.6.7. unde condemnationi & accusationi opponitur, Rom.VIII.34. & per processum Judicialem describitur Rom. III. 22. Rom. IV. &c. Secundò confunditur *Justificatio* cum *sanctificatione*, nam quod illi vel de infusione charitatis, vel de ejusdem incremento per bona opera loquuntur, pertinet quidem ad alterum illud beneficium Christi quod in regeneratione situm est, quæ cùm paulatim & successivè tantùm perficiatur, paulatim augeri & crescere debet, ita ut fideles de luce in lucem, de robore in robur, de gloria in gloriam progrediantur & virtutem virtuti addentes 2.Pet.1. crescant in omnibus in eo qui Caput est Eph. IV. 15. sed nihil commune habet cum Justificatione forensi quæ uno actu apud Deum semel peragitur, unde etsi ejus *sensus* potest in nobis vel major vel minor fieri pro vario hominis statu, quò videtur respicere locus Apoc.XXII.11. *qui justus est justificetur adhuc*, *Jus* tamen ipsum semel collatum idem semper manet ἀμεταμελήτως nec augeri potest aut minui. Tertiò falsò Justificationem primam de qua Paulum locutum fuisse volunt adscribunt charitati, cùm ipse constanter fidei, nunquam verò charitati eam tribuat. Quartò duæ istæ Justificationes se mutuò elidunt, prima evertit secundam, secunda enervat primam; nam si per primam perfectè sumus Deo reconciliati, & in statu felicitatis constituti, quid opus est secunda? si secunda necessaria est E. prima non verè nos justificaverit, & sic ne Justificationis quidem nomen merebitur; primam autem absolutam esse omnibus numeris & perfectam ex adjunctis & effectis patet, quia pacem conscientiæ post se trahit Ro. V.1. gloriationem apud Deum ibid. vs.2.12. felicitatem & salutem omnimodam Rom.IV.6.7. Quintò sic non tantùm duæ statuendæ essent Justificationes, sed multo plures, prout enim varii sunt & penè infiniti gradus incrementi Justitiæ, cur non pariter tertia, quarta & quinta & sic deinceps pro variis illis gradibus admitteretur Justificatio? Sextò contumeliosum est in sanctissimum meritum Christi, asserere secundam Justificationem quæ in nostris operibus consistit, majorem, auctiorem, digniorem esse apud Deum, quàm primam quæ solo Christi merito nititur, & quidem non primam, sed secundam Justificationem mereri vitam æternam; Ita scil. meritum Christi deprimitur & superbiæ venenum ad gloriandum coram Deo cordibus hominum afflatur, dum liberum arbitrium gratiæ

coope-

cooperari in hac justificatione fingitur, sic *opera nostra meritum* Christi, vel *superabunt* quod blasphemum, vel *perficient* quod ridiculum.

VII. Quamvis verò daremus quod falsissimum est, distinctionem hanc ex Scriptura probari posse, certum tamen est eam huic Jacobi loco applicari non posse nec debere. Primò quia loquitur quidem de Justificatione, sed de Justificationis incremento verbum nullum facit, unde perperam illi hæc affingitur sententia. Secundò quia ex serie patet eum verba facere de homine qui fidem jactans sine operibus se existimet per eam solam justificari; ostendit verò inanem esse hanc gloriationem, fidem enim illam *mortuam* esse quæ careat operibus, & necessariò opera requiri ad id ut justificetur; at si mortua censetur fides sine operibus, mortuus pariter censendus est spiritualiter qui illam sibi tribuit, atque ita non potest justior fieri per opera, sic enim supponeretur jam habere aliquam justitiam, quam nullam habet tamen, sed justus tantùm reddi dum per opera talia justificatur. Tertiò si vera esset illa conciliatio, sequeretur Abrahamum simul eodemque tempore fuisse utroque modo justificatum; at posterius ex istis absurdum foret, quia sic opera fidei utramque justificationem præcederent, quod ipsi Adversarii negant. Consequentia patet ex Jac. II. 23. ubi inquit, *tum impletam fuisse illam Scripturam asserentem Abrahamum Deo credidisse & illi hoc imputatum esse ad justitiam, quum Isaacum obtulit in sacrificium* id. quum ex operibus fidem suam ostendit; unde ita colligere liceret conferendo Jacobum cum Paulo, Quando Abrahamo fides sua ad justitiam imputata est, tum justificatus est absque operibus ex Paulo ad Rom. ac proinde primâ illâ Bellarmini Justificatione; At quando per bona opera, & nominatim per filii sui oblationem fidem suam demonstravit, tum fides ejus ipsi ad Justitiam imputata est ex Jacobo; E. tum etiam justificatus absque operibus ac proinde simul & per opera fidei, & absque operibus ex fide justificatus est in secunda. Quartò Omne opus justum & vitæ æternæ meritorium est ex fide, teste Adversario qui asserit li. 4. c. 18. non posse quemquam ea edere opera ex quibus coram Deo justificetur nisi priùs à Deo justus fiat primâ illa justificatione quæ est ex fide absque operibus; At illa fides Abrahami quæ illi ad Justitiam reputata est, fuit opus justum & meritorium, proque tali à Deo judicatum & acceptum quæ sunt ipsa Bellarmini verba ibid. unde fides illa debuit esse ex alia fide, & illa deinceps ex alia, eadem enim semper valet ratio, & sic in infinitum; Quum E. justificatus est ex fide absque operibus ut vult Paulus; justificatus est ex operibus ex Bellarmino, ac proinde coincidit utraque hæc quàm statuit Justificatio. Viderunt hoc & ipsi Jesuitæ; Unde *Justinian.* in ep. ad Rom. c. IV. hanc conciliationem rejicit duabus potissimum adductus rationibus 1. quia si locus Gen. XV. agit de prima Justificatione impii ut Paulus docet, necesse est Jacobum abuti hoc testimonio ad Justificationis secundæ naturam declarandam 2. quia non bene Justificationi secundæ tribui potest quod illi tribuit Jacobus quod Abraham per eam dicatur amicus Dei factus, siquidem

jam

jam pridem fuit amicus & Justus. Idem sentit *Estius* in Jac. c. II. non ignobilis ex eadem Societate Scriptor.

VIII. Alii E. Pontificii quibus non placuit istiusmodi commentum, aliam conciliationis viam iniverunt, non distinguendo Justificationem, sed *opera* quæ fiunt *ante & post fidem*, Paulum negare quidem nos justificari operibus, sed iis quæ præcedunt fidem & quæ facta solius naturæ viribus sine gratia Christi, qualia Gentiles exercebant & jactabant Judæi, Jacobum vero Justificationem tribuere operibus, sed iis quæ fidem sequuntur & fiunt per gratiam Christi. Itaque nullam hactenus inter eos esse repugnantiam. Hæc est frequentissima distinctio apud eos quâ conantur eludere loca omnia Paulina quæ adducere solemus contra Justitiam inhærentem sive Justificationem ex operibus, quam ex Lombardo & Thoma haustam retinent omnes fere recentiores *Bellar. Becan. Alphonsus à Castro, Salmero*, alii, *Justinian.* verò peculiariter, *Estius, Tirinus* illam urgent ad istorum locorum conciliationem.

IX. Sed non commodior est hæc solutio præcedenti: Primò quia falsissima nititur hypothesi Paulum nimir. in Disputatione sua excludere tantùm irregenitorum opera quæ fiunt ante fidem, non verò alia quæ à renatis fiunt illamque consequuntur; At contrarium patet innumeris argumentis: primò dicimus cum Salmerone dum ipse rejiciebat distinctionem operum cærimonialium à moralibus quæ ab aliis afferri solet, *non esse limitandum quod Apostolus non limitavit*, sed Apostolus absolutè & simpliciter excludit à Justificatione opera omnia absque ulla restrictione & limitatione E. non quædam tantùm, sed omnia intelligit. Secundò operibus malis nihil necesse fuit tanto molimine justificationem detrahere, hoc enim apud omnes fuit in confesso; at omnia opera sine fide facta mala sunt, siquidem teste Apost. *quicquid fit sine fide peccatum est*, Rom. XIV. 25. Tertiò sic intelligenda est exclusio operum apud Paulum ut omnis excludatur gloriatio Rom. III. 27. At nisi simpliciter omnia omnino excludantur opera etiam facta post fidem, non erit exclusa gloriatio, siquidem opera illa finguntur procedere simul cum gratia ex virtute liberi arbitrii, & statuuntur esse merita condigni, at ubi est meritum aliquod ibi est gloriatio *si Abraham ex operibus justificatus est habet de quo glorietur* Rom. IV. 2. Quartò Exempla à Paulo allata Abrahami & Davidis Rom. IV. non sunt de ipsis ante conversionem & fidem, sed de iis jam conversis; si de Abrahamo locutus fuisset cùm primùm ex Ur Chaldæorum evocatus est aliqua cum veri specie exclusiva posset restringi ad opera quæ vocationem ejus præcesserant, sed loquitur de eo jam converso & in medio pietatis curriculo constituto, in quo procul dubio multa jam bona opera ediderat, & tamen cùm quærit rationem justificationis ejus, pronunciat non operanti sed credenti fidem imputatam fuisse ad Justitiam, Sic David quum μακαρισμὸν hominis prædicat in remissione peccatorum, & deprecatur judicium Dei Ps. XXXII. 1. & CXLIII. 2. non loquitur de se ut infideli & irregenito,

genito, sed fideli jam & converso; Sic Paulus ipse non tantùm de operibus præcedentibus conversionem suam factis in Pharisaismo dixit ea ducere se detrimenta & pro nihilo habere, sed & de cæteris omnibus quæ ab ipso ut Christiano proficisci poterant, postquam enim dixit vers. 7. *quæ mihi erant lucra duxi damnum propter Christum*, loquens in præsenti inquit, ἀλλὰ μὲν οὖν γε ἡγοῦμαι ζημίαν εἶναι non tantùm illa abjicio, *sed etiam hæc omnia reputo damnum esse*, *&c.* Phil. III. 8. Quintò id ipsum etiam colligitur evidentissimè ex scopo Epist. ad Gal. & statu quæstionis quam persequitur Paulus; neque enim quæstio erat an solis operibus ante fidem & sine Christo possent justificari, quod pertendebant Judæi qui Justitiam suam coram Deo stabilire satagebant, sed an opera conjungenda essent cum fide in articulo Justificationis, quod urgebant Pseudo-Apostoli & alii falsi fratres Judaizantes, nam certum est ex serie orationis & scopo epistolæ eos adversus quos disputat Apost. non fuisse puros Judæos, sed tales qui Christianismum professi Legem cum Euangelio, vires humanas cum gratia Dei, opera cum fide in Justificationis negotio conjungere nitebantur; nam si cum apertis Judæis res illi fuisset, minus solida & firma viderentur pleraque ejus argumenta quum ita concludit, *si per Legem Justitia*, E. *Christus frustra mortuus est*, Gal. II. 21. *si ex Lege hæreditas*, E. *non ex promissione*, Gal. III. 18. &c. quod haud gravatè concessuri erant Judæi, sed cùm adversus Semi-Judæos & Pseudo-Christianos disputet firmissima est istius argumenti consecutio, quia ne minima quidem officii à Christo præstiti pars nostris quibuscunque operibus tribui potest, quin gratia desinat esse gratia.

X. Sextò, si non excludantur omnia omnino opera etiam renatorum quæ fidem sequuntur, non poterit constare antithesis quam toties urget Paulus inter duo fœdera, Legale & Euangelicum, ut planè ἀσύστατα & incompatibilia, quia in illo obedientiâ propriâ, in hac alienâ & imputatâ justificamur Ro. IV. 5. & X. Gal. III. 12. Phil. III. per illud in nobis, per istud in Christo 2. Cor. V. 21. Jam verò si per opera etiam justificamur in fœdere gratiæ, utique perperam Ap. hunc justificationis modum tanquam fœderis Legalis proprium constanter Euangelico detraxit, sic enim non minus sub Euangelio quàm sub Lege per opera justificaremur. Septimò si ea fuit Pauli sententia quæ illi tribuitur ab Adversariis excludendi scil. tantùm opera naturæ & ante fidem, mirum est quod Apost. toties tam disertè & constanter fidem opponit operibus, nunquam verò *opera naturæ*, *operibus gratiæ*, quod tamen imprimis fecisset ad ejus propositum ad declinandam invidiam quâ gravari solebat, nam ipsius Adversarii ejus doctrinam ex eo potissimùm traducere solebant, quasi laxaret habenas carni & peccatorum esset pulvinar gratuitam peccatorum remissionem promittendo, si itaque credidisset Justificationem fieri ex operibus gratiæ, nonne proclive illi fuisset respondere se non negare simpliciter Justificationem ex operibus, sed tantùm ex operibus naturæ sine fide factis, Cùm verò toties tam disertè & constanter

Apoſt. Juſtificationem fidei tribuat & adimat operibus, nulla unquam adhibita exceptione aut diſtinctione operum, liquidum eſt eum omnia omnino opera ab hoc negotio excluſa voluiſſe; Ex quibus, ne plures rationes congeramus quæ ad evertendam hanc Adverſariorum hypotheſim afferri poſſent, ſatis conſtat non poſſe hac viâ tolli repugnantiam inter Apoſtolos, cùm Paulus utraque opera & naturæ & gratiæ complexus fuerit: Accedit etiam quod neque admiſsâ hac gloſsâ Jacobus cum ſe ipſo conſentire videretur, dum ait Scripturam quæ deſcribit Juſtificationem fidei Abrahami impletam fuiſſe cùm obtulit filium ſuum; nam duobus modis tantùm hoc intelligi poteſt, vel ut ſenſus ſit Abrahamum credidiſſe & ejus fidem imputatam fuiſſe in partem Juſtitiæ, vel in ſolidam & plenam juſtitiam; ſi poſteriori ſenſu intelligatur cadit Adverſariorum ſententia, nam ſi fides pro ſolida juſtitia reputata eſt, nihil opus fuit operibus; ſi priori non minus abſurda erit ratiocinatio, Scriptura teſtatur Abrahamum fuiſſe quadantenus Juſtificatum cùm credidit, E. hoc teſtimonium Scripturæ impletum eſt cùm offerret filium, nulla verò hîc eſt cohæſio & dependentia; Ne jam dicamus perperam Juſtitiam hominis in partes dividi, quaſi poſſet dici imputari ad Juſtitiam quod locum Juſtitiæ tantùm partialis & imperfectæ obtinet.

XI. Miſſis ergo Pontificiis qui cæco errorum ſuorum præjudicio faſcinati verum nec vident nec videre volunt, & nihil aliud agere videntur, quàm ut quibuſcunque poſſunt modis τῇ ὑποθέσει δουλεύωσι; Age videamus quid hac in parte ſtatuant Orthodoxi; Diverſimodè enim ſcrupulum hunc tollere etiam ſategerunt. Quidam diſtinguendo *Juſtificationem coram Deo* & *coram hominibus*, ita ut de illa Paulus, de hac verò Jacobus loquatur. Alii diſtinguendo *opera* quæ vel *propriè* ſumi poſſunt, vel *metonymicè* pro cauſa ſua nimirum *fide*, ut Paulus operibus propriè ſumptis juſtificationem detrahat, Jacobus verò eandem illis tribuat, ſed metonymicè intellectis id. fidei vivæ & efficaci; Verùm quia neutra videtur planè ſatisfacere, Non prior, quia ut ex progreſſu patebit aliquid ulterius in Jacobo videtur inſinuari præter oſtenſionem juſtificationis coram hominibus; Non poſterior quia durior eſt & minus uſitata hæc metonymica locutio, nec cum textus circumſtantiis ubi fides & opera diſtinguuntur & præſertim verſ. 22. ſatis conſentire videtur; diſpiciamus an non facilior quædam locum interpretandi, & difficultatem propoſitam tollendi ratio nobis ſuppetat.

XII. Hîc verò duo ante omnia præſtruenda ſunt fundamenti loco: Primò hanc non eſſe veram & realem, ſed tantùm apparentem contradictionem, nam quis dixerit Apoſtolos hoſce qui manus conjunxerant ad cooperandum Gal. II. 9. linguas tamen diviſiſſe ad contendendum? imò cùm idem Spiritus per utrumque Apoſtolum locutus ſit, qui non eſt *Etiam & Non*, ſed *Etiam in Chriſto* 2. Cor. 11. 9. id conſtantiſſima veritas, fieri nequit ut quicquam ſibi ipſi adverſum & repugnans aſſeruerit; itaque ſi per Paulum Juſtificationem ſoli fidei, per Ja-

cobum

cobum verò eandem & operibus acceptam refert, illud utique intelligendum est κατ' ἄλλο ἢ ἄλλο. Secundò tenenda etiam est Theologorum regula *nullum esse fidei dogma quod non alicubi in Scriptura claris & perspicuis verbis proponatur*, nam ut benè August. de doctr. Christi. l.2. c.6. *magnificè & salubriter Spiritus S. Scripturas ita modificavit ut locis apertioribus fami occurreret, obscurioribus verò fastidia detergeret, nihil enim ferè de illis obscuritatibus eruitur quod non planissimè alibi dictum reperiatur*, perspicuitas verò illa quærenda est potissimùm iis in locis ubi argumentum tractatur ex professo & tanquam in propriâ sede suâ; Unde quum quæstio circa tale aliquod dogma oritur recurrendum est ad illa loca, ut ex iis de cæteris judicium fiat in quibus Scriptores sacri forte obscuriùs vel saltem obiter tantùm & aliud agendo de eodem verba fecerunt; Cùm ergo quæstio sit de momentosissimo Religionis nostræ articulo videndum imprimis ubi dogma istud expresse & velut in propria sede tractetur; Constat autem, & nemo ut opinor diffiteri audebit argumentum hoc propriissimis & clarissimis effatis à Paulo proponi non semel in epist. ad Rom. Gal. & Ephes. ideoque non Paulus ex Jacobo qui semel tantùm & aliud agens justificationis meminit, sed potius Jacobus ex Paulo exponendus, qui toties tamque perspicuè mentem suam hîc aperuit; videndumque diligenter ne quid in enodatione loci Jacobi afferatur quod analogiæ fidei in hoc articulo à Paulo constitutæ repugnet; Hoc verò facilè fieri poterit si quatuor hæc diligenti examine ponderemus I. Occasionem & *Scopum* utriusque Apostoli II. Nomenclationem *fidei* quæ utrobique usurpatur, III. Vocabulum *Justificationis* de quâ fit mentio. IV. σχέσιν variam *Hominis* qui justificatur, Ex hisce enim quatuor plenam Jacobi cum Paulo conciliationem pendere arbitramur.

XIII. Hîc E. obversari primò illud debet Hilarii *Intelligentiam dictorum ex causis sumendam esse dicentium*; ex varia enim sermonis occasione, varius oritur loquentis scopus & diversus loquendi modus, ut aliter Christus loquitur, ad præfractos & superbos Pharisæos, aliter ad auditores cupidos veritatis & demissos, aliter Paulus se comparavit cùm Timotheum in gratiam infirmorum circumcidit Act. XVI. vers. 3. aliter cùm Titum ob falsorum fratrum contentionem circumcidi noluit, Gal. II. 3. Ita hîc occasio & scopus utriusque Apostoli mirum quantam lucem inferat huic negotio. Et ad Paulum quod attinet *Scopus* ejus in Epistolis suis non est obscurus, nimirum ut potissimùm illi certamen fuit cum Pharisæis & Pseudo-Apostolis qui merita sua & Justitiam vel pro gratia substituebant, vel cum gratia conjungebant; ita in eo totus fuisse videtur ut justificationis veram rationem & causam declararet, eamque gratiæ in solidum per fidem apprehensæ nullis autem operibus nostris quæcunque tandem illa sint transcriptum iret; in eumque finem adducit exempla Abrahami & Davidis qui non alio modo justificati sunt: Jacobus verò longè aliud intendit, aliud quippe hominum genus aggreditur Epicureos scilicet & Libertinos qui

verbo & ore tenus fidem Christianam professi, vitâ & factis eandem abnegabant, atque ita gratiam Dei in carnalem licentiam & profanam peccandi securitatem convertebant, acquiescentes interim in tali fidei simulachro quasi propterea essent omnium justissimi; Jacobo ergo propositum est arguere neglectum hunc operum & stultissimum eorum delirium, qui inter Christianos fidem cujus nomen erat illustre externâ tantùm specie & professione metiebantur, fidem jactabant, opera negligebant. Hi autem quia Justificationis fidei nomine abutebantur, & ex sententiâ Pauli perperam intellecta, nec non ex Abrahami exemplo studium bonorum operum ceu inutile & supervacaneum susque deque habebant, Jacobus eodem exemplo in illos rotorto inanem illam jactantiam contundit, ut ne sola professio tantùm sufficere, vel in ea vera fides sita existimaretur. Vidit hoc Aug. in Ps. XXXI. *Jacobus*, inquit, *vult corrigere eos qui male Paulum intelligendo, nolebant bene operari de sola fide præsumentes.* Itaque adversus utrosque sicut contraria planè fuit controversia, contrario etiam modo fuit disputandum; Illi adversus quos disputat Paulus operum Justitiam stabiliebant; Isti cum quibus agit Jacobus, non operum modo justificationem, sed ipsa etiam opera quasi parum homini Christiano necessaria de medio tollebant, sicut E. adversus illos ita defenditur gratuita Justificatio ex fide, ut bona opera non tollantur quin potiùs passim efficacissimè commendentur, sed tantùm Justificandi Vis illis detrahatur; Ita adversus istos liquidum est opera ita stabiliri, non ut justificandi vis illis tribuatur, sed ut vera Justificatio ex illis tanquam ex effectis colligatur, Illic de Causa Justificationis quæritur, hîc de effectis, Illic excluduntur opera tanquam Justificationis causæ, hîc admittuntur tanquam effecta. Illic disceptatur quomodo Justificemur, hîc quomodo justificatos nos esse intelligamus, Illic negantur opera præcedere justificandos, hîc dicuntur justificatos consequi. Illic agitur cum Pharisæis & Justitiariis, hîc cum Epicureis & Profanis. Ergo pro ratione scopi quem intendebant & hominum ad quos scribebant, diversimodè Apostoli mysteria hæc fidei ad institutum suum accommodare debuerunt; Ut enim parùm appositè Paulus opera ursisset adversus Pharisæos qui nihil nisi opera quærebant, Ita frustra Jacobus adversus profanos probasset nos non Justificari operibus, qui opera ne ut Testimonia quidem & effecta justitiæ requirebant, nedum ut plusquam par esset illis tribuerent.

XIV. Ex quibus jam satis liquet nullum hîc esse Jacobo cum Paulo certamen, quandoquidem enim diversum planè scopum respiciebant, diversa itidem ineunda fuit via ut geminum illum errorem & *superbiæ Pharisaicæ* ex operum falsa confidentiâ, & *Profaniæ licentiæ* cum vana fidei jactantia ex cordibus hominum radicitus evellerent. Ut verò ad superbam retundendam eorum arrogantiam qui bona sua opera jactantes iis præsidebant, indeque se justificatum iri præsumebant nullum Abrahami exemplo aptius afferri potuit, qui sanè si quisquam alius mortalium ex bonis operibus quibus ejus vita sancta relucebat, justi-

ſtificari debuiſſet, quod cùm ne ipſi quidem contigiſſe coram Deo doceat Apoſtolus, quanto minus cuiquam ex ejus poſteris hoc idem ſperandum fuerit aut præſumendum? Ita ad larvatam impietatem carnalium hominum retegendam, Rahabæ exemplum inter alia convenientiſſimum fuit, quippe quæ nuper tantùm ad veri Dei cognitionem & cultum converſa & in vera Religione adhuc Neophyta, fidei tamen ſuæ veritatem inſigni illo charitatis & miſericordiæ opere erga veri Dei ſervos comprobavit & teſtata eſt, quanto magis idem Chriſtianos homines deceat in Chriſti ſchola ſub luce & gratiâ Euangelica enutritos?

XV. Quanquam verò *Bellar. lib.*IV. *de Juſtific. c.* 18. nonnihil hîc reponere conetur, dum contendit ſcopum Jacobi fuiſſe non demonſtrare *quæ ſit vera fides*, ſed *fidem veram atque Catholicam ad ſalutem ſine operibus non ſufficere* & fidelem qui bene operatur in juſtitia creſcere, qui malè operatur Juſtitiam amittere, & fidem in eo mortuam & otioſam manere, quod probare vellet, tum ex auctoritate Auguſtini qui lib. de fid. & oper. c.14. docet Jacobi Epiſtolam dirigi adverſus hæreſin tunc recens exortam eorum qui dicebant fidem ad ſalutem ſine operibus ſufficere, tum ex c.1. verſ.23. *Eſtote factores verbi non tantùm Auditores* & c.11.1. ubi hortatur eoſdem ne habeant fidem D. N. in προσωποληψίᾳ. Hoc, inquam, nullius eſt ponderis & facilè retunditur 1. peccatur ignoratione Elenchi, aliud enim eſt loqui de ſcopo totius Epiſtolæ generali, aliud de ſcopo particulari hujus capitis, atque imprimis poſtremæ ejus pericopes, damus enim facilè ſcopum generalem Jacobi in hac Epiſtola non eſſe tantùm oſtendere *quæ ſit vera fides*, ſiquidem conſtat totam Epiſtolam paræneticam eſſe quæ hortatur fideles ad conſtantiam in afflictionibus, perſeverantiam in fide, & profectum in vitâ Chriſtiana; ſed negamus peculiarem hunc ſcopum eſſe iſtius capitis. Imò contrarium evincimus ex ipſo textu ex quo conſtat Jacobum non agere primariò & principaliter de *Juſtificatione*, ſed *de fide* non de *juſtificatione hominis peccatoris*, ſed *de manifeſtatione hominis fidelis*, atque adeo de ipſa fidei demonſtratione. Patet tum ex propoſitione Apoſtolicæ diſputationis, tum ex ejuſdem concluſione, propoſitio duplex eſt, tum remota v. 1. tum proxima verſ.14. Illic inquit, *fratres mei ne ἐν προσωποληψίαις habete fidem Domini noſtri Jeſu Chriſti glorioſi.* Iſthic, *Quæ utilitas fratres mei, ſi quis fidem habere dicat, opera verò non habeat, poteſtne iſta fides eum ſervare?* Ex quibus liquet, de fide tantùm quæſtionem fuiſſe, eâque oſtendenda operibus citra προσωποληψίαν, nam ut in primo verſu docet proſopolepſiam non poſſe cum fide benè conſiſtere ita v. 14. generale notat hypocritarum vitium qui inani fidei jactantia gloriabantur, licet operum curam negligerent, occupans enim objectionem alicujus hypocritæ qui fidem ſolam obtendens, de juſtificatione & ſalute ſecurus videbatur, ait *quæ utilitas fratres mei* &c. In ſequentibus omnes probationes ſuas hinc petit Apoſt. quòd fides abſque operibus nulla ſit, quòd ſit mortua, &c. Concluſio idem oſtendit verſ. 26. *quemad-*

modum enim corpus sine spiritu mortuum est, ita & fides sine operibus mortua est, de fide enim concluditur quæ vera sit & vitalis, non de justificatione, ex quibus liquet verum scopum Apostoli esse docere, non eam esse veram & salvificam fidem quæ per opera se non ostendit de qua gloriabantur isti hypocritæ, sed inane tantùm ejus simulachrum, ut corpus vivum non est quod non respirat: Itaque fideles si velint esse reipsa quod videntur debere in id sedulò incumbere ut fidem suam operibus testatam faciant. 2. Peccatur etiam falsiss. hypoth. nim. fidem quæ operibus destituitur esse veram & Catholicam quamvis ad salutem non sufficiat, cùm tamen Jacobus eam *mortuam* vocet & *Diabolicam*. 3. aliud est ad salutem sine operibus non sufficere, aliud ad salutem acquirendam sive ad justificationem, prius non illibenter concedimus, fidem scilicet non sufficere sine operibus ad salutem possidendam & adeundam, ut qui novimus opera viam esse ad cœlum quam Deus paravit ùt in ea ambulemus Eph.11.10. sed posterius negamus contra Pontificios qui vellent opera fidei adjungere in articulo justificationis; cùm tamen luce meridiana clarius sit Scripturam eam soli fidei tribuere, nec aliter fieri posse quin abrogetur fœdus gratiæ 4. merum est figmentum quod ait Jacobum loqui de incremento Justitiæ, cùm nihil tale vel expressè in ejus verbis contineatur, vel per necessariam & evidentem consequentiam ex illis elici possit.

XVI. Frustra verò ad August. provocat, nam dicit ille quidem temporibus Apostolorum, non benè intellectis quibusdam sententiis Pauli, putasse quosdam ad salutem obtinendam fidem solam sufficere id. solam fidei professionem & præsumptionem, quod patet statim ex ipso loco cùm ait; *Apostolus quum dicit hominem justificari fide sine operibus, non hoc vult ut præcepta & professa fide opera justitiæ contemnantur, sed ut sciat se quisque per fidem posse justificari, etiamsi Legis opera non præcesserint, sequuntur enim Justificatum, non præcedunt Justificandum.* interim tamen fidem hanc nuspiam veram & Catholicam vocat, sed contra *mortuam* disertè dicit & per consequens inanem & ψευδώνυμον, *Quousque igitur*, inquit, *falluntur qui fide mortuâ sibi vitam pollicentur*, Ita Aug. non urget *opera* ut *Justificationis causas*; sed ut *fidei fructus*, ut ibid. testatur. Præterquam quod aliud est, *fidem sine operibus non prodesse*, quod ait August. & nos cum ipso agnoscimus: Aliud *fidem sine operibus non sufficere ad Justificationem*, quod vellet Adversarius, & nos negamus. Nihil Ergo præsidii habet in authoritate Augustini. Nihil etiam eum juvant loca allata, nam ex primo Jac.1.23. colligitur tantùm finis generalis Epistolæ, hortatio scilicet ad sanctitatis studium, quia Lex non Auditores tantùm sed & factores postulat, Euangelium enim cum promissionibus sua etiam habet mandata, ad quorum observationem nos hortatur. Ex altero verò c. 11. 1. nihil potest inferri nisi fidem eam vanam esse quæ laborat prosopolepsiâ, & destituitur charitate seu bonis operibus, quod illud ipsum est quod intendimus.

XVII. Secundò, Præter considerationem scopi, qui utrobique diversus est, distin-

distinguenda etiam est *vox fidei*, quæ aliter à Paulo sumitur, aliter à Jacobo intelligitur; Paulo *fides* veram & vivam fidem designat, Jacobo verò fidem mortuam, larvam tantùm fidei quæ *καταχρηστικῶς* demum nomen hoc sibi vindicat, & quam per meram concessionem, ne de verbis litigare videatur eo titulo insignivit. Paulum enim non aliam quam fidem vivam intelligere, clariùs est quàm ut probatione indigeat, cùm non semel testetur eam esse efficacem per charitatem; Jacobum verò disputare contra inanem fidei jactantiam, & huic Justificationem detrahere, multa sunt quæ demonstrent. Primò scopus Jacobi jam indicatus, qui potissimùm aciem styli stringit in eos qui malè Paulum intelligendo nolebant bene operari, de sola fide præsumentes, ut dicebat Augustinus; Igitur fides Jacobo nihil aliud est quàm professio vel præsumptio fidei, fides nolens benè operari, quæ fides non salvifica sed inanis; non viva sed mortua, non efficax sed otiosa & sterilis est. Secundò *Omnes textus circumstantiæ*; Nam eam intelligit fidem, non quam quis habeat revera, sed quam quis dicat se habere vers. 14. *Quæ utilitas*, inquit, *fratres mei si quis fidem dicat se habere.* Secundò eam quæ in verbis duntaxat & externa professione consistat, ut si quis pauperi nudo & stipem petenti bona det verba, sed nihil subsidii, vers. 15. quemadmodum enim charitas hæc quæ in verbis tantùm consistit inanis est & falsa, ita fides sine charitate & operibus. Tertiò non aliam notat quàm ea quæ sit mortua vers. 17. *Sic fides*, inquit, *si opera non habeat mortua est quoad se.* Quartò eam quæ sit homini communis cum Dæmone, & quæ sit tantùm divinæ Essentiæ, non item benevolentiæ & gratiæ specialis, quod proprium & peculiare fidei Justificantis est objectum, vers. 19. *Tu credis Deum esse, diaboli pariter credunt, & contremiscunt.* Quintò eam quæ vana sit & vanum hominem reddat, vers. 20. *Vis cognoscere ô homo vane quod fides sine operibus est mortua*, ex quibus clarum est Jacobum loqui de inani nomine, & merè externa fidei professione, quæ instar nummi adulterini ostendet quidem summi Magistratus ἐπιγραφὴν, & insignia, sed cuprum habeat pro auro, vel stannum pro argento, unde colligitur fidem aliam à Paulo, aliam à Jacobo prædicari, & per consequens nullam inter eos esse repugnantiam, quia non affirmant idem de eodem, sed de diverso; Paulus tribuit Justificationem soli fidei, sed vivæ & efficaci; Jacobus verò detrahit, sed mortuæ & hypocriticæ, quæ in nuda hominis professione posita est, vel merè historicâ veritatis notitiâ qualis in Diabolos cadit. Facit hîc nobiscum *Justinianus* in Rom. IV. *semper ego existimavi, tam Paulum quàm Jacobum de prima Abrahæ Justificatione disputare, sed Jacobum suæ fidei otiosæ detrahere quod vivæ tribuebat Paulus*; facit *Salmero* in istum Jacobi locum, *Accedit ad confutandum eorum errorem, qui inani tantùm fidei vocabulo gloriantur, & Christianam libertatem suorum peccatorum velamentum faciunt, & sibi & mundo, non autem Christo vivunt, ut canes redeuntes ad vomitum*; facit *Tirinus* qui agnoscit intelligi fidem à Jacobo *quæ vana sit, inanis, infructuosa possessori suo, item exsucca, exsanguis, elumbis & fœda instar Cada-*

veris

veris putrescentis, quæ sanè Elogia fidei Justificanti quam Paulus urget nemo sanus tribuere ausit; Hoc autem jam observatum fuerat ab August. *lib. de fide & operibus c.14. & quæst. ad Dulciti. q.1.*

XVIII. Quamvis verò distinctio hæc luce meridiana clarior sit, non vult tamen eam agnoscere Bellarminus, imò omnem movet lapidem, ut eam evertat, & Jacobum ostendat non minùs quàm Paulum loqui de vera & salvifica fide, rationes affert varias; Primò Quia Jacobus eam absolutè fidem appellat quod nomen in sacris literis semper veram fidem significare solet. 2. Quia in eodem capite vers. 22. de eadem fide loquens in persona Abrahæ dicit eam cooperatam esse operibus & ex operibus esse consummatam; At fides Abrahami non umbra fidei, nec inanis articulorum notitia sed fides verissima fuit. Tertiò quia dicit fidem bene justificare, sed non solùm *Videtis quod ex operibus justificatur homo, & non ex fide tantùm*, vers.24. supponit ergo fidem aliquatenus & ex parte justificare; At fidei umbra & larva non justificat. Quartò quia comparatur homo habens fidem sine operibus diviti qui cognoscat quidem inopiam pauperis, sed nihil tamen subsidii illi eroget; Ut ergo verissima est illa agnitio inopiæ pauperis, ita & vera fides, quæ operibus destituitur v.15. Comparatur etiam *corpori sine spiritu* quod non potest negari verum esse corpus, licet mortuum. vers. 26. *Sicut corpus absque spiritu mortuum est, ita & fides illa quæ est absque operibus mortua est.* Sic ille *lib. 1. de Justifi. c.15.*

XIX. Verùm etsi sudat nitendo ne hilum tamen ratiunculis suis proficit; In prima peccatur bifariam; Primò dum supponitur fidem dum absolutè ponitur semper veram fidem designare id est salvificam & Justificantem de qua Paulus agit & quæstio nostra instituitur (aliàs si laxiùs sumatur *veræ fidei* nomen, non diffitemur fidem historicam vel temporariam etiam suo modo veram esse *objectivè* quatenus verè assentitur Verbo & verum esse credit.) Falsum autem hoc esse innumeris exemplis ostendi potest; fides Simoni Mago tribuitur Act. VIII.13. qui & ipse credidisse dicitur, nec verè tamen sed simulatè, sic Dæmones credere dicuntur, non tamen ad fiduciam & salutem, sed ad terrorem & desperationem; multi dicuntur credidisse in Christum propter miracula quæ patrabat; Joh.11.23. nec tamen verè & salvificè quia *Christus se illis non credebat cognoscens quid in homine esset* vers.24.25. Sic sæpissimè absolutè fides cùm ponitur, vel fidem miraculorum significat 1.Cor.XIII.2. Matt.XXI.21.22. &c. vel doctrinam ipsam fidei, Act.VI.3. vel professionem doctrinæ Euangelicæ Rom.1.8. Act.XVI.5.&c. Porrò non insolitum est hoc loquendi genus in Scriptura ut τοῖς φαινομένοις dentur nomina τῶν ὄντων, sive κατὰ συγχώρησιν ad hominem argumentando, ut Paulus dicit *Dei beneplacitum fuisse salvare credentes per stultitiam prædicationis*, 1.Cor. 1.21. non quod tale sit reipsa Euangelium, sed quod tale habeatur mundo & carni, sive *Ironicè*, ad hominum vanitatem redarguendam ut 1.Cor.IV.8. *Jam saturati estis, jam divites facti estis, sine nobis hactenus regnum adepti estis*, quod postea

ea corrigit in sequentibus, *atqui utinam regnetis, ut & nos vobiscum regnemus.* Ita Jacobus per meram concessionem fidem hanc hypocriticam fidem vocat, quia illi qui eam profitebantur fidem eam nominabant & de ea gloriabantur, licet fidei nihil haberet præter externam professionem, vel inanem quandam mysteriorum sacrorum notitiam; Vidit hoc *Oecumenius, Ad duo fidei significata refertur fidei nomen; nam fidem solemus usurpare, tum de simplici concessione ejus quod apparet, sicut etiam Dæmones scimus credere Dei filium; Et rursus appellamus fidei nomine id quod consequitur ex firmâ dispositione cum certo assensu.* Secundò falsò etiam supponit Jacobum absolutè fidem vocare, nam & articulus quem addit vim suam habet ad eam peculiariter & διακριτικῶς distinguendam, *num potest ἡ πίστις servare ipsum* non tantùm fides, sed *hæc fides*, talis fides; & circumstantiæ connexæ eam satis determinant, quum vocat eam fidem mortuam, & dæmonibus communem, imprimis verò illud evincit, quod non dicitur fides haberi, sed tantùm jactari, *Si quis dicat* se fidem habere, hoc enim tam generale est ut non tantùm τὰ ὄντα, sed etiam τὰ φαινόμενα complectatur, ut 1. Joh. 11.4. *Qui dicit novi eum, & mandata non servat, mendax est,* & vers. 9. *qui dicit se esse in luce, & fratrem suum odit, in tenebris est, &c.*

XX. Ad secundum falsò iterum supponit Adversarius, fidem contra quam Jacobus disputat, & de qua quæritur inter nos, eandem esse cum fide Abrahami de qua loquitur postea; Cùm certum sit Apostolum has à se invicem distinguere; nam ut doceat fidem illam, de qua hypocritæ isti gloriabantur, falsam & inanem esse, opponit fidem Patris credentium, quæ mortua non fuit, sed efficax per bona opera, patet ex vers. 20. 21. &c. *Vis verò cognoscere ô homo vane quod fides sine operibus mortua est? Abraham Pater noster nonne ex operibus justificatus est oblato filio suo, &c.* quasi diceret; Vis hoc amplius cognoscere, fidem scilicet, quam jactas, veram fidem non esse nec quâ securè niti possis? confer fidem illam cum Abrahami exemplari, nam cùm à Deo proponatur ut Pater credentium, cujus fidei vestigiis insistere omnes decet, dubium non est quin veram fidem habuerit, quid verò ille, nonne Isaacum obtulit? Itaque non habuit fidem quam opera non consequerentur, sed illum verè per fidem justificatum fuisse res ipsa ostendit quum opus hoc ederet justitiæ vers. 22. & tum plenè patefactum est quàm meritò de eo scriptum sit quod crediderit Deo & illi imputatum sit ad Justitiam vers. 23. unde solidè colligit Jacobus cùm fides istorum nihil simile habeat cum fide Abrahami, falsò tanquam veram & salvificam obtendi; Nemo ergo dixit unquam quod nobis imponit Bellar. Abrahami fidem umbram fuisse, sed ex Abrahami fide fidem definire omnium, & eorum maximè qui solam externam fidei larvam haberent, iniquum esse pronunciamus & planè contra mentem Jacobi, qui hæc comparat ut dissimilia, ut ex unius veritate alterius vanitatem evincat. Cæterùm quod fides dicitur *cooperata bonis operibus* ὅτι ἡ πίστις συνήργει τοῖς ἔργοις αὐτοῦ, non referendum est ad ipsam Justificationem, sed simpliciter ad conne-

xionem

xionem operum cum fide, ut significetur neque opera fuisse sine fide, neque fidem fuisse absque operibus, quod præcipuè quærebatur, sed efficacem fuisse & fœcundam per bonum illud opus, quatenus oblatio illa filii fuit egregium fidei opus, ut Heb.xi.17. dicitur *per fidem obtulisse*; Atque ita non incommodè posset hoc verbum compositum quod apponitur, per tmesin satis Jacobo usitatam c.ii.6.13.& iv.11. resolvi in simplex ἡ πίστις ἡ σὺν τοῖς ἔργοις αὐτοῦ ἤργει, *fides cum operibus existens operabatur*, id est non sterilis & otiosa mansit, ut isti volebant: Quo sensu verò *consummata* dicatur, non quoad essentiam, sed quoad declarationem jamjam dicemus.

XXI. In tertia Exceptione, peccat fallacia interpretationis, quasi Jacobus vers. 24. cùm ait *videtis quod ex operibus justificatur homo & non ex fide tantùm*, Justificationem fidei aliquatenus & ex parte tanquam causæ sociæ cum operibus tribueret: at hoc ex verbis elici nequaquam potest, non partitur enim Justificationem inter opera & fidem, sed totam operibus tribuit, fidei totam derogat, scilicet illi fidei de qua quæstio erat & quam hypocritæ præ se ferebant: Non dicit, videtis quod homo non fide tantùm, sed etiam operibus simul cum fide Justificatur, vel videtis quod etiam ex operibus justificatur homo, & non ex fide tantùm; particula enim καὶ vel alia aliqua similis addenda fuisset ad denotandam conjunctionem operum cum fide in Justificatione tanquam causarum sociarum, sed dicit simpliciter, *Videtis quod ex operibus Justificatur homo, & non ex fide tantùm*, id est, non ex fide illa solitaria & operibus vacuâ quam pertendebant, quæ revera nihil aliud est quam umbra & larva fidei: hominem autem non justificari ex illa fide, evicit exemplo fidei Abrahami, quæ alia planè fuit, viva nimi. & efficax, unde colligit per consequentiam necessariam transeundo ab hypothesi ad thesim, neminem posse justificari per illam inanem fidem, quæ ultra professionem externam fidei quæ creditur non pergit, sed fide salvificâ quæ veram suam ἐνέργειαν ostendat per bona opera, quia eadem omnium fidelium debet esse Justificatio & fides illius organum; quâ fide enim justificatus est Abrahamus credentium Pater, eadem & omnes ejus filii Ro.iv.12.

XXII. Ad quartum Resp. Comparatio prima adversarium jugulat, nam sicut charitas illa divitis, quæ bona verba dando pauperi, nullum tamen reale subsidium erogat, ficta est & inanis, & charitatis nihil nisi nomen habet, siquidem teste Johanne Charitas non in lingua, sed in opere & veritate sita est, 1.Joh.iii. 17.18. *nam qui habuerit mundanas facultates, & viderit fratrem suum egentem, & clauserit viscera sua coram eo, quomodo charitas Dei manet in eo? Amemus*, inquit, *non linguâ*, sed ἔργῳ καὶ ἀληθείᾳ, Ita omnino fides illa quæ caret operibus vana est & inanis. Altera verò similitudo quam subjicit, non magis ad rem facit, nam ut Corpus sine spiritu mortuum est, id. ex respirationis cessatione agnoscitur esse mortuum, ita fides deprehenditur esse mortua ex defectu operum. Dices, At sicut Cadaver est verum corpus licet sit mortuum, ita & fides vera erit licet mortua,

tua, Resp. Cadaver esse quidem verum Cadaver, sed non esse verum corpus ejusdem speciei & naturæ cum Corpore vivente, ideo ut cadaver & corpus vivens, juxta Philosophos, tota specie differunt, necesse quoque est tota specie differre fidem vivam & mortuam, nec σῶμα hîc præcisè sumi debet pro mole corporea, cujus partes sunt extra partes, sed potius pro homine vel pro animali, quod vivere intelligatur si adhuc respirat, si verò secus, censeatur mortuum, quomodo non rarò sumitur vox σώματος, & apud Sacros, & apud profanos Scriptores, Apoc. XVIII.13. nundinatio σωμάτων id. *hominum* proponitur, hinc & illud Σώματα πολλὰ τρέφειν &c. Ita vox πνεύματος non innuit propriè *animam*, sed spiritum id est *spirationem*, halitum, flatumve vitæ, quo cessante cessat vita moriturque animal, sic Isa.II.22. Ps.CIV.29. & sic LXX. Ps.CXIX.132. *attraxi* πνεῦμα id. halitum; eodem sensu *Spiritus* vocabulum usurpat Tertull. Apol. c.6. *Ideo & oscula propinquis offerre necessitas erat, ut spiritu indicarentur.* Mens ergo Jacobi erit, ut corpus ex defectu respirationis mortuum esse agnoscitur, ita & fides si careat bonis operibus, nam hoc est inter omnes gentes commune corporis mortui experimentum, unde ad majorem certitudinem mortuorum ori speculum adhiberi solet, ut ex illius claritate vel obscuratione cognoscatur an Spiritus insit. Soli autem non sumus in eâ sententiâ, *Cajetanus* inter Pontificios hoc ipsum agnovit, cujus verba quia eximia sunt referre non pigebit. *Appellatione Spiritus non significatur anima, sed halitus, ceu flatus, & aptè comparat opera flatui, quemadmodum enim corpus animalis si non spirat mortuum est; Ita fides si non parit opera, mortua est, flatus siquidem est effectus corporis vivi, & similiter operatio est proprius effectus fidei vivæ, unde apparet quo sensu dixerit superius fidem sine operibus mortuam esse, non quod sentiat opera esse formam fidei, sed quod sentiat opera esse concomitantia fidem, sicut halitus comitatur vitam corporis.* [illegible]ca πνεῦμα non intelligendum est οὐσιωδῶς, sed potius ἐνεργητικῶς, ipsa vitalis [illegible]itatio, qualis est in homine vel in animali πνοὴ καὶ ἀναπνοὴ, qua præsente [illegible]manet corpus animatum, deficiente verò, fit cadaver; nec sanè aliter sine gravi absurditate potest intelligi; alias dicendum esset quod ut ex anima & corpore resultat tertium scil. homo, ita ex fide mortua & operibus resultaret tertium quid nimirum. fides salvifica: at fides justificans suam habet formam οὐσιώδη à natura sua, non verò à charitate, quæ est quidem *essentiale consecutivum*, sed non *constitutivum* fidei, *fides* enim *non est vera & viva, quia operatur* per charitatem, sed ideo operatur per charitatem *quia est viva*, ut charitas sit effectus & signum vitæ fidei, non causa.

XXIII. Licet autem hæc distinctio fidei multùm jam conferat ad conciliationem quam quærimus, non tamen sola sufficere potest, nisi & *Justificatio* distinguatur. Cùm enim Jacobus non dicat tantùm hominem non Justificari fide, sed pertendat justificari operibus, quod negat disertè Paulus, contradictio planè tolli non poterit, nisi cum fide distinguamus etiam *Justificationem* & *Justificandi verbum*, bifariam enim sumi potest, & non semel usurpatur in Scriptura, vel pro

Justificatione ipsa, hoc est absolutione illa quam ex Justitiæ Christi imputatione consequimur apud Deum, vel pro ejusdem *declaratione* & ostensione, & coram Deo & coram hominibus. Prima *Justificatio causæ* bene dicitur, quia in ea nomenclatione involvitur consideratio causæ, & rationis formalis propter quam à Deo justi pronunciamur; Posterior *Justificatio effecti & signi*, quatenus includit testimonia & argumenta, ex quibus à posteriori cognoscitur & declaratur Justificatio; prima *fidei* est, altera *operum*, illa primaria est & præcipua istius vocis significatio, ista secundaria & minus propria, nec tamen planè insolens & inusitata in Scriptura. Nimirum ut habet Canon Theologorum, *Verba quæ fieri, esse, vel agere aliquid significant, quandoque non tam essentiam, vel actum, quàm ejusdem notificationem qualiscumque illa sit, denotant*, sic Levit. XIII. 3. ubi agitur de leproso qui adducendus est ad Sacerdotem, postquam eum inspexit וטמא אתו *tum imputabit illum* id est impurum eum declarabit, seu immundum pronunciabit, & vers. 31. טהר *mundabit* id est mundum pronunciabit, sic Matth. V. 45. *diligite inimicos vestros, orate pro iis qui vobis maledicunt, ut sitis filii patris vestri qui est in cœlis*, quomodo filiatio dicitur consequi dilectionem cujus est causa, nisi enim jam essent filii, non possent talia opera charitatis præstare? hîc ergo valere debet regula posita *Tunc dici aliquid esse aut fieri, quum esse intelligitur aut declaratur, ut sitis filii*, id est, ut reipsa vos tales exhibeatis & demonstretis; sic Act. X. 15. *quæ Deus purificavit tu ne* κοίνε *profanes*, id est ne profana esse dicas vel ducas, ut ipse Petrus vers. 28. interpretatur. Ita ne longiùs recedamus ab instituto nostro ipsum *justificandi* verbum non raro sumitur Luc. VII. 29. *Omnis populus audiens, & Publicani* ἐδικαίωσαν *justificaverunt Deum, baptizati baptismo Johannis*, Id est, tribuerunt Deo laudem bonitatis & justitiæ humili peccatorum confessione & Baptismi susceptione, & vers. 35. *Sapientia justificata est à filiis suis*, id est justa declarata, & Rom. III. 4. Sic Christus ipse dicitur 1. Tim. III. 18. *justificatus spiritu*, id est interprete Paulo ad Rom. I. 4. *declaratus filius Dei secundum Spiritum sanctitatis, per resurrectionem à mortuis.* Eadem est hujus loci ratio, Abraham dicitur ex operibus Justificatus, id est declaratus & compertus revera Justificatus, nam Jacobum non loqui de *Justificatione causæ*, hoc est, de absolutione ipsa, sed de *Justificatione signi*, id est, de ejusdem declaratione multa sunt quæ probent.

XXIV. Primò Scopus & Consilium Jacobi, quod nequaquam est disputare quomodo Justificemur, sed cujusmodi sit & quod ingenium fidei illius quâ Justificamur, non de *causa Justificationis*, sed de *qualitate justificati*, ex quibus effectis & argumentis rectè colligi possit quinam sint verè Justificati; Patet hoc ex vers. 18. *Ostende mihi fidem tuam ex operibus, & ostendam tibi ex operibus fidem meam*; Compellat scilicet hypocritam & inanem ejus jactantiam retundit, qui cùm fidem profiteatur & præ se ferat, nullo tamen argumento & testimonio externo ostendere eam potest, vult ergo fieri ostensionem fidei per opera, ita

ita ut fides quæ per opera se non exerit, eo ipso deprehendatur falsa & inanis. Secundò ipsa historiæ series, quæ notatur vers. 21. *Abrahamus Pater ille noster nonne ex operibus Justificatus est, cùm obtulisset Isaac filium suum super altare?* Justificatus ergo dicitur per oblationem filii sui; at coram Deo Abraham multò ante fuerat jam Justificatus, testibus Mose & Paulo, nam triginta minimùm annis antequam offerret filium dicitur credidisse Deo & fides illi imputata ad Justitiam, Gen. xv. ergo per opus immolationis non est Justificatus *causativè* & *meritoriè*, ut contendunt adversarii, quasi illa immolatione filii tum demum verè & perfectè fuisset Justificatus, nam jam acceperat *sigillum Justitiæ fidei* Rom. IV. 11. & propositus erat in exemplar Justificationis omnibus post futuris fidelibus tam Judæis quàm Gentibus; sed Justificatus est *ostensivè* & *declarativè*, quia fidei salvificæ & Justificantis & suæ per illam Justificationis hoc reddidit testimonium: Quod confirmatur tertiò ex ipsius Angeli verbis ad Abrahamum Gen. XXII. 12. Cùm enim Isaacum obtulisset, vel in eo esset ut jamjam offerret, sublata ad cædendum filium manu, impetu ejus inhibito, ad eum Jehovæ nomine verba facit, *Ne extendas manum tuam in puerum, quia nunc cognovi quod times Deum nec prohibuisti filium tuum unicum à me*, hoc ergo opus eo tantùm pertinuit, non ut justum eum redderet, hoc enim jam de illo prædicatum fuerat, sed ut insigni aliquo experimento probaret omnibus quàm seriò Deum timeret & quàm verè fides illi in Justitiam fuisset imputata: Quartò hoc colligitur ex verbis Jacobi, nam nisi intelligeret justificationem illam Abrahami ex operibus *declarativè*, quorsum diceret vers. 23. *Scripturam impletam fuisse* quum obtulit filium *quæ dicit Abrahamum credidisse Deo & illi imputatum fuisse ad Justitiam*, sanè hoc absurdissimè diceretur si de propriè dicta justificatione intelligendum esset, quomodo enim impleta dicitur Scriptura quæ loquitur de justificatione fidei, cum justificatus est ex operibus; sed commodissimè exponitur de declaratione, quia fides se ipsam probavit per opera, & tunc apparuit verè & non hypocriticè Abrahamum Deo credidisse, eamque fidem ut vivam & efficacem illi non abs re imputatam fuisse ad justitiam, quatenus scilicet promissionem gratiæ amplectebatur. Ita *impletio* hæc *metonymicè* intelligenda erit, pro *impletionis declaratione* & certitudine, quæ ex hoc effecto clarissimè innotuit; quomodo verba istiusmodi in Scriptura semel usurpari alibi diximus.

XXV. Ex quibus colligitur justificationem hanc Abrahami, de qua Jacobus agit, propriè ad *declarationem à posteriori* referendam esse. Porrò cujusmodi sit illa *declaratio*, & *quibus facta* si quæritur, Responderi quidem solet, nec malè, factam esse *hominibus*, nam etsi oblatio illa filii facta fuerit remotis arbitris, solo teste Isaaco, qui mentem Patris non potuit nosse nisi ex eventu, atque ita eo momento nemini propriè cognita fuerit hæc insignis Abrahami obedientia; potuerunt tamen homines cæteri ad quos istius facti rumor perlatus est postea illud dignoscere, imò quotidie fides Abrahami nunc etiam nobis innotescit per istius-

 modi

modi oblationem, ex ea quippe ut ex argumento certo & indubitato colligimus non vanam & mortuam, ſed vivam & efficacem fuiſſe ipſius fidem; Verùm ulterius *ad Deum* ipſum extendendam eſſe illam fidei oſtenſionem verba Angeli ad Abrahamum nos docent, ſic enim expreſsè Angelus, *Nunc novi quod times Deum*, &c. E. Deo etiam innotuit & probata eſt hoc facto Abrahami fides; Sed quid opus Deo experimento qui καρδιογνώστης, vel quomodo aliquid in tempore innoteſcere illi poteſt cui ab æterno omnia fuerunt nota & præſentia? Act. xv. 18. Hic nodus non levis videtur, atque eò magis vindice dignus, quod infauſtus ille Socinus, hæreticorum omnium audaciſſimus, loco hoc etiam abuſus eſt ad negandam divinam præſcientiam; Nam ſi infallibili ſcientia omnia novit antequam fiant, non poſſe explicari, inquit, quomodo Deus dicat ſe tum demum agnoviſſe Abrahamum fuiſſe timore vero Dei præditum, cùm filium ſuum chariſſimum immolare non recuſavit, *Prælect.* c. xi. Verùm fruſtra clamitat os impurum, & blaſphemias in Deum evomit: Sanè ſi quæcunque in Scriptura de Deo enuntiantur ad vivum eſſent reſecanda, & propriè ad literam ut verba ſonant eſſent intelligenda, utique aliquam veri ſpeciem habere videretur ratio hæretici: ſed quis neſcit innumera eſſe in ſcriptura quæ ἀνθρωποπαθῶς Deo tribuuntur, & intelligenda ſunt tantùm θεοπρεπῶς, niſi velimus Deum fingere corporeum cum Anthropomorphitis, mutabilem, pœnitentiæ, dolori, triſtitiæ & ſimilibus affectibus obnoxium, quod aures Chriſtianæ hactenus ferre non potuerunt, quidquid Conradus Vorſtius, Socini diſcipulus impiè contra Dei immenſitatem, immutabilitatem, & alias proprietates blaterare ſit auſus; itaque & jam olim & etiamnum hodiè Chriſtiani interpretes ita locum hunc interpretati ſunt, ut nihil detractum voluerint præſcientiæ divinæ, ſed quocumque tandem modo illum reddiderint, agnoverunt tamen & confeſſi ſunt nullam novam cognitionem propriè Deo accedere poſſe; Duobus autem modis potiſſimùm locus hîc eſt expoſitus, alii enim cum Auguſt. q. 58. In Geneſim, illud *cognovi* interpretantur tranſitivè pro *cognoſcere feci* ידעתי pro הודעתי ut id referatur, tam ad Abrahamum ipſum & Iſaacum, quàm ad alios quibus hoc facto Deo id procurante innotuit fides Abrahæ, quâ in ſententiâ fuit etiam Chryſoſtomus, νῦν φησὶν ἅπασιν ἐγνώρισα ὅπως εἰλικρινῆ φόβον ἔχεις πρὸς τὸν θεόν, *per te declaravi*, inquit, *& innoteſcere feci omnibus, quomodo ſincero timore Deum colas*, nam ibidem addit, *Ego noveram famulum meum, quæ autem nunc à te facta ſunt, in doctrinam ſunt tam præſentibus, quam futuris.* Alii ſatius exiſtimant & minus coactum hoc de Deo dici figuratè & per ἀνθρωποπάθειαν, quia in toto hoc negotio ſe habuit ad modum hominis alium tentantis & experimentum quærentis animi latentis: quemadmodum ergo metaphoricè & figuratè dicitur *tentaſſe* Abrahamum Deus, eodem modo cognoviſſe ex eventu dicitur, quia experimentum hoc elicuit fidei Abrahami: ita nihil aliud vult Deus quàm Abrahamum hoc facto teſtatam feciſſe coram Deo & hominibus fidem ſuam & pietatem, eamque Deum

gratam

gratam & acceptam habuisse, quæ commodior videtur sententia: nam etsi Deus non egeat experimento, non desinunt tamen homines præbere experimentum sui Deo, unde illud Pauli *Studemus nos approbare Deo*, 2. Cor. v.9. Deus enim ut se ipsum vehementissimè amat, non potest non probare & deosculari lineamenta imaginis suæ ubicunque illa fulgere videt; ita etsi noverit jam ab æterno omnia fidelium opera quoad *præscientiam* & *prædestinationem*, novit tamen ea peculiariter ex eventu quoad *complacentiam* & *approbationem*.

XXVI. Quibus ita positis, facilè tollitur omnis inter Apostolos pugna; nam si Abrahamus apud Paulum Justificatus dicitur fide sine operibus, intelligenda est *Justificatio propria causæ*, quatenus per solam fidem metonym. consideratam justus est coram Deo pronuntiatus & remissionem peccatorum obtinuit; at idem Justificatus benè dicitur apud *Jacobum* ex operibus, & non ex fide, *Justificatione effecti & signi*, quatenus opera verè declararunt eum fidelem esse & justificatum, in ea enim declaratione opera intercedere potissimùm debent ut argumenta ex quibus res interna & latens in corde patefit & dignoscitur. Porrò non nobis solis hoc visum; Agnovit id ipsum *Thomas* in cap. III. epist. ad Gal. Lect. IV. ubi conciliaturus Jacobum cum Paulo, *opera*, inquit, *nòn sunt causa quod aliquis sit justus apud Deum, sed sunt potius executiones & manifestationes justitiæ.* idem sentiunt *Hugo Cardinalis*, & *Dionys. Carthusi.* quod jam *Glossa ordinaria* in Jac. II. expresserat vis verbis: *Abraham per opera quæ fecit justus non fuit, sed sola fide, oblatio verò ejus est opus & testimonium fidei & justitiæ.*

XXVII. Sua tamen hîc etiam κρησφύγετα Bellar. habet, quibus distinctionem positam eludat, pertendit quippe justificationem apud Jacobum non posse sumi pro Justitiæ ostensione seu declaratione, sed pro ejus incremento; Primò quia *fides dicitur cooperata operibus*, at fides ex nostra hypothesi nullo modo cooperatur ad Justitiæ declarationem, sola enim opera nos justificant declarativè, non fides. Secundò fides per opera dicitur consummata vers. 22. quod non alio sensu intelligi potest, quàm Justitiam, inchoatam per fidem, accepisse incrementum & perfectionem per opera, unde Jacobo justificatio non esset justitiæ declaratio, sed incrementum. Tertiò de Rahabæ meretricis justificatione agitur vers. 25. sed absurdum est dici eam declaratam fuisse justam quæ meretrix erat, sed verè justificata dicetur, id est ex infideli fidelis facta; *Bellar. lib.* IV. *de justificatione c.* 18.

XXVIII. Verùm inanes has esse cavillationes cuivis paulò attentius verba & scopum Apostoli expendenti proclive est agnoscere; nam in *prima*, ut jam ante observatum fuit, gratis supponitur fidem dici cooperatam operibus ad justificationem, cùm dicat tantùm Jacobus *fidem cooperatam esse operibus*, nimirum tum ad *bonitatem ipsorum*, siquidem quod ut fit sine fide peccatum est, tum *ad sui*

per

per opera patefactionem, ut Abraham ea præstaret & per ea se fides extrinsecus pro deret, nam nisi fides ista efficax fuisset, nunquam tam insigne & rarum obedientiæ edidisset opus. Porrò si quæritur cur Apostolus dixerit potius συνεργεῖν, quàm simplex ἐνεργεῖν? Responsio potest facilè dari, hoc ideo factum ab eo fuisse, quia illi res erat cum hypocritis & Pseudo-Christianis qui unicum opus fidei putabant esse τὸ credere, cùm Apostolus aliquid amplius requirat, non tantùm *actum* ejus *elicitum* qui in credendo versatur, & solius fidei est, sed & *actum* ejus *imperatum* qui in operando consistit, & ad charitatem etiam pertinet, nam fides movet charitatem ut bene operetur, ideo dicitur *per eam* ἐνεργουμένη *efficax*, Gal.v.6.

XXIX. Ad secundam 1. peccatur ignoratione elenchi, nec enim Jacobus dicit Justitiam, sed *fidem consummatam esse per opera*, non disputamus autem hîc de incremento, vel perfectione fidei quam agnoscimus suos habere gradus & progressus, sed de augmento justificationis: Quo verò sensu verba Apostoli sint intelligenda, non difficile est intelligere, si distinguatur *perfectio essentialis & constitutiva* à *perfectione accidentali declarativâ*; prior hîc intelligi non potest, quia fides eam habet à forma propria interna; extrinsecus autem eam non mutuatur ab ulla alia re, multò minus verò à charitate, aut operibus quæ à fide proficiscuntur tanquam à causa: Secundò quia sequeretur fidem Abrahami ante immolationem filii non fuisse formatam, sed informem & imperfectam, quæ per consequens etiam ex mente adversariorum justificare non potest, & tamen justificatus dicitur triginta annis ante oblationem filii, & Paulus justificationem illam pro perfecto justificationis exemplari nobis ad finem usque seculorum communi, proponit. Tertio sequeretur etiam initium justificationis gratiæ Dei, perfectionem autem meritis humanis esse adscribendam, atque ita salutem nostram non esse merè gratuitam contra Paulum Rom.III. & IV. & Eph.II. unde sequitur ut perfectio altera scilicet declarativa connotetur, quatenus vera & sincera per opera declarata est, nam & *sinceritatem* sæpius per *perfectionem* denotari in scriptura, notius est, quàm ut probatione indigeat. Matth.v.48. Coloss.IV.12. & *rem dici fieri seu perfici cùm declaratur*, vel perfectam se aliquo testimonio probat, sic 2.Cor.XII. 9. *virtus Dei in infirmitate perficitur*, id est perfecta ostenditur & declaratur *in infirmitate*, tanquam in *subjecto*, non *per infirmitatem*, tanquam per *effectum*, non quod Christi potentia quidquam mutuetur à nostra infirmitate, sed quia in ea se exerit, sic Jac.III.1. *perfectus vir* dicitur qui in sermone non labitur, in eo enim non consistit perfectio nisi tanquam in signo ex quo ea deduci potest. Sic fides dicitur perfici per opera quia per ea se prodit; ut actus primus dicitur à Philosophis perfici ab actu secundo, ut voluptas dicitur *Arist. Ethi.*x.4. perficere actionem sed ὡς ἐπιγινόμενόν τι τέλος *ut finis quispiam accedens* & perfectionem actionis demonstrans, fides enim eò perfectior cognoscitur, quum efficaciùs vires suas exerit quæ prius non

ita apparebant, quia enim de causa judicamus ex effectis videtur quodammodo causæ vis minui vel augeri ex effectorum proportione; sed hoc ex effectis intelligitur quidem & æstimatur, at non oritur tamen & emanat.

XXX. Ad tertium de Rahab meretrice. Primò κατὰ τὸ βίαιον, si Rahab dicitur ex operibus justificata, quia ex infideli fidelis est facta, ergo Jacobus non loquitur de incremento justitiæ, sed de prima justificatione, aliàs non ex infideli fidelis facta fuisset, sed ex fideli, vel justa justior. Secundò directè per negationem antecedentis, Rahab scil: non fuisse operibus suis justam declaratam, sed reipsa effectam, imò cùm opera sequantur justificatum, non præcedant justificandum ex August. siquidem nulla præstari possunt bona nisi ex spiritu, spiritus conferri non potest nisi à Deo placato & propitio, nunquam illa charitatis & hospitalitatis opera edere potuisset nisi jam justificata; unde statuendum est omnino eam jam ante peculiari Spiritus sancti impulsu ex rumoribus qui percrebuerant de mirandis Dei operibus erga Israelem & judiciis ejus in hostes fidem quâ justificata fuit concepisse, quod innui videtur ex Jos. II. 8. 9. 10. ubi sibi certò persuasum esse profitetur quod Deus Israelitis promiserat, *novi*, inquit, *quod Dominus tradiderit vobis terram*, &c. *Audivimus quod siccaverit aquas maris rubri ad vestrum introitum*, &c. *Dominus Deus vester ipse est Deus in cœlo sursum & in terra deorsum.* fidemque eam confirmatam esse ex exploratorum sermonibus qui procul dubio clarius & certius hæc omnia & maximè quæ pertinebant ad promissiones gratiæ populo factas ipsi retulerunt; ne quis verò arbitraretur inanem fuisse fidem illam, eximiis benevolentiæ & hospitalitatis operibus in occultandis & pacificè dimittendis exploratoribus suo etiam periculo eam comprobasse demonstrat, ita ex operibus illis non quidem justa fuit constituta, nam jam ante per fidem justa esse debuit, alias bonum opus nuncios occultandi & dimittendi præstare non potuisset, sed justa declarata, quia fidem suam & justificationem per ea opera foris ostendit. Tertiò neque hîc obstare potest quod *meretrix* dicatur: nam ut nunc non dicamus quod quibusdam post Judæos placuit non tam vocari meretricem quàm Cauponariam, ut vertit Chaldæus quia זנה quod hebræis est scortari est etiam cauponari, forte quia non rarò hæc duo conjunguntur; cùm enim Jacobus post LXX. disertè eam πόρνην vocet, dubium nullum est quin meretrix verè fuerit, sed ita non appellatur quod tum temporis cùm justificaretur ex operibus meretrix adhuc esset in *sensu composito*, sed διακελητικῶς, quia meretrix antea fuerat in *sensu diviso*, secundum tritum loquendi modum scripturæ, quæ *mutato statu rei sæpe retinere solet nomen antiquum*, sic in Euangelio dicuntur *cæci videre, claudi ambulare*, id est qui tales erant antea, sic *Hierosolyma* vocatur *Urbs plena judicii & Civitas fidelis*, Isa. I. 21. quia talis olim fuerat, sic Matt. XXVII. 53. 2. Thess. II. 4. Antichristus dicitur sessurus in *Templo Dei* quod tale antea fuit, sic Virgo dicitur quæ nuper esse desiit Joël I. 8. *Plange sicut Virgo sacco accincta super virum pubertatis suæ*, quod de innupta intelligi non potest. ita Poëta de Pasiphaë tauro subdita dixit, At *Virgo infelix*, & Terent.

de puella imminuta *Virgo lacrymans* quæ ſcil. antea talis fuit; Ita non obſcurum cur Apoſtolus hoc nomine deſignare eam voluit diſtinctionis causâ propter præcedentem ſtatum, quemadmodum hoc exemplo uſus eſt ad amplificandam Dei gratiam, & exceptionem omnem tollendam; quia enim fides Abrahami de qua in præcedentibus egerat extraordinaria poterat videri, & ad quam aſſurgere omnibus fortè non eſſet conceſſum, exemplum hoc vilis mulierculæ producit, quæ & Gentilis & meretrix fuit, nam ſi in iſta fides non caruit ſuis operibus, nonne pudore ſuffundi debent Chriſtiani fidem jactando ſine operibus? ſic rurſus oſtendit nullum eſſe fidei gradum, nec ſublimem & excelſum qualis fuit in Abrahamo, nec infimum & tenuem qualis fuit in Rahab, qui non debeat & non poſſit fructus aliquos bonorum operum producere.

XXXI. Ex his autem ita diſcuſſis plana jam ſatis & aperta redditur conciliationis ratio: Ne quid verò ſcrupuli ſupereſſe poſſit, diſtinguenda, eſt IV. *Perſona ipſa quæ juſtificatur*; Cùm enim *homo* ſub duplici σχέσει, conſiderari poſſit, vel ut *peccator* in ſtatu naturæ, vel ut *vocatus* in ſtatu gratiæ, vel ut *homo* ſimpliciter qui verſatur in mundo, vel ut *Chriſtianus* & fidem profeſſus in Eccleſia; juxta geminum hunc hominis ſtatum, *duplex* inſtituitur Dei *judicium* cum ipſo, primum ſeverum eſt & rigidum *Dei quà Judicis*, ex lege, ſecundum mitius eſt & benignius ejuſdem *ut Patris*, ex Euangelio; Huic duplici judicio, *duplex* etiam reſpondet *juſtificatio*, non quidem ſenſu Pontificio qui à nobis antea confutatus eſt, ſed planè diverſo; Prima *hominis peccatoris* & impii in ſtatu naturæ, quæ ſit propter unam Chriſti ſatisfactionem fide apprehenſam, quia enim in hoc foro juſtitiæ Divinæ acceptilationi locus eſſe non poteſt, ſed ſolutione adæquatâ opus eſt, ideo ſola juſtitia Chriſti quæ perfectiſſima eſt & conſummatiſſima hoc examen ferre poteſt; quia verò ſola fides apta nata eſt ad recipiendam & amplectendam hanc juſtitiam, ſolâ etiam fide hoc reſpectu juſtificari dicimur tanquam causâ organicâ; Secunda juſtificatio eſt *hominis vocati* & *fidelis* in ſtatu gratiæ jam verſantis ex operibus, in hoc enim judicio non quæritur; An legi ſatisfecerit homo ut ex ea vitam habeat, hoc enim in primo jam ſupponitur factum, quatenus ſcilicet hominem in ſe peccatorem & reum mortis æternæ, propter juſtitiam Chriſti pleniſſimam ipſi imputatam & per fidem apprehenſam à maledictione legis Dei abſolvit, & jus illi ad vitam concedit; ſed quæritur an homo Chriſtianus qui inter fideles nomen profitetur ſuum Euangelio reſponderit, & duas partes eſſentiales fœderis gratiæ quas Deus ab homine requirit fidem ſcilicet & opera verè conjunctas ſervaverit; Cùm enim Deus in novo fœdere *duo beneficia* nobis polliceatur, hinc remiſſionem peccatorum quæ ex dono Filii pendet, inde ſanctificationem quæ operâ Spiritus Sancti producitur, Hebr. x. 16. 17. *Duo* etiam *officia* à nobis viciſſim exigit, *fidem* quâ recipiamus gratiam Dei & meritum Chriſti ad redemptionem noſtram, & *Charitatem* ſive bona opera, quibus debitum cultum & gratitudinem Deo reddamus; Quemadmodum verò duo be-

beneficia quæ à Deo promittuntur inseparabilia sunt, & indivulso nexu inter se juncta; nam cui Christus est justitia, illi etiam est Sanctificatio, qui habet Filium habet & Spiritum, & qui Spiritum non habet non habet Filium Rom. VIII. 9. prout in SS. Trinitate duæ istæ personæ sunt inseparabiles; Ita vicissim arctissimo vinculo connexa esse debent hominis fidelis officia, ita ut fides nunquam sit sine charitate, nec charitas sine fide, nam & illa sine hac peccatum est, & hæc sine illa mortua, unde neutram habent qui utramque non habent, & utramque perdunt, qui utramvis non custodiunt. In hoc ergo judicio quod ex fœdere gratiæ Deus instituit cum vocatis, hoc potissimùm quærit an verè & sincerè si non perfectè fidem quam professi sunt ore, habuerint in corde, & cum fide charitatem quæ ejus comes est inseparabilis; Quod si falsò jactasse deprehenduntur fidem & religionem, condemnantur ex lege Euangelica tanquam Pseudochristiani & hypocritæ qui formam pietatis habentes ejus tamen vim factis abnegarunt & separando duas hasce fœderis partes, neutram se verè possidere demonstrarunt; Si verò habere comperiantur, justificantur ex eadem lege Regia, id est declarantur & approbantur tanquam veri fideles & filii Dei, qui ἀδιαιρέτως retinent quæ Deus conjunxit; Ad hoc autem examen necessaria sunt omnino opera utpote ex quibus solis tanquam ex signis & effectis certissimis demonstrari potest & probari veritas & sinceritas fidei; Prior *justificatio* opponitur *condemnationi* generali *peccatoris*, posterior *condemnationi* speciali *hypocritæ*. Priori notione justificare est absolvere hominem peccatorem & impium qualis est in se obnoxius legi & reus mortis propter justitiam Christi ipsi imputatam; posteriori verò nihil aliud est quam *approbare* in judicio benigno & Paterno hominem qua fidelem & filium Dei verè respondentem fœderi gratiæ per fidei & operum exercitium; in prima est ipsa justificatio propriè accepta, in ista justificationis tantùm declaratio & patefactio; sic Abraham justificatus est fide in primo illo judicio dum fuit in se peccator & impius, at idem jam conversus & credens *justificatus* est *ex operibus*, id est se per opera declaravit verè fidelem & à Deo agnitus est, & probatus *in secundo*.

XXXII. De posteriori autem hoc judicio quod Christianos & vocatos peculiariter spectat loqui omnino videtur Christus Matth. XXV. 31. 32. &c. in graphica illa ultimi judicii descriptione, ut *Augusti*. observat sermone 38. de sanctis; Nam etsi extremum judicium procul omni dubio universale sit futurum, hîc tamen de eo in tota latitudine sua sermonem non esse, sed relatè tantùm ad eos qui sunt in Ecclesia variis rationibus ostendi potest; Primò ex ipsa orationis serie, quemadmodum enim duæ parabolæ præcedentes de *Virginibus* & de *Talentis* referebantur ad eos qui erant vocati in Ecclesia, verisimile est Christum de iisdem loqui in eodem orationis filo. Secundò ex Ezech. XXXIV. ad quem locum alludere videtur Christus, ubi de judicio Dei loquitur quod in Ecclesia exercendum est. *Ecce ego judicaturus sum*, inquit, vers. 17. *inter parvas pecudes, arietes*

& hircos & cap.xx.37. *transmittam vos sub virgam*, ut pastor cùm numerat & recognoscit gregem suum *& inducam vos ad vincula fœderis.* Tertiò quia hîc tantùm mentio fit *Hœdorum* & *Ovium* quæ animalia sunt domestica, non autem Luporum, Leonum, Ursorum, & aliarum id genus ferarum quibus impii conferri solent, ut scilicet notetur de eorum tantùm hìc agi judicio qui sunt in domo Dei, in societate externa Ecclesiæ, non de aliis qui extra eam manent. Quartò quia causa damnationis hœdorum hæc affertur quod non cibarint & non visitarint Christum &c. opera charitatis & misericordiæ erga membra Christi præstando; At gentiles quibus nunquam innotuit Christus quomodo propterea damnari meritò possent? damnabuntur quidem propter legem naturæ violatam quæ cordibus ipsorum insculpta fuit; sed propter defectum fidei vel charitatis in Christum qui ipsis ignotus planè fuit jure condemnari non possent; Itaque superest ut de iis loquatur Christus vel qui in Ecclesiæ communionem asciti & fidem ore tenus profitentes neglexerunt bonorum operum studium & Christianorum nihil nisi nomen & titulum retinuerunt; vel qui vocationi divinæ sedulò respondentes fidei opera conjunxerunt: Propterea opera hìc adducuntur à Judice non tanquam *fundamenta juris* quod obtinent in felicitatem & vitam, nam propria causa istius fruitionis indicatur in verbis præcedentibus, cùm eos vocavit *benedictos patris*, quibus *paratum jam fuerat* ab *æterno regnum*, quodque ideo debebant κληρονομεῖν, id est *titulo hæreditatis* quà filii obtinere: sed in medium afferuntur tanquam *argumenta* & *testimonia* clara & indubitata ex quibus de veritate fidei ipsorum constare poterat, & simul etiam de latæ sententiæ æquitate: Ita non proponuntur ut ποιητικὰ sed ut σημαντικὰ & particula γὰρ non est *causalis*, sed *ratiocinativa*, quæ non *causam rei efficientem* vel *meritoriam* notat, sed *rationem* & *argumentum* quo à posteriori aliquid cognoscitur, ut alibi sæpe Matth.xvi.2.3. 1.Cor.x.5. causam non *consequentis*, sed *consequentiæ*, non *rei* ipsius, sed *patefactionis* & *probationis*, nam ut benè Bernar. tract. de Grat. & lib. Arbi. opera *sunt spei seminaria*, *charitatis incentiva, occultæ prædestinationis indicia*, *futuræ felicitatis præsagia*, *via regni non causa regnandi.*

XXXIII. Hoc ipsum verò clariùs adhuc si possumus explicemus; Certum est justificationem opponi accusationi ex Apost. Rom.viii.32. quot modis ergo accusari possumus apud Deum, tot modis debemus etiam justificari; *Duabus* verò *accusationibus* potissimùm urgemur vulgò; Primò *accusamur peccati* & rei peragimur violatæ legis; Secundò *accusamur hypocriseos* & violati fœderis Evangelici. A prima accusatione *sola fide* justificamur, quia sola justitia Christi per fidem apprehensa nos liberat à maledictione legis; A posteriori justificamur *operibus*, quatenus iis fides vera & sincera fuisse demonstratur; Si ergo Satan nos accusat coram Deo & peccatores esse arguit ac per consequens mortis reos, quid reponere possumus? Nihil aliud quam *fidem nostram*, fatendo nos revera peccatores esse atque adeo æternæ mortis in nobis reos, sed spem nobis meliorem facere

cere dilectum Dei filium Redemptorem nostrum in quem credimus, eum enim factum κατάραν & peccatum pro nobis ut essemus benedictio & justitia Dei in ipso, ita sub justitiæ istius pallio & clypeo latentibus, nihil ab ira Dei nobis metuendum esse, quia nulla sit condemnatio iis qui sunt in Christo per fidem; Quod si regerat Diabolus. Ita est omnino, si verè credis salvaberis, sed quo argumento probabis te verè credidisse, nonne falsa & hypocritica fuit fides tua quæ Christi nomen profitebatur ore, sed factis abnegabat? Quid dicemus ut nos liberemus ab hac nova criminatione & ignito hoc Diaboli telo? Non sufficiet fidem in medium afferre, quia de fide ipsa quæstio est, sed jam succedere debent *opera* quibus apud Judicem Cœlestem veritatem fidei tanquam effectis & argumentis indubitatis à posteriori testatam faciamus, ita *Fides justificat hominem*, *Opera verò justificant fidem*; Paulus respiciens ad priorem accusationem solâ fide hominem sine operibus justificari rectè dixit, Jacobus verò respiciens ad alteram, operibus justificari & non ex fide tantùm meritò affirmavit.

XXXIV. Unde tandem concludimus, nullam esse hac in parte Jacobo cum Paulo σύῤῥαξιν, sed summam concordiam: Nam sive distinctio adhibeatur in voce fidei, sive in verbo justificandi, sive in homine ipso, sive quod malimus in hisce tribus conjunctim, amicè inter se consentient. Paulus loquitur de homine peccatore in statu naturæ, Jacobus de homine vocato & fidem professo in statu gratiæ; Paulus de fide viva & efficaci, Jacobus de mortua & otiosa, Paulus de justificatione primaria & propriè dicta quæ in absolutione & remissione peccatorum consistit; Jacobus de justificatione secundaria & minùs propria quæ in declaratione & probatione externa versatur. Paulus enim vult hominem peccatorem & impium justificari, id est verè absolvi coram Deo & justum pronuntiari solâ fide sine operibus, id est unico actu fidei apprehendentis meritum & justitiam Christi, quod asserit contra Pharisæos & Pseudo-Apostolos, qui justitiâ Dei posthabitâ, justitiam suam stabilire satagebant. Jacobi verò mens est hominem fidelem & conversum justificari, id est justum declarari coram hominibus & probari à Deo in judicio paterno, non fide tantùm id est fide mortua & sterili, sed fide viva & efficaci quæ se exerat per bona opera, quod urget contra profanos Pseudo-Christianos & hypocritas, qui in Ecclesia versantur: Ut ergo verissimum est effatum Pauli, hominem fide sine operibus justificari, quia nihil habemus quo stare possimus coram judicio Dei præter justitiam Christi quam fides intuetur & sibi applicat, quæ ut est infiniti valoris & ponderis sola potest satisfacere justitiæ Divinæ & mereri remissionem peccatorum; Ita certissimum est Jacobi pronuntiatum Christianum verè fidelem & justificatum agnosci demum ex operibus quia sunt essentialia consecutiva ex quibus tanquam ex fructibus arbor dignoscitur, ita ut qui non habet opera neque habeat etiam fidem & justificationem, quod falsò sibi tribuebant illi adversus quos Jacobus disputat; Unde in Paulo habemus argumenta *humilitatis* adversus typum superbiæ Pharisaïcæ, in Ja-

Jacobo incentiva *Sanctitatis* adversus impiam profanorum *ἀσέλγειαν*. Ita quemadmodum operibus nuncium remittere tenemur quæ justificationem præcedunt ex doctrina Pauli; sic illis studere par est ut eam sequantur ad sanctimoniæ progressum ex mente Jacobi. Non sunt conjungenda quæ Deus divisit, sed nec sunt dividenda quæ Deus conjunxit. Fidem ab operibus sejunxit in *negotio justificationis*, Opera cum fide conjunxit *in vita justificati*, non possunt *coëfficere* justificationem, sed *coëxistere* tamen debent in justificato, *fide* enim *sola*, sed non *solitaria* justificat. Itaque abjectis omnibus operibus nostris, nostram justitiam unicè in Christo quæramus ex fide, ne simus *injurii* ipsius merito, sed ne *ingrati* simus erga Spiritum, in bonis operibus nunquam segnescamus; non possunt justificationem obtinere à *priori* ut merita, sed possunt declarare & probare à *posteriori* ut *τεκμήρια*, non conducunt ad salutem acquirendam, sed necessaria sunt omnino ad eam possidendam, sunt *via regni*, non *causa regnandi*. Sequamur ergo hanc viam ut tandem perveniamus ad Patriam, quod faxit Clementissimus Deus Pater, Filius & Spiritus Sanctus, cui sit laus, & Gloria in sæcula sæculorum. *Amen.*

COROLLARIA.

I. *An fides melius per ignorantiam definiatur quàm per notitiam, ut vult Bellar. li.* 1. *de Justifi. c.* 7. *?* N.

II. *An merita ulla dentur vel de congruo vel de condigno ?* N.

III. *An sacramenta conferant gratiam ex opere operato ?* N.

IV. *An Pædobaptismus admittendus sit & ex Scriptura probari possit ? Aff.*

V. *An si non peccasset Adamus, nunquam fuisset moriturus ? Aff,*

VI. *An primi Reformatores legitimam habuerint vocationem ? Aff.*

FINIS.

DE NECESSARIA SECESSIONE NOSTRA AB ECCLESIA ROMANA, Et Impossibili cum Eâ SYNCRETISMO, DISPUTATIONES.

Authore

FRANCISCO TURRETTINO,

In Ecclesia, & Academia GENEVENSI Pastore, & S. S. Theologiæ Professore.

Accessit ejusdem.

DISPUTATIONUM MISCELLANEARUM *DECAS.*

Editio altera Aucta & Recognita.

LUGD. BATAVOR.

Apud { FREDERICUM HARING.
TRAJECTI ad RHENUM,
ERNESTUM VOSKUYL. 1696.

Cum Privilegio.

PRÆFATIO.

NTER omnes, quæ nobis cum Pontificiis intercedunt, Controversias, nullam dari, quæ momentosior sit, nullam, quæ majori animorum contentione, & jam antea agitata fuerit, & nunc etiam agitetur, eâ, quæ Secessionem nostram ab Ecclesia Romana spectat, apud omnes debet esse in confesso. Cùm enim aliæ circa singularia quædam doctrinæ Capita versentur, in quibus ab invicem dissidemus: Hæc verò omnia in universum complectatur, quæ causam huic nostræ Secessioni præbere potuerunt. Nemo non videt, quantùm intersit accuratè eam expendi, ut primariam & capitalem, à qua cæteræ omnes pendeant. Constat sanè nihil esse, quod ab illarum partium hominibus, vel frequentiùs objectetur, vel exagitetur odiosiùs, quasi non modò temeraria, sed & injusta & Schismatica fuerit, quæ pacis, quam tantopere Christus nobis commendavit, sacratissimum vinculum impiè abruperit, & communionem Corporis Christi mystici nefariè lacerârit. Cui perniciosissimo malo remedium aliud afferri non posse clamitant, quàm si eò unde exivimus revertamur, & cum Ecclesia sua, à qua per Schisma voluntarium divortium fecimus, in gratiam redeamus. Nostri verò vicissim, ne Veritati ac sibi deessent, in id etiam sedulò laborârunt, ut falsitatem & injustitiam istarum criminationum demonstrarent, & subdolas eorum artes retegerent, qui sub insidiosæ pacis obtentu, hoc unum agebant, ut conscientias, semel à Christo liberatas, sub durissimæ servitutis jugum ἀβάστακτον reducerent. Quod ab eximiis Dei Servis eâ solertiâ & soliditate præstitum, ut nihil habeat superstitio, quod cum ratione reponere possit. Demonstratum quippe non unâ ratione, Pios Majores nostros non sine gravissimis causis post tentatam sæpius & expetitam frustrà Reformationem in Capite & Membris, Secessionem tandem fecisse, vel potiùs ad eam faciendam Adversariorum furore adactos fuisse: Nec amorem pacis, ad quem nos toties Christus hortatur, à pio hoc proposito avocare eos potuisse aut debuisse; memores ex præscripto Dei, pacem indissolubili cum Veritate sociandam esse vinculo, nec ullam unitatem probari posse,

se, quæ veritate non nitatur; omnem aliam consociationem pacis nomen non mereri, sed exitialem esse in errore & mendacio conspirationem, quæ à Deo veritatis & pacis Auctore nos separat, nedum ut ad ejus communionem nos adducat.

Sed quamvis hoc argumentum à magnis Viris Dei non semel occupatum fuerit, & solidè pertractatum; non desinunt tamen Adversarii identidem illud reponere, & ad ravim usque urgere, novissimis imprimis hisce temporibus, quibus Clerus Romanus nihil non molitur, ut opus suum, purioris scili. Religionis, quam infami hæresis nomine injustissimè notat, excidium promoveat, & si potest absolvat. Hinc ut immani persecutionum antea inauditarum crudelitate grassatur ad fidem piorum penitus dejiciendam; blandis etiam & ad fallendum compositis verbis incautos inescare, & in retia sua pertrahere conatur. Quod visum nuper in *Admonitione Pastorali*, à Clero Gallicano ad Reformatos per Galliam datâ, ubi dum *Fratribus Secessionis Calvinianæ*, uti loquuntur, *correctionem*, *reditum & concordiam exoptant*. Impia sub dulci melle venena latent, verbis meram charitatem spirantibus, & piam Pastorum oves perditas requirentium sollicitudinem, præ se ferentibus, utentes, sed quæ reipsa malum animum & dirum virus satis produnt, dum odiosissimis titulis, quos ad se amicè revocare se velle profitentur, traducere non erubescunt, quasi *Religionis transfugas, militiæ veteris desertores*, *Schismaticos, impios*, qui fugæ suæ flagitiosæ, & secessionis rationem nullam reddere possint. Quod ideo acerbè insectantur & exprobrant: *Nos ideo*, inquiunt, *Clerus omnis Gallicanus &c. Vos convenimus, & qua legatione pro Christo defungimur, tanquam Deo per nos hortante; Quærimus à vobis*, Cur Schisma feceritis? *Excusate si potestis apud Patrem, apud Matrem, apud Fratres, fugæ tam flagitiosæ, tam abruptæ & præcipitis infamiam, divisionem Christi, rescissionem Sacramentorum Christi, criminationes in Conjugem Christi, negationem promissionum Christi &c. Hoc adversùs vos nominatim expostulamus, hoc ex vobis quærimus indesinenter*; Cur Schisma feceritis? *Ad hoc nisi responderitis, quantumcunque in aliis dicendo aut scribendo contendatis, superflua loquimini.* Hæc verò si tam verè dicerentur, quàm confidenter jactantur, non equidem repugnaremus, quin jure in nos conflata sit omnis illa invidia, quâ nunc immerentes obruimur; Sed si rem ipsam,

detra-

detractâ verborum inanium pompâ, penitiùs attendimus, liquidò apparebit, nihil iniquius, nihil falſius adversùs nos vel excogitari vel dici potuiſſe. Unde colligere licet, quàm neceſſe ſit ad juſtam bonæ cauſæ & innocentiæ noſtræ defenſionem, calumniarum iſtarum vanitatem in aperta luce collocare, ne ſimplicioribus imponant. Quod ab iis potiſſimùm requiri nemo negabit, qui ad bella Domini decertanda vocati, & aliis præpoſiti proſpicere debent, ne quid Religio patiatur detrimenti, cæteris fidelibus, & Juventuti imprimis ſacræ ipſis commiſſæ, λόγῳ ϗ ἔργῳ præeundo. Quæ effecit ratio, ut ex Muneris mihi demandati ratione, pro more in Academiis recepto, de hoc argumento nonnullas Diſputationes, publici juris ante aliquot annos facerem, quibus probandam ſuſcepi Seceſſionis noſtræ ab Eccleſia Romana neceſſitatem, & Syncretiſmi cum ea impoſſibilitatem. Quæ cùm ſupra ſpem meam cum aliquo applauſu exceptæ fuerint, & brevi quotquot ſupererant Exemplaria diſtracta ſint, de illis denuo ſub prælum mittendis cogitare cœptum eſt, ut eorum deſiderio fieret ſatis, qui illas avidè requirebant, perſuaſi hoc Opuſculum fructu ſuo non cariturum, hoc præſertim tempore, quo Quæſtio iſta non minori fervore quàm antea renovari cœpit, Pontificiis nihil intentatum relinquentibus, ut ſive vi ſive dolo, ſive promiſſorum dulcedine ſive calumniarum acerbitate & perſecutionum omnigenarum diritate, & imprimis odioſo iſto ſchiſmatis præjudicio, fideles à vera fide avocent, & in partes ſuas pertrahant. Ad quorum votum facilè paſſus ſum Velitationes iſtas Academicas, quæ mei juris ampliùs non erant, denuo evulgari, licèt multa in iis, ut in tumultuario opere, deſiderari non neſciam, quæ in pleno & accuratiori tractatu obſervari potuiſſent. Interim ut paulò excultiores prodirent, ſecundis curis non parum auctæ fuerunt, & iis additamentis locupletatæ, quæ novitias Adverſariorum exceptiones & objectiones diſcutere, & veritatem Sententiæ noſtræ contra Sophiſtarum cavillationes fortiùs aſſerere poſſunt. Quod an aſſecutus fuerim, Lectorum erit judicium. Exinde ſaltem, ut ſpero, patebit vanitas Poſtulatorum, quæ tanto cum verborum apparatu μετὰ πολλῆς φαντασίας à Clero propoſita ſunt. Patebit non ſine graviſſimis & urgentiſſimis cauſis Patres noſtros ab Eccleſia Romana ſeceſſiſſe, & nos cum illa, dum infallibilem ſe jactat, & irreformabilis manet, omnem Syncretiſmum reſpuere. Cauſas iſtas

non fuiſſe, ut illi perperam, & contra propriam conſcientiam fingunt, vel ſtatum Eccleſiæ depravatum, & mores Cleri corruptiſſimos, de quibus Scriptores ipſi Pontificii graviter conqueruntur, quamvis non leve præjudicium inde adversùs eam oriatur: Sed errores capitales & fundamentales multiplices tum in Doctrina, tum in Cultu, tum in Regimine, quos vel errare vel profiteri nefas eſſe duximus, & ſine præſentiſſimo ſalutis noſtræ diſcrimine non potuimus. Patebit iniquiſſimè poſtulari, Cur ab ipſis ſeceſſerimus? Cùm conſtet nos non tam fugiſſe, quàm fugatos fuiſſe diris ipſorum perſecutionibus & anathematis, quæ ſecedendi neceſſitatem nobis impoſuerunt. Sed nos juſtiſſimè viciſſim ab ipſis poſtulare poſſe, Cur nos à ſe ipſis tot Excommunicationibus & proſcriptionibus duriſſimis ſeparârint? Qua tandem de cauſa tanto furore in nos exarſerint, ut fermè ubique terrarum diras faces belli ſacri in nos accenderint? Imperatores, Reges, Principes, Populos adversùs nos concitârint, qui lanienis, Cruciatis, ferro, igne, & nullo non ſupplicii & tormenti genere graſſati ſint ad nos internecione delendos, tanquam ſceleſtiſſimos mortalium, atheos, impios, deteſtandarum hæreſium reos, indignos qui lucis uſurâ fruantur? Licèt convicti eſſe debeant, nihil nos credere, quod à Chriſto & Apoſtolis non ſit traditum, & quod ipſi ſe nobiſcum credere non profiteantur quoad Articulos affirmativos; Et unum crimen noſtrum eſſe, quòd nolimus Papali jugo, quod antichriſtianum cenſemus, nos mancipare, & hæreſes ac cultus ſuperſtitioſos & idololatricos ab ipſis præter & contra Dei Verbum invectos, admittere. Patebit odioſum *Schiſmatis* crimen, quod nobis falſiſſimè impingitur, qui à fide ſemel traditâ, & verâ Chriſti Eccleſiâ, quæ vocem ejus audit & ſermones retinet, nunquam receſſimus; In ipſos verè recidere, qui à fide Chriſti non uno modo receſſerunt: Ut ab ipſis longè meliori jure, quàm ipſi à nobis, quærere poſſimus, Cur à Veritate ipſis traditâ defecerint? Cur fidem datam Chriſto fregerint, ut in caſtra Antichriſti tranſirent? Cur Sacramenta Chriſti corruperint? Cur veram, puram & Catholicam Eccleſiam reliquerint, ut falſæ & idololatricæ ſe adjungerent? Cur Scripturâ non contenti, quæ in unicam fidei morúmque regulam nobis tradita eſt, voluerint ſapere παρ' ὃ γέγραπται, & Traditiones ἀγράφους credendas nobis obtrudere, contra expreſſum Dei mandatum? Ad hæc niſi reſponderint, Quicquid

de

de Infallibilitate & Antiquitate sua, de Successione non interruptâ, de Unione Membrorum sub uno Capite, & de aliis, quæ ab ipsis afferri solent Authoritatis suæ firmamentis, & Ecclesiæ suæ criteriis dixerint, superfluum erit & inutile. Nam si certum est eos à Christi fide defecisse, nos verò semper in ea mansisse, ut statuimus, & parati sumus ex Doctrinæ ipsius examine, ad quod provocamus, probare, quo jure possunt, Sponsæ Christi nomen sibi arrogare, & nos schismatis reos peragere, cujus ipsi manifestè tenentur? Patebit ulteriùs tantùm abesse, ut Secessio nostra infami *fugæ flagitiosæ & præcipitis* nomine traduci debeat, quæ *divisionem Christi*, *rescissionem Sacramentorum Christi, bellum impium in ejus Membra, & negationem Promissionum ejus* induxerit; Ut contrà non alia de causa ab ipsis secesserimus, quàm ut Christo indivulsè adhæreremus; ut in veræ Ecclesiæ communione maneremus, ut Sacramenta pura & incorrupta retineremus, ut genuinis ejus Membris conjungeremur, & ut Promissiones soli veræ Ecclesiæ factas, falsæ & adulteræ tribui non pateremur. Patebit denique, conciliationem omnem & syncretismum, ad quem adeò blandè nos invitare videri volunt, sub spe Reformationis alicujus, mera esse verba, & fucum, nihilque aliud quæri sub fraudulentæ pacis prætextu, quàm errorum semel receptorum non correctionem, sed incrustationem, & conscientiarum sub Ecclesiæ Papalis jugum feliciter excussum, reductionem; à qua reformationem ullam expectare, dum se infallibilem jactat, nihil aliud est quam suaviter delirare, & se ipsum sponte decipere. Absit verò ut tale quid vel cogitemus unquam vel præstemus; Absit ut pacem cum mundo, pacis cum Christo & Veritatis ejus cælestis dispendio eamus redemptum.

Sed ista fusiùs in Disputationibus exponentur, ut opus non sit diutiùs in iis immorari. Hoc unum Lectorem monere debeo, additam hîc fuisse Decadem Disputationum miscellanearum, quæ, ut multiplici Argumentorum, quæ in iis tractantur, varietate, & Quæstionum, quæ ibidem agitantur, gravitate, Sacrorum Mystis sponte se commendant: ita nec ingratas nec inutiles illis fore speramus; quod si contigerit, voti mei compos sum futurus.

INDEX

INDEX DISPUTATIONUM

DE

NECESSARIA SECESSIONE

Noſtrâ ab ECCLESIA ROMANA *&c.*

DISPU-

DISPUTATIO THEOLOGICA
PRIMA
DE NECESSARIA SECESSIONE
NOSTRA AB ECCLESIA ROMANA,
ET
IMPOSSIBILI CUM EA SYNCRETISMO.

Respondente JOANNE JACOBO GESNERO *Tigurino.*

I. QUOD apud malæ fidei possessores usu venire solet, ut solidis juris fundamentis & justis causæ præsidiis destituti, in Adversarii personam quibuscunque possunt modis invehantur, ut hoc modo suspectam & exosam illam reddendo, faciliùs omnem dictis ejus fidem abrogent. Id ipsum in gravissimo quod inter Nos & Pontificios agitur Religionis negotio experimur. Cùm enim facilè deprehendant, quotiescunque missis ambagibus jugulum causæ petitur, & ad examen Doctrinæ descenditur, se longè inferiores causâ cadere, nec sententiam suam ex Scriptura, quæ sola fidei est norma infallibilis, ut nos nostram comprobare posse; huc omnes ingenii nervos intendunt, ut odiosis præjudiciis, & suspicionibus sinistris nostrum agendi modum gravent, quibus infirmorum

 præoccu-

præoccupatæ & tantùm non faſcinatæ mentes, vel ad nos accedere cane pejus & angue reformident, ſi adhuc a nobis ſunt alieni, vel ſi in caſtra noſtra jam tranſierunt, à nobis recedere, & ad ipſos redire quacunque tandem ratione conentur.

Præjudicium falſum de Seceſſionis noſtræ ab Eccleſia Rom. injuſtitia.

II. Inter varia autem hæc præjudicia, nullum gravius videtur & periculoſius, eo quod vulgo a *Seceſſione noſtra ab Eccleſia Romana* peti ſolet, quaſi ea injuſta fuerit & ſchiſmatica; Noſque adeo cum Reformatoribus noſtris ſummis illis & invictis Heroibus, Schiſmaticis & Turbonibus accenſendi veniamus, qui viſcera Matris optimæ dilaniando, & inconſutilem Chriſti tunicam dilacerando, ſanctiſſimum charitatis vinculum nefarie abruperimus, nec modo temerè & ſine neceſſitate, ſed perperam & injuſtè ab Eccleſiâ diſceſſerimus. Hinc nulla gratiæ, ſpes nulla ſalutis nobis extra Eccleſiam poſitis reliqua dicitur eſſe, niſi amicâ pace Matri unicæ denuò conciliati, eò, unde ſummo noſtro malo egreſſi ſemel ſumus, poſtliminio redeamus.

III. Unde quivis facilè deprehendit, quantum interſit Orthodoxos hac in parte bonæ cauſæ non deeſſe, non modò ut à ſe graviſſimum illud crimen falſiſſimè ſibi impactum amoliantur; Sed etiam ut pro virili, quod debent veritati teſtimonium ultrò perhibeant, & præjudicatarum harum opinionum, quibus variis infirmis remora in via ſalutis poteſt injici, vanitatem demonſtrantes, illorum ſaluti non ſecus ac ſuæ eant proſpectum. Quod cùm jam ſæpe antea à plurimis Viris doctiſſimis feliciter ſit præſtitum; Nunc etiam omitti non debet: hoc potiſſimùm tempore, quô Simonias iſtiuſmodi artes, & pſeudohenotica Neutralium & Politicorum conſilia renovari ſubinde cernimus. Nec dubitamus quin multi Viri docti & pii, neceſſitatem iſtius laboris agnoſcentes, pro ſancto zelo ſuo argumentum hoc ſponte ſint occupaturi. Nos interea, quod ingratum fore non putavimus, breviter σὺν Θεῷ hîc contra Pontificios demonſtrandum ſuſcipiemus, *Juſtiſſimam ac ſummè neceßariam fuiſſe Seceſſionem noſtram ab Eccleſiâ Romanâ, Et injuſtum ac impoſſibilem rebus ita ſtantibus cum ea Syncretiſmum.*

Pax Eccleſiæ optanda & quærenda, ſed quæ comitem habeat veritatem.

IV. Atque hîc antequam ulteriùs progrediamur, ſemel monere debemus; Nos licèt Seceſſionis juſtitiam, & Syncretiſmi ἀδυναμίαν tueamur, nihil tamen adverſus Charitatem admittere, nihil adverſus pacem Eccleſiæ nobis unicè à Chriſto commendatam Marc. 9. 50. Joann. 14. 27. eoque modis omnibus procurandam & expetendam Pſal. 122. 6. 7. 8. & 133. Abſit à nobis tam durus & implacabilis animus, ut qui filii ſumus Principis pacis, à pace & concordia alienum pectus penitus geramus. Volumus ſanè & quærimus Pacem, ſed *Pacem*, quæ cum *Veritate* conjuncta ſit, & in ea fundata ex præſcripto Zachar. 8. 19. & Pauli Epheſ. 4. 4. 5. 15. Pacem Chriſti, ut bene olim monuit Hilarius contra Auxent. *Specioſum quidem eſt nomen*

nomen pacis, & pulchra opinio unitatis, sed quis ambigat eam solam Ecclesiæ atque Euangeliorum unitam esse pacem quæ Christi est? Et Hieron. Epist. ad Theoph. contra errores Joh. Hieros. *Volumus & nos pacem, & non solùm volumus, sed & rogamus; sed pacem Christi, pacem veram, pacem sine inimicitiis, pacem in qua non sit bellum involutum, pacem quæ non ut adversarios subjiciat, sed ut amicos jungat.* Hanc si nobis Adversarii offerrent, næ iniquissimi mortalium essemus, si eam rejiceremus. Sed si Pax hîc nulla, nisi cum Veritatis jactura & memorabili detrimento detur; Valeat tam infaustæ pacis non libido tantùm, sed & commemoratio: Nullum dari potest bellum adeò ferum, quod non conducibilius & melius sit fucatâ istâ pace, quæ blando nomine quum arridet, insidiatur, ut hîc verè aureum *Nazianzeni* dictum usurpandum sit, Oratione 1. de pace: Κρείσσων ἐμπαθὴς ὁμονοίας ἡ ὑπὲρ εὐσεβείας διάστασις. *Melius est dissidium pietatis causâ ortum vitiosâ concordiâ*, & ut idem Orat. 12. dum ad pacem suos stimulabat prudenter excipiebat, *Ne suspicetur quispiam, quòd pacem omnem amandam & complectendam esse existimem, nam ut optimam quandam dissensionem, ita perniciosam quandam esse concordiam perspectum habeo*, ἀλλὰ τήν γε καλὴν, καὶ ἐπὶ καλῷ θεῷ συνάπτουσαν, *quæ bona est, ad bonum, & quæ Deo copulat*; aliàs ut ille ipse ait, κρεῖσσον ἐπαινετὸς πόλεμος εἰρήνης χωριζούσης Θεοῦ. *Satius est bellum laudabile pace, quæ nos à Deo separat.*

V. Nostrum est ergo pacem solidam & cum veritate conjunctam, ut novissimam Christi tesseram omni modo fovere & procurare. Sed ubi ea non nisi veritatis dispendio redimi potest, nec conciliatio quæritur, sed errorum tantùm incrustatio, Ecclesiæ pernicies, & Conscientiarum sanguine Christi redemptarum servitus; speciosa ista pacis & unionis nomina, sed nomina tantùm nunquam admittet vir pius; imò potiùs infamem & perniciosam in malo conspirationem à Dei Ecclesia pro virili amolietur, nec patietur unquam, ut sub insidiosæ pacis obtentu bellum ipsi veritati indicatur, Christus cum Belial, lux cum tenebris, Arca cum Dagone componatur, idolum denuò erigatur in domo Dei, & Conscientiæ iis compedibus illigentur, quibus divino beneficio semel fuerunt exolutæ.

VI. Eò verò respexisse malefida eorum consilia, qui & superiori seculo, & hoc etiam nostro Reformatas Ecclesias cum Romana consociare studuerunt, cæcus est qui non videat. Nam dum illi vel Controversias nostras imminuere & elevare subdolè, dissimulatâ sententiâ suâ, vel fucatâ & incrustatâ speciosis pigmentis sunt conati; Vel simpliciter nostrum ad suos reditum urserunt ad pacem & unionem colendam, promissâ & oblatâ à parte suâ, non abolitione eorum quæ nos offendunt, & à Communione suâ hactenus absterrent; sed evidentiori tantùm explicatione & excusatione. Vel

si Deo placet, aliqualem in ritibus externis nonnullis Reformationem sunt polliciti; nihil interim remittentes de præcipuis auctoritatis Pontificiæ fundamentis, quibus salvis manentibus, nulla vel reformatio vera, vel solida reconciliatio expectari potest aut debet. Facilè colligere est quid illi artibus suis moliti sint, & etiamnum moliantur, nihil scilicet aliud, quàm ut fucato pacis prætextu nos in pristinum servitutis jugum reducant, & eundem magnæ meretricis craterem, quô virus suum terrarum incolis propinat, auro quidem & melle illitum, sed venenatum semper æterno animarum dispendio bibendum porrigant. Absit ut nos tam inauspicatæ pacis amor unquam incessat, non si totus mundus lucrandus foret; *Quid enim juvat mundum lucrari, si animam perdas?* Marc. 8. 36. Pacem quidem cum omnibus colendam docuit Paulus, sed εἰ δυνατόν Rom. 12. 18. Quàm autem fieri hoc non possit, quantumvis optari debeat, certissimus magister eventus jam satis docuit, & Nos paucis demonstraturi sumus.

Secessio duplex, alia justa & laudabilis, alia injusta & culpabilis.

VII. Ut ergo faciliùs rem totam persequi valeamus, antequam in *hypothesi* de Secessione nostra ab Ecclesia Romana disputemus, Quædam de Secessione in *Thesi* præmittenda sunt, ex quibus de illius vel necessitate vel temeritate judicare promptum erit. Hoc autem ante omnia præstruendum est fundamentum; Quemadmodum *Martyrem causa facit, non supplicium*; Sic *non quævis* statim *separatio* crimen inducit, & *Schisma* facit, sed *causa*, ut bene olim notabat *Cassander de Offic. viri pii.* Ut ergo *duplex* secessionis *causa* dari potest, vel *justa*, vel *iniqua*; ita duplex occurrit *secessio*, alia *bona* & laudabilis, alia *mala* & culpabilis. *Bona* est à falso & malo ad bonum & verum, quæ ex bono principio, zelo scilicet Dei gloriæ, & odio non hominum, sed erroris & idololatriæ ad bonum finem tendit, scilicet liberam confessionem veritatis, & puri cultus divini exercitium. *Mala* contrà, quæ ex malis principiis oritur, & ad malum finem fertur, quæ est à vero & bono ad falsum & malum. Illius exemplum extat in Setho ejusque posteris à Caïni propagine se segregantibus Gen. 4. 26. in Abrahamo è Chaldæa & patria sua divino mandato secedente Genes. 12. 1. 2. 3. Jos. 24. 3. In Proselytis ex Ethnicismo ad populum Dei accedentibus. In Apostolis aliisque fidelibus à Judaïsmo ad Christianismum transeuntibus. In verè fidelibus ex Babel exeuntibus; ad quam secessionem nos vocat Dominus Isa. 52. 11. 2. Cor. 6. 17. Apoc. 18. 4. Istius verò in secessione decem Tribuum sub Jeroboamo vitulos aureos in Dan & Bethel colentium, 1. Reg. 12. 23. Samaritanorum in Templo Garizim, Judæorum in Templo Heliopolitano adorantium, hæreticorum ex Ecclesia Apostolica tempore Johannis exeuntium 1. Johan. 2. 19. Carnalium illorum de quibus Judas vers. 19. *qui se ipsos segregant, Spiritum non habentes.* Utriusque meminit Paulus 2. Timot. 2. 18. 19. cùm hinc quidem

dem impiam notat apoſtaſiam Hymenæi & Phileti, qui à veritate recedebant, reſurrectionem jam factam dicentes; Inde verò juſtam & ſanctam virorum Chriſtianorum ἀποστασίαν ſigillo Dei expreſſam innuit, quorum eſt ἀποστῆναι ἀπὸ τῆς ἀδικίας, *quicunque nomen Chriſti nominat*, ἀποστήτω *recedat ab iniquitate.* Illa eſt à veritate & fide ad mendacium, Iſta ab errore & impietate ad veritatem & ſanctitatem: Hoc demum ſenſu Apoſtaſiam & abſceſſionem Sanctorum *ab iniquitate* agnoſcimus, & nos Apoſtatas eſſe libenter fatemur, & de eo gloriamur.

VIII. Unde colligitur omne quidem *Schiſma* ſeparationem eſſe; Sed non ſtatim omnem ſeparationem eſſe Schiſma. Nam licèt ex vi vocis σχίσμα, Græcis & Latinis *ſciſſura*, quamlibet ſeceſſionem videatur importare, cùm partes inter ſe cohærentes vi quadam vel diſſiliunt vel divelluntur, ſive de Corpore naturali, ſive de myſtico & politico agatur, quo ſenſu dixit Poëta,

Scinditur incertum ſtudia in contraria Vulgus.

tamen ut in cæteris bene multis vocabulis occurrit, quæ jure quodam Eccleſiæ facta ſunt Eccleſiaſtica, in uſu Scriptorum Eccleſiaſticorum ſtrictiori paulò ſignificatu, non tantùm pro ſeceſſione in Religionis negotio; Sed in malam partem pro *ſeceſſione*, vel *injuſta* vel *temeraria* uſurpatur, quo ſenſu Paulus 1. Corinth. 1. 11. Corinthios arguit, quòd inter ipſos audiat eſſe ſchiſmata: Planè ut vox *idolum*, quæ quamlibet imaginem in notatione nominis deſignat, peculiariter in Eccleſia reſtricta eſt ad imaginem ſignificandam, cui defertur honos religioſus. Et ut *hæreſis* primariò quamlibet opinionem innuit, quam quis eligit ut veriſſimam, mox ſpecialiter applicatur ſingulari opinioni, quam pro genio & arbitrio aliquis amplectitur & retinet, cùm abhorreat tamen à norma veritatis. Sic & *ſchiſma* quod ſeceſſionem in genere dicit, ſeceſſioni vitioſæ & illicitæ vulgò ſolet tribui. Verum eſt, ſtrictiùs adhuc uſurpari aliquando contradiſtinctè ad *hæreſin*, quatenus hæc eſt *contra fidem*, illud verò *contra mores* propriè, & vinculum charitatis, ut loquitur *Bonaventura* in IV. ſent. diſt. 11. quo ſenſu διχοστασία quæ ſchiſmati æquipollet, hæreſi contradiſtinguitur Gal. 5. 20. Hoc ſenſu ſæpe de eo Patres, & Auguſtinus in primis, quamvis ex ſchiſmate ferè poſtea fieri hæreſin doceat contra Donatiſtas, unum tamen ab altero diſtinguit, de fide & ſymbolo. *Quemadmodum hæretici de Deo falſa ſentiendo, fidem ipſam violant, ita ſchiſmatici ſeceſſionibus iniquis à fraterna charitate diſſiliunt, quamvis ea credunt quæ credimus.* Sed laxiori ſenſu ambitu ſuo comprehendit ſeparationem quamcunque Eccleſiaſticam per doctrinæ, aut vitæ, aut utriuſque corruptelas, quomodo hìc à nobis uſurpatur.

Schiſma non facit ſeparatio à Pontifice Romano.

IX. Quid autem ſeceſſionem vitioſam & illicitam faciat quam Schiſma vocamus, operæ pretium eſt cognoſcere. Sanè ſi Adverſarios

[illegible] ut Unionem Ecclesiæ ex Unione membrorum [illegible] Ca-
[illegible] Pontifice scilicet Romano, eique debita subjectio-
[illegible] ut Bellarm. lib. 3. de Ecclesia cap. 5. observat; Ita Schisma
[illegible] & [illegible] colligunt. Thomas 2.
2. q. 39. art. 1. Schismatici dicuntur, qui subesse renuunt summo Pontifici,
& qui membris Ecclesiæ ei subjectis communicare recusant. Emanuel Sa,
Schisma est nolle obedire Papæ, ut Christi Vicario, aut cum iis qui ei subsunt
communicare. Qui [illegible] Henricum VIII in [illegible]
[illegible] Cap. 1. [illegible]
[illegible] Romano Pontifici, omni humanæ Creaturæ [illegible]
[illegible]
[illegible] Ecclesiæ [illegible],
Ephes. 4. [illegible] cum Papa [illegible] Cum
[illegible] Capitis, [illegible] corpore Christi, [illegible]
[illegible] Mirum videri non
debet [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] sub Papa,
[illegible] à Christo.

II. Ubi ergo vera Unio Ecclesiæ à Capite demum unico petenda est,
[illegible] Ephes. 4. 3. 13. 15.
Coloss. 3. 11. [illegible] Schisma non melius potest [illegible]
[illegible] Christo, [illegible] Ecclesia [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] Ec-
[illegible]
[illegible] Per illam fidei
[illegible] Christo Capite [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] Cum
[illegible] Christo [illegible] Corpori
[illegible]
[illegible] Dei [illegible]
[illegible] 1. Timoth. 2. 19. Rom. 11. 29. [illegible]
[illegible] Ecclesiæ [illegible]
[illegible]
[illegible] Quæritur ergo [illegible]
Ecclesiæ,

Ecclesia, qui fraternam communionem & unitatem abrumpunt, ita ut una pars cum altera communionem nec colere velit, nec [illegible], conciliari possit.

XI. Quia autem vel a Separatione, vel *levem* causam & excusationem habet, vel *nullam*, vel *justam* & *necessariam*; ita [illegible]. Nam si nullam habet aut exiguam, & non valde momentosam, Schisma merito dicitur, vel [illegible], vel [illegible]; Sin vero gravem satis & necessariam causam, Separatio quidem est, sed non Schisma. Quando causa nulla occurrit legitima cur separatio fiat, vel in Doctrina, vel in Cultu, vel in Regimine: Tunc utique illud Schisma & merito culpandum, tanquam vulnus gravissimum Ecclesiæ illatum, quo unitas Corporis scinditur, & filios eorum [illegible] addicitur; [illegible] Deum in cœlis non possit habere Patrem, qui Ecclesiam in terra Matrem non agnoscit, [illegible], qui membrorum communionem [illegible]. Cum vero causa quidem & ratio videtur aliqua esse, sed levis & exigua, [illegible], tum si separatio fit, Schisma dicitur [illegible]. Si enim quidam in aliquo errore versentur in doctrina, sed non tamen in fundamentalis, qui hæresin facit. Si nova contineat in cultu superstitiones & vanos, sed tolerabiles tamen, qui conscientiam non [illegible]. Si [illegible] deformatio & corruptela quædam detur. Si [illegible] in Ecclesiæ administratione peccatum aliquid aut defectus notetur, non statim est secedendum. Ut in Corpore naturali cum aliqua pars [illegible], [illegible], vel manum vel pedem, non statim ferro abscindendam esse [illegible], sed vel remediis curandam, vel tolerandum esse malum, donec [illegible] naturæ expugnetur. Sic in Corpore hoc [illegible], vel [illegible] aliquid, non statim ferrum adhibendum [illegible]; sed summa charitate vel lenitate & tolerantia, [illegible] Christiana ferendum, donec Deus ipse plenius illuminando [illegible] differentiam [illegible], juxta præceptum Pauli Phil. 3. 15. 16. *Quotquot igitur perfecti sumus, [illegible]; Et si quid aliter sentitis, Deus hoc etiam vobis revelabit; Attamen in eo ad quod pervenimus, eadem incedamus regula.* Uno verbo, nisi morbus [illegible] & contagiosus, non est deferendus æger, imo ne tunc quidem, nisi æger [illegible]. [illegible] & [illegible] vulgo [illegible] *Donatistarum* in Africa, qui [illegible] dogma aliquod periculosum, cujus [illegible] Ecclesiam, sed [illegible] factum personale *Felicis* & *Cæciliani* [illegible], quod nec verum erat, nec si verum fuisset poterat [illegible]. Talis secessio fuit *Vaudensium* ab Ecclesiis Africanis, cum quæstio de Paschate non esset fundamentalis. Talis [illegible] a Græcis propter [illegible]

eorum de processione Spiritus Sancti; Talis *Brownistarum* & *Separatistarum*, & id genus fanaticorum, qui hodie sese à puriori Ecclesia segregant.

Quanam Secessio sit justa & necessaria.

XII. Verùm ubi graves & momentosissimæ occurrunt secedendi Causæ, tum non modò *licita* & *justa*, sed & *necessaria* censenda est *Secessio*. Cujusmodi autem sint graves istæ causæ, meliùs aliunde innotescere non potest, quàm ex principiis veræ illius Communionis, quibus Ecclesia instituitur & conservatur. Cùm verò tria sint præcipua, *Doctrina*, *Cultus*, *Regimen*; Illa, quæ fidem instruit credenda proponendo, Iste, qui mores informat facienda exigendo. Hoc, quod εὐταξίαν conservat, circa utriusque legitimam administrationem versando; Tres etiam primariæ causæ Secessionis istius esse possunt, *Hæresis* in Doctrina, *Idololatria* in Cultu, *Tyrannis* in Regimine. Cùm enim Hæresis fundamentum fidei evertat, Idololatria puritatem cultus penitus corrumpat, & Tyrannis verum Christi regnum destruat: Nemo sanus ibit inficias veram Ecclesiam non posse cum his corruptelis subsistere, adeòque neminem in Cœtu tali sine certissimo salutis dispendio morari posse. Si ergo vel in *Doctrina*, non modò sit error quidam levis, sed plures exitiales & capitales, qui cor salutis & fidei fundamentum petant. Vel in *Cultu*, non superstitio duntaxat, sed infamis etiam idololatria. Vel in *Regimine* non aliqua demum ἀταξία, sed Tyrannis durissima, & intolerabilis persecutio tum corporalis tum spiritualis. Ex eo Cœtu secedendum esse nemo negare potest. 1. Quia communionem colere nec possumus nec debemus cum hominibus, nisi quatenus potest subsistere cum communione Dei, qui à nobis supra cætera omnia diligendus est & colendus. At Communio Dei non potest haberi, ubi hæreses capitales cum Verbo Dei pugnantes grassantur, vel ubi obtinet Idololatria, quæ adulterium est spirituale, vel Tyrannis in conscientias usurpatur, quæ crimen est læsæ Majestatis in Deum, & Christum unicum Ecclesiæ Regem, ἀσύστατον cum obsequio illi debito. 2. Cùm Communio ista cum hominibus non alium in finem quæratur, quàm ad salutem obtinendam, ubi salus in discrimen adducitur, quod fit ex causis prædictis, ratio salutis postulat, ut talis communio deseratur. 3. Quia talis secessio veram Ecclesiæ unitatem conservat, quam Communio cum Ecclesiâ hæreticâ & idololatricâ destruit. 4. Quia ubicunque communio non potest haberi nisi injusta; justissima censenda est ab ea separatio: Sed communio cum societate, quæ fovet errores & cultus exitiales injusta est; quia nemo debet errori & idololatriæ adhærere. Ergo secessio ab ea justè potest fieri.

XIII. Sed non tantùm justa censenda est talis secessio; Sed etiam *necessaria* & *indispensabilis*. Primò propter periculum præsentissimum, cui fideles exponerentur corrumpendi fidem suam & cultum,

cultum, manendo in istiusmodi hæreticâ & idololatricâ societate: fieri enim vix ac ne vix quidem potest, ut qui cum Errantibus & Idololatris manet, se purum ab omni corruptelâ præstet, nec quicquam labis contrahit, quantacunque utatur cautelâ. Secundò, propter liberos, qui eidem discrimini expositi manerent, imò longè majori, qualiscunque cura eorum educationis posset haberi. Cùm ergo unusquisque non modò de salute suâ Deo rationem reddere teneatur, sed etiam de salute liberorum, debet illis maturè prospicere, ne prostituantur & salutis jacturam faciant, manendo in tali societate. Tertiò, nemo sine crimine potest habere pro fratribus, quos credimus Deum non habere pro filiis, quales sunt hæretici & idololatræ. Quartò, obligatio colendi communionem cum Christianis non est illimitata, sed certis legibus adstricta; nimirum veræ fidei professionis, quæ saltem immunis sit ab erroribus capitalibus, cultûs puri & ab omni idololatriâ repurgati, & regiminis legitimi & bene ordinati: Dum istæ leges & conditiones manent, perstat etiam communio, sed ubi cessant, cessat etiam de jure communio, & locus datur justæ secessioni. Perronius non potest justitiam talis secessionis negare in Repli. lib. 1. c. 83. *Quando corruptio*, inquit, *est in doctrina*, *vel sacramentis*, *vel in ritibus universalibus Ecclesiæ*, *nemo potest in ea communione illius Ecclesiæ manere*, *quin participet ejus contagio.*

XIV. Eò autem justior & magis necessaria est ista secessio; quando *malum* non modò est *grave* & periculosum, sed absolutè *lethale*, quod non debilitat tantùm, sed mortem & exitium necessariò post se trahit. 2. *contagiosum*, quod instar gangrænæ serpit, & facilè totum corpus potest inficere. 3. *publicum* & commune, quod non in uno vel altero tantùm deprehenditur, sed in pluribus, & in ipsa Communitate. 4. *insanabile*, quod nullis remediis potest curari; quando omnis cura, & secundùm curam remedia omnia sunt adhibita, sed frustra: Imò æger non modò noluit curari, sed in Medicos ipsos insurgit & sævit, & pios monitores ferro & flammis persequitur. Quum illi ad quos Reformationis cura spectat, quales sunt Rectores Ecclesiæ, non modò de ea non cogitant; sed illi modis omnibus se opponunt, corruptelarum autores & fautores acerrimi, qui alios ad eas recipiendas & profitendas cogunt, etiam sub anathematis pœnâ. Tunc sanè quisquis de salute sua & vitâ est sollicitus, ut omnes esse debent, sibi prospicere debet sine mora, ab eo cœtu secedendo, ne morbo isto lethali & insanabili correptus pereat.

XV. Fortiùs verò necessitatis istius vinculum adstringitur ex Dei mandato, qui talem secessionem non semel imperat Isa. 52. 11. Propheta Judæos Isa. 52. 11.
Babylone degentes hortatur ad secessionem, ne ejus impietatibus & sordibus inficiantur, *Recedite de medio ejus*, *pollutum ne attingite*, *purificate vos*,

2 Cor. 6.16. 17. *qui fertis vasa Domini.* Quod Paulus applicans Ecclesiæ Christianæ 2. Cor. 6. 16. 17. *Quænam communio*, inquit, *justitiæ & iniquitatis, luci cum tenebris? Quis consensus Christi cum Belial, Templi Dei cum Idolis? Itaque exite è medio ipsorum, & ab ipsis secedite, pollutum ne attingite, Et ego vos recipiam*, id est, ab omni inquinamento tam erroris quàm idololatriæ, & vitii infidelium, puros vos præstate, & ego vos in meam amicitiam & societatem recipiam. Sic Johannes in 2a verf. 9. 10. 11. vult fidelem recedere à communione & societate hæreticorum, quâ errores eorum probentur, vel dissimulando foveantur. *Si quis venit ad vos, & doctrinam istam non affert, ne recipite eum in ædes vestras, nec salutate ipsum, quia qui illum salutat, communicat ejus malis operibus.* Sic Apocal. 18. 4. populus Dei jubetur exire Babylone, ne erroribus & idololatriis ejus participet. *Exite ex ea, popule mi, ne participando ejus peccatis, participetis ejus plagis.* Hujusmodi autem extitisse nobis secedendi ab Ecclesia Romana causas, non seorsim tantùm quasdam, (quod tamen jam sufficere poterat) sed conjunctim omnes in sequentibus probaturi sumus.

2. Joh. 9. 10. 11.

Apo. 18. 4.

Secessio alia Politica, alia Ecclesiastica.

XVI. Priusquam verò illud faciamus, notandæ sunt adhuc aliquot distinctiones, quæ ad *Statum Quæstionis* rectè percipiendum apprimè sunt necessariæ, tum ex parte *Subjecti*, quod est *Secessio*, tum *Prædicati*, quod est *Ecclesia Romana*. I. *Secessio* alia est *Ecclesiastica* & sacra à *doctrina* & *cultu*. Alia *Politica* & civilis ab *hominibus* & *personis*. De ista non loquimur, sed de illa. Possunt pii cohabitare heterodoxis & idololatris ut concivibus suis; Sed non possunt nec debent cum illis communionem colere in sacris, ut cum fratribus. Prima est *secessio* quoad *fidem*, altera quoad *charitatem*, illa licita est & necessaria, quia nulla est communio Christi cum Belial, luci cum tenebris: Ista verò nequaquam, quandoquidem charitas ex præscripto Legis ad omnes homines extendi debet, modò ne quid detrimenti veritas, aut fides per id patiatur. Hìc namque semper illud obtinere debet, *usque ad Aras.* Sic possunt fœdera pangi cum iis etiam, qui à veri Dei cognitione & cultu sunt alieni, ut Davidis, Solomonis, Macchabæorum exempla docent. Sic humanitatis & charitatis officia nemini mortalium denegari possunt aut debent.

Secessio sacra, alia latens, alia patens.

XVII. II. *Secessio* sacra & Ecclesiastica, Vel est *Occulta* & latens, Vel *Aperta* & patens. Illa quâ fideles sive multi sive pauci, qui in cœtu aliquo impuro & idololatrico degunt, ita vivunt hominibus obscuri, & soli Deo cogniti, ut puros se & immunes ab erroribus illis & superstitionibus tueantur; quales fuère septem mille homines illi, qui Eliæ tempore genua Baali non flexerunt; quales illi omnes pii, qui ante sublatum Euangelii vexillum per Reformationem in Papatu morabantur & gemebant. *Aperta* est eorum, qui palàm profitentur se ab illius Cœtûs doctrinâ, & cultu alienos, ut Elias,

Elias, Daniel, & socii ejus, qui apertè cum idololatris communicare renuebant, in quorum ordinem referre debemus sanctos illos Veritatis Testes, qui ante Reformationem non tantùm in corde clàm Ecclesiæ Romanæ errores & corruptelas detestabantur, sed & publicè eas incusârunt & oppugnârunt, & fidem suam etiam proprio sanguine obsignârunt, ut constat ex *Catalogo Testium Veritatis*.

XVIII. III. Rursus *Secessio* alia est *negativa*, alia *positiva*. *Negativa*, quando cum aliquo Cœtu non communicamus, & sive clàm, sive palàm nos ab ejus fide & cultu avertimus; sed ita tamen ut nondum propterea novum cœtum constituamus, & altare altari opponamus. Qualis fuit Patrum nostrorum, qui in Ecclesia Romana corrupta olim latuerunt, non adhærendo tamen illius erroribus. *Positiva*, quando non modò nos alienos ab aliquo cœtu testamur, sed etiam cœtus ab illo separatos habemus, priorem Ecclesiam deserendo, & novam instituendo, quæ legibus Ecclesiasticis, Dei Verbo, Sacramentorum administratione & sacris istiusmodi separatim utatur. Cujusmodi putabatur esse secessio Rubenitarum & Gaditarum, extructo prope ripam Jordanis altari præter altare Dei: Jos. 22. Quæstio verò nostra est, non de *prima*, sed de *secunda*. Neque enim disputamus tantùm, an licita fuerit secessio illa negativa fidelium; quâ pertendimus pios omnes sese à Papatu separâsse, sic enim nunquam exivissemus ex eo; Sed An Positiva, quâ Patres nostri egressi sunt ex Papatu & novas Ecclesias passim extruxerunt, necessaria fuerit & justa.

Alia positiva, alia negativa.

XIX. Ut verò *Subjectum* distinguendum est: Ita & *Prædicatum*, scilicet *Ecclesia Romana*, qui est terminus à quo facta est secessio. *Ecclesiæ* autem *Romanæ* nomine primò intelligitur ea, quæ tempore Apostoli viguit, cujusque fides ab eo celebratur Rom. 1. & quæ aliquamdiu postea in doctrinæ integritate perstitit, quo sensu de ea non disputamus. 2. Designatur ea, quæ sequioribus seculis extitit, & etiamnum extat, ab illa puritate & integritate planè degenerans, & hoc modo sumitur peculiariter, Vel pro Cœtu qui concluditur mœnibus Romanis, Vel pro Ecclesia repræsentativa, Papâ scilicet & Conciliis, Vel pro ipso Pontifice ut Capite, Vel denique pro iis omnibus Cœtibus, qui Romano Pontifici adhærent & ab eo pendent ubicunque locorum sint, quæ *Ecclesia collectiva* dicitur. Quo respectu potissimùm, non exclusis tamen aliis, Ecclesiam Romanam attendimus.

Ecclesia Respectatur hic non ut vetus & Apostolica, sed ut nova & Papalis.

XX. Sed in hac rursus Eccl. Rom. consideratione, distinguendum est τὸ *Materiale*, & τὸ *Formale*. *Materiale* sunt homines ipsi quà tales, qui Ecclesiam istam constituunt. *Formale* verò positum est in *Vocatione*, secundùm quam in eam societatem Ecclesiasticam convenerunt. Ut verò illa duplex potest esse, Vel quà est à *Christo*, qui supremus est Ecclesiæ Pastor & Dominus, Vel quà à *Papa*, qui se Vicarium ejus

Non secundùm materiale, sed quo ad formale.

esse falsò gloriatur. Ita duplex est istius σχέσις Ecclesiæ, Vel quà ad *Christum* refertur, Christiani nominis & Veritatis aliquid adhuc retinendo, Vel quà *Papam* respicit, illius dominio & jugo sese subjiciendo. Unde colligimus in Ecclesia Romana tria hæc imprimis esse distinctè attendenda. 1. *Subjectum*. 2. *Accidens* quoddam adnatum Subjecto. 3. *Compositum* ex utroque. 1. *Subjectum* sunt *homines Christiani*, in quibus nonnihil est adhuc vocationis & gratiæ divinæ, potiùs quàm in Turcis & Judæis; ut liquet ex eo quòd symbola & sigilla fœderis non planè abstulerit Deus, quòd retineantur adhuc principia Theologiæ, tum *Essendi*, Deus unus essentiâ, trinus Personis, utraque Christi natura in Unitate personæ, tum *Cognoscendi*, Verbum scilicet Dei, quamvis multiplici adjectione & substractione postea corruptum, quæ argumento sunt aliquid adhuc ex parte Dei remanere in illo cœtu, licèt ex parte hominum nil nisi infidelitas supersit.

XXI. Secundò *Accidens* sive Adjunctum adnatum, est *Papatus*, qui in Ecclesiam multiplices corruptelas tam quoad fidem, quàm quoad cultum invexit, & meritò censetur tanquam ulcus pestilentissimum, gangræna, & carcinoma in Corpore Ecclesiæ, & totâ essentiâ differt ab Ecclesia: Ecclesia enim est Cœtus Vocatorum in unam fidem sub uno Christo. At Papatus relationem habet ad Pontificem, & ἀποστασίαν à Christo eatenus facit. Unde etsi Christianum nomen adhuc retinet, sub specioso tamen illo nomine Antichristi tyrannidem exercet, & virus ac venenum per totum Corpus diffundit.

XXII. Tertiò *Compositum ex utroque* ejusmodi est, ut quædam ex Christianismo supersint, quæ sunt institutionis Christi, multò plura verò ex Antichristianismo irrepserint, quæ sunt corruptelarum Antichristi. Quoniam enim Satan mysterium hoc iniquitatis formare non potuisset, si Christianismum directè & γυμνῇ τῇ κεφαλῇ oppugnâsset & extinguere suscepisset: Ideo os Draconis cornubus & exuviis Agni operire sategit, ut faciliùs incautos deciperet. Sic ex doctrinâ Christianâ, aliquid quidem à Pontificiis retentum est, sed simul innumera alia huic doctrinæ addita sunt, quibus ita adulteratur & corrumpitur, ut omnis ejus efficacia enervetur, planè ut olim idololatræ in Judaïca Ecclesia Baalis cultum cum divino conjungebant, ut *jurarent per Deum & Milchom* Ammonitarum idolum Sophon. 1. 5. & ut Achaz altare Damascenum in Templo juxta altare Dei collocavit 2 Reg. 16. 11. 12. Ita in Papatu ad principia Christianismi tot adjunxerunt depravationes & corruptelas, ut verè Templum Dei cum Idolis, lux cum tenebris, & veritas cum mendacio consociata dicantur, & ita conjuncta, ut quod malum est & exitiale, quod reliquum est boni suffocet & extinguat. Atque hoc est discrimen quod inter hanc, & alias falsas religiones, hære-

Sophon. 1.5. *2. Reg. 16. 11. 12.*

hæreſes, & ſchiſmata obſervari poteſt: Quòd *Helleniſmus*, *Mahumediſmus*, *Judaiſmus*, & ſi quæ ſunt aliæ infidelium religiones Chriſtianiſmi fundamenta negent. *Hæreſes* articulos ſingulares fidei lædant & pervertant: *Schiſmata* charitatis vinculum ſolvant: Sed hoc *Antichriſtianiſmi* proprium, ut ſubjectum retineat, ſine quo ipſe conſtare non poteſt; Ut enim gangræna tollitur Corporis nece, & veneni nulla eſt propinatio crudi, ſed in cibo vel potu; Sic nulla eſſet Antichriſti vis, niſi Templum Dei clamaret, hac ſpecie populo illudendo, & hoc vinculo conſcientias illaqueando.

XXIII. Ex quibus colligere licet, quid de Eccleſia Romana judicandum ſit. Nam quà vocationis & veritatis divinæ reſiduum adhuc aliquid eſt in ea, Eccleſiæ nomen, ſed latè ſumptum non putamus ei abſolutè denegandum. Quà verò *Papatus* ſpectatur, quod eſt accidens & adjunctum adnatum & adhærens illi Eccleſiæ, veram Eccleſiam eſſe negamus, ſed Eccleſiæ peſtem, corruptelam, exitium, Eccleſiam ex Apoſtolica & Chriſtiana Apoſtaticam & Antichriſtianam faciens. Quà Eccleſiam ex utroque compoſitam & compactam attendimus, eam moribundam, tabeſcentem, peſte infectam & intereuntem eſſe dicimus. Sic quum Eccleſiæ titulum concedere nolumus Pontificiis, non ideo aliquod ejus veſtigium apud eos manere inficiamur, ſed ut bene Calvinus l. 4. Inſtit. 2. ſ. 12. obſervat, *tantùm litigamus de vera & legitima Eccleſiæ conſtitutione, quæ in communione tum ſacrorum, quæ ſigna ſunt profeſſionis, tum veræ potiſſimum doctrinæ requiritur.* Hìc autem quando de ſeceſſione ab Eccleſia Romana agitur; Certum eſt non intelligi ſeceſſionem ab *Eccleſia Romana*, quà Chriſtiana, ſed quà *Papali*; Non quà aliquid veri & boni adhuc retinet à parte Chriſti, Sed quatenus mirum in modum corrupta eſt & adulterata per Antichriſtum. Non eſt deſertio Eccleſiæ aut Communionis ſacræ. Sed deſertio tantùm corruptionis, errorum, Apoſtaſiæ & diſceſſionis factæ à vera antiqua Apoſtolica & Catholica fide & Eccleſia, ejuſque Capite Chriſto.

XXIV. Hinc patet longum latumque diſcrimen intercedere inter hæc duo, quæ tamen ſubinde turpiſſimo errore confunduntur ab Adverſariis, *Diſcedere ab Eccleſia*, & *Diſcedere ab Eccleſia Romana*: Nam cùm Eccleſia propriè ita dicta ſit ſocietas omnium fidelium per Verbum & Spiritum ad communionem Chriſti vocatorum, procul dubio nemo poteſt ſine graviſſimo, imò certiſſimo ſalutis periculo ab ea diſcedere, quandoquidem extra eam non poteſt dari ſalus. Sed *Eccleſia Romana* cùm ſit Cœtus particularis viſibilis, non modò poteſt ſine periculo deſeri, ſed & debet, ſi ita corrupta eſt, ut fundamenta ſalutis in ea illibata non maneant ampliùs, nec ullus ſalvâ conſcientiâ illius ſacris intereſſe poſſit. Quod ergo Adverſarii ſubinde vociferantur, ſalutem noſtram conclamatam eſſe, quia Eccleſiam deſeruimus, abſurdiſſimè petunt principium, & confundunt di-

Aliud eſt ſecedere ab Eccleſia, Aliud ab Eccleſia Romana.

stinguenda, quasi *Ecclesia* & *Ecclesia Romana* identificarentur, ita ut nemo possit ab ista secedere, quin illam simul & semel deserat. Cùm contrà, ut antea dictum, contendamus, Ecclesiam Romanam per suam Apostasiam Ecclesiæ veræ & propriè ita dictæ nomine excidisse. Ita secessimus quidem ab Ecclesia Romana, ut particulari cœtu visibili, quia non potuit conscientia ejus abominationes ferre: Sed ab Ecclesia nunquam, nunquam à Catholica illa societate, quæ Corpus Christi constituit, & in qua sola obtinetur salus, nunquam à Christianismo seu veris Ecclesiis Christianis, quæ tum temporis fuerunt in mundo. Imò tantùm abest ut ab iis sit discessum, ut propiùs sit ad eas accessum: Ita ut separatio ista sit terminus separationis & Apostasiæ, in qua Nostri cum reliquis ambulabant, atque adeò *Regressus ad Unionem*, & communionem sacram in & cum unico Capite Christo & mystico ejus Corpore: propterea enim ab errore & superstitione discessum est, ut propiùs ad veritatem & pietatem accederetur, & ut à corruptionibus Antichristi, ad veram fidei Christi professionem rediretur.

XXV. Sanè si nunquam à Christo secessisset Ecclesia Romana, si semper ut Sponsa Christi intemeratam fidem Sponso suo servâsset, nec passa fuisset Adulterum Sponsi sui thalamum subire, & Servum solium Regis & Domini impiè occupare: Si doctrinam & cultum semel traditum purum & illibatum retinuisset: Utique ab ea secedendum nunquam fuisset, sed eadem, quam cum aliis Ecclesiis particularibus communionem fovere debemus, cum ipsa etiam colenda fuisset. Sed ubi ipsa prior turpiter à Christo descivit, postquam adultera facta est & mater fornicationum, postquam ipsa salutis fundamenta subruere conata est, & cœlum terræ miscere; Quis jure queri possit, si turpiter à Christo deficientem deseruimus, & adulteræ nuncium remittentes, verum & unicum Sponsum nostrum sequi voluimus, & illi æterno & indissolubili vinculo copulari? An culpa Schismatis aut divortii in eos transferetur, qui desertores deserunt. An non potiùs in ipsos desertores, qui priùs Christum, antiquam fidem, & Ecclesiam in tam multis deseruerant? Ut in causa divortii, culpa non in maritum insontem, sed in uxorem adulteram confertur, ille quidem libellum repudii mittit, sed hæc prior jura & vinculum conjugii violavit; ille uxorem deserit, sed hæc prior maritum deseruit & Conjugium adulterio rupit.

Status Quæstionis.

XXVI. Ex quibus ita positis, non obscurè colligitur verus Quæstionis Status. Non enim simpliciter quæritur; An quævis secessio ab Ecclesia Romana licita fuerit & necessaria: Non disceptatur etiam, An quovis tempore secessio fieri potuerit legitimè. Sed Controversia ad hosce redigitur terminos: *An licitum fuerit & necessarium Patribus nostris superiori seculo segregare se secessione*, non politicà & civili, quoad charitatem & ejus officia, Sed *sacrà &*

Ecclesia-

Ecclesiasticâ, quoad fidem ejusque professionem, non latente tantùm & negativâ, sed *patente & positivâ*, ab *Ecclesia Romana*, non qua Ecclesia simpliciter, vel qua Ecclesia Romana veteri & pura: sed quà *Ecclesia Romana novitia*, *corrupta & impura*, id est quà *Papali* & hæretica, quæ & ipsa secessionem primò fecit a Christo. Vel *An exitus Patrum nostrorum ab Ecclesia Romana quà tali legitimus sit, an infami schismatis nomine sit traducendus, nosque adeò qui eorum premimus vestigia, cum ipsis pro schismaticis jure haberi debeamus, quia nolumus ad ejus communionem redire, & cum ea συγκρητίζειν.* Posterius affirmant Pontificii. Nos verò prius tuemur.

Probatur secessionem nostram non factam esse temere & sine necessitate.

XXVII. Assertionis autem nostræ, ut ab hoc Capite exordium ducamus, causas & rationes habemus complures gravissimas, quas quia operosum esset sigillatim referre, præcipuas tantùm notamus. Primò Secessionem nostram non temerè, & sine necessitate, sed gravi aliqua de causa factam fuisse, Vel hoc unum jam luculenter probat, Quòd si unam conscientiæ vocem excipias, cætera omnia non modò eam non suaderent, sed & apertè illi repugnare viderentur. Nam cùm nihil ex ea lucri & commodi secundùm mundum sperare possent Patres nostri, nihil non contrà damni & incommodi expectare, utique si carnem & sanguinem consuluissent, nunquam secedere debuissent. Prævidebant quippe, imò reipsa jam satis suo damno experiebantur, non posse se ab ea societate discessionem facere, quin eo ipso Magnatum & Principum indignationem, popularium & concivium malevolentiam, & omnium odium incurrerent, quin bonorum, dignitatum, amicorum, patriæ & eorum omnium, quæ dulcissima & carissima nobis in hac vita esse solent, jacturam facerent, quin denique paupertati, ignominiæ, exiliis, persecutionibus, tormentis, morti, & rebus quibusque dirissimis se ipsos exponerent. Certò persuasi erant contrà, se, si in Romana communione manere voluissent, nihil tale passuros fuisse, imò prospera omnia & felicia fuisse habituros. Quid ergo causæ fuit cur secedendo vitam in speciem miserrimam, & innumeris incommodis obnoxiam, jucundissimæ & florentissimæ prætulerint? Sanè vel eos planè mente captos, & insanos fuisse dicendum est, quod de tot præstantibus & doctissimis Viris, de tot hominum myriadibus, non ex compacto, sed seorsim variis temporibus & locis in unum consentientibus, quis nisi amens ipse dixerit? Vel gravissimas aliquas fuisse causas, & rationibus omnibus mundanis longè potentiores, quæ eos adegerint ad ea spernenda, & tanquam damna refugienda, quæ natura in deliciis habere solet, ad ea verò sponte eligenda & constantissimè patienda, à quibus quàm maximè abhorremus.

XXVIII. II. Tales autem causas non inanes fuisse & ludicras, vel pro cujusque arbitrio confictas; Sed veras & reales, quæ conscien-

tiam ipsam urgerent, ex eo rursus liquidò constare potest: Quòd non Nobis tantùm deformis & corrupta visa sit Ecclesia Romana, sed & quamplurimis Pontificiis, qui hanc Matris suæ turpitudinem diffiteri non potuerunt, quique propterea reformationem aliquam summè necessariam esse agnoverunt. Clamant hoc querelæ & gravamina Maximiliani Imperatoris, Germanorum, Gallorum, *&c. in Fasciculum rerum expetendarum ab Orthuino Gratio* congesta. Clamant Scripta *Nic. de Clemangis*, *Alvari Pelagii*, *Theod. à Niem*, *Wicelii*, *Wesselii Groningensis*, *Cassandri*, *Rayneri*, & aliorum plurium, quos vide in *Catalogo Testium Veritatis*, & *Plessæi mysterio iniquit.* quibus *Vivem*, *Erasmum*, *Ferum* addimus, qui multa in Ecclesia Romana jam desiderari apertè sunt fassi, & gravissimos ejus errores & corruptelas dissimulare non potuerunt. Notum est etiam celebre ***Fr. Petrarchæ*** viri docti & diserti testimonium, qui ante annos ducentos ita Papatum & Arcem ejus graphicè depingit, & alibi sæpe, & præsertim *lib. epist. sine titulo*, epist. 16. ut nominet eam *Impiam Babylonem*, *proditionum nidum*, *in quo totum terrarum orbis venenum fovetur*, *crapulis & ebrietatibus obstrictum*, *meretricem execrabilem*, *in qua luxuria undiquaque vagatur & viget*, *hæresium errorumque asylum*, *carcerem ubi bonum extinguitur & quodvis malum scelestumque alitur*, *Christo ejusque Apostolis rebellem*, *ut Venerem Bacchumque Deos colat*. Et alibi, *Roma non jam civitas*, *sed larvarum ac lemurum domus est*, *& ut breviter dicam scelerum & dedecorum omnium sentina*, *atque ille viventium infernus tanto antè Davidico ore notatus quàm fundatus aut cognitus*. Notæ sunt etiam *Mantuani* Monachi Itali querelæ, laudati etiam *Espensæo* Sorbonistæ in epist. ad Tit.

Quisquis opes sacras nummo reperire profano
Quærit, *eat Romam*, *sacra sunt venalia Romæ.*

Et cùm alia vendant alii, inquit ex eodem Espensæus,

venalia nobis
Templa, *Sacerdotes*, *Altaria*, *sacra*, *coronæ*,
Ignes, *thura*, *preces*, *cœlum est venale Deùsque.*

Nec solùm moderatiores illi & mitiores Pontificii, sed & acerrimi Papatûs defensores agnoverunt, vide *Contareni*, *Sadoleti*, *Poli*, aliorum ad emendandam Ecclesiam à Papa electorum consilium *Paulo III.* exhibitum apud *Onuphrium* in quo scribunt, ferè *in præceps collapsam esse Ecclesiam Christi*, *abusus & gravissimos morbos*, *quibus jampridem Ecclesia Dei laborat*, *& præsertim Romana Curia*, *effecisse*, *ut ingravescentibus pestiferis morbis magnam hanc ruinam traxerit:* Item, *Ecclesiam ad desperationem ferè salutis laborare.* Hoc viderat *Marcellus* II. qui de Controversiis religionis componendis ac de reformatione cogitans, aliam quàm decessoribus ab emendationis nomine, ut autoritati Pontificiæ ominoso, abhorrentibus sibi esse

mentem

mentem palàm profitebatur. Et hic est qui post lectionem Scripturæ & Patrum ab Anagnoste in prandio factam, post longum silentium recordatus Adriani Papæ verba, *Romano Pontifice nemo est miserior*, inquit, *&c.* & manu mensam percutiens: *non video quomodo, qui locum hunc altissimum tenent, salvari possint. Onuph.* in Marcello II. *Ferus* non uno in loco de hisce Ecclesiæ Romanæ corruptelis loquitur, nominatim verò in cap. 8. *Judic. Quàm multa instituerunt sancti bona intentione, quæ tamen nunc videmus partim in abusum, partim in superstitionem versa? Exemplo sunt Festa, Cæremoniæ, Imagines, Missa, Monasteria, nihil horum ea intentione institutum fuit quâ nunc habentur, & tamen Gedeones nostri tacent, non abolent abusus, non auferunt superstitiones*, &c. Cùm verò ex hisce, ut innumera alia omittamus istius generis, ipsis Adversariis testibus, satis constet varios abusus & corruptelas & in fide & moribus in Ecclesiam Romanam irrepsisse, quæ statum ejus & puritatem deformarent, facile est colligere, quam non temerè & sine gravi ratione Majores nostri opus hoc Reformationis susceperint, & ad istud peragendum secessionem sibi faciendam esse duxerint.

XXIX. Reponent hîc forsan Adversarii, *Quamvis daretur corruptam fuisse Ecclesiam diversimodè, non tamen propterea locum fuisse justæ secessioni; sanandam fuisse & corrigendam, non verò deserendam, non denudandam fuisse turpitudinem matris, si qua fuit, sed pro virili obtegendam. Reformationem quidem necessariam fuisse & potuisse postulari, sed ab iis expectandam fuisse, penes quos jus & potestas erat reformandi, non temerè à quovis suscipiendam.* ℞. Sed facili negotio hoc quicquid est ratiocinii solvi potest. 1. fateor lubens & concedo, non statim propter quamvis corruptionem & ægritudinem deserendam esse Ecclesiam, corrigendam esse, & mediis appositis, si pote, curandam. Sed ubi malum eò usque excrevit, ut factum sit penitus immedicabile; Ubi omnis cura facta est inanis, & omnia remedia frustra tentata sunt; Ubi ipsa non modò medicinam admittere recusat, sed & Medicos suos fugat, & ferro ac flammis persequitur; quid ulteriùs curæ & sollicitudinis impendi potest? Hunc autem fuisse Ecclesiæ Romanæ statum, res ipsa, nobis etiam tacentibus, clamat. Notum est, quantas querelas boni omnes diu fuderint super gravissimis ejus corruptelis, quàm ardentibus votis & publicè & privatim Reformationem aliquam sæpius postulaverint, & quàm sæpe promissam, frustra tamen & incassum expectaverint. Notum quantâ sollicitudine in id incubuerint, ut malis medelam aliquam afferendo, unionem semel factam conservarent, eatenus ut nullam ferè pacis conditionem recusarent, præter eas, unde secutus foret omnis religionis interitus: Sed tantùm abest, ut pio zelo suo summa charitate temperato quicquam profecerint; ut contrà magis ac magis in malo suo obfir-

mata in Medicos suos insurrexerit, & omnem remediorum apparatum procul à se rejecerit. Ubi ergo monita nihili fieri, & viâ mansuetudinis se nihil proficere animadverterunt Nostri, quid faciendum ipsis fuit ampliùs, nisi ut mandato divino olim adversùs Ecclesiam Israëliticam idololatriæ ream tradito Hos. 2. 2. *Litigate, litigate cum matre vestra, neque enim uxor mea est, dicite ei ut tollat scortationes de facie sua & ex uberibus suis*, in simili casu obsequentes, cum ea litigare inciperent, vitia ei ob oculos subjicientes, & exprobrantes, ut pudore suffusa ad Deum se converteret? Sed quia nedum ut viâ istâ etiam ad correctionem adducta sit, ut ex adverso rabies ejus magis sit exasperata, eatenus ut pios monitores omni persecutionum genere sit infectata: Quid antiquius ipsis esse debuit, si salutis suæ desiderio tenerentur, quàm ut eam desererent, atque ita certissimo ejus exitio se subducerent? juxta illud Jerem. 51. 9. *Curavimus Babylonem, sed noluit sanari, eam deserite, & revertatur unusquisque in terram suam, Judicium enim ejus ad cœlos usque pervenit.*

Hos. 2. 2. *Jer. 51. 9.*

XXX. 2. Falsò supponitur tanquam simpliciter & absolutè verum, Ecclesiam nunquam esse deserendam: Nam etsi sponte hoc largimur respectu *Ecclesiæ Catholicæ* & *Invisibilis*, quia extra eam nulla est salus: Item, respectu *Ecclesiæ visibilis veræ & puræ*, quæ genuinas Ecclesiæ Christi notas retinet: Nemo tamen dixerit hoc locum habere debere respectu *Ecclesiæ* cujuslibet *particularis visibilis falsæ* & corruptæ, quæ & ipsa prior defecit à Christo. Aliàs nec Paulus secedendum esse à falsis fratribus, qui diversam docent doctrinam, bene præscriberet, 1. Timot. 6. 3. 4. 5. nec Judæi à Samaritanis, nec Orthodoxi ab Arianis justè secessissent, nec Propheta fideles sic hortari potuisset, *Ne ascendatis Bethaven* Hos. 4. 15. Hæc enim *Bethaven*, si locum spectamus, nihil aliud fuit quàm *Bethel*, sed cùm nomine esset Bethel, idola colendo facta est Bethaven. Si Roma, quæ olim fuit *Bethel*, id est *Domus Dei*, fit *Bethaven*, id est, *Domus vanitatis*, quis sine crimine eò ascenderet? Cùm ergo Ecclesia Romana non aliter hîc consideranda veniat, quàm ut Cœtus particularis visibilis corruptus, patet causam nullam fuisse cur ab ea secessio fieri non potuerit. Unde malè hîc arguitur à non distributo ad distributum, ab Ecclesia simpliciter & in genere, ad Ecclesiam Romanam in specie; quasi nemo possit deficere ab Ecclesia Romana, quin deficiat ab Ecclesia, & ab Ecclesia Universali. Cùm contrà quò magis ab Ecclesia Romana quà tali recedimus, eò propius ad veram Christi Ecclesiam accedamus. 3. Damus obtegendos esse nævos & defectus Ecclesiæ alicujus, cùm adhuc sunt tolerabiles & emendabiles, sed quum facti sunt exitiales & capitales, atque ita invaluerunt, ut eorum corrigendorum nulla spes ampliùs affulgeat, tum causam Christi proderet, qui illos dissimularet, & iis conniveret,

Hos. 4. 15.

XXXI.

XXXI. 4. Reformatio postulanda fuit quidem primò & expectanda ab iis, qui in autoritate erant constituti, & hoc non semel, sed sæpissimè præstitum: Sed cùm spes suas delusas viderent Nostri, & illi penes quos potestas tum fuit, omnium maximè reformatione indigerent, nec modò de ea cogitare nollent, sed & totis viribus illi reluctarentur, An quia non potuit ab iis obtineri, miserè in errore pereundum fuit? Nonne necessitatis lex, & vocationis generalis ratio unumquemque obligabat, etiam nullo alio accedente mandato, huic operi manum admovere? Ubi passim grassatur incendium, nonne quisque tenetur, cessantibus præsertim iis, qui ad id publicè sunt constituti, aquam undique comportare, & pro virili illud restinguere? In Republica si νομοφύλακες stertunt, si Janitores ipsi portas adventanti hosti aperiunt; An non licebit civi claves è manu proditoris eripere, & hostem irruentem repellere? Si milites vident urbem à suo Duce prodi; An fidelitatis laudem merebuntur, si taceant & quiescant? an non perfidiæ & proditionis meritò insimulabuntur, nisi protinus à Duce illo secedant, & supremi Principis autoritatem adversùs ipsum tueantur, scelestissimis ejus conatibus obsistendo? Ea fuit piorum conditio, stertebant Rectores Ecclesiæ, imò ipsi gregem Christi miserè seducebant & hosti tradebant; Quid mirum ergo, si fideles divinitus excitati in præsentissimo hoc periculo & summæ necessitatis casu, sibi salutique suæ prospicere ante omnia conati sint, desertores & perduelles deserendo, ut fidem intemeratam supremo Principi & Duci Christo conservarent? Sed de his postea fusiùs, cùm de *Vocatione Reformatorum* disputandum erit; nunc obiter notâsse sufficiat, non potuisse Reformationem ab iis expectari, qui deformitatum & corruptelarum maximarum vel autores erant, vel approbatores. 5. Denique gratis semper supponitur tales abusus & corruptelas non fuisse, propter quas secedendum fuerit. Hoc ipsum enim est τὸ κρινόμενον, cujus contrarium rationibus variis jamjam sumus probaturi, ex quibus constabit causas secedendi nobis non fuisse tantùm, vel mores Cleri corruptissimos, qui tamen multis ingens scandalum præbebant, vel disciplinæ laxatæ varios abusus, vel errores tantùm quosdam leves & tolerabiles, sed gravissimos & teterrimos complures, quos amplecti vel profiteri sine salutis dispendio non poteramus.

XXXII. Hoc ipsum verò ut demonstremus, I. De *Erroribus circa fidem* dicendum, antequam ad Cultum & Regimen descendamus. Tale autem nobis esto principale argumentum. Ab Ecclesia hæretica, & quæ multiplices errores capitales & fundamentales fovet, necessariò secedere tenemur; At Ecclesia Romana talis est. Ergo ab ea secedendum nobis fuit. Major extra controversiam est posita, quandoquidem nulla potest esse communio luci cum tenebris, veritati cum mendacio, Christo cum Belial

2. Cor. 6. 14. 15. 16. & res ipsa loquitur, salutem consistere non posse subruto ejus fundamento. Unde Paulus hominem hæreticum, & qui sanos sermones Domini nostri Jesu Christi & doctrinam secundùm pietatem non retinet, fugere jubet 1. Timoth. 6. 3. 4. 5. & 2. Thessalon. 3. 14. Ergo tota lis est de Minore, ut probemus tales esse Romanæ Ecclesiæ errores, qui fundamentum ipsum salutis oppugnent, & hæresin faciant. Hoc autem facilè evinci poterit, si & fundamentum ipsum respicimus, & Pontificiorum circa illud doctrinam. *Fundamentum* Religionis quum dicimus, intelligimus doctrinam omnem, quæ ita ad salutem creditu & factu necessaria est, ut absque ea nemo adultus servari possit. Quæ vox à Judæis primò est usurpata, qui præcipua Religionis dogmata hoc nomine designare solebant, ut *Maimonides* initio nobilissimi operis, quod יד dicitur, eo usus est, יסיד היסוד id est *fundamentum fundamenti, & columna sapientiæ hæc est, ut sciamus, quod sit Ens primum* &c. mox ab Apostolis ad mysteria Euangelica translata est 1. Cor. 3. 11. Eph. 2. 20. Heb. 6. 1. Ea verò, ut notum, metaphorica est & ab ædificiis petita; Sicut enim ista absque fundamento stare non possunt, sed corruunt illicò, ita fideles, qui sunt domus Dei, 1. Corint. 3. 6. stare nequeunt, nisi Doctrinæ isti salutari tanquam Petræ immobili innitantur, ab eaque sustententur, Matth. 7. 24. 25. Quemadmodum verò *Religio Christiana* duabus partibus potissimùm absolvitur, *Fide* & *Cultu*, *Veritate* & *Pietate*; hinc duæ partes istius Fundamenti vulgò recensentur: Altera quæ *fidei dogmata* complectitur, & quæ *Euangelio* continetur. Altera quæ *morum præcepta* tradit, & *Lege* describitur: illa τὰ θεωρετικὰ & credenda, ista verò τὰ πρακτικὰ & facienda proponit. Quæ ergo in unam vel alteram, vel utramque fundamenti istius partem doctrina impingit, *fundamentalis error* dicitur, cum quo salus consistere nequit.

1. Tim. 6. 3. 4. 5. 2 Thess. 3. 14.

Quid sit fundamentum fidei.

Matt. 7. 24.

Quis Error fundamentalis.

XXXIII. Verùm & hîc distinctio quædam notanda: Datur enim *Error*, qui fundamentum tantùm *tangit*, datur alius, qui fundamentum ipsum *evertit*. Ille circa *ipsum* versatur. Iste verò *contra*: Est qui *primò, directè, & immediatè* ipsum oppugnat & convellit: Est qui indirectè tantùm & *secundariò* illud impetit. Denique occurrit talis error, qui mediatè quidem & per *consequentiam*, sed *necessariam, proximam, evidentem* & ἔμφυτον, seu *innatam* in fundamentum fertur, Et talis, qui per Consequentiam tantùm *remotam, contortam*, & παρείσακτον seu *illatam* ad illius ruinam tendit. Ut autem hæc duo longè inter se differunt, Ita pari loco non debent haberi; Sicut enim non quælibet rima in fundamento ædificium ipsum subvertit, Ita nec quilibet error circa fundamentum statim est propriè fundamentalis; Sed ille demum, qui ipsum ita impugnat, ut eo ipso evertat & diruat.

XXXIV.

XXXIV. Tales autem errores esse Pontificiorum in utramque fundamenti istius Theoretici & Practici partem asserimus. Et ut de *Theoretico*, quod ad fidem pertinet, primò dicamus, de quo nunc disputamus, mox de altero, quod ad mores sive cultum spectat, disputaturi. Quia longum esset ire per omnia, pauca speciminis ergò ex multis aliis dogmata eorum notabimus erronea, quæ in ipsum fundamentum manifestè incurrunt. Cùm verò variæ constitui possint fundamenti istius partes, nemo negabit tres hasce inter primarias & præcipuas meritò reponi, *Scripturam*, *Christum*, & *Gratiam*. *Scriptura est fundamentum doctrinæ & Institutionis*, quatenus norma & basis est invariabilis fidei, quo sensu Ecclesia dicitur superstrui *fundamento Prophetarum & Apostolorum*, Ephes. 2. 20. non ratione *personæ* ipsorum, quæ fundamento & ipsa egebat, quô niteretur, sed *doctrinæ*, quæ ab ipsis tum in Veteri tum in Novo Testamento tradita est. *Christus* est *fundamentum salutis* tum acquirendæ per meritum mortis, tum conservandæ per efficaciam vitæ, siquidem teste Petro *non datur in alio salus*, Act. 4. 12. & *fundamentum aliud nemo ponere potest præter id quod positum est, quod est Christus Jesus*, 1. Cor. 3. 11. 1. Pet. 2. 4. 5. Unus enim est Princeps vitæ & Autor salutis, qui eam in *Decreto* ab æterno destinatam, in *Verbo* sæpius promissam, in *Cruce* semel acquisitam, in *Corde* subinde obsignat, donec in *Gloria* tandem impleat. *Gratia* est *fundamentum applicationis*, quatenus eâ nituntur omnia Dei erga nos beneficia, tam, quæ *pro nobis* à Christo, ut *Vade* parata sunt, quàm quæ *in nobis* ab ipso ut *Capite* per Spiritum producuntur, cujusmodi sunt, Justificatio, Sanctificatio, Perseverantia, *&c.* quo sensu gratiæ omnia tribuuntur in Euangelio Rom. 4. 16. & 11. 6. 2. Tim. 1. 9. & 1. Pet. 5. 10. Deus autor omnis gratiæ dicitur fundare fideles, peculiariter verò Heb. 13. 9. *Cor dicitur firmari gratiâ*, &c. In tria autem ista fundamenta graviter impingere Adversarios luce meridianâ clarius est.

Tres partes fundamenti Theoretici: Scriptura, Christus, Gratia.

Eph. 2. 20.

1. Cor. 3. 11. 1. Pet. 2. 4. 5.

XXXV. Nam ad primum quod attinet, quod *Verbum Dei* esse diximus, Patet quàm turpiter hîc labantur, dum omnia istius Scripturæ θεοπνεύςυ adjuncta, vel directè vel indirectè eunt eversum; *Originem* certam, quum *Occasionaliter* tantùm, non ex professo traditam esse volunt: *Autoritatem* & Αὐτοπιςίαν divinam, quum illam suspendunt saltem quoad nos à Testimonio Ecclesiæ, & ipsi Judicium Controversiarum fidei abrogant. *Perfectionem* omnimodam, quum Traditionum ἀγράφων necessitatem urgent, quas non modò ipsi *pari pietatis affectu* & *reverentiâ* suscipiendas cum Scripturis decernunt, ut *Conc. Trid. Sess.* 4. sed & sæpius præferunt, adeò ut *Baronio* ad an. 53. *tanti ponderis sit Traditio, ut fundamentum existat ipsarum Scripturarum*. *Perspicuitatem* & certitudinem evidentem, obscuritatis & incertitudinis eam impiè arguendo, ut

Ecclesia Romana impingit in Verbum Dei.

 ipsis

ipsis sit nasus cereus & regula lesbia, quæ pro libitu huc illuc inflecti possit. *Puritatem* & integritatem, corruptionis fontes ipsos insimulando. *Finem* primarium, negando esse solam normam, sed commonitorium tantùm aliquod fidei & morum. *Usum* denique, lectionem ejus severè interdicendo, & lucernam reponendo sub modio, ne scilicet ad illius lucem detegatur mysterium iniquitatis. Atque eò usque furor ille grassatus est, ut etiamnum hodie, ubi pleniùs Pontifex dominatur, capitale sit S. Scripturam, aut ullam ejus partem quacunque vulgari lingua expressam domi habere vel legere, juxta impiam Regulam *Indicis Expurgatorii*, qui Madriti excusus est an. 1612. his verbis expressam, quam nemo pius sine horrore legere vel audire potest: *Cum experimentò manifestum sit, si S. Biblia vulgari lingua permittantur, plus inde ob hominum temeritatem detrimenti, quàm utilitatis oriri, prohibentur Biblia cum omnibus eorum partibus sive excusa, sive manuscripta, in quacunque vulgari lingua extent*, &c. Quia verò *Pius IV.* videbatur consilio Ordinarii permittere, ut Bibliorum versorum lectio quibusdam concederetur, *Clementis VIII.* secuta observatio spem istam planè illusoriam esse docuit, dum negat *ullam de novo tribui Episcopis, vel aliis facultatem, licentiam talem concedendi, quæ ipsis hactenus sublata fuit mandato S. R. univers. Inquisitionis*, &c. Quæ omnia, Ne quid jam, vel de *Canone*, vel de *sensu* & *interpretatione Scripturæ*, *Versionis vulgatæ authentiâ*, &c. dicamus, satis ostendunt, quàm graviter impegerint in primum Caput. Quid opponant Adversarii circa singula hæc capita, ad crimen sibi impactum diluendum, Vide in *Institutionis nostræ Elenct. Part. I.*

In Christum.

XXXVI. Sed non minùs peccârunt circa secundum Caput. Quamvis enim Christum ore profiteantur, & duas ejus Naturas in una Persona agnoscant: Nonne reipsa eum abnegant, dum Officium Mediatorium ita pervertunt, ut non possit ampliùs dici, quod est tamen revera, *Unus Mediator* noster apud Deum, 1. Timoth. 2. 5. Nam quo pacto illum retinere censendi sunt, qui alios Mediatores etiam Redemptionis excogitârunt, quàm Christum, Aliud purgatorium quàm ejus sanguinem, qui *purificat nos ab omni peccato*: 1. Johan. 1. 7. Aliud sacrificium Propitiatorium, quàm ejus passionem, in qua semel oblatus *ut auferret multorum peccata, æternam redemptionem nobis est adeptus*, Heb. 9. 12. 28. Aliud meritum coram Deo, quàm ipsius Obedientiam, per quam tamen *multi constituuntur justi*: Rom. 5. 19. Aliam salutis regulam, quàm ejus Verbum, licèt solus sit Doctor audiendus in Ecclesia: Matth. 23. 10. & anathema nobis debeat esse, qui supra Euangelium aliquid docet, Galat. 1. 8. Aliud Orationum fulcrum, quàm ejus meritum & intercessionem, quamvis hoc officium uni illi demandatum legatur: 1. Johan. 2. 1. Aliud denique Universalis Ecclesiæ Caput, quàm

ipsius

ipsius personam, utut constanter hæc prærogativa illi soli exclusivè ad omnes alios tribuatur, Ephes. 1. 22. 23. & 2. 20. & 4. 15. 16. Alia mittimus bene multa, quæ congeri possent. Sed hæc satis superque probare possunt quod intendimus, gravissimos errores esse in secundum fundamentum.

XXXVII. In Tertio non major est difficultas. *Gratiam* enim basim esse & fundamentum totius Christianismi, quo posito ponitur, & quo sublato tollitur, nemo ignorare potest, qui Scripturam novit. Sive eam in Decreto respicias ratione *Prædestinationis* Dei, in qua gratia nobis data esse dicitur in Christo ante tempora secularia: 2. Timot. 1. 9. sive in executione ratione *Redemptionis* Christi, *Gratiâ* quippe *servamur*, Eph. 2. 8. Tit. 3. 4. 5. sive in applicatione ratione *Vocationis* & Regenerationis Spiritûs, quia Deus dat velle & perficere, omnis ἱκανότης nostra ab eo est, & gratiâ ipsius sumus quod sumus, Philip. 2. 13. 1. Cor. 15. 10. 2. Corint. 3. 5. Hanc autem gratiam non modò obscurari ab Adversariis, sed & everti & de solio deturbari, quis ire possit inficias, qui dogmata ipsorum hac in parte cognoverit? Nam ut nihil jam dicamus de *prævisione operum* & meritorum propriorum, cui electionem fidelium inniti plurimi ex ipsis statuunt, quod revera liberrimam & gratuitam Dei prædestinationem evertit. Nihil etiam de *Operibus satisfactoriis*, quæ Satisfactioni Christi perfectissimæ assuunt, quod etiam gratuitam Redemptionem tollit. Cui obscurum esse potest *Gratiam justificationis*, & *Gratiam sanctificationis*, apud ipsos enervari, & tantùm non abrogari, dum merita & opera nostra ad illam concurrere necessariò debere statuunt, cum ista verò liberum Arbitrium tanquam causam sociam ad minimum cooperati, ita ut præcipua discretionis & conversionis ratio ab illo pendeat, directè contra Paulum 1. Corint. 4. 7. Quo pacto tum in *Pharisæorum* & *Pseudoapostolorum* castra transeunt, qui vel Justitiam propriam stabilire conabantur, vel opera cum fide exitiali mixturâ confundere satagebant, tum *Pelagianorum* & *Semipelagianorum* hæresim pridem damnatam renovant, qui sub specioso gratiæ nomine Idolo liberi Arbitrii litantes, ut facerent homines liberos, faciebant sacrilegos. *In Gratiam.*

XXXVIII. Hæc verò quanti in Religione Christiana sint momenti nôrunt omnes, qui veram Christianismi naturam tenent. Cùm enim eò tota dirigatur, ut homo proprii peccati & miseriæ sensu dejectus, de se ipso viribusque suis planè desperans in uno Christo salutem suam quærat, quâ tandem ratione principium hoc retinere censendi erunt, qui non patiuntur hunc honorem Christo tribui, ut tota salus nostra in solidum ab ipso pendeat, nisi in partem veniant simul & Operum merita & liberi Arbitrii molimina? Sanè vel hoc unum, etsi nihil aliud extitisset, plus quam sufficere potuit ad secessionem instituendam. Nam ut de *Justificatione* tantùm dicamus,

dicamus, quis ambigat eam & Christianismi basim esse præcipuam, & Christianorum peculium, in qua cardo consolationis & salutis nostræ unicè vertitur, discrimen Legis & Euangelii continetur, veræ εὐθανασίας fundamentum proponitur, & quod omnium maximum est, Conscientiæ coram judicio Dei tranquillandæ certissima ratio habetur: Sed quis non videat pariter, ex quo Pontificiorum sententia de *Justificatione operum* obtinuit, & sub anathematis pœna in *Concil. Trid. Sess. 6.* sancita est, præcipuum hunc & fundamentalum articulum ita deformatum fuisse & corruptum, ut Christo & Euangelio nuncium remittere teneatur, qui illum amplecti & retinere satagit. Sic enim mors Christi vana & inutilis redditur, *Si ex Lege justitia, Christus frustra mortuus*, Galat. 2. 20. Aboletur Gratia, & irrita fit promissio, Rom. 4. 14. Rom. 11. 6. Euangelium in Legem commutatur, & quod ἀσύστατον semper judicavit Paulus, Fœdus Novum cum Veteri confunditur, Gal. 5. 3. 4. quia non extra nos in alio justitiam & salutem quærere jubemur per fidem, quod gratia docuerat, Phil. 3. 9. Rom. 10. 3. sed in nobis per propriam obedientiam, quod lex postulabat. Sic conditio fœderis Gratiæ tollitur, sic fiducia omnis salutis & consolatio perit, sic hæsitatio & tremor conscientiam peccati sui & judicii divini metu anxiam ita premit, ut instar arundinis fluctuet semper, nihilque habeat nisi vanissimum & incertissimum, quô nitatur. Quid enim in operibus suis reperiet homo nisi dubitandi & tandem desperandi materiam? Quæ cùm ita sint, ut sanè sunt verissima, ipsis etiam Adversariis testibus, qui incertitudinem propriæ salutis & perpetuam dubitationem de gratiâ Dei inter præcipua fidei capita reponere solent; Quis jam facilè non judicet, quàm graviter hîc impegerit Ecclesia Romana, & quàm justè *Lutherus*, *Zwinglius*, & alii propter hunc etiam articulum Reformationis opus sint aggressi, & de Secessione cogitârint?

XXXIX. Quòd si ulteriùs inquirere in ejus doctrinam esset animus, Quanta hîc errorum colluvies esset detegenda? Quid non de absurdissimo Transsubstantiationis & Sacrificii Missatici commento dicendum esset? De sacrilega Calicis Eucharistici detractione, De superba perfectionis & impeccantiæ fidelium præsumptione, De falsissima Papæ infallibilitate, & aliis innumeris, quæ apud eos paulatim invaluerunt, & omnibus credenda proponuntur? Sed ne plura congeram, unicum tantùm præcedentibus attexere non pigebit, ex quo constabit Religionem totam Pontificiam ita dubiam esse & incertam, ut non tantùm de salute sua quisque hæsitare possit & debeat, ut jam antè observatum, sed & quotidianæ Idololatriæ objiciatur periculo; imò nec ullus in ea persuaderi unquam possit se esse Christianum. Mira sanè res & incredibilis, sed tamen verissima quam nemo potest diffiteri, si memi-

memineris hoc vulgò receptum esse dogma apud Pontificios, *Intentionem Ministri esse de essentia Sacramenti*, ita ut nisi hæc adsit, nulla sit Sacramenti consecratio. Verba sunt *Concilii Tridentini*, Sess. 7. Canon. 11. *Si quis dixerit in Ministris, dum sacramenta conficiunt & conferunt, non requiri intentionem saltem faciendi, quod facit Ecclesia, Anathema sit.* At si hoc verum est, cùm intentio sit arcana & occulta, de qua nemini constare potest extra hominem ipsum, nullus mortalium etiam de veritate Sacramenti persuaderi poterit. Putat ille se bonum esse Christianum & Catholicum, sed nequidem scire potest, an revera sit baptizatus, cùm hoc pependerit ex intentione Ministri, quam ignorat. Iste arbitratur se legitimo matrimonio copulatum esse; sed adulterium fortè committit, si intentio defuit in Sacerdote. Credit hic se devotè adorare Christum in hostia consecrata; Sed nec scire certò potest, an ibi sit verè Christus, quia nescit an intentionem habuerit consecrandi Sacerdos; Vel an Sacerdos iste habeat revera consecrandi potestatem; An Episcopus à quo fuit ordinatus habuerit intentionem id ipsum, & non aliud quid præstandi. Ita in ancipiti hæreant semper necesse est, nec unquam immunes esse poterunt à periculo crassissimæ idololatriæ. Non absimili argumento olim Donatistas urgebat August. Epist. 166 qui peccatum personale ministri sacramentum irritum reddere statuebant. Quis dixerit verò Religionem tam vanis & ruinosis fundamentis nixam ab homine pio retineri posse sine gravi salutis dispendio? Ut ergo semel primum hoc argumentum concludamus. Cùm tam graviter & fœdè impegerint in *Verbum*, in *Christum*, & in *Gratiam*, illius *autoritatem* negando, istius *meritum* interpolando, hujus *efficaciam* enervando, jure colligimus fundamentales & capitales errores fovisse, atque adeò cùm pertinaciter eos tuerentur, & quibusvis credendos imponerent, necessariò deserendos fuisse, si saluti consultum voluimus.

XL. Quid ad hoc argumentum excipient Adversarii? An respondebunt ista dogmata, etsi erronea fortè, non esse tamen fundamentalia & capitalia, quæ justam Secessioni causam præbere potuerint; sed talia quæ tolerari potuerint, & quibus non obstantibus, charitas inter nos integra potuerit manere? Sic sanè censet *M. Ant. de Dominis Spalatensis Archiepisc. lib. 7. de Repub. Eccles. cap.* 11. ubi operosè conatur probare, dogmata ista, licèt falsa & erronea, non esse tamen fundamentalia. Nec multùm abludere videtur *Cardinalis Richelius* in tract. *Gall.* de *Conversione eorum qui ab Ecclesia Romana secessionem fecerunt*, qui lib. 3. c. 1. multus est in probando plerosque articulos, quos tanquam præcipuas secessionis causas obtrudimus, non esse fundamentales, ut *Sacrificium Missaticum*, *Transubstantiationem*, *Liberum Arbitrium*, *Invocationem Sanctorum*, *Cultum Imaginum*, *Papæ Primatum*, &c. R. Sed non

 difficile

difficile est respondere. 1. Petitur principium & supponitur quod est in quæstione, damus distinguenda esse fundamentalia à non fundamentalibus, ut Paulus inter fundamentum distinguit, & ea quæ illi inædificantur, 1. Cor.
1.Cor.3.11.12. 3.11.12. In istis tolerantiæ alicui & charitati locum esse posse non inficiamur; Sed quoad illa negamus, quia sublato & everso fundamento, corruere totum ædificium necesse est; sed falsissimè supponitur errores Papatus non esse fundamentales; quasi verò *Traditionum necessitas*, *Justificatio ex operibus*, *Satisfactiones & merita hominum*, *Sacrificium Missaticum*, *Papæ ὑπεροχὴ*, *Indulgentiarum Papalium nundinatio*, & similia, de quibus antea, quæ tam apertè in Verbum Dei, Christi Personam & Officia, Gratiæ efficaciam & beneficia incurrunt, ad fundamentum non spectent, nec in ipsum impingant. Quasi aliam normam fidei proponere quàm Scripturam, alios Mediatores agnoscere quàm Christum, aliud Sacrificium quàm Cruentum Crucis, aliam causam justificationis & sanctificationis quàm solam gratiam, non sit fundamentum aliud ponere præter id quod positum est? 2. Etsi daremus quosdam ex erroribus istis *seorsim* consideratos, non esse propriè & directè fundamentales, eatenus ut unusquisque eorum potuerit quadantenus tolerari, si Ecclesia in cæteris omnibus pura fuisset & sana; Certum est tamen eos simul sumptos, & in concatenatione & dependentia, quam habent ad se invicem, morbum facere complicatum & capitalem, qui verè lethalis sit. 3. Denique aliud est dogma aliquod non esse fundamentale re ipsa, aliud pro fundamentali obtrudi; fatemur quidem multa in Ecclesia Romana proponi, quæ de ratione fundamenti nequaquam censeri possunt aut debent, sed quia necessitatem ipsa imponit conscientiis sub gravissimis pœnis ea admittendi & fidei articulis annumerandi; hoc respectu fundamentalia ipsi fiunt; Sic ne quidem ex ejus hypothesi leviter potest errare, qui in talibus impingit.

XLI. II. Excip. Aliud esse *addere fundamento*, aliud *fundamentum evertere*, *potuisse quidem Ecclesiam Romanam addere nonnulla*, *sed non propterea tamen ab ipsa eversum esse fundamentum*, *retinuisse semper & retinere adhuc Verbum*, *ut Normam fidei*, *Christum ut Autorem salutis*, *Gratiam ut principium regenerationis*. ℞. 1. *Addi* potest aliquid fundamento bifariam, vel ut *pars ædificii*, quæ illi superstruitur, Vel ut *pars fundamenti*, quæ cum illo pro fundamento teneatur; priori sensu non statim quicquid additur fundamento illud evertit; ut qui *fœnum* & *stipulam* addit fundamento, id est, doctrinam, non quidem hæreticam & perniciosam, sed minùs sinceram & solidam, curiosam magis quàm utilem, retinet quidem fundamentum, & propterea servandus est, sed veluti *per ignem*, id est, ægrè, operâ, & mercede speratâ, licèt non vitâ,
1.Cor.3.11.15. mulctatus, 1. Cor. 3. 11. 15. Sed posteriori sensu, qui addit fundamento

ut sit

ut ſit pars fundamenti, addendo deſtruit, quia aliud fundamentum præter poſitum dari non poteſt. Talia ſunt autem Eccleſiæ Romanæ additamenta, quæ non tantùm fundamento ſuperſtruuntur, ſed & quæ pro fundamento obtruduntur. 2. Qui addit fundamento, quæ ſunt illi homogenea & conformia, non evertit fundamentum; Sed qui addit *contraria* & ἀσύςατα, *addendo evertit*; hujus criminis autem reos eſſe adverſarios quis dubitet? Spiritus Sanctus docet Scripturam talem eſſe normam fidei, cui nihil addendum nec detrahendum ſit, & præter quam nihil ſub graviſſimi anathematis pœnâ ſit admittendum Galat. 1. 8. Volunt tamen iſti Traditiones ἀγϱάφȣς pari affectu & reverentiâ ſuſcipi. Docet idem Chriſtum unicum eſſe Mediatorem noſtrum 1. Tim. 2. 5. & Caput Eccleſiæ Epheſ. 1. 20. Juſtitiam ejus unicum meritum, quô juſti conſtituimur, Roman. 5. 18. 19. ejus Interceſſionem unicum medium accedendi ad Patrem. Johan. 14. 6. 1. Joh. 2. 1. & Epheſ. 2. 18. At Pontificii his non contenti, Mediatores alios, aliud ſacrificium propitiatorium, alia merita, aliud Caput commenti ſunt. Quid eſt fundamentum evertere, ſi hoc non eſt?

XLII. Fruſtra regeres, palàm tamen eos profiteri ſe iſtud retinere, nihilque minùs quàm de eo convellendo cogitare; Quid enim juvat retinere, ſi cum eo conjungas corruptelas exitiales quibus pervertitur? Quid juvabit adulteram clamare ſe virum, cui matrimonio juncta eſt, pro legitimo marito ſuo habere, ſi adulterum in ſinum recipit, & corporis ſui illi copiam facit? An minùs ideo adulterii rea peragetur, cùm conſtet proteſtationem eſſe facto contrariam? Aliud itaque eſt *ore tenus profiteri*, aliud *corde credere*, aliud nomen tenere, aliud rem ipſam & myſterium agnoſcere. Damus eos profiteri Chriſtum, & nomen ejus conſtanter obtrudere; ſed ſincerè recipere, & illi verè adhærere, negamus, quia verbis gloriam ejus prædicando, reipſa abnegant, dum inter ſe & ipſum ſalutis opus dimidiant, & quod unius Chriſti eſt ad homines transferunt. Ut ergo fundamentum ritê teneatur, tres conditiones potiſſimùm requiruntur. 1. Ut non ore tantùm, ſed *corde*, non in verborum cortice, ſed in rerum & myſteriorum veritate recipiatur, *fundamentalia* enim, non *in verbis conſiſtunt*, ut bene *Hiero.* ſed *in ſententia.* 2. Ut non pars tantùm quædam, ſed *totum* in ſolidum retineatur, quia Religionis doctrina eſt una copulativa, quæ facit unam ac individuam veritatis regulam, quæ nec additionem, nec detractionem ullam patitur. 3. Ut *ſolum* ſine aliis ullis aſſumentis poſſideatur, *aliud enim fundamentum nemo ponere poteſt præter poſitum*, 1. Corint. 3. 11. Unde qui unicum non habet, planè non habet, *Chriſtus non* μεμέϱιςαι 1. Cor. 1. 13. vel ſolus adeſt, vel abeſt, impatiens conſortis, nec priorem, nec parem ferre poteſt. Sic additio omnis non minùs ac detractio in materia *fidei & cultus*

ita prohibetur, ut quod est *præter*, sit etiam *contra*, Deutero. 4. 2. & 5. 32. Unde Paulus non jubet tantùm fugere eos, qui *contrarias* doctrinas tradunt, sed qui *diversas*, & alias εἴ τις ἑτεροδιδασκαλεῖ, 1. Tim. 6. 3. 4. Vetat *sapere* non modò contra, sed ὑπὲρ *supra id quod scriptum est*, 1. Cor. 4. 6. & anathemati subjicit, quisquis tentaverit Euangelizare παρ' ὃ *præter* id quod Euangelizatum fuerat ab ipso, Galat. 1. 8. Cùm ergo fundamentum sive doctrinæ, sive salutis, unicum tantùm sit, ultra & præter quod nihil admitti potest, quicunque solum non retinet, omnino non retinet, sed evertit.

1. Tim. 6. 3. 4. 1. Cor. 4. 6.

XLIII. Dices *non tolli veritatem* exclusivarum, *nec per consequens fundamentum everti*, *quia* subordinata non pugnant, *Talia autem esse dogmata ista, de quibus agitur, quæ suam Christo gloriam* & ὑπεροχὴν *semper relinquant*: *Papam quidem esse caput Ecclesiæ, sed visibile tantùm, secundarium & ministeriale, sed Christum esse solum Caput primarium, invisibile. Mediatores Sanctos credi, sed Intercessionis tantùm, Christum solum propriè dictum Redemptionis*: *Opera & merita propria induci, sed quæ omnem vim suam, & efficaciam à Christo mutuentur, qui fidelibus virtutem merendi acquisivit. Sacrificium Missaticum urgeri, sed Sacrificium Crucis manere semper solum propitiatorium, quia illud nihil aliud sit, quàm istius commemoratio & applicatio, & sic in cæteris, tantùm abesse ut injuria fiat Christo, & gloria ejus imminuatur, ut magis gratia ejus commendetur & illustretur.* ℞. Sed hæ sunt inanes offuciæ, quæ nequicquam obtenduntur commento isti stabiliendo. 1. Quod hìc de *subordinatione* notatur merum est figmentum, quasi ulla concipi possit subordinatio inter ea, quæ planè sunt opposita & adversa, nam si gloria Capitis & functio Mediatoris soli Christo sit propria & ἀκοινώνητος, ut omnino fateri coguntur, qui norunt opus esse virtutis infinitæ, quod in Creaturam finitam cadere nequit, quomodo dividi poterit sine manifesto sacrilegio & aperta contradictione? Nec valet σοφὸν φάρμακον distinctionum positarum, quia ut natura rei eas non patitur, ita ἄτερ γραφῆς finguntur, quæ nusquam vel Capitis secundarii & visibilis, vel Sacrificii commemorativi & applicativi, vel Mediatoris Intercessionis & non Redemptionis meminit. 2. Licèt Christus hominibus utatur tanquam *ministris* ad regimen externum Ecclesiæ, nunquam tamen *Capitis* dignitatem in unum quempiam contulisse dici potest, nisi caput monstrosum & biceps tribuere velimus Ecclesiæ, quæ non modò Christi, sed & Papæ vocetur Corpus. Sancti non tantùm Mediatores sunt Intercessionis, sed & Redemptionis ex sententia Pontificiorum, quia eorum *precibus & meritis* nixi remissionem peccatorum & vitam æternam petunt, vide *Breviarium Romanum* passim; & *Hortul. anim.* editum per Plant. an. 1557. in officio B. Mariæ, *precibus & meritis B. Mariæ semper Virginis & omnium Sanctorum perducat nos Dominus ad regnum cœlorum*, &c.

Sic

Sic modò, ut *socia* Christo adjungitur, modò ut *superior* præficitur, quum orant, ut *Matrem esse se monstret, & jure matris Redemptori imperet.* An hoc est subordinari Christo, an non potiùs in ejus Officium involare? 3. Falsò supponitur Christum meritum nobis esse virtutem merendi, cùm in Creaturam finitam & peccatricem non cadat, meruit salutem, & remissionem peccatorum, sed merendi facultatem nusquam, quid enim opus est merito nostro, ubi meritum Christi plenissimè sufficit? Quod ergo merita nostra non opponi meritis Christi, sed componi & subordinari volunt, absurdum est; nam eo ipso quo *componuntur, opponuntur*, gloriam capitis propriam in membra transferendo. 5. Ridicula est distinctio *Sacrificii commemorativi* & *applicativi*, nam commemorare rem gestam est agnoscere nos non facere quod est factum, sed tantùm recolere & repetere, ne excidat illud quod fuit factum; nec applicatio potest esse oblatio, cùm hæc applicatio facienda, illam oblationem præsupponat factam. Præterquàm quòd applicatio fieri debet homini, sacrificium autem offerri debet Deo. Unde, ne ulteriùs pergamus, satis liquet Adversarios ἀσύςατα velle conjungere, nec posse, quicquid profiteantur, Christum cum hisce commentis suis retinere. Paulum ipsum audiamus in simili planè negotio: Pseudo-Apostoli Christum sanè profitebantur, & dicit tamen eos *pervertere Euangelium*, & καταργεῖσθαι ἀπὸ τȣ̃ Χριςȣ̃, quia cum fide & meritis Gal. 5. 4.
Christi Legis opera & merita propria, planè ut hodie Pontificii, in justificatione urgebant, Galat. 1. 7. & 5. 4. Angelici veteres, qui cultum Angelorum à Platonicis haustum introducere satagebant, Christianum quidem nomen retinebant, sed tamen quia adjungebant Christo vero cultûs objecto falsum, & adulterinum, dicuntur *non retinere Caput*, Coloss. 2. 19. Idololatræ qui claudicabant in utrumque latus, *Jehovæ nomen* retinebant: Col. 2. 19.
Hos. 4. 15. sed non minùs *deseruisse Deum* dicuntur vers. 11. Adeò verum est Hose. 4. 15.
nihil componi posse hac in parte cum Verbo, vel cum Christo, & Gratia, quod non illis opponatur.

XLIV. III. Excip. *In Ecclesiis Galatarum & Corinthiorum fuisse errores capitales in doctrina de Justificatione, de observatione Legis cæremonialis, de resurrectione mortuorum, nec tamen propterea communionem earum deserere jubere Paulum. Ergo licèt errores essent in Ecclesia Romana capitales, non tamen statim secedendum fuisse.* R. 1. Dist. *Ecclesiam à Seductoribus, qui sunt in Ecclesia*, fateor quosdam fuisse in illis Ecclesiis, qui tales errores foverent; sed Ecclesiam ipsam hoc errore infectam fuisse totam negamus, cùm Apostolus apertè eos distinguat, 1. Cor. 15. 12. *quomodo dicunt quidam ex vobis, non esse resurrectionem mortuorum?* & Gal. 1. 7. sunt *quidam qui vos turbant.* 2. Distingue *errores privatorum* paucorum, qui disseminari incipiunt in Ecclesia, nec *approbantur* tamen

ab Ecclesia, ab *erroribus publicis Ecclesiæ*, qui sunt in ἀκμῇ, & qui autoritate publicâ sanciuntur, & ita sunt confirmati, ut in leges abierint. Illi sanè exitiales quidem sunt eos foventibus & cæteris periculosi, sed non tamen fideles qui in illo cœtu versantur ad secessionem statim obligantur, quum immunes se ab iis tutari possunt. Imò Paulus testatur *oportere hæreses esse inter fideles, ut probati noscantur* 1.Cor. 11.19. At alia ratio est istorum, quia cùm publici sint, singulos inficiunt. Jam primi generis fuisse errores illos Galatarum & Corinthiorum antea visum ex distinctione Apostoli, qui seductores à fidelibus secernit: Quòd si fideles compellare, vel de iis loqui videtur, non tam loquitur de iis, ut jam lapsis, quàm ut vacillantibus, ut eos confirmet, & adversùs seductores præmuniat; Non enim simpliciter dicit *translati* estis, sed μετατίθεσθε *transferimini*, tacitè culpam ab ipsis in impostores removendo, & bene adhuc de iis sperando, ut infrà cap. 5.10. dicit, *confido vos nihil aliter sapere.* Sed errores Papales non fuerunt tantùm quorundam in Ecclesia; sed Ecclesiæ totius, in qua publicè docebantur & defendebantur; Non fuerunt in *initio*, quos admittere, vel rejicere liberum fuerit; sed ἐν ἀκμῇ & *fastigio*, qui autoritate publica vim legis obtinuerunt, maximè ex quo Concilium Tridentinum eos sub pœna anathematis singulis credendos obtrusit. Hactenus ergo discrimen est longè maximum inter Ecclesias illas & Romanam, ut ab illis ad hanc argumentari sit disparia planè conjungere.

XLV. Ut verò clariùs pateant errores capitales Eccl. Rom. libet hîc apponere novum Symbolum, quod à Pio IV. traditur in Bulla super forma Juramenti professionis fidei, quam juxta hanc & non aliam formam fieri, Apostolicâ autoritate districtè mandat; Ut extat in Catech. Trident. *Ego N. firmâ fide credo & profiteor omnia & singula, quæ continentur in Symbolo fidei, quô S. Romana Ecclesia utitur: videlicet Credo in unum Deum Patrem omnipotentem, factorem cœli & terræ, visibilium omnium & invisibilium. Et in unum Dominum Jesum Christum, Filium Dei unigenitum, & ex Patre natum ante omnia secula, Deum de Deo, Lumen de Lumine, Deum verum de Deo vero, genitum, non factum, consubstantialem Patri, per quem omnia facta sunt, Qui propter nos homines, & propter nostram salutem descendit de cœlis, Et incarnatus est de Spiritu Sancto ex Maria Virgine. Et homo factus est, Crucifixus etiam pro nobis sub Pontio Pilato, passus & sepultus est, resurrexit tertiâ die secundum Scripturas, & ascendit in cœlum, sedet ad dextram Patris, & iterum venturus est cum gloria judicare vivos & mortuos. Et in Spiritum Sanctum Dominum & vivificantem, qui ex Patre Filioque procedit, qui cum Patre & Filio simul adoratur, & conglorificatur. Qui loquutus est per Prophetas. Et in unam sanctam Catholicam & Apostolicam Ecclesiam; Confiteor unum Baptismum in remissionem peccatorum,*

catorum, Et expecto resurrectionem mortuorum & vitam æternam. Amen.

Apostolicas & Ecclesiasticas Traditiones, reliquasque ejusdem Ecclesiæ observationes & constitutiones firmissimè admitto & amplector.

Item S. Scripturam juxta eum sensum, quem tenuit & tenet sancta mater Ecclesia, cujus est indicare de vero sensu & interpretatione S. Scripturarum, admitto, nec eam unquam nisi juxta unanimem consensum Patrum accipiam & interpretabor.

Profiteor quoqne septem esse verè & propriè Sacramenta novæ Legis à Iesu Christo D. Nostro instituta, atque ad salutem humani generis, licèt non omnia singulis necessaria, scilicet Baptismum, Confirmationem, Eucharistiam, Pœnitentiam, Extremam Unctionem, Ordinem & Matrimonium, Illàque gratiam conferre, & ex his Baptismum, Confirmationem & Ordinem, sine sacrilegio reiterari non posse, Præceptos quoque & approbatos Ecclesiæ Catholicæ ritus, in supradictorum omnium Sacramentorum solemni administratione recipio & admitto.

Omnia & singula, quæ de Peccato originali, & de Iustificatione in S. S. Tridentina Synodo definita & declarata fuerunt, amplector & recipio.

Profiteor pariter in Missa offerri proprium & propitiatorium Sacrificium, pro vivis & defunctis, Atque in sanctissimo Eucharistiæ Sacramento, esse verè, realiter, & substantialiter Corpus & Sanguinem, unà cum anima & divinitate D. N. J. Christi, fierique conversionem totius substantiæ panis in corpus, & totius substantiæ vini in sanguinem, quam conversionem Catholica Ecclesia Transubstantiationem appellat. Fateor etiam sub altera tantùm specie, totum atque integrum Christum, verùmque Sacramentum sumi.

Constanter teneo, Purgatorium esse, animàsque ibi detentas fidelium suffragiis juvari.

Similiter & Sanctos unà cum Christo regnantes, venerandos atque invocandos esse, eòsque orationes Deo pro nobis offerre, atque eorum reliquias esse venerandas.

Firmissimè assero Imagines Christi, & Deiparæ semper Virginis, nec non aliorum Sanctorum, habendas & retinendas esse atque eis debitum honorem & venerationem impertiendam.

Indulgentiarum etiam potestatem à Christo in Ecclesia relictam fuisse, illarùmque usum Christiano populo maximè salutarem esse, affirmo.

Sanctam Catholicam & Apostolicam Romanam Ecclesiam omnium Ecclesiarum matrem & magistram agnosco; Romanòque Pontifici, beati Petri, Apostolorum Principis, Successoris, ac Iesu Christi Vicario veram obedientiam spondeo, ac juro.

Cætera item omnia à sacris Canonibus, & Oecumenicis Conciliis, ac

præcipuè

præcipuè à Sacrosancta Tridentina Synodo tradita, definita, & declarata indubitanter recipio, atque profiteor, simulque contraria omnia, atque hæreses quascunque ab Ecclesia damnatas, & rejectas atque anathematizatas, ego pariter damno, rejicio, & anathematizo. Hanc veram Catholicam fidem, sine qua nemo salvus esse potest, quam in præsenti sponte profiteor, & veraciter teneo, eandem integram & inviolatam usque ad extremum vitæ spiritum constantissimè, Deo adjuvante, retinere & confiteri, atque à meis subditis, vel illis, quorum cura ad me in meo munere spectabit, teneri, doceri, & prædicari, quantum in me erit, curaturum. Ego idem N. spondeo, voveo, ac juro. Sic me Deus adjuvet, & hæc sancta Dei Euangelia.

XLVI. Ex quibus proclive est colligere, quantùm non modò diversa sit à Scriptura Ecclesiæ Romanæ fides, innumera recipiendo præter ea quæ in ea continentur; sed & ei adversa & δὶς διὰ πατῶν opposita, plurima sanciendo, & tanquam necessaria ad salutem obtrudendo, quæ apertè ei repugnant; nec aliud fundamentum habent, quàm in Traditionibus ἀγράφοις; quarum nulla potest aut debet apud nos esse autoritas; quæque ideo recipere & amplecti sine præsentissimo salutis periculo non possumus, diro anathemati, quod Paulus denunciat, nos subjiciendo. Non nos latet equidem varias novissimis istis temporibus *Expositiones Doctrinæ*, ut vocant *Catholicæ* in medium prodiisse ad errorum fœdorum, quibus inquinatur, turpitudinem abstergendam, vel saltem utcunque tegendam; quasi fides ejus probè hactenus perspecta non fuerit. Verùm qualescunque colores & pigmenta quærantur ad cruda ista dogmata incrustanda, si penitius in rei veritatem inquirimus, facilè patebit, merum esse fucum, ad fallendum compositum, quo simplicioribus imponere satagunt, quod certiùs constat vel ex eo, quòd quicquid Methodistæ & Elucidatores isti in medium afferant ad emolliendam falsissimorum dogmatum duritiem, non desinunt tamen obtrudere Concilium Tridentinum tanquam fidei regulam, & pro Ecclesiæ suæ infallibilitate, quæ errorum omnium fons est & mater, tanquam pro aris & focis decertare. Quod dum urgebitur necessariam Secessionem nostram ab Ecclesia Romana reddet semper, & impossibilem cum ea Syncretismum, ὅπερ ἔδει δεῖξαι.

F I N I S.

DISPU-

DISPUTATIO SECUNDA

Quæ Prima est

DE IDOLOLATRIA ROMANA.

Respondente MARCO MICHÆLIO *Genevensi.*

I. SUPERIORI Disputatione diximus, Tria hæc præcipuè Secessionis nostræ necessitatem, & Syncretismi impossibilitatem facere, *Hæresim* in Doctrina, *Idololatriam* in Cultu, & *Tyrannidem* in Regimine; Et de *Hæresi* jam egimus, demonstravimusque adeò tot capitales & fundamentales errores obtinere in Papatu, ut impossibile sit eos fovere & profiteri sine præsentissimo salutis discrimine. Sequitur jam ut de duobus aliis Capitibus disputemus; & primò de *Idololatriâ*, postmodum de *Tyrannide*.

II. Ut autem de *Idololatriâ* dicamus; Quia res est maximi momenti, & quæ sola necessitatem Secessionis nostræ abundè comprobat, paulò pleniùs de ea est differendum. Hoc verò nobis argumentum esto primarium; Ab illius Ecclesiæ communione & sacris necessariò secedere tenemur, quæ multiplicis Idololatriæ in cultu suo rea est; At Ecclesia Papalis hoc crimine manifestè tenetur. Ergo. Majorem propositionem vix opus est ut probemus, quando Scriptura passim *Idololatriam* damnat, tanquam fœdissimum crimen, & cum vera Dei communione planè ἀσύστατον; hinc Paulus 1. Corint. 6. 9. idololatras à regno cœlorum excludit, & 1. Corint. 10. 14. jubet Corinthios fugere idololatriam, & 2. Cor. 6. 16. 17. nullam communionem esse posse inter Templum Dei & Idola profitetur, Τίς συγκατάθεσις ναῷ θεοῦ μετὰ εἰδώλων, Petrus cap. 4. 1æ. vers. 3. Idololatriam inter peccata Gentilium recenset, quæ procul esse debent à Christianis, Johannes 1æ. cap. 5. vers. ult. hoc unum præ cæteris commendat, *Filioli cavete ab idolis.* Nec ob ullum aliud peccatum graviùs unquam iratus Dominus legitur adversùs populum Israëliticum, vel ad deserendum ipsum, & libellum repudii ipsi dandum, ullo alio crimine fortiùs est impulsus, ut passim apud Prophetas videre est. Nec sanè mirum; nam si non aliâ re magis mariti ira accenditur in uxorem, quàm si videat ab ipsâ violari fidem conjugalem; quantò justiùs Deus zelotypus, qui impatiens est consortis, nec parem aut superiorem ferre potest, commovebitur adversùs Ec-

Idololatria justa causa Secessionis.

 clesiam,

DISPUT. II. clesiam, quæ sacrum fœderis & conjugii spiritualis, quod cum ipsa contraxit, vinculum infami idololatriæ adulterio abrumpit? Tale enim est vinculum Religionis, quæ nos soli Deo religat, quale est conjugii, Deus quippe in Scriptura se Sponsum nostrum esse testatur, Ecclesiam verò Sponsam suam, quam in uxorem sibi desponsavit Hos. 2. 2. 16. 20. Ezec. 16. 8. Ideo toties spirituale adulterium committit, quoties aliud quicquam præter verum Deum religioso cultu prosequitur, quo crimine nullum aliud gravius dari potest, nec quod acriùs zelotypiam Dei in Ecclesiam accendat, ut passim apud Prophetas legitur. Hinc Thomas 2. 2. q. 94. 3. *In peccatis*, inquit, *quæ contra Deum committuntur, quæ tamen sunt maxima, gravissimum esse videtur, quod aliquis honorem divinum creaturæ impendit.* Si ergo demonstraverimus Ecclesiam Romanam Papalem esse idololatricam, causæ nihil dici poterit, cur Majores nostri ab ea secedere non debuerint, & cur, rebus sic stantibus, impossibilem non dicamus cum ea Syncretismum. Quænam enim posset esse legitima consociatio? Quænam unio cum adultera, quandiu vigent & durant ipsius fornicationes? 2. Reg. 9. 22. Apo. 17. 4. Amoveat eas & redeat in gratiam cum Domino suo, & nobiscum etiam Pax erit.

III. Etsi autem Majoris propositionis veritas ita evidens est, ut nemo nisi apertè Idololatra huic refragari posse videatur: Eam tamen intactam non relinquunt Adversarii; sed quibuscunque possunt modis infringere conantur; Primò *Gregorius de Valentia* lib. 2. de Idol. cap. 5. distinguere non erubescit *Idololatriam* in *licitam*, & *illicitam*, & ad tam nefarium
1. *Pet.* 4. 3. commentum confirmandum trahere conatur locum 1. Pet. 4. 3. ubi damnantur ἀθέμιτοι εἰδωλολατρεῖαι, quod V. V. reddit *illicitos simulachrorum cultus*, quasi illicita tantùm Idololatria Lege Dei vetaretur, non verò licita, quæ à suis exerceatur. ℟. Monstrum doctrinæ, cujus ipsum Satanam pudere debuit, nedum hominem Christianum; si verò hoc credit cum sociis suis, cur tantopere laborant, ut se à crimine Idololatriæ liberent, cur adeò excandescunt quum Idololatræ vocantur, nonne facilè se hac distinctione expedire possunt? Sed quis ferat hominis insaniam? Quasi epitheta quæ rebus significandis adhibentur, essent semper διακριτικὰ, non verò etiam sæpe ἐξηγητικὰ, ad *distinctionem* tantùm, non item ad *amplificationem*; concludat ergo pari ratione peccatores quosdam dari pios, quia judicium Dei futurum dicitur adversùs *peccatores impios* Jud. 15. quasi darentur optimæ quædam abominationes, quia pessimarum fit mentio Ezech. 8. 9. quasi quædam stupra & scelera licita esse *Cicero* innueret, quia pro Milone *nefaria stupra* & *nefaria scelera* Clodii vocat. Quis verò non videt Petrum hoc epitheto nihil aliud, quàm nefariam & infamem Gentilium Idololatriam carpere voluisse, & gravitatem tanti criminis describere?

IV.

IV. II. Excip. Idololatriam non esse sufficientem Secessionis causam Disput. II.
1. quia certum est Ecclesiam Israëliticam sæpe in Idololatriam esse prolapsam, nec tamen vel pios ab ea secessonem statim fecisse, vel Deum hoc illis præcepisse. 2. Eliam non recessisse ab Ecclesia Israëlitica, licèt se solum relictum esse putaret, qui verum Deum coleret. 1. Reg. 19. nec septem illa millia, quæ genua non flexerant Baali, licèt Ecclesia illa idololatrica foret & corruptissima. 3. Azam, Josaphatum, Joazum, Amaziam, Azariam, & alios Reges celebrari, quòd ambulaverint recto pede coram Deo instar Davidis, qui tamen *Excelsa*, in quibus adhuc sacrificabat populus, non sustulerant, 1. Reg. 15. 14. & 22. 44. 2. Reg. 12. 3. & 15. 4. 2. Chron. 15. 17. & 23. 33. Quidni ergo potuerint ἡττήματα & abusus, si qui erant, relinqui in Ecclesia Romana, salvâ tamen conscientiâ? 4. Naamanem Syrum jam conversum sese incurvâsse in æde Rimmonis, cùm Rex coram Idolo procumberet, neque hoc à Propheta prohibitum fuisse, qui eum in pace dimittit 2. Reg. 5. 18. Idem ergo & nobis licere. 5. Ecclesiam Judaïcam tempore Christi corruptissimam fuisse & in fide & in moribus, domum Dei in speluncam latronum esse mutatam, nec tamen pios, qui in ea adhuc degebant, Zachariam, Elizabetham, Simeonem, Annam, Beatam Virginem, & alios eam deseruisse. Licèt ergo concederetur, gravissimos fuisse errores & corruptelas in Ecclesia Rom. non ideo statim relinquendam fuisse.

V. Quia Exceptiones istæ subinde recurrunt apud Adversarios, & magno apparatu identidem reponuntur, diligentiùs paulò sunt excutiendæ. R. 1. Quum supponunt Idololatriam non esse Secessionis causam sufficientem; in eo perperam principium petunt, & tanquam certum & indubitatum assumnnt, quod est in quæstione; Imò tantùm abest ut non sufficiat, ut vel hæc una ratio, si nullæ aliæ darentur, ad secessionem faciendam necessariò nos impellere deberet; quia nulla communio potest esse Deo cum Idolis, nec sancto & cœlesti Sponso cum Adultera. 2. Exempla, quæ ad exceptionis probationem afferuntur, vel falsò, vel præter rem & ἀπροσδιονύσως adducuntur. Primò negamus pios sub Veteri Testamento nullam ab Idololatris secessionem fecisse, nec à Deo hoc illis præceptum; Secedebant *secessione* saltem *mentali* & *negativâ*, abstinendo ab erroribus & idololatria; secedebant etiam sæpius *secessione apertâ* & patente, per *protestationem* seriam contra tales corruptelas, & gravem eorum increpationem, qui iis se polluebant. Sic Moses secessit ab Idololatris, cùm Levitarum ministerio gravissimè hoc crimen ultus est, Exodi 32. Sic Prophetæ concionibus & declamationibus suis secedebant ab impuro cultu; Sic fideles praxi pietatis & vitæ se puros & immunes præstabant ab istiusmodi sordibus, dum *gemebant propter abominationes Israëlis* Ezech. 9. 4. ut Lothus, qui Sodomis affligebat animam suam justam propter peccata Sodo-

DISPUT. II. mæorum, 2. Pet. 2. Nec dici poteſt, ſeceſſionem illam præceptam non fuiſſe. Nam præterquàm quòd pœna mortis in Idololatras denunciatur Exod. 22. 20. & Deut. 17. 2. Quoties Prophetæ nomine Dei increpabant Idololatras, toties piis ſeceſſionem ab ipſis præcipiebant, imò diſertè non ſemel hoc præſcriptum legimus Iſa. 52. 11. *Diſcedite, diſcedite, Exite illinc, immundum ne attingitote, exite è medio ejus,* &c. Et Hoſ. 2. 2. *Contendite cum matre veſtra, contendite ipſam non eſſe uxorem meam, & me non eſſe virum ipſius, ut amoveat ſcortationes ſuas à conſpectu ſuo & adulteria ſua è medio uberum ſuorum, ne denudem eam planè,* &c. quod non ſemel alibi iteratur.

Iſa. 52. 11. *Hoſ.* 2. 2.

VI. Dices, qualiſcunque fuerit eorum ſeceſſio, certum eſt non fuiſſe *poſitivam*, qualis à nobis facta eſt, quæ cœtus habuerit ſegregatos, & aliam Eccleſiam erexerit. ℞. Gratis ſupponitur nullos ſeceſſiſſe poſitivè, quis dixerit è decem Tribuum numero, temporibus Regum piorum, neminem Samariam reliquiſſe & vitulos, ut aſcenderet Jeroſolymam, & ad ſacra in Templo facienda rediret? Deinde ſi talis facta non eſt ſeceſſio, qualis Noſtrorum fuit à Papatu, mirum videri non debet, quia nec fieri potuit, nec abſolutè adhuc, quo loco res erant in populo Dei, neceſſaria fuit. 10. Deus ſub V. T. uni loco cultum ſuum affixerat, nec alibi quàm in Judæa notus erat, unde aliò ſe recipere non poterant fideles, vel Eccleſias novas erigere cum ſpe ſalutis, ſed tenebantur ibi morari, ubi Verbum Dei audiebatur, ubi ſigna ſalutaris præſentiæ habebantur, & fœdus ac promiſſiones proponebantur. 20. Licèt Idololatria ſæpe obtinuerit in populo, nunquam tamen eatenus invaluiſſe eam videmus, ut abiret in Legem, & populus ad eam per vim adigeretur; aliàs ſeptem illa millia Eliæ tempore genua flectere Baali coacta fuiſſent, quod tamen negat Dominus; pertrahebatur quidem populus ad peccandum exemplo Regum vel Sacerdotum, vel propriâ ſponte, ut conſtat fuiſſe ad idololatriam maximè pronum & φιλείδωλον; Sed non conſtat neceſſitatem hanc cuiquam impoſitam fuiſſe; Imò non deſinebant Prophetæ, qui tunc temporis vivebant, acerrimè invehi & in Reges & in populum, & à graviſſimo illo crimine eos revocare. Non deerant etiam veri & puri Dei cultores, qui animum & corpus ab iſtiuſmodi abominationibus illibatum ſervarent; Sic in vituli aurei Idololatria non omnes eo crimine ſe polluiſſe certum eſt, ex eo quòd Moſes hortatur eos, ut vindictam Dei in fratres exequantur Exod. 32. 26. *Quiſquis eſt Jehovæ ad me aggregator:* Sic tempore Judicum, quô corruptiſſimus erat Eccleſiæ ſtatus, excitabat ſubinde pios Vindices, qui eos ab Idololatria ſua avertere conabantur, ſed iis non auſcultabant Jud. 2. 16. 17. Sic tempore Achabi Hobadias præfectus Domûs Regis dicitur *timuiſſe Jehovam valde*, & occultâſſe centum & quinquaginta Prophetas Jehovæ

Exod. 32. 26.

1. Reg. 18. 3. 4. Sic quum tempore Achazi Altare Damascenum erectum est in Templo, non sublatum fuit Mosaïcum, sed remotum tantùm aliquantisper, ita ut in eo sacrificia non desinerent offerri 2. Reg. 16. 14. 15. Tempore Ezechielis dum Principes, Sacerdotes, & maxima populi pars abominandâ idololatriâ se contaminabant Ezech. 8. supererant tamen veri fideles, *qui suspirabant in corde, & exclamabant apertè propter abominationes Israëlis* Ezech. 9. 4. quos ideo, ut à judicio quod in alios immittere decreverat tutaretur, notâ aliquâ in fronte signari jubet. Sed jam planè alia est ratio sub N. T. Nam Deus uni loco non ampliùs affixit Ecclesiam suam, sed in omnes gentes extendit, ita ut ubivis coli possit in spiritu & veritate. in omni loco suffitus & oblatio, id est, λογικὴ λατρεία & sacrificia spiritualia precum & laudum offerri possunt Nomini ejus, ut prædixerat Mal. 1. Itaque liberum est & integrum fidelibus secedere ab Ecclesia idololatrica, non tantùm negativè, sed etiam positivè; maximè cùm Deus vexillum Euangelii erexit, & ad libertatem vocavit; quomodo potior fuit conditio nostra præ aliis fidelibus, qui ante reformationem in Papatu vivebant, ut suo loco pleniùs dicetur. Deinde non tantùm liberum fuit, sed & necessarium, quia non simpliciter superstitio & Idololatria multiplex in Ecclesiam invecta est ut olim, sed in Legem jam abierat, & sub severissima anathematis pœnâ fuerat sancita, quod factum imprimis fuit in Conciliabulo Tridentino. Unde non potuit ampliùs secessio negativa sufficere, sed necessariò, vel secessio positiva facienda fuit, ut saluti fidelium prospiceretur, vel participandum idololatriæ, quod piæ mentes meritò horrebant.

DISPUT. II.
1. *Reg.* 18. 3. 4.
2. *Reg.* 16. 14.
Exech. 9. 4.

VII. Sic ad rationem primam patet responsio. Secunda facili negotio pariter solvitur. Nam licèt Elias non recesserit positivè ab Ecclesia Israëlitica; non sequitur, neque Nos ab Ecclesia Papali recedere debuisse, rationes disparitatis jam dedimus, quibus & hanc addimus, quòd Elias peculiari vocatione ad populum illum, ut Propheta Dei missus esset, qui resisteret impio Regi Achabo, Sacerdotes & falsos Prophetas Baaliticos occideret, & populum idololatriæ convictum ad veri Dei cultum reduceret. Sed quis dixerit fideles tali munere instructos fuisse in Papatu? Quis nescit vel tacendum fuisse, & silentio exitiali premendam veritatem cognitam, & Christum abnegandum, vel si quis mutire ausus fuisset ad errores & idolomanias arguendas, paratas fuisse in eum cruces, exilia, ferrum, & flammas, & omnis generis tormenta, ut innumerorum Martyrum exemplis patet. Cùm E. malum eatenus factum esset immedicabile, ut non solùm vocem monitoris audire nollet Roma; sed & in monitores ipsos immaniter sæviret, quid faciendum fuit, nisi ut fugati diris persecutionibus ab ea recederemus,

Disput. II. & quando sanari noluit, saluti nostræ tempestivâ & justissimâ secessione consuleremus. Itaque non negamus Ecclesiam Israëliticam post decem Tribuum defectionem sub Jeroboamo corruptissimam fuisse & apostaticam, & veram Ecclesiam tunc temporis in regno Judæ superstitem fuisse, ubi Arca erat & Templum, ubi Sacerdotes & Levitæ legitimè vocati sacris operabantur. (quanquam fatendum est neque illam Ecclesiam, licèt gravissimi peccati ream, adhuc absolutè à Deo rejectam fuisse, suos enim ad eam adhuc mittebat Prophetas, suos habebat in ea fideles & electos, suumque adhuc vocabat populum, 2. Reg. 9. 6. 9.) Sed hoc tantùm volumus planè aliam esse in hoc negotio Eliæ & nostri rationem. Nec opponi hîc debet, quòd Elias interfuerit etiam sacris idololatricis, quando non ut approbator, sed ut irrisor adfuisse legitur, non qui iis communicaret, sed qui eorum impietatem & stultitiam sarcasticè traduceret 1. Reg. 18. 27. Sic adfuisse legitur Vir Dei sacro Jeroboamico, cùm ipse Rex vitulis immolaret, sed eò venit missus à Deo, ut impium cultum detestaretur, iis adjectis minis, quas Deus illi mandaverat 1. Reg. 13. 1. 2. Sed aliàs nec Propheta, nec pius ullus ostendi potest, qui adoraverit in Bethel aut sacrum fecerit, quia noverant se id non facturos, quin aliquo sacrilegio se contaminarent.

2. Reg. 9. 6. 9.

VIII. Ad 3um de piis Regibus, qui *Excelsa* non sustulerunt; R. 1°. pietatem eorum quidem in cæteris laudari, sed factum hoc tamen peculiariter carpi & vituperari, ut in Salomone 1. Reg. 3. 3. *Salomon dilexit Dominum & ambulavit in statutis Davidis Patris sui, sacrificabat tantùm & incensum offerebat in Excelsis.* Et in Amazia 2. Reg. 3. 3. & 14. 3. & 15. 34. *Fecit quod gratum est Deo, sed non sicut David, nam Excelsa non fuerunt remota, & populus adhuc sacrificabat in Excelsis.* Verum quidem est ante extructum Templum ibi sacra facere licitum fuisse, ut Samuel in Excelso sacrificavit 1. Sam. 9. 12. & 16. 3. in Area Araunæ David 1. Chro. 21. 27. 28. 29. 30. Salomon & populus in Excelsis sacrificabat 1. Reg. 3. 2. 3. 4. Et variis ex locis constat Prophetis concessum esse, ut in certis quibusdam casibus extra ordinem alibi, quàm supra altare Mosaïcum sacrificia præsertim Eucharistica offerrent, quod in abusum ordinarium postea traxit populus. Quia verò in eam rem seligebantur potissimùm colles & loca excelsa; hinc *Excelsorum* nomen datum est iis omnibus locis, in quibus sacra Deo fiebant extra locum à Deo constitutum. Quod Gentes etiam κακοζηλίᾳ quadam imitantes, in collibus & locis excelsis fana & altaria Diis suis erigebant; Unde vox Græca βωμὸς ab Heb. במה, quod *Excelsum locum* notat, manifestè deducitur. Sed postquam semel extructum fuit Templum, non fas fuit ampliùs in Excelsis sacrificare, sed in solo Templo; Unde non carebat vitio cultus in Excelsis, sed peccatum tamen differebat à crimine Idololatrarum;

1. Reg. 3. 3. *2. Reg. 3. 3. & 14. 3. & 15. 34.* *1. Sam. 9. 12.*

rum; Nam quod 2°. loco obſervandum eſt, tolerabantur à piis Regibus Exceiſa, non ut in iis falſi Dii & Idola colerentur, ſed verus tantùm Deus; Bahalim enim & cætera Idola, quibus ſacra fiebant, dicuntur deſtruxiſſe, ideoque laudantur. Peccatum ergo fuit, ſed in *loco cultûs* tantùm, non verò in *objecto*. Sed Pontificii longè aliter ſe gerunt, nec enim peccant circa locum, quod levius eſſet, ſed circa *Objectum ipſum & modum* cultûs, ut jamjam ſumus probaturi. Itaque eſt hîc fallacia parium, nec ab uno ad aliud valet conſequentia. DISPUT. II.

IX. Ad 4. de *Naamane Syro* ex 2. Reg. 5. ℟. 1°. Regulis & legibus vivendum, non exemplis; neque ſi aliquid minùs rectè ab ipſo admiſſum eſt, continuò in exemplum debet trahi; & mirum eſt homines iſtos, cùm habeant in Verbo viam univerſalem, ac bene tritam, in qua non poſſunt aberrare, in particulare exemplum tanquam in anguſtam ſemitam declinare malle, in qua facilis ſit error. Naaman adhuc ſemipàganus & νεόφυτος exiguam tantùm intelligentiæ ſcintillam habebat, ideo non mirum ſi adhuc hærebat, ſed Chriſtiani in tanta Euangelii luce, quomodo adhuc cæſpitare poſſunt ſine gravi crimine? 2°. Si urgeatur exemplum, tantùm abeſt ut illis faveat, ut ſatis apertè adverſetur; nam publicè ille abjuravit idolorum cultum, & verum Deum agnovit; cùm inter alia vovet *ſe poſthac ſacra non facturum, niſi Deo Iſraëlis* ℣ 17. id autem quid aliud erat quàm publicam & omnibus notam profeſſionem facere, ſe non ampliùs eſſe idololatram? deinde duos mulos onerat terrâ ſanctâ, in qua Deum adoret, ne terræ profanæ contagione pollueretur, quod etſi ſuperſtitione non caruit, teſtabatur tamen eo ipſo ſe à ſuperſtitionibus Syrorum vehementer abhorrere. 3°. *Incurvatio* illa, de qua loquitur, non tam erat religioſus cultus idoli, quàm *officium politicum*, & civilis obedientia, quam Regi exhibere tenebatur oranti in Templo illo, ſic ut eſſet illi ſcipionis loco; verba ſunt manifeſta; poſtquam enim proteſtatus eſt ℣ 17. *ſe non amplius facturum ſacrificium aut holocauſtum Diis alienis, ſed Iehovæ*, addit, *hac in re condonet Iehova ſervo ſuo, quum ingreditur Dominus meus ædes Rimmonis, ut incurvet ſe ibi (nam is nititur manu mea) ſi incurvavero me in æde Rimmonis, hoc incurvare meum in æde Rimmonis, condonet quæſo Iehova ſervo ſuo in hac re.* Ex quibus liquet hanc incurvationem non fuiſſe adorationem vel Idololatriæ ſimulationem, aliàs proteſtatio fuiſſet facto contraria, ſed civile demum obſequium, quod Regi exhibere conſueverat. Exemplum ſimile habet Eccleſiaſtica Hiſtoria apud *Theodor.* lib. 3. c. 15. in *Valentiniano* I. qui Iulianum Apoſtatam deduxit ad Fortunæ fanum. Et *Sleid.* li. 7. idem notat de *Electore Saxoniæ*, qui enſem præferens Carolo V. Miſſam adiit, non repugnantibus Theologis, quia ad ſuum officium vocabatur, non ad Miſſam ut ad cultum divinum: 2. Reg. 5.

vinum: Hìc tantùm diligenter attendendum est, ne quis dubitante aut reclamante conscientiâ hoc faciat, satiùs enim aliàs foret cedere munere Rom. 14.23. Ne item ullum reverentiæ signum mysteriis impiis exhibeat, quod vel in speciem consensus trahi possit, sed manifesta sit improbatio & detestatio impiorum sacrorum. Quam in rem memorabile est ejusdem Valentiniani exemplum, qui cùm æditui introëuntes aquâ lustrali ethnico more expiaret, & guttam aquæ lævæ suæ ab eo aspersam videret, pugnis cædit æditum, seque inde non expiatum, sed turpi labe pollutum ait. 4°. Eo ipso quo veniam facti postulat, agnoscit posse aliquod in eo esse peccatum, aliàs nihil opus fuisset, non semel, sed bis tam sollicitè petere sibi hoc condonari, nisi alicujus culpæ reum se hoc præstando fieri videret; quis verò dicat Naamanem peccantem imitandum esse? 5°. Responsio Prophetæ factum absolutè non probat, nec ei licere affirmat, sed tantùm in pace dimittit, & hoc responso abeuntem salutat, non dicit, *Abi, sic agito, Dominus tibi propitius erit*, Sed tantùm *abi in pace*, quod perinde est ac si polliceretur, se illum prout petierat precibus suis adjuturum. Neque hîc mirum videri debet, quòd Propheta eum non arguat, nec sedulò moneat, ut ab hoc peccato sibi caveat, cùm enim peccatum esse pro quo veniam rogabat non ignoraret, docendus non tam fuit, quàm consolandus & confirmandus; Ideo cùm dicit *Vade in pace*, videtur illi polliceri divinam opem non defuturam, quæ illum à tali lapsu conservaret; nec constat deinceps eum in eo perseveràsse.

X. Ad 5um de Ecclesia Judaïca tempore Christi. ℞. Disparem esse rationem. Primò quia licèt essent multi abusus & corruptelæ in cultu Dei, erant potiùs vitia personarum, quàm doctrinæ apud omnes receptæ. Traditiones & δευτερώσεις Pharisæorum erant, sed observationis, liberæ & privatæ illius sectæ, non totius Religionis; Præcipuè in Templo nullum apparebat idolum, quod à laxata captivitate Babylonica horruit semper populus Judaïcus. 2°. Etsi Christus abrogaturus erat cultum illum Mosaïcum, nondum tamen abrogaverat, nondum Christianos cœtus publicos à Judaïcis separatos cogebat, sacrificia in Templo legitimo ritu peragebantur, & nulla alia Ecclesia præter Judaïcam adhuc erat constituta. At hîc alia omnia; Nam & Ecclesia Papalis tota Idololatriæ plena est, Christus alibi Ecclesias puriores erexit: Ut ergo licèt Christus permitteret tum audire Pharisæos, modò ab eorum fermento sibi caverent fideles, tamen Christiani nomen non meritus esset is, qui obtentu dicti Christi à Synagoga Judaïca non recessisset, post constitutam Ecclesiam Christianam, & ex quo Apostoli secessionem à Judæis urgebant Act. 2.40. *Exite ex hac generatione.* Ita nec verorum fidelium nomine digni sunt, qui Pharisæos hodiernos audiunt, & Ecclesias quas collegit Deus contemnunt. Babylone manse-

manserunt Judæi sine crimine, nondum solutâ captivitate; Sed quum tempus liberationis accessit, qui se fratribus non adjunxerant ad exeundum, meritò culpandi veniebant. Dum captivitatis durant tempora, licet esse captivum, postea verò non captivus, sed servus est qui manere statuit, nec licet moram trahere sonante tubâ, *Exi è Babylone*, nisi pessimè nobis consultum volumus. Disput. II.

XI. His verò in antecessum ad Majoris propositionis confirmationem & vindicias ita dictis, descendimus ad Minoris probationem, & ostendere suscipimus *Ecclesiam Papalem* verè esse *idololatricam*. Non quòd crassam Gentilium idololatriam huic affingere velimus, quasi vel Jovem, vel Martem, vel alia exoleta & fictitia Gentium Numina adhuc veneretur. Sed quia etsi subtiliùs, non minùs tamen verè & propriè peccatum istud committit. Nam cùm duæ potissimæ sint Idololatriæ species, Prima respectu *Objecti*, quæ damnatur præcepto primo, quando aliud quid præter verum Deum divino & religioso cultu colitur; quomodo Idololatræ erant Gentiles, qui falsos Deos colebant, & quotquot Creaturis honorem & cultum Deo soli debitum reddunt. Altera respectu *modi*, quæ secundo mandato prohibetur, quando vel verus Deus in imagine colitur, quomodo Israëlitæ in deserto, & Jeroboam in defectione suâ, Deum in vitulis coluerunt; Vel falsus itidem in imagine adoratur, ut simulachra Gentilium erant falsorum Deorum. Utriusque Idololatriæ ream esse Romanam sedem pertendimus. *Ecclesiam Ro. esse idololatricam probatur.*

XII. Ut ergo à prima specie ordiamur, quæ circa *Objectum* versatur. Sic arguimus. Qui divinum & religiosum cultum exhibet creaturis, & iis qui naturâ non sunt Dii, Is bene dicitur & est revera Idololatra. At Ecclesia Romana talem cultum defert Creaturis, Ergo. Major ab ipsa Idololatriæ definitione petitur, quia idololatria ex definitione Apostoli, nihil aliud est quàm σεβάζεσθαι & λατρεύειν τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα Rom. 1. 25. nec abnuit Thom. 2. 2æ. q. 94. art. 3. & in Ephes. 5. 5. qui *Idololatriam* dicit esse *cùm honor Deo debitus, creaturæ impenditur*, quod Tertull. lib. 1. de idolol. jam antè notaverat, *Idololatra est, qui Deo suos denegat honores & confert aliis*. Sic errorem Collyridianorum B. Virginem religiosè adorantium αἵρεσιν εἰδωλοποιὸν vocavit orthodoxa Antiquitas, ut est apud *Epiph.* hære. 79. Sic Arianos, qui Christum, quem meram creaturam arbitrabantur, religiosè colebant, vocavit εἰδωλοποιοῦντας τὴν κτίσιν *creaturam facientes Idolum*. Ita si probatum semel fuerit religiosum & divinum cultum Creaturis exhiberi à Pontificiis, eo ipso demonstratum fuerit esse idololatras. *Cultus* autem *religiosus* soli Deo debitus, vel est *internus* cordis, vel *externus* corporis; Ut enim utramque hominis partem creavit & redemit, in utraq; etiam & coli & adorari vult. Ad *internum* refertur *spes & fiducia*, quæ in solo Deo *Ratione Objecti.*

 collocanda

DISPUT. II.

collocanda est; unde ipse *fiducia nostra* & *spes* dicitur Psal. 71. Col. 1. 27. 1. Timoth. 1. 1. Deo enim non tantùm ut *primo Vero* per fidem, sed ut *summo Bono* per fiduciam & spem est adhærendum. Cui enim cor nostrum apponimus, id nobis Deus est, unde *avari*, quia divitiis fidunt, iisque cor suum apponunt, dicuntur *Idololatræ* Eph. 5. 5. & iis Deus Mammon est Mat. 6. 24. Omnesque mundani, qui rebus secularibus & terrenis affixi sunt *adulteri* dicuntur Jaco. 4. 4. A Deo enim certum est cor ejus recedere, qui in Creatura fiduciam ponit Jer. 17. 5. fiducia cordis sacrificium est, cui confidimus ei sacrificamus Habac. 1. 16. Unde rectè *Basil.* in Ps. 17. ὥσπερ ὐδὲ σέβειν ἄλλέτι παρὰ τ̃ θεὸν προσῆκεν, ὕτως ὐδὲ ἐπὶ ἄλλον ἐλπίζειν ἢ ἐπὶ τ̃ θεὸν τ̃ πάντων Κύριον. *Ut non licet colere aliud præter Deum, Ita nec sperare in aliquem præterquàm in Deum omnium Dominum.* Hoc non diffitetur *Bellar.* de Christo lib. 1. c. 5. *In Scripturis passim in solo Deo confidendum esse dicitur, Ier.* 17. & hinc rectè probat *Christum esse Deum, quoniam de eo scriptum est Psalm.* 2. *Beati qui confidunt in eo.*

Eph. 5. 5. *Matt.* 6. 24. *Jacob.* 4. 4.

XIII. Exterior Cultus Deo debitus *adoratione* & *servitute* vulgò exprimitur, utraque verò Deo soli, ut peculiaris & propria reservatur; nam de Creaturis dicitur Exod. 20. 5. *Non adorabis eas neque coles*, de Deo autem, *Dominum tuum adorabis, eique soli servies* Matth. 4. 10. Ubi *Maldona.* in h. l. & *Ianseni. concord. Euang. c.* 15. bene observant exclusivam *solum* non ad secundam tantùm, sed & ad primam partem referendam esse, aliàs Tentatori adorationem postulanti minùs aptè respondisset Christus; Unde etsi à Mose non sit expressa αὐτολεξεί, implicitè tamen & virtualiter continetur, tum in scopo Mosis, qui est soli Deo cultum religiosum, exclusis Diis omnibus alienis, vindicare, tum ex natura subjecti de quo agitur ibidem, quæ enim Deo reduplicativè ut Deo debentur, illa soli Deo debentur, cum quo nulla Creatura in societatem adorationis se jungere potest sine sacrilegio, nulla admitti sine idololatria. Nec alia hìc Veterum mens, *Iustinus Apol.* 2. θεὸν μὲν μόνον προσκυνῦμεν, ὑμῖν δε πρὸς τὰ ἄλλα χαίροντες ὑπηρετῦμεν, *nos solum Deum adoramus, & vobis in rebus aliis læti servimus.* Ecclesia Smyrnensis apud Eusebium li. 4. c. 15. in Polycarpi Martyris Actis se Christum Dei Filium unà cum Patre colere professa, negat exertè *se quemquam alium colere posse.* Epiph. hæres. 69. *Sancta Dei Ecclesia Creaturam non adorat.* Origen. contra Celsum lib. 1°. Christum ait docere τὸν ἐπὶ πᾶσι θεὸν μόνον δεῖν σέβειν *summum Deum solum oportere colere.* Athan. cont. Arianos ad Adolphium ὐ κτίσμα προσκυνῦμεν, *non adoramus creaturam, absit! in Ethnicos & Arianos istud delirium competit.* Hinc Veteres, Arianos idololatriæ insimulabant, eò quòd adorarent Christum, quem tamen volebant esse Creaturam & merum hominem.

Exod. 20. 5. *Matt.* 4. 10.

XIV. Quæ autem est adorationis ratio, eadem *religiosæ servitutis*,

quæ

quæ Deo soli vindicatur 1. Sam. 7. 3. Matt. 4. 10. *Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli servies.* Ad hanc autem varii actus pertinent, 1. *Invocatio.* 2. *Voti nuncupatio* 3. *Juramenti conceptio* 4. *Consecratio Altarium, Templorum, & festorum.* 5. *Thurificatio*, qui omnes ad Deum ita pertinent, ut ad alterum sine crimine transferri nequeant. 1°. *Invocationem* ad solum Deum dirigi, & præceptum Dei Psal. 50. 12. & Oratio Dominica, quæ ad unum Deum nos revocat, abundè docent. Ut sanè ille solus potest esse objectum Invocationis, qui est fidei, *quomodo invocabunt eum, in quem non crediderunt?* Rom. 10. 14. Ille solus potest invocari legitimè, qui potest exaudire, Ps. 65. 2. 3. Et cùm sacrificium sit omnibus hecatombis longè præstantius, Ps. 50. 13. 14. 15. ut sacrificium non nisi Jehovæ offerri potuit, Exod. 22. 20. Ita nec oratio. 2°. *Vota* soli Deo nuncupanda esse & Scripturæ autoritas Ps. 76. 12. Isa. 19. 21. Psal. 50. 15. & praxis Sanctorum evincit, Gen. 28. 20. Num. 21. 2. 1. Sam. 1. 21. & hoc tam verum est, ut *Bellar.* ipse non potuerit diffiteri; sed misero effugio conatur elabi *lib.* 3. *de Sanct. c.* 9. scilicet *cum scriberentur Scripturæ, nondum cœpisse usum vovendi Sanctis.* Ergo jam ex Adversarii confessione, Votorum nuncupatio, quæ fit Sanctis, non habet fundamentum in Scriptura, sed in mero hominum commento. 3°. *Attestatio Juramenti* ad solum Deum refertur Deuteron. 6. 13. & 10. 20. *Per nomen Domini Dei tui jurabis*, Unde ipsi etiam Ethnici θεὸν ὅρκιον *Deum juramenti arbitrum* dixerunt, nec quisquam ut testis vel vindex in juramento præter eum compellari potest, solus enim potest esse testis, quòd verè juramus, solus potest esse vindex, si falsò juramus, Unde eum per quem juramus, quasi Deificamus, si ita loqui licet, attribuentes ei cordium scrutationem, occultorum cognitionem, veritatis patrocinium, falsitatis judicium, & potestatem ac potentiam perjuria vindicandi. Hinc jurare per eum, qui non est Deus, est Deum ipsum relinquere, & abnegare Soph. 1. 5. & Juramenta per Creaturas & falsos Deos disertè prohibentur Jer. 5. 7. Non tantùm Deus præcipit, ut quicunque jurat, per *Deum amen* id est veracissimum, *juret* Is. 65. 16. sed ipse etiam juravit unumquemque verè Christianum per se juraturum, Is. 45. 23. ideo *Juramentum* peculiariter *Jehovæ* dicitur Exod. 22. 11. quia nomine Dei interposito concipitur. 4°. Eadem est *Templorum, Altarium*, & *festorum* ratio; Ista enim solius Dei cultui in Scripturis passim deputantur; quod agnovit *Durandus* Ration. divin. offic. l. 4. c. 39. Ad λατρείαν *pertinent Templa & Altaria, Sacerdotalia, sacrificia, festivitates, cæremoniæ, & hujusmodi, quæ soli Deo sunt exhibenda.* Ipse *Thomas.* 2. 2. q. 85. art. 2. cùm oppositum esset Templa & Altaria erigi Sanctis & Angelis, respondet verbis Aug. de Civ. Dei lib. 8. c. ult. *Non constituimus Martyribus templa, sacerdotia, sacra, sacrificia, quoniam non ipsi, sed eorum*

DISPUT. II.

Ps. 50. 12.

Rom. 10. 14.

Ps. 76. 12.

Deut. 6. 13. & 10. 20.

Isa. 65. 16.

Isa 45. 23.

Exod. 22. 11.

Disput. II. *Deus, nobis est Deus.* 5. Denique *Thurificationem* uni Deo deberi, quod de sacrificiis jamjam diximus, docet, quia incensum sive suffitus, est vel pars, vel species sacrificii, ut constat ex Levit. 1. 2. 3. 6. capitibus. Unde jam Propositionis nostræ probatio exurgit. Nam qui in Creaturis spem & fiduciam collocat, qui Creaturas religiosè adorat, qui eas invocat, & per eas jurat, qui iis vota nuncupat, Templa & Altaria erigit, festa consecrat, suffitum adolet, Is procul dubio cultum religiosum soli Deo debitum in Creaturas transfert, & sic idololatriam committit; At Ecclesia Romana hæc omnia præstat. E.

XV. Ecclesiam autem Romanam hæc omnia sancire, & præstare, ejus Constitutiones, & Praxis luce meridianâ clariùs probant, circa quatuor potissimùm objecta. 1. *Sanctos defunctos, & Angelos.* 2. *Pontificem.* 3. *Sacramentum.* 4. *Crucem, & Reliquias,* quod in singulis breviter demonstramus. Et ad *Sanctos* quidem quod attinet, licèt eos *honorandos* esse propter *imitationem* cultu dilectionis & societatis, qualis Conservis & Concivibus debetur, non abnuamus, Ut eorum memoriam gratâ & jucundâ recordatione usurpemus, virtutes prædicemus, exempla sequamur, & doctrinam tueamur, *adorandos* tamen propter *religionem*, quæ soli Deo convenit, cum *Augustino* lib. de vera Religione c. ult. negamus. Verùm Pontificii longè aliter; Nam ut à Beata Virgine incipiamus, quam nos Beatam prædicamus, & ad honorem, non ad adorationem nobis datam cum *Epiphanio* profitemur, hæres. 79. τετιμημένην, ἀλλ' οὐκ εἰς προσκύνησιν ἡμῖν δοθεῖσαν. Quem latet, non modò titulos divinos, sed & cultum divinum tum internum tum externum ei exhiberi? Quid enim aliud sibi volunt quum eam *spem Mundi* vocant, *Matrem misericordiæ, vitam, dulcedinem & salutem omnium in ipsa sperantium?* in *Officio Beatæ Mariæ* reformato jussu Pii V. edito dicitur *Consolatio desolatorum, via errantium, salus omnium in te sperantium.* Et in Hortulo animæ impress. Antverpiæ 1557. *Ave mundi spes Maria, Exaudi me miserum peccatorem, in tua misericordia & pietate confidentem.* Nec eam ut spem solùm suam, Sed etiam ut *spem unicam* invocant, in Breviario Rom. §. sept. *Tu es spes unica Peccatorum, per te speramus delictorum veniam, & in te beatissima nostrorum est expectatio præmiorum.* Eò pertinet quòd in Psalterio Mariæ, quæcunque ad Deum solum dirigebantur, ad eam blasphemè transferuntur, profitentur se illi confidere, in eam sperare, Psal. 7. *Domina, in te speravi,* Psal. 30. *In te Domina speravi, non confundar in æternum,* Psal. 46. *Miserere mei Domina, miserere mei, quoniam tu es spes & Lux omnium confidentium in te.* Psal. 94. *Venite, adoremus & procidamus ante eam.* Psal. 96. *Adorate eam Cives curiæ Paradisi.* Psal. 50. *Miserere mei, Domina, quæ mater misericordiæ nuncuparis, & secundùm viscera*

viscera misericordiarum munda me ab omnibus iniquitatibus meis, & alia id genus quæ sine indignatione legi non possunt. DISPUT. II.

XVI. Si ad *Invocationem* transimus, quid clarius quàm eam in precibus sæpius interpellari, quàm ipsum Deum, non solùm ut Mediatricem Intercessionis, sed etiam ut largitricem gratiæ & gloriæ, protectricem à malis. Quò spectant orationes illæ, quibus se custodiæ & tutelæ B. Virginis commendant, tam in vita quàm in morte; in Offic. B. Mariæ, *Maria mater gratiæ, mater misericordiæ, Tu nos ab hoste protege, & horâ mortis suscipe.* Et quare ad eam preces non dirigerent, quando *Deum præpotentem eam divinæ Majestatis potestatisque sociam sibi asciviße* pertendunt? ut loquitur *Viega in Apoc. cap.* 12. Constituisse eam super omnem Creaturam, & quicunque Jesu curvat genu, Matri quoque pronum supplicare, *Deum ei dediße dimidium Regni sui*, quod duobus ajunt contineri, potentiâ & misericordiâ, potestate ergo Deo remanente, *cessiße quodammodo misericordiam Dei Matri*, Itaque *Virginem divisum habere cum Deo imperium*; Biel *in Exposit. Cano. Miss. Lect.* 80. quod *Cassand.* consult. art. 21. cum indignatione annotavit, nec nos sine horrore audire possumus. Ita aliquando ut *sociam* Christo adjungunt, interdum ut *superiorem* præficiunt, nonnunquam etiam, excluso, ut videtur Christo, ei *soli* adhærent, Ut Christum Dominum vocant, sic Mariam Dominam, Illum Salvatorem, hanc Salvatricem, Illum Mediatorem, hanc Mediatricem, Illum Regem, hanc Reginam Cœli, Illum denique Deum, hanc Deam, vid. *Offic. B. Mariæ*; *Bemb.* epist. ad Carol. V. *Hortul. anim.* Nec adæquant tantùm, sed & quodammodo præficiunt. Eò enim ventum est, ut ipse fatetur Cassander artic. 21. consult. ut *Christus etiam jam in cœlo regnans matri subjiciatur.* Siquidem orant *ut se Matrem esse monstret, matrisque jure imperet*; *Breviar. Rom.* & *Offic. Mariæ.* Quò pertinent illa *Missal. paris. Ora Patrem, Jube Filio*; Imò & sæpe solam eam videntur in Throno locare, *unicam eam miserorum spem appellantes, nec alteram desolatorum spem agnoscentes, eique soli se commendantes.* Quid est Creaturam loco Creatoris ponere, si hoc non est? Sed ne in his diutiùs immoremur, qui plura voluerit adeat Celeb. *Drelincurtii* accuratum opus de *honore debito B. Virgini*, qui totum hoc argumentum solidissimè & plenissimè est executus. Videndus etiam libet *Crasseti* Jesuitæ, ante aliquot annos editus, qui Virginis cultum ad immensum extollit.

XVII. Quod de Beata Virgine, idem & in reliquis Sanctis, & Angelis observare est, quos tanquam Deos tutelares & averruncos colunt & venerantur, in iis fiduciam & spem suam collocant, per eos jurant, & vota ac preces ad eos dirigunt. Et ad Angelos quidem quod attinet, notum est eos passim invocari, non modò ut Mediatores intercessionis, sed ut largitores bonorum, & protectores

 à malis

DISPUT. II. à malis. Sic in Hortulo animæ, *Omnes novem Angelorum ordines orant, ut dirigant cogitatus, verba & actus nostros in viam salutis & prosperitatis.* Præcipuam verò Angelo cujusque proprio devotionem exhibent tam in vita quàm in morte, ibid. *Obsecro te, Angelice Spiritus, cui ego indignus peccator ad providendum commissus sum, ut indesinenter protegas, defendas, mundes, munias me ab omni incursu Diaboli.* Luculentiùs verò hoc ex cultu Sanctorum apud ipsos præcepto & usitato probatur, qui tanto iis exhibetur studio & fervore, ut *Espensæus* in 2. Tim. 3. fateatur *plerosque omnes apud ipsos non minùs fidere ac tribuere Divis quàm Deo, quia hunc quàm illos minùs placabilem putant & exorabilem*, & *Vives* in August. de C. D. lib. 8. cap. 27. ingenuè agnoscat, se *non videre in multis, quod sit discrimen inter eorum opinionem de Sanctis, & quod Gentiles putabant de Diis suis.* Longum esset recensere orationes varias, quibus Sanctos & Sanctas compellant, non solùm ut Intercessores, sed ut protectores à malis, & largitores suis meritis gratiæ & gloriæ, vide *Hortul. Animæ*, & *Breviaria*, ubi passim occurrunt. *Nos*, inquit Biel in expos. Canon. Missæ lect. 30. *fiducialiter ad Sanctos recurrimus, eorum memoriam venerantes, ut nos fragiles & mortales mereamur, eorum meritis & precibus ad eorum immortalitatis gloriam pervenire*, Eò spectant preces illæ variæ, quæ tum ad Apostolos in genere, tum ad singulos diriguntur in Hortu. animæ, *O beati Apostoli, solvite me à peccatis, defendite me, confortate me, & ad cœleste regnum me perducite*; & in Breviario Romano in Aposto. festo.

Vos secli justi judices
Et vera Mundi lumina
Votis precamur cordium,
Audite preces supplicum
Qui cœlum verbo clauditis,
Serasque ejus solvitis,
Nos à peccatis omnibus
Solvite jussu quæsumus
Quorum præcepto subditur
Salus & languor omnium,
Sanate ægros moribus,
Nos reddentes virtutibus.

Et ad Petrum ibi in festo Petri.

Jam bone pastor Petre clemens accipe
Vota peccantium, & peccati vincula
Resolve, tibi potestate tradita,
Qui cunctis cœlum verbo claudis, aperis.

Idem facilè ostendi posset de aliis Apostolis, & de Sanctis qui religiosè in-

vocan-

vocantur. Unde jam liquet, præcipuas & primarias divini cultus partes, Ecclesiam Romanam Sanctis defunctis exhibere. Cætera quæ ad Religionis cultum pertinent, Juramenti conceptionem, Votorum nuncupationem, Templorum & Altarium erectionem, Festorum consecrationem, & id genus alia in honorem Sanctorum fieri, notius est, quàm ut probatione indigere videatur. DISPUT. II.

XVIII. Hæc verò omnia cultus religiosi erga Sanctos officia fundantur in eorum *Canonizatione*, quâ ex Decreto Papæ & Papalis Consistorii defunctus aliquis propter bonam famam & miraculorum evidentiam inscribitur Catalogo Sanctorum, & jubetur haberi Sanctus ab Ecclesia Romana & publicè privatimque coli & adorari, quem in finem Templa & Altaria ei eriguntur, Missæ ei dicuntur, Christus in honorem ejus sacrificatur; Dies festus peculiaris ei consecratur, Pinguntur ejus Imagines in Templis & reliquiæ adorantur, quæ canonizatione contineri docet *Bell. lib.* de *Beatif. Sanct.* c. 7. Et ut scias magnæ molis opus esse, anxiâ hìc sollicitatione opus est, circa quam sæpe plures anni conteruntur. Imò non pauci sanctitatis candidati petitione sua excidunt, quia non habent Papam propitium. Alii bene sperare jubentur, & titulum *Beati* impetrant, qui gradus est ad sanctitatem, quasi sanctitas non esset gradus & via ab beatitatem. At nos ab Ethnicis quidem *Apotheoses* fieri olim solitas didicimus; sed ut Spiritus Sanctus ulli mortalium potestatem concesserit Sanctos faciendi & cœlo inferendi; ut de aliena salute pronunciet, quasi librum vitæ legerit, qui non est certus de sua; ut ab ejus arbitrio, Sanctorum, quos Divos vocant, non veneratio solùm & cultus, sed & sanctitas divinitasque pendeat, hactenus in Verbo Dei legere non potuimus, & tanquam Paganorum inventum Deo ipsi verisque Sanctis injurium bene damnamus. Videant nunc qui hæc statuunt, utri nostrûm iniquiores simus Sanctis, An nos qui nolumus iis tribui cultum soli Deo debitum; An illi qui eos vertunt in Idola, & Dei amicis abutuntur ad eum ad zelotypiam provocandum. Qui si ex culmine illo gloriæ possent pervidere, quæ hìc geruntur, non modò cultum, qui eis defertur aspernarentur, sed & gravissimè talia facientibus indignarentur, & succenserent, sed de his alibi. *Canonizatio Sanctorum.*

XIX. Sed neque in Sanctis defunctis subsistit religiosus ille Cultus, ad *Viventes* etiam transfertur, cùm Sanctissimum Dominum suum *Papam*, ut Numen quoddam adorant. Nec mirum id cuiquam videri debet: Nam si colendi sunt Sancti, quos Papa autoritate sua Deificâ canonizat; Quis æquum non dixerit, ut colatur is qui Sanctos facit; iisque omnibus ipsorum opinione major est? Hoc autem apud eos rece, tum esse dubitare non potest, qui E. R. sacra noverit: Nam præterquàm quòd nonnunquam ipse Pontifex *Adoratione* creatur, saltem certum est recèns electum *bis super Altare collocari cum mitra, primum in sacrario, deinde in Ecclesia S. Petri, ibique à*

Car-

Disput. II. *Cardinalibus adorari.* Vid. *lib. Cærem. Rom.* Nec admittit solùm adorationes religiosas & oscula pedum, sed expectat & requirit, non ab inferioribus modò hominibus, sed à Principibus etiam maximis, supremisque Regibus, Ipsisque adeò Imperatoribus. In Processionibus verò super humeros hominum sublimis gestatur, ut Idola Gentium olim, succolantibus maximis quibusque, qui adsunt Principibus, & turbis populi, tanquam Numen quoddam adorantibus, ab eoque gratiam expectantibus. Titulos autem cum honoribus divinis deferri clarum est, vel ex eo, ne alia plura commemorem, quod tritum sit & Pontificiorum scriptis pervulgatum *Pontificem Rom. Deum esse in terris.* Notum est quid in honorem Sixti IV. arcui Triumphali inscriptum fuerit.

Oraclo vocis Mundi moderaris habenas,
Et meritò in terris crederis esse Deus.

Notum quid in *Gloßa Juris Canonici* habeatur Extrav. Joan. XXII. ubi hæc leguntur, *Credere Dominum Deum nostrum Papam conditorem dictæ Decretalis & istius, non sic potuiße statuere, prout statuit, hæreticum censeatur,* & ne adjectionem vocis *Deum* dicat quis esse erratum typographicum, in Censuris Glossæ Juris Canon. Jussu Pii V. editis nihil mutatum est. Notum quid *Christophorus Marcellus* in Oratione habita coràm Julio II. in Concilio Lateranensi disertè posuerit sess. 4. *Cura denique ut salutem quam dedisti nobis, & vitam & spiritum non amittamus, Tu enim Pastor, tu Medicus, tu Gubernator, tu Cultor, tu denique alter Deus in terris.* Possemus hîc alia plura ex eorum libris congerere, ex quibus constat Pontifici honorem & cultum religiosum exhiberi, ipsumque adeò imperium & potestatem affectare in Spiritualibus & in Temporalibus super ipsos Reges & Imperatores, reclamantibus licèt variis, & imprimis *Gallis*, qui strenuè sæpius libertatem suam adversùs ejusmodi tyrannidem propagnârunt. Sed quia de his dicendum erit fusiùs quum de Antichristo ejusque revelatione disputabimus, sufficit hîc annotare, quod novissimè *Jesuitæ* in Thesibus in Colleg. Claromontano agitatis publicè propugnârunt; *Pontifici eandem infallibilitatem, quam Christus ipse habuit, non tantùm in quæstionibus Juris, sed & facti* concessam esse, quod meritò alii tanquam hæreticum & idololatricum exagitant, quia ex Papa Deum, & ex Verbo hominis Verbum Dei faciunt; Idololatria quippe, ut bene iidem observant, non tantùm fit, cùm Dei nomen alicui tribuitur, sed cùm qualitates Deo propriæ vel cultus divinus rei creatæ transcribuntur, cùm submissio fidei divinæ exhibetur verbo hominis. Itaque ex istorum sententia *quicunque profitetur se credere fide divina id, quod ideo tantùm credit, quia homo dixit, hominem loco Dei statuit, in Creaturam honorem soli Creatori debitum transfert, & quantum in se est Idolum ex Vicario Christi facit.* Vide Theses Jesuit. & *Novam hæresim*, quæ illis ideo impingitur p. 5. 6.

XX.

XX. Ex his verò non obſcurè colligitur veritas minoris propoſitionis, DISPUT. II.
R. E. ſcil. multiplicis Idololatriæ eſſe ream. Non nos latet equidem, varias illam diſtinctionem captare argutias, quibus tanquam ſudariis, ut mulier illa Proverb. 20. 20. os ſuum abſtergit frontemque perfricat, negans ſe in B. Virginis, Sanctorum, Angelorum, & Pontificis cultu, idololatriam ullam committere. Sed quicquid moliatur, non poſſe tanti criminis notam effugere, luce meridiana clariùs demonſtrari poteſt. I. *Negant ſe ulli Creaturæ adorationem deferre, hanc enim ſoli Deo deberi, ſed venerationem & reverentiam, non eſſe religionem, ſed obſervantiam, nec ſtatim imperiti vulgi praxim & abuſum Eccleſiæ ipſius ſanctionibus adſcribendum*, ſic *Richeli. li.* 3°. *c.* 4°. *Valentia. de Idol.* l. 2. c. 6. R. Sed qui ſic loquuntur, vel ſub aliis tantùm nominibus rem eandem retinent, & ſic fucum faciunt, vel aperti ſunt religionis ſuæ transfugæ. Nam ne hìc privata Pontificiorum Doctorum ſcripta referam, ubi paſſim legitur & ex profeſſo traditur adorandos eſſe Sanctos, Crucem, Reliquias, Imagines; unde *Mald.* homo ex Jeſuitarum ſodalitio nobiliſſimus, eorum ſententiam, *qui nullum niſi Deo religionis honorem tribuunt, errorem eſſe dixit impium & imperitum*, in Matth. 5. 34. & *Sanderus* lib. 7. de viſi. Monarch. *inter pſeudo-prophetas & hæreticos, & Civitatis Diaboli membra eos cenſet reponendos, qui dicunt, Crucem & imagines Sanctorum non eſſe adorandas.* Si ſcripta publica, quæ doctrinam & confeſſionem continent Eccleſiæ Romanæ, & quorum autoritas non poteſt in dubium à Pontificiis vocari, attendimus, hanc adorationem frequenter ingerunt. *Catechiſ. Trident.* p. 3. c. 2. ſ. 8. & 9. docet, *Angelos eſſe à Chriſtianis adorandos. Miſſale Roma.* autoritate Trident. Concil. editum feri. 6. in Paraſ. identidem repetit *adorandam eſſe Crucem*, Concil. Nicæn. II. ad quod in hac Cauſa Tridentini Patres Seſſ. 25. ſuos ablegant, ſæpiſſimè illud ingeminat, adorandas eſſe imagines. *Index Expurgatorius* Madriti editus an. 1612. inter cætera paſſim deleri jubet, quæ in ſcriptis Patrum obſervantur de adoratione ſolius Dei, ut iſta Auguſtini & Athanaſii, *Adorari ſolius Dei eſt, nulla Creatura adoranda, ſancti honorandi imitatione, non adoratione &c.* Quæ omnia luculenter docent, adorationem apud ipſos tribui etiam Creaturis, non tantum ex praxi, ſed ex inſtituto.

XXI. II. Excip. *Adorationem aliam eſſe ſupremam, aliam* ſubalternam, *Illam ſoli Deo reſervandam, iſtam etiam Sanctis & Angelis poſſe impendi ſine idololatriæ nota, quia Idololatria eſt, cùm cultus divinus Creaturæ exhibetur* ſicut Deo, *ſe autem cultum non exhibere Sanctis* ſicut Deo, *ſed ſicut amicis Dei*, Valentia. *li.* 2. *de Idolo c.* 1. R. 1° hic peti principium & τὸ ἀρχὴν ψεῦδος retegi; dari ſcil. gradus religioſi cultûs, & *adorationem* aliam eſt *ſubalternam* aliam *ſupremam*, quod ut Controverſum probari debuit, non ſupponi. Dari

ri quidem cultûs & reverentiæ civilis gradus non negamus, pro ratione gradûs excellentiæ cujusque, sed in cultu religioso non item. Gloria Dei punctum est, quod dividi nequit, & Cultum religiosum concipere est summum cultum concipere. 2°. Hæc ipsa fuit Gentilium exceptio, in cultu Idolorum, qui distinguebant inter Numina cœlestia, terrestria, & media, inter adorationem supremam & subalternam; illam soli Deo deberi, istam Diis inferioribus & per participationem talibus: sic *Marsil. Ficinus* in arg. li. 4. & lib. 8. de Leg. *Platonem*, inquit, *universam Deorum synagogam uni subdere Regi prout vult singulis imperanti, jubere quidem primùm Deum propter se adorari, sequentes verò qui participes ejus Dii quoque dicuntur, amari tanquam illi similiores, honorari etiam ut Vicarios, imò & advocari quasi Conciliatores*; Nonne hæc ipsissima est Pontificiorum Theologia. 3°. Glossa Valentiniana, quæ negat Idololatriam committi, etsi cultus divinus deferatur Creaturæ, modò non deferatur *sicut Deo*, mera est vitilitigatio. Nam 1. contradictionem implicat, cultum divinum alicui deferri *non sicut Deo*, quia si non defertur sicut Deo, non est cultus divinus. 2. Sic sequeretur nullam esse Idololatriam in actu externo, & neminem Idololatram dici posse, nisi qui fatebitur se conciliare voluisse divinam planè æstimationem rei quam colit, qua ratione nulli aut paucissimi fuerunt, aut sunt idololatræ. An qui ventrem pro Deo habent Phil. 3. 19. aut nummos Eph. 5. 5. cogitant de concilianda iis rebus divinitatis opinione? Nihil minùs, imò palàm profitentur se in Deum fide recumbere, & nullum aliud Numen venerari, & tamen Idololatræ dicuntur. Sic Israëlitæ non fuerint Idololatræ colentes vitulum, nec Ethnici divinitatem in simulachris colentes, quia noluerunt illis cultum exhibere *sicut Deo*. Sic Patres Arianos idololatriæ insimulare non potuissent, quia adorabant Christum, qui illis merus erat homo, hunc enim cultum non illi deferebant *sicut Deo*. 3. Hoc perinde est, ac si cujuspiam uxor in adulterio deprehensa, os suum abstergeret, & negaret se adulterij ream, quia usuram corporis sui huic homini concesserit *non ut marito, sed ut mariti amico*, non conjugalem ei benevolentiam, quam soli marito debitam novit, sed *amicalem* tantùm exhibendo; quis verò ferret adulteram ita se excusantem? An minuitur crimen, quamvis uxor sui copiam faciat adultero illi, non tamen ut illi conciliet existimationem, quæ in solum maritum competit; Quis etiam Idololatras spirituale adulterium suum ita extenuantes admittat? Tam enim soli Deo proprius est omnis religionis cultus, quàm illa Marito soli conjugalis benevolentia debetur.

Latria & dulia non differunt.

XXII. III. Excip. *Distinguendam esse* λατρείαν & δουλείαν; *cultum* λατρείας *soli Deo vindicari,* δουλείαν *verò Creaturis etiam posse deferri: Nec novam videri debere istam distinctionem*; Augustinum *passim eà usum, & Veteres, qui cultum falsorum Deorum vocabant*

Idolola-

Idololatriam non Idoloduliam, *quod cultus Deo proprius vocetur* λατρεία, *non* δουλεία. *Naturam rei etiam hanc docere; nam pro gradibus excellentiæ varium etiam esse debere cultum, Excellentiæ infinitæ deberi cultum* λατρείας, *humanæ vel civili, civilem, mediæ vero sive donis tum gratiæ tum gloriæ* medium, δουλείαν *quidem Sanctis & Angelis*, ὑπερδουλείαν *vero B. Virgini ob singulare* ἀξίωμα. ℞. Sed Commentum istius distinctionis ex variis confutari potest. 1. Ex *vocum proprietate* & primigenia significatione, quia sunt voces synonymæ, quæ obtenduntur pro speciebus oppositis sub eodem genere. *Hesych.* exponit λατρεύειν per δουλεύειν, λατρείαν per δουλείαν. Gloss. δουλεία, λατρεία, λατρεύω, δουλεύω. *Vives* apud August. de Civit. Dei lib. 10. c. 11. agnoscit ex Valla, promiscuum esse earum usum apud Scriptores profanos, quod multis exemplis probari potest. Imò si vim vocum spectare volumus, minùs appositè λατρεία ad cultum Dei designandum adhiberetur quàm δουλεία, quia ista majorem qualis τοῦ δούλου, id est, servi, λατρεία minorem qualis τοῦ λάτριος mercenarii servitutem denotat; δοῦλος enim & ἐλεύθερος opponuntur, est enim δοῦλος alterius hominis, quasi ὅλος ἐκείνου, λάτρις autem Hesyc. est μισθοργὸς ὁ ἐπὶ μισθῷ δουλεύων, μίσθιος ἐργάτης: Sic apud Suidam λατρεία ἡ ἐπὶ μισθῷ δουλεία. Si E. hanc distinctionem urgere volunt Pontificii, fatendum eos minorem Deo cultum, Creaturis majorem reservare.

XXIII. 2°. *Ex usu Scripturæ*, quæ promiscuè verbis λατρεύειν & δουλεύειν utitur, ut LXX. τὸ עבר Hebræorum passim per alterutrum reddunt; δουλεία sæpe de *cultu divino* usurpatur δουλεύειν τῷ θεῷ ζῶντι 1. Thess. 1. 9. Matth. 6. 24. Nemo potest duobus Dominis δουλεύειν, Gal. 4. 8. Gentiles damnantur quòd ἐδούλευσαν iis, qui naturâ non sunt Dii; cur verò hoc impactum istis ab Apostolo, si hoc ex Pontificiorum Theologia licitum credidisset, modò non deferretur illis λατρεία? Sic 1. Sam. 7. 3. *parate corda vestra Domino*, καὶ δουλεύσατε αὐτῷ μόνῳ, sic Roman. 12. 11. & 14. 18. Ephes. 6. 7. Col. 3. 24. Unde passim fideles, & peculiariter Viri Dei vocantur δοῦλοι θεοῦ. Vicissim λατρεία sæpe de *cultu humano* intelligitur Deuteronom. 28. 48. καὶ λατρεύσεις ἐκεῖ τοῖς ἐχθροῖς σου & *servies ibi inimicis tuis*. Levit. 27. 7. πᾶν ἔργον λατρευτὸν non faciendum Sabbatho, id est *servile* & manuale, quod sæpe repetitur ℣. 25. 26. 37. & Num. 28. 18. Ergo cùm Scriptura non distinguat, neque nobis est distinguendum. 3. Ex *Adversariorum confessione*, Bellarminus fatetur distinctionem hanc esse ἄγραφον, & à Schola Theologica excogitatam, licèt tum hebræa tum græca vocabula promiscui sint usûs lib. 1. *de Beati. Sancto.* cap. 12. *Vasques* adhuc expressiùs, *nomen dulia nullus ex antiquis Patribus docet usu Ecclesiastico esse applicatum ad significandum cultum & honorem Sanctorum*, *disputat.* 93. in 3. part. c. 1. *Marti. Peresius.* lib. de Tradit. part 3. considerat. 7. hanc distinctionem improbavit, teste Bellarmino.

1. Thess. 1. 9. Matth. 6. 24.

Deut. 28. 48.

Disput. II.

XXIV. 4. Sed *ex ipsa natura rei* fortius adhuc refellitur: Nam cum, uti jam diximus, unicus tantum detur cultus religiosus, qualiscunque sit cultus duliæ, si religiosus dicitur non desinit in Deum esse contumeliosus, quia Creaturam Dei perfectione induit, ei tribuens infinitam cognitionem & scrutationem cordium, & vim sublevandi animas pressas sensu peccati. Quod si in schola nuperorum Theologorum versati fuissent Ariani olim, qui idololatriæ arguebantur a Patribus & Anthropolatriæ, facilè potuisset illis effugium hac distinctione, dixissent enim se Christo deferre cultum duliæ, non latriæ: Sic & Joannes potuisset adorare Angelum sine crimine, & Angelus potuisset cultum illum admittere sine periculo, Apocal. 19. 20. & 22. 8. quàm proclive enim fuerat Joanni se excusare, & dicere, non colere ipsum cultu latriæ, sed duliæ. Sed hactenus inaudita fuerat novitia ista Theologia, & pro certo receptum unicum tantum cultum religiosum dari, & quidem soli Deo debitum. 5. *Ex Adversariorum praxi*; Nam licet nomen λατρείας deludendæ plebi removeant a cultu Creaturarum, certum est tamen rem omnem per λατρείαν designatam tribuere Creaturis, & ad eas vota precesque emittere, in illarum intercessione, precibus, meritis, præsidio, spem & fiduciam ponere, iis Templa, Altaria, Imagines suspendere. In Scholis quidem nomine tenus distinguunt hunc cultum, sed in praxi nequaquam: Quotusquisque enim ex plebe Sanctos invocat & vota nuncupat, eademque reverentiæ signa illis exhibet, quæ Deo solet reddere, qui ita secernat ut illis quidem duliam, huic verò latriam reddat? Imo ne quidem harum distinctionum naturam percipere potest, Ne jam dicamus, quod posthac probandum erit, cum de σαυρολατρείᾳ agemus, Cruci ipsi latriam exhiberi. Conclusum Ergo esto, distinctionem hanc tanquam nullius commatis, merito a nobis rejici.

XXV. Neque hic opponenda est *Augustini* autoritas: Nam quanquam distinctionem λατρείας & δουλείας nonnunquam usurpavit, tamen neque Scripturæ usui ea promiscue utenti in religionis negotio, præjudicatum voluit, neque in eum sensum usus est, quem sequitur hodie Ecclesia Romana. Nam Augustini mens nunquam fuit, cultum religiosum distribuere in latriam & duliam, Ita ut hæc ad Sanctos, illa ad Deum pertineret: Sed *duliæ* voce designare voluit cultum civilem, quo alii alios colimus in hâc vitâ, non *cultum religionis*, sed *dilectionis & societatis* erga præsentes, & charitatis erga defunctos, quos *honorandos* docet *propter imitationem, non adorandos propter religionem* lib. de vera Relig. cap. 55. *Non sit nobis religio*, inquit ibidem, *cultus hominum mortuorum, quia si piè vixerunt, non sic habentur ut tales quærant honores, sed illum à nobis coli volunt, quo illuminante lætantur meriti sui nos esse consortes*. Per λατρείαν vero intelligit Augustinus cultum religiosum

ſum cum omnibus actibus ſuis tam *imperatis*, quàm *elicitis*, quales ſunt actus precum, ſacrificiorum, ut & templorum, dierum feſtorum, noſtri & omnium quæ in nobis & à nobis, religioſis ritibus conſecratio. Sic ille lib. 10. de C. D. c. 1. *Latriam noſtri ubicunque S. Scripturarum poſitum eſt, interpretati ſunt ſervitutem, ſed ea ſervitus, quæ debetur hominibus, ſecundùm quam præcipit Apoſtolus, ſervos Dominis ſuis ſubditos eſſe debere, alio nomine nuncupari ſolet* Græcè *Latria ſecundùm conſuetudinem, quâ loquuti ſunt, qui nobis divina eloquia condiderunt, aut ſemper, aut tam frequenter, ut penè ſemper, ea dicitur ſervitus, quæ pertinet ad colendum Deum. Proinde ſi tantummodo cultus ipſe dicitur, non ſoli Deo deberi videtur. Dicimur enim etiam colere homines, quos honorificâ vel recordatione, vel præſentiâ frequentamus*, &c. Ex quibus ne alia loca jam congeramus, patet *Auguſtinum* diſtinguere *ſervitutem* in eam, quæ ſoli Deo debetur, & quam docendi causâ vocat λατρεῖαν, quamque alibi vocat *ſervitutem religionis*, lib. 5. de C. D. cap. 15. & ſervitutem, quæ hominibus debetur, quam peculiariter duliam dicit. Aliud eſt verò cultum in genere diſtinguere in λατρείαν & δϰλειαν, quod facit *Aug.* aliud cultum religioſum ita diſpeſcere, quod volunt Pontificii: Aliud λατρείαν & δϰλείαν genere diſpeſcere cum Auguſtino, aliud gradu tantùm cum Pontificiis. Quòd ſi liberet hîc in Veterum mentem & verba inquirere, facile eſſet oſtendere, promiſcuè eos iſtis vocibus uſos fuiſſe; Sed quia non iis ſtamus aut cadimus; neque decet Virum Dei νοσεῖν περὶ λογομαχίας, litem de verbis non facimus, ſed de rebus: parum refert λατρεία an δϰλεία dicatur cultus Deo proprius, modò fixum ratumque maneat, cultum religioſum ſoli Deo, nulli verò Creaturæ eſſe deferendum. DISPUT. II.

XXVI. Quod verò ſecundo loco affertur de *gradibus excellentiæ*, probat quidem diſtinguendum eſſe *cultum religioſum* & divinum, à *civili* & mundano, *pietatem à charitate*; ut duæ ſunt *Excellentiæ* ſpecies, alia increata & *infinita* nimirum Dei, alia *finita* & creata, qualis eſt omnium Creaturarum: Sed non probat dari cultum religioſum, qui ſit medius inter divinum & civilem. Nam etſi non diffiteamur, varios eſſe gradus Excellentiæ finitæ in Creaturis; tamen cultûs ſpecies non debent juxta eos multiplicari; aliàs non jam duæ aut tres, ſed innumeræ penè cultuum Creaturis debitorum ſpecies eſſent. Certum quidem eſt, ex diverſis gradibus dignitatum in Creaturis conſpicuarum poſſe oriri diverſos gradus cultus & venerationis; ſed ita ut ſemper intra limites cultus civilis maneatur, neque tranſitus fiat ad cultum religioſum, qui ſoli Deo, Excellentiæ putà infinitæ, ſit debitus. Ita alio cultu Regem, alio Præceptorem, vel Patrem colo; ſed utroque tamen humano & civili. Ita diſpari quidem gradu illos colere poſſumus, qui gratiæ vel gloriæ eminentiâ ſunt conſpicui, ſed ſub eâdem tamen

DISPUT. II. cultûs specie, quem cultum socialem & dilectionis vocat Augustinus. Alii *civilem* indigitant, ut contradistinguatur religioso, sed rursus civilem distinguunt, vel respectu *Civitatis mundanæ*, qui complectitur officia omnia reverentiæ, amoris, timoris, quæ hominibus debentur, etsi sint à fide alieni; Vel respectu *Civitatis supernæ*, quo honore domesticos fidei prosequimur. Quò pertinet σεμνότης illa, quâ nos invicem complectimur Rom. 12. 10. Item observantia illa & reverentia, quam fidelibus exhibemus juxta conditiones varias & excellentiæ dotes, & gloriam eorum qui civitatem illam supernam constituunt, quo sensu *honoramus Sanctos & Angelos, charitate*, ut loquitur August. *non servitute*: Rursus *Cultus civilis* dicitur, vel *formaliter* ratione *subjecti & modi*, qui in se revera civilis est distinctus à religioso, qui exhibetur iis, qui in eadem nobiscum societate degunt, Vel *causaliter* ratione *principii*, qui propter causas merè civiles impenditur; prior oritur etiam à causis supernaturalibus, ut Regem Christiani colunt, colunt & infideles; sed hi tantùm politiæ gratià, nec quicquam habentes præ oculis, quàm potentiam illam regiam, cui civiliter subsunt: Illi verò propter conscientiam. Jam cultus qui Sanctis exhibetur, dicitur nobis *Civilis* priori tantùm, non posteriori ratione. Quomodocunque verò vocetur vel *moralis reverentiæ*, vel *socialis dilectionis*, vel *officiosæ charitatis*, per nos licet, modò toto genere distinguatur à religioso, qui soli Deo deferendus. Iste ad primam, ille ad secundam Legis Tabulam pertinet, prior religionis *pars*, posterior est tantùm *effectus*. Quæ ergo ratio est excellentiæ Creatoris & Creaturarum: Ea debet esse ratio venerationis & cultus, qui illis debetur. At Excellentia Creatoris infinitis modis major est excellentiâ Creaturarum, Imò nulla analogia vel proportio unius, ad alterum. Idem ergo discrimen debet esse in cultu, nec creaturarum & Creatoris cultus sub unum genus reducendus; sed potiùs cùm Creatoris cultus religiosus sit, creaturarum talis esse nequit.

Rom. 12. 10.

XXVII. Absurda est distinctio *adorationis absolutæ & relativæ*, quâ hîc uti solent, quasi adoratio quidem absoluta soli Deo relinquenda sit, relativa verò deferri possit Creaturis, tum Sanctis, tum eorum reliquiis. Nam præterquàm quòd propriè loquendo nulla est adoratio, quæ non sit relativa, quia refertur ad objectum suum, adeoque est ἐκ τῶν πρός τι; Genere negato, negantur species, adoratione religiosâ negatâ creaturis, negantur etiam species ejus. Adde quòd sic excusari potuissent Gentiles in cultu idolorum, quem pertendebant relativum tantùm esse, non absolutum. Denique Pontificii ipsi non pauci cultum istum pertendunt esse absolutum, non tantùm relativum & respectivum, ut suo loco inferiùs probabitur.

XXVIII. Frustra etiam distinguunt inter *actus* Religionis *elicitos*

citos & imperatos; quasi illi soli Deo debeantur, isti etiam creaturis tribui possint. Nam actus imperati alii sunt pars Religionis, putà omnes actus qui referuntur ad primam Tabulam, quales sunt invocatio, vota, sacrificia *&c.* Alii sunt tantùm ejus effectus, nimirum illi qui pertinent ad secundam. Istos creaturis posse & debere tribui fatemur, sed illos negamus; hîc verò, ut notum, agitur de cultu religioso qui respicit actus religionis elicitos, quos Pontificii fatentur soli Deo tribuendos, & de actibus imperatis, qui sunt pars Religionis, non de actibus imperatis, qui pertinent ad secundam Tabulam, & qui sunt effectus Religionis. DISPUT. II.

XXIX. Sed quia Pontificii varia excipere solent in specie pro Invocatione Sanctorum, ad diluendum crimen idololatriæ, quod illis propterea impingitur, vanitas exceptionum paucis est demonstranda. I. Excip. Ecclesiam cultum & Invocationem Sanctorum tanquam utilem & bonam præscribere, sed nihil ulteriùs addere, quasi necessaria sit, vel absolutè præcepta. Sic Episcopus Condomiensis loquitur in prima Editione Expositionis Catholicæ, pag. 33. *Nihil injustius est quàm objicere Ecclesiæ, quòd totam pietatem in cultu Sanctorum constituat, cùm contrà non imponat privatis ullam obligationem praxim istam observandi*; Et addit ibidem, *Verba Concilii notavimus, quòd satis habet praxim istam bonam & utilem vocare, non docendo ulteriùs quod sit necessaria & præcepta; Unde patet satis clarè, Ecclesiam non alios damnare quàm eos, qui ab ea recedunt per contemptum, & rebellionis ac dissensionis animo.* Sed qualiscunque sit erroris istius incrustatio, certum est sub utilitate cultûs istius necessitatem includi, quod patet ex ipsis Concilii Decreti verbis de Invocatione & Veneratione Sanctorum, *&c.* Sess. 25. *Mandat Sancta Synodus omnibus Episcopis & cæteris docendi munus sustinentibus, ut juxta Catholicæ & Apostolicæ Ecclesiæ usum à primævis Christianæ Religionis temporibus receptum*, &c. *in primis de Sanctorum Intercessione, Invocatione, & Reliquiarum honore, & legitimo Imaginum usu, fideles diligenter instruant, docentes eos Sanctos unà cum Christo regnantes, orationes suas pro hominibus offerre, bonum atque utile esse simpliciter eos invocare, & ob beneficia impetranda à Deo per Filium ejus Jesum Christum Dominum nostrum, qui solus noster Redemptor & Salvator est ad eorum orationes, opem, auxiliumque confugere. Illos vero qui negant Sanctos æternâ felicitate in cœlo fruentes invocandos esse, vel qui asserunt eos pro hominibus non orare*, &c. *impiè sentire*; Et sub finem: *Si quis autem his Decretis contraria docuerit aut senserit, Anathema sit.* Quis verò ex his non colligat non modò utilitatem, sed & necessitatem cultûs istius induci? Aliàs cur juberentur Doctores diligenter instruere fideles de hoc cultu? Cur dice-

DISPUT. II. dicerentur impiè sentire qui negant Sanctos invocandos esse, & quidem ex usu Apostolicæ & Catholicæ Ecclesiæ? Cur anathema illis denunciaretur? Cur tot præscriberentur tam sollicitè orandi formulæ? Cur indulgentiæ orantibus concederentur, negligentibus verò pœnitentiæ injungerentur? 2. Id ipsum non obscurè confirmat *Catechismus Romanus*, qui expresse dicit confugiendum esse ad gratiam Sanctorum, & eos invocandos & colendos esse, additâ hac ratione, quòd protectionem & tutelam salutis nostræ suscipiant; *Professio fidei* venerandos & invocandos esse Sanctos per modum præcepti statuit. 3. Nullus cultus religiosus potest præscribi, quin transeat in officium debitum, quod proinde non est modò utile, sed & necessarium. 4. Idem evincit praxis constans & universalis Ecclesiæ non quorundam tantùm, sed omnium Populorum, qui ubique cultum hunc usurpant, & magno studio, tanquam maximam partem Religionis suæ exequi solent; hinc *Perronius* in Resp. ad Regem M. Britanniæ, cultum istum non modò ut utilem, sed etiam ut necessarium urget.

XXX. II. Excipitur, *Orationes dirigi ad Sanctos eodem charitatis spiritu & fraternæ societatis ordine, quô ad fratres in terris viventes confugere solemus ad auxilium & opem eorum implorandum.* Sic Episcopus loquitur art. 4. Sed quis non videt vanitatem illusionis, quâ simplicioribus fucum facere conatur, dum diversissima confundit, actum putà humanum, civilem, Christianæ societatis, opis mutuæ inter vivos & præsentes, quæ præscribitur nobis in Scriptura, cum actu religioso invocationis, adorationis, fiduciæ, voti, sacrificii, cujus objectum non sunt viventes, sed mortui, procul à nobis nec præsentes aut essentiâ aut operatione cum scientia, cujus nec vola nec vestigium in Scriptura, imò non obscura interdictio. 2. Si eadem cultûs istius esset utrobique ratio, & eodem spiritu cultus iste peragitur; Ergo poterunt ritè canonizari viventes, Templa & altaria poterunt illis erigi, incensus adoleri, sacrificia offerri, & alia id genus quæ fiunt erga Sanctos demortuos; poterunt preces & compellationes Christianæ, quæ illis fiunt, cultus religiosi nomen obtinere, quod nemo non videt absurdum esse, imò impium.

XXXI. III. Excipitur, *Non rogari Sanctos ut causas principales, qui vel bona dent, vel liberent à malis, nec iisdem quibus ad Deum confugitur precandi formulis, maximumque esse discrimen inter modum, quô auxilium Dei imploratur & quô Sanctorum; nam Deum propriè invocari* ut nostri misereatur, *sed Sanctos tantùm* ut pro nobis Deum orent. Sic Catechism. Roma. p. 3. Tit. de Cultu & Invocatione Sanctorum, & ex eo Episcopus Exposit. p. 22. Sed frustra hoc effugium quæritur, quod praxi apertè repugnat. Nam si nihil aliud petitur à Sanctis, quàm ut orent pro nobis,

nobis, Cur Concilium *suppliciter invocari vult, & ad eorum opem & auxilium confugi*? Cur formulæ publicæ expressè petunt, *ut misereri velint, ut parcant, liberent, exaudiant, imo ut deleant peccata, conferant cor contritum, corda illuminent, largiantur spiritualem gratiam, in hora mortis suscipiant*, & alia id genus quæ passim in Litaniis & orationibus ad Beatam Virginem & Sanctos leguntur, ut suprà visum. Nec reponendum cum Bellarmino lib. 1. de Beati. Sanctorum c. 17. *Talia non alio animo dici, quàm ut ista beneficia nobis conferant, orando pro nobis? Itaque licere quidem quoad verba dicere, B. Petre, miserere mei, serva me, aperi mihi portam cœli*, &c. *modo ita intelligamus, misereri mei & salva me, orando pro me.* Quia si non aliud munus habeant Sancti, quàm orandi pro nobis, Cur præficiuntur Urbibus, Provinciis, & Regnis mundi tanquam Dii tutelares, à quibus utpote Mundo præsidentibus & Ecclesiam gubernantibus se regi & gubernari arbitrantur? Cur singulæ Artes & Vocationes, imò & morbi peculiares Patronos habent, ad quos confugiunt, qui eos profitentur, vel iis detinentur, non tantùm ut precibus, sed etiam protectione & auxilio eorum juventur? Rursus si nihil aliud intendunt per cultum Sanctorum, quàm ut orent pro nobis, Cur patiuntur preces ad ipsos dirigi expressè tanquam bonorum largitores & protectores à malis; atque ita exponunt simplicem popellum periculo continuo teterrimæ idololatriæ? quotusquisque enim est, qui dum jubetur orare aliquem Sanctum ut sui misereatur, & se salvet; ut peccata sua deleat, intelligat, hoc non alio sensu dici, quàm ut pro se oret apud Deum, ut talia beneficia obtineat, non verò propriè ab ipso hæc directè petat?

DISPUT. II.

XXXII. IV. Denique Excip. *Nullam injuriam fieri Christo; quia quodcunque consequimur Intercessione Sanctorum, id nos reipsa per Christum solum consequi, inque ejus nomine, cum ipsi Sancti non nisi per Christum orent, nec nisi in ejus nomine exaudiantur.* Sic Episcopus post Bellarminum & Tridentinos. Sed quid juvat nomen Christi prætendere, si merita & virtutes Sanctorum cum ipso obtenduntur, ad hæc aut illa beneficia obtinenda? Quis verò ignorat Sanctorum meritis inniti preces Romanas, eorumque intercessioni, merito, virtuti, accepta ferri beneficia, & invocari eorum nomen? Quin in Precibus, Juramentis, Votis, Confessionibus, Gratiarum actionibus, Missaticis sacris, Paparum Bullis, sociari nomen Virginis, & Sanctorum nomina, collaterali cultu, nominibus Dei & Christi? Quis verò non videt hoc pacto grandem fieri injuriam Christo, qui Intercessoris & Redemptoris in Scripturis solus nomen habet, & dignitatem possidet? Ex quo facilè colligere licet, Romam pari devotionis & venerationis affectu, si non majori, Sanctos æquè ac Deum & Christum colere. De quo jam olim *Vergilii*, *Cassandri*,

Disput. II. *Vives, Espencæi*, & alii questi erant; Nec diffiteri possunt, qui sincerè ex rei veritate loquuntur, patet ex libro *Consiliorum salutarium S. Virginis ad indiscretos sui cultores*, Coloniæ edito, ubi Autor fatetur Populum, Prælatos, Doctores & Prædicatores colere Virginem, ut alteram Divinitatem, Illi reddi cultum soli Deo debitum, In ea spem omnem collocari, eam supra Filium elevari, & illi dari omnem salutis nostræ gloriam.

XXXIII. Hoc verò ne cuiquam dubium sit, consulendus est antè citatus *Crasseti* liber, ubi autor fusè hoc argumentum tractat, & inter alia asserit, *Deum nullam gratiam ordinariè hominibus largiri, nisi per intercessionem* Tract. 1. p. 2. *Matris suæ*, probat de ea rectè dici, *omnipotentiam ad eam pertinere & in cœlo & in terra: Nihil illi impossibile esse, posse eam servare desperatos, accedere ad Dei tribunal, non modò ut servam, quæ orat Dominum suum, sed* p. 28. *ut matrem, quæ imperat Filio. Ita ut nulla creatura ullam gratiam aut virtutem acceperit, quæ non dispensata fuerit manibus misericordis istius Matris. Posse eam imperare Jesu Christo authoritate Matris.* p. 39. *Et servare adhuc speciem authoritatis super ejus personam, super bona, & super omnipotentiam.* p. 58. *Posse dici liberè, posse quicquid potest Filius, quia cùm Filius & Mater eandem carnem habeant, eandem etiam potentiam indivisim possideant, Filium per naturam, Matrem per gratiam.* Hinc istas ad eam preces dirigit, *ô Mater misericordiæ miserere mei, serva me in familia tua; si cado erige me,* p. 101. *si aberro corrige me, & si pugno protege me, recipe animam meam in manus tuas.* Alibi *reddendam esse* ait *adorationem Religiosam B. Virgini, Sanctis, & Angelis*, & alia id genus, quæ rotundè sententiam Ecclesiæ R. circa cultum B. Virginis exprimunt. Quis enim credat talem virum de argumento toties agitato scribentem, Ecclesiæ suæ fidem ignorâsse, vel deditâ operâ in ea tradenda lectoribus imposuisse? vel quis sibi persuadeat librum, qui cum Examinatorum approbatione & Privilegio Parisiis excuditur an. 1679. quique publicè prostat, nec ullâ censurâ notatur, receptam doctrinam dissimulare & corrumpere? Videat jam Lector quàm belle illi conveniat cum fucatis & dolosis fidei Ro. expositionibus, quibus falsitas ejus incrustari solet.

XXXIV. Posset ulteriùs crimen Idololatriæ Rom. in cultu Sanctorum evinci, ex Sacrificio Missatico, quod in honorem eorum Deo offerri solet. Cùm enim honor sacrificii ad Deum solum pertineat, & res oblata inferior debeat esse eo, in cujus honorem offertur: non potest offerri Christus in Missa in honorem Sancti, quin Sanctus eo ipso, horresco referens, major statuatur Christo, & honor soli Deo debitus in eum transferatur. Sed quia alibi de eo actum est, plura non addimus.

FINIS.

DISPU-

DISPUTATIO TERTIA

Quæ est Secunda

DE IDOLOLATRIA ROMANA.

Respondente JACOBO DU GUE *Parisino.*

I. DIXIMUS superiori Disputatione, *Ecclesiam Romanam* duplici nomine à Nobis Idololatriæ ream peragi, Tum respectu *Objecti*, quia religiosum iis exhibet cultum, qui naturâ non sunt Dii, Tum respectu *Modi*, quia etiam verum Deum superstitiosè & idololatricè in Imaginibus colit. Et ad primam illam idololatriæ speciem quod attinet, multiplicia esse Objecta ostendimus, quibus cultus iste religiosus defertur, 1°. *Angelos & Sanctos*, 2°. *Pontificem*, 3°. *Sacramentum*, 4°. *Crucem & Reliquias.* De duobus primis jam actum, superest ut de duobus postremis disputemus, *Sacramenti* scilicet & *Crucis* ac *Reliquiarum* adoratione: quibus addenda erit pars tertia de *Imaginum cultu*, ut, quod nos antea facturos recepimus, demonstremus Ecclesiam Romanam Papalem verè esse idololatricam, adeoque legitimam fuisse nostram ab ea Secessionem, & illicitum ad eam, rebus sic stantibus, reditum.

II. Ut ergo de *Sacramenti adoratione* dicamus primùm: Crassissimam hîc pertendimus à Pontificiis idololatriam committi, dum Hostiæ, ut vocant, consecratæ, sive Sacramento Eucharistiæ cultum non quemvis, sed summum, latriæ ipsis dictum, qui soli Deo debetur, deferunt, & ab omnibus sub anathematis pœna deferri jubent. Cùm enim certum nobis sit & indubitatum, Sacramentum istud à Christo institutum, non aliud continere, quàm substantiam panis & vini, quæ symbola carnis & sanguinis sui esse voluit Dominus; nemo non videt talem cultum non posse illi exhiberi, quin in Creaturam adoratio soli Creatori debita transferatur, quod sine immani sacrilegio fieri non posse credimus, nec ullus opinor inficias iverit. *Adoratio Sacramenti à Pontificiis instituta.*

III. Fatemur quidem Eucharistiam, ut à Domino ad memoriam suæ mortis institutam, nobisque in amoris sui, nostræque salutis pignus datam, reverenter in religionis nostræ sacris habendam, neque unquam, nisi seriò probatâ priùs conscientiâ, animoque ad sinceram peccatorum confessionem & pœnitentiam, ad

DISPUT. III. pietatem in Deum, ad charitatem in homines comparato esse sumendam; planè eodem modo, quô Baptismum, ejusdem quoque ordinis, & ab eodem Autore traditum mysterium eos decet suscipere, qui adulti Christianismo ritè initiantur. Agnoscimus etiam Christum Dominum in hujus Sacramenti celebratione esse adorandum, non tantùm quia dum celebratio fit, in Christum toto ferri animo debet vir pius; sed etiam quia ipsa illa celebratio est actus religiosus, qui proinde ab adoratione Christi separari non potest; Unde etiam *Eucharistias* nomen; nam quisquis pius agit gratias Deo, idem adorat Deum. Sed negamus, quod volunt Pontificii, Sacramentum ipsum esse adorandum, & Christum ut sub speciebus per μετουσίαν latentem, esse quærendum vel colendum, quia cùm merus ibi sit panis, ἀρτολατρείαν necessariò committit, qui ad eum adorationem dirigit.

IV. Verùm ne quis arbitretur nos hîc Pontificiis imponere, audiendi sunt ipsi, ut, quid hac in parte statuant, perspicuè dignoscatur. Nolumus hîc in principium & originem istius erroris inquirere, quanquam non difficile esset demonstrare, inauditum planè fuisse & incognitum puriori Antiquitati, & sub Innocentio III. demum in Lateranensi Concilio an. 1215. inchoatum per Transubstantiationis figmentum, quod ibidem sancitum fuit; sub Honorio III. verò circa an. 1220. immediato Innocentii successore confirmatum Decreto peculiari, quô Eucharistiæ adoratio sancitur: Extat in Decretalibus Gregorii IX. titulo Celebrat. Missar. c. 10. *Sacerdotes*, inquit, *frequentes doceant plebem suam, & cùm in celebratione Missarum elevatur hostia, reverenter se inclinent, idemque faciant cùm eam defert Presbyter ad infirmum.* Sed quia errores isti in ἀκμῇ demum fuerunt in Conciliabulo Tridentino, in quo leges de iis sancitæ sunt sub anathematis pœna, & quæ hodie passim in Papatu obtinent; non aliunde certiùs Eccl. Rom. sententia, quàm ex Concilii istius verbis elici potest. Sic autem Patres postquam Transubstantiationis commentum, quod primum est erroris istius fundamentum, stabiliverunt, de Sacramenti veneratione loquuntur Sessione 13. cap. 5. *Nullus itaque dubitandi locus relinquitur, quin omnes Christi fideles, pro more in Catholica Ecclesia semper recepto, latriæ cultum, qui Deo debetur, huic sanctissimo Sacramento in veneratione adhibeant, neque enim minùs est adorandum, quòd fuerit à Domino ut servetur institutum, nam illum eundem Deum præsentem in eo adesse credimus: quem Pater æternus introducens in orbem terrarum dixit, & Adorent eum omnes Angeli*, &c. Et canon. 6. subjiciunt, *Si quis dixerit, in sancto Eucharistiæ Sacramento Christum unigenitum Dei Filium non esse cultu latriæ etiam externo adorandum, venerandum, atque in Processionibus secundùm laudabilem & universalem Ecclesiæ Sanctæ usum & consuetudinem solemniter circum-*

cum-

cumgestandum, vel non publicè, ut adoretur, populo proponendum, & ejus adoratores idolatras esse, anathema sit. Ex quibus verbis liquidò constat, non modò Christum ipsum in Sacramento, sed totum Sacramentum proponi adorandum, atque adeò non simpliciter Corpus Christi, in quod panem ipsum converti per consecrationis verba existimant; sed etiam ipsa symbola & species panis & vini, sub quibus Christum contineri statuunt. DISPUT. III.

V. Nec ab instituto Praxis ordinaria abludit; nihil enim frequentiùs apud Pontificios occurrit, nihil religiosiùs observatur hac Sacramenti adoratione. Primò Sacrificulus quamprimùm verba consecrationis protulit, eorumque prolatione Creatorem suum, ut illi impiè loquuntur, creavit, ipse statim Hostiam à se consecratam genuflexus adorat, & similiter calicem. Postquam ipse adoraverit surgit, Hostiamque utraque manu supra caput suum aversus à populo magna cum reverentia elevat, populoque spectandam, proque ipso Christo adorandam proponit, & pariter calicem: Dum elevatur Sacramentum, pulsatur campanula, quô veluti signô datô, populus summa cum veneratione Sacramentum tanquam Christum ipsum adorat. Deinde ante receptionem, Sacramentum rursus adorat, eique inclinatus dicit, *Agnus Dei, qui tollis peccata mundi, miserere nobis*, Et rursus, *Domine non sum dignus ut intres sub tectum meum*, quæ omnia extant *in Missal.* In rit. celeb. Miss. Sect. 8. Sic *in Hortulo animæ*, *O venerabile sacramentum, per te quæso*, &c. Item

Ave caro Christi cara,
Immolata crucis ara,
Pro redemptis hostia,
Morte tuâ nos amarâ,
Fac Redemptor luce clarâ
Tecum frui gloriâ, &c.

Post Missam peractam, quod reliquum est Sacramenti in Sacrario asservatur, ut ad ægrotos deferatur, & in solennibus quandoque Processionibus circumgestetur. Sed præcipua istius idolomaniæ pars in festo, quod huic Panaceo Deo dicatum est, elucet. Festum hoc corporis Christi *Urbanus* IV. instituit circa an 1262. *Clemens* V. in Concilio Viennensi indulgentiis quibusdam locupletavit anno 1310. *Julius* denique III. in Concilio Tridentino confirmavit, Anathema iis denuncians, qui Sacramentum hoc, quod Dominum Deum & Creatorem suum indigitare solent, latriæ cultu adorandum & festivitate peculiari venerandum negaverit. Sic lege latâ Pontificii jam cultum missatici Dei omnibus imponunt, ferroque & flammis persequuntur, qui secum Deum hunc suum proni in terram & cernui non adorârint. Huc facit etiam quòd preces & gratiarum actiones vulgò ad Sacramentum dirigantur; quod tempore

Disput. III. gravis alicujus calamitatis exponatur populo orandum & adorandum; nihilque sæpius apud ipsos audias hac benedictionis divinæ formulâ, *Laus sanctissimo Sacramento.*

VI. Ex hac verò sententiæ Adversariorum declaratione colligimus, non posse eos, quicquid moliantur, ab idololatriæ crimine se liberare. Primò quia Sacramentum ipsum, in quo præsentem Christum dicunt, adorari jubent, quod tamen certo certius est, meram esse creaturam, utpote symbola ipsa terrena à Christo instituta, & si credimus ipsis species seu accidentia tantùm panis & vini. Secundò, quia loco Christi veri & æterni Dei Filii, quem in locum substantiæ panis per μεὐσίαν succedere falsissimè arbitrantur, nihil aliud quàm crustum & buccellam panis adorant: quæ sententia tanto fuit Averroi scandalo in Hispania degenti, ut dixerit, *inter omnes sectas nullam vidisse stultiorem Christianâ*, Papalem innuere volebat, *cujus sectatores adorant quod manducant*, quod antea jam observaverat *Theodoretus* q. 55. in Genesim, *summæ esse insaniæ, id adorare quod comeditur.*

VII Nihil attinet autem argumenta varia referre ad errorem hunc jugulandum. Ut quòd talis Sacramenti adorario, quæ tamen necessitatis esse creditur, nusquam vel à Christo imperata in sanctæ Cœnæ institutione, vel ab Apostolis in ejus praxi observata legatur. Quòd nuspiam à Paulo, qui tam sollicitè verba institutionis refert cap. 11. ad Corinth. vel unico verbulo sit commendata, quod tamen locus ille, si ullus unquam, exigere videbatur, ut dignitatem mysterii adversùs prophanorum contemptum eò magis extolleret. Quòd in Ecclesia Apostolica nullum praxeos istius deprehendatur vestigium. Quòd ab omnium aliorum Sacramentorum, quotquot in Vet. vel Novo Test. leguntur instituta, ritibus sit alienissima, quæ nec adorata videntur, nec ad adorandum proposita. Hoc unum nobis esto instar omnium, quod propius facit ad institutum. Non posse cultu illo defungi Pontificios, quin Creaturæ cultum soli Deo debitum deferant, dum Sacramentum adorando, panem loco Christi, & species ipsas cum Christo eodem cultu venerantur & colunt, quod utrumque fœdam idololatriam involvere, cæcus est qui non videat.

VIII. Quia tamen in omnes formas se vertunt Adversarii, ut tanti criminis invidiam declinent, age videamus paulò accuratiùs quid ad incrustandum errorem hunc adferant. Primò quod *ad adorationem specierum* attinet, Excipiunt *non adorari apud ipsos Sacramentum ipsum seu species, sed Christum ipsum sub speciebus latentem, nec si adorandum dicitur in Concilio Tridentino, alio sensu hoc intelligendum esse, quàm respectu Christi solius, qui totam hujus mysterii majestatem includit: ideo esse quidem de fide, Christum adorandum esse in Sacramento, & ipsi latriæ cultum deberi, sed non esse*

pariter

pariter de fide, Sacramentum, prout sumitur pro speciebus solis Christum continentibus, latriæ cultu adorandum esse. Sic *Cardinalis Richelius* in novissimo Opere Gallico lib. 4. cap. 3. ℞. Sed quidquid dicat Cardinalis, vel planè suos hîc deserit, vel sententiam dissimulat, & nobis imponere conatur. Nam verba Concilii suprà allata manifesta sunt, quæ nullâ sophisticâ possunt eludi, *Nullus dubitandi locus relinquitur, quin omnes Christi fideles, pro more in Ecclesia Catholica semper recepto, huic* sanctissimo Sacramento *latriæ cultum, qui vero Deo debetur, adhibeant. Nec enim minùs est adorandum, quòd fuerit à Domino institutum, nam illum eundem Deum præsentem in eo esse credimus,* &c. Ubi disertè Patres sanciunt adorandum non tantùm Christum, sed Sacramentum ipsum in quo præsens dicitur; & quod ab ipso est institutum; At num Christus in se ipso præsens est, nunquid in Sacramento; Num est ipsum Sacramentum, vel nihil ad Sacramentum pertinet nisi Christus? Nonne ex ipsorum etiam hypothesi ex Christo & speciebus constat? Itaque non tantùm rem sacramenti, vel Christum in Eucharistia, sed ipsam etiam Eucharistiam adorant. Fateor fundamentum istius adorationis secundùm ipsos peti à Christo, qui dicitur sub speciebus contineri; sed hoc non obstat, quin adorationem ipsam ad totum Sacramentum, & per consequens ad ipsas species externas visibiles extendant.

DISPUT. III.

IX. Quòd si minùs nobis hac in parte creditur, consulantur præcipui ex Pontificiis Doctoribus, qui eam esse Ecclesiæ suæ mentem, & praxim non dissimulant. Audiatur ipse *Bellarm.* lib. 4. de Eucharistia cap. 25. *Fatemur Sacramentum ipsum esse adorandum, ut Concilium Tridentinum loquitur, nam etsi cultu latriæ dicimus per se & propriè Christum esse adorandum, tamen eam adorationem, ad symbola etiam panis & vini pertinere, quatenus apprehenduntur ut unum quid cum Christo,* &c. Audiatur *Suaresius* in 3. Thom. q. 79. art. 8. *Ecclesia totum Sacramentum adorat, & Concil. Tridentinum non sub nomine Christi, sed Sacramenti, docet adorandum esse hoc sanctissimum Sacramentum*; & fusiùs hanc eandem sententiam explicans: *Hoc totum sacramentorum potest uno actu adorari, quô primo & per se adoratur Christus, qui est unicum Suppositum hujus Sacramenti, ad quod per se tendit adoratio,* coadorantur *autem* species *tanquam Christo conjunctæ, & cum illo unum constituunt.* Imo ulterius progreditur sect. 2. *Etsi species nunquam per se atque disjuncto actu adorentur, sed adoratione latriæ absoluta & perfecta ordinarie & regulariter coadorentur cum Christo, sicut caro coadoratur cum Verbo, si quis tamen velit mente disjungere quæ in re conjuncta sunt, quod possit* solas species adorare; addit quidem *talem adorationem non posse esse absolutam, nec latriam primariam & perfectam, sed respectivam & secundariam, qualis est imaginis, quando hoc modo*

Disput. III. *do & separatim adoratur à prototypo.* Non jam disputamus de commento latriæ absolutæ vel respectivæ, primariæ aut secundariæ, sed hoc tantùm habemus juxta illius sententiam, species adorari cum Christo, latria perfecta & absoluta, & species solas adorari posse seorsim, latria respectiva & secundariâ. Ad hos etiam accedit *Gregor. de Valent.* tom. 4 com. in 3. Thom. disput. 6. quæst. 11. puncto 2. *Quod autem nullo modo isti* (Protestantes intelligit) *censent ad species ipsas illam venerationem pertinere, in eo hæretice pugnant contra perpetuum usum & sensum Ecclesiæ*, &c. Ex quibus, ne alia jam congeramus testimonia, luculenter constat, inter ipsos non tantùm Christi in Sacramento, sed Sacramenti ipsius seu specierum adorationem obtinere, quod Cardinalis negabat.

X. Quia verò vidit non satis tutum esse præsidium in hoc primo effugio, quod facile falsitatis convinci potuit ex domesticis testibus, ad secundum postea se recipit, quod Bellarminus etiam amplectitur; nimirum *Nolle*, verba sunt Bellarmini lib. 4. de Eucharistia cap. 29. *symbola externa propriè & per se adoranda esse cultu latriæ, sed solum veneranda cultu quodam minore, qui omnibus Sacramentis convenit; cultu autem latriæ per se & propriè Christum esse adorandum, & eam adorationem ad symbola etiam panis & vini pertinere, quatenus apprehenduntur, ut unum quid cum Christo quem continent, ut qui Christum in terris adorabant, non ipsum solum, sed etiam vestes quodammodo adorabant, nec enim jubebant ipsum nudari antequam adorarent, aut animo & cogitatione separabant à vestibus cùm adorarent, sed simpliciter Christum, ut tunc se habebat, adorabant, tametsi ratio adorandi non essent vestes, nec ipsa humanitas, sed sola Divinitas*: clariùs verò id ipsum explicat capite sequenti, quum discrimen ostendit præsentiæ Dei in rebus omnibus, & in Eucharistia; *nam in Eucharistia*, inquit, *unum tantum Suppositum est, idque Divinum; cætera omnia ad illud pertinent, & cum illo unum quid faciunt, licèt non eodem modo; ideo rectè totum illud simul adoratur: at in aliis rebus, Deus quidem est, sed non est unum Suppositum cum illis, neque dici possunt unum quid Deus & creatura, in qua est Deus.* R. Sed hæc omnia nodum stringunt potiùs quàm solvunt. 1. Si per *cultum minorem* intelligit Bellarm. æstimationem & usum reverentem & sacrum symbolorum, hactenus nos habet assentientes; nec enim diffitemur, sacra hæc sanctè & maxima cum devotione tractanda esse. Sed si innuit cultum aliquem religiosum, qui terminetur ad ipsa symbola, & ut loquebatur *Suaresius, latriam secundariam & respectivam*, hoc sensu negamus cultum ullum talem illis exhibendum esse; quia cultum religiosum, qualiscunque demum, sit, uni Deo putamus deferendum, & distinctionem latriæ respectivæ & absolutæ, primariæ & secundariæ, tanquam humani cerebri figmentum, de quo

scriptura

Scriptura nunquam loquuta est, procul esse jubemus. 2. Cùm symbola DISPUT. III.
bifariam spectari possint, vel in esse suo *physico* & absoluto, quatenus sunt substantiæ quædam & res terrenæ, vel in esse σχετικῷ *& sacramentali*, quatenus sunt symbola & signa sacra à Deo instituta ad significandam & obsignandam Dei gratiam; priori sensu nullus illis cultus debetur, non magis quàm rebus aliis creatis; posteriori verò reverenter quidem, uti diximus, excipienda credimus, & non nisi cum serio sui examine, ne indignè & illotis, quod ajunt, manibus ea tractemus; Sed religiosè adoranda negamus, quia etsi mutantur quoad usum & significationem, eadem manent tamen quoad naturam & substantiam.

XI. Quod verò secùndo loco affertur de unione specierum cum Christo, ex qua fiat ut coadorentur legitimè, quatenus ut unum quid apprehenduntur cum Christo, & unum fiunt cum ipso suppositum. Non magis facit ad rem, & falsissimum est; Non negamus quidem dari unionem quandam in Sacramento inter symbola & rem significatam; Sed unionem istam merè σχετικὴν & *sacramentalem* esse pertendimus, non verò vel *physicam*, qualis est partium inter se ad constituendum aliquod compositum, vel *hypostaticam*, qualis est Naturarum in Christo. Itaque panis & vinum cum Corpore & Sanguine Christi constituunt quidem unum Sacramentum, sed nequaquam unum suppositum, quia nec essentialiter nec hypostaticè, sed relativè tantùm cum eo uniuntur. 2. Quid quòd si accidentia panis constituerent unum cum Christo suppositum, vel erunt accidentia panis, vel accidentia Corporis Christi. Non prius, quia ex illorum hypothesi, esse physicum panis cessat vi consecrationis, jam destructo accidentium subjecto, ab illo non ampliùs denominationem possunt accipere. Non posterius, quia hoc pacto Corpus Christi contrariis accidentibus substabit, nam visibile erit & invisibile, *&c.* illud secundùm accidentia, hoc secundùm naturam & statum in quo est, quod nemo non videt esse absurdissimum. 3. Denique ex hac Pontificiorum hypothesi de accidentium inhærentia in hypostasi Christi, error oritur crassissimus, Incarnationi, quæ fuit naturæ humanæ gratiosa in hypostasin Verbi assumptio, accessisse novam accidentium panis in sacra Cœna ἐνυπόστασιν, contra totius Scripturæ fidem, & rationis lumen.

XII. Denique ad exemplum seu similitudinem, quâ utitur Bellarm. vestium Christi, quæ cum Christo quodammodo adorabantur. ℞. falsissimâ eum niti hypothesi, quasi qui adorabant Christum, Christi vestes etiam adoraverint. Aliud est salutare Regem purpurâ indutum, aliud salutare ipsam purpuram. Aliud adorare Christum vestitum, aliud ipsas vestes; Distingue *adorationis objectum*, quod est Chtistus θεάνθρωπος, & *Objecti adjunctum* extrinsecum, quod fuerunt vestes; qui Christum vestitum adorabant, non qui-

dem jubebant eum vestibus nudari, quibus indutus fuit antequam adorarent; interim adorationem suam non terminabant ad vestes, sed ad Christum tantùm. Sic etsi Christus supponeretur adorandus in Sacramento, quomodo pertendunt Pontificii, non tamen ipsum Sacramentum propterea esset adorandum. Quum verò hic quidam ad Carnem Christi confugiunt, quasi eadem sit ratio specierum & Carnis, quæ coadoratur Verbo, bifariam peccant: 1. quia non est par unio utriusque, nam respectu carnis cum Verbo est unio hypostatica, sed respectu symbolorum & Christi, tantùm sacramentalis & relativa, quæ proinde non potest facere unum Suppositum ut jam dictum. 2. supponitur Carnem esse proprium objectum adorationis, quod dici non potest, quando nihil creatum per se est adorabile; Persona propriè adoratur, Causa propter quam adoratur est Divinitas, Caro est illud sine quo non adoratur.

XIII. III. Effugium Adversariorum petitur à *præsentia Christi in Eucharistia.* Ubi Christus, inquiunt, est realiter præsens, ibi est adorandus. At Christus est realiter præsens in Eucharistia, Ergo. Major non videtur posse negari, quando certum est Deo vero deberi adorationem latriæ: At Christus ut est in Eucharistia, sive in usu, sive extra, est verus Deus, unde sequitur protinus, adorandum esse. Minor etiam, quòd Christus sit realiter præsens in Eucharistia, non potest negari; quia datur in Sacramento realis communio Christi, quæ præsentiam ejus realem necessariò supponit. ℞. Argumentum hoc non unâ parte laborat, 1. peccat *ignoratione Elenchi*, nec concludit quod est in quæstione, ex præmissis sequitur tantùm, Christum in Eucharistia esse adorandum. At non quæritur jam, an Christus sit adorandus in Sacramento, sed an Sacramentum ipsum sit adorandum. Aliud enim est adorare Christum in Eucharistia; aliud adorare ipsam Eucharistiam. Non negamus Christum adorari posse & debere in Eucharistia, non ut in signis latentem, quod est πρῶτον ψεῦδος Pontificiorum, sed ut spiritualiter animæ fideli ritè communicanti beneficia sua largientem, quomodo in oratione, Verbi auditione, & baptismo illum adorare tenemur, & ipsa actio sacramentalis est cultus vel pars ejusdem: nam illa beneficiorum Christi commemoratio, Dei gratiæ celebratio, sacrificium Eucharisticum, quod ibi à fidelibus offertur est ipsa adoratio: Sed non propterea sequitur ipsam Eucharistiam esse adorandam, quod volunt Pontificii. 2. Si major conceditur, dicit tantùm Christum ubi præsens est esse adorandum; Sed non statim inde potest elici, illud omne in quo præsens est, esse adorandum: Sic enim pariter ratiocinari possemus, Christus in præsepi jacens adorandus fuit, Ergo & ipsum præsepe; sic omnes fideles in quibus habitat Christus, & quibuscum intimè unitur adorandi essent, imò & creaturæ omnes quæ in ipso subsistunt. At quemadmodum olim Israëlitæ coram Arca,

adora-

adorabant, quia symbolum erat gratiosæ Dei præsentiæ, sed Arcam ipsam DISPUT. III.
non adorabant tamen, verùm cultum suum dirigebant ad Deum, in externis hisce symbolis gratiosè sese manifestantem: Ita Christus in Eucharistiæ usu adorandus est, sed honor & cultus adorationis externis symbolis nequaquam deferri debet. 3. Minor etiam falsa est sensu Pontificio, quamvis enim non negemus Christi præsentiam realem in Cœna, non admittimus tamen præsentiam ejus corporalem sub speciebus panis & vini, sed merè sacramentalem & spiritualem, quæ non minùs realem communionem infert cum ipso; Unde neque hoc respectu potest vel debet adorari.

XIV. Sed hoc ipsum clariùs est demonstrandum; Ad alterum enim jam devenimus caput idololatriæ Pontif. in Sacramento, quatenus non tantùm species externas adorari volunt; Sed panem ipsum loco Christi adorant, quo nomine eos ut ἀρτολάτρας meritò damnamus. Hoc verò ut evincamus, nolumus jam pluribus argumentis portentosum Transubstantiationis figmentum, cui errorem hunc periculosissimum superstruunt, evertere, quod ad aliam quæstionem pertinet, & alibi fortè ex professo, si Deus dederit, tractabitur. Una nunc quidem, ad rei de qua agitur probationem, ratio nobis sufficiet, Qui panem loco Christi adorant, illi veri sunt ἀρτολάτραι, Atqui hoc præstant Pontificii: Ergo. Hoc autem eos præstare dubium esse non potest, si semel constiterit, Christum in Eucharistia per μετουσίαν, ut fingunt, corporaliter & per indistantiam loci præsentem esse non posse; quod ut ex aliis multis, ita ex his perspicuè demonstrari potest. 1. Quia talis præsentia repugnat *veritati Corporis Christi*, quod finitum cùm sit & circumscriptum, unicum tantùm locum obtinere potest, nec sine contradictionibus multis vel ubique vel pluribus in locis simul & semel per corporalem præsentiam esse statuitur: nec exaltatio, quæ gloriam illi dedit, naturam tamen abstulit. 2. Repugnat *ascensioni ipsius* in cœlum, ubi jam est quærendus, Coloss. 3. 1. 2. & unde non nisi ad judicium rediturus est, Act. 3. 21. 3. Repugnat *veritati sacramenti*, quæ signi externi præsentiam, non destructionem & annihilationem requirit; 4. *Conditioni & naturæ accidentium*, quæ hìc statuuntur contradictoriè sine subjecto, cùm accidentis tamen ratio formalis juxta omnes Philosophos sit inhærentia, & esse illorum sit inesse. 5. *Scripturæ*, quæ panem & vinum etiam post consecrationem ista symbola vocat, Matth. 26. 29. Matth. 26. 29.
Non bibam ab hoc tempore ex hoc genimine vitis, inquit Christus, erat tamen vinum consecratum, sic Paulus, 1. Corint. 11. 26. 28. *quotiescunque ederitis panem hunc, & poculum hoc biberitis*, &c. *Itaque* 1. Cor. 11. 26. 28.
quisquis ederit panem hunc, & *vers.* 28. *exploret autem homo se ipsum & sic de pane illo edat*; pronomen relativum τὸν ἄρτον τοῦτον non alium post consecrationem designat panem, nisi qui fuit antea, mutatum quidem

Disput. III. quoad usum & significationem, sed non quoad substantiam 6. *Effectis & accidentibus* variis, quibus subjicitur panis sacramentalis, ut vim nutriendi & inebriandi corpus habere, corrumpi & in ventrem abire, à muribus devorari, à vermibus rodi, &c. quæ talia sunt, ut nec de Christi corpore sine horribili blasphemia dici possint, nec de accidentibus solis sine gravi absurditate, sed soli substantiæ panis & vini competant. Unde, ne plura jam congeramus, luce meridiana clarius est, Eucharistiam non esse ipsissimum Christi Corpus, atque adeò, qui eam adorant, non posse alio quam artolatrarum nomine insigniri.

XV. Neque hic opponenda sunt vexatissima Institutionis verba, quibus Christus de pane dicit *Hoc est Corpus meum*, quando certum est, ut alia jam mittamus, eum in institutione hujus Sacramenti sacramentali usum esse phrasi, & nomen rei significatæ signo tribuisse, ut sacramentalem inter signum & rem significatam designaret unionem: hæc enim perpetua est Spiritus Sancti loquendi ratio, quoties de Sacramentis loquitur. Sic

Genes. 17. 11. *Circumcisio*, quæ erat signum fœderis divini, Genes. 17. 11. Roman. 4.

11. vocatur *fœdus*, Genes. 17. 10. 13. *Agnus Paschalis*, qui transitûs fuit

Gen. 17. 10. 13. μνημόσυνον, Exod. 12. 13. 14. dicitur *Pascha* seu transitus ℣. 11. 21. 43.

Exo. 12. 13. 14. 21. 43. Baptismus lavacrum regenerationis, Tit. 3. 5. Petra Christus, 1. Corinth. 10. 4. unde August. supra Leviticum quæst 57. *non dixit Petra*

Tit. 3. 5. *significat Christum, sed tanquam hoc esset, quod utique per substantiam non*

1. Cor. 10. 4. *hoc erat, sed per significationem*, sic Epist. 102. *nec moveat*, inquit, *quòd aliquo modo res quæ significat, nomen ejus rei quam signat accipit, quia significat Christum*, &c. Sic in hoc ipso sacramento, *Calix est Novum Testamentum in sanguine meo*; ubi duplex omnino occurrit metonymia; nec enim poculum est Testamentum, sed vinum in poculo, nec vinum est Novum Testamentum, nisi sacramentaliter & symbolicè, quia sacramentum est Novi Testamenti per sanguinem Christi pacti & rati. Jam quæ ratio est calicis, eadem debet esse panis, quod alterum est istius sacramenti elementum. Itaque cùm Christus dixit de pane, hoc est corpus meum, nihil aliud voluit, quàm panem esse corporis sui sacramentum.

XVI. Nec aliam Veterum purioris ævi fuisse mentem facile esset ostendere, si id nunc ageremus. Certè Tertullianus adversùs Marcionem lib. 4. cap. 40. non aliter intelligit, *Christus acceptum panem & distributum discipulis, corpus suum illum fecit, hoc est corpus meum dicendo, id est figura corporis mei.* Chrysostomus in Psal. 22. ait, *Christum in similitudinem corporis & sanguinis sui panem & vinum nobis ostendere in sacramento.* Theodoret. dial. 1. ἄτρεπτος *Christus visibilia symbola corporis & sanguinis appellatione honoravit, non naturam mutans, sed gratiam naturæ adjiciens.* Basilius

Basilius magnus in Liturgia in precatione Sacerdotis consecraturi signa vocat ὑπομνήματα τοῦ σωτηρίου πάθους *monumenta salutaris passionis*, & post pronunciationem verborum institutionis vocat τὰ ἀντίτυπα τοῦ ἁγίου σώματος καὶ αἵματος τοῦ Χριστοῦ id est, *typos sancti corporis & sanguinis Christi*. Sed omnium disertissimè Augustinus libro contra Adimantum Manichæi discipulum cap. 12. *Non dubitavit Dominus dicere* hoc est corpus meum, *cum signum daret corporis sui*: Et Epist. 23. ad Bonifac. *Si*, inquit, *sacramenta quandam similitudinem rerum, quarum sacramenta sunt, non haberent, omnino sacramenta non essent; ex hac autem similitudine plerumque etiam ipsarum rerum nomina accipiunt, sicut ergo secundum quendam modum sacramentum corporis Christi corpus Christi est, sacramentum sanguinis Christi sanguis Christi est, ita*, &c.

XVII. Cùm verò ex his satis superque liqueat, panem semper manere panem, nec converti in corpus Christi, inde sponte sequitur non posse sine grandi idololatriæ crimine adorari & coli. Verùm hîc reclamant acriter Adversarii, & primò gravem sibi fieri injuriam queruntur, quòd ἀρτολατρείας rei peragantur, quando *ex suâ sententiâ panem remanere ampliùs negant, & Christum ipsum sub speciebus latere inclusum statuunt, itaque non se ad panem, sed ad Christum adorationem suam terminare*. Sic *Bellarminus* excusat, sic *Richelius* & alii, *Antonius* verò de *Dominis* Episcopus Spalatensis libro 7. de Rep. Eccles. c. 11. jam ad Pontificios redituriens peccatum minuere conatur, & quamvis sacramenti cultum improbet, tamen crimine idololatriæ eum nititur liberare, *quia*, inquit, *per rectam intentionis directionem, qui docent panem non amplius esse panem, sed corpus Christi; illi profectò panem non adorant. Sed solùm ex suppositione licèt falsa Christi corpus verè adorabile adorant*; & paulò post, *quòd si scirent sub speciebus illis panis & vini non latere verum Christi corpus, certè nullam illis exhiberent adorationem, tota ergo mens adorantium ad solum Christi corpus vivum, & non ad aliquid aliud dirigitur*, &c. *Ita si peccatum est, errorem tantùm esse in intellectu, non vitium in voluntate*. ℞. Verùm quascunque in formas se vertant, crimen impactum declinare nequeunt. 1. Falsâ hypothesi nititur tota hæc ratiocinatio, quasi bona intentio, vel falsa suppositio liberent à peccato; cùm certum tamen sit utramque non sufficere: sanè si illa intentio vel negatio panis, panem reipsa everteret, non verbô tenus tantum, & κατὰ δόξαν posset tolli peccatum; sed non spectamus hic quid dicant vel sentiant, sed quid Christus instituerit, & quid sit ex rei veritate. Non adorent ergo panem Pontificii ex sua intentione, quia credunt Christum esse, adorant tamen ex rei veritate, atque ita idololatriam saltem materialem committunt. 2. Hoc effugio facilè se tuerentur omnes idololatræ; quod non

Disput. III. possunt tamen; nemo enim est, qui ex falsa aliqua hypothesi non peccet. Israëlitæ intendebant sanè verum Deum, qui eos eduxerat ex Ægypto, colere in vitulo, non ideo tamen minùs idololatræ. Non ideo minùs idololatræ Jeroboami posteri, qui Deum Israëlis in vitulis adorabant, vel Ethnici, qui creaturas pro veris Diis colebant, vel illi qui Solem colebant existimantes esse Christum, ut habet *Augustin.* præfat. in Psalm. 93. & lib. 20. contra Faust. c. 2. 5. 6. Sic si quis Antichristum pro Christo adoret, an minus idololatra erit, quia intentionem habet solum Christum adorandi? Nequaquam; Intentio enim ut recta sit, dirigi debet ex Verbo Dei tantùm, non verò ex mero mentis arbitrio, nec error mentis excusat vitium voluntatis.

XVIII. Nimirum *ignorantia* quædam est excusatione digna, alia est culpabilis, & quæ crimen aggravat potiùs, quàm minuit. Quum *involuntaria* est, & circa ea quæ sunt *facta*, & quæ ita sunt obscura, ut quantavis adhibitâ diligentiâ percipi non possint, veniam sanè meretur: At si *voluntaria* est & ἐπίσπαστος in rebus *juris*, quas ex officio tenemur nosse, & quæ luculenter nobis revelatæ sunt, tantùm abest ut excuset, ut graviorem reatum inferat. Jam hîc quum Pontificii profitentur se credere panem esse Christum, & ignorare esse panem, non est ignorantia prioris ordinis, sed posterioris, quia & hoc scire tenentur ex officio, & possunt ex Verbo, cùm tot argumentis in Scriptura hoc demonstretur, ut, nisi sponte cæcutire vellent, facilè id agnoscerent; Itaque peccato suo ignorantiam prætexere non possunt, quia ignorantia voluntaria est & affectata, quæ propriâ culpâ accersita est, & quam non ægrè à se dispellere possent, si oculos mentis ad lucem Verbi aperire vellent. Neque hìc reponendum est, *hoc peccatum, si quod sit, esse tantùm errorem intellectûs, non vitium voluntatis, nec enim peccare voluntatem, cùm cultum exhibet rei illi, quam intellectus Christum esse judicat; imò peccaturam si non adoraret, ex quo intellectus ita judicavit.* Nam ex hac hypothesi sequeretur nullum peccatum posse esse in voluntate & praxi, quando nullum datur, quod non oriatur ex errore aliquo intellectûs, nec enim voluntas malum unquam appeteret, nisi intellectus judicaret esse bonum, quippe malum sub ratione mali appeti non potest; etsi ergo voluntas semper ad bonum fertur, non ideo minùs peccat, cùm bonum apparens, quod revera est malum, amplectitur, quia intellectus bonum illud falsò judicavit: error itaque erit in intellectu fateor, sed non minùs in voluntate, quæ cæcum ducem sequitur. Ita idololatra qui lignum, aurum, vel aliud quid tanquam Deum adorat, errat quidem graviter in intellectu, qui falsa illa persuasione imbuitur, sed non minùs peccat voluntate, in cultu quem creaturæ exhibet, qui soli Creatori debetur: hoc vidit *Tolet.* lib. 4. de instr. Sacerd. cap. 14. *Idololatria,* inquit,

inquit, *non est, nisi error in intellectu præcedat, quô dignum honore judicamus Deum falsum, cui idololatræ se prosternunt.* Disput. III.

XIX. Sed libet Adversarios ulterius urgere, & ex propria hypothesi eos convincere; dicunt se non panem, sed Christum adorare: At nunquam certi esse possunt, Christum revera adesse, quia Christus non potest adesse nisi per consecrationem: Sed nunquam certò iis constare potest factam esse consecrationem; quandoquidem multi sunt defectus, in quibus potest impediri ex ipsorum sententia, & transubstantiario non fieri: notavit hoc Suarezius in 3. Tho. q. 39. art. 8. disp. 65. *Multæ sunt causæ propter quas hoc potest accidere, ut si Sacerdos non sit baptizatus, vel non habeat intentionem, vel non ritè ordinatus, quod pendet à multis aliis causis, in quibus ferè in infinitum progredi possumus*; Sic Biel Section. 49. in Can. Miss. *Quia non potest esse eadem certitudo neque celebranti, neque populo circumstanti, de conversione panis in corpus Christi propter defectum aliquem impedientem & contingere potentem, ut quod fortè celebrans non est Sacerdos, siquidem nullus celebrans potest evidenter scire se esse baptizatum, aut legitimè ordinatum, similiter propter defectum alicujus necessariò requisiti ad consecrandum, utpote debitæ intentionis, aut errorem commissum in forma vel in materia, & multò minus circumstantes infallibiliter scire possunt sub hostia fore Christum, ideo adoratio fieri debet sub conditione habituali tacita, vel actuali expressa, tali scilicet si servata sint omnia ad consecrationem necessaria.* Quid quod ne quidem ipsi conveniunt in accessoriis, & facile contingere potest, ut aliquod istorum requisitorum desit, varios enim casus enumerant, in quibus Transubstantiatio impeditur, ut si panis non fuerit extritico, si aquæ plusculum vino admixtum fuerit, si vinum acescat, si 13. panibus oblatis intentio feratur in 12 tantùm, in quo casu nullus omnino consecratus censetur, si defuerit nonnullorum verborum essentalium recitatio; si qui offert Sacerdos non est, & non legitimè ordinatus, &c. uno verbo præsentiam Christi in hostia pendere volunt à legitima consecratione, legitimam consecrationem à qualitate Sacerdotis, pronunciatione verborum, & intentione consecrandi; Nam intentionem Ministri esse de essentia sacramenti vult Concilium Tridentium Sess. 7. Can. 11. Jam quis certus esse potest vel de intentione Sacerdotis, quæ nemini nisi soli Deo potest esse certa, vel de legitimo Baptismo, & Ordinatione? An ritè ab Episcopo ordinatus, Et an Episcopus iste rursus ab alio bene sit ordinatus? quis certus de legitima pronunciatione verborum, & an ex parte materiæ vel formæ omnia requisita observata sint, nihilque omnino desit? Unde cùm impossibile sit, vel Sacerdoti celebranti, vel populo communicanti hæc nosse, impossibile est

à pe-

DISPUT. III. à periculo præsentissimo idololatriæ liberari; nec unquam ullus certus esse poterit Deum esse quem adorat, quod tamen ad legitimam adorationem requiri certissimum est, nam ex Paulo *quicquid fit sine fide peccatum est* Rom. 14. 23.

XX. Non me latet equidem Adversarios, qui sentiunt se urgeri hoc argumento, à quo nunquam tamen se expedient, varia captare effugia, ut vim ejus elevent. Alii quippe confugiunt hic ad *adorationem hypotheticam*, ut audivimus ex Biele, unde Bonaven. in 3. sent. dist. 9. art. 1. q. 6. *sufficit quòd adorans in habitu hanc habeat conditionem, videlicet si consecratio debito modo facta est*, &c. Sed quis non videt hanc adorationem impiam esse & absurdam; nam omnis vera adoratio nititur fide, Ro. 10. 14. & accedentem ad Deum oportet credere Deum esse Heb. 11. 6. Jam qui hæsitat, utrùm id quod adorat Deus sit, An accedit illa fide præditus? An non cum Samaritanis colit quod nescit, & cum Atheniensibus nescit quid colat, & ἀγνώστῳ θεῷ sacra facit? quasi verò hoc ludibrium Majestati suæ fieri Deus patiatur à creatura, ut invocationem talem concipiat, *Adoro & colo te si Deus es.* Sanè si conditio illa ita conciperetur de futuro; ut diceret homo de objecto, quod adorandum proponitur, *adorabo te, si es Christus*, nec adoraret, antequam certior esset factus de veritate, posset fortè extra culpam constitui: Sed quum concipitur de præsenti, *adoro te si es Christus*, & non obstante dubitatione sua actu homo adorat, inexcusabilis est. 2°. Alii humanam certitudinem hîc sufficere arbitrantur, sed licèt ea in rebus humanis possit sufficere, in divinis non item, ubi divina requirùntur argumenta. Deinde hæc certitudo sequitur humana argumenta, sensus, rationem, testes, &c. Atqui Transubstantiationem humana nulla adstruunt argumenta, sed omnia evertunt, sensus repugnant, repugnat ratio, horret animus. Denique quando nihil est periculi in re facienda, nec vel Deus lædi, vel proximus offendi potest, sufficiunt humanæ πληροφορίας argumenta, At quum gravissimum subest peccati in Deum & proximum periculum, quis non dixerit, piam mentem divinam πληροφορίαν ex Verbo Dei petere debere, ne turpiter in iis, in quibus salus nostra vertitur, impingat?

XXI. Denique licèt, daremus Pontificios non peccare adorando sacramentum, quod Christum esse falsò arbitrantur; non possunt tamen diffiteri eos, qui certò in conscientia persuasi sunt non Christum ibi, sed merum panem esse, revera ἀρτολατρείας crimen commissuros si illum adorarent. Quænam E. hæc Tyrannis est Papæ, nos cogere velle ad istam genuflexionem & adorationem, & ni faciamus, ferro & flammis tanquam atheos scelestissimos mortalium persequi; An non est manifestè nos ad idololatriam propellere; & tam grande peccatum nobis præcipere? Fidem Dei & hominum appellamus, num æquum sit à nobis postulare, quod sine tam immani

scelere

lere dare non possumus? Itaque hæc una ratio, etsi aliæ nullæ suppeterent, abundè sufficeret ad necessitatem secessionis & syncretismi impossibilitatem evincendam, quando sic apud nos statuimus, hoc objectum quod nobis adorandum præcipitur, nihil aliud quàm meram creaturam esse, & quæ proinde à nobis sine idololatria coli non potest.

XXII. Sed non desinunt ipsi colores quærere, quibus peccatum suum deleant, vel saltem incrustent & minuant. Addunt iterum, Si quod sit peccatum suum, quod non fatentur, non tale esse tamen quod secessionem inferre debeat, quando communionem colere non detrectemus cum Lutheranis, qui eundem præsentiæ realis & corporalis Christi in Cœna errorem secum foveant; Vel ergo secedendum esse planè ab illis, Vel non impossibilem esse & illicitum ad se accessum. ℞. Hæc est exceptio πολυθρύλλητος, quæ in omnium fermè Adversariorum ore versatur, & quam, licèt abundè à Nostris responsum sit, subinde tamen regerere non desinunt, quasi Achilleum aliquod & invictum argumentum. Verùm vanitas istius ratiocinii facilè deprehendetur, si sequentia attendimus. I. Non negamus fraternitatem non semel à Nostris oblatam esse Protestantibus, quos Lutheranos vocant, quia licet errores quosdam foveant, tales tamen eos non credimus, qui fundamentum ipsum fidei & salutis evertant, in quibus proinde ferendis tolerantiæ Christianæ & fraternæ charitati locus esse potest & debet ex præscripto Pauli Philip. 3. 15. Rom. 14. 1. Certè si symbolica Scripta & Confessiones publicas utrinque respiciamus, ex quibus de Ecclesiarum sententia ritè judicari potest, (nec enim privatorum Doctorum opiniones & κυρίας δόξας si quæ sunt attendimus) patebit facilè hactenus per Dei gratiam in fundamentalibus Capitibus consensum mansisse, dissensum tantùm in quibusdam levioribus & minoris momenti esse, quæ salvâ charitatis compage tolerari possunt. II. Negamus eandem esse Pontific. rationem, nam ut cæteros errores gravissimos & capitales, quos errant, de quibus actum Disputatione primâ, mittamus; & qui necessitatem secedendi nobis imposuerunt, à quibus abhorrent Lutherani, qui in Protestantismo contra Papismum nobiscum conveniunt; Certum est longum latumque discrimen intercedere inter sententiam Lutheranorum circa Sacramentum, quam ferri posse dicimus, & Pontificiorum errores sive *Theoreticos* sive *Practicos*, quos meritò damnamus. Primò etsi statuant præsentiam aliquam Corporis Christi in Cœnâ, Nobiscum tamen negant constanter, & fortiter impugnant contra Pontificios Transubstantiationis monstrum, sacrilegum Missæ sacrificium, absurdam solarum specierum, destructâ panis substantiâ, præsentiam, Communionem mutilam sub unâ specie, Theatralem sacramenti circumgestationem, asservationem, repositionem, & alia innumera,

Disput. III. quæ Adversarii congerunt. Secundò licèt præsentiam aliquam Christi necessariam velint, nolunt tamen fieri per μετουσίαν & ex vi verborum sacramentalium, ut Pontificii, & ejus modum ἄῤῥητον & inexplicabilem fatentur, & quum ita se explicant, ut facilè pateat eos puriorem habere mentem quàm linguam; præsentiam quippe talem innuunt, quæ *non sit per & propter quandam essentiæ humanæ immensitatem, sed propter purissimam cum λόγῳ unionem*; ut loquitur *Gerhardus loc. com. de Attrib. div. sect.* 182. & disertè profitentur se talem credere præsentiam, quæ non destruat tamen essentiales naturæ humanæ proprietates *Confess. Orthod.* cap. 6. talem quæ panem in esse suo physico integrum linquat, nec ullam conversionem inferat quæ doctrina est Pontificiorum, quæ congeriem absurditatum gravissimarum post se trahit.

XXIII. Sed quod caput rei est, apud Pontificios non tantùm sunt errores multi *theoretici* graves & intolerandi circa sacramentum; Sed præcipuè *practici*, quia venerationem & cultum sacramenti nobis præscribunt, & sub pœnâ sanciunt, quem tamen idololatricum esse credimus. At Lutherani quocunque tandem modo errent circa sacramentum, errant tantùm theoreticè, non practicè; nihil enim est in eorum praxi & cultu, quod nos ad idololatriam impellat; Licèt enim Christum præsentem esse velint in sacramento, tamen adorationem sacramenti nec ipsi indicunt, nec aliis imponunt; ideò nulla potest illis affingi idololatriæ, quam severè damnant, suspicio, nec quicquam obstat, quo minus, salvâ conscientiâ, vel illi in communionem nostram recipi, vel nos cum illis, si eodem modo sint erga nos animati quô nos erga ipsos, communionem colere possemus, quod cum Pontificiis fieri nequit.

XXIV. Neque hîc audiendi sunt Adversarii, quum reponunt; Etsi hanc adorationem non præcipiant, eam tamen ex eorum sententia sponte sequi, ideoque longè graviùs peccare Lutheranos non adorantes, Pontificiis adorantibus, *Quis enim*, inquiunt, *majus crimen esse dicat in Catholicis, Jesum Christum in Eucharistia præsentem adorantibus, quàm in Lutheranis, Christum quem præsentem credunt, suo honore privantibus.* Nam primò falsò supponunt ex præsentia Christi in Sacramento, quam statuunt Lutherani, sequi sacramenti adorationem: nam licèt credant Christum esse in sacramento, non propterea credunt esse ipsum sacramentum, quia panem semper manere panem confitentur, multò minùs sacramentum ipsum adorandum statuunt, nec ulla ratione id ex eorum hypothesi potest elici; nam non statim adorandæ sunt res, in quibus Deus præsens est, ut antea diximus. Secundò gratis etiam supponitur ex positione præsentiæ realis & corporalis Christi in pane, sequi necessitatem adorationis Christi in pane, ut enim ex præsentia Dei in lapidibus vel arboribus, &c. non sequitur externo aliquo cultu statim

tim

tim eum ibi esse adorandum, sed demum ubicunque radios aliquos præsentiæ suæ vel in gratia vel in gloria patefacit; Ut ex præsentiâ Divinitatis Christi in baptismo, non sequitur Christum esse in aquis baptismi adorandum; Ita nec si esset in signis Eucharistiæ, statim sequeretur ibi cum illis esse adorandum; quia ibi invisibiliter corpus ejus lateret absque ullo divinæ Majestatis radio, nec ut vivum, sed ut mortuum proponeretur, sed in cœlo demum adorandus est, ubi vult quæri, & ubi vivit & gloriosè se nobis manifestat. Quò pertinet formula Veterum, quæ in ipso Can. Missæ retinetur adhuc speciali providentiâ Dei, *sursum corda*, quæ docet Christum non in pane, sed in cœlo quærendum esse. Non debet ergo vitio verti Lutheranis, si adorationem suam non dirigant ad Christum in Eucharistia latentem invisibiliter, sed ad eum gloriosè in cœlis regnantem. 3. Etsi hoc ex ipsorum dogmate consequeretur, non posset tamen hoc legitimè ipsis imputari; Quia consequentiam hanc nec vident nec admittunt; Imò disertè protestantur se ab ea quàm maximè abhorrere. Quis verò dixerit illi, qui thesim aliquam tuetur, statim omnes consequentias, quæ inde deduci possunt, sive verè sive probabiliter tantùm, licèt eas non agnoscat, nec probet, posse aut debere impingi? Cùm ergo certum sit Viros fratres adorationem Sacramenti, pro qua Pontificii, ut pro aris & focis pugnant, constanter detestari, neque adorationem Christi in pane, sed in cœlo agnoscant, aut videant hanc ex sententia sua sequi, quam alii eliciunt; nemo non videt, aliam planè ipsorum & Pontificiorum hîc esse rationem. DISPUT. III.

XXV. Crimen ergo Pontificiorum non in eo est, quòd Christum adorent, Sed 1. quòd non adorent eo modo, quô præcepit Deus, 2. quòd species cum Christo adorent, 3. maximè quòd pro Christo sacramentum & panem, id est, id quod revera non est Christus, adorent. Neque valet ipsorum intentio & cæca fides, quia ut antè diximus, erronea intentio non excusat. Itaque peccant hic Pontificii, non tantùm in *loco* cultûs, quia quærunt & colunt Christum ubi non est quærendus, scilicet in signis sacramentalibus, sed etiam in *Objecto*, quia adorant hostiam pro Christo, quæ re ipsa Christus non est, quicquid illi statuant. Denique etsi Lutherani non adorant sacramentum, vel Christum in pane, non privant tamen eum debito honore, adorare enim non desinunt Christum in Eucharistiæ usu, ut passim testantur. Sic & Reformati, utut sacramenti adorationem, tanquam crimen longè maximum, aversentur, non denegant tamen Christo cultum debitum in hujus sacramenti celebratione, imò quocunque tandem modo communicent, sive stando, sive sedendo, sive genuflectendo, ut à variis fit diversimodè; certum est Christum ab omnibus adorari, non ut in pane latentem, sed ut in cœlo sedentem. Quæ omnia, ne ulteriùs quid addamus, satis superque docent, perperam

DISPUT. III. nobis imponi, quòd cum Lutheranis syncretismum inire non recusemus, nolimus verò cum Pontificiis, cùm tam memorabile inter utrosque discrimen intercedat.

XXVI. Atque ita executi sumus paulò fusiùs, quæ pertinebant ad Sacramenti adorationem: Sequitur jam *Crucis* cultus, qui paucioribus verbis à nobis absolvetur. De *Cruce* autem hîc quum loquimur, non sumimus eam, vel *metonymicè* pro *Christi passione* & Christo crucifixo, quo sensu, 1. Cor. 1. 18. Euangelium dicitur *sermo Crucis*, id est, de Christo crucifixo, 1. Cor. 2. 2. & alibi non vult gloriari Paulus nisi in *cruce Christi*, Galat. 6. id est, in ejus morte & passione, 2. pro mortis Christi prædicatione, ut 1. Corint. 1. 17. *ne irrita reddatur crux Christi*, & Galat. 6. 12. ne ob *crucem Christi*, id est, Euangelium, quod crucem Christi prædicat, *persecutionem patiantur*. Nec eam usurpamus *impropriè*, quo modo afflictiones fidelium vocantur *cruces*, quia ita Christo crucifixo conformes fiunt. Matth. 10. 38. Sed *propriè* pro instrumento Dominicæ passionis, tum pro ligno illo, in quo affixus fuit Salvator, tum pro imagine ejus sive picta sive sculpta. In hujus autem veneratione Crucis manifestam pertendimus à Pontificiis committi idololatriam. Siquidem recepta est apud ipsos sententia, *latriæ* cultum, qui soli Deo debetur, Cruci ejusque imagini exhibendum esse, Thomas. p. 3. q. 25. art. 4. *Si loquamur de ipsa Cruce, in qua Christus crucifixus est, utroque modo est à nobis veneranda, uno scilicet modo, in quantum repræsentat nobis figuram Christi extenti in ea, alio modo ex contactu ad membra Christi, & ex hoc quòd ejus sanguine est perfusa, unde utroque modo adoratur eadem adoratione cum Christo, scilicet adoratione latriæ, & propter hoc crucem alloquimur, & deprecamur quasi ipsum Crucifixum: Si verò loquamur de effigie crucis Christi in quacunque alia materia, putà lapidis vel ligni, argenti vel auri, sic veneramur crucem tantùm ut imaginem Christi, quem veneramur adoratione latriæ.* Ad Thomæ sententiam accedunt plerique Scholastici, *Bonavent.* ætate suppar Thomæ, idem iisdem rationibus probat in 3. sent. dist. 9. q. 4. *Alex. Alens.* Bonaventuræ præceptor. p. 3. q. 3. *Biel* in expo. Miss. sect. 49. 50. *Andrad.* l. 9. pro Conc. Trid. & alii plures, quos vide citatos apud Valent. Tom. 4. disp. 1. q. 24. unde Vasques in 3. Tho. disput. 111. c. 2. dicit Catholicam fidem & doctrinam esse, Quòd *non solùm crux illa, in qua Christus mortuus est, sed & quæcunque Crucis figura, vel in materia permanenter sculpta, aut depicta, vel in aëre, aut manu, aut digitis expressa, exosculanda & adoranda est.*

XXVII. Nec alia est praxis ordinaria; Cultum quippe latriæ soli Deo debitum tam internum quàm externum illi tribuunt, *internum* quidem, quia spem salutis in ea ponunt; & Thomas inde probat cultum latriæ deberi cruci, quoniam in illa salutis spem ponunt, *Illi*, inquit, p. 3. q. 25.

art. 4.

art. 4. *exhibemus latriæ cultum, in quo ponimus spem salutis, sed in Cruce Christi ponimus spem salutis; cantat enim Ecclesia Dominicâ passionis Domini in hymno. O crux ave spes unica,* E. *crux Christi adoranda est adoratione latriæ.* Ne autem, quod quidam hîc excipiunt, hæc verba de Crucifixo metonymicè intelligenda putemus, non verò de ipsa cruce, manifestum est ex integro hymno, & præsertim ex verbis præcedentibus, hæc non nisi ad ipsum lignum crucis dirigi posse, sic enim habent in *Brevi. Rom. Domini. passio.*

Arbor decora & fulgida
Ornata Regis purpurâ
Electa digno stipite,
Tam sancta membra tangere,
Beata cujus brachiis
Secli pependit pretium
Statera facta corporis
Prædamque tulit Tartari.
O crux Ave spes unica,
Hoc passionis tempore
Auge piis justitiam
Reisque dona veniam.

Ubi nemo non videt crucem seorsim à Christo compellari. Non meliùs elabuntur, qui dicunt has laudes figuratè ad crucem referri per prosopopœam, Poëtis & Oratoribus satis familiarem; nam ut bene notat *Vasques* in 3. Tho. q. 25. disp. 109. cap 4. Quamvis per figuram prosopopœam sæpius cum re inanimata loquamur, ineptè tamen etiamsi figuratè ab ea peteremus salutem & gratiæ augmentum, nec proposopœa liberat eos à crimine idololatriæ, sine cujus criminis reatu nemo potest ita alloqui imaginem, aut ejusmodi rem aliquam, ut ei religiosè supplicet, & ab ea veniam peccatorum petat, quæ tamen isti non verentur petere à lignea cruce.

XXVIII. Spem autem & fiduciam collocare ipsos in cruce, tum quoad adeptionem bonorum, tum quoad liberationem & protectionem à malis, probant verba *Pontificalis Rom.* quibus Episcopus utitur in benedictione novæ crucis, parte secundâ, titulo de Benedict. novæ crucis: *Ita quæsumus accipias istam crucem, quemadmodum & illam quam manibus amplexus es, & sicut per illam Mundus expiatus est à reatu, ita offerentium famulorum tuorum animæ devotissimæ hujus crucis merito careant omni perpetrato peccato.* Et rursus, *Oramus te Domine sancte Pater omnipotens, sempiterne Deus, ut digneris benedicere hoc lignum crucis tuæ, ut remedium salutare*

Disput. III. *generi humano sit, soliditas fidei, bonorum operum profectus & redemptio animarum, sit solamen ac tutela contra sæva jacula inimicorum per Dominum nostrum.* Accedit externus latriæ cultus tum signi tum facti, *signi* quia eam *adorant:* Nam in Pontifi. ubi suprà, 1° *Pontifex seu Episcopus quivis, flexis ante crucem gentibus ipsam devotè adorat & osculatur, vexillo enim Crucis omne genu, & omnis lingua confitetur.* Præcipuè verò in die Parasceves solent flectere genu cruci, eamque osculari. Ubi enim Papa aut Sacerdos detegit paulatim crucem, eamque populo ostendens, ait, *Ecce lignum crucis*, cui respondent Capellani, *in quo salus Mundi pependit*, deinde Cantores perficiunt, *venite adoremus*; Ad ea verba procedit Papa, exutis calceis per unum ex Scutiferis, & genu ter flexo adorat, & osculatur, post Papam Cardinales, Imperatores, Reges, si adsint, tum Episcopi &c. ita à summo Pontifice ad infimum Caudatarium omnes crucem adorant & osculantur. Vid. lib. *Ceremoniarum Romanarum* feria 6. majo. hebdo. *Facti* etiam cultum exhibent, templa, festa, aras ei consecrando, incensum illi adolendo, & suaves odores offerendo, teste *Bellar.* cap. 13. lib. 1. de Triumphan. Eccles. *Suaves odores etiam cruci offerimus in Ecclesia.* Jam incensum adolere sacrificium Deo proprium est. Unde Israëlitæ notantur abominandæ idololatriæ crimine Eze. 8. 11. quòd quisque in manu sua thuribulum haberet, quô imaginibus suis adolerent. Et in primitiva Ecclesia, veteres Christiani mortem subire maluerunt, quàm aliquot grana thuris in honorem Cæsaris apponere, qui enim id faciebant, putabantur sacrificare. Hoc verò clariùs patet ex sacrificiis spiritualibus orationum & laudum, quibus eam colunt, ut passim in Breviariis leguntur: *Crux splendidior cunctis astris, mundo celebris, hominibus multùm amabilis, sanctior universis, quæ sola fuisti digna portare talentum Mundi* &c. *salva præsentem catervam in tuis hodie laudibus congregatam* &c. In Breviario Rom. in Festo Inventio. & Exalt S. Crucis, & alibi, *Crux Christi salva nos, Crux Christi defende nos*, in Hortulo animæ.

XXIX. Hæc verò omnia clamant, nobis etiam tacentibus, Cultum omnem, qui Deo debetur, in Crucem transferri: Quòd si hoc non est idololatriam crassam committere, non video quid sit idololatria. Nam cùm nemo neget crucem istam lignum esse & stipitem, nemo negare potest cultum religiosum illi exhibitum in rem creatam transferri: nec eos excusare potest quod ajunt, Primò *Illum honorem, qui exhibetur cruci, referri ad rem significatam cujus est signum, non ad ipsam crucem in se.* Quia nec Crux Christi signum potest dici, & ex dictis patet cultum istum directè referri ad Crucem ipsam; Unde Thom. loc. cit. testatur, etiamsi ratione ipsius Crucifixi reverentia ista Cruci exhibeatur, tamen ob eam causam crucem eos adorare eadem adoratione

cum

cum Christo, & propter hoc eos crucem alloqui & deprecari quasi ipsum Crucifixum. Non quod addunt secundò, *Cultum qui per se & propriè debetur imagini crucis, non esse latriæ cultum propriè, sed quendam multo inferiorem, qui analogicè & reductivè referatur ad latriam, tanquam imperfectum ad perfectum*, *Bellarminus* lib. 2. de Eccles. triumph. c. 25. nam etsi hoc concederetur respectu imaginis Crucis, sequeretur semper ipsam Crucem ut prototypum latriâ per se & propriè esse adorandam. Sed in sequentibus quum de Imaginibus disputabimus, docebimus cultum nullum talem reductivum & analogicum dari posse sine idololatriæ participatione. Nec denique quod tertiò subjiciunt cum *Gregorio de Valentia*, qui fidentiùs quàm Bellarminus & magis rotundè adorationem Crucis adstruit, *se deferre cultum latriæ imaginibus Christi, & Crucis, sed non sicut Christo.* Nam sic impurissimum scortum posset se tueri quum facit copiam corporis sui adulteris, iniquè secum agi, si adulterii condemnetur, quoniam non eodem facit animo atque affectu, quô se consociat viro suo. DISPUT. III.

XXX. Nihil attinet autem, ut rationes varias fusiùs excutiamus, quibus idololatricum hunc cultum adstruere conantur, quanquam facillimum esset earum vanitatem retegere; & commemorâsse, eas refutâsse est. Quid enim afferre possunt, quod tantam dignationem Cruci conciliet, ut adoranda sit? An *contactum Christi*, quasi per eum, virtutem aliquam aut sanctitatem inhærentem habuerit, quæ tali cultu digna sit? Sed alia multa Christum tetigerunt, quæ nullam tamen ex eo sanctitatem duxerunt, ob quam ab hominibus religiosè colerentur; nec ullus nisi absurdissimè dixerit, rem inanimatam posse ex contactu personæ sanctitatem aliquam inhærentem, & virtutes morales habere, quarum respectu aliquo cultu digna censetur. Præterquàm quòd hoc Crucem Christi tantùm respiceret, non imagines Crucis, quibus tamen idem hodie honor defertur. An afferent secundò usum Crucis ad Redemptionem hominum, quòd ea fuerit electa & honorata à Christo, ut esset Altare sacrificii, scala ad Regnum, & instrumentum liberationis nostræ, quô Diabolum vinceret ac de eo triumpharet? Sic sanè *Bellarminus* ratiocinatur; sed quàm frigidè quivis videt. Nam 1. etsi hoc daretur, non valeret tamen consequentia quæ hinc elicitur ad adorationem; quia triplici ista phrasi significaretur tantùm usus Crucis, nulla autem qualitas inhærens, adoratio autem refertur ad aliquid non propter usum, sed propter naturæ ὑπεροχὴν & eminentiam, 2. dist. *Crucem materialem*, *à mystica*, & lignum, à merito passionis ejus, qui illi affixus est; elogia hæc non priori, sed posteriori dicuntur respectu, nec nisi perperam Cruci ista tribui possunt, quæ ad passionem pertinent. Non est *Altare sacrificii*. nam altaris est sanctificare illud,

Disput. II. illud, quod in ipso offertur, Matth. 23. 17. An verò Crux sanctificavit carnem Christi? An non potiùs caro sanctificavit crucem, & è ligno maledicto fecit lignum vitæ benedictum? Itaque Christus ipse fuit omnia, *Sacerdos* in persona, *Sacrificium* in natura humana seu carne, *Altare* in divina, unde se ipsum dicitur *per Spiritum æternum obtulisse*, Hebr. 9. 13. Si verò à quibusdam ita Crux vocata est, impropria fuit & minùs accurata locutio. Non *scala ad Regnum*, nec enim per Crucem simpliciter, sed per mortem Crucis aditum sibi ad regnum fecit; frustrà confirmatio
Joan. 12. 32. petitur ex Joa. 12. 32. *Si exaltatus fuero è terrâ, omnia traham ad me:* hæc quippe verba non crucem, sed mortem in Cruce notant, ut Christus optimus sui interpres docet, Luc. 24. 26. *Nonne oportuit Christum omnia hæc pati, & sic ingredi in Regnum*? Denique perperam dicitur *liberationis instrumentum*; aliud enim est *instrumentum passionis* Christi materialiter spectatæ, aliud *instrumentum redemptionis*. Crux prius potest
Col. 2. 14. dici, non posterius, non per Crucem, sed per Crucifixum redempti sumus & salvati, nec aliud evincunt loca, quæ in eam rem laudantur,
1. *Pet.* 2. 24. Coloss. 2. 14. ubi in Cruce triumphasse dicitur de Principatibus, &c. affixo ibi chirographo nobis adverso, & 1. Petr. 2. 24. *portasse peccata nostra super lignum*; Notum quippe, hæc de Cruce non posse dici propriè, quid enim Crux materialis conferre potuit ad peccatorum expiationem? sed de Crucifixo, qui per mortem Crucis hanc insignem de Diabolo reportavit victoriam, & peccata nostra delevit. Unde patet quàm falsò & injustè ut Crucis Christi osores traducamur, quia cultum illi nullum exhibere volumus, hunc soli Crucifixo reservantes. Non est, crede mihi, verus discipulus Crucis, qui eam præ oculis depictam habet, vel in manibus gestat ac colit; sed qui in corde penitus insculptam gerit, & qui ita Christum Crucifixum veneratur & diligit, ut cum eo totus crucifixus sit, Galat. 2.
Gal. 6. 14. 20. & vers. 24. hoc verè est in Cruce Christi gloriari. Galat. 6. 14.

XXXII. Unum superest quod urgent etiam Adversarii, Ecclesiæ scilicet veteris praxim, apud quam *Crucis signum*, & *cultum* in usu fuisse ab initio pertendunt; Unde Christiani *Religiosi crucis* dicti, & Gentiles ipsis adorationem crucis objiciebant, ut constat ex *Tertulliano* & *Minutio Felice*, quod non fecissent tamen, nisi aliquem cultum illi exhibuissent. ℞. Frustrà hîc patrocinium Ecclesiæ veteris advocatur: Certum est Ecclesiam Apostolicam nullum cruci cultum exhibuisse, nullum sanè vel in Actis vel in Epistolis Apostolicis ejus extat vel minimum vestigium. At si idem cum Pontificiis statuissent, nonne summâ diligentiâ lignum hoc abstulissent, & asservâssent, nonne venerationem hanc populo Christiano commendâssent in Scriptis suis, & exemplo suo docuissent, de quibus omnibus altum apud ipsos silentium? 2. Si de

Ecclesia

Ecclesia Christiana sermo est, probari non posset ante Constantinum M. ullam apud Christianos in usu fuisse Crucis imaginem pictam aut fabricatam ex ligno, auro, similive materia; ipse quippe primus perhibetur permotus visione cœlesti, quæ victoriam in signo crucis portendebat, cum his verbis Ἐν τούτῳ νίκα Vexillum Imperiale, *Labarum* dictum, in formam crucis confecisse, ut observat *Euseb.* lib. 1. *de vita Constan. cap.* 22. 23. & *Sozome. lib.* 1. *hist. cap.* 4. Ita primis Christianis ne visa quidem unquam erat crux, nedum ut esset adorata. Nec ex illa prima ætate Christianismi ad annum Domini 300. quemquam Adversarii proferunt vel habent, qui crucis adorationem vel commendet, vel memoret, ut observat *Dallæus* lib. 1. de Relig. Cultus objecto cap. 8. Non quidem diffitemur signum crucis, sed ἀνύπαρκτον, & in aëre certo digitorum motu formatum, jam antea in usu fuisse, ut liquet ex *Tertull.* de coro. mili. cap. 3. *ad omnem progressum atque promotum, ad omnem aditum & exitum* &c. *quacunque nos conversatio exercet, frontem crucis signaculo terimus.* Sed id absque lege Scripturæ & Apostolica traditione fiebat, ex sola consuetudine & traditione non scripta, ut fatetur ibidem Tertullianus. Verum hoc signo usi Veteres, non ut adorando, nec ut operativo ex opere operato, quod vult *Bellarm.* lib. 1. de Imaginib. cap. ultimo; Sed tantùm ut *signo discretivo* Christianitatis & tesserâ, quâ se invicem Christiani internoscerent, & ut quod probro vertebatur, quòd Christum crucifixum sequerentur, illi gloriæ adscriberent; quod bene observat *Andreas Masius* in Jos. 22. ubi ostendit ex Lactantio, Tertulliano, Nazianzeno, Basilio, ob eam causam hoc monumentum tantâ veneratione habitum apud vetustissimos Christianos, non ut adoraretur, sed ut testimonium esset Christi crucifixi.

DISPUT. III.

XXXIII. Nec desunt loca diserta Veterum, quibus constat, quàm alieni fuerint à Crucis adoratione; quæ omnia recensere non patitur instituri nostri ratio: unus vel alter locus nobis erit instar omnium. Octavius apud Minutium Felicem respondens Cæcilio, qui inter turpia & nefanda, quæ apud suos de Christianorum cultu & religione spargi & jactari tradit, *Crucis* quoque *cultum* memorat, ad hanc calumniam reponit. *Cruces nec colimus, nec optamus, vos planè qui ligneos Deos consecratis, cruces ligneas, ut Deorum vestrorum partes; forsitan adoratis.* Ambrosius in Orati. funeb. Theodo. ubi de inventione crucis loquitur, *Helena*, inquit, *invenit titulum, Regem adoravit, non lignum utique, quia hic gentilis est error & vanitas impiorum.* Frustrà verò hìc laudatur versus Lactantio tributus in carmine passionis, *Flecte genu, lignùmque crucis venerabile adora*, quod Bellarm. affert lib. 2. de S. Imag. cap. 12. Nam Viri docti pridem observârunt Carmen esse supposititium, ut observat Michael *Thomasius* in notis ad Lactan. & ex eo *Possevinus*, qui ne-

gant hoc carmen in ullis Codicibus antiquis inveniri. Nec nos movere debet, quòd hoc impactum dicatur Christianis à Gentibus; Nam à calumniis & criminationibus Ethnicorum non procedit argumentum. Quis enim nescit, quàm multa Christianis ab iis objecta falsissimè fuerint, ut Capitis Asinini adoratio, adoratio Solis, Ononychitis, & similia, quæ leguntur apud *Tertull.* in Apolog.? Ejusdem commatis est objectio ista, quam constanter illi refellunt. Vid. *Tertull.* Apol. cap. 15. 16. 17. ubi non magis illas de Capite Asini, de Sole, de Ononichyte, quàm hanc de cruce appellat *falsam opinionem*: Ideo æquè mentitos Ethnicos cùm dicerent crucem à Christianis coli, quàm cùm asini caput, & reliqua. Idem testatur *Minutius Felix in Octav. Cyrillus lib. 6. cont. Julia. Celsus* sanè, qui acerrimus fuit Christianorum adversarius, crucis cultum Christianis nusquam objecisse reperitur in eo quem adversùs Nostros composuit libello, quem Origenes solidè confutavit, quod argumento est, non fuisse suo tempore adoratam Crucem. Si enim jam tum adorata fuisset, qui Christi crucifixi cultum tam acriter & toties Nostris objicit, Cur is Crucis cultum, qui multò absurdior & tetrior videtur, ne semel quidem objecisset?

XXXIV. Fatendum est sequentibus seculis, gliscente paulatim superstitione, post Constantinum Magnum, Crucis imagines paulatim in Christianorum Oratoria introductas fuisse, maximè ex quo invaluit traditio de inventa ab Helena Constantini matre, verâ Domini Cruce, circa annum 326. Cujus vanitatem multa tamen evincunt, maximè quòd nemo reperitur eorum, qui Helenam viderunt, iisdemque cum ea temporibus vixerunt, qui ejus meminerit: Eusebius imprimis, qui illi familiaris erat, quique de vita Constantini opus conscripsit, in cujus parte tertia multis Helenæ pietatem laudibus effert, & illud ipsum iter ejus in Judæam, in quo Crucem Dominicam ab ea repertam fuisse volunt, describit, resque in eo gestas narrat; sed de Cruce Domini repertâ, non modò nullum verbum facit, sed nihil quicquam, quod eò referri possit, innuit. Quod occasionem proculdubio dedit Gelasio Pontifici Romano I. an. D. 494. scriptum hoc de Inventione Crucis inter libros Apocryphos & cum cautione legendos, referendi in Decreto de libris Apocryphis, apud Gratianum Distinct. 15. Quod verò affertur à Bellarmino lib. 2. de Imag. cap. 27. de Chronico Eusebiano, quod in vulgatis Hieronymianæ interpretationis Codicibus ad an. 16. Constantini refert, *Helenam Constantini matrem divinis monitam visionibus beatissimum Crucis lignum, in quo salus Mundi pependit, apud Hierosolymam reperisse*, non evincit, hæc revera esse verba Eusebii, quæ in Græca editione Scaligeri non occurrunt, nec in accuratioribus Codicibus Latinis; sed ostendunt tantùm à mala manu post Autoris mortem inserta fuisse ex Ruffino,

Ruffino, ut non ſine ratione conjicit *Scaliger*, quia eadem fermè verba leguntur apud Ruffinum, in Hiſtoria Eccleſiaſtica, quo loco, ſermone de Helena inſtituto: *Divinis*, inquit, *admonita viſionibus Hieroſolymam petit, atque ibi locum in quo ſacroſanctum Corpus pependerat affixum, ab incolis perquirit, tum purgato loco, tres confuſo ordine reperit Cruces.* Quam traditionem Ruffinus, & poſt eum Ambroſius, Paulinus, & alii ſequentium ſeculorum Scriptores, referunt, non à certis Autoribus, & oculatis rei geſtæ teſtibus acceptam, ſed ex incertis, & temerè ab aliquo reliquiarum ſtudioſo confictis rumoribus hauſtam, ut omnino ſit veriſimile. DISPUT. III.

XXXV. Licèt autem hæc traditio Crucis Imaginum uſum longè fortiùs in Eccleſias introduxerit, repugnantibus licèt variis Viris piis, qui huic errori gliſcenti ſe opponebant, ut patet ex Epiphanii epiſtolâ ad Joannem Epiſcopum Hieroſolymitanum: Certum eſt tamen nondum tam fuiſſe adorationis objecta, quàm myſtica quædam inſignia, & fidei Chriſtianæ ſymbola, quæ ad memoriam, non verò ad cultum proponebantur. Donec ſequentibus temporibus, res in apertum abuſum mutata eſt ab iis, qui aliquem Cruci honorem & cultum deferre cœperunt, ut *Julianus* apud Cyrillum Alexandrinum lib. 6. illis opponit circa annum D. 462. non diffitentibus illius ſeculi Scriptoribus. Qui cultus inveteratâ conſuetudine confirmatus eſt, non ſine multis certaminibus, & tandem ſeculo octavo exeunte, ſancitus in Pſeudonicæna Synodo an. D. 797. Atque hæc de *Crucis Cultu* dicta ſunto. Супereſt ut *de Reliquiarum* veneratione & cultu aliquid etiam dicamus, quod non minimum eſt Romanæ Idololatriæ argumentum.

XXXVI. *Reliquiarum* autem nomine, non ſola Sanctorum defunctorum corpora apud Pontificios notantur, ſed omnia quæ ipſorum fuêre, dum viverent, oſſa nimirum, carnes, ſanguis, dentes, ungues, capilli, cineres, veſtimenta, togæ, tunicæ, interulæ, pallia, caligæ, crepidæ, calcei, cingula, pectines, cilicia, flagella, & alia id genus quæ commemorare nihil attinet. Hiſce verò omnibus religioſum cultum deferri res ipſa clamat, & praxis publica clarè evincit. Conſtat quippe corpora vel oſſa Sanctorum, & quæcunque ad illos putantur pertinuiſſe, ex ſepulchris eruta elevari, & in conſpicuo loco, imò ſæpe ſupra altare collocari, auro, argento, ſerico exornari; In Proceſſionibus & ſupplicationibus Reliquias iſtas circumferri, à populo tangendas, oſculandas vel ſpectandas, coram illis geſtu & animo adorabundos procidere: In illis gratiam & beneficia Dei quæri; Eis pretioſa dona offerri; Ad loca ubi reliquiæ eſſe putantur, religioſas peregrinationes ſuſcipi; In altari includi ad ſanctitatem Euchariſtiæ conciliandam; In collo ex devotione & fiducia ad Deum & Sanctos portari; Tactis reliquiis juramenta fieri; Et tali religioſæ venerationi reliquiarum gratiam, *Reliquiarum cultus.*

 tiam,

 tiam, beneficia, efficaciam precum apud eas fusarum, & remissionem peccatorum obtineri, quæ omnia luce meridianâ clariùs docent religiosè eas coli.

XXXVII. Ne verò hoc ipsis falsò & perperam à nobis impingi querantur, quod subinde facere solent, graviter succensendo Doctoribus nostris, imò & mendacii eos accusando, dum Reliquias ab ipsis *adorari & divinis honoribus* affici scribunt, ut *Bellarminus* lib. 2. de Reliquiis & Imagi. Sanctor. c. 2. 3. *Nos*, inquit, *Reliquias honoramus & osculamur, ut sacra pignora Patronorum nostrorum, sed nec adoramus ut Deum, nec invocamus ut Sanctos.* Videamus an non justè hoc ipsis tribuatur. Primò adorationem istam sancitam & approbatam fuisse in Concilio Nicæno II. patet ex verbis Actionis IV. *Ossa, cineres, pannos, sepulchra denique adoramus, illis tamen non sacrificamus.* Concilium Tridentinum eodem sensu cultum istum confirmat Sess. 25. Decreto de Invocatione Sanctor. Mandat Episcopis ut doceant, *Martyrum & aliorum Sanctorum cum Christo viventium corpora à fidelibus esse veneranda, per quæ multa beneficia hominibus à Deo præstantur; Tum eos omnes damnandos esse* pronuntiat, *qui affirmant Sanctorum reliquiis venerationem atque honorem non deberi, vel eos aliaque sacra monumenta à fidelibus inutiliter honorari, & eorum opis impetrandæ causâ, Sanctorum memorias frustrà frequentari, prout eos jam pridem damnavit & nunc etiam damnat Ecclesia.* Ubi licèt subdolè & callidè more suo agens Synodus, abstineat quidem ab *adorationis* voce, & solius venerationis & honoris meminerit, superstitionis suæ dedecus sub vocabulorum istorum ambiguitate tegens, non aliam tamen esse ejus mentem, quàm cultum religiosum Reliquiis debitum præscribere, vel ex eo patere potest, quòd damnet eos qui *affirmant Sanctorum reliquiis venerationem atque honorem non deberi*, quibus verbis dubium non est, quin perstringat Doctores nostros, non quòd honorem debitum Sanctorum & fidelium corporibus denegemus, qui consistit in honesta sepultura & pia custodia, quem à Nobis illis deferri sat notum est, sed quòd venerationem, & religiosum honorem illis reddere recusemus; quod ex eo etiam colligitur, quando addunt talem esse venerationem, per quam sacra monumenta à fidelibus frequentantur, & eorum opis impetrandæ causâ memoriæ Sanctorum frequentantur, quod religiosum cultum omnino importat.

XXXVIII. Hoc verò candidiùs & apertiùs exponit Vasques in 3. Tho. quæst. 35. disputat. 112. *Apud Catholicos*, inquit, *veritas indubitata est, reliquias Sanctorum, sive fuerint partes ipsorum, ut ossa, carnes, & cineres, sive res aliæ quæ ipsos tetigerunt, vel ad ipsos pertineant, adorandas & in hoc honore sacro habendas esse.* Et disp. 113. init. *Cinctoria & sudaria Pauli*, ait, *adorationis cultu fuisse veneranda*, & sic

ſic paſſim loquitur. *Valdenſis* ex Damaſceno ſtatuit non modò lignum Crucis Domini, ſed etiam ſepulchrum, præſepe, clavos, lanceam, veſtes, Sion & Golgotha loca eſſe *adoranda*, & eos veluti hæreticos refutat, qui Deum quidem in his rebus aut locis adorari concedunt, res verò ipſas, vel loca *adoranda* negant, Doctrinal. p. 3. Tit. 13. cap. 120. & alibi c. 121. *Omnes Dei Sanctos & eorum reliquias eſſe ſuis gradibus adorandas.* Nec aliter loquuntur hodie *Janſeniſtæ*, patet ex reſponſo ab ipſis dato ſuper miraculis, quæ edita ferebantur à ſancta Spina apud Eccleſiam Portus Regii, ubi vindicantes ea ab obtrectatorum calumniis non ſemel dicunt, Sacram illam Spinam, quam ex corona Domini ſpinea decerptam jactant, *adorari.* Et *magnam mortalium catervam adire Eccleſiam illam ſuam ad Spinam adorandam.* Et *Sanctas Moniales cum profunda veneratione ſpinam Dominicæ coronæ adorare*, & ſic paſſim loquuntur p. 15. 18. 22. Eò pertinet etiam quòd Catecheſis Tridentina in tertium præceptum, quod ipſis eſt ſecundum, probat juramenta per reliquias, *Ad faciendam*, inquit, *fidem, per res creatas juramus, ut per ſacra Dei Euangelia, per Crucem, per Sanctorum reliquias & nomen.* Qui honor ad latriæ cultum pertinet, ſiquidem eum per quem juramus adoramus, teſtem conſcientiæ & ultorem imprecamur ſi fallimus. Huc facit quòd in legibus Eccleſiæ Romanæ, quæ in Pontificali habentur, nullum Altare conſecratur abſque reliquiis, unde Capite de Conſecratione Altaris, altare dicitur dedicari in honorem Sancti, cujus reliquiæ includuntur altari, quaſi reliquiæ ſanctitatem aliquam altari & rebus, quæ illi imponuntur, poſſent conciliare. Ex quibus omnibus non obſcurè colligitur, Reliquias non modò magno eſſe apud Romanos in pretio, ſed cultum ſacrum illis exhiberi. Quomodocunque autem vocare libeat cultum illum; ſive *adorationem*, quod candidius & rei ipſi planè conſentaneum, ſive *venerationem*, quod tanquam commodius, ad obumbrandam cultûs iſtius turpitudinem, retinent, parum refert, modò conſtet eſſe cultum religioſum, qui defertur creaturis mortuis, rebuſque corporeis & inanimatis; quod nemo non videt eſſe craſſiſſimam idololatriam.

DISPUT. III.

XXXIX. In eo ſanè miram fraudem Satanæ obſervare eſt, quâ ludificatur populos, dum occultantur divina Apoſtolorum Scripta, ex quibus tela petuntur ad errorum & idololatriam confodiendam, oſtentantur & adorantur eorum reliquiæ. Et cùm Chriſtus in Verbo ſuo, Sacramentis, & aliis gratiis ſpiritualibus quærendus eſſet, abducitur plebs Chriſtiana ad faſcias, veſtes, ſubuculas, & alia id genus argumenta, in quibus fruſtrà quæritur. Cumque Sanctorum vita diligenter meditanda & imitanda foret; ſtudium omne ponitur in contemplandis & colendis eorum oſſibus & reliquiis. Quô non modò nihil vanius, ſed nihil magis impium & in

Disput. III. Deum, unicum adorationis & cultûs omnis religiosi objectum, magis injurium dici potest. Nec inanis cavillatio Bellarmini, quâ putat optimè rebus suis cavisse, dum negat se reliquias *adorare ut Deum*, nec *invocare ut Sanctos*, potest quicquam illum juvare: Quia ut antè sæpius dictum, cultus religiosus unicus est, qui in alium quàm Deum transferri non potest, nec ulla religionis adoratio dari potest vera & genuina, quæ alterius sit quàm Dei.

XL. Rationes ad jugulandum hunc errorem referre nihil attinet, quæ alibi à nobis propositæ sunt, Institut. Part. II. Loc. XI. Quæst. 8. Sufficit ostendisse religiosum cultum in Ecclesia Romana Reliquiis deferri, ut inde constet, legitimè nos propterea Idololatriæ ream illam peragere. Quòd si liberet, fraudes & imposturas innumeras referre, quæ in Reliquiarum usu passim occurrunt, sive dum fictæ & suppositæ pro veris & genuinis obtruduntur, quod innumeris exemplis ostendi posset; sive dum varia loca de iisdem gloriantur, & acriter inter se contendunt; sive dum reliquiæ proponuntur eorum Sanctorum, qui nunquam fuerunt in vivis, & meræ sunt larvæ & humani cerebri figmenta, quales sunt reliquiæ Christophori, Longini, Ursulæ, Trium Regum, Margaretæ & sim. sive dum aliæ id genus artes veteratoriæ adhibentur, ad miserum popellum decipiendum, quàm latus hîc se aperiret scribendi campus. Consulat qui voluerit eximium *Calvini* Tractatum in *Admonitione* de *Reliquiis*, *Hospinianum* de Reliquiarum origine, *Chamierum* lib. 16. de Antichr. c. 12. ubi agit de Imposturis Reliquiarum, & *Dallæum* de Reliquiarum cultu. Nostrum interea est gratias immortales agere Deo, qui nos liberavit à duro hoc idololatriæ tam fœdæ jugo, in quo non modò à Deo aversi sunt homines, ut rebus vanis & caducis adhæreant: sed etiam execrabili sacrilegio res omni sensu carentes adorant loco Dei in secula benedicti: Ut nunc liceat nobis Deum colere in spiritu & veritate, & rejectis vanis & falsis Sanctorum reliquiis, vera verorum Sanctorum dogmata retinere, & profiteri.

FINIS.

DISPU-

DISPUTATIO QUARTA

Quæ Tertia est

DE IDOLOLATRIA ROMANA.

Respondente STEPHANO DUMAS *Cologniacensi.*

UAMVIS ea sit Controversiarum, quæ Nobis cum Pontificiis intercedunt, ratio, ut nulla sit quæ suum pondus non habeat ad Veritatis illustrationem, quæque adeò diligenti examine non indigeat; Nemo tamen, ut opinor, inficias iverit, istam, quam præ manibus nunc habemus, *De Secessionis nostræ ab Ecclesiâ Romanâ necessitate, & impossibili cum eâ Syncretismo*, Quæstionem, gravissimi esse præ cæteris omnibus momenti, eò vel maximè, quòd in aliis de unico tantùm agatur Doctrinæ Capite; Hîc verò de omnibus simul, quæ justam secedendi nobis causam præbuerunt. Unde cùm magnopere intersit, cùm aliorum, tum Juventutis nostræ Sacris initiatæ, quid de re totâ secundùm Verbum Dei tenendum sequendumque sit, mirum videri non debet, si ad ejus Tractationem iterum nos accingimus, ut sententiæ nostræ fundamenta pleniùs aperiantur, & ab Adversariorum cavillis vindicentur.

II. Accedit etiam temporis, in quo versamur, ratio, quod si unquam non utilem modò, sed necessariam planè facit Argumenti istius Tractationem. Nam præter gravia quæ quotidie videmus scandala ab iis data, qui non satis perspectâ Secessionis nostræ necessitate, vel metu territi, vel promissis illecti, tristissimo casu ναυαγοῦσι περὶ τὴν πίστιν, & infami apostasiâ ad Papismum deficiunt. Notum est quàm varii ubique de Religionis Syncretismo etiam hodie misceantur sermones, & quanto molimine renoventur à plurimis periculosæ Syncretistarum artes, & malè sana consilia, ut quædam vel inter Christianos omnes si fieri posset; vel inter Nos & Pontificios saltem fidei instituatur conciliatio. Unde nihil frequentius solent ingerere, quàm temerariam & injustam fuisse nostram ab Ecclesiâ Romanâ Separationem, & facilem cum ea Syncretismum, si animi vero pacis Christianæ, quam unicè commendavit nobis Christus, & modis omnibus procurandam injunxit, studio incenderentur.

III. Atque

Disput. IV. III. Atque ea de causa Emissarii, & Sinones Romani, Proselytis juxtà cum Pharisæis terrâ mariqne faciendis unicè intenti, ut Controversiarum pondus faciliùs imminuant & elevent, quasi non tantum esset inter Nos dissidium, quod commodè componi non posset, fidei Romanæ non tam Defensores, quàm Mangones & interpolatores agunt, propudiosa dogmata sua subdolè velando, & excusando, & fœdam Papismi novitatem, novis quotidie, sed verè veteratoriis artibus incrustando; Imò ad instar Principis tenebrarum se in Angelum lucis transformantis nobiscum loqui, & nobiscum ferè sentire simulant, gravémque sibi injuriam fieri queruntur, quòd sibi errores varii præter rei veritatem in dogmatibus & cultu affingantur. Planè sicut Hyænæ humanas æmulantur voces homines illecturæ, quos illectos & attractos devorent; Ita Seductores isti Sanctorum linguam conantur mutuari, ut simplices & incautos ad castra sua pelliciant, & pellectos tandem gehennæ filios reddant, & miserè perdant. Ne ergo per τὴν μεθοδείαν τῆς πλάνης imponi nobis sinamus, & omni vento doctrinæ circumferamur per κυβείαν & πανουργίαν ἀνθρώπων, larva illis semel detrahenda, ut constet falsissimè nobis impingi Schismatis & dissidiorum, quibus laborat hodie Christianus Orbis, crimen, & insidiosissimè Pacis nomen obtrudi, ubi mera quæritur Errorum incrustatio, & impia ac damnabilis Religionum σύγκρασις & confusio.

IV. Gravissimo sanè se obstrinxisse crimine eos non diffitemur, qui sacris istis dissidiis occasionem primi præbuerunt, quibus factum ut simplex & ἄῤῥαφος ut olim Christi, sic Veritatis tunica discerperetur: Sed quod nobis impingunt Adversarii crimen, id jure meritò in Accusatores retorquemus, quomodo Elias qui ab Achabo reus conturbati Israëlis peragebatur, impium Regem hoc ipso crimine teneri certissimè evincebat, utpote qui veram abjecisset Religionem, & nefandos Bahalis cultus induxisset 1. Reg. 18. 17. 18. Ita quid proclivius quàm demonstrare, nequaquam à nobis malum hoc profectum esse, qui Christi doctrinam intemeratam retinemus & sequimur; sed ab iis ortum, qui cœlestem & divinam hanc doctrinam impiis hominum commentis multifariam depravârunt, & abjecto vero Dei cultu impuros & idololatricos in Ecclesiam Christianam introduxerunt. Quòd si præjudiciis non excæcarentur illi cum quibus negotium nobis est, facilè de re totâ judicium fieri posset, si sedulò inquireremus, quinam à Religione Christianâ & Apostolicâ defecerint, quod per collationem doctrinæ ab utrisque traditæ cum doctrinâ Apostolicâ facilè deprehendi posset. Verùm quia satis intelligunt Adversarii, sic malè rebus suis consultum fore, & luce meridianâ clarius evasurum, abjecisse se fidem semel Sanctis traditam, & deflexisse à vero Christianismo, Compendium hoc ipsis non placet;

& aliâ

& aliâ rem aggrediuntur viâ, quum relicto Doctrinæ examine, ad Eccleſiæ authoritatem nos abducere ſatagunt, & quaſi hoc illis privilegium proprium eſſet, Schiſmatis reos paragere non dubitant, quotquot ab Eccleſia Romana, quacunque tandem de cauſa Seceſſionem faciunt.

V. Hac arte uſi ſunt præ cæteris *Perronius* & *Richelius* Cardinales, ut legitimum fugerent congreſſum, & jugulum cauſæ declinarent. Nec aliò reſpicit Tractatus Gallicus noviſſimè editus Pariſiis, dè *Præjudiciis legitimis adverſus Calviniſtas*; In quo Author aliorum veſtigia premens, & crambem ſæpius recoctam nobis reponens, magno molimine duo præ cæteris demonſtrare conatur. Primò, tutiſſimum & compendioſiſſimum veram Religionem à falſa ſecernendi medium eſſe, non *Viam rationis & diſcuſſionis*, quam urgere ſolemus, ut dogmata, quæ in hoc vel illo Cœtu proponuntur, expendantur & diſcutiantur ex Scripturæ Sacræ normâ: Sed *Viam ſubmiſſionis* & *Authoritatis*, ut vocant, ut in ſuprema Eccleſiæ authoritate acquieſcamus, fidemque noſtram illi tanquam normæ certæ & infallibili ſubjiciamus, quam non alibi quàm apud Eccleſiam ſuam reperiri pertendit. Secundò, tot præjudiciis Religionem & fidem noſtram gravari, ut, ſi nullum aliud à doctrinæ falſitate ſuppeteret argumentum, ſufficerent tamen ad eam rejiciendam, & nos etiam inauditos condemnandos; qualia ſunt Vocationis & Miſſionis defectus, Seceſſio ſchiſmatica à vera Eccleſia, Mores corrupti Reformatorum, & Tumultus ac bella hac occaſione exorta, Diſſidium quod inter Nos & Lutheranos natum, & alia id genus, quæ injuſtitiam cauſæ noſtræ tam apertè videntur prodere, ut non opus ſit penitiori doctrinæ indagine.

Via diſcuſſionis & ſubmiſſionis quomodo differant.

VI. Verùm, ut aliquid obiter & ὡς ἐν παρόδῳ de tali conſilio dicamus, Nec enim noſtri nunc eſt inſtituti hoc argumentum fuſius exequi, vel falcem in alienam meſſem immittere. Quicquid ab Authore iſto ſpecioſè & dubdolè obtendatur ad nobis invidiam conflandam, & ſuſpectam ac exoſam omnibus reddendam fidem noſtram; Si penitiùs methodus iſta expendatur, patebit clariſſimè nihil abſurdius eâ dari poſſe & iniquius, nihil quod certius malæ & periclitantis cauſæ præbeat argumentum. Quis enim, niſi qui ſponte cæcutire voluerit, non facilè animadvertet, hæc omnia eò tendere, ut omiſſo Doctrinæ examine, ad quod ſemper provocavimus, & à quo certum eſt Religionis veritatem unicè pendere, in aliis quæſtionibus hæreamus, quæ & minùs ſunt neceſſariæ, & longè intricatiores; At ſi ſeriò perſuaſi ſunt de fidei, quam profitentur veritate; Cur declinant ejus examen? Cur tot diverticula & ambages quærunt? Cur non deveniunt ſtatim ad cauſæ jugulum, & momentoſiſſimæ quæſtionis cardinem, quo ſemel diſcuſſo cætera omnia facilia ſunt & expedita; Nam ſi demonſtrare poſſint, ſe

Viam ſubmiſſionis à Pontificiis malè urgeri.

DISPUT. IV.
doctrinam Christi & Apostolorum mordicus retinere, quis denegare illis poterit veræ Ecclesiæ nomen; At si contrà constare potest eos miserè illam corrupisse, quis hunc illis titulum, nisi perperam tribuat; Sed alia sedet sententia menti, credunt sibi sufficere solum Ecclesiæ quô gloriantur nomen, ut hanc fraudibus suis nubem objiciant: Planè ut hostes, qui in aperto campo consistere nequeunt, in silvas & dumeta se condunt, ut salebris, quarum nullus exitus, arceant persequentes, & excitato pulvere, & objectis impedimentis sui conspectum furentur, & aciem pro libitu commutent: Ita isti Ecclesiæ Authoritatis speciosum nomen obtendentes, putant se faciliùs posse latere, & tela omnia declinare. Nec abs re, qui in aliis liberaliores videntur, in hoc tamen pertinaces sunt, Crede, inquiunt, ut libet, modò te Ecclesiæ committas & subjicias, fidemque captivam dedas: norunt enim Viri sagaces, ea quæ antea videbantur concessisse, statim se recepturos, quando ipsos animos Ecclesiæ fascibus submiserint.

VII. Dum verò *Viam Authoritatis* hic sequendam necessarò præscribit Author, quis audacem & temerariam istam disputandi rationem ferre queat? ubi gratis supponuntur varia tanquam ἀναμφισβήτητα quæ tamen inter Nos maximè controvertuntur. Primò, dari supremam aliquam Authoritatem in Ecclesia, cui fideles teneantur sine ulteriori examine sese submittere. At quî potuit Author ignorare, hoc ipsum esse τὸ κρινόμενον, de quo inter Nos disceptatur, quod probandum fuit, non ita præfidenter supponendum; quasi ex quo loquutus est acclamandum esset αὐτὸς ἔφα, & ne mutire quidem liceret: At solidè tamen Nostri hactenus fictitiam esse supremam illam authoritatem Ecclesiæ demonstrârunt, & neminem nisi Deum in Scriptura loquentem ut Judicem summum & infallibilem in Ecclesia esse audiendum; Ecclesiæ autem aliquam non denegandam Authoritatem, sed Doctoris, non Judicis, consilii, non imperii, & Ministerialem, non absolutam, quæ non ulteriùs obliget, quàm quatenus Verbo conformis deprehenditur. Secundò Ecclesiam, penès quam suprema illa Authoritas residet, non aliam esse quàm Rom. ut ita sedeant in propria causa Judices, cùm tamen de hoc ipso tota lis nostra sit, & constanter à nobis semper negatum sit, posse eam Ecclesiam Christi veram vocari, quæ doctrinam Christi non habet, qualiacunque obtendantur ejus alia prrvilegia. Tertò supponitur insuper, fideles posse & debere in authoritate illa suprema acquiescere, non inquirentes ulteriùs in ejus fidem & doctrinam. Verùm quis nescit hoc etiam esse πρῶτον ipsorum ψεῦδος & fidem illam cæcam & implicitam Carbonarii pridem profligatam, ut Scripturæ adversam, & conditioni fidelium injuriam; Nam si sine ulteriori examine doctrinæ fideles sese authoritati Ecclesiæ subjicere tenentur,

Cur

Cur Isaias *ad Legem & Testimonium* fideles amandat cap. 8. 20. ut fal- DISPUT. IV.
sitatem ariolorum cum veritate Oraculorum cœlestium conferant? Cur *Isa.* 8. 20.
Christus Judæos ad Scripturas investigandas revocat, Joh. 5. 39. ut de veritate Vocationis & Doctrinæ suæ persuaderentur? Cur Beroënses authoritati Pauli non acquiescunt, sed sermones ejus cum Scripturis conferunt, ut viderent an res ita se haberent? Act. 17. 11. Cur Paulus provocat ad fidelium Judicium, *Judicate vos ipsi quod dico?* 1. Cor. 10. 15. Cur Johannes vult explorari spiritus, an sint ex Deo? 1. Johan. 4. 1. Frustrà sanè & absque ratione, si via ista Authoritatis sufficit ad fidem stabiliendam. Sed alia est mens fidelium, ut enim sunt oves Christi λογικαὶ, non bruto & cæco debent ferri instinctu ad id omne recipiendum quod obtruditur, sed ut fide suâ vivere debent, ita lumine Spiritûs pollent, ut omnia dijudicent, 1. Cor. 2. 15. & cibos salutares à venenatis, aquas corruptas à puris, & Verbum Dei à traditionibus hominum secernant. Non quòd *Judicium decisionis* ipsis tribuamus, quod eorum est, qui publicâ authoritate sunt instructi, sed quòd *Judicium privatæ discretionis* illis ex dono fidei competat.

Joan. 5. 39. *Act.* 17. 11. 1. *Cor.* 10. 15. 1. *Joan.* 4. 1. 1. *Cor.* 2, 15.

VIII. Sed non in eo tantùm commenti istius absurditas patet, quòd gratis supponat ea, quæ in controversiam veniunt; Ex eo etiam non obscurè colligitur, quòd dum compendiosissimam viam se putat Author invenisse, non aliam intricatiorem & magis difficilem, ne dicam planè impossibilem obtrudere potuit. Nam cùm Via Authoritatis necessariò supponat, nobis debere esse persuasum, Authoritatem talem esse legitimam & supremam, veræ Ecclesiæ, non falsæ, ut aliquem apud nos obtineat locum, debet mens nostra in eam inquisitionem primò incumbere, ut hoc habeat perspectum, hoc autem intricatissimum & difficillimum esse nemo potest diffiteri, qui noverit Pontificios veritatem Ecclesiæ ab Antiquitate & Successione non interruptà personarum metiri, quod non modò accuratam historiæ omnium seculorum à Christo nato notitiam postulat, sed & tot difficultatibus involvitur, ut mens nihil certi inveniat, ubi tutò quiescere possit. Adde quòd cùm tota authoritas Ecclesiæ Verbo ipso nitatur, ut ipse Author agnoscit p. 16. dum eam à Scriptura arcessit; Quis non videt primò veritatem & αὐθεντίαν Verbi tenendam esse, antequam de authoritate Ecclesiæ persuadeamur, & sic viam discussionis semper præmittendam esse, viæ authoritatis? Atque eò magis hoc necessarium est, quòd cùm nemo diffiteri possit Verbum esse Ecclesiæ fundamentum, à quo formam suam & esse specificum obtinet Eph. 2. 20. ordo naturalis postulat, ut de Doctrina primò inquiramus, quàm de Ecclesia, cùm non aliud certius Ecclesiæ γνώρισμα peti possit, quàm à doctrina quam profitetur. Hoc vidit

Disput. IV. *Hieronymus* in Pſ. 133. *Eccleſia ibi eſt, ubi fides vera eſt*; Sed *Auguſtinus* inprimis, qui paſſim adversùs Donatiſtas diſputans, Eccleſiam non aliunde quàm ex Scriptura cognoſci poſſe non ſemel profitetur, lib. de Unitate Eccleſiæ c. 11. *Inter nos & Donatiſtas quæſtio eſt ubi ſit Eccleſia, quid ergo facturi ſumus, in verbis noſtris quæſituri, an in verbis Capitis ſui Domini Jeſu Chriſti, puto, quòd in illius verbis potiùs quærere debemus, qui Veritas eſt & optimè novit Corpus ſuum*, & cap. 3. *Non audiamus hæc dico, ſed audiamus hæc dicit Dominus, ſunt certè Libri Dominici, quorum authoritati utrique credimus, utrique ſervimus, ibi quæramus Eccleſiam, ibi diſcutiamus cauſam noſtram*, & paulò pòſt, *in Scripturis Canonicis quæramus Eccleſiam*, c. 16. *utrùm iſti Eccleſiam teneant non niſi Divinarum Scripturarum Canonicis Libris oſtendant.*

IX. Neque hîc reponendum cum Authore, Capite 14. *Viam diſcuſſionis* longam eſſe, & difficilem, quæ accuratam omnium controverſiarum diſquiſitionem & examen, & linguarum originalium cognitionem poſtulat, quamque ideo pauciſſimi poſſunt inſiſtere. Sed *Viam authoritatis* brevem & expeditam, quæ omnibus etiam maximè rudibus & imperitis patet. Nam ſi bene calculos ponimus, contraria hîc eſſe omnia, & nihil facilius & tutius noſtrâ, nihil verò periculoſius & impeditius eâ, quam Adverſarius ſequitur viâ, nullo negotio deprehendemus. Ut enim de noſtrâ dicamus primùm, falsò ſupponit Author à ſingulis fidelibus controverſiarum omnium examen vel linguarum originalium notitiam requiri, ut perſuadeantur de fidei veritate. Cùm enim Scriptura perſpicua ſit in rebus ad ſalutem neceſſariis, & poſſit ab unoquoque fideli, qui oculos mentis illuſtratos habet, & legi cum ſtudio, & intelligi cum fructu, quid obſtat quominus ad eam normam componentes præcipuas, quæ inter Nos & Adverſarios agitantur, controverſias, dijudicent facilè à quorum partibus ſtet Scriptura? v. g. Quæritur inter nos, An Sancti ſint invocandi, & an Imaginibus cultus aliquis ſit exhibendus? Si Scripturam conſulimus, facilè tota lis componetur, quando non ſemel Deum ſolum adorandum &
Pſ. 50. 12. invocandum præſcribit Pſal. 50. 12. Matt. 4. 10. Iſa. 42. 8. & in Lege
Matt. 4. 10. expreſsè omnem Imaginum cultum prohibet Exod. 20. Quæritur, An præter Sacrificium Chriſti, neceſſarium adhuc ſit Sacrificium Miſſaticum? Quid facilius erit fideli, quàm ex Scripturâ reſpondere, non modò inutile, ſed & injurium Chriſto eſſe aliud omne ſacrificium ἱλαστικὸν? ſiquidem Chriſtus *unicâ oblatione* ἐφάπαξ factâ ſanctificatos perfectè conſum-
Heb. 9. 28. mavit, & peccata omnia eorum expiavit Heb. 9. 28. & 10. 12. 14. Quæritur de Juſtificatione noſtrâ, An ſit ex operibus, An ex fide? Sed uno verbo res expeditur, ſi Paulum audias, qui toties fidei juſtificationem tribuit & operibus denegat, Rom. 3. 27. Galat. 2. 16. Quæritur, An opera merean-

mereantur, vel ex condigno vel ex congruo? Quid opus magnâ disquisitione post verba Pauli, *Si ex gratia, non ex operibus, alias gratia non est amplius gratia*, &c. Rom. 11. 6. & alibi *donum Dei vita æterna* Rom. 6. 23 *&c.* Quæritur de Communione sub utraque specie, Quis locus ambigendi post vocem Christi, *Bibite ex hoc omnes*? Quæritur de Viribus liberi arbitrii, An supersint adhuc quædam in homine post peccatum, quibus se præparet ad gratiam? Sed verbo Paulus rem expedit, quum nos mortuos in peccatis vocat, Eph. 2. 1. qui ne cogitare quidem quicquam boni possumus 2. Cor. 3. 5. Ita si per alia Controversiarum capita, quæ fundamentum fidei spectant, ire volumus, facile demonstrari posset, ea ita clarè proponi, ut nullo negotio à fideli agnosci queat veritas, nihil ut opus sit vel linguas originales consulere, vel operosam de Scripturæ integritate, & de Libris Canonicis quæstionem discutere; Cum in hoc saltem negotio consensus sit inter Nos & Adversarios, Libros ex quibus similia loca petimus esse Canonicos, & nullam hìc inter fontes & versiones quibus utimur esse discrepantiam. Verùm si de *Via authoritatis* loquimur, quid difficilius & magis intricatum occurrere potest? quando nemo illi se subjicere potest, qui non habeat perspectum eam legitimam esse & in Verbo fundatam; & Ecclesiam, quæ illâ gloriatur, veram; quod non modo ipsius Scripturæ, sed & totius Antiquitatis, ex hypothesi Adversariorum, discussionem & cognitionem postulat, atque ita non compendiosam, sed longissimam omnium viam præscribit.

DISPUT. IV.

Rom. 11. 6.

Rom. 6. 23.

X. Sed si in hoc Capite fraudulenter agit Author, ut simplicioribus imponat; Non æquiorem se præbet in altero, quod tanto apparatu urget, dum *Præjudicia* varia conquirit, quibus Religionis nostræ innocentiam, si potest, obruat, quod non modo à justitia, sed & à sinceritate alienissimum est; Nam si ipsi Philosophi præjudiciis ante omnia liberandam esse mentem sanciunt, ut clara rei cognitio habeatur, & de ea judicium rectum & sanum ferri queat, Quis credat in Religionis delectu, quæ res omnium est maxima & gravissima, præjudiciis agendum esse, potiùs quâm rationibus ab ipsius rei naturâ petitis? cùm istæ argumenta necessaria certa nobis suppeditent, quibus mens tutò possit acquiescere; illa verò tantùm topica & probabilia, quorum non alia vis est, quàm causæ, propter quam afferuntur, gratiam aliquam conciliare, adversam verò suspectam & exosam reddere: Quis verò nescit causas magis speciosas non semper esse meliores? & hanc esse Veritatis sortem, ut non raro præconceptis opinionibus obscuretur & opprimatur? Maxime si, quod intendit Author, ex præjudiciis de Causæ veritate fieret judicium, & inauditi, qui eam sustinent, condemnarentur; quô quid iniquius dari possit, vix dici potest. Nam si in foro civili inauditus nemo damnatur, quantacunque

In Religione non agendum est per Præjudicia.

Disput. IV. que sint adversùs ipsum præjudicia, quæ malùm iniquitas est, ut causam dicere prohibeamur, & vel ex solo nomine inauditi condemnemur? Gravissima nobis intentatur accusatio Schismatis, quòd ab Ecclesia secessionem fecerimus; Nec minus crimen ἀποςασίας à nobis Adversariis impingitur, quòd à veritate Christi defecerint: Quis tandem potest esse legitimus modus componendæ istius litis momentosissimæ? nisi ut utraque pars audiatur, vel ad sustinendam accusationem, vel ad sui defensionem: hoc tamen non potest ferre Author, qui nullum non movet lapidem, ut nos etiam inauditos præjudiciis obruat; & indignos ostendat quorum ulla habeatur ratio, vel ad purgandum crimen nobis impactum, vel ad accusationis capita probanda. Utrùm innocentia, an mala conscientia postulat ne accusatio audiatur, neve defensioni detur locus? An Veritas lucem fugit & tenebras quærit? imò omnibus se conspiciendam præbet, & nihil impensiùs optat quàm videri, quia novit se non posse videri quin diligatur. Erroris est & malæ fidei, se in tenebras abdere, nec Adversarii vel accusationem vel purgationem audire velle, ne hinc accusationis veritas, inde verò defensionis pateat innocentia.

XI. Sic equidem Ethnicos olim cum Christianis egisse legimus, ut vel ex solo nominis præjudicio inauditos damnarent, quod *Tertullianus* Apol. c. 1. & 2. gravissimè in ipsis perstringit. *Respondendi, altercandi facultas aliis patet, quando nec licet indefensos & inauditos damnari; sed Christianis solis nihil permittitur loqui, quod causam purget, quod veritatem defendat, quod judicem non faciat injustum, sed illud solum expectatur quod odio publico necessarium est, confessio nominis, & non examinatio criminis.* Et ibidem, *malunt nescire, quia jam oderunt, adeò quod nesciunt præjudicant id esse, quod si sciant odisse non poterant.* Quid verò hîc veritas? *nihil de sua causa deprecatur*, inquit c. 1. *quia nec de conditione miratur, scit se peregrinam in terris agere, intra extraneos facilè inimicos invenire. Cæterum genus, spem, sedem, gratiam in cœlis habere, unum gestit interdum ne ignorata damnetur, Quid hîc deperit legibus in regno suo dominantibus, si audiatur? An hoc magis gloriabitur potestas earum, quô etiam inauditam damnabunt veritatem? Cæterùm inauditam si damnent, præter invidiam iniquitatis, etiam suspicionem merebuntur alicujus conscientiæ, nolentes audire, quod auditum damnare non possent.* Quis verò dixerit Christianos cum Christianis adeò injustam agendi rationem sequi, ut ex præconceptis opinionibus sine ulteriori Doctrinæ examine damnare eos sustineant; Vix hoc in animum suum inducere quis potuisset, præsertim de iis qui hactenus moderatiores cæteris videri voluerunt, nisi expresse hoc non semel Author repetiisset.

XII.

XII. Quòd si in *Præjudiciorum* istorum, quæ tanto cum apparatu urgentur, Examen descendere vellemus, quàm facilè demonstrari posset, ea vel falsissima esse, & per meram calumniam nobis afficta, vel si quid veritatis habent, ad causæ momentum non pertinere. Nam quod de *Vocationis defectu* dicitur, suo loco, cum bono Deo, à vero procul esse ostendemus. Si verò *dissidium* aliquod *inter Nos & Lutheranos* ortum est. Si *bella & tumultus* occasione Reformationis variis in locis nati sunt, quod Adversariorum furori, non ipsi Religioni tribuendum est. Si *Reformatores* humani aliquid sunt passi, ut ab ipsis humani nihil alienum fuit, (quamvis ea quæ ipsis impinguntur crimina, jam sæpius à Nostris nullum nisi in Calumniatorum mentibus fundamentum habere demonstratum sit) quid hæc omnia ad causam nostram pertinent? An propterea certò concludi potest, vel falsam esse quam prædicamus Doctrinam, vel veram quâ gloriantur ipsi Ecclesiam? Unum, fateor, ab Authore præjudicium affertur, quod si verum esset, causam non dicimus, quin meritò rei peragamur: Quum *Schismaticos* nos esse pertendit, quòd ab Ecclesia Secessionem fecerimus cap. 7. Hactenus sanè non recusamus herbam porrigere, & crimen fateri, si verum sit nos à vera Ecclesia secessisse, cùm extra eam non detur salus. Sed si Ecclesiam impuram & idololatricam reliquimus, ut in vera maneremus, si Papatum tantùm & errores ejus abjecimus, ne participes peccatorum ejus, consortes essemus pœnarum. An vitio nobis verti debet, quòd saluti nostræ prospectum voluerimus, & voci divinæ morem gesserimus? Hoc verò est quod inter Nos quæritur, ad quod unum Controversiæ nostræ omnes revocandæ essent, si candidè agere vellent Adversarii. Nam si evincere possunt, se doctrinam Christi puram & intemeratam semper servâsse & etiamnum servare, nullámque nisi Christi vocem apud se audiri, agnoscimus ultrò, veræ Ecclesiæ nomine posse ipsos gloriari, & non nisi injustè ab illis secedere quemquam posse. Sed si ex adverso demonstramus clarissimè ipsos à Christo defecisse, cur ægrè ferunt nos ab ipsis secedere velle, ut Christo Capiti & Sponso nostro indivulsè adhæreamus? DISPUT. IV.

XIII. Scio hîc Authorem reponere c. 7. licèt hoc daretur, Ecclesiam Romanam & erroneam & impuram fuisse, non necesse tamen fuisse propterea ab ea recedere, suffecisse *secessionem negativam*, ut abstineremus à cultu, quem idololatricum credebamus; sed non necessariam fuisse *secessionem positivam*, quæ novam Ecclesiam novumque Ministerium sine vocatione institueret. Verùm in eo graviter fallitur, & fallit Adversarius, quasi sola secessio negativa potuerit hîc sufficere. Nam cùm Deus nobis colendus sit non *negativè* tantùm, abstinendo à falso cultu, sed & *positivè*, verum cultum ab ipso præscriptum illi exhibendo, nec cultus debeat tantùm

internus

Disput. IV. *internus* esse, sed & *externus*, ut eum glorificemus & animo & corpore 1. Cor. 6. 20. ut utriusque & Creator & Redemptor est, quis non videt impossibile nobis fuisse hoc defungi officio in Ecclesiæ Romanæ communione manentibus? maximè ex quo Romana Ecclesia sub anathematis pœna, non vult modò credi quod docet, sed & præstari quæ jubet. Fateor olim Patrum nostrorum temporibus ante Reformationem, quosdam primâ illa secessione contentos fuisse; tum quia nondum cogebantur sub Anathematis pœna subscribere omnibus erroribus Papalibus, tum quia nulla dum patebat ad egrediendum via. Sed postquam erectum fuit vexillum Euangelii variis in locis, & populus ad libertatem vocatus, postquam patuit latissima ad exeundum porta, & Roma ipsa toties de Reformatione interpellata, non modò errores & abominationes suas non abjecit, sed auxit, & jugum tyrannidis non uno modo aggravavit, ferro flammaque in nos sæviendo: Nonne ingratissimi fuissemus mortalium, nisi hoc Dei beneficium nobis oblatum amplexi fuissemus, & Romam nos fugantem Anathematismis, Excommunicationibus, & persecutionibus suis fugissemus, ut Deum alibi possemus purè ut jubet colere, & sic saluti nostræ prospicere?

1. Cor. 6. 20.

XIV. Atque ex his, ut è diverticulo redeamus in viam, nisi fallor, facilè colligitur necessariam fuisse Secessionem nostram, & vanum esse & impossibilem, qui urgetur à variis cum Pontificiis Syncretismum, nec alium finem habere, qualiscunque obtendatur prætextus, quàm ut Nos antiquo servitutis jugo subjiciat, & Romæ mancipia reddat. Nam cùm pertendamus errores, quos Ecclesia Romana fovet quamplurimos, non esse leves & minoris momenti, circa quos potest tolerantia inter dissentientes locum habere Philip. 3. 15. sed gravissimos & capitales, qui fundamentum ipsum Veritatis & Salutis petunt, nemo non videt necessariò nobis ab ea secedendum fuisse, si saluti nostræ prospectum vellemus, ex præ-
2. Cor. 6. 17. scripto Apostoli 2. Cor. 6. 17. *Exite è medio ipsorum & separate vos, immundum ne attingite, & ego recipiam vos*, & ex mandato Dei Apocal. 18. 4. *Exi Babylone, popule mi:* Et reditum ad eam non modò difficilem, sed & planè impossibilem esse, nisi ipsa, abjectis erroribus, & superstitionibus impuris, quibus à puriori doctrina defecit, in gratiam cum Christo redeat, & Religionem Christianam pristino Apostolicorum temporum nitori restituat.

XV. Hoc autem non sine ratione à Nobis asseri, & jam antè in Disputationibus præcedentibus luculenter demonstravimus, & ulteriùs adhuc demonstraturi sumus. Cùm enim ad tria potissimùm Capita corruptelæ omnes Ecclesiæ Romanæ referri possint, *Hæresim* in doctrina, *Idololatriam* in cultu, & *Tyrannidem* in regimine: De hæresibus diximus jam Disputatione primâ. De Idololatriâ etiam in sequentibus verba facere cœpimus. Verùm quia tanti momenti res est,

est, ut vel ex hoc uno articulo, licèt in cæteris omnibus consensus esset, Secessionis nostræ necessitas, & Syncretismi ἀδυναμία penderet, paulò fusiùs de eo dicendum, ut constet verissimè idololatriam à nobis ipsis impingi, & quicquid comminiscantur ad diluendum hoc crimen, non posse eos purgare. DISPUT. IV.

XVI. Cùm verò duplex Idololatria distinguatur vulgò, alia respectu *Objecti*, quum aliud quid præter Deum colitur; Alia respectu *Modi*, quum verus Deus quidem, sed alio, quàm quo præscribit modo, colitur. De primâ jam diximus, & demonstratum dedimus, Ecclesiam Romanam respectu cultûs quem defert Angelis, Sanctis demortuis, Pontifici pani Eucharistico, & Cruci, non posse ab idololatria liberari. Nunc ad aliud Caput deveniendum, quod εἰκονολατρείαν spectat, ex quo constare poterit hâc etiam ratione ream meritò à nobis peragi. Ne verò queri possint, quicquam à nobis ipsis impingi præter ipsorum mentem, ostendemus, Primò nihil à nobis falsò ipsis affingi, & imponi, quod monumentis authenticis & ipsâ praxi apud ipsos receptâ liquidò non constet. Deinde vanitatem demonstrabimus subterfugiorum, & subtilium distinctionum, quas propudio suo velando vel excusando obtendunt.

XVII. In Ecclesia Romana vigere εἰκονολατρείαν, quicquid privati quidam Doctores protestentur, ut turpitudinem hanc à se amoliantur, vel subdolè dissimulent, multa probant. Primò Concilii II. Nicæni inter Oecumenica à Pontificiis relati, sanctio: quod ab *Irene* Leonis IV. viduâ, & Constantino ejus filio, adversùs Synodum Constantinopolitanam anno 754. sub Constantino antea congregatam, in qua Imaginum cultus damnatus fuerat; primò Constantinopoli indictum, mox Nicæam translatum fuit; In quo decretum, referente Zonara, τὰς σεπτὰς εἰκόνας προσκυνεῖσθαι καὶ σέβεσθαι *venerabiles imagines adorandas & colendas esse.* Sic scilicet ambitiosissima fœmina Imaginum cultrix, promovendæ idololatriæ, simul & asserendo sibi imperio ex devinctis sibi idololatris, non aliud medium aptius invenit, quàm indictionem Synodi, in quâ ut faciliùs voti compos fieret, *Tarasium* Laïcum Secretarium sibi addictissimum & magnum Iconolatram, in locum *Pauli* Patriarchæ insignis Præsulis Iconomachi, substituit. Fateor huic Pseudosynodo masculè se opposuisse *Carolum Magnum* in Occidente, tum in *Capitulari* suo, quod triennio pòst quatuor libris adornavit, ubi nervosè & solidè refellit quæcunque à Nicænis Patribus ad Cultum Imaginum adducta erant. Quod tantopere urit Adversarios, ut ausi sint illud in crimen falsi accersere, tanquam scriptum aliquod ὑποβολιμαῖον ab aliquo Nostratium obtrusum; Verùm impudentem calumniam Viri docti jam diu detexerunt, indicato simul & evicto editore Pontificio *Johanne Tilleto Episcopo Meldensi.* Tum etiam in Concilio Francof. 300. Episcoporum, quod congregavit an. 794. in

quo Patres Synodi Nicænæ quoad cultum Imaginum expreſsè damnant, & ſolius Dei adorationem ſanciunt: Quod confirmatum fuit in Synodo Pariſienſi ſub Ludovico Pio Caroli M. filio, anno 825. cui aſſenſum præbuerunt *Jonas Aurelianenſis Epiſcopus*, *Agobardus*, *Walafridus Strabo*, *Hincmarus Rhemenſis Epiſcopus*, aliique plures. Sed hæc omnia non obſtiterunt, quo minus Eccleſia Romana Synodum Pſeudo-Nicænam receperit, & Concilium Tridentinum poſtea eam approbaverit & confirmaverit.

XVIII. II. *Concilium Conſtantinopolitanum IV.* anno 869. quod cenſetur à Romanis Oecum. VIII. In quo Adrianus II. cultum Imaginum curavit denuò approbari, & reſtitui. Memoranda imprimis ſunt, quæ Canone III. extant verba, *Sacram Imaginem Domini noſtri Jeſu Chriſti adorari decrevimus æquo honore cum libro ſanctorum Euangeliorum.* Paulò pòſt imprecatio concipitur in eum, qui non adorat imaginem Chriſti, *Qui non adorat Imaginem Chriſti Salvatoris, non videat faciem Chriſti in ſecundo ejus adventu*, & ibidem, *Veneramur & adoramus Imaginem Matris ipſius impollutæ, & S. Angelorum & omnium Sanctorum, qui aliter ſanciunt, ſint Anathema.* III. *Concilium Tridentinum*, quamvis enim inſtar Apollinis λοξίȣ, hîc, ut alibi ambiguis & obliquis ſtuduerit in hoc articulo verbis, ut utramque diſſentientium opinionem, tam eorum qui tantùm relativum cultum urgebant, quàm eorum, qui adorationem objectivam ad Imagines ipſas directam tuebantur. Canon tamen, quem de honore, & veneratione Imaginum Seſſio. XXV. edidit, exertè ut jam dixi, confirmando Concilium Nicænum II. cujus Decretum profitetur ſe amplecti, ſatis teſtatur non aliam fuiſſe ipſi ſententiam, *Imagines Chriſti, Deiparæ Virginis, & aliorum Sanctorum in Templis præſertim habendas, & retinendas, eiſque debitum honorem, & venerationem impertiendam, non quòd credatur ineſſe aliqua in iis divinitas*, &c. *Sed quoniam honos qui eis exhibetur refertur ad prototypa quæ illæ repræſentant, ut per imagines quas oſculamur, & coram quibus caput aperimus Chriſtum adoremus, & Sanctos quorum illæ ſimilitudinem gerunt veneremur; Id quod Conciliorum, præſertim verò ſecundæ Nicænæ Synodæ Decretis contra oppugnatores Imaginum eſt ſancitum.* IV. *Thomas*, qui cultum latriæ ligno Crucis deberi ex celebri hymno, qui Sabbatho ante Dominicam paſſionis cantillatur, probat p. 3. q. 25. art. 4. quod confirmatur ex *Breviariis* & *Miſſalibus*, quæ hunc cultum paſſim præſcribunt: Ubi non omittendum quod in magno die Veneris præſtari ſolet, quod infamen hanc εἰκονολατρείαν clariſſimè demonſtrat; Dum Sacerdos Crucem velatam è manu Diaconi accipiens, eandemque paulatim detegens, ſic effatur: *Ecce lignum Crucis*, & choro accinente & reſpondente, *Venite adoremus*, confeſtim quotquot ibi adſunt in genua proſternuntur, donec planè denudata & ad

locum

locum certum prope altare delata, Sacerdos cum reliquâ turbâ populi, *flexis genubus, trina vice adorant Crucem*, ut loquitur Missale. Memorabilis est consecratio Imaginis B. Virginis in Cæremoniali Rom. ita sonans. *Sanctifica Deus hanc formulam B. Virginis, ut tuis fidelibus salutaris auxilii opem ferat, tonitrua aut fulmina, si invaluerint nocentia, celeriùs expellantur, pluviarum quoque inundatio, aut civilium bellorum commotio, seu Paganorum devastatio, ad præsentiam ejus comprimantur:* Eadem est ratio consecrationis *Agni Dei*, quæ ibidem legitur, *Sicut Agnus innocens J. Christus in ara crucis immolatus protoplastum nostrum de diabolica potestate eripuit: Sic isti Agni immaculati virtutem istam accipiant, quos consecrandos offerimus in conspectu divinæ Majestatis. Tu eis benedicere, sanctificare & consecrare digneris, ut tuâ largâ benedictione sanctificati eandem virtutem accipiant, contra omnes diabolicas versutias, & fraudes maligni Spiritûs, ut illas devotè super se ferentibus nulla tempestas eisdem prævaleat, nulla adversitas dominetur, nulla aëris pestilens, nulla aëris corruptio, nullus morbus caducus, nulla maris procella, nullum incendium, neque ulla iniquitas dominentur iis* &c. Nec obscurum est, vulgò tanquam præsentissimum adversùs varia mala remedium eos gestari.

XIX. Quamvis verò multiplex sit dissensus inter Doctores de *modo adorationis, & cultûs Imaginum*, & Babelis istius mysticæ operarii diversis magis linguis loquantur, quàm priscæ Babelis ædificatores; Quorum dissidia nostrum non est nunc referre vel expendere, dum alii volunt Imagines adorari per se & propriè, ut terminent ipsam adorationem; Alii tantùm analogicè & reductivè ob exemplar & prototypum; Alii adorari cultu diverso, & inferiori à cultu Prototypi, Alii eodem, ut Trinitatis quidem Imagines latriâ, Sanctorum duliâ, B. Virginis hyperduliâ colantur, quæ receptissima est apud Adversarios sententia, pro quâ *Bellarminus* lib. 2. c. 20. citat totam ferè Scholasticorum familiam, *Alexandrum, Thomam, Cajetanum, Bonaventuram, Marsilium, Almaynum, Carthusianum, Capreolum*, & alios plures; Certum est tamen in eo omnes convenire, quòd adorandæ sint Imagines: Et hoc ipsum, si nihil aliud evinceret, quotidiana praxis apud ipsos recepta satis comprobaret. Quis enim nescit cultum & venerationem, quæ illis passim exhibetur? Dum populus coram Imaginibus procumbit adorabundus; Dum easdem osculatur, illi thura adolet, & Templa erigit, illas solemni & religiosâ Processionum pompâ circumferre solet, & coram iis circumlatis, in genua subsidere.

XX. Ad hunc Errorem jugulandum possent afferri omnia illa Scripturæ loca, quæ in Religionis negotio vetant Imagines non modo adorare, sed & facere & habere. Sed sola Dei Lex nobis est

Disput. IV.

Exod. 20. 4.

instar omnium, quæ disertissimè loquitur Præcepto secundo Exod. 20. 4. *Non facies tibi sculptile, neque ullam similitudinem eorum quæ sunt in Cœlo desuper, & quæ in terra deorsum, & quæ in aquis sub terra, non adorabis ea, neque coles*, cui respondent verba Levit. 26. 1. *Non facietis vobis Idolum neque sculptile, neque vobis erigetis Statuam, vel lapidem figuratum in terra vestrâ, ut prosternatis vos ante eum.* Ubi clarum est summum Legislatorem, qui in primo mandato *Cultûs objectum* sanciverat, ut nullus præter Deum solum adoraretur; in hoc *modum Cultûs ipsius* præscribere, ne scilicet colatur in imagine vel similitudine ulla, ideoque duo vetat, imagines facere, & factas colere vel adorare: Quia verò sub variis imaginibus solebant Gentiles Numen repræsentare, modò rerum terrenarum, modò etiam aquatilium, omnes quæcunque tandem illæ sint prohibet, ne quis putet unam magis quàm alteram Deo convenire. Quàm malè habeat Pontificios istud mandatum, vel ex hoc uno colligi potest, quod commodiorem non putârint viam elabendi dari posse, quàm si totum sacrilegâ audaciâ expungerent, tertium loco secundi reponentes, & decimum de concupiscentia in duo perperam dispescentes, ut factum in Breviariis, Officiis, horisque precatoriis, quæ populi manibus teruntur, in quibus Legis hæc verba non leguntur, quod utique nunquam ausi fuissent, nisi præceptum hoc sibi vehementer adversari cognovissent.

XXI. Quia verò non possunt verba ipsa è Lege delere, varia captare solent effugia, quibus teli istius vim quacunque ratione declinare conantur. Primò non pauci facilè se expedire posse putant, negando ullum à se cultum Imaginibus deferri, neque in Templis, vel uspiam alibi proponi ad cultum, sed ad historiam tantùm & monumentum rerum præteritarum, adeoque non adorari ipsam imaginem, sed tantùm coram imagine colendum esse ipsum exemplar, quò pertinet Distichum relatum Sabellico:

Nam Deus est quod imago docet, sed non Deus ipsa,
Hanc videas, sed mente colas quod cernis in ipsa.

Hanc fuisse sententiam *Gregorii Magni* patet ex epistola ad Serenum Massiliensem Episcopum, qui Imagines in Ecclesia confregerat, eò quòd quosdam eas adorare conspexisset, ubi laudat eum quòd cultum damnaverit, sed reprehendit quòd Imagines fregerit, l. 9. ep. 9. *Quòd ea adorari vetuisses omnino laudavimus, fregisse vero reprehendimus, aliud est picturam adorare, aliud per picturæ historiam, quid sit adorandum addiscere.* Eadem fuit mens *Durandi in* 3. sent. distin. 9. q. 2. *Gersonis*, *Holchoti* & aliorum: Sic moderatiores ex Pontificiis negant à se coli, & adorari Imagines,

ſed tantùm exemplar quod repræſentant. Crediderim ego erubeſcere eorum Doctores apud Diſcipulos, nec audere profiteri id quod in Scriptis non verentur aſſerere; & hoc *Bellarm.* non obſcurè inſinuat, quum agnoſcit poſſe imagines adorari cultu latriæ, modò ſit cultus latriæ per accidens, & improprius; Sed idem in modo loquendi non vult efferri in vulgus & in concione ad populum lib. 2. c. 22. Nempe ſic loqui amant quos pudet ſuæ ſententiæ: At vir bonus nunquam abſcondet mentem ſuam, vel erubeſcet vera loqui, maximè quum agitur de informandis fidelibus, in iis, quæ ad cultum Dei pertinent, alias nefas eſſet dicere quod facere tamen licebit. Verùm ut mittamus nunc quod iſta ſententia de Imaginibus retinendis habet ſaltem ad uſum hiſtoricum, non modò ſine Dei Verbo, ſed & contra ipſum Legis præceptum, Contra praxim Veteris Eccleſiæ, ut fusè docet *Caſſander* Conſul. art. 21. Contra Antiquorum Conciliorum decreta, *Elibertini* nominatim Can. 36. *Placuit picturas in Eccleſia eſſe non debere, ne quod colitur, aut adoratur, in parietibus depingatur*: Certum eſt, utut placeat nonnullis apud Pontificios, non eſſe tamen communem & receptam in Eccl. Romanâ, quod non modo patet ex Bellarmino & aliis Scholaſticis, qui eam conſtanter rejiciunt, tanquam temerariam & hæreticam, adeò ut Baronius inſaniiſſe eos dicat qui ſic cenſuerunt. ad a. 794. & Sirmundus to. 2. Conci. Galli. vocet hanc *hæreſim Gallorum*. Sed præcipuè ex Canone Concilii Tridentini ſuprà citato, qui cultum Imaginum expreſsè ſancit. Ne jam de praxi loquar; quam nemo, niſi cui periit frons, poteſt aſſerere eſſe immunem ab Imaginum cultu. DISPUT. IV.

XXII. Miſsâ ergo hac Exceptione, quam falſo niti fundamento oculatiores ſatis cernunt, ad ſecundam pergimus, quæ ab aliis obtenditur. *Præceptum* ſcilicet de Imaginibus non colendis eſſe *poſitivum*, non *naturale*, Legem quippe poſitam eſſe ad tempus Judæis ad idololatriam pronis, quibus Deus anſam Idololatriæ Gentium, cum quibus habitabant, imitandæ amputare volebat, non item nobis Chriſtianis. Sic *Vaſquezius*, *Lorinus*, & poſt eos *Hugo Grotius* papizans. Sed hoc eſt deſperatæ cauſæ argumentum, cui opponimus; Primò communem inter Primarios Doctores Pontificios ſententiam, quâ ſtatuunt omnia præcepta Decalogi eſſe juris moralis perpetui & indiſpenſabilis. Secundo, ſi eſſet præceptum merè poſitivum, oſtendi deberet illud abrogatum fuiſſe ſub Novo Teſtamento; Sed tantùm abeſt ut illius mutationis vel tenuiſſimum extet veſtigium, ut multa occurrant quæ illius perpetuitatem probent, quando non ſemel ab Apoſtolis repetitum eſt, & Eccleſiis Gentilium datum Act. 15. 20. 1 Cor. 10. 7. 1. Joan. 5. 20. & alibi ſæpius. Tertiò, tantum abeſt ut Judæos ſolos lex illa obligâſſe cenſenda ſit, ut ex Paganis prudentiſſimi quique faſſi ſint

cultum, qui Numini per Imagines exhibetur, minùs castum esse, & *primos, qui simulachra Deo posuerunt, Civitatibus suis & metum dempsisse, & errorem addidisse*, ut habet *Varro* apud Augustin. lib. 4. de Civit. Dei cap. 31. Sic Romæ olim Templa simulachris caruisse per annos 170. *Varro* ibidem docet, & apud *Clementem Alexandr.* in Protreptico videre est, Lycurgum Spartiatis prohibuisse imagines notat *Alexan. ab Alexan.* lib. 2. cap. 22. & Persas ac Lydios imaginibus caruisse observat *Origenes* lib. 8. contra Celsum; Unde Gentiles redarguit Paulus, qui Imaginibus utebantur contra τὸ γνωστὸν τοῦ θεοῦ Rom. 1. Act. 14. & 17. Cum ergo præceptum hoc lumine naturæ notum sit, ex eo liquet non esse Cæremoniale, sed Morale. Quartò denique, ratio addita ipsi præcepto hoc evincit, cùm enim sit moralis & perpetua, petita à Majestate immensa & invisibili Dei Deuter. 4. 16. Isa. 40. 18. Act. 17. 29. Cui talis cultus nequaquam convenit Joan. 4. 24. Rom. 1. 23. Et ipsum morale debet esse & perpetuum, quod non minùs Christianos quàm Judæos spectat. Imò tantò propiùs illos, quò purior & magis abstractus à rebus corporeis & sensibilibus debet esse sub Evangelio cultus noster, & remotior ab Ethnicorum ritibus, ne idololatriam paganam per Evangelium profligatam per politicum revocare videamur. *Non est dubium*, inquit Lact. lib. 2. cap. 18. *quin Religio nulla sit, ubicunque simulachrum est.*

XXIII. III. Exceptio communior est Legem prohibuisse *Idola*, sed non *Imagines*. *Idola* esse rerum non existentium, qualia erant sola Gentium Numina; Imagines verò rerum existentium, sic *Bellarminus* & *Vasquez.* &c. Sed futilissima tamen est, licèt à plerisque vulgò afferatur, responsio. Nam quod obtruditur discrimen inter *Idolum & Imaginem* vanum est & fictitium, sive *nomenclatio* rei, sive *natura & usus* attendatur. Et ad nomenclationem quidem quod attinet, nec apud Hebræos, nec apud Græcos, nec apud Latinos discrimen tale occurrit? Nam voces פסל תמונה quæ occurrunt in hoc mandato, promiscuè de quavis effigie sculpta, vel Imagine seu similitudine usurpantur, Chaldæ. reddit per צלם & דמו quod non potest aliter verti quàm per *Imaginem & Similitudinem*. LXX. modo vertunt פסל per εἴδωλον ut hic, modo per γλυπτὸν ut Lev. 16. & Deut. 5. 8. per γλυπτὸν ὁμοίωμα Deut. 4. 16. modò etiam per εἰκόνα, ita Isa. 40. 18. & 20. [illegible] Josephus Antiquit. lib. 3. c. 4. [illegible], imò etsi daremus פסל per εἴδωλον contradistinctè ad imaginem posse verti; At vox תמונה generaliter omnem Imaginem, & Similitudinem damnaret. Græcis εἴδωλον & εἰκὼν pro eodem sumuntur Gloss. εἰκὼν εἴδωλον, sic Diod. lib. 16. Philippi εἴδωλον, vocat ejus *Statuam*, Plutarchus in Antonio *Cleopatræ Idolum vocat*, & *Idolum Alexandri* apud Ælianum lib.

12. cap.

12. cap. 64. Lucia. dialog. Diogenis & Herculis : ἐγὼ δὲ εἴδωλόν εἰμι αὐτοῦ quod repetit postea per εἰκόνα : Sic Patres Græci τὰ εἴδωλα & τὰς εἰκόνας de Simulachris Gentilium, quæ ad idololatriam prostabant, indifferenter usurparunt : Latini verò *Idola* & *Imagines* promiscuè ponunt, Cicero lib. 1. de finib. *Imaginem & Idolum* eo tantùm vult differre, quòd alterum Græcum, alterum Latinum sit, *Atomi*, *Inane*, *Imagines*, *quæ Idola nominant* : Ita si originatio vocum attendatur, nullum potest inde exsculpi tale discrimen. DISPUT. IV.

XXIV. Sed non meliùs id potest elici ex *rei natura & usu* ; Quamvis enim fatendum sit plerumque Imaginem latiùs patere Idolo, & in bonam partem non rarò sumi, ita ut omne quidem Idolum sit Imago ; Sed non omnis Imago vicissim Idolum, nisi quum illi aliqua Divinitatis relatio accedit, sive quoad repræsentationem, sive quoad cultum : Tamen certum est nusquam ita inter se distingui, quasi *Idolum* sit tantùm τῶν οὐκ ὑπαρχόντων seu *non existentium*, *Imago* verò τῶν ὑπαρχόντων *rerum existentium*. Primò quia non modò Imagines, sed res quælibet creatæ Idola fiunt, quando religiosus cultus illis exhibetur : Sic Imago Serpentis ænei, quæ Christum repræsentabat, facta est Idolum quando Judæi illi incensum adolebant. Sic Statua Nebucadnezaris Idolum fuit, licèt esset rei veræ, quando posita est ad adorationem. Secundò pleraque Gentium Idola non rerum falsarum, sed verè existentium Imagines fuerunt, vel Astrorum, vel Hominum. Tertiò Deus in secundo præcepto damnat non tantùm Imagines rerum falsarum, sed etiam rerum omnium existentium sive in cœlo, sive in terra, sive in aquis, unde expressè dicit rerum quæ sunt *in Cœlis*, non verò quæ non sunt, ut dicendum erat ex mente Adversariorum. Quartò Scriptura *Idola* vocat *Imagines* in eum finem effictas, ut verus Deus per eas repræsentaretur & coleretur, patet clarissimè, Primò ex *Vitulo Aureo* qui *Idolum* vocatur Act. 7. 41. & ejus Cultores Act. 7. 41. Idololatræ ; Quia tamen factus est ad veri Dei repræsentationem, unde Aaron Exod. 32. 5. vocat ejus festum, Jehovæ, *Cras erit festum Jehovæ*, & dicitur *Deus qui eduxit ipsos ex Ægypto* ỳ. 4. Quis vero cre- Exod. 32. 5. dat tam vecordes fuisse, ut putârint Vitulum ex inauribus suis recèns conflatum post exitum ex Ægypto, ipsos ex Ægypto eduxisse ? Secundo *Idolum* Micæ Jud. 17. 5. erat Imago veri Dei, quia dicit se consecrâsse Jud. 17. 5. hoc argentum Jehovæ, sperat Jehovam sibi benefacturum quòd sit ipsi Levita pro Sacerdote ỳ. 12. 13. Tertiò *Vituli Jerobeami* 1. Reg. 12. 28. 1. Reg. 12. 28. non ad falsos Deos, sed verum Deum Israelis repræsentandum destinabantur ; Nec enim in animo habuit abstrahere à vero Dei cultu populum, sed tantùm à loco cultûs, ne Hierosolymam ascenderet Populus ad Templum Dei, ubi erat Arca, atque ita ad Regem Judæ reversus

à se

Disput. IV. à se deficeret: Atque hoc inter idololatriam Achabi, & Jeroboami cæterorumque Regum Israëlis discrimen intercessit, quòd ille contra primum præceptum, quod est de objecto cultûs divini, alienum Deum, Baalem scilicet colendum proposuit, Jeroboam verò & alii contra secundum præceptum, quod est de modo cultûs, Jehovam Deum verum per Imagines coluerint, Ille abstraxit à *veri Dei cultu*, alii vero à *vero cultu* Dei; Unde dicitur fecisse Achab quod malum videbatur in oculis Jehovæ, plus quàm omnes qui fuerant ante ipsum; Nam cùm leve ei visum esset ambulare in peccatis Jeroboami, Baalem Sidoniorum Deum tum ipse coluit, tum aliis colendum proposuit 2. Reg. 16. 27. Ex quibus constat manifestè, Idolum non de re falsa tantùm, sed de re vera etiam dici.

2. *Reg.* 16. 27.

1. *Cor.* 8. 4. XXV. Nec obstat quod Apost. 1. Cor. 8. 4. *Idolum dicit nihil esse* in mundo, Hoc enim non absolutè & simpliciter debet intelligi *subjectivè* ratione *existentiæ* vel *objectivè* ratione *repræsentationis*, quod vel non sit res quædam subsistens, vel rem falsam repræsentet: Nam plerique Gentium Dii homines erant, vel aliæ creaturæ. Sed *nihil* ratione *efficaciæ*, quod nihil habeat Divinitatis, nihil virtutis ad faciendum aliquid boni, vel mali, atque adeo nihil efficaciæ ad sanctificandos vel polluendos homines, quo videtur potissimùm Paulus respicere; Eodem sensu 1. Cor. 7. 19. *Circumcisio nihil esse dicitur*, id est nullam habere virtutem ad salutem, ut exponitur Gal. 5. 6. Ita quum in Veteri Testamento Idola Gentium dicuntur אלילים vel אונים id est *vanitates*, hoc intelligendum tantùm respectu naturæ & virtutis divinæ, quâ fallunt expectationem suorum Cultorum, nec quicquam illis prodesse possunt.

1. *Cor.* 7. 19.

XXVI. IV. Exceptio est Bellar. & aliorum, qui pertendunt prohiberi *Imagines*, non quasvis, sed tantùm *quæ habeantur pro Diis*, se autem Imagines nec pro Diis habere, nec pro Diis colere. Sed quocunque modo crimen suum dissimulare conentur, excusare non possunt tamen. Primo verba Legis non possunt pati hoc glossema, Lex enim prohibet imagines colere, & se coram illis incurvare. At aliquid colere, & coram eo se prosternere, non est statim illud habere pro Deo; nam & Pontificii Sanctos & Angelos colunt, coram illis procumbunt, nec tamen eos volunt habere pro Diis. 2. Si valeret exceptio de non *colendis Imaginibus pro Diis*, ageretur hîc tantùm de *objecto* cultûs, & sic confunderetur præceptum primum cum secundo, cùm tamen certum sit ea inter se differre, quod in primo agatur de objecto cultûs, seu de non colendis Diis alienis, in secundo vero de ejus modo, id est de non colendo vero Deo in Imagine vel per Imaginem. 3. Si hoc admittitur, plurimi Idololatræ facilè excusari possent; Nec Idololatræ fuissent Israëlitæ in Vitulo Aureo, quem non putabant Deum esse, sed ejus tantùm simulachrum; Nec Jeroboam Vitulos conflando in Dan, & Bethel; Nec cultores

tores Serpentis ænei, quem non habebant pro Deo, licèt incenſum ei adolerent; Nec Chriſtiani ipſi dicendi fuiſſent Idololatræ, qui coacti Idolis vel ſacrificabant vel adolebant, licèt Idola pro Diis non haberent. Nec Ethnicis ipſis, ſi non omnibus, ſaltèm plurimis hoc crimen impingi poſſet, qui ſæpe profitentur ſe non habere Idola ſua pro Diis, Celſus apud Origen. lib. 7. p. 384. τίς γὰρ ἄλλος εἰμὴ πάντα νήπιος ταῦτα ἡγεῖται θεοὺς, *quis niſi planè infans hæc* ſcil. Simulachra *putat eſſe Deos*? Arnob. lib. 6. Ethnicos loquentes inducit, *Erras & laberis, nam neque nos æra neque auri argentique materias eſſe per ſe Deos, & religioſa cenſemus Numina, ſed Deos ex his colimus.* Eodem modo loquuntur Ethnici apud Lactantium lib. 2. c. 2. *Quæ amentia eſt aut ea fingere, quæ ipſi poſtmodum timeant, aut timere quæ finxerunt. Non ipſa*, inquiunt Ethnici, *timemus, ſed eos ad quorum imaginem ficta, & quorum nominibus conſecrata ſunt.* Auguſt. in Pſ. 113. hoc Ethnicorum commentum refert & refellit, *videntur*, inquit, *ſibi purgatioris eſſe religionis, qui dicunt nec Simulachrum, nec Dæmonia colo, ſed per effigiem corporalem ejus rei ſignum intueor, quam colere debeo.* Item, *non hoc viſibile colo, ſed Numen quod illic inviſibiliter habitat.* Qui ipſiſſimus eſt Pontificiorum ſermo: An minùs tamen propterea Idololatræ cenſendi ſunt Ethnici? Ita licèt Pontificii imagines non pro Diis colerent, non haberent tamen, quo ſeſe ab Idololatriæ crimine purgarent. DISPUT. IV.

XXVII. Nec meliùs poſſunt elabi per quintam Exceptionem, quæ diſtinguit *Cultum abſolutum*, & *relativum* ſeu *reſpectivum*, Idololatras eſſe, qui Imaginibus *cultum* deferunt *abſolutum* & propter ſe; non verò qui *reſpectivum* tantùm & propter aliud ſcilicet prototytum. Nam primò falsò ſupponunt, ſe cultum relativum tantùm Imaginibus tribuere, cùm contraria ſententia vulgò recepta ſit, Imagines ſcilicet Chriſti & Sanctorum venerandas eſſe, non ſolùm per accidens vel impropriè, ſed etiam per ſe & propriè, ita ut ipſæ terminent venerationem, ut in ſe conſiderantur, & non ſolùm ut vicem gerunt exemplaris, ut Bellarm. fusè docet lib. 2. de Imag. cap. 20. & 22. & probat ex Concilio Nicæno. Secundò, jam viſum Idololatras veteres tam Gentiles quàm Iſraëlitas reos peragi non ob cultum tantùm abſolutum, ſed etiam propter relativum & analogicum, nec Simulachra fuiſſe illis proprium adorationis objectum, ſed Deum quem in Simulachris colere ſe profitebantur, ut demonſtratum fuit tum in idololatria vituli aurei, tum Vitulorum Jeroboami, & plerorumque apud Ethnicos. Tertiò diſtinctiones illæ inanes ad deludendam plebem excogitatæ, ſunt folia ficulnea, quæ pudenda Romæ tegere nequeunt, imò captum non modò miſeri & rudis vulgi, ſed & doctiorum ſuperant, quod ingenuè confitetur Bellarminus reſpectu diſtinctionis latriæ *abſo-*

Disput. IV. *lutæ & relativæ*, dum ait, *qui defendunt Imagines adorari latriâ, coguntur uti subtilissimis distinctionibus, quas vix ipsimet intelligunt, nedum populus imperitus*, lib. 2. cap. 22. Et sanè quotusquisque tales distinctiones in ipsa praxi observare potest, ut partiatur suam mentis intentionem, & quidem absolutum & proprium tribuat prototypo, relativum autem tantùm improprium & analogicum Imagini, huic cultum latriæ, illi cultum duliæ, alteri cultum hyperduliæ? Quis contrà non videt, Pontificios coram Imagine prostratos eundem cultum illi exhibere, quem prototypo redderent? Nec aliter intelligunt, qui cum *Thoma* Imagines eodem cultu cum prototypo colendas censent, quam fuisse Concilii Tridentini mentem, *Andradius*, *Naclantus*, *Soto*, qui & ipsi pars Concilii fuerunt, testantur.

XXVIII. Cùm ergo liqueat vana esse & falsa quæcunque captant effugia, ad vim fulminis Legalis declinandam, Quid superest, nisi ut concludamus, Ecclesiam Romanam & quoad dogma & quoad praxim bene à nobis Idololatriæ ream peragi, adeoque Secessionem ab ea ita esse necessariam, ut nemo, salvâ conscientiâ, vel in ejus communione manere & ejus sacris interesse, vel ad eam redire queat. Quod si locus esset de Patrum & purioris Antiquitatis sententiâ super hoc argumento differendi; Quam proclive esset ostendere Imaginum cultum, vel incognitum fuisse in primis Christianismi seculis, vel apertè damnatum? Nam si hoc apud ipsos receptum fuit, Cur toties perstringunt, & salsè irrident Simulachra & Imagines Gentilium earumque cultum? ut videre est apud *Tertull.* Apol. cap. 22. *Minutium Felicem* in Octavio, *Lactant.* lib. 2. cap. 2. 14. 17. 18. *Athanasium* contra Gentes, & alios passim. Cur Gentiles hisce Christianorum sarcasmis respondentes, nunquam regerunt ipsis suum Imaginum cultum? Quod non omisissent procul dubio, si tale quid apud ipsos observâssent. Cur contrà, Carentiam Altarium, Templorum & Imaginum illis ut crimen objiciunt? Cur *nullas Aras habent*, inquit Cæcilius apud Minutium Felicem pag. 6. *Templa nulla, nulla nota Simulachra*; & apud Orig. lib. 8. *Celsus ait nos Altarium, Templorum, & Statuarum Dedicationes fugere*, & apud Arnob. lib. 6. *Consuestis crimen nobis maximum impietatis affingere, quòd neque AEdes sacras venerationis ad officia construamus, non Deorum alicujus Simulachrum constituamus*, &c. Cur vero Christiani ut se ab illo crimine purgent, nunquam reponunt falso hoc sibi impingi, siquidem & ipsi habeant Altaria & Simulachra. Sed ex adverso respuentes omnem Altarium & Imaginum corporearum usum & cultum, alia sibi Altaria esse, mentes scilicet fidelium, unde εὐωδία ad Deum ascendit, Alias Imagines, virtutes nempe Christianas, sic Orig. contra Celsum lib. 8. pag. 400. *Pro Aris nobis est mens sua cuique, ex qua sursum feruntur*

tur verè ac spiritualiter suffitus suaveolentes, preces cum purâ conscientiâ; Simulachra autem Deo dicanda sunt, non fabrorum opera, sed à Verbo Dei dedolata formataque in nobis, videlicet virtutes ad imitationem Primogeniti totius creaturæ, &c. Sic Minutius Felix, *Quòd simulachrum Deo fingam, cùm si rectè existimes, sit homo ipse Dei simulachrum*, &c. Cur Patres Hæreticis variis ut Gnosticis & Carpocratianis hunc tanquam errorem crassissimum exprobrant, quod venerarentur Imagines Christi, Apostolorum, Mosis, *&c.* Ut *Irenæus* adversùs Gnosticos lib. 1. c. 24. *Epiphanius* contra Carpocratianos in Panario lib. 1. Tom. 2. Hæref. 27. Perperam sanè, si & ipsi imagines coluissent.

XXIX. Sed tantùm abest ut eas coluerint, quin potiùs damnârunt expresse, ut colligere licet ex ipsorum Scriptis; loca referre non patitur Thesium brevitas, sed consuli possunt *Origenes* contra Celsum lib. 3. pag. 135. & 139. & lib. 7. pag. 333. 386. 387. *Arnob.* contra Gentes lib. 6. pag. 671. *Lactan.* lib. 2. c. 18. 19. *Epipha.* in Epist. ad Joh. Hierosolym. quam Hiero. Latinitate donavit tom. 2. pag. 161. *August.* Epist. 119. ad Janu. c. 11. de fide & Symbolo C. 7. in Psal. 113. conc. 2. de Consensu Euangelist. lib. 1. cap. 10. de Civ. Dei lib. 4. cap. 31. Quibus addi possunt *Concilia* varia, ut *Elibertinum* in Hispania, quod juxta Baronium incidit in annum 305. quod expresse Imaginum Usum & Cultum prohibet Can. 36. de quo antea Th. XXI. *Constantinopolitanum* 338. Episcoporum sub Constantino Copronymo & Leone, anno 757. Ubi decretum, juxta secundum divinæ Legis præceptum, nec faciendas esse Imagines, scilicet ad Cultum religionis, nec adorandas, aut si adorationi prostitutæ fuerint, demoliendas esse & confringendas; *Francofurtense* & *Parisiense* de quibus suprà. *Decreta* quin etiam varia ab Imperatoribus & Principibus adversùs Imaginum cultum facta, imprimis à Valente & Theodosio, aliisque qui pium ipsorum zelum sequuti sunt, reclamantibus licèt Rom. Pontificibus acerrimis Imaginum Patronis: Quot vero quantæque ab 8. seculo rixæ super Imaginum erectione & cultu excitatæ fuerint inter Iconoclastas, & Iconolatras, tum in Oriente, tum in Occidente, fusè referunt *Plessæus* in Historia Papat. *Chamierus*, *Forbesius Instruct. Hist. Theol. Chemnicius*, *Molinæus*, *Dallæus*, & novissimè *Spanhemius*, qui hoc argumentum plenissimè est executus in *historia Imaginum restitutâ*, paucis à mensibus editâ.

XXX. Cùm ergo ex dictis pateat Imaginum cultum, non modo in Scriptura, vel puriori Antiquitate locum nullum habuisse, sed & expresse damnari tanquam Idololatricum: Non posse fidelem illi adhærere sine certissimo salutis discrimine, adeoque vel solam hanc rationem Secessionis necessitatem nobis imposuisse, proclive est colligere. Nec movere Nos debent quæ à Pontificiis hîc

Disput. IV. in subsidium laborantis causæ afferuntur, quæ nullam vim habent ad Erroris confirmationem: Non *Imagines Cherubinorum* ad Arcam positæ; nam præterquàm quòd remotæ erant à populi conspectu, adeoque non ad cultum, sed ad ornatum & symbolum tantùm positæ; Non fuerunt *Imagines personales*, alicujus suppositi repræsentativæ, sed *figuræ Symbolicæ*, & *Emblematicæ* officii & usûs Objecti quod adumbrabant. Non *Adoratio*, quæ *fiebat ad Arcam*: Quia nec Arca Imago fuit, sed symbolum tantùm Dei præsentis, Nec coram Arca procumbebat populus, quasi ipsa per se esset veneratione digna, sed coram Deo quem præsentem adesse
Ps. 99. 5 Arca illa testabatur; Nec Psal. 99. 5. dicitur adorandum scabellum pedum Dei, sed *ad scabellum*, ut notetur *locus cultûs*, non verò *objectum*: Non *Visiones Dei* variæ sub specie corporea, & *locutiones Anthropopathicæ* quæ in Scriptura occurrunt. Quia aliud est metaphoricè de Deo loqui ad captûs nostri modulum; Aliud verò speciem ejus visibilem quasi veram & propriam pingere & omnium oculis subjicere. Aliud essentiam ipsam Dei aut Personas propriè repræsentare, Aliud opera & externam gloriam, seu præsentiam aliquo symbolo ad momentum quadantenus adumbrare. Adde quòd Deus potuit in Verbo quibuscunque signis placuit, sui præsentiam designare, sed nefas est contra ejus mandatum expressum eum in simulachro repræsentare, multò minùs colere. Non *Serpens æneus*, qui fuit typus Christi, sed non imago, & qui tantùm abest, ut religiosè coli debuerit, ut contrà ipsum jusserit comminui Ezechias, licèt Dei jussu formatus fuisset, & multa miracula per ipsum essent præstita, statim atque populus cœpit ei adolere 2. Reg. 14. Nec elevatio ejus Erectionem ad cultum notabat, sed typicam passionis Christi repræsentationem Jo. 3.14. Non denique *Dei recordatio*, quasi Imagines sint *libri Idiotarum*, qui ipsis in memoriam Deum revocent, eosque officii sui moneant: Nam longè alia mens est Spiritûs Sancti, qui *Lignum vanitatis Doctorem* pronunciat
Jer. 10. 3. apud Jeremiam cap. 10. 3. & *conflatile Doctorem mendacii* apud Habac.
Habac. 2. 18. 2. 18. Alii sunt libri, Aliæ Imagines quas sine periculo intueri possumus; *Liber Naturæ*, in quo expressa sunt virtutum Dei vestigia, ubi quot sunt Creaturæ, tot Doctores, qui nos monent officii nostri. *Liber Scripturæ*, in quo contemplari licet Christum vivam Patris Imaginem, & Sanctorum exempla nobis ad Imitationem proposita. Quid opus aliis libris mutis, qui non modò inutiles, sed & noxii & periculosi? per quos, ut observat *Polydorus Virgilius* de Invent. rerum lib. 6. cap. 13. *Eò insaniæ deventum est, ut hæc pars pietatis parum differat ab impietate.* Sic *Gerson* in Regulis moralibus, *Nisi pia intentio*, inquit, *excusaret multos simplices*, *Idololatræ censerentur*; Bellarminus ipse periculum esse non diffitetur, nisi adsit institutio lib. 2. cap. 8. Absit verò à nobis ut mutos istos Doctores unquam sequamur, qui non

non alia de causa populo obtruduntur, quàm ad eum à Scriptura abducendum, quam meritò Ecclesia Romana fugit, & exhorrescit ut fures lucem, & sontes Legem. Absit ut summâ in Deum injuriâ, summo Religionis Christianæ dedecore, & Judæorum ac reliquorum infidelium scandalo per μοιχεύουσαν διάνοιαν *mentem scortantem*, ut loquitur *Epipha. Idola ulla zelotypiæ* in Templum ejus inducamus: Quin potiùs unico Doctore Christo contenti, eum in Verbo audiamus, & cùm non aliter legitimè se coli posse doceat, quàm in spiritu & veritate, hunc illi Cultum præ cæteris omnibus acceptum semper exhibeamus, nec unquam patiamur fidem vel praxim ullâ erroris vel Idololatriæ labe infici. Γένοιτο. DISPUT. IV.

1. JOH. V.20. Τεκνία φυλάξατε ἑαυτοὺς ἀπὸ τῶν εἰδώλων.

F I N I S.

DISPUTATIO QUINTA.

Quæ est

DE TYRANNIDE ROMANA.

Respondente RENATO LA CHARRIERE *Privatensi.*

I. UT vera Christi Ecclesia tribus præcipuè partibus constituitur, & totidem veluti characteribus internoscitur, *Veritate*, *Pietate*, & *Libertate*, Veritate in *Doctrina*, Pietate in *Cultu*, & Libertate in *Regimine*: Ita falsa tribus potissimùm notis distingui solet, *Hæresi*, quæ Veritatem evertit, *Idololatriâ*, quæ Pietatis & Cultûs puritatem corrumpit, & *Tyrannide*, quæ Regiminis suavitatem & libertatem opprimit. Quemadmodum enim *Spiritus Christi*, qui à Capite totum Corpus mysticum pervadit & vivificat, triplicem solet nomenclationem sortiri à triplici, quem in nobis producit, effectu, *Spiritus veritatis* Joh. 14. 17. & Sapientiæ Eph. 1. 17. qui mentes nostras illuminat ad cognitionem Veri, *Spiritus Sanctitatis* Ps. 51. 13. qui corda sanctificat & impellit ad praxim Boni, & *Spiritus libertatis* & *adoptionis* 2. Cor. 3. 17. qui homines à

 peccati

Disput. V. peccati & Diaboli servitute liberat, & in regiam filiorum Dei dignitatem evehit. Sic Spiritus Diaboli & Mundi, qui in falsâ Ecclesiâ regnat, tribus nominibus solet in Scripturâ designari ad exitialia ejus effecta connotanda, *Spiritûs mendacii*, Joh. 8. 44. qui omnium errorum & hæresium est author, *Spiritûs immundi*, qui ad omnis generis sordes nos incitat, Matt. 10. 3. & 12. 43. & *Spiritûs homicidæ*, qui Tyrannide & sævitiâ ubique grassatur 1. Joan. 3. 12.

Joan. 8.44. *Matth.* 10. 3. 1. *Joan* 3. 12.

II. Hæc tria autem ita sunt gravia & periculosa, ut si unum vel alterum duntaxat in Cœtu aliquo, qui Ecclesiæ nomine gloriatur, obtineat, necessariò ab illo nobis sit secedendum, nec ulla possit cum illo communio coli. Nam si testatur Apostolus, nullam communionem esse posse luci cum tenebris, Templo Dei cum Idolis, & Christo cum Belial; Quis dixerit in eâ Ecclesiâ fidelem manere posse, quæ vel hæresim aliquam docet, vel Idololatriam fovet, vel Tyrannidem usurpat? Jam si tria ista seorsum singula justam & necessariam secedendi causam præbent; Quid fieri putandum est, quando omnia velut agmine facto simul concurrunt, & monstrosum Corpus ex hæresi teterrimâ, crassissimâ Idololatriâ, & Tyrannide durissimâ conflatum constituunt; Hæc autem non seorsum tantùm, sed conjunctim in Ecclesia Romana occurrere antea diximus, & quoad duo prima capita probavimus. Tertium nunc superest de *Tyrannide*, quam durissimam & intolerandam in Papatu vigere ostensuri sumus, adeoque cum libertate Christiana planè ἀσύςατον.

III. Hoc verò ut demonstremus, non alio opus nobis est Argumento, quám ut beatum Ecclesiæ Christianæ statum, & libertatis, quam illi acquisivit Christus, suavitatem, conferamus cum tristi Ecclesiæ Romanæ conditione, & multiplici jugo, quod imposuit ipsi Antichristus. Christus sanè in eum præcipuè finem venit, ut libertatem nobis acquireret; Propterea גואל noster & Redemptor vocatur, qui durissimâ pressos servitute liberare debuit, & Jubilœum Euangelicum promulgare, in quo non modò datur ἄφεσις seu *remissio debitorum*, ἀποκατάςασις & *restitutio hæreditatis* cœlestis, quâ in Adamo excideramus, sed & *liberatio & manumissio servorum*, quæ tria fuerant Jubilæi legalis privilegia, quæ in Euangelicum potiori jure & longè nobiliori ratione quadrant. Quò pertinent verba ipsius Christi apud
Is. 61. 1. 2. Isa. 61. 1. 2. ubi mentio fit anni *beneplaciti*, in quo Unctus Domini debuit prædicare *servis libertatem*, & *captivis carceris aperturam*. Ut autem multiplex erat servitutis Jugum, quô premebamur, *Servitus Legis*, *servitus Peccati*, *servitus Mortis*. Lex maledictionum fulmine & rigidâ cæremoniarum observatione in homines regnabat; Peccatum reatu & dominio eos sibi mancipabat. Et Mors terroribus & pœnis Tyrannidem in eos exercebat. Ita Christus à triplici hoc jugo nos liberat; A *Legis servitute*,

tute, quia factus ipse est pro nobis κατάρα, ut à maledictione Legis nos liberaret Galat. 3.13. & finis ac complementum est Legis in justitiam omni credenti Rom. 10.4. ut non ampliùs simus sub Lege sed sub Gratia Ro. 6. 14. & mortui simus Legi Ro. 8. 5. & 6. Gal. 2. 29. A *Peccati jugo*, quia factus est peccatum pro nobis, ut essemus justitia Dei in ipso 2. Cor. 5.21. & factus in similitudinem peccati & pro peccato damnavit peccatum in carne Rom. 8.3. A *Mortis imperio*, quia per mortem destruxit eum qui habebat imperium mortis, ut liberaret eos qui metu mortis per totam vitam erant obnoxii servituti Hebr. 2.14. Quod Apostolus admirabili brevitate complectitur Rom. 8.2. *quum Legem Spiritûs & vitæ quæ est in Christo*, dixit *ipsum liberâsse à lege peccati & mortis*: Nam quod Christus meritô suô nobis acquisivit, id ipsum Spiritûs efficaciâ nobis applicat, qui propterea distinguitur à *Spiritu servitutis* ad timorem, qui sub Lege vigebat, & *Spiritus adoptionis* & *libertatis vocatur*, Rom. 8.15. & 2. Cor. 3.17. Hic enim ut *Spiritus gratiæ* nos liberat à Lege per justificationem, ut *Spiritus sanctitatis* nos liberat à peccato per regenerationem, ut *Spiritus vitæ & gloriæ* nos liberat à miseria & morte per glorificationem.

DISPUT. V.

Gal. 3.13.
Rom. 6.14.

Heb. 2.14.
Rom. 8.2.

Rom. 8.15.
2.*Cor.* 3.17.

IV. Quamvis verò dulcissima illa & verè aurea libertas, quam Christus nobis attulit, suis limitibus circumscribatur, & non sit quidlibet agendi effrænis licentia, quod vellent Libertini, sed suam semper habeat Legem & jugum cui fideles subjicit, sed Legem suavem Christi & Jugum leve, Matth. 11.18. & Galat. 2. 19. unde Apostolus hortatur eos, ne libertatem ad quam vocati sunt, trahant in licentiam carnis cap. 5. vers. 13. & Petrus ita liberos esse monet, ut sint semper Dei servi 1. Pet. 2. 13. Ita tamen eos eximit ab omni peccati vinculo & nexu, ut nullo ampliùs vel Ceremoniarum legalium, vel Traditionum quarumlibet humanarum jugo subesse possint & debeant, sed conscientia soli Deo obnoxia, ab eo etiam solo pendeat, & illi stet vel cadat. Quò spectant varia illa Pauli loca, in quibus seriò fideles monet, ut maneant *in libertate, quam acquisivit ipsis Christus, nec pristino servitutis jugo denuò implicentur* Gal. 5. 1. ut *pretio redempti ne fiant servi hominum* 1. Cor. 7. 23. *Ne quis eos damnet in cibo & potu, vel dierum & sabbathorum discrimine, vel eos præceptis oneret ne comede, ne gusta, ne tange, quasi adhuc viverent in mundo* Col. 2. 16. 20. Unde si quis non jugum illud pristinum semel confractum revocare, sed aliud longè gravius & intolerabilius conscientiis imponere satagit; Ille nec Christum tenet, vel Spiritum ejus novit, nec cum illo partem ullam habere censendus est. Quænam enim Tyranno pars esse potest cum legitimo Principe, servituti durissimæ cum dulcissima libertate, & Synagogæ Diaboli cum Ecclesia Christi?

Gal. 5.13.
1.*Pet.* 2.13.

Gal. 5.1.
1.*Cor.* 7.23.

Col. 2.16. 20.

V. Hoc

DISPUT. V.

Tyrannis Romanis probatur ex Primatu Papæ.

V. Hoc autem Ecclesiæ Rom. esse crimen pertendimus, gravissimis adducti rationibus. Prima petitur ex *Primatu Papæ*, & Monarchiâ, quam sibi in totam Christi Ecclesiam ut Oecumenicus Pontifex arrogat, adeò ut nulli prorsus potestati quæcunque tandem illa sit, Civilis aut Ecclesiastica, obnoxius sit, ne tum quidem quum officio minimè fungitur. Canone *Si Papa* (verba sunt Gratiani distinct. 40.) *suæ & fraternæ salutis negligens deprehenditur, inutilis & remissus in suis operibus & insuper à bono taciturnus, quod magis officit sibi & omnibus, nihilominus innumerabiles populos catervatim secum ducit primo mancipio gehennæ, cum ipso plagis multis in æternum vapulaturos, hujus culpas istic redarguere præsumit mortalium nullus, quod cunctos ipse judicaturus, à nemine est judicandus:* & Causâ nonâ quæstione tertiâ, *Aliorum hominum causas Deus voluit per homines terminari; sed Sedis istius Præsulem suo sine quæstione reservavit arbitrio* &c. Huic verò ab omni potestate sic exempto, reliqui omnes absque ullâ exceptione subjiciuntur; Ita ut subjectio ista inter præcipuas Ecclesiæ notas recenseatur, imò statuatur esse de necessitate salutis. Sic enim *Bonifacius VIII.* in Extravag. de Major. & Obed. C. *Unam sanctam*, audacter & impiè definire ausus est. *Porrò subesse Romano Pontifici omni humanæ Creaturæ declaramus, dicimus & pronuntiamus esse de necessitate salutis.* Imò tales volunt ejus esse sententias, ut contra eas ne hiscere quidem cuiquam liceat, apud *Gratian.* Causâ 17. qu. 4. *Nemini de Sedis Apostolicæ judicio judicare aut illius sententiam retractare permissum, videlicet propter Romanæ Ecclesiæ primatum, Christi munere in beato Apostolo Petro divinitùs collatum:* Et ut cumulus perficiatur impudentiæ, summus Pontifex asseritur apud Glossatorem in Cap. *quanto personam* habere *cœleste arbitrium, & ideo naturam rerum mutare, substantialia unius rei applicando alii, & de nullo posse aliquid facere, & sententiam quæ nulla est, facere aliquam, in his quæ vult illi esse pro ratione voluntatem, nec esse qui ei dicat, cur ita facis? posse enim* supra jus dispensare, *& de injustitia facere justitiam, corrigendo jura & mutando, demum plenitudinem obtinere potestatis.* Ita jurisdictionem hanc tam latè patere contendunt, ut nihil sit in toto mundo ad Religionem pertinens, quod ex ejus nutu ac imperio non pendeat.

VI. Nec abludit communis Doctorum sententia, qui supremam illam Pontificis authoritatem tanquam præcipuum Ecclesiæ fundamentum obtendere solent; Audiatur vel unus *Bellarm.* lib. 3. de Eccl. milit. cap. 12. *Tenemur omnes sub periculo æternæ mortis veræ Ecclesiæ nos adjungere & in illa perseverare, id est, Capiti ejus obedire, & cæteris membris communicare.* Et cap. 5. *Nemo potest, etiamsi velit, subesse Christo, & communicare cum Ecclesia cœlesti,*

qui

qui non subest Pontifici, & non communicat cum Ecclesia militante, &c.
Imò eò usque progreditur impietas Cardinalis ut asserat lib. 4. de Pontif. c. 5. *Quòd si Papa erraret præcipiendo vitia, vel prohibendo virtutes, teneretur Ecclesia credere vitia esse bona & virtutes malas, nisi vellet contra conscientiam peccare*, quod sine horrore nemo pius legere potest. Sic Joan. de Capistrano de Papæ Ecclesi. authoritate, *Papa Rom. sine comparatione major est omnibus, nec superiorem habet in terris, sed ipse est super omnes, tanquam qui de cœlo venit Joannes Baptista, verba enim illa, qui de Cœlo venit super omnes est, intelligi possunt de Summo Pontifice, omnia enim Petro subjecit Dominus, Ergo nihil exclusit, nec Imperatorem, nec Patriarchas*, &c. Quò spectat etiam illud Nicolai Papæ in Epist. *Nec ab Imperatore Pontificem, nec à Rege judicari posse, quoniam non est servus supra Dominum.* Posset hoc luculentiùs confirmari ex intoleranda Rom. Pontificis superbiâ, ut supra πᾶν σέβασμα sese efferat, non modò quod in terris nominatur, quales sunt Reges & Imperatores, sed & in cœlis celebratur, quales sunt Angeli & Sancti, imo & in Templo Dei sedeat tanquam Deus, supremam sibi in Ecclesia potestatem vindicans, & Christo Domino se æquans. Verùm quia ista commodiùs poterunt pertractari in sequentibus; quum de Characteribus Antichristi sumus disputaturi: Sufficiet nunc *Primatum* istum & summam totius Ecclesiæ Monarchiam attingere, tanquam certissimam Tyrannidis Romanæ notam, quam fugere genuini omnes Regni Christi subditi tenentur.

VII. Non diffitemur equidem memorabilem à Christo, Apostolis cæterisque Viris Dei, quorum operâ uti voluit ad Ecclesiam gubernandam, concessam esse potestatem, ut *Claves* Regni cœlorum tum *Scientiæ*, tum *Regiminis* administrarent, & ligarent & solverent in Terris, quod ligatum & solutum esset in Cœlis. Verùm eam omnem potestatem qualiscunque sit, ministerialem tantùm esse & subalternam, non absolutam & supremam contendimus, quæ Servos & Ministros deceat, non Dominos, ne gloria quæ Christo soli competit, & quam ut impatiens consortis testatur se alteri dare non posse, in hominem mortalem & peccatorem impiè transferatur. Et si Rom. Pontifices intra justos potestatis istius & ministeri terminos sese continuissent, si claves istas mysticas ritè & ut par est semper tractâssent, tum puræ doctrinæ præconio, tum sanctæ & bene constitutæ disciplinæ exercitio, debuissent sanè fideles ex Christi præscripto illis obtemperare; nec eorum obsequium sine crimine detrectare potuissent. Verùm quum relicto ministerio Dominium & Magisterium sacrilegè usurpârunt, & qui Ecclesiam ut Virginem puram soli Sponso Christo aptare debuerunt, sibi subjicere, & infami adulterio legitimi Sponsi thorum invadere tentârunt; quum illi qui ad obsequium unius Christi

DISPUT. V. sti conscientias captivare tenebantur, ipsi sibi mancipare ausu inaudito & planè intolerando moliti sunt; Quis non fateatur gravissimum esse Tyrannidis jugum, quod nemo subire potest, nisi qui legitimum Christi jugum & dominium excusserit.

VIII. Nam ut nihil nunc dicamus de Monarchiæ istius naturâ, quæ talis est, ut nemo mortalium tanto oneri par esse possit, multò minus quàm respectu Monarchiæ universalis in mundo, quam tamen negant dari posse saniores Politici: Si Scripturam audimus, tam procul est ab ullo Primatu & Monarchia in Ecclesia instituendâ, ut eam expresè non semel ut tyrannicam & Christo injuriam damnet. Cur enim aliàs Christus discipulis de Primatu contendentibus, tam sollicitè omne dominium interdixisset? Luc.
Luc. 22.23. 24. 22. 23. 24. *Reges Gentium dominantur eis, & qui potestatem habent in eas benefici vocantur, Vos autem non ita, sed qui maximus est inter vos, sit sicut minimus, & qui princeps est, sicut qui ministrat.* Cur Petrus tam expresè vetat Pastores, ut συμπρεσβύτερος ipsum κατακυριεύειν τῶν κλήρων 1. Pet. 5. 3.
1. Pet. 5. 3. Cur Paulus se non dominari fidei Corinthiorum testatur, sed servum esse
2. Cor. 1.24. ipsorum propter Christum 2. Cor. 1. 24. Cur inter ministeria sacra, Pastores quidem & Doctores post Apostolos & Euangelistas; at nec Papam nec
1. Cor. 12. Cardinales recenset, 1. Corint. 12. Ephes. 4. 11.? Cur toties idem unicum esse Dominum 1. Corinth. 8. 6. unicum Caput Ecclesiæ, Ephes. 1. 22. & cap. 4. vers. 15. declarat? Et sanè si eidem Regno duo non possunt dari Monarchæ vel coordinatè vel subordinatè, citra evidentem contradictionem. Si unum Corpus duo Capita habere nequit, nisi sit monstrosum, Quis dixerit in Regno Ecclesiæ duos esse Reges, & duo in Corpore hoc mystico Capita?

οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη· εἷς κοίρανος ἔστω, εἷς βασιλεύς.

Nec huic incommodo remedium afferri potest per σοφὸν φάρμακον *Capitis Primarii & Secundarii*, injuriam fore Christo, si Papa diceretur Caput primarium, & quoad internam potestatem; sed posse dici optimè Caput secundarium cum Christo & sub Christo, quemadmodum non fit injuria Regi, si dicatur Prorex esse Caput Regni sub Rege, quin potiùs ejus augetur gloria, quia semper Rex præsumitur esse nobiliori modo Caput. Nam primò distinctio est ἀσύστατος, siquidem qui Caput dicit & quidem supremum, dicit eo ipso primum, quod supra se superius non agnoscit, nec unquam visum nec auditum, Corpus unum bene constitutum duo habere capita, unum primarium, alterum secundarium. 2. Falsò etiam supponitur, Papam dici Caput quoad externam directionem; cùm internam etiam potestatem sibi vendicet, leges ferendi conscientiæ obligativas, ut postea dicetur.

dicetur. 3. Exemplum quod affertur de Rege & Prorege, ad rem non facit, quia licèt possit à Rege Prorex vel Præfectus constitui, qui Regis nomine gubernet, nemo tamen dixerit eum Regem posse vocari, & si quis ex subditis Regem appellet & salutet, vel si Regis nomen & authoritatem ipse sibi vendicet, tantùm abest ut toleretur, quin potiùs ut reus Majestatis damnabitur. Ita possunt in Ecclesia Rectores & Ministri à Christo constitui, qui sub eo Ecclesiam gubernent; sed immanis fieret Christo injuria, si honorem Regis & Capitis soli Christo debitum invaderent. Uno verbo cùm Christus sit Monarcha, Caput & Sponsus Ecclesiæ, qui profitetur se illis affuturum semper; nec Vicarium nec Socium ferre potest, sic enim Monarcha non esset μόνος, & Corpus esset biceps, & Sponsus admitteret thori socium, quod non est ferendum. Unde Gregorius I. titulum Pontificis Oecumenici ceu Antichristianum & omnino Tyrannicum detestabatur epist. 38. ad Johannem Constantinopolitanum l. 6. epistol. *Ego fidenter dico, quia quisquis se universalem Episcopum, vel Sacerdotem vocat, vel vocari desiderat, in sua elatione Antichristum præcurrit.* DISPUT. V.

IX. Cùm verò maximum sit Primatûs istius momentum, utpote à quo tota Religio Romana pendet, tantæ Authoritatis procul dubio leve non debet esse fundamentum. Sed licèt magno molimine passim urgeatur, facilè tamen observare est, aquam ipsis hac in parte hærere, nec invenire quomodo Nostris satisfaciant, quum tanti Principatûs, quem Papa sibi sumpsit, petunt ex Verbo Dei fundamentum. Imò non obscurè colligi potest molestissimam Pontificiis semper visam fuisse quæstionem, quam declinare subinde conati sunt, quia satis intelligebant authoritatem istam nullâ divinâ institutione sub nixam, nullo legitimo fultam esse argumento. Unde Paulus III. coacto Concilio Tridentino, Legatos suos præcipuè de hoc articulo monuerat, ne unquam quacunque de causa ad disputationem Papæ veniretur, ut patet ex hist. Conc. Trid. l. 2. Et Pius V. instaurato hoc Concilio, subito metu perculsus fuit, ne authoritas Pontificia in discrimen veniret, si de eo disceptaretur; adeò ut de Concilio inhibendo non semel cogitaverit, nisi à tam damnoso consilio dimoveri se passus fuisset, ut refert Ill. Thuanus Tom. 2. l. 32. ad ann. 562.

X. Scio subinde afferri ad malæ causæ præsidium decantatissima Christi ad Petrum verba Matth. 16. 18. *Tu es Petrus & super hanc Petram ædificabo Ecclesiam meam* &c. Quasi hinc clarissimè constet, Petrum non modò fuisse à Christo constitutum Ecclesiæ fundamentum, sed etiam Principem & Monarcham cum Successoribus suis. Verùm nihil vanius & falsius hoc figmento. Primò quia perperam & gratis supponitur *Petram*, de qua Christus loquitur, esse ipsam personam Petri; Cùm variis rationibus demonstrari queat, non posse nec debere hoc ad Petrum ipsum referri, 1. quia *Petra* hic expresè distinguitur à Petro, σὺ εἶ, *Primatus Papæ non probatur ex Matt. 16. 18.*

Disput. V. Πέτρος καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ; At si Petrum voluit designare, cur non eandem vocem retinet, sed aliam diversi generis usurpat? Nec obstat quòd Syriacè loquutus sit Christus, apud Syros autem כאפא promiscuè usurpari & pro Petro & pro Petra, sine generis mutatione: Nam licèt Christus Syriacè loquutus sit, & eâ linguâ *Petrus* & *Petra* eodem sono efferantur, notum tamen non idem servari genus; nam quum ponitur pro *lapide* fœmininum est, quum pro personâ masculinum; Adde quòd Matthæus Græcè scribens, non tam sollicitè distinxisset inter Πέτρον & πέτραν, nisi ad exprimendam Christi mentem, ne quis Petrum talem Petram esse arbitraretur, sed ab ea Petra Petrum fuisse donominatum constaret. Ut verò non potest idem esse nomen & denominatum, Ita nec Petra nomen, unde Petrus denominatur, potest idem esse cum ipso. Aug. tract. 124. in Joh. *Ecclesia fundata est super Petram, unde & Petrus nomen accepit, Non enim à Petro Petra, sed Petrus à Petra; sicut non Christus à Christiano, sed Christianus à Christo vocatur.* Secundò Petrus non potest esse Petra, de quâ hîc agitur, quia pars est & membrum Ecclesiæ, quæ super eum est ædificanda, unde vel super se ipsum ædificaretur, vel debet à Petra distingui. Tertiò firmiùs adhuc hoc ipsum colligitur ex natura rei quæ hîc promittitur,
1. *Cor.* 3. 11. ædificatione scilicet Ecclesiæ; At cùm Paulus testetur 1. Cor. 3. 11. nullum aliud fundameutum poni posse præter Christum, hoc in Petri personam sine sacrilegio transferri non posset. Quartò nullus melior interpres dari potest ipso Petro, qui hoc non ad se, sed ad solum Christum refert primæ
1. *Pet.* 2. 4. 5. c. 2. 4. 5. Nec obstare potest pronomen demonstravum ταύτῃ, *super hanc petram*, quod videtur referendum ad proximè antecedens, ut sit positnm loco relativi, ut vult *Maldonatus*, quasi dixisset, Tu Petra es, super quam ædificabo Ecclesiam meam. Nam primò non est necesse, paulò antè eam Petram fuisse nominatam ab ipso Christo, sed sufficit de ea fuisse jam factum sermonem; ut omnino factus fuit, si Petra ad confessionem Petri, vel ad Christum quem confessus erat, referatur. Deinde quis nescit istiusmodi pronomina non semper ad proximè & immediate præcedens, sed aliquando ad remotius referri, quando rei natura hoc exigit? Vide Act. 2. 22. 23. & 3. 15. 16. 2. Thessal. 2. 8. 9. Ita licèt hoc referamus vel ad Christum, vel ad Confessionem & Fidem Petri, nihil inde coacti exurgit, sed sensus optimè fluet, maximè si addimus, in nomine Petri Petram posse dici includi, quasi Christus dixisset, Tu diceris Petrus à me Petra, super quam ædificabo Ecclesiam meam. Nec novum est relationem fieri aliquando ad vocem in præcedente aliqua dictione laten-
Jo. 8. 44. tem, ut Joh. 8. 44. de Diabolo loquens Christus ὅτι ψεύδης ἐστὶ καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ, quid αὐτοῦ? nempe τοῦ ψεύδους, quod latet in voce ψεύδης. Quid si dicamus pronomen hoc non sumendum esse ἀναφορικῶς, sed δεικτικῶς de lo-

quentis

quentis persona? quomodo Joh. 2. 19. *solvite templum hoc* Christus dicit suum corpus indicando, vel palmâ pectus percutiendo, Domino nostro vocem suam gestu adjuvante. Sic potuit Christus se ipsum designando dicere, super hanc Petram, à qua tibi nomen Petri inditum, ad significandam firmitatem tuam in fide, & operam in Euangelii ministerio olim præstandam, ædificabo Ecclesiam meam; quod commodè interpretatur Augustinus *super me*, inquit, *ædificabo te*, *non me super te*. DISPUT. V. *Jo. 2. 19.*

XI. Atque hinc jam patere potest, quid per *Petram* designare voluerit Spiritus S. nimirum ipsum Christum, quem ore confessus fuerat Petrus, & quem corde crediderat, qui verè est πέτρα ἀσάλευτος & rupes seculorum, contra quam nec venti tentationum, nec fluctus decumani persecutionum mundi quicquam possunt, ut sæpissimè eo nomine venit in Scriptura, Deutero. 32. 4. Psal. 18. Isa. 26. 4. Matth. 7. 24. Atque ita facilè conciliantur variæ Veterum sententiæ super hoc argumento. Quidam de Christo ipso exponunt, ut *Augustinus* de verbis Domini secundùm Matth. Sermon. 13. *Super hanc Petram quam confessus es, super hanc Petram quam cognovisti dicens, Tu es Christus Filius Dei vivi, ædificabo Ecclesiam meam*, quod confirmat alibi sæpius, Tract. 124. in Joh. & de Trinitate lib. 2. cap. 17. Retract. lib. 1. cap. 24. *Ambrosius* Serm. 85. *Rectè ergo quia Petra Christus, Simon nuncupatus est Petrus, ut qui cum Domino fidei societatem haberet, cum Domino haberet nominis Dominici unitatem, ut sicut à Christo Christianus, sic à Petra Christo Petrus Apostolus vocaretur.* Hilar. de Trinit. lib. 2. *Unum ergo est immobile fidei fundamentum, una hæc felix Petra Petri ore confessa, Tu es Filius Dei vivi.* Sic Theodoretus in Psal. 47. Hieron. ad Matth. cap. 7. Alii *de confessione & fide Petri*, Chrysost. in h. l. ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ τουτέστι τῇ πίστει τῆς ὁμολογίας, *super hac Petra id est fide confessionis*. Theoph. pariter αὕτη ἡ ὁμολογία, ἣν ὡμολόγησας, θεμέλιον μέλλει εἶναι τῶν πιστευόντων, *hæc confessio, quam confessus es, fundamentum erit credentium*. Hilarius 6. de Trinit. *Super hanc igitur confessionis Petram, Ecclesiæ ædificatio est*. Quod omnium optimè exponit Basilius Seleuciæ in h. l. *Hanc confessionem cùm nominâsset Christus Petram, Petrum nuncupat eum, qui primus illam est confessus, donans illi hanc appellationem, tanquam insigne & monumentum hujus confessionis; hæc enim est revera pietatis petra, hæc salutis basis, hic fidei murus, hoc veritatis fundamentum, fundamentum enim aliud nemo ponere potest præter id quod positum est Jesus Christus.* Sic Isidor. Pelusi. lib. 1. epist. 235. Cyrill. lib. 4. Dial. cum Hermia. Theod. lib. 2. in Cant. Licèt verò verbis differant, sensu tamen & reipsâ conveniunt duæ istæ sententiæ, & ut loquitur Augustinus, *locutionum fuit diversitas, non sententiarum*, Sive enim ad Confessionem & fidem referamus cum Chrysostomo; Sive ad rem vel personam confessione designatam,

Quid per Petram intelligatur?

Deut. 32. 4. Ps. 18. Is. 26. 4. Matth. 7. 24.

tam, Christum scilicet ut Augustinus & alii, res eodem redit; quia neque confessio, neque fides per se conferunt ad ædificationem Ecclesiæ, nisi metonymice ratione *objecti*, nimirum Christi, quem amplectuntur. Imò si qui ex Patribus ad Petrum referunt, non tam attendunt ejus *personam*, quàm *fidem* & *doctrinam*, quæ sæpe in Scriptis eorum metonymicè *Petrus* dicitur, quæ fuit & est hodieque, ac semper erit firmissimum Ecclesiæ fundamentum.

XII. Nec sic sentiunt tantùm Patres, sed quamplurimi nec ignobiles ex Adversariis, quorum alii de Christo, alii de fide & confessione Petri Petram interpretantur, Lyranus, *super hanc Petram, quam confessus es, id est super Christum.* Glossa interl. *Petram* exponit *Christum in quem credis.* Et ordinaria, *Petrus à me Petra, ita tamen ut mihi retineam dignitatem fundamenti, Tu super me ordinabis lapides multos.* Sic Cardinalis de Alliaco, Joan. Arboreus Theosoph. lib. 5. cap. 5. Pererius in Danielem cap. 2. ubi docet Christum lapidem dici, tum ob alias rationes, tum *quia est Petra, super quam est fundata Ecclesia*, &c. & huc pertinet illud vulgatum.

Petra dedit Petro, Petrus diadema Rodolpho.

Alii malunt ad fidem & confessionem Petri referre; Glossa ordi. Decretorum distinct. 19. Capite *Ita Dominus*, Et super hanc Petram, *Per hanc distinctionem non credo Dominum aliud demonstrâsse, quàm hæc verba, quæ Petrus respondit Domino, quum dixit, Tu es Christus Filius Dei vivi, quia super illo articulo fidei fundata est Ecclesia, super se ipso fundavit Dominus Ecclesiam.* Sic Adrianus I. in Epist. ad Episcopos Galliciæ & Hisp. quæ est in Actis Concilii Francofurtensis, *super hanc Petram quam confessus es, & à quâ vocabili sortitus es dignitatem, super hanc soliditatem fidei Ecclesiam meam ædificabo*; Joannes de Turre Cremata de summa Ecclesiæ lib. 2. cap. 10. *Ecclesia est fundata super Petram id est fidem Christi*, &c. Sic Dionysius Carthusi. in h. l. Gorranus, alii, & præcipuè Ferus, qui optimè loci sensum reddit, *Et hoc claret, quòd Christus Ecclesiam suam non super Petrum aut quemcunque alium hominem ædificavit, alia igitur Petra inquirenda est, Petra ergo primariè Christus est, cui tota Ecclesia superædificata est. Deinde quia per veram fidem Christo conjungimur & sic quodammodo petrascimus, si sic loqui licet; Et ipsa igitur fides Christiana & veritas Euangelica firma & inconcussa petra illa est, super quam Christus ædificavit Ecclesiam suam.*

XIII. Duo præcipuè huic sententiæ opponuntur. Primum, Christum de re futura loqui *ædificabo*. At non ædificanda erat aut ædificari tunc cœperat Ecclesia, sed fuerat jam olim ædificata; Itaque ita loquutum esse, quia nondum constituerat Petrum fundamentum. Verùm nihil hîc est quod nos morari debeat: Nam ita

ita ædificata erat jam Ecclesia super Christum, ut adhuc ædificanda esset in posterum, & quidem peculiari ratione, non ut Ecclesia particularis Judaïca, qualis fuerat antea, sed ut Ecclesia Christiana Catholica per totum orbem dispersa, quæ post Pentecostem demum propriè cœpit ædificari ministerio Apostolorum. Potuit ergo in futuro loqui Christus, etsi de Petro non cogitaret. Imò ex hypothesi Adversariorum non constituendus erat tantùm in fundamentum Ecclesiæ, sed ex verbis, *Tu es Petrus*, expressè jam constituebatur de præsenti. DISPUT. V.

XIV. Alterum, Quòd positâ istâ sententiâ nihil hîc Petro singulare tribuatur: cùm tamen verba Christi apertè hoc videantur connotare; nam in præmium eximiæ quam ediderat confessionis statim addit, *Et ego dico tibi, Tu es Petrus* &c. quasi diceret Tu me Christum confessus es, Et ego vicissim pro illa tua libera confessione hoc tibi repono, Tu es Petrus *&c.* At si Petra de Christo intelligitur, quid hoc ad Petrum attinet, quænam merces propria Petro rependitur, quis honor defertur? Sed frustrà hoc urgetur. Primò quia Petrus non suo tantùm, sed & aliorum nomine respondet, in signum & argumentum unitatis fidei omnium; Ut Christus non Petrum solum, sed omnes interrogaverat, *Et vos quemnam dicitis esse me?* ℣. 15. Ita responsio Christi quæ additur ad omnes spectat, ratione doctrinæ communis & æqualis Apostolatûs, quasi diceret, In vicem confessionis quam edidisti, Tibi vicissim dico, quòd, sicut cognomen Petri tibi imposui in signum firmitatis fidei quam tibi daturus sum, & Apostolatûs ad quem te voco, faciam ut doctrina istius fidei à te prædicata, sit fundamentum Ecclesiæ meæ, & anthentica ac θεόπνευστος veritas, ad quam cæteræ omnes doctrinæ componi debent. Secundò licèt daremus, Christum aliquid singulare Petro promittere, An propterea dicendum esset, illum constitui Monarcham & Caput Ecclesiæ? Nonne satis magna Petro rependitur merces pro edita confessione, quòd beatus prædicetur, quòd Petri nomen ei inditur ad præsignificandam ipsius in fide constantiam, Luc. 22. 32. & fidelem quam in Euangelii Ministerio præstiturus erat operam, quòd Doctrina ejus Ecclesiæ fundamentum statuitur, quòd claves Regni cœlorum illi promittuntur; An verò tot tantáque privilegia ita sunt exigua, ut nihil retributum Petro dici possit, nisi Monarcha Ecclesiæ constituatur; Scio hoc etiam ad singulare Petri privilegium à quibusdam Viris doctis post Tertull. lib. de Pudic. cap. 21 referri, quòd primus Ecclesiæ Christianæ fundamenta jecerit, tum inter Judæos Act. 2. 14. tum inter Gentes Act. 10. 34. & 15. 7. atque eatenus dici ædificandam Ecclesiam super ipsum, quia primus omnium hoc efficere debuerit & ut scitè Tertullian. *primus clavem imbuit.* Quo sanè sensu aliquid

Act. 2. 14 *&* 10. 34 *&* 15. 7.

Disput. V. quid singulare Petro præ cæteris tributum esset, sed quod ad Successores ejus, si qui essent, utpote merè personale, pertinere non posset. Verùm licèt facilè concedam, hanc prærogativam Petro concessam fuisse; nescio tamen an commodè ex isto loco adstrui posset, ubi agitur non tam de fundatore & Architecto, qui ædificium debet instruere & fundamentum jacere, quàm de fundamento ipso, cui debet superstrui; Nec unquam similis locutio vel apud sacros vel apud profanos Authores facilè invenietur, in quo domus super Architectum ædificata legatur, quamvis sæpe hic vel ille dicatur domum ædificâsse & fundamenta ejus jecisse. Nec locus qui affertur ex Apoc. 21. 14. ubi nomina Apostolorum dicuntur inscripta

*Apoc.*21.14. duodecim fundamentis Civitatis, hoc evincit, vel qui petitur ex Eph. 2.

*Eph.*2.20. 20. ubi Ecclesia dicitur *superstrui fundamento Prophetarum & Apostolorum.* Nam, ut jam suprà insinuavimus, hoc non ad personas, sed ad doctrinam referendum est, quasi dicat Apost. fidem Ephesiorum niti authoritate utriusque Testamenti, ut explicat *Justinianus*, & doctrinâ tum Prophetarum tum Apostolorum; id enim de personis Prophetarum intelligi non posse, satis ex ipsorum commigratione ad Deum constat. At Mosem & Prophetas adhuc habemus, ut ait Abraham ad epulonem Luc. 16. quia eorum doctrina libris Veteris Testamenti consignata nunc etiam locum obtinet, unicum autem dicitur fundamentum quoad consensum & doctrinam, quamvis multiplex sit quoad personas.

XV. Quamvis verò daremus, quod non concedimus tamen, hanc Christi promissionem ad Petri unius personam respicere, ne sic quidem evincerent Adversarii, Pontifici hoc jus competere, quandoquidem longissimè distat à Petro Papa, nec ab illo ad istum ulla potest duci consequentia. Nam, ut nunc non dicamus non posse Successorem ejus censeri, cùm incertum sit an Petrus Romæ fuerit, imo gravissimis argumentis demonstrari posset, si id nunc ageremus, Petrum Romam nunquam vidisse. Quis non videt privilegium quod hîc Petro confertur, singulare esse quod ad alium extendi nequit? vel munus Apostolicum respicere, quod extraordinarium fuit, & proprium personis Apostolorum, adeoque ἀδιάδοχον, ut enim illi soli θεόπνευστοι fuerunt, & infallibiles in doctrina; Ita soli potuerunt fundamentum esse Ecclesiæ respectu doctrinæ.

XVI. Porro licèt *Claves* Petro dicantur traditæ, non inde sequitur Principem & Monarcham constitutum fuisse Ecclesiæ. Primo quia claves *sunt ministerii*, quæ dantur Oeconomis & Servis,

1.*Cor.*4.1. 1. Cor. 4. 1. qualis fuit Eliakim If. 22. 20. Non *claves Dominii*,

*Isa.*22.20. quæ dantur Regi & Principi, quo sensu Christus dicitur Apoc. 3.7.

*Apoc.*3.7. *habere clavem Davidis qui claudit & nemo aperit, & qui aperit & nemo claudit.* Secundo Claves istæ non soli Petro fuerunt datæ,

sed

sed in persona Petri unitatis significandæ gratiâ, ut Veteres observârunt, omnibus Apostolis, imò & singulis Ecclesiæ Ministris, unde quod hîc Petro vindicatur, aliis promittitur, Matth. 18. 18. *Amen dico vobis, quacunque ligaveritis in terris, ligata erunt in cœlis*, & Joan. 20. 23. *Quorum remiseritis peccata remittentur eis, quorum retinueritis retenta erunt.* Quod attinet verò *Triplex pasce.* Joan. 21. 15. *&c.* illi à Christo commissum, nullum primatum vel dominium potest conferre, sed tantùm ejus ministerium confirmat, & trinæ abnegationi, in quam lapsus fuerat, triplicem opponit amoris stipulationem, triplicemque in munus restitutionem, ut pasceret cum cæteris, non præ cæteris, inter cæteros ut socius, non supra cæteros ut Monarcha. Ex quibus, ne diutiùs in hoc argumento immoremur, colligitur clarissimè, Petrum nullum sibi vindicare potuisse principatum vel Primatum in Ecclesia. Quòd si Primatus aliquis illi tribuendus venit, quo sensu *primus* vocatur, Matth. 10. 2. & sæpe à Patribus *Princeps Apostolorum*, est tantùm *Primatus ordinis*, vel *Primatus honoris* & existimationis propter dotes eximias, quibus præditus erat, quo sensu Jacobus & Joannes cum ipso vocantur columnæ, Gal. 2. 9. & præcipuè ob zeli ardorem & θερμότητα, quâ impulsus sæpe primus inter Apostolos & omnium nomine Christo respondebat: Sed non fuit *Primatus Authoritatis* vel *Jurisdictionis*, de quo disputamus, & quem Tyrannicum esse meritò statuimus.

DISPUT. V.

Matt. 18. 18.

Joan. 20. 23.

Joan. 21. 15. *&c.*

Matt. 10. 2.

Galat. 2. 9.

XVII. Ex hoc porrò Primatu varia Pontificiæ Tyrannidis Capita exurgunt, sed Tria ista præ cæteris, Quòd in Imperatores & Reges potestatem sibi arroget. Quòd in animas & conscientias sibi jus competere credat. Quòd in Corpora & facultates hominum sibi omnia licere putet. Et ut de *Regibus* dicamus primùm, Quis nescit Rom. Episcopos, qui per multa secula subjecti fuerant Imperatoribus, cadente Imperio Romano, per ejus ruinas gradum sibi fecisse ad id dignitatis fastigium, quod formidabiles & tremendos eos reddidit Principibus & Regibus Terræ, eatenus ut postquam locupletati fuerunt eorum liberalitate, hanc retulerint ipsis gratiam, ut intolerandâ superbiâ super ipsos Caput extulerint, & scelere inaudito eorum colla impiè premere & sibi subjicere ausi sint. Nam ut nunc nihil dicamus de *Osculo pedum*, quod ad morem Rom. Imperatorum invexerunt superbissimè, ut in Concilio Rom. sancitum sub Gregorio VII. teste Baronio ad ann. 1076. Nihil etiam de contumeliis innumeris Regibus & Imperatoribus sæpius illatis, ut quod refert Matthæus Paris de Henrici II. Angliæ Regis flagellatione, & quod ab aliis narratur de Frederico Ahenobarbo, cui ad pedes Alexandri III. provoluto Venetiis ad obtinendam Othonis filii captivi libertatem, superbissimus Pontifex cervicem pede premens, hæc dicitur intonâsse, *super aspidem*

Papa ex Primatu potestatem in Reges usurpat.

Disput. V. *& basiliscum ambulabis, & conculcabis Leonem & Draconem*, ad quem Fridericus, *Non tibi, sed Petro hoc dictum est*, regessit Papa *& mihi & Petro.* Hæc gesta sunt anno C. 1177. referente Bessarione apud Baronium, Stellâ de vitis Pontificum, Hieronymo Bardi Florentino, qui de rebus Venetis Italicè scripsit accuratissimè & historiam hanc fusè describit, in exemplum scilicet humilitatis Apostolicæ. Sed ista exigua sunt præ potestate, quam sibi arrogant in Cæsarum & Regum coronas & vitam, quasi penès ipsos sit Reges deponere & Solio deturbare, Regna transferre vel prædæ exponere, Subditos fidelitatis juramento exsolvere, aliaque id genus quamplurima præstare, quæ Principum Majestati & securitati sunt perniciosissima. Ne verò tantum crimen gratis videamur impingere Adversariis, paucis ostendamus, hoc non modò præcipuorum Doctorum inter ipsos calculis, imò & variis Conciliorum Decretis, & Pontificum placitis esse sancitum, sed etiam exemplis nimis multis teterrimis confirmatum.

XVIII. Papam potestatem habere Reges exauthorandi, & subditos à fidelitatis juramento liberandi, adeò communiter receptum est inter ipsos, ut *Bellarminus*, *Baronius*, *Perronius* hanc vocem esse pertendant totius Ecclesiæ Catholicæ, & *Bellarminus* in præfatione libri adversùs Barclaium vocet eam *Causam universæ Ecclesiæ*, & *sententiam Ecclesiæ Catholicæ*, quam etiam magnâ Authorum nube confirmat. *Concilium Lateranense* sub Innocentio III. anno 1215. hæc expresse habet, *Si Dominus temporalis monitus terram suam purgare ab hæretica pravitate neglexerit, per Metropolitanum, & Comprovinciales Episcopos Excommunicationis vinculô innodetur; Si satisfacere contempserit intra annum, significetur hoc Summo Pontifici, ut intimos ejus Vassallos ab ejus fidelitate denunciet absolutos, & terram exponat Catholicis occupandam.* Lugdunense pariter sub Innocentio IV. Fridericum II. Imperiô spoliat. Huc pertinent Dictatus Papæ Gregorii VII. inter quos isti etiam recensentur, *Quòd solus uti possit Imperialibus insigniis. Quòd solius Papæ pedes omnes Principes deosculentur. Quod unicum est nomen in mundo, Papæ videlicet. Quod illi liceat Imperatores deponere. Quod à fidelitate iniquorum subjectos possit absolvere.* Et Canones varii, præsertim Gelasii, *Alius item Romanus Pontifex Zachariam Regem Francorum, non tam pro suis iniquitatibus, quàm pro eo quod tantæ potestati erat inutilis, à Regno deposuit, & Pipinum Caroli Imperatoris Patrem in ejus locum substituit, omnesque Francigenas à juramento fidelitatis absolvit*, &c. Et Gregorius VII. Rom. Synodo Præsidens, *Nos Sanctorum Antecessorum nostrorum statuta tenentes, eos, qui excommunicati fidelitate aut sacramento constricti sunt, Apostolicâ authoritate à juramento absolvimus*, &c. Et Canonistæ eò usque progrediuntur, ut ex Papa Regem faciant, & ex

ex Regibus totidem Vassallos & subditos Papæ. Licèt verò Bellarm. videatur non usquequaque probare hanc Canonistarum sententiam, tamen hanc Papæ in Reges Potestatem fortiter adstruit, & variis Doctorum Testimoniis confirmat, Italorum, Gallorum, Hispanorum, Germanorum, Anglorum, quorum loca legi possunt in libro contra Barclaium, quibus addit, *Si hæc non est Ecclesiæ Catholicæ vox, ubi obsecro eam inveniemus? & si est, ut verissimè est, qui eam audire contemnit, ut Barclaius fecit, an non ut Ethnicus & Publicanus, & nullo modo Christianus habendus erit? Si non habet Pontifex Summus potestatem in terris disponendi de temporalibus, usqué ad depositionem Principum eorum, qui vel ipsi hæretici sunt, vel hæriticis quoquomodo favent, Cur in editione hujus Canonis nullus ex tanto numero reclamavit? Cur ne unus quidem, ex tot Imperatorum, & Regum Oratoribus mutire ausus fuit? Nondum videlicet parasiti Principum temporalium exorti fuerant, qui ut regna temporalia stabilire videantur, regnum æternum iis, quibus adulantur, eripiunt.* Jesuitæ sanè omnes, ut præcipua Papatûs columina pedibus eunt in eam sententiam. Imò si quis eam negare sustineat, eo ipso in hæresim incurrere pertendunt. *Schulkenius* pro Bellarmino contra Barclaium, *hæreticum vel certè erroneum est & temerarium dicere, Pontificem ut Pontificem, & ex jure divino non habere potestatem privandi Principes seculares suo Principatu, quando id bonum spirituale, sive ingens necessitas exigit.* Idem & *Lessius* tuetur, *Eudæmono-Johannes* in Epist. monitoria ad J. Barclaium rotundo ore pronunciat *sine controversia non Bellarmini modò, sed Pauli etiam Summi Pontificis & Catholicorum omnium judicio hæresim esse.* Bellarm. in Respons. ac Apol. pro Juram. pag. 638. *Probabimus in hoc eodem juramento non agi de sola civili obedientia, sed agi de fide Catholica,* & paulò pòst, *Quæritur abnegatio fidei Catholicæ, & ut obediatur homini contra obedientiam Dei.* Perronius multus est in hoc capite probando in Cœtu Ordinum Regni anno 1615. ubi itum est in eam sententiam, reclamantibus Delegatis Populi, *Papam posse adimere Regna, & Regem exauthorare.* Consule pag. 600. 602. 620. 621. 634. opusculorum. Plura possent Jesuitarum testimonia afferri huc pertinentia ex *Azorio in Institu. Moral. Avilâ de Censuris, Becano in Controversia Anglicana, Clari Bovarscii aut Scribanii Amphitheatro. Jo. Osorio, Jo. Mariana, Eman. Sà, Salmerone, Valentia,* & aliis non paucis, qui Papalem Monarchiam mordicus defendunt. *Stapletonis* verba Controv. 3. de primar. subjecto potestatis Eccles. q 5. art. 2. expressa sunt: *In casu peccati mortalis, & maximè hæresis, potissimum, quando in publicum aliquod, & magnum Ecclesiæ detrimentum vergit; Rom. Pontifex, tanquam supremus Ecclesiæ Pastor, ad Ecclesiæ conservationem, & punire quosvis Principes potest, & si rei necessitas exigat, regnô privare.*

Disput. V. XIX. Papæ autem poteſtatem competere Reges deponendi, variis ex cauſis cenſent, quales ſunt crimen hæreſeos, Bell. de R.P. lib. 5. cap. 7. *Non licet Chriſtianis tolerare Regem infidelem vel hæreticum, ſi ille conetur pertrahere ſubditos: at judicare an pertrahat ad hæreſim, pertinet ad Pontificem.* Bannes in 2. 2. q. 12. art. 2. §. circa ult Concl. *Eccleſia non tantùm privat dominio in ſubditos Principes apoſtatas perfectè, verùm illos, qui lapſi ſunt aliquo pacto in hæreſim.* Tolerantia hæreticorum, & negligentia in iis exſcindendis. Grego. IX. Decr. lib. 5. tit. 7. cap. 16. *Abſolutos ſe noverint à debito fidelitatis dominii, & totius obſequii, quicunque lapſis manifeſtè in hæreſim aliquo pacto quacunque firmitate vallata tenebantur adſtricti.* Hinc Excommunicationis contrahit pœnam, qui cum Excommunicato communicat Cauſ. 11. q. 3. *Excommunicationis contrahit pœnam, qui excommunicatis communicat.* Raymundus in ſumma lib. 1. tit. de hæreti. ſ. 7. *Iudex vel poteſtas ſecularis, non ſolum propter hæreſim ſuam, ſed etiam propter negligentiam contra hæreſim extirpandam, poteſt non ſolum excommunicari ab Eccleſia, ſed etiam deponi.* Quo pertinet Decretum Concilii Lateranenſis, *Si Dominus temporalis*, &c. de quo theſi præcedenti. Inutilitas, inſufficientia, ignavia, ætas ad regendum inepta, prodigalitas, & aliæ id genus, quarum cognitio ad ſolum Pontificem pertinet, Bannes in 2. 2. q. 10. Art. 10. 4. Concl. *Quando utendum ſit hac poteſtate, relinquitur ejus dominio vel judicio*, & Ballarm. lib. 5. de R. P. cap. 7. *Pontificis eſt judicare, Regem eſſe deponendum, vel non.* Imò tantam eſſe ejus poteſtatem pertendunt, ut etiam ſine culpa poſſit Regna ttansferre. *Bozius* lib. 17. de ſignis Eccleſiæ, *In quo eluceſcit authoritas Papæ, qui poteſt juſtis de cauſis, vel ſine cauſa, ab aliis in alios, jura maxima, qualia ſunt imperii, decreto ſuo transferre.*

XX. Nec verbis tantùm dira hæc Tyrannis ſancita fuit; ſed exemplis innumeris confirmata. Referunt Pontificii Scriptores ad perpetuam Pontificis ſui gloriam, Gregorium II. parte imperii mulctâſſe Leonem III. Imperatorem; Zachariam depoſuiſſe Childericum Francorum Regem, & Pipinum in ejus locum ſubſtituiſſe; Leonem III. Imperium à Græcis ad Romanos tranſtuliſſe; Gregorium VII. Henricum IV. Imperatorem depoſuiſſe, aliúmque eligi juſſiſſe; Innocentium III. Othonem IV. & Innocentium IV. in Concilio Lugdunenſi Fridericum II. ab Honorio III. excommunicatum depoſuiſſe, ut teſtatur Bellar. de Rom. Pontif. l. 5. c. 8. Notum etiam quid Julius II. adversùs Ludovicum XII. tentaverit, quo pacto ei Imperium abrogârit, & Galliam interdicto ſubjecerit, cui tamen Rex, Optimatum Regni & Epiſcoporum conſiliô ſtrenuè ſe oppoſuit, imò ſuperatis Alpibus ad Ravennam delevit copias Papæ, juſſítque cudi nummos aureos, qui etiamnum videntur cum hoc elogio in ambitu,

ambitu, *Perdam Babylonis nomen.* Idem Julius circa idem tempus Regnum Navarræ Johanni Albretano ademptum dedit Ferdinando Castiliæ Regi, qui regnum illud invasit non alio jure, quam quia sic visum est Pontifici. Sed ne præterita refricemus tempora, Quis nescit Henricum III. Galliæ Regem, diris Papalibus à Sixto confossum, fidem subditorum, mox & vitam amisisse nefandâ Jacobi Clementis Dominicani manu? Et Henricum IV. ad quem consanguinitatis jure Regni successio pertinebat, declaratum fuisse inhabilem ad succedendum in Galliæ Regnum? Ad quod quando pervenit, diræ Papales in eum repetitæ sunt à Gregorio XIV. Sed Curia Parlamenti, quæ tunc Turone agebat, Pontificalem Bullam jussit manu Tortoris publicè cremari an. 1591. & solemni Senatusconsulto *Bullæ Papales* declaranur *abusivæ, seditiosæ, impiæ, & imposturis plenæ.*

XXI. Licèt verò hoc jam sit in se inauditum & intolerandum, longè gravius tamen & dirius animadvertet, qui ad tam injustæ potestatis tristissima effecta respexerit. Hoc enim semel posito, Papam sibi arrogare potestatem deponendi Reges, transferendi coronas, subditósque à juramento fidelitatis liberandi; nemo non videt sponte sequi, Pontifices non improbare talium Regum neces, imò eos morti addicere. Nam qui potestatem sibi vindicat Regem de Solio deturbandi, eo ipso statuit post latam sententiam desinere esse Regem, & ad privatos redigi: Quòd si retinere dignitatem velit, non posse nisi per vim & latrocinium, tanquam Tyrannum & usurpatorem. Tales autem hostes publicos generis humani haberi, & jure posse à quolibet occidi; Quia *In reos Majestatis & publicos hostes, omnis homo miles est*, ut ait Tertullianus. Ita qui vult Regem pelli è Regno; vult quoque eum occidi, spoliat enim eum eâ authoritate, quæ vitam ejus tuetur & sacram facit. Unde Papa Urbanus Cano. Excommun. declarat eos pro homicidis non habendos, qui excommunicatos occiderint. Suarez. lib. 6. de fi. c. 4. *Incipit esse tyrannus in titulo, quia non est legitimus Rex*; quippe ideo occidi potest, ut Emanuel Sà notat in verbo Tyrannus, *Occupantem tyrannicè potestatem, quisque de populo potest occidere, si aliud non sit remedium, est enim publicus hostis.* Quod solidè demonstrat Rex magnæ Brittanniæ in libro contra Cardinalem Perronium. Possent huc congeri, si id nunc ex professo ageremus, innumera, ipsos etiam inter Pontificios testimonia, qui immensæ istius potestatis quam Pontifices sibi arrogant, injustitiam, & perniciem demonstrant; inter quos eminent *Barclaius, Widringtonus, Budæus de Asse* lib. 4. *Carol. Molinæus contra parvas datas, Joannes Tilletus, Claudius Fauchetius de libertate Gallicana. Petrus Pithæus, Antonius Hotomannus, Joann. Aventinus, Joannes Cuspinianus, Duarenus lib.* 1. *de Sacræ Ecclesiæ ministeriis & benef. cap.* 4.

DISPUT. V. Et quotquot adversùs Jesuitas scripserunt super hoc argumento. Nec omittenda varia Arresta Curiæ Parisiensis, & aliarum, quæ hanc Pontificum tyrannidem atrô lapillô notant, eatenus ut Pontificem tanquam Regni hostem, rebellium fautorem, & immanis ac detestandi parricidii contra Henricum III. patrati reum damnent, verba sunt Thuani lib. 101. *Eodem Senatusconsulto Gregorius se pro Pontifice hujus nominis XIV. gerens, publicæ pacis, Unionis Ecclesiæ Catholicæ Apost. Rom. Regis Regnique hostis, Conjurationis Hispanicæ princeps, rebellionis fautor, immanis detestandi & inhumani parricidii per proditionem contra Henricum III. Christianissimum & verè Catholicum Regem patrati reus declaratur.* Idem li. 114. refert Orationem Præsidis Forgeti, qui testatur *ab hoc errore veluti projectas in Regnum sicas, quibus digladiarentur inter se cives. Inde perniciosa de Regno ad prædam exponendo & exteris prodendo agitata consilia, ab his initiis detestandam conjurationem contra Christianiss. & vere Catholicum Regem Henricum III. initam cœpiße, ipsumque tandem abominando parricidiô occisum. Inde flammam, sanguinem, cædes, sacrilegia latrocinia, vim publicam, immanitatem, monstra, prodigia, & malorum iliadas miserum regnum jam septennium integrum exercere.* Nec sine causa ita ratiocinabatur, sciebat scilicet ex Bulla Pii IV. editâ anno 1558. *Reges & Principes, quos pro hæreticis habere voluerit Pontifex, eo ipso absque aliquo Juris aut facti ministerio suis Regnis & Ducatibus privatos existere, Regnaque, Ducatus, Dominia, & bona publicari, & effici juris & proprietatis eorum, qui illa primò occupaverint, si in sinceritate fidei & unitate Sacræ Romanæ Ecclesiæ ac sub Romano Pontifice obedientia fuerint* &c. Imò & interficere licere, *Cùm* ex Directorio Inquisitorum p. 3. *hæreticos propriâ authoritate capere, spoliare ac interficere liceat*, &c. Quod autem de hæreticis dicitur, Idem & de Excommunicatis statuitur, *Cano. Excomm.* suprà citatô. Hanc sanè Jesuitarum esse mentem, quorum sectâ nullam sæviorem in Reges & Principes esse, non modò exemplis, sed & testimoniis quamplurimis probari posset, si id nunc ageremus; ex quibus clarè pateret, tantorum scelerum vel Authores vel approbatores fuisse, adeóque rotundo ore eos non semel pronuntiare, non modò licitam, sed & justam esse eorum Regum necem, qui à P. R. excommunicati & Regnô privati fuerunt, & Pontificem id juris in ipsos habere. Videatur *Mariana* li. 1. de Rege & Regis institutione c. 6. & 7. *Bellarminus* in Barclaium c. 7. & l. 5. de R. P. c. 6. *Baronius* ad an. 800. s. 10. *Suarez.* li. 6. adversùs Regem M. Britanniæ c. 4. & alii non pauci.

XXII. Hanc verò communem & receptam apud ipsos esse sententiam non semel agnovit Curia Parisiensis, & apertè testata est; quando

quando restitutioni Jesuitarum apud Regem intercedebat, ut Thuanus refert variis in locis, & imprimis libro 132. ubi Harlæus *Jesuitas* ostendit, *votum universale, & doctrinæ capita secum consentientia omnes habere, ut præter Pontificem superiorem nullum agnoscant, eique fidem & omnimodam obedientiam præstent, idque fixum & ratum credant, Pontificem potestatem habere Regis extra communionem Eccclesiæ ponendi; Regem autem excommunicatum tyrannum esse, & subditos contra eum impune insurgere, ipsorum unumquemque, qui vel minoribus Ecclesiæ Ordinibus sit initiatus, quodcunque crimen admiserit, in læsæ Majestatis crimen non posse incurrere, quippe qui minimè sint amplius Regis subditi, nec jurisdictioni ejus subjecti. Ita Ecclesiasticos per illorum doctrinam à seculari potestate eximi, manus cruentas licere impunè sacrosanctis Regibus afferre. Hoc eos & libris editis asserere, & eorum qui contrà sentiunt rectam sententiam damnare* &c. Sorbona non semel impiam istam doctrinam damnavit, imprimis in Censura Propositionem *Santarelli* circa Regum à Pontificibus depositionem & ejus causas, anno 1626. 4. April. *Facultas improbavit & damnavit doctrinam his propositionibus, & horum capitum corollariis contentam, tanquam novam, falsam, erroneam, Verbo Dei contrariam, Pontificiæ dignitati odium conciliantem, Schismati occasionem præbentem, supremæ Regum authoritati à Deo solo dependenti derogantem, Principum infidelium & hæreticorum conversionem impedientem, Pacis publicæ perturbationem, Regnorum, Statuum, Rerumque publicarum eversionem, subditos ab obedientia & subjectione avocantem, & ad factiones, rebelliones, seditiones, & Principum parricidia excitantem.* DISPUT. V.

XXIII. Hoc verò Exempla nimis multa Regibus funestissima testata sunt sæpius. Præter ea quæ antea notata sunt, quid non dici posset de ferali tragœdiâ à Gregorio VII. Hildebrando dicto, in Henricum IV. Imperatorem inchoatâ, & ab ejus successoribus continuatâ; de Victore III. Urbano II. & Paschali III. eò usque ut proprios filios in Patrem, ab ipsis excommunicatum & diris devotum armârint, qui persequi ipsum crudeliter non destiterunt, donec miserè periret, corpore ipsius per quinquennium insepultô manente in cellâ quâdam ædis desertæ, Pontifice id sepeliri vetante, ut referunt *Sigonius* lib. 9. & *Krantzius* lib. 5. Quid de Alexandri III. in Fridericum Imperatorem latâ excommunicatione? De Friderici II. gravibus certaminibus cum Honorio III. Gregorio IX. & Innocentio IV. qui anathematibus illum feriendo, & ab Imperio deponendo, funestissima bella in Italia & Germania excitârunt, in quibus longo tempore omnia seditionibus, cædibus, & furoribus immanibus repleverant? Quid de Ludovici Bavari optimi Imperatoris durissimis persecutionibus à Johanne XXII. Benedicto XII. Clemente VI excitatis, qui eum tanquam hæretium & schisma-

Disput. V. schismaticum diris devotum Imperio spoliârunt, Status ejus in prædam exposuerunt, hostes adversùs illum intus & foris suscitârunt, atque ita efferunt tandem, ut violentâ morte interiret? Denique quid non referendum esset de Pontificum fulminibus & diris adversùs Reges Galliæ sæpius vibratis, ut Bonifacii VIII. adversùs Philippum Pulchrum, Benedicti XIII. adversùs Carolum VI. Julii II. adversùs Ludovicum XII. & aliorum id genus, quæ memorare longum nimis foret?

XXIV. Sed ne vetera repetamus quæ sunt innumera, sufficiat obiter notâsse, quod seculo præterito & hoc nostro præstitum sit tam à Gregorio XIII. Sixto V. & Gregorio XIV. qui nihil omiserunt ad perdendum Henricum III. & IV. & Regnum evertendum. Nota est Bulla Fulminatoria Sixti V. adversùs Henricum Borbonium Regem Navarræ, & Principem Condæum lata anno 1585. in qua uterque tanquam Sectarii & in errorem relapsi, Sectariorum fautores ac defensores publici & manifesti, divinæque Majestatis rei, & fidei Catholicæ hostes proscribuntur, & Navarrum quidem omni jure, quod in Navarræ Regno sibi competere contendit, & ea parte, quam nunc occupat, simul & Benearni Principatu excidisse: Condæum autem & utriusque Successores omnis Principatûs & potestatis jure in præsens & in posterum pariter excidisse, indignosque eos esse & eorum Successores, qui in ullum Principatum, & speciatim Regnum Franciæ succedant, hâc sententia pronunciatur, Subditique obsequii sacramentô solvuntur, *&c.* Notum fulmen depositionis ab eodem in Henricum III. vibratum ob cædem Cardinalis Guisiani, quod Regis parricidium à *Jacobo Clemente* Monacho Dominicano paulò pòst est consequutum anno 1589. Parique conatu, sed dissimili eventu Henricus IV. post Pontificis excommunicationem sauciatus est à *Jacobo Castello* Jesuitarum alumno anno. 1594. & anno. 1610. à *Ravalliaco* Jesuitarum itidem pullo nefariè occisus, qui horrendâ istâ doctrinâ imbutus, Pontificem posse excommunicare Principes, Subditos solvere sacramentô fidelitatis, Reges tyrannos, quibus non placeret Novatorum excidium, hos insidiis, ferrô, venenô petere, non permissum tantùm, sed & laudabile, scelus istud execrandum perpetrare non dubitavit. Post Pii V. diras, Elizabethæ Reginæ cædes sæpe, sed frustrà tentata est. Nec mitius actum cum Rege Jacobo ejus Successore in conjuratione sulphurea anno 1605. in qua cuniculis actis sub Palatio Westmonasterii, ubi Parlamentum congregari debuit, & pulvere nitrato oppletis, parum abfuit, quin Rex cum Familia Regia, & totius Regni flore funestissimè uno ictu periret, nisi Deus clementissimus hoc infernale consilium maturè satis detexisset, de qua Thuanus ita loquitur lib. 135. *Conjuratio omnium, quæ nostri & prisci ævi temporibus memorantur,*

consilio

consiliô, audaciâ, immanitate maximè admirandâ, nam fando ubique acceptum, & famâ ad posteros transmissum, multos Principes fraude cæsos, Respublicas insidiis petitas fuisse: At nulla tellus, nulla ætas tale conspirationis monstrum unquam aluit, in qua Rex cum Regina, Parentes cum omni sobole, Ordines totius Regni, totum denique Regnum, & in eo innumeri innocentes, ut paucorum furiosorum libidini litaretur, uni exitio uno momento distinarentur &c. Quæ omnia consectaria esse impii dogmatis de supremâ Papæ Potestate in Reges, non est obscurum, quod ibidem Illustrissimus Præses rectè observat. Quàm verò istiusmodi scelera non displiceant Pontificibus, exemplum memorandum habemus in Sixto V. Pontifice, in Oratione ejus habitâ in Consisterio Papali anno 1589. super cæde Henrici III. excusâ Luteriæ anno 1590. apud Nicolaum Nivellium & Rollinum Theodoricum cum approbatione Doctorum, ubi factum Clementis Operi assumptæ à Domino carnis, & resurrectionis ejusdem mysterio, ab Habacuco Vate prædicato, propter magnitudinem & rei admirationem confert, & sub finem judicat Regem indignum his officiis, quæ Imperatoribus & Regibus exhiberi solent, quippe S. Scripturæ authoritate prohiberi, ne quis pro eo, qui in peccato ad mortem, hoc est in Spiritum S. admisso, quale Regis peccatum fuit, moritur, preces faciat, & Orationem sic claudit, *Propter hæc & similia manifesta impœnitentiæ indicia, decrevimus pro ipso non esse celebrandas exequias*, &c. Thuan. lib. 95. Quod si seriò animadvertere vellent Reges & Principes, viderent, quantum è re sua esset, sese maturè jugo isti iniquissimo subducere, & Papam res suas habere jubere, ut tutiùs & securiùs vivere possent. Sed ad alia nunc pergamus, & ostendamus in *Animas* & *Conscientias* eandem *Tyrannidem* non unâ ratione obtinere.

DISPUT. V.

Tyrannis Romana in Conscientias.

XXV. Primò quis non gravem Tyrannidem agnoscat in eo, quòd, cùm Scriptura S. sit Fax veritatis, Pabulum vitæ, Testamentum Patris, Contractus fœderis nobiscum à Deo initi, Semen regenerationis, & Epistola Dei ad nos, quæ in eum finem data est, ut sedulà & jugi meditatione legatur & investigetur, Psal. 1. 2. Joh. 5. 29. Col. 3. 16. Ita severè tamen ejus lectio interdicitur Populo, ut nefas sit vel Scripturam domi habere, vel legere. Quod enim olim Pius IV. Regulâ 4. consilio Parochi permisisse videbatur, ut Bibliorum versorum lectio quibusdam concederetur, Clementis VIII. observatione revocatur; ut merum fucum esse videas; quo simplicioribus imponitur, dum negat ullam Episcopis vel Inquisitoribus hoc concedendi potestatem fieri, imò illam iis jam antè sublatam fuisse: nec alia ratio prætexitur, quàm quòd vernaculâ linguâ libet sit exaratus; scil. fraudi Christo est, si populariter loquitur. O miseros, qui lucem fugiunt, vitam horrent, cibum calcant, quorum princeps cura est Verbum Domini ejicere,

Disput. V. Clypeum fidei piis eripere, & Lucernam sub modium reponere. Sed mirari desine tam audax facinus; Ut fures oculos ante petunt lucemque priùs extinctam cupiunt, quàm scelus suum perpetrent: Ita boni isti viri Verbi facem surripiunt, ut faciliùs regnare possint in tenebris, & pestiferam luem disseminare. Quàm horrendum verò illud, quòd sacratissimus iste veritatis Divinæ Codex, immota fidei regula & canon, consolationis fulcrum, non modò proscribitur impiè, ne in oculos hominum veniat, sed, horresco referens, ardentibus rogis sæpius addictus est. Hic scilicet honor est, quô Divina Christi Oracula afficiuntur, hoc medium, quô errantes in viam reducere satagunt, & fidem ipsis suadere conantur! quasi Scriptura salutis magistra hæreticæ pestilentiæ vehiculum esse posset. Licèt autem nonnulli videantur in alia omnia ire, lectionem Scripturæ Sacræ non improbantes, & Versionem ejus in lingua vernacula adornantes; Quantas tamen turbas excitârit novissima Jansenistarum Novi Testamenti Versio, nemo est qui nesciat, & si quid de rigore illo quidam remittunt; certum est tamen non omnibus placere, & in pluribus locis, ut in Italia, Hispania, & alibi, idem interdictum severissimè observari.

XXVI. Unde nihil mirum jam videri debet, si nihilo mitiùs aliorum Scripta tractentur. Longum esset impias eorum artes hîc persequi, sed qui eas cognoscere voluerit, adeat *Indices Expurgatorios* varios antehac editos, & novissimum, qui in lucem prodiit Madriti anno 1667. ubi immanis Inquisitorum audacia in corrumpendis doctissimis & piissimis quibusque, quà veterum quà recentiorum lucubrationibus, patet. Eò quippe processit furor, ut in ipsos libros, non secus ac in veritatis Professores agatur, non ratione, sed manu, non stylo, sed ferro, non scriptis, sed proscriptionibus. Pacem enim nullam putant, nisi vastitatem fecerint, damnant quia oderunt, oderunt quia ignorant, & malunt nescire, quia odisse volunt, quàm id scire, quod, si sciant, odisse non poterant, ut scitè de Ethnicis loquebatur *Tertullianus*, metuunt scilicet, ne Lux veritatis Ægyptiacas tenebrosasque artes & prodat & perdat. Ideo quicquid inerat masculi & sinceri in omnium gentium generumque Scriptoribus, quicquid Tyrannidis suæ sævitiam, Superstitionis fœditatem, & Curiæ Rom. corruptionem perstringebat, consilio sanè audacissimo, sed consultoribus pessimo, novacula sua & falce expurgatoria præcidere ausi sunt. Nemini parcitur; Alii in totum arcentur & damnantur, & fronti inustô cauteriô nigrum præfigitur Theta; Alii, ut dubiæ & suspectæ fidei, obelo interpunguntur. Alii cum expurgatione permittuntur, ut nihil jam vel Patres vel Scriptores alii loquantur, quod non sapiat ad Papæ palatum. Et ne quis putet hæc ab iis clàm fieri, & in occulto, ut incautos decipiant

piant, juxta vetus illud *si non castè, saltem cautè*, apertè agunt & tanquam de re bene gesta gloriantur. Testem habemus omni exceptione majorem, *Augustinum* Venetiis apud Juntas excusum in quarto, anno 1584. qui penes nos est, in quo qui editioni præfuerunt, testantur in ipsa libri inscriptione, *se præter locorum multorum restitutionem secundùm collationem veterum Exemplarium, curâsse removeri illa omnia, quæ fidelium mentes hæreticâ pravitate inficere possent, aut à Catholica Orthodoxa fide deviare.* Eâ verò specie plagia quælibet, furta, & corruptelæ obvolvi possunt, ne posthac Patres quicquam ampliùs Rom. Curiæ molestum sonent. DISPUT. V.

XXVII. Sed tempus est, ut ad *Potestatem* νομοθετικὴν transeamus, in qua sævissimam etiam Tyrannidem in animas exercet Ecclesia Romana. Cùm enim Christus se unum Doctorem & Legislatorem esse profiteatur, penès quem servandi & perdendi potestas est posita Jac. 4. 2. qui solus proinde imperium habet in animas, & à cujus nutu pendere debemus: Isti novos & quidem à Christo institutos pertendunt esse se Nomothetas, qui non modò constitutionibus Ecclesiasticis prospiciant, ut omnia decenter & ordine fiant in Ecclesia, quod ad omnes legitimos Ecclesiæ Rectores pertinet ex mandato Pauli 1. Cor. 14. 40. Sed qui infallibiles se jactent, & jus sibi arrogent Leges ferendi conscientiis, quæ pro necessario & vero Dei cultu ingeruntur, quasi maxima Religionis & pietatis pars in earum observatione sita sit. Longum esset earum catalogum texere, & vanitatem ac impietatem describere; Sed quis non videat jugum esse ἀβάστακτον, quod conscientiis imponitur, & quò miserè torquentur? 1Cor.14.40.

XXVIII. Ut verò ex innumeris unam vel alteram tantùm attingamus; Quis ad *Confessionis auricularis* institutum attendere potest, quô quisque adultus baptizatus tenetur semel saltèm in anno peccata omnia sua cum omnibus eorum circumstantiis confiteri in autem Sacerdotis, ut eorum remissionem obtineat; qui non fateri cogatur gravem esse conscientiarum carnificinam, Tyrannidis & rapacitatis Pontificiæ organum, arcana Principum & familiarum rimandi machinam, & scelerum ac impuritatum scholam? Quis *Vota Monastica* expendit, qui idem Tyrannidis jugum non animadvertat, non modò dum nemini licet sacris operari, nisi qui volens nolens cælibatûs legem sibi imposuerit, sed & dum tanta istius voti necessitas creditur, ut capitale sit illi renunciare, & tanquam votifragi traducuntur, qui libertatem Euangelicam amplectuntur, cùm tamen in turpi voto mutandum sit decretum, & satius sit matrimonium, quod inter omnes est τίμιον Heb. 13. 4. contrahere, quàm uri 1. Cor. 6. 9.? Quis denique tot *Festa*, *Jejunia*, *Vigilias*, & *Cæremonias*, partim ex Ethnicismo, partim Judaïsmo derivata, quibus conscientiæ velut gravissimo onere premuntur, &

DISPUT. V.

& tantùm non opprimuntur, intuetur, qui intolerandam hanc Tyrannidem non defleat; Conquerebatur suo tempore *Augusti. Epist.* 119. *ad Janua.* quòd neglectis Dei præceptis, tam multis præsumptionibus plena essent omnia, ut graviùs corriperetur, qui per octavas suas terram nudo pede tetigerat, quàm qui mentem vinolentiâ sepelierat; Conquerebatur Ecclesiam, quam Dei misericordia liberam esse voluit, servilibus oneribus sic premi, ut tolerabilior fuerit conditio Judæorum. Si hoc seculo sanctus ille Vir vixisset, quibus querelis deploràsset eam, quæ nunc in Ecclesiam invecta est, servitutem? Si vidisset innumeris illis ritibus, partim ineptis & inutilibus, partim impiis & falsis, omnibus sanè fictitiis & merè humanis, totum Dei cultum corrumpi,

XXIX. Sed gravius hoc est longè & intolerabilius, quòd non modò Leges istæ feruntur conscientiis, sed & tanto rigore urgentur, ut Legis divinæ violatio nihil videatur esse præ illarum transgressione. Et sanè quis nescit, longè majorem reatum apud Sacrificulos Pontificios contrahere, qui carnem die Veneris gustaverit, quàm qui linguam blasphemam adversùs Deum extulerit? Qui auricularem confessionem anno vertente prætermiserit, quàm qui nequissimam vitam in totum annum produxerit? Qui votivam peregrinationem non persolverit, quàm qui in promissis omnibus fidem fefellerit? Qui Idolum sine honore præterierit, quàm qui homines contumeliosè tractaverit? Qui sacris operans, legitimo se copulaverit matrimonio, quàm qui mille sordibus corpus fœdârit? Qui non demurmuraverit certis horis, & ad globulos, certa sine sensu verba, quàm qui legitimam orationem animo nunquam conceperit; Quid est irritum facere propter suas traditiones Dei præceptum, si hoc non est; Quum observationes mandatorum Dei frigidè tantùm & perfunctoriè commendantes, suorum exactam obedientiam non minùs anxiè urgent, quàm si totam pietatis vim in se continerent; Quum divinæ Legis violationem levibus satisfactionum mulctis ulciscentes, unius sui Decreti vel minimam offensionem nullâ leviore pœnâ plectunt, quàm carcere, exilio aut gladio. Sic cœlestia Dei Oracula vilescunt præ verbis hominum, & Lex summi Numinis mandatis infirmorum mortalium postponitur.

Tyrannis Ecclesiæ Rom. in Corpora.

XXX. Plura possent afferri istiusmodi, quibus sævâ tyrannide in *Conscientias* Roma grassatur; Unde non mirum si in *Corpora* etiam sæviat, & Imperium suum ferro & flammis, aliisque injustissimæ violentiæ mediis stabilire conetur. Nec obscura sunt ejus rei documenta. Quis enim ambigendi locus esse potest, post ea quæ superiori seculo & hoc nostro contigerunt? Consulantur Martyrologia, & evolvantur Annales rerum à tribus seculis gestarum, & clariùs hoc constabit, quàm ut probatione indigeat. Nam ut nihil nunc dicamus de *Joh. Wiclefo*, qui ante 350. annos ausus est Romæ bellum

palàm

palàm indicere, & cujus, immani crudelitate, quadragesimo demum post mortem anno, cremata sunt ossa Oxoniæ. Nihil etiam de *Johanne Husso*, & *Hieronymo Pragensi*, qui violatâ publicâ fide Constantiæ ex Pseudo-Synodi decreto, execrabili perfidiâ, non tantùm durissimo catcere aliisque tormentis vexati sunt, sed & vivi sunt ustulati circa ann. 1416. Nihil de pluribus aliis ex diversis Orbis terrarum Regionibus divinitùs ad instaurandum Christianismum selectis Marryribus. Quis nescit quot & quantæ perpetratæ fuerint cædes, non paucorum, sed innumerorum fidelium? Quàm immanes contra Albigenses, Valdenses, Lolhardos, Lutheranos, Reformatos, sese Erroribus & Tyrannidi Ecclesiæ Romanæ opponentes, suscitatæ persecutiones, editæ strages, & carnificinæ horrendæ in præcipuis Europæ Regnis & Provinciis? Horret animus cogitate & recensere proscriptiones, exilia, carceres, bella, lanienas, & sævissima tormenta, quibus in fideles Christi servos, & Christianorum myriadas sævitum est, non alia de causâ, quàm quia conscientiam Idololatriæ crimine polluere detrectabant, & characterem Bestiæ, vel admittere nolebant, vel ampliùs ferre. Vidit hoc nimiùm & sensit, proh dolor! Hispania, Italia, Gallia, Anglia, Germania, Belgium, & totus penè Orbis Christianus. Clamat adhuc tot innocentium sanguis, quô non urbes modo, sed & campi toti maduerunt. Sed præstat hæc silentii sipariô tegere, quàm ea referendo infandum renovare dolorem. Utinam verò hæc fuissent tantùm; nec nostra ætas, nostrum hoc seculum tristissima istiusmodi vel vidisset jam, vel videret etiamnum exempla. Sed Satan antiquum semper obtinet; Imò procedente seculo duplicari videtur ejus rabies, dum Tyrannidis suæ spatium contrahi videt. Quòd si recensenda essent plurima crudelitatis istius argumenta, Quid non dicendum esset de dirissimis, quæ quinquaginta abhinc annis, vel in *Rhætia* & *Valle Telina*, anno 1620. vel in *Hibernia*, anno 1645. vel in *vallibus Pedemontanis*, anno 1655. perfidiâ plus quàm Punicâ, & barbarie plus quàm belluinâ contigerunt, lanienis? Et de luctuosissima Ecclesiarum illarum antiquissimarum dissipatione & clade, quæ novissimè contigit, non aliam ob causam, quàm propter Religionem, quia noluerunt puriorem fidem à piis Majoribus traditam, & ab ipsis Apostolorum temporibus constanter inter ipsos receptam & creditam, ejerare, ut se Papali tyrannidi manciparent; quarum miserabiles supersunt reliquiæ, piorum omnium amore & charitate dignissimæ, partim ex inaccessis montium jugis, & abditis rupium antris elapsæ, velut *titiones ex igne erepti*, partim ex tetris, quibus à pluribus mensibus injustissimè inclusæ tenentur, carceribus, brevi liberandæ dicuntur, de quibus sine lachrymis, & tenerrimo tantæ ipsarum calamitatis sensu cogitari non potest. Quid rursus dici non posset de compluribus aliis crudelissimis persecutioibus, quæ

DISPUT. V.

DISPUT. V. in *Bohemia*, *Palatinatu*, *Hungaria*, & alibi passim in Protestantes motæ sunt antea, & quæ quotidie moventur? In *Gallia* imprimis, ubi in tantum exarsit persecutionis exquisitæ æstus adversùs pios fratres, ut nullam quietem sibi dederit Clerus Romanus, hostis ipsorum ἄσπονδος, donec obtinuerit ultimum Ecclesiarum illarum florentissimarum excidium, per absolutam *Edicti Nannetensis*, Octob. 18. 1685. factam abrogationem, sub cujus fide publica, tanquam *Edicti perpetui & irrevocabilis*, & *legis Regni fundamentalis*, ut appellatur subinde, hactenus pacatè quoad libertatem conscientiarum vixerant; licèt non parum illud jam variis modis quotidie artibus Adversariorum vaferrimis labefactaretur. Exinde enim, ut abyssus abyssum invocat, factum, ut Privilegia omnia, Reformatis concessa, ablata sint, Templa eorum diruta, Scholæ & Academiæ clausæ, Pastores iu exilium pulsi, vel in carceres conjecti, Greges Dominici dispersi, & huc illuc disjecti, Libertas exercitiorum, conscientiarum penitus erepta, & alia id genus in afflictissimos fratres decreta & exercita, quæ ut nimis in vulgus nota omittimus, quæque lachrymis potiùs sanguineis deflenda, quàm verbis sunt exprimenda. Sic scilicet, quos simul & semel delere non potuit Antichristi crudelitas, sensim conficere conatur; Et quod lanienis, bellis, ferro & igne, aliisque sævitiæ generibus, quæ corpora & bona tangunt, assequi non potuit; Idem ipsum subtiliore quidem, sed periculosiore ratione aggreditur, non corpora ipsa tantùm & bona ac facultates, sed fidem & Religionem ipsam, & Religionis caput & arcem, Veritatis scilicet thesaurum, & Conscientiarum libertatem, rebus quibusvis pretiosissimis longè cariorem, impetendo.

Inquisitionis Hispanicæ crudelitas.

XXXI. Possemus ulterius sævam istam Tyrannidem confirmare ex nefaria *de propaganda fide & extirpandis hæreticis Congregatione*, quæ in id unum intenta est, ut quacunque tandem ratione lucem veritatis in Ecclesia coruscantem extinguat, & fideles Christum profitentes perdat. Tum ex sanguinolentis consiliis, quæ Papa per Emissarios suos solet suggerere Principibus sibi addictis in eos, qui durissimo ipsius jugo colla nolunt subdere, quorum exempla nimis multa afferri possent. Sed sufficiat nunc unam *Inquisitionem Hispanicam* memorare, quæ omnium clarissimè hoc ipsum evincit. Quid enim iniquius & crudelius sacerrimo hoc Tribunali, in quo, Magistratu Politico excluso, & cui nihil aliud relinquitur præter executionem istius carnificinæ, Inquisitores simul Actores, Testes, & Judices esse solent? Ubi verè, si uspiam, τὰ βάθη Satanæ occurrunt. Cujus arcana, horribilesque processus Inquisitorum, & pœnarum ac tormentorum modos, si quis penitùs cognoscere cupiat, adeat *Raynoldum Gonsalvum Montanum* in peculari tractatu Latino, *Eymerici Directorium Inquisitorum* cum Commentariis Francisci Pegnæ, & *Lucer-*

Lucernam Inquisitorum authore *Bernardo Comensi* cum notis ejusdem Pegnæ, qui fusè quicquid huc pertinet exequuntur, & Tribunalis istius plus quam Busiridei diritatem exponunt. Unde non mirum si omnibus exosum semper fuerit, & tot tantæque excitatæ sint turbæ, sive in Regno Neapolitano, sive in Belgio, sive alibi, quoties de eo erigendo cogitatum, quod non semel observat *Thuanus* nominatim lib. 3. ad annum 1543. p. 81. *Tunc temporis*, inquit, *jam in Italia multos clàm Lutheri doctrinam amplecti rumor erat, sensimque latiùs serpere malum, quàm ut diutiùs ferri deberet, ei non aliter posse occurri dicebat Toletanus, quàm si ex laudabili Ecclesiæ decreto lex in regno stabiliretur, quæ quoniam severissimè in capita & fortunas hominum, pravè de religione, ritibusque atque institutis Ecclesiæ sentientium, inquirit*, Inquisitionis *nomen sortita est. Ejus horror & odium ingens jam ab illo tempore, quô Ferdinandus, Ejectis ex Bætica Mauris, Catholici titulum adeptus, ut reliquias Iudaïcæ & Mahumetanæ pestis in Hispania extingueret, illam sævissimè in Regnis suis per Dominicanos Fratres exercuerat; augebat horrorem perversa & præpostera judiciorum forma, quæ contra naturalem æquitatem, & omnem legitimum ordinem in jurisdictione illa explicanda observatur, tum etiam immanitas tormentorum, quibus plerumque contra veritatem quicquid delegatis judicibus libebat à miseris & innocentibus reis, ut se cruciatibus eximerent, per vim extorquebatur; quô fiebat ut non tam pietatis tuendæ causâ eam inventam dicerent, cui aliâ viâ satis ex antiqua Ecclesiæ disciplina prospectum esset, quàm ut eversis istâ ratione etiam omnium fortunis, liberis capitibus periculum crearet* &c. Et lib. 23. ad annum 1559. narrat, quo pacto Philippus in Hispaniam veniens à Sectariorum castigatione initium fecerit; Et cùm antea singuli aut plures, ut casus tulerat, ob pravas de Religione opiniones post condemnationem mox carnifici traderentur, in ejus adventum servati passim totâ Hispaniâ damnari, & Hispalim ac Pinciam deducti sunt, quibus locis theatrali pompâ ad supplicium producerentur, ibidémque complurium nomina utriusque sexûs recenset, qui crudelissimè ex Inquisitorum sententiâ ultimô suppliciô sunt affecti. Possunt etiam videri apud *Burgundum* in histor. Belg. lib. 2. Leges Inquisitionis Belgis impositæ, uti eas Carolus V. anno 1550. in unum corpus omnes contraxit; & hanc tabulam populo proposuit, ut vel ex hoc uno Tyrannidis istius immanitas pateat. Primi articuli in Reformatorum aliorùmque Apapistarum capita scripti, sic se habent: *Extra Theologos ab Universitate admissos de Scripturarum sensu sermonem controversiámque nemo misceto. Proferendi, disserendi, concionandi illicita jus non esto. Qui secus faxit perduellis esto, ex die criminis intestabilis esto, alienandi facultatem ne habeto. Pœnarum gradus sunto*; Pœnitentiâ ducti, *si viri, gladiô plectuntor.*

DISPUT. V.

Disput. V. *plectuntor. Fœminæ in terram vivæ defodiuntor.* Contumaces *igne cremantor, bona universorum in fiscum rediguntor*, &c. Alia sunt plura istius generis, quæ sine horrore mens pia legere non potest. Quòd si plena detestandæ istius praxeos notitia haberi posset, quam non sine causa Carnifices isti summo studio occultare conantur, facilè mihi persuadeo neminem fore cui cor sit, non dicam Christianùm, sed humanum tantùm, qui ad talia portenta horrore totus non percelleretur. Si de Turcis vel Paganis ageretur, qui veri Dei cognitione destituuntur, minùs mirum esset eos tale quid adversùs nos moliri; licèt vix arbitrer apud Turcas & Paganos tantæ immanitatis exempla occurrere posse. Sed quis unquam credidisset Christianos in Christianos ipsos ita sævire, non alia de causa, quàm quia Christi veritatem profitentur, nec alias Leges, quàm quas ipse nobis in Verbo præscripsit, sequi volunt? Siccine ergo Christus Dictatoriâ potestate Ministros suos instruxit, qui de vita & fortunis hominum pro libitu statuerent? Siccine ad fidem & Religionem voluit eos adduci? At Christus fidem quidem persuaderi vult, sed non imperari, ut Doctoribus, non Draconibus, Pastoribus, non Tortoribus, Verbis, non Verberibus, ad id opus sit; vult ut efficacissimâ veritatis demonstratione, & armis spiritualibus, non carnalibus, 1. Cor. 2. 2. & 10. 2. peccatores à fide devii invitentur, flectantur, & suavi quadam ac gratâ violentiâ & πειθανάγκῃ ad Christum ducantur. Sed ubi unquam permissum vel injunctum est, vel à Christo, vel ab Apostolis, ut ad fidem homines sub capitalibus pœnis, & tormentis, morte ipsâ gravioribus, cogerentur. An hæc spirant Spiritum Christi, Agni Dei mitissimi, An non potiùs Draconis infernalis genium, qui mendax & homicida fuit ab initio?

XXXII. Ex quibus omnibus, ne diutiùs in hoc argumento immoremur, luce meridianâ clariùs patet; quod antea demonstrandum suscepimus, Ecclesiam Romanam gravissimo tyrannidis jugo conscientias onerare, quod cum libertate Christiana planè est ἀσύστατον; Unde & sponte fluit sententiæ nostræ invicta probatio. Nimirum & Majores nostros justissimam, & summè necessariam habuisse ab ea secedendi causam, & Nos nullam rationem habere hodie, quocunque demum prætextu, ad eam redeundi & Syncretismum cum ea ineundi. Et sane si Deus expresè vetuerat olim, ne Israëlitæ, semel ab Ægy-
Deut.16.16. ptica servitute liberati, de reditu in Ægyptum cogitarent Deut. 17. 16. Je-
Jer.42.15. rem. 42. 15. Si semel egressos è captivitate Babylonica noluit iterum ad eam se conferre; sed in perpetuum ab ea sejunctos manere, ne ejus sordibus ampliùs inficerentur Is. 52. 11. Quantò magis necessarium est à Romana Tyrannide,
Isa.52.11. Ægyptiacâ & Babylonicâ longè crudeliori, semel liberatos, de ejus jugo iterum subeundo nunquam in æternum cogitare? cùm hîc non Corpora tantùm, sed Corda, non Facultates, sed Conscientiæ in servitutem addicantur?

XXXIII.

XXXIII. Atque hinc proclive est colligere, quid judicandum sit de eorum Consilio, qui jam olim de *Syncretismo* cum Pontificiis ineundo cogitârunt, & de illis qui nunc etiam idem saxum volvere dicuntur, & eum in finem Emissarios huc & illuc missitare, qui per varias Regni provincias circumcursent, Verbi Ministros privatim conveniant, humaniter compellent, & multa polliceantur quæ ad Controversias aut minuendas, aut dirimendas, aut amicè leniendas prodesse possent, modò ipsi tam salutari consilio aurem præbere & subscribere non recusent; Imò eò usque progredi feruntur, ut summa Capita operis Henotici, quod moliuntur, variis articulis expressa exhibeant, quibus Errorum variorum & Superstitionum reformatio videtur promitti, quales sunt v. g. *Imaginum è Templis ablatio*, *Communionis sub utraque specie restitutio*, *Liturgiæ reformatio*, *& in linguam vernaculam versio*, *maximæ Cœnobiorum partis suppressio*, *& ad trigesimum usque ætatis annum Votorum Monasticorum dilatio*; *Indulgentiarum moderatio*, *aliorumque rituum & Cæremoniarum minùs necessariarum mutatio*. Et alia non pauca id genus, quæ in Cœtu generali Doctissimorum utriusque Communionis Theologorum debeant approbari, & Confessione generali, quæ Capita fidei, de quibus consensus est inter partes, omissis iis in quibus dissensus, contineat, exprimi. Quæ quidem magna cum ostentatione possunt obtendi; Sed ut facile conjicere licet, incassum, ut neutri dissidentium parti placitura sint hæc molimina. Non Adversariis, quia plus justo ex illorum mente nobis conceditur. Non Nostris, quia non satis. Illi querentur Ecclesiam suam infallibilem erroris argui. Isti verò non ferent præcipuos & capitales errores semper retineri: Ita non potest non irritus esse omnis iste conatus. Sed si quis penitius ad rei veritatem attendat; non obscurè deprehendet hæc omnia non alio fine tentari, quàm ad laqueos conscientiis nectendos, & simpliciores, sub eximio pacis, sed subdolæ & insidiosæ nomine illis imponendo, in servitutis pristinæ jugum reducendos. Dum enim Roma Primatum & Tyrannidem suam retinebit, quæ dominari vult & non corrigi, quis locus potest esse Syncretismo? Unde non mirum si Ecclesiæ Reformatæ adeò ab eo consilio, quod *Samaritanismum* & Religionum farraginem potiùs quàm veram & sinceram ἕνωσιν inducit, alienas semper se præbuerint, utut zelum bonæ, & quæ Deo grata esset, pacis præ se ferentes, molitiones illas repudiaverint; Et si quis esset inter Euangelii Ministros, qui illis vel palàm vel clanculùm faveret, exautorationem severissimè sint interminatæ.

DISPUT. V.

Frustrà Syncretismum cum Roma hodie urgeri.

XXXIV. Non sanè quòd Pacem toto pectore non exosculemur; Verùm Pacem veram & solidam quærimus, quæ indissolubili cum Veritate conjuncta sit vinculô, quando tam arctè duæ istæ Patris luminum, qui & prima Veritas est, & summa Charitas, filiæ,

Disput. V. ſunt connexæ, ut neutram habere poſſit, qui alterutram negligit, & utramque perdat, qui utramvis non ſervat. Nec alia de cauſâ divinus Vates Gratiam & Veritatem ſibi mutuò occurrentes, Iuſtitiam & Pacem ſeſe invicem oſculantes proponit Pſ. 85. 11. & Zacharias *Veritatem & Pacem* amare jubet, c. 8. 19. & Paulus Eph. 4. 15. τὸ ἀληθεύειν ἐν ἀγάπῃ tam ſollicitè commendat, quàm ut utriuſque ſanctum & conſtans connubium doceant, ut nec Veritatem ſine Pace, nec Pacem ſine Veritate ſectemur. Hactenus ſanè Pax modis omnibus quæratur à nobis & optetur, & ſi quis alienum ſe ab ea oſtendit, nunquam vel Dei pacis filius, vel Chriſti Principis Pacis frater & membrum haberi poterit. Verùm ſi pacem obtinere non poſſumus ſine Veritatis diſpendio, quâ nihil prius, nihil antiquius nobis eſſe debet, ad cujus defenſionem Majores noſtri tot ſunt labores paſſi, tot ærumnas ſuſtiuuerunt, totque martyria ſubire promptiſſimè non recuſârunt; Quis injuſtiſſimæ Pacis δῶρον ἄδωρον non averſetur, & pacem internam & æternam cum Deo, externæ & temporali cum hominibus, qualiſcunque demum ſit utilitatis & commodi, non præferat lubens? Imò ſi totus mundus lucrandus eſſer, exitialis iſta mixtura nunquam eſſet facienda. Hiero. ad Theoph. *Volumus & nos pacem, & non ſolum volumus, ſed rogamus, ſed pacem Chriſti, pacem veram, pacem ſine inimicitiis, pacem in qua non ſit bellum involutum, pacem, quæ non ut Adverſarios ſubjiciat, ſed ut amicos jungat; Quid dominationem pacem vocamus, & non reddimus unicuique rei vocabulum ſuum?* Aliàs cum Nazianzeno cenſemus *melius eſſe laudabile bellum pace, quæ nos à Deo ſeparat.*

Pſ. 85. 11. Zach. 8. 19. Eph. 4. 15.

Vanitas Conſilii Henotici demonſtratur.

XXXV. Hanc autem & non aliam urgeri Pacem, Hypſæâ cæcior eſt, qui non videt. Primò quia qui hoc opus aggredi dicuntur, ſe eo ingerunt non vocati, nullaque ad id ſuſcipiendum facultate à Partibus diſſidentibus donati, præſertim ab iis, ſine quorum nutu & conſenſu quæcunque vel offerunt, vel promittunt, irrita eſſe neceſſe eſt. Quid enim proderit magno molimine Syncretiſmum urgere, & pacem offerre, inſciis vel invitis illis, quorum præcipuè hîc res agitur? niſi Pontifex, quem Eccleſiæ ſuæ Caput eſſe volunt, Bullâ aliquâ vel Diplomate hoc quicquid eſt negotii calculô ſuô approbet? Oſtendant verò nunquid Papa conſenſum huic operi præbeat, vel ut Patriarcha fiat in Regno, qui à ſolo Rege pendeat, vel ut cætera quæ promittuntur reipſa impleantur? Cùm verò nihil tale hactenus fecerit, nec unquam ſit facturus; Quis non judicet dolum malum & fraudem hîc ſubeſſe, ut, ſi quod intendunt, aſſequi non poſſint, quæcunque molientur aut gerent, ſemper improbari poſſint ab ea poteſtate, cui ſunt obnoxii? Secundò ſi ſincerè & bonô animô feruntur; Cur non apertè & viâ regiâ incedunt, ſed clanculum & per cuniculos rem gerunt? Cur privatim Paſtores conveniunt, & nonnullos, aliis inſciis, compellant?

lant? Cur ſubſcriptionem ab illis exigunt, & ſilentii arcanum tam ſollici- DISPUT.
tè commandant, ne res ad Synedriorum cognitionem ſtatim veniat? Cur V.
præcipuè magnis pollicitationibus eos, quos alloquuntur, permovere conantur, imò, horreſco referens, pecuniâ etiam, ut ferunt, oblata, ſi quæ occurrerent venales animæ, quæ peſſimis hiſce artibus ad bonæ cauſæ proditionem allici poſſent; Hæc ſanè nimis demonſtrant, anguem hîc in herba latere, & myſterium aliquod ſubeſſe; ſed myſterium iniquitatis, ut faciliùs blando, ſed fallaci pacis nomine incautos ineſcare poſſint.

XXXVI. Hoc verò clariùs adhuc colligitur ex ſpecioſis, quas offerre dicuntur, variorum Errorum & Rituum ſuperſtitioſorum reformationis promiſſionibus. Nam ſi vera ſunt quæ referuntur; Quis non miretur eos, qui antea omnem Eccleſiæ reformationem, toties à Principibus expetitam, ſemper averſati ſunt, & quidem eo rerum ſtatu, illiſque temporibus, quæ illam ſuadere poterant; nunc, dum impotentiùs in nos & voce & ſcripto debacchantur, dum odium ipſorum quotidie magis exardeſcit, dum omnia ex voto illis ſuccedere videntur, de corrigendis tamen erroribus ſuis cogitare, & prætenſæ ἀναμαρτησίας dogma, quod tanto molimine aliàs propugnârunt, hâc ratione everſum ire? Quis verò non videt, promiſſiones iſtiuſmodi inanes eſſe & ludicras, quæ bona verba præ ſe ferre videntur, ſed verba tantùm, ſimplicioribus irretiendis apta, quæ ad effectum perduci & reipſa impleri nunquam poterunt; Nam præterquam quòd, qui talia pollicentur, præſtare non poſſunt quod promittunt, nullà authoritate ad id inſtructi; licèt ſincerè agerent, quis poteſt certitudini locus eſſe apud eos, qui teterrimum iſtud dogma tuentur, & tam ſæpe in praxim deduxerunt, *Promiſſam hæreticis fidem non eſſe ſervandam?* Nonne ſi quid promiſſum eſſet, & datum, poſſet ad Pontificis libitum primâ oblatâ occaſione reſcindi? Quomodo Moravis olim fuerat conceſſum, ut ſacra ſua non Latinè, ſed Sclavonicè peragerent, ſed ademptum poſtea Papæ arbitriô, teſte *Bellarmino* lib.2. de Verbo Dei cap.16. & Bohemis indulta fuerat à Concilio Baſilienſi Communio ſub utraque ſpecie, unde dicti fuêre *Calixtini*, ſed hoc etiam ipſis poſtea negatum. Quòd ſi velint nobis perſuadere, ſe bonâ fide, & non malo animo hoc polliceri; manum ergo operi admoveant, prædictos errores reformare incipiant; Tollant è Templis Imagines & earum cultum, quod ſanè maximum paci obſtaculum ſemper attulit; reddant Communionem ſub utraque ſpecie à Chriſto inſtitutam, & toties à Principibus & Populis expetitam, Vernaculam linguam in Sacris adhibeant, ne populus ſerviat Deo ignoto cum Athenienſibus, ſed adoret quod cognoſcit Joh. 4. 22. Infamem Indulgentiarum nundinationem, & rerum ſacrarum venalitatem, quæ Simonem magum authorem habet, non Simonem Petrum, tollant; Vota Mo-

nastica abrogent, Sacramenta reducant ad antiquum numerum, usum & modum, prout à Christo liquet instituta fuisse, & ab Apostolis celebrata. Vigilias, Jejunia, Peregrinationes, & alios id genus errores complures, & ritus voluntarios, non ludicros modò & pueriles, sed impios & idololatricos corrigant. Tunc æquius judicium de toto hoc consilio ferri poterit. Sed dum nihil minus quàm hæc in animo habere Romam palàm est; dum contrà superstitio quotidie augetur, & errores veteres magis magisque confirmantur. Quis, nisi qui sponte voluerit se ipsum decipere, non adducitur ad credendum, inanes esse & falsas tales omnes promissiones, quæ speciosè quidem obtruduntur ad illaqueandos infirmos, sed quæ irritæ semper futuræ sunt, ut fuerunt hactenus aliæ omnes, quæ in simili negotio dari potuerunt?

XXXVII. Verùm demus etiam præstari quod promittitur. An propterea confecta res erit, & Reformati poterunt vel debebunt aurem præbere consiliis istis Henoticis? Nihil minus; Quippe si accuratè rem putamus, videbimus quidem nonnulla emolliri, & in speciem corrigi; Sed minutiora & levioris momenti, quæ ad ritus externos & regimen potissimùm pertinent. Sed nihil remitti tamen de præcipuis & capitalibus Erroribus. Nihil de authoritatis Pontificiæ fundamentis, quæ ut justam Secessioni causam ab initio præbuerunt, ita rebus semper sic stantibus Syncretismi ἀδυναμίαν evincunt. Quid enim juvabit Communionem sub utraque specie obtinere, Sacra vernaculâ linguâ peragere, Imagines è Templis tollere, & alia id genus mutari vel incrustari; Si retinetur semper Transubstantiationis figmentum, Idolum missaticum, Meritum operum, Satisfactionum humanarum necessitas, purgatorii doctrina, Traditio ἄγραφος, Cultus & veneratio Sanctorum, Tyrannicus Pontificis Primatus, & cætera istiusmodi, quæ, salvâ conscientiâ, nunquam, vel recipi vel observari à nobis poterunt? Hæc sanè talia sunt, ut etiam singula secedendi necessitatem nobis imponerent, quantò magis dum omnia huc agmine facto concurrunt? De Veritate Dei non est transigendum, eam non habet, qui totam non habet; ut Christus non μεμέρισθαι 1. Cor. 1. 13. Ita nec Veritas ejus; pura debet esse, & integra, nec contrarii mixturam ferre potest, unde frustrà sunt qui eam cum mendacio componere satagunt.

XXXVIII. Ut ergo rem in pauca contrahamus, Dicimus veram & salutarem *Unionem* Christianorum rem esse quidem optimam, quæ à singulis optari debeat; Sed quæ tamen, rebus sic stantibus, sit impossibilis; & a nemine verè pio & cordato sperari possit. Nam nec Romana Ecclesia parem admittit, nec Reformatæ possunt agnoscere superiorem, Illa leges dare ut Domina, & non accipere ut Soror & Socia vellet, & se gravari putat nisi dominetur,

καὶ

χαὶ εἰ μὴ τυραννεῖ πάμπαν ὑβρίσεσθαι δοκεῖ, Istæ verò jugum ullius ferre nec volunt nec debent. Fateor sanè nunquam pacem repudiandam esse, si æquis conditionibus offeratur, & sine pietatis & veritatis dispendio; sin verò nihil aliud quæritur, quàm ut ad eadem vincula, servitiúmque quod evasimus, sub prætextu reconciliationis trahamur, bellum tali pace melius, & dissidium tali unitati longè anteponendum. Non nego etiam aliquid boni expectari posse, si Roma seriò de sui reformatione cogitaret, & quemadmodum justam nobis à se recedendi causam dedit, daret etiam causam ad se redeundi, & quidem priori contrariam. Sed quamdiu ipsa *infallibilitatis* opinione ebria, antiquum semper obtinebit, & eosdem errores fœdissimos, crassissimam Idololatriam & Tyrannidem durissimam propugnabit; quamdiu necessariò volet credi sub Anathematis pœnâ quicquid definitum est in Concilio Tridentino, & quicquid Papæ libuerit de omnibus quæstionibus Theologicis pronunciare. Uno verbo, quamdiu stabit Papa, qualis à suis habetur, & qualem se haberi vult, frustrà erunt qui de reconciliatione loquentur; Et meritò conjicias, si sint adhuc è Nostris, eos nihil aliud in animo habere ejusmodi consiliis, quàm ad turpem Apostasiam viam sibi præstruere, defectionem suam hoc tectorio incrustando, ut majore cum prætextu & plausu in castra hostium transeant, quod in *Nigrino*, *Codurco*, *Milleterio* & aliis visum. Si verò sint ex Adversariis, eos meras nobis struere insidias, & equum Trojanum Papisticis erroribus refertum Ecclesiis Reformatis obtrudere, ut jure *Danaos timere* debeamus *etiam dona ferentes*. DISPUT. V.

XXXIX. Frustrà verò obtenderetur *Conventus* aliquis utriusque Communionis Theologorum, in quo omnia accuratè deberent expendi, & sanciri. Nam si tale quid proponi deberet, in *Concilio* generali libero & legitimo excutiendum esset, ad quod liber accessus daretur omnibus quorum interest, & cujus unica norma & regula esset Scriptura Sacra & vox Spiritûs Sancti supremi Judicis in Scriptura loquentis, quod in Veteribus Conciliis fuit factitatum, ubi in medio Consessûs Thronus fuit unà cum libro Euangelii, vice Christi, ut observat Baronius ad a. 325. An verò tale Concilium expectari possit hodie, Synodi Tridentinæ experientia nimis docuit, quæ cùm ex voto piorum omnium libera expectaretur, ad omnia expendenda ex solo Dei verbo, & Ecclesiam reformandam in Capite & Membris, nulla tamen visa est iniquior, & ad Pontificum arbitrium magis mancipata, quod, præter alios, Celeberrimus *Heiddeggerus*, in aureo quod novissimè edidit, *Anatomes Concilii Tridentini* Opere, pluribus argumentis solidissimè demonstravit. Et hoc, vel ex sola Papæ per Legatos suos præsidentiâ, patere potest; Unde Cardinalis Lotharingus graviter querebatur, *Concilium minimè liberum esse, cùm neque tractare, neque decerni quicquam possit,*

Disput. V. *possit, nisi quod Legatis placeat, & Legati nihil nisi de voluntate Papæ faciant*, apud Suavem Polanum lib. 7. pag. 596. Et notum fuit Proverbium illo tempore jactatum, *Spiritum illum sanctum, qui Tridentina consilia gubernat, in mantica clausum, subinde Româ mitti.* Ipsa quin etiam Synodus Sess. 25. cap. 21. servitutem suam satis testatur, quum declarat, *omnia & singula, sub quibuscunque clausulis & verbis, quæ de morum Reformatione & Ecclesiastica disciplina sub Paulo III. & Pio IV. in sacro Concilio statuta sunt, ita decreta esse, ut in his salva semper authoritas Sedis Apostolicæ & sit & esse intelligatur.* Quod si tale Concilium proponitur, ut nullum aliud hoc rerum statu expectari potest, in quo nihil sanciatur nisi salvâ Apostolicæ Sedis Authoritate; quid aliud quàm ludibrium debent, qui talia vel in animo habent, vel aliis suadere conantur?

XL. Unde nulla tutior & compendiosior sese ab his laqueis extricandi, quos Pacificatores isti subdoli cum Henoticis suis consiliis nectunt, via datur, quàm si generosè ea respuamus, & maneamus in Veritate & Libertate, quam Christus nobis peperit, nec patiamur nos iterum sub pristinæ servitutis jugum reduci. Sic non meliùs poterunt à nobis dimitti, quàm
2.Reg.9.22. olim à Jehu dimissus est Joram, quærens an non pax esset ipsi, 2. Reg. 9. 22. *Quæ pax potest esse*, inquit Jehu, *quamdiu durant matris tuæ Jezabel scortationes & præstigiæ?* Quæ pax potest esse vobiscum, dum mater vestra aureô scortationum poculô populos dementat, & per fœdissimos errores & Idololatrias se cum adulteris polluere pergit? An non stultus esset, qui marito, post uxori missum repudium ob impudicos mores, suadere conaretur, ut talem reciperet, qualem repudiavit, non repromissâ ex parte uxoris antè actorum pœnitentiâ, & vitæ prioris emendatione? Sed longè stultior est, qui nos in gratiam redire jubet cum ea Ecclesia, à quâ ceu meretrice divortium facere coacti sumus ob impuritatem ejus rituum & pravitatem dogmatum, qui nobis non etiam spondeat pro ea mutationem in melius, purioremque in posterum cultum cum reformatione priorum Errorum. Redeat ergo primò in gratiam cum Christo, & pacem cum ipso faciat, & nos faciles ad pacem cum ipsa redintegrandam inveniet.

XLI. Qui secus fecerint, & aures nefariis consiliis præbere non recusârint, gravissimo sese coram Deo crimine obstringent, in gratiam divinam Ingrati, Contumeliosi in labores Patrum, & cineres Martyrum, qui suo sanguine nobis hanc quâ fruimur libertatem pepererunt, Veritatis hostes, Ecclesiæ Pestes, & Christi ipsius proditores. Facessat à nobis tam infaustæ pacis vel minimum desiderium, Absit ut claudicemus ab utroque latere
1.Reg.18.21. 1. Reg. 18. 21. aut pro genuinâ linguâ Canaan, Asdodicè loquamur; Vel in ejusmodi formulas ambiguas & flexiloquas consentiamus, sub quibus hæreticus potest latere sensus, quales olim in Ariminensi Concilio, Edictis Con-

Constantii, & Zenonis Henotico improbavit pia Antiquitas. Quin imò
memores dicti Apostolici 2. Cor. 6. 14. 15. 16. nullam esse communionem Christi cum Belial, Lucis cum tenebris, Justitiæ cum iniquitate, & 2. Cor. 6. 14. 15. 16.
Templi Dei cum Idolis, maturè ab ipsis secedamus, non tam corpore, quàm animo & affectu, ne immunditiem ullam vel erroris, vel vitii contrahamus. Nec à generoso hoc instituto amovere debent nos, vel hominum Mandata, vel Promissiones, vel Minæ: Ita enim vox hominum est audienda, ut semper obtineat illud Apostolicum, *Satius est Deo obedire, quàm hominibus.* Quid etiam proderit homini totum mundum lucrari, si animam suam & salutem perdiderit? Ecquid verò damni dari potest, quod sit conferendum, vel cum tremenda Dei maledictione, & Patris abnegatione, in quam incurrunt infames illi Emansores, quos Crucis Christi pudet, & qui φιλήδονοι potiùs, quàm φιλόθεοι, cum Dema Christum deserunt & præsens seculum amant; Vel cum gloriosissima remuneratione, quæ fortes Christi Athletas & fideles discipulos manet? Pellantur in exilium, Deus ipsos excipiet. Honoribus & dignitatibus spolientur, Regnum ipsis disponet, & coronam incorruptibilem largietur. Pro retrimentis mundi, & despectissimis mortalium habeantur, At Pater cœlestis in dilectorum filiorum censum recipiet. Persecutioni objiciantur & maledicantur ab omnibus, Ipse colliget in sinum suum, & benedicet; Morri ipsi addicantur, At ipse Princeps vitæ immortalitatem concedet, & dabit ut à morte transeuntes ad vitam, æterna secum felicitate fruantur.

2. COR. VI. 17. Ἐξέλθετε ἐκ μέσου αὐτῶν, καὶ ἀφορίσθητε, λέγει Κύριος, καὶ ἀκαθάρτου μὴ ἅπτεσθε, κἀγὼ εἰσδέξομαι ὑμᾶς, καὶ ἔσομαι ὑμῖν εἰς πατέρα, καὶ ὑμεῖς ἔσεσθέ μοι εἰς υἱοὺς καὶ θυγατέρας, λέγει Κύριος παντοκράτωρ.

FINIS.

DISPU-

DISPUTATIO SEXTA

DE ROMA BABYLONE.

Respondente HENRICO WASERO *Tigurino.*

I. Hactenus *Secessionis nostræ* ab Ecclesiâ Romanâ *Necessitatem* tribus præcipuè ex Capitibus, quæ totidem suppeditârunt nobis Argumentorum Classes, demonstravimus; *Hæresi* scilicet in Doctrina, *Idololatriâ* in Cultu, Et *Tyrannide* in Regimine. Quartum nunc succedit principale Argumentum non minoris momenti, petitum ab ipsâ *Dei jubentis Voce*, quæ hanc piis omnibus necessitatem imponit in illustri Oraculo, quod extat Apoc. 18. 4. *Et audivi etiam vocem è cœlo dicentem, Exite ex ea Popule mi, ne participes sitis peccatorum ejus, & ex plagis ejus accipiatis.* Nam si semel probatum fuerit Babylonem istam, ex qua exire jubemur; non aliam esse quàm Romam Pontificiam, eo ipso demonstratum erit, Necessariam fuisse nostram ab ea Secessionem, & Impossibilem cum ea Syncretismum. Quia verò Oraculum istud maximi est in hac causa ponderis, ad Veritatis quam tuemur confirmationem, paulò accuratiùs illud expendere hâc Disputatione constituimus, sub quatuor præcipuarum, quas complectitur, partium Examine; Ut Primò videamus *Quænam* sit *Babylon* ex qua exire jubemur. Secundo *Quis exire* debeat, *Populus Dei.* Tertiò *Quomodo* & *Quando* exire teneatur. Quartò *Quare* exeundum sit, ad vitandam participationem peccatorum ejus & pœnarum.

Apoc. 18. 4.

II. Apud omnes quidem est in confesso, Babylonem istam, de qua loquitur Joannes, tum hoc capite 14. tum cap. 17. non esse propriè, sed *figuratè* intelligendam; Non de Babylone mundanâ, quales binæ fuerunt, una in Chaldæa, altera in Ægypto; Sed de *Babylone mystica*, quæ novissimis temporibus debuit Hominem Peccati & Magnam Meretricem in sinu suo fovere. Nam licèt olim idem mandatum datum fuerit Populo Judaïco, ut maturè se exitio Babylonis Assyriæ, in qua captivus detinebatur, subduceret, ab ea exeundo. Is. 48. 20. Jer. 50. 8. &. 51. 6. Zach. 2. 6. 7. Et Spiritus Sanctus eò hîc manifestè alluserit, verba vetera mandato novo

novo accommodando; quia ut Iſraël ſecundùm carnem fuit typus Iſraëlis ſecundùm Spiritum; Ita captivitas Iſraëlis ſecundùm carnem in Babylone, fuit typus captivitatis Iſraëlis ſecundùm ſpiritum in Babylone myſtica; Certum eſt tamen veterem illam Babylonem non hîc reſpici, ſed novam quandam, quæ ſub Novo Teſtamento ad illius inſtar erigi debuit; Et hactenus conſenſus eſt inter omnes. Verùm quando ulteriùs quæritur; Quænam ergo ſit illa Babylon, ex qua ſecedere jubemur, hîc mira eſt ſententiarum diverſitas; Et non minus eſt inter Babylonis iſtius myſticæ operarios opinionum divortium, quàm apud Babelis terrenæ ædificatores linguarum confuſio, ut oſtendant Romam Papalem non poſſe per ipſam intelligi, quod tamen pertendimus, graviſſimis ducti rationibus, ut in ſequentibus patebit. DISPUT. VI.

III. Sunt ergo nonnulli, qui per Babylonem non certam aliquam Urbem, vel Statum ſignificari putant, ſed *univerſam impiorum multitudinem*, quæ ſit veluti Diaboli Civitas, oppoſita Civitati Dei: qua in ſententia ſunt *Stapletonus*, *Sanderus* de viſibi. Monarch. lib. 8. c. 8. *Malvenda* de Antichriſto lib. 4. cap. 2. & 7. poſt Veteres nonnullos *Ambroſium*, *Anſelmum*, *Rupertum*, *Aretam*, & alios. Sed nihil eſt hôc commentô frigidius, quod propterea à Pontificiis pleriſque rejicitur, *Bellarmino*, *Suarezio*, *Ribera*, *Viega*, & aliis, qui fatentur Civitatem aliquam denotari, non verò Impiorum multitudinem. Et ſanè rationes ſunt plures graviſſimæ, quæ hoc ſuadent. Primò quia Babylon iſta, quæ eadem eſt cum Meretrice magna Apoc. 17. 1. 5. quæ hoc nomine inſignitur, diſertè πόλις vocatur, & non tantùm πόλις, ſed cum articulo ἡ πόλις ἡ μεγάλη *Urbs illa magna* Apoc. 18. 10. 16. 18. quæ inter alias civitates numeratur Apoc. 16. 19. quod fieri non poſſet, niſi certa quædam Urbs deſignaretur. Secundò de iſta Babylone ea dicuntur, quæ ad univerſam Impiorum multitudinem pertinere non poſſunt; Ut *quòd inſideat ſeptem montibus* Apocal. 17. 9. quòd *imperium habeat in Reges terræ* c. 17. 18. quòd *ſedeat ſuper aquas multas*, id eſt Populos & Gentes, ut exponitur c. 17. 1. 15. quòd *incolas terræ vinô ſcortationis inebriet* cap. 17. 2. Nunquid enim multitudo Impiorum Regnum habet in Reges terræ; cùm contrà Reges terræ imperium habeant in Impiorum multitudinem? Nunquid poteſt dici ſedere ſuper multos Populos, id eſt ſuper ſe ipſam, quæ inanis eſſet φλυαρία? Nunquid mundus dicitur inebriare incolas terræ, qui ſunt ipſe mundus à Meretrice inebriatus? Tertiò illa Babylon intelligitur, cujus excidium Reges qui cum illa ſcortati, & negotiatores qui cum illa negotiati ſunt, & reliqua Impiorum turba, qui ſupremæ illi & finali Babylonis vaſtationi ſuperſtites futuri ſunt, plancturi ſunt ἀπὸ μακρόθεν ἑϛηκότες propter metum cruciatûs ejus Apoc. 18. 10. 15. 17. At ſi univerſitas ſignificaretur Impiorum, illa multitudo

Babylon non eſt multitudo impiorum.

Apo. 17. 1. 5. & 18. 10. 16. 18. & 16. 19.

& 17. 9. 15.

& 17. 1. 18.

c. 18. 10. 15. 17.

Disput. VI. Babylonis excidio superstes esse non posset, nec procul ab ea stare. Præterquàm quòd finale omnium reproborum exitium, non erit ante finem seculi, atque adeò longè posteriùs huic Babylonis excidio: Nec verisimile est Spiritum Sanctum toties támque accuratè & prolixè Joanni revelare voluisse, quod neminem latebat, nec revelatione opus habebat, Impios scilicet universos in fine mundi in æternum exitium ruituros.

Romam esse Babylonem probatur ex Adversariis. IV. Rationum istarum vim senserunt saniores ex Adversariis, qui coacti sunt fateri, non tantùm certam quandam Urbem hîc designari; sed Urbem istam non aliàm esse quàm *Romam.* Ne verò ad nos accedere videantur propterea, volunt *Romam* esse non Christianam, sed *Ethnicam* idola colentem, & Christianos persequentem. Sic *Bellar.* lib. 3. cap. 13. de Romano Pontifice, ait, *melius suo judicio per Meretricem intelligi Romam*, Et lib. 2. cap. 2. *Joannes passim in Apocalypsi Romam vocat Babylonem, ut Tertullianus observavit, & apertè colligitur ex cap. 17. Apocalypsis, ubi dicitur Babylon magna sedere super septem montes, & habere imperium super Reges Terræ. Nec enim alia Civitas est, quæ Joannis tempore imperium habuerit super Reges Terræ quàm Roma, & notissimum est supra septem colles Romam ædificatam esse.* Sic Cæs. Baron. ad a. C. 45. n. 18. *certissimum esse*, ait, *hoc nomine Romanam Urbem significari.* Vigeas in Apoc. 17. *Existimamus nomine Babylonis Romanam Urbem significari in hoc Apocalypsis opere, ubi toties Babylon nominatur:* Et paulò post: *Et verò Joannes clarissimis argumentis Romam videtur indicasse, quum dixit, mulierem sedere super septem montes, imò omnia quæ in his capitibus memorantur, in Romanam Urbem aptissimè quadrant.* Quos sequuntur *Ribera*, *Gagnæus*, *Sixtus Senensis*, & alii non pauci; quod ideo observamus, ut os occludamus iis, qui dum Petrum volunt per Babylonem Romam figuratè intellexisse, ubi propriè & sine figura loquitur 1æ cap. 5. ℣. 13. nolunt tamen Joannem, quem hîc figuratè locutum esse constat, per Babylonem Romam notâsse, ne causa Pontificis sui ullum inde detrimentum patiatur, quod alii vi veritatis victi agnoscere coguntur, sponte fatentes, non de alia, quàm de Româ Joannem hoc in loco loqui.

Ex Apoc. 17. & 18. V. Nec mirum hoc videbitur rem ipsam accuratiùs perpendenti; talis quippe fit Babylonis descriptio à Joanne cap. 17. & 18. ut non alteri quàm Romæ competere queat. Quanquam autem nulla est nota, quæ aptissimè non quadret in Romam, duæ tamen sunt, quæ ita propriè & perspicuè Romam describunt, ut nullum dubitationi locum relinquere videantur. Prima habe-

cap. 17. 9. tur ℣. 9. ubi Mulier dicitur *sedere super septem montes*, quod nemo ex Adversariis, vel tam ignarus est ut nesciat, vel tam impudens, ut neget Romæ apprimè convenire; sitam enim super septem montibus fuisse, Et

res

res ipsa clamat, & Scriptores loquuntur. Nam ad hunc usque diem Roma in ambitu suo septem montes includit, *Palatinum* scilicet, *Capitolinum*, *Quirinalem*, *Cœlium*, *Esquilinum*, *Viminalem*, *Aventinum*; hinc *Roma* ἑπτάλοφος *septicollis* dicta, & apud *Plutarchum* mentio fit *septimontii*, festi nimir. quod celebrabant Romani, quia addito urbi septimo colle, Roma septicollis dicta est. *Varro* de Lingua Latina lib. 5. Dies *Septimontium* nominatus ab his septem montibus, in quibus sita urbs est, Unde *Virgil*. Georg. 2. sub finem, DISPUT. VI.

Scilicet & rerum facta est pulcherrima Roma,
Septem quæ una sibi muro circumdedit arces.

Et *Ovidius* Trist. lib. 3. Eleg. 4.

Sed quæ de septem totum circumspicit orbem
Montibus, Imperii, Roma, Deûmque locus.

Horatio Dii Tutelares Romæ dicuntur

Dii, quibus septem placuêre colles.

Cùm ergo constet Romam super septem montibus sitam esse, liquidò patet, non alibi quærendam esse Babylonem mysticam, cui hoc tribuitur.

VI. Sed clariùs adhuc hoc colligitur ex altero Urbis istius charactere, qui à primo non est separandus, qui ℣. 18. indicatur, quum Urbs illa magna dicitur *Regnum habere super Reges terræ*. Quis enim nescit Romam Joannis tempore, fuisse βασιλεύουσαν πόλιν. Orbis Dominam, Caput Mundi, Reginam Gentium? de qua Martial. lib. 13. Epig. 8. ℣. 18.

Terrarum Dea, gentiúmque Roma,
Cui par est nihil, & nihil secundum.

Ammianus Marcellinus lib. 14. cap. 5. *Romam*, dicit, *per omnes quotquot sunt partes Terrarum, ut Dominam suspici & Reginam.* Virgil. *Romanos rerum Dominos* vocat & *Populum latè Regem*. Horat. carm. lib. 4. od. 4. *Dominam & potentem & Principem Urbium.* Et planè peregrinum esse oportet in veteri historia, qui non fatetur, nullam aliam præter Romam Mundo tunc imperitasse, & Reges etiam dominio suo subjecisse, adeò ut Romanum Imperium ὅλης τῆς οἰκουμένης *totius mundi* nomine sæpe veniat in Scriptura. Hinc factum, ut Veteres plerique Romam, Babylonem sint interpretati; *Tertull.* adversùs Judæos, Et lib. 3. contra Marcio. cap, 13. *Sic & Babylon*, inquit, *apud Ioannem nostrum Romanæ Urbis figuram portat, proinde & magnæ, & Regno superbæ & Sanctorum debellatricis.* Ita Hiero. ad Algasi. *In fronte purpuratæ Meretricis scriptum esse* dicit *nomen Blasphemiæ, id est Romæ æternæ.* Augustin. *Romam* nunc *secundam Babyloniam*, nunc *alteram Babylonem*, nunc *Occidentalem Babylonem* appellat, de Civitate Dei lib. 18. cap. 2. 22. 27. *Condita est Roma velut altera Babylon, & velut prioris filia Babylonis,*

Disput. VI. *lonis, per quam Deo placuit orbem debellare terrarum.* Et fatetur Andreas Cæsariensis, ea quæ dicuntur Apoc. 18. *de Babylone, quæ est apud Romanos, intelligenda esse juxta veterum Ecclesiæ Doctorum sententiam.*

Sed non Pagana est, sed Christiana. VII. Verùm non satis est agnoscere Romam hîc per Babylonem designari, nisi ulteriùs probatum demus, *Romam* non *Paganam* intelligi, quæ Imperatoribus Ethnicis fuerit subjecta, quod contendunt Adversarii, sed *Christianam*, quæ Papæ. Hoc verò non unâ ratione evinci potest. Primò quia Joannes non loquitur de rebus claris & apertis, sed de obscuris & occultis; Ideo ubi de Babylonis, tum Idololatriâ, tum persecutione Sanctorum agit c. 17. 5. 6. 7. *prophetiam* proponit, *mysterium* notat, summaque ipse admiratione capitur. (*Apo. 17. 5. 6. 7.*) At si nihil aliud sibi voluit, quàm Romam Ethnicam & Idololatriæ deditam, & Sanctorum sanguine ebriam fuisse; Quid hîc quæso propheticum, quid mysticum, quid admiratione tantâ dignum fuisset? An ignota fuit unquam vel Romæ Ethnicæ Idololatria, vel barbara in Sanctos crudelitas? Quorsum ergo tam sollicitè describere opus fuit, & quidem figuratè & mysticè, quod omnibus satis erat perspectum? sed cùm Romam ad Christum conversam, seque omnium Ecclesiarum matrem & magistram indigitantem, sibi hac visione repræsentatam intelligeret, non potuit non mirari, *Sedem*, quam vocant *Apostolicam*, non modò ipsam *Apostaticam* factum iri; sed in tantum etiam à pristinâ pietate degeneraturam, ut omnium in Christiano orbe, tum superstitionum, scortationumque mater & magistra, tum persecutionum adversùs sanctos Dei Martyres causa extitura, & ipsius Antichristi sedes futura esset. Secundò Joannes de illa Babylone loquitur, quæ *Meretrix* dicitur, & *cum qua scortati sunt Reges terræ, cujus vinô inebriati sunt ejus incolæ* cap. 17. 2. & 18. 3. Id est, quæ idololatriâ, quæ scortatio est spiritualis, totum orbem implevit; Et cujus approbatores & defensores ac socios, Reges varios & Principes habuit. Sed hoc Romæ Ethnicæ convenire nequit; Præterquàm enim quòd *Meretricis* nomen adulterum & apostaticum notat statum, & supponit præcedens aliquod pactum & connubium; quo sensu Isa. 1. 21. de Jerosolyma loquens, *quomodo Civitas fidelis est facta meretrix?* (*Isa. 1. 21.*) quod de Ethnicorum Cœtibus dici nequit; qui in fœdus nunquam cum Christo ingressi sunt, quippe per consequens non possunt dici illi fidem fregisse, quam nunquam illi dederunt; sed tantùm de Ecclesiis corruptis, quæ priùs Christo copulatæ, fidem datam perfide abruperunt, qualis fuit Romana, quæ dum Sponsam se Christi jactat, sese adulteris per idololatriam prostituit. Certum est veterem Romam, non artibus meretriciis, & lenociniis usam esse ad alliciendos Populos; sed vi armorum, & prudentiâ politica, virtuteque bellicâ illos subegisse; Nec aliis regionibus,

quamvis

quamvis à se devictis, Religionem suam imposuisse, sed ipsam potiùs ab iis accepisse; & Numina peregrina in triumphum deportâsse, & illis Templa extruxisse. Hinc *Leo* de Petro & Paulo Serm. I. *Hac civitas*, inquit, *ignorans suæ provectionis Authorem, cùm penè omnibus dominaretur Gentibus, omnium Gentium serviebat erroribus, & magnam sibi videbatur assumpsisse Religionem, quia nullam respuebat falsitatem.* Sed hoc novæ Romæ apprimè convenit, quæ, ut ex Sponsa Chtisti facta est adultera, alteri præter Christum, qui se Vicarium Christi & Sponsum profitetur, se jungendo; ita, ut mater scortationum & abominationum, terram fornicatione suâ corrupit, & superstitiones suas, & idololatricos cultus omnibus, sub pœnâ fulminis, etiam invitis obtrusit. DISPUT. VI.

VIII. Tertiò illa Roma per Babylonem est intelligenda, quæ *occidisse* dicitur, *& facta domicilium Dæmoniorum, & custodia omnis spiritûs immundi* &c Apoc. 18. 3. At hoc excidium vel casus Romæ Ethnicæ competere nequit, nisi excisam fuisse dicas, quum facta est Christiana, & desiit esse Pagana, quod nemo dixerit; multò minùs poterit dici facta *Domicilium Dæmoniorum*, cùm fuerit habitaculum Ecclesiæ verorum Christianorum. Rursus quando cecidisse dicemus hanc Babylonem? Num quando desiit persequi Christianos? Num quando Constantinus in Imperio constitutus Christianos lædi prohibuit? Num sumpsit tum Deus de Roma pœnas, quando pia & Christiana facta est? At hoc summi amoris, non Dei odii testimonium fuit. Scio quosdam hoc Romæ excidium referre velle ad cladem, quam ab Herulis, & Gothis passa est initio quinti seculi. Sed multa sunt quæ hoc effugium vanum esse ostendunt; 1. Quia Gothica clades licèt magna, non fuit tamen ultimum, & finale Romæ excidium, de quo loquitur Joannes, ut colligi potest ex ℣. 22. 23. ubi ultima, & nunquam reparanda Romæ desolatio graphicè describitur, quod bene observat Suarez lib. 5. cap. 7. num. 11. *Desolatio Romæ quæ prædicitur* Apoc. 18. *erit sempiterna, ideòque certum videtur Oraculum illud in nullo præcedentium excidiorum Romæ impletum fuisse.* Et cap. 21. num. 6. *Prophetia illa nondum impleta est, nondum enim Roma fuit penitus extincta; Nam licèt aliquas graves calamitates, & clades non modicas sub Gothis & Vandalis passa sit, per illas tamen non est impleta illa Ioannis Prophetia* dicto cap. 18. *quia per illa excidia factum non est, ut amplius non inveniatur.* 2. Clades Gothica Romæ non contigit dum erat Ethnica, sed postquam ad Christum conversa fuerat, nec ampliùs Christianos persequebatur. 3. Excidium de quo Joannes, à Populo Dei, postquam è Babylone exierit, inferendum fuit; sic enim loquitur ℣. 4. *Audivi vocem è Cælo dicentem, Exite ex ea Popule mi, ne participes sitis peccatorum* &c. *Reddite ei sicut & ipsa reddidit vobis.* Et hæc Gothicæ cladi haudquaquam conveniunt; *Apoc.* 18. 3.

Disput. VI. Illa enim non à Populo Dei è Babylone egresso, sed Populo Dei ab illuvione barbarica, Arianâ peste infectâ, infligebatur. Denique Babylonis excidium Regibus terræ, & impiis omnibus luctus, piis verò gaudii & exultationis, materiam præbiturum est. At contrà clades illa, quâ Barbari Romam affecerunt, piis doloris, impiis lætitiæ causa fuit.

IX. Quartò de eâ Roma loquitur Joannes, qualis futura erat, sub ultimo Capite, qui Rex octavus, Et unus è septem dicitur; sic enim ait cap.
Apoc. 17. 10. 17. 10. *Septem capita sunt septem Reges, quinque ceciderunt, unus est, & alius nondum venit, Et quum venerit, oportet eum ad exiguum tempus manere, Et bestia quæ erat & non est, octavus est, & unus ex septem, & in exitium abit.* Quòd si nobis repræsentare voluisset Romam Ethnicam, non descripsisset illam, qualis futura erat sub octavo Rege, sed qualis tunc fuit sub sexto Capite, quod fuit Imperatorum. Nam ut Doctiores bene observârunt, hæc Romano statui apprimè congruunt, Et *septem Capita* aptè referuntur ad septem Capita Regiminis, quibus ille Status successivè subjectus fuit, *Reges* scilicet, *Consules*, *Dictatores*, *Decemviros*, *Tribunos militum consulari potestate*, *Imperatores*, *Patriarchas*, & horum quinque jam fuerant & ceciderant Joannis tempore; *Sextum* nimirum Cæsarum Imperium erat; *Septimum* nondum venerat, & exiguo tempore durare debuit, Ecclesiasticum scilicet regimen Patriarcharum, ex quo Imperium Româ Constantinopolim translatum est; Eos enim Romæ dominatos esse notat *Socrates* lib. 6. cap. 11. licèt illorum regimen Imperatoribus semper fuerit subordinatum. *Octavum* denique, est Bestia, quæ designat Antichristum, qui quidem censetur Octavus, propter illius summum & absolutum imperium, diversum à prioribus, simul tamen Septimus, quia ex Patriarchâ Pontifex factus est œcumenicus, & parem gloriam habiturus erat illi magnificentiæ, quam magna illa Civitas obtinuit tum, cùm maximè floreret & triumpharet.

X. Quintò, Ea Roma est Babylon, quæ *nundinatur animas hominum* Apoc. 18. 18. At nundinationem animarum Roma Ethnica non
Apoc. 18. 18. exercuit, sed Papalis exercet fœdissimè, tam vivorum quàm defunctorum, ut cuivis notum. Imò totum Regnum Pontificum mera est mercatura & nundinatio, ubi omnia, etiam sanctissima, venum exponuntur, *Cœlum est venale, Deúsque*, inquit Mantuanus. Vide *Taxam Cancell.* Sextò, ea Roma intelligitur, ex qua postremis temporibus exire jubetur Populus Dei: At nusquam Spiritus Sanctus jussit fideles Româ Ethnicâ secedere, nec Christiani unquam leguntur vi hujus præcepti Romam Ethnicam deseruisse; sed ibidem semper, etiam sævientibus persecutionibus, constantes perseverârunt. Septimò si propter idololatriam Ethnicam sic dicta est Roma; Cur Patres post illam sublatam, eam non

non desinunt vocare Babylonem? Cur Marcellam *Hieronymus* abstrahere Româ cupit Ep. 17. quòd sit Babylon, unde populus Dei exire jubetur? Cur ipse noluit diutiùs morari Romæ, quòd Babylon esset, *Ora*, inquit ad Asellam, *ut de Babylone Jerosolymam regrediar*? Cur tot inter ipsos Pontificios hoc nomine illam designant? *Episcopi Belgici* in Epistola ad Nicolaum Primum apud *Aventinum* lib. 4. *Annal. Boio.* dicunt Romam esse, quæ à sacris Vatibus Babylonia vocatur; *Clerus Leodiensis* in Epist. contra Paschalem II. idem profitetur apud Aventinum lib. 5. *Petrus Blæsensis* Epist. 44. & alii, & inter eos præcipuè *Petrarcha*, qui passim Romam vocat *Babylonem meretricem*, *matrem idololatriarum & scortationum* &c. Nec alia fuit mens Ludovici XII. quum temerè & injuriosè à Iulio II. Pontifice proscriptus, moribundi senis inanes diras contrariâ obnunciatione generosè revicit, cæsô etiam nummô, qui titulos Regis Franciæ Regnique Neapol. ex una parte, & insignia Franciæ ex altera referebat cum elogio, *Perdam Babylonis nomen*, quales adhuc hodie multi reperiuntur.

XI. Frustrà verò Ballar. contendit intelligendam esse Romam Ethnicam, quia Johannes loquitur de ea, quæ tenebat imperium super Reges terræ, & quæ erat ebria de sanguine Sanctorum, & de sanguine Martyrum Jesu cap. 17. 6. &. 18. 24. hoc verò locum non habere nisi in ea Roma, quæ regnantibus Nerone & Domitiano Martyres trucidabat. Nam ad Imperium quidem quod attinet, satis est Romam tunc imperium habuisse in omnes gentes, cùm hoc scriberet, quod innuere voluit, ut disertiùs Urbs notaretur, quam indicabat, nullúsque esset dubitandi locus. Deinde quis nescit Romam Papalem adhuc esse locupletissimam & potentissimam, Orbis Reginam, quæ quod *non possidet armis*, *religione tenet*? Quid enim aliud volunt ista Elogia, *Omnia Regna Constantinus Papæ dedit*, Distin. 96 cap. 14. *Constantinus. Per Papam omnes Reges regnant.* Bozius de Jure natu. & Div. Eccl. lib. 1. cap. 6. *Papa est mundi Dominus.* idem lib. 5. cap. 19. ita ut omnes Reges *sint Papæ Vassalli*, si Iesuitis creditur. *Steuch. de Donati. Constan.* & jus habet transferendi regna, & dandi quibus vult *Decret.* lib. 1. tit. 6. cap. 34. de Electione. Ita quod de persecutione Sanctorum & sanguine Martyrum dicitur, non ad Ethnicos Imperatores, sed ad Antichristum referendum est. Quamvis enim non dubium sit, quin Roma Ethnica Christianos etiam sit persecuta; tamen cùm agatur de persecutione, quæ excitatur à Meretrice, quæ nomen Mysterii in fronte gerit, quæ dum ex una parte poculô aureô scortationum Populos dementat, fraudibus & lenociniis in errorem inducendo: ex altera, inauditâ violentiâ in fideles Christi Servos grassatur, patet ad Romam Ethnicam hoc haudquaquam pertinere: sed ad Pontificiam, cujus immanem crudelitatem &

dirissimas

Disput. VI. dirissimas persecutiones, utinam pii non sensissent sæpius, & non sentirent etiamnum hodie; Sed res ipsa nimis clamat, & historiæ loquuntur, ut superiori Disputatione probatum est; ut ista vix ac ne vix quidem explicatione egeant; Non magis ac illa, quæ adduntur, quum Mulier dicitur *purpurâ & coccô amicta*, *aurô* & *lapidibus pretiosis & margaritis inaurata*, Quòd in fronte scriptum gerit nomen *Mysterium*, quod in Romani Pontificis tiara scriptum fuisse testes αὐτόπται referunt, & alia id genus, de quibus alibi fusiùs dicendum erit.

XII. Scio duo adhuc objici ab Adversariis adversùs sententiam nostram. Primum, non posse intelligi Romam Christianam, sed Paganam,
Apoc. 17. 6. quia Apoc. 17. 6. *decem cornua*, id est decem Reges, qui potestatem suam
13. tradituri dicuntur Bestiæ, & cum Agno pugnaturi ℣. 13. & 14. quia vires suas & jus Imperii conferent ad Romanæ Sedis & Religionis tutamen, adversùs Christi doctrinam & Sanctos ejus testes; Iidem postea ℣. 16. dicun-
℣. 16. tur *Bestiam aversaturi*, & *desolatam eam* & *nudam reddituri*, *carnes ejus manducaturi*, & *igne eam concrematuri*. *At quomodo*, inquit Bell. lib. 3. de Rom. Pont. c. 13. *erit sedes Antichristi*, *si eo ipso tempore debet* à Regibus istis *everti & comburi?* Sed nodus facile solvitur, si distinguantur tempora. Primò enim daturi sunt potestatem suam Bestiæ per illusionem falsæ pietatis, & dementationem vini scortationis, quô inebriari debuerunt. Sed postquam ab errore suo & spirituali ebrietate erunt expergefacti, tunc amore in odium verso, aversabuntur summè quam maximè deperibant; Deo justissimo judicio suo hoc ita dispensante, ut à propriis amasiis deleatur, *Deus enim*, ut subjicitur ℣. 17. *dedit in corda eorum*, *ut faciant quod illi placitum est*. Alterum petitur ex hypothesi Pontificiorum de duratione Anti-Christi per 1260. dies, id est, *tres* annos cum dimidio; Nam si brevi hoc tempore tantùm durare debuit, quomodo Roma hodierna Christiana, quæ à tot seculis jam duravit, potest esse Babylon Apocalyptica, & sedes Anti-Christi? Sed demonstrata semel falsitate istius hypothesis, quæ dies naturales supponit pro propheticis; & tres annos cum dimidio, pro mille ducentis & sexaginta annis, cadit vanitas istius figmenti, ut in sequentibus sumus probaturi.

XIII. Sic ostensum fuit Veterem Romam Ethnicam, per Babylonem non posse designari: De hac veritate convicti aliquot ex Pontificiis, aliud effugium captant, ut Roma quidem intelligatur, qualis futura erat sub finem mundi tempore Antichristi. Verùm non Roma Christiana, & Papæ subjecta, sed Pagana & ad Ethnicismum relapsa, quod somniavit *Viegas*, *Lessius*, *Ribera*, cum aliis nonnullis. Sed hoc etiam κρησφύγετον proclive est eripere Adversariis, siquidem eadem facilitate rejicitur commentum, quâ proponitur; cùm hæc interpretatio nullum in Scri-

ptura

in Scriptura fundamentum habeat, nullum in Patrum monumentis vestigium, nulla rationum momenta, sed meras conjecturas & vanas divinationes. Unde *Lessius* ipse dum eam commendare studet, nihil afferre potuit, nisi quod *non debet alicui incredibilis videri* in Apoc. c. 17. & 18. At non quæritur, an factum aliquod non incredibile debeat videri, sed an probari aliquo argumento possit reipsa contigisse; At unde probabunt nobis Romam sub Antichristo ad Ethnicismum reversuram? Imò nonne Apostolus testatur *Antichristum in Templo Dei*, id est Ecclesia *sessurum*, quod dici non posset, si ad Ethnicismum sub eo relapsura erat? Hinc plerique ex Pontificiis hoc respuunt figmentum, tum *Justinianus* in 2. Thess. 2. ubi de eo dicit, *quid hoc est quàm divinare.* Suarez. s. 7. 10. *Non video unde probari possit.* Malvenda ut incredibilem detestatur, Alcazar in Apo. 17. & 18. ad eos accedit.

XIV. Hoc verò semel posito, Romam Christianam & Pontificiam hîc connotari; Inquirendum jam est ulteriùs, quare Spiritus S. sub Babylonis nomine illam describere voluerit, & quæ sit istius locutionis ratio & fundamentum. Primò mirum videri non debet si ænigmaticè & figuratè loquitur, cùm hîc non historiam scribat, sed prophetiam, quæ obscurior solet esse, & variis figurarum involucris tecta; Ita tamen velata est & operta, ut mysterium sub hoc velo latens penitiùs rem attendenti non difficile sit agnoscere; Quando tanta est inter Romam & Babylonem similitudo, ut cæcum esse oporteat, qui eam non videt. Audiatur vel unus *Orosius* histor. lib. 2. c. 2. *Ecce*, inquit, *similis Babyloniæ ortus & Romæ, similis potentia, similis magnitudo, similia tempora, similia bona, similia mala*, &c. *Babylon eo anno sub Præfecto Arbacto dehonorata est, quò Roma sub Proco Rege, ut propriè dixerim seminata est; Babylon novissimè eo tempore à Cyro Rege subversa, quò primum Roma à Tarquiniorum Regum dominatione liberata est. Si quidem sub una eadémque convenientia temporum illa cecidit, ista surrexit, illa tunc quasi moriens dimisit hæreditatem, hæc verò pubescens, tunc se agnovit hæredem: tunc Orientis occidit imperium, & ortum est Occidentis.*

XV. Sed ut hoc clariùs pateat, quædam collationis capita attingenda sunt; Non tam ea quæ Urbis magnitudinem & gloriam, quàm quæ Peccata & Pœnas spectant. Multa quidem Ecclesiæ ab ejus incunabulis damna sunt à Mundo illata, Ægyptus nascentem suffocare; Babylon adultam opprimere & corrumpere; Antiochus provectam extinguere connisi sunt. Sed quæ distincta fuerunt temporum intervallis persecutionum exempla, omnia, ut solent morbi omnes in senectutem confluere, collecta in Ecclesiæ novissimam ætatem ingruerunt: quippe quod sævitia Pharaonis, fastus Babylonis, Antiochi furor designaverat, ad unius Antichristi com-

DISPUT. VI. ponendam immanitatem coëunt. Hinc ejus sedes, modò *AEgyptus* propter servitutis duritiem, modò *Sodoma* dicitur, propter impuritatum fœditatem Apoc. 11.8. Vicit tamen cætera *Babylonis* nomen. Nam aliæ suas artes, suas scelerum formas singulæ contulerunt, Babylon imperium, statúmque cum Ecclesiæ Captivitate conjunxit & produxit. Adde quòd germanæ utriusque dotes Tyrannis, & Idolomania. Omnium utraque scortationum metropolis & impietatis officina. Hôc differunt quòd altera Corporum exitio attenta, carnificinæ & excidio Animarum non adeò intenta fuit. Hìc Nimrod robustus animarum Venator. Hinc linguæ, fideíque sanctæ nata oblivio, & omnium linguarum ac rerum processit confusio. Hinc barbaries in Religionem infusa, Veritas oppressa, Templum Dei fœdissimâ Idololatriâ pollutum, divina pietatis instrumenta miserrimâ captivitate, vel sepulta, vel ad nefarios & profanos usus traducta; Sacramenta impiis superstitionum commentis commutata; Omnia sacra turpissimo quæstu contaminata, Euangelium anilibus fabulis obrutum, Conscientia Traditionum laqueis & legum humanarum vinculis constricta; Et Populus Dei dirissimæ servitutis jugo oppressus.

XVI. Longum foret sigillatim omnia persequi, sed paucis rem notâsse sufficiet. Vetus Babylon Jerosolymam, & Templum Dei vastavit, Nova Ecclesiam Christianam, quæ Dei vivi Templum est, corrupit. Illa Populum Dei captivum abduxit, & sub gravissimo Tyrannidis jugo gementem diu detinuit. Ista Ecclesiam Christi captivam sub durissimâ servitute detinet. Illa fastu intolerando sese supra cætera mundi Regna extulit, quasi omnibus superior esset & nulli secunda, *Dixisti*, inquit Isa. 47. 2. *in seculum ero Domina*, & ℣. 10. *confisa es malitia tua, dicens nullus videt me, sapientia & scientia tua ipsa evertit te, ut diceres cum animo tuo. Ego sum & nulla præter me amplius.* Ista non aliter. *In corde suo dicit, sedeo Regina, nec sum vidua, nec videbo luctum* Apoc. 18. 7. dum se jactat æternam, infallibilem, Mundi dominam & Pontificem suum supra Reges & Principes, atque adeò supra πᾶν σέβασμα effert. Illa rapinis & injustitiâ celebris fuit, quà ad se mundi opes per fas & nefas pertrahere est conata Jer. 51. 34. 35. *Exedit me, quatit me Nebucadnezar Rex Babyloniæ, statuit me ut vas inutile, deglutit me ut draco, implet ingluviem suam deliciis meis &c.* Istam eodem rapacitatis & avaritiæ crimine teneri, non diffitentur, qui in ejus sinu vivunt, *Mantuan.* ad falco. de colloq. inopum cum falcone.

Is. 47. 2. 10. *Apoc. 18. 7.* *Jer. 51. 34. 35.*

Obtinet expulsâ probitate pecunia Romam,
Nec Deus in tota possidet urbe locum;
Quot sunt Romæ homines, tot sunt per compita fures,
Quosve canes speras experiere lupos.

Vide etiam *Petr. Blæsensem* in Epist. 144. 145. 146. Illa præstigiis & magicis artibus dedita fuit, ut hoc illi non semel à Prophetis exprobratur

probratur. Has verò in ista nimis obtinere jam diu compertum est; cùm non paucis ex pontificibus crimen hoc impactum sit, ut *Sylvestro* II. *Benedicto* IX. *Gregorio* VII. aliisque. Videatur *Platina* in vita Sylvestri II. *Io. Stella* in fasciculo rerum expetendarum, *Beno* in vita Hildebrandi. Illa nominis etymo *confusionem* notat. Ista non nomine, sed reipsa mera confusio est, non linguæ tantùm, sed & doctrinæ, *turbat, omnia, miscétque*, inquit Patrarcha li. Epist. sine titulo epist. 13. *industria, quam putas ob causam, nisi ut circulatorum more, vel perplexo loro, vel confuso vulnere licentiùs fallat, & fraus sub proprio umbraculo turbatæ Reip, delitescat? Et ille quidem pro qualitate propositi artibus utitur non novis; Nam & in fruticoso gaudet auceps, piscator in turbido, fur in tenebris*, &c. Illa *malleus* fuit & virga in manu Domini ad conterendas gentes, & Dei populum Isa. 10. 5. Jer. 51. 20. Istâ Deus utitur ad affligendum Mundum & Ecclesiam. Illa *Tyrannide & Idololatriâ* illustris fuit; Istam utriusque non minùs ream esse, superioribus Disputationibus ostensum fuit. Illa denique gravissimas criminum suorum pœnas dedit ex justo Dei judicio Jer. 51. istam non leviores manere Spiritus S. testatur Apoc. 18.

DISPUT. VI

XVII. Ne verò videamur quicquam Romæ affingere ex Nobis, damus Testes domesticos, & malumus id ipsum aliorum, quàm nostris verbis, exprimere. *Petrarcha* multus est in describendo corruptissimo ejus statu suo tempore, *O fons dolorum*, inquit p. 1. Cant. 106. 107. 108. *domicilium irarum, Schola errorum, Templum hæresium, olim Roma, nunc Babylon falsa & nequam, cujus causâ tantum lacrymarum funditur & suspiriorum, officina fraudum, claustrum irarum, In qua bonum interit, & malum creatur & oritur; Viventium inferne & cruciatus, Nide proditionum in quo latitant quæcunque mala per orbem terrarum hodie sparguntur, Vini serva otii, & epularum, in qua libido suos extremos edit conatus*, & luculentiùs adhuc lib. Epist. sine titulo Epist. 7. 8. *Quicquid de Assyria, vel AEgyptia Babylone, quicquid de quatuor labyrinthis, quicquid denique de averni lumine, déque tartareis silvis, sulphureisque paludibus legistis, huic Tartaro admotum, fabula est. Hîc turrificus simul & terrificus Nimrod, hîc Pharetrata Semiramis, hîc inexorabilis Minos, hîc Rhadamantus, hîc Cerberus universa consumens, hîc Tauro supposita Pasiphaë, mixtúmque genus quod Maro ait, prolésque biformis, Minotaurus inest Veneris monimenta nefandæ. Hic postremo, quicquid confusum, quicquid atrum, quicquid horribile usquam est, aut fingitur, aspicies*, &c Et ibid. *Hic verò non tam civitas, quàm larvarum & lemurum domus est, & ut breviter dicam, scelerum atque dedecorum omnium sentina, atque viventium infernus.* Vide etiam Epist. 15. 16. 17. Ubi idem argumentum persequitur, quas brevitatis studiô omittimus. Addamus etiam illustrissimi inter Pon-

Disput. VI. tificios Cardinalis Baronii suffragium, qui ad ann. 912. Romæ corruptelas & sordes nefandas fatetur, *Quæ tum facies S. Romanæ Ecclesiæ, quàm fœdissima, Cùm Romæ dominarentur potentissimæ ac sordidissimæ meretrices, quarum arbitriô mutarentur Sedes, darentur Episcopi, & quod auditu horrendum & infandum est, intruderentur in sedem Petri, earum Amasii Pseudo-pontifices*, quos postea *monstra* vocat. Quorum quantus fuerit numerus, exponit *Genebrardus*, licèt nobis inimicissimus a. m. 4987. *Seculum hoc*, inquit, *uno infelix, quòd per annos ferè centum quinquaginta à Ioanne VIII. Pontifices à virtute Majorum defecerint, Apotactici, Apostaticique potiùs quàm Apostolici.* Qui talia vellet operosè congerere ex *Bernardo, Sigeberto, Platina, Sigonio, Fasciculo temporum, Uspergensi, Theodorico à Niem, Mantuano*, aliisque, posset ingens inde volumen conficere, & Romæ cum Babylone similitudinem deprehendere; Unde mirum nemini debet videri, si Joannes illam istius nomine designare voluerit, quando non potuit alio significantiùs statum ejus ac conditionem nobis describere.

XVIII. Cùm ergo ex his constet, Romam Pontificiam veram esse mysticam Babylonem, ex qua egredi nos jubet Spiritus Sanctus, nemo non videt justissimam fuisse & summè necessariam nostram ab ea Secessionem, ut Voci cœlesti pareremus, & saluti nostræ iremus prospectum. Quod clariùs patebit, postquam visum fuerit, *quinam* teneantur exire, & *quomodo.* Prius innuit Joannes, quum *Populum Dei* compellat, *Exite ex ea Popule mi.* Ut ostendat, non ad omnes, quotquot Babylone fuerint, exitum hunc spectare, sed ad eos tantùm qui *Populi Dei* singulari prærogativâ gaudent; Ut solus Abraham ex Ur Chaldæorum evocatur; solus Israël ex Ægypto; soli Judæi ex Babylonia. Licèt enim omnes possint vocari populus Dei, generali nomenclatione, ratione Providentiæ; tamen strictiori significatione *Populus Dei* vocatur sola *Ecclesia* ratione fœderis Gratiæ, quia cum ea pactum speciale iniit, in quo testatur se fore Deum nostrum, petítque vicissim ut *simus ejus Populus*; Populus ergo Dei dicitur, non ratione *Creationis*, sed *Redemptionis*, Non respectu *Providentiæ*, sed respectu *Prædestinationis*, quia à Deo electus fuit ab æterno, à Christo redemptus, à Spiritu Sancto vocatus in tempore, ut esset λαὸς περιούσιος, *populus peculii* 1. Pet. 2. 9. & Tit. 2. 14. Ut verò appellatio ista honorifica, *beneficium* à parte Dei longè maximum importat, nimirum communionem cum Deo, & communicationem gratiæ & gloriæ, & omnimodæ felicitatis; Ita *officium* postulat ab homine strictissimum, omnimodum scilicet cultum & obsequium; quod in eo potissimùm locum habere debet; ut quemadmodum Deus illum præ cæteris omnibus dilexit, & ab illis secrevit, ut esset illius Deus: Ita ipse vicissim ab omnibus aliis sese

se

se separare teneatur, ut Deo suo soli adhæreat, nec patiatur fidem suam, vel cultum ullâ vel erroris vel idololatriæ, quæ cum Deo est ἀσύςατος, labe infici. Unde fluit Secessionis quæ hîc præscribitur necessitas, & Mandati divini justitia; Cùm enim Babylon ista pessimè corruperit totum Dei cultum, & Populus Dei sub gravissimo ibi detineatur servitutis jugo, ubi non potest sine præsentissimo salutis periculo manere: Quis non videt summam illi & indispensabilem imponi eo ipso exeundi necessitatem? DISPUT. VI.

XIX. Ut verò exeundi ex aliquo loco mandatum, supponit necessariò moram ibidem præcedentem; bene inde colligimus, si Populus Dei exire Babylone tenetur; Eum ibi antea fuisse, adeoque rectè dici Ecclesiam in Papatu latuisse. Non quòd Papatus vera sit Ecclesia, cùm contrà sit ejus pestis & corruptio. Sed quia Deus voluit aliquamdiu fideles suos in eo conservare. Quomodo Judæi, qui tunc temporis Populus Dei erant, captivi fuerunt Babylone; nec tamen dici potest, Babylonem propterea veram fuisse Ecclesiam. Atque hinc non obscurè liquet, quid responderi possit ad Quæstionem vexatissimam, quam identidem Adversarii Nobis oggerunt, *Ubinam esset vera Ecclesia ante Lutherum & Calvinum si non fuit Romana?* Quid enim, si ab iis vicissim quæramus, Ubinam vera fuerit Ecclesia Dei tempore captivitatis Babylonicæ, si Babylon non fuit? Respondebunt procul dubio; Non fuisse Babylonem, sed in Babylone captivitate oppressam. Quidni & Nos pariter dicamus, Ecclesiam fuisse in Papatu, sed captivam. Porrò ut quæstio ista potest intelligi, vel *de personis*, vel *de sede & loco*; Ita diversimodè responderi potest. Nam respectu *personarum*, bene respondetur Ecclesiam fuisse in omnibus & singulis Fidelibus & Electis, qui tunc temporis vivebant, qui licèt hominibus & Mundo ignoti, Deo tamen erant notissimi; quomodo septem millia qui tempore Eliæ genua Bahali non flexerant. Ita respectu *loci & sedis*, dicimus, non fuisse certo loco alligatam; sed diversam sedem, modò hîc, modò illic juxta dispensationem Dei fuisse sortitam; Vel extra Papatum, in Cœtibus variis, qui nullam cum Roma communionem habuerunt; Vel in ipso Papatu, non quidem quoad communionem internam cum eo, sed quoad communionem externam & visibilem, quia in medio Papatûs vixit, non conjunctim & simul, sed sparsim per Regna, Provincias, ac familias, in quibus Deus Populum suum, & Electos suos habuit, quos in mediis Papatûs tenebris voluit conservare, ut totidem φωςῆρας & Testes veritatis, qui contradicerent Papatûs erroribus, & Veritati testimonium perhiberent. Fateor quidem conditionem istius Ecclesiæ miseram fuisse & afflictam; non tantùm, quia obscura fuit & splendore suo destituta, quod adumbratur imagine Mulieris fugientis in desertum Apocal. 12. & quia exigua fuit numerô, & ad magnam *Apoc.* 12.

 paucitatem

DISPUT. VI.

paucitatem redacta; sed etiam quia non potuit non, in Papatu manendo, variis ejus abusibus participare, licèt fundamentum salutis semper retinuerit. Verùm dubitare non debemus, quin ibidem semper aliquem sibi Populum servârit Deus, quem Spiritûs efficaciâ, & Verbi ministeriô sustentavit: Et vel ex hoc uno luculenter colligitur, quòd exire è medio Babylonis jubetur; Nec enim juberetur exire, nisi fuisset adhuc in ea.

Quanam Secessio imperetur?

XX. Dum autem *exire* populus jubetur, *Secessio* imperatur, cujus *modus* & *ratio* tertio loco jam venit expendenda. Cùm verò *secessio* duplex possit distingui, alia *localis* & *politica* quoad sedem, alia *spiritualis & mystica* quoad fidem; primam Judaïco populo olim imperatam fuisse, extra controversiam positum est, ut relictâ Babylone, Judæam repeteret, & libertate pristinâ frueretur; quò respiciunt loca antè citata Isa. 48.20. Jerem. 51. 6. Zaca. 2. 6. 7. Sed secundam Populo Christiano imponi, non minùs clarum est; Ut enim Ecclesia migraverat non *mœnibus*, sed *moribus*, & mutaverat, non *sedem*, sed *fidem*; non *nomen*, sed, proh dolor! *Numen*: Ita non agitur propriè de *secessione politica* & civili, quod ad habitationem & hospitium. Sed de *secessione sacra* & *mystica*, quoad Religionem, per quam fiat, ut nullam in sacris cum ea communionem ampliùs colamus. Rursus cùm *Secessio sacra* sit vel *cordis*, vel *oris*, vel *latens* & *negativa*, per rejectionem errorum internam, quum quis se purum & immunem præstat à cultu idololatrico, non communicando cum ipso, quod fecerunt septem millia tempore Eliæ. Vel *patens* & *positiva* per apertam veritatis professionem, quum palàm nos testamur alienos ab erroribus & superstitionibus alicujus Ecclesiæ, Imò & Cœtus segreges ab ea instituimus, & puriorem Dei cultum seorsim profitemur, quomodo Gentiles ab Ethnicismo secedebant ad Christianismum. Hìc non alterutram tantùm, sed utramque simul præscribi certum est: quomodo Judæi apertè Babylonem delinquere tenebantur, ut Jerosolymam se reciperent. Atque hoc clarè insinuat Isa. 52. 10. *Discedite, discedite, Exite illinc, immundum non attingite. Exite è medio istius, purgate vos portantes vasa Domini*, ibi enim ad utrumque exitum respicit *typicum* ex Chaldæa, & *mysticum* ex Babylone spirituali; Unde Paulus hoc loco utitur 2. Cor. 6. 16. 17. ad insinuandam Secessionis ab impuro impiorum Cœtu necessitatem, *Quapropter exite è medio ipsorum, inquit Dominus, impurum ne attingitote, & ego vos recipiam.* Sic Act. 2.40. Eadem secessio aperta & positiva à Judaïsmo ad Christianismum Judæis imperatur à Petro, *Servamini ex hac perversâ generatione.* Nec aliter fieri potest, si saluti nostræ consultum volumus; ut geminum hìc scopulum æquè periculosum declinemus, Alterum *hypocritarum*, qui corpore Babylone egrediendo, animo semper & corde ibidem manent, Alterum verò *Pseudo-*

Is. 48.20. *Jer.* 51.6. *Zach.* 2. 6.7. *Is.* 52.10. 2. *Cor.* 6. 16. 17. *Act.* 2.40.

Ni-

Nicodemitarum, qui se corde secedere profitentur, licèt corpore adhuc ibi hæreant. DISPUT. VI.

XXI. Et ad Secessionem cordis quod attinet, Cùm nulla possit esse communio inter lucem & tenebras, Errorem & Veritatem, Templum Dei & Idola? Et Deus cor nostrum super omnia postulet; Nemo non videt, *Secessionem cordis* hìc primò requiri, ut omnem errorem & impietatem abnegantes, puro corde & fide ἀνυποκρίτῳ Deum veneremur & colamus. Aliàs quid juvaret ore tenus ad Deum accedere, si cor ab eo remotum semper manet? Quid juvaret veritatem extrinsecùs profiteri, dum pestiferi & exitiales errores in mente foventur? Quid prodesset Jerosolymæ civem se jactare, & Babylonem corpore reliquisse; si animus in eam semper conversus est, imò si Babylon cordi semper hæret infixa? Satius omnino foret nunquam ex ea egressum esse, quàm ejus odium hypocriticè simulando, pronum erga ipsam affectum semper habere: Unde non mirum, si tales Vertumni, Proteo quovis mutabiliores, qui Religionem propriis commodis accommodare volentes, Christum videntur amplecti, quum è re sua hoc esse vident; Iidem tamen subinde, quum sibi utilius fore judicant, ad Babylonem relabantur, quia ex ea nunquam seriò & sincerè fuerant egressi, de quibus impletur quod ait Petrus, *Canis ad vomitum revertitur, & sus ad volutabrum* c. 2. secundæ ℣. 22.

XXII. Sed ita Secessio cordis ante omnia requiritur; Ut necessaria etiam sit *Secessio oris & corporis*. Nam ut *corde creditur ad justitiam*; Ita *ore fit confessio ad salutem* Rom. 10. 10. Et ut Christus Corporis, non minùs ac Animi Redemptor est; sic in utroque vult glorificari 1. Cor. 6. 20. non modò per internam veritatis cognitionem & amorem, sed & per externam & apertam ejus professionem; ne ullam ampliùs cum Cœtu indololatrico communionem habeamus, ut sacris ipsius intersimus, & errores amplectamur, quod esset *characterem Bestiæ sumere* & eam adorare Apoc. 14. 9. Nec aliâ de causâ veri fideles proponuntur toties in hoc libro *obsignati in frontibus* Apoc. 7. 3. quàm ut necessitas professionis externæ innuatur, non minus ac fidei internæ, quia Christus damnat, non modò eos qui non crediderint corde, sed etiam qui ore abnegarint Luc. 12. 9. Quod Pseudo-Nicodemitarum vanum commentum jugulat, qui secessionem mentalem jactant, dum externam fugiunt, seque satisfecisse putant mandato Dei, quum Errores & abusus Papales corde aversari se fingunt, dum Babylone semper manent, & corpus idololatrico cultu polluunt, quasi Deus alterâ hominis parte contentus esset, nec cultum externum corporis, non minùs ac internum animi requireret. At divisionem istam minimè ferendam esse non semel protestatur; Nec potest pati, ut Corpus, quod ad imaginem suam condidit, quod per Christum

2. Pet. 2. 28.
Apoc. 14. 9.
Apoc. 7. 3.
Luc. 12. 9

redemit,

redemit, quod in Templum Spiritûs S. consecravit, idolis polluatur, vel spirituali scortatione contaminetur; Non potest ferre, ut Christianus, filius Dei veritatis, infamis mendacii crimine se obstringat, simulando corpore, quod animo improbat, & divortium exitiale inter linguam & cor faciendo; An Vir uxorem suam pudicam & castam dixerit, quæ cor quidem servare illibatum marito profiteatur; interim corpus adulteris nefanda libidine prostituat? Ita an Christus pro fideli Sponsa, & casta virgine habiturus est, quæ partiri voluerit inter se & mundum, & Cor quidem dare se Christo profiteatur, dum Corpus mundo & idolis prostituit?

XXIII. Neque hic reponendum; *Non statim Babylonis peccatis infici, quotquot in ea manent, cùm libertas quidvis pro arbitrio credendi, modo in ejus communione externa maneatur, iis qui ad eam accedere voluerint, promittatur:* Nam licèt blando isto sermone non raro uti soleant Babylonis mancipia; Non difficile tamen est dignoscere, inania tantùm verba esse, & escam periculosam, quâ incautos inescare satagunt. Quid enim juvat *Libertas credendi* quod libuerit, si necessitas semper imponitur profitendi quod conscientiæ repugnat? Non potest, fateor, cogi conscientia, sed potest opprimi; Nam quicquid sit, si communionem externam fovemus cum illa; Si sacris ipsius intersumus, saltem corpore; Si ejus fidem externè profitemur, Nonne characterem ejus sumimus, & Christum abnegamus? Nonne dissimulamus veritatem agnitam, & mendacium simulamus? Nonne ejus jugo collum subdimus, & peccatis ejus participamus? Taceo quòd falsò talis libertas promittitur, cùm nihil minus in animo habeant, qui ita loquuntur; Et contrarium ex ipsâ praxi pateat; Quis enim nescit, neminem in communionem ejus recipi, vel in ea degere posse, qui Missatico Sacrificio interesse non debeat, id est, coram Idolo genu flectere? quique Papæ authoritatem agnoscere non teneatur, & Decretis Ecclesiæ acquiescere? Quod unum, si nihil aliud esset, gravissimum tyrannidis jugum, cum libertate Christianâ planè ἀσύστατον importat; siquidem, hoc semel posito, tenebuntur omnes cæcâ obedientiâ recipere, quod Papæ libuerit ad credendum vel præstandum imponere; quod nemo non videt verum & legitimum esse positivæ Secessionis, quæ hîc præscribitur, motivum & fundamentum, *Mandato* præsertim *divino* accedente.

XXIV. Quando autem *Mandatum* illud factum sit, nunc inquirendum; ut constet non tantùm de modo Secessionis, sed etiam de *Tempore*. *Vocem* quidem cœlitus *auditam* narrat Joannes; non quòd tunc temporis efferri debuerit, vel impleri, sed hic *auditus propheticus* designatur, ut suo tempore implenda prænunciaretur. Quamvis verò non ita proclive sit designare Temporis momentum, quô Vox ista cœlestis debuerit audiri, vel audita fuerit; Non obscuri

obſcuri tamen ſunt characteres, quibus hoc dignoſcatur; Siquidem hic mentio fit Babylonis, non modò ſtantis, ſed & ad occaſum vergentis & jamjam caſuræ. Unde patet, non ſtatim natâ Eccleſiâ, Oraculum hoc locum habere debuiſſe, ſed tantùm poſt revelatam Babylonem; Neque verò ſtatim initio Tyrannidis Babylonicæ, ſed poſtquam hæc Tyrannis diu duravit, & caſui proxima erat; quod ad Reformationis tempus pertinere non diffitebuntur, qui rem ſeriò & abſque præjudicio expendere voluerint: Quum Chriſtus Angelicæ tubæ ſonitu, nimirum per fideles Servos ſuos, qui non ratò *Angelorum* nomine veniunt, annum beneplaciti, & liberationem à captivitate triſtiſſimâ promulgavit. Quomodo olim publicâ voce Judaïco Populo Captivitatis ſolutionem, & reditum in Patriam per Cyrum denunciari juſſit. Nimirum qui luxuriantem caſtigare voluerat Eccleſiam Deus, in triſte exilium pellendo, ubi inter hoſtes deliteſcere debuit; noluit tamen eam deſerere, ſed illi afflictæ propitius adfuit, & tempore præſtituto ſeptuaginta annis elapſis, Cyrum excitavit, qui libertatem Judæis attulit, & Edicto promulgato *Jeroſolymis dixit, reædificantor*, & *Templo*, *fundator* Iſa. 44. 23. Eſd. 1. Ita in noviſſimâ hâc captivitate, Iſraëlem ſecundùm Spiritum Babylone latentem & gementem non deſeruit; Audivit ille captivorum gemitus, Vidit conſcientiarum tyrannidem, & triſtiſſimum Eccleſiæ in ſpiritûs immundi domicilium commutatæ ſpectaculum, nihilque jam ſupereſſe, niſi ut Chriſti nomen deleretur. Suo itaque tempore ſuppetias illi tulit, Cyros vocavit, Imò ipſe Rex Regum, Dominus Dominantium, Cyrus noſter, (Solem enim Perſæ Cyrum vocant, ſi *Plutarcho* credimus in Artaxerxe, Κῦρον γὰρ καλοῦσιν οἱ Πέρσαι τὸν ἥλιον) Sol ille juſtitiæ, luce nova tenebras diſcuſſit, & Spiritualis Libertatis ſolemne velut Edictum cœlitus promulgavit.

DISPUT. VI.

Iſ. 44. 23. *Eſdr.* 1,

XXV. Quia verò plurimum intererat hoc ab omnibus intelligi; Ideo non ſubmiſsâ, ſed clarâ & altâ voce, Angelicarum tubarum ſonitu, qui homines veterno peccati, & vino ſcortationis Babylonicæ ſepultos excitaret, denunciari hoc voluit. Unde tres ſibi invicem ſuccedentes mittit Angelos, qui præconium hoc certiùs confirmarent: Quod jam cap. 14. inſinuaverat, poſtquam de 144. millibus *obſignatorum* egerat, id eſt, de veris fidelibus, qui ſe puros ab idololatriâ ſervaverant, *non ſe polluendo cum mulieribus* &c. ℣. 4. Primus proponitur ℣. 6. ἐν μεσουρανήματι volans, & *Euangelium æternum* antea ſepultum incolis terræ afferens. Quod in fidelibus Dei Servis impletum, quos Deus poſt Antichriſti revelationem ſubinde excitavit ad Veritatis conſervationem & defenſionem, ut ex *Catalogo Teſtium Veritatis* patet; præcipuè verò noviſſimis ſeculis, appetente jam Reformationis tempore, ut via illi paulatim pararetur. Ut factum à *Waldenſibus*, & *Albigenſibus*

Apoc. 14

v. 4. & 6.

DISPUT. VI. circa duodecimum ſeculum, anno 1170. poſtea à *Wiclefo* declinante decimo quarto circa annum 1360. & à *Ioh. Huſſo* & *Hiero. Pragenſi* circa initium decimi quinti, confirmatum eſt. Secundus & tertius introducun-
Apo. 14. 8. 9. tur ℣. 8. & 9. caſum Babylonis deſcribentes, & pœnas denunciantes ejus Cultoribus. Quod tum impletum eſt, quum magni Viri Dei potenti voce inſtar tubæ Angelicæ, ab initio Reformationis Papatûs fundamenta maſculè ſubruere cœperunt, tum voce, tum ſcriptis, hominesque ab Idolomaniâ Romanâ abſtrahere, & ad Chriſti Euangelium revocare ſtuduerunt; quod in *Luthero*, *Zwinglio*, *Oecolampadio*, *Bucero*, *Calvino*, & aliis Heroïbus obſervatum fuit. Quod autem cap. 14. jam attigerat Spiritus Sanctus, ulteriùs cap. 18. exequitur, & clariùs, tum de excidio Ba-
Apoc. 18. 2. 3. 4. 5. bylonis, non inchoato tantùm, ſed conſummato vaticinatur ℣. 2. 3. tum de neceſſaria fidelium à Babylone ſeceſſione. Ideo non tantùm denuntiat pœnas Beſtiæ cultoribus, quod fecerat cap. 14. ſed hortatur inſuper pios omnes in ea degentes ad ſeceſſionem, ne contaminati illius peccatis, pœnis ejus involvantur, & ruinâ opprimantur ℣. 4. 5. Hoc verò eodem Euangelii præconio impletum eſſe, ita per ſe patet, ut magnâ probatione non ſit opus. Quis enim ignorat eximios illos Dei Servos in id præcipuè incubuiſſe, ut fideles à Babylone ad Jeroſolymam, à Papa ad Chriſtum, ab Errore & ſuperſtitione, ad Veritatem & purum Dei cultum deducerent? Nec eo tempore tantùm vox iſta audita eſt, ſed exinde continuò in Orbe Chriſtiano ſonuit, & etiamnum hodie reſonat, & ad fideles Babylone adhuc latentes dirigitur, ut de ſalute ſuâ etiam ſolliciti, maturè ſe Babylonis jugo & exitio ſubducant, ne peccatorum ejus participes, ſint etiam pœnarum ſocii.

XXVI. Hæc quippe ratio Mandati gemina proponitur, *Ne participes peccatorum ejus ex plagis accipiatis*. Fateor vel ſolam Babylonis mentionem, Seceſſionis iſtius neceſſitatem ſatis inducere; cùm impoſſibile ſit Civem eſſe ſimul Jeroſolymæ & Babylonis. Sed ut fortiùs adhuc mandati iſtius juſtitia cognoſcatur, duplici hac ratione fulcire eam voluit Spiritus Sanctus, quâ juſtior & gravior nulla dati potuit. Cùm enim ſummo quiſque ſalutis & felicitatis ducatur deſiderio, ea verò ſit alieniſſima, imò planè ἀσύϛατος cum duobus maximis, quæ hîc notantur malis, *Culpæ* ſcilicet & *Pœnæ*, Quis non videt ineluctabilem illis omnibus, qui ſalutis ſuæ ſunt ſtudioſi, imponi neceſſitatem eam deſerendi ſocietatem, quæ talium peccatorum & pœnarum conſortio eos involvit? Atque eò magis, quòd ut peccata iſta non levia ſunt & minuta, quæ cum fide & ſalute poſſunt utcunque ſubſiſtere; Sed gravia & teterrima, quæ fidem Chriſti, & puriorem Dei cultum penitus corrumpunt: Ita pœnæ, quæ illa manent, non caſtigatoriæ ſunt & medicinales, à quibus felix datur exitus, quales in fideles ſæpe cadunt;

ſed ultrices & horrendæ, quæ ultimum ſontibus exitium ſunt allaturæ, quas nemo ſalutis ſuæ cupidus fugere non tenetur.

XXVII. Atque eâ potiſſimùm ratione moti fuerunt ſuperiori ſeculo Majores noſtri, quum Babylonem generosè reliquerunt, ut Jeroſolymam corruptam reſtaurarent, & Reformationis Operi manum admoverent. Quid enim aliud eos permovere potuit, ut, relictâ Patriâ, Parentibus, amicis, bonis, & rebus quibuſque chariſſimis, quibus fruebantur, & frui poterant dulciſſimè, ſi Babylone manſiſſent; de mutandis ſedibus cogitarent, & de Papatu deſerendo, & vexillo Euangelii ſequendo conſilium inirent; quod indignationem Principum, Concivium odium; totius penè mundi furorem in ipſos concitabat, & non modò bonorum jacturæ, ſed & mille ærumnis & Crucibus, adeòque propriæ vitæ periculo eos exponebat? Quid, inquam, eos adeò potenter afficere potuit, niſi Conſcientiæ ipſius Vox, & divini Mandati juſtitia, Salutiſque, quæ rebus omnibus pretioſiſſimis, imò & vitâ hac temporali carior piis omnibus debet eſſe, deſiderium; Nam ſi ullum dari potuiſſe crediidiſſent pacis vel conciliationis cum Babylone medium; Næ inſani & mente capti fuiſſent, ſi illud moleſtæ, & triſtiſſimæ ſeceſſioni non prætuliſſent; Ut Superiorum favorem, Æqualium amorem, & dulciſſima quæque, quibus antea gaudebant bona, retinere poſſent. Verùm, quia ſe talia poſſidere non poſſe, ſalvâ conſcientia, & Chriſti fide, perſuaſiſſimum habebant; maluerunt cum Paulo omnium jacturam facere ut Chriſtum lucrarentur; & ſuorum odio & furori ſe exponere, ut amorem Chriſti illibatum ſibi ſervarent.

XXVIII. Porrò quæ ratio Seceſſionis neceſſitatem illis impoſuit, Eadem, rebus ſemper ſic ſtantibus, Syncretiſmi ἀδυναμίαν evincit. Nam ſi exire jubetur Dei populus ex Babylone, quo tandem pacto, vel in ea adhuc manere, vel ad eam redire, & quocunque demum prætextu cum ea συγκρητίζειν poſſemus, niſi cœleſti voci rebelles, & in propriam ſalutem injurii? quicquid enim prætexatur, ad exitialem illam ἕνωσιν faciendam; quicquid dicatur ad Errores incruſtandos, tegendamque ejus turpitudinem, Babylon ſemper eſt, cum qua ſacrum commercium nullum nobis intercedere poteſt, niſi cum ea perire volumus. Quòd ſi Lothus Sodomis non modò exire jubetur promptiſſimè, ne deteſtandæ Urbis involveretur excidio; ſed & prohibetur retrorſum ad eam reſpicere ſemel egreſſus, Gen. 19. 14. 17. quod cùm uxor ejus detrectâſſet, crimen graviſſimâ pœnâ luit, in ſalis ſtatuam converſa. Si nefas erat Iſraëlitas ex Ægypto ſemel liberatos, iterum eò redire, vel peponum, & cœparum, ſimiliumque ejus deliciarum deſideriô capi, quod malè ceſſit Iſraëlitis murmurantibus Numer. 11. 3. & 14. 3. 4. Deut. 17. 16. Si Judæi ex captivi-

Gen. 19. 14. 17.
Num. 11. 3. & 14. 3. 4.
Deut. 17. 16.

Disput. VI. ptivitate Babylonica reduces, sub pristinæ servitutis jugum redire sine crimine non potuerunt. Quantò gravior pœna eos manere censenda est, qui suavissimæ, quâ fruuntur, libertatis obliti, vellent ferreum, quô antea tantùm non opprimebantur Tyrannidis jugum sponte subire, & exitialem Babylonis amicitiam, salutaris cum Christo communionis dispendio quærere? Nam præterquàm quòd *Samaritanismus* ille, seu Religionum mixtura Deo semper fuit summè exosa, qui consortis impatiens, nec parem nec superiorem in Cultu ferre potest; ut toties hoc illis exprobrat, qui claudicare volebant in utrumque latus, & Dominum colendo, Diis

1. *Reg.* 18. 21. etiam suis servire 1. Reg. 18. 21. & 2. Reg. 17. 33. Ut vetuerat agrum conseri diversis seminibus, & vestem contextam ex lanâ & lino gerere,
2. *Reg.* 17. 33. Levit. 19. 19. eo ipso mixtiones omnes in cultu divino adulterinas esse
Levit. 19. 19. symbolicè innuens; Et Paulus periculosam illam σύγκρασιν non semel damnat 1. Cor. 10. 21. & 2. Cor. 6. 14. 15. 16. 1. Tim. 6. 5. Heb. 13. 13.
1. *Cor.* 10 21. 2, Jo. 10. Accedit etiam salutis nostræ ratio; Nam quicunque sic ἀμφότερος est, revera οὐδέτερος ἐστὶ, qui utramque Religionem sociare perten-
2. *Cor.* 6. 14. 15. 16. dit, neutram habet: Nec bene conveniunt, vel in una sede morantur,
1. *Tim.* 6. 5. Arca Dei cum Dagone, Veritas cum Mendacio, Christus cum Belial, &
Heb. 13. 13. Templum Dei cum Idolis. Unde magnam olim laudem consecuti sunt
2. *Joan.* 10. *Athanasius* & *Hilarius*, qui dum totus orbis ingemiscebat, & Arianum se esse mirabatur, secessionem & exilia sancto & verè generoso consilio, huic pestiferæ Unioni, & maledictæ concordiæ alacres prætulerunt.

XXIX. Ita demonstratâ *Secessionis* nostræ Necessitate à *divino Mandato*, unum superest, ut paucis respondeamus nonnullis, quæ afferri adhuc possunt, ad vim Argumenti nostri infringendam, exceptionibus. Prima petitur ex *Allegorico* loquendi *Sermone*, ex quo nihil certi posse colligi contendit *Perronius*, tum quia subobscurus esse solet, tum quòd ex Canone recepto, *Theologia Allegorica non sit Argumentativa*. Secundò, licèt daretur, inquiunt, Ecclesiam corruptam fuisse, non propterea ab ea recedendum fuisse, fuisse corrigendam, sed non fuisse deserendam, ne unitas ejus laceraretur. Tertiò, si quæ Secessio postulabatur, non statim fuisse positivam, & externam, quæ jus tribueret novas Ecclesias novumque Ministerium erigendi, quod sine peculiari vocatione nemo aggredi debet; sed suffecisse negativam, & internam. Quartò, Patres ante Reformationem Babylone manentes potuisse servari, & reipsa servatos esse ex nostra sententia; Sic & nos eorum exemplô posse servari, etsi Babylone maneamus.

XXX. Facilè tamen ad omnia respondetur. Ad 1. Resp. distinguendam esse Interpretationem *Allegoriæ*, quæ non potest aliunde confirmari, nec aliâ ratione nititur, quàm mero arbitrio Interpretis;

pretis; Ab ea quæ partim ex Scriptura apertè confirmatur, partim ex ipso eventu intelligitur: Fateor prioris Allegoriæ sermonem esse subobscurum, & hoc sensu verè dici, Theologiam Allegoricam non esse Argumentativam. Sed quoad posteriorem aliter se res habet; aliàs Apostolus, qui toties ex allegoria argumentatur, non solidè ratiocinatus fuisset: Nec Ioannes Apoc. 1. 3. beatos diceret, qui legunt & audiunt, quæ in hac prophetia proponuntur, quæ maxima ex parte allegorica sunt. Jam mandatum exeundi Babylone ita est allegoricum, ut ex ipsâ Scripturâ luculenter confirmetur, & ex ipso eventu clarissimè comprobetur, ut antea visum. DISPUT. VI.

XXXI. Ad 2. ℞. Hoc non tam contra nos, quàm contra Spiritum Sanctum dici, qui expresè jubet exire. Fateor, si Babylon sanari potuisset vel voluisset, non fuisse deserendam, sed corrigendam: Sed quia curavimus Babylonem, & noluit ipsa curari; Imò non modò Medicum recusavit; sed in Medicos suos insurrexit, & ferro & flammâ eos persecuta est, quid supererat, quàm ut eam tanquam insanabilem & desperatam relinqueremus, & saluti saltèm nostræ prospiceremus? ut hîc verè impletum sit, quod olim de veteri Babylone Jeremias dixerat Jer. 51. 9. *Curavimus Babylonem, & noluit sanari, eam deserite, & revertatur unusquisque in terram suam; Iudicium enim ejus ad Cœlos usque pervenit.* Eum autem statum fuisse Romæ, eam pervicaciam & obstinationem adversùs piorum monita, & vota, qui Reformationem petebant; Nemo est qui nesciat; ut non tam fugere illam debuerimus, quàm ab ipsa fugati fuerimus, non tantùm Anathematum fulminibus, sed etiam cædibus & lanienis, ut ostensum fuit Disput. 1. Thes. 26. 27. 28. Ubi plura de hoc Argumento. Frustrà regeritur, non deserendam esse Ecclesiam, *extra quam nulla est salus*, vel unitatem ejus lacerandam. Nam aliud est *Ecclesiam veram* deserere, extra quam non est salus; Aliud *Ecclesiam Romanam*, quæ hoc nomine indignam se præstitit; Aliud sanctam Unitatem Corporis Christi, quæ veritate nititur, lacerare, quod impium; Aliud Unionis falsæ, quæ in errore fundatur, vinculum abrumpere, ut veritatem & pacem Christi retineamus, quod summè laudandum. *Jer. 51. 9.*

XXXII. Ad 3. ℞. gratis supponi Secessionem tantùm internam & negativam requiri; cùm externa etiam & positiva hîc præscribatur. 1. Quia Israëlitæ non tantùm corde exire debuerunt Babylone, sed etiam externè & positivè Jerosolymam repetendo, & altare Dei & Templum instaurando. 2. Quia Deus non tantùm cultum internum, sed & externum postulat 1. Cor. 6. 20. 3. Quia Secessio non imperatur uni vel alteri, sed toti *populo*, id est, Cœtui fidelium, qui non potest carere cultu externo & publico; aliàs sequeretur vel cultum externum & publicum non

Disput. VI. esse necessarium, vel cultui idololatrico saltèm externè licere participare; quod utrumque vel cogitare impium. Nec hîc opponi debet defectus legitimæ vocationis; Nam præterquam quòd vocatio ordinaria plerisque non defuit; Alia est ratio *Eccclesiæ constitutæ* & *stantis*; Alia *restituendæ* & *corruptæ*. In illa, fateor, Ministerium neminem suscipere debere, qui non sit ex ordine recepto vocatus: Sed in ista res aliter se habet; multa enim, quæ aliàs non licerent in ordine constituto; rebus perturbatis, & in casu necessitatis, quæ non habet legem, facile permittuntur. Quòd eo justiùs hîc potest locum habere, quòd radix anthoritatis, qua vocatio Pastorum nititur, non est penès Rectores Ecclesiæ: sed penès ipsam Ecclesiam; quæ proinde ipsa sibi in tali casu potest suos Pastores instituere, si aliter fieri nequit, potiùs quàm ut sinat oves Christi palantes sine Pastoribus & pabulo interire.

XXXIII. Ad quartam de *Patribus ante Reformationem*. R. 1. Legibus, non Exemplis vivendum esse; Nec tam nos esse debere sollicitos de eo, quod ante nos præstitum est, quàm de eo quod præstari reipsâ debuit. Itaque si Patres peccassent, vel humani quid essent passi, Babylone manendo; Non statim eos sequi teneremur, si clariùs de voluntare Dei nobis jam constet. 2. Alia fuit Patrum conditio, alia nostra, ut aliud est *Captivitatis*, aliud *Libertatis* tempus. Babylone sine crimine manserunt Judæi, nondum solutâ captivitate: At gravi reatu se obstrinxerunt ii, qui sese fratribus non adjunxerunt, cùm Deus eos ab hac servitute vocavit. Dum Captivitatis durabat tempus, licuit esse captivum; Sed postquam Deus libertatem cœlesti voce promulgavit, non *Captivus*, sed *Servus* est qui manere statuit; Nec licet moram nectere, Angelo præeunte, & sonante tubâ, nisi miserè perire malumus, quàm maturè imminenti exitio nos subducere. Potuerunt ergo Patres, quos sibi Deus Babylone servabat, secedentes à superstitione, non secedere tamen à superstitiosis, quia nondum videbatur captivitas soluta; Necdum Dominus exeundi rationem ipsis patefecerat, vel locum quò se reciperent præparaverat: Sed ex quo novissimis hisce temporibus Dominus Euangelii sui Signum extulit, & altâ voce proclamari jussit, *Exite Babylone Popule mi*: Ex quo viam antea clausam aperuit, & complanavit; ad Signum hoc non accurrere, huic invitationi non obtemperare, Babylone Jerosolymam non ascendere, rebellio est in Deum, manifestus gratiæ Divinæ contemptus; quia non invitos, sed cum voluptate Babylone agere se testantur, qui inde non discedunt, & non ampliùs captivi sunt, sed mancipia Babylonis, qui communionem cum ea colunt,

XXXIV. 3. In eo etiam differt conditio nostra à conditione Majorum, Quòd antea, licet graves essent errores & abu-

ſus, vel nondum erant capitales, & mortiferi, vel nondum in leges abierant, & ſub Anathematis pœnâ erant ſanciti, ita ut cogerentur quotquot ibidem manebant eos profiteri: poterant ergo per ſeceſſionem negativam immunes ſe ab illis præſtare, & in pabulo quod illis proponebatur, venenum à ſalutari cibo ſecernere. Sed ex quo Errores fuerunt in ἀκμῇ, non modò graves, ſed lethales, contagioſi & immedicabiles; Ex quo in Leges abierunt, & ſub Anathematis pœnâ ſunt ſanciti, quod factum fuit potiſſimùm in Conventu Tridentino; Quis, ſalvâ conſcientiâ, poſt cognitam veritatem, ibi hærere poſſet, cùm nemo ſine idololatriæ crimine ſacris ejus intereſſe queat? 4. Licèt non dubitemus, quotquot ex populo Dei Babylone manſerunt ante Reformationem, ſervatos eſſe per Dei miſericordiam: Non ſequitur tamen propterea nobis liberum eſſe & integrum, hodie in tanta Euangelii luce, ubi datur facilis & publica Deum purè colendi ratio, ibidem morari; Quia non tentandus eſt Deus, vel ſpernenda quam nobis offert gratia. Quamvis ergo nonnulli ſervari potuerint in illa Communione, & reipsâ ſervati ſint, ſed ægrè & veluti per miraculum, in tanta & tam gravium errorum multitudine; perperam inde colligitur ibidem pios poſſe & debere ſemper manere ſine ſalutis periculo, & non quærendam eſſe aliam communionem puriorem, in qua non modò ſalus obtineri aliquando poſſit in certis caſibus, ſed ubi via ſalutis certa ſit & infallibilis, modò fidei puritati vitæ ſanctitas reſpondeat. Sic quamvis illi, qui in aëre contagioſo, & urbe, in qua peſtis graſſatur, manent, quia nulla illis ad ſecedendum via patet, poſſunt tamen à contagio præſervari: non ideo ſequitur omnibus, etiam iis, quibus exire inde licet, ibidem manendum, imò temeritatis & inſaniæ, addo etiam propriæ mortis reus eſſet, qui hoc tentaret, quia ſe præſentiſſimo ſalutis periculo ſponte exponeret. Ita dum nullus alius locus Majoribus noſtris ſeſe offerebat præter Eccleſiam Romanam variis modis corruptam: Nec ulla patebat ad exeundum via, potuerunt ibidem tantiſper manere, donec porta ipſis ad ſecedendum aperiretur. Sed poſtquam Deus occaſionem præbuit, ſeſe liberandi ab erroribus capitalibus & craſſiſſimâ idololatriâ, quibus cœlum Eccleſiæ Chriſtianæ infectum erat, & Eccleſiam puriorem, in qua ſalubriore licet nobis aëre frui, inveniendi, magno crimine obſtringeremur, & indigni eſſemus tam eximiâ Dei gratiâ, ſi illuc quantò ocyùs nos non reciperemus & peſtem alibi graſſantem fugeremus, ſalutiq; noſtræ non temporali, ſed æternæ conſuleremus. Nec tolerantia Dei in certo tempore, poteſt vel debet eſſe regula tolerantiæ ejus in omnibus aliis.

XXXV. Si jam quæritur. Quid porrò judicandum ſit de illis, qui in Eccleſiâ Romanâ manent. ℞. Noſtrum non eſſe judicare de perſonis, ſed tantùm de fide. Nec ii ſumus, qui limites ponere

Disput. VI. velimus misericordiæ & potentiæ Dei, cujus manus nunquam est abbreviata, ut non possit per vias mirabiles & ἀνεξιχνιάστους ab errore suos liberare, & servare quotiescunque voluerit ὡς διὰ πυρός. Duo tantùm ut indubitata firmiter teneri volumus. Primò Neminem citra grande vulnus conscientiæ & salutis periculum, posse, cognitâ semel veritate, vel in Papatu manere, vel ad illum deficere. Quia fieri hoc non potest sine gravissimis peccatis, quæ cum salute sunt ἀσύστατα, putà, *Dissimulatione veritatis*, *Simulatione mendacii*, *Participatione errorum & sordium Ecclesiæ Romanæ*, *Christi abnegatione*, *Tentatione patientiæ Dei*, *Rebellione aperta adversus ejus mandatum*, *& cum Scandalo infirmorum*, aliisque id genus, quæ iram Dei in homines accersunt. Secundò Neminem formaliter Pontificium, id est, qui Papatûs errores & cultum profitetur, & retinet, & in eo statu moritur, esse in via salutis, quia ex regula Spiri-
1. Cor. 6. 10. tûs Sancti, *Idololatræ non possunt hæredare Regnum Dei* 1. Cor. 6. 10. *Timidorum pars est in stagno ignis & sulphuris, quæ mors est secunda*,
Apoc. 21. 8. Apoc. 21. 8. *Et quisquis characterem bestiæ sumit, bibere debet ex vino*
Apoc. 14. 8. *iræ Dei* Apoc. 14. 8. Non placet, fateor, hic sermo multis, quibus Pax cum Româ longè rebus suis conducibilior videretur: Sed nostrum non est pacem promittere, ubi Deus maledictionem interminatur, vel spem salutis conciliare, quum ipse eam præscindit. Si cui ergo chara est sua salus; Nihil antiquius habere debet, quàm Deum vocantem sine mora sequi; Non hîc cum carne & sanguine conferendum, cui nunquam hora videbitur commoda exeundi, & Templum ædificandi, cum Judæis
Agg. 1. 2. profanis Aggæ. 1. 2. Sed Deus solus audiendus, ut, omnibus superatis obstaculis, amorem Salutis affectibus quibusque mundanis, pacem Dei paci hominum, & mandatum ejus quibusvis mundi promissioni-
Matt. 16. 37. & Luc. 14. 26. & illiciis generosè anteponamus. Alias *quisquis patrem, matrem, filios, & filias, uxorem supra me*, inquit Christus, *dilexerit*, imò qui non eò usque processerit ut odio etiam habeat, id est, promptè propter me
Matt. 19. 29. relinquat, *non est me dignus*. Sed contra, *Quisquis reliquerit domos, aut fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut liberos, aut agros, causâ Nominis ejus, centuplum accipiet, & vitam æternam possidebit*. Amen.

FINIS.

DISPUTATIO

DISPUTATIO SEPTIMA

SIVE

ANTICHRISTI DEMONSTRATIO.

Respondente MARCO WERDMYLLERO *Tigurino.*

I. LICET Ecclesiam in terris militantem varii semper exercuerint hostes, à quibus innumera passa est mala; Alii aperti & detecti, pro hostibus Christiani nominis palàm se gerentes; Alii tecti & dissimulati, Christum sub ipsius nomine oppugnantes: Nullum tamen Satan, ἄσπονδος ille salutis nostræ adversarius, pestilentiorem & diriorem unquam ipso *Antichristo* excitavit, qui cæterorum artes & fraudes conjungendo, Christi doctrinam & Regnum oppugnare, & infami Apostasia ab ipso deficere debuit. Hinc fit ut ex omnibus, quæ inter Nos & Pontificios agitantur Controversiis, nulla majoris momenti ad Secessionis nostræ justitiam & necessitatem compendiosissimâ viâ confirmandam, occurrat, eâ, quæ de Antichristo agit. Cùm enim certò certius sit, Christo è diametro ipsum opponi, nec ullam cum eo communionem dari posse; si semel constiterit, Pontificem, qui Catholicæ obtruditur Ecclesiæ, ut omnium Controversiarum Judex, Conciliorum Præses, Regnorum Dispensator, Ecclesiæ Sponsus, & Christi Vicarius, esse Antichristum illum magnum, quem delineat Scriptura, promptum erit cuilibet colligere, necessariò ab eo ejusque societate secedendum nobis fuisse, nullumque deinceps dari posse cum eo Syncretismum.

II. Hoc est autem, quod probare nunc suscipimus, & quod *Quintæ* & ultimæ *Demonstrationis* locum obtinebit, in eo, quod versamus argumento. Et eò diligentiùs hoc nobis est exequendum, quò majori studio & conatu Adversarii tenebras hìc nobis offundere, & Antichristum alienis coloribus depingere satagunt, ut longissimè abeant à Papæ sui vultu. Hinc falsi characteres sunt affícti Antichristo, quibus Christiani in errorem inducantur. Ut Messiæ falsas notas Judæi apponunt, ut à salutari Christi cognitione

 nos

Disput. VII. nos abducant. Verùm si penitiùs rem attendimus, nihil facilius est, quàm caliginem, quæ hîc obducitur, excutere, & ex Verbi divini luce hoc iniquitatis Mysterium propalare. Quod ut commodiùs fiat, duo nobis præstanda esse censemus; Ut primò in thesi, *Qualis* debuerit esse Antichristus, quem quærimus, probemus; Secundò, *Quis* ille sit in hypothesi, intento velut digito demonstremus. Prius Characteres & notas genuinas Antichristi oculis subjiciet. Posterius earum applicationem docebit, & in quo subjecto deprehendantur. Illud ex Scriptura petendum erit; Hoc verò ex eventu & experientiâ.

Quotupliciter sumatur vox Antichristi.

III. Antequam verò ad rem ipsam accedamus; duo de Nomine præmittenda sunt. Primò *Antichristi* vocem, modò *communiter* sumi, pro quovis Christi Adversario, qui quacunque ratione Christo se opponit, vel quoad unum doctrinæ caput, vel quoad plura; Et in Scripturæ usu, non tam quemlibet Christi hostem, quàm larvatum & domesticum designare, quo sensu Joannes testatur suo tempore plures jam fuisse Antichristos, 1. Joan. 2. 18. hoc nomine hæreticos illos indigitando, qui vel Divinitatem Christi, vel illius Incarnationem negabant. Modò *singulariter* & δεικτικῶς, ibidem pro insigni quodam Christi Adversario, cui κατ' ἐξοχὴν hoc debetur nomen, & in quem characteres varii concurrunt, qui sparsim tantùm reperiuntur in aliis. Et hoc sensu de eo nunc disputamus. Secundò Antichristi nomenclationem duo dicere. 1. *Hostem* & *Æmulum* Christi. 2. Ejus *Vicarium*; Utrumque enim vis præpositionis ἀντὶ importat, quæ in compositione nunc *pro*, nunc *contra* significat; Modò *vicem* & substitutionem, ut ἀντύπατος *Proconsul*, qui vicem Consulis gerit, ἀντίδειπνος apud *Lucianum* Conviva quasi vicarius, alterius nempe locum supplens, qui invitatus non venit, ἀντάδελφος qui est vice fratris, ἀντίψυχος, qui vice alterius mori cupit, & similia. Modò *Oppositionem* & contrarietatem, ut ἀντικείμενος, ἀντίδικος, ἀντίπαλος *&c.* Utraque significatio hîc locum habere debet. In eo enim Antichristus se prodit magnum Christi Adversarium, quatenus se æquat Christo ut æmulum; & se locum Christi tenere in terris profitetur, ut Christi Vicarium. Nec alia de causa Satan pro Christi Vicario eum obtrudit, quàm ut faciliùs sub illo schemate & histrionia Christum oppugnet: Ita prior *Vicariatûs* expositio est fundamentum posterioris, & posterior *Oppositionis*, prioris finis & scopus.

1. Joan. 2. 18.

IV. Hujus Antichristi propriè & ἀντονομαστικῶς sic dicti adventum jam olim à Spiritu Sancto propheticè Ecclesiæ prædictum esse, utrique agnoscimus, idque tum à Paulo in 2. ad Thessal. 2. tum à Joanne in Apoc. 13. 17. 18. sub specie modò *Meretricis*, modò *Bestiæ*, imò & ab ipso Daniele jam sub Veteri Testamento, sed

ſed ſub Typo Antiochi Epiphanis, cujus in Eccleſiam Judaicam Tyran- nidi, Antichriſti graſſatio in Eccleſiam Chriſtianam reſpondere debebat. Sed in eo diſſenſus eſt maximus; quòd Adverſarii Pontificem ſuum Antichriſtum à Viris Dei deſignatum & deſcriptum dici poſſe præfractè negent. Nos verò in nullum alium ejus notas aptiùs competere conſtanter ſtatuamus. Quod dum aſſerimus, non putandum hoc à nobis fieri ullo maledicendi ſtudio, prout qui illius partes ſequuntur, hæreticos nos æternùm damnatos quotidie criminantur, & ſexcentis impetunt calumniis; ſed merâ nos defendendi neceſſitate, ut Conſcientiis, nobis id juxta Dei verbum dictantibus, ſatisfaciamus, & Seceſſionis noſtræ ab Eccleſia Romana, juſtitiam & neceſſitatem evincamus; ne fruſtrà vel levi quadam de cauſa Majores noſtri communionem, in qua nati & educati fuerant, reliquiſſe videantur; Nóſque omnem ad Romam reditum, vel cum ea Syncretiſmum reſpuere cenſeamur. Disput. VII.

V. Hæc eſt communis & conſtans Proteſtantium ſententia, pluribus ipſorum Confeſſionibus expreſſa; *Helveticâ* Art. 17. *Belgicâ* Artic. 36. *Scoticanâ* in Comitiis Regni firmatâ anno 1581. cui Regia Majeſtas ejuſque Familia, aliique varii ad Dei gloriam, bonorumque omnium exemplum ſubſcripſerunt. *Bohemicâ* editâ anno 1535. art. 8. *Anglicâ* Ivelli, anno 1562. cui ſuffragantur Academiæ Oxonienſis & Cantabrigienſis, cum doctiſſimis Epiſcopis & Theologis, & qui unus poteſt eſſe inſtar omnium *Jacobus VI.* Rex in Apologia ſuâ pro Juramento Fidelitatis, & in alloquio ſuo ad Cæſarem, Reges, & Principes. Quid verò Eccleſiæ Gallicanæ hactenus crediderint, ſatis teſtatæ ſunt in Synodo Nationali Vapincenſi, anno 1604. ubi articulum huc ſpectantem unanimi conſenſu, qui Confeſſioni ſuæ adjiceretur, hiſce conceptum verbis condiderunt: *Cum Epiſcopus Romanus, erectâ ſibi in Orbe Chriſtiano Eccleſiæ Monarchiâ, ſibi arroget Principatum in omnes Eccleſias & Paſtores, uſque adeò inflatus, ut Deum ſe ipſe appellet*, Can. ſatiſ. Diſt. 96. L. 1. Sacr. cærem. cap. de Bened. Enſis; *velit adorari* Concil. Lateran. ult. ſeſſ. 1. 3. 9. 10. *ipſe ſibi tribuat omnem poteſtatem in cœlo & in terra, res Eccleſiaſticas ad libitum componat, condat articulos fidei, authoritatem Scripturæ velit pendere à ſua, eam ad libitum interpretetur, animarum mercaturam exerceat, liberos adſtrictos votis & juramentis exolvat, novos Dei cultus inſtituat, & quod ad Civilia attinet, legitimam Magiſtratuum authoritatem conculcet, dans, adimens, & transferens Regna; Credimus & aſſerimus eum eſſe verum & germanum Antichriſtum filium perditionis* 2. Theſſ. 2. 3. *prædictum in Dei Verbo* Zach. 11. 16. 17. 1. Joan. 4. 3. Apoc. 13. 11. *Meretricem purpuratam* Apocal. 17. 1. *inſidentem ſeptem montibus in magnâ Civitate* Apoc. 17. 9. *obtinentem regnum in Reges terræ* Apocal. 17. 18. *& exſpectamus, donec Deus, prout promiſit, & jam*

Communis Proteſtantium eſt ſententia, Papam eſſe Antichriſtum.

DISPUT. VII. *cœpit, eum fractum & victum Spiritu oris sui, tandem deleat fulgore adventus sui* 2. Thessal. 2. 8. Non diversam hinc abire *Augustanam* Confessionem patere potest, vel ex eo, quòd notas & signa Antichristi Papæ tribuat præsertim abusu 1.2.3.5.7. Quòd Apologia illius Confessionis in iisdem Comitiis Augustanis Cæsari oblata communi nomine Confessorum, disertè Papam Antichristum profiteatur loco de Ecclesia p. 149. de Conjugio Sacerdotum p. 240. 241. de Traditionibus humanis p. 208.209. ut solidè probatum dedit *Nicolaus Hunnius* in depulsione Accusa. Jesuit. cap. 3. Bellarminus consensum omnium Protestantium in hac sententia agnoscit lib. 3. de P. R. cap. 1. *Similia docent omnes hæretici hujus temporis, ac præcipuè Lutherus, Magdeburgenses, Illyricus, Musculus, Beza, Bullingerus* &c.

VI. Ne verò gratis hoc asserere videamur, jam ostendendum Characteres omnes, quibus Antichristus in Scriptura describitur, ita Romano Pontifici convenire, ut nemo possit ad eos attendere, quin facilè in illis tanquam in speculo Papam ipsum intueatur. Licèt autem varii vulgò recenseantur, possunt tamen ad hos tres præcipuos referri, qui non seorsim, sed simul sunt spectandi: *Locum*, *Tempus*, & *Personam*. In quibusdam locis Spiritus Sanctus *Locum* seu sedem, in quâ sessurus fuit designat. In aliis *Tempus*, quô exeri debuit indicat. In cæteris varias *Personæ* qualitates & actiones, quibus insignis esse debuit, describit. Et ad *Locum* quidem quod attinet, designatur duplex, *Communis* & *Singularis*. *Communis* dicitur esse *Templum Dei* apud Paulum 2. Thess. 2. 4. quum homo peccati dicitur sessurus in Templo Dei ut Deus. Quod non de alio, quàm de Templo mystico, id est *Ecclesiâ*, quæ passim hoc nomine venit in Scriptura Ephes. 2. 21. 1. Corint. 3. 16. 2. Cor. 6. 16. 1. Tim. 3. 15. 16. intelligendum esse liquidò constat. Scio *Templum Dei* non raró sumi pro Templo Hierosolymitano, Deo inter Judæos sacro; Matth. 23. 16. & Luc. 1. 9. Sed non potest hoc sensu hìc usurpari, quicquid Pontificii, ut faveant fictitio suo Antichristo è Judæis oriundo, garriant, & post eos *Grotius* in hunc locum, qui pessimâ fide verba Pauli aliò detorquere conatur, ut Pontifici Romano palpum obtrudat. Nam Paulus loquitur de illius Templi profanatione, quæ & metuenda esset Christianis & fugienda. Sed ad illos pertinebat Templi Hierosolymitani desolatio. Imò optanda erat potiùs Christianis, quàm formidanda, ut ita Cæremoniæ legales penitus abrogarentur, & Christi prædictio suum haberet complementum: Nec ullum mœrorem concipere poterant ex tali profanatione, utpote qui scirent & abominationem desolationis juxta Danielem & Christum Templo inferendam, & illud brevi diruendum; imò id avidè exspectabant. Atque hinc secundò patet, non posse hìc Templum Hierosolymitanum intelligi, quia ex Christi vaticinio

Locus Antichristi communis, Templum Dei 2. Thess. 2. 4.

Eph. 2. 21.

Matt. 23. 16. Luc. 1. 9.

vaticino Matt. 24. 2. à Romanis funditùs fuit destruendum, ut ne lapis quidem super lapidem esset relinquendus, sed in perpetuam solitudinem esset redigendum, nec unquam deinceps instaurandum. Quod cùm Julianus Apostata in odium Religionis Christianæ tentâsset cum Judæis, temeritatis & impietatis suæ pœnas dederunt; Nam titanicum opus, quod nefario ausu inceperant, tetræ motu, & ultricibus flammis deserere coacti sunt, ut referunt *Socrates* lib. 3. cap. 20. *Sozomenus* lib. 5. cap. ult. & alii. Tertiò licèt domus Hierosolymitana in Vet. Testamento sæpius Templum Dei dicatur, tamen post mortem Christi, & Cæremoniarum impletionem & abrogationem, nec Templi Dei veritatem, nec nomen retinere potuit. Quartò Antichristus, de quo hîc agi non negant Pontificii, non debuit Hierosolymis sedere, sed Romæ, ut jamjam videbitur, nec inter Judæos, sed in Ecclesia Christiana, utpote qui non apertè, sed hypocriticè & tectè Christum oppugnaturus erat.

DISPUT. VII.

Matt. 24. 2.

VII. Antichrîstus ergo dicitur *sessurus in Templo Dei*, quia in Ecclesia dominationem & imperium usurpaturus erat, ut *Thomas* notat, vel primam sedem arrepturus, ut *Theodoretus*. Sedere enim Dei regnare est: Ita innuit Apost. ipsum dominationem suam exerciturum, non quemadmodum Tyranni olim in Ecclesiam Dei, id est, contra eos qui fidem profitebantut, ipsi interea in infidelitate perseverantes: sed in Ecclesia regnaturum, id est, intra Ecclesiam, ut non externum sit bellum, sed intestinum potiùs, & quasi civile. Neque negligenda est Augustini observatio l. 20. c. 19. de Civ. Dei, qui vult dici sessurum non tantùm *in Templo*, sed ut Græcè habetur εἰς ναὸν Θεῦ *in Templum Dei, tanquam ipse sit Templum Dei, quod est Ecclesia, sicut dicimus, sedet in amicum, id est, velut amicus, &c.* licet enim præpositio εἰς pro ἐν possit aliquando poni, tamen nihil obstat, quominus genuinam & primariam ejus significationem retineamus, maximè cùm agatur de Antichristi Tyrannide, quam non tantùm in Ecclesia, sed & adversùs Ecclesiam exerciturus erat.

VIII. Hoc autem Pontifici Romano convenire, res ipsa clamat; Nam ut Christianum se profitetur, imò suum Corpus, Ecclesiam Christianam, Catholicam & Apostolicam vocat: Ita in Templo Dei bene sedere dicitur; Tum quia in Ecclesia Christiana sedem suam fixit. Tum quia in omnem Ecclesiam Primatum sibi arrogat; Et Ecclesiæ nomen, privilegia, & authoritatem omnem ad se trahit, quasi ipse solus cum suis esset Templum Dei, quod est Ecclesia; Reliqui autem Christiani pro hæreticis & schismaticis essent habendi. Tum denique quia ita regnat in Ecclesia, ut Ecclesiam ipsam destruat & oppugnet. Et ut Oraculo eventus respondeat, verbum ipsum *sedendi* retinuerunt, ad

Disput. VII. dominium suum designandum; *Sedere* enim in Ecclesia, proprium est Pontificum, quorum quisque tamdiu *sedisse* dicitur, quamdiu illam obtinuit dignitatem, quæ etiam antonomasticè *Sancta Sedes* dicitur. Licèt verò dicamus Pontificem sedere in Ecclesia Dei, non inde sequitur Ecclesiam Romanam esse veram Ecclesiam; Nam distinguendus hîc est *sensus compositus* & *divisus*, & *denominatio antecedens* & *consequens*. Quum Antichristi sedes dicitur esse Ecclesia, hoc non intelligendum in sensu composito, quasi posset simul esse Ecclesia Christi & Antichristi, quod ἀσύςατον: Sed in *sensu diviso*, ut innuatur eam, quæ antea fuerat Ecclesia Christi, factam fuisse sedem Antichristi. Quomodo apud Isa. cap. 1. 21. *Civitas fidelis dicitur meretrix*, quia quæ olim fuerat fidelis, facta est meretrix per suam Apostasiam. Ita *cœci videre* dicuntur, *surdi audire*, *claudi ambulare*, non *quà* tales in sensu composito, sed *qui* tales antea fuerant in sensu diviso. Sic Romana Ecclesia, quæ debuit esse sedes Antichristi, potuit esse vera antea, quum ejus fides annuntiabatur in toto mundo, & aliquot seculis deinceps, quamdiu sanam doctrinam retinebat, & hæreses oppugnabat, Et tum temporis negamus fuisse sedem Antichristi: Verùm quum progressu temporis à veritate defecit, & alienam doctrinam induxit, tum desiisse esse Christi Ecclesiam, & factam esse Antichristi sedem dicimus.

Isa. 1. 21.

Matth. 11. 5.

Locus singularis Babylon Rom.

IX. *Locus singularis* est *Babylon*, Urbis magna ἑπτάλοφος, quæ tempore Joannis imperium obtinebat in Reges terræ; & quæ poculô scortationum omnes populos debuit inebriare, & ebria esse sanguine Sanctorum. Sed soli *Romæ* hoc convenire Disputatione præcedente demonstratum fuit, Et quidem non Paganæ vel ad Ethnicismum relapsæ, sed Christianæ, & ad Apostasiam delapsæ, ut nihil opus sit ulteriùs in eo probando immorari. Unum tantùm superest dubium expediendum, quod hîc movetur à *Bellarmino*, *Lessio*, & aliis, Sedem scilicet Antichristi non fore Romam, sed Hierosolymam, quia in Urbis magnæ plateis corpora duorum Testium dicuntur jacere, quæ *vocatur spiritualiter Sodoma & Ægyptus*, *ubi & Dominus eorum crucifixus est*. Apoc. 11. 8. At non Romæ, sed Hierosolymis Christus est crucifixus. Verùm gratis supponitur, per magnam illam Civitatem intelligendam esse Hierosolymam, quæ nusquam in Apocalypsi Civitas magna in sequiorem sensum dicitur: Sed hoc aptissimè Civitati Romanæ convenit, quæ, ut alibi mysticè vocatur Babylon, urbs illa magna; Ita hîc spiritualiter dicitur *Sodoma*, propter nefandas fœditates ibi grassantes, & *Ægyptus*, propter cæcitatem, idolomaniam, & crudelitatem. Nec obstat, quòd Dominus ibi crucifixus dicatur: Hoc enim trifariam potest intelligi. 1. *Propriè* de

Apoc. 11. 8.

de ipso Christo, quia in Ditione Romana & auctoritate auspiciisque Romanæ civitatis crucifixus est; sic enim civitas Romana Urbis Romæ mœnibus non includitur, sed ad Provincias omnes illius imperio subjectas extenditur. 2. *Mysticè* in membris Christi, quorum passiones suas reputat Christus. Act. 9. 4. 5. Colos. 1. 24. 3. *Spiritualiter* ratione peccatorum, quibus impii Apostatæ dicuntur ab Apostolo Hebr. 6. 6. *sibi crucifigere Filium Dei*, id est, quantùm in se est. Jam Roma magnæ illius Apostasiæ caput est, ut postea dicemus; Ibi igitur imprimis Christus spiritualiter crucifigitur. Ne jam dicamus, quotidie cruci quodammodo affigi ab ipsis in Missa, dum quotidie offerri in Sacrificium propitiatorium pro peccatis viventium & mortuorum contendunt.

DISPUT. VII.

Act. 9. 4. 5. *Col.* 1. 24. *Heb.* 6. 6.

X. Sic inventâ Sede Antichristi, nunc *Tempus* ejus revelationis, quô in ea sessurus erat, attendendum est, Circa quod non minùs acriter controvertitur. Pontificii enim Tempus ejus adventûs rejiciunt ad finem usque mundi: Et quemadmodum Judæi nondum exhibitum Christum esse contendunt; Ita isti venturum adhuc Antichristum somniant, & demum sub mundi finem grassaturum. Nos verò Antichristum jam ortum esse & manifestatum, non verò sub finem tantùm mundi revelandum pertendimus. Quia Paulus jam suo tempore gliscere cœpisse testatur. 2. Thes. 2. 6. quum ait, *mysterium iniquitatis*, ἤδη ἐνεργεῖσθαι *jam operari*, & 1. Joan. 2. 18. jam tunc Antichristos esse in mundo; quod dici non posset, nisi jam tum horrendæ istius Apostasiæ fundamenta jacta fuissent. Fateor quidem hoc clàm factum fuisse & opertè, ut non facile sit primum ortûs momentum observare, Satanâ, hujus Mysterii architectô, sensim per varios anteambulones, & doctrinæ corruptelas sternente fundamenta istius Tyrannidis. Ideo *Mysterium* dicitur *iniquitatis*, oppositum *pietatis Mysterio*, quod Christi ortum & revelationem docuit; Ut ortus ejus μυστηριώδης, atque adeò occultus & latens, non apertus & patens indicetur. Verùm hoc non impedit, quominus reipsa jam revelatus sit, ut ex eventu patet, & clarissimè ex infrà dicendis constabit. Nec mirum videri debet, si quemadmodum rerum variarum initia latent, incrementa patent; ut corruptionis Rerumpublicarum, scientiarum, linguarum, & similium, principia sunt exigua & operta, progressus verò & incrementa majora & aperta; Sic & corruptæ Ecclesiæ. Unde Antichristi ortus obscurior fuit, ex divina dispensatione, quia debuit esse μυστηριώδης, ut primò *conciperetur* filius perditionis, quàm *nasceretur* & *revelaretur*.

Tempus revelati Antichristi.

2. Thess. 2. 6

1. Joan. 2. 18.

XI. Tempus autem istius *revelationis* Scriptura refert ad periodum sublati è medio τοῦ κατέχοντος, scilicet *dissipati Imperii Romani*. Sic enim Paulus 2. Thessal. 2. 7. 8. καὶ νῦν τὸ κατέχον οἴδατε,

2. Thess. 2. 7. 8.

Et

DISPUT. VII.

quid sit ὁ κατέχων?

Et nunc nostis quid impediat, nam mysterium iniquitatis jam operatur, μόνον ὁ κατέχων ἄρτι ἕως ἐκ μέσου γένηται, καὶ τότε ἀποκαλυφθήσεται ὁ ἄνομος, *Tantùm ut qui tenet nunc, teneat, donec de medio fiat, tunc revelabitur Impius* &c. Hic ergo videndum imprimis quis sit iste ὁ κατέχων, qui Antichristi manifestationem impediebat. Duobus modis exponi potest, vel quasi ὁ ἐμποδίζων & κωλύων, ille qui *impedit* & obstat, quomodo exponit *Chrysost.* & post illum *Oecumenius*, vel ὁ κρατῶν *qui obtinet Imperium* sive imperat, ut vult *Augustinus.* Utraque significatio locum hîc habet. Quippe Imperator tenendo imperium Romæ, detinuit sive impedivit revelationem Antichristi. Quomodo enim Romæ dominari potuit Antichristus, quamdiu Rerum potiebatur Imperator; Debuit ergo ὁ κατέχων sive Romanus Imperator de medio auferri, antequam revelaretur Antichristus, & ut via illi sterneretur. Hoc verò Paulus exprimit modò in genere neutro per τὸ κατέχον ℣. 6. ut notet Imperium Romanum, modò in masculino ℣. 7. μόνον ὁ κατέχων, ut designetur ipse Imperator: Nec negligenda est vis vocis μόνον, *tantùm qui nunc obstat*, donec è medio tollatur, quasi hoc unicum esset obstaculum, quô semel sublatô, Antichristus esset revelandus. Hanc autem & non aliam esse Pauli mentem, ut per τὸ κατέχοντα intelligatur Romanus Imperator, colligimus ex Apo. 17. ubi Tempus revelati Antichristi refertur ad tempus dissipati Imperii in decem Reges designatos per decem cornua, qui Regnum cum Bestia partituri erant, ℣. 12. 13. Quod ex eo confirmatur, quòd Antichristus ultimum Bestiæ Caput statuitur, quod nisi decedenti sexto Capiti scilicet Imperatorum, quod tum erat, *& è medio sublato*, succedere non potuit. Nec alia fuit Veterum sententia.

XII. Quamvis enim nonnulli τὸ κατέχοντα referant ad *Spiritum* & *gratiam*, quæ impedire potuit istam Apostasiam. Alii ad *Decretum Dei*, quod cuique sua præfixit tempora: Tamen longè plures nobis hîc adstipulantur. Scholia Græca exponunt per *Romanorum Thronum*, *Imperium nunc impediens*, τουτέστιν ὁ Ῥωμαίων θρόνος καὶ βασιλεία νῦν ἐμποδίζουσα, ὅταν παύσεται φησί καὶ τέλος λάβῃ, τότε ἀποκαλυφθήσεται ὁ ἄνομος, τουτέστιν ὁ Ἀντίχριστος. Sic Tertullian. de resurrect. carnis, cap. 24. *Tantùm qui nunc tenet, teneat, donec de medio fiat, Quis nisi Romanus Status, cujus abscissio in decem Reges dispersa Antichristum superducet, & tunc revelabitur iniquus.* Atque eâdem de causâ Apolog. capite 32. *Est & alia major necessitas*, inquit, *orandi pro Imperatoribus, etiam pro omni statu Imperii, rebúsque Romanis, quod vim maximam universo orbi imminentem, ipsámque clausulam seculi acerbitates horrendas comminantem Romani Imperii commeatu scimus retardari. Itaque nolumus experiri & dum precamur differri, Romanæ diuturnitati favemus.* Hinc alibi testatur, fideles orare pro *mora finis*, non pro dilatione finis mundi, quod

quod perperam quidam voluerunt, sed pro *mora finis Imperii Romani*, DISPUT. VII.
cujus dissipationem secutura erat Antichristi Revelatio. Cyrillus Hierosol. Catech. 11. Ἔρχεται δὲ ὁ προειρημένος Ἀντίχριστος οὗτος, ὅταν πληρωθῶσιν οἱ καιροὶ τῆς Ῥωμαίων βασιλείας. *Venit autem prædictus ille Antichristus, cùm completa fuerint tempora Romani Imperii.* Chrysost. in hunc locum expressè hoc refert ad ἀρχὴν τῶν Ῥωμαίων, & vult sic obscurè Paulum loquutum fuisse, *quia nollet frustra inimicitias suscipere, & inutilia pericula*: Chrysostomum sequuntur in h. l. *Oecumenius* & *Theophylactus*, in ea verba, *Tantùm ut qui tenet, teneat. Hoc est*, inquit, *Romanum Imperium tolletur è medio, tunc effecturus est ille, nempe Antichristus.* Ambrosius in 2. Thess. 2. *Et tum revelabitur iniquus, post defectum*, inquit, *Regni Romani, appariturum Antichristum dicit Apostolus.* Hieron. ad Algasi. quæst. 11. ita exponit, *Tantùm ut Romanum Imperium, quod nunc universas Gentes tenet, recedat, & de medio fiat, & tunc Antichristus veniet*, quod confirmat in Jer. cap. 25. Et ad Gaudentium cùm intelligeret Româ raptâ, *unóque*, ut ipse ait, *haustâ incendio*, Imperium occidentale ad occasum vergere, *qui tenebat*, inquit, *de medio fit, & non intelligimus Antichristum appropinquare?* Augustinus lib. 20. de Civit. Dei cap. 16. licèt fateatur se nescire quid illud sit quod detinuit, tamen verba illa, *tantùm qui modo tenet, teneat*, rectè exponi posse existimat de Imperio Romano, *tanquam dictum sit, tantùm qui modò imperat, imperet, donec de medio fiat, id est, de medio tollatur, & tunc revelabitur iniquus, quem significare Antichristum nullus ambigit.* Sedulius in 2. Thess. 2. Qui nunc *Rex Romanorum* tenet *Regnum*, teneat *Regnum suum*, donec de medio fiat, id est, donec Regnum, *quod nunc tenet*, de medio auferatur, *priusquàm Antichristus reveletur. Hoc de Imperio Romano dictum est, & propterea Paulum non id apertè scribere voluisse dicunt, ne calumniam incurreret, quod Romano Imperio malè optaverit, cùm speraretur æternum.* Idem agnoscunt *Anselmus, Glossa Interlinearis, Lyranus, Thomas*, & alii non pauci ex Adversariis.

XIII. Hoc verò semel posito, probandum superest, Oraculum hoc jamdiu impletum esse, hoc est, dominium Imperatorum, quod revelationem Antichristi impediebat, è medio sublatum fuisse, atque adeò Antichristum, eô sublatô, jam inde revelatum fuisse. Quanquam probatione opus esse haudquaquam videretur, cùm eventus ipse, & rerum experientia hoc, nobis etiam tacentibus, clamet. Scio reclamare hîc Adversarios, & nondum sublatum esse Romanum Imperium contendere, ac proinde adhuc expectandum esse Antichristum. Verùm facili negotio scrupulus tollitur, si distinguamus *Vetus Imperium & Novum*; ordinem scilicet Veterum Imperatorum, qui in Augustulo intercidit, ut jamjam videbimus, & seriem Novorum, quæ in Carolo Magno ini-

Disput. VII. tium sumpsit. Fateor quidem, Imperium novum adhuc superesse quod nomen prioris, & qualemcunque imaginem ejus retinet, sed vetus Romanum jam diu desiit. De hoc autem Paulum loqui multa probant; Primò, quia loquitur de eo Imperio, quod tunc stabat, quódque Revelationem Antichristi impediebat, non de eo quod futurum erat, *qui tenet*, inquit, non qui tenebit; At novi Imperatores qui nondum fuerunt, neque tunc tenere potuerunt Imperium, nec detinere Antichristum, sed Veteres, qui tum Rerum potiebantur. 2. Agit de illo Imperio, quod impedire potuit manifestationem vel dominium Antichristi; At quomodo nudus titulus & nomen Imperatoris in Germania potuit impedire dominationem & revelationem Antichristi Romæ, vel Hierosolymis, ubi Pontificii eum collocant, & ubi Imperator nihil habet Juris? 3. Imperium quod revelationem Antichristi impedire debuit, fuit sextum Caput Bestiæ seu status Romani apud Joannem: At Imperatores novi, nec sunt Capita Romani status, sed Germanici, nec possunt dici sextum Caput, sed tantùm ejus imago quædam & umbra, quam secunda Bestia, id est Antichristus faciendam curat, factam animat, animatam loqui facit. 4. Imperium de quo loquitur Paulus dividendum erat in decem cornua, seu decem Reges: At novum tantum non est, ut in decem segmenta, quæ Regna dicantur, dividi queat; nec unquam expectandum est, ut ex ejus divisione decem Reges oriantur. 5. Imperatores, de quibus Apostolus, Antichristum præcesserunt, ejusque revelationem impediverunt, iisque succedit Antichristus secunda Bestia Apoc. 13. omnem eorum potestatem exercens. Novum verò Imperium imago est prioris Bestiæ sive Imperii & status Romani, quam Antichristus faciendam curat, & factam loqui facit. Ideo eô omnino debet esse antiquior, utpote ejus author. 6. Pontificii non pauci vi veritatis victi ad nos hìc accedunt; Faber Stapulensis, *ubi nunc quæso Romana Monarchia? ubi quis in ea mundi regit habenas? Cùm videamus Monarchiæ caput ab ea deficere*, & Salmero omnium clarissimè, *Imperium Romanum jam diu eversum est; nam qui nunc est Imperator Romanus, levissima est umbra Imperii antiqui, usque adeò, ut ne quidem urbem Romæ possideat, & jam per multos annos Romani Imperatores defecerunt.* Justinianus, *Pridem Romanum Imperium in eas angustias redactum, ut vix tenuem quandam umbram Imperii teneat.* Baronius ad an. 476. parag. 1. cùm videret non tantùm Imperatorem esse Græcum, sed ne Consules quidem Romanos, *Sic*, inquit, *Occidentale Imperium, quod erat Romanum, penitus collapsum est & devolutum ad Barbaros.* Barradius in Concordiam Tom. 1. lib. 4. cap. 4. Judæis negantibus Christum venisse, quia Imperium Romanum adhuc stet. *Respondetur*, inquit, *non extare Romanorum Monarchiam ut est compertum.*

XIV.

XIV. Cùm ergo vetus Imperium necessariò sit intelligendum, inde manifestè colligitur, eô sublatô, Antichristum etiam revelandum fuisse: Et sanè prædictioni ad amussim respondit eventus. Ex quo enim Imperium in Occidente labefactari cœpit, innotescere cœpit Rom. Pontificis Tyrannis, & magis ac magis retegi; Et per quos gradus descenderunt Imperatores, per eos ascenderunt Pontifices Romani. Tres autem possumus præcipuos notare gradus sublati è medio Imperii. Primus est quum sedes Imperii à veteri Roma ad novam seu Constantinopolim translata est à Constantino A.C. 331. quia tunc sedem Pontifici vacuam reliquit, imò si ipsis Pontificiis fides est habenda, Urbem Pontifici concessit, *decernens in ipsa urbe utriusque Potestatis Monarchiam Romanis Pontificibus* Dist. 96. c. *Constantin.* Secundus, quum post divisionem Imperii in Orientale & Occidentale, non modò Imperatores Occidentis, relictâ Româ, sedem Ravennæ, vel Mediolani posuerunt, & sic è medio secesserunt, vel discesserunt, sed etiam è mundo sublati sunt anno Christi 475. quando, eversô per Gothos Occidentali Imperiô, ordo ipse Imperatorum, qui revelationem Antichristi potissimùm impediebat, in Augustulo II. planè intercidit, qui abdicare se coactus est ab Odoacro Rege Herulorum; Nec ullus Romæ, vel in toto Occidente Imperator postea fuit per annos 325. donec novum Imperium tanquam veteris imaginem Romanus Pontifex in Occidente erexit. Quamvis enim Gothi per septuaginta annos & amplius in Italia vi & armis regnârint, non tamen Romani Reges audiverunt, nec inter Romani statûs Capita, sed inter Romani potiùs nominis & Imperii hostes numerandi sunt. Tertius, quum Græci Imperatores, qui Romam cum reliqua Italia Bellisarii primùm, deinde Narsetis operâ è Gothorum manibus recuperârunt, illis ex Italia expulsis anno 552. quicquid juris habuerunt in Italia & Roma, Paparum artibus amiserunt, A. C. 727. qui varia ἀξιώματα Imperatoribus extorquendo, & titulum Oecumenici Pontificis à Phoca parricidâ tandem impetratum usurpando, & summum in Ecclesia primatum sibi arrogando, in Occidente tyrannidem suam exercuerunt, & auxerunt, successivè per varios gradus ad supremæ illius potestatis, quod etiamnum hodie obtinent, culmen grassati sunt.

XV. Nec enim Mysterium hoc simul & semel unico temporis momento vel perfici potuit, vel debuit revelari; sed paulatim & successivè, ita ut sub variis gradibus Antichristum hîc spectare possimus; Vel ut *Conceptum* tantùm, jam ab Apostolorum tempore quô mysterium iniquitatis incipiebat operari; Satanâ ei præludente, tum Neronianis persecutionibus, tum pluribus hæresibus à falsis Doctoribus excitatis, tum contentionibus variis subnascentibus in Ecclesia per φιλοπρωτεύοντας, qualis erat *Diotrephes* primatum ambiens 3. Joan. 9. Vel ut *Nascentem* & *revelatum*,

DISPUT. VII.

qui exeri cœpit circa an. 606. in Bonifacio III. qui à Phoca Cæsaricidâ, non modò Oecumenici Patriarchæ titulum, quem Mauritius Constantinopolitano concesserat, obtinuit, sed etiam ut Sedes Romana omnium Ecclesiarum Caput esset, atque ita spiritualem Monarchiam invasit; Vel ut *Crescentem & adultum* jam factum, à Bonifacio III. usque ad Benedictum IX. vel Gregorium VII. circa seculum decimum, qui Monarchiam temporalem sibi arrogavit; Vel ut *florentem* & ἐν ἀκμῇ in teterrimis Papatûs tenebris à Gregorio VII. usque ad Lutheri Reformationem; Vel ἐν παρακμῇ ut *decrescentem & cadentem* ab illo tempore, quô visa sunt ejus fundamenta paulatim subrui Euangelicæ tubæ sonitu, donec penitus conficiatur in illustri Christi adventu. Duæ enim istæ periodi notantur destructionis ejus à Spiritu S. Prior inchoata per *Spiritum oris Christi*, id est, per Verbum Euangelii, quod à tempore Reformationis in mundo resonare debuit. Posterior consummata & plena in *illustri apparitione Christi*, 2. Thessal. 2. 8. sic enim per ἐπιφανείαν τῆς παρουσίας designatur παρουσία ἐπιφανής; illustris nimirum adventus antonomasticè, qualis illustrior dari nequit eô, qui aliquando futurus est in decretorio illo die. Ut enim per varios gradus ad impietatis suæ fastigium perventurus erat; Ita paulatim minuendus erat & atterendus, restitutâ in integrum Veritate Euangelicâ, & quasi miraculosè excitatis è mortuis duobus Testibus Christi. Nec Oraculo eventus defuit: Quantùm enim prædicatione Verbi divini accisæ sint ultimis istis temporibus vires Antichristi, quantam cladem Imperium Papale ex Reformatione acceperit, & in dies accipiat, cuivis notum est, & de eo non semel queritur *Bellarmin.* præf. in 1. Tom. Controv. & lib. 3. de Rom. Pont. c. 21. *Ab eo,* inquit, *tempore, quô per vos Papa Antichristus esse cœpit, non crevit ipsius imperium, sed semper magis ac magis decrevit.*

Persona Antichristi qualis.

XVI. Tertiò diximus *Personam Antichristi* hîc esse attendendam, ut videamus, *qualis* esse debuerit, & quibus Characteribus à Spiritu Sancto describatur. Plures commemorantur, sed præcipuos & insigniores tantùm notamus. Primus est *Apostasia*, quæ à Paulo ei tribuitur 2. Thess. 2. 3. ἐὰν μὴ ἔλθῃ ἡ ἀποστασία πρῶτον. *Nisi venerit defectio priùs, ac revelatus fuerit homo peccati*; Sive Apostasia notet hîc ipsum Apostatam, abstracto posito pro concreto, ut scelus pro scelesto, quod volunt *Chrysost. Theodor. Oecumen. Hier.* & alii; Sive in concreto sumatur, ut *August. nisi venerit refuga primùm.* Nec diffitentur Pontificii Bell. l. 3. de Pont. Rom. cap. 2. *Per Apostasiam,* inquit, *apud Paulum ipse Antichristus intelligi potest; Hoc enim docent communi consensu Interpretes Græci & Augustin.* Sic *Suarez, Malvenda,* & alii. Defectio ergo hîc singularis, & insignis quædam intelligitur, quæ non potest dici *Politica*, ut Pontificii vellent, ab Imperio Romano; tum quia hoc nihil faceret ad negotium Religionis, de quo

2. Thes. 2. 3. 1. character Apostasia.

hîc

hîc agitur, tum quia notatur Apostasia talis antonomasticè ἡ ἀποστασία, quæ non de alia, quàm de defectione à Deo ejusque fide & Religione, quam semel quis professus fuerat, intelligitur. Paulus ipse se ipsum explicat 1. Tim. 4. 1. *Spiritus*, inquit, *disertè dicit*, *quòd posterioribus temporibus ἀποστήσονται τινὲς τῆς πίστεως*, *deficient*, *seu Apostasiam facient quidam à fide.* Adstipulantur nobis hîc Patres plerique, *Chrysost. Theophyl. Oecumen. Theodor.* quorum hic ἀποστασίαν vocat τὴν ἀπὸ Θεοῦ ἀναχώρησιν, *Secessionem à Deo.* Sic *Aug.* de Civit. Dei l. 20. cap. 19. *Primas.* in hunc loc. *Cyrillus Hieros.* Catech. 11. Ex Pontificiis *Thomas*, *Lyranus*, *Alcazar*, *Suarez* tom. 2. q. 59. art. 6. dist. 34. *Licèt plerique Latini interpretentur de defectione Rom. Imperii*, *tamen propriùs intelligitur de defectione à Christo* &c. Unde colligitur hîc agi à Paulo de defectione à fide antea receptâ, non autem de quavis; nam sic omnes hæretici, qui in uno vel altero capite deficiunt à fide, sunt Apostatæ; Sed de insigni quadam quasi Catholica, cujus Caput & Princeps futurus erat Antichristus, ut si non omnia, saltèm quamplurima, eaque præcipua fidei capita evertantur. Ea enim vis & emphasis articuli esse videtur, qui hîc adhibetur. DISPUT. VII.

XVII. Quamvis verò magna & insignis intelligatur Apostasia; non statim intelligenda est omnimoda defectio à fide, abnegatio publica Christianismi, & alterius cujuslibet religionis, exceptâ illâ ipsâ Antichristi, ut vellent Pontificii, ad vim argumenti nostri retundendam, quia nulla talis sit defectio in Papismo. Nam sufficit ad Apostasiam defectio à fide memorabilis, licèt non sit totalis ejus abnegatio, quomodo vox ἀποστασίας respondet verbo Hebræo מרד quod rebellare significat, quo sensu Rubenitæ & Gaditæ propter erectum Altare prope ripam Jordanis dicuntur *apostatâsse* vel *rebellâsse adversùs Dominum*, Josu. 24. 18. 19. non quòd absolutè ejerâsse eos crederent Religionem, sed quia alibi, quàm in loco constituto à Deo, sacra facientes, separabant se à fratribus, & rebelles erant mandato Dei. Sic datur vera defectio à fide, etiamsi non abnegetur absolutè Christianismus, si errores capitales, & idololatrici cultus maximè in eum inferuntur: Idololatria enim in Scriptura sæpissimè per apostasiam & defectionem designatur. Deinde tantùm abest ut Apostasia Antichristi debeat esse abnegatio totalis Christianismi, ut contra sessurus dicatur in Templo Dei, id est, Ecclesiâ Christianâ, ut in ea exerceat tyrannidem suam, eoque nomine fucaturus detestandam suam Apostasiam. *Josu.* 24. 18. 19.

XVIII. Hic autem Character, si quisquam alius, in Pontificem Romanum competit. Nec operosâ probatione ad id opus est, quando res ipsa docet Catholicæ istius Apostasiæ caput esse & Principem, & defecisse eum verissimè à fide Christi, partim per Errores & hæreses innumeras introductas in Dogmatibus, partim per superstitiones imperatas in Cæremoniis, partim per Idololatriam stabilitam

DISPUT. VII. litam in cultu, ut antea visum Disput. I. II. III. IV. Bellarminus lib. 3. de Pontifice Romano cap. 2. hìc reclamat. *Etsi*, inquit, *daremus Calvino generalem Apostasiam à fide, & multis annis jam durantem esse Regnum Antichristi, non continuò sequeretur Papam esse Antichristum, nam adhuc quæstio tractanda esset, quinam à fide & Religione Christi defecerint, Nósne, an illi*; Nos verò conditionem lubentes accipimus, ut apud quos Apostasia ista invenietur, illi ad Antichristum pertinere censeantur. Expendatur ergo seriò utrinque quinam retinuerint fidem Christi, & quinam ab ea defecerint. Nam si demonstrare possunt Adversarii, Nos Christi fidem reliquisse & apostatâsse à veritate, causam non discimus, quominus hæc Antichristi nobis impingatur nota. Sed si vicissim luce meridianâ clarius ostendere possumus, istius criminis ipsos reos esse, Ecquid queruntur injuriam sibi fieri, quum hoc illis exprobratur? Hoc autem collatio doctrinæ utrinque traditæ facile evincit. Christus solam Scripturam Θεόπνευστον à nobis recipi vult in Regulam perfectam fidei & morum; Papa negat Scripturam solam esse adæquatam fidei regulam, nisi illi assuantur Traditiones ἄγραφοι, quæ pari pietatis affectu & reverentiâ cum Scriptura sint suscipiendæ & venerandæ. Christus Verbum suum vult esse αὐτόπιστον quod ab homine authoritatem non accipiat; Papa vult Verbi authoritatem quoad nos dependere ab Ecclesia. Christus nullum alium agnosci vult Controversiarum Judicem summum, quàm Deum in Scriptura loquentem; Papa hoc munus sacrilegè sibi arrogat. Christus unum se à Patre datum Mediatorem docet, qui solus sit via, veritas & vita, sine quo nemo ad Patrem venire queat; Papa innumeros nobis obtrudit Mediatores, qui viam nobis in cœlum aperiant. Christus nullum aliud sacrificium quàm suum, nullum aliud meritum, nullam satisfactionem nobis remissionem peccati & salutem obtinere testatur; Papa merita & satisfactiones humanas urget, & novum sacrificium propitiatorium missaticum procudit. Christus solà fide & gratiâ salvari homines statuit; Papa etiam operibus. Christus duo tantùm Sacramenta instituit; Papa septem. Christus neminem nisi Deum solum, Objectum cultûs & adorationis esse sancit; Papa etiam Creaturas. Christus unicum Ecclesiæ Caput & Sponsum se profitetur; Papa hoc etiam sibi tribuit. Christus se Magistratui subjicit, & servos suos subjici jubet; Papa sibi Magistratus, Principes & Imperatores subjicit. Ne jam innumera alia observemus doctrinæ capita, in quibus dissentiunt à nobis. An verò qui talia docent ac propugnant dogmata, possunt dici fidem Christi retinere; An non meritò defectionis & Apostasiæ rei peraguntur?

XIX. Ad hanc Apostasiam insignem confirmandam, facit in primis locus Apostoli 1. ad Tim. 4. 1. 2. 3. ubi loquens de Apostasia novissimorum temporum, ait, *Spiritum expressè dicere*, 1.*Tim*.4.1.2.3.

postremis

postremis temporibus quosdam à fide defecturos, attendentes spiritibus erroneis, & doctrinis Dæmoniorum, per hypocrisim falsiloquorum, cauteriatam habentium conscientiam, prohibentium inire matrimonium, & jubentium abstinere à cibis &c. Verba sunt memoratu dignissima, quibus Paulus prophetiam tradit de magna quadam Ecclesiæ Christianæ visibilis novissimis temporibus futurâ Apostasiâ, defectione à fide, seu magno Pietatis mysterio, versu ultimo capitis præcedentis descripto; Cujus primò generalem dat descriptionem, quum ait quosdam defecturos à fide, attendentes spiritibus πλάνοις erroneis & seductoribus, vel ut alii legunt πλάνης erroris; Sive per spiritus intelligantur Dæmones ipsi, qui spiritus mendaces non semel vocantur 1. Reg. ult. Sive falsi Doctores & Prophetæ, à Dæmonibus seducti & impulsi, qui sic etiam designari non rarò solent 1. Joan. 4. 1. & seq. Sive, quod non minùs commodum, doctrinæ ipsæ erroneæ & falsæ, quomodo vox spiritûs sumitur 1. Cor. 14. 32. 1. Joan. 4. 1. 2. 3. *Ne credite cuivis spiritui*, id est, cuivis doctrinæ, & ibidem *Spiritus Dei & Spiritus* Antichristi pro doctrina Dei vel Antichristi ponitur. Mox in specie designat cujus generis doctrinæ istæ sint futuræ, nimirum διδασκαλίαι δαιμονίων doctrinæ Dæmoniorum, quibus certò certius est innui præ cæteris cultum Idololatricum, in quo scilicet essentia & anima ingentis istius Apostasiæ meritò collocatur, & quæ præcipuus est character, quô ab omnibus aliis blasphemiis, sectis & hæresibus cujuscunque ætatis & temporis secernitur; Ut enim juxta Apostolum, amplecti fidem Christianam est convertere se ab Idolis ad Deum verum & vivum 1. Thess. 1. 9. Ita *deficere à fide* est convertere se ad Idola, relicto Deo vivo, & Filio ejus Jesu Christo. Unde passim in Apocalypsi Babylon mystica, sub charactere *Meretricis*, & *Matris fornicationum*, id est Idololatriarum describitur. Porrò non sine ratione tales Idololatriæ vocantur *Doctrinæ Dæmoniorum*, tum *originaliter & activè*, quia Diabolus earum est author & inventor, ab eo enim tanquam Spiritu erroris & Patre mendacii, omnes falsæ doctrinæ, idololatria imprimis, ortum ducunt; tum *objectivè & passivè* pro materia & objecto harum doctrinarum, quia doctrinæ istæ versantur circa cultum Dæmonum ex mente Ethnicorum, ut non sine ratione exponit *Josephus Medus* in h. l. & post eum alii, quomodo *doctrina Domini* dicitur, id est, de Domino, & *doctrinæ baptismatum, & impositionis manuum*, id est de illis Heb. 6. 2. Sic notabitur Idololatrica Gentilium Theologia de Dæmonibus apud Christianos restituenda. Dæmones autem apud Ethnicos erant Deastri, sive Dii inferiores, & inter summos Deos & mortales homines medii, ut expresse Plato in Symposio, & Plutarchus de defectu Oraculorum notant, qui censebantur Advocati seu Mediatores hominum, sine quibus *non licuit hominibus*

DISPUT. VII.

1. Cor. 14. 32. 1. Jo. 4. 1. 2. 3.

Act. 13. 12. Tit. 2. 10. Heb. 6. 2.

Disput. VII. *hominibus ad deos summos accedere*, ut Plato ibidem ait: *qui ultro citroque portant, hinc hominum petitiones & merita, illinc Deorum dona atque suppetias. Neque enim pro Majestate Deum cælestium fuerit hæc curare*, inquit Apulejus de Dæmonio Socratis. Et rursus, *Cuncta Cœlestium voluntate, numine & authoritate fiunt, sed Dæmonum obsequiô, operâ, & ministeriô.* Plura de ista Theologia Gentilium vide apud Plutarchum de defectu Oraculorum, Apulejum locô citatô, Jamblichum de Mysteriis, & præcipuè Augustinum lib. 8. de C. D. Nec sine ratione doctrina illa Dæmoniorum dicitur, non modò objectivè, quia Dæmones erant objectum istius cultûs; sed etiam *terminativè*, quia ad Dæmonem ipsum, spiritum malum, totus ille cultus

1. Cor. 10. 20. referebatur, quod Apostolus 1. Cor. 10. 20. clarè ostendit, quum ait: *Quæ*

℣. 21 *immolant Gentes*, infideles scilicet in suis sacrificiis, *Dæmonibus immolare*, id est, malis spiritibus, non quidem intentionaliter, putabant enim se veros Deos colere, sed reipsa & quoad eventum: quia omnis potentia quæ se exerebat in illo cultu, sive in reddendis oraculis, sive in præstandis interdum beneficiis, exerebatur operâ Dæmonum, qui simulacris assidebant, & in iis colebantur Psal. 96. 5. Unde Paulus ibidem mentionem facit *calicis Dæmoniorum* oppositi *poculo Domini*, quod à Domino institutum in honorem Domini bibebatur, ubi contrà calix Dæmoniorum in eorùm honorem bibebatur, quô vinum idolo, & per hoc Dæmoniis consecratum erat. Hæc verò omnia quæ in Theologia Gentili locum habebant, in Sanctorum & Angelorum cultum cum aliis Idololatriæ partibus in Ecclesiâ Romanâ usitatis, apprimè quadrare, cæcus est qui non videat, ut fusè à Doctissimo *Medo* est demonstratum, & novissimè à Celeberrimo Theologo *D. Jurieu*, in complemento Prophetiarum solidissimè est confirmatum.

XX. Sed Paulo non satis est dare descriptionem istius Apostasiæ, addit postea ad clariorem ejus cognitionem, descriptionem *personarum* & *mediorum*, à quibus & per quæ defectio ista erat introducenda, quum subjicit, illos qui defecturi erant à fide, & spiritibus erroneis adhæsuri, hoc facturos ἐν ὑποκρίσει ψευδολόγων κεκαυτηριασμένων τὴν ἰδίαν συνείδησιν, κωλυόντων γαμεῖν, ἀπέχεσθαι βρωμάτων *Per hypocrisim falsiloquorum, cauteriatam habentium conscientiam, prohibentium inire matrimonium, & jubentium abstinere à cibis*, quæ verba *intransitivè* quidem solent vulgò exponi cum relatione ad personas superiore versu expressas, nimirum eas fore falsiloquas per hypocrisim, cauteriatam habituras conscientiam, prohibituras matrimonium contrahere, & præcepturas abstinentiam à cibis. Sed syntaxis repugnat, quia personæ defecturæ ℣. 1. exprimuntur in casu recto, at personæ designatæ hoc ℣ in genitivo; longè commodiùs ergo *transitivè* sumuntur ut genitivi ille regantur à verbis ἐν ὑποκρίσει, ut exprimatur medium sive modus, quô doctrinæ illæ Dæmoniorum intro-

troducendæ erant, & quô seducere debebant homines, ut iis attenderent, nimirum *hypocrysi*, & *mendacio*, ἐν ὑποκρίσει ψευδολόγων per *hypocrisim* vel fraudem *falsiloquorum*. Cum enim mirum videri meritò posset, quâ tandem ratione Christiani non modò rationis, sed & Verbi luce præditi, possent assensum præbere doctrinis adeò falsis & exitialibus, quales erant doctrinæ Dæmoniorum, ostendit Satanam duobus potissimùm usurum mediis ad commendandas & persuadendas per ministros suos tales doctrinas, *hypocrisi* scilicet & *mendacio* seu fabulis; illa devotionem & pietatem præ se fert, istud miraculum, quibus duobus facile capiuntur homines. Utroque autem isto medio doctrinas istas erroneas Dæmoniorum introductas & confirmatas fuisse in Ecclesiâ Christianâ, hospitem planè esse oportet in historiâ Ecclesiasticâ qui nescit. Hinc enim ficto humilitatis & pietatis velo, cultus Idololatricus sanctarum Reliquiarum, & Imaginum invaluit; Inde verò falsis miraculis & prodigiis mendacibus, Legendis fabulosis, Scriptis ementitiis & suppositititiis magis ac magis in cordibus hominum radicatus est, per artes & fraudes innumeras Impostorum ψευδολόγων, qui qualemcunque pietatis & humilitatis speciem per hypocrisim suam præ se laturi sunt, intus tamen nihil nimus sunt futuri, quàm quod videbantur, cauteriatam quippe conscientiam sunt habituri, id est, parum sanam, pollutam & contaminatam, & impurissimis criminum, quorum conscii sibi sunt, notis veluti quodam cauterio inustam, atque adeò duram, callosam & ἀναίσθητον. Quò spectat etiam quod apponitur, de *prohibitione matrimonii*, & *interdictione ciborum*, quæ fieri debuit ab istis ψευδολόγοις, ut pressiùs designetur character eorum, qui tales doctrinas introducturi erant; Et ita ostendatur non modò Legem Cœlibatûs & Jejuniorum, inter eas doctrinas meritò reponi, quæ dæmonem autorem habent, & divinæ institutioni repugnant. Sed à talibus hominibus potissimùm invectas esse in Ecclesiam Christianam. Ut sanè eventus vaticinio apprimè respondit. Notum quippe Idololatriam in Ecclesia ortam esse eodem tempore, quô Legem cœlibatûs & vitæ monasticæ, & iisdem authoribus, Paulo scilicet & Anthonio, Monachorum Patriarchis in quarto seculo. DISPUT. VII.

XXI. Nihil autem opus est diu immorari in vaticinii istius complemento investigando, cùm res ipsa clamet, quæcunque de apostasiâ istâ novissimorum temporum à Paulo dicuntur, in Ecclesia Romana deprehendi: Tam quoad defectionem à fide, spiritus erroneos, doctrinas Dæmoniorum in multiplici idolomania, quæ in ea obtinet, quàm quoad hypocrisim falsiloquorum, qui cauteriatam habent conscientiam, & qui Leges Cœlibatûs & Jejuniorum introduxerunt. Quæ omina non in alium quàm in Pontificem, & Ecclesiam Romanam quadrare certum est. Nobis sanè constat tribui non posse, qui nec à fide semel Sanctis traditâ defecimus, nec doctrinas

DISPUT. VII. erroneas & idololatricas induximus, nec conjugium cuiquam interdiximus, nec usum ciborum vetuimus. Sed de Adversariis quis dubitet, quos ista præstare clarum est? Nec juvat eos, quòd alii etiam Hæretici, in quos Apostasiæ istius invidiam derivare solent, putà, Tatiani, Encratitæ, Marcionitæ, & Manichæi, matrimonium & ciborum quorundam usum damnârint. Nam accusatio aliorum ipsos excusare non poterit, nisi ostendant se nec matrimonium, nec cibos vetare: præterquàm quòd Textus Pauli aliò respicit, quàm ad veteres illos Hæreticos, quia loquitur de Apostasiâ, quæ *novissimis Temporibus* demum oritura esset, non primis illis Ecclesiæ Christianæ seculis. Deinde agit de iis, qui potestatem habituri erant jubendi abstinentiam à cibis, & prohibendi matrimonium; At Hæretici isti docere quidem poterant & damnare talia; sed non poterant jubere, non cogere, quod faciunt Pontificii. Nequicquam etiam hîc opponitur, Paulum loqui tantùm de quibusdam, τινὲς, inquit, ἀποστήσονται. Nam præterquàm quòd Apostolus potuit respicere ad initium & primam istius Apostasiæ periodum, in qua certum paucos adhuc istis falsis doctrinis fuisse imbutos: Constat pronomen hoc non excludere multitudinem, sed tantùm universalitatem, ut innuatur non omnes absolutè & sine exceptione istius apostasiæ reos fuisse, quia Deus suos semper habet, quos ab errore immunes servat. Talem usum esse in Scripturâ istius pronominis patet ex variis locis, ubi τινὲς pro multis ponuntur, Jo. 6. 60. collato cum 64. Rom. 11. 17. colla. cum ℣. 32. 1. Cor. 10. 7. 8. 9. collato cnm Exo. 32. 3. Num. 14. 1. & 25. 4.

2. Character, Christi Adversarius. XXII. Ex hac porrò Apostasia oriuntur duo alii Characteres Antichristi à Paulo notati: *Oppugnatio* Christi, & *Elatio*, quòd sit ὁ ἀντικείμενος, καὶ ὁ ὑπεραιρόμενος, *Hostis*, & *Æmulus*. Hostis debuit esse Christi, qui ejus doctrinam oppugnaret, sed non apertus & patens, qui γυμνῇ, quod ajunt, κεφαλῇ Christum impeteret; sed dissimulatus & latens, qui dum se ἀντὶ χριστοῦ esse profitetur, revera Ἀντίχριστον se proderet, & sub prætextu vicariatûs authoritatem Domini sui usurparet, & eum de Solio deturbaret. Hinc Apostasia ista vocatur μυστήριον τῆς ἀνομίας, & in fronte Babylonicæ meretricis inscri-

Apoc. 16.5. ptum est nomen *Mysterium* Apoc. 16. 5. quia mystica debuit esse Antichristi impietas, id est, *pietatis nomine palliata*, ut bene habet Glossa; quia per cuniculos in Ecclesiam irrepere debuit, & in ea specioso Religionis & pietatis obtentu, dominium suum stabilire. Quò spectat etiam aureum Babylonicæ meretricis poculum, quô homines superstitionibus, sub specioso prætextu pietatis, mandatis, & mysteriorum nomine commendatis dementat. Propterea proponitur veniens, *cum omni fraude injustitiæ, sive iniquitatis seductione*

2. Thess. 2. 10. 2. Joan. 7. 2. Th. 2. 10. Tanquam πλάνος *Impostor* & *Seductor* 2. Joan. 7. qui oculatissimis etiam possit imponere, qui incolas terræ debeat seducere. Apoc.

13.

13. qui sit ψευδόλογος ἐν ὑποκρίσει 1. Tim. 4. 1. Atque adeò qui callidâ pietatis simulatione & Christianismi professione faciliùs homines seduceret, & à Christo abduceret. Nam si aperto Marte Christum oppugnaret, quis non statim Christi hostem agnosceret? Quodnam hîc esset mysterium, quænam sapientia, agnoscere Antichristum? Ita Antichristus, non manifestus Christi hostis esse debuit, sed occultus & clandestinus, qui sub nomine Christiano Christum oppugnaret, & sub *cornibus Agni* Draconis blasphemias eructaret. Quomodo proditoribus & Apostatis, qualis est Antichristus, in more positum est, Regis sui nomen & authoritatem præ se ferre, ut subditos faciliùs decipiant, Pseudoprophetis, qui lupi sunt rapaces, ovium pelles inducere, & Satanæ in Angelum lucis, & ministris ejus in ministros justitiæ se transformare.

DISPUT. VII. 1. *Tim.* 4. 1. *Apoc.* 13. 11. 2. *Cor.* 11. 14. 15.

XXIII. Pontificem autem talem esse Christi *Adversarium*, quis negare sustineat, dum mysterium hoc iniquitatis δὶς διὰ πασῶν oppositum mysterio pietatis, attendit. Nec opus est multis hanc oppositionem demonstrare, quæ in antecedentibus tum quoad fidem, tum quoad cultum, tum quoad regimen abundè probata est; quod ulteriùs posset ostendi ex recensione innumerorum errorum tam veterum, quàm novorum, quibus se Apostatam esse luculenter testatur. Sed sufficiat nunc observâsse, quomodo Christo adversetur quoad ejus *Officium Mediatorium*, tum in genere per alios Mediatores & Intercessores, quos illi adjungit, tum in specie quoad *Prophetiam* per Traditiones ἀγράφους, & authoritatem infallibilem, quam sibi vendicat. Quoad *Sacerdotium* per Sacrificium Missaticum & Satisfactiones humanas. Quoad *Regnum* per potestatem & Imperium quod usurpat in terris. Ita autem Christo adversatur, ut non sit aperta oppugnatio, qualis est Judæorum aut Mahumetanorum; sed μυστηριώδης & occulta, larvâ Christianismi velata, & sub prætextu Vicariatûs. Quod diffiteri non possunt Adversarii, qui pertendunt, ideo Papam non posse Antichristum dici, eò quòd nomen & Religionem Christi, se autem ejus servum & vicarium profiteatur; Quasi non possit Christum verbis profitendo reipsa abnegare, & sub pietatis velo, impietatis venenum propinare.

XXIV. III. Antichristus debuit ita esse ἀντικείμενος Christum oppugnando, ut debuerit etiam esse ὑπεραιρόμενος ejus gloriam æmulando, & ei se conferendo, imò etiam præferendo, sic enim Paulus 2. Thessal. 2. 4. ὁ ἀντικείμενος καὶ ὑπεραιρόμενος ἐπὶ πάντα λεγόμενον Θεὸν ἢ σέβασμα ὥστε αὐτὸν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ ὡς Θεὸν καθίσαι; *Qui est contrarius & se extollens super omnem qui dicitur Deus aut Numen, adeò ut in Templo Dei sicut Deus sedeat, præ se ferens se esse Deum.* Sensus est, Hominem illum peccati, Filium perditionis, eò superbiæ perventurum, ut terræ filius cùm sit, se efferat super id omne, quod dicitur Deus, id est, tum super *Reges* & Principes,

3. *Character, Æmulus Christi.* 2. *Thess.* 2. 4.

DISPUT. VII. qui in Scripturis Dii vocantur Psal. 82. 1. 6. Joan. 10. 34. tum supra Augustam illam *Imperatorum* Majestatem, qui σεβαστοὶ olim vocabantur, ut sæpe in Numismatibus Augusti occurrit, quare autem dictus sit σεβαστὸς, docet Dionis abbreviator; *volebat*, inquit, *Romulus vocari*, *sed invidiæ declinandæ causâ*, *ne Regis ullius nomen affictum videretur*, *maluit dici Augustus*, ὡς πλεῖον τι ἢ κατ' ἀνθρώπους ὢν, πάντα γὰρ τὰ ἐντιμότατα καὶ ἱερότατα Αὐγουστὰ προσαγορεύεται ἐξ οὗπερ καὶ σεβαστὸν αὐτὸν ἑλληνίζοντες προσεῖπον ὥσπερ τινὰ σεπτὸν, *Tanquam aliquid esset supra hominum conditionem*, *nam quæ in honore & cultu sunt*, *ea Augusta vocantur*, *unde qui Græcisabant* σεβαστὸν *vocabant*, *quasi sanctum Dei*. Dio. lib. 53. Nec super eos tantùm Antichristus se efferre debuit, qui in terris vocantur Dii, sed & super eos, qui in cœlis divi indigitantur, *Angelos* & Sanctos, imò eo usque, ut in Templo Dei sedeat tanquam Deus, supremam, universalem, ac planè divinam in Ecclesia potestatem sibi vindicans; & ita se gerens, ac si Deus esset in terris.

Psal. 82. 1. 6.
Joan. 10. 34.

XXV. Quòd si à Thesi ad Hypothesim descendimus, cui aptiùs ista quadrant quàm Pontifici, in Primatu & Dominio tum temporali, tum spirituali, quod sibi arrogavit? Quis nescit, eum supra Reges & Principes, imò ipsos Imperatores se efferre, dum sibi jus arrogat eos instituendi, & destituendi ad libitum, absolvendi subditos illorum à Juramento fidelitatis, & ipsorum Regna ad alios transferendi? ut fusè ostensum Disp. V. Nonne se effert supra Angelos, quorum se judicem constitutum esse jactitat, qui habeat jus illis imperandi, cui subesse teneantur? *Innocentius IV.* in C. Canonum, *Conditori Canonum & Vicario Creatoris subdita est omnis creatura*, *ejus potestas est major omni potestate creatâ*, *se extendens ad cœlestia*, *terrestria*, *infernalia*, *ut ei genua cuncta curventur* &c. Anton. summ. p. 3. l. 22. c. 5. *Clemens VI.* in Bulla super Anno Jubilæo beatis Angelis mandat, ut animas eorum, qui postquam peregrinandi causâ Romam venire proposuissent, in via fortè confessi morerentur, in cœlum rectà transferrent, *Prorsus mandamus Angelis Paradisi*, *quatenus animam à Purgatorio penitus absolutam in Paradisi gloriam introducant*, apud Balæum in vita Clementis VI. Nonne se effert supra *Sanctos*, quando eorum ἀποθέωσιν à se pendere vult, ut quos velit vel catalogo Sanctorum adscribere possit, vel ex hoc libro vitæ dispungat? atque ita Papa *Deus* Pontificiorum *Deificus*, ut Tertulliani verbum usurpem, pro arbitrio suo, non modò de veneratione & honore, qui Sanctis debetur, sed etiam de sanctitate & divinitate statuit, *ut nisi homini Deus placuerit*, *Deus non sit*, ut ait *Tertullianus* Apol. c. 5. Quòd si cætera Ecclesiæ Romanæ σεβάσματα attendimus, Imagines Crucis, Reliquias Sanctorum, Altaria, Sacramentum ipsum Altaris, quod vulgò *Corpus Domini* dicitur; Nonne se super illa effert, quando eorum consecrationem

tionem & cultum à se pendere contendit? Et ita ea consecrat, ut honori suo inserviant, atque ut ita dicam famulentur: Hinc Imago Crucis in Processionibus, Pontifici, ut ejus Insigne honoris, præfertur, & ipse Deus missaticus jumento ante ipsum vehitur ex *Carem.* lib. 1. dum ipse humeris Principum sublimis effertur. DISPUT. VII.

XXVI. Verùm hæc levia sunt, præ superbia, quâ se gerit pro Deo, sedens in Templo Dei ut Deus, & ostentans se esse Deum. Licèt enim vix credibile sit dari posse hominem, qui eò usque dementiæ procedat, ut se gerat pro Deo, & nomen & authoritatem Dei atque honorem sibi arroget; Inventus tamen est, qui & nomine & re se pro Deo gerit, quatenus denominationes soli Deo proprias, & honores debitos, non tantùm tribui sibi permittit, sed & imperat. Et ad *Nomina* quidem quod attinet, negari non potest, passim in Pontificiorum Scriptis *Papam Deum* vocari: ut suprà jam visum Disput. III. Glossa Juris Canonici Extr. Joan. XXII. expressè *Papam Dominum Deum nostrum* vocat; Nicolaus Papa, ut à Gratiano citatur Dist. 69. cap. 7. *Satis evidenter ostenditur à seculari potestate, nec ligari prorsus, nec solvi posse Pontificem, cùm nec Deum posse ab hominibus judicari, manifestum sit.* Stapleto. in Præfat. ad Gregor. XIII. Princip. Doctrin. *Papam optimum, maximum, & supremum Numen in Terris nominat.* P. Blond. l. 3. Romæ instauratæ, *Omnes Principes orbis terrarum*, inquit, *Pontificem ut Deum summum honorant & colunt.* Unde apud Canonistas passim legas voces istas impias; *Quòd sententia Papæ, & sententia Dei sit una sententia. Unumque tribunal inter Deum & Papam; Quòd nulla possit esse ab eo ad Deum appellatio, quia una sit Curia Dei & Papæ; Quia Pontifex tanquam Deus judicat, ideo nihil contra ejus sententiam opponi possit.* Augustin. Triump. quæst. 6. 1. Tiber. Deci. vol. 3. respon. 14. num. 57. Menoch. cons. 51. num. 13. *Quòd divinam habeat dignitatem. Quod, quicquid vel approbat vel reprobat, id omnes vel approbare vel reprobare debeant.* Gloss. dist. 19. *Quod nemo ei debeat dicere quid facis? Etiamsi innumerabiles populos unà secum in infernum præcipites abducat.* Dist. 40. *Quod omnes mortales sibi habeat subditos, omnisque ei subsit humana creatura.* Extra. De Major. C. Unam sanctam, & innumera id genus, quæ referre longum nimis foret. Nec ad excusandas impias istas blasphemias dici potest, esse oratorias aut panegyricas ὑπερβολὰς, quæ pro dogmatibus non sint sumendæ. Nam præterquàm quòd istæ à Doctoribus maximè approbatis sunt profectæ, & ipsorum Conciliis, Juri Canonico, & libris usualibus insertæ, quis nescit, talia Elogia Papis tributa fuisse ab eorum adulatoribus, illis non modò non invitis & recusantibus, sed

Disput. VII. approbantibus, nec unquam ea curâsse tanquam blasphema & Christo contumeliosa ex libris suis deleri, cùm tam seduli sint in bonis authoribus per Indices suos Expurgatorios mutilandis. Ut verò Dei nomen sibi vindicant, ita & Christi Domini titulos & attributa sibi arrogant. Nec diffitetur *Bellarminus* de Concil. Authorit. l. 2. c. 17. *Nomina omnia*, inquit, *quæ in Scripturis tribuuntur Christo, unde constat eum esse supra Ecclesiam, eadem omnia tribuuntur Pontifici.* Hinc si Christus dicitur *Caput*, *Sponsus*, *Fundamentum*, *Supremus Pastor Ecclesiæ*, *Principium fidei*, *Dominus Domûs Dei*, *Leo de Tribu Juda*, *Radix David* &c. Apud omnes est in confesso, hæc Pontifici non minùs tribui. Frustrà hîc opponitur, Papam nihilominus se *Servum servorum* vocitare; Quid enim juvat fictâ humilitate se Servum Servorum dicere, si reipsa Domini Dominorum authoritatem intolerandâ superbiâ sibi arrogat? Quò spectat Trevirensis Præsulum querimonia de Nicolao apud Aventi. Annal. 4. *Tu Pontificis quidem personam præ te fers, at tyrannidem agitas, sub habitu Pastoris lupum sentimus. Titulus parentem mentitur, tu te factis Jovem ostentas. Cum sis Servus Servorum, Dominus Dominorum esse contendis* &c.

XXVII. Sed parum esset nomina tribui, nisi reipsa authoritatem & potestatem soli Deo & Christo propriam sibi vindicaret: Verùm quis ambigendi locus esse potest, post ea quæ præstare solet, & quæ ipsi vulgò tribuuntur? An non ille se gerit pro Deo, qui gloriatur se omnem potestatem consequutum in cœlo & in terra? Qui jus habeat condendarum legum & imperandarum conscientiis? Qui se infallibilem & ἀναμάρτητον jactet, Scripturæ Sacræ Interpretem summum, & supremum Controversiarum Judicem, à quo non liceat provocare? Qui ex peccato possit facere non peccatum, & contrà, & absolutâ potestate possit quicquid vult? An non se gerit pro Deo, qui se totius Orbis Dominum & Monarcham jactat, qui triplex Regnum obtinet, cœlestium, terrestrium, & subterraneorum, in cujus signum Tiara Papalis triplici Coronâ ornata est, quod *Regnum* appellatur? Qui summum habeat in Reges & Principes, & Imperatores ipsos Imperium, & in Spiritualibus & in Temporalibus, ut possit ipsos de Solio deturbare quandocunque libuerit, & Regna transferre? An non se effert etiam supra Deum, Qui Scripturæ Authoritatem omnem à sua suspendit, Qui jus sibi tribuit dispensandarum & abrogandarum Legum divinarum & humanarum, ut in juramentis & votis, in gradibus consanguinitatis, & in plerisque Legis præceptis, imò possit dispensare contra authoritatem Apostoli, quia sit major Apostolo, imò contra Vetus Testamentum, eò quòd sit major omnibus ejus authoribus? Qui mandata Christi varia abrogat, opposita illis introducit, & dispensandi de institutis Christi facul-

facultatem sibi transcribit? Qui denique peccata in se & Regimen suum admissa majoribus pœnis plectit, quàm admissa in Christum? Quid est verò pro Deo se gerere, si hoc non est? DISPUT. VII.

XXVIII. Ita Pontifex verè se prodit, ἄνθρωπον ἁμαρτίας, υἱὸν ἀπωλείας & ἄνομον, *Hominem peccati, filium perditionis, exlegem*, quod Paulus Antichristo tribuit ℣. 3. *Homo* quidem *peccati* rectè dicitur, tum quia ipse peccator est insignis, licet *Sanctitatis* titulum usurper; nec dissimulant Pontificii Scriptores, dum gravissima Paparum scelera describunt, tum quia aliis est peccandi author. *Filius* etiam *perditionis* non modo *passivè*, quia perditioni devotus est instar Judæ, qui osculo prodidit Dominum, Joan. 17. 12. sed & *active*, quia alios in idem perditionis barathrum secum abducit, adeoque & אבדון & ὁ ἀπολλύων κατ᾽ ἐξοχὴν Apoc. 9. 12. Denique ὁ ἄνομος antonomasticè qui *Exlegem* se ostendit, omnibus scilicet legibus solutum, qui à nemine judicandus sit, licèt de omnibus judicet, qui sibi licere putat quicquid libet, ut sua illi pro lege sit voluntas, ut nec in personam, nec in facta ipsius omnino sit inquirendum; sed acta illius, qualiacunque, pro licitis, & ipse, qualiscunque, non modò pro sancto, sed etiam pro sanctissimo, imò ipsâ *sanctitate* habeatur, *Papa legi non subjacet ulli*, inter casus Papales apud Hostiensem, *Habet Potestatem eminentissimam, plenissimam, absolutam & illimitatam, cui nihil resistit, per quam omnia super jus, extra jus, & contra jus potest, quia est quasi Deus in terris* &c. *Tiber. Deci.* l. 3. resp. 14. *Bertachi* repert. dictione Papa, Glossator Gratiani Causa 9. Quæst. 3. Canone *Nemo. Concilium non potest Papam judicare: Unde si totus mundus negotiaret in aliquo negotio contra Papam, videtur quod sententiæ Papæ standum esset.* Quia ut in illo Canone legitur, *Neque ab Augusto, neque ab omni Clero, neque à regibus, neque à Populo Iudex judicabitur.* Unde impia illa quidlibet audendi libido. Dist. 40. Canone. *Si Papa. Hujus culpas istic redarguere præsumit mortalium nullus, quia cunctos ipse judicaturus, à nemine est judicandus.* Apoc. 9. 12.

XXIX. Ad istam Antichristi ἀνομίαν, pertinet etiam fœda *Idololatria*, cujus reus esse debuit, & propter quam ejus sedes nomine *Meretricis, scortationum matris*, indigitari solet apud Joannem. Quia verò hanc sedi Romanæ justissimè impingi Disp. II. III. & IV. probavimus, non est, quòd actum agamus. Pergimus ad *Quintam* notam, quæ *Numerum* & *Characterem* Bestiæ spectat, de quo Apocal. 13. 16. 17. *Et facit omnes*, inquit Joannes de secunda Bestia, *parvos & magnos, divites & pauperes, liberos & servos, ut det iis Characterem in manu sua dextera, aut in frontibus suis, & ne quis possit emere aut vendere, nisi qui habeat Characterem, sive nomen Bestiæ, sive numerum nominis ejus; Hic sapientia est, qui intelligentiam habet, computet numerum Bestiæ, numerus enim hominis* 5. *Nota, Character & numerus Apo.* 13. 16. 17.

est,

Disput. VII. *est*, *& numerus ejus 666.* Nolo jam penitiùs inquirere, quid per priorem Bestiam intelligendum sit, An Imperium Romanum vetus sub Imperatoribus Paganis, ut non paucis placet. An verò Imperium Antichrsti, quod postea pleniùs describitur, ut aliis plerisque videtur. Quod Bellarminus agnoscit lib. 3. de Ponti. cap. 15. *Idem*, inquit, *Antichristus per duas bestias exprimitur, per unam, ratione regiæ potentiæ & tyrannidis, quâ coget homines violenter; per alteram, ratione magicæ artis, quâ callide homines seducet.* Hoc tantùm observasse sufficiet, tanquam extra controversiam positum; Posteriorem *Bestiam ex terrâ ascendentem* Antichristum designare, non tam respectu potestatis temporalis, & ut Monarcham & Principem terrenum, quàm ratione potestatis spiritualis, & ut Pseudoprophetam & Seductorem, quod notat Bellarm. loco citato, qui debuit *Characterem* imprimere in fronte & dextera suis omnibus & singulis, nullo prorsus excepto, cujuscunque fuerint gentis, conditionis, sexûs, & ætatis, quo quasi symbolo & tesserâ solenni suæ in universos potestatis, adoratores omnes suos insigniet. In quo Diabolus, ut Dei simia Christum imitatur; Ut enim Christus dicitur suos omnes signare in frontibus sigillo Dei cap.
Apoc. 7. 4. 7. ut hâc notâ à filiis seculi discernerentur; Ita Bestia suos sectatores, aliquo etiam Charactere obsignare voluit.

XXX. Quis autem sit *Character* iste dissentiunt Interpretes, Certum est quidem Spiritum Sanctum hîc alludere ad Veterum morem, qui stigmate notabant in manu, vel qui militiæ nomen dabant, Unde apud Veget. l. 2. c. 5. *milites* dicuntur *scripti victuris in cute punctis*; Vel qui ad publicas operas destinabantur, Vel qui servitio addicti erant, quibus stigmata in fronte inurebantur, non modò ad contumeliam & pœnam, sed & ad distinctionem, ut servi dignoscerentur ex Dominorum suorum stigmate ipsis impresso, & *inscripti* vel *literati* & *στιγματίαι* dicebantur. Verùm non inde sequitur quod vellent Pontificii, esse Characterem visibilem frontibus vel dexteris impressum, quod ænigmatico & Prophetico stylo parum convenit. Sufficit ut tessera aliqua detur illius communionis, sive cum *Dionysio Carthusiano & Alberto Magno* intelligamus *Vitæ & Doctrinæ Antichristi Conformitatem*, sive cum *Thoma professionem illiciti cultûs*, quâ Antichristi sequaces ab aliis distinguantur, & quâ se ei tanquam Sacramento militari & voluntariâ servitute subjiciant, ad ipsius authoritatem subeundam & promovendam professione & opere. Eò enim refertur, quod de Charactere impresso *fronti* & *dexteræ* dicitur, *in fronte* propter professionem, *in manu* propter operationem. Ut *Augustin.* de Civit. Dei lib. 20. cap. 9. *Primasius* in Apoc. c. 13. & alii notant:
2. Tim. 2. 19. Eph. 4. 30. Quomodo Christus suos obsignat; partim charactere interno, Spiritu scilicet & fide per charitatem efficaci 2. Tim. 2. 19. Ephes. 4. 30. partim externo,

externo in fronte Ezech. 9.4. Apoc. 9.4. per fidei *professionem*, In manu per *operationem*, ut profitentes publicè veritatem, non pudeat ipsos Euangelii Rom. 1. 16. DISPUT. VII. *Ezech. 9.4. Apoc. 9.4.*

XXXI. Quo posito, non difficile est *Characterem* istum apud Pontificios invenire. Nam ut nihil dicamus de *Signo Crucis*, quô perperam Pontificii à Reformatis volunt jam dignosci, quod manu dexterâ fronti solent imprimere. Nihil etiam de *Confirmationis Chrismate*, quod omnes debent ab Episcopo suscipere in fronte, & cujus tantam esse necessitatem dicunt, ut *Christianus nunquam esse possit, qui Confirmatione Episcopali non fuerit Chrismatus*, De Consec. dist. 5. A. Ut Jejun. Nihil etiam de *Sacramento Ordinis*, in quo Character dicitur imprimi per unctionem in capite & manu dextrâ, qui vocatur *indelebilis*, absque quo nullum possideri potest Beneficium. Quis nescit neminem in communionem Rom. recipi posse, qui Papæ non subjiciatur, ita ut illi subesse sit de necessitate salutis? Quò spectat professio fidei Romanæ à Pio IV. edita, quâ novum Symbolum Romanum, quô tanquam Charactere insigniuntur Romani, & per quod solemne obsequium tenentur Papæ vovere & promittere, ex Decreto Concilii Tridentini, continetur in Bulla Pii IV. super forma Juramenti Professionis fidei, de qua supra Disp. I. *Ego N. firma fide credo & profiteor* &c. Qui ergo tali juramento se obstringit; Qui expressè profitetur subjectionem & fidem Papæ & communionem cum eo; Qui Religionis cultum observat juxta Traditiones Romanæ Sedis, quales sunt Sanctorum, Imaginum, Reliquiarum cultus, Adoratio Crucis & Eucharistiæ, frequentatio Missarum, Peregrinationes ad loca sancta *&c.* is Characterem Romanum habet. Quo sensu Author 2. lib. Maccab. cap. 4. v. 10. observationem rituum Gentilium vocat τὸν ἑλληνικὸν χαρακτῆρα, *Græcanicum Characterem*, quô scil. Religio Græca seu Gentilis dignoscebatur. Ita *Professio Papismi*, ad quam suos omnes stipulatione communi, vel juramento singulari obstringit Papa, bene *Character Latinus* dicitur. *2 Macab. 4 10.*

XXXII. Quod verò dicitur Antichristus prohibiturus, *ne quis emat vel vendat, qui non habuerit characterem*, suam etiam in Regno Pontificio veritatem ita clarè obtinet, ut non tam ista prædictio rei futuræ, quàm historia jam gestæ videri possit. Testis hîc nobis sit *Gregorius VII.* qui author Guliel. Conquestori fuit, *ne aliquem in sua potestate aliquid emere & vendere permitteret, quem Apostolicæ Sedi inobedientem deprehenderet*, apud Bertold. append. ad Herm. Contr. anno 1084. *Alexander III.* qui in Synodo Turonensi contra eos, qui se à subjectione Rom. Sedis subduxerant, decernit, *ne ubi cogniti fuerint, receptaculum quisquam eis in terra sua præbere, aut præsidium impertiri præsumat, sed nec in Emptione, aliqua cum iis communio habeatur* &c. apud Gulielm. Neubrig. re-

Disput. VII. rum Anglic. l. 2. cap. 15. Item in Conc. Later. contra Albigenses habitô, *Eos & defensores eorum & receptores anathemati decernimus subjacere, & sub anathemate prohibemus, ne quis eos in domibus, vel in terra sua tenere vel fovere, vel negotiationem cum iis exercere præsumat* Decret. Greg. l. 5. t. 7. c. 8. Martinus V. optimus hujus oraculi interpres & πρακτὴς in Bulla Damnationis errorum Wicleffi & Hussi annexâ Actis Concilii Constantiensis districtè prohibet, *ne hujusmodi homines domicilia tenere, Larem fovere, contractus inire, negotiationes & mercantias quaslibet exercere, aut humanitatis solatia cum Christi fidelibus habere permittantur.* Talis fuit Bulla Pauli III. adversùs Henricum VIII. Angliæ Regem, quòd Pontificis jugum excusserat, Christianis omnibus interdicentis, *ne cum Henrico ejusque Subditis commercia haberent, aut contractus inirent* &c. Sic comprobata est etiam ad literam veritas hujus Prophetiæ juxta Carthusiani expositionem, *Christiani*, inquit in hunc locum, *tunc*, id est tempore Antichristi, *velut excommunicati vitabuntur, Et mutuò vendere ac emere non licebit apertè, nisi signatis Charactere Antichristi.* Notum quinetiam hæc apud Pontificios obtinere hodie, & factis ipsis nimis comprobari cruda dogmata. *Licere hæreticum bonis suis spoliare*, Caus. 15. quæst. 4. Glossa, *Patrem filium hæreticum teneri exhæredare. Propter hæresim patris filios esse sui juris. Uxorem viro hæretico benevolentiam reddere non teneri*, apud Simanchum, *Subditis licere Domino hæretico negare obsequium. Non licere Christianis tolerare Regem hæreticum, si conetur ille pertrahere subditos ad suam hæresim.* Apud Bellar. lib. 5. de R. P. cap. 7. Hæreticus autem illis est, quilibet vel maximè Orthodoxus, cujus fides cum Papæ, & Ecclesiæ Rom. fide non conspirat.

Nomen & Numerus Bestiæ.

XXXIII. Characteri additur *Nomen*, & *Numerus Bestiæ*, Quomodocunque autem intelligatur, sive exegeticè & copulativè, ut tria ista jungantur, tanquam tria nomina ejusdem rei, ut posterius sit ἐξηγητικὸν prioris: ut non paucis placet, & videtur satis clarè insinuari loco citato cap. 17. 13. ubi ista conjunguntur, *nemo potest emere vel vendere, nisi qui habuerit* τὸ χάραγμα, ἢ τὸ ὄνομα τοῦ θηρίου, ἢ τὸ ἀριθμὸν τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ, *Characterem, aut nomen Bestiæ, aut numerum nominis ejus*, id, est, nomen hunc numerum habens; Unde alibi mentio fit simpliciter characteris cap. 14. 9. vel characteris nominis bestiæ ✠. 11. vel characteris & numeri nominis cap. 15. 3. Sive *distinctè*, quasi res diversæ, ut aliis magis probatur, & *Character* quidem in genere notet professionem cultûs Antichristiani; *Nomen* verò propriam Bestiæ appellationem, quâ Bestia ab aliis bestiis distinguatur, *Numerus* verò *Nominis* nomen tali numero expressum. Certum est rem eòdem redire, nimirum ut proponatur nota singularis Antichristianismi, prout professione, nomine, & numero isto designatur. *Nomen* autem hoc non proprium & personale

sonale notat, sed mysticum seu Gentilitium & commune, quod non aliud est quàm nomen *Romani* seu *Latini status*, cujus ultimum Caput debuit esse Antichristus; de quo dubitari non potest, si Nomen istud numerum Bestiæ comprehendat; Numerus dicitur *numerus Nominis*, quia literæ, ex quibus nomen constat, numerum illum complectuntur, juxta Hebræos & Græcos, qui literis suis, pro numerorum notis sæpe utuntur. Dicitur etiam *numerus hominis*, vel quia ejus computatio hominibus est nota, & inter eos non raro usitata, quam humani ingenii vis assequi possit, quomodo *mensura hominis*, Apoc. 21 17. est quæ hominibus usitata est & obvia, & *calamus hominis* Isa. 8. 1. qui ab hominibus usurpatur & intelligitur. Vel quia hominis intellectum habentis proprium est numerare. Exprimitur autem *Nomen* hoc, & *Numerus*, vel tribus vocibus integris, ἑξακόσιοι ἑξήκοντα ἕξ, ut habet Regium exemplar *Montani*, vel tribus numeralibus χ, ξ, ϛ, quarum χ Græcis notat 600. ξ. 60. ϛ. 6. ut numerus totalis sit 666. Quam computandi rationem non modò Nostri sequuntur, sed & Pontificii fere omnes, Unde *Suarez*, lib. 5. cap. 19. num. 11. *De nomine Bestiæ omnes docent tale futurum esse, ut ex literis constat, quæ ad rationem numerorum juxta Græcæ linguæ consuetudinem redacta numerum 666. contineant.* Nec recens est iste computus, quando *Irenæus* ipse Polycarpi discipulus, testatur lib. 5. c. penult. *eos, qui Ioannem de facie ad faciem viderant, docuisse, quod numerus nominis Bestiæ secundum Græcorum computationem, per literas, quæ in eo sunt, sexcentos habebat & sexaginta sex.*

DISPUT. VII.

Apoc. 21. 17.

Isa. 8. 1.

XXXIV. Licèt autem difficile fuerit ante adventum Antichristi mysterium Numeri istius assequi, ut Irenæus fatebatur rem arduam esse ante Prophetiæ complementum certò statuere quod illud nomen sit, *certius & sine periculo esse affirmando sustinere adimpletionem Prophetiæ, quàm suspicari & divinare nomina qualibet.* Interim non obscurè colligi potest ex rerum eventu, si receptam & communen computandi rationem per literas numerales sequamur. Nolumus hìc immorari in recensendis & refellendis variis Interpretum sententiis, qui numeri istius mysterium conati sunt aperire. Obiter tantùm notamus parum appositam & plane alienam videri nobis eorum sententiam, qui volunt istud nomen & numerum Bestiæ non tam in literis, quàm in doctrinis consistere, nec tam literalem computandi rationem respici, quàm res, Doctrinas & praxes Antichristianas, ex quibus Bestiæ sive Antichristi sequaces dignoscuntur, numerumque finitum poni pro indefinito, eoque magno, ut significetur errores & blasphemias Antichristi nec leves nec paucas esse. Sed longè alienius est Grotii commentum, qui pertendit hoc loco designati *Trajanum* cujus nomen notissimum erat *Ulpius*, ΟΥΛΠΙΟΣ, quod nomen facit numerum 666. Si in fine scribas non Σ quod valet ducentos, sed ϛ

 quod

DISPUT. VII. quod pro numero senario semper ponitur. Cur enim Trajanus hic designaretur potiùs, quàm multi alii Cæsares, qui Trajano pejores fuerunt, & Ecclesiæ nocentiores? Rursus cur tertia potiùs persecutio hîc notaretur, quàm alia aliqua? Tertiò ejusdem est numerus & nomen & character. At character non est Trajani, ut Grotius ipse fatetur, & res ipsa docet. Denique cur numerus hîc quæritur non in nomine *Trajanus*, sed in prænomine *Ulpius*, quod multis commune erat? eoque magis quòd ΟΥΛΠΙΟΣ non valet *666*. nam sigma finale quocunque modo scribatur, sive Σ sive σ sive ς sive C semper valet 200. Sic O notat 70. Υ 400. Λ 30. Π 8. I. 10. O. 70. C. 200. quæ summam faciunt 860.

XXXV. Missis ergo istis sententiis, communiorem & vulgò receptam retinemus, quæ Pontificem & statum ac Imperium ejus tectè describi vult. Hoc verò quomodocunque computetur sive græcè sive hebraïcè, ut duæ sunt linguæ, quibus dedit Deus Oracula sua & Prophetias, ac Mysteria sua inclusit, res eòdem redibit. Nam si græcis literis computatio fieri debeat, quod sit valde verisimile, quia græcè scripta est Apocalypsis, & ad Græcos; non aliud convenientius occurrit, quàm nomen Λατεῖνος, ut conjiciebat Irenæus; Si verò Hebraïcis Characteribus nomen istud numerari debuit, erit vel רומיית *Romana* scilicet *Sedes*, vel רמעכוש. *Romanus*, ut *Joh. Foxus* arbitratus est. Quæcunque enim de nomine illo dicuntur, istis nominibus propriè conveniunt. Nam *Romanus* vel *Latinus*, nomen est prioris Bestiæ, & tale, quod Papa, cui omnes aliæ notæ Bestiæ ibidem additæ conveniunt (nimir. quòd tota penè terra eam secuta sit mirabunda, quòd supra capita sua habeat nomen blasphemiæ, quòd loquatur grandia & blasphema, quòd potestatem habeat in omnem gentem & linguam *&c.*) omnibus imponit, quod denique continet numerum *666*. ut ex sequenti schemate patet.

λ	30	ר	200	ר	200
α	1	ו	6	מ	40
τ	300	מ	40	ע	70
ε	5	י	10	[illegible]	30
ι	10	י	10	ו	6
ν	50	ת	400	ש	300
ο	70		———		———
ς	200		*666*		*666*
	———				
	666				

Sic optimè *Pontifex Romanus*, ejusque *Sedes* designatur. Is enim verè *Latinus* est, qui Latini Imperii Reliquias & Sedem antiquam obtinet,

obtinet, Cultumque publicum, non alio sermone quàm Latino peragi patitur; nec alio Diplomata & Decreta sua emittit. Imò *Ecclesia Romana* Græcis appellatur *Latina*, & hæc distinctio adeò insignis erat, ut in Generalibus Conciliis Occidentales Patres seu Episcopi, *Latini*, reliqui verò *Græci* discriminatim appellarentur; tam accuratè eventus cum Vaticinio consentit. Sedem etiam ejus Romam esse, res est in propatulo. Ex qua interpretatione commodus oritur sensus, nihil ut opus sit recurrere ad subtile quidem & ingeniosum ac abstrusum Clarissimi *Potteri* inventum, sed nescio an æquè sit solidum, & ex mente Spiritûs Sancti, quô pertendit computum istum fieri debere & numerum inveniri posse per extractionem radicis quadratæ numeri 666. qui sit numeri 25. per se multiplicati cum fractionibus 41. quomodo numerus 144. qui numerus est Cœtûs virginum & novæ Jerusalem derivatur ex radice quadrata 12. per se multiplicatâ; qui numerus passim recurrit in descriptione Jerosolymæ cœlestis, cui 12. fundamenta, 12. Portæ, 12. Angeli, 12. Tribus *&c.* tribuuntur in Apo. ut numerus 25. in Papatu passim obtinet. Relictâ ergo suo loco sententia ista, sufficit ad institutum nostrum, numerum Bestiæ præcisè inveniri in nominibus prædictis. DISPUT. VII.

XXXVI. Frustrà Bellarm. & alii hic reponunt, nomen *Latinus* ut significat *Romanum*, non scribi per ει, sed per simplex Iota, & tunc non reddere illum numerum. Nam præterquàm quòd Irenæus, qui Græcè procul dubio meliùs novit, & Græcè etiam scripsit, hoc habet, Λατεῖνος *nomen*, inquit, *valde verisimile est, quoniam verissimum Regnum hoc habet vocabulum, Latini enim sunt qui nunc regnant*; jamdiu observatum est, Græcos literam ι. in Diphthongum ει convertere solitos fuisse, quum eam ante ι producebant, ut Ἀντωνεῖνος, Σαβεῖνος, Λατεῖνος, *Antoninus*, *Sabinus*, *Latinus*, ut Celeb. Scaliger notat animadv. in Euseb. Chron. p. 106. Et notum est Veteres Romanos, pro ι. longo quô nunc utimur, Diphthongum ει usurpâsse, ut *queis*, *preimus*, *capteivei*, apud Plautum, *&c.* sic in Ennio, *Quamprimùm Caseei*, *populei tenuêre Lateinei*. Non meliori cum ratione additur, multa alia nomina dari, quæ eundem numerum exhibent, ut Τεῖταν, Λαμπέτης, Εὐάνθας, & Νικήτης & sim. Nam nos non ex solo nomine Bestiæ argumentamur, sed ex nomine aliis Bestiæ notis conjuncto, quod de aliis nominibus dici non potest. Adde quòd solum hoc nomen *Latinus* vel *Romanus* est nomen prioris Bestiæ: frustrà verò quæritur aliud quodvis nomen continens numerum 666. nisi etiam Bestiæ illius nomen sit. Denique malè pertendit etiam Bellarmin. si *Latinus* sit nomen Antichristi, *debere ei esse proprium*, & *usitatum maximè*, *At neque proprium esse nomen Papæ, sed commune, nec usitatum, quia nunquam se Papæ Latinos vocant*. Quia supponit nomen hoc esse debere proprium Antichristi, cùm sit nomen prioris Bestiæ, quæ

DISPUT. VII.

Romanum statum designat, ideóque nomen gentile & commune, non proprium.

VI. nota Antichristi, ejus effecta & Miracula. 2.Thess. 2.9. Apoc.13.13 Matt.24.24

XXXVII. VI. Antichristi *nota* respicit ejus *effecta* & *opera*, qualia sunt imprimis *Miracula* & *Signa*, quæ illi tribuuntur, *cujus Adventus*, inquit Paulus, 2. Thess. 2. 9. *erit in omni virtute, & signis & prodigiis.* Ita Apocal. 13. 13. *Et faciet Signa magna*, confirmatur ex Matth. 24. 24. *Exorientur Pseudo-Christi & Pseudo-Prophetæ, edentque magna signa & prodigia* &c. quod *Bellarminus*, *Malvenda*, & alii ad Antichristum referunt. Qualia autem futura sint Paulus explicat, quando ea vocat τέρατα ψεύδους *prodigia mendacii*, quod potest intelligi, ut bene observat *Bellarmin.* lib. 3. de Pontifice Rom. cap. 15, *Vel originaliter*, ratione efficientis, quia sunt à Satana mendacii Patre, qui nulla potest vera miracula edere, quod Paulus ibidem notat, dum ait adventum Antichristi *fore cum efficacia Satanæ in omni virtute & signis mendacii:* Vel *formaliter*, ratione naturæ, quia vel fabulosa erunt & præstigiosa, vel figmenta mendacium hominum, vel portenta fallacium spirituum, unde dicuntur fieri in *conspectu hominum*, Apoc. 13. id est, ut apparentia & oculos hominum perstringentia, non solida & vera, ut vera miracula. Vel denique *terminativè*, ratione finis, quia ad stabiliendum mendacium tendunt, & sunt comparata, ὅτι πρὸς ψεῦδος ἄγουσι. Non alia enim de causa Antichristus signa ista patraturus est, quàm ut mendaciis suis fidem conciliet, & à Veritate ad Errorem homines abducat, ut *Chrysost. & August.* interpretantur.

XXXVIII. Non difficile verò est complementum apud Pontificios deprehendere. Quis enim ignorat *Miraculorum* ostentationem ab aliquot seculis propriam esse Latinorum; nec ulli jam Religioni præter Papisticam competere? Judæi enim miraculis destituuntur, Turcæ religionem suam, non virtute miraculorum, sed vi & armis propagandam esse profitentur; Orthodoxi solis miraculis Christi & Apostolorum contenti, alia nulla quærunt. Et quamvis nascenti Ecclesiæ necessarium fuisse usum miraculorum censeant, ut per ea infideles ad fidem converterentur; conversis tamen, & fidem in Ecclesia confirmata profitentibus, miraculis non esse opus credunt, ut *qui adhuc prodigia, ut credat, inquirit, magnum sit ipse prodigium, qui mundo credente non credit*, ut ait Augustin. de Civit. Dei lib.22.cap.8. Et qui *propter miracula jam facta non credit, multo minus crederet, etsi alia nova miracula illi proponerentur*: ut bene Stella in Luc. 2. 29.observat. At Pontificii de miraculis suis gloriantur, imò ea inter præcipuas Ecclesiæ notas reponere solent. Hinc nullus Sanctus apud illos habetur, qui miraculis non inclaruisse dicatur: Nullæ reliquiæ, nulla insigniora simulachra ad quæ peregrinationes fieri solent, quæ miraculorum famâ

famâ non celebrentur. Sed qualiacunque hîc miracula obtrudantur, dicimus esse τέρατα ψεύδους, 1. quia ad erroris & mendacii confirmationem adhibentur, ita ut vel hoc solum falsitatem ipsorum satis possit arguere, licèt de cætero aliquid veri haberent, quia nos abducunt à Christi veritate ad mendacium. 2. Quia maxima ex parte meræ sunt illusiones, imposturæ & præstigiæ vel malorum spirituum, vel impiorum hominum, ad quæstum adornatæ, ut multis exemplis probari posset. 3. Quia si veri aliquid subest, hoc non superat totius naturæ vires, sed referendum est vel ad portenta Dæmonum, vel ad Prodigia Magorum, ut facillimum esset imposturas & vanitatem talium Miraculorum retegere, ut à variis factum est. Sed præstat audire Testes domesticos, qui de gravissima hac fraude conqueruntur. *Aliquando fit in Ecclesia*, inquit Lyranus in Dan. 14. *deceptio populi maxima in miraculis fictis à Sacerdotibus, vel eis adhærentibus, propter lucrum temporale.* Sic Biel in Can. Miss. C. 49. dicit, *Miracula fieri hominibus ad imagines confluentibus, uonnunquam operatione Dæmonum, ad fallendum inordinatos cultores, Deo permittente, exigente talium infidelitate. In Sacramento*, inquit Alex. de Hales in 4. sent. q. 53. *apparet Caro interdum humanâ procuratione, interdum operatione diabolica.* Huc pertinet Melchioris Cani ingenua confessio, qui lib. 2. Loc. Theol. prolixè queritur, res gestas Sanctorum, falsis & commentitiis fabulis contaminari; *Nostri*, inquit, *Plerique vel affectibus inserviunt, vel de industria quoque ita multa confingunt, ut eorum non solùm pudeat, sed etiam tædeat*; addit, tales rationes inventas esse, aut ad quæstum, aut ad errorem, Et post alia multa huc pertinentia subjicit de *Legenda Aurea*: *In illa*, inquit, *miraculorum monstra sæpius legas, quam vera miracula, hanc homo scripsit ferrei oris, plumbei cordis, animi certè parùm severi & prudentis.* Hujusmodi multa suppeditant libri Legendarum, Speculum Historiale Vincentii, Antonii, Conformitates Francisci *&c.* Eò pertinent Statuarum in Ecclesiis progressiones, stationes, risus & varii motus, Animarum eriam Lachrymæ, Suspiria, Confessiones, Christi, Mariæ, Apostolorum crebræ visiones, morborumque fictæ sanationes, & mille mendacia & ludibria hujus generis, quibus ad Regnum suum stabiliendum usus est Pontifex. Hinc enim Idololatria multiplex in Ecclesiam irrepsit; hinc Statuarum adoratio, hinc Missarum celebratio, & vota pro mortuis, Purgatorii flammæ, & Indulgentiarum nundinatio; hinc denique innumerabilium fallacium inventio manavit; Et nisi in Pontificiis implenda fuisset Prophetia Pauli, quòd *Deus missurus sit in eos efficaciam erroris, ut credant mendacio* 2. Thess. 2. 11. planè incredibile videretur homines ratione pollentes, & luce Euangelii illustratos, ita dementari potuisse, ut in errores tam fœdos, miraculis tam crassis & putidis abduci se pate-

DISPUT. VII.

Disput. VII. paterentur. Huc pertinent *Imposturæ* & *fraudes*, quibus Pontifices Imperium ſuum promovere, & confirmare ſategerunt, ſive in falſandis & corrumpendis Authoribus, ſive in Revelationum figmentis, ſive in Imposturis circa Sanctos & Reliquias, ſive in fabulis innumeris, quibus totus Papatus nititur, ut fusè à Noſtris eſt probatum. *Chamiero* imprimis lib. 16. de Antichriſto à cap. 9. uſque ad 14. & Celeb. *Jurieu* in Præjudiciis p. 12. 13. 14. & ſeq.

Crudelitas & violentia. XXXIX. *Fraudulentiam & Deceptionem* Antichriſti in Signis & Miraculis, Excipit *Crudelitas* & *Violentia*, quæ ſe exerere debuit in Tyrannico imperio, & verorum fidelium Perſecutione, ſecundùm quam deſcribitur per *Beſtiam*, *cui data eſt poteſtas bellum faciendi Sanctis*, *& eos vincendi* Apoc. 14. *per Mulierem ebriam ſanguine Martyrum* Apoc. 17. de qua

Luxus & divitiæ. dictum Diſp. V. & VI. His adde *Luxum* & *Divitias*, quando per Mulierem *amictam purpura & cocco*, *& inauratam auro & margaritis* deſcri-

Apoc. 17. 4. bitur Apoc. 17. 4. in qua omnes qui habebant naves in mari dicuntur facti divites ex ejus copiis 18. 16. 19. Hæc verò ubi meliùs impleta reperias, etiam quoad literam, quàm in Rom. Pontifice & ejus Curia? Quis poteſt *Petri patrimonium* attendere, quô & Petro illuditur, & toti Orbi, & Luxum ingentem Aulæ & Curiæ Pontificiæ, Theſauros omni divitiarum genere fœtos, Reditus immenſos, & alia id genus, qui non fateri cogatur, non alios meliùs Mulierem illam purpurâ & cocco amictam, quæ ſe jactat Reginam luctûs omnis expertem, nobis exhibere? Ne jam loquamur de venalitate Officiorum Eccleſiaſticorum, de Annatarum, Pallii Epiſcopalis, Diſpenſationum, Jubilæorum, Indulgentiarum nundinationibus, de Taxa Cancell. ubi omnia venum exponuntur: aliiſque artibus innumeris, quibus opes undiquaque per fas & nefas corradere ſolet, & totum penè orbem terrarum ſibi obnoxium & tributarium facit.

XL. Poſſent alia plura adhuc addi argumenta ad ſententiæ noſtræ confirmationem, imprimis quæ ex collatione *Antiochi* & *Antichriſti* ex Daniele peti poſſunt; Sed de his alibi dicendi erit locus, & quæ hactenus allata ſunt ſufficere poſſunt, ſi ritè expendantur, ad evincendum notas eas, quibus Antichriſtus ejuſque Imperium & ſtatus nobis à Spiritu Sancto deſcribitur in Scriptura, non alii cuipiam meliùs quàm Pontifici Romano convenire. Qui plura voluerit, conſulere poteſt magna ex Noſtris Nomina, & Viros undequaque doctiſſimos, qui Quæſtionem hanc ex profeſſo tractârunt, & uno ore idem pronuntiârunt; quales ſunt inter cæteros Sereniſſ. M. Rex Britanniæ *Jacobus*, in Opere ſuo Regio & Apologiâ ad Principes. III. *Pleſſæus* in Hiſtoria Papatûs, *Whitakerus*, *Junius*, *Danæus*, *Chamierus*, *Molinæus*, *Vignerius*, *Powelius*, *Downanus*, *Mareſius*, *Medus*, aliique non pauci, & noviſſimè Eruditiſſimus Theologus & de Eccleſia

Dei

Dei in bonâ causâ tuendâ optimè meritus, Frater in Christo conjunctissimus D. *Jurieu* in lib. *Præjudiciorum contra Papatum*, & in *Complemento Prophetiarum* ante annum evulgatô part. 1. ubi hoc argumentum ea accuratione & soliditate exequitur, ut post ejus messem vix ulli specilegio locus detur.

XLI. Sed ut pressiùs urgeamus Adversarios, libet hîc nonnulla ex ipsis Pontificiis in medium afferre testimonia, qui ingenuè agnoverunt Antichristum in Papa, & ejus Sedem in Sede Romana inveniri. Gregorius I. Pontifex ipse circa annum 600. non obscurè hoc insinuavit adversùs Joannem Constantinopolitanum, qui titulum *Oecumenici* quem Papa proprium sibi esse voluit, usurpabat, in Epistola ad Mauritium Imperatorem lib. 4. epist. 30. *Ego autem fidenter dico, quod quisquis se Universalem Sacerdotem vocat, vel vocari desiderat, in sua elatione Antichristum præcurrit, quia superbiendo cæteris se præponit*, &c. Et epist. 36. *Rex superbiæ propè est, & quod dici nefas est, Sacerdotum præparatus est ei exercitus, quia cervici militant elationis, qui ad hoc positi fuerunt, ut ducatum præberent humilitatis.* Circa finem seculi decimi luculentum extat testimonium *Arnulphi* Episcopi Aurelianensis in Synodo Rhemensi, qui miserrimum Ecclesiæ sui temporis statum deflens, *O lugenda*, inquit, *Roma, quæ nostris Majoribus clara Patrum lumina portavisti, nostris temporibus menstrosas tenebras futuro seculo fumosas effudisti.* Et post mentionem factam variorum Pontificum corruptissimorum, quales fuerunt Octaviani, Bonifacii, aliaque id genus monstra hominum, ut vocat, qui Sedem à centum annis occupabant, concludit tandem, *Quid hunc, Reverendi Patres, in sublimi Solio residentem, veste purpureâ & aureâ radiantem, quid hunc, inquam, esse censetis? Nimirum si charitate destituitur, solâque scientiâ inflatur & extollitur, Antichristus est in Templo Dei sedens & se ostendens tanquam sit Deus.* Hæc erant secula ferrea & plumbea, de quibus Baronius ad annum 900. queritur, in quibus impotentissimæ dominabantur meretrices Theodora & Marozia, & monstra in Sedem intrudebant, & Genebr. in lib. 5. Chroni. fatetur, *Per annos ferè* 150. *Pontifices circiter quinquaginta à Joanne scilicet VIII. usque ad Leonem IX. à virtute Majorum prorsus defecisse, Apotacticos, Apostaticósque potiùs quàm Apostolicos.* Gregorii VII. tempore, quô Imperium Antichristianum ad ἀκμὴν pervenit, quod contigit seculi undecimi initio, non pauci illorum temporum idem apertè testati sunt, referente Aventino Annal. lib. 5. *Plerique pro concione*, inquit, *Gregorio maledicunt, Hildebrando malè precantur, ipsum Antichristum esse prædicant, pietatis sub specie*, inquiebant, *debacchatur, honestis nominibus bonum publicum simulat, Titulo Christi, negotium Antichristi agitat; In Babylonia in Templo*

 Dei

Disput. VII. *Dei ſedet, ſuper omne id, quod colitur, extollitur, quaſi Deus ſit, ſe errare non poſſe gloriatur* &c. Fridericus II. Imperator de Pontifice non aliter loquitur ſeculo decimo tertio apud *Petrum de Vineis* lib. 1. Epiſt. ubi aſſerit, *Papam eſſe Beſtiam è mari egredientem, magnum Draconem mundum ſeducentem, & Antichriſtum* &c. quod confirmat in Epiſtola ad Germaniæ Principes apud Aventinum lib. 7. Memorabile imprimis eſt teſtimonium *Eberardi* Salisburgenſis Epiſcopi, qui in Conventu Ratisbonenſi multis probat omnes characteres Antichriſti in Papa inveniri, apud eundem lib. 7. Præfatus Chriſtum teſſeram nobis, quâ à cæteris dignoſceremur, ſtudium pacis reliquiſſe, *Summo opere*, inquit, *admonuit quoque, uti falſos Chriſtos, falſos Prophetas vitaremus, qui tecti pelle ovium, nimirum Chriſtiano nomine, atque Pontificio titulo, nobis dominari atque illudere cuperent. Quos ex ſpinis atque operibus nimirum avaritiâ, luxu, contentione, odio, invidiâ, bellis, dominandi libidine, ambitione cognoſci oportere. Quidnam apertius hiſce verbis, quàm Babylonis Phariſæos atque Scribas cœleſtis Imperator indicavit? ſub Pontificis maximi titulo, Paſtoris pelle lupum ſæviſſimum, niſi cæci ſumus, ſentimus* &c. *Hildebrandus ante annos centum & ſeptuaginta, primus ſpecie Religionis* Antichriſti *Imperii fundamenta jecit, hoc bellum nefandum primus auſpicatus, quod per ſucceſſores uſque continuatur* &c. *Qui Servus Servorum eſt, Dominus Dominorum, ac ſi Deus foret, eſſe cupit, ſacros cœtus, atque Concilia fratrum, imò Dominorum ſuorum aſpernatur* &c. *Ingentia loquitur, quaſi Deus eſſet, nova conſilia ſub pectore volutat; ut proprium ſibi conſtituat Imperium, Leges commutat, ſuas ſancit, contaminat, diripit, fraudat, occidit, perditus homo ille, quem* Antichriſtum *vocare ſolent, in cujus fronte contumeliæ nomen ſcriptum, Deus ſum, Errare non poſſum, in Templo Dei ſedet, longè latéque dominatur*, & alia plura id genus habet, quæ ibidem legi poſſunt. Longum foret referre omnia teſtimonia, quæ ſequentibus ſeculis de hac veritate prodierunt, ſive apud *Petrarcham*, *Marſilium Patavinum* in defenſore Pacis part. 2. *Nicolaum de Clemangis* de corrupto Eccleſiæ ſtatu, *Alvarem Pelagium*, *Theodoricum à Niem*, *Mantuanum*, *Veſſelum*, *Groningenſem*, & alios non paucos, quæ ut ab aliis collecta jam omittimus; hoc unum nobis ſufficiat hinc obſervâſſe, non novitiam, & inauditam eſſe Noſtrorum de Antichriſto ſententiam, ſed à multis ſeculis in ipſius Eccleſiæ Romanæ ſinu cognitam & ſæpius propoſitam.

XLII. Non deſinunt tamen Adverſarii in contrarium niti, & nihil non moliri ad veritatem iſtam clariſſimam obſcurandam, his potiſſimùm rationibus fulti. Primò Antichriſtum hominem, ſingularem & unicum futurum, qui ſub finem mundi demum revelandus ſit, poſt *Matt.* 24. 2. prædicationem Euangelii per totum orbem, Matt. 24. 2. & Imperii

Ro-

Romani desolationem, & per tres annos cum dimidio sit duraturus. Secundò futurum origine Judæum, qui instauraturus sit Templum, & restituturus Circumcisionem, Sabbathum, & alias Cæremonias Legales. Tertiò Henochum & Eliam venturos, qui se ipsi opponant, qui per *duos Testes* designentur de quibus Apoc. 11. Quartò abnegaturum Christum ejusque Incarnationem 1. Joan. 2. 19. & oppugnaturum omnia Salvatoris nostri instituta. Quæ cùm de Papa dici nequeant, non debere etiam ipsum Antichristum censeri. Quintò Patres hîc procul à nobis abire; Et non paucos esse, qui locum Pauli de Caligula & Simone Mago, & Apocalypsim de Trajano, Apollonio, & Domitiano intelligendum censeant.

XLIII. Nam ad primum quod attinet, falsò supponitur Antichristum debuisse esse unam Personam singularem, Cùm *successivè* tantùm & *repræsentativè* una, non *numericè* unica dici possit: Quomodo ὁ κατέχων apud Paulum Rom. Imperatorem in communi denotat, seu statum Imperii, non unum aliquem Imperatorem in singulari. Sic *unus* aliquando significat unum certum individuum, sive unicum hominem singularem, aliquando unam in Corporis Civili vel Ecclesiastico personam nunquam morientem, quæ non est homo unicus singularis, sed singularium hominum continuata in eodem statu sibi invicem succedentium series. Quo posteriori sensu tantùm non priori dicimus Antichristum esse unum. I. Quia mysterium Antichristi jam tempore Apostoli operabatur 2. Thessal. 2. quod oportuit retinere ne revelaretur, quod dici non potuisset, si unica demum futura erat persona. II. Quia debuit esse Author & Caput insignis & quasi catholicæ Apostasiæ ex 2. Thess. 2. 3. Apoc. 13. 16. quod non est opus unius hominis, aut unius seculi, sed plurium. III. Quia quæ in Scripturis sub typis Bestiarum mysticè describuntur, non sunt singularia individua, sed singuli bestialium hominum status; Sic *quatuor Bestiæ*, Dani. 7. sunt quatuor Regna, Assyrium, quod per Leonem, Persicum, quod per Ursum, Macedonicum, quod per pardum, & Romanum, quod per bestiam terribilem notatur. Sic c. 8. *Aries* notat Reges Medorum & Persarum. *Hircus* Reges Græcorum. IV. Septem capita Bestiæ septicipitis, non sunt septem Principes singulares Rom. statûs, sed totidem Principatus, seu præcipuæ Regiminis formæ quæ obtinuerunt. Antichristus verò debuit esse ultimum istius Bestiæ caput, non ergo unicus & singularis Princeps, sed Principatus & Imperium. V. Quia status ejus vocatur *Babylon*, & *Civitas magna*, quæ à pluribus, sibi succedentibus regi debuit, quorum gesta non cadunt in unius hominis vitam, ut Spiritus Antichristi non in uno clauditur Individuo, sed in multa extenditur 1. Joan. 2. & 4. Denique quia revelandus fuit sublato Romano Imperio, & abolendus tantùm illustri adventu Chri-

DISPUT. VII. sti, quod durationem non unius hominis, sed plurium necessariò postulat.

XLIV. Nec contrarium evincitur, Vel ex loco Joan. c. 5. 43. ubi Antichristum volunt designari per ἄλλον, qui venit nomine suo. Quia hoc notat indefinitè quemlibet, qui suo nomine, non missus à Deo, venit, utcunque missionem divinam prætendat, non unum singularem. Maldonatus *quisquis alius*, Salmero, *De quocunque potest intelligi.* Jansenius *sæpius hoc impletum fuisse* ait. Vox ἄλλος nunquam individuum certum notat, nisi addito articulo, vel ex diserta circumscriptione Mat. 5. 39. obverte illi καὶ τὴν ἄλλην, id est alteram Joan. 20. 8. ὁ ἄλλος μαθητὴς *alius ille discipulus* Matt. 4. 21. vidit ἄλλους δύο ἀδελφοὺς *alios duos fratres.* Antithesis verò nihil concludit; etsi enim ego & alius opponantur, & ego significet unam certam & individuam personam, non est necesse per alium intelligi pariter unum definitè, Joan. 21. 18 *Alius te cinget*, hîc *alius* non unum definitè, sed indefinitè notat 1. Cor. 3. 10. *Ego ut peritus architectus fundamentum posui, alius vero superædificat*, id est quivis indefinitè. Unus etiam multis opponitur, Pastor bonus, furibus, lupis. Nec si Christus unicus est, unicus propterea debet esse Antichristus illi oppositus. Quia Christus Caput Ecclesiæ suæ unicus est, quia immortalis, ac proinde sacerdotium habet ἀδιάδοχον; Antichristus caput suæ Ecclesiæ, non est unicus aliquis homo inmortalis, sed singulorum quorundam mortalium in eadem Sede successio. Nequicquam etiam unitas numerica & individualis Antichristi colligitur ex articulo præpositivo qui apponitur ab Apostolo 2. Thess. 2. 3. & 8. ὁ ἄνθρωπος ἁμαρτίας, ὁ ἄνομος; Quia sæpe articulus indefinito subjecto præponitur, non minùs ac definito; Matt. 12. 35. ὁ ἀγαθὸς ἄνθρωπος, ὁ πονηρὸς ἄνθρωπος indefinitè de quolibet homine bono aut malo, non definitè de unico Marc. 2. 27. ὁ ἄνθρωπος homo non est propter sabbathum, sic sæpe alibi. Rursus si articulus aliquid certi & definiti significat, non est statim unicum individuum, sed id de quo expresè & determinatè est sermo, ne aberret animus & vagetur oratio, sive sit singularis persona, sive genus quoddam aut species, quomodo ὁ κατέχων non unicum Imperatorem, sed Imperium Romanum in genere notat, & ὁ βασιλεὺς in Regno, non individuum, sed certæ alicujus regionis Regem notat. Denique articulus sæpe non tam apponitur διακριτικῶς, quàm δεικτικῶς & ἐξαιρέτως ad significandum id quod in unoquoque est magis insigne & notabile, sive in bono sive in malo, quod de eo κατ᾽ ἐξοχὴν dicitur, ut ὁ πειράζων, ὁ πονηρὸς, Diabolus vocatur, licèt homines etiam mali & tentatores dentur. Hoc sensu rectè ὁ ἄνομος & ὁ ἄνθρωπος ἁμαρτίας dicitur Antichristus.

Joan. 21. 18.
1. *Cor.* 3. 10.
2. *Thess.* 2. 3.

XLV.

XLV. Gratis etiam fingitur, Antichriſtum ſub finem tantùm mundi tevelandum; Cùm jam Pauli tempore nefandi iſtius myſterii tela texeretur, & eventus doceat jam impleta eſſe quæ de ipſo prædicta fuerant. Neque hoc vel ex prædicatione Euangelii per totum orbem, de qua Matth. 24. colligi poteſt, quia non agitur de adventu Antichriſti, ſed vel de fine ſeculi, vel de excidio Jeroſolymitano, ante quod debuit Euangelium prædicari per totum orbem, quod ſuo tempore jam contigiſſe Paulus teſtatur Col. 1. 5. Vel de deſolatione Imperii Romani, quam jam ante multa ſecula contigiſſe ſuprà probatum eſt. Vel ex eo quòd *noviſſimis temporibus* excitandus dicitur. Quia notum eſt diverſimodè noviſſima tempora in Scripturâ uſurpari, aliquando pro *fine temporis*, quo ſenſu ἐσχάτη ἡμέρα ultima dies notat diem reſurrectionis & finem mundi. Joann. 6. 39. & 11. 24. 1. Pet. 1. 5. aliquando pro tractu aliquo & *duratione temporis*, quomodo tempus Novi Teſtamenti à primo Chriſti adventu uſque ad ſecundum ſolet deſignari per *tempora noviſſima* abſolutè, paſſim in Novo Teſtamento Act. 2. 17. Hebr. 1. 1. 1. Pet. 1. 20. quia eſt ultima Dei diſpenſatio, poſt quam nulla alia expectanda eſt, ſed ſola æternitas. Sed quia duratio illa varias debuit habere periodos; ideo ultima periodus ſpecialiter & comparatè vocatur *noviſſimum tempus*, id eſt, temporum ultimorum noviſſimum, quo ſenſu Paulus 1. Tim. 4. 1. dicit apoſtaſiam fore *noviſſimis temporibus* ἐν ὑστέροις καιροῖς, & 2. Pet. 3. 3. ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν extremis diebus venturos irriſores. Sed iſta noviſſima tempora non ſtatim immediatè & paucis tantùm annis ultimum judicium ſunt præceſſura, ſed deſignant memorabile aliquod temporis intervallum, quod finem mundi præcedere debuit: Unde licèt Antichriſtus oriturus diceretur tantùm noviſſimis diebus, non ſtatim inde colligi poteſt, quòd paucis demum annis finem mundi præceſſurus ſit, ut vellent Pontificii; ſed tantùm quòd in periodo temporis ultima ſit manifeſtandus.

DISPUT. VII.

Matth. 24.

1. *Tim.* 4. 1.

Joan. 6. 39. & 11. 24. 1. *Pet.* 1. 5.

Act. 2. 17. *Heb.* 1. 1. 1. *Joan.* 2. 18. 1. *Pet.* 1. 20. 1. *Tim.* 4. 1. 2. *Pet.* 3. 3.

XLVI. Hoc verò certiùs confirmabitur, cùm reſponſum fuerit ad objectionem Adverſariorum de *duratione Antichriſti*, quam tribus annis cum dimidio circumſcribunt ex Apoc. 12. 6. ubi mulier dicitur manſura in deſerto per mille ducentos & ſexaginta dies, & c. 13. 5. ubi beſtiæ dicitur data poteſtas bellum faciendi Sanctìs per 42. menſes. Sed perperam iſta exponuntur, quaſi hiſtoricè de diebus naturalibus ageretur ſecundùm literam, cùm certum ſit iſta intelligenda eſſe myſticè ex ſtylo Prophetarum de *diebus propheticis*, qui totidem ſunt anni, quo ſenſu 70. ſeptimanæ Danielis ponuntur pro ſeptimanis, non dierum, ſed annorum. Nec res obſcura eſt, ſi ea quæ Antichriſtus peragere debuit, attendantur, quæ tantillo temporis ſpatio perfici non potuerunt. Debuit ſcilicet ex ſententia Pontificiorum totum orbem ſubigere, Chriſtianos omnes profligare, Cultum omnem Religionis

Apoc. 12. 6. & 13. 5.

DISPUT. VII. Christianæ abolere, Jerosolymam cum Templo denuo extruere, Gog & Magog secum jungere, & alia id genus, quæ tam brevi intervallo posse peragi nemo dixerit. Et cùm ex rei veritate testetur Spiritus Sanctus, quòd Regna decem eodem tempore oritura sint cum bestia, 2. Populi & nationes innumeræ eam sint adoraturæ. 3. quòd bellum gerere cum Sanctis debeat, & eos vincere. 4. quòd omnes terræ incolas ad sui cultum compellere debeat, non armorum vi, sed seductionis artibus. 5. quòd Meretrix tam diu insidere debeat bestiæ, donec vinô scortationis ejus inebriatis omnibus terræ incolis cum ea scortentur Reges, & Mercatores opibus deliciarum ejus ditescant, quis non videt hæc omnia opus esse non duorum vel trium annorum, sed longè majoris spatii? quomodocunque tempus hoc intelligatur, vel indefinitè, ut quibusdam videtur, vel definitè, ut aliis placet.

XLVII. Quod ulteriùs affertur de *origine Antichristi*, quòd sit futurus Judæus, ex Tribu Dan oriundus, merum est figmentum à nonnullis Veterum sine ulla ratione excogitatum, cui ne ipse quidem Bellarminus multùm tribuit. Nam si Judæus debuit esse, quomodo diceretur per Apostasiam defecisse à fide, quam nunquam habuit, & sedere in Ecclesia, in qua nunquam fuit? Quàm autem sit futile & infirmum, quod dicitur
Apoc. 7.4. ex Tribu Dan oriundus, quia Apo. 7.4. non fiat mentio istius Tribûs inter 144. mille signatos, res ipsa docet; nec diffitetur Emanuel Sà, quum ait non posse dici cur omissa sit. Quod verò pertendunt Antichristum Hierosolymis sedem suam habiturum, & ibi instauraturum Templum, & restiturum Cæremonias legales; Repugnat verbis Christi, qui Templum
Mat. 23.38. Hierosolymitanum nunquam esse denuo ædificandum docet Mat. 23. 38.
& 24.2. & 24. 2. Lu. 19. 44. & Scripturæ, quæ cultûs Levitici abrogati semel per
Luc. 19.44. Euangelium, restitutionem nuspiam tradit. Templum ergo, in quo sessurus dicitur Antichristus, non potest esse Templum Jerosolymitanum æternæ desolationi devotum, sed Ecclesia Dei, quæ passim hoc nomine venit in Scriptura, quam erat invasurus, & sacerrimam suam sedem in illa collocaturus, ut suprà probatum est.

XLVIII. Non melioris est commatis fabula de *Enocho & Elia*, qui è
Gen. 5. 24. Paradiso in orbem redituri sint sub finem mundi ex Gen. 5. 24. & Malach.
Malach. 4.5. 4. 5. & publicè se oppposituri Antichristo, & ab eo interficiendi, sed triduo pòst cunctis videntibus resurrecturi, & in cœlum assumendi Apoc.
Apoc. 11.3. 11. 3. meram enim fabulam esse, vel ex eo constat, quòd altum de eo sit in Scriptura silentium, quæ de eorum translatione in Paradisum planè tacet. De Enocho quidem dicit, quòd postquam ambulavit cum Deo, id est, piè & sanctè in mundo vixit, non visus sit ampliùs, quia Deus eum ad se recepit, nimi. in cœlum, ne videret mortem. Nec
Eccl. 44.26. locus Ecclesiastici 44. 26. aliud docet, Vulgata quidem Versio habet,

quòd

quòd *translatus sit in paradisum, ut det Gentibus pœnitentiam*; sed Græca aliter sonant, dicitur tantùm quòd μετετέθη ὑπόδειγμα μετανοίας ταῖς γενεαῖς, ut esset *exemplum pœnitentiæ generationibus posteris*, ut hoc exemplo sapere discerent, & pari gloriâ fruerentur. Elias verò expressè dicitur in *Cœlum translatus* 2. Reg 11. 11. ubi mortalitate exutâ, immortalitatem induit, nec ulteriùs morti obnoxius esse potuit, ut vel neci possit tradi ab Antichristo, vel resurrectione opus habeat. Nec hoc commentum potest ex Apoc. 11. 3. elici, ubi mentio fit *duorum Testium* occisorum, & postea vivificatorum: Quia Testes isti non alii sunt, quàm pauci illi pii Euangelicæ veritatis assertores, ante tempora Reformationis divinitus excitati ad resistendum Antichristo, qui in primis Reformatoribus reviviscere visi sunt. Nec *Elias* personalis, sed *mysticus*, apud Malachiam intelligitur, qui jamdudum venit in persona Joannis Baptistæ ex Christi declaratione Matt. 11.

DISPUT. VII.

Apoc. 11. 3.

Matt. 11.

XLIX. Ad quartum ℞. *Abnegationem* Christi & ejus oppugnationem esse vel *apertam & explicitam*, quoad externam professionem, vel *implicitam & occultam*, quoad rei veritatem. Antichristus debuit abnegare Christum non primo, sed secundo modo, dissimulatus Christi hostis esse debuit, qui prætenso Christi nomine, dominaretur in Ecclesiam ipsius, & Christi Personam, Officia, & Beneficia reipsa oppugnaret. Non ergo hìc expectandum, ut Antichristus se Christi hostem profiteatur, sed ut talem se reipsa exhibeat, nec ut se Christum jactet, quod faciebant Pseudochristi, sed ut revera quæ Christi sunt sibi vindicet, quod Papam facere suprà probatum est. Quod Augustinus in hunc locum bene observat, *Non attendamus ad lingnam, sed ad facta.* Item *magis mendax est Antichristus, qui ore profitetur Jesum Christum, & factis negat.* Cùm ergo Papa triplex Officium Christi ad se rapiat, ejus Euangelium suis Traditionibus, & ejus Redemptionem suis Indulgentiis, Purgatorio, Missis, Meritis pessundet, etsi ore profiteatur adhuc Jesum esse Christum, tamen illum unà cum Patre factis & operibus negâsse censendus est. Porrò quod addunt Pontificii *Antichristum aboliturum Sacrificium Missaticum*, & *baptismi abnegationem* introducturum, nusquam dicitur. De Antiocho quidem prædicitur apud Danielem c. 11. 31. quòd *sacrificium juge*, quod sub Lege quotidie offerebatur, esset aboliturus, quod re ipsa etiam præstitit. Cui hac in parte optimè respondet Antichristus, non quidem Sacrificium Missaticum abolendo, sed per ejus institutionem & observationem idololatricam, tollendo juge sacrificium Ecclesiæ, infringendo scil. vim & efficaciam sacrificii à Christo pro nobis semel oblati, & spiritualem & rationalem Novi Testamenti cultum à Deo institutum evertendo, ad introducendum cultum idololatri-

Dan. 11. 31.

cum

Disput. VII. cum *Dei Maozim*, de quo Angelus loquitur apud Danielem c. 11. 38. quod ut à plerisque intelligitur respectu *Antiochi* de *Jove Olympio*, qui Deorum princeps & potentissimus habebatur, quem in Templo Jerosolymitano posuit, ut populum ad illius cultum cogeret 2. Macab. 6. 2. Ita respectu *Antichristi* non incommodè refertur ad Idololatriam Romæ, tum erga Deum Missaticum, qui revera ignotus erat Patribus, tum erga Angelos & Sanctos, quos tanquam Protectores & Auxiliatores, ac ὑπερασπιστὰς colunt, & honorant, auro, argento, & rebus pretiosis, id est, magnificè & cum externa pompa ac donariis amplissimis, ut solenne est apud Pontificios, quomodo vox מעוז quæ hîc occurrit vertitur à 70. per ὑπερασπιστὴν, & à Vulgato per *protectorem*, Psalm. 27. 1. & 28. 8. & 31. 3.

Dan. 11. 38.

L. Ad quintum de *Patribus* ℞. non fuisse Prophetas, sed Interpretes, proposuisse tantùm quid suspicabantur, non quid certò esset statuendum, ut Aug. lib. 20. de Civitate Dei cap. 19. observat: Nec mirum, si rerum eventu facem vaticiniis nondum præferente sæpe fluctuârint, & multa hîc à veritate aliena conjectârint; cùm constet omnibus, longè facilius esse impleta observare, quàm implenda prædicere, quia hoc est revelationis divinæ, quæ paucis competit, illud verò experientiæ in medio positæ. Unde si nuspiam Patres in controversiis debent sedere Judices, multò minùs in hac, quàm in aliis quibusvis, quæ non illorum, sed nostrorum fuit temporum. Quòd si qui sint inter Doctos, qui loca Pauli & Joannis alio detorquere conati sint in gratiam Pontificis, quod præ cæteris *Hugo Grotius*, vir eruditione conspicuus, sed dubiæ semper in Religione fidei, novo & hactenus inaudito commento tentavit; Præterquàm quòd ab ipsis Pontificiis non recipitur, qui loca nobiscum de Antichristo intelligunt: Talis figmenti vanitas abundè à Nostris demonstrata est, & præ cæteris solidissimè à Celeb. *Maresio*, ut non opus sit in eo refellendo nunc immorari. Cùm verò ex dictis liqueat, Nobisque sit persuasum, Papam esse Antichristum, summè necessariam fuisse nostram ab ejus communione *Secessionem*, & impossibilem planè, rebus sic stantibus, nostrum cum ea *Syncretismum* esse meritò concludimus.

F I N I S.

DISPU-

DISPUTATIO OCTAVA ET ULTIMA,

In qua Objectiones ſolvuntur.

Reſpondente EMANUELE WURSTEMBERGERO *Bernenſi.*

I. VERSATI fuimus hactenus in Examine præcipuorum Argumentorum, quibus noſtræ ab Eccleſiâ Romanâ Seceſſionis Neceſſitas, & Syncretiſmi cum ea ἀδυναμία adſtruitur, & juſtiſſimas ac graviſſimas cauſas Majores noſtros habuiſſe ab illla exeundi; Nos verò nullas ad eam redeundi habere poſſe probatum dedimus. Ordo jam poſtulat, ut ἀνασκευὴν etiam inſtituamus Rationum præcipuarum, quibus οἱ ἐξ ἐναντίας contra Seceſſionem & pro Syncretiſmo pugnant. Nec enim defuerunt ſuperiori ſeculo, vel deſunt hoc noſtro tam Theologi quàm Politici, qui Seceſſioni noſtræ temeritatis & injuſtitiæ crimen impingunt, quique ſub ſpecioſo pacis prætextu, ſed revera ut rebus ſuis & commodis conſulant, noſtrum ad Romam reditum urgere non deſinunt, & honeſtum in ſpeciem, ſed reipſa turpiſſimum & exitiale Syncretiſmi conſilium ſuadere conantur.

II. Quia verò multiplici Argumentorum genere utuntur, Ea in duos ordines diſpeſcemus. Primò expendemus illa, quibus Seceſſionem noſtram injuſtam, & temerariam, atque adeò verè Schiſmaticam fuiſſe probare contendunt. Secundò excutiemus alia, quæ Syncretiſmum, ut juſtum & poſſibilem commendant. Et ut de prioribus dicamus primùm; Ex eo potiſſimùm Schiſmaticam eſſe Seceſſionem noſtram evincere ſatagunt. Primò, Quòd ab Eccleſiâ verâ defecerimus. Si à verâ Eccleſiâ, inquiunt, nemo poteſt ſecedere ſine Schiſmatis nota, non potuimus ab Eccleſia Romana ſecedere, quin in Schiſmatis crimen incideremus, quia vera fuit Chriſti Eccleſia: Veram autem fuiſſe probant 1. Quia retinet præcipua veræ Religionis fundamenta, quibus fides noſtra ſuperſtruitur, & ſalus conſtat, putà Verbum Dei & publicam ejus prædicationem, Symbolum Apoſtolicum, Decalogum, Orationem Dominicam, quibus continetur ſumma credendorum & faciendorum. 2. Retinet Sacramentorum, & Baptiſmi imprimis uſum,

Disput. VIII. qui quoad ſubſtantiam ſaltèm integer ſervatur, ex noſtra etiam hypotheſi. 3. Quia fuit olim vera Eccleſia, Ergo & nunc eſſe debet, aliàs evanuiſſet promiſſio Chriſti, firmitatem Eccleſiæ adversùs Inferorum portas ſpondentis. 4. Si Eccleſia Romana defeciſſet à priſtina Majorum fide, oſtendi poſſent Authores, & tempora ac momenta, quibus introductæ ſunt tales corruptelæ & factæ mutationes, quod cùm fieri nequeat, non poſſe dici ullam talem factam eſſe mutationem.

1. Objectio de Schiſmate. III. Sed non difficile eſt nodos iſtos ſolvere. Primò damus libenter Adverſariis, ab Eccleſia vera nunquam eſſe ſecedendum, & meritò in Schiſmatis crimen incurrere, qui veram Eccleſiam quocunque demum prætextu deſerunt. Cùm enim unica ſit Eccleſia, extra quam nulla eſt ſalus, ut nulla fuit extra Arcam, quæ illius fuit ſymbolum; Nec poſſit Deum habere Patrem in Cœlis, qui Matrem Eccleſiam in terris non habeat; Nemo poteſt ab ejus communione recedere, quin eo ipſo à Communione Dei & Chriſti ſeſe ſeparet, atque adeò ab omni ſalutis participatione excluſus maneat. Sed negamus propterea ab Eccleſia Romana non fuiſſe ſecedendum, quia ſupponitur πρῶτον hoc ψεῦδος, quod in tota hac Diſputatione ſubinde recurrit, Eccleſiam Romanam unam, eſſe veram illam Eccleſiam, quæ nunquam debet deſeri. Cùm verò hoc falſiſſimum eſſe in præcedentibus variis rationibus ſit demonſtratum; Ex eo etiam liquet nec injuſtam, nec temerariam fuiſſe aut ſchiſmaticam noſtram ab ea ſeparationem; *Schiſma* enim *non facit ſeparatio*, *ſed cauſa*, ut bene monet *Caſſander* l. de *offi. viri pii*, Et ut vera Eccleſia deſeri non poteſt ſine ſchiſmate; Ita in falſa & apoſtatica nemo poteſt manere ſine crimine: Ut non quævis Seceſſio in Religionis negotio eſt vitioſa & culpanda, & quædam non modò licita eſt, ſed & neceſſaria & indiſpenſabilis. Ita non quævis communio Eccleſiæ eſt probanda, ſed ea demum, quæ poteſt conſiſtere cum communione Chriſti & fundamento ſalutis. Si ergo nobis ſit perſuaſum, ut eſt perſuaſiſſimum, talem eſſe communionem Eccleſiæ Romanæ hodiernæ; Nemo non videt, neceſſariò nobis ab ea ſecedendum fuiſſe, ut ſaluti noſtræ iremus proſpectum.

IV. Verùm ut faciliùs cavillationes Adverſariorum, quas hoc in negotio nectere ſolent, diſcutiamus; Obſervandum *Eccleſiam* poſſe ſpectari, Vel reſpectu *fidei*, & quoad *ſtatum internum* & inviſibilem, quatenus eſt Corpus Chriſti myſticum, & Cœtus verorum Fidelium & Electorum, ſine ulla hypocritarum & profanorum mixtura. Vel quoad *ſtatum externum & viſibilem* & reſpectu *profeſſionis*, quatenus eſt Cœtus vocatorum, qui eandem Fidem & Religionem profitentur. Priori reſpectu certum eſt, Seceſſionem omnem ab Eccleſia illa, quæ eſt Corpus myſticum Chriſti, eſſe injuſtam & illicitam, quia neceſſariò poſt ſe traheret Seceſſionem omnem

mnem à Christo, & salutis privationem. Sed posteriori damus non esse abrumpendum temerè vinculum Communionis externæ cum Cœtu aliquo visibili vocatorum, dum fundamentum salutis, sive quoad fidem, sive quoad cultum retinet. At si contingat, ut Cœtus ille quoad majorem sui partem, relictâ puriori fide, Errores capitales foveat, & Idololatriam in cultu præcipiat; Nec modò Monitores spernat, sed ferro & flammis eos persequatur, & ad eosdem errores profitendos & cultum Idololatricum præstandum per vim adigat: Separatio non modò licita est, sed justa, necessaria & indispensabilis, quia non possemus in communione talis Ecclesiæ Apostaticæ manere, nisi nuncium remittendo Christo, & ejus veritati, quo nullum gravius crimen dari potest. Hunc autem fuisse statum Ecclesiæ Romanæ, è qua Majores nostri exierunt, hactenus pluribus argumentis confirmavimus. Unde si ab ea facta fuit secessio, non tam fuit secessio ab Ecclesia, quàm Secessionis terminus, & ad veram Ecclesiam Christianam, imò antiquam illam Romanam, cujus fides toto orbe celebrabatur, à qua hodierna defecit, regressio.

DISPUT. VIII.

V. Nec huic verissimæ sententiæ intercedere possunt, quæ pro veritate Ecclesiæ Romanæ afferuntur rationes. Non prima, quòd *retineat veræ Religionis fundamenta.* Nam 1. Non statim qui retinent utcunque veræ Religionis fundamenta, vera sunt Ecclesia; Jeroboam non evertit omnia Religionis fundamenta, qui tamen Israëli Defectionis fuit Author. Pharisæi retinebant plurima Religionis fundamenta; nec tamen poterant dici vera Ecclesia. Pseudapostoli profitebantur se Christianos & se doctrinam Christi observare gloriabantur, qui dicuntur tamen non retinere caput Col. 2. 19. & excidisse à Christo Gal. 5. 3. Ita licèt Ecclesia Romana retineat varia Religionis fundamenta, non propterea veræ Ecclesiæ nomen potest sibi arrogare. Nec mirum, quia cornua Agni debuit retinere Antichristus, ut faciliùs simplicioribus imponeret. Nec Satan iniquitatis Mysterium concipere & edere potuisset, nisi mysterii pietatis fucô palliatum; Nec homo peccati se Apostatam & Filium Perditionis, ac verum Antichristum prodidisset, nisi in *Templo Dei*, Ecclesiâ scilicet Christianâ, quæ doctrinam Christi retinere se profitetur, sedem suam locâsset. Ideo *Ecclesia Romana* sub duplici σχέσει potest spectari, vel quà *Christiana*, vel quà *Papalis*, vel quà aliquid adhuc veri retinet ex parte Christi, vel quà recepit errores & corruptelas Antichristi. Secessio non facta est ab ea ut Christianâ, hactenus enim cum ipsa sentire & credere nos profitemur quod ex Verbo Dei retinet, sed quà Papali, quia nolumus admittere errores & idololatrias veræ doctrinæ superinductas.

Col. 2. 19.
Gal. 5. 3.

VI. 2. Aliud est fundamentum *retinere ore tenus & quoad professionem.*

Disput. VIII. *nem.* Aliud *corde* & quoad *veritatem*, Aliud retinere utcunque, Aliud purum & illibatum ſervare abſque ulla contrarii mixtura. Aliud retinere ex parte; Aliud integrum & ſolum, ſine ulla additione vel detractione. Damus Eccleſiam Romanam retinere fundamentum priori ſenſu, ſed negamus poſteriori. Quid verò juvat ſubſtantiam Religionis & fundamentum nomine tenus profiteri, ſi reipſa adulteres & corrumpas erroribus variis capitalibus? ut licèt aurum & argentum in improba & adulterina moneta remaneant; non minùs tamen illa rejicitur, quia cupro & ſtanno miſcentur. Quid juvat fundamentum habere, ſi illud vel alio fundamento ſubvertas, aut illi idolum imponas? *Veritas fundamenti* ex *unitate* ejus & *integritate* pendet, ubi unicum & totum non habetur, ibi omnino
1.Cor.1.13. non habetur. Ut Chriſtus non dividitur 1. Cor. 1. 13. Ita nec Euangelium ejus, *nullum aliud fundamentum poni poteſt præter poſitum, Chri-*
1.Cor.3.11. *ſtum Jeſum* 1. Cor. 3. 11. Unde evertitur non modò detractione & oppoſitione directâ, ſed & additione, maximè ſi additio illa ſit corruptiva fundamenti, tunc enim quod additur, & apponitur, opponitur, & quod videtur tantùm *præter*, eſt etiam *contra:* hinc Paulus vetat nos ſa-
1. Cor. 4. 6. pere παρ' ὃ γέγραπται, *præter id quod ſcriptum eſt*, 1. Cor. 4. 6. & anathemate percutit eum, qui voluerit *euangelizare* παρ' ὃ *præter id, quod*
Gal. 1. 8. *euangelizatum eſt* Gal. 1. 8. Hoc autem in Eccleſiâ Romanâ locum habere quis non videt? quæ hîc peccat non modò *detractione*, negatâ ſufficientiâ & integritate Scripturæ, inducto ſecundo Decalogi præcepto, ablato laïcis calice Euchariſtico &c. Sed etiam *additione*, Articulos fidei multiplicando pro lubitu, & ea dogmata proponendo, quæ cum articulis fundamentalibus planè ſunt ἀσύςατα. Sic fundamentum fidei eſt Scriptura Sacra: ſed quàm miſerè illam corrumpunt, ſenſum ejus pervertendo, Auctoritatem, Perfectionem, Perſpicuitatem, Integritatem &c. vellicando, & Traditiones ἀγράφους, quæ pari pietatis affectu ſint cum ea recipiendæ, addendo? Fundamentum eſt Chriſtus, Mediator noſter unicus apud Deum: Sed quomodo illum retinent, qui alios Mediatores cum ipſo nobis obtrudunt, aliud caput & fundamentum Eccleſiæ, alia merita, aliud ſacrificium propitiatorium, aliam interceſſionem, aliud purgatorium &c. Quid eſt evertere fundamentum, ſi hoc non eſt? Ita ſi de Cultu Dei agitur, licèt fateantur Pontificii Deum eſſe colendum, quia tamen huic fundamento multiplex imponunt idolum in variis objectis cultûs religioſi, quæ hic proponuntur, meritò cenſentur hac in parte etiam addendo illud evertere. Fruſtrà etiam dicitur apud ipſos remanere Symbolum Apoſtolicum, Oratio Dominica, & Decalogus, ſi verba profitendo genericè, genuinum ſenſum tamen & veritatem ſpecifice non retinent; quod facilè ex ſingularum partium inductione colligi poſſet, ſi id nunc ageremus.

VII.

VII. 3. Si nomen veræ Ecclesiæ non est denegandum illi Cœtui, qui retinet veræ Religionis fundamenta, non possunt negare Adversarii, Ecclesiam nostram veram esse, utpote quæ ex ipsorum etiam confessione talia fundamenta retinet. Nihil enim à nobis creditur quod ad articulos *affirmativos*, quod ab ipsis Pontificiis non recipiatur, licèt non assentiamur illis omnibus, quæ credenda nobis imponunt. Unde Controversiæ, quæ nobis cum illis de Religione intercedunt, non versantur circa ea quæ credimus, talia enim sunt, ut de illis omnes veri Christiani tum veteres tum recentiores consentiant, & quæ nobiscum unâ fide suscipiunt & confitentur, (quod satis demonstrat, ut hoc obiter dicam, quàm falsa sit & impudens eorum accusatio, qui Religionem nostram vel novam ac recentem, vel privatam ac singularem esse criminantur) sed tantùm circa alia doctrinæ capita, quæ illi statuunt, nobisque invitis credenda obtrudunt. Sic non quæritur inter nos, An Christus Jesus sit noster apud Deum Mediator, vel, An ejus mors sit sacrificium pro peccatis nostris, quæ nostra est fides: Sed, An præter Christnm dentur alii Mediatores, & præter sacrificium Crucis, detur aliud sacrificium propitiatorium incruentum, quod statuunt, Nos negamus. Non quæritur, An Deus sit adorandus, quod agnosco: Sed An adoranda sit hostia, quod nego. Non quæritur, An Christus sit Caput Ecclesiæ, quod utrinque est in confesso: Sed, An præter Caput istud primarium, Pontifex possit esse Caput secundarium, quod sanciunt Adversarii. Ita si cætera controversiæ Capita persequimur, facilè est demonstrare; Non agi de *articulis positivis* & *affirmativis*, quibus quid nos credamus definitum est & expositum. Sed de *articulis negativis* & *exclusivis*, quibus non quid credamus, sed quid non credamus explicatur, quodque ab Adversariis est additum. Cùm ergo tota lis nostra cum Pontificiis, non sit de ullis fidei nostræ Capitibus, quæ nobiscum omnia confitentur, sed de ipsorum tantùm placitis, quæ Nos non possumus admittere, quia cùm Verbo Dei pugnare censemus: Ex eo colligitur clarissimè, Argumentum quô utuntur, ad veritatem Ecclesiæ suæ demonstrandam, non minori, sed potiori jure Nostræ veritatem suadere, atque adeò Adversarios hac in parte non posse juvare.

VIII. Quod verò de fundamentis Religionis dictum est, Idem etiam applicandum est *Sacramentorum administrationi*, quæ secunda est Adversariorum ratio. Fateor veram Ecclesiam eam esse, quæ cum purâ Verbi Dei prædicatione habet conjunctam legitimam & incorruptam Sacramentorum administrationem; Et si hoc apud Romanos obtineret, nemo negare posset ipsis veræ Ecclesiæ nomen. Sed quia Sacramenta ista miserè corrumpunt, non modò quinque spuria addendo, sed ea quæ à Christo sunt instituta,

DISPUT. VIII. Baptiſmum, & S. Cœnam variis modis vel ſubſtantialiter vel accidentaliter adulterando: Ideo ex hoc etiam crimine defectionem eorum colligimus. Ad *Baptiſmum* verò quod attinet, licèt plures corruptelæ in eum introductæ ſint, quia tamen ejus ſubſtantia illæſa manſit in Papatu per Dei gratiam, non rebaptizamus quotquot ad nos à Pontificiis accedunt. Sed verus Baptiſmus non ſtatim facit veram & puram Eccleſiam. Vera Circumciſio & ſacrificia Uni Deo conſecrata erant in Eccleſia decem Tribuum, non ideo erat vera. Eccleſia hæretica verum poteſt habere Baptiſmum, ut agnoſcunt Patres, nec tamen minùs propterea falſa eſt Eccleſia. Nec hoc poſſunt diffiteri Pontificii, etiam ex ſua hypotheſi, dum Baptiſmum noſtrum agnoſcunt eſſe verum, ſemel adminiſtratum non iterando, qui tamen Eccleſiæ veræ nomen nobis tribuendum eſſe acriter negant.

IX. Ad Tertium R. licèt Eccleſia Romana fuerit olim vera Eccleſia, quum ad eam ſcripſit Apoſtolus, & fides ejus toto celebrabatur orbe; Non ſequitur eam veram eſſe etiamnum hodie; Quaſi privilegium infallibilitatis illi competat, ut nec erraverit unquam, nec errare potuerit, quod falſiſſimè hîc ſemper ſupponunt. Neque hîc reponendum, ſic inanes fore promiſſiones Eccleſiæ factas, Quòd ſupra petram ſit ædificata, quodque portæ Inferorum adversùs ipſam non ſint prævalituræ. Hæc enim & ſimilia elogia Eccleſiæ Catholicæ & inviſibili Electorum competunt, quæ nec deficit unquam, nec deficere poteſt totaliter. Sed malè ad Cœtum aliquem viſibilem particularem applicantur, cùm nullus talis detur, qui deficere non poſſit, & non paucos defeciſſe exemplis variis probari poſſit, & in Veteri & in Novo Teſtamento. Non quòd veri fideles & electi unquam poſſint deficere vel totaliter vel finaliter: Sed quia Cœtus viſibiles, in quibus degunt electi, poſſunt corrumpi eatenus, ut nec pura ampliùs obtineat Verbi prædicatio, nec legitima retineatur Sacramentorum adminiſtratio. Aliàs ſi ratio allata valeret, ſequeretur, neque Eccleſiam Iſraëliticam potuiſſe unquam deficere, & fieri meretricem, quia fuerat antea vera Eccleſia; & Eccleſias Aſiaticas, quæ olim fuerunt veræ Eccleſiæ Chriſti, eſſe etiamnum hodie tales, quod nemo non videt eſſe abſurdiſſimum.

X. Verùm dices, Si aliqua hîc mutatio contigit, debent ergo deſignari Auctores, per quos, & temporum momenta, quibus facta eſt. Sed nulla eſt ratio quæ nos eò adigat; Quaſi in infelici ſeculi hujus conditione, in quo quotidie omnia in pejus ruere videmus, ac retro ſublapſa referri, variæ non occurrant ſubinde mutationes, quarum neque tempus, neque locus, neque primi Auctores accuratè obſervari poſſunt? Quis enim ignorat Satanæ hunc eſſe aſtum, ut non interdiu ſed noctu dormientibus hominibus & non

non advertentibus Zizania sua serat? Quis nescit hanc esse Novatorum artem, ut faciliùs venenum suum & errores insinuent, ut non apertè & palàm, sed clàm & subdolè agant? ut difficile sit, ne dicam impossibile, prima momenta notare, quibus Corruptio aliqua cœpit, licèt tam sit aperta ut negari nequeat. Verùm quid opus Auctores, vel tempora indicare, modò de rei veritate constet? An ut probem te peste correptum esse, vel aliquo alio morbo, necesse est ut doceam, quo momento exitialis illa lues cœperit grassari? nonne sufficit ut ostendam indubitatis argumentis, te gravi hoc & lethali morbo laborare? & nonne ludibrium deberet, qui de principio morbi potiùs cogitaret, quàm de remedio salutari, quod adhiberi debet ad ejus curationem? An ut demonstrem te senem esse, opus est ut doceam, quo momento cœperint primæ apparere rugæ in facie, aut vires tuæ inclinari & temperamentum corrumpi? Nonne hîc satis est, ut conferam corpusculum tuum jam exangue & humicernuum cum corpore tuo olim vegeto & florenti, ut evincam magnam in te factam fuisse mutationem? Licèt ergo talium corruptelarum originis momentum indicari præcisè non posset, non propterea sequeretur eas nullas esse, vel falsò à nobis Ecclesiæ Romanæ tribui; quia non quæritur hîc, quando talis facta fuerit corruptio: Sed an revera talis deprehendatur, quod non ex historiæ veteris monumentis, sed ex statûs præsentis consideratione colligi potest. Nec alia fuit Christi Domini nostri in redarguendis erroribus Scribarum & Pharisæorum agendi ratio. An ille vel Auctores, vel locos, vel tempora, quibus tales errores invecti erant in Ecclesiam, recenset, quo tamen nemo meliùs hoc præstare potuit, qui omnia mutationum momenta noverat accuratissimè? Nihil minus, imò solâ Scripturâ contentus ad primum principium provocat, *Ab initio non fuit sic*, Matt. 19. 8. vel *erratis nescientes Scripturas* Matt. 22. 29. Cur ergo ad scrupulosam istam temporis & cæterarum circumstantiarum notationem, quæ nihil ad rem faciunt adstringeremur, sufficit nobis ut ostendamus doctrinam Apostolorum à doctrina, quæ nunc obtinet in Papatu δὶς διὰ πασῶν dissidere, & statum hodiernæ Ecclesiæ Romanæ multùm differre ab antiqua, atque adeò ab initio non fuisse sic.

DISPUT. VIII.

Matt. 13.

Matt. 19. 8.

Matt. 22. 29

XI. Regeres fortè, facilem esse istam Temporis & Auctorum mutationum designationem, quia ejusmodi mutationes in re tanti momenti fieri nequeunt sine magnis motibus; Quando agitur de mutanda veteri fide, pro qua ut aris & focis disceptatur, & de nova & contraria introducenda. Sed neque hoc majoris est ponderis. Quis nescit mutationes istiusmodi non semper magno cum apparatu & γυμνῇ τῇ κεφαλῇ, sed sæpius & ordinariè paulatim & sensim fieri, ita ut vix ac ne vix quidem præcisè singuli earum gradus distinctè observari queant, maximè quum tales muta-

DISPUT. VIII. mutationes non fiunt statim per veteris Doctrinæ abrogationem, quod posset hominum animos commovere; Sed per novæ nondum creditæ introductionem. Non per Errorum crassiorum, qui in sensus facilè possunt incurrere, propositionem; sed per occulti & à sensibus remoti dogmatis alicujus insinuationem. Non per publicam professionem inter omnes; sed per clancularium & privatam intra paucos disseminationem. Non per cognitionem claram & distinctam; sed per cognitionem obscuram & confusam, quod hîc contigisse constat: Tunc enim facilè imponitur hominibus, & insensibilis potest fieri mutatio. Hìc itaque distinguenda sunt *Errorum initia* & *primi gradus* ab eorum *incrementis* & *ἀκμῇ*, tacita eorum & subdola inter paucos communicatio, & publica ac aperta eorum professio. Fateor posteriori sensu posse varios animorum motus excitare in Ecclesia, & dissidia ac contentiones parere; quod nimis contigisse omnium seculorum experientia testatur. Sed non par est ratio initii & primorum graduum eorum; Ita enim sensim ac sine sensu fieri solent, ut non possint facilè observari; Satanâ hac arte subdolè utendo, ut incautos decipiat, & feliciùs ac commodiùs venenum suum exitiale instillet, & infelix lolium serat, dum homines citiùs immedicabile vulnus sentiunt, quàm ut sciant se accepisse.

II. Objectio petita à defectu Successionis & Vocationis.

XII. II. Contra Secessionem nostram sic pugnant. Ab ea Ecclesia sine crimine non possumus secedere, quæ perpetuam & non interruptam habet successionem, ut ad eam nos recipiamus, quæ omni destituitur Vocatione legitima: Nam si aliquam habuissent primi nostri Reformatores, vel fuisset *Ordinaria* vel *Extraordinaria*; Ordinariam non fuisse res ipsa clamat, quia nullum adhuc Ministerium inter nos erectum erat; Nec extraordinariam, quia miraculis debuissent eam confirmare, quod non fecerunt tamen; Cùm E. nullam missionem habuerint, nullam etiam Ecclesiæ reformandæ authoritatem habuisse; atque adeò nullas Vocationis suæ notas dare posse, quod tenentur tamen ut audiantur; veram enim eam Ecclesiam esse non posse, quæ falsam missionem habet.

Successio personalis vel localis non est necessaria, sed tantùm doctrinalis.

Ut responsio clariùs pateat, quia duplex difficultas hìc attingitur, prima de *perpetua Successione*, altera de *Reformatorum nostrorum Vocatione*, quas ad ravim usque solent nobis objicere, paulò distinctiùs de utraque nobis est agendum. Et ut de *Successione* perpetua dicamus primò. Cùm multiplex possit esse *Successio*, Vel *Personarum* & *locorum*, Vel *Doctrinæ* & *Rerum*, Vel *naturalis* ratione carnis, Vel *politica* ratione munerum, Vel *spiritualis* ratione fidei; Videndum quænam hìc Successio debeat obtinere. Et naturalem quidem ac politicam nemo dixerit locum hìc habere debere, ut nec personalem & localem. Nam ita Judæi increduli & profani succedebant piis Patribus, dum ab ipsis oriundi erant. Scribæ & Pharisæi succedebant veris Doctoribus, qui tamen seductores erant

erant & veritatis hostes acerrimi. Sic Arriani succedebant Orthodoxis; sic tenebræ luci, morbus sanitati, Tyrannus pio Principi succedit. Sola ergo hîc *Successio fidei & doctrinæ* attendenda est, absque qua cæteræ omnes successiones vanæ sunt & exitiales. *Cathedræ successio nihil successionis præter nomen habet, sed idem sentiendi successio veritatem*, inquit Gregor. Nazianz. in Matt. 23. Illi demum in Cathedra Mosis sedent, qui doctrinam Mosis docent; Nec habent hæreditatem Petri, qui fidem ejus non tenent. Quamvis ergo Ecclesia Romana successionem vel personalem, vel localem haberet, frustrà esset, nisi successionem doctrinæ & veritatis, quâ ipsam destitui pertendimus, haberet. Ne jam dicamus Successionem etiam personalem sæpissimè in Papatu interruptam esse per schismata & dissidia horrenda, quibus laboravit, & per simoniacam variorum Pontificum in Sedem illam pestilentiæ intrusionem, quæ inanem esse ipsorum de Successione non interrupta gloriationem evincunt. Sed si apud nos Apostolica doctrina retinetur illibata; cur Successionis præjudicio gravare nos volunt, cùm penès nos vera & legitima, non penès ipsos sit Successio. Quod si negare velint Adversarii, ad examen Doctrinæ veniendum erit, quod tanto molimine refugiunt. DISPUT. VIII.

XIII. Ad *Vocationem* verò *nostram* quod attinet, varia sunt, quæ hîc reponi debent. Primò perperam & sine ratione notæ Vocationis nostræ petuntur: Nec enim multùm refert, ut populus de ea inquirat, modò illi constet de veritate Doctrinæ, quam proponimus. Sanè si fidem nostram vellemus pendere à vocatione Pastorum, necesse esset de illius veritate persuaderi; sed alia longè est mens nostra. Nec enim sic procedimus, Vocatio nostra est legitima, ergo Doctrina nostra vera est; & audiendi sumus. Sed contrà, Doctrina nostra vera est; ergo audiendi sunt, qui eam docent, ut veritas Missionis & Ecclesiæ pendeat à veritate Doctrinæ, non contrà. Nec enim falsa potest esse Ecclesia, quæ veram & salutarem Christi doctrinam retinet, licèt de cætero vocatio Pastorum aliquid minùs ordinati haberet. Et ut Ministerium est propter doctrinam, non doctrina propter ministerium; Ita inquisitionem Ministerii præcedere debet inquisitio doctrinæ. Quod non ideo à nobis dicitur, quasi quæstionem hanc planè fidelibus inutilem & non necessariam censeamus. Fatemur enim hoc non parum conducere ad boni ordinis conservationem, & legitimorum Pastorum à falsis & adulterinis discretionem. Sed tantùm ut ostendamus, primariam aut præcipuam esse non debere, quæ nos sollicitos habeat; sed secundariam tantùm & minùs principalem, quæ supponat semper veræ doctrinæ inquisitionem; Illa enim est tantùm *Necessitas ordinis*, sine quo salus potest obtineri; sed ista est *Necessitas medii*, sine quo non pervenimus ad *Quanta sit necessitas quæstionis de Vocatione Pastorum.*

 salutem,

Disput. VIII.

salutem. Secundò meritò suspecta nobis esse debet hæc agendi ratio, cùm auctores habeat Pharisæos, qui ita cum Christo agere solebant, ut in ejus Vocationem non semel inquirerent. *Quâ auctoritate*, inquiunt, Matt. 21. 33. *facis ista, & quis tibi dedit istam auctoritatem?* Tertiò Pontificios minimè omnium decebat hanc Quæstionem nobis movere, quam longè potiori jure in ipsos possumus retorquere; ostendant enim & ipsi vicissim Vocationis suæ veritatem, quâ auctoritate Pontifices, Cardinales, Sacerdotes *&c.* talia munera usurpârint & exerceant, quorum nulla institutio, nullum exemplum in Scriptura potest deprehendi?

Matt. 21. 33.

Reformatores nostros non caruisse Vocatione, probatur.

XIV. Sed ut pressiùs Quæstionem propositam attingamus, quatenus primos nostros Reformatores spectat; Dicimus quartò distinguendos esse Eos, qui publico in Ecclesia Romana Ministerio fungebantur, ab aliis qui merè privati fuerunt. Et ad illos quidem quod attinet, ut quamplurimi fuerunt, qui ad hoc opus se accinxerunt Archiepiscopi, Episcopi, & Presbyteri, in Anglia, Germania, Gallia, Helvetia, & alibi, non potest de eorum Vocatione dubitari, quando ipsam ab Ecclesia Romana habuerant; Aliàs fateri cogentur, vel suam Vocationem nullam esse & falsam; Vel si vera est, Nostros, qui eâ instructi opus Reformationis sunt aggressi, non sine vocatione hoc fecisse. Neque hîc reponendum 1. Si veram vocationem habuerunt, eo ipso veram fuisse Ecclesiam, quæ illis eam contulit, nec enim falsam Ecclesiam posse dare veram vocationem. Nam si Baptismus verus potest esse in Ecclesia falsa & hæretica, ut suprà visum, quidni etiam Vocatio? Nam ubi est baptismus verus, ibi debet esse legitima administrandi potestas, ubi est illa potestas, ibi est etiam vera vocatio. Nemo sigilla tractare potest, nisi sigillorum Custos. Nemo Custos, nisi vocatus; Ita nemo Sacramenta, quæ sigilla sunt fœderis, potest administrare, nisi cui tabulæ fœderis sunt commissæ. Nec semper verum, Vocationem veram, supponere Ecclesiam veram. Certum quidem est, ubi nulla est vocatio, ibi nullam esse veram Ecclesiam; Sed non continuò sequitur, ibi esse veram Ecclesiam, ubi est aliqua vocatio. Nam Ecclesia Judaïca tempore Regum Idololatrarum, non erat vera Ecclesia, sed non destituebatur tamen vocatione ordinariâ. Ecclesia Arriana & Nestoriana non erat vera Ecclesia, & vocationem tamen veram habuit; Novatianis & Catharis conversis idem servabatur locus, in quo fuerant antequam ad Orthodoxos accederent. Unde Canon sextus Ecclesiæ Africanæ sancit, τοὺς κλερικοὺς τῶν Δονατιστῶν ἐν τῷ κλήρῳ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ἀναδέχεσθαι ἢ ἐν ταῖς ἰδίαις τιμαῖς μένειν, Ut *recipiantur Clerici Donatistæ in Clero Ecclesiæ Catholicæ, aut maneant in propriis dignitatibus.* Quod fusè persequitur *Hieronymus* in Dialogo adversùs Luciferianos. Missio ergo inter eos

esse

esse potest, qui tamen vera Ecclesia non sunt, sed Ecclesiæ aliquid retinent, vel Ecclesiæ serviunt; per quos ut doctrinæ pars, ita etiam vocationis nonnihil ad eam doctrinam prædicandam derivatur. Missio non oritur ab Ecclesia ut fonte & principio, sed à Deo per homines etiam malos; Ut diplomata Regia per eum etiam feruntur, qui nihil regium in se habet. Sic ab Ecclesiæ Rom. auctoritate non pendet vocatio, etsi per manus Ecclesiæ Romanæ transmissa; Nec Ecclesiæ, sed Christo, quod in vocatione superérat boni, acceptum ferri debuit, ut aqua per canalem delata, non à tubulo, sed à fonte est derivanda. DISPUT. VIII.

XV. 2. Dices, Nostros quidem Vocationem habuisse ab Ecclesia Romana, sed omni illo jure excidisse, quia ab Ecclesiæ Romanæ doctrinâ, ad cujus defensionem vocati erant, defecerunt. Sed tantùm abest, ut illos excidisse vocationis suæ jure dici debeat; ut contrà certum sit, eos vocationem suam ad proprium & legitimum suum finem retulisse, & sic ritè officio suo defunctos fuisse. Nimirum hîc distinguendus est accuratè *finis primarius Dei & Christi vocantis*, & *finis secundarius* hominum, quorum ministeriô Deus usus est ad vocationem illam conferendam. Fateor non fuisse finem & intentionem eorum, qui ipsos ordinaverant, ut doctrinæ receptæ se opponerent, sed potiùs ut eam docerent & defenderent, sed respexerunt illi, quod facere omnino tenebantur, ad finem primarium Dei vocantis, Christi institutionem, & muneris sui primævam obligationem & naturam; nimirum ut Euangelium purum prædicarent, & doctrinam à Christo & Apostolis traditam illibatam retinerent & populo traderent. Nec aliter sese gerere potuerunt, nisi hominibus potiùs quàm Deo obedire vellent, & juramentum, quô se Deo vocanti obstrinxerant ad propugnandam & prædicandam veritatem, violarent & rescinderent, ut fidem datam hominibus de propagando mendacio servarent, quod impium est vel cogitare. Si ergo à fine ordinantium aliquo modo deflexerunt, non fuit Vocationis abusus & corruptio; sed potiùs correctio. Et si aliter fecissent, in Deum, in proximum, in populi Christiani salutem, atque adeò in se ipsos, officiumque suum graviter peccâssent. Nec culpandi veniunt, sed laudandi, qui resectis sordibus & corruptelis ab hominibus additis, retinent bonum quod à Christo est institutum, & ad legitimum ordinem omnia revocant.

XVI. Quò verò res clarior evadat, *Vocatio* iterum est distinguenda, Alia quæ *suâ institutione falsa est*, ut Vocatio Judæorum, Mahumedanorum, & aliorum infidelium, quæ directè tendit ad propagationem Idololatriæ & Impietatis. Alia, quæ institutione suâ quidem sancta est & legitima, sed quæ *abusu hominum corrupta* degeneravit, qualis est Vocatio Pontificiorum. Illa penitus exscindenda est & abjicienda, quia nihil

 boni

DISPUT. VIII. boni in ea deprehenditur. Sed ista corrigenda & reformanda juxta intentionem primarii Auctoris, ut sublatis corruptelis sola Christi institutio & usus maneat. Quod dum facere conati sunt Nostri, non repugnâsse Vocationi, sed illi potiùs respondisse censendi sunt: Ita enim ad hoc tenebantur, ut nisi præstitissent, perjurii crimine adversùs Deum sese obstrinxissent. Fateor quidem Vocationem istiusmodi, quæcunque tandem sit, etiam corruptissimam, si ad Dei Verbum docendum tendat, inutilem esse ad conciliandam Errori auctoritatem, vel homini in errore manenti gratiam, vel Ecclesiæ per illam prædicationem salutem; Adstringit tamen Vocatum, ut munus suum religiosè & sanctè obeat, & licèt passim omnes aliò munus illud convertant; ille tamen si conscientiam suam audit, tenetur ad veritatem indagandam, agnitam amplectendam, pestem arcendam, & salutem gregis procurandam. Quia ipsa Ecclesiæ prima intentio & scopus hoc postulat, hoc ipsa rerum necessitas exigit; hoc Deus ipse, cui magis obediendum quàm hominibus, præcipit; hoc Vocationis ratio petit. Nam si omnes & singuli Christiani, quà tales, oblatâ occasione, urgente necessitatis casu, Verbum Dei fratribus annunciare tenentur; multò magis, qui ad id hominum consensu vocati sunt. Nec hujus agendi modi exempla varia desunt, sive in Repub. sive in Ecclesia, sive in familia. Si quis Tyranni auctoritate in Senatum cooptatur, eo procul dubio fine ut tyrannidem magis magisque confirmet & illi inserviat, Et pœnitentiâ postea ducitur; Nonne agnitum Tyrannum ex ratione muneris tenebitur deserere, imò etiam persequi? In Ecclesiâ Israëlitica Sacerdotes Levitici, qui ad idola deflexerant, non opus habebant novâ vocatione, ut ad reformationem Ecclesiæ sese accingerent, sed legitimo tantùm vocationis exercitio: Ita si qui inter Arrianos, Nestorianos, & Donatistas, Episcopi fuerant, poterant legitimè, imò tenebantur ex vi muneris errorem abjicere & veritatem profiteri. Si servi cum fure, vel Oeconomi cum Adversario colludunt ad Dominum prædandum; nonne licebit ipsis suum errorem castigare, & ad meliorem frugem redire, ut Domino suo fideliter inserviant? Sic neque censendi sunt vocatione sua excidisse, vel nova opus habere vocatione, qui ad sacrum munus vocati erant, ut mendacio obniterentur & profiterentur veritatem. Regeres, Sed obstrinxerunt se Romano Pontifici, cui fidem datam frangunt. ℞. Obstrinxerunt se Pontifici, fateor, sed priùs Deo, & propter Deum illi: Ita si fidem datam Pontifici deprehendunt ἀσύστατον esse cum fide Deo data, illam abrumpere debent, ut istam inviolatam servent. Ita Centuriones in castris fidem Regi & Duci pollicentur, sed primò Regi, dein Duci propter Regem; si verò agnoscant Ducem proditionis reum esse,

& res novas moliri contra Regem, eodem illo, etsi implicito juramento Ducem non tantùm deserere, sed & oppugnare tenentur. In malè promissis rescindenda fides; Quæ impia sunt, nec promitti debuêre, nec, si promissa sunt, sine impietatis crimine præstari queunt. DISPUT. VIII.

XVII. Non potest etiam eorum Vocationem irritam reddere, Vel quòd *Excommunicati fuerint*: Nam Excommunicatio injusta ut brutum fulmen, non eos feriit, nec suum illis potuit auferre Ministerium: Non magis quàm Apostolis nocuit excommunicatio Synedrii Judaïci, & Athanasio aliisque Orthodoxis excommunicatio Arrianorum, quod Canones ipsi Pontificii sanciunt. Caus. 24. Can. Ait *Cœlestinus*: Vel quòd *Episcopi non fuerint*, sed tantùm Presbyteri, qui nullum jus vocandi habuerint: Nam præterquàm quòd non defuerunt etiam Episcopi & Archiepiscopi varii, qui Reformationi manum admoverunt; Cùm nullum sit inter Episcopum & Presbyterum ex jure Divino discrimen; non major illi potest, quàm isti competere vocandi potestas. Vel denique quòd *reordinentur* jam, qui veniunt ex Papatu, quod non fieret, si legitima eorum agnosceretur Vocatio. Nam quod potuit sufficere in Ecclesia corrupta ad eam reformandam, non sufficit in Ecclesia restituta & reformata: Vocatio eorum vera fuit & legitima quoad *substantiam*, sed diversimodè inquînata quoad *modum*, Ita repurganda est à suis sordibus, & nitori suo restituenda, ut retinendo quod superest veri & boni à Christo instituti, respuatur quicquid falsum est & Antichristianum.

XVIII. Ex quibus colligitur Reformatores nostros, qui in Papatu ordinati fuerant, non caruisse Vocatione, quum magnum hoc opus sunt aggressi. Sed quia non illi modò, sed alii non pauci, qui nullo inter Pontificios publico fungebantur munere, in eo etiam laborarunt; Videndum quo jure & qua vocatione instructi id susceperint. Hìc autem ante omnia observare licet, Quòd licèt Vocatio ordinaria necessaria sit in Ecclesia ad vitandam ἀταξίαν, ut omnia fiant in ea εὐσχημόνως & κατὰ τάξιν 1. Cor. 14. 40. non tamen eò usque absolutè & simpliciter sit necessaria, quasi non liceat privato in ullo casu, vel Verbum prædicare, vel de Ecclesia restituenda cogitare. Nam cùm vocatio generalis Christianorum, & charitatis lex hoc unicuique imponat, ut quibuscunque potest modis salutem suam & proximi promoveat: mirum videri non debet, si occasione oblata quis utatur ad hoc opus exequendum. Maximè si summæ cujusdam & ineluctabilis necessitatis ratio hoc videtur exigere. Nam necessitas multa facit, quæ remota necessitate fuissent culpanda, *Ubi nulla urget necessitas, constituta Patrum inviolata serventur*, inquit Gelasius. Sed in casu necessitatis, ubi aliter fieri nequit, *nullam habet*

Qualis fuerit vocatio Laicorum.

Disput. VIII. *Legem necessitas, & ipsa sibi Legem facit* ut habetur in Decreto Gratiani Caus. 1. q. 1. cap. *Remissionem*, ubi agitur de Baptismo, quem conferri posse à Simoniaco conceditur, non autem Ordines, nimirum quia alia sunt *Sacramenta necessitatis*, alia *dignitatis*. Sic multa licent & laudantur in maximâ Reipublicæ perturbatione, quæ aliàs in statu pacato & bene ordinato non licerent, nec legitimè fierent. Si in Regno conjuratio fit adversùs Principem, & si illi, quorum munus erat Conjuratoribus sese opponere, non modò non faciunt, sed ipsi vel stertunt, vel in Conjuratorum partes trahuntur; Nonne licebit bonis & fidelibus Subditis, quantumvis privatis, proditoribus resistere, de auctoritate ipsos deturbare, facere quæcunque necessaria videbuntur ad conjurationem illam dissipandam, & cæteros in obsequio Principis continendos? Sanè quod seditionis & criminis læsæ Majestatis nomine notaretur, si fieret contra Regios ministros, auctoritate sibi concessâ legitimè utentes; Si de proditione constiterit, non crimen, sed actio heroïca censeri debet, & obedientiæ exemplum eò nobilius, quò minoris est auctoritatis ille, qui id exequi voluit. Ita si milites hostem in se irruere vident, Duce suo stertente vel languente ad Imperia, vel etiam urbem prodente; An non licebit ipsis Claves proditori eripere, & ad signa etiam nullo vocante convenire? Cùm res ipsa vocat, quid voces, si desunt, moramur? Imò si obedientiæ specie silent & quiescunt, immemores juramenti, perfidiæ & proditionis insimulantur; sola scelerum conscientia inquinat; illam verò nemo purgat, nisi malo pro virili obnitatur. Licèt in specula non sis, nec in excubiis, si tamen incendium vides, & vigiles dormire vel silere animadvertis, si non exclamas, reus es; quisque enim incendio grassanti obviam ire pro virili tenetur. Huc referri potest P. Scipionis consilium laudatum à Valerio lib. 5. cap. 7. qui, cum ex Ærario pecuniam ad necessarios usus Reipubl. promi oporteret, idque Quæstores, quia lex prohibebat, agere recusarent, privatus claves poposcit, & legem utilitati & necessitati cedere coëgit. Pontificii ipsi in casu necessitatis potestatem baptizandi concedunt laïco & mulieri, & privato fieri posse confessionem, si desit Sacerdos. Joh. Hier. Albanus de Potestate Papæ & Concilii, Si Papa in hæresim incidat, & Prælati officium facere negligant, Laïcos de Ecclesiæ Reformatione consilium inire posse fatetur. Distinguendus ergo hìc venit duplex *Ecclesiæ status*, vel bene *ordinatus & constitutus*; vel *confusus & perturbatus*. Fateor in priori non licere privato laïco sacra tractare, neminemque sine prævia vocatione legitima Ecclesiæ clavum & regimen invadere debere. Sed alia est ratio posterioris: Nam in perturbato Ecclesiæ statu, sat juris est cuique ex vocatione generali, & charitatis lege ad rejiciendos errores, & veritatem amplectendam & profitendam. Et si, ut bene Jurisconsulti observant,

servant, *nulla datur obligatio ad illicita*; Quis dixerit fideles ad mendacium propugnandum obligatos fuisse? Quis non contrà fateatur, indispensabilem illis necessitatem fuisse impositam mendacium rejiciendi, & veritatem publicè defendendi? Hæc verò fuit temporum illorum ratio: Ita omnia erant perturbata, ut Rectores Ecclesiæ, quorum erat Erroribus grassantibus sese opponere, & lupos ab ovili Domini arcere, non modò non facerent, sed & ipsi in lupos conversi gregem Dominicum vastarent, & Christi legitimi ac unici Regis auctoritatem nefariè usurparent, & si qui de officio monere eos vellent, non tantùm non audirent, sed ferro flammisque persequerentur. Quid hìc faciendum fuit Majoribus nostris, qui gravissimum hoc malum perspectum habebant? An manendum illis fuit sub jugo illo Antichristi dirissimo, ubi pereundum illis fuisset necessariò? An non licuit, postquam omnem spem Reformandæ Ecclesiæ viderunt decollatam, maturè se ab exitio præsentissimo subducere, & saluti suæ per justam secessionem prospicere? Ni hoc fecissent, summo se obstrinxissent scelere, & in Deum ingrati & injurii, certissimam in se perniciem accersivissent. Disput. VIII.

XXI. Uno verbo, si unusquisque ad profitendam veritatem necessariò obligatur, nec jus ullum habet ad mendacium retinendum & docendum, quisquis mendacium docet, nullam ad id missionem legitimam potest habere. Contrà qui Veritatem prædicat, non modò jus & vocationem habet eam proponendi, sed & ex officio indispensabili tenetur. Ita quamdiu Rectores Ecclesiæ docent veritatem quam Christus tradidit, jus habent illud præstandi, nec potest in dubium vocari eorum Vocatio. Sed si mendacium docent, impossibile est eos ad id vocari à Christo. Ut ergo agnoscatur, à quorum partibus stet legitimè Vocatio & Missio, non ad formulas externas ordinationis, quæ nihil est sine veritate, attendendum est: sed respicienda est unicè Veritas, nam ut qui pro veritate militat, ex Deo est, & ad id ab ipso vocatur: Ita qui eam oppugnat, non potest à Deo esse, nec ab ipso ad id vocari. Quod non ideo dicimus, quasi vellemus liberum esse & integrum cuivis sese ingerere omni tempore & casu ad functiones Ministerii publici. Scimus Deum esse Deum ordinis non confusionis, nec ordinem, semel in Ecclesia sancitum, sine absoluta necessitate esse violandum. Sed hoc tantùm volumus, veritatem non propter ordinem datum esse, sed ordinem propter veritatem, atque ita ordinem veritati cedere debere, non veritatem ordini, quum veritas & ordo non possunt simul subsistere. Dum ergo qui ex ordine recepto vocantur ad veritatem docendam, ritè officio suo funguntur, nemini licet eos turbare, vel intrudere se in Ministerium. Sed si eo miserè abutantur, & tantùm abest ut doceant veritatem, persequuntur eos, qui eam sequuntur, & mendacium

per-

Disput. VIII. persuadere conantur; Nemo est qui jus non habeat illis resistendi, & veritatem pro virili promulgandi & amplectendi, à quocunque nobis proponatur: Nec ulla datur circumstantia locorum, temporum, personarum, quæ impediat, quo minus obligemur ad veritatem sequendam, & quæ efficiat, ut debeamus sequi eos qui eam oppugnant, quacunque jactent se instructos esse vocatione. Aliàs dicendum esset, vel eos, qui ordinationem non acceperunt juxta ritus receptos, non posse veritatem unquam docere, vel veritatem non esse amplectendam, quoties ab iis proponitur, qui ordinationem non habent, quod utrumque & sanæ rationi, & experientiæ repugnare certum est. Rursus, si ex necessitate missionis pro Ecclesiâ Romanâ quis pugnaret, dicendum erit. Vel nullos ex iis, qui missionem habent posse errare: Vel licèt errent, non minùs sequendos tamen esse, quod utrumque etiam pietati, & rationi adversari nemo non videt. Hunc autem statum esse controversiæ inter Nos & Pontificios proclive est cuivis agnoscere. Donec ergo non demonstrant nobis, Veritatem penès se esse, & mendacium penès nos, non possunt obtendere nobis defectum Missionis, qui pertendimus, Veritatem à partibus nostris stare; & Mendacium apud Adversarios. Sic necesse est ad Examen Doctrinæ venire, ut constet quibusnam jus competat prædicandi.

XX. Verum quidem est neminem prædicare debere, nisi mittatur Rom. 10. 15. ex Rom. 10. Sed non semper externè & mediatè ab hominibus fit missio, sed aliquando internè & immediatè à Deo. Quum tolerabilis est Ecclesiæ status, nullaque urget necessitas, εὐταξίας ratio, fateor, postulat, ut ordo receptus, qui à Deo institutus est, & hominum ministeriô peragitur, servetur. Sed in casibus summæ & ineluctabilis necessitatis, & in deplorato rerum statu, qualis iste fuit, quum nullus ampliùs locus ordini relictus est; Necessitatis lex, seu potiùs Deus ipse, qui homines in istam necessitatem compulit, non modò non vetat, sed etiam præcipit & potestatem dat ea procurandi, quæ faciunt ad salutem propriam, & proximi ædificationem, etiam cum ordinis illius neglectu, si modo ordinario & consueto haberi non possint. Sic si aliquis in remotissimas orbis terrarum plagas tempestate delatus esset, inter populos planè barbaros, apud quos nullum esset Christianæ Religionis vestigium; An sacrilego silentio premere debebit mysteria Euangelica; Nonne ex charitatis lege tenebitur Infidelibus illis convertendis operam dare, & si labori ipsius Deus eatenus benedicit, ut plures adducat ad fidem; An non licebit ipsi Cœtum colligere, Ecclesiam constituere, & Pastoris ordinarii ex ipsorum voto apud ipsos fungi officio? An Patriam repetere priùs tenebitur, ut juxta ritus receptos consecretur? Quid si in Patriam redeundi denegatur illi facultas, an satiùs esset pati potiùs lumen Euangelii ex-

extingui, & gregem dissipari, quàm ut Pastoris munere fungeretur, & tam insigne opus desereret? DISPUT. VIII.

XX. Rem autem non modò ita se habere posse, sed & contigisse sæpius testatur historia Apostolica & Ecclesiastica. Sic Act. 8. Fideles post mortem Protomartyris Stephani, huc illuc vento persecutionis dispersi, Euangelium prædicant, & multos ad fidem adducunt ℣. 4. & cap. 11. 19. 20. Apollos edoctus viam Dei per Priscillam & Aquilam, nullâ aliâ munitus vocatione, Judæos convincit per Scripturas demonstrando Jesum esse Christum cap. 18. 25. 26. Sic *Theodor.* lib. 1. cap. 22. refert tempore Constantini M. *Ædesium* & *Frumentium* fratres delatos in Indiam, & à Barbaris longâ servitute detentos, multos ex illis, & Regem præ cæteris ad fidem Christi convertisse, & ita cœpisse Cœtus cogere, Ecclesias instituere, ut istic cultui sacro vacarent. Idem cap. 24. narrat, fœminam captivam inter Iberos conversionis ipsorum fuisse causam, Reginâ primùm ad fidem Christi adductâ, & per Reginam Rege, & sic Rex *Apostolus gentis suæ factus est*, inquit Ruffinus lib. 10. cap 11. Et quum Valentis tyrannide duo Macarii Ægyptius & Alexander Monachorum Patres in Insulam Paludium relegati essent, exilii necessitate in beneficii occasionem versâ, brevi effecerunt, ut Insulares baptismo consecrarentur, *Theod.* lib. 4. cap. 1. Plurima possent afferri exempla ejusmodi hominum privatorum, quorum operâ conversi sunt ad fidem Christi plurimi. An mirum ergo videri debet, si quidam ex Reformatoribus nostris in eo statu constituti, tale quid fuerint aggressi, summâ id exigente necessitate, quum nulla alia apparebat vel libertatis vel salutis via? Maximè cùm dona illa eximia & singularia, quibus eos instructos Deus voluit, rara eruditio, ingenii acumen maximum, judicium subactissimum, constantia & patientia invicta, zelus ferventissimus, & alii motus heroïci & planè extraordinarii, quibus Reformationem cœperunt, promoverunt, & tandem perfecerunt, adversùs omnes contradicentium artes & molimina, fuerint veluti sigilla authentica divinæ eorum Vocationis: cùm neminem lateat, magna illa dona nunquam à Deo conferri, nisi ad magnum & extraordinarium aliquod opus; Quibus adde successum admirabilem & planè stupendum, quem Deus eorum laboribus largitus est, in quo Providentia prorsus singularis & admirabilis ita apparet conspicua, ut neminem latere possit, nisi eos, qui fascinô superstitionis & odio veritatis sunt excæcati. Denique si quid desiderari potuit in hac prima vocatione, facilè suppletum fuit, tum Ecclesiæ consensu & succedente approbatione, tum auctoritate publicâ Magistratuum & Populorum, ut hîc nihil habeant, quod carpere possint Adversarii, nisi doctrinam à Nostris traditam falsam esse & corruptam, quod in æternum nunquam sunt demonstraturi, ostendant.

Marginal notes: *Act.* 8. 4. — *Act.* 11. 19. 20. — 18. 25. 26.

Disput. VIII.

XXI. Dices fortè varias illas corruptelas, quas in Ecclesia Romana fuisse pertendimus, potuisse quidem Majoribus nostris occasionem dare eas rejiciendi, & se ab illis immunes præstandi per *Secessionem negativam:* Sed non statim jus potuisse conferre Cœtus segreges cogendi, & novum Ministerium in illis instituendi, quod sine auctoritate publica fieri non potuit; nisi velimus ἀταξίαν inducere in Ecclesiam. Verùm facile est hoc telum repellere; nam ut non dicamus hoc locum non habere in illis Ecclesiis, quæ ab Episcopis, Presbyteris, & aliis Romanæ Ecclesiæ Rectoribus reformatæ sunt; Quæ rationes Secessionis negativæ necessitatem imposuerunt fidelibus; Eædem Secessionem positivam & patentem exigunt, ut Conventus fiant publici, ubi Verbum prædicetur, & Sacramenta administrentur: Nec tantùm hoc jus censendum est, cujus usus penès ipsos positum sit, sed officium & obligatio arctissima, & quæ, nisi absoluta sit impossibilitas, est indispensabilis. Hoc natura fidei exigit, quæ ut corde retinetur, ita per confessionem apertam declaratur. Hoc pietas postulat, quæ cultum non tantùm internum cordis, sed & externum corporis complectitur. Hoc Charitas jubet, ut salutem proximorum non minùs ac nostram sedulò promoveamus. Aliàs nisi hoc liceret, quid tandem illis fidelibus præstandum foret? an perstare deberent in Communione Romana erroneâ & idololatricâ? Sed hoc conscientia ipsorum non patitur, quia ore negarent, quod corde credunt. An potiùs deberent manere sine Pastoribus & ullo cultu externo, & expectare, donec Deus alios extra ordinem excitaret, quàm ut jus sibi arrogarent congregandi Ecclesias & creandi Pastores? Scio quidem hoc satiùs visum *Auctori Præjudiciorum* cap. 7. pag. 155. sed nihil dici potuit absurdius & magis inconsideratè. Quid enim? An satiùs erit dispersos manere fideles tanquam oves palantes sine Pastoribus, & sine cultu ullo externo manere, atque ita pati lucem Euangelii, fidem & pietatem intercidere, quàm Cœtus publicos cogere, & Pastores præficere, qui illis præsint; An satiùs erit, quod præcipuum est omittere, & sine quo Ecclesiæ societas stare nequit, quàm non observare ordinem aliquem receptum, quum eò res devenit, ut observari nequeat? An satiùs erit Religionem omnem de mundo tolli, vel saltèm ex aliqua regione, quàm Verbi Præconium aliquod habere, quantumvis citra ritus consuetos, quia usurpari non possunt? Non crediderim quemquam pium & fidelem hoc apud se facilè statuere posse. Imò quivis videt gloriam Dei & salutem fidelium exigere contrarium; nullâ præsertim lege id prohibente: Et si maximè aliqua daretur, casu necessitatis exceptionem & dispensationem à Lege faciente. Neque hîc reponendum, ad Privatos & Laïcos non pertinere publicam Ministerii institutionem; Ita non potuisse

potuisse vocari & mitti Pastores nisi à Pastoribus. Nam licèt hoc in Ecclesia constituta & bene ordinata obtineat; Non ideo debet semper locum habere in Ecclesia corrupta & restituenda. Et hoc eò faciliùs admitti debet, quòd certum sit & indubitatum, ut pluribus ostendi posset, si instituti nostri ratio id pateretur: Jus Vocationis Pastorum, quod à Christo datum est Apostolis, & per eos Ecclesiæ; non pertinere ad solos Pastores, seu *Ecclesiam repræsentativam*; Sed *primariò* & *radicaliter* residere in societate fidelium, seu *Ecclesiâ collectivâ*, quæ illud quidem ad meliorem ordinis observationem in Pastores seu Synedrium transtulit; ita tamen ut illo se penitus non abdicârit, quin nomine & auctoritate suâ semper exerceatur, & quin possit eô uti, quando illi, quibus hoc commisit, perperam eo abutuntur ad mendacii propagationem; ut solidissimè hoc, ut cætera omnia, exequitur Celeber. *Claudius* in eximio Opere *Defensionis Reformationis*, non ita pridem edito gallicè, P. IV. cap. 3. & 4. Vide etiam quæ à nobis dicta sunt *Institu. Elenct.* P. III. Loco 18. Quæst. 24. de jure vocationis Pastorum. Licèt ergo Pastores Euangelici vocationem non habuerint ab aliis Pastoribus, (quod de quibusdam tantùm dictum volumus, plerique enim, ut diximus, à Pontificiis ordinati erant) non minùs tamen legitimè potuerunt vocari ab Ecclesia in casu extremæ necessitatis, quem ponimus.

XXII. Frustrà ergo pertendunt Pontificii, non potuisse Laïcos Ministerium obire, vel alios ad Ministerium vocare, dando illis auctoritatem, quam non habebant. Pari enim ratione dici posset Populum, qui Rege destituitur, non posse unquam Regem sibi eligere, quia sic auctoritatem supremam communicaret alteri, quam non habet, vel Cardinalium collegium, quod caret Pontifice, non posse creare Pontificem, quia nemo ex ipsis auctoritatem Pontificiam obtinet. Sed ut facilè respondebitur, Et Populum & Cardinales, licèt Rege & Pontifice destituantur, habere tamen jus eligendi: Ita de Laïcis dicendum est, eos, licèt Pastores non sint, habere tamen jus eos eligendi, quia quamvis Ministerium non habeant quoad usum & exercitium, habent tamen quoad jus collationis ex institutione Christi, qui Ecclesiam voluit hoc jure donare, Ut sanè auctoritas ministerialis propriè & primariò non est Pastorum, qui eam exercent, sed Corporis Ecclesiæ, ad cujus ædificationem Ministerium instituitur, & societatis fidelium, qui sunt pars potissima & essentialis Ecclesiæ, & ad quam ideo præcipuè pertinent promissiones Christi, & gratiæ, quas communicat Ecclesiæ suæ; inter quas auctoritas ministerialis locum primarium obtinet, ut quæ imprimis est necessaria ad ejus ædificationem. Hoc tamen ita intellectum volumus, ut locum demum habeat in casu summæ necessitatis, ubi Pastores legitimi desunt, & Ecclesiæ status est corruptus, vel pertur-

 batus;

Disput. VIII. batus; aliàs ubi omnia sunt bene ordinata, non possunt legitimè laïci vel Ministerii partes assumere, vel alios ad illud vocare, quia hoc esset ordinem bene positum sine necessitate violare.

Qualis sit Vocatio Reformatorum, Ordinaria, an Extraordinaria.

XXIII. Atque hinc non obscurè colligitur, Qualis dicenda sit illa *Vocatio*, An *Ordinaria*, An *Extraordinaria.* Nam juxta varios vocum istarum sensus potest dici, vel Ordinaria, vel Extraordinaria, vel ex utraque mixta. Si *Ordinarium* dicitur, quod ordini primitus & divinitus instituto est consentaneum; potest dici Vocatio *Ordinaria.* Sed si æquivocè pro eo sumitur, quod inveteratâ consuetudine, qualiscunque ea sit, publicè est receptum; *Extraordinaria* dicenda erit, quia plurimùm abfuit ab ea consuetudine & more, qui in Ecclesiâ Romanâ inoleverat. Rursus *ordinaria* potest dici quoad τὸ *materiale*, sive functiones ordinarias Ministerii à Christo instituti, Verbi scilicet præconium, & Sacramentorum administrationem. Sed *Extraordinaria* quoad τὸ *formale*, seu electionem & consecrationem, atque adeò illius *exercitium* & applicationem, quatenus eos Deus extra ordinem suscitavit, & donis heroïcis & extraordinariis instruxit ad Antichristum debellandum. Tertiò *Ordinaria* quoad *Jus* perpetuum & indispensabile, quod fidelibus competit, Errores & Idololatriam rejiciendi, & Veritatem profitendi; Imò quoad officium, quod tum fideles, tum Pastores ipsos spectat ex Christianismi Lege, sese ab Antichristi jugo subducendi, & Christo legitimo Domino fidem & obsequium addicendi. Sed *Extraordinaria* quoad *modum*, quia non facta est interventu Ministerii ordinarii, (loquor de Laïcis, qui manum Reformationi adhibuerunt) sed præter ordinem receptum, propter casum summæ necessitatis fieri debuit. Denique potest dici *Extraordinaria*, Non ratione *Doctrinæ*, quasi nova doctrina prædicata sit, Vel ratione *Muneris* quasi officium merè novum usurpârint, cujusmodi fuit munus Apostolicum. Sed ratione *Actûs vocandi*, quia non consueto modo factus est, non neglecto ordine, sed quia violatus erat & corruptus, non observato. Vide quæ fusiùs dicta sunt Instit. P. III. Loc. 18. Q. 23. & 25.

XXIV. Si verò Extraordinariam censemus eo sensu fuisse, non continuò sequitur, *miraculis* eam debuisse confirmari. Nam quævis vocatio extraordinaria non habet miracula, ut in variis Prophetis, & Joanne Baptista visum, qui, licèt vocati extraordinariè, nulla tamen fecisse leguntur miracula. 2. Alia est Ecclesiæ de novo constituendæ: Alia Ecclesiæ Reformandæ & restituendæ ratio. Nam ad primam Christianismi constitutionem, ubi abrogandus fuit Dei cultus antiquus per Mosem institutus, & novus instituendus, & Gentes ab Idolis ad verum Deum convertendæ; opus fuit immediatâ & planè extraordinariâ vocatione, quæ per miracula debuit confirmari, ad fidem eò magis adstruendam prædicationi

dicationi

dicationi Apostolorum; *Deo illis testimonium perhibente signis & prodigiis* &c. Heb. 2. 4. At ubi nova doctrina non proponitur, sed quæ corrupta fuit & obscurata, repurgatur tantùm, & illustratur, ut in Reformatione factum; Non opus fuit miraculis novis, sed solâ Verbi prædicatione; Eadem enim miracula, quibus Christus & Apostoli suam confirmârunt doctrinam, nostram etiam, quæ eadem est, confirmant. Ne jam dicamus successum admirabilem Reformationis, & conversionem Mundi tantum esse miraculum, ut qui, mundo credente, prodigia adhuc quærit, ipse sit prodigium, ut loquebatur Augustinus. DISPUT. VIII. *Heb. 2. 4.*

XXV. III. Objectio contra Secessionem petitur ab Exemplis variis tum Veteris tum Novi Testamenti, ex quibus patet, fideles ab Ecclesiâ corruptâ non statim secessisse. Sic in Veteri Testamento Moses & Prophetæ idololatricis temporibus nova non erigebant altaria, ut ordinaria celebrarentur sacrificia. Fideles non secedebant ab Ecclesia, quamvis idololatrica, ut Cœtus separatos ab ea cogerent, & novum Ministerium instituerent. Tempore Christi Ecclesia Judaïca corruptissima fuit; Nec videmus tamen Simeonem, Zachariam, Annam &c. eam deseruisse. Nicodemus, qui Discipulum Christi se profitetur, non secedit à Judæis, & noctu tantùm ad Christum accedit. Paulus ipse legitur Ritus & Cæremonias Judaïcas, etiam post earum abrogationem, observâsse, circumciso Timotheo Act. 16. nuncupato voto & suscepta purificatione Act. 21. Patres ante Reformationem potuerunt manere in Ecclesia Romana, & in ea salvari, quidni & nobis idem præstare liceat? *III. Objectio ab Exemplis Veteris & novi Testamenti.*

XXVI. Ad hoc verò in genere Respondemus, Leges hìc attendendas esse, non Exempla. Nec enim, quod ab hoc vel illo fideli factitatum est, statim potest aut debet in imitationem trahi. Itaque licèt nonnulli in Ecclesia corrupta versantes de Secessione non fuerint solliciti; Non sequitur idem à nobis sine vitio præstari potuisse. Non tam respicere debemus quid ante nos factum sit, quàm quid nobis ex officio agendum incumbat. 2. Ad Exemplum Mosis & Prophetarum & cæterorum fidelium Veteris Testamenti, vide quæ dicta sunt Disp. II. Th. 6. 7. 8. 9. 10. Paucis observamus, Fideles tunc temporis secessisse ab Idololatris saltèm negativè, ut patet in 7000. qui genua non flexerunt Bahali. Imò non paucos etiam secessisse positivè, ut Eliam, qui in desertum secedit, ne idololatria pollueretur, Mosem & Levitas, qui ultionem sumunt de Idololatris Exod. 32. 26. & Prophetas, quoties invehebantur in peccata populi, & idololatriam illi suam exprobrabant. Deinde, alia fuit temporis illius, alia istius ratio. In illo Deus cultum suum ita uni loco addixerat, ut nefas esset aliò convenire, vel sacra facere. Sed jam ubivis possumus puras manus ad Deum attollere, & Deum

DISPUT. VIII. adorare in spiritu & veritate Jo. 4. 23. & 1. Tim. 2. 9. Tertiò licèt idololatria obtineret inter Israëlitas, dum populus ad Regum exemplum componebatur; non tamen eatenus invaluerat, ut in legem abiret; ita ut populus per vim ad eam adigeretur. Quod etiam locum habere debet respectu Ecclesiæ Judaïcæ tempore Christi, quæ utut varios abusus & corruptelas haberet, sola tamen adhuc erat Ecclesia, solum Templum, in quo ritè sacra fieri poterant; Ideo in ea poterant fideles adhuc sine crimine manere; Imò & debebant ad instar Christi cultum Mosaïcum observare, & ipsos Pharisæos docentes, & in Cathedra Mosis sedentes, audire; modò ab eorum fermento sibi caverent. Sed ex quo Christus cultum Mosaïcum abrogavit, & Euangelicum instituit; Ex quo Ecclesiam Christianam fundavit; Christo renunciaret, qui vellet adhuc τῇ σκηνῇ λατρεύειν, Heb. 13. 10. retinendo cultum Mosaïcum. *Heb. 13. 10.*

XXVII. Ad exemplum *Nicodemi* ℞. Nicodemi timiditatem, quum noctu venit ad Christum Joan. 3. 1. non posse hîc favere Neutralium, & Pseudo-Nicodemitarum tepori; quia si ab initio aliquam pusillanimitatem exhibuit, quæ culpanda omnino fuit, eam tandem contemptis omnibus periculis generosè superavit, quum se junxit Josepho Arimatheensi ad Domini sepulturam Joan. 19. Hîc itaque distinguendus nobis *Nicodemus Judaïzans*, & adhuc Neophytus, & *Nicodemus Christianus* & confirmatus; Ille ignorantiâ adhuc detentus timet, & noctu tantùm ad Christum venit: At postquam fide illuminatus fuit, palàm & interdiu confitetur, idque tempore magis formidoloso, quàm fuisset antea, in morte scilicet Christi, quum ipsi discipuli fugiebant, & omnia desperata videbantur: Tunc fidem profitetur coram omnibus, non refugit odium, probrum & infamiam non metuit, persecutiones non reformidat. Hoc scilicet est Nicodemizare, si Nicodemum Christianum aspicimus. Cur ergo isti, quod fecit Nicodemus, ignorantiæ suæ tempore imitari volunt, exemplum autem, quod fide jam donatus prodit, dissimulant ad se pertinere? *Joan. 3. 1.*

XXVIII. Ad *Paulum* quod attinet, Cæremonias adhuc observantem ℞. discrimen esse longè maximum in Exemplis. Nam Cæremoniæ illæ Legales, quas Paulus observabat, erant à Deo institutæ: At ritus Papales sunt humanitus conficti, & in Ecclesiam introducti. Cæremoniæ illæ, licèt jam abrogatæ essent de jure per mortem Christi, nondum tamen erant de facto. Itaque tempore Apostoli indifferentes erant & mediæ, usque dum plenè abrogarentur, nec damnabantur in Euangelio, nisi quatenus cum opinione necessitatis & meriti observabantur. At ritus Papales sunt illiciti, & Verbo Dei damnati, quibus proinde nunquam licet communicare. Tria ergo hîc *Cæremoniarum* tempora distinguenda: Primum, quô *vivæ* & necessariæ erant ex ordine Dei. Secundum, quô factæ

sunt

ſunt *mortuæ* & adiaphoræ poſt mortem Chriſti, quæ finem umbris im- Disput. VIII.
poſuit. Tertium, quô *mortiferæ* ſunt & exitiales, poſt prædicationem plenam Euangelii. In primo debebant retineri; In ſecundo poterant uſurpari, modò id fieret ex charitate. In tertio nefas eſt iis ampliùs uti. Hinc factum ut Apoſtoli in ſecundo hoc intervallo cæremoniis Moſaïcis nonnunquam uſi legantur per Chriſtianam συγκατάβασιν, ut Judæis infirmis ſeſe accommodarent, & Synagogam honorificè ſepelirent; quod præcipuè Paulum feciſſe obſervamus, qui omnia omnibus & Judæis Judæum ſe faciebat, ut aliquos lucraretur, 1. Cor. 9. 20. Sed tum demum, quum 1. *Cor.* 9. 20.
res illi erat cum fratribus infirmis; Nam alibi quum agendum illi fuit cum Pſeudo-Apoſtolis, conſtanter eas repudiat, ne ad momentum quidem ipſis cedit Galat. 2. 9. Unde qui voluit circumcidi Timotheum Act. 16. 3. *Gal.* 2. 9.
noluit tamen circumcidi Titum Gal. 2. 3. Idem de Tonſura & purificatione *Act.* 16. 3. *Gal.* 2. 3.
Pauli Act. 18. & 21. 26. dicendum. Hæc enim uſurpat ut res medias ex *Act.* 18. & 21. 26.
charitate, ſociis ſuis ſe accommodando, ne videretur Moſis Legem velle pervertere. Sed quid hoc ad Idololatriam Papalem? quaſi nihil differant, Tondere ſe, & Genua flectere coram Idolo. De Patribus ante Reformationem dictum Diſp. VI. th. 32. *&c.*

XXVIII. Non omittenda eſt hîc objectio, quæ ſolet identidem adversùs Seceſſionem noſtram, ut ſchiſmaticam & injuſtiſſimam fieri, quæ petitur ex *Schiſmate Donatiſtarum*, quaſi rei ſimus criminis, quod meritò illis impingitur. Sed quis non videt longum latúmque diſcrimen intercedere inter nos & ipſos in hac parte? Primò quia Donatiſtæ non accuſabant Eccleſiam, à quâ ſeceſſionem fecerant, ullius erroris in doctrina, vel depravationis in cultu. Nam quoad validitatem vel invaliditatem baptiſmi hæreticorum, agnoſcebant utrinque, non eſſe cauſam ſufficientem ſeparationis, nec ſuper illam ſeceſſionem ſuam fundabant Donatiſtæ. ut Auguſtin. non ſemel obſervat cont. Creſco. lib. 2. cap. 3. & epiſt. 48. Sed tantùm, quòd inter Epiſcopos ſuos retinerent *Traditores*, vel ordinatos à Traditoribus, id eſt, qui libros ſacros tradiderant perſecutoribus comburendos. Quales erant *Cæcilianus*, qui accuſabatur, quaſi tempore perſecutionis libros ſacros tradidiſſet comburendos, quod tamen falſum erat; Et *Felix Aptungitanus*, qui Cæcilianum ordinaverat in *Menſorii* locum. Verùm quis ignorat, nos Eccleſiæ Romanæ impingere varios errores graviſſimos, & idololatrias craſſiſſimas, quæ cum ſalute conſiſtere nequeant? 2. Donatiſtæ ſeſe ab Eccleſiâ ſegregaverant, ſeceſſione voluntariâ, nulla ad eam vi vel perſecutione adacti, Eccleſiâ ipſis identidem communionem ſuam & pacem offerente. Sed hîc voluntaria non fuit, ſed coacta Seceſſio noſtra; Eccleſia Romana ipſa nos à ſe ſeparavit, nos proſcripſit, & anathemate feriit, quia nolebamus retinere

& pro-

DISPUT. VIII.

& profiteri ejus errores, & etiamnum hodie, quo præ se fert velle nos ad se revocare, oppugnat doctrinam nostram, ut hæreticam, & ad ejus ejerationem cogit quotquot ad ipsam accedunt. Quis non videt duas istas differentias reddere secessionem Donatistarum schismaticam & injustam, & nostram non modò innocentem, sed & absolutè necessariam? Peccatum quod Ecclesiæ impingebatur à Donatistis; fuit factum Cæciliani, quod nec probatum à Donatistis, nec confessum ab Orthodoxis, atque adeò verum non erat; nec si verum fuisset, poterat justam secessioni causam dare, quia factum erat merè personale, cujus Ecclesia Catholica non erat rea, nec Donatistæ obligabantur ad illud probandum vel sequendum, si voluissent ad eam redire. Verùm Nos, qui accusamus Ecclesiam Romanam variorum errorum, qui certò persuasi sumus esse idololatriæ ream; Nos qui accusamur ab Ecclesiâ Romanâ hæresis: Quomodo possumus ad eam redire sine salutis aperto discrimine, coacti quippe profiteri doctrinas, quas falsas & hæreticas credimus, cultum observare, quem scimus esse illicitum, & ejerare doctrinas, quas verissimas esse ex Dei Verbo persuasissimum habemus.

Pro Syncretismo urgetur. 1. Pax Ecclesiæ.

XXX. Sic contra Secessionem disputant. Videndum jam quid pro *Syncretismo* soleat afferri. Varia enim etiam proponuntur in eam rem argumenta. Primum petitur à *Pace Ecclesiæ*, quæ toties nobis commendatur à Christo. Nam si pacem cum omnibus quærere & procurare debemus, si proximum etiam errantem diligere tenemuri. Quidni Syncretismum cum eo fovere poterimus? ℞. *Speciosum quidem est nomen Pacis*, inquit Hilarius, *& pulchra opinio unitatis, sed quis ambigat eam solam unicam esse Ecclesiæ pacem, quæ Christi est?* Quòd si talis pax per Syncretismum haberi queat, ultrò largimur modis omnibus esse quærendam. Sed si sine præjudicio veritatis & pietatis obtineri non potest; Quis dixerit pacem talem optandam esse, vel quærendam? Fateor, si pacificandæ Ecclesiæ vera & seria fieret mentio, nullum pium esse debere, qui libenter aures animúmque non accommodaret. Nemo enim est vel mediocri pietatis sensu præditus, quem non excruciet fœda hæc & horrenda Corporis Christi laceratio. Sed si hoc prætextu homines astuti se insinuant, ut à sincerâ Christi doctrinâ nos abducant, quis vellet pacem hominum redimere, Pacis divinæ dispendiô? Optandum sanè super omnia, ut pax cum omnibus colatur, sed εἰ δυνατὸν, inquit Paulus Rom. 12. si gloria Dei, si ratio Veritatis & salutis nostræ hoc patitur, si pax divina non rescinditur; quod hîc fieri non posse, rebus sic stantibus, persuasum habemus. Nec aliter de *Proximi dilectione* ratiocinari debemus. Eatenus sanè proximum diligere tenemur, ut nihil omittamus ex iis, quæ possunt facere ad promovendam ejus salutem, errantem convertendo ad veritatem, infirmum & docilem cum omni lenitate tractando,

tractando, Rom. 14. 1. Gal. 6. 1. Sed semper meminisse debemus hoc fieri DISPUT. VIII.
debere *usque ad aras*, id est, ut amor Dei & obedientia illi debita non læ- *Rom.* 14. 1.
datur, quod fieret tamen, si eam extenderemus usque ad Syncretismum *Gal.* 6. 1.
cum hostibus Christi, & cum illis, qui errant fundamentaliter, quod ex-
presse Paulus vetat 2. Cor. 6. 16. 17. dum *fideles* cum *fidelibus consociari* 2. *Cor.* 6. 16.
prohibet.

XXXI. Secundò Paulus docet communionem coli posse cum fratribus errantibus, quum vult fratres infirmos tolerari Rom. 14. 1. Phil. 3. 14. 15. nec abnuit etiam graviter errantes posse servari, quum ostendit eos, qui fundamento superædificant fœnum, stipulam *&c.* posse tamen, licèt ægrè, servari, ὡς διὰ πυρός 1. Cor. 3. 12. 13. Unde colligunt, nihil obstare quominus communionem colamus cum Pontificiis, etiam ex nostra sententia, errantibus. R. Ut solvatur difficultas, distinguendi sunt *Errores*, ut & *Articuli fundamentales*, à *non fundamentalibus*: Ut enim non omnes veritates sunt ejusdem necessitatis: Ita nec omnia vulnera, quæ veritati infliguntur, statim sunt lethalia. Nec omnis morbus statim est sonticus. Hinc error duplex potest distingui; Alius *Capitalis* & *fundamentalis*, qui cor ipsum Religionis & fidei petit, & qui articulum aliquem fundamentalem oppugnat & evertit. Alius levior & *non fundamentalis*, qui veritati quidem in Verbo revelatæ repugnat, sed minùs necessariæ, & qui non statim errantem salute privat. Fateor posse communionem coli cum Errantibus posteriori sensu: Sed negamus priori, de quo hìc potissimùm quæritur; cùm Errores Pontificiorum sint capitales & fundamentales, ut suprà visum. Unde loca Pauli aliena sunt, utpote quæ agunt de fratribus infirmis, qui errant in rebus levioris momenti, quales erant illi, qui tunc non satis adhuc edocti de natura libertatis Christianæ, Cæremoniarum usum nondum poterant abjicere. Tales, fateor, tolerari possunt, non ut probentur & adoptentur eorum errores; sed ut, non obstantibus illis, charitas Christiana cum illis foveatur, donec majori luce à Deo donentur ad fidei confirmationem. Quò spectant verba aurea Pauli ad Philip. 3. 14. 15. *Quotquot sumus perfecti, idem sentiamus, & si quid aliter sentitis, Deus vobis revelabit, Interim in eo ad quod pervenimus eodem incedamus Canone.* Sed malè & perperam hæc referas ad eos, qui Capitales & fundamentales fovent Errores, qui cum vera in Deum fide & salute sunt ἀσύστατοι; quod Pontificios præstare credimus.

Rom. 14. 1. *Phil.* 3. 14. 15. 1. *Cor.* 3. 12. 13. *Phil.* 3. 14. 15.

XXXII. Non magis appositus est alter, quô utuntur, locus ex 1. Cor. 3. 13. 14. Nam certum est Paulum non loqui de illis, qui errabant fundamentaliter; cùm dicat eos retinere fundamentum, & salutis tandem fieri compotes. Sed de aliis, qui leviùs errando, & Doctorum officiô non ritè defungendo, mercede speratâ, sed non statim salute multari debebant, servandi ὡς διὰ πυρός, id est ægrè & non sine difficultate, 1. *Cor.* 3. 13. 14.

animam

Disput. VIII. animam pro spolio habentes, ductâ scilicet loquutione ex communi apud omnes diverbio, quô is, qui ægrè servatur, dicitur *ereptus quasi ex incendio*, δαλὸς σωθεὶς ἐκ πυρός. Nimirum Apostolus ibi agit de Doctoribus & Ministris Euangelii, quos Architectis comparat, qui debent fundamento semel ab Apostolis posito superstruere doctrinam Euangelicam ad ædificationem fidelium. Ex iis verò alii fideles & genuini Doctores sunt, qui veram, salutarem, & ipsi fundamento homogeneam & convenientem doctrinam superædificant, quæ nomine *auri*, *argenti*, & *lapidum pretiosorum* venit, allusivè ad If. 54. 11. ubi Ecclesia dicitur fundanda *sapphiris & lapidibus pretiosis*. Alii verò minùs probæ notæ, dicuntur fundamento superædificare *fœnum*, *lignum*, *& stipulam*, id est doctrinas, non quidem absolutè hæreticas & exitiales; sic enim servari non possent; Sed *vanas*, *curiosas*, & *inutiles*, heterogeneas, & parùm respondentes fundamenti præstantiæ. Bene ergo hinc concluseris, in sinu Ecclesiæ posse dari tales Doctores, qui non ritè per omnia muneris sui partes impleant; Sed malè colliges communionem coli posse cum iis, qui errant fundamentaliter.

If. 54. 11.

XXXIII. Hoc tamen Tertiò evincere conantur ex *Lutheranorum* Exemplo. Nam si cum illis Syncretismum inire non recusamus, qui non minùs graviter errant in articulo de Cœna, Pontificiis, quidni poterimus illum cum Pontificiis pariter inire? Licèt verò de hoc Argumento quædam jam dicta sint Disp. III. th. 22. &c. Quia tamen nihil fermè est, quod toties, & tanto cum ardore à Missionariis, & aliis Pontificiæ Communionis hominibus objici soleat & urgeri, adeò ut hinc animi injusto & pertinaci in E. R. odio incensi nos insimulent; ut qui ab ea secessionem fecerimus, & in ea pertinaciter perseveremus; cùm non detrectemus Lutheranorum communionem, à quibus haud minùs tamen justas, minusque idoneas rationes secedendi habemus: æquum est ut de hoc etiam paulò pleniùs agamus. Primò fatemur votum hoc fuisse semper Reformatorum, ut communionem colere & syncretismum inire possent cum Protestantibus, qui nomen à summo Dei Viro Luthero ducere solent, ut infelix illud dissidium tolleretur, quô mirum quantum renascentis Euangelii propagatio est inhibita, infirmis scandalum præbitum, & hostibus veritatis insultandi, & de dissidiis nostris triumphandi data est ansa; atque in eum finem fraternitatis dextram non semel parati fuerunt porrigere iis, qui eodem pacis & charitatis studiô agerentur. Cujus insigne testimonium esse potest Decretum Synodi Carentoniensis an. 1631. de quo toties mentio fieri solet ab Adversariis. Sed ab ipso Reformationis tempore non semel hoc se optare Nostri sunt professi, & datâ occasione consilia Irenica urserunt; quod fecerunt inprimis varii Principes & Theologi Reformati, ut patuit imprimis ex Legatione, quam in eum finem instituit Henricus IV. verè magnus, tunc Rex Na-

Navarræ, & adhuc noster, ad Principes Germaniæ a. 1583. approbante Synodo Vitriacensi. Et non ita pridem ex Celeb. Viri *Joh. Duræi* laboribus, qui Opus hoc saluberrimum magno studio & indefessâ diligentiâ promovere conatus est, luculenter liquet. Nec difficile esset ostendere, vulnus hoc non esse immedicabile; cùm consensus iste Euangelicorum non semel fuerit initus. Ut ex Colloquio Marpurgensi inter Lutherum & Zwinglium & alios habito a. 1529. patet, in quo agnitum fuit, in cæteris omnibus capitibus consensum esse, dissensum tantùm in unico articulo de Cœna Domini, eóque non toto. Sic in Conventu Wittembergensi, an. 1536. Maji 21. fuit inita concordia in communi formulâ à Melanchtone scriptâ, & subscriptâ à Theologis utriusque partis, qui ibi aderant. Quibus adde quæ in Conventu Sweinfurtensi, a. 1532. Witebergensi, a. 1536. Smalcaldico, a. 1537. & inter Saxones & Helvetios acta sunt a. 1537. & 1538. ubi ipse Lutherus suis ad Helvetios datis 1. Dec. a. 1537. pacem urget & optare se summoperè testatur: *Erunt tam apud vos quàm apud nos aliqui, quibus concordia hæc parum probabitur, sed suspecta erit. Si tamen nos utrinque, quibus illa cordi est, seriò seduló que instabimus, Clementissimus Deus & Pater utique gratiam suam dabit, ut & alii paulatim mitescant, & aquæ turbidæ considant:* & postea, *Cùmprimis verò obnixè vos rogatos volo, ita de me existimetis, tanquam de eo, cui res tota summè sit cordi, quique quantùm omnino mearum erit virium, nihil eorum sim intermissurus, quæ ad concordiam promovendam pertinebunt. Novit id Deus, quem testem invoco super animam meam* &c. Tum de capite controverso agens, *Verum tamen, si non omnino satis rectè mentem mutuò percepimus, hoc in præsens optimum sit, ut invicem amici simus, & optima quæque mutuò de nobis invicem polliceamur, donec gluma & aqua fæculenta tandem subsidat.* Sic in Polonia Euangelici consensum Sendomiriæ inierunt, an. 1570. & Bohemiæ Ordines, an. 1575. exemplo Polonorum, qui Hussiticam, Bohemicam, & Augustanam Confessionem sequebantur, unanimes in communem fidei formulam convenerunt; quam Imperator Maximilianus tunc ratam habuit & securitate donavit. Ne jam loquamur de civili unione Principum & Ordinum Euangelicorum in Imperio, per quam ipsi Reformati agniti sunt *Socii Confessionis Augustanæ*, ut in Conventibus Monasteriensibus & Osnabrugensibus fuit declaratum. Quæ omnia, non impossibilem, sed facilem fore syncretismum, si utrinque spiritu charitatis & pacis agerentur fideles, ostendunt; Ut Theologi *Marpurgenses & Rintelenses* non ita pridem, in *Colloquio Cassellano* auctoritate Serenissimi Principis Wilhelmi Hassiæ Landgravii inito, agnoverunt. Cujus conclusionem hìc subjicere non piget. *Ex his ita ultro citróque actis, cognitis & perpensis, atque declaratis*, inquiunt, *cùm constet, circa ea quæ fundamentum fidei & salutis constituunt, plenum esse*

DISPUT. VIII. *consensum, quæstiones autem controversas fundamentum istud minimè attingere, minúsque multò tollere & evertere, convenit utrinque, ne altera pars alteram, propter dissensum in prædictis quæstionibus residuis traducat, conviciis proscindat, aut damnet, sed se mutuò sincerâ & fraternâ charitate complectantur, utrique parti addicti etiam ad hoc disponantur, quo se invicem pro ejusdem veræ Christi Ecclesiæ Catholicæ membris, veræque salvificæ in Christum fidei consortibus, atque vitæ æternæ cohæredibus agnoscant.*

XXXIV. Quamvis verò Syncretismum cum fratribus Lutheranis iniri posse censeamus; Non sequitur eundem posse iniri cum Pontificiis. Quia longum latúmque discrimen intercedit inter utrosque. Isti impingunt in fundamentum multipliciter; Sed illi nobiscum in eo conveniunt. Consentiunt in Protestantismo formali contra Tyrannidem, Idololatriam, & hæreses multiplices Ecclesiæ Romanæ. Nobiscum aversantur Cultum Imaginum, & Invocationem Sanctorum, Purgatorium, Satisfactiones humanas, Merita operum, Transubstantiationem, Sacrificium Missaticum, Adorationem Hostiæ, Primatum Papæ, & infallibilitatem Ecclesiæ. Eadem nobis est regula fidei & morum sola Scriptura Canonica. Idem unicus Mediator apud Deum Christus θεάνθρωπος. Eadem Justificatio per fidem ex meriti & satisfactionis Christi gratuita imputatione, & alia innumera, quibus à Pontificiis diffidemus, & quæ locum Secessioni nostræ dederunt. Quòd si alia quædam doctrinæ Capita retinent, quæ nos veritati non satis consentanea credimus; & pauca sunt præ illis, in quibus consentimus mutuò, si Symbolica scripta, & Confessiones publicas, ex quibus de Ecclesiæ fide nobis est judicandum, respicimus: (nam κυρίας δόξας & singulares Doctorum privatorum opiniones attendendas non credimus) & non ejus momenti, quæ conscientiam possint inficere, & salutem ipsam evertere. Quòd si res Ecclesiæ Rom. in eo essent statu, si bonâ fide illi crederent, quod Lutherani credunt, & rejicerent quod rejiciunt, facilè tolerantia Christiana illis à nobis non secus ac istis offerretur; Sed cùm nemo non videat diversissimam esse utrorumque hac in parte sententiam; nemo etiam mirabitur, si dum istis offerre solemus syncretismum; illis tamen denegamus.

XXXV. Verùm quicquid sit, inquies, errant Lutherani graviter cum Pontificiis, vel in hoc uno artic. de *Præsentia reali Corporis Christi* in Cœna; Si ergo ab istis propterea secedendum esse nobis putamus; Cur non pariter ab illis? Vel si cum illis possumus communionem colere, quidni etiam cum istis? ℞. Fateor dogma hoc Lutheranorum tale esse, quod à nobis probari non possit; Sed negamus ejusdem esse momenti cum Erroribus Pontificiorum circa hoc Caput. 1. Quia Pontificii non errant solùm in præsentia reali Corporis Christi; Sed in Transubstantiatione, Sacrificio Missatico, Adoratione Hostiæ, Substractione Calicis, & aliis, quæ gravia sunt & capitalia, quæ illi

illi constanter nobiscum rejiciunt. 2. Error Lutheranorum est merè *theoreticus*: qui mentem quidem falsâ opinione imbuit, sed qui conscientiam propterea non inficit, ut aliquid in cultu admittatur, quod idololatriam sapiat: Licèt enim Christum præsentem esse velint in Sacramento, tamen Adorationem Sacramenti nec ipsi agnoscunt, nec aliis imponunt, sed apertè impugnant. *Primò dicunt*, sic loquitur Chemnitius in Exam. Conc. Trident. p. 2. de Veneratione Sacramenti, de Pontificiis, *Ipsum Sacramentum Eucharistiæ, seu totum illud, quod à Domino ut sumatur institutum est, esse cultu latriæ adorandum. Atqui Eucharistia juxta dictum Irenæi, constat duabus rebus, terrenâ & cœlesti. Essent igitur etiam terrena elementa panis & vini in Eucharistia cultu latriæ adoranda, quod à manifesto idololatriæ seu ἀρτολατρείας crimine excusari & defendi nullo modo posset*: Et postea. *Ad cavendam igitur idololatriam disertè distinguendum est. Christus Deus & Homo in divinâ & humanâ naturâ in actione præsens adoretur, substantia vero vel species elementorum panis & vini non adorentur, ne præter Creatorem etiam creaturam colamus*, &c. Sed Pontificii non hìc modò *theoreticè*, sed & *practicè* etiam errant, & quidem gravissimè, dum adorationem hostiæ & credunt ipsi & exhibent, & tanquam summè necessariam sub pœna anathematis omnibus imponunt. 3. Lutherani hìc falluntur respectu *loci*, dum putant Corpus Christi ibi esse, ubi non est revera. Sed non quoad *Objectum*, ut pro Corpore Christi aliud aliquod subjectum, substantiam putà panis accipiant, quia volunt semper manere panem distinctum à Corpore Christi. Sed Pontificii non modò peccant resp. *loci*, sed & *objecti*, dum non tantùm Christi Corpus ibi esse localiter pertendunt; sed ipsum panem in Corpus Christi mutatum statuunt; atque ita dum credunt se adorare Christum, re ipsa nihil aliud quàm panem adorant, & sic meritò in ἀρτολατρείας crimen incurrunt. 4. Pontificii adorationem hostiæ non modò in usu Sacramenti sanciunt; sed etiam extra usum seu extra illam actionem imperant, putà quum panis in Processionibus circumgestatur, & in repositione includitur, ut tunc populo adorandus proponatur. Sed Lutherani licèt cultum Christi in usu Sacramenti agnoscant, extra illum tamen peculiarem cultum aut adorationem ad panem circumgestatum vel repositum statui non posse sine manifesta idololatriâ profitentur. *Quid aliud possumus*, inquit ibid. Chemn. *juxta normam Verbi divini judicare, quàm talem cultum non esse χριστολατρείαν*, sed ἀρτολατρείαν 5. Licèt præsentiæ realis dogma varia absurda post se trahat; quia tamen Lutherani ea non agnoscunt, & ab his abhorrere se profitentur, & testantur se credere præsentiæ istius modum esse planè ἄῤῥητον & inexplicabilem, qui non obstet, quo minus Corpus Christi, saltèm *quoad actum naturæ*, ut ajunt, unicum locum cúmque circumscriptivum occupet: quia Naturarum in Christo veritatem & distinctionem expressè nobiscum confitentur. Non statim pos-

DISPUT. VIII.

Disput. VIII. sunt aut debent illis impingi omnes illæ, quæ ex hoc ipsorum dogmate possunt elici consequentiæ, quasi de illorum essent fide. Ut non possunt justè nobis adscribere portentosa illa dogmata, quæ ex nonnullis quorundam Doctorum nostrorum verbis malè intellectis solent perperam colligere. Sed Pontificiorum alia est ratio: nec enim, qui tribuuntur illis *Errores* solùm sunt indirecti, & per consequentias educti, sed *directi & formales*, quos non modò non rejiciunt, sed quos omnibus credendos obtrudunt, v.g. Sacrificium Missaticum, Transsubstantiatio, Adoratio Hostiæ, Cultus Imaginum, *&c.*
6. Syncretismus, quem optamus cum Lutheranis, talis est, ut per eum nihil decedat nobis de ea veritate, quam profitemur, utpote qui in sola fraterna tolerantia consistat, donec Deus ulteriùs errantes illuminet ad plenum consensum ineundum, in iis in quibus dissidemus. Sed Roma, quæ se Dominam & infallibilem jactat, nullum potest Syncretismum admittere, nisi in ejus verba juremus, & illius jugum subeamus. Absit verò ut tale quid vel cogitemus unquam, vel præstemus. Maneamus in libertate, in quam Christus nos asseruit, ne sub reconciliationis prætextu, redeamus ad compedes, & sub jugum durissimæ servitutis, sub quo antea detinebamur, denuò mittamur. Et si nostrum ad se reditum obtinere vult Roma, redeat primò in gratiam cum Christo, & eum solum regnare patiatur; & nos faciles experietur in ineundo consensu. Sed hoc optare facilius est quàm sperare: nisi Deus, qui hominum corda in manu sua habet, potenter ea Spiritûs sui virtute flectat, quod piorum omnium votum esse debet.

XXXVI. Cùm ergo ex iis omnibus, quæ à Nobis hactenus disputata sunt, constet, Romam quamplurimis exitialibus hæresibus doctrinam Christianam corrupisse, & in cultu crassissimarum superstitionum & idololatriarum, quæ cum salute planè sunt ἀσύςατοι, ream esse; atque adeò sedem esse Imperii tyrannici & Antichristiani, & insignis Apostasiæ, quæ novissimis temporibus contingere debuit, à quâ proinde Sp. S. pios omnes secedere jubet, si saluti suæ consultum volunt. Quid superest, nisi ut concludamus, necessariam omnino fuisse Patrum nostrorum ab eâ Secessionem, & impossibilem, rebus sic stantibus, nostrum ad eam reditum & cum eâ Syncretismum, qui totius istius Disputationis scopus fuit & finis. Faxit Deus Opt. Max., qui nos ad gloriosam Regni sui libertatem vocavit, ut in hoc pio proposito magis magisque confirmati, posthabitis & spretis promissis & minis omnibus, quibus vel nos inescare & ad se allicere, vel à fide Christi deterrere & avertere Babylon conatur; Christo unico Capiti & Sponso nostro indivulsè adhæreamus, Illum ita constanter præ omnibus amemus, colamus, & sequamur, ut nihil ab ejus communione avellere unquam nos possit; donec ad communionem ejus gloriæ in cœlos translati, cum eo in æternùm felices vivamus. *Amen, Amen!*

FINIS.

INDEX
LOCORUM S. SCRIPTURÆ,

Quæ vel illustrantur & explicantur, vel vindicantur.

Prior Numerus Paginam, *Posterior* Paragraphum *notat*.

Ps.

I. AD THESSAL.

II. AD THESSAL.

I. AD TIMOTH.

II. AD TIMOTH.

AD HEBRÆOS.

JACOBUS.

I. PETRI.

II. PETRI.

I. JOANNIS.

II. JOANNIS.

III. JOANNIS.

APOCALYPSIS.

INDEX RERUM

Quæ in Disputationibus istis tractantur.

Baby-

F I N I S.

DECAS

DECAS
DISPUTATIONUM
MISCELLANEARUM,

Variis Temporibus Habitarum,

QUARUM CATALOGUM SEQUENS

Pagina exhibet.

LECTORI S.

SI quas hic vides *Diſputationes*, LECTOR Amice, eo conſilio primum conſcriptæ fuiſſent, ut in volumen aliquod collectæ publici juris fierent, & juſti tractatus loco eſſe poſſent, major forte in eis ἀκρίβεια, majus certè ac diligentius paulo adhibitum fuiſſet ſtudium, ut opus accuratius, excultiuſque prodiret. Sed cùm nihil minus in animo haberem quum ab initio de illis parandis cogitavi; Et id tantùm apud me ſtatuerem, ut ſtudioſæ Juventuti Nobis commiſſæ informandæ, & exercendæ pro more in Academiis vulgo recepto inſervirent; Mirum tibi haudquaquam videri debet, ſi non pauca in iis jure deſideres; Plura forte & ipſe requiro, quæ niſi vis major obſtitiſſet ab omni editione procuranda deterrere me debuerant: Et ſanè cùm in immenſa illa qua ferme obruitur Orbis literatus hodie Scriptorum copia, tam rari occurrant Libri qui uſquequaque Lectoribus placeant, tot contra reperiantur qui triſtia experiuntur fata, ſive quod novitatis lenocinio quo plerique allici ſolent deſtituantur, ſive quod per ſummum quod ubique ferme obtinet ſcribendi cacoëthes cruda & indigeſta à variis in publicum propellantur ſtudia, & ea promantur quæ vel penitus premenda fuerant, vel nonum certe aut decimum in annum condenda; Quis tenuitatis ſuæ ſibi conſcius ſatius non judicet latêre, & ſeriò expendere quid valeant humeri, quid ferre recuſent, quàm in medium temere prodire, & Lectori negotium faceſſere? Ego certè hac potiſſimum ratione ab iſta ſcriptione, ut ab omni alia alienum me hactenus fuiſſe libens profiteor, quod non ignorant qui me norunt. Accedebat & altera, quòd cùm

perſpectum eſſet, quamplures Viros Celeberrimos & Veteranos Theologos hoc argumentum ita ſolidè pertractaſſe, ut poſt eorum meſſem vix ulli ſpicilegio locus eſſe poſſit; Non ita mihi ſuffenus eſſe potui, ut arbitrarer ex Opere hoc tumultuario, & Velitationibus iſtis Academicis, quæ nec excultæ ingenio, nec elaboratæ ſunt induſtria, multùm utilitatis & fructus ad Eccleſiam redire poſſe; Verùm cùm a variis non planè improbatos fuiſſe hoſce noſtros conatus intelligerem; Nec amplius mei juris eſſent quæ jam in publicum emiſſa erant; effecerunt amicorum & eorum qui apud me plurimum poſſunt hortationes & deſideria, ut primum hunc ingenii fœtum, & hoc quicquid eſt operis petenti Typographo quamvis ægrè permitterem.

Non eſt porro quod quæras cur hoc argumentum potius quàm quodlibet aliud ſelectum fuerit; Præterquam quod enim non ſponte à me ſuſceptum, ſed à piis ſtudioſis ad συζήτησιν propoſitum; ſi rem ipſam expendis, facilè mecum fateberis nullum aliud in tota Theologia noſtra momentoſius eſſe, & cujus cognitio fidelibus magis ſit neceſſaria; Nullum ſane quod majori impetu Satan hoſtis ille ἄσπονδος ſalutis noſtræ evertere ſemper ſit conatus: noviſſimiſque imprimis hiſce temporibus per peſtilentiſſimos hæreticos, qui ut Religionem Chriſtianam peſſundarent, duo primaria ejus fundamenta *Divinitatem* Domini noſtri Jeſu Chriſti, & ejus *Satisfactionem* convellere omni ope ſategerunt. Optandum equidem fuerat, ut hujuſmodi monſtra ab ipſo ortu necarentur, nec tam infauſti fœtus nanciſcerentur qui obſtetrices manus illis porrigerent; Sed cùm nimis latè venenum hoc ſerpere jam ſatis conſtet, & exitialia hæc ſcripta plurium manibus hodie terantur; Æquum etiam fuit alexipharmaca ſubinde parari, quibus Juniores adverſus luem iſtam peſtiferam præmunirentur, & animi piorum in veritate magis magiſque confirmarentur. Hoc conſilio Viri Doctiſſimi, quos Deus ſubinde excitavit ut Orthodoxæ Veritatis in Eccleſia eſſent πρόμαχοι fortiſſimi, in eo hactenus operam ſuam utiliſſimè collocarunt; Horum & nos prementes veſtigia licet

non

non passibus æquis, haud abs re nos facturos sumus arbitrati, si in propugnanda ista Veritate adversus ignita Satanæ tela nostram qualemcunque explicaremus industriam.

Cùm autem Tria vulgo de SATISFACTIONE CHRISTI quæri possint. I. An *Necessaria* fuerit. II. An *Vera*. III. An *Perfecta*. De tribus istis Quæstionibus distinctè agendum Nobis esse duximus; In duabus Prioribus cum Socinianis; In Postrema cum Pontificiis manus conferendæ fuerunt. Sed ita tamen in iis sumus versati, ut primam & tertiam de *Necessitate* & *Perfectione* breviùs absolverimus; Secundam verò de *Veritate* quæ ampliorem explanationem requirere videbatur, quamque majori molimine impetunt Adversarii fusius paulò simus persecuti, & nihil quantum quidem à nobis fieri potuit ex iis omiserimus quæ tum ad Veritatis confirmationem, tum ad Erroris confutationem facere poterant, non modò objectiones contrarias solvendo; sed & argumenta orthodoxa à strophis & cavillis τῶν ἐξ ἐναντίας vindicando, additis etiam variis currente prælo quæ ad argumenti illustrationem pertinere videbantur. Si quid porro à Nobis hîc sit præstitum, Tuum erit, Candide Lector, judicium; Nobis sat fuerit, nostrum hac in parte tibi in asserendo gravissimo hoc Religionis nostræ mysterio probasse studium. Hoc ergo æqui bonique consule, & conatibus nostris in posterum fave. *Vale.*

INDEX

INDEX

DISPUTATIONUM MISCELLANEARUM.

EXERCI-

EXERCITATIO THEOLOGICA
DE
LIBRO VITÆ.

Respondente MARCO MICHAELE MICHÆLIO
Genevensi.

I. CUM frequentissima *Libri Vitæ* in Scripturis occurrat mentio, & graves de eo moveri soleant quæstiones, quæ ad Electionis immutabilitatem & certitudinem illustrandam non parum faciunt, fructu suo non carituram esse apud Veritatis Studiosos operam nostram sumus arbitrati, si brevem de eo institueremus disceptationem. Quod ut commodiùs exequi possimus; Tria hîc potissimùm expendenda venient. I. Quid per Librum vitæ intelligendum sit, & quo sensu Deo tribuatur. II. An quisquam ex eo deleri possit. III. An & Unde constare queat, nos in hoc libro esse scriptos.

II. Et ad primum quidem quod attinet; Quid sit *Liber* iste, & quotuplex, non convenit inter omnes. Quidam plures, quidam pauciores ejus species constituunt. *Sixtus Senensis* Biblioth. sanctæ lib. 2. cui placuit ista minutiùs distinguere; quintuplicem facere voluit ad instar Pentateuchi, & Volumen unum in quinque quasi Tomos distribuere. Primus illi est ספר חיים *Liber viventium*, sive prædestinatorum Catalogus, in quo quicunque ad vitam electi sunt, conscripti censentur, de quo Paulus Phil. 4. 3. & Apoc. 17. 8. & 21. 27. Secundus est *Liber mandatorum*, qui κατ' ἐξοχὴν *Scriptura* dicitur, eo nomine rectè insignita; tum quia promissiones vitæ æternæ unà cum præceptis ad vitam æternam consequendam necessariis continet, quo sensu passim vocatur λόγος ζωῆς *Verbum vitæ* & *Doctrina salutis*. Tum etiam quia Christus, qui verus Deus est & vita æterna, totius Scripturæ centrum est & finis. Tertius illi est *Quotuplex Liber Deo tribuatur.*

Liber

DISPUT. I. *Liber vitæ Agni*, de quo Apoc. 13. 8. *Adorabant bestiam omnes incolæ terræ, quorum nomina non sunt scripta in libro vitæ Agni*; &c. Ita dictus, non quòd sit Liber ab Agno descriptus, sed quòd ipse Agnus ad normam vitæ nobis proponatur, veluti Liber quidam illustris & conspicuus, non papyro aut membranis, sed in ipsa Christi carne & membris aptatus, non atramento miniove, sed pretioso & incontaminato ejus sanguine conscriptus, in quo quilibet Christianus potest uno velut intuitu legere & ediscere, quæcunque ad piam & verè Christianam vitam necessaria, innocentiam singularem, profundam humilitatem, perfectissimam obedientiam, patientiam incredibilem, ardentissimam charitatem, & cæteras virtutes ad æternæ beatitudinis aditum maximè necessarias; ad quem librum pertinere posset, quod Christus dicitur apud Petrum primæ cap. 2. 21. reliquisse ὑπογραμμὸν *ut sequamur ejus vestigia*. Quartus vocatur *Liber vitæ præteritæ*, seu liber vitæ uniuscujusque, in quo scilicet singulorum dicta & facta reponuntur, ut de illis rationem reddant in die judicii, de quo vult intelligi locum Apo. 20. 12. ubi ex August. lib. 20. de Civ. Dei, cap. 14. putat legendum, non tantùm ut habetur vulgò, & *liber alius apertus est, qui est liber vitæ*, sed *liber alius apertus est, qui est liber vitæ uniuscujusque*, ut notetur vis quædam divina, cujus virtute in die judicii ita reducentur unicuique in memoriam præterita gesta sua, & ante oculos mentis ponentur, ut nulli tunc licitum futurum sit vel ignorare, vel dissimulare, vel abscondere peccata sua. Quintus & ultimus est *Liber vitæ æternæ*, beata scilicet & æterna Christi præsentia, apud quem est fons vitæ Psalm. 36. & in cujus visione habebimus lumen vitæ, & assiduam, ut ita dicam, Libri vitæ lectionem; ita ut quidquid in primo Prædestinationis libro sancitur: In secundo Scripturæ promittitur; In tertio Agni exercetur; In quarto Judicii determinatur; In hoc ultimo tandem certissimè complendum sit & revelandum.

III. Quamvis autem non diffiteamur, quædam hîc à Senensi appositè recenseri ad librorum divinorum evolutionem; sunt tamen non pauca, quæ meritò hîc desiderantur, dum vel sine necessitate quosdam multiplicat, vel sine ratione alios omittit. Quis enim ignorat Providentiæ librum amplissimum, cujus tamen nulla hîc apud ipsum mentio? Quis non videt iterum, perperam distingui Librum primum Prædestinationis, à Libro ultimæ gloriæ & felicitatis, qui titulo tantùm, non re ipsa differunt? Ut nihil jam dicam vel de subtili, sed parum solida Libri Agni expositione, cujus nullum in Scriptura verum occurrit fundamentum, vel de Libro vitæ præteritæ commento, quem sine ratione ex loco Apoc. exculpere conatur, contra omnium probatorum Codicum fidem, qui legunt simpliciter βίβλιον ἄλλο ἠνεώχθη, ὅ ἐστι τῆς ζωῆς, *qui est liber vitæ*, non verò τῆς ζωῆς ἑκάστου *liber vitæ uniuscujusque*, ut contendit.

IV.

IV. Ut ergo enucleatiùs rem totam persequamur, quædam in genere de *Libris Dei* præmittenda sunt, ex quibus faciliùs ad cognitionem *Libri vitæ*, de quo nunc agimus, pervenire poterimus. Librorum Dei sæpe Scriptura meminit, sed non semper eodem sensu. Nos cæteris distinctionibus missis in duos ordines eos tribuimus. Alii sunt *externi*, qui à Deo quidem sunt *originaliter*, sed non in Deo *subjectivè* continentur. Alii *interni*, qui & *à Deo* sunt, & *in Deo*, quorum ipse non tantùm est efficiens & principium, sed etiam, ut ita dicam, subjectum. Externi rursus varii, sed potissimùm triplices, pro triplici Dei scriptione: 1. Liber *Mundi* seu *Creaturarum*. 2. Liber *Scripturæ*. 3. Liber *Conscientiæ*. Primum scripsit in Mundo per opera; Secundum scripsit in Ecclesia per Verbum; Tertium exarat in corde per Spiritum.

DISPUT. I.

V. Primus *Liber* Dei est *Liber mundi*, totius sc. hujus Universi opificium, in quo velut in libro amplissimo, magnis quidem & crassis, sed speciosissimis tamen & magnâ arte incisis characteribus ita se ipsum descripsit Deus, ut aperire oculos nequeant homines, quin aspicere eum cogantur. Licèt enim essentia ejus sit incomprehensibilis, & humanos sensus procul effugiat, tam illustres tamen, tamque claras gloriæ suæ singulis operibus suis notas insculpsit, ut sublata sit omnis quantumlibet rudibus & stupidis ignorantiæ excusatio. Quid enim est conspicuum hujus mundi Theatrum, quàm παιδευτήριον τῆς θεογνωσίας, καὶ ψυχῶν λογικῶν διδασκαλεῖον, ut magnificè exprimit *Basilius*. Eò respicit procul dubio Paulus, quum Rom. 1. 19. 20. dicit τὰ ἀόρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται, *invisibilia ejus à creatione mundi operibus conspecta videri*, scil. velut in libro, qui nobis legendus proponitur. Nec abludit Scriptura, quum sub *Libri* metaphora de Creaturis, & in specie de Cœlo loquitur. Isa. 34. 4. Apoc. 6. 14. Sed imprimis Ps. 19. ubi non solùm קול seu vox & sonus creaturis tribuitur, sed etiam קו seu *linea*, qualis nempe duci solet in libris scribendis Is. 28. 13. Unde dicuntur cœli מספרים *enarrantes* gloriam Dei, quia in se ipsis velut in libro, qui ספר dicitur, laudum divinarum materiam nobis suppeditant, ut hîc revera Creaturæ sint instar librorum, quæ utut mutæ videantur, in quibus nec loquela nec sermo sit, omnes tamen vocales sint re ipsa, *quarum vox ubique audiatur*, Ps. 19. 3. nec sursum tantùm Cœli gloriam Opificis prædicent, sed & deorsum Terra, in qua magnificum ejus nomen conspicitur, imò præsentem clamat quælibet herba Deum.

Libri externi Dei varii. *1. Liber mundi.* *Rom. 1. 19. 20.* *Is. 34. 4.* *Apoc. 6. 14.* *Ps. 19.* *Is. 28. 13.*

VI. Ita Deus in schola naturæ homines, non Verbo, sed Opere erudire voluit, & ut bene Tertull. *Præmisit naturam magistram, submissurus & Prophetiam, quo facilius credas Prophetiæ discipulus naturæ.* Verùm quia liber iste per peccatum mirum in modum obscuratus, & tantùm non deletus fuit, ita ut ad salutem sufficere nequeat; addidit Deus *Librum*

2. Liber Scripturæ.

DISPUT. I. alterum *Scripturæ*, in quo clarè & distinctè, non modò potentiæ & divinitatis lineamenta nobis expressit, sed insuper voluntatis & gratiæ testimonia indubitata reliquit, unde passim *Liber Dei*, Liber Legis, Liber fœderis, Liber Domini vocatur Exo. 24.7. Heb.9.9. Is.34.16. Utrumque librum nobis aperit Psaltes Ps. 19. ut ostendat, utrâque viâ Deum se nobis patefecisse, & à creaturarum contemplatione ad Verbi lectionem esse transeundum, ut cognitio Dei salutaris possit haberi. Fateor Scripturam & Librum Dei singulari ratione vocari posse Tabulas illas, in quibus propriis digitis Legem suam exarare voluit, quæ מעשה אלהים
Exo.32.16. *opus Dei* & מכתב אלהים *Scriptura Dei* Exo. 32. 16. vocantur; Sed hoc non obstat, quominus Verbum illud, quod speciali Dei jussu & inspiratione per Viros θεοπνεύστους scriptis consignatum est, *Liber Dei* verissimè dicatur, quia ejus solus auctor est & causa principalis, licèt usus sit hominum ministeriô in eo promulgando.

3. *Liber Conscientiæ* VII. Tertius Liber externus est *Liber Conscientiæ*, in quo Deus jam ab initio cognitionem sui & Legem naturalem impressit, & quod sui juris est & nostri officii docuit; ita ut singuli, si eum audire & attentè expendere velint, facilè non tam hominem, quàm Deum ipsum loquentem animadvertant. In *statu instituto naturæ*, Liber iste integer fuit & nullâ liturâ notatus. In *destituto peccati*, corruptus quidem fuit & miris modis fœdatus, sed mansit tamen ad hominis convictionem & ἀναπολογίαν, *Gentes enim ostendunt opus Legis scriptum in cordibus suis, testimonium reddente conscientiâ ipsorum, & cogitationibus vicissim accusantibus & excusantibus*, Rom.
Rom.2.15. 2. 15. In *restituto gratiæ* renovatur & reformatur in fidelibus per Spiritum, ad eorum sanctificationem, quippe qui Legem digito suo non in tabulis lapideis, ut olim, quæ confringi possint, sed carneis cordis inscribit, 2.
2.Cor.3.4. Cor. 3.4. juxta promissionem fœderi novo annexam, *Inscribam Legem meam cordibus ipsorum, & ero Deus illorum, & illi erunt mihi in populum*, Jer. 31. In statu denique *præstituto gloriæ* Liber iste perficietur in Beatis, super quos *scripturus* dicitur Christus *nomen Dei sui*, ut sciant se esse ejus filios, *nomen Civitatis Dei Jerusalem cœlestis*, ut norint se esse ejus incolas
Apoc.3.11. & cives, & *nomen suum novum*, ut agnoscantur ejus membra. Apoc.3.11.

VIII. Sic fuerunt *Libri externi* Dei; Alii sunt *interni*, qui ita dicuntur, non propriè, quasi Deus, qui omnia uno intuitu in se ipso disponit & videt, opus habeat libris ad instar hominum, vel ad memoriæ subsidium, vel ad rerum certitudinem confirmandam, sed ἀνθρωποπαθῶς & figuratè ad denotandam rerum omnium, tum præfinitionem certissimam, tum infallibilem præscientiam. Quomodo libris utuntur homines, illisque acta aut agenda inscribunt, partim ad sublevandam memoriam, partim ad inviolatam & perpetuam rerum certitudinem. Ut hìc mens Dei æterna sit instar libri,

in

in quo per decretum quæcunque futura sunt, inscribit, & per præscientiam legit & cognoscit distinctissimè, quasi in libro exarata. Licèt autem unicum tantùm sit decretum & unica Dei scientia, ut omnia in ipso sunt simplicissima, tamen ratione modi nostri concipiendi, & pro objectorum diversitate, multifariam distingui potest. Disput. I.

IX. Hinc ut triplicem diximus concipi posse Librum Dei externum, Triplicem etiam facere possumus Librum internum. Primus est *Liber Providentiæ*; Secundus *Liber Judicii*; Tertius *Liber Vitæ* seu Prædestinationis. *Liber Providentiæ* est universalis & amplissimus, qui omnes omnino creaturas complectitur. *Liber Judicii* contractior, qui ad creaturas tantùm intelligentes & rationales pertinet. *Liber Vitæ* strictissimus, qui solos electos & fideles respicit. Primus Naturæ dispensationem. Secundus Legis œconomiam. Tertius supernaturalem gratiæ ordinem nobis exhibet. In illo Deus notat, quid facere decreverit in mundo per potentiam. In isto quid hominibus reddere velit per justitiam; In hoc quid fidelibus dare ex misericordia constituerit. *Liber internus Dei triplex.*

X. *Liber* primus *Providentiæ* dicitur, qui creaturarum omnium causas, actiones, cursus & effectus complectitur, in quo decreta de rebus extra Deum futuris continentur; Ubi fixus & immotus assignatur unicuique vitæ terminus, quem nemini vel accelerando vel producendo refigere licet, qui à nonnullis liber vitæ præsentis seu liber viventium dicitur. Ibi principium ortûs & interitûs cujusque notatur, Imperiorum incrementa & decrementa, totius Orbis administratio, causarum secundarum ordinata series, imò rerum etiam minimarum eventus ita præscribuntur, ut ne passeris quidem vel capilli casus hanc Dei providentiam fugiat. De hoc libro Psal. 139. 16. agitur, ubi Psaltes loquens de sui formatione in utero *Informem massam meam*, inquit, *viderunt oculi tui*, id est cùm nondum in utero matris bene formatus essem, & *in libro tuo* nimirum Providentiæ & Præscientiæ *omnia scripta erant*. Ita alibi Psal. 56. 9. profitetur *Deum numerare fugas suas*, & *lachrymas suas esse in registro ipsius*, id est, Deum accuratam earum notitiam & curam habere. Unde bene inferas, omnia infallibiliter & necessariò evenire, quia ita præstituta sunt ab æterno; sed malè tamen inde colligas, libertatem hominum vel rerum contingentiam de mundo tolli, ut Sociniani perperam argutantur; quia hæc Dei scriptio non tantùm versatur circa res ipsas, sed & circa earum modos, ut dum eventus certam futuritionem infert, nullam tamen rerum naturæ vim afferat, sed causas secundas ineffabili quidem & occultâ, sed tamen verissimâ ratione juxta suos modos agere sinat. *1. Liber Providentiæ.* *Ps. 139. 16.* *Ps. 56. 9.*

XI. *Liber* alter internus dictus nobis est *Liber Judicii*, quia in eo scribuntur, quæ ad Creaturarum rationalium gubernationem & judicium spectant, ubi adversa & prospera, bona & mala earum *2. Liber Judicii.*

DISPUT. I. notantur, ex quibus judicandæ veniunt. Ut enim nihil in rerum natura contingere potest, quod à Deo non sit præstitutum; Ita nec in hominum societate quicquam boni vel mali potest fieri, quod ab ejus decreto vel effectivo vel permissivo non pendeat, nihil quod ejus æternam præscientiam fugiat, & quod coram ipso scriptum non sit; hinc ut peccatum dicitur scriptum stylo ferreo in corde peccatoris, Jer. 17. 1. sic scriptum pariter perhibetur coram Deo, Is. 65. 5. *hoc scriptum est coram me*, ait Dominus, ut significet se illud probè nosse, ejusque se perpetuò recordari. Non aliter de bonis operibus est statuendum, ea scilicet omnia ita scripta esse coram Deo, ut eorum nunquam obliviscatur, sed memor sit futurus in judicio suo, ut rependat illis, si non *propter* ea, quia nullum est meritum, at *secundùm* ea. Quò videtur respicere ספר זכרון *Liber memoriæ*, de quo Malac. 3. 16. qui dicitur *conscriptus coram Deo pro timentibus ipsum*, ut innuatur Deum recordaturum pietatis ipsorum suo tempore, & retributurum præmium fidei & perseverantiæ ipsorum. Ad hunc librum pertinet, quod Daniel. 7. 10. & Apoc. 20. 12. ubi de Judicio ultimo agitur, dicitur libros apertos fuisse: *Et vidi*, inquit Joannes, *mortuos parvos & magnos stantes coram Deo, & libri aperti sunt, & apertus est liber alter, qui est liber vitæ, & judicati sunt mortui ex illis, quæ scripta sunt in libris secundùm opera ipsorum*; Sic notatur summa judicii istius æquitas ex humano foro, ubi juxta leges scriptas, & cum his congruentia facta & dicta, Judex justam pronuntiat sententiam. Cur autem librorum, non unius libri mentionem faciat, ratio facilè reddi potest, quia præter librum istum internum Dei, in quo scripta sunt omnia hominum opera, libri alii duo illi respondentes aperientur. Primò *Liber Scripturæ*, in quo juris Dei & officii nostri regulam præscribit Deus, ad quam se componere quisque tenetur, & ex qua judicandi sunt, quotquot Scripturam ducem habuerunt. Secundò *Liber conscientiæ*, quæ de factis testimonium præbet, & quæ instar mille testium homines vel accusabit vel excusabit; nam *Deus tunc illustraturus est res occultas tenebris, & manifesta faciet consilia cordium*, 1. Cor. 4. 5. ut hîc nihil absconditum & indiscussum manere queat, quod summi Judicis oculis non exponatur.

[Margin: Is. 65. 5. — Mal. 3. 16. — Dani. 7. 10. Apoc. 20. 12. — 1. Cor. 4. 5.]

XII. Postremus est *Liber Vitæ*, Æternum scil. & immutabile Dei consilium, per quod, ut quosdam ab æterno ex massa corrupta secrevit ex merâ sua misericordiâ, & ad vitam æternam conscripsit, quos per Christum salvaret, cæteris omnibus in æquali miseria constitutis, ex summa & liberrima sua potestate præteritis; Ita eosdem in libro isto arcanæ prædestinationis conscriptos novit & servat constantissimè. Hujus sæpissimè Scriptura meminit, modò simpliciter & καθ' ἐξοχὴν sub *Libri* nomine Dan. 12. 1. *Salvabitur omnis populus, qui inventus fuerit scriptus in libro*, modò per scriptionem

[Margin: Dan. 12. 1.]

nem cœleſtem, Luc. 10. 20. *Gaudete quòd nomina veſtra ſcripta ſunt in cœlis*, tum quia in cœlo electi, tum quia ad cœlum vocati; aliquando per *Librum vitæ Agni*, ut Apoc. 13. 8. & 17. 8. *mirabuntur omnes, quorum nomina non ſunt ſcripta in libro vitæ Agni*, ſic Apoc. 21. 27. non tantùm quia per ipſum non minùs ac Patrem facta eſt electio, ſed & quia in ipſo fundatur Eph. 1. 4. non quidem antecedenter ut in cauſa meritoria, ſed conſequenter, ut in medio primario executionis; aliquando denique per *Librum vitæ* ſimpli. ut Phil. 4. 3. Apoc. 20. 15. & 22. 29. ratione finis id. vitæ æternæ, quæ ſola præ cæteris nomen vitæ meretur, tum à *priori* ratione Prædeſtinationis, quia ab æterno conſcriptus eſt ante jacta mundi fundamenta, tum à *poſteriori* ratione glorificationis, quia in æternum manere debet poſt conſummationem ſeculi. Ita Liber iſte duo præcipuè deſignat, Decretum Dei prædeſtinantis, quod eſt inſtar ſcriptionis, tum præſcientiam ejuſdem, quæ eſt inſtar lectionis, quæ ſcripta recognoſcit & legit.

Disput. I. *Luc.* 10. 20. *Apoc.* 13. 8. *&* 17. 8. *&* 21. 27. *Phil.* 4. 3. *Apoc.* 20. 15. *&* 22. 29.

XIII. Atque hinc facilè colligi poteſt, quo ſenſu Liber iſte Deo tribuatur, non propriè & literaliter, ut jam inſinuavimus, quaſi vel liber vel ſcriptio qualiſcunque materialis in Deum cadere poſſit; ſed myſticè & figuratè, tum ad connotandam divinæ Prædeſtinationis certitudinem & immutabilitatem, tum ad ſignificandam præſcientiæ ejus & cognitionis evidentiam & infallibilitatem. Nam ut voces & verba volant, ſed litera ſcripta manet: Ita Decretum Dei non eſt inane verbum, quod irritum fiat & ſolvi poſſit, ſed verbum potens & efficax, quod in mente Dei ſcriptum manſurum eſt in æternum, & certiſſimè implendum. Rurſus ut ea, quæ exarata ſunt, clarè & diſtinctè poſſunt cognoſci oculis ſubjecta fidelibus; at quæ in aurem tantùm per verbum dilabuntur, faciliùs nobis poſſunt imponere, ut in iis percipiendis & recolendis fallamur. Ita ſcientia hæc viſionis, quæ rerum futuritionem in Decreto præfinitam videt & legit, adeò certa eſt & diſtincta, ut nec falli nec fallere poſſit. Unde Paulus 2. Tim. 2. 19. teſtatur, *Deum noſſe qui ſui ſunt*, & Chriſtus Jo. 10. 27. *ſe cognoſcere oves ſuas, & ſcire quos elegerit*, Jo. 13. 18.

XIV. Si verò quæratur ulteriùs, Cur hac phraſi Spiritus S. uti voluerit ad hoc myſterium deſignandum? Rationes variæ reddi poſſunt. Quidam putant metaphoram ductam eſſe à *Re militari*, & belli Duce, qui milites delectos in libro conſignat; unde phraſis *conſcribendi militem*; rejectitios verò & malè fidos vel exauthorat vel præterit. Ita Jehova exercituum, qui fideles ſuos ad ſacram militiam vocat, ut ſub vexillo Chriſti Ducis ſui bella Domini adversùs Diabolum, mundum & carnem decertent, dicitur in libro conſcribere, quos ad tam ſalutare opus deſtinet. Alii volunt alludi ad ſocietatem civilem & *album amicorum*, quemadmodum enim ſolemus nomina eorum, quos præ cæteris diligimus in album noſtrum referre, ut memoria eorum hæreat ſemper animis noſtris. Ita Deus

Cur liber Deo tribuatur.

DISPUT. I. nomina electorum & fidelium, qui verè sunt amici Dei, ut de Abrahamo perhibet Angelus Gen. 22. & de discipulis suis Christus Jo. 13. 13. in libro suo consignata habet, ne unquam animô ejus excidant, qua de causa alibi di-
Is. 49. 16. cuntur in manibus Dei sculpti Is. 49. 16.

XV. Sed commodiùs alii statuunt similitudinem peti ab *Usu civili*, & iis qui civitate donantur, quorum nomina in Civium catalogum & tabulas publicas referri solent, ut Jura & Privilegia civium usurpare possint, quod non in populo tantùm Romano factitatum esse, sed & in Israëlitico notum est, Ubi tabulæ genealogicæ omnium familiarum & tribuum, sed Regum & Sacerdotum inprimis accuratissimè conscribebantur & asservabantur, ne peregrini & alienigenæ immiscerentur populo Dei. Quò pertinet
Exo. 30. 12. recensio, quæ fieri debuit ex præscripto Dei Exod. 30. 12. & Liber recen-
Nehe. 7. 5. sionis, de quo Nehem. 7. 5. & imprimis βίβλος γενέσεως *Liber generationis*
Matt. 1. 1. Christi, qui refertur à Matthæo & Luca, ad verum Genus Christi aperien-
Ezech. 13. 9. dum: Nec aliò videtur respicere Ezec. cap. 13. 9. quum de Pseudoprophetis loquens, & pœnas illis nomine Dei denuncians. *In consilio*, inquit, *populi mei non erunt, & in descriptione* seu libro *Domus Israël non conscribentur, nec in terram Israëlis venient.* Ubi tres pœnæ gradus notat, *ejectionem ex consilio publico*, cui Prophetæ interesse poterant Jer. 26. 7. *Ejectionem ex populo*, qui totus descriptus, & albo publico consignatus erat, ne censeantur ampliùs ejus membra, vel fruantur ejus privilegiis. *Ejectionem ex terra ipsa*, ne, quod peregrinis etiam concedebatur, in ea liceat ipsis ulteriùs pedem figere & morari. Ad hunc ergo morem Spiritus Sanctus alludens, Electionem salvandorum per Librum eleganti metaphorâ designat, ut notet eos hoc pacto fieri veros Cives Jerosolymæ cœlestis, ad quos privilegia omnia, immunitates & beneficia Beatorum pertineant, quorum idcirco nomina in hoc libro velut in registro quodam publico, si ita fas loqui, consignentur, non in Terra, sed in Cœlo, non manu hominum & atramento, sed digito ipsius Dei, & Decreto ejus æterno, non in charta aut membrana, sed in ejus mente, non ut censeantur cives Israëlis secundùm carnem, filii Abrahæ, & hæredes Cananitidis terrenæ, sed ut agnoscantur verè filii Dei, Israël secundùm Spiritum, & hære-
Ps. 87. 5. 6. des Canaanis cœlestis. Eò manifestè respicitur Ps. 87. 5. 6. Apoc. 22. 19. sed
Apoc. 22. 19. præcipuè Heb. 12. 23. ubi Ecclesia fidelium vocatur *Cœtus Primogenitorum,*
Heb. 12. 23. *quorum nomina scripta sunt in cœlis*; Ut enim quæcunque ibidem referuntur, allusivè dicuntur ad populi Israëlitici statum, Mons Monti opponitur, Civitas Civitati, Jerusalem terrena cœlesti, Sanguis victimarum, qui effundebatur in Veteri Testamento, Sanguini ῥαντισμοῦ, qui effusus est à Christo, Exercitus Angelorum, quorum διαταγαῖς data est Lex. Gal. 3. 19. Myriadibus eorum, quia ascendunt & descendunt super Filium hominis Jo. 1. 51. & qui sunt Spiritus ministratorii ad salutem fidelium, Heb. 1. 14. Ita

Primogeniti

Primogeniti, quorum nomina scripta sunt in cœlis, manifestè relationem habent ad Israëlitarum primogenitos, quorum nomina tabulis genealogicis consignata erant; Nam ut Fideles *primogenitorum* prærogativas verè possident, tum in *dominio*, quia facti sunt Reges in Christo, qui regnare debent super terram, Apoc.5.10. tum in *dupla portione*, promissionibus scil. vitæ præsentis & futuræ 1.Tim.4.8. & gratiâ & gloriâ Ps.84. tum in *Sacerdotio*, quum facti sunt Sacerdotium regium in ipso 1.Pet.2.5.9. Apoc.1.5. Ita in libro genealogiæ cœlestis verè conscribuntur, quum jus ad hæreditatem cœlestem, & ad domum Patris æterni, ex quo omnis familia in cœlo & in terra nominatur, Eph.3.15. per electionem obtinent.

Apoc.5.10. *1.Tim.4.8.* *1.Pet.2.5.9.*

XVI. Hinc patet, quid per *Librum Vitæ* intelligendum sit, & quo sensu Deo tribuatur; Patet etiam Decretum Electionis non situm esse in generali & indifferente omnium ad salutem destinatione, si credant, ut vellent Sociniani & Remonstrantes: Sed in peculiari & specifica eorum designatione, qui ex gratia Dei & credituri & salvandi sunt: Nam quisquis nomina eorum, de quibus aliquid decernit, in librum refert, cogitat de illis nominatim, seu de individuis signatis, non tantùm de individuis vagis & in idea. Ut hîc longè aliud sit qualitatem communem assignare, & decernere, sub qua homines queant vitam & salutem consequi. Aliud verò nomina quorundam, cæteris seclusis, libro vitæ inscribere; hæc enim scriptio ad personas ipsas spectat, non simpliciter ad qualitates, sub quibus homines possunt salutem indefinitè obtinere.

An aliquis ex libro vitæ deleri possit.

XVII. Sic fuit Prima Quæstio. Sequitur Altera, quæ ut difficilior est, ita majorem ἀκρίβειαν postulat; *An* scilicet *quidam Libro vitæ semel adscripti ex eo deleri possint?* Ratio dubitandi oritur ex variis Scripturæ locis, in quibus hoc exertè videtur asseri. 1. Ex *Voto Mosis* Exo.32.32. qui quum audiret Deum iratum populo Israëlitico velle eum penitus exscindere, tam intenso charitatis zelo commotus est, ut non solùm intercedat pro ipso, sed & optet potiùs deleri è libro Dei, quàm ut tota gens pereat, *Aut remitte peccatum ipsorum, aut si non vis, dele me quæso de libro tuo, quem scripsisti.* Et ne votum tantùm impossibile putetur, Dominus statim addit, *Qui peccaverit, eum delebo de libro meo.* Ubi non modò rei possibilitas, sed etiam futuritio innuitur. 2. Ex *imprecatione Davidis*, qui Ps.69.29. de Ecclesiæ hostibus & suis loquens, petit *ut deleantur de libro viventium, & cum Justis non scribantur*, quod utique dicere non posset, nisi talis dari posset deletio. 3. Ex *comminatione prophetica* Joan. Apoc.22.19. *Si quis abstulerit ex verbis libri Prophetiæ hujus, auferet Deus partem ejus de libro vitæ*, &c. Quæ luce meridianâ clarius videntur probare, quosdam ex libro vitæ posse expungi. Sic Sociniani & Remonstrantes & cæteri, qui Sanctorum Apostasiam & Electionis mutabilitatem propugnant, his uti vulgò locis solent ad Erroris sui fulcimentum.

Exo.32.32. *Apoc.22.19*

XVIII.

DISPUT. I.

Neminem posse ex libro vitæ deleri probatur.

1. à Decretorum Dei immutabilitate.

XVIII. Sed verissima tamen est contraria Orthodoxorum sententia, quæ statuit librum hunc lituram nullam admittere, neminémque illi semel adscriptum ex eo deleri posse. Argumenta eam in rem afferri possunt varia; sed pauca tantùm è multis delibamus. Primum petitur ex *Decretorum divinorum immutabilitate*. Cùm enim Liber vitæ nihil aliud sit, ut jamjam diximus, quàm Decretum Electionis, quô ab æterno quosdam salvare constituit, si tale decretum firmum sit & ἀμετάθετον, invariatam etiam & æternam esse necesse est talis Libri Scripturam. Hanc autem esse conditionem Decretorum divinorum in genere, & in specie decreti Prædestinationis, & natura ipsa Dei, & Scriptura apertè clamant: Et natura quidem Dei, quia ut immutabilis est & constans in se, penès quem nulla

Jac. 1. 17. est παραλλαγὴ, ἢ τροπῆς ἀποσκίασμα Jac. 1. 17. Ita immutabilis debet esse in voluntate & in consilio, quod semel positum nec rescindi nec revocari queat; aliàs vel mutaretur in melius, & sic non esset sapientissimus, vel in pejus, & sic non esset optimus. Scriptura etiam idem passim confirmat luculentissimè: Nam sive Decreta in genere considerentur, *Consilium*

Is. 46. 10. *meum stabit*, inquit Dominus Isa. 46. 10. *& implebo omne beneplacitum*

Rom. 9. 19. *meum*, & Paulus Rom. 9. 19. *voluntati ejus quis resistit?* Sive in specie de Electione agatur, quis nescit vocari στερεὸν θεμέλιον, *firmum fundamentum*,

2. Tim. 2. 19 quod nullâ arte vel robore Diaboli subrui possit, 2. Tim. 2. 19. ἀμετάθετον βουλὴν *consilium immutabile*, quod Deus duabus rebus, in quibus impossi-

Heb. 6. 17. 18. bile est eum mentiri, verbô scilicet & juramentô sancivit Heb. 6. 17. 18. Et πρόθεσιν κατ' ἐκλογὴν *propositum secundùm electionem*, *quod firmum*

Rom. 9. 11. *manet* Rom. 9. 11. Ut varias alias phrases omittamus, quibus solet describi, eandem immutabilitatem confirmantes.

XIX. Neque hîc audiendi sunt, Qui vel *Pœnitentiam & mutationem* Deo tribui sæpe in Scriptura causantur, Vel qui *Decreta* quædam *conditionata* illi affingunt. Nam præterquàm quòd Electio & Vocatio do-

Rom. 11. 32. nis ἀμεταμελήτοις annumerandæ sunt ex Rom. 11. 32. Notum est *Pœnitentiam* Deo propriè non competere, sed ἀνθρωποπαθῶς & *metonymicè*, non affectivè, sed effectivè, prout *mutationem* non *consilii* in Deo, sed *operis & facti* extra Deum, eamque ex consilio Dei profectam denotat: *Mutationes* etiam *rerum* non inferunt statim *mutationem voluntatis*, quia mutationes illæ ab ipsâ Dei volitione immutabili manente pendent. Quod ad *Decreta conditionata*; non diffitemur *res ipsas volitas & decretas* aliquando esse *conditionatas*, quæ non nisi hâc vel illâ positâ conditione possunt impleri: Sed volitionem ipsam seu *Decretum* posse dari *conditionatum à priori & antecedenter* constanter negant Orthodoxi, & sapientissimè Synodi Gallicanæ non semel repudiârunt, ut Sapientiæ, Potentiæ, & Bonitati divinæ injurium. Vult quidem

& de-

& decernit Deus aliquid implendum sub hâc vel illâ conditione; sed ita ut ipsam conditionem pariter decernat vel efficere vel permittere. Verùm ut idem velit aliquid & decernat sub conditione impossibili, & quam novit certissimè nunquam futuram, quamque ipse constituit non dare, qui solus dare potest, longè videtur ab ejus Sapientiâ & Potentiâ alienum. DISPUT. I.

XX. II. Argumentum suppeditat nobis *Fœderis gratiæ æternitas*. Nam cùm fœdus istud novum non debuerit abrogari ad instar prioris, quod tabulis lapideis incisum fuerat, sed æternum debeat esse & immutabile, ex promissione celebri Jer. 32. 30. 40. Hos. 2. 19. 20. *Liber* etiam *vitæ*, qui *fœderis* istius *Liber* verè nuncupatur, quia fœdus in eo fundatum & consignatum est, non potest non æternus esse & indelebilis. Neque hìc reponendum, constantiam promitti in fœdere à parte Dei, sed non statim à parte nostri; itaque, si Deus auxilium suum nobis pollicetur, si officium faciamus, non continuò sequi nos officium semper facturos, atque adeò fœdus nunquam irritum fore. Nam huic exceptioni viam omnem præcludit Dominus ipse, quum in promissione fœderis, non tantùm meminit amoris sui, sed & timoris nostri. Nam ut pollicetur se non recessurum à nobis, ita testatur se effecturum, ut non recedamus ab ipso, *pangam cum ipsis fœdus perpetuum*, *ut non avertam me à benefaciendo ipsis*, *& reverentiam indam animo ipsorum*, *ut non recedant à me.* Sic implet & quod suarum & quod nostrarum est partium, ut nihil sit quod fœdus delere queat. Nam si irritum aliquâ de causâ fieri posset, id potissimùm fieret, vel à parte Dei, per mutationem amoris, si Deus à nobis recederet; vel à parte nostri per inconstantiam nostram, quâ Deum desereremus: Sed adversùs utrumque periculum tutos nos præstat misericors Deus. Nam quo ad prius, testatur se nunquam recessurum esse à nobis; quoad posterius, affirmat se per timorem, quem nobis ingenerabit, effecturum ne unquam recedamus ab ipso. Ita non tantùm pollicetur *finem*, sed & ipsa *media*, quæ ad eum *ducunt*, non tantùm beneficium vitæ sub conditione offert, quod sub Lege præstabat, sed ipsam etiam conditionem confert & implet. Ut frustrà sint Remonstrantes, qui promissionem hìc fingunt conditionatam. Nam ut non dicam promissionem conditionis non posse esse conditionatam, quia aliàs abiretur in infinitum; Certum est nullam posse dari conditionem istius promissionis, quæ non coincidat cum re ipsa promissa, quod nemo non videt esse absurdissimum.

2. à Fœderis gratiæ æternitate. Jer. 32. 30. Hos. 2. 19. 20.

XXI. III. Ratio ducitur à *gratiarum divinarum*, quæ in isto libro continentur, *Connexione & Inseparabilitate*; Nam quod Ethnici de Gratiis suis malè ita dictis perhibebant, eas connexas semper esse, & vinculo quodam indissolubili inter se junctas; Id longè potiori jure in gratiis divinis locum habere censendum est, ut

3. à gratiarum divinarum connexione.

DISPUT. I. ut nunquam à se invicem divelli queant, & qui semel unam habuerit, is necessariò omnium tandem sit particeps futurus. Hoc verò non modò ex amoris divini æternitate colligitur, qui ab æterno in æternum extenditur, ab æterno ratione Prædestinationis à priori, in æternum ratione Glorificationis à posteriori: Sed præcipuè ex effectis istius amoris, quæ Deus fidelibus suis communicat, quæ Apostolus in admirabili illâ & verè aureâ salutis catenâ recenset, Rom.8.29.30. ubi partes omnes salutis complectitur, *Principia* in Præcognitione & Prædestinatione, *Media* in Vocatione & Justificatione, *Finem* denique in Glorificatione: isti enim quinque annuli ita connectuntur inter se, ut qui unum habet, omnes habere debeat, & cui unus deest, omnes pariter in eo desiderentur; *Quos præcognovit eos prædestinavit, quos prædestinavit eos vocavit, quos vocavit eos justificavit, & quos justificavit glorificavit*; Unde ut nemo potest glorificari, quin justificatus, vocatus, prædestinatus, & præcognitus fuerit; Nemo pariter præcognosci potest & prædestinari, qui non sit certissimè glorificandus. Sed si, quod pertendunt Adversarii, quidam ex Libro vitæ expungi possent, malè ista beneficia ita connecteret Paulus, ut Prædestinationem Vocatio, Vocationem Justificatio, Justificationem Glorificatio necessariò consequatur, quando fieret ut quidam prædestinati, vel non vocarentur, vel vocati non glorificarentur. Perperam etiam alibi Paulus principium cum fine conjungendo diceret, *Electionem assecutam esse*, id est, electos obtinuisse salutem, *Cæteros vero occalluisse* Rom.11.7. Sic nec Deus propositum Prædestinationis assequeretur; Nec sua constaret dicto Apostoli veritas; Nec fideles in hoc beneficio gloriandi & exultandi materiam haberent, quod nec dici sine absurditate, nec sine impietate cogitari potest.

Rom. 8.29. 30.

Rom. 11.7.

XXII. Sed ne diutius in Electionis certitudine demonstranda immoremur, quod variis quidem fieri posset argumentis aliis, sed quæ longiùs nos à scopo abducerent; Videamus paulò pressiùs, an ex Scriptura confirmatio æternitatis Libri vitæ possit haberi. Hoc verò non unâ ratione colligi potest. Primò ex eo, quòd Christus Luc. 10. 20. jubet discipulos *gaudere*, non quòd dæmones ipsis subjiciantur, sed quòd *nomina ipsorum scripta sint in cœlis*. Cur autem non vult eos gaudere de donis illis extraordinariis, sed tantùm de Electione, nisi quia dona illa miraculosa & *temporaria* erant, quæ poterant auferri & cessare, & *ministerialia* tantùm, quæ in reprobos etiam cadere poterant: sed *Electionis beneficium*, quod per scriptionem istam denotatur, *æternum est* & *salutare*, quod nec in reprobum cadere, nec à fideli potest auferri? At si, quod censent Adversarii, potuissent deleri ex isto libro, frustrà & sine ratione ad gaudium eos hortaretur. Quænam enim causa lætitiæ discipulis esse poterat, si in continuo discrimine versaban-

Luc. 10. 20.

ſabantur beneficium iſtud amittendi; quodnam gaudium percipere pote- DISPUT. I.
rant, ſi illis conſtitiſſet firmitatem iſtius conſilii ex tenui liberi arbitrii filo pendere, quô nihil labilius & inconſtantius? ſolidum illud demum eſt gaudium, quod æternum eſt, quodque nemo nobis eripere queat, aliàs plus doloris ſæpe ex jactura boni oritur, quàm lætitiæ ex ejus brevi & momentanea poſſeſſione percipiebatur. Nec nodum ſolvit *Volkelius* tom. 5. cap. 17. quum ait ſufficiens eſſe gaudii argumentum, *certiſſimam ſalutis viam ingreſſum eſſe, & in eo verſari ſtatu, in quo poſſis conſtanter perſeverare & ſi perſeveres, ſempiternam felicitatem omnino ſis conſecuturus.* Nam præterquam quòd falsò ſupponit ſcriptum nomen habere in cœlo importare tantùm facultatem perſeverandi, ſi volueris; cùm infallibilitatem perſeverantiæ & ſalutis conſequendæ certitudinem etiam inferat, nec rei tantùm poſſibilitatem, ſed & futuritionem dicat; Perperam etiam contendit verum & ſolidum gaudium in mutabili & incerto bono collocari, quod ſingulis momentis vel tentationes Diaboli excutere valeant, vel propriâ infirmitate & inconſtantiâ deperdere quis poſſit. Huc etiam facere poteſt, quòd ut Cœlum, & quæ ad illud pertinent, ſtabilia ſunt & immota; Terra verò & terrena omnia fluxa & caduca, unde Regnum Chriſti, quod æternum eſt & ἀσάλευτον Heb. 12. 28. vocatur *Regnum cœlorum*: Ita Scriptio quæ *Heb.* 12. 28.
fit in cœlis, non modò hæreditatis cœleſtis poſſeſſionem, ſed & Decreti divini conſtantiam & æternitatem notat: Ut reprobi dicuntur *ſcribi in Terra* Jer. 17. 13. non modò quia portio eorum eſt in terra, non in cœlo, *Jer.* 17. 13.
ſed etiam ut eorum interitus & exitium notetur; ut facili negotio delentur, quæ in terra ſeu in pulvere ſcribuntur.

XXIII. Secundò idem etiam non obſcurè colligitur ex Apoc. 21. *Apoc.* 21. 27
27. ubi Joannes teſtatur neminem ingreſſurum in Civitatem cœleſtem, præter ſcriptos in libro vitæ, *non ingredietur in ipſam quicquam immundum, & faciens abominationem*, εἰ μὴ οἱ γεγραμμένοι ἐν τῷ βιβλίῳ τῆς ζωῆς, *ſed tantùm qui ſcripti ſunt in libro vitæ*, ubi particula εἰ μὴ non eſt *exceptiva*, quaſi ſcripti in libro vitæ exciperentur ex numero immundorum, qui ingreſſuri non ſunt, quod abſurdiſſimum eſſe res ipſa clamat; ſed eſt *adverſativa*, quæ excludit non includit electos ab iſto numero, quo ſenſu uſurpari non raro in Scriptura clarum eſt Luc. 4. 26. *Luc.* 4. 26.
27. Gal. 1. 7. Marc. 13. 32. unde lux inferri poteſt duobus locis vexa- 27.
tiſſimis Joan. 17. 12. Gal. 2. 16. quibus abutuntur Adverſarii, tum *Gal.* 1. 7.
ad Sanctorum apoſtaſiam propugnandam, tum ad juſtificationem per *Marc.* 13. 32.
opera cum fide adſtruendam; ibi enim particula iſta non exceptivè, ſed *Joa.* 17. 12.
adverſativè eſt intelligenda: Joan. 17. 12. *nemo periit niſi filius perditionis*, *Gal.* 2. 16.
id eſt, *ſed tantùm*. Gal. 2. 16. *non juſticatur homo ex operibus Legis, niſi per fidem Jeſu Chriſti*, id eſt, *ſed tantùm* per fidem; Hoc ſen-

DISPUT. I. ſu Joannes dicit neminem ingreſſurum in civitatem, niſi ſcriptos in libro vitæ: Ubi duo iſta neceſſariò ſupponuntur, & *ſolos* ſcriptos in hoc libro eò ingredi, & *omnes* & ſingulos recipi, ut nemo ex non ſcriptis ingrediatur, & nemo ex ſcriptis excludatur; hoc autem dici nequaquam poſſet, ſi, quod pertendunt Adverſarii, quidam ex hoc libro deleri poſſent, & vitâ ac ſalute per conſequens excidere.

XXIV. Confirmatur id ipſum Tertiò ex promiſſione, quam Chriſtus dat Victori Apoc.3.5. *ſe non deleturum nomen ejus ex libro vitæ.* Nam cùm omnes electi & fideles ſint victores in Chriſto Rom. 8. 38. & 1. Cor. 15. 57. ex eo ſatis conſtat, neminem ex hoc libro deletum iri. Dices, negationem iſtam deletionis non potuiſſe proponi, ut beneficium aliquod eximium & privilegium ſingulare, quod fit tamen à Chriſto, ſi impoſſibile foret aliter fieri. Sed facilis eſt reſponſio, Chriſtum non ideo deletionem iſtam in aliis poſſibilem ſupponere, ſed tantùm æternitatem & conſtantiam iſtius beneficii velle deſignare; eodem modo quô ℣. 12. ejuſdem capitis pollicetur Victori, quòd futurus ſit ut *columna in Templo Dei, nec foras amplius ſit egreſſurus*, non quòd aliquis re ipſa egredi poſſit, ſed ut ex ea negatione perpetuitas gloriæ indicetur: Sic Chriſtus ad ſolatium fidelium ſuorum, qui perſeveraverint in fide & pietate, perſeverantiam amoris & benevolentiæ divinæ pollicetur. Atque ita antitheſim vult inſtituere inter ſtatum Eccleſiæ militantis, in qua multi ſemper latent hypocritæ, qui ex canone charitatis videntur in libro vitæ ſcripti, & ultimo demum die detegendi ſunt, & à Sanctis ſecernendi; Et ſtatum Eccleſiæ triumphantis, quæ nullos niſi veros & genuinos cives, qui in æternum communione Dei fruentur, admiſſura eſt.

Apoc.3.5.

XXV. Denique ſi quis deleri poſſet ex Libro vitæ, id fieret; Vel quia Deus non potuit diſtinguere veros cives à falſis; Vel quia non valeret conferre ipſis præordinatam gratiam. At neutrum dici poteſt, quia illud ſummæ Dei ſapientiæ & conſtantiæ repugnat, quaſi aliquid ei ex improviſo eveniret, propter quod deberet à priori ſuo conſilio reſilire; vel quod illi ſemel placuit poſtea diſpliceret. Iſtud verò potentiæ ejus infinitæ derogat, ac ſi non poſſet perficere, quod ſemel conſtituit. Dicere hîc *ſcriptionem* iſtam eſſe *conditionatam*, ut vult *Volkelius*, quia nemo in libro vitæ ſcriptus abſque ulla conditione ac prorſus immutabiliter vitæ ſit deſtinatus, quamdiu adhuc vivit & nondum penitus ex omni parte vicit; eſt petere principium & ſupponere quod eſt in quæſtione. Nam licèt non negemus poſſeſſionem ſalutis per inſcriptionem iſtam nobis deſtinatam, eſſe conditionatam, quia non ſine mediis ad finem perducimur, & qui deſtinat ad finem deſtinat etiam ad media eò ducentia: Negamus tamen, ipſam inſcriptionem poſſe dici condi-

tionatam, ita ut conditio quædam illi præcurrat, ex qua, ut dubia & potestativa suspendatur; non modò quia, uti antea diximus, decreta Dei à nulla conditione extra Deum suspendi possunt; sed & quia ipsa conditio, quæcunque tandem illa sit, debet in libro vitæ nobis destinari, nisi in castra Pelagii velimus transire. Ratum ergo maneat & fixum, quod antea probandum susceperamus, neminem è Libro vitæ deleri posse: Ut hîc longè potiori jure Deo tribui possit, quod iniquissimus Judex Pilatus de se ipso dicebat, *Quod scripsi, scripsi.* Quò pertinent ista Augustini in Ps. 68. nobis 69. in hæc verba, *deleantur de libro viventium. Fratres, non sic accipere debemus, quod quemquam Deus scribat in libro vitæ & deleat illum, si homo dixit*, quod scripsi, scripsi, *Deus quemquam scribit & delet? Præscius est, Prædestinavit omnes ante constitutionem mundi regnaturos cum Filio suo in vitâ æternâ; hos quos conscripsit continet liber vitæ* &c.

DISPUT. I.

XXVI. Sed quia hanc salutis nostræ anchoram labefactare videntur loca jamjam allata, videamus paucis quid illis respondendum sit. Primus locus petitur ex Exod. 32. 32. ubi agitur de *Voto Mosis*, qui quia cæteris difficilior, paulò accuratiùs de eo est agendum. Exercuit non parum Interpretes hæc difficultas, quam ut tollerent varia varii commenti sunt, quæ ut parum ad rem facientia commemorare nihil attinet. Quidam ut *Solomo Jarchi* inter Judæos, & ex Pontificiis *Cajetanus* per Librum hunc, non Librum vitæ, sed *Librum Legis*, Vocationis, sive Principatûs intelligendum esse contendunt, ex quo nomen suum deleri petierit Moses, malens memoriam rerum à se gestarum perpetuâ tolli oblivione, quàm totum perdi populum; acsi sensus esset, Si tu non vis parcere, ô Deus, populo propter peccatum, quòd in Legem tuam admisit, Ego nolo ampliùs in hac Lege nominari, quasi ego hujus promulgationis auctor fuerim, vel saltèm occasionem dederim, cur totus populus deleretur. Alii ut *Augustinus* quæst. 147. in Exod. & *Gregorius de Valentia* volunt, Mosem ex ingenti familiaritatis divinæ securitate tali Deum ratiocinatione interpellâsse. *Aut dimitte eis hanc noxam, aut dele me de libro tuo; sed non delebis me de libro tuo, in quo me indelebili charactere conscripsisti, Dimitte igitur eis hanc noxam.* Alii referunt ad *Librum fœderis*, seu Catalogum Sanctorum & Ecclesiæ in hunc sensum; *Expunge me potius ex albo populi tui, & ex eorum numero, quibus promissiones vitæ fecisti, quàm ut videam totum istum populum exterminari.* Sunt qui velint Mosem hoc turbatum dixisse, non ex ratione, *sed ex impetu humanæ affectionis, infirmitate & impatientia*, ut *Hugo de Sancto Victore.* Sed neque ista omnia nodum possunt solvere, & dilutiora videntur, quàm quæ tam flagranti charitati & heroïco affectui competant.

Exo. 32. 32.

XXVII. Bifariam ergò commodiùs responderi posse cense-

DISPUT. I. mus, 1. Ut verba Mosis non referantur ad Librum vitæ æternæ, seu electionis Decretum, quasi æterno exitio se devovere voluerit, sed ad *Librum vitæ præsentis*, qui liber est Providentiæ, ut citiùs obire voluerit, quam totius populi interitum videre, vel ut hac morte suâ suorum popularium salutem redimere voluerit, quasi diceret; *Satius est me mori, quàm totum istum populum in fœdus tuum adscriptum, & tot miraculis ex Ægypto liberatum, cum perpetua nominis tui ignominia in hoc deserto perire*; hæc fuit Hieronymi sententia Qu. 9. ad Algasiam, dum ait Mosem & Paulum ex charitate erga populum voluisse perire non in perpetuum, sed in præsentiarum, non in spiritu, sed in carne, hoc est per mortem corpoream. Ad quem accedit *Euthymius* in Ps. 68. & *Gregorius* in l. 10. mora. cap. 7. Et confirmari potest 1. quia Moses loquitur in genere de *Libro Dei*, non de Libro vitæ, *Dele me*, inquit, *de libro tuo*. 2. quia votum Mosis debet respondere commininationi adversùs populum, cùm pœnam ipsi infligendam in se transferri cupiat: At comminatio & pœna non alia fuit, quàm eorum interfectio & mors cqrporea; ut constat ex ℣. 10. *Dimitte me ut irascatur furor meus & deleam eos, faciámque te in gentem magnam*, ubi per deletionem, stragem ejus notari repentinam & universalem nemo negare potest; & ratio evincit, cùm enim in populo non pauci essent electi, nemo dixerit Deum mortem æternam illis comminatum fuisse; Confirmatur ex ℣. 34. ubi pœna ipsa inflicta populo proponitur; Unde Moses de eodem genere mortis loquens, *dele me*,
Num. 11. 15 inquit, *de libro tuo*. 3. Huc facit imprimis, quod ipse Moses Num. 11. 15. in simili fermè occasione, & ad eandem mentem ad concupiscentiæ sepulchra repetit, *si sic mecum agis, obsecro ut interficias me*, mortem corpoream optans, imò mortem immaturam & violentam, ex ardenti in populum charitate, ut ipsius exitium suo interitu redimeret.

XXVIII. Verùm licèt librum istum de Libro vitæ intelligeremus; non continuò sequeretur, quod pertendunt Adversarii, posse quemquam ex eo libro deleri. Quia in precibus & votis non semper ea quæ fieri possunt, sed interdum etiam ἀδύνατα optantur, ut David dum optat
2. Sam. 18. mori pro Absalomo 2. Sam. 18. Christus transire calicem Matth. 26. &
Matt. 26. Paulus fieri anathema pro fratribus Rom. 9. 2. Nec tamen perperam &
Rom. 9. 2. temerè, quia hoc non fit absolutè, sed hypotheticè, sub aliqua vel tacita, vel expressa conditione voluntatis Dei & possibilitatis rei. Nec mirum videri debet, ita enim pro objectorum ratione variè solent affici Sancti, & aliter loqui, quum salutem suam aut aliorum, Deíve gloriam spectant; aliter verò quum Dei Decretum & beneplacitum intuentur. Christus quum attendit ad Judæorum incredulitatem & charitatem suam, lachry-
Luc. 19. 41. matur, & eorum ruinam seriò deplorat Luc. 19. 41. *O utinam attenderes ad ea, quæ pacem tuam spectant*. At idem quum Patris decretum justissimum cogitat,

gitat, in eo acquiescens exultat spiritu & gratias illi agit Matt. 11.22. Sic DISPUT. I.
quum tempore passionis iræ divinæ sibi imminentis pondus gravissimum perpendit, & mortem dirissimam, quæ illi impendebat, horrore quodam, sed naturali & ἀδιαβλήτῳ correptus, illam deprecatur; *Transeat à me calix iste*: At quum rursus oculos attollit ad Patris sapientissimum decretum, in eo submissè acquiescit, *sed non sicut ego volo, sed sicut tu vis, ô Pater.* Ita quum Paulus ad Dei consilium æternum de Electione & Reprobatione hominum respicit, agnoscit ita esse immutabile, ut nec populum, quem præscivit & elegit, rejicere possit, nec quos rejecit, vitâ donare; sed idem tamen dum rejectionem fratrum suorum, & gravem illam πώρωσιν, quæ Israëli accidebat, attendit, non potest sibi temperare, quin intenso charitatis ardore optet fieri anathema pro fratribus, & ab ipso Christo quadantenus separari: Idem in Mose observamus; Sanè non ignorabat Moses, irrevocabile esse Dei consilium, & fieri non posse ut vel electus periret, vel reprobus salvaretur; sciebat alienum esse ab ipsius justitia insontes cum sontibus perdere: Sed quia omnes ejus sensus devinctos quasi tenebat cura populi, cujus sciebat curam sibi esse demandatam, nihil aliud ipsi venit in mentem eo momento, quàm ut salvus esset populus, & gloria Dei non obscuraretur in illius interitu; quæ verò tantæ sollicitudini repugnabant tunc non attendit. Nec mirum ita fuisse perplexum, putabat scilicet interitu electi populi aboleri Dei fidem, & gloriam ejus in hâc rejectione mirum in modum periclitari, putabat fœdus cum ipso initum convelli, & grandem Ægyptiis blasphemandi adversùs Deum occasionem dari; Quod tam ægrè & impatienter fert, ut se ipsum exitio potiùs devovere velit, quàm ut talis blasphemandi ansa hostibus concedatur: Sed ita hæc sunt intelligenda, ut conditio tacita in tali voto & similibus semper sit includenda, nimirum si hoc fieri possit, & si ad gloriam Dei conducat: si quo modo, citra culpam ullam, posset utile esse medium ad veniam populo obtinendam. Unde petitio non infert statim *facti possibilitatem*, sed *petentis* exprimit *zelum* & charitatem, & ardorem quendam heroïcum & extraordinarium, qui quovis periculo, imò proprio exitio, si fieri posset, redimere vellet Dei gloriam & fratrum salutem. Talia autem desideria & vota, licèt sint per se inefficacia ad agendum, maximæ tamen solent esse virtutis ad impetrandum; solent enim amici similibus precibus vim quodammodo amicis facere, & quod volunt extorquere: Ut si filius patri præ cæteris charus culpam fratris immorigeri à patre hoc modo deprecetur, & iram ejus placare tentet, vel ignosce illi, vel me occide, aut exhæreda; scit enim parentem quidvis potiùs, quàm istud facturum.

XXIX. Quia verò non facilè concipi potest, quomodo Moses & Paulus potuerint optare æternum suum exitium & separationem

DISPUT. I. nem à summo Bono, quod videtur pietati & charitati imprimis adversari; Non incommodè distinguunt hic Nostri amicitiam Christi & ejus fructum, seu inter *sanctitatem*, quæ in bono Ethico, & *felicitatem*, quæ in physico versatur: Ut enim in Deo duo hæc præcipuè attendimus, sanctitatem & felicitatem, quæ creaturæ, quam ad se vocat, pro modulo communicantur; Ita in Dei amissione duo sunt, *carentia sanctitatis*, per quam Deo adhæremus, & *carentia felicitatis*, in qua ipso fruimur, quæ etsi in reprobis conjungantur, in aliis tamen possunt separari, ut sit privatio felicitatis sine privatione sanctitatis; Ut Christus derelictus dicitur à Deo quoad prius, nimirum gloriæ communicationem & gaudii influxum; licèt nunquam ab eo separatus sit quoad sanctitatis participationem & virtutis influxum, quoad *affectionem commodi*, sed non *affectionem justitiæ*. Idem de Mose & Paulo dicere possumus, eos non optâsse sanctitatis privationem, vel amicitiæ suæ cum Deo dissolutionem, quia hoc optare, non tam Deo esset ingratum, quàm petentibus impium; sed eos potiùs loqui de amicitiæ istius fructibus & felicitatis sensu, ut significent se libentiùs cariturus Dei conspectu, gaudio ac suavitate, quæ inde oritur, quàm ut totus populus periret; Non optant esse Dei osores, sed vindictæ objecta; Volunt perire, non ut Dei inimici, sed ut fratrum Servatores, si modò id ex rei natura, & per Dei consilium fieri posset, cui se Sancti in precibus & votis suis semper subjicere debent cum Christo. Ut hìc similes enunciationes conditionatè & hypotheticè semper, non absolutè sint intelligendæ.

XXX. Sed hìc regeret statim aliquis: Licèt conditio in voto Mosis subintelligeretur, non tolli tamen difficultatem; Quia Deus Mosi respondens absolutè loquitur, & non tantùm rem posse fieri; sed revera futuram
Exo.32.33. denunciat ỷ. 33. *Eum qui mihi peccaverit, delebo nomen ejus de Libro quem scripsi.* R. 1. Si de morte corporea locum intelligamus, sublata erit omnis difficultas, quia nemo negat multos sæpe è vivis tolli, & de numero viventium deleri justo Dei judicio. 2. Sed si de æterna loquimur, non magis astruitur rei possibilitas; quia ut Mosis votum fuerat conditionatum, si per impossibile id fieri posset; ita Deus respondet sub eadem tacita conditione, quòd si fieri res posset, Moses tamen non foret delendus, repugnante non modò constantiâ, sed etiam justitiâ divinâ, quæ non pateretur eum deleri, qui foret extra noxam, sed postularet reum ipsum plecti; loquitur ergo Deus de eo quod ex jure debuisset fieri, non verò de eo quod facturus esset re ipsa, aliàs delendi fuissent quotquot peccaverant, tam reprobi, quàm electi, quod non factum tamen. Unde bene colligas, Justitiam Dei requirere, ut nocens plectatur non insons, sed non statim rem erga singulos executioni mandari; Ita Dominus corrigit votum Mosis, non irascendo ipsi pro talibus

talibus precibus, quas utut præcipitantiùs paulò effusas, noverat tamen ex charitatis quodam excessu proficisci, sed benignè eum reprimit, & judicii sui æquitatem commendat, quod tamen non excludit misericordiæ veritatem, quam in venia populo concessa luculenter demonstravit. DISPUT. I.

XXXI. Quamvis ergo votum hoc Mosis impleri non potuerit, non putandum tamen inane fuisse, quia non tam attenditur rei eventus, quàm demonstratio hyperboles seu excessus charitatis, qui solet ferri ad impossibilia, quia in iis quæ fieri possunt nihil satisfacit. Unde locutio hyperbolica adhibetur, in qua non tam quod dicitur, quàm quod intelligitur spectandum est; nec tam quod reipsa fieri potest, quàm ut quæ sub eo sunt maximè ardua, sed possibilia tamen, universa intelligantur. Ut ergo Moses ostendat nihil se posse gravius ac intolerabilius experiri calamitate populi sui, rem sibi durissimam adducit, quæ fieri non poterat, non ut illam, sed per illam quicquid in rerum natura dici vel cogitari poterat maximè horrendum, designaret. Unde non magis vexandum est quod optat Moses, vel Paulus, quàm quod Paulus ipse dicit de Galatis cap. 4. *Eruissetis oculos vestros*, non quasi putâsset erui posse oculos, sed ut innuat tantùm, nihil sibi esse adeò charum, cujus jacturam ultro non fecissent illius gratiâ. Sic Moses optat deleri nomen suum de libro Vitæ, & Paulus anathema fieri à Christo, non quòd hoc propriè vellent, quod fieri neutiquam posse non ignorabant; sed ut ostendant nihil se recusare, quô Deus placeretur populo suo, & nihil sibi magis esse in votis quàm populi salutem. Cæterùm si quæratur cur Moses hac locutione mentem suam expresserit, potiùs quàm aliâ quapiam, responderi potest loquutum esse ex *occasione*, & pro re nata, respectu habito ad ea quæ præcesserant, Dominus dixerat Mosi, *Dimitte me, ut accensâ irâ consumam eos, & delebo nomen eorum sub cælis* Deut. 9. 14. Ideo Moses ad ea verba alludendo respondet, & petit in populi salutem, non modò deleri nomen suum sub cœlis, sed etiam de libro quem in cœlis scripserat. Idem de Pauli voto dici potest, dixerat sub finem capitis 8. nihil esse vel in cœlo, vel in terrâ, vel in inferis, quod ipsum ab amore Dei in Christo *separare* posset. Jam ut excessum amoris sui erga Judæos fratres suos secundùm carnem, & intimum dolorem, quô afficiebatur ob eorum exitium, testetur, profitetur se optare fieri anathema à Christo, id est, *separari* ab ipso, si tamen fieri posset, & ita se animatum esse, ut eorum salutem exitio suo redemptam vellet, & ne separarentur à Christo, se ab ipso separari.

XXXII. Secundus qui objicitur locus, petitur ex Ps. 69. 29. Ubi Psaltes inter alia, quæ hostibus Ecclesiæ & suis imprecatur, hoc etiam addit. *Deleantur de libro viventium, & cum justis non scribantur.* quod utique dicere non potuisset, nisi agnovisset quosdam *Ps. 69. 29.*

DISPUT. I. ex tali libro deleri posse. ℞. Posset hoc quidem commodè referri cum quibusdam ad exitium temporale & mortem corpoream, ut per librum viventium intelligatur liber vitæ præsentis, & per librum Catalogus fidelium, qui profitentes Dei nomen, censebantur ex canone charitatis mortui in gratia Dei; Verùm licèt hæc oratio ulteriùs extenderetur usque ad exitium æternum, ne sic quidem quicquam faceret pro Adversariis; Duplex enim *deletio* distinguenda, alia *positiva* & *realis*, alia verò *negativa* tantùm & *apparens*. Illa, quâ reipsa expunguntur, qui antea scripti fuerant; Ista, quâ declaratur aliquem nunquam inscriptum fuisse, & quâ habetur eo loco ac si deletus esset, quum patefit ipso eventu non esse inscriptum. Prior est absolutè impossibilis; Posterior sæpe datur respectu hypocritarum & προσκαίρων, quando Deus larvam illis detrahit, & è Corpore externo Ecclesiæ abdicat; sic enim detrahendo illis signacula vocationis, & prærogativas fœderis externi quibus gloriabantur, ostendit nunquam verè fuisse electos, nec ad Ecclesiæ Corpus mysticum pertinere, etsi ad tempus locum inter fideles occupaverint, & tales vel secundùm gloriationem suam, vel juxta opinionem aliorum habiti sint. Ita David hîc spiritu prophetico actus, non tam preces concipit adversùs Ecclesiæ hostes, quàm oracula fundit de eorum interitu, dum vult ut tales, qui se jactabant Ecclesiæ membra, & videbantur albo fidelium inscripti, detractâ larvâ ex Ecclesia ejiciantur & resecentur, ut appareat eos, licèt domesticis permixti fuerint, reipsa tamen extraneos fuisse & nunquam fidelium albo verè inscriptos; Hanc autem esse mentem Psaltis probari potest 1. ex verbis sequentibus, quæ exegeticè adduntur; *Et cum justis non scribantur*; nam ut in Psalmis passim occurrit, ut posterior pars versûs sit prioris exegesis, & idem aliis terminis dicatur, idem hîc observatur; quod figuratè & tropicè dixerat Ps. de deletione, jam propriâ locutione explicat, quum dicit, non scribantur, ut innuat deleri nihil aliud esse, quàm *non scribi*. 2. ex loco parallelo antea citato Ezech. 13. 9. Ubi eandem pœnam Pseudoprophetis denuncians, eam negativè effert, *non scribantur in catalogo domûs Israël*, &c. 3. ex oraculi istius complemento, quod in N. Testamento partim ad Judam proditorem Act. 1. 20. partim ad obstinatos Christi hostes refertur Rom. 11. 8. 9. cùm enim constet ex ipsius Christi declaratione, eos fuisse reprobos & filios perditionis, jam olim æterno exitio devotos, ex eo facilè patet non posse dici verè inscriptos unquam fuisse, nisi scribi ad damnationem, & scribi ad vitam, unum idemque esse dicere velimus, quod ἀσύστατον.

Act. 1. 20. Rom. 11. 8. 9.

XXXIII. Sic exponit August. in h. l. *Deleantur de libro viventium, & cum justis non scribantur, fratres non sic accipere debemus, quòd quemquam Deus scribat in libro vitæ & deleat illum, si homo dixit, quod scripsi, scripsi, de titulo ubi scriptum erat Rex Judæo-*

Judæorum, Deus quemquam scribit & delet? Præscius est, prædestinavit DISPUT. I.
omnes ante constitutionem mundi regnaturos cum Filio suo in vitâ æternâ, hos quos conscripsit, ipsos continet liber vitæ; Et paulò pòst, *Isti ergo quomodo inde delentur, ubi nunquam scripti sunt? Hoc dictum est secundùm spem ipsorum, quia ibi se scriptos putabant. Quid est deleantur de libro vitæ? Ut ipsis constet non illos ibi esse* &c. *Nam versus qui sequitur exponit quod dictum est, Et cum justis non scribantur. Dixit ergo deleantur secundùm spem ipsorum, secundùm autem æquitatem tuam quid dico? non scribantur*, &c. Ex quibus constat deletionem ipsi nihil aliud esse, quàm manifestationem non inscriptionis, seu negationem scriptionis. Si quæras, Cur Scriptura hoc verbo delendi utatur, si nunquam scripti fuerunt? ℞. hoc ideo fieri, quia non semper ex rei veritate, sed ad hominem κατὰ δόξαν loquitur juxta vanam hypocritarum præsumptionem, vel aliorum opinationem, quomodo Matt.9.12. Pharisæi vocantur *sani*, qui non egent medicô, non quòd tales essent, sed quòd tales se jactarent Luc. 18.9. Ita Matt. 13.12. *Illi qui nihil habet, etiam quod habet ab eo auferetur*, quomodo si nihil habet? id est, interprete Lucâ c.8. 18. *Etiam quod videtur habere.* Sic deleri dicuntur, quia vel sibi vel aliis inscripti videbantur. Atque hîc observandum, quòd ut Ecclesia distingui solet juxta duplicem σχέσιν, vel ut est *visibilis* Vocatorum, vel *invisibilis* Prædestinatorum; Ita duplex potest dici Liber, cui homines inscribuntur, *Liber vocationis externæ*, in quo conscribuntur quotquot externè vocantur, & in Ecclesiam visibilem recipiuntur, & *Liber Prædestinationis æternæ*, in quo Deus inscribit qui sunt; Illius scriptio est *externa* & *apparens*, quæ fit coram hominibus quoad professionem externam & ex judicio charitatis. Istius verò *interna* & *realis* in Dei decreto ex rei veritate; Huic duplici inscriptioni duplex opponitur deletio. Alia vera & realis æternæ inscriptionis: Alia externa tantùm fucatæ & temporariæ; Ista potest dari & sæpe datur; Illa verò nunquam; pari planè pacto, quô Christus Joan. 15.2. ait *omnem palmitem in se non ferentem fructus tollere*, non quòd verè unquam talis Christo insitus fuerit, sed quia ita videbatur: Nimirum ut duplex potest esse *insitio*, alia *externæ professionis*, qualis est hypocritarum & temporariorum, alia *internæ communionis*, qualis est verorum fidelium: Ita duplex datur resecatio, alia ab internâ communione Corporis mystici Christi, quæ est impossibilis, alia ab externâ possessione, quæ quotidie fieri solet ab iis, qui vel sponte recedunt ab Ecclesiâ, & naufragium fidei faciunt, vel qui justo Dei judicio ex eâ ejiciuntur.

Matt.9.12. *Luc.18.9.* *Mat.13.12* *Luc.8.18.* *Jo.15.2.*

XXXIV. Ex quibus facilè colligitur quid respondendum sit ad tertium locum ductum ex comminatione Propheticâ Apocal. 22.19. *Si quis aufert ex verbis hujus Prophetiæ, Deus auferet partem ejus ex Libro* *Apoc.22.19*

DISPUT. I.

vitæ. Præterquàm quòd enim propositio est conditionalis, non absoluta, *si quis abstulerit*, Conditio autem illa non cadat in scriptos per gratiam electionis 1. Joan.3.9. Certum est deletionem non esse intelligendam *positivam*, quæ supponit præcedentem inscriptionem, sed *negativam*, quæ negat omnem scriptionem, ut deleri sit notum facere quòd nunquam scripti fuerint, nec ullam partem proinde sint habituri in istâ vitâ; & hoc non obscurè patet à pari, quum dicitur *pars auferenda ex sanctâ Civitate*, non quam habuerant vel habituri erant, sed ne ullam habeant. Ita Deus ut æquitatem judicii sui commendet, docet, quomodo pœna respondere debeat peccato, ut alibi non semel fieri solet; Nam falsariis & corruptoribus, qui librum hunc adulterare voluerint per *additionem*, Deus *addet* & superimponet plagas omnes istius libri: Aliis verò impostoribus, qui per *detractionem* librum hunc mutilaverint, *detrahet* partem e libro vitæ, *Si quis adjecerit ad verba Prophetiæ hujus*, *imponet ei plagas omnes hujus libri*, *si quis verò abstulerit ex verbis libri hujus Prophetiæ*, *auferet Deus partem ejus ex Libro vitæ*, &c. Non quam re ipsâ habebat, sed quam putabat, vel gloriabatur se habere, & quam alii ex professione ejus externa judicio charitatis ad ipsum pertinere existimabant.

An & unde constare possit nos esse libro vitæ inscriptos?

XXXV. Superest Tertia & postrema Quæstio breviter expedienda, *An & Unde nobis constet*, *nos Libro vitæ esse inscriptos*? Ad quam, ut duo sunt ejus membra, distinctè etiam respondendum est; Ad prius, ratio dubitandi ex eo oritur; Quòd cùm electio, quæ per Librum vitæ designatur, penès Deum maneat abscondita instar libri septem sigillis obsignati, vel non possit nisi eventu ipso certò cognosci, non secus ac cætera Dei Decreta; non videtur de ea cuiquam mortalium constare posse. Hinc Pontificii & alii, qui certitudinem gratiæ subjectivam non minùs ac objectivam impugnant, negant quemquam sine speciali revelatione posse aut debere certum esse, certitudine fidei divinæ, cui non possit subesse falsum, sibi remissa esse peccata, & se esse in gratiâ Dei, & si quæ certitudo habetur, esse tantùm moralem & conjecturalem, quæ non sit absque dubitatione & hæsitantiâ. Vide *Bell*. lib. 3. de *Justif. c*. 2.

XXXVI. Verùm longè alia mens est Orthodoxorum, qui Scripturam ducem hîc sequuntur; Quamvis enim non diffiteantur Librum hunc septem sigillis obsignatum à nemine vel Angelorum vel hominum aperiri posse; sciunt tamen repertum esse Leonem de Tribu Juda, Agnum Dei, qui vicit, ad aperiendum Librum, Christum scilicet θεάνθρωπον, qui ut plenissimam ejus notitiam habet; Ita Jus & munus obtinuit suis illum, quantùm necesse est, revelandi. Apocal. 5. 5. Licèt etiam concedant cognitionem illam non semper haberi; vel eodem gradu & tenore in Actum exire; Agnoscunt tamen haberi posse citra specialem revela-

Apoc. 5. 5.

tionem,

tionem, ita ut fidelis possit aliquando, & debeat certò statuere, se ad vitam æternam esse electum & in gratia constitutum. Nec rationes variæ desunt, quibus hæc sententia confirmetur. 1. Quia ea est indoles gratiæ Dei, ut non tantùm bona nobis largiri velit; sed & sensum & notitiam eorum nobis imprimere, aliàs nec de iis gratias agere, nec iis cum solatio frui possemus, quod utrumque tamen facere tenemur, hinc Paulus 1. Cor. 2. 12. testatur *nos Spiritum à Deo accepisse, ut cognoscamus ea quæ nobis data sunt à Deo.* 2. Quia fideles possunt scire se esse filios Dei, Ergo & electos & libro vitæ adscriptos; Nemo adoptionem hanc obtinere potest nisi ex electione; *Idem Spiritus testatur cum spiritu nostro, nos esse Filios Dei*, Rom. 8. 16. 3. Quia possunt scire se habere vitam æternam, *Hæc scripsi vobis credentibus in nomen Filii Dei, ut sciatis vos habere vitam æternam, & ut credatis in nomen Filii Dei*, inquit Joan. 1æ. c. 5. ℣. 13. Unde autem vita æterna nisi ex Libro vitæ? 4. Quia possunt scire se credere, dum fides actu reflexo fertur in suam apprehensionem, *Novi cui crediderim*, inquit Paulus 2. Tim. 1. 12. *Nos credidimus & novimus te esse Christum Filium Dei*, inquiunt discipuli Joan. 6. 59. Et Joan. cap. 2. 1æ. ℣. 5. γινώσκομεν ὅτι ἐγνώκαμεν αὐτὸν *cognoscimus quòd novimus ipsum.* At fides est ex vocatione, vocatio ex Prædestinatione, unde qui novit se credere, nosse etiam debet se esse electum.

DISPUT. I. — 1. Cor. 2. 12. — Rom. 8. 16. — 1. Jo. 5. 13. — 2. Tim. 1. 12 — Joan. 6. 59. — 1. Joan. 2. 5.

XXXVII. 5. Huc facit imprimis *calculus* ille *albus*, quem se daturum Victori pollicetur Christus, in quo *nomen novum* inscribendum est, *quod nemo novit nisi qui accepit*, Apoc. 2. 17. Nam sive *calculus albus* respiciat ad judiciorum morem, in quibus calculo albo reus absolvebatur, atro verò & nigro condemnabatur, quò pertinent illa Ovid. Metamorphos. 15.

Apoc. 2. 17.

Mos erat Antiquis, niveis atrisque Capillis,
His damnare reos, illis absolvere culpa.

Unde mos notandi felices dies albo lapillo videtur manâsse; Et ita fidelium *absolutio* coram Deo designatur, de qua Christus Joan. 5. 24. Sive alludat ad *Comitia* Veterum, in quibus, ut observat *Erasmus*, nomen ejus, cui favebatur, calculo inscribebatur, ut ita dignitas filiorum Dei indicetur, qui Reges & Sacerdotes Deo fiunt, Apoc. 1. 5. Sive denique ad *Certamina* solemnia Græcorum respiciat, in quibus, si Arethæ credendum est, Vincentibus calculus albus in signum victoriæ dabatur, ut hac ratione gloria & triumphus fidei victricis adumbretur. Certum est quocunque modo sumatur *Nomen* illud *novum*, quod isti calculo inscribendum dicitur, (quod non aliud potest esse, quàm nomen gloriosum *filii Dei* & regni cœlorum hæredis, quod Is. 56. 5. dicitur *nomen melius quàm filiorum & filiarum*, de quo 1. Joan. cap. 3. 1. Apocal. 22. 45. &

Is. 56. 5. — 1. Jo. 3. 1. — Apo. 22. 45. & 3. 12.

DISPUT. I. 45. & 3. 12.) cognitum esse recipienti, licèt alios lateat: Sed hoc perperam & falsò diceretur, si nec adoptio nec electio cuiquam fidelium cognita esse posset. Quamvis enim non diffiteamur perfectum istius promissionis complementum futuræ vitæ reservari, in qua absoluto cursu nostro & decertato bono certamine, absolvendi sumus à Christo, & regni cœlorum hæreditatem & coronam vitæ, ut victoriæ nostræ βραβεῖον, accepturi; Non negandum tamen est in hac vita, in qua fideles per gratiam Dei non modò incipiunt vincere, sed etiam ὑπερνικῶσι, Rom. 8. 34. ad eorum solatium jam inchoari, quum intimatur in cordibus ipsorum sententia Christi absolutoria, & adoptio in iis per Spiritum obsignatur, Rom. 8. 16. Gal 4. 6.

XXXVIII. 6. Idem etiam evincunt πληροφορία, πεποίθησις, καύχησις, εἰρήνη, χαρὰ ἀνεκλάλητος & similia, quæ fidelibus passim tribuuntur, Quo pacto enim pacem habere possent apud Deum, vel gloriari in ipso, vel exultare gaudio ineffabili & glorioso; Quâ ratione fiducia illa & plena certioratio, per quam ad thronum gratiæ μετὰ παῤῥησίας accedunt, in ipsis daretur, si perpetuo metu & dubitatione agitarentur; nec nisi conjecturalem & incertam opinationem gratiæ Dei possent consequi? Ad specialem revelationem hîc confugere, quasi persuasio illa paucorum quorundam & supra communem fidelium sortem evectorum privilegium fuerit, non verò omnium; Est vim Spiritus & naturam veræ fidei ignorare, quæ eadem effecta in omnibus, licèt in dispari gradu producere debet, unde dotes illæ, non ut quibusdam propriæ, sed ut omnibus communes, proponuntur, quarum fundamenta & principia communia sibi cum fidelibus aliis testatur Apostolus Rom. 8. 31. 32. 33. 34. nimirum, Dei electionem, vocationem, & justificationem, Christi mortem, resurrectionem, & intercessionem, *&c.*

XXXIX. Quamvis autem certitudinem illam haberi posse credamus, non existimamus tamen eam semper & ubique in actum exire, vel exire eodem gradu. Principium quidem istius certitudinis in fideli esse semper non dubitamus, sed non pariter actum. Nam per incursus tentationum gravissimè concussa fides hunc effectum edere nequit: Ita si in grave aliquod peccatum prolapsus sit fidelis, & in eo hæreat; tantùm abest ut pro tunc hunc actum elicere queat, ut potiùs succedat actualis metus contrarii, & videatur nubes imò abyssus interjecta inter Deum & hominem, quæ irradiationem Spiritûs intercipit, & sensum gratiæ tollit. Hinc tristes illæ fidelium querelæ, ut Pauli, *Miser ego, quis me liberabit ab hoc corpore mortis?* Rom. 7. 23.
Rom. 7. 23.
& Davidis qui queritur dextram Excelsi esse mutatam, Psalm. 77. 11. Id
Ps. 77. 11.
verò præsertim in gravioribus sceleribus contingit, dum enim in iis volutatur peccator, Spiritu auferente divinæ consolationis lumen, actualis ista persuasio videtur planè tolli, solatium omne spirituale intercludi, &

divini vultûs lumen abscondi; maximè si surgant altiùs tentationum flu- DISPUT. I.
ctus, & conscientiam onere suo pressam etiam vulnerent ignita Diaboli tela; tunc enim non modò suavis hæc persuasio exulat; sed contraria prorsus videtur succedere, quâ fideles turbati Deum ut iratum sibi apprehendunt, & ad ipsas Orci portas delati sibi videntur, hinc illa Davidis Psal. 31. 32. *dixi in excessu mentis meæ, projectus sum à facie oculorum tuorum*, &c. *Ps. 31. 32.* Ut ergo persuasio illa in actum exire queat, necessariò in fideli adesse debet sanctitatis studium, & usus mediorum omnium à Deo decretorum ad salutem consequendam; Quia in illa tantùm via ambulantibus, & media instituta sequentibus, promissiones suas dedit; ibi sunt γνωρίσματα & argumenta indubitata electionis & justificationis. Unde Apostolus non modò pronunciat nullam esse condemnationem iis, qui sunt in Christo, sed ut verus eorum character designetur, addit, *qui non ambulant secundùm carnem, sed secundùm Spiritum*, quò pertinent etiam illa 1. Joan. cap. 2. ℣. 5. *Ex eo cognoscimus, quod ipsum novimus, si mandata ejus servamus.* *1. Joan. 2. 5.* Hinc patet sine sanctificationis studio nullam dari posse actualem vel de gratia vel de gloria persuasionem: Tantùm abest ut verus hujusce fiduciæ actus possit stare cum actuali & directo peccandi proposito, quod profani vellent, securitati & licentiæ vela temerè laxando.

XL. Hinc etiam non obscurè colligitur, Persuasionem istam non semper eodem gradu eodemque tenore in fidelibus omnibus, imò & in eodem fideli in actum exire; Nam cùm sanctificationem semper comitem habeat, imò ex ea quodammodo oriatur & in ea fundetur, pro minore vel majore mensura sanctificationis, major vel minor esse debet, & vel crescere, vel minui. Hinc modò sentitur fortis & vivida, modò tenuis & languida, prout vel fides & pietas in nobis vel augentur vel debilitantur & languent, vel prout tentationum fluctus hanc fidei ancoram plus vel minus impetunt. Ut hîc imprimis distinguendus veniat duplex fidelis *status*, Vel *Tentationis & luctæ*, Vel *Victoriæ & Triumphi*. Prior in quo pugnat & manus cum hoste conserit; Posterior quo eluctatur ex Tentatione, & de hoste victo triumphat; Nam in illo fidelis timet & percellitur, In isto confidit & roboratur; In illo David mœstus exclamat: *Deus mi Deus mi, quare me dereliquisti? & projectus sum à facie tua.* In isto Idem lætus & de exitu securus triumphat: *Posui Dominum ante oculos, Quia est à dextris meis ideo non movebor. Ideo cor gavisum est, & gloria mea exultat* Ps. 16. 8.9. *Ps. 16. 8. 9.*
In illo Paulus queritur se carnalem & venundatum esse sub peccato; In isto se Victorem agnoscit, & Deo liberatori suo gratias agit Rom. 7. 24 25. 1. Cor. 15. 55. 57. *Rom. 7. 24. 25. 1. Cor. 15. 55. 57.* Non ergo ii sumus, ut Adversarii perperam nobis affingunt, qui velimus persuasionem istam eum habere certitudinis gradum, qui omnem contrarii formidinem perpetuò excludat, sed qui eam

DISPUT. I. eam tandem superet & vincat. Nam licèt ad tempus actus iste possit in fidelibus intercipi, & sensus tum electionis præteritæ tum gloriæ futuræ sopiri, non potest tamen penitus vel amitti vel extingui, ita ut ad semper ab iis auferatur; Eluctatur enim tandem certò ex illa tentationum abysso anima fidelis ex Dei eligentis & erigentis gratiâ, & gaudium salutis amissum restitui sibi petit, & de restituto lætatur, ut exultent ossa antè contrita Ps. 51. 10. 14. Sic fidelis procellis & tempestate jactatus suaviùs in portu salutis quietem gustat & percipit, & confirmatior ac lætior à tentatione redit. Unde concludimus, etsi cognitio illa & persuasio non semper possit esse in omnibus, neminem tamen verum fidelem esse, qui illius sensu tandem, vel citiùs, vel tardiùs, non perfundatur ad Dei gloriam & proprium solatium.

Ps. 51. 10. 14.

XLI. Hoc ergo semel posito, inquirendum superest, Unde cognitio illa haberi queat, Quod eò difficilius videtur, quòd cum Liber iste vitæ penès Deum clausus maneat & obsignatus 2. Timot. 2. 19. nec plenè aperiendus sit ante ultimum diem Apoc. 20. 12. non videtur facilè dici posse, quâ ratione in ejus cognitionem devenire possimus; Quid enim, an cœlos ipsos conscendere necesse erit, ut Librum istum evolvamus, & nomina nostra illi inscripta legamus? An scrutanda nobis erunt Dei arcana, quæ Deus sibi soli servavit, Deut. 29. & quæ venerabundos submissè admirari decet, non curiosâ & sacrilegâ temeritate rimari? An postulanda vel expectanda erit cœlitus extraordinaria quædam revelatio, quæ hoc mysterium nobis pandat, quæque de Electione nostra certos nos & securos reddat? Frustrà sanè essemus, si tale quid vel cogitare vellemus, vel aggredi. *Quis enim novit mentem Domini, aut quis fuit ei à consiliis? nonne inscrutabilia sunt ejus judicia & imperuestigabiles viæ?* Ut ad oram istius abyssi exclamare debeamus cum Paulo, ὦ βάθος πλούτου καὶ σοφίας καὶ γνώσεως τοῦ θεοῦ Rom. 11. 33. 34. nota sunt illi ab ævo opera sua Act. 15. 18. quia ea videt & legit in decreto, sed quis mortalium hanc sibi notitiam arrogare præsumat, quam soli sibi servavit? Novit ille qui sui sint 2. Tim. 2. 19. sed quis præter Deum, nisi ipso revelante eò assurgere valeat?

Rom. 11. 33. 34.

XLII. Hoc tamen non obstat, quominus dicamus cognitionem illam haberi posse, non quidem à *priori* & *antecedenter*, sed à *posteriori* & *consequenter*, Non in *causas* Electionis inquirendo, quod impium, sed in *effecta* & signa animadvertendo, quod concessum; Non in cœlum assurgendo, sed in nos descendendo; Non *Librum vitæ* evolvendo, qui omnes præter Deum solum latet, sed *Librum* Euangelii, cum *Libro conscientiæ* legendo, qui cuivis fidelium seriò attendenti patent; Non mentis divinæ sacrarium temerando; sed regenerationem cordis sedulò observando:

do: Nimirum ut in negotio salutis diximus nolle Deum bona sua nobis esse ignota, ideo non vult præcipuum omnium bonorum fundamentum, à quo solatium omne nostrum pendet, electionem scilicet, nos latere. Hinc fit ut quemadmodum Pater vicem sustinet summi Judicis, pro tribunali sententiam absolutoriam de nobis ferentis. Filius Vadis & Sponsoris, qui pro nobis satisfacit; Ita Spiritus Sanctus fit velut Cancellarius cœlestis, si fas ita loqui, qui in nobis Electionis & Justificationis apographum exscribit & insinuat; Adeò ut conscientia sit instar speculi vel cœli cujusdam, in quo exarata videmus & descripta legere possumus, quæcunque à Patre in nostri gratiam decreta sunt; Non secus ac in conscientia impiorum scribitur Legis sententia terribilis, quæ eos accusat & damnat. Sic optimè libri isti duo sibi invicem respondent *Liber Vitæ*, & *Liber Conscientiæ*. In illo sententia absolutoria scribitur per decretum; In isto eadem exscribitur per Spiritus Sancti impressionem. DISPUT. I.

XLIII. Si verò quæritur ulteriùs, Quomodo Spiritus Sanctus apographum illud in cordibus nostris exscribat? ℞. duplici scripturâ uti, alterâ quæ *remissionem peccatorum* obsignet, alterâ quæ *renovationem* cordis imprimat: Cùm enim fœdus gratiæ, quod ex Libro Vitæ pendet duabus partibus absolvatur, promissione beneficii à parte Dei, & stipulatione officii à parte nostri; Ut Deus non recordetur peccatorum nostrorum ampliùs, & Legem inscribat in cordibus nostris Jer. 31. Ad utrumque duplici operatione Spiritûs opus fuit, 1. *Consolatione*, 2. *Sanctificatione*, quâ & promissionem gratiæ in nobis obsignaret, & Legem scribendo in nobis, fidelitatem obedientiæ nobis ingeneraret. Hinc vocatur *Spiritus gratiæ & precum* Zach. 12. 10. *gratiæ* à parte Dei, quia eam obsignat, *precum* à parte nostri, quia ad eas nos excitat; & Rom. 8. 15. 16. Idem Spiritus, qui *testatur nos esse filios Dei*, per promissionum divinarum applicationem in cor nostrum descendendo, *facit ut clamemus Abba Pater*, ascendendo ad Deum per gemitus ineffabiles: Sed eò præcipuè respicit eximius locus Pauli 2. Tim. 2. 19. ubi dicit fundamentum Dei, quod electionem necessariò includit, duplici veluti sigillo munitum & obsignatum esse, inde à parte Dei amore & custodia ejus, quia *Deus novit qui sui sunt*, hinc verò studio pietatis & sanctificationis à parte nostri, *Recedat ab iniquitate qui invocat nomen Christi*, Istis enim duobus argumentis & characteribus Spiritus Sanctus in nobis electionis nostræ certitudinem imprimit; Tum nos solando recordatione amoris & benevolentiæ Dei paternæ, quæ nunquam nos deserit; Tum nos sanctificando per recessum ab iniquitate & pietatis studium: Ubicunque enim adest, tum sensus amoris divini, & pax & gaudium inde efflorescens, tum bono-

Zach. 12. 10.
Rom. 8. 15. 16.
2. *Tim.* 2. 19.

DISPUT. I. bonorum operum ſtudium; ibi indubitata electionis & juſtificationis occurrunt γνωρίσματα; Nihil enim tale in reprobo unquam eſſe poteſt. Atque eò reſpicit quod Apoc. 13.8. omnes incolæ terræ dicuntur adoraturi beſtiam, præter inſcriptos in Libro Vitæ, quod argumento eſt, tales non conſenſuros in hoc peccatum, & ſancta hac apoſtaſia, vitæque puræ & intaminatæ ſtudio tanquam indubitato teſtimonio agnoſcendos.

Apo. 13.8.

2.*Pet*.2.10. XLIV. Huc facit quod Petrus cap. 1.2. ℣. 10. jubet fideles *Vocationem & Electionem ſuam firmare*, ſcilicet per bona opera, non reſpectu *ſui* & à *parte rei*, ſiquidem utraque ἀμεταμέλητος eſt, & immutabilis; ſed ratione *ſenſus* & à *parte noſtri.* Mirum enim quantum bona opera ad id conferunt, ſive ut *effecta*, quæ cauſam arguunt, ſive ut *fructus*, qui arborem indicant, ſive ut *ſigilla* & characteres, qui imaginem Patris cœleſtis, à quo vocamur, exprimunt, ſive ut *media*, quæ ad ſalutem, ad quam deſtinamur, infallibiliter nos ducunt. Quatuor enim hiſce modis bona opera hanc certitudinem confirmare poſſunt, vel ut *Electionis effecta*, quia ab ea pendent & ordinantur, Act. 13.48. Rom. 8.30. Eph. 1.4. 1. Pet. 1.1. vel ut *Vocationis ſigilla*, quibus ea in nobis obſignatur 2. Cor. 1.21.22. 1. Pet. 1. 15. & 2.9. vel ut *fidei & Juſtificationis fructus*, qui ex ea oriuntur, Rom. 5. 1. Gal. 5.6. Rom. 6. 1.2. vel ut *ſalutis media*, quæ ad eam tendunt Eph. 2. 10. Matt. 5.8. Heb. 12.14. Nam ſi effectum cauſam ſuam neceſſariò prodit, & fructus arborem, ſi medium cum fine eſt connexum, & character prototypi ſui refert imaginem, Quis dubitare queat, ſi hæc in ſeipſo verè deprehendat fidelis, quin & ſe jam electum, vocatum & juſtificatum fuiſſe, & tandem certiſſimè ſalvandum colligat?

XLV. Sed nullum certius & magis indubitatum poteſt eſſe iſtius veritatis argumentum & τεκμήριον, quàm ipſa *conformitas* & ſimilitudo, quæ nobis cum Deo intercedit. Nam cùm Electio & Vocatio non aliò tendant, quàm ad noſtri cum Deo communionem, & ex ea ſimilitudinem & transformationem 1. Joan. 3.2. Col. 3.4. 2. Cor. 1.2.18. Pſ. 17. 15. non aliunde clariùs utraque poterit demonſtrari, quàm ſi conformitatis iſtius radios & characteres in nobis deprehendere valeamus, ut id ipſum erga Deum præſtemus, quod Deus erga nos. Sic ergo ſcire cupis, An Deus te elegerit ab æterno? Reſpice An tu in tempore Deum ſeriò eligas in Deum tuum, ut deinceps ſolus ille ſit hæreditas, pars tua & ſummum bonum, quotquot enim eligit Deus in ſuos, illi viciſſim Deum eligunt, & illi conſtanter adhærent. Vis noſſe, An te vocaverit? Attende, an illum ex animo invoces; nam voci divinæ, quæ te ut filium vocat; vocem humanam reſpondere neceſſe eſt, quæ ad illum ut Patrem confugiat Rom. 8. 15. Hoſe. 2. 20. Quæris, An Deus te præcognoverit & dilexerit in conſilio? Vide an eum cognoſcas & diligas in animo

Rom. 8.15. *Hoſ*. 2.20.

animo; Amor enim amorem parit, & flamma flammam accendit 1. Joan. 4. 10. 11. Petis an misericordiam sis consecutus & remissionem peccatorum? Inquire an ipse misericordiæ visceribus sis indutus, & aliis condonare paratus sis, quicquid in te peccaverint; nam si characterem istius virtutis possides, & ipsum effectum consecutum te esse certò statuere debes Col. 3. 10. Uno verbo si vis certò cognoscere, an nomen tuum in Libro Vitæ scriptum sit; Expende an nomen Dei & Lex ejus in corde tuo sit insculpta ad eum colendum & amandum; hæc enim talia sunt, ut se necessariò comitentur, nec à se invicem divelli unquam possint aut debeant. DISPUT. I. *1. Jo. 4. 10. 11.* *Col. 3. 10.*

XLVI. Tantùm abest ergo, ut hæc certitudo securitatis sit mater, vel obstetrix licentiæ, quod falsissimè nobis opponunt Adversarii; Ut nullum fortius dari possit ad pietatem & sanctimoniam incentivum, quàm sensus vividus amoris Dei, & eorum quæ nobis gratificatus est; Quando seriò reputat anima fidelis, non esse divellenda, quæ Deus conjunxit, *promissa* & *præcepta*, *beneficia Dei* & *officia nostra*, *finem* & *usum mediorum* ad eum; nec ullum dari locum illis nisi cum istis. Quisquis itaque securitati vela laxat vel licentiæ, quia dividit conjungenda, & conjungit dividenda, in eo fiducia nulla vera gratiæ locum habere potest, sed sensus iræ & maledictionis, quæ manet impios & impœnitentes. Qui verò hanc spem & persuasionem habent, non possunt, si sunt verè quod præ se ferunt, non se ipsos sedulò purificare 1. Jo. 3. 3. operari salutem suam cum timore & tremore Phil. 2. 13. ambulare in via bonorum operum Eph. 2. 10. vigilare, orare, pugnare & esse fideles usque ad mortem Eph. 6. Apoc. 2. 10. ut qui sciant talia opera esse effecta electionis, & media salutis, sine quibus nec illa cognosci, nec ista unquam obtineri poterit.

XLVII. Cùm ergo certum sit, *solis* & *omnibus* fidelibus hoc beneficium reservari, nec Agnum pro suis quemquam agniturum, quorum in librum suum nomina non retulerit, ut ex conscriptis neminem excludet; nam ut nihil inquinatum intrabit in Civitatem, sed ii tantùm qui scripti fuerint in Libro Vitæ Agni Apocal. 21. 27. Ita si quis non inventus fuerit scriptus, dejiciendus est in stagnum ignis Apoc. 20. 21. Maximi nostra refert hunc Librum Agni sæpe consulere, ne quos *conscriptos* putamus ad sacram hanc militiam, *proscriptos* tandem magno nostro damno experiamur. Nam ut refert Nehemias cap. 7. 64. eos tantùm ad sacerdotium admissos fuisse; qui genus & familiam in tabulis publicis demonstrare potuerunt. Ita nulli ad vitam & regale sacerdotium admitti poterunt, quorum nomina non scripta fuerint in Catalogo Jerosolymæ cœlestis. Si verò semel in eum censum relati fuerint, fieri nequit ut inde moveantur, quicquid tandem adversùs eos diabolus & mundus moliantur; Tales enim profitetur Deus ipse ex nomine novisse, & ha- *Apo. 21. 27. & 20. 21.* *Neh. 7. 64*

DISPUT. I. bere ſub ſignaculo: Iſti ut columnæ in domo Dei immoti perſtant in ejus conſpectu; Inter equos, tubas, phialas, tonitrua, & terræ motus nunquam ſtatione dejiciuntur; Non datur ad vindictam accinctis terram vel mare lædere, priuſquàm iſti ad certam ſalutem obſignentur Apocal. 7. 3. Gaudeamus ergo & exultemus, quòd nomina noſtra ſcripta ſunt in cœlis: Sed ne nos inani & ementitæ fidei profeſſione decipiamus, ſtudeamus electionem & vocationem noſtram in dies confirmare bonis operibus, ut ita magis magíſque proficientes in fide & pietate, hoc ſignaculo gratiam Dei in nobis obſignemus, & tandem, quum Libri aperientur in ultimo illo & decretorio die, inveniamur ſcripti in Libro Vitæ Agni, ut cum eo vitam, quam proprio ſanguine acquiſivit, in æternum poſſideamus. *Amen.*

FINIS.

DISPUTATIO THEOLOGICA
DE
SCRIPTURÆ SACRÆ
Authoritate adversùs Pontificios.
PARS PRIOR.

Reſpondente MICHAELE TURRETTINO *Genevenſi.*

I.

IRUM equidem videri hoc debet, & meritò dolendum, quòd cùm *ex Scripturis* olim diſputaretur; Jam eò res redierit ut *de Scripturis* ipſis, quarum tamen apud Chriſtianos ſacroſancta debuit eſſe Majeſtas, diſputetur. Hic ſcilicet fuit Pontificiorum aſtus, qui dum in Scripturâ ſatis præſidii non inveniunt, ad Exceptiones contra Scripturam ſeſe receperunt, & ut plauſibiliori cum prætextu ejus Tribunal declinarent, & ad Eccleſiam, hoc eſt Doctores ſuos ac Pontificem, provocarent, ipſique in causâ ſuâ Teſtes & Judices ſederent, αὐθεντίαν ejus & dignitatem, ſi non penitus evertere, mirum in modum ſaltem concutere & labefactare ſunt conati. Atque hinc factum, ut quamvis Controverſiæ

de

de Scripturâ non soleant inter *Primarias*, sed *Secundarias*, quæ nobis cum Pontificiis intercedunt, quia non inde primùm disputari cœptum est; non minùs tamen graves & momentosæ videri debeant; Imò eò magis necessariæ jam factæ sint, quòd instar basis & fundamenti cæteris præstruendæ veniant. Cùm enim Scriptura sit Principium & Regula fidei nostræ, nutabit semper ista & anceps hærebit, nisi illius *Authoritas* asserta semel fuerit & demonstrata. DISPUT. II.

II. Cùm verò Quæstio de *Authoritate Scripturæ* duplex adversùs duo hominum genera possit institui. Primò, Adversùs Atheos & Epicureos, qui à religione penitus alieni, nullam Verbi istius Authoritatem & Divinitatem agnoscunt. Secundò, contra Pontificios, qui licèt eam credere se & amplecti profiteantur, ita tamen suspendunt ab Authoritate Ecclesiæ, ejusque Testimonio, ut absque eo si non esse in se, saltèm quoad nos non possit innotescere. Nos priori missâ nunc quidem, quæ aliàs commodiùs poterit tractari, posteriorem aggredimur, probandúmque adeò suscipimus cum bono Deo, Scripturam S. ita per se αὐτόπιστον esse & Divinam, ut nec in se, nec quoad nos Authoritatem obtineat ab Ecclesiâ.

Quæstio de Authoritate Scripturæ duplex. 1. contra Atheos. 2. contra Pontificios quæ hic tractatur.

III. Hîc autem ne in limine impingamus, Primò aperienda est utriusque partis sententia, ut faciliùs deprehendi possit, in quo versetur vexatissimæ istius Controversiæ Cardo. Et ad Orthodoxos quidem quod attinet, sic illi statuunt, Scripturam Sacram omnem suam Authoritatem à Deo, à quo profecta est, mutuari, & ita ex se ipsâ esse Authenticam, ut à Testimonio qualiscunque Ecclesiæ, multò minùs Sedis Romanæ suspendi ejus αὐθεντία nec possit nec debeat. Non quòd suum non sit pondus veræ & purioris Ecclesiæ Testimonio, sed quòd nec solum sit nec præcipuum, sed secundarium tantùm & ministeriale, absque quo etiam sua constat huic Verbo Divino αὐτοπιστία, nisi Deo loquenti obloqui, & Testimonium, Divinâ authoritate firmatum, in dubium revocare volumus.

IV. Porrò ad pleniorem sententiæ istius declarationem observandum est, Tria ad persuadendam nobis Scripturæ Divinitatem concurrere posse, *Scripturam* scilicet, vel Deum in Scripturâ loquentem; *Spiritum* in corde reflantem, & *Ecclesiam* Scripturam nobis tradentem: Ut enim triplex dari potest causa, quæ ad alicujus rei persuasionem concurrit, Vel *objectiva*, quæ complectitur argumentum seu motivum propter quod credo; Vel *efficiens principalis*, quæ principium notat cujus virtute credo; Vel *instrumentalis*, quæ medium & organum designat per quod credo: Quomodo ad visionem corpoream tria requiruntur necessariò, objectum visibile, facultas visiva, & medium diaphanum, quod species vel radios utrinque transmittit. Ita *Scriptura* se habet ad modum fundamenti

Trifariam spectatur, vel resp. Scripturæ, vel Spiritus, vel Ecclesiæ.

 &ar-

& argumenti propter quod credo, *Spiritus Sanctus* ad modum principii & causæ efficientis, cujus vi & efficaciâ credo, & *Ecclesia* ad modum instrumenti per quod credo. Hinc si quæritur, Unde probetur, vel innotescat nobis Scripturæ Authoritas, pro triplici sensu Quæstionis trifariam etiam respondendum censemus. Vel enim quæritur; Quo argumento seu Cur & *propter quid* credatur, & tunc respondetur propter Scripturam solam & κριτήρια ipsi insita, non propter aliud quid extra se Scripruram cognosci & credi Divinam. Vel quæritur, quo instrumento & medio, seu *per quid* eam ut talem agnoscamus; Atque hîc respondetur per Ecclesiæ ministerium ordinariè nos eam notitiam consequi, cui λόγια sua committere Deus voluit. Vel denique quæstio est, *A quo* principio, seu ex quâ causâ efficiente fides illa, quæ agnoscit Divinitatem Scripturæ, oriatur; Ad hoc verò respondetur, optimè hoc fieri à Spiritu Sancto intus operante, solo salvificæ fidei authore.

Quale sit Scripturæ testimonium.

V. Quando loquimur autem de Testimonio ipsius Scripturæ, nolumus intelligi duntaxat *argumentum inartificiale*, quasi Scriptura simpliciter fidem sibi adhiberi vellet, quia se Divinam dicit; sed *artificiale & ratiocinativum*, quatenus Deus illi notas & criteria ejusmodi impressit, quæ in scriptum humanum cadere non possunt; qualia sunt divina verbi Veritas, admiranda Mysteriorum sublimitas, Candor & παῤῥησία Scriptorum, Consensio partium invicem, Doctrinæ sanctitas & efficacia, & alia id genus, in quibus inimitabiles singularis, tum Majestatis tum Sapientiæ characteres deprehenduntur, & talis gravitatis simul & simplicitatis contemperatio, quæ occulta quadam virtute in animum pii lectoris illabitur, eumque subigit & expugnat: Ex illorum quippe intuitu facilè colligimus Scripturam Sacram, non esse librum humanâ industriâ elaboratum, sed speciali Spiritûs Sancti ductu concinnatum, adeoque verè divinum & αὐτόπιστον. Atque hîc distinguendum putamus inter *Objectum* seu *Fundamentum* fidei, & ejusdem *Argumentum* seu *Motivum*. Nam fundamentum aliud non potest esse, quàm divina Revelatio, seu Verbum Divinitus revelatum. Sed argumentum istius fidei nostræ suppeditant Notæ illæ, quas in divinâ hâc revelatione deprehendimus, & quæ veluti totidem radii divinitatis ejus splendorem arguunt. Ita ut *Verbum* seu divina Revelatio sit veluti *materiale*, quod fides amplectitur, & per quod respondetur ad quæstionem, *Quid credis*. *Nota* verò *formale* seu motivum, quô fides nostra nititur, & per quod respondetur ad quæstionem, *Propter quid credis*. Unde oritur *certitudo*, non mere *probabilis* & moralis, aliàs fides nostra non certior esset quolibet assensu historico, qui scriptis humanis adhibetur. Sed *Theologica* & infallibilis, quæ hominem fidelem & Spiritu Sancto illustratum decipere non potest, quia non nititur verbo hominum,

qui & falli & fallere possunt, sed Verbo Dei, qui & falli & fallere est nescius. DISPUT. II.

VI. Ad Testimonium Scripturæ quod κυριον est & primarium, Accedit λειτουργικὸν & *ministeriale Ecclesiæ*, quod etiam alicujus momenti hîc esse non diffitemur. Licèt enim absolutè non sit necessaria ullius hominis opera ad Scripturæ Divinitatem cognoscendam, siquidem Deus potest immediatè Verbum suum quibus libuerit revelare, ut factum respectu sui testatur Apostolus Galat. 1. 12, quum profitetur, *se Euangelium ab homine non accepisse, nec edoctum fuisse, sed per revelationem Jesu Christi.* Tamen quia in via ordinaria providentiæ, Deo visum est uti hominum opera in hominibus ad fidem adducendis; Ideo Ecclesiæ suæ Oracula committere voluit ut fidelibus traderentur; unde non parum ponderis sæpe habet ad animos hominum commovendos, & ad Scripturæ reverentiam excitandos. Atque hinc multiplex Ecclesiæ circa Scripturam officium exurgit. Primò *Custodis*, qui Testamentum hoc divinum summa fide Tabellionis instar conservare debet, quo sensu Paulus toties hortatur Timotheum, ut *servet depositum* 1. Timoth. 6. 20. & 2. 1. 14. Secundò *Indicis*, qui indicare nobis debet libros sacros & ad illos manuducere, quomodo Joannes Judæis Christum indicabat, Joan. 1. 29. *Ecce Agnus Dei*, & Samaritana indicat Messiam concivibus suis Joan. 4. Tertiò *Vindicis*, qui tuetur & vindicat libros genuinos ab adulterinis & supposititiis secernendo, ne verbum humanum pro divino obtrudatur, & æs pro auro supponatur; quò pertinet illustre encomium Pauli, quum ἑδραίωμα τῆς ἀληθείας illam vocat 1. Tim. 3. 15. Quartò *Interpretis* cujus est verum & genuinum sensum aperire, & Verbum ex analogia fidei & ipsa Scriptura ὀρθοτομεῖν Rom. 12. 6. & Eph. 4. 2. Quintò *Præconis* & *Nuncii*, qui proponit & promulget Verbum istud tanquam Edictum & Legem summi Principis nomine, ut ad fidei obsequium homines adducat, quo sensu Ministri vocantur Legati, Præcones, Nuncii, Rom. 10. 15. 2. Cor. 5. 19. 20. Isa. 40. 5. eorumque ministerium *Præconium*.

quale sit Testimonium Ecclesiæ.

2. Tim. 6. 20. & 2. 1. 14.

VII. Licèt autem multiplex officium Ecclesiæ circa Scripturam competat, id omne tamen *ministerium* importat, non *magisterium*. Quemadmodum nec Custos, aut Vindex, nec Præco, aut Interpres authoritatem ullam conferunt rebus sibi commissis, sed tantùm organicè & ministerialiter circa eas occupantur: Ita quicquid agat Ecclesia circa Verbum, non ulteriùs extenditur, quàm ad ministerium, ut *per eam* quidem credere dicamur, non vero *propter eam*, quomodo per Joannem credere debebant Judæi Joan. 1. 7. & per Samaritanam Concives ejus. Idem enim, quod mulier illa Concivibus suis, præstat nobis officium; ut enim illa deducebat ad Christum, & aditum præbebat Samaritanis ad eum cognoscendum,

Joan. 1. 7.

quo

DISPUT. II. quo cognito longè certiùs illum amplectebantur propter se ipsum, *Jam non credimus*, inquiunt, *propter sermonem tuum, ipsi enim audivimus, & scimus quòd hic est verè Servator mundi* Joan. 4. 42. Ita Ecclesia medium est εἰσαγωγικὸν, quia nos ad Scripturam ducit, eamque in manus tradit. Sed quamdiu hîc subsistimus, fides tantùm humana est non divina, sive gradus ad fidem potiùs quàm fides ipsa, donec ad Scripturam deveniamus, eamque propter se amplectamur. Unde non rejicimus Ecclesiæ Testimonium, sed in suo ordine collocamus; non negligimus ministerium, sed magisterium recusamus; respicimus eam ut instrumentum per quod, non ut argumentum propter quod credimus; ut manuductionem ad fidem, non ut primarium motivum quod eam suadet; ut Testimonium omni alio humano majus; sed Deo in Scriptura loquenti inferius, utpote à quo suam totam, quanta quanta est, mutuatur authoritatem.

Joan. 4. 42.

VIII. Quia verò *Ecclesia* potest considerari, vel ut *collectiva* respectu fidelium, vel ut *repræsentativa* respectu Pastorum, de ista potissimùm hîc quæstio est, non de illa. Quæ rursus juxta varias temporis circumstantias potest Testimonium aliud alio certius reddere. Nam si de antiqua & Apostolica loquimur, ejus Testimonium æquiparandum est Testimonio Divino, cùm Apostoli θεόπνευστοι adhuc in ea versarentur. Testimonium Ecclesiæ, quæ excepit tempora Apostolorum, minus fuit Testimonio Apostolico, quia non fuit infallibile; sed adhuc certius Testimonio hodierno, quia & proximè sequebatur ætatem Apostolorum, & variis miraculis & signis adhuc erat insigne. Sed Testimonium hodiernæ Ecclesiæ inferius est cæteris, adeoque longè minoris momenti, de quo tamen præcipuè hîc quæritur. Quinimò Pontificii non cujuslibet Ecclesiæ Testimonium audiri volunt, sed suæ, quam veram esse supponunt, non probant, quod tamen præcipuè probatum oportuit, cùm frustrà veræ Ecclesiæ authoritas asseratur in thesi, nisi in hypothesi demonstretur Romanam talem esse.

Quale sit Testimonium Spiritûs.

IX. Quamvis verò Scriptura & Ecclesia hîc loquerentur, frustrà tamen esset vox utriusque, nisi accederet tertiò *Spiritûs Sancti* intus agentis operatio. Unde diximus necessariò requiri tertium hoc Testimonium ad plenam Divinitatis Scripturæ persuasionem habendam. Testimonium autem quum dicimus, non debemus hîc fingere vocem aliquam Spiritûs intus loquentis, & aliquid seorsim à Verbo nobis persuadentis, quod Enthusiastæ & Fanatici volunt, à quibus immane quantum distamus. Sed nihil aliud intelligimus, quàm vim & efficaciam Spiritûs intus agentis, & oculos mentis aperientis ad dignoscendos divinæ veritatis radios in Verbo micantes, atque ita fidem animis nostris ingenerantis. Unde duplex venit destinguenda operatio Spiritûs, alia in Verbo, quæ vocatur Testimonium externum, alia in Corde, quæ est Testimonium internum. Idem enim

qui

qui loquitur in Verbo ad doctrinæ cœlestis explicationem, loquitur etiam in corde ad ejusdem applicationem, & ut testatur in Verbo *objectivè* per modum *argumenti*, testatur etiam in Corde per modum *principii*, quo sensu Joan. cap. 5. 1æ. Spiritum inter testes Veritatis, Euangelii & Divinitatis Christi recenset, & ℣. 6. *Spiritus testatur quod Spiritus est veritas*, Spiritus in corde testatur, quòd Spiritus in Verbo seu doctrina à Spiritu tradita, sit Veritas. Necessitatem autem Spiritûs evincit, non modò mentium nostrarum cæcitas, quæ non capiunt ea quæ sunt Dei; sed & Mysteriorum cœlestium sublimitas, quæ humanâ ratiocinatione quantumvis rectâ, nunquam potuissent, vel excogitari vel apprehendi. Et ut in visione non tantum requiritur lux in objecto videndo, sed etiam in subjecto vidente, nam frustrà Sol cæco luceret: Ita Spiritus, qui luxit in Verbo ad veritatis revelationem, debet lucere in corde ad oculorum mentis illustrationem. Unde oritur assensus fidei, & firma illa cordis πληροφορία, quæ Scripturæ Divinitatem agnoscit & amplectitur.

DISPUT. II.

1. Jo. 5. 6.

X. Ne autem in ista Spiritûs Sancti operatione dignoscenda aberremus, Observandum I. Quòd Spiritus hìc intus testans nunquam separetur à Verbo, quod in Scriptura continetur: nec aliò tendat ejus operatio, quàm ad obsignandam in animis nostris divinam istius veritatem. Verbum est instar seminis in terram projecti, Spiritus instar virtutis vivificæ, quâ in nobis radicatur & germinat. Verbum est objectum, quod facultati proponitur, Spiritus est vis, quæ disponit facultatem ut illud amplectatur. Quò respiciunt illa Is. 59. 21. *Verbum, quod posui in ore tuo, & Spiritus qui est in te, non recedent &c.* & quod Christus ait Joan. 16. 14. *Accipiet de meo, & annuntiabit vobis.* Unde patet alienissimum esse à Spiritu Anabaptistico, qui & Scripturam contemnit, & privatis ac extraordinariis revelationibus indulget. II. Testimonium hoc facit quidem ad propriam singulorum fidelium confirmationem, in quibus Spiritus habitat & operatur, sed non potest adhiberi ad aliorum convictionem, vel conversionem. Cùm enim soli fideli cognitus sit & perspectus Apoc. 2. 17. Testimonium ejus solum fidelem cui redditur, persuadere potest, nec aliis prodest, nisi ratione effectorum, quæ extrinsecùs videntur 2. Cor. 4. 13. Unde ludibrium meritò deberem, si alteri persuadere vellem Scripturam esse divinam, quia Spiritus S. hoc in me testatur. III. Spiritus privatus potest dici ratione *subjecti*, quia est in unoquoque fideli, sed non ratione *principii*, & originaliter, quia communis est toti Ecclesiæ 2. Cor. 4. 13. ut Sol totum mundum lustrans, & unumquemque illustrans, privata fax non est cuique accensa. Sic Spiritus, qui luce sua cor fidele permeat, privatus dici nequit, quia idem Spiritus, qui in Ecclesia semper spiravit, quique Verbum Prophetis & Apostolis inspiravit, mentem veri fidelis commovet & excitat, eandemque doctrinæ lucem,

Is. 59. 21.

Jo. 16. 14.

Apoc. 2. 17.

2. Cor. 4. 13.

Disput. II. quam in Sacrario Verbi accendit, in Sacrarium cordis infert. Unde patet quàm injustè Pontificii *privatum Spiritum* nobis objiciant, quem communem esse fidelibus omnibus statuimus. IV. Spiritus non testatur in omnibus Verbi Auditoribus, sed tantùm in Electis, non tamen æquali claritatis vel certitudinis gradu. Non testari in omnibus liquet, non modò ex parabola de semine Matt. 13. sed ex eo quòd Spiritus non sit omnium, Joan. 14.16. ut nec fides 2. Thessal. 3.2. Sed tantùm Electorum, quibus Deus peculiari gratiâ revelare dignatur mysteria sua Mat. 11.25.26. ut mirum non sit multos de Scripturarum veritate dubitare, imò & ab earum fide deficere Joan. 6.64.66. Testari verò in omnibus fidelibus constat, quia in eum finem datur ipsis, ut testetur de iis quæ nobis data sunt 1. Cor. 2.12. & nisi quis habeat Spiritum Christi, non est ejus Rom. 8.9. Sed ut dispari mensurâ communicatur fidelibus, prout gradus sunt in sanctificatione, per quos fit ut alii aliis sint & in fide & in charitate provectiores 1. Cor. 2.6. Heb. 5.13.14. Ita major est vel minor certitudo & perspicuitas testimonii quod in ipsis exhibet. Atque hinc factum ut non omnes libri Sacri ab omnibus ex æquo pro Canonicis semper sint habiti, sed quidam rejecti fuerint ab his, qui ab illis fuerant recepti. V. Ut Testimonium divinum Spiritûs dignoscatur à contrario Spiritûs fanatici Testimonio, nullum aliud κριτήριον certius potest adhiberi, quàm Scripura Sacra, ut examinetur juxta Sacræ Scripturæ normam, tum quia regula hæc nobis ponitur Deut. 13.1.2. Is. 8.20. 1. Jo. 4. ✝. 1.2.3.8.9. tum quia Spiritus est veritatis, sibi semper constans & conformis, nec aliter testatur in corde, quàm testatus est in Verbo. Perperam tamen hinc Circulum nobis impingunt Pontificii, (cujus ipsi manifestè rei tenentur) cùm Scriptura probet Spiritum *objectivè*, Spiritus verò probet Scripturam *efficienter*, quod peculiari disputatione de *Circulo* alibi est à nobis demonstratum.

1. Cor. 2.12. *1. Cor. 2.6. Heb. 5.13. 14.* *Deut. 13. 1.2. Is. 8.20. Joan. 4.1.2.*

XI. Ex hisce verò ita positis, facilè colligitur quænam sit in gravissima hac quæstione Orthodoxorum sententia: Nimirum ad internam persuasionem Divinitatis Scripturæ necessariam absolutè Spiritûs Sancti in cordibus nostris esse operationem. Sed argumentum seu motivum, quô utitur ad ingenerandam istam fidem, non esse Testimonium Ecclesiæ, licèt possit etiam hac in parte alicujus esse momenti: Sed solas notas in Verbo fulgentes, quæ tanto splendore radiant, ut Scripturæ propter se ipsam, & non propter aliud credamus; Unde si resolutio fidei quæritur, statuunt bifariam posse eam spectari, vel ratione *fundamenti*, sive *objecti externi*, & hanc fidem ultimò resolvi in solam divinam Revelationem in Scriptura expressam; Vel ratione *subjecti* seu *principii interni*, & tunc resolvi in Spiritum in corde testantem.

XII.

XII. Sed Pontificii hîc in alia planè abeunt, licèt perplexè admodum loquantur, nec sibi semper constent. Primò certum est alios duriùs, alios mitiùs loquutos fuisse; Nam illi, qui primitus Patrum nostrorum memoriâ Papismum acerrimè propugnârunt, remotis ambagibus, asserere non dubitabant, omnem authoritatem Scripturæ ab Ecclesiâ pendere, nec majori fide dignam esse, seposito Ecclesiæ Testimonio, quàm Alcoranum, Titum Livium, & Æsopi fabulas. Hinc blasphemæ illæ voces, quas nemo pius sine horrore legere potest, *Pio sensu dici posse Scripturas tantùm valere, quantùm Æsopi fabulas, si destituantur Ecclesiæ Authoritate*, quod Hosius Cardinalis habet lib. 3. contra Brentium; & quod Baylius Jesuita Tract. 1. Catech. q. 12. apertè profitetur *se sine authoritate Ecclesiæ, non plùs fidei adhibiturum Matthæo, quàm Tito Livio.* Quod Andradius l. 2. defens. Concil. Trid. *Nihil inesse ait Divinitatis in iis libris, quibus sacra Mysteria conscripta sunt, nec inveniri in iis, quod nos religione cogat & constringat ad credendum, quæ in illis continentur. Sed Ecclesiæ tantam esse vim & amplitudinem, ut nemo sine maxima impietatis nota repugnare illi possit*, & alia plura ejusmodi, quæ apud Eckium in Enchir. cap. 1. Pighium lib. 1. de Hierarchia Ecclesiæ cap. 2. Bellarminum lib. 4. de Verbo Dei c. 4. & alios leguntur.

Disput. II. *Sententia Pontificiorum.*

XIII. Quia verò hæc tanquam nimis crudè & crasè dicta Recentiores animadverterunt; Ideo cautiùs loquuti sunt, ita mentem suam explicantes, ut Scripturam quidem *absolute* & *in se*, etiam absque Ecclesiæ Testimonio Divinam esse concedant; Sed *relatè* & *quoad nos* velint istam Authoritatem non obtinere, nisi per Ecclesiæ Testimonium, cujus beneficiô ut Divina nobis innotescat & à nobis suscipiatur. Ita Ecclesiam non facere quidem ut Scriptura vera sit, hoc enim habere à Deo Authore suo, sed tantùm ut pro vera agnoscatur & credatur. Unde nata distinctio vulgata *Authoritatis quoad se*, & *quoad nos*, quâ in hoc argumento utuntur, & queruntur sibi à Nostris injuriam fieri, & Quæstionis statum perverti, quum ita instituitur; An Authoritas Scripturæ pendeat ab Ecclesiâ, quasi Ecclesia faceret Scripturam Authenticam, & illi aliquam authoritatem, quam ex se non haberet, conciliaret; cùm id tantùm quoad nos intelligendum sit, quia nobis non innotesceret nisi propter Ecclesiæ Testimonium. Ut quæstio sit, non, An Scriptura S. vera sit, & unde illud habeat, hoc enim habere à Deo ejus Authore; Sed quâ ratione & Unde nobis constet esse veram & Divinam, quod ab Ecclesiâ pendere censent: pari planè pacto, quô celebre Salomonis Judicium non fecit, ut infans de quo quærebatur, esset veræ matris filius, sed patefecit tantùm cujus filius esset.

XIV. Sed quocunque modo hoc suum dogma incrustare conentur, si penitiùs rem expendimus, patebit ad fucum faciendum

DISPUT. II. & declinandam invidiam potiùs, quàm ad explicandam veritatem, distinctionem hanc excogitatam fuisse, & mutata quidem fuisse verba, sed eandem mentem illis semper esse. Primò quia nulla potest dari authoritas quoad se, quæ non sit etiam quoad nos, non modò quia est ἐκ τῶν πρός τι ex relatorum natura, quæ necessariò respectum ad aliud includunt; sed etiam quia quod facit ut Scriptura sit Divina & authentica in se, debet etiam facere ut talis sit quoad nos; Quippe argumenta & criteria, quæ fundant ejus authoritatem in se, eandem quoque debent fundare respectu nostri, ut nihil possit dici fundamentum *simpliciter*, quod non sit etiam *quoad nos*. Etenim si quid nos ad assentiendum principaliter movet aut movere potest, est fundamentum fidei simpliciter, nec quoad nos tantùm, & si non movet nec movere potest ad assentiendum, nec est fundamentum *simpliciter*, nec *quoad nos*. Unde licèt centies Ecclesia diceret Scripturam pro Divina esse habendam, non possem tamen nec deberem assentiri, si divina in se non esset; Et quamvis negaret Ecclesia recipiendam esse eam ut Divinam, recipienda tamen esset, eo ipso quo statuitur esse in se vera & Divina. Deinde quum Adversarii volunt quæri inter Nos, non Unde sit Scripturæ Authoritas; sed unde nobis innotescat; Vel intelligunt rationem & motivum propter quod ut talem novimus & credimus; Vel simpliciter medium & instrumentum, quô ad eam cognoscendam adducimur. Si posterius volunt, mutant quæstionis statum, nec nos habent dissentientes: Nec enim, ut antea dictum, negamus Ecclesiam concurrere ad indicandam nobis Scripturam. Sed si prius intelligatur, ut intelligere necesse est eos, si hypothesim tueri volunt, & sententiæ suæ consentanea loqui, frustrà affertur distinctio ista; Nam si Ecclesiæ Testimonium est præcipua ratio, propter quam credo Scripturam esse Divinam, debebit etiam ipsi conciliare authoritatem in se, atque ita ab Ecclesiâ semper pendebit. Quod priores, qui magis rotundè loquebantur, volebant. Neque juvare eos potest judicium Salomonis, imò pro nobis facit; nam non fuit fundamentum seu ratio propter quam cognita fuit vera mater, sed tantùm medium quô innotuit, siquidem hujus interventu viscerum maternorum facta est commotio, quæ propria fuit istius cognitionis causa. Ita quum Ecclesia nos adducit ad Scripturam, & radios Divinitatis in illa fulgentes ostendit, est quidem medium quô credimus esse Divinam, sed non ipsum fundamentum seu formalis ratio, propter quam credimus.

XV. Cæterùm non dissimulandum Pontificios videri saniùs & sentire & loqui, dum negant Ecclesiam esse fundamentum principale, seu formalem rationem propter quam fide Divina credimus Scripturam esse verè Verbum Dei, sed tantùm vel *conditionem* necessariò requisitam ad illum actum fidei eliciendum, ut loquitur *Valentia* Tom. 3. disp. 1. quæst. 1. &

Gret-

Gretserus in tractatu de agnoscendis Scripturis Canonicis cap. 7. Vel causam acceptationis fidei, ut *Becanus* de Circulo Calvinistico. Si verò quæratur, quo fundamento ergo nitatur fides Divina, qua creditur divina Scripturæ Authoritas, vel quæ sit formalis ratio propter quam fide divina credimus hoc Verbum Dei, Respondent esse *Revelationem Divinam*, seu se hoc credere propter Dei revelantis Authoritatem, ut iidem *Gretserus* & *Becanus* prolixè probant. Sed non difficile est larvam hanc detegere, quâ simplicioribus imponere conantur, & ostendere, eos vel ἀσύςατα loqui, vel insigni prævaricatione, quod unâ manu dare videntur, alterâ auferre. Nam Revelationem quidem divinam esse fundamentum seu rationem formalem fidei verè ab illis asseritur; Sed si porrò quæratur, ubi sit illa revelatio propter quam credimus Scripturam esse Verbum Dei, & quæ omnium sit prima & notissima, quæ per se & propter se à nobis recipi debet, non verò propter ullam aliam, hîc aquam ipsis hærere necesse est; Vel enim dicent esse Scripturam ipsam, atque ita ad nos accedent, qui nihil aliud volumus, quàm Scripturæ propter Scripturam ipsam credi; Vel traditionem aliquam non scriptam, sed eadem quæstio movebitur de illa Traditione, Unde constet eam esse Divinam; Vel esse ipsius Ecclesiæ vocem, in qua & per quam Deus loquatur, quod tamen videri volebant negare. DISPUT. II.

XVI. Et sanè hanc esse genuinam eorum mentem colligitur ex ipsorum verbis: Nam per Ecclesiæ testificationem ordinariè respondent ad quæstionem, *Cur credis hoc Verbum esse Dei Verbum*; Imò nullam aliam responsionem commodè posse afferri censent, *Bellarminus* lib. 3. de Verbo Dei cap. 10. resp. ad argum. 13. *Certum est nos non certo scire quod Deus revelavit, nisi ex Ecclesiæ Testimonio*, & lib. 6. de Lib. Arbitr. cap. 3. *Credunt Catholici id quod credunt, quia Deus revelavit, Deum autem revelaße credunt, quia Eeclesiam ita dicentem & declarantem audiunt.* Stapleto. lib. 1. de Authoritate Ecclesiæ contra Whitak. cap. 8. *Nunc ergo supremum externum Testimonium in terris est Ecclesiæ vox*, & cap 9. *Deus per Ecclesiam loquens non aliter loquitur, quam si immediate per visiones & somnia, aut quovis alio supernaturali revelandi modo nobis loqueretur*, & cap. 14. S. 12. *Tota formalis ratio fidei nostræ est Deus per Ecclesiam revelans.* Gretser. de agnos. Scrip. Canon. c. 7. *Solum Testimonium Ecclesiæ apte redditur ad quæstionem, Unde scis Scripturam esse Divinitus revelatam.* Ita non negant Scripturam esse Verbum Dei, sed pertendunt, non posse ut talem nobis innotescere, nisi propter aliam revelationem, quæ in Ecclesia demum quærenda sit, utpote per quam Deus loquatur hodie, tanquam per organum infallibile, ut olim loquutus est per Prophetas & Apostolos.

DISPUT. II. *Status Quæstionis.*

XVII. Ex quibus jam facilè Controversiæ statum colligere possumus, Quisve consensus sit vel dissensus inter Nos & Adversarios. Primo patet hîc non quæri de *Principio*, vel de *Causa efficiente* fidei, per quam Scripturæ divinitatem credimus, An Spiritus Sanctus sit necessarius ad fidem istam ingenerandam; hoc enim non possunt diffiteri Adversarii, & sæpe professi sunt, se necessitatem istius principii agnoscere, *Stapleton.* adversus Whitak. non semel queritur, gravem sibi fieri injuriam, quum contrarium illis adscribitur: *Arcanum:* inquit, *Divini Spiritus Testimonium prorsus necessarium est, ut quis Ecclesiæ Testimonio ac Judicio circa Scripturæ approbationem credat, neque absque hoc interno Spiritus Divini Testimonio, etiamsi millies Ecclesia attestetur, commendet, promulget & approbet Scripturas, fides consequetur, aut audienti populo persuadebitur.* Triplicat. ad. Whitak. cap. 9. Sic *Canus* loco. Theol. lib. 12. cap. 8. Respond. ad 4. argumen. & alii. Sed quæritur de *argumento* seu motivo præcipuo, quô Spiritus Sanctus utitur in persuadenda nobis ista veritate. An sit argumentum inartificiale Testimonii Ecclesiæ, quod volunt Pontificii; An vero artificiale petitum ex notis ipsius Scripturæ? quod nos statuimus. Quæ duo eo accuratius distinguenda sunt, quod aliàs ingentes huic disputationi tenebras offundere possunt: Atque hinc factum, ut varii non satis feliciter versati videantur in hac contra Adversarios expedienda Controversia, quasi hoc tantum quæreretur; An ex interna potius persuasione Spiritûs pendeat Scripturæ Authoritas, quàm ex Ecclesiæ Testimonio. Nam ut modo diximus, non negant Pontificii necessitatem Spiritûs ad persuadendam nobis hanc Authoritatem, Et si quæ hâc in parte occurreret difficultas, ea ad quæstionem de Libero Arbitrio, non de Scripturâ pertineret. Aliud enim est quærere, *Unde* aut *per quid*, & *quo instrumento* divina cognoscatur Scriptura. Aliud *Cur*, *propter quid*, & *quo argumento* talis credatur: Quoad prius enim hactenus consensus est inter partes, fieri hoc per fidem mediante virtute Spiritus. Sed in posteriori gravis est disceptatio. Illi enim Nos propter Ecclesiam credere Scripturæ dicunt; Nos vero Ecclesiam propter Scripturam audiendam esse. Illi credendum Scripturæ, quatenus ab Ecclesia Testimonium accipit. Nos contrà Ecclesiæ, quatenus Scripturæ consentanea loquitur.

XVIII. II. Liquet etiam non disputari simpliciter de Testimonio Ecclesiæ, An ulla sit ejus ratio habenda; Sed de ejus pondere & Authoritate; An primarium sit & præcipuum quô utitus Spiritus Sanctus. Non negamus enim suas esse hâc in parte Ecclesiæ partes, ut antea observavimus, dum fungitur officiô Custodis, Præconis, Vindicis, & Interpretis; Sed quicquid hîc faciat, concurrere dicimus tantum ministerialiter & organicè, ut sit medium

λειτεργικὸν

λειτεργικὸν & εισαγωγικὸν, quô utitur Spiritus Sanctus, non κύριον & principale, ut conservet quidem veritatem, sed non fundet; proponat, sed non constituat, indicet & vindicet, sed non αὐτοκρατορικῶς judicet. Quemadmodum Edicta Principum & Magistratuum à Præconibus & Ministris Regiis authoritatem suam non mutuantur, licèt per eos populo innotescant; Ut Aurifex staterâ aut lapide aurum à cupro aliisve metallis dijudicans, aurum non facit, sed tantùm verum esse indicat; & ut Interpres fidus nihil de suo comminisci & inferre debet, sed sensum latentem diligenti examine tantùm efferre & elicere: Sed illi cum quibus agimus, non ministerium duntaxat volunt, sed magisterium; non ut per Ecclesiam tantum credamus, sed etiam propter eam. Imò censorium sibi jus in Deum ipsum arrogant, nec tantùm fidem nostram ab arbitratu suo suspendunt, & suam à se ipsis, sed & ipsius Dei vocem, priscum Senatûs Romani fastum imitantes, apud quem *de humano arbitratu divinitas pensitabatur*, ut loquitur Tertull. Apol. cap. 5. Idem quippe sibi jus arrogant in Scripturâ Sacrâ. Unde blasphema Nicolai Papæ audacia, qui distinct. 19. *Can. Si Rom. Pontif.* statuere non erubuit, *Id tantum probandum, quod Romanorum Pontificum calculo probatum vel improbatum, & ideo demum Vetus & Novum Testamentum recipiendum, quia Innocentius Pontifex authoritate & sententiâ suâ recipiendum esse sanxerit.* III. Non quæritur An Testimonium publicum Ecclesiæ præferendum sit privato cujuslibet fidelis Testimonio, ut quidam perperam statum quæstionis formant: Nam prætèrquàm quòd falsò supponitur, Spiritum in nobis testantem esse proprium, cùm sit communis Ecclesiæ, ut antea visum, Spiritus in fideli testans non se habet ad modum objecti vel argumenti, sed ad modum principii; Atque ita non potest legitima institui oppositio inter Ecclesiæ & Spiritûs Testimonium. Sed quæritur, An Testimonium Ecclesiæ præferendum sit Testimonio seu Notis ipsius Scripturæ, ut potiùs propter illud credamus Scripturæ, quàm propter istas; Pontificii prius volunt; Nos posterius.

DISPUT. II.

XIX. IV. Non quæritur etiam, An sint Notæ quædam & criteria in Scriptura, ex quibus Divinitas ejus ostendi possit & suaderi, hoc enim non diffitentur Pontificii, & Nobiscum ex iis Scripturæ Divinitatem probant; Imò agnoscunt non rarò (tanta est vis Scripturæ, ut ab hostibus suis verum quandoque testimonium exprimat) *nihil esse notius, nihil certius, ut stultissimum esse necesse sit, qui illi fidem neget habendam*, ut loquitur *Bellarm.* lib. 1. de Verbo Dei cap. 2. sic & *Valentia* lib. 1. de Analysi fidei; Sed an notæ illæ per se sufficiant ad fundandam in animis nostris Divinitatis fidem? seu, An sit præcipuum illud motivum, propter quod adducimur ad credendum, & quô nititur fides; Quod statuimus; Illi verò negant, eripientes unâ manu, quod alterâ dederant.

XX. V. Non quæritur, An Revelatio divina sit fidei nostræ ratio formalis simpliciter & absolutè, seu id propter quod aliquid credimus fide divinâ; Hoc enim Adversarii nobiscum agnoscunt, vel se agnoscere saltem profitentur: Sed quænam sit illa Revelatio respectu nostri, prima & notissima, quæ per se & propter se, non verò propter aliam ullam à nobis credi debet, An sit in Scriptura quærenda, An verò in Ecclesia? Nos Scripturâ Sacra contineri arbitramur, quæ prima est & perfectissima Regula, nec extra illam quæri posse vel debere: Pontificii verò in Ecclesiæ voce & testimonio seu cerebro Pontificis, in quem omnia tandem resolvuntur, quærendam esse. Hinc Quæstio tandem ad hos redigitur terminos, *Unde*, *sive propter quid*, *quove argumento præcipuo Spiritus Sanctus utatur ad nobis probandam Scripturæ Authoritatem*, *An Testimonio Ecclesiæ*, *an vero ipsius Scripturæ*, *seu argumentis & criteriis ipsi insitis*; Prius asserunt Pontificii, Nos verò posterius statuimus, & demonstrandum suscipimus.

Probatur Scripturæ authoritatem non pendere ab Ecclesia.
1. καθ' ἄρσιν.

XXI. Bifariam autem Sententiæ nostræ probationem instituere possumus, 1. κατ' ἄρσιν, ostendendo Authoritatem Scripturæ non pendere ab Ecclesiâ. 2. κατὰ θέσιν, evincendo totam fundari in Scripturâ ipsâ. Et ad prius quidem quod attinet, satis superque vel ex hoc uno colligitur argumento: Ecclesiæ authoritas tota pendet à Scripturâ. Ergo non potest ullam nec quoad se, nec quoad nos Scripturæ authoritatem conciliare. Ratio consequentiæ per se patet; Quia impossibile est idem respectu ejusdem habere rationem causæ & effectus, principii & principiati, sic enim se ipso esset prius & posterius, notius & ignotius. Antecedens verò multiplici ratione confirmatur. 1. Quia Ecclesia fundatur in Scripturâ, & ab eâ esse suum specificum obtinet; nulla enim Ecclesia sine vocatione, nulla vocatio nisi à Verbo, hinc dicitur superstrui fundamento Prophetarum & Apostolorum, Eph.2.20. Unde ut ne esse quidem potest ulla domus, nisi substrato prius fundamento, sic nec Ecclesia nisi positâ Scripturâ. 2. Quia nulla haberi potest certa Ecclesiæ cognitio nisi ex Verbo: Nam antequam Ecclesiæ vocem audiamus, necesse est ut primò nobis constet de Ecclesia, An sit? Quid sit? & ubi sit? Quæ cùm nec sensu nec ratione percipi possint, sequitur ut omnis hæc notitia sit à Scriptura, quæ non modò docet aliquam esse Ecclesiam, sed & iis notis & characteribus eam describit, quæ eam nobis ignorare non sinunt. Si ergo ex Scripturâ cognoscitur Ecclesia, jam notior erit ipsâ, nec Authoritas illius quoad nos ab ista pendebit. 3. Quia fundamentum Authoritatis Ecclesiæ non aliunde peti potest, quàm à Scripturâ; Unde enim nobis constare poterit talem obtinere Authoritatem; Nunquid existimabimus id fieri Ecclesiæ ipsius Authoritate? At hoc ipsum est de quo quæritur. Non potest etiam esse κοινὴ quædam ἔννοια, quando de ea tam

Eph.2.20.

acriter disceptatur. Ergo sequitur ut id ex Verbo perspectum habeamus, atque ita priùs obtinuit apud nos Verbum authoritatem. Nec id diffiteri possunt Adversarii; nam cùm à Nostris urgentur; Unde cognoscant Ecclesiam hanc authoritatem habere in consignando Scripturæ Canone, Respondent statim hoc ideo fieri, quia regitur à Spiritu Sancto. Quòd si ulteriùs instes, unde constet ita regi? Reponunt illico varia Scripturæ Testimonia, quibus evincere conantur Christum hoc illi promisisse ut Matt. 18. 20. & 28. 20. Joan. 15. 26. & 16. 13. *&c.* Ita ex Scriptura suas omnes probationes eliciunt; Quomodo verò ritè hoc fieret, nisi priùs & Scriptura cognosceretur, & divina esse crederetur? Sic suo se gladio jugulant, Ecclesiæque dignitatem Scripturæ authoritate firmantes, suam deserunt, & nostram vel imprudentes vel inviti confirmant sententiam.

DISPUT. II.

XXII. Ad hoc argumentum Excipiunt Neg. Conseq. Si Ecclesiæ Authoritas quoad nos ex Scripturæ Authoritate pendet, non pendere Scripturæ Authoritatem ab Ecclesia; Utrumque enim simul verum esse posse, Ecclesiam mutuari suam authoritatem è Scriptura, & Scripturam itidem suam ab Ecclesiâ: Et ne sine ratione videantur hoc asserere, exemplis id evincere conantur; Joannes Baptista, inquiunt, Christo Testimonium perhibuit, & Christus Joanni, Epistolæ Pauli ejus authoritatem magnificè commendant, quæ tamen ab Authore suo authoritatem accipiunt. Symbolum fidei non habemus ab ulla authoritate externa, nisi ab Ecclesia, in quo tamen ipsa Ecclesia credenda proponitur. Ita nihil esse absurdi, si & Ecclesia à Scripturâ, & vicissim Scriptura ab Ecclesia pendeat. Atque eò certiùs hoc posse dici, quia eadem Scriptura, quæ authoritatem Ecclesiæ stabilire dicitur, affirmat expresse eam esse στύλον καὶ ἑδραίωμα τῆς ἀληθείας 1. Tim. 3. 15. quod verè dici non posset, nisi Veritati in Scriptura contentæ Testimonio suo Authoritatem vicissim conciliaret; Unde Bell. lib. 6. de Eccl. c. 14. *Si Ecclesia est columna & firmamentum veritatis, E. veritas fidei quoad nos, nititur Ecclesiæ Authoritate, & verum est quicquid Ecclesia probat, falsum quicquid improbat.* 1. Tim. 3. 15.

XXIII. Sed frustrà vim Argumenti conantur eludere; Primo gratis supponunt utrumque verum esse, Ecclesiam dare Authoritatem Scripturæ, & rursus eam sumere à Scripturâ: Nam licèt in diverso genere causæ possit locum aliquando id obtinere, ut causa probatur ab effectu à posteriori, quæ probat ipsum effectum à priori; tamen in eodem genere est ἀσύστατον, nisi velimus rem esse se ipsâ notiorem & ignotiorem, notiorem, quia assumitur ad alterius probationem, ignotiorem vero, quia ipsa per aliam probatur. Ita non negamus Ecclesiæ Testimonium posse probare Scripturam à posteriori, per modum instrumenti, vel medii, sed vim argumenti & motivi

Disput. II. tivi præcipui habere pernegamus. Secundò, In exemplis allatis peccatur fallaciâ parium, Aliud est *Testimonium perhibere Christo*, Aliud *Authoritatem illi conciliare*, prius de Joanne Baptista rectè dicitur, sed posterius

Joan. 5. 34. non item. Unde Christus ipse Joan. 5. 34. negat *se Testimonium accipere ab hominibus*, ut scilicet eô nitatur, sed *habere se Testimonium majus Testimonio Joannis*, scil. tum Opera sua, tum Patris vocem, tum Scripturas ipsas. Nihil obstat ergo, Testimonium esse perhibitum Christo à Joanne, & vicissim Christum testatum esse de Joanne, quia diversa fuit testandi ratio: Joannes ut minister de Domino testabatur; At Christus ut Dominus de Servo. Joannes, ut tanquam index ad Christum manuduceret, eum veluti digito ostendendo; sed Christus ut tanquam Rex præconium servi sui authoritate sua confirmaret. Ut ergo per Joannem, sed non propter Joannem credebant Christo, *Venit* enim, *ut testaretur de luce*, *ut omnes crederent δι αὐτȣ per ipsum*, non *δι αὐτὸν* propter ipsum; Ita per Ecclesiam, non propter eam Verbo credimus; Testatur de Verbo, quum illud indicat & proponit. Sed Verbum testatur de Ecclesia, quum eam fundat & instituit. Epistolæ Pauli majestatem Authoris commendant à posteriori, ut opus laudat opificem; sed Paulus ut vir Dei θεόπνευστος confert illis quicquid habent authoritatis à priori. 3. Perperam asseritur Symbolum nullam authoritatem habere nisi ab Ecclesia, cùm totam habeat à Scripturâ, à qua si non αὐτολεξεὶ & quoad voces, saltem quoad res ipsas desumptum est. Itaque si probat Ecclesiam, tota vis argumenti à Scriptura ipsa, in quâ fundatur, pendet, nec Ecclesia ullam potuit Symbolo authoritatem dare, sed hoc tanquam Summam credendorum ex Scriptura petitam fidelibus tradidit.

1. Tim. 3. 15. XXIV. Ad locum verò 1. Tim. 3. 15. quod attinet, ut vexatissimus est, & subinde tanquam Achilleum argumentum nobis objicitur, paulò fusiùs de eo est dicendum. Scio nonnullis Viris doctis in mentem venisse, mutare loci hujus interpunctionem, ut *Ecclesia Dei vivi* periodum absolvat, *Columna vero & firmamentum veritatis*, non ad Ecclesiam, sed ad Mysterium pietatis, de quo sequenti commate, referatur; tum quia non soleat Paulus à particula καὶ sententiam suam ordiri; tum quia usitatissima sit hæc loquendi ratio apud Judæos, ut vocent præcipuos fidei suæ articulos, יסודות & עקרים *fundamenta*, *& radices*, nec non ראשי האמנה *capita fidei*; & quoties de doctrinis suis disserere aggrediuntur, יסוד יסודות *fundamentum fundamentorum*, vel יסוד החכמה *fundamentum Sapientiæ* in limine præscribant, quod ex Maimonide patet, qui librum suum de fundamento Legis ita orditur, יסוד היסודות ועמיד החכמות *Fundamentum fundamentorum*, *& Columna Sapientiæ est cognoscere esse primum Ens.* Verum

rùm quamvis ingeniosum sit commentum, quô difficultas omnis planè tolleretur, nescio an sit æquè solidum; cum verba ipsa legenti pateat, nonnihil coacti esse in hac interpretatione, quæ dividenda conjungit, & conjuncta dividit: Unde Versiones omnes, Syriaca, Arabica, Latina, receptam lectionem sequuntur, & ad Ecclesiam referunt, ad quas accedunt & Patres. Et sanè quamvis nihil sollicitetur locus; non minùs tamen sensus erit aptus, imo ratiocinatio Pauli optimè inter se cohærebit. Duo enim argumenta proponit Apostolus, ut Timotheum ad majorem reverentiam & studium sanctitatis excitet. Primum petitum ab Ecclesiæ, cui ministrabat, dignitate, quæ talis est ut sanctum quendam horrorem incutere debeat omnibus ad sacram hanc λειτουργίαν se accingentibus, *Ut scias quomodo versandum sit in Domo Dei, quæ est Ecclesia Dei vivi, columna & firmamentum veritatis.* Alterum à Mysterii, cujus præconium illi demandatum erat, sublimitate & excellentiâ, quod est magnum pietatis Mysterium; unde addit, *καὶ ὁμολογουμένως μέγα ἐστι τὸ τῆς εὐσεβείας μυστήριον &c.* Deinde longè aliud est *fundamentum Sapientiæ* Rabbinis, Aliud *firmamentum veritatis* Apostolo. Nam Maimonidi הלכות *Halacot* & fundamentum Sapientiæ, sunt initia fidei & primaria Religionis capita, quæ teneri debent ab omnibus, & supponi reliquæ doctrinæ, qualis est Dei existentia *&c.* quo sensu Apostolus Heb. 6. 1. θεμέλιον vocat principia & rudimenta Religionis Christianæ: Verùm hoc loco Paulus non agit de Elementis Christianismi, sed de Mysterio magno, quod capita difficiliora & sublimiora complectitur, quod alibi vocat *Sapientiam inter perfectos* 1. Cor. 2. 6. DISPUT. II.

XXV. Quamvis verò retineatur lectio vulgata, ut eam retinendam censemus, nihil tamen inde accedet Pontificiorum sententiæ, vel decedet nostræ. 1. Quia si Ecclesia dicitur columna & firmamentum veritatis, hoc non potest absolutè & *simpliciter* intelligi, sed tantum *secundum quid*: Nam absolutè Veritas est columna & fundamentum Ecclesiæ, quâ ita firmatur & sustentatur, ut stante eâ stet, & ruente vel remotâ cadat; nulla enim esset Ecclesia, si semel exularet veritas ab ea: Sed longè aliter se res habet respectu Ecclesiæ: Licèt enim nulla foret Ecclesia in terris, non periret tamen Veritas, maneret semper in Deo, in Angelis, in Beatis, & in ipsa Scriptura; Ergo longè dispari sensu Ecclesia dicitur columna Veritatis, & Veritas columna Ecclesiæ, mutuam sibi præstant operam, sed diversimodè. Veritas est columna Ecclesiæ *propriè* & *principaliter*, Ecclesia columna Veritatis, *ministerialiter* & *impropriè*; Veritas columna Ecclesiæ, eam realiter fundans & efficaciter sustinens. Ecclesia columna Veritatis, eam prædicans & mundo exhibens. Veritas dat esse Ecclesiæ,

 sed

Disput. II. sed Ecclesia veritatem custodit & tuetur adversus Satanæ & mundi calumnias. Veritas est columna Ecclesiæ *sensu architectonico*, uti loquuntur, sed Ecclesia columna Veritatis *sensu politico*. Atque hinc Chrysost. in h. l. sententiam invertendo dicit, *Veritatem esse* στύλον τῆς Ἐκκλησίας; Irenæ. lib. 3. cap. 11. *Columna & firmamentum Ecclesiæ est Euangelium & Spiritus vitæ.* Et eò referri potest quod *Theodoretus* non malè columnam Veritatis sumi vult, non *activè*, quia veritatem sustinet, sed *passivè*, quia à veritate sustinetur, ut Veritas notet causam, Columna verò effectum. Quo sensu Dionysius Episcopus Alexandrinus apud Euseb. lib. 6. hist. cap. 41. vocat Martyres *firmas & beatas columnas Domini*, non quæ Dominum confirmârint; Absit, sed quæ à Christo ita firmatæ sint, ut constanter restiterint usque ad sanguinem, & vitam potius, quàm fidem
2. Tim. 2. 19 abjicere maluerint, sic *fundamentum Dei* 2. Tim. 2. 19. dicitur, non quô Deus fundatur, sed quod Deus fundavit & posuit. Ita πλήρωμα τοῦ θεοῦ
Eph. 3. 19. Eph. 3. 19. non quod Deum complet, sed quod à Deo completur. Unde Contarenus in h. l. *Non dicitur Columna, quod Ecclesia firmet & sustineat veritatem, sed quia firmatur à veritate.*

XXVI. *Secundo*, Aliud est esse στύλον καὶ ἑδραίωμα τῆς ἀληθείας, Aliud verò θεμέλιον seu *fundamentum*. Ecclesia quidem prius dicitur, sed non posterius, quia non sustentat veritatem, sed ipsa à Veritate tan-
1. Cor. 3. 11. quam fundamento sustentatur, hinc Paulus 1. Cor. 3. 11. *Fundamentum aliud nemo ponere potest, præter id quod positum est*, quod est *Christus Jesus*; & alibi vocatur lapis vivus & angularis, cui Ecclesiæ membra velut totidem lapides vivi debent superstrui, 1. Pet. 2. 7. Eph. 2. 20. Unde Irenæ. lib. 3. c. 1. *Scripta Apostolorum fundamentum & columnam fidei* vocat. Et Beda lib. 1. in Joh. c. 12. *Fundamentum*, inquit, *Ecclesiæ est in soliditate fidei Apostolorum & Prophetarum. Tertiò*, Elogium *columnæ* & *firmamenti veritatis*, non semper importat infallibilitatem vel authoritatem illius, cui tribuitur; sic apud Euseb. hist. lib. 5. c. 1. Fideles Lugdunenses dicunt de Attalo Martyre, quòd fuerit *columna* & *firmamentum Ecclesiarum*, sic Basilius in ep. 70. Primarios Episcopos orthodoxos, qui Arianam hæresim oppugnabant, columnas & stabilimentum veritatis vocat; οἱ στύλοι καὶ τὸ ἑδραίωμα τῆς ἀληθείας ἐν διασπορᾷ, & Gregorius Nazianz. eodem nomine insignit Athanasium, Basilium, & Eusebium to. 1. p. 389. Nemo tamen dixerit, eos talem authoritatem conciliâsse veritati Euangelicæ, ut ab eorum testimonio pependerit; Sed hoc tantùm voluerunt Scriptores prisci, eximios Dei Servos fuisse, qui Euangelii doctrinam, non tantùm ore, sed & sanguine ipso constanter prædicârunt. Nec alio sensu Victori Chri-
Apoc. 3. 12. stus pollicetur Apoc. 3. 12. quòd futurus sit στῦλος in Domo Dei, cui inscribendum sit nomen Dei, Christi, & Civitatis Dei, ad immutabilitatem &

con-

constantiam felicitatis designandam, quæ sic respondeat constantiæ & fidelitati ipsorum; Ut enim ipsi firmæ fuerant columnæ in terra, ad tuendam veritatem contra omnia tentationum genera; Ita columnæ futuræ sunt in cœlis stabiles & immotæ ad fruitionem felicitatis. Ita Gal. 2. 9. Petrus & Jacobus vocantur στύλοι, quia primaria Ecclesiæ columina videbantur: Imò & apud τοὺς ἔξω eadem similitudo non rarò occurrit; Sic in Republica integri & incorrupti Judices vocantur *columina & firmamenta* justitiæ, Viri pietate insignes, *columnæ & lux mundi* dicuntur, & apud Euripidem παῖδες ἄρσενες vocantur οἴκων στύλοι, *Columnæ familiarum*. Unde patet, licèt Ecclesia dicatur columna & firmamentum Veritatis, non statim ex eo inferri, Veritatis authoritatem ab ea suspendi.

DISPUT. II.

Gal. 2. 9.

XXVII. *Quartò*. Ex eo etiam id clarissimè evincitur, quòd certum sit verba hæc ab Apostolo usurpari de Ecclesia particulari nimirum Ephesinâ, in qua Timotheus tum versabatur; loquitur enim de Domo Dei, in qua degebat. At nulli particulari Ecclesiæ privilegium infallibilitatis tribui posse agnoscunt ipsi Pontificii; Et hæc ipsa Ecclesia Ephesina jampridem erravit, imò interiit ex Christi ipsius interminatione Apoc. 2. 4. *Quintò*, licèt hoc referretur ad Ecclesiam Catholicam, non magis faveret Adversariis; Tum quia constat hoc intelligendum de Ecclesia collectiva seu fidelium congregatione, cui præesse debuit Timotheus, non de repræsentativa Præpositorum, cui hoc privilegium proprium esse volunt. Tum quia hoc elogium, ut pleraque alia, attribuitur Ecclesiæ, non promiscuè ratione fidelium & hypocritarum, qui in externa ejus communione versantur; quo sensu Pontificii Ecclesiam intelligunt externam, ex bonis & malis pariter conflatam; sed tantum ratione piorum, qui propriè Ecclesiam constituunt, & quibus solis proprium est; Unde Hieron. in Job. cap. 26. *Ecclesia*, inquit, *quæ est Sanctorum omnium congregatio, pro æterna sua in Domino stabilitate columna, & firmamentum veritatis dicitur.* At impii, qui sunt ἀνήρικτοι, nec veritatem firmiter amant & retinent, non pertinent ad hanc Columnam, ut nec ad Domum Dei, cujus hìc fit mentio, utpote in quibus nec Deus habitat, nec veritas sedem fixam habet.

XXVIII. *Sextò*. Quicquid hìc tribuatur Ecclesiæ pertinet ad munus illi demandatum, nec tam attenditur, quid Ecclesia semper faciat, quàm quid facere teneatur ad conservandam & propugnandam veritatem, quomodo apud Mala. cap. 2. 7. *Labia Sacerdotis* dicuntur *custodire scientiam*, quia id facere tenetur ex officio, licèt non semper præstet de facto, ut ostendit ℣. 8. Nam Ecclesia Ephesina, de qua peculiariter hìc agit Apostolus, ab eo declinavit, ut jam dictum; Itaque subjectum propositionis non sine aliquâ limitatione accipiendum est, nimir. ut illa Ecclesia tantùm dicatur columna & firmamentum veritatis, quatenus est Domus Dei

Mal. 2. 7.

 vivi,

Disput. II.

vivi, & in ea habitat per Verbum & Spiritum, quatenus veritatem excolit & supra se extollit, quatenus retinet fundamentum Prophetarum & Apostolorum, cui superstrui debet Eph. 2. 20. Aliàs si ab eo recedit, ut Cœtum externum ab eo nonnunquam recedere certum, non amplius columna & firmamentum veritatis, sed potius columna mendacii, & sedes erroris vocari debet; Sic enim perdit officium nomenque suum, nec propriè amplius Ecclesia, sed ὁμωνύμως, imò ψευδονύμως, si loco Mysterii pietatis, μυστήριον ἀνομίας præ se fert, & in alia omnia eat, quàm quò veritas aurigatur. Atque hinc solidè demonstramus, Romanam Ecclesiam minùs cæteris hoc elogium sibi vindicare posse, utpote quæ non amplius Domus Dei vivi censeri possit, sed sacellum Antichristi, nec veritas pura & intemerata illic amplius audiatur, sed putidissimum mendacium, & innumeri errores periculosissimi, quo nomine jampridem *mater hæresium* & *Schola erroris* ab alumnis suis, ut Petrarcha, Mantuano, & aliis meritò dicta est. Imò tantum abest, ut Pontificii quicquam præsidii in isto loco inveniant, ut contrà invictè adversus ipsos, ex ipsorum hypothesi argumentemur. Nam eo ipso, quo verbis istis utuntur ad probandam Ecclesiæ authoritatem, satis ostendunt, nobis authenticam esse debere Scripturam ante omnem Ecclesiæ testificationem; aliàs nugatoria erit ipsorum argumentatio, & in circulum abibit, ex quo in æternum se extricare non poterunt.

XXIX. Atque ex his satis jam liquet, nisi fallor, Adversarios perperam magnum causæ suæ præsidium in hoc Apostoli Oraculo collocare; Sed quia nondum constat de genuino ejus sensu, videamus paucis quid sibi voluerit Paulus, & quò præcipuè alluserit. Ut autem figuratâ & metaphoricâ locutione hîc utitur, ita indubium est eum ad columnarum usum aliquem respexisse. Quia verò multiplex potest esse, vel *architectonicus*, ad ædificii sustentationem, vel *Politicus* ad promulgationem & custodiam Legum & Edictorum, quæ ibi appenduntur, Paulus ad primum non potuit respicere; non modò quia hoc sensu Veritas sustentat Ecclesiam, non firmatur ab ipsâ; sed etiam quia jamjam eam vocaverat *Domum Dei*, quæ proinde egebat Veritate ut fundamentô & columnâ, quâ niteretur, nedum ut posset eam sustentare. Itaque ad alterum necessariò alludere debuit, secundùm quem frequentissimè ad id inserviebant, ut ante Curias & Prætoria, Leges & Decreta Magistratus publicâ authoritate appenderentur, & Programmata sive Edicta affigerentur, ut omnibus innotescerent, de quo videndus Demosthenes oratione adversus Leptinem, & Plinius histor. natur. lib. 6. cap. 29. Ita Ecclesia commodissimè dicitur columna & firmamentum veritatis, duplici de causa, tum ratione *Promulgationis & Præconii*; Quia Decreta Dei & Leges interiori consilio sancitas promulgare tenetur, quâ de causâ illi λογία τοῦ Θεοῦ ἐπιστεύθησαν & cœlestis

stis Veritas illi veluti appensa hominibus innotescit; tum ratione *tutelæ & custodiæ*, quia eam non modò proponere debet, sed etiam vindicare & ab omni corruptela tutari; Qua de causa non modò στύλος, sed & ἑδραίωμα τῆς ἀληθείας vocatur, quia est veritatis hospitium, & veluti thronus & sedes fixa cui insidet. Phavorinus ἑδραίωμα στήριγμα interpretatur, scili. aliquid cui aliud non minùs quàm columnæ innititur & insistit. Quod ipsum vocis etymon aperit, ἑδραίωμα enim ἀπὸ τοῦ ἑδραίου, quod firmum, & σαθηρὸν notot; ἑδραῖον verò ἀπὸ τῆς ἕδρας quæ *sedem*, *sellam*, & *thronum* designat, in quo simulachra Deorum sedentia exhibebantur, ὅπος ἐν ᾧ εἴδωλον ἵδρυτο, unde quia in columnis Imagines Deorum collocabantur, ut postea dicemus, conjunguntur sæpè κίονες & θρόνοι apud *Pausaniam* Corinthiacis & Eliacis. Imò κίονες θρόνον sustinere dicuntur, ut hîc Paulus sociat στύλον καὶ ἑδραίωμα. Quemadmodum verò neque Deorum imagines, neque Leges & Edicta suam mutuabantur authoritatem à Columnis, quibus appendebantur; utpote quorum dignitas tota ab Authore pendebat; Ita nec Veritas ab Ecclesia, licèt columna & firmamentum ejus dicatur. Hæc fuit mens Hieronymi, *Ecclesia*, inquit, *est columna & firmamentum veritatis, quia in ea sola stat veritas firmata, quæ sola sustinet ædificium Ecclesiæ.* Sic Cageta. in h. l. *Veritas mysteriorum Divinorum velut excelsè sustentatur in Ecclesia, dum super omnia asseritur, & colitur, & in ipsa Ecclesia ita fundata est, ut extra eam non inveniatur.*

XXX. Sed quia non videtur Apostolus ad generalem illum columnarum usum duntaxat respexisse; Verùm ad quid specialius allusisse, quum mentionem facit Domûs Dei: videamus quodnam potuerit esse locutionis istius fundamentum; Et ut nihil dicamus de duabus columnis, alterâ lateritiâ, lapideâ alterâ, quas homines ante diluvium erexerunt, ut in iis inscriberent inventa sua, de quibus Josephus lib. 1. Antiq. Jud. c. 3. Nihil etiam de columna nubis & ignis, quam populo Israëlitico, ut ὁδηγὸν exhibitam refert Moses, & in qua Deus habitasse dicitur. Certum est in Templo Hierosolymitano, quod peculiari ratione Domus Dei vocabatur, varias columnas fuisse, ad quas digitum potuit Paulus intendere; ut Ecclesiam vocaverat *Domum Dei* ad Templum respiciens; ita potuit eandem Ecclesiam sub alia σχέσει vocare columnam, alludendo vel ad duas illas columnas æreas, quarum una יכין, altera בועז dicebatur, de quibus mentio fit 1. Reg. 7. 21. quæ appositè firmam Ecclesiæ constantiam, & robur invictum designabant. Vel ad columnam illam æream memorabilem, quam excitasse dicitur Salomon in atrio Templi, de qua fit mentio 2. Reg. 11. 14. & 2. Chron. 6. 13. quæ modò עמוד, modo כיור נחושת *basis ærea & suggestus* dicitur, quod non malè respondet nostro ἑδραιώματι, quæ ita columnæ figuram habebat, ut esset etiam suggestus & solium 1 Reg. 7. 21.

Regium,

DISPUT. II. Regium, in quo ſedere ſolebant Reges quoties vel inaugurabantur, ut de
2. Reg. 11. 14. Joaſo dicitur, cùm Rex in locum Achaziæ cooptaretur 2. Reg. 11. 14. vel
fœdus cum Deo pangerent, & cultum Dei reformandum in melius cura-
2. Reg. 23. 3. rent, ut de Joſia narratur 2. Reg. 23. 3. quòd *ſtans ad columnam pepigerit fœdus cum Jehova* &c. vel quoties ſolenne aliquid præſtarent, ut Salomon
2. Chron. 6. 12. illi innixus dicitur in dedicatione Templi 2. Chron. 6. 12. quæ ideo Regia Judæis columna dicebatur. Sic Apoſtolus eleganti alluſione nobis exhibebit Veritatem inſtar Reginæ, Eccleſiæ tanquam columnæ & ſolio inſiſtentem; Ut verò columna illa & ſuggeſtus Regem quidem ſuſtinebat, & in altum tollebat, ut à populo conſpiceretur; ſed ipſi authoritatem non conciliabat. Ita Eccleſia veritatem proponit, conſervat & oſtentat, ut ab hominibus conſpiciatur, ſed nullam tamen illi vel authoritatem vel pondus affert. Atque eò referri poteſt, quod Chryſoſtomus & poſt eum Theophyl. volunt antitheſim inſtitui cum Eccleſiâ Judaïca, & cum umbris legalibus, ut iis opponatur Veritas Euangelica quæ clariſſimè nunc ob oculos ponit myſteria, quæ obſcuriùs ſub umbris Moſaïcis proponebantur, quo ſenſu Veritas
Joan. 1. 17. ſumitur Joan. 1. 17. Atque ita ſciat Timotheus, qualis ſanctitas deceat hanc Domum Dei, non jam legalis & umbratica, ſed vera & realis.

XXXI. Licèt autem facilè adducamur ad credendum, Apoſtolum eò reſpexiſſe, Quia tamen non eſt inſolitum, Scriptores Sacros ad majorem argumenti quod tractant illuſtrationem ad varia ſæpe alludere in eadem locutione, rejiciendam non putamus Virorum doctorum conjecturam, qui ad Gentilium Templa hìc Paulum etiam alluſiſſe volunt: Certum quippe ex Veterum monumentis, illa variis columnis paſſim exornata fuiſſe, quarum variæ ſpecies erant & multiplex uſus, non modò ad ædificii fulcimentum, ſed & ad majeſtatem & ſplendorem. Hinc ſæpe in earum faſtigiis Deorum Imagines vel effigies Principum imponebantur, ut obſervat *Pauſan. Corinth.* pag. 59. & *Eliac.* pag. 174. ἐπιθεῖναι ἐπὶ κίονος ἀγάλματα; Aliis arma, clypei, aliaque victoriæ trophæa appenſa erant, Aliis quædam inſcribebantur ut Elogia, fœdera, narrationes hiſtoricæ rerum geſtarum, ut monumentum eſſent poſteris, quod de aurea columna in Jovis Triphylii fano poſita ab ipſomet Jove ex Euhemero narrat *Lactantius* lib. 1. cap. 11. Leges item & Decreta, morum præcepta, imò & Oracula teſte *Pauſan.* in Bœoti. Sic *Athenæus* lib. 4. notat in Delubro Herculis, quod Cynoſargis dicebatur, ad columnam quandam appenſum fuiſſe ψήφισμα ſeu decretum quoddam Alcibiadis, & *Demoſthen.* orat. in Neæram in antiquiſſimo Bacchi Templo, quod Limnis erat, prope aram, lapideam columnam fuiſſe obſervat, in qua Lex perſcripta erat de uxore à Rege cive virgineque ducenda; Quod ipſum variis exemplis poſſemus comprobare ſi inſtituti noſtri ratio id ferret: Verùm ex his mens Apoſtoli non

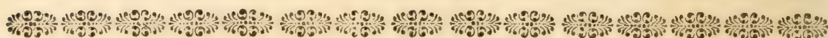
non obscurè colligi potest; Nimirum ut jam opposuerat Domum Dei non modò Templo Hierosolymitano, sed & Delubris profanis Ethnicorum: Ita aliam antithesim instituit inter cultum & ornatum utrorumque; Quia si in illis columnæ miro artificio elaboratæ visebantur; Nihil aliud erant quàm columnæ mendacii & erroris, ubi nihil aliud quàm meræ fabulæ, & μῦθοι ἄθεοι & falsorum Deorum imagines proponebantur: At in Templo isto mystico columnam ait esse longè diversissimam, non mendacii, sed veritatis, & in qua non exhibeantur falsorum Deorum simulachra, sed viva & expressissima veri Dei in Carne manifestati imago, qui ipse εἰκὼν τοῦ Θεοῦ ἀοράτου Col. 1. 15. non proponantur μῦθοι σεσοφισμένοι, quales prostabant in columnis Gentilium, sed σοφία ἐν μυστηρίῳ, imò magnum pietatis Mysterium 1. Tim. 3. 16. 1. Cor. 2. 7. denique non legantur oracula flexiloqua Apollinis cujusdam λοξίου, sed certissima veri & æterni Dei λόγια; Ecclesiam quippe nihil aliud præconio suo, quàm Veritatem Dei sacrosanctam & Oracula ejus atque leges & fœdera, omnium oculis spectanda & sequenda ingerere, & ad posteros transmittere. DISPUT. III.

XXXII. Atque ex his, ne ulterius jam in loci istius enodatione versemur, constat quidem Apostolum dignitatem & officium Ecclesiæ commendare hìc voluisse in proponendâ & asserendâ veritate: Sed nullis fidiculis poterunt exsculpere Adversarii, ejus Authoritatem & infallibilitatem hìc confirmari. Neque audiendus hìc Bellarminus, qui pertendit, si nihil aliud tribuitur Ecclesiæ quàm custodia veritatis, idem dici posse de Librariorum officinis, & de capsis, vel thecis, quæ Scripturas custodiunt. Quis enim discrimen longè maximum non videat, inter materialem & localem Scripturæ asservationem, quæ fit in Capsis & Bibliothecis impiorum, & moralem & formalem veritatis custodiam, prædicationem, & propugnationem, quæ competit cuilibet Ecclesiæ, quamdiu ritè officio suo defungitur? Ita si Ecclesia dicitur Custos, non est mutus & ἄλογος, sed vivus & rationalis, qui ita custodit, ut etiam prædicet & præconio suo commendet rem sibi commissam, quod de Bibliothecis nemo dixerit.

XXXIII. Frustrà etiam addit Bellarm. Apostolum non meminisse Scripturarum, sed tantùm Veritatis; Nam si ad Scripturam non respicit, quare ergo ℣. præcedenti dicit se hæc scribere, ut Timotheus sciat, quomodo versari in Domo Dei debeat? Quare alibi testatur Scripturas posse ipsum σοφίσαι ad salutem? Imò eo ipso quò Veritatis meminit, meminit & Scripturarum, quandoquidem nuspiam Veritas ista, de qua loquitur Apostolus (nimir. salutaris & Euangelica quæ καθ' ἐξοχὴν hoc nomine insignitur, quia omnium est perfectissima, ut vita æterna ἐξόχως vocatur vita) inveniri potest quàm in Scripturis. Unde quum Verbi Dei studium nobis commen-

datur, non aliò quàm ad Scripturam amandamur Isa. 8. 20. Joan 5. 39. & 17. 17. 1. Joan. 2. 20. 2. Pet. 1. 19. quia Scriptura sola est perfectissima Veritatis cœlestis norma, quam Ecclesia columnæ instar ministerio suo conservat; Et si quid Apostoli præconiaverunt verbo, id postea in Scripturas redegerunt, ut bene observat Irenæus l. 3. c. 1. Atque hinc solvitur quod Staplet. excipit ad Eph. 2. 20. per *fundamentum Prophetarum & Apostolorum* intelligi Doctrinam prædicatam; Nam cùm Verbum sive scriptum sive prædicatum idem sit οὐσιωδῶς, & differat tantùm ratione modi revelationis; si Verbum prædicatum est fundamentum Ecclesiæ, id ipsum de Scriptura necesse erit concedi; hinc Paulus, qui testatur se omne consilium Dei discipulis suis proposuisse, affirmat tamen se extra Mosem & Prohetas nihil docuisse Act. 20. 27. & 26. 22. Et de his quidem hactenus. Cætera quæ huc pertinent proximâ Disputatione σὺν θεῷ expendentur.

FINIS.

DISPUTATIO THEOLOGICA

DE

SCRIPTURÆ SACRÆ
Authoritate adversùs Pontificios

PARS POSTERIOR.

Respondente JOANNE JEGER *Bernensi.*

I. AGGRESSI sumus novissimè gravem & momentosam, quæ nobis cum Pontificiis intercedit *de Scripturæ Authoritate* Controversiam, & vidimus quæ faciebant ad statûs Quæstionis illustrationem, ut clarè constaret quis consensus vel dissensus esset inter partes: Nonnulla etiam jam proposuimus, & vindicavimus argumenta ad Sententiæ Orthodoxæ confirmationem; Ad alia nunc transeundum est, quibus eadem veritas demonstretur, & Scripturæ αὐθεντία ab Ecclesia independens asseratur.

II.

Disput. III.

II. Argument quo probatur Scripturæ authoritatem non pendere ab Ecclesiæ Testimonio, quia est fallibile. *Joan. 5. 34.*

II. Sic ergo Scripturæ Authoritatem nec quoad se nec quoad nos ab Ecclesiæ Testimonio pendere iterum demonstramus. Si Testimonium humanum & fallibile fidem divinam & infallibilem fundare non potest, Ecclesiæ Testimonium non poterit ullam Scripturæ Authoritatem conciliare. At verum prius, Ergo & posteriùs. Minor per se patet; Cùm enim nihil det quod non habeat, quod humanum est & incertum, certitudinis divinæ non potest esse causa & fundamentum. Consequentia verò ex eò colligitur: quòd qualecunque sit Ecclesiæ Testimonium; non aliud sit quàm humanum, utpote hominum sive conjunctim, sive seorsim testantium, ideoque fallibile & dubium. Quod ulteriùs confirmatur ex eo, quòd Christus agens de Testimonio Joannis Joan. 5. 34. profiteatur *se non accipere testimonium ab homine*, ut doceat, quamvis eo utatur ut se Judæis accommodet: qui Joannem tanquam Virum divinitus missum magno in pretio habebant, adeoque testimonium ejus respuere non audebant; non tamen illud captare vel quærere, quasi eo indigeat ad authoritatem sibi conciliandam; habere enim se longè majus Testimonium, quô certiùs innotescat, propria scilicet Opera, Patris ipsius Oraculum cœlitus auditum, tum Scripturis consignatum ℣. 36. Unde Chrysostomus in h. l. ἐγὼ μὲν οὐκ ἐδεόμην τῆς τούτου μαρτυρίας θεὸς ὢν ἀνθρωπίνης. *Ego quidem Deus cùm sim, non indigebam ejus testimonio quod humanum est*, innuens scilicet absurdum esse, Deum humano egere testimonio, quasi Dominus à servo, Creator à creatura, Deus ab homine, & prima & infallibilis Veritas à verbo incerto & fallibili mortalium pendere possit: Cùm verò Scriptura sit Verbum Christi, eadem debet esse utriusque ratio, & quod de Christi Persona dicitur, dici etiam debet de Doctrina. Quòd tamen non eo animo dicitur, quasi Testimonium Ecclesiæ penitus hinc remotum vellemus, suas enim habere partes in hoc negotio antea evicimus; sed tantùm ut ostendamus non esse absolutè necessarium, nec posse ulteriùs nos deducere, quàm ad fidem humanam, pro ratione principii à quo proficiscitur.

III. Scio regerere hìc Adversarios falsum supponi, Testimonium scilicet Ecclesiæ esse merè humanum, & per consequens dubium & fallibile; Nec enim verbum Ecclesiæ, id est, Concilii vel Pontificis docentis ex Cathedra esse omnino verbum hominis, errori obnoxium, sed aliquomodo Verbum Dei, prolatum quippe assistente & gubernante Spiritu Sancto. Ita cum Deus per Ecclesiam loquatur, ab eo non ab hominibus certitudinem testimonii pendere. Atque ex eo clarè id confirmari putant, quòd Spiritus qui promittitur Ecclesiæ, eam deducere debeat in omnem veritatem Joan. 16. 14. ℞. Verum non difficile est hunc Adversariorum impetum retundere. 1. κατὰ τὸ βίαιον, cum Pontificii suam Ecclesiæ in- *Joan. 16. 14.*

falli-

DISPUT. III. fallibilitatem non aliunde quàm ex ipsa Scriptura arcessant, vel nugatoria erit & absurda eorum argumentatio, vel necesse est ut ipsis Scripturæ authoritas antecedenter ad omnem Ecclesiæ testificationem innotuerit & asserta sit. 2. peccatur falsa hypothesi, quasi Deus per Ecclesiam loquens eam statim reddat infallibilem; Duplex enim *inspiratio* distinguenda venit, alia *specialis* & extraordinaria, quæ contigit Prophetis & Apostolis, quando
2. Pet. 1. 21. φερόμενοι ὑπὸ τοῦ πνεύματος loquuti sunt, ut ait Pet. 2. 1. 21. quæ revera ἀντοπιστίαν & ἀναμαρτησίαν ipsis conciliavit. Alia *communis* & ordinaria, quæ Pastoribus & Doctoribus ritè suo officio defungentibus promitti-
1. Cor. 2. 12. tur, imò & singulis fidelibus 1. *Cor.* 2. 12. quibus datur Spiritus sapientiæ & revelationis, quæ licèt vera sit in suo ordine, non tamen constituit servos Dei extra omne erroris periculum; quia non ita perfundit mentes luminis sui splendore, quin reliquias ignorantiæ & erroris in illis relinquat, quæ obstant quominus Testimonium ipsorum divinum sit & infallibile; cùm illud divinum tantùm dicatur, quod à Deo ipso immediatè pendet & ab iis quos θεοπνεύστους esse voluit, quod cùm nemini post Prophetas & Apostolos concessum sit, frustrà Ecclesia hodierna hoc sibi vindicaret.

IV. Neque hîc reponendum, eandem esse Verbi Divini veritatem à quocunque pronuncietur: Nam præterquàm quòd supponitur, & non probatur Deum semper per Ecclesiam istam loqui, cùm certum sit nimis sæpe propria commenta & visiones cordis sui homines loco vocis divinæ obtrudere. Accedit etiam quòd nullorum Doctorum authoritas comparari possit cum Scriptoribus Canonicis, utpote quorum verbum ad istorum trutinam semper sit expendendum, ut nihil admittatur, quod illis non sit consentaneum. Hinc Augustinus libr. 2. contra Faustum Manichæum cap. 5. *In aliorum scriptis*, inquit, *etiamsi inveniatur eadem veritas, tamen impar est authoritas, quia non certo constat eandem semper esse veritatem.* Sic ad Hieronymum Ep. 19. *Ego solis*, inquit, *iis Scriptoribus, qui jam Canonici appellantur, didici hunc timorem honoremque deferre, ut nullum eorum errâsse in scribendo audeam credere.*

V. Frustrà verò hoc suum commentum ex loco Joannis probare satagunt, quia certum est primariò & præcipuè Apostolos hîc respici, qui ut Ecclesiæ Fundatores & Architecti donum infallibilitatis necessariò habere debuerunt, & revera obtinuerunt extraordinaria Spiritûs Sancti effusione in die Pentecostes, quod agnoverunt, *Toletus*, *Jansenius*,
Joan. 14. 16. & alii ex Pontificiis. Nec obstat quod Bellarminus hîc affert ex Joan. 14. 16. *Spiritum hunc dici mansurum in æternum cum ipsis*, quod cùm de Apostolis dici nequeat, qui perpetuò non vixerunt, necessariò ad Successores ipsorum sit referendum. Nam nemo nescit, æternitatem

tem non ſemper abſolutè ſumi, ſed ſæpe κατά τι, ut notetur duratio memorabilis, quæ ad totam vitam eorum, de quibus agitur, extendatur; Sic Spiritus dicitur manſurus cum Apoſtolis in æternum, quatenus nunquam erat eos derelicturus per totam vitam. Ita Lucas Brugenſis, *In æternum*, inquit, *id eſt, non ad tresquatuorve annos, ſed quamdiu vixeritis in hoc ſeculo, non enim temporaria erit ejus conſuetudo vobiſcum, ut mea*, ut Theophylactus notat. Sic 1. Timot. 6. 14. Paulus monet Timotheum, ut ſervet mandatum uſque ad illuſtrem adventum Domini Noſtri Jeſu Chriſti; non quòd Timotheus tam diu victurus eſſet, ſed ut ejus obſervationi perpetuò incumberet, & ex hypotheſi ſi vivere eouſque poſſit, tantiſper ſibi mandatum ſervandum ſtatueret. Licèt verò non negemus, promiſſionem Chriſti poſſe analogicè accomodari omnibus & ſingulis fidis Paſtoribus; imò & ſingulis Fidelibus, & in iis ſecundariò impleri, quatenus gubernantur à Spiritu, à quo ita in omnem veritatem ſalutarem deducuntur, ut nunquam finaliter vel totaliter excidant à fide: Nemo tamen dixerit donum hoc in eodem gradu cum Apoſtolis ipſis convenire, vel propterea infallibiles reddi, quomodo *Unctio* dicitur *docere omnia* fideles 1. Joan. 2. 20. quamvis certum ſit, nec fideles omnia omnino ſcire, ſed tantùm neceſſaria ad ſalutem, nec ita doceri, ut abſolutè non amplius errare poſſint: Ita promiſſio Chriſti intelligenda eſt cum hac limitatione, ut Spiritus deducturus ſit Eccleſiam in omnem veritatem *mediate* per Scripturam ſacram, quatenus deducturus erat ipſos ad Verbum Dei, quod perfectiſſima eſt omnis veritatis norma, quam dum ſequuturi ſunt, nunquam ſint aberraturi; Et Chriſtus ipſe hoc ſatis innuit dum addit, *Spiritum hunc non à ſe ipſo loquuturum, ſed annunciaturum quicquid audivit* &c. ne quis putet nova dogmata ipſum propoſiturum, ſed eandem quæ à Chriſto prædicata erat, doctrinam confirmaturum; atque ita non aliter deducturum in omnem veritatem, quàm aperiendo mentes ad intelligendas Scripturas, Rurſus licèt concedamus Spiritum Sanctum ſemper adeſſe veræ Eccleſiæ, eamque regere & docere, ne a fide deficiat, ex eo tamen non poteſt inferri ſtatim eos omnes, qui Eccleſiæ titulum ſibi arrogant, & Spiritum hunc jactant, errare non poſſe, quia non alligatus eſt ad Epiſcoporum ſucceſſionem; vel ad Pontificis Sedem, aut ad externum Eccleſiæ cujuſcunque Miniſterium, quod ut corrumpi, ita a vero ſæpe poteſt aberrare; ſed ad internam verorum fidelium inſtitutionem reſpicit, per quam fit, ut nunquam penitus a veritate deficiant. Denique ſi ad Succeſſores Apoſtolorum donum hoc pertinet, vel intelligendi erunt ſcorſim & diſtributivè ſinguli, vel omnes in Concilio congregati: Sed neutrum dici poteſt; Non prius, quia ipſo Bellarmino teſte lib. 2. de Conciliis cap. 2. Spiritus non deducit

DISPUT. III.

1. *Tim.* 6. 14.

1. *Joan.* 2. 20.

Episcopos seorsim existentes in omnem veritatem, cum errare possint. Non posterius, nam si singuli errare possunt, quare simul omnes essent infallibiles? Superest ergo, ut Apostolis quidem promittatur Spiritus, quoad dona extraordinaria, aliis verò quoad ordinaria.

2. Arg. contra Testimonium Ecclesiæ.

VI. Secundò, Si ab Ecclesiâ penderet quoad nos Scripturæ Authoritas, Vel id fieret ab Ecclesiâ collectivâ, id est, Universitate fidelium, Vel à repræsentativâ seu Rectoribus eorum, iisque vel singulis seorsim, vel simul in Concilio congregatis, Vel denique à singulari aliquo Pastore, penès quem posita sit omnis potestas, qualem Pontificem suum esse volunt Adversarii. Sed nihil ex his omnibus dici potest. Nam ad prius quidem quod attinet, agnoscunt ipsi Pontificii Ecclesiam collectivam hoc juris non habere. Secundum non magis locum habere potest; nam cum Pastores, sive sigillatim considerentur, sive conjunctim, sint errori obnoxii, quo pacto tandem testimonium certum & indubitatum perhibere poterunt? Nec negare hoc possunt Pontificii, qui fatentur Concilia posse errare, non tantum particularia, sed etiam generalia & œcumenica, licèt legitimè congregata ab ipso Pontifice Romano, ut patet ex Bellarmino lib. 1. de Conciliis cap. 6. & 7. & lib. 2. cap. 8. & 11. Adde, quòd si agitur de Pastoribus in Concilio congregatis, quæstio recurrit qua authoritate congregentur; Vel enim id fiet proprio arbitratu, & peculiari aliquo Spiritûs impulsu, Vel ex Authoritate scripta: At particulares ἐνθȣσιασμȣ̀ς nunquam probavit Ecclesia, & damnavit in Montanistis, aliisque hæreticis. Quòd si ex Scriptura, ut necesse est eò tandem devolvi; Ergo sua illi constet authoritas oportet antequam congregentur. Deinde quæritur etiam, unde constet nobis, Concilium in Testimonio suo non errasse? Vel enim id ab Ecclesiæ ipsius voce orietur; At ista Ecclesia est ipsum Concilium, de cujus authoritate disputatur, Vel à Scripturæ ipsius voce, sed quî fidem facere poterit, nisi authoritas ejus antecedenter sit cognita? Rursus cum Concilium, testibus ipsis Adversariis, non faciat, sed declaret tantum & pronunciet Scripturam esse divinam; Quæro quo fundamento nitatur ejus judicium, & quibus rationibus eò adduci potuerit, ut talem declararet? Vel enim id fecit proprio arbitrio & non alia ratione, quàm quia ita libuit; sed quis hoc sibi persuaserit, ut hoc ἀλόγως fecerit, & sibi propter se ipsum credi postulet? Vel id fecit authoritate Conciliorum antecedentium, & juxta Ecclesiæ veteris testimonium; sed ne sic quidem sublata erit difficultas; nam ad primum tandem deveniendum erit, nisi in infinitum abire volumus; Vel id fecit Spiritus Sancti impulsu; sed præterquam quod non potest nobis constare de divinitate istius Spiritus nisi ex Scriptura, cum nunquam à Verbo separetur; si Concilium impulit ad declarandam Scripturæ Authoritatem, non aliâ id ratione fecit, quàm radios divinitatis in Verbo fulgentes demon-

strando

strando, ex quorum intuitu ritè pronunciavit Concilium, Verbum esse verè divinum; Jam verò si testimonium Concilii de Verbo in ipso Verbo fundatur, quomodo illius authoritatem apud nos fundare poterit? DISPUT. III.

VII. Sed libet Adversarios adhuc pressiùs urgere: Nam si fides nostra de Divinitate Scripturæ resolvitur in authoritatem Concilii generalis, necesse est ut eâdem fide divinâ credatur Concilii authoritas, quâ creduntur alii fidei Articuli propter authoritatem Concilii, & quia Concilium non habet authoritatem, nisi sit legitimum, necesse est ut fide pariter divinâ cognoscatur hoc aut illud Concilium esse legitimum. At id fieri nequit, quandoquidem humano testimonio tantùm probari potest, imò ne probari quidem certò potest; ut enim sciam legitimum esse Concilium, perspectum mihi esse debet; An omnes quorum interest legitimè fuerint vocati, & Concilio interfuerint? An legitimi fuerint Episcopi, & ritè ordinati? An libera fuerint suffragia, & cætera id genus, quæ cùm dubia sint & incerta, incertam etiam necesse est Concilii authoritatem esse. Rursus si Concilium authoritatem Scripturæ debet conciliare, priùs illam quoad nos obtineat oportet: At quo tandem pacto poterit eam obtinere, si nondum definitum sit an Concilium sit supra Papam, an Papa supra Concilium, quamdiu enim nihil certi eâ de re sancitum est, adhuc sub Judice lis est, & neutra pars pro certâ & indubitatâ haberi debet. Jam nemo nescit inter Pontificios, quæstionem hanc, & jam olim magno animorum æstu agitatam fuisse, & etiamnum hodie agitari, & indecisam manere, ipso teste Bellarmino lib. 2. de Conciliis cap. 13. aliis supra Pontificem Concilio, aliis Pontifici supra Concilium authoritatem hanc vindicantibus. Si ergo hactenus indefinitum manet, utri summa illa authoritas tribuenda sit, & si liberum est & integrum cuique dubitare, penès quem sit infallibile illud judicium, fides nostra anceps semper hærebit, si nullo alio tibicine nititur, & quidquid Concilium, vel Pontifex de Scripturâ judicaverint, semper erit dubium, utpote à dubio & incerto principio pendens. 2. *Argum.*

VIII. Verùm demus etiam Pontificem id juris obtinere, quæ sententia est Jesuitarum & Sedis Romanæ assentatorum, ut Testimonium Ecclesiæ non aliud sit quàm Papæ judicium; ne sic quidem rebus suis meliùs consulent, vel fidem nostram magis firmabunt. Primò, quia semper est incertum, quis verus ac genuinus sit Papa, nam cùm ex Adversariorum hypothesi, necessaria sit absolutè intentio Ministri ad Sacramentum conficiendum, absque qua nec Baptismus, nec Ordinatio ritè fieri possit, & nemo certus esse possit de alterius hominis intentione, quis non videt nemini constare posse, utrùm hic vel ille Papa verè baptizatus fuerit, & ritè ordinatus, atque adeò totam Religionem Pontificiam, quæ

Ponti-

Disput. III. Pontificum authoritate nititur, incertam esse & dubiam? Accedit etiam quòd quæstio eadem semper recurret. Unde nobis constet Pontificem jus hoc obtinere, & in judicio suo non errare; Vel enim id perspectum habebimus ex ipsa Scriptura, quæ hanc Pontifici datam esse à Christo potestatem pronunciavit; Sed quænam testimonii istius vis esse poterit, siquidem de Scriptura adhuc dubitamus? Vel à Traditione Veterum; Sed eadem recurret de veritate istius Traditionis difficultas; Vel à Testimonio præsentis Ecclesiæ; Sed cùm Ecclesia tota ex ipsorum mente ad unum tandem referatur Papam, sequitur de se ipso testimonium perhibere, atque adeò ipsi credendum esse simpliciter, quia αὐτὸς ἔφα, quod nemo non videt absurdissimum esse. Rursus cùm sua debeat constare Pontifici judicii sui ratio, vel ea pendebit unicè à mero hominis judicantis arbitrio, ut sit pro ratione voluntas, & sic credendum pronunciàrit quia ita libet; sed si hoc foret, à quonam fidem impetrare poterit? & cur voluntas illius potiùs quàm mea mihi credendi erit regula? Vel judicii fundamentum ab ipsa Scriptura petendum erit, ut divinam esse pronunciet, quia talem esse re ipsa ex divinis ejus notis sedulo adhibito studio deprehendit; At sic Scriptura suam authoritatem semper apud ipsum habebit antecedenter ad ejus judicium, quod volumus.

IX. Atque hoc fortiùs ex eo confirmatur, quòd cùm una sit omnium fides, ut Scriptura disertè testatur Eph. 4. 5. idem etiam debeat esse fidei principium & prima credendi ratio, tam in singulis fidelibus, quàm in iis qui Præpositorum munere funguntur, & Ecclesiæ repræsentativæ nomine veniunt. Cùm ergo Ecclesia non possit ipsa sibi primum esse principium credendi, ut propter se ipsam credat Scripturæ, sed necessariò aliquod extra se fundamentum fidei suæ in Scriptura habere debeat; non potest etiam nec debet obtrudi plebi Christianæ tanquam prima credendi ratio, ut ἀβασανίστως excipiat quicquid Ecclesia pronunciat, & fidem suam ultimatè in illam refundat; sed quæ fuit ratio credendi Ecclesiæ, eadem debet esse singulis fidelibus, ut credant quidem per ejùs ministerium, sed non propter ejus authoritatem, sed tantùm propter Deum in Scriptura loquentem, quô Ecclesiæ judicium niti necesse est, & ad quem testimonio suo nos manuducit.

3. Argum. X. Tertiò. Quæ fuit Verbi authoritas, antequam scripto traderetur, eadem debet esse postquam scripto consignatum est, quippe tantum abest ut scriptione minuatur Verbi authoritas, ut potius magis stabiliatur; unde Sermo Propheticus, qui non alius est à Scriptura Veteris Testamenti, dicitur à Petro cap. 1. 2æ. ℣. 19. λόγος βεβαιώτερος, scilicet respectu nostri, non solum quolibet hominum in terra loquentium testimonio, sed etiam ipsius Dei cœlitus loquentis voce. At Verbum antequam scripto mandaretur, erat

erat Authenticum per se iis ad quos perferebatur, nec ad aliud externum testimonium exigebatur; nullum enim erat Tribunal externum quod consulerent fideles, quibus Verbum prædicabatur, nulla revelationem illam commendabat Ecclesiæ authoritas, sed propria authoritate recipiebatur. Unde enim quæso veteres Patriarchæ Verbum sibi revelatum agnoverunt esse Dei Verbum? nunquid hic Ecclesiæ alicujus authoritas intercessit vel judicium? An Verbum a Prophetis traditum pro divino haberi non potuit a fidelibus, nisi ad supremum aliquod Ecclesiæ tribunal confugiendo, cùm videamus, sæpe invitis ipsis Ecclesiæ Rectoribus, Verbum Domini populo exposuisse, quod Jeremias de se testatur Jerem. 8. 8. & 28. & 36. Ita si de Apostolis loquimur; Unde factum ut Euangelium ab ipsis prædicatum suam apud Auditores obtinuerit authoritatem? An aliquo Ecclesiæ Judaïcæ Testimonio; sed tantùm abest ut calculo suo hoc approbaverit, ut contra omni ope illud supprimere conata sit, & ejus Præcones igne & ferro persecuta sit. An propriam hic authoritatem obtendunt Apostoli? Sed hoc quis non videt perridiculum futurum fuisse apud eos, quibus vel planè ignoti erant, ut apud Gentiles, vel quibus invisi & suspecti, ut apud Judæos, quibus quantò notiores erant, tantò erant despicatiores. Itaque superest, ut non aliunde quam a sublimitate, gravitate, & excellentiâ ipsius doctrinæ suam apud fideles authoritatem Verbum ipsorum obtinuerit. Et sanè Thessalonicenses audito tantum Paulo, sine testimonio alicujus Ecclesiæ, doctrinam ejus amplexi sunt ut Dei Sermonem 1. Thes. 2. 13. Galatæ ipsum receperunt ut Angelum Dei, imò ut Christum Jesum Gal. 4. 14. nullius Ecclesiæ commendatione; Et Beroënses Act. 17. 2. Verbum ejus non exigebant ad Ecclesiæ alicujus judicium, sed tantum ad unius Scripturæ amussim.

DISPUT. III.

1. Thess. 2. 13. Gal. 4. 14. Act. 17. 2.

XI. Rursus, Si aliquod Ecclesiæ decretum seu testimonium intercedere debuit ad Scripturæ divinitatem demonstrandam, vel particulare fuit, vel universale; Prius absurdum est & inutile; quia agitur de omnium, qui ubique sunt, Christianorum fide; Posterius falsum est; nullum enim proferri potest, a quo Scripturæ suam quoad nos authoritatem habuerint. Nam Concilium Hierosolymitanum quæstionem hanc ne attigit quidem: Et Vetus Testamentum jam suum Canonem habuit authenticum, non tantum apud Judæos, sed & apud Christianos, qui dictis Propheticis ab ipso statim initio fidem suam confirmabant. Post Concilium Hierosolymitanum nullum fuit Ecclesiæ judicium universale usque ad Nicænum, id est 325. post Christum annis. Scio afferri Concilium Laodicenum & Carthaginense tertium; sed præterquam quòd fuerunt Provincialia tantum, adeoque particularia, non universalia & œcumenica; Certum est non constituere Canonem, sed factum jam supponere; ὀ δεῖ, inquit Laodicenum Canon. 59. ἰδιωτικοὺς ψαλ-

4. *Argum.*

DISPUT. III. μὲς λέγεσθαι ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐδὲ ἀκανόνιστα βίβλια, ἀλλὰ μόνα τὰ κανονικὰ τῆς καινῆς παλαίας διαθήκης. *Non oportet Psalmos privatos in Ecclesiis dici, neque libros qui sunt extra Canonem legere, nisi solos Canonicos Veteris & Novi Testamenti.* Sic Carthaginense tertium; *Quia à Patribus ista accepimus legenda.* Ergo jam tum constitutus erat Canon, & nullus potest ex Patribus proferri, qui non testetur jam ante sua tempora constitutum fuisse. Certè clarè hoc colligitur ex ipso Concilio Nicæno, ubi Arius ex Scripturis non potuisset damnari, prout Athanasius apud Eusebium testatur factum, ἐξ ἐγγράφων μετὰ εὐσεβείας ἐννοουμένων λέξεων *ex verbis Scripturæ piè intellectis*, nisi jam Canon Scripturarum constitutus fuisset & agnitus. Sed quid opus multis, cùm aurea Constantini Imperatoris ad Patres Concilii verba, quæ apud Theodoretum habentur hist. 1. cap. 7. scrupulum omnem eximant. *Euangelici*, inquit, *& Apostolici Libri, nec non antiquorum Prophetarum Oracula nos docent, quid de re divina sentiendum sit, proinde positâ discordiâ sumamus ex verbis divinitus inspiratis solutionem quæstionis.* Si ergo receptæ sunt à Patribus Scripturæ & pro Canonicis habitæ, sine ullo Ecclesiæ vel particularis vel universalis decreto; Quis non videt malè suspendi earum authoritatem ab Ecclesiæ Testimonio?

5. Argum. XII. Et sanè tam procul fuêre Veteres à suspendenda authoritate Scripturarum ab Ecclesia; Ut contrà censuerint ipsam Ecclesiam non alibi quàm in Scripturis quærendam esse, & ex illis cognoscendam: Instar omnium nobis nunc sit unus Augustinus, qui passim hoc inculcat contra Donatistas, sed nuspiam clariùs hoc testatur quàm lib. de unitate Ecclesiæ cap. 2. *Inter nos & Donatistas est quæstio ubi sit Ecclesia; Quid ergo facturi sumus; in verbis nostris eam quæsituri, an in verbis Capitis sui? Puta quod in illius potius verbis eam quærere debeamus, qui Veritas est & optime novit Corpus suum.* Sic cap. 3. *Non audiamus* hæc dico, hæc dicis, *sed audiamus* hæc dicit Dominus, *sunt Libri Dominici, quorum authoritati utrique consentimus, utrique credimus, utrique servimus, ibi quæramus Ecclesiam, ibi discutiamus causam nostram.* Et paulò pòst, *Auferantur illa, quæ adversùs nos invicem, non ex divinis Canonicis libris, sed aliunde recitamus, quia nolo ex humanis documentis, sed divinis Oraculis Sanctam Ecclesiam demonstrari.* Et cap. 16. *utrum ipsi*, scilicet Donatistæ, *Ecclesiam teneant, non nisi Divinarum Scripturarum Canonicis libris ostendant, quia nec nos propterea dicimus nobis credi oportere, quod in Ecclesia Christi simus, quia ipsam quam tenemus Ecclesiam Optatus, vel Ambrosius, vel alii innumerabiles nostræ Communionis Episcopi tenuerunt, aut quia tanta fiunt in eo mirabilia; Quæcunque talia in Catholica Ecclesia fiunt, ideo sunt approbanda, quia in Catholica fiunt, non ideo ipsa manifestatur*

statur Catholica, quia hæc in ea fiunt. Ipse Dominus Jesus cùm resurrexisset à mortuis, & discipulorum oculis videndum manibúsque tangendum corpus suum offerret, ne quid fallaciæ se pati arbitrarentur, magis eos testimonio Legis & Prophetarum confirmandos esse judicavit. Hæc sunt causæ nostræ documenta, hæc firmamenta &c. Quæ verba luce meridianâ clariùs probant, Ecclesiam à Scripturâ demonstrandam esse ex sententiâ Augustini. DISPUT. III.

XIII. Sed quia decantatus ex ejus libro *contra Epistolam Fundamenti* cap. 5. solet identidem nobis objici locus ubi ait; *Ego verò Euangelio non crederem, nisi me Catholicæ Ecclesiæ commmoveret Authoritas*, antequam ad alia transeamus; videamus paucis an alicujus sit momenti ad sententiam Adversariorum confirmandam, facilè autem demonstrari potest, perperam locum hunc adversùs nos adduci. Nam ut non dicamus, fidem nostram nec exemplo nec testimonio humano niti, adeóque qualiscunque fuerit mens Augustini, non posse urgeri adversùs nos, qui Domino nostro tantùm ejúsque Oraculis stamus & cadimus; multa sunt quæ hìc reponi possunt, ex quibus luculenter patet, sensum, quem verbis istis affingunt Adversarii, tum à veritate, tum à mente Augustini alienissimum esse. Primò multi ex Pontificiis non infimæ notæ docent, id intelligendum non de Ecclesiâ præsenti, pro cujus Authoritate hìc pugnatur, sed vel de Ecclesiâ primitivâ, quæ ut loquitur *Gerson* tractatu de vitâ Spirituali animæ Lect. 2. *Est eorum fidelium congregatio, qui Christum viderunt, audierunt, & testes extiterunt.* Atque in eâ sententiâ sunt *Gerson*, *Driedo*, *Durandus*; Vel volunt Augustinum non loqui de principali fundamento, propter quod creditur Scripturæ authoritas, sed de *medio per quod* homines infideles & in fide novitii primò perducuntur ad Sacræ Scripturæ cognitionem. Quæ mens est *Petri de Alliaco* Cardinalis Cameracensis, qui quæst. 1. in 1. Sententiam Art. 3. sic de Testimonio Augustini differit. *Per Authoritatem Augustini*, inquit, *non habetur quòd ipse crediderit Euangelio per authoritatem Ecclesiæ tanquam per principium Theologicum, ex quo Euangelium Theologicè probetur esse verum, sed solum tanquam ex causâ movente ipsum ad fidem Euangelii, ac si ipse aut alius dixisset. Non crederem Euangelio nisi me Ecclesiæ Sanctitas aut Christi miracula commoverent, in quo dicto licèt fidei Euangelii causa aliqua assignatur, non tamen aliquod principium prius, cujus fides causa sit ut Euangelio credatur.* Sic & Canus lib. 2. Loco. the. c. 8. *Non docet fundatam esse Ecclesiæ fidem in Ecclesiæ authoritate, sed simpliciter nullam esse certam viam, quâ sive infideles, sive in fide novitii ad sacros libros ingrediantur, nisi Ecclesiæ Catholicæ unum & eundem consensum*: At utrumvis istorum sensuum sequamur, nihil inde accedet Pontificiorum sententiæ.

XIV. Secundò, certum est Augustinum hìc de se loqui, non

DISPUT. III. qualis erat tunc Catholicus, sed vel ut olim fuerat Manichæus, vel in persona Catechumeni; Licèt ergo agnoscat se Ecclesiæ authoritate adductum fuisse ad credendum Euangelio; non inde sequitur fidem ab ejus Authoritate pendere, quia alia est ratio incipientium; alia proficientium seu perfectiorum. Ecclesia potest quidem respectu priorum esse manuductio ad fidem Scripturæ, ut antea diximus, sed non potest statim esse motivum κύριον & primarium respectu fidelium. Ne verò quis regerat, Augustinum videri de se loqui jam Catholico, ex eo quòd in imperfecto dicit *commoveret, crederem*, non in plusquàm perfecto *credidissem, commovisset*; proclive est respondere, phrasim hanc ipsi esse familiarem ex Africanorum more. Sic Tom. 1. de vita beata. *Sic exarsi*, inquit, *ut omnes illas anchoras rumpere vellem, nisi me nonnullorum hominum existimatio commoveret*, hìc *vellem* & *commoveret* ponitur pro *voluissem* & *commovisset*. Sic lib. 2. Confess. c. 8. *Si tunc amarem poma illa, quæ furatus sum, & frui cuperem, possem etiam solus*, pro *amavissem, cupivissem, potuissem*. Ita Retract. lib. 1. cap. 3. *Nec tamen nomine isto uteremur, si jam satis essemus litteris Ecclesiasticis eruditi*, pro *usi fuissemus* & *fuissemus*. Ita Optatus lib. 1. *Pax si ut data erat, sic integra inviolataque permansisset, nec ab Authoribus Schismatis turbaretur*; pro *turbata fuisset*. Innumera istiusmodi afferri possent ad loquutionis istius frequentem usum apud Augustinum evincendum. Sed licèt eò non deveniamus, optimè sensus constabit, modò notemus Augustinum ibi alienam personam induere, hominis putà novitii & Catechumeni ad fidem adducendi. Patet ex scopo & verborum serie; Negotium illi erat cum Manichæis, qui absque controversia credi sibi volebant, quum veritatem se habere pollicerentur, non ostenderent; quia verò, ut Manichæo suo fidem adstruerent, Euangelium obtendebant, rogat quidnam facturi sint, si in hominem incidant, qui ne Euangelio quidem credat; ut in suam sententiam eum adducant; *Si invenires aliquem, qui Euangelio non crederet, quid faceres dicenti tibi, non credo*; statim ipse suscipiens non credentis personam, subjicit; *Ego verò Euangelio non crederem &c.* quasi dicat pone ob oculos aliquem, qui nondum credit, v. g. finge me non credere, certè Euangelio non crederem, nisi me Ecclesiæ commoveret authoritas. Confirmatur ex cap. 3. ubi priusquam ad rem accedat, statuit se personam Novitii agere. *Nemo nostrûm dicat jam se invenisse Veritatem, sic eam quæramus, quasi ab utrisque nesciatur, ita diligenter & concorditer quæri poterit, si nulla temeraria præsumptione inventa & cognita esse credatur. Aut si & hoc à vobis impetrare non possumus, saltem illud concedite, ut vos tanquam incognitos nunc primùm audiam, nunc primùm discutiam &c.* Nec obstat quod Stapleton. reponit eum vocare Ecclesiam Catholicam, quod videtur facere non potuisse, si fuisset adhuc alienus ab ea. Quidni enim Catholi-

cam

cam potuit dicere διακριτικῶς, vel quia sic vulgò audiebat, quòd tum temporis is usus invaluerat, ut hoc Catholicæ nomine distingueretur vera Ecclesia ab omnibus sectis, quæ sibi & Ecclesiæ & Christianæ nomen audebant arrogare; vel quia revera talis erat etiam tum, cum pro tali ab ipso non haberetur, & quæ pro tali nunc ab ipso cognoscebatur. Sic Confess. lib.3.cap.10. *Irridebam illos Sanctos Servos & Prophetas tuos.* Non quòd agnosceret ut Prophetas, tunc cùm irridebat, quomodo enim irrisisset? sed quia tales revera erant, & ab ipso quum scribebat habebantur. DISPUT. III.

XV. Tertiò, Augustinus agit de *motivo externo* ad fidem, eóque ministeriali & humano, non de *infallibili credendi principio.* Licèt enim fateatur Ecclesiæ authoritatem posse esse inter motiva ad fidem respectu incipientium, ut nondum credentes ad fidem Euangelii præparentur, quod ipse appellat *opportunum quærendi exordium* lib. de utilit.cred. cap.7. Agnoscit tamen non esse solum vel præcipuum; sed Veritatem ipsam Scripturis contentam longè illi præferendam; patet ex cap. 4. Postquam varia adduxit, quibus in Ecclesia Catholica tenebatur, addit, *Apud vos autem*, scil. Manichæos, *uti nihil eorum est quod me invitet & teneat, sola personat veritatis pollicitatio, quæ quidem, si tam perfectè monstratur, ut in dubium revocari non possit, præferenda est iis omnibus, quibus in Catholica teneor, si autem tantummodo promittitur, non exhibetur, nemo me movebit ab ea fide, quæ animum meum tot & tantis nexibus Christianæ Religioni adstrinxit.* Ita cap.14. *Eos sequamur qui nos invitant prius credere, quum nondum valemus intueri* (hic primus gradus est & introductio ad fidem) *ut ipsâ fide valentiores facti, quod credimus intelligere mereamur*, (id est obtineamus, ex usu illius seculi) *non jam hominibus, sed ipso Deo intrinsecus mentem nostram firmante & illuminante.* Ex quibus cuivis colligere promptum est, non hanc sancto Viro fuisse mentem, ut fidem quam Scripturis habemus, ab arbitrio Ecclesiæ suspenderet, sed tantum ut indicaret, quod nos quoque verum fatemur, eos qui nondum sunt illuminati, Ecclesiæ reverentia ad docilitatem induci, ut Christi fidem ex Euangelio discere sustineant, atque hoc modo Ecclesiæ authoritatem esse velut isagogem, quâ ad fidem Euangelii præparamur. Unde rectè Vessellus Groningensis lib.de potestate Ecclesiæ, dicit esse *Verbum originis de credendo, non comparationis & præferentiæ.* Atque huc potest non incommodè referri, quod Augustinus utitur voce *commovendi*, non *persuadendi*, vel alio quopiam vocabulo, ut innuat Ecclesiam concurrere ad fidem non principaliter & primario, sed initialiter & organicè, & quidem tanquam causam adjuvantem, non ut causam essentialem & primariam.

XVI. Quartò *Authoritas*, de quâ loquitur Augustinus, non est *juris* & *imperii*, qualem hîc fingunt Adversarii, quasi credendum fuerit simpliciter, quia Ecclesia id dicebat, sed *Authoritas dignitatis*,

DISPUT. III.

quæ ſcilicet petebatur ex magnis & illuſtribus in Eccleſiâ Providentiæ divinæ documentis, in quibus Dei digitum agnoſcebat, qualia erant miracula, populorum conſenſio, vetuſtas, ſucceſſio, & id genus alia, ſic cap. 4. *Ut hanc omittam Sapientiam, quam in Eccleſiâ Catholicâ eſſe non creditis, multa ſunt alia, quæ in ejus gremio me juſtiſſimè teneant, Tenet conſenſio populorum atque gentium, Tenet Authoritas miraculis inchoata, ſpe nutrita, charitate aucta, vetuſtate firmata.* Sic contra Fauſtum Manichæum lib. 2. cap. 2. explicans, unde cognoſcantur genuina Scripta Apoſtolorum, ait, *Vides hâc in re quid Eccleſiæ Catholicæ valeat Authoritas, quæ ab ipſis fundatiſſimis Sedibus Apoſtolorum uſque ad hodiernam diem ſuccedentium ſibimet Epiſcoporum ſerie & tot populorum conſenſione firmatur.* Hoc ſenſu non negamus Authoritatem iſtam Eccleſiæ poſſe fidem adjuvare in convertendis, eamque in converſis confirmare, ſed nunquam eò pertinebit, ut ejus ſit primarium fundamentum, quod extra veritatem ipſam Scripturâ contentam quærendum non eſt.

Scripturam per ſe ipſam probari oſtenditur.

XVII. Atque ex his ſatis ſuperque evicimus, Scripturam ab Eccleſiâ authoritatem ſuam non mutuari, nec quoad ſe, nec quoad nos, quod primum fuit noſtræ probationis caput: Ad ſecundum nunc pergimus, ut demonſtremus non aliunde, quàm à ſe ipſa Scripturam probari, & propter ſe divinam credi. Hoc verò non unâ ratione demonſtrari poteſt: Primò *à naturâ ſummorum generum & primorum principiorum.* Nam ſi ſumma rerum genera, & prima principia in ordine rerum naturalium hoc habent peculiare, ut ſint nota ſe ipſis, nec aliunde demonſtrari poſſint, alioqui res in infinitum abiret; Utique Scriptura, quæ primum eſt principium in ordine Revelationis ſupernaturalis, à quo cætera pendent, à ſe ipsâ authoritatem habere debet, & non aliunde aſcitam. Hoc autem eſſe de ratione primorum principiorum Philoſophus 1. Topic. notat. ἀληθῆ μὲν καὶ πρῶτα τὰ μὴ δι ἑτέρων, ἀλλὰ δι αὑτῶν ἔχοντα τὴν πίστιν, οὐ δεῖ γὰρ ἐν ταῖς ἐπιστημονικαῖς ἀρχαῖς ἐπιζητεῖσθαι τὸ διότι, ἀλλ' ἑκάστην τῶν ἀρχῶν αὐτὴν καθ' ἑαυτὴν εἶναι πιστήν. *Vera & prima illa ſunt, quæ non ab aliis, ſed à ſe ipſis fidem habent, non enim oportet in ſcientificis principiis quærere quare, ſed unum quodque ipſum per ſe eſſe certum.* Quò pertinent iſta Baſilii in Pſ. 115. ἀνάγκη ἑκάστης μαθήσεως ἀνεξετάστους εἶναι τὰς ἀρχὰς τοῖς μανθάνουσιν. *Neceſſe eſt ſingularum diſciplinarum ejuſmodi eſſe principia ut in ea non inquirant.* Si ergo ſcientiarnm aliarum principia authoritatem ſuam aliunde non mutuantur, ſed ab iis qui naturali lumine pollent per ſe innoteſcunt: Quis dixerit Scripturam, quæ primum eſt fidei principium, adventitio quodam lumine indigere, ut innoteſcat iis, qui oculos mentis illuſtratos habent? hinc *Lyranus* Prologo in Biblia. *Sicut in Philoſophia veritas cognoſcitur per reductionem ad prima principia per ſe nota, ita*

1. A natura primorum principiorum.

ita & in Scripturis à Sanctis Doctoribus traditis veritas cognoscitur quantum ad ea, quæ sunt fide tenenda per reductionem ad Scripturas Canonicas. Nec hilum proficit Stapletonus, imò pro nobis facit, quum excipit, principia quidem in se non probari & esse indemonstrabilia in τῷ διότι, sed propter nostram tarditatem nobis interdum explicari quoad τὸ ὅτι, sic Scripturas demonstrari per Ecclesiam, non quid sint in se, sed quid sint quoad nos, ut à nobis acceptentur: Nunc enim non quærimus, quo medio nobis possit innotescere Scriptura quoad nos, sed quo argumento vel propter quid divina à nobis habeatur. Illud est τὸ ὅτι, hoc verò τὸ διότι, si ergo Stapletonus concedit, Scripturam non posse aliunde probari quoad τὸ διότι, sed tantùm quoad τὸ ὅτι, ad nos accedit & largitur ultro quod volumus, fatemur enim Scripturam à posteriori posse probari per notas suas, sed aliunde à priori negamus.

XVIII. Secundò *à Comparatis*, Ut objecta sensuum à natura sunt ita comparata, ut à facultatibus suis bene dispositis statim ut iis applicata sunt, dijudicentur absque ullo alio argumento externo, utpote imbuta iis qualitatibus, quarum appulsu facilè dignoscuntur, propter arcanam scilicet proportionem & consensionem facultatis ad objectum, ut materiæ ad formam. V. G. Sol propriis radiis & innato splendore videtur, cibus propria dulcedine cognoscitut, odor propriâ fragrantiâ percipitur: Ita ut nemine etiam testante, facilè lucem Solis, cibi suavitatem, & odoris fragrantiam per se ipsas cognoscam & ab aliis discernam. Id ipsum in gratia & hoc præsertim in negotio occurrit. Scriptura Sacra, quæ proponitur nobis respectu novi hominis & sensuum ejus spiritualium Heb. 5. 14. modò sub imagine Solis & admirandæ lucis Psalm. 119. 105. 2. Petr. 1. 19. modò cibi suavissimi & mellis dulcissimi Psalm. 19. 10. & 119. 102. 103. Isa. 55. 1. 2. 3. 2. Petr. 2. 23. modò odoris fragrantissimi Cantic. 1. 3. modò vocis jucundissimæ Joan. 10. 27. 1. Joan. 1. 1. modò gladii acuti & ignis penetrantissimi Heb. 4. 12. Jerem. 23. 29. per se ipsam à novi hominis sensibus facilè dignoscitur, & propriâ luce, suavitate, fragrantiâ, & efficaciâ cognoscendam se præbet, nihil ut opus sit argumenta aliunde conquirere. Hinc Sol justitiæ non citiùs exoritur, & micantes in Verbo radios diffundit, quin fidelis divino fidei oculo illico eum intueatur, & ad ejus lucem exultet Malach. 4. 2. Joan. 5. 35. Vox amabilis Christi non citiùs auribus nostris insonat, quin eam exaudiamus & internoscamus, ut oves ejus Joan. 10. 29. Cant. 2. 8. Panis vitæ, & mel divinarum consolationum non statim ipsi apponitur, quin confestim illum deglutiat, & gustet bonum hoc Dei Verbum 1. Petri 2. 3. Heb. 6. 5. Cant. 2. 3. & fructum palato suavem experiatur. Christi Satisfactio & Justitia εὐωδεστάτη Eph. 5. 2. non potest illi proponi, quin currat in odorem unguentorum

Disput. III. torum ejus Cant. 1. 3. & instar Aquilæ cœlestis in divinum istud πτῶμα illico advolet Matt. 24. 28. denique cœlestis Veritatis ignis & gladius non potest exeri & admoveri, quin illico animam inflammet, & ad intimos cordis recessus penetret Luc. 24. 32. quin vivus & efficax iste Dei Sermo se acutiorem & penetrantiorem quovis gladio ancipiti exhibeat, & pertingat usque ad divisionem ossium & spiritûs, compagumque & medullarum, dijudicetque cogitationes, & conceptiones cordis Heb. 4. 12. Cùm ego Scriptura se Lucem, Cibum, Vocem, Odorem, Ignem & Gladium vocet, eo ipso insitam ingenitamque vim sibi esse testatur, quæ luculentum sui argumentum præbet iis omnibus, qui sensus exercitatos habent ad discretionem veri & falsi, boni & mali. Unde si quis roget, quâ ratione persuadeamur a Deo fluxisse nisi ad Ecclesiam confugiamus, perinde est ac si quis petat, Unde discamus lucem discernere a tenebris, album a nigro, dulce ab amaro: Non enim obscuriorem veritatis suæ sensum ultro Scriptura præ se fert, quam coloris sui res albæ & nigræ, & saporis dulces ac amaræ. Hinc optimè Lactantius lib. 3. Insti. cap. 1. *Tanta est potentia veritatis, ut se ipsam quamvis in rebus exiguis suâ claritate defendat.*

XIX. Hoc ipsum verò ulteriùs confirmari potest a simili. Nam si in rerum natura nullum est effectum, quod causæ suæ notas & characteres quosdam non referat, sive in naturalibus, sive in voluntariis; Si singula Dei opera admirabiles Opificis virtutes conspiciendas nobis præbent, eumque ita repræsentant, ut ex iis non obscurè cognoscatur: Quis crediderit Scripturam, quæ magnum est Dei opus, nulla Authoris sui κριτήρια præ se ferre? Imo eo luculentius debuit se in illa nobis contemplandum exhibere, quòd in eum finem eam tradere voluit, ut speculum esset splendidissimum Divinitatis, & fidei atque morum norma indeclinabilis; Alias dicendum erit, Deum vel non potuisse, vel noluisse se in illa exprimere. Quod utrumque non minus impium quam absurdum est, & Bonitati, Sapientiæ & Potentiæ Dei ex æquo repugnat.

3. A Scripturæ naturâ.

XX. Tertio id ipsum colligimus ex *Scripturæ ipsius naturâ*: Nam quæ ratio est Legis ad Subditos, Testamenti ad Custodem, cui commissum est, Regulæ & Normæ ad Artificem qui ea utitur; Ea debet esse Scripturæ ad Ecclesiam. Nam illa & Lex est summi Principis, & Testamentum Patris cœlestis, & Regula atque Canon fidei & morum certissimus. At neque Lex suam a Subditis, quibus fertur, vel Præconibus, quibus promulganda datur, mutuatur authoritatem, sed illam unicè habet a Principe qui eam sancit; Neque Testamentum pondus suum obtinet quoad nos ab eo cui concreditum est, sed a voluntate Testatoris, nec Gnomonis & Regulæ virtus ab artificis instrumenta illa tractantis ingenio & solertia pendet; sed ab interna

& essen-

& essentiali ejus proprietate, quam illi ordinis & veritatis author Deus DISPUT. III.
dedit: Ita licèt Ecclesia Legem istam æternam Regis Regum accipiat ut Subdita, & promulget ut Præco, licèt Testamentum Patris cœlestis custodiat ut Tabellio, & Regulam hanc infallibilem applicet: normáque utatur instar periti artificis ad ædificium fidei; nemo tamen dixerit authoritatem Scripturæ conciliare, quando tota ab ipsius naturâ & essentiali proprietate, quæ ipsi à Patre Luminum ejus authoritate indita est, pendet. Unde fidele quidem relinquitur Ecclesiæ ministerium, sed nulla authoritas; & si quid addat aut detrahat mandatis, quæ à Domino accepit, in idem crimen incurrit, in quod Notarius tabulas Testamenti corrumpens, aut Præco commentitium Edictum promulgans, & Regium Chirographum ementiens; Imò tantò atrocius est scelus, quantò Divina humanis, & æterna caducis præstant.

XXI. Neque hìc omittendum, quòd Pontificii ipsi Scripturas respectu Ecclesiæ volunt esse instar *Literarum Credentiæ* (sic eas vocabat *Perronius* Cardinalis) quæ fidem illi adstruant in ministerio suo; quamvis enim malè inde elicere velit Cardinalis Scripturarum insufficientiam ex eo, quòd in Literis credentialibus non omnia contineantur, quæ in mandatis data sunt Legato; Quia non sunt tantùm Literæ credentiæ, sed etiam Edictum & Lex Principis, quæ omnia credenda & facienda sancit, ut vetitum sit quidquam illi addere vel detrahere; Nihilominus ad hominem eo possumus uti argumento, ad sententiæ quam tuemur confirmationem. Quemadmodum enim Literæ credentiæ suam non habent à Legato Principis apud eos authoritatem, ad quos mittitur; sed duntaxat à se ipsis & sigillo Principis apposito: Ita Scriptura licèt per Legatos Dei ad nos deferatur, nunquam tamen ab ipsis pondus & authoritatem suam recipere potest, sed demum à se ipsa & characteribus ipsi insitis, qui sunt veluti totidem summi Principis sigilla, quibus ea divina & infallibilis per se certissimè agnoscitur.

XXII. Denique ne plura congeramus argumenta. Si Scriptura est per se, & quoad se authentica, ut videri volunt hoc fateri Adversarii, non potest non esse pariter authentica quoad nos. Quicquid enim Scripturæ authoritatem in se tribuit, & facit ut Divina sit & ἀυτόπιςος, id ipsum etiam necessariò eam conciliare debet illi respectu nostri. Cùm enim Scripturæ authoritas nihil aliud sit, quàm dignitas ejus & præstantia divina, per quam fit ut fidem & obsequium apud homines mereatur. Quid obstat quominus quod eam talem reddit in se, præstet etiam quoad nos? Et sanè si Scriptura est in se Divina propter admirandam mysteriorum, quæ in ea traduntur, sublimitatem, propter perfectam partium omnium inter se consensionem, propter cœlestem ubique & nihil terrenum redolentem doctrinam, propter summam tum dogmatum tum præceptorum sanctita-

4. Ab authentia Scripturæ propriâ.

DISPUT. III. tem & puritatem, propter maximam Verbi efficaciam, quæ in intimos cordis recessus quovis gladio ancipiti potentiùs penetrat, & propter alia istiusmodi insita κριτήρια. Quare eadem argumenta oculis mentis exposita fidem ejus in nobis non ingenerarent? Vel enim id fiet, quia non sunt per se sufficientia ad αὐθεντίαν ejus constituendam, vel ad eandem nobis demonstrandam. Sed nec prius dici potest, quia, fatentibus ipsis Adversariis, Scriptura est in se authentica; nec posterius, quia est natura qualitatum, quibus subjectum aliquod ut tale constituitur, ut per easdem nobis innotescat, si modò ad eas animum appellere volumus, ut calor, quô ignis constituitur in esse calidi, est etiam apud nos ejus notificativus, sapor quô cibus constituitur in esse sapidi, subjectum suum declarat iis, qui gustu aliquo pollent: Character seu stylus libri alicujus nos ad cognitionem Authoris deducit, etiam sine ullo alio testimonio, ut qui exercitatus est in lectione Aristotelis, vel Ciceronis, facilè ex stylo & dicendi charactere genuina scripta eorum à supposititiis discernere poterit, etsi nullus de illis testetur: Quidni etiam divini Scripturæ Characteres, qui ejus Majestatem & authoritatem constituunt, eandem etiam nobis declararent, si modò oculum fidei aperire volumus, ut eorum cognitioni incumbamus? Non diffiteor equidem posse operam Ecclesiæ intercedere, ut ejus interventu nobis innotescat; sed aliud est ministerium, per quod ad eam fidem adducimur, aliud fundamentum & motivum præcipuum, quô fides nostra nititur. Neque hoc diffiteri potest Bellarminus, cùm eâdem utatur methodo. Nam disputans contra Libertinos, Scripturæ Divinitatem probat ex Characteribus ipsi insitis, lib. 1. de Verbo Dei c. 2. Vel E. solidè probavit Scripturam ex notis suis; & sic Scriptura per Scripturam probari potest; Vel non, & sic in se ipsum incurrit, quia ibidem apertè profitetur, *Sacris Scripturis, quæ Propheticis & Apostolicis literis continentur, nihil esse notius, nihil certius, ut stultissimnm esse necesse sit, qui fidem illis habendam neget.* In eadem etiam sunt sententia plurimi ex Pontificiis, qui vi veritatis victi ultro agnoverunt, Scripturam per se ipsam probari, quorum testimonia nunc brevitatis studiô omittimus; Videatur *Canus* l. 2. lo. Theo. c. 8. *Grego. de Valentia* lib. 1. de Analysi fidei c. 15. *Petrus à Soto* c. 7. Defens. Catho. *Valdensis* doctr. fid. l. 2. c. 20. & 21. *Scotus* q. 2. prologi in lib. sentent. &c. Atque ex his, ne ulteriùs progrediamur, concludimus Scripturam ita per se ipsam αὐτόπιστον esse, ut neque quoad se nec quoad nos ab Ecclesiæ testimonio ejus authoritas pendeat, quod demonstrandum fuit.

XXIII. Plures moventur hîc objectiones ab Adversariis, sed quia variæ jam in præcedentibus sunt discussæ; unam hîc tantùm addimus, quæ identidem solet nobis opponi tanquam nodus indissolubilis. Petitur à necessitate authoritatis alicujus infallibilis in Ecclesiâ

Ecclesiâ loquentis & visibilis, ad persuadendam nobis Scripturæ authoritatem, & Articulorum fidei veritatem; Cùm enim, ut pertendunt, via Scripturæ, seu Examinis ejus sit non modò difficilis, sed penè infinita & impossibilis, necessariè ad viam authoritatis Ecclesiæ confugiendum esse, nisi velimus Deum hac in parte, quæ tanti est fidelibus momenti, defuisse. Viam autem istam examinis Scripturæ esse tot difficultatibus involutam, ut non modò fidelibus idiotis, & simplicioribus, sed & doctissimis quibusque sit inaccessa & impervia. Hîc enim requiri primò, ut expendatur quæstio intricata de libris Canonicis, ut cognoscatur an locus, de quo agitur, sit verè authenticus. 2. An versio qua utimur sit conformis originali, ad quod cognitio linguarum originalium requiritur. 3. An non sint in locis allatis variæ lectiones, quæ argumenti robur infirment. 4. Ut seriò expendatur sensus loci qui affertur, an non loca vel parallela, vel contraria occurrant, quæ cogant alium illi dare sensum, & alia id genus, quæ sine magno labore obtineri non possunt, nec sine erroris periculo. Unde concludunt aliam viam breviorem & tutiorem sequendam esse, nimir. viam Ecclesiæ authoritatis, in qua fideles facilè & sine discrimine acquiescere possint, quod commentum non ita pridem renovatur à novitiis Ecclesiæ Romanæ defensoribus, *Episcopo Meldensi*, *Arnaldo*, *Nicole*, & aliis, qui in eo mirè sibi plaudere solent, & Nostris tanquam Achilleum & invictum argumentum obtrudere.

XXIV. Verùm non difficile est hunc impetum Adversariorum retundere. 1. Per retorsionem, quia quicquid contra Scripturam affertur, in Ecclesiam ipsam recidit; Cùm enim authoritas Ecclesiæ infallibilis sit ex rebus, quæ in controversiam maximè veniunt, non potest nec debet admitti, nisi priùs probata fuerit; Unde verò probari poterit; Vel ex revelatione immediata, sed ea ex consensione Adversariorum non datur hodie. Vel ex Scriptura, sed neque hoc dici potest, tum quia supponitur pendere ex Ecclesiæ authoritate, tum quia via Scripturæ ex hypothesi Adversariorum longa est & mille obstaculis impedita. Vel ex Traditione; Sed eædem difficultates recurrunt, accuratè enim hîc distinguenda est vera Traditio à falsa, consulenda erunt originalia, & variæ lectiones expendendæ, & genuinus sensus inquirendus, & cætera quæ circa Scripturæ loca debent fieri, longè majori studio debent expendi, quo majus est corruptionis & seductionis periculum, quæ omnia cùm non sint ex captu vulgi, impossibilem etiam hanc viam reddunt. Dicent fortè hanc notitiam haberi posse ex characteribus divinitatis & infallibilitatis, qui deprehenduntur in Ecclesiâ. Sed neque hoc potest satisfacere. 1. Quia tales notæ & characteres maxima ex parte conveniunt falsis societatibus & Ecclesiis schismaticis, quæ non modo non sunt infallibiles, sed quæ actu in errore versantur. 2. Quia variæ ex istis notis vel falso

DISPUT. III. & illuſoriè tribuuntur Eccleſiæ Romanæ, vel nihil minus concludunt quàm quod intenditur. 3. Quia in Eccleſia Romana ſunt characteres contrarii plures, ex quibus conſtat non modò eam eſſe fallibilem, ſed reipsâ erráſſe. Denique non minor labor in inveſtigandâ veritate iſtarum notarum reſpectu Eccleſiæ Romanæ requiritur. Uno verbo via authoritatis, quæ hîc obtenditur, ſupponit neceſſariò examen aliquod præcedens, primò ut ſciamus an detur talis quædam authoritas infallibilis in Eccleſia viſibilis & loquens, de quo meritò controvertitur, & conſtanter negatur à Reformatis. Secundò ubinam ſit illa authoritas, in qua Eccleſia, & in qua perſona aut ſede. 3. An habeat certas & evidentes notas & characteres, quibus conoſcatur; ex quibus colligitur in Eccleſiam rectè retorqueri, quæcunque in Scripturam intorquentur ad ejus authoritatem elevandam.

XXV. Secundò directè reſpondemus, gratis ſupponi viam Examinis poſtulare diſcuſſionem plenam & accuratam omnium quæſtionum, quæ vel circa libros Canonicos, vel circa loci alicujus verſionem vel ſenſum moveri poſſunt, quod linguarum peritiam & magnum eruditionis apparatum exigeret: Rectè quippe obſervandum eſt, Scripturam poſſe eſſe fidei regulam duobus modis, vel ad producendam fidem in eo gradu perfectionis & plenitudinis, cujus homo capax eſſe poteſt in hac vita; Vel tantùm in gradu ſimplicis ſufficientiæ ad ſalutem. Priori reſpectu certum eſt requiri multùm ſtudii & laboris in expendendis omnibus iis, quæ in Scripturâ continentur, in excutiendis terminis & ſtylo, in conferendis verſionibus cum fontibus, in attendenda ſerie orationis, materiâ de quâ agitur, ſcopo loquentis, & aliis circumſtantiis ſigillatim penſitandis, quæ omnia in ſimplicem popellum & ruſticos aut fœminas non cadunt. Sed poſteriori, ubi agitur de gradu fidei quoad ſimplicem ſufficientiam ad ſalutem, quæ oritur ex Doctrinis eſſentialibus, non opus eſt tali & tantâ diſcuſſione, quia tales doctrinæ ſatis clarè proponuntur in Scripturâ, non in uno loco, ſed in pluribus, & ſatis per ſe ipſas à fidelibus gratiâ efficaci præditis ut divinæ agnoſcuntur & veluti ſentiuntur, ut nec varietas lectionum, nec verſionum diverſitas aut imperfectio, obſtare queant, quominus ab iis apprehendi poſſint; licèt nec quæſtionem de libris Canonicis excuſſerint, nec linguas originales didicerint.

XXVI. Quod non ideo dicimus, quaſi cenſeamus fideles ſine ullo examine poſſe cognoſcere Scripturæ divinitatem, vel genuinum loci alicujus ſenſum; Sic enim fides eſſet cæca & implicita, quod in Eccleſiâ Rom. damnamus, quæ vult ſibi credi ἀνεξετάστως, quia ſe infallibilem jactat: Sed diſtinguendum eſt duplex *Examen*: Aliud *diſcuſſionis plenariæ* omnium difficultatum, quæ vel circa notas Scripturæ, vel circa loci alicujus ſenſum occurrere poſſunt: Aliud *diſcuſſionis partialis*, ſeu *attentionis* & *applicationis*

tionis

tionis mentis ad veritatem credendam. Prius doctiorum esse tantùm agnoscimus, ejusque viam & longam & difficilem esse non diffitemur, quæ magnum laborem & studium postulat, & amplam eruditionis mensuram requirit. Sed posterius ad simpliciores etiam pertinere contendimus, qui in eo cum fructu versari possunt, si modò cum rectâ ratione, Spiritûs Sancti lumine dirigantur, quô oculi mentis illustrati mysteria sensui & rationi aliàs impervia & inaccessa credunt & amplectuntur. Hoc est examen & judicium, ad quod Apostoli sæpe hortantur fideles, quum volunt ut explorent Spiritus, ut judicent ipsi de illis quæ dicebant, quod Beroënses in praxim deducebant, dum conferebant verba Pauli cum Scriptura, cujus interventu fides Euangelii in nobis firmatur per appulsum veritatis, tanquam lucis supernaturalis, quæ à mente gratiâ efficaci imbutâ recipitur, eodem modo, quô lux corporea ab oculo bene disposito recipitur per impressionem corporis lucidi. DISPUT. III.

XXVII. Atque hinc non obscurè percipitur, quomodo gradum certitudinis sufficientem habere possit ad veram persuasionem animo ingenerandam: nimirum ut lux externa per se ipsam sine ullo alio medio videndam se nobis certò præbet; Ut objecta sensuum per se ipsa sensus nostros afficiunt, ut antea dictum, ut nulla alia opus sit causa ad id, ut persuadeamur nos verè videre lucem, verè gustare cibos, & alias id genus operationes sensitivas edere: Ita Veritas cœlestis, quæ per objecta sensuum solet in Scriptura designari, sensus nostros spirituales ita afficit immediatè per propriam lucem vel suavitatem, ut non sinat se ignorari; sed *certitudinem* in ea ingeneret sufficientem ad πληροφορίαν πίστεως, non quidem *evidentiæ*, & scientificæ demonstrationis, sed *sensus* & *experientiæ*, quæ sufficit ad eximendos dubitationum scrupulos, & tranquillandam conscientiam, & spem salutis ingenerandam, quatenus talia objecta plenè satisfacere possunt legitimis & naturalibus animæ desideriis ad perfectam felicitatem obtinendam, ita se animis nostris insinuando, ut tanquam divina & vera recipiantur ab omnibus tam infirmis & simplicibus, quàm doctis & provectioribus. Unde sensus iste conscientiæ sufficit ad discernendum verum à malo, & doctrinas erroneas & exitiales rejiciendas, utpote quæ cum veritatibus essentialibus & fundamentalibus Religionis, quibus singuli fideles imbuti sunt, subsistere nequeant. Verbi gratia, Principium adorationis unius Dei, quod primum est Religionis fundamentum, sufficit in simplicioribus ad rejiciendum Cultum Creaturarum, etsi quæstionem quæ circa hoc caput cum Ecclesia Romana nobis intercedit, nunquam viderint. Principium unici Sacrificii Christi sufficit ad rejiciendas satisfactiones humanas, Purgatorium, & Indulgentias Papales. Principium veritatis humanæ Naturæ Christi, nobis in omnibus similis, excepto peccato, sufficit ad rejiciendam præsentiam realem, Transub-

 stantia-

 ſtantiationem, Sacrificium Miſſaticum, & Hoſtiæ adorationem, quod in aliis pariter locum habet.

XXVIII. Scio Adverſarios hîc regerere, ex ſententiâ noſtrâ de certitudine veritatis inventæ per examen prædictum ſequi, privatos quoslibet a nobis conſtitui infallibiles: quia nemo poteſt certò perſuaderi de inventâ veritate per viam examinis, quin ſe infallibilem credat. Sed multa ſunt, quæ huic figmento reponi poſſunt. 1. Gratis ſupponitur nullam veritatem poſſe inveniri per viam examinis ſine infallibilitate, aliàs nihil certi in ſcientiis & artibus inveniri unquam poſſet, quia nullus eſt mortalium qui ſit infallibilis. Ergo aliud eſt perſuaderi, ſe eſſe abſolutè infallibilem & nunquam poſſe errare, aliud perſuaderi, ſe non erraſſe in hoc vel illo capite. Licèt nemo ſit abſolutè infallibilis; Non ſequitur neminem unquam dari poſſe, qui certus ſit ſe non errâſſe. Quia dantur certæ veritates tam evidentes & ſenſibiles tam in naturâ quàm in gratiâ, ut certitudinem ſui animis imprimant, ut ſuprà viſum. Nec reponi debet, ſic hæreticos poſſe etiam jactare certam perſuaſionem quam habeant de erroribus ſuis. Nam inanis & vana perſuaſio illorum, quæ illuſionibus & falſis præjudiciis nititur, non debet evanidam reddere veram certitudinem fidelium, quæ indubitatis fundamentis & criteriis nititur. Nec ſi characteres, qui falſas perſuaſiones à veris diſtinguunt, non facilè agnoſcere poſſumus, ſequitur minùs eſſe veros & reales. Ex quibus ita poſitis liquet, Deum non defuiſſe in rebus neceſſariis fidelibus, licèt authoritatem infallibilem, ac viſibilem non reliquerit in Eccleſia ad componendas omnes controverſias. Quia ſola Scriptura tanquam norma infallibilis poteſt ipſis ſufficere; ſi cum ſtudio in ea meditanda ope Spiritûs Sancti verſentur. Nec ideo dicendum, Eccleſiam pejori loco conſtitutam, quàm alias omnes ſocietates, quia exponatur hæreticorum & ſchiſmaticorum factionibus. Quia Paulus docet neceſſe eſſe hæreſes eſſe 1. Cor. 11. 29. Et res ipſa hoc evincit. Nam ſi tale remedium infallibile à Chriſto inſtitutum eſſet, cur ergo effectum ſuum non obtinuit, cur & temporibus Apoſtolorum, & in ſequentibus ſeculis hæreſes & ſchiſmata non ſunt repreſſa? Cur Eccleſia Græca & Latina variis diſſidiis laceratæ ſunt & quotidie lacerantur? Remedium ſanè ineptum eſſe oportet, quod effectum, quem producere dicitur, nunquam produxit. Et de his quidem hactenus

FINIS.

DISPUTATIO

DISPUTATIO THEOLOGICA DE BONORUM OPERUM NECESSITATE.

Disput. IV.

Respondente DANIELE BARBALDO *Retensi.*

ICET Quæstio de *Bonorum Operum Necessitate* minùs necessaria videatur, in tanta præsertim Euangelii luce, quod nihil aliud magis sollicitè quàm Sanctificationis & bonorum Operum studium commendare solet; necessariam tamen eam reddit, Tum *Epicureorum* & *Libertinorum*, quorum seculum hodiernum nimis ferax est, licentia, quæ gratiam Dei in ἀσελγείαν convertentes, putant se impunè peccare posse, ut gratia abundet. Tum *Antinomorum* insania, qui negant Legis in fideles, postquam semel fuit abrogata, ullum esse jus. Tum denique *Pontificiorum* intemperies, qui Operum necessitatem ulteriùs quàm par est protendentes, eam ad Justificationis & salutis meritum perperam referunt; Nobísque gravem propterea, sed falsissimam & injustissimam dicam scribunt, quasi eorum necessitatem absolutè negaremus, doctrináque nostra sub prætextu gratiæ pietatem extingueret, & habenas quibuslibet peccatis laxaret. *Necessitas Quæstionis.*

II. Ut ergo sciamus, quid hac in parte nobis tenendum sit, Observandum est ante omnia, peccatum jam olim hîc fuisse, & peccari etiamnum hodie bifariam, & in *Excessu*, & in *Defectu*, duósque hîc scopulos æquè periculosos occurrere, *Epicureïsmum* & *Pharisaïsmum*: Alter est eorum, qui nullam Operum necessitatem agnoscunt: Alter verò eorum, qui nimiam urgent: In primum impegerunt olim *Epicurei* & *Simoniani* à Simone Mago dicti, qui bonorum Operum necessitatem prorsus negabant, docentes, fideles non debere attendere ad Legem Divinam, nec curare quæ ibi præcepta vel vetita fuerint, sed liberè posse agere quæ vellent, & sic morum turpitudinem, & quidlibet agendi effrænem licentiam invehebant; ut observat *Augustinus de hæresibus* ad hær. 1. & *Theod.* lib. 1. hæret. de Simone. Quem errorem *In ea peccatum est in Excessu & Defectu.*

DISPUT. IV.

rem ab Orco revocârunt novissimis temporibus, licèt alium in finem, *Libertini* & *Antinomi*, qui bona Opera non necessaria, sed ἀδιάφορα statuebant, & propositionem de necessitate bonorum Operum ignominiosè exagitabant, ut refert *Sleid. Hist.* lib. 9. In alium verò scopulum incurrerunt post Pharisæos jam Apostolorum tempore Pseudapostoli, qui exitialem mixturam facere conantes, Mosis cum Christo, Legis cum Euangelio, & Operum cum Fide in negotio Justificationis, Legis & Circumcisionis imprimis observationem urgebant, adeóque necessaria pertendebant esse bona Opera ad salutem promerendam, ut refert Lucas Act. 15. 1. Quorum vestigia hodierno die premunt Pontificii, qui ut Opera meritoria faciunt; ita necessitatem eorum ad salutem promerendam, & ex merito conservandam urgent & exigunt. Ita Diabolus, quod in aliis pluribus doctrinæ Capitibus facere solet, duplici via primarium hoc Salutis Caput corrumpere conatus est, conjungendo dividenda, & dividendo conjungenda; Nam in Justificationis negotio Fidem & Opera conjungere satagit, quæ Deus separavit, & in Sanctificatione Opera à Fide divellere molitur, quæ Deus conjunxit.

Orthodoxorum sententia.

III. Inter duo hæc Extrema medium tenent Orthodoxi, qui necessitatem quidem bonorum Operum urgent adversùs Antinomos & Libertinos, sed meritum constanter negant adversùs Pontificios; Contendunt necessaria esse ad salutem obtinendam, quia sine sanctitate nemo visurus est Deum, Heb. 12. 14. sed nolunt agnoscere necessaria esse ad eam acquirendam, quia salvamur gratiâ & non ex operibus Eph. 2. 8. Fatentur Opera multiplicem habere χέσιν & relationem ad vitam, ut *medii* ad finem, *viæ* ad metam, *pugnæ* ad victoriam, *victoriæ* ad coronam, & *laboris* debiti ad mercedem gratuitam. Sed non possunt admittere cum Adversariis habere relationem meriti & causalitatis; quia statuunt cum Bernardo esse *viam regni*, non *causam regnandi*. Fatendum tamen etiam inter ipsos Euangelicos dari aliquod sententiarum divortium circa bonorum Operum necessitatem ad salutem, An scil. *bona opera dici possint ad salutem necessaria.* Cùm enim superiori seculo Pontificii in Germania viderent doctrinam de Justificatione per solam fidem non posse simul & semel everti, insidiosè urgere cœperunt hanc propositionem, *Bona opera ad salutem esse necessaria*, in formula Interimistica (quam sub specie Conciliationis & Pacis Ecclesiasticæ obtrudere satagebant Protestantibus, sed re ipsa ad puriorem Religionem corrumpendam, ut faciunt hodierni Syncretistæ,) & quidem præclaro sub hoc prætextu, ne Epicureïsmus introduceretur in Ecclesiam; revera autem ut Justificationis doctrina paulatim convelleretur; Quam fraudem cùm multi non statim animadverterent, propositionem admiserunt, & inter eos etiam *Melancthon*, qui tamen phrasim illam postea rejecit, tanquam minùs commodam, imò & periculosam,

ſum, ut patet ex Actis Colloquii Wormatienſis habiti anno 1557. Mota poſtea fuit eadem lis inter Theologos Witembergenſes & Jenenſes, diuque & diverſimodè in utramque partem agitata, illis propoſitionem admittendam eſſe ſtatuentibus, iſtis verò rejicientibus, donec tandem in libro Concordiæ compoſita eſt, Et in hoc conventum, *Novam obedientiam ſeu bona opera interna & externa credentibus & converſis ad Deum eſſe neceſſaria.* Inter Reformatos ſunt qui ſimpliciter dici nolunt & ſine aliqua cautione, bona Opera eſſe ad ſalutem neceſſaria, ne quis phraſim illam ſenſu Pontificio interpretetur; quaſi ſcilicet bona opera dicerentur neceſſaria ad ſalutem efficiendam aut procurandam, ut *Pareus* in Bellarminum l.4. de Juſtificatione c. 1. & *Joannes Davenantius* de Juſtificatione cap. 31. Alii verò ſimpliciter propoſitionem retineri poſſe cenſent, nec in ea ullam dari materiam ſcandali, modò rectè explicetur; multùm verò periculi & offendiculi eſſe, ſi quis id neget aut dicere reformidet; ad quos etiam facilè accedimus. Qualiſcunque verò ſit iſte diſſenſus, in verbis potiùs & phraſi ſitum eſſe quàm in re ipſa, facile eſt colligere, apud utroſque enim hoc eſt in confeſſo, Opera ita eſſe nobis neceſſaria, ut nemo ſine ipſis ſalvari poſſit, licèt nihil conferant ad ſalutem vel efficiendam vel acquirendam, quod jam demonſtrandum nobis eſt.

Status Quæſtionis.

IV. Ut verò clarius Sententiæ Orthodoxæ veritas teneatur, præmittendæ ſunt diſtinctiones nonnullæ *Neceſſitatis*, quæ hìc ſedulò ſunt attendendæ. Alia quippe eſt *Neceſſitas præſentiæ*, ſecundùm quam bona Opera ita dicuntur neceſſaria, ut ſine illis ſalus obtineri nequeat; Alia verò *Neceſſitas efficientiæ*, ſecundùm quam non tantùm eſſe debent in fideli ſervando, ſed & operari & efficere ſalutem; Alia eſt *Neceſſitas medii*, per quam bona opera ſtatuuntur eſſe media neceſſaria ad poſſidendam ſalutem; Alia verò *Neceſſitas meriti*, per quam vis etiam meritoria illis tribuitur ad eam acquirendam; Alia *Neceſſitas connexionis* & dependentiæ, quâ bona Opera dicuntur antecedere neceſſariò, & connecti ac poſt ſe trahere vitam & ſalutem; Alia verò *Neceſſitas cauſalitatis*, juxta quam opera habent rationem cauſæ ad ſalutem, quæ eam vel promereantur vel producant. Statuimus contra Libertinos bona Opera neceſſaria eſſe priori ſenſu, ſed negamus poſteriori contra Pontificios, Et de priori nunc diſtinctè agendum ſuſcipimus.

Bona Opera ſunt neceſſaria. Neceſſitate præcepti.

V. Cùm verò *Neceſſitas* vulgò duplex ſtatuatur, pro naturâ rerum quæ præſtandæ ſunt, Alia quæ dicitur *præcepti*, quæ voluntate præcipientis nititur, quomodo neceſſaria fuit obſervatio Cæremoniarum ſub Veteri Teſtamento, & neceſſarius eſt uſus Baptiſmi in Novo Teſtamento; Alia verò *medii*, quæ non pendet tantùm à voluntate Legiſlatoris, ſed quæ fundatur etiam in rerum ipſarum natura, & mutua inter ſe invicem relatione & connexione, quomodo

fides dicitur esse necessaria ad salutem, non tantùm quia ita Deus præcepit, sed etiam quia tam arcta est inter fidem & salutem connexio, ut salutem sine fide obtinere sit impossibile. Bona Opera utroque modo fidelibus omnibus ad salutem necessaria esse pertendimus; Tum necessitate præcepti, quia à Deo mandata sunt, & ab homine debentur; Tum necessitate medii, quia indivulso cum salute nexu cohærent. Et ut de *necessitate præcepti* dicamus primùm, Scriptura passim illam adstruit, dum Bonorum Operum praxim & Sanctificationis studium fidelibus præcipit, *hæc est voluntas*
1. Thess. 4. 3. *Dei*, inquit Paulus 1. ad Thess. c. 4. ℣. 3. *sanctificatio vestra, ut quisque vas suum possideat in sanctitate & honore.* Sic Christus
Matt. 5. 10. Matt. 5. 10. *Luceat Lux vestra coram hominibus.* & Joan. 15. 34. *Mandatum novum do*
Joan. 15. 34. *vobis, ut vos invicem diligatis.* & 1. Joan. 4. 21. *Hoc est mandatum quod*
1. Joan. 4. 21. *nobis dedit, ut credamus in nomen Filii sui, & diligamus invicem.* Nec aliò respiciunt tot Prophetarum & Apostolorum potentissimæ ad pietatem & sanctitatem hortationes, quàm ut doceant non suo arbitratu vivendi licentiam cuique à Deo concedi, sed bonorum Operum exercitium ut justissimum & summè salutare præscribi. Quò pertinet etiam vox *Debiti*, quæ
Rom. 8. 12. & 13. 7. Luc. 17. 10. fidelibus tribuitur, quum *Debitores* vocantur Rom. 8. 12. & 13. 7. Luc. 17. 10. Nec enim Debitores possent dici, nisi quia obediendi necessitas ipsis ex Dei præscripto imposita est.

Debitum duplex, Legale & Euangelicum.

VI. Porrò *Debitum* hîc duplex distinguendum est. Aliud *Legale*, Aliud *Euangelicum*; *Legale* rursus duplex, Vel *perfectæ obedientiæ* in Lege requisitæ ad vitæ acquisitionem, quo sensu Paulus vocat *Legem Chirographum* Col. 2. 14. quia in ea obedientia Deo debita, & propter quam obstricti sumus ipsi, sancitur; Ita debitor erat Adamus, & quotquot manent sub fœdere Operum Galat. 5. 3. *qui vult circumcidi, debitor est totius Legis servandæ*; Vel *Pœnæ*, ratione scilicet maledictionis, quam ferre debent Legis transgressores; hinc Peccatores, qui rei sunt coram Deo, vocantur
Matt. 18. 34. ὀφειλέται Matt. 18. 34. & peccata *debita* dicuntur in Oratione Dominica Matt. 6. Non quòd ea debeamus Deo, nihil enim minùs debemus; quæ ratio est cur peccata mortis verè sint meritoria, quia sunt planè indebita; sed ratione pœnæ consequentis, quia ad illam tenetur peccator ex ordine justitiæ, nec potest elabi, quin debitum illud seriùs ociùs exsolverit. Ab utroque hoc debito liberati sunt fideles per Christum, qui Legem implendo pro ipsis, & quoad obedientiam, & quoad pœnam, à reatu mortis illis impendente eos liberavit, & jus ad vitam ipsis acquisivit, Rom. 8. 1. 3. Galat. 4. 13. Sed præter hoc debitum legale, datur *Debitum Euangelicum*, à quo fideles nunquam possunt liberari; Debitum scilicet *novæ obedientiæ*, cui obstringuntur omnes renati ex Lege Christi Rom. 8. 12.

Necessitate Medii.

VII. Verùm non ea tantùm de causa urgenda sunt bona

Opera, quia Necessitatem habent præcepti, cùm habent etiam multiplicem *Necessitatem Medii*, & vinculum, quô illis homo obstringitur, adeò sit arctum, ut ubivis & semper ad ea obligetur, nec in ullo statu vel naturæ, vel peccati, vel gratiæ, ab eo exsolvi possit: Et sanè si nullum aliud jus Deo in hominem competeret, quàm *Creatoris* & *Conservatoris*, quis non agnosceret justissimum & summè necessarium esse obsequium & cultum, quem Domino suo reddere tenetur; ut quemadmodum omnia habet à Deo, ita omnia ad ipsum referat; Et, si dependet ab ipso in genere *Entis* necessariò & indispensabiliter quoad productionem & conservationem vitæ, dependere etiam debeat ab ipso in genere *Moris* quoad obedientiam, & vitæ sanctitatem? Verùm fortius multò adstringitur hoc vinculum; si *Redemptionis* χέσιν spectemus; Ut enim per ipsam longè plura & majora beneficia est consequutus Fidelis; ita longè arctius Liberatori suo obstringitur, nisi in teterrimum ingratitudinis vitium incurrere velit. DISP. IV.

VIII. Unde multiplex exurgit Operum necessitas; Tum respectu *Dei* ad ejus gloriam illustrandam Matt. 5. 16. Tum respectu *Proximi* ad ejus ædificationem procurandam 1.Pet. 3.1. Phil. 2.15. Tit.2.7. Tum respectu *Fidelis* ipsius, ad salutem suam procurandam Phil.2.13. & Vocationem & Electionem suam confirmandam 2. Pet. 1.10. Ad hæc enim tria officia totam vitam Christianam refert Paulus Tit. 2. 12. ut vivamus σωφρόνως, δικαίως, καὶ εὐσεβῶς, sobriè & temperanter respectu *Nostri*, justè respectu *Proximi*, & piè respectu *Dei*. Verùm ut Necessitatis istius ratio distinctiùs percipiatur, expendendæ sunt variæ χέσεις & relationes, sub quibus Fidelis spectari potest. Quocunque enim se convertat, innumera deprehendit ad Sanctitatem incentiva; sive respiciat ad *Fœdus gratiæ*, in quod receptus est; Sive ad *Deum*, cui in Baptismo nomen dedit; sive ad *Euangelium*, quod illi credendum proponitur; sive ad *Fidem*, quam profitetur; sive ad *Gratiam*, quâ jam fruitur; sive ad *Gloriam*, quam adhuc sperat; nihil est quod ad bonorum Operum necessitatem multis modis non inducat. *Ratione Dei, proximi & nostri.* *Tit. 2. 12.*

IX. Primò *Fœdus gratiæ* eam evincit clarissimè; Notum enim duas illud partes necessariò continere, *Promissionem* à parte Dei, & *Officii stipulationem* à parte hominis. Quippe ut in eo Deus pollicetur se fore Deum nostrum, vult etiam vicissim ut simus ejus populus; Ut spondet favorem & protectionem omnimodam; ita omnimodum cultum & obsequium postulat; Ut se nihil nobis denegaturum, quod faciat ad salutem nostram, etiam juramento adhibito sanctè declarat, sic exigit pariter, ut nihil ipsi recusemus, sed totos nos ad ejus gloriam impendamus, in præceptis ejus ambulando. *Ero illis in Deum, & ipsi erunt mihi in populum* Levit.26.12. Jerem. 31.33. Fateor quidem tantam esse Dei benignitatem, ut non tantùm exigat *Fœdus gratiæ postulat bona opera.* *Lev. 26.12.* *Jer. 31.33.*

Disput. IV.

hæc à nobis officia tanquam debita; ſed etiam promittat tanquam beneficia; Quod eſt privilegium novi Fœderis, in quo Deus non tantùm agit quod ſuarum eſt partium, ſed etiam noſtrarum, & ita poſtulat fidem, ut eam etiam nobis indat Phil. 1. 29. Ita exigit timorem ſui & reverentiam, ut illam etiam cordibus noſtris ingeneret, ut nunquam recedamus ab ipſo Jerem. 32. 40. Verùm hoc non obſtat, quominus ad executionem officii debiti obſtringatur Fidelis; imò tam arctè & indiſſolubili iſta inter ſe conjuncta ſunt vinculo, ut nihil promittatur à parte Dei, niſi homo conditionem propoſitam impleat à parte ſui; nec quiſquam niſi falsò ſibi polliceri unquam poterit gratiam Dei, qui fidem & pœnitentiam quam exigit, in ſe non deprehenderit. Licèt ergo in Verbo & Sacramentis, Fœderis promiſſionem Deus nobis exhibeat, & veriſſimè ac ſinceriſſimè demonſtret quid ſibi gratum ſit, & quid penès ſe conſtitutum ſit, nimirum dare gratiam Credentibus & reſipiſcentibus, cùm tamen promiſſio hæc ſemper ſit conditionata, utcunque indiſcriminatim proponatur & offeratur hominibus, non alios tamen reſpicere cenſenda eſt ex Dei conſilio; quàm eos qui conditionem, ſub qua proponitur, re ipſa habuerint, & quibus ipſe eam dare conſtituit, qui ſolus dare poteſt, nimir. Electos & Fideles. Unde ſequitur *Fœdus gratiæ* nullum locum habere poſſe erga hominem, niſi Deo vocanti pareat, & officium quod ab ipſo Deus poſtulat, in bonorum Operum praxi, & pœnitentiæ exercitio implere ſatagat.

Tres Perſonæ Trinitatis.

X. Porrò ut Obedientia, quæ in Fœdere gratiæ exigitur, Deum Triunum reſpicit, Patrem, Filium, & Spiritum Sanctum; Ita hoc etiam reſpectu Fidelis tenetur bonis Operibus incumbere; Nam ut ſingulæ Trinitatis Perſonæ peculiarem χέσιν induunt in Oeconomia Salutis, Prima *Patris*, qui nos eligit ab æterno, & in familiam ſuam adſciſcit. Secunda *Redemptoris*, qui nos redimit in tempore, & in Populum peculiarem & membra Corporis ſui myſtici cooptat. Tertia *Paracleti*, qui nos ſanctificat, & in Templa conſecrat, Gratiam à Patre nobis deſtinatam, & à Filio acquiſitam, applicando: Ita ad tres Perſonas Cultus noſter terminari debet, ut *Patrem* veneremur & colamus ut *Filii* 1. Pet. 1. 15. 16. Epheſ. 5. 1. Malac. 1. 4. Ut veſtigia Redemptoris ſequamur 1. Pet. 2. 24. Et nos verè præſtemus populum περιέσιον ζηλωτὴν καλῶν ἔργων Tit. 2. 14. Ut Paracletum in nobis habitantem ſedulò colamus, nec unquam contriſtemur Eph. 4. 30. vel Templum ejus ullis ſordibus infici patiamur 1. Cor. 6. 16. Uno verbo ut vivamus dignè Filiis Dei, Fratribus & Membris Chriſti, & Templis Spiritûs Sancti. Aliàs quomodo Deum Patrem inclamare poterimus, ſi nolimus filialem obedientiam illi præſtare Mala. 1. 4.? Vel Chriſti diſcipulos nos profiteri, ſi mandata ejus non obſervemus, & vitam Chriſti non degamus Jo. 14. 15. 1. Jo. 2. 3. Rom. 8. 9.? Vel Spiritûs S. Sacraria dici, ſi ut Spiritu vivimus, ita ſecundùm

dùm Spiritum non ambulemus Gal. 5. 24.? Hoc verò præsertim exigit *Communio*, quæ nobis intercedit cum *Christo* Capite nostro, quæ veritatem suam obtinere nequit, nisi per *conformitatem* nostri cum ipso, ad quam propterea prædestinati sumus Rom. 8. 30. Ut non nomine tantùm & professione, sed vitâ & moribus simus Christiani, ambulando sicut ipse ambulavit 1. Joh. 2. 6. & ut Christus ipse in nobis vivat Gal. 2. 20. Triplicisque Muneris, ad quod nos Unctione suâ cœlesti consecravit, similitudinem & effecta in nobis producat, *Prophetas* instituendo, qui nomen & virtutes ejus prædicent 1. Pet. 2. 9. *Sacerdotes*, qui corpora sua in victimam viventem & sanctam illi offerant Rom. 12. 1. Et *Reges*, qui imperium exerceant in mundum & proprias cupiditates Apoc. 1. 6. & 5. 10. DISPUT. IV.

XI. Tertiò hoc ipsum ex *Euangelii*, quod nobis proponitur, indole luculentiùs confirmatur. Cùm enim *doctrina* sit non *Theoretica* tantùm, quæ inani speculatione mentem pascat, sed *Practica*, quæ voluntatem corrigit, & ad praxim boni impellit, quæque ideo *Veritas secundum pietatem*, & *Mysterium pietatis* dicitur 1. Tim. 3. 16. Quis non videt neminem posse seriò illud amplecti, qui non teneatur dignè ipso ambulare? ut cum Fide Charitatem, cum Cognitione Cultum, & cum Sapientia quæ doctos nos reddit, Religionem quæ bonos & pios, indivulso nexu conjungamus, ut potentes simus λόγῳ καὶ ἔργῳ, nec tantum sciamus credenda, sed & impleamus facienda. *Si hæc scitis, Beati estis, si hæc facitis* Joan. 13. 17. Quò pertinent aurea *Lactantii* verba lib. 1. cap. 1. qui scientiæ salutaris, quam Euangelium nobis exhibet, summam sic describit, *Ut neque Religio ulla sine sapientia suscipienda sit, nec ulla sine religione probanda sapientia.* Et lib. 7. cap. 4. *non potest nec religio à sapientia separari, nec sapientia à religione secerni, quia idem Deus est, qui & intelligi debet quod est sapientiæ, & honorari quod est religionis.* Quippe ut *Deus* in Christo, quod est objectum Euangelii, est *primum Verum* & *summum Bonum*; Ita debet per fidem apprehendi & cognosci ut primum Verum, & per Charitatem coli & diligi ut summum Bonum: Atque ea de causa *Euangelium* toties nomine *Legis* indigitatur, quoties *Lex fidei* Rom. 3. 24. *Lex Spiritûs & vitæ* Rom. 8. 2. *Lex regia libertatis* Jac. 1. 25. *Lex Christi* 1. Cor. 9. 21. dicitur; Non tantùm per μίμησιν alludendo ad mentem Judæorum, quia Euangelium verè & perfectè præstat nobis, quod perperam & falsò quærebant in Lege Judæi, puta justificationem & salutem, ut non insolitum est Spiritui Sancto, nomina rerum quibus efficaciam, pretiúmque magnum homines attribuunt falsò, illis tribuere quæ verè efficaces sunt & pretiosæ: Sed etiam propriè, quia Euangelium suam etiam habet Legem, suaviorem quidem illam Lege rigidâ & inexorabili Mosis; Sed Legem tamen, quæ ad obsequium hominem obligat, Jugum Christi leve est,

Euangelium. *1. Tim. 3. 16* *Jo. 13. 17.* *Rom. 3. 24. & 8. 2. Jac. 1. 25. 1. Cor. 9. 21.*

DISPUT. IV. ſed jugum tamen, quod ſuſcipere tenemur Matt. 11. 29. Hinc Paulus Gal.2.20. *Per Legem Legi mortuus ſum*, per Legem Chriſti, Legi Moſis, & per Euangelium, Legi, & Rom.8.2. *Lex Spiritûs vitæ* dicitur *nos liberare à Lege peccati & mortis*, quia Euangelium, quod eſt miniſterium Spiritûs, & Verbum vitæ, nos liberat à Lege Moſis, quæ peccatum irritando & augendo, mortem peccatoribus intentat. Quamvis ergo à Lege liberati ſimus per Chriſtum, nec amplius ſimus ſub Lege, ſed ſub gratia; Non ideo exleges vivere debemus, ſed ſubeſſe Legi Chriſti; *Ut liberi*, inquit Petrus 1.2.13. *ſed ut ſervi Dei*, quia liberati à peccato ſervi facti ſumus juſtitiæ, Rom. 6. 18. ut ſervitus non ſublata penitus; ſed mutata tantùm fuerit, ſervitus peccati in ſervitutem gratiæ, & jugum ferreum Diaboli in jugum ſuave Chriſti.

Matt.11.29 *Gal.2.20.* *Rom.8.* *1.Pet.2.13.* *Rom.6.18.*

Fidei natura. XII. Quartò *Fidei* natura eandem Operum neceſſitatem poſt ſe trahit; Cùm enim Spiritus Sanctus teſtetur eam indiſſolubili cum Charitate conjunctam eſſe vinculo, & non poſſe veram eſſe niſi per charitatem ſit ἐνεργουμένη Gal.5.6. imò Jacobus eam mortuam eſſe ſine Operibus expreſsè aſſerat: Quo tandem pacto de fide gloriari quis poterit, ſi illa bonis Operibus non ſit ſtipata? Arbor eſt quæ fructibus carere non debet, & fons manalis qui rivos ex ſe non poteſt non fundere. Fateor quidem fidem & opera in *negotio Juſtificationis* ita ſibi ex diametro opponi, ut ſint planè ἀσύστατα; unde toties urgetur ab Apoſtolo fidei & Operum antitheſis; Sed hoc non impedit, quominus in *Perſona juſtificati* inter ſe conveniant, & ad promovendam & perficiendam ejus ſanctificationem ſuaviſſimè conſpirent? Ut temerè & falsò fidelem ſe prædicet, qui ſolâ fidei profeſſione contentus de operibus haudquaquam eſt ſollicitus, quod faciebant Libertini Jacobi tempore, qui perperam intellectis verbis Pauli, qui ſolam fidem urgebat ad juſtificationem, Sanctimoniæ & bonorum Operum ſtudium negligebant; quod non feciſſent, ſi obſervaſſent eandem fidem, quæ eſt *inſtrumentum* Juſtificationis, eſſe etiam *principium* & radicem Sanctificationis, quâ corda purgari debent Act. 15.9.

Dei beneficia. XIII. Denique eò tendunt *omnia Dei beneficia*, ſive præterita, quæ nobis jam collata ſunt, ſive futura, quæ ſunt adhuc conferenda, ſive gratia quâ fruimur, ſive gloria quam ſperamus. Quorſum enim nobis vel conferuntur, vel promittuntur, niſi ut Sanctificationis opus in nobis promoveant, & ſint totidem motiva efficaciſſima obedientiæ noſtræ erga Deum? Et ſanè ut geminam χάριν Opera noſtra poſſunt induere, tum reſpectu *præteriti*, tum reſpectu *futuri*; priori ſunt *ſigilla* & *pignora* gratiæ antecedentis, Epheſ. 4. 30. 2. Tim. 2. 19. Poſteriori ſunt *arrhabones* & *primitiæ* gloriæ conſequentis, Epheſ. 1. 14. Rom. 8. 23. Sunt *fructus Electionis*, quæ præceſſit ab æterno Epheſ. 1. 4. quibus à poſteriori inno-

innotescit & confirmatur in nobis 2. Pet. 1. 10. Et *semina glorificationis*, quæ sequetur in æternum Galat. 6. 5. 6. Et ut bene *Bernar.* de grat. & lib. arbi. *sunt Spei Seminaria, Charitatis incentiva, occulta Prædestinationis indicia, futuræ felicitatis præsagia, via regni, sed non causa regnandi.* Nec obscurum hoc erit singula Dei beneficia perpendenti: Ad quid enim respicit æterna *Dei Electio*, quâ à communi hominum peccatorum massa secrêti, ad salutem destinati sumus ab ipso, nisi ad sanctificationem? *Elegit nos in Christo*, inquit Paulus Ephes. 1. 4. *ut simus sancti* 2. Thess. 2. 14. *Elegit nos Deus ab initio in sanctificationem spiritus & fidem veritatis.* Ad quid *Redemptio* Christi? Nisi ad hoc ipsum, ut *liberati ab inimicis nostris, colamus ipsum ἀφόβως in sanctitate & justitia omnibus diebus vitæ nostræ* Luc. 1. 74. Et ut redempti pretio ipsum glorificemus & corpore & animo 1. Cor. 6. 20. Ad quid *Vocatio*? Nisi ut simus sancti, ut qui vocat nos sanctus est 1. Petr. 1. 18. & virtutes illius prædicemus, qui à tenebris nos vocavit in admirabilem lucem suam 1. Pet. 2. 9. Ad quid *Justificatio*? Nisi ut à reatu peccati liberati, illi in posterum nuntium penitus remittamus. *Apud te est venia ut colaris* Psal. 130. 3. *Loquetur pacem populo suo, ne redeat ad stultitiam suam.* Psal. 85. 9. Hinc duo ista beneficia ita sunt connexa, ut neutrum habeat, qui utrumque non servat, Nemoque justificetur, qui non continuo sanctificetur, ut *Christus* qui *justitia* nobis factus est, est etiam *sanctificatio* 1. Cor. 1. 30. *Venit cum sanguine & aqua* 1. Joan. 5. 5. Cum sanguine ad expiandum, cum aqua ad purgandum, quæ duo sub Veteri Testamento erant propitiationis & purgationis media; Quò allusum fuit in Cruce, dum sanguis & aqua ex ipsius latere fluxerunt Joan. 19. 34. ad designanda duo præcipua ejus beneficia, justificationem in sanguine, & sanctificationem in aqua. Ad quid denique tendit *Regeneratio*? Nisi ut Creaturæ novæ, facti, in Christo novo homine 2. Cor. 5. 17. *Non amplius in vetustate litteræ, sed in novitate spiritus ambulemus* Rom. 7. 6. & Rom. 6. 14. Uno Verbo, *Gratia*, quæ nobis apparuit, non in eum finem datur, ut eâ abutamur in peccandi licentia, & abundare faciamus peccatum, ut ipsa superabundet, sed ut *abnegata impietate & mundanis cupiditatibus, vivamus in hoc seculo sobrie, juste, & piè* Tit. 2. 14.

Ephes. 1. 4. 2. Thes. 2. 14. Luc. 1. 74. 1. Pet. 1. 18. 1. Pet. 2. 9. Psal. 130. 3. Ps. 85. 9. 1. Joan. 5. 5.

XIV. Id ipsum de *Gloria* & Salute, quæ nobis in cœlis adhuc est reposita, non minùs certò dicitur. Cùm enim bona Opera ratione illius sese habeant instar *Mediorum* ad Finem, Joan. 3. 5. Luc. 13. 3. Matt. 5. 8. *Viæ* ad Metam, Ephes. 2. 10. Phil. 3. 14. *Pugnæ* ad Victoriam, 1. Timot. 6. 12. Tim. 2. 3. 5. *Laboris* ad Mercedem, Matt. 20. 1. 2. *Sementis* ad Messem Galat. 6. 7. 8. & *Primitiarum* ad Massam, Rom. 8. 22. Quomodo vel Finis obtineri

Disput. III. tineri posset sine Mediis, Vel Meta attingi, si viam eò ducentem non sequimur; Vel Victoria & Corona reportari, nisi bonum certamen decertemus; Vel merces gratuita recipi, nisi in agro & vinea Domini laboremus; Vel Messis colligi in cœlis, nisi sementem fecerimus in terris, Vel massa possideri, si primitias non habuerimus? Hinc toties Scriptura bonorum Operum necessitatem urget ad Salutem, non quidem acquirendam de jure, quod solus Christus fecit, sed adeundam & possidendam de facto, quum sine sanctimonia neminem visurum Deum declarat Heb. 12. 14. nihilque immundum & inquinatum in sanctam Civitatem ingredi posse Apoc. 21. 27. *Foras esse canes, idololatras, & mendaces* Apoc. 22. 6. Denique, cùm Sanctitas sit pars potissima felicitatis, quemadmodum in Deo τὸ ἅγιον καὶ τὸ μακάριον conjunguntur strictissimè; Et salus hîc inchoari debeat per gratiam, antequam consummetur per gloriam; Imò gratia nihil aliud sit quàm gloria inchoata, & gloria, gratia consummata; Quis non videt eas se invicem excipere; Neminemque adeò Salutis complementum & coronam posse obtinere in cœlo per glorificationem, qui ejus fundamentum non jecerit in terra per Sanctificationem, & Pietatis studium?

XV. Frustrà verò hîc Antinomi, ut bonorum Operum necessitatem elevent, Loca varia congerunt, quibus non ampliùs esse sub Lege dicimur, sed sub gratia Rom. 6. 14. & 7. 4. Aliud enim est non esse *sub Lege*, ut *sub Fœdere* ad vitam ex ea acquirendam, ut erat Adamus. Aliud verò esse sub *Lege*, ut sub *Vitæ regulâ* ad mores piè & sanctè componendos. Aliud est esse sub Lege, quatenus opponitur Euangelio, quoad rigidam perfectæ obedientiæ exactionem, & terribilem quam intentat peccatoribus maledictionem: Aliud verò esse sub Lege, quatenus illi subordinatur, quoad suavem directionem: Priori sensu non sumus ampliùs sub Lege, utpote à cujus imperio & jugo Christus nos liberavit, Sed posteriori illi adhuc obstringimur; Eadem enim Lex, quæ officium & obedientiam præscribebat Adamo in veteri Fœdere, manet adhuc sub novo, nec potest unquam abrogari, licèt diversus sit utriusque finis: In illo quippe hoc facere debebat homo *ut viveret* ad Juris acquisitionem: In isto *quia vivit* ad ejus possessionem, & grati animi testimonium.

1. Tim. 1. 9. XVI. Nec aliò spectant verba Pauli 1. Tim. 1. 9. quum ait, *justo Legem non esse positam.* Nec enim hoc simpliciter & absolutè est intelligendum, quasi fidelis sub gratia esset penitus exlex, aliàs frustrà Apostolus alibi Legem fidei & charitatis nobis præscriberet, & perperam hoc in loco finem mandati dixisset esse charitatem ex corde puro & bona conscientia & fide ἀνυποκρίτῳ & ℣. 8. *Legem bonam esse si eâ bene utaris*: Sed hoc secundùm quid dicitur ratione scilicet

ſcilicet *rigoris*, *minarum* & *maledictionis*, quas intentat contumacibus & ἀνυποτάκτοις, qui cùm nulla juſti curâ tangantur, coërcentur ſaltem aliquâ pœnarum formidine, dum terribiles ejus ſanctiones audiunt: At fideles, qui Spiritum ſervitutis non habent ampliùs ad timorem, ſed Spiritum adoptionis & libertatis, quique ut populus voluntarius Pſal. 110. 3. virtutis amore & ſponte ad officium feruntur, non formidine pœnæ; Non ampliùs ſubſunt duræ illi & inexorabili Dominæ, ſed Legem regiam libertatis ſequuntur, vitamque ſuam juxta ejus regulam componunt. DISPUT. IV.

XVII. Perperam etiam hîc ad *Libertatem Chriſtianam* provocatur, quaſi ea excludat bonorum Operum neceſſitatem; Alia enim eſt *Libertas Spiritûs*, Alia verò *Carnis Licentia*. Iſta quidem cum bonis Operibus eſt ἀσύστατος; Sed illa nequaquam, cum vera libertas in praxi pietatis & cultu Dei poſita ſit, *ſervire enim Deo*, *regnare eſt*. Itaque ſolvit nos quidem Libertas Chriſti à jugo Legis maledicentis, à Tyrannide Diaboli, à Servitute peccati; Sed non eximit à neceſſitate obedientiæ Deo præſtandæ, imò vinculum noſtri obſequii eò fortius aſtringit, quò magis Deo obſtricti ſumus; Ut libertas à peccato inferat neceſſariò ſervitutem gratiæ, quomodo ſervitus peccati antea trahebat poſt ſe libertatem à gratia: *Liberati à peccato*, *ſervi facti eſtis juſtitiæ* Rom. 6. 18. Unde alibi Paulus tam ſollicitè libertatem Chriſtianam diſtinguere ſolet ab effræni carnis licentiâ Galat. 5. 13. *Vos in libertatem vocati eſtis*, *tantùm ne libertatem in occaſionem detis carni*, & Pet. 1. cap. 2. 16. *Quaſi liberi*, *ſed non quaſi velamen habentes malitiæ libertatem*, *ſed ſicut ſervi Dei*. *Rom. 6. 18.*

XVIII. Ex quibus ita diſcuſſis ſponte jam fluit quod probandum ſuſcepimus, bona Opera fidelibus omnibus eſſe ad ſalutem neceſſaria. Verum quia Adverſarii clamitare ſolent, Nos quod una manu damus, altera auferre, ea ſtatuentes, quæ neceſſitatem iſtam elevent & evertant, diluenda eſt paucis iſta calumnia, & craſſiſſimum mendacium. *Bellarminus* varia calumniæ fundamenta congerere conatur lib. 4. de Juſtifi. cap. 4. 5. 6. Primum petit à communi dogmate quod tuemur; Quòd *omnia opera Juſtorum ſint natura ſua peccata mortalia*, Unde ſic colligit; Si Opera Juſtorum ſunt peccata mortalia, Ergo non ſunt neceſſaria ad ſalutem, imò fugienda ſunt ut prohibita. Verum facilè ſolvitur ſophiſma diſtinctione adhibitâ inter *peccatum per ſe*, & *per accidens*. Fateor ſanè, ſi Opera juſtorum eſſent peccata per ſe, & ſua natura; fore à nobis fugienda, adeoque non modò non neceſſaria fore, ſed etiam ut prohibita & noxia, fore rejicienda. Sed aliud eſt longè, ſi dicuntur tantum peccata per accidens, & ſecundum quid, Non ratione actûs vel ſubſtantiæ Operis, ſed ratione imperfectionis illi adhærentis, ob carnis reliquias in nobis manentes. Sic enim corrigenda quidem ſunt pro virili, & re-

Disput. IV.

purgandæ ſordes illis adhærentes, ſed non ideo ſunt fugienda ut illicita, vel neganda eorum neceſſitas, quæ non pendet ab eorum perfectione, ſed à Dei præcepto, quod irritum eſſe non poteſt, licèt ſint exiguæ vires noſtræ. Hanc autem eſſe mentem noſtram, quum peccata ea vocamus, ut non ſint per ſe talia, ſed tantùm per accidens ratione vitioſitatis adhærentis, nemo eſt qui neſciat, Et Spiritum Sanctum ſequimur, qui ita loquitur non ſemel Iſ. 64. 6. 1. Cor. 13. 12. 1. Joan. 1. 8. Unde bene concludas, Opera non mereri ſalutem, nec ad eam ſufficere; Sed perperam cum Adverſariis ex hac hypotheſi colligas, non exigi, & non neceſſaria eſſe.

XIX. Alterum calumniæ fundamentum eſt *Juſtificatio per ſolam fidem. Si ſola*, inquit, *fides ſufficit ad ſalutem.* E. *reliqua Opera ſunt ſupervacanea:* ſolam autem ſufficere ad ſalutem ſine operibus, ex eo colligit ſecundùm nos, quia ſine Operibus ad juſtificationem ſufficit: Id quippe quod ad juſtificationem ſufficit, ſufficere etiam ad ſalutem; cùm ſemel juſtificatus damnari non poſſit. Sed non meliori jure hoc obtruditur præcedenti; perperam enim hìc confunditur Juſtificatio cum integra ſalute, quaſi quod ſufficit ad Juſtificationem, ſufficiat ad ſalutem. Atqui multò plura requiruntur ad ſalutem, quàm ad Juſtificationem; Ut aliud eſt Jus ad vitam habere, aliud verò de facto illam poſſidere. Ita Opera effecta ſunt, quæ ſequuntur juſtificationem, ſed media quæ ſalutem antecedunt. Deinde licèt Opera non ſint neceſſaria *in actu Juſtificationis*, quia per ſolam juſtitiam Chriſti fide apprehenſam obtinetur; neceſſaria tamen ſunt in eo *qui juſtificatur*, qui illis carere non poteſt ſine ſalutis diſpendio, *non præcedunt Juſtificandum, ſed ſequuntur Juſtificatum*, ut ait *Auguſt.* Tertiò quum *fides ſola* dicitur juſtificare, hoc ita intelligendum, quòd ſola conferat ad actum Juſtificationis, quia ſola inter cæteras virtutes poteſt cum gratia conſiſtere Rom. 4. 16. utpote quæ ſola habet vim receptivam & applicativam juſtitiæ Chriſti, quâ juſtificatio noſtra nititur, Jo. 1. 13. Rom. 5. 17. Sed non propterea ſola cenſenda eſt, id eſt *ſolitaria* & ſeparata ab aliis virtutibus, ut oculus ſolus videt, ſed non ſolitarius, id eſt revulſus à cæteris membris; Nec enim *fides quæ juſtificat* eſt unquam ſine Operibus, licèt *quà juſtificat* nihil cum Operibus commune habeat, Fidem ergo comitantur Opera, non ut *coëfficiant* Juſtificationem; Sed ut *coëxiſtant* in Juſtificato, non ut ſalutem acquirant, ut merita, ſed ut nos ad eam ducant ut media.

XX. Tertiò hoc evincere ſatagunt, Ex *Gratiæ*, cui totam ſalutem noſtram acceptam ferre ſolemus, conſideratione; Quaſi vel fræna laxaret peccato, quia ubi *abundat delictum*, *ibi ſuperabundat Gratia* Rom. 5. 20. Vel Operum neceſſitatem tolleret, quia ipſa operatur in nobis velle & perficere Phil. 2. 13. Sed primùm eſt quòd nos ex eo ſolemur, quòd eædem, quæ nobis impinguntur hodie

die calumniæ, affictæ jam olim fuerint Paulo ejusque doctrinæ Rom. 3.31. & 6.1.15. quod argumentum est certissimum nos eandem cum Paulo doctrinam amplecti, utpote quæ iisdem absurdis urgetur. Ut verò Apostolus talem calumniam fortissimè à se repellit; & falsissimè doctrinæ suæ impingi ostendit: Ita & nos iisdem uti armis par est ad tela ista retundenda, *Permanebimusne in peccato ut gratia abundet? Absit, Nos qui mortui sumus peccato, quomodo in eo adhuc vivemus?* Quippe licèt Gratia utramque paginam faciat in opere regenerationis, nihilque absque ea vel cogitare vel exequi possimus; hoc non obstat tamen, quominus studium nostrum illi adjungere teneamur; imò ita arctè semper inter se connectuntur *Gratia Dei* & *Officium hominis*, ut nunquam divelli à se invicem possint aut debeant, *Qui creavit te sine te*, inquit August. *non te servabit sine te.* Fateor in primo conversionis momento, peccatorem merè passivè se habere, & nihil aliud posse quàm gratiæ vim vivificam recipere; sed in progressu ex mortuo vivens factus debet membra sua sistere arma justitiæ Deo, & ambulare in novitate vitæ Rom. 6. si Deus in eo operatur, debet cum eo & sub eo operari ut ejus συνεργὸς 2. Cor. 6. 1. si trahitur à Spiritu, debet currere per obedientiam Cant. 1. 9. si vocatur per Verbum, respondere debet per fidem: Quod Paulus citato loco Phil. 2. 13. clarissimè demonstrat, Studium hominis cum efficacia Gratiæ conjungens, dum ita commendat necessitatem bonorum Operum adversùs profanam Libertinorum securitatem, ut Gratiæ virtutem adversùs sacrilegam Pharisæorum superbiam potenter asserat; Ne putarent Gratiam Dei eos pigros & otiosos reddere debere, jubet operari salutem suam cum timore & tremore; Sed ne studium suum aliquam gloriandi in se ipsis materiam dare crederent, vult meminisse, nihil posse se sine ipso, Deum esse qui in ipsis operatur velle & perficere, ut si quid operantur, non sibi sed Deo insolidum acceptum ferant, & cum Paulo dicant 1. Cor. 15. 10. *Non ego, sed gratia Dei quæ mecum est.* Componi ergo ista debent ut subordinata, non opponi ut contraria. Atque hinc fit ut quæ Sanctificationem nostram describunt locutiones, illæ & gratiam Dei & officium nostrum exprimant, *Opus* est quod debemus perficere Phil. 2. 13. *Talentum* quod tenemur excolere Matt. 25. *Semen* quod fructificare debet Gal. 6. *Vita* quæ se in operationibus exerere tenetur Gal. 5. 24. Rom. 6. *Curriculum* quod absolvendum est Heb. 12. 1. & *Lumen* quod non extingui, sed accendi magis ac magis, & prælucere debet Matt. 5. 10.

DISP. IV.

Phil. 2. 13.

XXI. Quartò affertur Doctrina de *Electionis immutabilitate* & *Salutis certitudine*, quasi iter ad Epicureïsmum & effrænem peccandi licentiam: Nam si immutabilis est Dei Electio, & certa fidelium salus, ut nunquam ab ea excidere queant; facilè videntur induci posse homi-

Disput. IV. nes ad laxandas habenas carni, & genio indulgendum, hac ſpe freti, nihil ipſos, quicquid egerint, à gratia Dei ſeparare poſſe, cùm immutabilis ſit Dei Electio. Sic *Remonſtrantes* in Collat. Hagi. & in Actis & Scriptis Synodalibus Dordracenis conantur Orthodoxorum ſententiam infamare, Pontificiorum hac in parte veſtigia prementes. Sed non ſemel à Noſtris reſponſum, falſiſſimam eſſe, quæ ex veriſſimo hoc dogmate elicitur conſequentiam. Licèt enim non diffiteamur, Profanos poſſe ſalutari iſtâ doctrinâ impiè abuti ad propriam ſuam perniciem; Negamus tamen veros fideles, quibus Myſterii iſtius natura perſpecta eſt, in impiam iſtam cogitationem unquam devenire poſſe. Quippe ſciunt diabolicum eſſe Sophiſma, in quo opponuntur componenda, & perperam finis à mediis, & media à fine divelluntur; Certitudo nimir. Salutis, à Sanctificationis ſtudio, quaſi illa iſtud everteret vel relaxaret. Cùm contrà ſit certiſſimum, *Finis infallibilitatem* & certitudinem non tollere, ſed ſtabilire potiùs *Neceſſitatem & uſum Mediorum*, & Deum qui nos ad ſalutem elegit, ut ad finem elegiſſe etiam ad fidem & ſanctitatem, ut ad media Epheſ. 1. 4. 2. Theſſ. 2. 13. 1. Pet. 1. 2. Ita ut qui media neglexerit, finem aſſequi non valeat: Unde iidem Sancti, qui certiſſimè ſibi ſpondent & conſtantiam in via, & fruitionem in patria, ſimul norunt hoc non præſtari ſine intermediis ſanctimoniæ officiis, & oppoſitorum fugâ; Ideóque mediis illis non valedicunt, ſed ſedulò incumbunt. Quis Paulô certior unquam de ſalute fuit? Rom. 8. 37. 38. 2. Tim. 1. 12. & 4. 7. 8. Quis tamen eô diligentius ſanctificationi incubuit, currendo, pugnando, & corpus macerando, ne dum aliis prædicat, ipſe ἀδόκιμος inveniatur 1. Cor. 19. 27. Phil. 3. 14.? Ita fidelis, qui novit ſalutem ſibi paratam eſſe & promiſſam, novit etiam non ſine pietatis & bonorum operum praxi eſſe promiſſam; Ideo non ſeparat quæ Deus conjunxit, & media ſollicitè ſequitur, quibus finem aſſequatur. Hìc ergo diſtinguenda *ſecuritas carnis*, quæ feriatur, & otio ſegni vitam amat fallere & *fiducia ſpiritûs*, quæ ſtudium pietatis nutrit & fovet; Ut in urbe alia eſt ſecuritas hominum ſtupidorum, qui ſomno & vino ſepulti ſtertunt, & incauti capiuntur: Alia vigilantium & excitatorum, qui excubias agunt, ne ex improviſo ab hoſte expugnentur. Sic Spiritus certitudinem generat non otioſam, ſed efficacem, quæ extra ſtudium ſanctitatis, & uſum mediorum à Deo conſtitutorum non poteſt exire in actum. Unde qui *metum diffidentiæ & deſperationis* paſſim prohibet, ne dubitemus de certitudine ſalutis promiſſæ Luc. 12. 32. Iſa. 43. 1. 2. Rom. 8. 15. Idem *timorem cautionis & ſollicitudinis* ſeriò commendat, ne negligamus media à Deo nobis præſcripta, Phil. 2. 12. Rom. 11. 20. Prov. 28. 14.

XXII. Atque hìc manum de tabula poneremus, niſi remoram nobis

nobis injiceret Author *Tractatûs Gallici*, qui noviſſimè in lucem emiſſus eſt Pariſiis in 4. ſub hoc Titulo, *Subverſio Doctrinæ moralis Chriſti ab Erroribus Calviniſtarum circa Juſtificationem*; Ubi quia eandem calumniam magno molimine renovare ſatagit; Non erit, ut opinor, ἀπροσδιόνυσον ad majorem veritatis elucidationem, paucis quæ huc pertinent examini ſubjicere. Scopus Authoris eſt Doctrinam noſtram de *Perſeverantiâ & inamiſſibilitate Juſtificationis* traducere, tanquam Pietati & Sanctificationi noxiam, & quæ quibuſlibet peccatis & ſceleribus viam aperiat; Eóque potiſſimùm nomine, quòd ſtatuamus maxima & turpiſſima ſcelera non obſtare, quominus fideles, qui ea perpetrant, Filii Dei & Juſti ſemper maneant; Et eum in finem varia corradit, & detorquet Noſtrorum loca, quibus intentum probet: Longum eſſet ſingula perſequi, nec noſtri nunc eſt inſtituti; ſed ea tantùm attingere animus eſt, quæ faciunt ad argumentum noſtrum, quæ habentur lib. 11. cap. 8. & 9. Ubi ſuſcipit probandum, dogma hoc noſtrum enervare penitus ſtudium pietatis, & neceſſitatem bonorum Operum tollere. DISPUT. IV.

XXIII. Hoc verò ut probet, duo aſſumit à nobis recepta Dogmata; Prius de inſeparabili nexu Fidei & Charitatis ac bonorum Operum. Poſterius de Perſeverantiâ Fidei, Virtutúmque Chriſtianarum, cum graviſſimis ſceleribus. Unde putat ideam Virtutis & Vitii ita confundi, ut utriuſque ratio nulla ampliùs habenda ſit, & ſic Vitium Virtutis, & Virtus Vitii nomen obtineat, quod hac ratione conatur evincere pag. 187. *Fides vera*, inquit, *ſecundum Calviniſtas eſt inſeparabilis à virtutibus Chriſtianis, & per conſequens à Caſtitate, Patientiâ* &c. *At non raro contingit, ut fideles in adulteria varia & homicidia incidant, non amiſsâ tamen fide: Ergo non amittunt etiam caſtitatem & patientiam adulteria & homicidia patrando; Atque ita ſunt caſti adulteri, & patientes homicidæ.* Quod ita horrendum ipſi videtur, ut vel propter hoc unum doctrina noſtra ipſi, piiſque omnibus meritò deteſtanda videatur. Verùm hæc omnia, quæ ſpecioſè, & magno verborum apparatu proponuntur, facilè ſolvuntur, ſi ſincerè & remotâ calumniâ Sententia Orthodoxa attenditur: Ex qua quippe conſtabit, veriſſimè ex Scriptura utrumque dogma aſſeri; Nec tamen niſi falſiſſimè, quam inde nectant conſequentiam poſſe elici.

XXIV. Atque hìc ante omnia obſervare licet, iniquiſſimè Nobiſcum ab Authore agi. Quamvis enim iſtæ, quas ex doctrinâ noſtrâ elicit conſequentiæ, aliquâ cum veri ſpecie poſſent ex eâ colligi, ut ipſe arbitratur; Cùm tamen non ignoret eas à Nobis, non modò non agnoſci, ſed conſtantiſſimè rejici tanquam impias & falſiſſimas, imò anathema illis denunciari, qui peſtifera ejuſmodi dogmata in Eccleſiam inducere ſuſtinent: Cùm etiam conſtet, nihil non à Nobis fieri ad commendandam modis

DISPUT. IV. omnibus Sanctificationem, & in ipsa Praxi, non minus, imò longè majus deprehendatur Pietatis, & vitæ, prout fert humana fragilitas, inculpatæ studium in Ecclesiis nostris, quàm apud eos, qui suam à libero Arbitrio suspendunt Perseverantiam, & continuæ trepidationi mentes subjiciunt; Quô tandem jure pertendit, Doctrinam nostram propterea tanquam erroneam & pietati noxiam traduci posse? Quis nescit eum, qui dogma aliquod tuetur, non statim adoptare consequentias omnes, quæ ex eo vel verè vel falsò colligi possunt, nec nisi injustè posse illi tribui; maximè quum protestatur, se eas toto pectore aversari, & alienissimas esse à mente sua, sive ab ea quam profitetur fide? Ita si nihil aliud occurreret, ex hoc uno injustitia criminationis Adversarii jam satis pateret. Quòd si liberet recriminari, quàm potiori jure possemus Adversario reponere Theologiam Moralem, quæ apud Pontificios obtinet, quâ Pietatis & Sanctitatis studium, non per consequentias, sed per ipsa dogmata, non tam relaxatur quadantenus, quàm penitus enervatur, & corrumpitur in variis Capitibus, & peccata etiam gravissima, non tam extenuantur, quàm approbantur, & licita redduntur, quod nemo sine horrore legere potest apud *Amadæum Guimenium*, *Apologiam Casuistarum*, & *Theologiam Moralem Jesuitarum*, & alia id genus Scripta, quæ vel Ecclesiæ totius sententiam referunt, vel præcipuorum ejus Doctorum, qui non modò in ejus sinu vivunt & tolerantur, sed & publicè & voce & scriptis, sub oculis ipsius Pontificis, eóque non improbante, pestifera ista dogmata docent & tuentur.

XXV. Verùm longè clariùs calumnia patebit, postquam visum fuerit, falsissimam esse, quam nectunt ex Sententiâ hâc nostrâ consequentiam, quæ nullis fidiculis ex eâ deduci possit. Credimus sanè fidelem semel justificatum, & in filiorum Dei numerum receptum, gratiáque regenerationis donatum, nunquam posse vel totaliter vel finaliter excidere à gratiâ, ut fiat mancipium Diaboli, qui antea fuit filius Dei, & exhæredetur in æternum, qui semel hæres Dei, & cohæres Christi factus est: Et quidni credamus, cùm Scriptura tot invicta hujus Veritatis argumenta, & immota fidei fulcra suppeditet? Quid enim aliud clamant, Vel *Electionis immutabilitas* 2.Tim. 2.19. Matth.24.24. Rom.9.7. Vel *Meriti & Intercessionis Christi virtus* Joan.17.20. Luc.22.31. Rom.8.32. Vel *Spiritûs Sancti nos obsignantis efficacia* Eph.1.13.& 4.30. 2.Cor.1.21. Vel *Fœderis gratiæ æternitas* Jer. 32.42. Isa.59.21. Vel *Promissionum divinarum fidelitas* Joan.10.28. 1.Cor. 1.8.9.& 10.13. Vel *Donorum salutarium immutabilitas*, quæ ut ἀμεταμέλητα Rom.11.29. non possunt à nobis auferri? Unde modò per *semen incorruptibile* 1.Pet.1.23. quod semper manet in nobis 1.Joan.3.9. modò per *vitam æternam*, quæ deficere non potest 1.Joan.5.13. modò per *Aquam*

salientem

ſalientem in vitam æternam Joan. 4. 14. modò per *Arborem*, *quæ non marceſcit* Pſal. 1. & 92. Jer. 17. modo per *Domum*, quæ non dejicitur Matt. 7. 25. aliiſque iſtiuſmodi ſimilitudinibus abumbrantur, quæ perpetuitatem eorum deſignant.

XXVI. Licèt autem Fides juſtificans, & Gratia regenerans, per quas Fideles ex ſtatu reatûs & mortis in adoptionis & ſalutis ſtatum transferuntur, ſint inamiſſibiles; Non tamen ſtatim ἀναμαρτησίαν ſecum trahunt, ut omni peccato carere debeant, qui eas ſunt conſequuti: Imo, cum Opus regenerationis ſemper hìc ſit imperfectum, & Carnem cum Spiritu colluctantem fideles perpetim ſentiant; fit ut non modo in leviora peccata ſubreptionis, infirmitatis, & ignorantiæ quotidie incidant; ſed in atrocia peccata quandoque etiam prolabantur, quibus indignationem Dei paternam poſſunt incurrere Pſ. 89. 31. reatum mortis contrahere Rom. 8. 13. & præſentem ad regnum cœlorum aptitudinem amittere Apoc. 21. 27. Nec tamen propterea continuo, vel Jus ad Regnum Cœlorum ſemel datum re ipſa tollitur, Vel Adoptio abrogatur; Vel Semen regenerationis aufertur: Unde, quamvis fidelis eo modo peccans, ſi conſideretur in ſe & in ſenſu diviſo *quà Peccator*, ſuo merito rectè dicatur damnandus; tamen in ſenſu compoſito, & *quà Fidelis* & Electus, ex Dei Electione, & propter Chriſti meritum eſt abſolvendus: Ut veriſſimè dici poſſit impoſſibile eſſe v. g. ut David electus pereat; & impoſſibile eſſe pariter, ut David adulter & homicida, quo ſenſu fuit *Vir mortis*, id eſt reus mortis, ſi illum mors oppreſſerit impœnitentem, ſalvetur & non pereat; Interim quæ inter ſe arietare videntur, facilè ſapientiâ Dei admirabili, & gratiosâ ipſius miſericordiâ conciliantur; dum ſaluti fidelium ita proſpicit, ut nemo Electorum in eo ſtatu moriatur, in quo à gloria cœleſti excludendus eſſet, ſed per pœnitentiæ & fidei actum renovatum redintegretur, ut redeat priùs in viam, quàm ad metam perducatur.

XXVII. Si vero quæras, Quomodo hæc inter ſe poſſint conſiſtere; Ut juſti reputentur coram Deo, qui in ſe ipſis æternæ mortis reatum contraxerunt, Et membra Chriſti maneant, qui fiunt membra Scorti. Facile eſt reſpondere, hæc κατ' ἄλλο καὶ ἄλλο optimè de eodem dici poſſe; Nam quid obſtat, quominus ille, qui, *in ſe* ſpectatus, quoad *proprium demeritum*, reatum mortis peccando contraxit, & dignus eſt qui gratiâ Dei & ſalute privetur; Idem tamen *in Chriſto* conſideratus & propter *meritum ejus* ipſi imputatum ex Dei conſilio, juſtus reputetur apud Deum, & Jus ad vitam æternam ſemper obtineat? Reatus enim hujus vel illius peccati non ſtatim abrogat ſtatum perſonæ, Deo per Chriſtum reconciliare tantùm facit eo loco eſſe, ut tolli poſſit, & niſi maturè ſubveniatur, tollendus ſit; poteſt quidem effectum, & ſenſum juſtificationis à

fideli

 fideli ad tempus auferre, ne pace fruatur apud Deum; Sed non potest justificationis statum dissolvere, vel actum æterni beneplaciti, quô nos in Christo gratos habuit, refigere, vel Jus ad Regnum cœleste semel collatum revocare, & rescindere; Quia non actionibus nostris, sed gratuitâ Patris dilectione, & nostrâ cum Christo conjunctione nititur; quæ cùm sit immutabilis & æterna, æternum etiam & immotum necesse est illud esse: Sic peccare quidem possunt & graviter filii Dei, ut in indignationem paternam incurrant, minimè tamen ita eos peccare patietur Dei providentia & misericordia, ut orbentur patriâ, & Patre cœlesti: Pater quoties filio prodigo irascitur, toties illum non expungit ex filiorum numero, nec quum incipit severè castigare, desinit tamen sincerè amare Ps. 89. 31. Heb. 12. 6. Idem de nostra cum Christo unione dicere licet; Fideles quum peccant, se ipsos quantùm in se est abscindunt à Christo, & desinunt esse demeritoriè membra Christi; Sed Christus tamen jus suum, quod tam magno pretio mercatus est, non amittit, vel vinculum spiritualis matrimonii patitur actu abrumpi. Possunt ergo jure ac proprietate manere membra Christi, qui ex abusu & tantùm de facto fiunt membra meretricis.

XXVIII. Quod autem de Justificatione & Adoptione dicimus; Id ipsum etiam in Regeneratione locum habet, quæ non statim per quodlibet hominis etiam grave peccatum deletur. Quia idem Spiritus, qui semen regenerationis cordibus renatorum infundit, illud perpetuò fovet & custodit, illique vim cœlestem & incorruptibilem imprimit ne deficiat. Unde inter dona ἀμεταμέλητα reponitur, & semper manere dicitur in fide-
1. Joan. 3. 8. li 1. Joann. 3. 8. Non nego quidem, posse semen hoc ad tempus in terra retineri, ne foras exeat, & folia fructusque producat, durante hyeme tentationis; sed vita semper latet in radice; Actus fidei poterit intermitti, sed non habitus ipse excuti, ut ignis sub cineribus latens, qui etsi flammam non emittat, calorem tamen intus servat. Et ut vitæ hujus animalis idem non semper est tenor & vigor; sed sua nonnunquam patitur deliquia, quibus licèt vis & sensus vitæ ad tempus intercludatur, ipsa tamen non statim extinguitur: Ita vita spiritualis in gravibus Sanctorum lapsibus sua habet deliquia, in quibus languet & præfocari videtur, sed non planè suffocatur tamen, vel extinguitur; sed per actus subsequentes fidei & pœnitentiæ instauratur, quotiescunque peccator ex tentatione eluctatur. Atque hîc accuratè distinguenda sunt ista duo, *In Carne vivere*, & *secundùm Carnem ambulare*; Peccare, & Peccatum facere, labi in peccatum, & in illud toto impetu se agere præcipitem; Ut aliud est labi in lutum, aliud, se in lutum projicere, & ibi cum voluptate volutari, quorum in altero consilium vitæ,

vitæ, in altero caſus; In hoc dura per fragilitatem noſtram peccandi neceſſitas, in illo certa & deſtinata voluntas eſt. Prius bene de fidelibus dicitur; ſed non poſterius: Si enim peccant, nunquam pleno conſenſu & deliberatâ voluntate ac delectatione peccant, ut voluntas tota non niſi peccato addicta ſit, ut fit in iis qui artem peccandi exercent, & qui cum voluptate totos ſe carni tradunt, & ביד רמה *elatâ manu* peccare dicuntur, qui in Scriptura ideo *peccatores* κατ᾽ ἐξοχὴν vocantur; Sed ſemper reluctantia quædam & dolor vel præcedit, vel ſequitur, ut vel non ſine reniſu committant lugenda, vel ſi tentationum æſtu abrepti ad peccatum feruntur nimio cum impetu, lugeant poſtea commiſſa, & ſerio de illis dolore afficiantur.

XXIX. Atque hinc non difficulter colligitur, quo pacto Fides cum peccatis gravibus ſubſiſtere queat; ſcil. Quomodo *Contraria* in eodem ſubjecto ſtare poſſunt, ſed in *gradu remiſſo*: Licèt enim actus peccaminoſi, dum ſeſe exerunt in nobis, tollant revera actus juſtitiæ & fidei oppoſitos & habitus etiam ipſos non parum debilitent, non poſſunt tamen eos penitus evertere; vel impedire quominus in momentis ſubſequentibus per Spiritûs eum excitantis gratiam in actum exeant, quemadmodum in continua inter Carnem & Spiritum pugna: dum Spiritus prævalet in peculiari aliquo actu; Non ſtatim propterea Caro penitus deſtruitur: Sic dum Caro victrix manet in aliqua tentatione, non illico Spiritum ejuſque dona extinguit vel excutit. Poſſunt ergo Fides & Charitas manere in fidelibus etiam peccantibus; Sed quoad actum primum, non ſecundum; Quoad ſemen & radicem, non quoad fructum; Quoad habitum, non quoad operationes & exercitium. Nec propterea, quod Author falsò pertendit, dici debet fidelis adulterium vel homicidium patrans caſtus adulter, vel mitis homicida; quia gemini iſti effectus geminum ſupponunt à quo oriuntur principium, Spiritum à quo opera fidei & charitatis manant; Et Carnem à qua peccata; Unde ſi adulterium vel homicidium patrat, non hoc operatur, quà Spiritualis, ſed quà Carnalis: Hoc tantum bene poterit inde colligi, donum caſtitatis & manſuetudinis, quod per regenerationem obtinuit fidelis, non ita perfectum eſſe, ut excludat penitus vitia oppoſita, atque adeò, eo non obſtante, manere ſemper in eo cum Carne fomitem concupiſcentiæ, qui ſeſe non raro variis in actibus exerit, tum quoad θυμικὸν, tum quoad ἐπιθυμητικὸν; licèt nec penitus habitus & dona Spiritûs extinguat, nec finaliter illa excutiat, quia tandem fidelis, per Spiritum facta corporis paulatim mortificando, & de his & de aliis peccatis id genus plenam victoriam reportat & ὑπερνικᾷ Roman. 8. 37. Plura poſſent addi ad veritatis iſtius confirmationem, ſed hæc hactenus ſufficere poſſunt ad demonſtrandum quod intendimus,

DISPUT. IV. mus, in Doctrina nostra nihil esse quod Operum necessitatem, & studium Pietatis tollat vel relaxet; Nihil esse contrà, quod illud efficacissimè non commendet.

FINIS.

DISPUT. V.

DISPUTATIO THEOLOGICA *DE* TRIBUS TESTIBUS COELESTIBUS.

Ex 1. JOAN. 5. 7.

Respondente BENEDICTO PICTETO *Genevensi.*

I.
CUm *hæc sit fides Catholica*, teste Athanasio, *ut unum Deum in Trinitate, & Trinitatem in Unitate veneremur*, & augustum hoc Mysterium rationi inaccessum, & multorum hæreticorum veterum & recentiorum blasphemiis impetitum, præcipuum Religionis Christianæ constituat fundamentum; In id potissimùm mens pia debet incumbere, ut de Veritate ejus in Verbo proposita magis ac magis persuadeatur; & si τὸ πῶς non potest assequi, quod Creaturis negatum est, τὸ ὅτι tamen firmiter & inconcussè teneat.

II. Cùm verò ex omnibus, quæ hoc docent mysterium Scripturæ Oraculis, nullum luculentius sit & illustrius celebri Joannis loco, ubi tres Testes Cœlestes testantes inducit, quem propterea Orthodoxi semper tanquam palmarium hæreticis opposuerunt, & in cujus detorsione etiam Adversarii omnem suam industriam & ingenii acumen collocârunt, ut ejus vim quacunque tandem ratione eluderent: Non ingratam & inutilem veritatis Studiosis nos facturos rem sumus arbitrati, si paulò accuratiùs hac Academicâ velitatione in ejus sensum inquiramus, & veritatem Sacrosancti istius Mysterii adversùs impias impurorum hæreticorum strophas vindicemus.

III. Verba Joannis sunt 1. Ep. Cap. 5. v. 7. τρεῖς γάρ εἰσιν

οἱ μαρτυροῦντες ἐν οὐρανῷ, ὁ Πατὴρ, ὁ Λόγος, καὶ τὸ Πνεῦμα ἅγιον, καὶ οἱ τρεῖς ἕν εἰσι, *Tres enim sunt qui testantur in Cœlo, Pater, Sermo, & Spiritus S. Et hi tres unum sunt.* Scopus Apostoli est confirmare fidem Euangelii *de Divinitate Christi, & Officio ejus Mediatorio.* Cujus à principio Capitis salutares fructus & effectus notaverat, quales sunt 1. *Spiritualis regeneratio & Dei ac proximi dilectio* ℣. 1. *Omnis qui credit quòd Jesus est Christus, ex Deo genitus est, & omnis qui diligit eum qui genuit, diligit etiam eum qui genitus est ab eo.* 2. *Mandatorum divinorum observatio.* ℣. 2. 3. 3. *Victoria de mundo* ℣. 4. 5. *Quoniam quicquid natum est ex Deo vincit mundum, & hæc est victoria quæ vicit mundum, nempe fides nostra. Quis est qui vincit mundum, nisi qui credit Jesum esse Dei Filium?* Quia verò plurimùm intererat ejus certitudinem in animis nostris confirmare, ostendit fidem istam fulcrum habere immotum in multiplici testimonio, quod Deus illi perhiberi voluit, tum in Cœlo, tum in Terra, quod invictè persuadere nos debet, Christum Dominum esse verum & æternum Dei Filium à Patre genitum, Redemptorem nostrum. Hoc autem Testimonium ita tractat, ut primo in genere de eo agat ℣. 6. quum ait *Spiritum testari, quod Spiritus est veritas*, id. Spiritum in cordibus nostris obsignare, quod *Spiritus* id. doctrina Euangelii de Christo ejusque beneficiis, quæ nomine *Spiritus* venit 2. Cor. 3. 6. sit verissima. Deinde in specie & distinctè de utrisque loquatur, & primo de cœlestibus ℣. 7. postea de terrestribus ℣. 8. atque ita fidem nostram tutissimè in Christo solo quiescere doceat, cui non duo tantùm, ut in Lege requirebatur ad rei alicui fidem faciendam, sed longé plures omni exceptione majores, Tres putà in cœlo, & Três in terra testimonium reddunt. DISPUT. V.

IV. Quia vero Adversarii, ut faciliùs se ab Argumento, quod hinc nectimus ad probationem Trinitatis, expediant, solent objicere, locum esse suppositititium & adulterinum, qui à Nostris sit insertus, nequaquam vero à Joanne perscriptus; Unde *Socinus* Commen. in h. l. expresè innuit verba ista *adulterina esse & ab hominibus, qui suum dogma de Trino & Uno Deo quacunque ratione defendere ac propagare voluerunt, in hunc locum infarta:* Cui succinunt *Eniedinus* in explicatione locorum, *Smalzius* contra Schopperum de Trini. *Volkel. &* alii. Canonica Oraculi istius authoritas est primo asserenda; Eo vel magis quod nonnulli etiam ex Pontificiis ut *Cajetanus, Erasmus,* & alii de loco isto ut dubio & suspecto loquantur, idque quia in variis Græcis Codicibus non invenitur, & in quamplurimis Latinis desideratur; Nec habetur in Textu Syriaco, Arabico, Æthiopico, illiusque Patres varii, Augustinus, Hilarius, Chrysostomus, Cyrillus, Nazianzenus, quum maximè illis adversùs Arianos usui esse poterat, non meminerunt. Verùm multa sunt, quæ loci istius αὐθεντίαν evincunt.

DISPUT. V.

V. Primo *fides probatissimorum & antiquissimorum Exemplarium*, quæ hîc pro nobis apertè militant. *Hieronymus*, qui ex testimonio Augustini fuit Vir doctissimus, & trium linguarum peritissimus, qui & omnia ferè ante illum Scripta Ecclesiastica legit, in prologo in Epist. Cano. ad Eustochium, refert, Codices omnes græcos suo tempore versum hunc habuisse, & *hunc de Unitate Trinitatis locum ab infidelibus Latinis Interpretibus omissum queritur.* Erasmus fatetur extare in Codice Britannico vetustissimo, qui tantæ fuit apud ipsum authoritatis, ut versiculum istum in prioribus Editionibus omissum, in posterioribus accuratissimâ curâ, ut ipse scribit recognitis, restitueret. Laudatissimæ Editiones Complutensis, Regia Antverpiensis, Ariæ Montani, Rob. Stephani, Eliæ Hutteri, Valtoni, quæ probatissimis & vetustissimis Codicibus usæ sunt, retinent. Unde si in quibusdam desideratur, hoc fraudi & dolo malo Arianorum adscribendum est, qui textum hunc eraserunt, quia punctim transfigebat eorum hæresim, ut Hieronymus testatur. Secundò *Textus ipsius connexio*, nam nisi admittatur hic versus, nullus erit sensus verborum sequentium; Et *tres sunt qui testificantur in terra*, quæ manifestè supponunt, Tres alios Testes præcessisse, qui non erant ex Terra, quod confirmatur ex v. 9. ubi divini & humani testimonii fit mentio, *Si testimonium hominum accipimus, Testimonium Dei majus est*; An non verò hæc collatio supponit Dei testimonium æquè ac hominum? Tertiò *Patres* versum hunc retinent & laudant, *Cyprianus* lib. de Unit. Eccles. *dicit, Dominus, Ego & Pater unum sumus, & iterum de Patre & Filio & Spiritu S. scriptum est, Et hi tres unum sunt.* Athana. Disputatione contra Arium in Synodo Nicæna privatim habita, & lib. 1. ad Theophil. *Idacius* adversùs Varimandum, *Fulgentius* in responsione ad objecta Arianorum *&c.* Quartò *fidei analogia* & locorum *parallelorum* collatio, quæ confirmant quod hîc dicitur, tum de testimonio, tum de unitate trium istorum Testium Joan. 5. 36. 37. & 8. 17. 18. & 10. 36. 37. & 15. 26. 27. & 16. 13. 14. 15. Quintò, cùm hic versus vel ab Arianis sublatus fuerit, vel ab Orthodoxis additus, prius illud multò probabilius est, sive enim *casui* hoc est adscribendum, proclivius fuit in describendo aliquid omittere, quàm integram pericopen textui inserere, sive *dolo*, credibile est, hujus reos fuisse Arianos potiùs quàm Orthodoxos, tum quia sæpius hac in parte patefacta est fraus hæreticorum, & Arianorum imprimis, qui alia Scripturæ loca mutilârunt, ut notat Ambrosius de fide 5. 7. & de Spiritu Sancto 3. 11. Tum quia è re ipsorum magis erat locum hunc eradere, quàm Orthodoxis illum addere, quia si genuinus fuit, ex eo illorum hæresis prorsus evertebatur; Si verò suppositititius, non inde periclitabatur doctrina Orthodoxorum circa Trinitatem, quæ ex aliis Scripturæ locis luculenter probatur. Unde omnino verisimile est

hoc

hoc ab Arianis factum; ut Socrates observat histo. Ecclef. lib. 7. cap. 32. & Tripar. 12 veteres interpretes significasse, quosdam fuisse, qui Epistolam hanc primam Joan. depravarunt, quò in Christo hominem à Deo separarent. Nec hoc difficile fuit Arianis, dum Imperatores erant Ariani, & Episcopi, pulsis Orthodoxis, totum penè orbem occupabant. DISPUT. V.

VI. Hic verò nec *Codicum varietas* opponi debet, quia longè plures & probatiores retinent, quàm omittunt: Nec *Versionum* Syriacæ, Arabicæ, Æthiopicæ *authoritas*, quia fontibus æquiparari non debent, & satis constat eas esse recentiores. Nec *prætermissa Veterum citatio*, quia hoc potest tantùm innuere in Codicibus Græcis & Latinis, quibus usi sunt, locum defuisse; sed nulla veritatis specie potest colligi esse ὑποβολιμαῖον, cùm vel Librariorum negligentia omitti, vel Arianorum malitia eradi potuerit. Nec *Contextus ipsius series*, qui Testium quidem terrestrium, aquæ, sanguinis, & Spiritus, de quibus loquutus fuerat v. 6. descriptionem postulabat, non verò cœlestium qui huc non pertinebant; Nam ex copula quæ v. 8. additur, σχέσιν ad Testes cœlestes jam probavimus. Et cùm ageretur de confirmatione primarii fundamenti Religionis Christianæ, imò totius Euangelii, non potuit nec debuit omitti summum illud & irrefragabile Testimonium, quod singulæ Trinitatis Personæ ad fidei nostræ fulcimentum protulerunt.

VII. Asserta verò loci istius Authoritate Canonica, Verborum sensus jam venit enucleandus, ubi tria expendenda sunt, *Testium* istorum *Natura*, *Operatio*, & *Unitas*. *Natura* quinam sint ostendet, *Pater* scilicet *Sermo* & *Spiritus S.* *Operatio* quid faciant docebit, nimir. quòd *testentur* in cœlo, & *Unitas* consensum ὁμοουσίαν probabit, quòd *sint unum*. Quoad prius, ut in Testimonio non tantùm *quid* dicatur, sed etiam vel maximè *quis* dicat, attendi solet & debet. Ita Joannes designat eos nomine *Patris*, *Sermonis*, & *Spiritus Sancti*, quibus Tres Personas Sacrosanctæ Trinitatis intelligendas esse omnes Orthodoxi unanimi consensu fatentur, quæ subsistendi quidem modis distinctæ, sed essentiæ ratione unus sint & æternus verus Deus. *Pater*, qui primam personam notat, non sumitur οὐσιωδῶς relatè ad Creaturas, quo sensu ad totam Trinitatem pertinet, & sæpe usurpatur in Scriptura, quando Deus dicitur Pater omnium Creaturarum tum rationalium tum irrationalium Job. 38. 28. Mal. 2. 10. Sed ὑποστατικῶς pro prima Trinitatis Personâ, quæ ex se Filium suum ab æterno ineffabili ratione genuit sibi coæternum & coëssentialem; De qua, quia nulla lis nobis movetur ab Adversariis, plura non addimus, ut de secunda Persona, quæ hîc per Λόγον describitur, & de qua controvertitur inter nos & ipsos, dicamus.

VIII. Vox Λόγου peculiari ratione à Joanne videtur selecta ad,

DISPUT. V. designandum Filium Dei; unde sæpius eam usurpat potissimùm in ipso Euangelii initio c. 1. 1. 2. ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος. *In principio erat Sermo* &c.
Quare Filius dicitur λόγος Et v. 14. Et *Sermo caro factus est.* Sic c. 1. v. 1. Epist. 1. *Quod erat à principio, quod audivimus, quod vidimus* περὶ τοῦ Λόγου τῆς ζωῆς *de Verbo vitæ.*
Joan. 1. 1. Et Apoc. 19. 13. dicit nomen Filii Dei, qui ipsi apparuerat esse, ὁ Λόγος
1. *Joan.* 1. 1. τοῦ Θεοῦ. *Sermo Dei.* Nec apud Joannem solùm vox ista occurrit, sed &
Apoc. 19. 13. apud alios quamvis rariùs, eò enim omnino respicit Lucas cap. 1. 2. *quemadmodum tradiderunt nobis, qui à principio spectatores & Ministri facti sunt*
Luc. 1. 2. τοῦ Λόγου. Paulus non obscurè eò alludere videtur Act. 20. 32. quum com-
Act. 20. 32. mendat Pastores Ephesinos *Deo* & *Sermoni gratiæ ipsius*, quod de Euange-
Heb. 4. 12. lio minus commodè diceretur; At de Dei Filio commodissimè; Et Hebr. 4. 12. ubi *vivum* esse *Sermonem Dei* docet, & *penetrantiorem quovis gladio ancipiti*, &c. quamvis enim hoc vulgò nec malè de Verbo Dei externo intelligi possit; tamen quæ adduntur v. 13. *nullam Creaturam esse, quæ conspicua non sit coram eo*, ostendunt in Christo demum perfectè impleri, ad cujus descriptionem postea v. seq. descendit. Nec in Novo Testamento demum hæc appellatio locum habuit; sed jam sub V. T. obtinuit, à quo
Psal. 33. 6. Apostoli potuerunt illam haurire, hinc Psal. 33. 6. *Verbo Jehovæ Cœli* dicuntur *facti*, non tantùm externo & προφορικῷ mandati, sed Verbo essen-
Hag. 2. 5. tiali & personali, quò omnia condita esse Joannes testatur; & Hag. 2. 5. *Ego sum vobiscum, inquit Jehova, Verbum, quod pepigi vobiscum,* & *Spiritus meus stat in medio vestri, ne timeatis*; ubi tres Personæ notantur: Prima, quæ nomine Jehovæ designatur, Secunda, quæ per Verbum, per quod Deus fœdus cum populo pepigit, & alibi Angelus fœderis vocatur, Et Tertia per Spiritum, qui in ipsis habitabat. Atque hinc factum, ut Chaldæus Paraphrastes multis in locis, quæ de Messia loquuntur, pro Jehovæ nomine מימר id. λόγον substituerit, ut observat *Galatinus* lib. 3. c. 4. & 5. Ut valdè verisimile sit Joannem eò respexisse, & voluisse Filium Dei designare ab ipso initio Euangeli nomine Λόγου, respondente usitatæ illi voci Chaldaïcæ מימר, quâ Deus designabatur, ut jam eo ipso demonstraret contra Ebionem & Cerinthum verum esse & æternum cum Patre Deum.

IX. Si jam de ratione nominis istius quæratur, variæ sunt Doctorum sententiæ, quas persequi nostri non est instituti; convenientissima videatur ea, quæ petitur ex usu vocis λόγου; λόγος enim propriè *sermo* est seu oratio, quæ ore profertur, & vocari solet sermo προφορικός, & per metaphoram ad animum refertur, & modò *cogitationem* notat, quæ est tacita quasi mentis oratio, & dicitur λόγος ἐνδιάθετος; modò ipsam *rationem* seu cogitandi facultatem, quo sensu Aristoteles distinguit inter τὸν ἔξω & τὸν ἔσω λόγον. Ut verò in Deo Verbum duplex possumus distinguere, Aliud οὐσιώδη, seu *essentiale*, aliud ἐπουσιώδη, seu *accidentale*, quod concipitur ad modum qualitatis

tis in Deo: De utroque significatio gemina τȣ̃ λόγȣ potest commodè usurpari. Nam si de verbo accidentali loquimur, aliud est *internum mentis*, quod nihil aliud est quàm ipsius *Decretum*, quod sæpe per λόγον exprimitur; aliud *externum oris*, quod est ipsius decreti seu voluntatis Divinæ declaratio in Verbo proposita. Sic *Verbum essentiale*, Filius Dei duplici de causa potest dici Λόγος, 1. ratione *Personæ* & modi subsistendi, quia est Sapientia Patris æterna, 2. ratione *Officii*, quia est Internuncius Patris, voluntatem ejus nobis declarans, quod utrumque Joannes innuit. Prius, quando dicit Λόγον fuisse apud Deum, & fuisse Deum ℣. 1. Posterius, quum addit eum Deum nobis revelâsse ℣. 18. Dico *Ratione Personæ*, Λόγος internus & mentalis est, qui genitus est ab æterno à Patre, & illi est simillimus, ut ratio à mente emanat, & illam refert, quod *Nazianz.* Orat. 2. de Filio, quæ est 4. de Theol. observat. *Videtur mihi λόγος dici, quia se ita habet ad Patrem λόγος, ut sermo ad mentem, non modo propter generationem passionis expertem, sed etiam propter conjunctionem & vim enuntiandi, quia est imago & character Patris qui genuit, qui totum in se ipso Patrem exhibet, ut sermo mentis cogitationem totam repræsentat* &c. Atque ita Filius κατὰ τὸ ἔσω dicetur λόγος 1. *ratione principii*, propter Filii à Patre generationem, ut sermo à mente gignitur. 2. *ratione modi* propter æternam sine passione & alteratione à Patre emanationem, ut sermo à mente naturâ emanat. 3. *ratione repræsentationis*, quia perfectissimè exhibet nobis Patrem, ut sermo mentem. 4. *ratione conjunctionis*, quia ut mens non est sine verbo; Ita nec Pater sine Filio; Quamvis fatendum sit hæc longissimè subsidere infra tanti mysterii Majestatem.

DISPUT. V.

X. Secundò dicitur λόγος κατὰ τὸ ἔξω, *ratione Officii & proprietatis personalis* in operando. Quia ut Pater operatur per modum Consilii & Decreti interni, Spiritus S. per modum Virtutis exequentis. Ita Filius per modum Sapientiæ & Verbi declarantis, tum in ordine naturæ per Providentiam generalem, tum præcipuè in ordine gratiæ ratione Officii Mediatorii, in quo quemadmodum sermo mentem & cogitationem internam repræsentat; Ita Christus est Interpres voluntatis Patris, qui nobis Patrem declarat Jo. 1. 18. & per quem Pater nos alloquitur Heb. 1. 1. Atque ea de causa non ita propriè λόγος redderetur per Rationem seu cogitationem simpliciter; Vel per Orationem tantùm, quia in istis vocibus una tantùm σχέσις exprimitur, sed longè commodius per *Verbum* seu per *Sermonem*, (Nam verbum & sermonem hîc non differre censemus, quicquid Bellarm. & alii sentiant) quia uterque respectus includitur, nam *Verbum internum & mentale* refertur ad Personam, *Verbum* verò *externum* & *orale* ad Officium. *Jo.* 1. 18.

XI. Quamvis verò duæ istæ σχέσεις in Λόγȣ nomenclatione concurrant, fatendum tamen secundariam tantùm & minùs præcipuam esse eam,

DISPUT. V. eam, quæ petitur *à Munere Christi*, primariam verò desumi ab ipsa Λόγου personalitate & generatione. Quod observandum contra Socinum ejusque asseclas impios, qui volunt Λόγον dici tantùm ratione *muneris Prophetici*, quia Christus homo is fuit, per *quem primum Deus perfectissimam voluntatem suam nobis declaravit*, ut habet *Volkelius* lib. 3. cap. 3. & lib. 5. cap. 10. Nam si Christus ideo tantum diceretur Λόγος, quia fuit voluntatis divinæ apud homines Interpres, posset idem nomen etiam Mosi & aliis Prophetis suo modo tribui, quorum operâ Deus usus est ad voluntatem suam hominibus revelandam, quod tamen nusquam fieri videmus: Imò nomen hoc velut proprium & incommunicabile cæteris semper ipsi tribuitur. Deinde cum juxta Socinum munere hoc Prophetico Christus non cœperit defungi nisi post nativitatem suam, imò & post baptismum; Nomen hoc illi tantum tribuendum esset ab eo tempore; Cum tamen Joannes jam ab ipso mundi principio Λόγον
Joan. 1.1. fuisse declaret Joan. 1. 1. *In principio erat Sermo.* Nam quod hæreticus hoc ad Principium Euangelii, & novam Creationem referre vult, pluribus rationibus gravissimis refelli potest, 1. Quia vox *principii* absolutè posita in Scriptura sine ulla limitatione, quoties de tempore agitur, initium temporis seu mundi notat, nisi sit aliquid quod indicet eam κατά τι intelligendam esse, quod hîc non occurrit. 2. Creatio illa hîc intelligitur, per quam omnia sine exceptione facta sunt, & ipse mundus, qui Christum non cognovit ℣. 3. & 10. quod de prima tantum, non de secunda Creatione dici potest. 3. Manifestum est Joannem hîc alludere ad historiam Creationis à Mose relatam Gen. 1. Itaque Sermo de quo loquitur, non alius est, quàm ille ipse per quem Deus dicitur omnia condidisse; Aliàs si alium aliquem sermonem designare voluisset, cur Sermonis voce uti voluit, & nihil addidit ad tollendam æquivocationem, quæ in errorem manifestum potuit inducere Lectorem, ut crederet Hominem Jesum, qui dicitur Sermo, jam fuisse in principio mundi, & omnia condidisse? 4. Quoties Scriptura de nova Creatione agit, toties aliquam restrictionem adhibet, ex qua facilè colligitur, ut 2. Cor. 5. 17. *nova Creatura* dicitur, & Eph. 2. 10. *creari* dicimur *in Christo*; At hîc nihil tale. 5. Si Joanni propositum fuisset agere de Christo Homine, debuisset statim ab initio referre ejus nativitatem, de qua agit tantum ℣. 14. quum ait *Sermonem hunc Carnem factum esse*: Sed clarum est scopum Joannis fuisse describere Personam Christi, partim ab eo quod per Incarnationem factus est; Unde quod ad prius usurpat Verbum substantivum ἦν *Erat*, quod existentiam præcedentem notat: At quoad posterius utitur verbo ἐγένετο. Quare verò Joannes quum de Sermone loquitur, verbum ἦν octies usurpavit, ἐγένετο nunquam; At quum de Incarnatione loquitur,

quitur non dicit ἦν, sed ἐγένετο? Nimirum quia Caro est res facta, Sermo non item; Sermo est Deus, Lux, Vita; &c. naturâ suâ & semper: At Caro factus est tantum in plenitudine temporum. Ex quibus ne plura jam addamus, quæ nos ab instituto longiùs abducerent, patet Christum Sermonem dici, non ratione muneris tantùm Prophetici, quod vellet Socinus, sed etiam & quidem præcipuè ratione Personæ & generationis æternæ. DISPUT. V.

XII. Tertius Testis est *Spiritus S.* Tertia nimirum Sacrosanctæ Trinitatis Persona, Cui nomen *Spiritus* tribuitur non οὐσιωδῶς & absolutè, quomodo Deus dicitur Spiritus Joan. 4. quia est essentia spiritualis & incorporea; sed ὑποστατικῶς & relatè ad Patrem & Filium, ratione *modi subsistendi*, quia à Patre & Filio per spirationem procedit; qui peculiari ratione, partim expressâ, *Spiritus Dei* Gen. 1. 1. 2. & *Spiritus Sanctus Dei* Ps. 51. 12. Eph. 4. 20. partim suppressâ, *Spiritus* Johan. 3. 5. 6. & *Spiritus Sanctus* dicitur Matth. 1. 18. *Sanctus* non modò *in se* formaliter sanctissimus, sed & efficienter in nobis, quia omnis Sanctitatis est author, cui singulariter & per appropriationem opus *Sanctificationis* tribuitur in Oeconomia salutis, ut Patri Electio, & Filio Redemptio vindicatur. Fateor aliquando Spiritum pro donis ejus sumi; sed quia hìc in eodem ordine cum Patre & Verbo locatur, non accidentaliter & qualitativè, sed *personaliter* debet intelligi. 3. *Testis Spiritus Sanctus.*

XIII. Ut verò Tres istæ Personæ triplicem obtinent in negotio salutis operationis modum; Ita peculiari ratione Triplex Testimonium illis assignatur τρεῖς εἰσὶν οἱ μαρτυροῦντες ἐν οὐρανῷ, *Tres sunt qui testantur in Cœlo, Pater, Sermo, & Spiritus Sanctus.* Deus qui se nunquam ἀμάρτυρον reliquit in natura Act. 14. 17. multò minùs in gratia ἀμάρτυρος esse voluit. *Act.* 14. 17. Et licét Verbum ejus per se αὐτόπιστον nullâ egeat in se confirmatione, ut tamen infirmitati nostræ & fragilitati se accommodaret, illi voluit fidem indubitatam facere Testimonio multiplici; ut si ex Lege in ore duorum vel trium Testium omne verbum confirmatur; De veritate Euangelii, cui tot Testes divini omni exceptione majores fidem faciunt, nullus dubitandi locus superesse possit aut debeat. Dicuntur *testari in Cœlo*, tum ut innuatur, eos non terrenos, sed cœlestes esse, tum ut indicetur cœlitus hoc testimonium ab ipsis perhiberi. Testimonium autem illud cœleste potest spectari, vel conjunctim, vel seorsim. Aliquando Pater, Sermo, & Spiritus S. simul testantur; Ut in Christi Baptismo, ubi Pater de cœlo loquitur, Filius è Jordane ascendit baptizatus, & Spiritus S. de cœlo descendit, & super Filium quiescit, Pater auditur in voce, Filius manifestatur in homine, Spiritus S. cognoscitur in columba, quod testimonium tanti fecit *Augustinus*, ut negantes Trinita-

N tem,

Disput. V.

tem, ad Christi baptismum soleret ablegare, *Abi Ariane, ad Jordanem, & videbis Trinitatem*, Ita in Transfiguratione Tres isti Testes Christo testimonium perhibent, *Pater* voce cœlitus edita, *hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacitum est, hunc audite*, quam vocem cœlitus emissam fuisse à magnifica gloria testatur Petrus cap. 1. 2. v. 17. *Filius* per transfigurationem, in qua divinam Majestatem exhibuit, cujus αὐτόπται fuerunt Apostoli ibid. v. 16. Et *Spiritus S.* loquens in Mose & Eliâ de ejus morte. Eo etiam pertinet baptisma fidelium à Christo institutum, in quo Pater, Filius, & Spiritus S. in quorum nomine baptizamur, eandem veritatem confirmant; Ideo enim Sacramentum hoc in Nomine S. Trinitatis administratur, ut mysteria Euangelica, & gratia salutaris in Christo nobis obsignentur.

XIV. Veritas autem Triplicis istius Testimonii pendet ex Triplicis operationis ad Redemptionem nostram necessitate, quæ tribus S. S. Trinitatis Personis competere distinctè debuit. Nam ut salus primo debuit destinari, Secundo destinata acquiri, Tertio acquisita applicari. Ita *Destinatio ejus*, ut primus actus Redemptionis, *Patri*, qui prima est Persona, tribuitur, *Acquisitio*, qui secundus fuit, pertinuit ad *Christum* Mediatorem, qui secunda, Et *Applicatio*, qui postremus est, ad tertiam Personam, *Spiritum* scili. sanctificantem. Pater *de nobis* statuendo, Filius *pro nobis* satisfaciendo, Et Spiritus *in nobis* operando. Hinc triplici illa operatione testantur tres illi Testes, Pater *missione Filii* in Mundum pro nobis, Filius *incarnatione* sua & passione moriendo pro nobis, & Spiritus S. *vocatione efficaci & regeneratione* operando in nobis, Pater mittendo Filium testatur se illum dedisse in Redemptorem nostrum, qui peccata nostra deleret & nos sibi reconciliaret. Filius carnem nostram assumendo, testatur se esse Vadem & Caput nostrum, qui factus est nobis similis, ut esset גאל noster, & pacem per sanguinem faceret. Et Spiritus S. gratiam Patris & meritum Filii nobis applicando, testatur de utriusque veritate & certitudine, ut dubitare non possimus, quin salus à tribus istis divinis Personis nobis dispensata, consummatissima sit & absoluta omnibus numeris. Hîc porro trium istorum divinorum Testium concursus eo pertinet, ut sibi invicem respondeant, tum in testando, tum in operando, nec latior sit peripheria operationis unius præ alio in salutis negotio; sed idem objectum sibi proponant, & eundem scopum respiciant, ut nemini destinetur à Patre salus, cui non acquiratur à Filio, neminique acquiratur à Filio, cui non applicetur à Spiritu S. & vicissim quoscunque sanctificat Spiritus, ii & à Christo sint redempti, & à Patre electi.

Quid & Quomodo Pater testetur.

XV. Verùm ut distinctè de triplici isto Testimonio dicamus, Primo videndum *quid* Testentur. Secundo *quomodo*? Et ad Testimonii substantiam quod attinet, Joannes satis apertè eam designavit

vit in versibus præcedentibus 5. & 6. & clariùs adhuc describet in sequentibus ℣. 10. & 11. quum illud refert, partim ad Mysterium *Divinitatis* Christi, ut credamus illum esse Filium Dei verum, & æternum cum Patre Deum, ℣. 5. *Quis vincit mundum, nisi qui credit Jesum esse Filium Dei?* partim ad Mysterium *Redemptionis*, ut persuasum habeamus illum esse verum Messiam prædictum in V. T. qui debuit servare populum suum à peccatis suis; Utrumque enim ab hæreticis, quos hîc oppugnat Joannes, negabatur. Ideo dicit ℣. 6. Hunc *esse qui venit per aquam & sanguinem*, nim. ad plenam purgationem peccatorum faciendam, *per sanguinem* ad reatus ablationem, *per aquam* ad maculæ ablutionem, per meritum sanguinis ad justificationem, & per efficaciam Spiritûs ad sanctificationem. Nec aliò respicit quod addit ℣. 11. *Hoc esse testimonium Dei, quod Deus dederit nobis vitam, & quod hæc vita sit in Filio ejus.* Nimirum ut doceat Dei charitatem erga nos in eo patefactam esse, quod nobis, electis scil. & fidelibus, nec enim aliis vitam largitur, vitam dare voluerit, & non alibi quàm in Christo vitam istam locaverit, ut sic re ipsa agnoscatur unicus & perfectus Ecclesiæ Redemptor, extra quem nulla vel sperari, vel haberi potest salus. Hæc est summa Euangelii, quæ nobis credenda proponitur, & cui, ad plenè firmandam fidem nostram, ne ulla dubitandi causa supersit, tam irrefragabile testimonium perhiberi voluit & in cœlo & in terra. Quomodo autem Testimonium istud Christo à Testibus istis cœlestibus sit redditum, si quæritur, Non difficile est respondere, factum id bifariam, & *verbo* & *opere*. Et ad Patrem quidem quod spectat, non semel inducitur testans de Christo Jo. 5. 37. *Qui misit me Pater, ipse de me testimonium perhibuit*, & Jo. 8. 10. *Testimonium perhibet de me qui misit me Pater*, quod fecit, Tum *Verbo*, partim immediatè, voce cœlitus auditâ non semel Matth. 3. 17. & 17. 5. Jo. 12. 28. partim *mediatè* per Oracula Prophetarum, & V. T. scripta quæ de Christo testabantur Jo. 5. 46. Act. 10. 43. & per Joan. Baptistæ testimonium, Jo. 1. 6. 7. *Fuit homo missus à Deo, cui nomen Johannes, Hic venit ut testimonium perhiberet de lumine* &c. Tum *Opere* per opera illa varia, quæ in gratiam Christi fecit, imò quæ per Christum ipsum & in Christo præstitit Jo. 14. 10. *Pater in me manens ipse facit opera*; Cur enim virtutem suam & gloriam Christo dedisset ad patranda tot tantaque miracula, nisi ut divinitatem vocationis ejus confirmaret, & quodam veluti sigillo apposito obsignaret Jo. 6. 30. Sed magnum & admirabile opus Patris, quo de Christo & ejus Euangelio testatus est, fuit procul dubio Missio ejus in mundum, quæ nobis luculenter summam ejus erga nos Charitatem, & divinam salutis dispensationem exhibuit.

[Margin: DISPUT. V.]

[Margin: *Jo.* 5. 37. & 8. 18.]

[Margin: *Jo.* 14. 10.]

XVI. Secundus *Testis* Λόγος est, qui non semel hoc nomine designatur in V. T. Isa. 55. 4. *En Testem nationum constituo eum*, & in Novo

[Margin: *Quomodo* Λόγος *testetur. Is.* 55. 4.]

DISPUT. V. Novo tum hîc, tum Jo.3.11. & Apo.3.14. *Testis fidelis & verax, qui in id genitus est & venit in mundum, ut Testimonium redderet veritati,* ut profitetur coram Pilato Jo. 18.37. Testatus est autem Christus λόγῳ καὶ ἔργῳ, dictis & factis; Et *dictis* primò, quando Euangelium suum ex sinu æterni Patris nobis attulit, & voluntatis ejus fuit Interpres, per quem Pater nos est alloquutus Jo. 1. 18. Heb. 1.1. Hinc ipse testatur, se quod vidit & audivit testari Jo.3.11.31. & Pater ipsum audiendum esse cœlitus denunciat Matth. 17.5. *Hunc audite.* Testatus est secundò *verbo*, quum toties se Dei Filium, Christum Domini, à Patre missum & Sanctificatum ad opus Redemptionis significat, Lucem mundi, Panem vitæ, Messiam, qui expectabatur, viam, veritatem & vitam, &c. Jo. 3. & 4. & 5. & 8. & 10. 30. 35. 36. & 14. 3. 4. Neque hìc opponendum, Testimonium hoc Christi esse de se ipso, atque adeò non admittendum, ut ipse fatetur Jo.5. 31. *Si testor de me ipso, Testimonium meum verum non est*; hoc enim non absolutè & simpliciter, sed κατά τι tantùm intelligendum esse, docet locus alter Jo. 8. 44. *Etsi testor de me ipso, testimonium meum verum est*, cum quo apertè pugnaret, si præcisè & ad literam urgeretur. Itaque ad hominem argumentatur Christus, & per concessionem, juxta mentem eorum cum quibus agebat, qui eum ψιλὸν ἄνθρωπον existimabant. Si testor, inquit, de me ipso, eo quo creditis modo, quasi homo merus, proprio arbitrio, & sine mandato Patris; fateor testimonium meum non fore verum. Sed Jo. 8. loquitur ex rei veritate, dicitque testimonium suum fide dignum esse, quia ipse verax sit, nec à se ipso venerit, sed à Patre qui secum testetur. Hoc verò Christi Testimonium de se ipso tantæ fuit evidentiæ & certitudinis, ut nullâ sophisticâ eludi potuerit. Nam si Christus non fuisset verus Dei Filius, qualem se profitebatur, omnium qui vixerunt, absit blasphemia, Impostor maximus, & Deo contumeliosissimus fuisset, qui toties ea de Deo, de se, de nobis quæ falsissima sunt assereret. At in confesso est, fatentibus ipsis Judæis, Ethnicis, Mahumetanis, summam vitæ puritatem conjunctam cum constanti animi integritate in eo refulsisse, quæ arcent omnem ejusmodi suspicionem. Si Christi testimonium non fuisset verum & αὐτόπιστον, An credibile est Deum, qui gloriæ suæ vindex est acerrimus, tam impudenti mendacio calculum suum appositurum fuisse, & virtutem suam & authoritatem gloriæ suæ raptori & usurpatori commodaturum fuisse? An non potius vel per Prophetas olim prædixisset, vel Prophetis excitatis coarguisset, vel in tantum scelus gravissimo aliquo supplicio animadvertisset; ut olim Angelum de affectata Dei æqualitate tam graviter punivit? Cùm contrà pateat seculorum decursu doctrinam ejus crevisse, & totum terrarum orbem replevisse, ut è fonte prosiliens aqua rivis confluentibus, quæ ad talos petingebat, ad genua, pectus, & caput ipsum attollitur. Si Jesus non fuisset

Apoc.3.14. Jo.18.37. Jo.1.18. Heb.1.1. Jo.5.31. Jo.8.44.

fuisset à Deo, quomodo nomen ejus & dignitas emergere potuisset inter tot Reges & Principes, qui perdere ipsum enitebantur? Quomodo suffocata non fuisset & extincta ejus doctrina ingenti persecutionum æstu? At fides ut aurum igne excoquitur, & non consumitur, in gravissimarum tentationum fornace constituta permansit, & evasit victrix & triumphatrix; Toties cribrata & excocta, tot experimentis probata, DISPUT. V.

Ceu duris Ilex tonsa bipennibus,
Ab ipso duxit opes animumque ferro.

Quæ omnia luculenter evincunt, Testimonium Christi, quod per Verbum suum nobis reddidit, indubitatum esse & divinum. Huic porrò Orali testimonio, addi possunt variæ Christi apparitiones, quibus se videndum & audiendum præbuit ad confirmationem Euangelii sui, ut quum visus est Stephano Protomartyri Act. 7. Paulo quum eum convertit Act. 9. 1. Cor. 15. & Joanni Theologo sæpius in Insula Pathmos Apoc. 1. 2.

XVII. Sed Christus non tantùm verbo, sed *opere* potissimùm testatus est, *Opera quæ facio testantur de me, quod Pater me miserit* Joan. 5. 36. *Si non vultis credere mihi, credite operibus* Joan. 8. 37. 38. *Jo. 5. 36.* *Credite quod Ego sum in Patre & Pater in me, sin minus credite operibus* Joan. 14. 11. Ut enim sanguis Abelis clamat Heb. 12. 24. & opera *Jo. 14. 11.* Dei gloriam Creatoris enarrant Psalm. 19. 1. Ita opera divina Christi luculentum illi perhibent testimonium, imò disertiora sunt quavis concione. Hinc factum ut Christus hoc unum testimonium de se ipso tanquam argumentum certissimum Joannis Baptistæ proposuerit Matt. 11. *Matt. 11. 3. 4.* quum discipulos à Joanne missos, ut inquirerent an esset Messias, an alius quis expectandus esset, cùm hoc responso remittit, *Renunciate Joanni quæ videtis, & auditis, cæci visum recipiunt, claudi ambulant, leprosi mundantur, surdi audiunt, mortui suscitantur & Euangelium annunciatur pauperibus.* Cùm enim prophetica Oracula Messiam hisce notis & characteribus, ut θαυματεργὸν non semel descripsissent Is. 35. & 61. Christus non potuit certiori argumento se Messiam esse comprobare, quàm talia opera præstando, quæ in ipso compleri oracula illa demonstrabant clarissimè. Nam qui tot, tantaque miracula præstat, Ille vel potentiâ summâ præditus est supra naturam omnem, vel potentiâ divinâ utitur liberè: Qui αὐτόθε@ est opere, Idem debet esse αὐτόπιςος verbo. Qui facit quicquid vult, Idem quicquid dicit, verum esse re ipsa & actu probat; nec enim summam potentiam mendacium decet. Cùm ergo Christus tot taliaque miracula præstiterit suo nomine & authoritate, Deusque suam operam & virtutem ad eorum productionem

DISPUT. V. ctionem impenderit, quis dubitandi locus superesse potest? Quid enim cum aliqua veri specie opponi posset? An mirabilia fuisse, non vera miracula? Sed quid verum miraculum, nisi quod totius naturæ creatæ vires superat, ut cæco nato visum, & mortuo vitam restituere, & omne genus morborum sanare? An præstigias fuisse? Sed cur non detegebant Judæi præstigiatorem? Cur tot Exorcistæ; qui eo tempore vivebant, fraudem non ostendebant? Præstigiatores ergo & Discipuli, qui eo mortuo pergunt ejus nomine, sed quo fine, & cui bono? ut morti tradantur, ut ipsi fame, laqueo, gladio & Cruce pereant: At præstigiatores pecuniam, gloriolam, & famam spectant, nihil verum efficiunt, sed oculis fucum faciunt; An tale quid in Christo vel Apolis visum? An virtute magica hæc omnia peracta esse? Sed cur Legis mucronem in eum non exerebant? Cur in ejus accusatione de hoc crimine silent? Cur non deglutiuntur à virgâ Mosaïcâ, sed supersunt hæc adhuc hodie ac vigent? Deinde, an tam insanus vetus ille Draco, ut suum laniet pectus, ipse volens & lubens, & imperium destruat Mat. 13. An Diabolus & Pietatis & Sanctitatis Magister, an fiduciam in Deum, & obedientiam commendat? Totus Christus in eo est, ut fides, spes & amor in Deum recumberet, & regnum ejus stabiliretur. Hoccine verò Dæmon quærere potuit & suadere? Denique quodnam hoc magiæ genus, quod fugit latebras & in apertum prodire gestit, nil secretum nisi hominum conscientias petens, quas convincit & adigit ad confessionem, nedum ut fugiat; & κρυπτὰ τῆς αἰσχύνης quærat?

XVIII. Inter omnia autem Christi Opera, quibus sibi testimonium perhibuit, nullum illustrius & luculentius occurrit ipsâ Christi *Resurrectione*, quæ Invictum fuit & Divinitatis ejus, & Mediationis argumentum, per quam & Filius Dei agnitus est ab hostibus Matth. 26. & creditus à fidelibus, & approbatus à Deo, hostes potentiam senserunt victricem, fideles veritatem promissionum experti sunt, & Deus justitiæ ac satisfactionis perfectionem declaravit. Nisi enim à Deo missus fuisset Christus, nisi verè fuisset Dei Filius, qualem se profitebatur, sed impostor & usurpator, quo tandem pacto Deus in eo suscitando potentiam suam adeò gloriosè exeruisset? An credibile est Deum passurum fuisse, ut fides ejus resurrectionis latè extenderetur, & tot tamque admirabiles in mundo convertendo ef-
Rom. 1. 4. fectus ederet? Hinc Paulus Rom. 1. 4. dicit eum, qui ex semine Davidis fuit secundùm carnem, ὁρισθέντα declaratum fuisse solenni veluti decreto, *Filium Dei secundum Spiritum sanctificationis per resurrectionem à mortuis*, &
1. *Tim.* 3. 16 alibi 1. Tim. 3. 16. *Justificatum Spiritu* adversus omnes calumnias adversariorum per gloriosam Resurrectionem, quæ per Spiritum eundem æternum, per quem se obtulerat Heb. 9. 14. i. e. Divinitatem contigit. Et Christus non aliud

aliud signum illustrius, & argumentum certius Divinitatis, & vocationis suæ cœlestis affert, quàm Resurrectionem, *Solvite templum hoc*, inquit Joan. 2. 19. Judæis quærentibus, quodnam signum faceret, ut crederent, & *tertio die erigam ipsum*, & Matt. 12. 39. *Natio ista adultera signum quærit, sed signum aliud non dabitur ipsi, nisi signum Jonæ* &c. quia nisi Christo resurgenti credidissent, nullum aliud argumentum fuit, quod ad fidem potuit eos compellere.

DISPUT. V.

Joan. 2. 19.

Matt. 12. 39.

XIX. Testimonium Λόγȣ excipit Testimonium *Spiritus*, qui hîc etiam bifariam; & *verbis* & *factis* de Christo testatus est. Sic enim Christus ipse hoc innuit Jo. 15. 26. *Cùm venerit Paracletus, testabitur de me*, & c. 16. 13. *Non loquetur à semet ipso, sed quæcunque audierit, loquetur, & quæ ventura sunt annunciabit, Ille me glorificabit* &c. Hinc Paulus Rom. 8. 16. dicit, *Spiritum συμμαρτυρεῖν cum Spiritu nostro, Quòd simus filii Dei.* Testatus est autem, non modò mediatè per Apostolorum præconium, qui à Spiritu Sancto acti, ut & cæteri Viri Dei loquuti sunt: Sed & immediatè per *visibilem sui super Apostolos effusionem:* Quum enim in solenni Pentecostes die, specie visibili, mirabili ratione in Apostolos descendit, tunc publicum Innocentiæ, Veritati, & Exaltationi Christi Testimonium est perhibitum, *Innocentiæ*, quia patuit injustè condemnatum esse eum, in cujus nomine Pater cœleste hoc donum effundebat. *Veritati*, quia sic Christus implendo promissiones sæpius datas de Spiritûs missione, veracem se esse facto ipso demonstravit, & toti doctrinæ suæ divinam authoritatem conciliavit. *Exaltationi*, quia nisi Christus post passiones & mortem resurrexisset, & ad dextram Dei exaltatus fuisset, non potuisset Spiritum mittere, *Nisi abivero Paracletus non veniet, sed si abivero mittam illum vobis.* Jo. 16. 7. unde Petrus Spiritûs missionem tanquam effectum exaltationis notat Act. 2. 33. Secundo testatus est *per efficacem Apostolorum immutationem*, Quum enim adeo potenter mentes, & corda ipsorum affecit, ut qui priùs rudes erant & idiotæ, plenâ mysteriorum cœlestium notitiâ essent instructi, qui timidi & meticulosi ad minimam ancillæ vocem trepidabant, animosi & imperterriti coram Regibus & Principibus sint redditi, qui elingues, disertissimi, qui nihil nisi terrenum sapiebant, jam magnalia Dei loquantur; Quis non agnoscat luculentum Christo, à qno mittebatur, perhibitum fuisse à Spiritu testimonium?

Spiritus quomodo testetur.

Joan. 15. 26.

Rom. 8. 16.

XX. Tertio testatus est per *miraculorum in Apostolis & per Apostolos patrationem*; Nam dum ad vocem Apostolorum videbantur dæmones è corporibus egredi, ægri sanari, cæci illuminari, mortui suscitari; Quando ad eorum præconium Idola ceciderunt, Oracula obmutuerunt, Eloquentia Oratorum, subtilitas Philosophorum, Majestas Regum & Principum dejecta fuit & confusa, quis

præsen-

DISPUT. V. præsentissimum Dei digitum hîc non animadvertat? Quò spectant verba

Heb. 2. 4. 5. Pauli Heb. 2. 4. 5. dum ait, *Deum testimonium perhibuisse verbo suo, signis & prodigiis, & variis virtutibus & Spiritus Sancti distributionibus.* Quartò denique testatur *per Piorum Conversionem, & Impiorum convictionem;* Nam ut pios intus persuadet de salute per Christum acquisita; Ita impios convincit de veritate Euangelii quod oppugnant, & de divinitate Christi, quem in membris suis persequuntur, ut volentes, nolentes Christo cedere cogantur, & sic in conscientiis reddantur ἀναπολόγητοι: Quo

Joan. 16. 8. 9. pertinet illustris locus Joan. 16. 8. 9. ubi de testimonio Spiritus loquens ait, *Spiritus* ἐλέγξει *arguet mundum peccati, justitiæ, & judicii*, id est, clarissimè demonstrabit Fidelibus, quo sensu fides dicitur ἔλεγχος Heb. 11. 1. & potenter convincet impios de hisce tribus. Tria autem ista sunt, in quibus præcipuè versatur Spiritûs Testimonium, tum erga Pios, ut illos convincendo persuadeat, tum erga Impios, ut illos convincendo damnet. *Peccatum, Justitia, & Judicium. Peccatum* admissum, *Justitia* amplectenda, *Judicium* fugiendum. *Peccatum mundi*, cujus omnes sunt rei, *Justitia Christi*, qua omnes sunt destituti; *Judicium Dei*, quod omnibus certissimè imminet, cujus & exemplum in Diabolo habent. Peccati gravitatem ostendit in incredulitate; Justitiæ plenitudinem & certitudinem in Christi ascensione, qui justitiam seculorum adduxit; Judicii veritatem & infallibilitatem in pœna Diaboli, qui morte Christi vinci & confundi debuit Col. 2. 14. Heb. 2. 14.

Unitas Testium qualis. XXI. Sic exposito Testium istorum testimonio, Jam *Unitas* eorum est expendenda, καὶ οἱ τρεῖς ἕν εἰσι inquit Joannes, *hi tres unum sunt.* Nam quia de pluribus agit, ut eorum pondus & authoritas major sit, consensum eorum innuit, & ut consensum perfectum doceat, ad unitatem essentiæ ascendit, quæ unitatis voluntatis sit fundamentum. Reclamat hic *Socinus*, qui ut eludat vim argumenti, quod hinc petimus pro ὁμοουσίᾳ Personarum, pertendit hanc unitatem referendam esse ad *unitatem* tantùm *consensus* & testimonii, & hoc evincere satagit, tum ex scopo Joannis, qui est unitatem Testimonii probare, tum ex variis Scripturæ locis parallelis, in quibus eadem vox non alio sensu sumi potest, tum ex nonnullorum Orthodoxorum sententiâ, qui unitatem consensus hic respiciendam esse censent. Nos verò, non negamus quidem Apostolum unitatem consensus & testimonii attendere, sed quòd agat tantùm de ea, exclusa unitate essentiæ, pernegamus. Imò contendimus unitatem essentiæ hîc statui, tanquam fundamentum unitatis voluntatis. Rationes quibus adducimur ad hoc credendum sunt gravissimæ. 1. loquendi modus, qui usurpatur à Joanne in describenda Testium Cœlestium & Terrestrium unitate; Nam de terrestribus quidem dicit esse εἰς τὸ ἕν, esse *in unum*, vel *ad unum*; sed de cœlestibus dicit simpliciter

pliciter esse *unum*, τὸ ἕν εἰσί. Jam verò si eadem utrobique unitas in- DISPUT.
telligenda esset, nimirum unitas consensus, quænam posset esse diversæ V.
locutionis ratio, quare non prævertit gravissimum, quod ex isto sermone fidelibus imminebat periculum, ne in errorem inducerentur, unitatem essentiæ in Testibus istis fingendo, quæ nulla tamen erat? quare non dicit de utrisque, vel τὸ ἕν, vel εἰς τὸ ἕν εἰσι? Sanè nulla potest discriminis istius ratio genuina afferri, nisi unitatis diversitatem aliquam agnoscamus, ut testes quidem terrestres unitatem consensûs habere dicantur, quia in unum conspirant. Sed testes cœlestes præter unitatem testimonii, etiam unitatem essentiæ. Nec opponi debet ab hæretico Editio Complutensis, quæ de testibus cœlestibus dicit esse εἰς τὸ ἕν: Nam unius Codicis authoritas non potest abrogare fidem reliquorum omnium probatissimorum, quos Rob. Stephanus, & alii magnâ curâ collegerunt, qui constanter lectionem nostram retinent.

XXII. Secundò, scopus Apostoli hoc evincit. Nam ut ipsi propositum est demonstrare indubitatam fidem Euangelii ex unitate Testium, qui illi Testimonium perhibent: Ita non potuit certius istam unitatem & identitatem consensûs probare, quàm ex unitate & identitate essentiæ: Nam ubi est perfecta ὁμοβουλία, ibi debet etiam esse perfecta ὁμουσία. Tertiò hoc ipsum docet *Testium istorum appellatio*, cùm enim vocentur *Testes in cœlo*, non modò voluit Joannes indicare, eos cœlestes esse, & cœlitus testimonium Christo perhibere; aliàs non tres tantum, sed longè plures possent dici, siquidem & Angeli hac ratione Testes in cœlo etiam possent vocari; Sed & *natura divinos*, quomodo cœlum in Scriptura sæpe pro Deo usurpatur, unde ℣. 9. vocat hoc Testimonium Dei, quod opponit Testimonio hominum. Jam si tres isti Testes sunt divini, debent esse unum essentiæ unitate, quia unus tantum est numero Deus, & nihil est in Deo, quod non sit ipse Deus. Confirmatur Quartò id ipsum *ex Testium istorum conjunctione*: Nam Qui testes simul conjunguntur, & eodem modo unum dicuntur, eorum etiam in unitate similis est ratio. At Pater, Verbum & Spiritus conjunguntur, & eodem modo unum dicuntur, ergo eorum in unitate similis debet esse ratio: Jam Pater & Spiritus Sanctus ex mente Adversariorum unum sunt, non tantum consensu, sed & essentiâ. Ergo Pater & Verbum cum Spiritu erunt unum essentialiter. Quintò, Eadem unitas debet intelligi, quam Christus alibi sibi & Patri tribuit Joan. 10. 30. *Ego & Pater unum sumus*, At non est unitas tantum consensûs, sed etiam unitas essentiæ. 1. quia Jo. 10. 30.
Judæi hoc ita intelligunt, quando eum blasphemiæ propterea arcessunt, eo quòd, homo cùm esset, se faceret Deum ℣. 37. 2. Christus hoc non negat, sed confirmat ex identitate operum suorum & Patris ℣. 37. *Si non facio opera Patris mei, non credite mihi, sed si facio, credite operibus; ut cognoscatis*

DISPUT. V. *& credatis Patrem esse in me, & me in Patre.* At si falsò hoc impingitur ipsi à Judæis; Cur vanitatem criminationis non repellit, ostendendo eos perperam mentem suam interpretari, cùm non de unitate essentiæ, prout illi arbitrabantur, sed de unitate tantum voluntatis & consensûs loquutus esset? Cùm E. nihil tale præstet, imò confirmet ulterius quod dixerat, patet hanc revera ejus mentem fuisse, quæ à Judæis illi adscribitur.

XXIV. Non dissimulandum tamen varia hìc excipere Hæreticos ad vim istius Argumenti eludendam. Primò non posse magis unitatem essentiæ colligi, quando tres Testes unum esse dicuntur, quàm quum *Paulus* 1.Cor.3.8. *& Apollos dicuntur esse unum* 1. Cor. 3. 8. quum Christus orat Joan. 17. Jo.17.21. 21. ut *Credentes unum sint, sicut Pater in ipso, & ipse in Patre, ut & ipsi in illis unum sint*, quod ad unitatem essentiæ referendum esse nemo 1.Cor.6.17. dixerit, vel quum Paulus 1. Cor. 6. 17. *eum qui adhæret Domino, unum Spiritum esse* dicit. ℞. Sed quis non videt, hìc hæreticos pro more peccare fallacia parium, & longè dissimilia conferre? Quamvis enim eadem verba usurpentur, non sequitur tamen statim eodem sensu sumenda esse; verba enim debent intelligi pro subjecta materia. Paulus & Apollos bene *unum* dicuntur, tum resp. *officii*, quia idem munus sustinent, tum resp. *infirmitatis*, quia nihil sunt per se, & nihil possunt absque Christo; sed patet non posse dici unum *naturâ*, quia distinctæ sunt personæ, quæ distinctam numero essentiam habent. At in divinis aliter se res habet, ubi distinctæ Personæ eandem numero essentiam participant, & hoc ideo fit, quòd cùm in humanis tres personæ faciant tres homines, quia persona quælibet humana habet peculiarem essentiam ab aliis numero distinctam; in divinis tamen tres Personæ non faciant tres Deos, quia Personarum divinarum unica est & individua essentia. 2. Eadem ratione solvitur locus alter ex Joan. 17. 21. petitus, quia malè argumentum ducitur *ab unitate spirituali & mystica*, quæ in communione Spiritûs consistit, ad *unitatem ineffabilem* Personarum Trinitatis. Nec particula καθὼς hoc potest evincere, notum enim eam non semper æqualitatem, vel identitatem, sed sæpissimè aliqualem tantùm similitudinem indicare, ut quum jubet nos Deus *ut simus sancti sicut ipse sanctus est* Lev. 11. 14. & Christus *ut simus perfecti & misericordes, sicut Pater* Lev.11.24. *cœlestis est perfectus & misericors* Matth. 5. 48. & Luc. 6. 36. & Paulus Matt.5.48. *ut ambulemus in charitate sicut Christus nos dilexit* Eph. 5. 2. clarum Eph.5.2. est hìc aliquam tantum analogiam connotari, non plenam & absolutam æqualitatem. 3. Quod additur ex 1. Cor. 6. 17. non magis urget: Nam Paulus non dicit fideles esse unum cum Deo, sed esse *unum Spiritum*, id est, esse *unum Spiritu*, quia unum eundemque Spiritum participant, qui à Capite diffunditur in omnia membra, idemque in membris operatur,

tur, quod operatus est in Capite, putà vitam, lucem, sanctitatem, gaudium, & gloriam. DISPUT. V.

XXV. Addunt hæretici, Doctores nostros primarios, *Calvinum*, *Bezam* non aliter exposuisse, quàm de unitate consensûs, Perperam ergo nos aliò velle referre. ℞. 1. Licèt Calvinus & Beza ita locum istum exposuissent, non teneremur in eorum verba jurare, quia fides nostra non hominibus, sed Deo solo ejusque Verbo nititur. 2. Si verba ipsorum expendimus, facilè patebit eos non absolutè & simpliciter negasse agi de unitate essentiæ, sed tantùm comparatè, ut potiùs consensus innuatur, quàm essentia, sic enim Calvinus ad hunc locum, *Quod dicit Tres esse unum, ad essentiam non refertur, sed ad consensum potiùs, ac si diceret Patrem, & æternum ejus Sermonem, ac Spiritum Sanctum symphoniâ quadam Christum pariter approbare* &c. Quis non agnoscit eum non disjunctè simpliciter, sed comparatè loqui, & hanc ejus esse mentem, Patrem, Verbum & Spiritum esse quidem unum essentiâ, trinum Personis Deum, unde paulò antè dixerat, *fidem in una Deitatis essentia tres Personas agnoscere*, sed hic produci propriè & primariò non ut testem unum essentia, sed ut testes tres personis distinctos, unum tamen idemque testificantes de Christo? ut habet glossa interlinearis, *Hi tres unum sunt, id est unus Deus de eadem re testantes.* Nec si addit utrosque Testes unum dici eodem sensu, hoc intelligit absolutè & simpliciter; sed relatè ad institutum Joannis, quod est harmoniam Testium cœlestium & terrenorum de Messia exhibito ostendere. Unde patet quàm præposterè & malâ fide summus ille Vir Dei traducatur à nonnullis, quasi Arianis favens: Nam licèt humani aliquid esset passus, nec satis assecutus esset mentem Spiritûs Sancti in uno vel altero loco, ideo sequitur eum tanti Mysterii fidem, quod alibi solidissimè & tot invictis argumentis, & in hoc ipso loco confirmat, subruere voluisse; Non alia mens *Bezæ*, qui ita unitatem consensus asseri vult à Joanne, ut unitatem essentiæ non neget, sed supponat potiùs, *Unum sunt*, inquit, *id est prorsus consentiunt, ac si unus testis essent, & revera unum sunt, si οὐσίαν spectes, sed de ea, ut mihi quidem videtur, non agitur hoc loco:* Quid hìc est, quod hæreticis faveat, quid non potiùs eorum pestilentissimum errorem jugulat?

XXVI. Ex his ita discussis sponte fluunt varia, quæ ex hoc Oraculo ad augusti Mysterii, de quo agimus, confirmationem pertinent, argumenta. Hinc enim I. Patet *Trinitatis* vocem non esse planè ἄγραφον, prout veteres Antitrinitarii & recentiores clamitant, licèt enim αὐτολεξεὶ vel in abstracto non legatur, extare tamen in concreto, & æquivalenter, locus hic noster clarissimè evincit. Quid enim est Trinitas, quàm Trium istorum unitas? II. *Personarum*

 Trinitas

DISPUT. V. *Trinitas* luculenter colligitur, cùm enim nec plures nec pauciores in cœlo Testes, quàm Tres Apostolus numeret, qui non tantum consensu & voluntate, sed etiam naturâ sint unum, tot etiam & non plures Personas divinas necesse est esse. Unde impurissimi & pestilentissimi *Serveti* blasphemia retunditur, qui unam tantum Personam vult esse, quæ tribus nominibus designetur, & propter diversos testificandi modos tres testes dicatur. Quis enim de uno eodemque homine, qui de aliqua re testificatur, & suum testimonium scripto & sigillis confirmat, bene diceret tres esse testes, propter triplicem testificandi modum? Ergo præter Patrem, duo alii in Cœlo Testes statuendi sunt, tanquam distinctæ personæ, quæ pro parte sua testificentur. Neque hic reponendum, testis officium statim personalitatem non dicere, cùm statuantur Tres in Terra Testes, qui tamen non distinguuntur personaliter: Nam licèt ex testimonio Testium terrestrium personalis eorum subsistentia inferri nequeat, sed realis tantum distinctio; Non sequitur pariter se rem habere, quum de Testibus cœlestibus mentio fit; quia hìc vox ista non impropriè, sed propriè accipienda est, quo pacto personæ tantum competit. Nam quomodo accipitur nomen Testis, quando Patri & Filio adscribitur, eodem etiam modo debet accipi, quando tribus in cœlo Testibus hic vindicatur. At Patri & Filio tribui propriè non negant Adversarii, & clarissimum est ex Jo. 5.32. & 8.16. Ergo etiam propriè accipitur, quando tribus in cœlo Testibus tribuitur: Quod confirmari posset, tum ex Baptismo Christi, tum ex Baptismo nostro, ubi trium distinctarum Personarum, in quarum nomine baptismus administratur, mentio injicitur, si id nunc ageremus.

XXVII. Ut verò Personarum Trinitas ex hoc loco elicitur evidenter, ita non minùs clarè confirmatur *illarum Personarum* ὁμουσία, cùm non tantum Testes cœlestes vocentur, qui testimonium Dei nobis perhibent, sed *unum* esse dicantur, quod non ad unitatem consensûs & voluntatis, sed essentiæ & naturæ pertinere suprà demonstravimus: Nec mysterio caret, quòd *Unum* dicantur, non *Unus*, istud enim Personam notaret, illud verò Naturam; nam in Trinitate est quidem ἄλλος καὶ ἄλλος, sed non ἄλλο καὶ ἄλλο, alia Persona, non verò alia Natura: Ut ex opposito in Incarnatione est ἄλλο καὶ ἄλλο, sed non ἄλλος καὶ ἄλλος, quia duæ sunt naturæ, sed una persona. Hinc *Gregor. Nazianz.* homiliâ de Baptismo unitatem istam Trinitatis, & Trinitatem unitatis appositè designabat admirabundus, οὐ φθάνω τὸ ἓν νοῆσαι, καὶ τοῖς τρισὶν περιλάμπομαι. οὐ φθάνω τὰ τρία διελεῖν, καὶ εἰς τὸ ἓν ἀναφέρομαι.

XXVIII. Quartò *Spiritûs Sancti personalitas* invictè probatur, quia duobus in cœlo Testibus, Patri & Verbo, tanquam tertius Testis adjungitur: ut ergo Pater & Verbum Personæ sunt distinctæ, quæ testimonium perso-

personale Christo perhibent. Ita necesse est Spiritum, qui in eodem ordine locatur, quoque Personam esse, non rem tantùm quæ Testimonium reale reddat. Huc accedit, quòd cùm per Spiritum hic, nec donum Spiritûs possit intelligi, quod pertinet ad classem Testium terrestrium, nec virtus & potentia Patris, quia sic non posset ab eo tanquam tertius Testis distingui; cùm essentiæ & virtutis sit una eademque testificatio; necessariò tertia quædam Persona à Patre & Verbo distincta, & cum iisdem testans intelligenda veniat, cui non possent tot actiones personales *testandi*, *consolandi*, *mittendi*, *scrutandi* &c. tribui, nisi vera & propriè dicta esset Persona. DISPUT. V.

XXIX. Denique *Necessitas fidei* istius Mysterii ad salutem non obscurè evincitur. Cùm enim tres istæ Personæ testantes inducantur de Christo; nemo potest in Christum credere, qui earum testimonium non recipiat, atque adeò eas non confiteatur. Et sanè cùm fides Deum, qualem se in Verbo nobis patefecit, colere teneatur; Nec Patrem habere possit, qui Filium negat 1. Joann. 2. 23. Nemo non videt Articulum hunc verè fundamentalem esse, quem licèt *scrutari* sit *temeritatis*, *credere* tamen *pietatis est*, *& nosse vita æterna*, ut scitè olim Bernardus. Unde quamvis longè clariùs sub Novo Testamento Mysterium hoc patefactum sit; in Veteri tamen non ignotum fuisse, sed sufficienter ad piorum solatium revelatum, dubitare non licet. Quid superest ergo, nisi ut tanti Mysterii fidem constanter semper retineamus, & cùm tres istæ Personæ irrefragabile perhibeant Christo Testimonium; Caveamus ne illud incredulitate nostrâ unquam respuamus: Imò plena fidei πληροφορίᾳ in illo acquiescentes, credamus Jesum esse Christum Filium Dei, ut credentes vitam habeamus in Nomine ejus Joan. 20. 31. *Amen.*

FINIS.

DISPUTATIO TEXTUALIS
DE
SPIRITU, AQUA, ET SANGUINE,
IN TERRA TESTANTIBUS,

Ex 1. Joan. 5. ℣. 8.

Respondente Joanne Sarraceno *Lugdunensi.*

Disput. I. VI.

NCHOATA fuit non ita pridem à Nobis Dissertatio de Senario Testium numero, quem Joannes in medium affert ad demonstrationem Veritatis Euangelicæ de Jesu Christo Filio Dei, Redemptore nostro; Et vidimus hactenus quæ pertinebant ad cognitionem Testium Cœlestium, tum quoad *Naturam*, tum quoad *Officium*, tum quoad *Unitatem* ipsorum, quæ tria commemorantur à Joanne; Sequitur ut de Testibus in terra testantibus agamus, & eodem ordine ac methodo utentes expendamus, Quinam sint naturâ, Quales officio, & quomodo inter se conjuncti sint consensu.

II. Verba Joannis sunt ℣. 8. cap. 5. καὶ τρεῖς εἰσὶν οἱ μαρτυροῦντες ἐν τῇ γῇ, τὸ Πνεῦμα, καὶ τὸ ὕδωρ, καὶ τὸ Αἷμα, καὶ οἱ τρεῖς εἰς τὸ ἕν εἰσι. *Et Tres sunt qui testantur in terra, Spiritus, Aqua, & Sanguis, & hi Tres in unum sunt.* In quibus particula copulativa καὶ, quæ occurrit in principio, ostendit ista pendere à præcedentibus; & satis, si nulla alia ratio suppeteret, demonstrare posset versum septimum de Testibus Cœlestibus non esse adulterinum & supposititium, ut Sociniani argutantur, sed verum & genuinum; aliàs hiatus quidam foret in oratione Joannis; nec satis appositè mentionem faceret Testium Terrestrium, nisi antè de Cœlestibus loquutus fuisset, quod copula utrumque versum connectens evincit; Sed hæc ipsa conjunctio aliud quid μυστικώτερον videtur insinuare, unionem scilicet & συμφωνίαν mirabilem Cœli & Terræ in testimonio Christo perhibendo,

hibendo; Ut enim Christus Mediatione suâ Terram Cœlo conciliavit, quæ antea per peccatum hominis erant sibi invicem aversa; Ita Cœlum & Terra nunc amicabili consensu concurrunt ad veritatis istius in cordibus nostris confirmationem, Cœlum respondet Terræ, & Terra respondet Cœlo.

III. Unde patet non sine gravibus causis duos istos Testium ordines à Joanne proponi. Licèt enim Testes Cœlestes omni exceptione essent majores, voluit tamen Spiritus Sanctus infirmitatis nostræ rationem habere; Illi quippe ut gloriosa Majestate sunt conspicui, poterant ita oculos nostros perstringere, ut minùs dispositi essemus ad eorum testimonium recipiendum; Ideò alios addere voluit, qui ut nobis propiores, & conjunctiores, facilius sese in animos nostros insinuare poterant, & in rei veritatem nos deducere. Deinde cùm in testimonio dicendo ratio habeatur numeri Testium, ut in ore duorum vel trium testium ratum sit omne verbum; Consentaneum fuit utrinque tres testes producere, qui eò fortius Mysterium hoc confirmarent. Rursus cùm in omni testimonio spectetur vulgò vel testis authoritas, vel rei ipsius evidentia, ne quid testimonio huic divino deesset, utrumque conjungi placuit: nam priorum trium Testium tanta est authoritas, quanta potest esse maxima, putà Naturæ Divinæ, quæ per se est αὐτόπιστος: Et posteriorum tanta est evidentia in fidelium cordibus & intimo conscientiæ sensu, ut nihil ad fidem faciendam luculentius esse possit. Denique ut jam olim Propheta commotum iri Cœlum & Terram adventu Christi prædixerat Aggæ. 2. Ita Christus undiquaque sibi testimonium perhiberi voluit, ne ulli dubitationi locus superesse posset, ut, sive in cœlum sive in terram oculos conjiceremus, ubique luculenta & expressa deprehenderemus istius veritatis argumenta, atque ita nihil excusationis habere possint, qui Christum respuunt, cùm satis firmis & luculentis testimoniis se illum esse probaverit, qui olim promissus fuerat.

IV. Ut ergo ad examen Testium istorum descendamus, non opus est ut anxiè quæramus, Cur tres numero recenseantur, & quare numerum ternarium, potius quàm binarium aut quaternarium Joannes selegerit; quamvis enim superfluum ferè videatur rationem illius quærere, quod à mero Spiritûs Sancti pendet arbitrio, in quo acquiescere tutò possumus; non abs re tamen numerus iste præ cæteris ab Apostolo selectus videtur, non tantum quia perfectio quædam isto numero vulgò solet designari; sed potissimum quia respondet ternario Testium Cœlestium numero, & quia convenit apprimè, & rebus ipsis de quibus agitur, & veritati, quæ probanda proponitur, ut jam sumus explicaturi.

V. Quia autem mira est in Testibus istis explicandis sententiarum diversitas, ut facilius certiorem deprehendere possimus. Primò κατ'

ἄρσιν

DISPUT. VI.

ἄρσιν removebimus eas, quæ veritati parùm consentaneæ videbuntur; deinde κατὰ θέσιν aperiemus & confirmabimus eam, quæ præ cæteris nobis probatur. Quidam conjiciunt tres Testes Cœlestes adductos fuisse à Joanne ad Deitatis Christi confirmationem; nunc verò totidem adduci humanitatis illius Testes, nempe Spiritum humanum, quem Christus moriens in manus Patris tradidit Luc.23.46. & Aquam & Sanguinem, quæ ex mortui latere profluxerant, tanquam certa humanæ Naturæ Christi argumenta. Verùm si scopum Joannis expendimus, patebit non alium esse, quàm probare Jesum esse Christum Filium Dei Redemptorem nostrum; unde supervacanea omnino videtur illa quæ proponitur humanitatis demonstratio: Atque eò vel maximè, quòd de ea neutiquam controvertebatur; agnoscebant enim Adversarii Christum fuisse verum hominem, neque hoc diffiteri poterant, qui vitam ejus & mortem viderant, sed negabant tantùm esse Dei Filium & verum Messiam, quod adversus ipsos probandum fuit, non illud verò quod ἐξαγώνιον erat & in confesso.

VI. Alii per tres Testes designari volunt tria Oraculorum genera de Christo, quæ Jesus dum adhuc esset in terris, ostendit in se completa, ut *Aqua* Euangelium, *Sanguis* Mortem, & *Spiritus* vim Spiritûs & miracula denotet; Christum quippe juxta Oracula vetera venisse 1. ut Prophetam per Aquam; id est per Doctrinam Euangelii, quæ aquæ non rarò confertur Isa.11.9. & Ezech.36. quam Christus attulit, & per mundum sparsit, 2. ut Sacerdotem per Sanguinem, quo sacrificium pro nobis obtulit, 3. ut Regem per Spiritum, talia edendo miracula, quibus & populum suum liberavit, & de hostibus triumphavit, quæ nomine Spiritûs etiam exprimuntur 1.Tim.3.16. 1.Pet.3.18. Verùm neque ista expositio absolutè admitti potest; nam præterquam quod minus commode per Aquam denotatur Euangelium, quæcunque hîc referuntur pertinent potius ad Testimonium Cœleste Verbi & Spiritûs, de quo dictum est ℣. præced. quàm ad Testimonium terrestre.

VII. Nonnulli per *Aquam & Sanguinem* intelligi volunt legales Ablutiones, & Sacrificia expiatoria, quibus Deus in Veteri Testamento testatus est Christum venturum cum aqua & sanguine, id est ad expianda & purganda peccata nostra; Cui testimonio desumpto à Veteri Testamento adjungatur aliud, quod est Novum Testamentum, nimirum Euangelium, quod vocetur *Spiritus*. Verùm quamvis suus locus possit esse huic sententiæ, ut postea videbimus; Non videtur tamen Joannes id directè intendisse, quia agit, non de tempore præterito, in quo Christus sub variis figuris adumbratus fuit, sed de præsenti, in quo venisse dicitur per aquam & sanguinem. Alii per *Aquam* intelligunt Joannis Baptistæ Testimonium, qui apud aquam testificatus est Jesum esse Agnum Dei, per *Sanguinem*

nem testimonium Centurionis, qui ex latere Christi vidit profluere sanguinem & aquam, & per *Spiritum* testimonium Apostolorum, qui in die Pentecostes loquebantur variis linguis; Sed hæc alieniora sunt à mente Joannis, quàm ut recipi debeant. DISPUT. VI.

VIII. Sunt qui propius accedentes ad rei veritatem, per *Spiritum* dona ejus tum extraordinaria, tum ordinaria, per *Aquam* vitæ puritatem & innocentiam, per *Sanguinem* Apostolorum & fidelium pro Christo cædem, quæ Martyrium propterea dicitur, innui pertendunt. Communior tamen sententia est eorum, qui per Spiritum Euangelium intelligunt, per Aquam, & Sanguinem duo ordinaria Novi Testamenti Sacramenta, Baptismum à signo, Cœnam verò à re significata, quia ut Euangelium testatur Jesum esse Filium Dei Joan. 20. 31. Sic etiam Sacramenta, tanquam Euangelii sigilla, idem in terris nobis perpetuò testantur. Quid verò sentiendum sit in hac opinionum varietate non facilè est colligere, si tamen verum fateri volumus, nulla ex istis omnibus videtur plenè satisfacere: vel enim alieniores sunt à scopo Joannis, vel angustæ nimis, quàm ut rem de quâ quæritur, plenè & accuratè possint explicare.

IX. Ut ergo mentem nostram aperiamus, salvo Doctiorum judicio, arbitramur hæc non ita sibi invicem opponi, quin facile conciliari possint, si pleræque ex istis sententiis non seorsim, sed conjunctim considerentur: Cùm enim ea sit vis Scripturæ Sacræ, ut plures res contineat, quàm verba, & sæpe sub uno eodemque vocabulo varia mysteria sibi invicem subordinata designet; mirum videri non debet, si variæ σχέσεις in ejus explicatione subinde conjungendæ veniant, ut integer habeatur sensus à Spiritu Sancto intentus; Hinc quia Testimonium istud potest sub gemina σχέσει spectari, vel prout externè proponitur in Ecclesia ad *convictionem* hominum, vel prout internè obsignatur in corde ad *consolationem* fidelium, juxta duplicem hunc respectum bifariam etiam posse spectari censemus tres istos Testes, vel ut externè, vel ut internè testantes: Ita per *Spiritum* designari arbitramur Spiritûs Sancti vim & efficaciam, tum extrinsecùs se exerentem in Verbo, tum intrinsecùs operantem in corde; Per *Aquam* Sacramentum Baptismi, qui administratur in Ecclesia sub aquæ symbolo, & ejusdem veritatem, quæ per regenerationis beneficium obtinetur in corde; Per *Sanguinem* Sacramentum Eucharistiæ, quæ est communio Sanguinis Christi 1. Cor. 10. 16. & beneficium Justificationis, seu remissionis peccatorum in Sanguine Christi, quæ hoc Sacramento obsignatur. Atque ita sex veluti partes istius testimonii notari possunt, non quæ toto genere differant; sed quæ sibi invicem respondeant & subordinentur; nam externæ sunt symbola internarum, & internæ sunt veritas & res significata, quæ per externas repræsentatur.

X. Non incommodè autem hæc ita distribui patebit ex peculiari

Disput. VI. culiari Testium istorum examine, sive illi conjunctim, sive seorsim considerentur: Nam si conjunctim spectentur, mirabilis hîc relatio deprehenditur ad varia Mysteria, 1. ad Personas SS. Trinitatis, 2. ad Officia Christi, 3. ad remedia peccati, 4. ad media salutis, 5. denique ad figuras Veteris Testamenti. Et 1. ad Personas Divinas, Ut enim tres illas testantes immediatè in cœlo induxerat; Ita consentaneum erat ut triplex istud testimonium, quod in terra Christo perhibetur à Spiritu, Aqua, & Sanguine, triplici testimonio Cœlesti responderet, & singulis Personis appropriaretur, quatenus per operationes peculiares concurrunt ad confirmationem fidei nostræ: hinc Gratia, quæ Patri tribuitur, per Aquam designabitur, Redemptio, quæ Filio propria est, per Sanguinem, & Illuminatio ac Conversio, quæ à Spiritu Sancto pendet, per Spiritum: Vel ut alii, Spiritus referetur ad Patrem, qui per Euangelium nos ad se vocat; Sanguis ad Filium, qui per sanguinem nos justificat, & Aqua ad Spiritum Sanctum, qui per aquam nos sanctificat. Quò pertinent illa Augustini lib. 3. cont. Maximi. cap. 22. *Si verò ea quæ his significata sunt*, nimirum Spiritu, Aqua & Sanguine, de quibus loquebatur, *velimus inquirere, non absurdè occurrit ipsa Trinitas, quæ unus, solus, verus, summus est Deus, Pater, & Filius, & Spiritus S. De quibus verissimè dici potuit, Tres sunt testes & tres unum sunt, ut nomine Spiritus significatum accipiamus Deum Patrem, de ipso quippe adorando loquebatur Dominus, ubi ait, Spiritus est Deus: Nomine autem sanguinis Filium, quia Verbum caro factum est, & nomine Aquæ Spiritum Sanctum, cùm enim de aqua loqueretur Jesus, quam daturus erat sitientibus, ait Euangelista, Hoc autem dixit de Spiritu, quem accepturi erant Credentes.*

XI. Secundò, Tria *Officia* Christi non obscurè hoc triplici testimonio designantur, *Propheticum* in *Spiritu*, cujus impulsu, ut cæteri Prophetæ loqui debuerunt 2. Pet. 1. 21. Ita Christus Princeps Prophetarum docuit 1. Pet. 3. 18. unde dicitur *Doctor veritatis* Joan. 16. *Sacerdotale* in *sanguine*, quem Christus ut Sacerdos & Victima fundere pro nobis debuit ad expiationem peccatorum Heb. 1. 3. *Regium* in *aqua*, quæ virtute sua nos regenerando vitam & salutem nobis re ipsa confert Joan. 3. 5. Spiritus dat lumen doctrinæ, Sanguis pretium mortis, Aqua efficaciam vitæ.

XII. Tertio, Tres isti Testes triplex remedium nobis suppeditant triplici malo curando, quod per peccatum invectum est, *Ignorantiæ* scilicet, *Corruptioni*, & *Reatui*. Ignorantia quippe tollitur per lumen fidei, quod Spiritus per Verbum Euangelii in nobis accendit; Corruptio per sanctitatem sanatur, quam aqua externa Baptismi obsignat, & intus operatur aqua spiritualis & mystica gratiæ; Reatus per aspersionem sanguinis Christi meliora loquentis sanguine Abelis, cujus symbolum in Eucharistia proponitur,

& veritas in corde per ῥαντισμὸν internum fidei, quô remissio peccatorum nobis intimatur, & perficitur, Spiritus illuminat, Aqua purificat, Sanguis redimit. Hoc voluit *Ambros.* lib. 3. de Spiritu S. c. 21. *Tres sunt testes, Spiritus, Aqua, & Sanguis, & hi tres unum sunt in Christo Jesu: Audi quomodo testes, Spiritus mentem renovat, aqua proficit ad lavacrum, sanguis spectat ad pretium; Spiritus enim nos per adoptionem Filios Dei fecit, sacri fontis unda nos abluit, sanguis Domini nos redemit; Alterum igitur invisibile, alterum visibile testimonium Sacramento consequimur spirituali, quia Spiritus testimonium reddit spiritui nostro* &c.

DISPUT. VI.

XIII. Quartò, *Media salutis* hìc etiam continentur; Cùm enim tria præcipuè ad salutem requirantur ut fiamus ejus compotes, *Revelatio, Acquisitio* & *Applicatio*; frustrà enim quæreretur salus nisi revelaretur, frustrà revelaretur, nisi acquisita esset, & frustrà acquisita esset, nisi applicaretur; Tria hæc in tribus istis Testibus nanciscimur; Spiritus eam revelat in Euangelio, Sanguis acquirit in Cruce, & Aqua applicat in corde: Rursus cùm *media* quibus nos Deus ad salutis Communionem vocat, vel sint *externa*, vel *interna*, & tria utrobique occurrant, *Externa* Verbum scilicet cum duobus Sacramentis Baptismo & S. Cœnâ, *Interna* Vocatio, Justificatio, & Sanctificatio, seu Fides, Spes, Charitas; Utraque locum hìc obtinent: Nam Spiritus Verbum Euangelii, & fidem, quæ effectus est Vocationis efficacis, designat; Aqua regenerationis beneficium cum Sacramento Baptismi bene connotat, qui ideo *lavacrum regenerationis* vocatur Tit. 3. 5. & Sanguis Justificationem & remissionem peccatorum nobis in Cœna obsignatam cum spe vitæ æternæ includit: Ut enim sanguis qui nobis bibendus proponitur in Cœna, effusus est in remissionem peccatorum; Ita commemoratio mortis Christi jubetur fieri in spem vitæ æternæ, donec veniat Dominus salutem nostram consummaturus. Huc videtur respexisse Tertull. lib. de Baptis. cap. 16. *Venerat Christus per aquam & sanguinem, ut aquâ tingeretur & sanguine glorificaretur, proinde ut nos faceret aquâ vocatos, sanguine electos, hos duos Baptismos de vulnere perfossi lateris emisit, quia qui in sanguinem ejus crederent, aquâ lavarentur, qui aquâ lavissent, etiam sanguinem potarent.* Nec aliter *Beda* in hunc locum. *Venit per aquam & sanguinem, aquam videlicet lavacri, & sanguinem passionis suæ; Non solum baptizari propter nostram ablutionem dignatus est, ut nobis Baptismi Sacramentum consecraret & traderet, verum etiam sanguinem suum dedit pro nobis, sua nos passione redimens, cujus Sacramentis semper refecti nutriremur ad salutem*, quod Glossa interlin. repetit.

XIV. Denique hìc etiam relatio occurrit ad *figuras* Veteris Testamenti. Tria enim præ cæteris sub Lege memorabilia fuere, quibus absolvebantur, quæcunque ad cærimonias pertinebant. 1. Spiritus Prophetiæ

DISPUT. VI. quô agebantur Viri Dei ad revelanda salutis mysteria. 2. Aqua, quâ ablutiones omnes & lustrationes cæremoniales peragebantur. 3. Sanguis victimarum, quô peccata expiabantur. Jam ne quid in N. T. desideretur, tria voluit Deus fidelibus, sed longè excellentiora, dare. 1. Spiritum Veritatis Doctorem, qui effundi debuit non in paucos, sed indiscriminatim in omnem carnem, quô prophetaturi erant fideles, & visiones visuri, Joel. 2. 18. id est amplâ & luculentâ Dei notitiâ fruituri, sic enim Mysteria Euangelica terminis legalibus non rarò solent exprimi. 2. Aquam, quæ in Baptismi sacro fonte nobis affunditur ad sordium nostrarum ablutionem, & 3. Sanguinem, non ἄλογον & mortuum brutorum, sed vivum & λογικὸν illius, qui per Spiritum æternum se inculpatum Deo obtulit Heb. 9. 13.

Joel. 2. 18.

XV. Quibus ita prælibatis de Testibus istis simul sumptis, distinctè jam de singulis agendum, & eorum testimonio. Primus occurrit Spiritus, qui hic non οὐσιωδῶς, vel ὑποστατικῶς pro Natura Divina, vel pro Persona Spiritûs S. intelligendus est, quæ jam in numero Testium Cœlestium reposita fuerat; sed ἐνεργητικῶς & effectivè respectu donorum, non quidem quoad dona miraculosa & extraordinaria, per hæc enim Spiritum testatum fuisse cœlitùs diximus; Sed quoad dona ordinaria singulis fidelibus communia, quæ tum extrinsecus patent in Euangelii Verbo, tum intrinsecus latent in dono fidei, & illuminationis gratiâ. Hóc enim testimonium designari verba sequentia ℣. 10. docent, *Qui credit in Filium Dei, habet testimonium in se ipso*, & ℣. 11. *Hoc est Testimonium, quod vitam æternam dedit nobis Deus, & vita hæc est in Filio.* Ex quibus constat testimonium hoc consistere partim in Verbo Euangelii, quô docemur vitam æternam à Deo nobis promitti & dari in Filio, partim in corde, quod per fidem veritatem istam apprehendit & amplectitur.

1. Joan. 5. 10. 11.

XVI. Nec novum videri debet, quòd vox *Spiritûs* eo sensu usurpetur, cùm non semel hæc significatio occurrat: nam quoad Euangelium, notum est doctrinam istam salutarem sæpe eo nomine venire, quia Spiritûs efficacitatem ex vi novi Fœderis comitem habet, unde vocatur *Spiritus* 2. Cor. 3. 6. per antithesin ad Legem, quæ *litera* dicitur, *litera occidit, Spiritus autem vivificat*; Per *literam* enim Legem intelligi res ipsa & scopus Apostoli evincit, non modò quia in tabulis lapideis scripta est, sed præcipuè quia instar literæ nihil aliud potest quàm proponere nobis officium nostrum, nullis additis ad illud exequendum viribus; *Spiritus* verò notat Euangelii doctrinam, quæ non tantum agit objectivè & imperativè instar Legis, sed efficaciter & operativè, cum præceptione officii vires etiam largiendo ad ejus impletionem. Ratio utriusque pendet ex discrimine fœderis Legalis & Euangelici; Nam legale, quod hominis obedientia nitebatur, bene *litera* dicitur, quia Deus in eo officium

2. Cor. 3. 6.

cium quidem ab homine postulabat, sed ulterius non progrediebatur ad flectendum cor hominis ad obedientiam, unde Lex facta fuit infirma in carne Rom.8.3. Sed fœdus Euangelicum, quia totum à gratia pendet & non imperat tantum, sed operatur, Legem in tabulis cordis carneis inscribendo vivifica Spiritûs S. virtute, & nos ad obsequium flectendo, optimè *Spiritus*, vel ministerium Spiritûs vocatur. Sed ne longius abeamus, hanc Spiritûs notionem Joannes satis apertè connotat ℣. 6. dum ait *Christum venisse cum aqua & sanguine, & Spiritum testari, quod Spiritus est veritas*, ita enim videtur insinuare Spiritum S. in corde loquentem id singulis fidelibus persuadere, quòd Spiritus sit veritas, nimirum quod Doctrina illa de Christi adventu in aqua & sanguine in Verbo proposita, sit verissima & indubitatæ fidei; unde patet Euangelium appositè nomine Spiritûs designari, quia est efficacissimum instrumentum, quô in cordibus operatur.

DISPUT. VI.

XVII. Sed non minus certum est Spiritum etiam sæpissimè sumi pro donis internis Spiritûs, quæ conferuntur fidelibus in fœdere gratiæ, maximè pro Spiritu Adoptionis & dono fidei, quô in vocatione efficaci donamur, unde vocatur *Spiritus fidei* 2. Cor. 4. 13. & *Spiritus Sapientiæ & Revelationis* Eph. 1. 18. qui proponitur ut peculiare donum N.T. Joel. 2. & Joan. 14. 16. quia majori copia debebat effundi quàm antea, adeò ut minimus in Regno Cœlorum major deberet esse Joanne Baptistâ, qui & ipse maximus erat inter natos mulierum, scilicet quoad mysteriorum cognitionem; hinc Luc. 12. 12. Christus vetat discipulos sollicitos esse de illis, quæ dicturi essent coram Magistratibus & Synedriis, quia Spiritus docturus esset tunc temporis quid dicendum haberent, & Paulus 1. Thess. 1. 5. dicit, *Verbum Euangelii non fuisse apud ipsos tantum in sermone, sed in virtute & Spiritu Sancto & magna certitudine* &c. quia frustrà pulsarentur aures corporis, nisi Deus cor aperiret, & frustrà semen jaceretur, nisi Spiritus illud in mentibus radicaret.

2. Cor. 4. 13. Eph. 1. 18. Luc. 12. 12. 1. Thess. 1. 5.

XVIII. Hunc autem Spiritum, tum in Verbo, tum in corde operantem de Christo testari palam est. Nam ad Euangelium quod attinet, nemo ignorat eum in finem potissimùm nobis proponi, ut testimonium reddat Christo, tum quoad Personam & Naturas, tum quoad Officia & beneficia Jo. 20. 31. *Hæc scripta sunt ut credatis Christum esse Filium Dei, & ut credentes vitam habeatis in ejus nomine*; unde passim vocatur Testimonium Christi 2. Tim. 1. 8. *Ne te pudeat testimonii Christi*, & Apoc. 1. 2. 9. Verbum Dei & Testimonium Jesu Christi conjunguntur tanquam ἰσοδύναμα, quia Verbum testimonium Christo perhibet, & Apostoli vocantur *Testes*, qui veniunt ad testandum Joan. 1. 7. 8. Joan. 19. 35. *Discipulus qui vidit, testatur, & Testimonium ejus est fide dignum &c.* 21. 24. Hic est *Discipulus, qui testatur de istis; & scimus testimonium ejus esse fide* dignum,

Jo. 20. 31. 2. Tim. 1. 8. Apo. 1. 2. 9.

Disput. VI. *dignum*; Si verò Spiritum agentem in corde, respicimus, non minus testari dicitur, non sanè per modum *objecti*, quasi testimonium aliquod seorsim à Verbo per Enthusiasmos & per arcanas inspirationes nobis suggerat, prout vellent Fanatici, quia Spiritus nunquam sejungendus est à

Isa.59.21. Verbo Isa. 59. 21. sed per modum *principii*, quia fidem ingenerando in animis nostris de veritate Euangelii nos persuadet: Hinc Christus polli-

Jo.15.27. cetur Spiritum testaturum de se Joan. 15. 27. *Spiritus iste testabitur de me, & vos etiam testabimini*; Quomodo verò testabitur? quia *capiet de meo &*

Jo.16.14. *annunciabit vobis* Joan. 16. 14. id est Doctrinam meam in cordibus ve-

Rom.8.16. stris imprimet. Sic Paulus Rom. 8. 16. ait, Spiritum Dei testari cum Spiritu nostro quòd simus filii Dei: quia Spiritus adoptionis, qui nobis confertur, argumentum est certissimum filiationis nostræ, tum consequenter & à posteriori, quia adoptionem nostram apud Deum factam confirmat, tum à priori & antecedenter, quia nos ad imaginem Dei renovat, & filios Dei facit per Regenerationem, ita Act. 5. 31. Spiritus dicitur testari de Christo, *Hunc Jesum*, ajunt Apostoli, *Principem & Salvatorem dextrâ suâ Deus exaltavit ad dandam pœnitentiam Israëli & remissionem peccatorum, & nos Testes sumus horum verborum, & Spiritus Sanctus quem Deus dedit obedientibus ipsi.*

Quid per Aquam & Sanguinem notetur.

XIX. Ex quibus liquet quid per Spiritum, quem primo loco proponit Joannes, intelligere voluerit. Videndum jam quid per *Aquam & Sanguinem*, quæ in secundo & tertio ordine recensentur, significaverit. Hoc verò & jam antè insinuavimus, & luculentius constare poterit ex verbis præcedentibus

1.Jo.1.6. ℣.6. quum ait, *Christum venisse cum Aqua & Sanguine*, eò enim jam Apostolum respicere vix dubitari potest; Ergo si semel intelligamus, quid sibi velint ista Joannis verba, facilè percipiemus quid per Aquam & Sanguinem testantes innuat. Quid verò Joannes per Aquam & Sanguinem, in quibus Christus dicitur venisse, sibi voluerit, non una est omnium sententia. Alii per *Aquam* designari volunt *Christi Baptismum*, per *Sanguinem* verò *mortem*, quia in utroque luculenta testimonia data sunt, quibus declaratum est eum esse Filium Dei; Sed hoc alienius videtur à verbis & scopo Joannis. Alii referunt ad *Aquam & Sanguinem*, quæ ex Christi latere perfosso effluxerunt. Verùm quamvis non dubitemus Joannem eò respexisse; non putamus tamen in eo sistere voluisse, sed sublimius aliquod mysterium hîc designâsse. Tutiùs ergo & verius loqui existimamus eos, qui duo præcipua Christi beneficia connotari hîc pertendunt, quæ duobus N. T. Sacramentis obsignantur; *Expiationem* scilicet peccati & *Justificationem*, quæ fit in Sanguine Christi, & *Regenerationem*, quæ fit per Spiritum: Nimirum ut duo mala peccatum post se trahit, reatum & maculam, duo etiam remedia à Christo utrique malo curando adhibenda fuerunt, *Justificatio*, quæ reatum tolleret coram Deo vi

san-

ſanguinis ſeu ſatisfactionis à Chriſto præſtitæ, & *Sanctificatio*, quæ labem Disput. VI.
& maculam in nobis purgaret per efficaciam Spiritûs, qui ſæpiſſimè ſub nomine aquæ venit in Scriptura: ita bene dicitur Chriſtus veniſſe per Aquam & Sanguinem, quia duplex beneficium nobis attulit adventu ſuo; Juſtificationem in Sanguine, & Sanctificationem in Aqua, dum factus eſt nobis & Juſtitia & Sanctificatio 1. Cor. 1. 30. Venit ergo in ſanguine expiationis, in aqua purgationis, in ſanguine, qui liberet à reatu, in aqua, quæ purget à ſordibus; in ſanguine qui redimat pretio infinito juſtitiæ, in aqua, quæ ſanctificet per efficaciam gratiæ. 1. Cor. 1. 30.

XX. Hoc verò ſub Veteri Teſtamento jam adumbratum fuerat clariſſimè duobus ſymbolis, quibus pleræque Cæremoniæ conſtabant, & quibus abſolvebatur hominum καθαρισμὸς, Aquâ ſcilicet & Sanguine; licèt enim plures eſſent earum ſpecies, tamen ſub his duabus tota Sanctitatis & Juſtitiæ ratio continebatur, aquâ abluebantur ſordes, ut non niſi puri & mundi homines ad Deum accederent; in ſanguine verò erat expiatio & reconciliationis cum Deo pignus. Præcipuè verò Paulus docet pactionem Veteris Fœderis fuiſſe in ſanguine & aqua Heb. 9. 19. *Moſes accepit ſanguinem vitulorum & hœdorum cum aqua*; licet enim apud Moſem in ſolemni illa fœderis pactione ad quam Apoſtolus reſpicit, quæ deſcribitur Exod. 24. 7. 8. nulla facta ſit mentio expreſſa aquæ, potuit tamen Paulus illud habere, vel ex traditione, quam Spiritus Sanctus indendo illius animo ſanctificavit & extra dubium collocavit, vel colligere ex analogia, quia alibi ſanguis cum aqua conjungebatur, ut in curatione leproſi ſanguis avis mactatæ cum aqua miſcebatur Levit. 14. 6. 51. Ut ergo vetus Fœdus pactum fuit ſanguine & aquâ; voluit pariter novum, quod eſt antitypus & veritas Veteris, ſanguine & aquâ dedicari, ut ita conſtaret in Chriſto ſolo veritatem & complementum omnium figurarum legalium & ipſius veteris fœderis deprehendi: Atque ideo verum eſſe Meſſiam promiſſum Patribus & expectatum à fidelibus, qui plenitudinem habet gratiæ & virtutis ad ſalutem hominum, & qui ſolidè, & verè præſtitit, quæ ad Juſtificationem & Sanctificationem noſtram pertinebant, & quæ externis ſymbolis abſolutionum & expiationum legalium tantum erant adumbrata. Heb. 9. 19. Exod. 24. 7. 8. Lev. 14. 6. 51.

XXI. Atque eò procul dubio reſpexiſſe arbitramur memorabilem illam paſſionis Chriſti circumſtantiam, in qua refert Joannes ex latere Chriſti perfoſſo effluxiſſe ſanguinem & aquam Joan. 19. 34. licèt enim non inſolitum planè & præter naturæ ordinem videri hoc debeat, cùm conſtet in membrana præcordiis vicina ſeu pericardio aquam contineri, quâ ingens cordis æſtus refrigeretur, quæ cum ſanguine ex corde confoſſo exire potuit; tamen myſterium ſapuit potius hoc effluvium, quàm naturam, & ſi præternaturale Jo. 19. 34.

DISPUT. VI. turale quid in eo non fuisset & miraculosum, vix credibile est Euangelistam triplicatam illam asseverationem de veritate rei adhibere voluisse, & *qui vidit testatur*: liquor enim ille pericardii nec colore, qui flavus est; nec sapore qui amarus, aquam refert; Hoc vero ita contigisse ad comprobandam Christi mortem dubium esse non potest, nisi enim hoc accidisset, potuissent pertinaces Judæi veritatem resurrectionis in dubium vocare, quasi semivivus adhuc ex cruce detractus fuisset; Verum post hunc casum nulla talis cavillandi ansa potuit superesse, siquidem certum est læso vel aperto pericardio mortem necessariò sequi.

XXII. Verùm μυστικώτερον quid adumbratum fuisse dubitare non poterit, qui Joannem ipsum in hac Epistola audiverit ad ista verba alludentem, *Iste est*, inquit, *qui venit cum aqua & sanguine*, ubi clarum est divinum Theologum ad casum hunc respicere, & hoc tanquam singulare aliquod beneficium & certum veritatis Euangelicæ argumentum proponere. Quid verò hoc facto significatum fuerit, non una est apud Patres sententia. Quidam putant voluisse latus suum aperiri, ut sic fidelibus suis panderet ostium vitæ, & aditum pararet usque ad cordis Divini sacrarium. Alii volunt hìc impletum fuisse typum Adami & Evæ; Quemadmodum enim ex latere Adami dormientis exempta fuit costa, ex qua ædificata est illi Sponsa, quam Adam expergefactus sic alloquitur, *hæc est caro de carne mea, & os de ossibus meis:* Ita dum Christus secundus Adamus obdormivit in cruce, ex ipsius latere profluxerunt aqua & sanguis, principia Regenerationis Ecclesiæ, quæ est ejus Sponsa mystica. August. Tr. 120. in Joan. & lib. 3. de C.D. c. 26. observat sic significata fuisse duo Novi Testamenti Sacramenta, per aquam Baptismum, qui est lavacrum regenerationis, & per sanguinem Sacram Cœnam, quia remissio peccatorum per sanguinem Christi in ea nobis exhibetur: licèt verò hæc non sine fructu afferri possint, præcipuè tamen videntur sub hisce duobus duo primaria connotari Christi beneficia, Justificatio & Sanctificatio, quæ sub aqua & sanguine legali adumbrata jam fuerant. Quò respiciunt illa Ambrosii lib. 5. de Sacramentis, cap. 1. *Quare aqua, Quare sanguis? Aqua, ut emundaret, Sanguis ut redimeret, Quare de latere? quia unde culpa, inde gratia, culpa per fœminam ex latere Adæ formatam, gratia vero per Dominum Jesum Christum*, & in cap. 23. Luc. *Ex Christi corpore defuncto omnium vita manavit, aqua enim & sanguis exivit, illa quæ diluat, iste qui redimat, bibamus ergo pretium nostrum, ut bibendo redimamur.* Aug. tr. 120. in Joannem. *O mors unde mortui reviviscunt! Quid isto sanguine mundius? Quid isto vulnere salubrius?*

XXIII. Ne verò mirum videatur & insolitum, quòd duo ista Beneficia Christi, aquæ & sanguinis voce significari diximus,

facilè

facilè ostendi potest non Joannem solùm, sed Prophetas ipsos & Apostolos, adeoque Christum ipsum non rarò iisdem phrasibus usos fuisse: Et ad Prophetas quidem quod attinet, nihil frequentius occurrit, quàm gratiæ Dei salutaris descriptio sub symbolo aquarum, quia instar aquæ nos mundat à sordibus nostris, nos recreat & refrigerat in æstu conscientiæ, ignem iræ Divinæ extinguit, sitim animæ nostræ sedat, & fœcundos nos reddit in bonis operibus. Ita jam loquutus fuerat David Psal. 42. 1. & 63. 2. & passim Prophetæ Isa. 12. 3. & 44. 3. Ezech. 36. & 47. Zach. 13. 1. ubi gratia Dei aquis confertur. Nec aliter loquuti sunt de altero Christi beneficio, quando mortem Christi, & oblationem ejus in sacrificium pro peccato prædixerunt; sanguinem enim effundendum esse necessariò supponebant, ut Is. 53. 6. 7. 8. 10. Ps. 16. 10. & 22. 17. imò expressa fit mentio *sanguinis Fœderis*, quô educti erant captivi ex fovea, ubi non est aqua apud Zachar. 9. 11. id est non modò liberati fuerant Judæi ex captivitate Babylonica, sed & liberandi fuerunt fideles ex inferno. Ita Apostoli subinde sanguinis Christi meminerunt ad Redemptionem, & lavacri aquæ ad sanctificationem, Paulus Eph. 5. 25. Heb. 9. 11. 12. 1. Cor. 6. 11. & 10. 19. 22. & 12. 24. 1. Pet. 1. 1. 22. Sed Christus ipse non raro hoc duplici symbolo usus legitur, tum aquâ Joan. 3. 5. & 4. 14. & 7. 39. tum sanguine Luc. 22. 20. hinc mirum videri non debet, si Joannes, stylum Christi & Prophetarum ac Apostolorum imitatus, dicat Christum venisse cum aqua & sanguine, ut duplex beneficium ex Christi adventu ad nos dimanans designet.

DISPUT. VI.

Psal. 42. 1. & 63. 2. Is. 12. 3. & 44. 3. Ezech. 36. Zachar. 13. 1. Is. 53. 6. 7. Ps. 16. 10. & 22. 17. Zach. 9. 11. Ephes. 5. 25. Heb. 9. 11. 12. Joan. 3. 5. & 4. 14. & 7. 39. Luc. 22. 20.

XXIV. Sed ulteriùs videndum superest, cur Joannes addat, *non venisse tantùm in aquâ, sed in aqua & sanguine*; hoc vero addidisse videtur duabus potissimùm de causis. 1. ut ostenderet Beneficia ista esse inseparabilia, & indivulso nexu inter se conjuncta. 2. ut doceret, licèt separari non debeant, non debere tamen confundi, sed tanquam distincta semper spectari. Et conjunctio quidem insinuari debuit, ne quis alterutrum ex istis beneficiis sufficere posse ad salutem arbitraretur. Nam ut frustrà satisfactio justitiæ Dei esset exhibita ad remissionem peccati & justificationem peccatoris, nisi continuo eam exciperet sanctificatio ad purgandas peccati sordes, & renovandum peccatorem; Ita renovatio fieri non posset nisi suppositâ priùs satisfactione: Nimirum ut duo obstacula erant, quæ nos à communione cum Deo, in qua felicitas nostra sita est, arcebant; *In Deo Justitia*, quæ non patiebatur gratiam ullam peccatori communicari, nisi priùs satisfactum esset pro peccato; *In nobis* vero *injustitia* & labes, per quam fiebat, ut ab ejus communione procul arceremur: quandoquidem nulla potest esse sanctitatis perfectissimæ cum impuritate communio; Ita duo remedia adhibenda fuerunt duplici isti obstaculo removendo; 1. quod Justitiam Dei placaret, alte-

DISPUT. VI. rum quod injustitiam nostram purgaret; 1. occurrit in Christi sanguine, qui expiationem peccati fecit; alterum in aqua, quæ nos abluit ab ejus sordibus; Unde necessarius & indissolubilis nexus duorum istorum beneficiorum patet; qui porrò confirmari posset ulteriùs variis argumentis. Tum ab *Electione*, quæ tendit ad Vocationem & Justificationem Rom. 8. 30. ad sanctificationem Spiritûs, & obedientiam fidei, & aspersionem sanguinis Christi 1. Pet. 1. 1. Tum à *promissionibus* fœderis gratiæ, quæ inscriptionem Legis in cordibus cum remissione peccatorum conjungunt

Jer. 31.33. Jer. 31. 33. Tum à *Christo* ipso, qui ut nobis datus est in Vadem & Ca-

1. *Cor.* 1.30. put; Ita fit nobis Justitia & Sanctificatio 1. Cor. 1. 30. non solùm ut redimat nos ab omni iniquitate, sed etiam ut purificet sibi ipsi in populum pe-

Tit. 2. 14. culiarem studiosum bonorum operum Tit. 2. 14. Tum à *Spiritu*, qui Spiritus sanctitatis & consolationis dicitur; Tum ab *Euangelio*, quod fidem & charitatem præcipit; Tum à *Sacramentis*, quæ remissionem peccatorum cum sanctificatione nobis obsignant. Nam ut baptizamur in remissionem peccatorum, ita Baptismus est lavacrum regenerationis Tit. 3. 5. & communionis cum Christo symbolum Rom. 6. 3. 4. Et in Cœna sanguis nobis exhibetur ut effusus in remissionem peccatorum Matt. 26. 28. & ut alimentum vitæ spiritualis, quæ in sanctificatione consistit.

XXV. Ut verò conjunctio istorum Beneficiorum in verbis Joannis indicatur; Ita & eorum *distinctio*: Nam frustrà dixisset venisse Christum in aquâ & sanguine, si unicum tantùm Beneficium insinuare voluisset, ut Pontificii perperam confundunt Justificationem cum Sanctificatione; cùm tamen distinctissima esse bona, non modò Scriptura clarissimè doceat 1. Cor. 1. 30. & 6. 11. sed res ipsa necessariò evincat: Nam Justificatio est actus forensis, qui fit coram Deo; Sanctificatio actus moralis, qui in nobis; Illa nos à reatu liberat, Hæc à macula; Illa in imputatione justitiæ alienæ consistit, Hæc in infusione inhærentis; Illa unico actu peragitur, Hæc verò successivè; Optimè ergo Joannes aquam à sanguine distinxit, ut Sanctificationem à Justificatione distinguendam semper & non confundendam ostenderet.

XXVI. Porrò quia gemini istius Beneficii symbolum & sigillum dare voluit in duobus Novi Testamenti Sacramentis, Baptismo & S. Cœnâ; hinc factum est, ut utrumque etiam sub aquâ & sanguine secundariò intelligeretur. Et de *Baptismo* quidem non obscurum est illum per aquam designari, cùm & hoc voluerit esse ejus signum Christus, & sæpe Scriptura hac no-

Eph. 5. 25. tione illum exprimat Eph. 5. 25. Tit. 3. 5. De *Cœna* etiam licèt rariùs oc-

Tit. 3. 5. currat, facilè tamen colligitur, cùm enim sit Communio Corporis &

1. *Cor.* 10. 13. Sanguinis Christi 1. Cor. 10. 13. quæ instituitur in commemorationem mortis Christi, non abs re sub nomine sanguinis designatur phrasi sacramentali

mentali & metonymicâ, quâ nomen ſignati datur ſigno, & nomen ſigni viciſſim ſignato: quomodo *Calix* dicitur eſſe *Novum Teſtamentum in Sanguine Chriſti* Matt. 26.

XXVII. Quibus ita poſitis proclive eſt intelligere, quomodo duo iſti teſtes aqua & ſanguis concurrant ad teſtimonium Chriſto perhibendum: Nam ſive illos referamus ad Sacramenta, quis non videt iſta, utpote Novi Fœderis ſigilla, non alium in finem eſſe inſtituta, quàm ad confirmandas & obſignandas in Eccleſia promiſſiones gratiæ, & Verbum Euangelii de Jeſu Chriſto Filio Dei Redemptore noſtro? ſive ad beneficia Sacramentis illis obſignata, clarum eſt eidem veritati luculentum teſtimonium perhiberi; Cùm enim ad plenam peccatorum remiſſionem obtinendam Juſtitia & Λύτρον pretii infiniti requireretur, utique Chriſtum verum fuiſſe Deum Redemptorem noſtrum oportuit qui eam nobis attulit, & ſanguine ſuo acquiſivit, quam nec Sacra omnia Gentilium, nec Victimæ omnes Legales conferre potuerunt, quia impoſſibile fuit ſanguinem taurorum & hircorum tollere peccatum. Rurſus cùm ad hominem corruptum renovandum & ſanctificandum virtus quædam planè divina neceſſaria eſſet, quæ eum in peccatis mortuum ſuſcitatet & novam creaturam faceret; Quis diffiteri poteſt Chriſtum, qui gratiâ ſuâ efficaci tale ac tantum opus exequitur, eſſe verè Dei Filium & Meſſiam promiſſum; Quis enim niſi Deus efficere potuit, ut homo, qui naturâ ſuâ ad amorem ſui propenſiſſimus eſt, ſibi ipſi renunciet & rebus quibuſque vitæ cariſſimis poſthabitis doctrinam rationi & affectibus planè adverſam, quæ nihil niſi crucem & miſerias omnigenas denunciat, amplexetur cum gaudio? Quis niſi Deus hominem cæcum illuminare, lapideum emollire, mortuum ſuſcitare, & mirâ quadam Metamorphoſi in novam Creaturam transformare potuit? Cùm ergo gratia Chriſti hoc ſubinde in fidelibus operetur miraculum, ſatis ſuperque Divina ejus virtus exinde aſſeritur & teſtata ſit.

XXVIII. Cæterùm quia diximus per ſanguinem à nonnullis intelligi conſtantiam & fidem Martyrum, qui moriendo Chriſto teſtimonium perhibuerunt, quò pertinet ipſa *Martyris* & *Martyrii* nomenclatio: Videndum an non hæc etiam σκέσις à Joanne indicari potuerit. Hoc autem non difficile eſt colligere ex prima ſanguinis ſignificatione; Nam ſi per ſanguinem innuitur beneficium Juſtificationis, quod conſequimur in ſanguine Chriſti, nihil abſurdi eſt ſi dicamus ſanguinem iſtum Chriſti, quò expiantur peccata, non modò teſtari in conſcientia cujuſque fidelis per ſenſum remiſſionis peccatorum & reconciliationis noſtræ cum Deo; ſed vel imprimis in conſtantia mirabili Martyrum in mediis tormentis, quæ non aliunde oritur, quàm ex efficacia ſanguinis Chriſti,

DISPUT. VI. quô persuasi de expiatione peccatorum suorum, tormenta quævis non modò patienter, sed & cum gaudio sustinent; ut sic sanguine suo Christi Doctrinam obsignent. Ita tria designabuntur, quibus officium Christiani absolvitur, & quibus veluti totidem argumentis veritas Christiana comprobatur, *credere*, *facere*, & *pati*, seu fides, spes, charitas, veritas fidei; quæ per Spiritum, innocentia vitæ, & charitas quæ per aquam, & spes seu constantia in afflictionibus & morte ipsa ex sensu remissionis peccatorum in sanguine Christi, quæ per sanguinem adumbratur.

XXIX. Porrò isti Testes dicuntur testari ἐπὶ τῆς γῆς *in terra*, per antithesim ad Cœlestes, qui dicti fuerant testari in Cœlo; quia licèt vis eorum non terrestris sit, sed cœlestis & divina, tamen nec videntur nec audiuntur aut sentiuntur in sublimi, ut superiores, sed se exerunt in Ecclesia, & in animis hominum potissimum qui in terris versantur; Nam sive per Spiritum intelligamus doctrinam Euangelii in Ecclesia resonantem, aut donum fidei in corde fidelis impressum, sive aquam & sanguinem referamus ad duo Sacramenta Novi Testamenti, sive ad duo Christi beneficia, quæ illis obsignantur; certum est ista omnia in terris vim suam exerere, & Christo testimonium dicere, ut non opus sit operosâ eorum inquisitione; cum expositi sint in Ecclesia, & in singulis fidelibus operentur.

XXX. Sic vidimus quinam sint tres isti Testes, & quale ipsorum Testimonium; Superest ut aliquid addamus de eorum *unitate* & *consensu*, quem Joannes innuit, quum addit εἰς τὸ ἕν εἰσι. Licet autem Complutensis Editio hæc non habeat, retinenda tamen esse non modò probatiores Codices evincunt, sed & rei ipsius natura, ut sciremus Testes istos omnes in idem prorsus consentire, & ad unum eundemque scopum tendere: Hìc autem ante omnia observandum discrimen Unitatis Testium Cœlestium & Terrestrium; nam de illis dixerat Joannes ἕν εἰσὶ *unum sunt*, sed de istis εἰς τὸ ἕν εἰσὶ *ad unum* vel *in unum sunt*, quod sanè non alia de causa factum putandum est, nisi ut significetur diversitas quædam memorabilis, quæ inter Testes istos occurrit, ne idem de utrisque censeretur, sed in illis quidem *unitas essentiæ* agnosceretur, in istis verò *unitas* tantum *consensûs*, quæ inter res longè diversas potest occurrere: cum enim Testes isti quomodocunque spectentur, vel externè vel internè, diversæ sint naturæ, quæ aliter coalescere non possunt, quàm consensione ad unum idemque Testimonium de Christo perhibendum, dicuntur εἰς τὸ ἕν εἶναι in unum veluti tendere, & eò simul concurrere, ut idem de Christo testificentur. Hoc autem memorandum fuit, ne ob naturæ discrepantiam res illæ aliò spectare & in diversas partes animos hominum trahere putarentur; quippe non est semper de Testibus, qui ad aliquid confirmandum adhibentur, eadem testimonii

monii dictio, ſed ſæpenumero diverſa, imò contraria proferunt, prout majori vel minori rei, de qua teſtantur, notitiâ ſunt inſtructi, vel contrariis affectibus ducuntur: Ne ergo tale quid de iſtis exiſtimaremus, quod dubiam & incertam plane reddidiſſet fidem noſtram, Joannes dicit in unum eſſe, id eſt plane inter ſe concordare & in idem conſentire. DISPUT. VI.

XXXI. Quomodo autem in idem conſentiant non difficile eſt ad intelligendum. Nam quomodocunque ſpectentur, certum eſt omnes collimare ad demonſtrationem Divinitatis Chriſti & Redemptionis ab ipſo factæ, Euangelium certè non aliò tendit, quàm ut *credamus Jeſum eſſe Filium Dei, & ut credentes vitam habeamus per ipſum* Joan. 20. 31. Nec alius Sacramentorum finis, quæ ſunt fœderis ſigilla, quàm ut eaſdem promiſſiones in cordibus fidelium obſignent: non aliò reſpiciunt dona interna, quæ in Teſtibus iſtis includi diximus; Quorſum enim Spiritus fidem in animis noſtris ingeneraret, niſi ut credamus Euangelio Dei de Jeſu Chriſto Redemptore noſtro? Quorſum vel remiſſio peccatorum & Juſtificatio in ejus ſanguine nobis applicatur, vel regenerationis opus in nobis inchoatur & promovetur in dies per efficaciam gratiæ, niſi ut agnoſcamus divinam virtutem Chriſti in nobis operantis, & ſalutem inchoatam in dies perficientis?

XXXII. Fundamentum autem iſtius unitatis, non aliunde petendum eſt, quàm ab indiſſolubili gratiarum divinarum & Beneficiorum Chriſti inter ſe nexu: quemadmodum enim arctiſſimè inter ſe colligata ſunt, ut uno poſito, cætera neceſſariò ſequantur, quod Apoſtolus in aurea ſalutis catena Rom. 8. 29. clariſſimè demonſtravit; Ita in teſtimonio dicendo non poſſunt non amicè conſpirare, & in unum conſentire: Nec conveniunt tantum in eo, quod unum idemque objectum reſpiciant, cui teſtimonium perhibent, verùm etiam in eo quòd ſibi mutuam præſtent operam, & alter alterum confirmet: Nam ut teſtes cœleſtes mutuò ſibi teſtimonium dicunt, Pater teſtatur de Filii merito, Filius teſtatur de gratia Patris, & Spiritus Sanctus applicat nobis & obſignat gratiam Patris, & meritum Filii. Ita in teſtibus iſtis res ſe habet; ut enim Euangelium Sacramenta illuſtrat, ſic Sacramenta Euangelium confirmant; Ut fides probatur per ſanctitatem & bona opera; Ita ſanctitas pendet à fide, & eam ſemper comitatur, & per conſolationem & pacem conſcientiæ magis ac magis in nobis confirmatur.

XXXIII. Ut verò iſta à Deo in opere ſalutis conjuncta ſunt; Ita à nobis nunquam ſunt divellenda, quod Deus conjunxit, homo non ſeparet: Unde patet nec Verbum à Sacramentis, nec Sacramenta à Verbo eſſe ſeparanda, ſi fructum utrorumqne percipere volumus; Nec fidem à charitate divelli debere, nec Juſtificationem ſine Sanctificatione obtineri poſſe;

DISPUT. VI. Talis enim est ac tanta Beneficiorum istorum omnium simul ad salutem necessitas, ut qui alterutrum tantum retinere vult, utrumque perdat, & qui utrumque non habet, neutrum possideat; Quid juvaret enim fides sine charitate? vel Justificatio sine Sanctificatione? vel quomodo persuadere nos possent de veritate Euangelica, & certitudine salutis nostræ, nisi partes omnes salutis post se traherent?

XXXIV. His verò ita discussis, superest ut quibusdam scrupulis satisfaciamus, qui ex dictis oriri possunt. Primò quæritur cur Joannes præmittat aquam sanguini, si per aquam Regeneratio, per sanguinem Justificatio est intelligenda; cùm certum sit Justificationem præcedere Sanctificationem, & neminem à Deo per Spiritum regenerari posse, nisi prius Deus erga ipsum sanguine Filii placatus peccatorum remissionem concesserit. Verùm facilè respondetur hoc ita recenseri à Joanne, non modò ratione mediorum externorum Baptismi putà & S. Cœnæ, in quibus constat Baptismum tanquam Sacramentum aquæ cœlestis, id est Initiationis & regenerationis nostræ præcedere, Cœnam verò, quæ est Sacramentum mortis & sanguinis Christi, adeoque nostræ per ipsum nutritionis, sequi; Sed etiam ratione mediorum internorum seu Beneficiorum Christi, quatenus spectantur, non *in se* & *à parte Dei*, sed *quoad sensum & à parte nostri*; Nam in se & à parte Dei præcedit sanguis aquam, quia prius placatur nobis Deus, antequam nos regeneret; sed à parte nostri, & quoad sensum præcedit aqua sanguinem, quia non posset esse cognita nostra justificatio, nisi posita regeneratione; Nec *Consolatio* quæ per *sanguinem* designatur, posset percipi, nisi positâ *renovatione*, quæ per *aquam*, ut renovationi locus in nobis non esset, nisi data *illuminatione* & dono fidei, quæ per *Spiritum* innuitur.

XXXV. Secundò quæritur, An ex eo quòd per sanguinem S. Cœnam intelligimus, sequatur præsentia realis & substantialis sanguinis Christi in Cœna, ut pertendunt nonnulli ex Lutheranis, & inter eos Gerhardus, qui inter alia porismata vult inde colligi, realem, veram, & substantialem sanguinis Christi in Cœna præsentiam, hoc argumento; Si voce sanguinis Cœna intelligitur, necesse est sanguinem esse sub vel cum visibilibus elementis re ipsa præsentem in Cœna, quemadmodum aqua quæ conjungitur in Baptismo, At verum prius, Ergo & posterius; nec enim posset eo nomine designari, nisi sanguis ibi præsens esset. Sed quis non videt consequentiam vacillare? Nec enim si voce sanguinis significatur Cœna, sequitur sanguinem debere esse præsentem substantialiter sub elementis, quia sic appellatur non propriè, sed figuratè per metonymiam sacramentalem, quia est signum & sigillum sanguinis Christi, ut liquet ex phraseologia sacramentali, per quam ut sæpe nomen signi datur signato; ita nomen signati signo; Eadem phrasi *panis* dicitur *Corpus*

Christi

Christi, *& Calix Novum Testamentum in sanguine Christi*; non propriè, quia disparatum de disp rato propriè prædicari non poteſt, ſed tantùm tropicè; quicquid hîc Pontificii pro ῥητῷ adſtruendo moliantur. Nec ratio petita ab aqua, quæ ſanguini conjungitur, & quæ in baptiſmo videtur, hoc evincit: Nam ſi Baptiſmus per eam deſignatur, patet denominationem iſtam ſumi à ſigno & elemento, quod præſens debet eſſe localiter, non à re ſignificata, quæ talem præſentiam non poteſt admittere.

XXXVI. Atque hinc colligitur quænam præſentia Sanguinis & Corporis Chriſti in Cœna ſit intelligenda; non *localis* per indiſtantiam, quaſi ſanguis ſemel in cruce effuſus quærendus adhuc eſſet in terris, & in os ingerendus, & in venas transfundendus; hæc enim & veritati Corporis Chriſti, & aſcenſioni ejus locali in cœlum, & Sacramenti iſtius naturæ, quod inſtitutum eſt in memoriam Chriſti abſentis, apertè repugnat. Sed partim *ſacramentalis* & *ſymbolica* in ſignis quæ illa repræſentant, & ex ordine Dei obſignant, partim *ſpiritualis* & *myſtica* fidei dignè participantium, quatenus verâ fide amplectendo Chriſtum pro ſe mortuum, fiunt participes carnis & ſanguinis ejus, id eſt perfectiſſimi meriti & virtutis vivificæ mortis ejus, atque ita in unum corpus cum ipſo coaleſcunt. Unde *Unio* noſtra cum Chriſto *ſubſtantialis* ſequitur ratione *perſonarum*, & *Communio realis*, ſed myſtica ratione ***beneficiorum***.

XXXVII. Tertiò quæritur, An, quia Spiritus dicitur teſtari in nobis, faveat hoc Enthuſiaſtarum delirio, qui Spiritum privatum jactant, & arcanas ejus revelationes? ℟. Neg. quia, ut viſum antea, Spiritus iſte teſtans in corde, nunquam divellendus eſt ab eodem in Verbo teſtante, nec teſtimonium perhibere cenſendus eſt *objectivè*, per privatas revelationes ſeorſim à Verbo, ſed *efficienter*, per demonſtrationem & applicationem veritatis in Verbo propoſitæ, atque ita duo iſta non opponenda ſunt, ſed componenda, ut nec Verbum ſine Spiritu operetur, nec Spiritus ſine Verbo. Quod alieniſſimum eſt à mente Fanaticorum, qui ſub prætextu privatarum revelationum, Scripturam tanquam literam mortuam & occidentem ſuſquedeque habent. Nec talis Spiritus poteſt dici privatus, licèt enim poſſit utcunque eo nomine deſignari *ſubjectivè*, quia eſt in ſingulis fidelibus, non poteſt tamen talis cenſeri *originaliter*, quia idem eſt Spiritus in omnibus qui omnia operatur 1. Cor. 12. 3.

XXXVIII. Porrò ex triplici iſto Teſtimonio tum cœleſti, tum terreſtri, invicta formatur veritatis Euangelicæ demonſtratio; Nam quod divinis teſtimoniis & in cœlo & in terra παναρμονικῶς inter ſe conſentientibus evidentiſſimè confirmatur, tanquam extra omnem dubitationis aleam poſitum, citra ἐποχὴν firmiſſimè credendum eſt, niſi Deum volumus facere mendacem, quod omnium criminum longè teterrimum. Jam Jeſum Nazarenum

eſſe

DISPUT. VI.

esse æternum Dei Filium, qui in carne venit, verum Messiam & Redemptorem nostrum, in cujus solius nomine vita æterna Credentibus offertur & confertur, quæ summa est & compendium Euangelii, unanimi cœli & terræ consensu comprobatur, nec aliud clamant, vel Personæ divinæ in cœlis, vel earum beneficia in terris, E. hoc tanquam certissimum & æternæ veritatis Oraculum, fidei nostræ fulcrum ἀσάλευτον, & Religionis Christianæ immotum fundamentum retineri semper debet, ut planè sit ἀναπολόγητος, qui tam admirabilium Testium nubi incredulitate sua adhuc refragari audet.

XXXIX. Ut vero in eo summam & ineffabilem Dei erga nos bonitatem mirari decet, qui certitudini fidei nostræ hoc modo prospectum voluit; Ita æquum est nos huic divino testimonio sic acquiescere, ut ad testimonium humanum in confirmanda Verbi divini authoritate, & cœlestium Mysteriorum veritate confugere non liceat: quod Pontificii perperam vellent, Scripturæ authoritatem ab Ecclesiæ testimonio suspendentes, quasi Deus ab homine, & æterna atque infallibilis Creatoris veritas, à fallibili & incerta Creaturarum voce penderet. Absit verò ut tanti criminis reatum in nos accersamus, Quin potiùs devotâ mente, Dei de se ipso testimonium irrefragabile suspicientes, æternæ veritatis & αὐτοπιστίας laudem illi tribuamus. Et si Testes istos divinos utrobique testantes audimus, & verbo & opere, illis etiam pro virili respondere satagamus, si Spiritus clamat, fide credamus; si Sacramentis Dominicis initiati & confirmati sumus, Caveamus ne impietate nostrâ vim eorum irritam reddamus, & sigilla tanti fœderis perfidè abrumpamus: Imò aquâ semel loti, & sanguine tincti, justificationis beneficium & regenerationis gratiam per fidem & sanctitatis studium ita in animis nostris confirmemus, ut nulla in posterum de his dubitandi detur occasio; donec ad unitatem fidei & consummationem felicitatis omnes perveniamus, ubi in rem præsentem deducti, & ab omni peccati labe & reatu immunes, nullis ampliùs testibus vel symbolis externis opus habebimus, quia non ampliùs visuri sumus δι' ἐσόπτρου ἐν αἰνίγματι, sed πρόσωπον πρὸς πρόσωπον: & ipse Deus futurus est πάντα ἐν πᾶσι. *Amen.*

FINIS.

DISPU-

DISPUTATIO THEOLOGICA
DE
BAPTISMO NUBIS ET MARIS.

Ex 1. Cor. 10. 1. 2.

Respondente JOANNE SARTORIO *Genevensi.*

I. INTER varia Miracula, quæ Deus olim in gratiam populi Israëlitici edidit, nullum videtur illustrius, nullum certè μυςικώτερον fuit, insigni illâ *Columnâ Nubis*, qua illum texit, & mirabili *per mare rubrum transitu*. Ideo Spiritus Sanctus non semel ad utrumque respicit, non modò ut in rei admirabilitate providentiam Dei paternam erga populum suspiceremus, sed etiam ut mysteria ibidem latentia attentè scrutaremur. Quod cùm Paulus eximiè & divinè more suo exequatur in celebri, quem ventilandum suscipimus, loco, fructu non cariturам operam nostram sumus arbitrati, si paulò penitiùs in ejus genuinum sensum inquiramus. DISPUT. VII.

II. Extat ille primæ ad Cor. 10. 1. 2. ubi Paulus agens de variis beneficiis populo Dei olim collatis, quæ Sacramentis nostris analogicè respondent, sic ait, οὐ θέλω ὑμᾶς ἀγνοεῖν, ἀδελφοὶ, ὅτι πάντες οἱ πατέρες ἡμῶν ὑπὸ τὴν νεφέλην ἦσαν, καὶ πάντες διὰ τῆς θαλάσσης διῆλθον, καὶ πάντες εἰς τὸν Μωσῆν ἐβαπτίσαντο, καὶ ἐν τῇ νεφέλῃ, καὶ ἐν τῇ θαλάσσῃ: *Nolo vos ignorare, fratres, quòd Patres omnes nostri fuerunt sub nube, & per mare transiverunt, & omnes in Mosem baptizati sunt, in nube, & in mari.* Ubi duo expendenda veniunt. 1. Miraculum ipsum historicè & in litera. 2. Mysterium sub historia & litera latens. Prius innuitur ab Apostolo versu primo, quando ait *Patres fuisse sub nube, & transivisse per mare.* Posterius describitur secundo, quum addit, *Baptizatos fuisse in Mosem, in nube & in mari.*

III. Scopus Apostoli est dehortari Corinthios ab idololatria, scortatione, & similibus peccatis, quæ justa Dei judicia in

DISPUT. VII. ipsos certissimè accersitura erant, exemplo petito ab Israëlitis in deserto, qui talibus peccatis impliciti, gravissimas pœnas effugere non potuerunt, quod persequitur v. 7. 8. 9. 10. Ne verò exciperent Corinthii, aliam esse rationem Christianorum, qui majoribus beneficiis donati sunt, & qui gaudent imprimis Baptismi & S. Cœnæ Sacramentis, quàm Israëlitarum, qui illis destituebantur; Paulus ostendit non disparem esse hac in parte utrorumque conditionem, quia ejusdem fœderis nobiscum participes, suum etiam Baptismum in Nube & Mari, & suam Eucharistiam in Manna & in Petra, obtinuerunt. Unde colligit, Deum non parciturum Christianis peccantibus, licèt eximia beneficia à Deo acceperint, quemadmodum non pepercit Judæis idololatris & scortatoribus, licèt sub eodem fœdere similibus privilegiis donati fuerint. *Nolo vos ignorare, fratres*, &c.

IV. Ut ergo ad primum Miraculum, *Columnam* scilicet *nubis*, accedamus, Historia ejus refertur à Mose Exod. 13. Dum ait, postquam Israëlitæ profecti sunt è Succoth, ut iter suum persequerentur, *Dominum præcessisse eos ad ostendendam viam per diem, in columna nubis, & per noctem in columna ignis, ut dux esset itineris utroque tempore, nunquam defuisse columnam nubis per diem, & columnam ignis per noctem coram populo.* Sic capite 14. notat Historicus sacer, Angelum, qui præcedebat castra Israëlitarum, abiisse post eos, & cum eo pariter columnam nubis, & stetisse inter castra Israëlis & Ægyptiorum, & istis quidem fuisse nubem tenebrosam, illis verò lucidam. Nolumus multis inquirere, vel in materiam, vel in figuram, vel in motum istius Nubis. Nam quoad *materiam*, certum est fuisse corpus quoddam aëreum in similitudine nubis, sed quod miraculosè & extra ordinem à Deo formatum erat ad usum peculiarem populi; quippe materia nubium talis non est, quæ possit tam diu durare, & vices illas constantes habere. *Figura* colligitur ex eo, quòd dicitur fuisse in speciem *columnæ*, sed ita in altum evecta erat, ut à toto populo facilè conspici posset, & noctu quidem debuit assurgere in figuram pyramidalem igneam, interdiu verò paulò latiùs expandi ad modum nubis, aliàs non potuisset populum ab æstu Solis tueri, eumque obumbrare. *Motus* etiam non fuit ordinarius, sed planè extraordinarius ad impulsum Angeli, qui, quoties movenda erant castra, movebat nubem, ut viam populo præmonstraret, quoties verò castra metanda erant, nubem immotam firmabat: quomodo verò tam constans fuisset motus & quies istius nubis sine peculiari Angeli impulsu, cùm nubes aliæ & figuram subinde mutent, & ventis huc illuc propellantur?

Exod. 13.

V. Si quæratur porrò, An columna nubis & ignis una, eademque fuerit, an diversæ? Sunt qui duplicem statuunt, unam *nubis*, *ignis* alteram, ut *Procopius* ἡμέρας μὲν ἐν στύλῳ νεφέλης, τὴν δὲ νύκτα

ἐν στύλῳ πυρὸς δι' ἀμφοτέρων δὲ ἐτυπῦτο Χριστός. Satius tamen eſt cum *Ju-* DISPUT.
ſtino unam & eandem nubis & ignis columnam ſtatuere, cujus duplex VII.
φάσις eſſet & duplex uſus, quæ pro diverſis vicibus nunc nubis, quæ interdiu magis eſſet conſpicua, & umbraculi loco eſſe poterat, nunc verò ignis, qui noctu colluceret, quô exercitus totus colluſtraretur, ſpeciem referret. Quò reſpiciunt illa *Salviani* de Provid. l. 1. c. 29. *Victrix ingreditur eremum ſine bello gens Hebræorum, agit iter ſine itinere, viatrix ſine via, prævio Deo ſequens mobilem columnam, nubilam die, igneam nocte, congruas colorum diverſitates pro tempore ſumentem, ſcilicet ut diei lumen lutea obſcuritate diſtingueret, & caliginem noctis flammeo ſplendore claritatis irradiaret.* Moſes non obſcurè hoc innuere videtur Exod. 14. 20. *Exo. 14. 20.*
quando ait, columnam unam eandemque caliginis inſtar habuiſſe ex altera parte, quâ Ægyptios reſpiciebat, ex altera verò quâ Hebræos ſpectabat, lucem claram præbuiſſe, & mox *Deum è columna nubis atque ignis*, utpote quæ una eademque fuerit, *proſpectâſſe* ℣. 24.

VI. Quorſum autem Deus columnam illam in populo erexerit, rationes variæ reddi poſſunt, quæ totidem uſus ejus deſignant. 1. Ut eſſet *Præſentiæ divinæ ſymbolum*, hoc enim ſigno teſtabatur Deus ſe adeſſe populo ſuo, & quem ſemel ex hoſtium manibus eripuerat, nolle deſerere, licèt verò potuiſſet inviſibili ſuâ providentiâ illum comitari, voluit tamen ſymbolum externum adhibere, ut ruditati populi ſeſe accommodaret, qui cùm rebus ſpiritualibus & inviſibilibus minus eſſet aſſuetus, opus habuit ſigno aliquo externo, ne ſe omni Numine deſtitutum putaret, ſed ut fide Dei ductoris & protectoris aleretur. *Nubem* autem non ſine cauſa ſelegit ad id ipſum, tum quia conveniens erat modus iſte revelationis humanæ imbecillitati, tum temporis illius diſpenſationi. Nam cùm Deus ſit lux inacceſſa & ignis conſumens, nemo ſplendorem gloriæ ejus ferre poſſet, niſi radii iſti quadantenus temperarentur, adeoque per miram συγκατάβασιν ſe nobis accommodaret, & ignem illum devorantem nubis umbraculo mitigaret. Accedit etiam temporum illorum ratio, cùm enim obſcurior eſſet adhuc revelatio præ Novi Teſtamenti luce, ideo in nube & caligine exhiberi voluit, quæ doceret tempus fuiſſe infantiæ & obſcuritatis, præ ſplendore Euangelii, in quo non amplius Deus in caligine & nube obſcura ſe nobis videndum præbet, ſed retectâ facie in ſpeculo Euangelii clarè contemplandum ſiſtit 2. Cor. 3. 18.

VII. II. *Directionis medium*, ut populum ſuum dirigeret in itinere ſuſcepto, tum *viam commonſtrando*, per vaſtas illas & invias ſolitudines, ubi nulla viarum apparebant veſtigia, quem in finem viatores etiamnum hodie uti coguntur inſtrumentis quibuſdam, quaſi pixidibus nauticis ad indicandas mundi plagas, & dirigendas profectiones. Tum *tenebras noctis*

Disput. VII. *discutiendo*, quæ iter alioqui cognitum remorari potuissent, unde Ps. 78. 14. *Deduxerat eos nube interdiu, & tota nocte lucente igne.* III. *Protectionis organum*, tum adversus hostium insultus, quia intercedens columna ista separabat Israëlitas ab Ægyptiis, nec patiebatur istos ad illos accedere, tum adversus Solis æstum, qui in locis illis calidioribus solet esse intensissimus, unde Ps. 105. 39. *Expandit nubem in protectionem eorum.* IV. *Vindictæ divinæ adversus Ægyptios argumentum*; Nam quæ nubes lucida erat à parte Israëlitarum, tenebrosa erat Ægyptiis, quæ caliginem ipsis inducebat, non modò ut eos disterminaret ab Israëlitis, sed etiam ut horrorem itineris in transitu maris tollendo, facilius Israëlitas insequerentur, & undis maris obruerentur. Quum ergo Paulus dicit, *Patres fuisse sub nube*, non obscurum est voluisse notare Dei erga ipsos beneficium. Sane sub cœlo omnes sumus, & nubibus tegimur, & si nihil aliud voluisset Apostolus, hoc tanquam peculiarem Dei gratiam prædicare non potuisset; Sed nubem illam intelligit singularem, quæ præsentiæ, directionis, & protectionis fuit symbolum, ut corda fidelium eveheret ad extraordinarii istius miraculi contemplationem.

Ps. 78. 14.

Ps. 105. 39.

VIII. Sed non minoris est momenti alterum quod additur, *Transitus* scilicet *per mare*, cujus historia narratur Exod. 14. cùm enim Ægyptii persequerentur Israëlitas, Deo indurante cor Pharaonis, ut in ejus exitio potentiam suam & justitiam demonstraret Rom. 9. 17. & Israëlitæ constricti undiquaque essent, à tergo, Pharaonis exercitu, à fronte, maris gurgitibus, à latere verò, montibus inaccessis, & ita omnis salutis via prærepta videretur, Moses jussu Dei mare virgâ suâ scindit, & viam aperit Israëlitis, qui per medium sicco pede transeuntes, aquis hinc inde instar murorum in aggerem congestis, in littus oppositum salvi & incolumes evadunt; Ægyptii verò cæco impetu eos persequentes, aquis absorpti miserè omnes pereunt, quod versibus optimè expressit Sedulius:

Pervia divisi patuerunt cærula ponti
In geminum revoluta latus, nudataque tellus
Cognatis spoliatur aquis, ac turba pedestris
Intrat in absentis Pelagi mare, perque profundum
Sicca peregrinas metuerunt marmora plantas,
Mutavit natura viam &c.

Quod opus tam admirabile visum est, & tanti momenti ad institutionem fidelium Scriptoribus sacris, ut sæpissime ejus mentionem facere & eò respicere voluerint, ut Ps. 78. 13. & 114. 3. 5. & 136. 13. Isa. 43. 2. 16. & alibi non semel.

IX. Non nos latet equidem, Atheos & Libertinos cavillis suis fidem isti miraculo quocunque modo conari detrahere; Hinc quidam ex schola Por-

Porphyrii ut miraculum elevarent, confinxerunt Mosem peritissimum naturæ observâsse æstum Erythræi maris, & refluente illo suos traduxisse, Pharaonem autem & Ægyptios id ignorantes, cùm ipsum sequi conarentur, fluctu maris obrutos periisse; Alii ventum vehementem potuisse sine miraculo scissuram hanc facere; Alii denique, magiæ Mosem insimulant, qui præstigiis, mendacibus prodigiis populo imposuerit, ut viderentur sibi transire sicco pede mare rubrum, quod non fecerint tamen, vel mannâ pasci, & aquis ex rupe potari, cùm tamen nihil reipsa tale contigerit. Verùm vanitas talium figmentorum facile dignosci potest: Nam quoad prius, quid absurdius quàm tribuere æstui maris, vel vento naturali scissionem istam, quâ aquæ hinc inde instar muri constiterint, ut in medio via pateret? fateor quidem æstum in recessu facere, ut littus maris aliquando aquis destituatur, & ventum posse ad quædam momenta cursum alicujus fluvii sistere, ut visum non ita pridem in Rhodano nostro. Verùm ubi unquam visus est scindere ipsum mare latitudine quatuor circiter leucarum, prout hîc scissum dicitur, ut mediâ parte siccum apparuerit, hinc verò & inde aquæ consisterent, non ad momenta, sed ad plures horas? Deinde si Moses talem æstum observâsset, an verisimile est Ægyptios, qui ad mare habitabant, hoc ignorâsse, & præsentissimo periculo se exponere voluisse? Ad alterum verò de impostura Mosis, mendacium est mendacissimum, quod circumstantiæ omnes arguunt: Nam si impostor fuit Moses, qui Israëlitas decipere voluerit, id factum procul dubio, quia speravit se id Israëlitis persuasurum; Sed quo tandem pacto potuit hoc in animum inducere suum, cum ad eos scriberet, qui vel auriti vel oculati testes rerum gestarum fuerunt, cum de iis scriberet, non quæ ante multa sæcula gesta erant, sed hoc ipso tempore, non clam & in angulo, vel noctu & coram paucis testibus; qui facile corrumpi potuissent, sed palam & sub oculis sexcentorum millium hominum, qui poterant ejus mendacia arguere? An potuit sperare nullum repertum iri in populo, qui de istis dubitaret, vel qui ab Ægyptiis rerum gestarum veritatem non requireret? Rursus quomodo fascinare potuit oculos tantæ multitudinis, ut crederent se transire sicco pede mare rubrum, quod non fecerint tamen, vel mannâ sustentari, quod non gustaverint, vel aquis potari, quas non viderint? Denique si impostorem egit Moses, cur hoc illi nunquam exprobrant Israëlitæ? qui sæpius murmurantes adversus ipsum, non reticuissent omnino, si quid tale de ipso credidissent? DISPUT. VII.

X. Non inutile autem est quærere, An rectâ Israëlitæ transierint per mare rubrum ex littore Ægypti usque in littus Arabicum illi oppositum; An verò viâ semicirculari in medio mari factâ, ex Ægypti littore profecti in idem littus reversi fuerint? Certum quidem in ista esse sententia plures ex Judæis, qui volunt populum ideo tantum mare ingressum, ut suffocarentur Ægyptii, adeoque aliquò usque progressum per modum semi-

DISPUT. VII. semicirculi rediisse ad idem littus; quæ videtur firmari, tum ex eo quod Israëlitæ viderunt cadavera Ægyptiorum in littore, scilicet Æpyptiaco,
*Num.*33.8. quod erat propinquius, non Arabico, tum ex eo quod Num. 33. 8. dicuntur iter fecisse per desertum Ethan, quod situm est ad littus maris occidentale desertum spectans, ubi ante ingressum jam erant: Accedit etiam maris latitudo, quæ cum sit juxta Ptolemæum quindecim circiter milliarium Germanicorum, non fit verisimile populum tam numerosum per integrum triduum iter fecisse per mare, vel unius noctis spatio hoc emetiri potuisse. Longè tamen verius est, Hebræos ab uno littore ad aliud oppositum profectos totam illam maris latitudinem, quæ eò loci quatuor circiter leucarum erat, pertransiisse; hoc enim non modò facit ad magnitudinem miraculi extollendam, sed verbis Scripturæ apprimè convenit, quæ transitûs expressè meminit passim, *διῆλθον διὰ τῆς θαλάσ-*
*Heb.*11.29. *σης*, & Heb. 11. 29 *Per fidem transierunt mare rubrum.* Sic Nehem. 9.
*Neh.*9.11. 11. *Mare divisisti ante eos, transiverunt per medium maris in sicco, persecutores autem eorum projecisti in profundum, quasi lapidem in aquas validas*, quod dici non posset, si fuisset tantum circuitus; *Josephus* hoc confirmat *lib.* 2. *Antiquit.* dum ait, Hebræos in adversum littus transivisse. Nec obstat quòd viderint Ægyptios in littore, quia potuerunt Ægyptii submergi in vicinia littoris Arabici, non Ægyptiaci, nimirum furenter persequentes Israëlitas, potuerunt pervenire ad littoris adversi, quò illi jam emerserant, viciniam, ibique divinâ accedente operatione per subitam tempestatem aquis recurrentibus & Israëlitis videntibus submergi, ut sequenti statim die cadavera mortuorum fluitantia efferrentur ad illud littus, in quo Israëlitæ substiterant, non tantum ad majorem ipsorum exultationem, sed etiam ut hostibus devictis spolia detraherent, iisque se ditare & armare possent ad sequentia bella. Quod additur de *deserto Ethan* non magis stringit, quia desertum fuit vastissimum, & tota illa regio usque ad montem Sina tam intra quàm extra extremitates maris rubri hoc nomine intelligitur, ut non mirum sit, si ante & post transitum in eodem deserto fuerint. Denique quoad maris latitudinem, licèt in medio possit esse quindecim leucarum, cùm tamen longè strictius sit in extremitate, seu parte superiori, ubi transierunt Israëlitæ, ut observant Geographi, latitudo ejus non potuit extendi ultra quatuor leucas, ut Hebræi in suo transitu impendere potuerint quinque vel sex horas, id est à media nocte ad auroram. Interim certum, tot hominum & animalium myriades non transivisse purè naturaliter, sed & miraculosè, Deo iter istud insolitum maturante & accelerante.

XI. Quia verò Paulus Hebræor. 11. 29. Transitum istum fidei Israëli-

Iſraëlitarum tribuit, *per fidem*, inquit, *tranſierunt mare rubrum*, videndum quid hîc fides contulerit. Certum equidem hoc opus fuiſſe propriè omnipotentiæ Dei, cui ut nihil eſt impoſſibile & impervium, *quia facit quicquid lubet in cœlo & in terrâ*, Pſal. 115. 3. non modò cum mediis & juxta conſuetum naturæ ordinem, ſed & ſine mediis, & ſupra media, & contra naturæ ipſius leges ordinarias. Ita facilè potuit & mare ipſum ſcindere, & viam populo ſuo aperire. Nec ſi Moſes virgâ ſuâ utitur ad hoc exequendum, propterea laus illius operis ipſi debetur, fuit enim tantùm inſtrumentum morale, ad cujus præſentiam Deus ipſe operabatur: Quia tamen fides conditio fuit neceſſaria à parte populi ad beneficii iſtius conſecutionem, hinc fit ut fidei ipſi miraculum tribuatur, non propriè & in ſe, ratione virtutis ejus, ſed relatè ad objectum quod amplectebatur, putà promiſſionem Dei & omnipotentiam ejus, quomodo Paulus tribuit fidei ibidem expugnationem murorum Jericuntinorum, extinctionem ignis *&c.* & alibi juſtificatio noſtra & ſalus fidei adſcribitur non meritoriè vel diſpoſitivè, ſed organicè tantùm & objectivè. Et ſanè ut Chriſtus miracula nolebat præſtare propter incredulitatem hominum Matt. 13. 58. Ita nec Deus voluiſſet hoc opus exequi in gratiam Iſraëlitarum, niſi per fidem illud ſibi perſuaſiſſent; Nec obſtat quòd multi increduli fuerint in populo, Dominus enim paucorum fidei hoc concedit, ut ſicco pede tota multitudo per mare tranſiret, ut fides Rahabæ cognationem liberavit, & fides Noachi familiam ſervavit. DISPUT. VII.

XII. Cæterùm fidei hoc optimè acceptum fertur, quia ſola fides potuit Iſraëlitis perſuadere hoc miraculum, cùm rationi & ſenſui contraria omnia viderentur. Quis enim ſi naturam conſuluiſſet, potuiſſet in animum ſuum inducere, elementum hoc fluidum ita firmari poſſe, ut ad modum muri hinc inde conſiſteret, & tranſitum facilem in medio ſinu ſuo & per aridam concederet? hoc ſanè ſola fides, quæ omnipotenti Dei Verbo nititur & ſupra rationem aſſurgit, credere potuit. Quod luculentum eſt fidei virtutis argumentum, cui omnia ſunt poſſibilia Marc. 9. 23. Illa viam in locis inviis *Marc. 9. 23.* invenit, omnia illi cedunt, abyſſus, montes, valles. Illa Jonæ aperit ventrem ceti, Paulo & Petro portas carceris, Danieli claudit ora leonum. Illa Solem ſiſtit, ignem reprimit, panem ex nubibus, aquas ex petra elicit. Unde maximum fideli oritur ſolatium; in quocunque enim diſcrimine verſetur, licèt ad incitas videatur redactus, ut nulla ſalutis & liberationis pateat via, fides deſperare eum vetat, imò ſub ſpe contra ſpem credere jubet, Rom. 4. 18. *Rom. 4. 18.* ſub ſpe divina contra ſpem humanam, ſub ſpe gratiæ contra ſpem naturæ, quum in memoriam illi revocat eum, qui in mari viam invenit, & qui per abyſſos horribiles populum tutò deduxit, felicem ex graviſſimis quibuſque anguſtiis exitum facilè largiri poſſe, quò pertinent illa Iſa. 43. 16. *Iſ. 43. 16.*

XIII. Rursus præter Omnipotentiæ divinæ testimonium, occurrit etiam hîc duplex memorabile Providentiæ ejus optimæ & justissimæ argumentum. Primò in eo quod in isto opere justitiam & misericordiam exerere voluerit, Istam quidem erga populum suum, cujus saluti in transitu isto prospexit; Illam verò in Ægyptios, quos hac ipsa ratione perdere voluit; Nam ubi alii transitum, alii sepulchrum inveniunt, eadem media quæ illis salutem, istis exitium afferunt, transeunt Israëlitæ, absorbentur Ægyptii. Sic aquæ diluvii, quæ sustinent & extollunt Arcam & Noachum servant, perdunt & inundant superba Regum palatia, & impios miserè suffocant. Ita afflictiones, quæ salutares sunt piis, impiis sunt exitiales; Mors quæ fideli transitus est ad vitam, infideli est ultima linea, & gurges, quo absorbetur sine ulla spe salutis. Secundò hinc etiam patet, impiorum pœnam justissimo Dei judicio sæpe respondere peccatis, & quod ait Sapiens c. 11. 17. *per quæ quis peccat, per eadem cruciari*; Ægyptii barbarie nefandâ masculos Israëlitarum aquis fluvii mergentes, sub aquis maris merguntur. Ita Adonibezec, qui amputaverat summitates manuum & pedum 70. Regibus, talia & ipse patitur Judic. 1. 6. *sicut feci, ita mihi reddidit Deus*, inquit. Eò pertinet quòd Deus fusionem sanguinis fusione sanguinis vult plecti Gen. 9. 6. *qui sanguinem fuderit, sanguis ejus fundetur*, & Christus Matt. 26. 52. *qui gladium acceperit, gladio peribit*, Isa. 30. 1. *Væ tibi qui prædaris, an non prædam patieris? cùm consummaveris devastationem, devastaberis.*

Sapien. 11. 17. *Judic.* 1. 6. *Gen.* 9. 6. *Matt.* 26. 52. *Is.* 30. 1.

XIV. Quæri verò hîc potest, Cur Deus, qui poterat eos longè breviori via in Canaan per terram Philistæorum deducere, in qua nec montes superandi, nec mare transeundum erat, voluerit eos per viam deserti circumducere, longè asperiorem & laboriosiorem, in qua hærendum illis fuit per quadraginta annos. ℞. hoc non sine gravibus causis à sapientia Dei sic dispensatum fuisse 1. ne scilicet in ipso peregrinationis initio hostibus ferocibus & bellicosis, quales erant Philistæi, expositi, & periculoso implicit bello, de reditu in Ægyptum cogitarent, quod Moses notat Exod. 13. 17. 18. *Non eos duxit per viam terræ Philistæorum quæ vicina est, nam Deus dixit ne fortè pœniteat eum, si videret prælium; & revertatur in Ægyptum.* 2. Noluit eos statim ab initio ducere in terram promissam, quia voluit eos probare in deserto per plures annos, atque ita dare symbolum dispensationis, quâ utitur erga fideles; ex quo enim redempti sunt à Christo, non vult statim eos recipere in cœlum, sed per desertum mundi eos circumducit, & peregrinationem Canaanem cœlestem versùs vult instituere, ut fides eorum & constantia exploretur. 3. Voluit hac ratione expectare donec Cananæorum mensura impleretur. 4. Denique sic voluit locum dari illustri miraculo, quo pertinaciam & indurationem

Exod. 13. 17. 18.

Pharaonis

Pharaonis & Ægyptiorum gloriosè erat ulturus, & populum mirabili & inexpectatâ ratione liberaturus. DISPUT. VII.

XV. His ita præstructis ad historicam miraculorum istorum cognitionem. Jam mysterium sub illo cortice latens scrutandum est penitius. Hæc enim omnia aliò respexisse, si non doceret Apostolus, satis tamen ipsa rei natura demonstraret. Cùm enim hæc fuerint beneficia Fœderis gratuiti, quibus Deus se illorum Deum testabatur, eóque tanquam peculium & λαὸν περιούσιον sibi consecrabat? dubium non est, Deum, qui non tam corpora, quàm animas, nec tam terrenam & temporalem liberationem, quàm æternam & cœlestem salutem respicit, altius mentes ipsorum evehere voluisse, ut hæc omnia non tantum essent liberationis corporeæ organa & media, sed potissimum pignora & symbola gratiæ & redemptionis spiritualis in Christo, & beneficiorum spiritualium postea exhibendorum typi. Et sanè ut liberatio populi typus fuit Redemptionis nostræ, Pharao Diaboli, Ægyptus Mundi, Agnus Paschalis Christi, Canaan Cœli, & iter per desertum perigrinationis nostræ in terra. Ita dubium non est, quin & columna nubis & transitus per mare aliquid μυστηριώδες habuerint, ut præter χρῆσιν historicam in illis χρῆσις σημαντικὴ, & σφραγιστικὴ seu esse sacramentale & mysticum sit necessariò attendendum. Scio quidem ad hoc probandum à variis laudari verba Apostoli ℣. 6. istius capitis, quum ait, Ταῦτα δὲ τύποι ἡμῶν ἐγενήθησαν *ista typi nobis fuerunt*, & ℣. 11. in eundem sensum, Ταῦτα δὲ πάντα τύποι συνέβαινον ἐκείνοις, *Hæc omnia contingebant ipsis in exemplum*. Verùm, si accuratè verba ejus & seriem orationis attendimus, minus rectè; Nam ταῦτα πάντα de quibus ℣. 6. & 11. non ad nubem, mare, escam, & aquam referuntur; Sed ad judicia & supplicia ante commemorata respiciunt, quæ iis ipsis, qui beneficiorum illorum participes extiterant in deserto, divinitus fuerant inflicta, quod Apostolus disertè docet, quum verbis proximis subjungit ℣. 6. εἰς τὸ μὴ εἶναι ἐπιθυμητὰς κακῶν, *ne simus concupiscentes malorum*. Si enim quæratur, quinam isti sint typi, aut quo fine nobis ob oculos propositi, respondet, *ut ne rerum malarum concupiscentes simus*, quod ad symbolica ista neutiquam pertinet, quod confirmat ℣. 11. quum ait, *talia scripta esse ad nostri admonitionem*, ut scilicet edoceremur de officio nostro. Itaque τύπος hîc non sumitur, ut alibi, ad designandum σύμβολον ἱερὸν καὶ μυστηριῶδές τι, aut etiam ut ὑπογραμμὸν καὶ σκιαγραφικόν τι, sed pro *exemplo* & monimento, quod rei alicujus utilis documento esse possit, quomodo usurpatur Philipp. 3. 17. 1. Thess. 1. 7. Tit. 2. 7. verùm hîc non est *exemplum imitationis*, sed *commonitionis*, vel *cautionis*, ut Gellius lib. 6. cap. 14. παράδειγμα usurpat pro *punitione in exemplum adhibitâ*, unde Latinis *exemplum* sæpe pro *supplicio* sumitur, quod aliis documento sit, *exemplum in aliquem*

1. Cor. 10. 6. 11.

Phil. 3. 17. 1. Thess. 1. 7. Tit. 2. 7.

DISPUT. VII. *statuere*, est eum punire: Sensus ergo Pauli est; Talia judicia inflicta fuisse Israëlitis, quæ exemplo & documento nobis esse debeant, ne pariter peccantes, pariter plectamur.

XVI. Sed Paulus clavem mysterii istius nobis tradit in verbis, quæ præ manibus habemus; nec enim potuisset dicere *baptizatos fuisse Patres in Mosem, in nube, & mari*, nisi columna nubis & transitus per mare habuissent aliquid symbolicum, quod responderet Sacramento nostro baptismi, & beneficia spiritualia isto obsignata adumbraret; quod Isai. c.4 jam docuerat, quum loquens de protectione & benedictione per Christum Ecclesiæ exhibenda ait ℣.5.6. *Creabit Deus super omnem locum montis Sion nubem per diem, & splendorem ignis per noctem, & protectio erit super omnem gloriam* &c. Ut verò rem totam possimus distinctius percipere, & cur Apostolus baptismi nomen columnæ & transitui maris det; Observandum Paulo in more positum esse, Christianis Judaïca, & Judæis Christiana Sacramenta attribuere; Si habebant illi Circumcisionem, Ita & Nos, *Nos sumus circumcisio* Philip. 3. 3. id est circumcisi, *Circumcisi circumcisione non manu facta, circumcisione scilicet Christi, cui in baptismo sumus consepulti* Col.2.11.12. Si habebant illi Pascha suum, & Nos nostrum habemus 1.Cor. 5.7. *Pascha nostrum pro nobis immolatum est.* Ita vicissim nostra Sacramenta illis tribuit; Si habemus Epulum mysticum, in quo pane spirituali & potu spirituali pascimur & potamur; habebant & illi βρῶμα & πόμα πνευματικὸν *escam & potum spiritualem*, id est manna cœlitus demissum, & aquam è petra profluentem. Si habemus Baptismum; habebant & illi, *nam in nube & mari baptizati sunt.* Ideo autem Paulus commutationem istam instituit, non ut communionem specificam signorum inter Nos & Veteres inducat, quasi eadem nobis cum illis, & illis nobiscum signa & sacramenta data fuerint; discrimen enim inter ea nemo non videt; sed duplici de causa potissimùm, tum ad denotandam correspondentiam & similitudinem signorum inter se, quia fuerunt symbola & signa similia ejusdem gratiæ, tum ad designandam communionem eorundem beneficiorum spiritualium; quia enim habemus veritatem Circumcisionis & Paschatis in mysterio, ideo dicimur habere Circumcisionem & Pascha, & quia illi habuerunt veritatem Baptismi nostri & Eucharistiæ, ideo dicuntur baptizari & cibari nobiscum.

Is. 4. 5. 6.
Phil. 3. 3.
Col. 2. 11. 12.
1. Cor. 5. 7.

XVII. Hoc verò ut certius teneamus, refellenda est *Bellarmini* sententia, qui lib. 1. *de Sacram. cap. 9.* & *lib. 2. cap. 4. & 17.* vult ista omnia non tam *Sacramenta, quàm Sacramentorum figuras fuisse.* Nec potest negari, ex priscis non deesse, qui ejusmodi aliquid insinuare videantur: Sic *Cyprian.* Epist. 76. *mare illud Sacramentum baptismi fuisse declarat Paulus. Chrysost.* Tom.5.Orat.51. ἡ διάβασις ἐκείνη τοῦ μέλλοντος βαπτισμοῦ ἦν τύπος. Sic *Ambrosius* in Apolog. David. cap. 8. & de Sacram.

cram. l. 1. c. 6. *August.* in Joan. Tracta. 11. Verùm notum est Patres in istis liberiùs quandoque rhetoricatos, & baptismi Christiani dum præconia celebrant, multa congerere, ut ejusdem typos & figuras, quæ ad eum revera nihil faciunt. Deinde constat, eos Sacramentis sæpe tribuere, deque eis prædicare, quæ revera non sunt signi ritusve externi, sed rei spiritualis sive cœlestis, quæ signo illo designatur, quomodo & ipsi Apostoli de Baptismo sæpe ea enunciant, quæ ad baptismum internum Spiritûs pertineant, non ad externum aquæ ut quæ Paulus habet Rom. 6. 3. 4. Gal. 3. 27. 28. Col. 2. 11. 12. Tit. 3. 5. & Petrus primæ c. 3. 21. Nam quod pertendit Bellarm. non fuisse tam Sacramenta, quàm Sacramentorum figuras, absurdum est; siquidem Sacramentum cùm sit res externa, & quidem quæ figura est rei cujusdam internæ & spiritualis, non opus habet ullâ aliâ figurâ quâ repræsentetur: possunt quidem dari duæ figuræ similes & sibi correspondentes unius ejusdemque veritatis, & hactenus Sacramenta vetera fuerunt ἀντίτυπα nostrorum, id est figuræ analogæ & correspondentes, quomodo Arca cum aquis diluvii dicitur ἀντίτυπον baptismi nostri 1. Pet. 3. 21. sed una figura non debet ab alia figura adumbrari, sed utraque ad unius veritatis repræsentationem adhibetur. Ita Circumcisio, non Baptismum, sed gratiam regenerationis, quæ pariter baptismo obsignatur, adumbravit, Agnus Paschalis, non Cœnam, sed Christum ipsum in Cœna exhibitum repræsentavit; & Baptismus iste Veterum in nube & mari, Sacramentum fuit non baptismi nostri, sed rei per baptismum significatæ, quomodo petra & aqua ex ea profluens, non Cœnam, sed Christum ipsum significavit, ut Paulus in sequentibus exponit.

DISPUT. VII.

Rom. 6. 3. 4. *Gal.* 3. 27. 28. *Col.* 2. 11. 12. *Tit.* 3. 5. 1. *Pet.* 3. 21.

1. *Pet.* 3. 21.

XVIII. Dices, Miracula ista beneficia tantùm temporalia contulisse populo; Non posse ergo signa esse & sigilla remissionis peccatorum, & gratiæ spiritualis, quæ in Sacramentis nostris adumbratur. Deinde non adfuisse hîc Verbum cum elemento, ut fieri debet in Sacramentis. Postremò nullo argumento posse colligi Patres hoc intellexisse. ℞ Ad primum, fatemur quidem ista beneficia esse corporea, sed quæ nucleum spiritualium beneficiorum continebant, & quæ manuducebant ad Christum promissionum omnium fundamentum 2. Cor. 1. 20. ut liberatio à servitute Ægyptiaca typus fuit redemptionis spiritualis; imò quia sunt corporea bona, optimè adhibentur ad significanda bona spiritualia; nam ista non possunt adumbrari nisi rebus externis & sensibilibus. Ad secundum, Verbum hîc non defuit, tum in mandato de scindendo mari, tum in promissione addita salutis hoc medio conferendæ, *State & videte salutem, quam Jehova facturus est nobis hodie*, quod Paulus bene ad mysterium Redemptionis refert, quia noverat omnes liberationes temporales in ea fundari, & ejus esse figuras. Ad tertium, damus quidem multos ex populo, qui terrenis istis bonis inhærebant, non intellexisse

DISPUT. VII. ista mysteria; sed veri fideles Spiritu Dei illustrati potuerunt eò penetrare, & sufficit nobis Paulum id nobis pandere, ut credamus rem à Deo fuisse ita dispensatam.

XIX. Ut verò clariùs mysterii istius sensum assequamur, tria, quæ hîc ab Apostolo notantur, distinctè sunt pensitanda, quod dicit. *Patres baptizatos fuisse in Mosem, in nube, & in mari.* Primo quod ait *baptizatos esse in Mosem* variè exponitur. Quidam εἰς τ̄ Μωσῆν dictum volunt, quasi ἅμα σὺν Μωσεῖ unà cum Mose, sive αὐτοῦ ἡγεμονεύοντος *ipso duce & auspice*, quæ sententia est Græcorum, *Chrysostomi*, *Theophylacti*, *Oecumenii*, ὥσπερ πρωτοστάτης γέγονε Μωσῆς; ᾧ καὶ συνεσκιάζοντο καὶ συνεπέζευον διαιρεθείσης τῆς θαλάσσης. *Quasi antesignanus eis Moses fuit, quum & nube pariter obumbrabautur, & per mare divisum pedites transierunt*, quam sententiam sequuntur *Junius* & *Grotius*, à qua non longè recedit *Heinsii* mens, qui εἰς Μωσῆν pro eo quod est ἕως Μωσέως *usque ad Mosem* πάντες εἰς τὸν Μωσῆν *omnes cum Mose*, id est ne excepto quidem Mose, ut verba ita disponantur, non πάντες ἐβαπτίσαντο, sed πάντες εἰς Μωσῆν. Verùm coactior videtur hæc expositio, & non facilè assensum obtinere potest. Meliùs alii qui εἰς pro ἐν positum esse volunt, ut nihil aliud significetur, quàm hoc factum auspiciis & ministerio Mosis, ut εἰς respondeat ב Hebræorum, quod Syrus & Arabs reddunt כיר משא *per manum Mosis*, id est ejus ministerio, quod *August.* confirmat *Tract. 26. in Joan. per Mosem baptizati sunt.* Sed non usquequaque videtur congruere; Nam præterquàm quod præpositio εἰς raró admodum ad ministerium alicujus significandum adhibetur; Accedit quòd frigidiuscula videtur locutio, in Ecclesia quippe quotidie ministerio Pastorum baptizantur infantes, imò & si occasio ferat, adulti, nemo tamen dixerit infantes aut adultos baptizari in eos, quorum ministerio baptizantur. Putamus ergo longò convenientiùs loqui eos, qui censent *Mosem* hic metonymicè designare *doctrinam & dispensationem Mosaïcam*,
Luc. 16.29. quomodo fieri sæpe solet in Scriptura Luc. 16. 29. *habent Mosem & Prophe-*
Act. 15.21. *tas* & Act. 15. 21. *Moses habet qui prædicent ipsum*, & Jo. 5. 45. *Moses ipse*
Joan. 5.45. *vos accusabit*; ut Christus non raró pro doctrina Christi sumitur Eph. 4. 21. Ita *baptizari in Mosem* nihil aliud erit, quàm baptizari in doctrinam & legem Mosis, initiari in fœdus ab illo traditum, in pædagogiæ Mosaïcæ sive cultûs & religionis per Mosem traditæ professionem tingendi ritu solemni consecrari. Ut enim Deus symbolis illis gratiam suam & benevolentiam testabatur populo; Ita populum magis magisque sibi devinciebat & conse-
Act. 19.3.4. crabat. Sic Act. 19. 3. 4. *baptizari in baptisma Joannis*, est baptismo Joannis consecrari in fidem doctrinæ, quam Joannes prædicabat, ut enim Sacramenta sunt sigilla Verbi, ita sunt tesseræ & symbola fidei nostræ.

XX. Atque hinc solvitur exceptio *Socini*, qua conatur eludere vim argu-

argumenti, quo utimur ad probandam divinitatem Christi, ex eo quòd dicamur *baptizari in Christi nomine* Matth. 28. 19. quia Israëlitæ dicuntur baptizari in Mosem, qui fuit ψιλὸς ἄνθρωπος. Nam quis non videt diversissimam esse duarum istarum phrasium rationem, *In Mosem baptizari*, & *In nomine Filii*? Illud de Creatura dici potest, hoc non item, unde Paulus posterius negat de se dici posse 1. Cor. 1. 13. *An in nomen Pauli baptizati estis?* qui prius affirmat de Mose. 2. *In nomine alicujus baptizari* duo importat, quæ de creatura dici nequeunt, Primò ejus authoritate & mandato baptizari; At solus Deus est Sacramentorum author, qui & Verbi. Deinde in ejus fidem & cultum obstringi; Ut enim Deus suam hîc gratiam pollicetur, nos recipiendo in communionem fœderis: Ita vicissim eadem ratione fidem & obsequium à fœderatis debitum postulat. 3. Eodem modo baptizamur in nomine Filii, quo in nomine Patris; At baptizamur in nomine Patris ut veri Dei, non ut Creaturæ. E. id ipsum in Filio locum habere debet. Eodem sensu dicuntur Apostoli baptizâsse εἰς τὸ ὄνομα Χριστοῦ *in nomen Christi* Act. 8. 16. non quòd diversa sit formula ista re ipsa à præcedenti, nam ut bene observat *Basili. de Spiritu Sancto*, baptismus in nomen Christi includit tres Personas, ἡ τοῦ Χριστοῦ προσηγορία τοῦ παντός ἐστιν ὁμολογία, δηλοῖ γὰρ τὸν χρίσαντα θεὸν, καὶ χρισθέντα υἱὸν, καὶ τὸ χρίσμα τὸ πνεῦμα. Denique *baptizari in Mosem* refertur ad doctrinam, non ad personam; Sed baptizari in nomine Christi personam notat primariò, & non simpliciter doctrinam. Fateor aliquando fideles dici baptizatos Rom. 6. 3. *in mortem Christi*, id est in obsignationem beneficiorem morte Christi nobis partorum. Sed hoc nihil ad Mosis baptismum pertinet. Eodem sensu dicuntur *credidisse Israëlitæ Mosi* Exod. 14. non ratione personæ, nam *maledictus vir qui fiduciam habet in homine* Jer. 17. 5. sed ratione doctrinæ, ut exponitur Ps. 106. 12. *crediderunt verbis ejus*.

DISPUT. VII. *Mat.* 28. 19. 1. *Cor.* 1. 13. *Act.* 8. 16. *Jer.* 17. 5. *Ps.* 106. 12.

XXI. Licèt verò ex dictis utcunque constet, quomodo baptizati dicantur Israëlitæ in Mosem, nondum tamen liquidò patet, in quo positus sit ille Baptismus. Certum equidem Judæos de *Baptismo Mosis* sæpe loqui, & velle ab ipso toti populo administratum esse in Sacramentum initiationis, & confirmationem fœderis priùs initi, quum ante receptam Legem jussit populum *sanctificari, & lavare vestimenta sua* Exod. 19. 14. *Per tria*, inquit Maimoni. Issure Biah. c. 13. *In fœdus missus est Israël, per Circumcisionem, Baptismum, & Sacrificium, Circumcisio fuit in Ægypto, sicut dicitur, nullus non circumcisus comedet de Paschate, Baptismus fuit in deserto ante datam Legem, sicut dicitur sanctificabis eos hodie & cras, & lavent vestimenta sua.* Quò pertinet mos solemnis usitatus apud ipsos à proselytis, ut reciperentur in Religionem Judaïcam, tria exigendi *Circumcisionem, Baptismum, & Oblationem*, quibus veluti initiabantur, de quo idem eximius Juris Judaïci Interpres l. c. *Quandocunque*

Exod. 19. 14.

DISPUT. VII. *quis Ethnicus ad fœdus Israëliticum se vult recipere ac sociari, & sub alis divinæ Majestatis se recipere, jugumque Legis in se suscipere, Circumcisio, Baptismus atque Oblatio voluntaria requiruntur.* Unde tritum axioma אין גר עד שימול ויטבל *Non est quis proselytus usquedum circumcidatur, & baptizetur.* Quod rationem luculentam nobis suppeditat, quare & Joannes & Christus Baptismi Sacramentum instituerint, & cur nemini mirum hoc visum sit ex Judæis, quia nihil notius & usitatius erat inter ipsos: Posset ergo non sine aliqua veri specie dici, populum baptizatum fuisse in Mosem, quia solemni ritu Moses ante promulgatam Legem illum baptizàrit.

XXII. Verùm licèt non diffitear, Judæos de Baptismo isto Mosis sæpe mentionem injicere; non fit verisimile tamen hoc loco Paulum eò respexisse; tum quia dicendum fuisset baptizatos fuisse *per Mosem*, non *in Mosem*, tum quia manifestum est, ipsum ad Columnam nubis & transitum per mare digitum intendere, non verò ad sanctificationem populi ante promulgationem Legis, ut in sequentibus de manna & de petra duobus aliis miraculis Eucharistiæ correspondentibus loquitur. Accedit quòd cùm Apostolus ista tria de uno baptismo efferat, non de pluribus, dum ait *baptizatos esse in Mosem, in nube & in mari*, ut innuat tunc verè baptizatos fuisse in Mosem, id est initiatos in ejus doctrinam, quando fuerunt sub nube & in mari; ostendi facilè non possit, quomodo baptismus ille sive lustratio Mosaïca dicatur facta in nube & in mari; quod non obscurum est de mora sub nube, & transitu per mare. Nimirum ut in baptismate nostro tria occurrunt, Gratia cœlestis, Verbum, Aqua; *Gratia*, in quam initiamur, *Verbum*, quô instituimur, *Aqua*, quâ tingimur; Ita tria in baptismo Mosaïco occurrunt, *Nubes*, *Moses*, & *Mare*; *Nubes* symbolum fuit gratiæ & protectionis cœlestis in quam initiabantur, *Moses* repræsentabat doctrinam legalem, & promissiones gratuitas Verbi, quarum confirmatio Sacramento obsignabatur; *Mare* refert aquam baptismi quâ abluimur, quò tendunt ista Theodoreti in Exo. quæst. 20. *Typum habuit baptisterii mare, Spiritûs nubes, Christi Servatoris Moses, Crucis baculus, Diaboli Pharao, Dæmonum Ægyptii, Manna pabuli divini, petræ aqua sanguinis salutiferi.*

XXIII. Videndum ergo superest, Quomodo mora illa sub nube, & transitus per mare baptismi nomine designentur, cùm nec maris undis immersi, nec nubis aspergine vel levissimâ attacti legantur. Quidam volunt Israëlitas dici baptizatos in nube & mari, non quòd mari vel nube essent abluti, quod fit in nostro baptismo, sed quia Corinthii de baptismo gloriabantur, ideo nomen baptismi Apostolum indidisse iis rebus, de quibus æquè licuisset Israëlitis gloriari, ac Corinthiis de baptismo. Verùm leviuscula videtur hæc nomenclationis ratio, nec satis mentem Pauli assequitur, qui de industria videtur selegisse ista miracula, propter analogiam, quæ ipsis intercedebat cum Sacramen-

Sacramentis nostris. Unde hac de causa Circumcisionis non meminit, quod tamen Sacramentum fuit ordinarium V. T. quia non tam aperta videbatur cum aqua baptismi similitudo. Si quæratur jam in quo analogia illa sita sit plura afferri possunt, sive materiam, sive finem & effecta utriusque Miraculi attendamus. Nam quoad Nubem, ut paululum distat ab aqua, ita dum sub aquosa nube fuerunt, quidni aquâ ex illâ decidente aspersi dici possunt? vel quæ guttatim deflueret, vel per pluviam etiam copiosam, quæ potuit à Deo immitti ad populi refrigerium & refectionem, quod videtur insinuari Psal.68. 7.8.9. ubi Psaltes iter illud describens mentionem facit pluviæ largissimæ, *ô Deus, cùm procederes coram populo tuo, cùm per eremum gradereris, terra movebatur, cœli etiam distillabant à facie Dei, Sinaï à facie Dei, pluviam largissimam stillabas Deus, quâ hæreditatem tuam defessam restaurabas.* Sed hoc luculentius patet ex usu & fine istius Columnæ, qui apprimè respondet baptismi nostri finibus. Nam ut baptismus est consecratio & initiatio in disciplinam Christi: Ita nubes & mare fuerunt consecratio populi in dispensationem Mosaïcam. Ut populus liberatus à servitute Ægyptiaca sanguine agni, per nubem & transitum maris initiatus est Deo, ut populus esset ejus peculiaris: Ita fideles, qui sanguine Agni immaculati à tyrannide Diaboli & servitute peccati liberati sunt, per baptismum consecrantur Domino. Ut nubes quæ continebat Israëlitas sub sinu suo, separabat eos ab Ægyptiis: Ita baptismus, qui symbolum est nostræ cum Christo communionis, est etiam separationis nostræ à Mundo tessera, & symbolum gratiæ Dei, quæ sola separat Ecclesiam à Mundo, *Quis te discernit?* 1. Cor. 4. 7. Ut nubes symbolum fuit favoris & protectionis divinæ, tum adversus æstum, tum contra Ægyptios: Ita baptismus, quô Deo consecramur, est gratiæ & protectionis divinæ Sacramentum, in quo Deus testatur se in familiam suam nos recipere, ut sit Deus noster, id est Doctor, Ductor, & Custos, qui gratiâ suâ adversus iræ suæ æstum nos tueatur, & virtute suâ contra hostes nos protegat. Ut nubes viam præmonstrabat Israëlitis, ut iter facere tutò possent, nec ad avia declinarent: Ita *Verbum* gratiæ, quod in Baptismo obsignatur, *Lampas est pedibus, & lux semitis nostris* Psal. 119.105. quod nos dirigit in cursu vocationis nostræ, & iter facientibus in deserto hujus mundi, & nocte hujus seculi ad Canaanem cœlestem tendentibus viam ostendit, ne ad avia deflectamus, quæ perniciem certam nobis afferrent, sed ut motum columnæ istius mysticæ, in qua se nobis ductorem exhibet, semper sequamur. Unde baptismus Veteribus dictus φωτισμὸς, *illuminatio.* Rursus ut nubes, quæ lucida erat Israëlitis, fuit Ægyptiis caliginosa: Sic gratia & Verbum Christi, quod aliis est sapientia & potentia, & odor vitæ ad vitam, aliis est scandalum & stultitia, & odor mortis ad mortem 1. Cor. 1. 23. & 2. Cor.

DISPUT. VII.

Ps. 68. 7. 8. 9.

Ps. 119. 105.

1. *Cor.* 1. 23.

DISPUT. VII. 2.Cor.2.16. Jo.12.40. 2.Cor.4.4. 1.Pet.2.4. Luc.2.34.

2. Cor. 2. 16. Idem Euangelium quod fideles illuminat, impios excæcat, Joan. 12.40. & 2. Cor. 4.4. idem Christus est lapis fundamenti & scandali 1. Pet. 2. 4. qui positus est in resurrectionem & casum multorum Luc. 2. 34. Ut eadem columna nubila fuit & ignea, quæ umbraculi loco interdiu, noctu verò facis & luminis vicem præstare potuit: Ita gratia salutaris Christi, quæ in baptismo nobis obsignatur, umbraculum nobis præbet & refrigerium adversus æstum iræ divinæ & ardores conscientiæ, & lucem gratam exhibet ad discutiendas tenebras hujus seculi, & præmonstrandam ad cœlum viam. Hinc Scriptura sub hoc duplici symbolo, plenam & absolutam omnibus numeris felicitatem solet designare, quæ in liberatione ab omnibus malis, & in bonorum omnium fruitione consistit, quæ per Christum nobis obtingit. Unde Deus nobis dicitur esse *Sol & Clypeus* Psal. 84.12. *Lux & Vita* Psal. 36.10. & Christus *Sol Justitiæ* Malac. 4.4. *Et umbra nostra* Psal. 121.4. Sol qui illuminat in tenebris, Clypeus qui protegit in bello, Umbraculum quod tegit & recreat in æstu. Denique ut in Ægypto nulla apparuit columna, In Canaan verò desiit populum comitari. Ita dum in Ægypto mundi versamur, salutarem Verbi columnam, quæ in Ecclesia demum erigitur, habere non possumus; In Cœlis desinit, quia in patria constituti, procul ab omni periculo & caligine Deum facie ad faciem contemplantes, non ambulantes amplius per fidem 2. Cor. 5.7. Verbi luce non amplius indigebimus; sed in deserto tantum hujus seculi & peregrinatione nostra nos comitatur, docec ad Canaanem cœlestem pervenerimus.

Ps.84.12. Ps.36.10. Mala.4.4. Ps.121.4.

XXIV. Non absimili ratione *Transitus per mare* mirificè cum baptismo nostro convenit, & gratiam ejus adumbrat. Nam ut in baptismo, prout olim peragebatur per immersionem & emersionem, in aquas descendendo, & ex illis rursus exeundo, dabatur descensus & ascensus, cujus exemplum extat in Eunucho Act. 8. 38. 39. Quinimò ut per illum ritum, quum immergerentur aquis obruti & quasi sepulti, & Christo ipsi quodammodo consepulti, rursusque quum emergerent; è sepulchro excitari videbantur, & cum Christo resurgere dicebantur, Rom. 6.4.5. Col. 2.12. Ita in baptismo Mosaïco habemus immersionem & emersionem, illam, dum in maris profundum descendebant, istam verò, dum egrederentur & ad littus oppositum evaderent, illa mortis, hæc resurrectionis fuit imago; transeuntes enim per maris fundum, quid aberant à morte, evadentes verò in littus oppositum, nonne erant quasi ex mortuis redivivi? Rursus ut in transitu maris Israëlitæ salvantur, Ægyptii verò pereunt; idem mare, quod liberationis fuit medium illis, istis fit mortis & exitii causa. Hoc ipsum in baptismo observare licet, idem baptismus qui nos salvat, veterem hominem, quasi alterum Pharaonem cum toto vitiorum exercitu in mari rubro Sanguinis

Christi

Christi extinguit & mortificat, *vetus noster homo cum Christo crucifixus est* DISPUT. VII.
Rom. 6. 3. 6. dum in mortem Christi baptizamur, Idem sanguis qui nos redimit, & viam ad cœlum nobis aperit Heb. 10. 19. Diabolum & peccatum perdit, *per mortem destruxit eum qui habebat imperium mortis* Heb. 2. 14. & in cruce triumphavit de Principatibus & Potestatibus Coloss. 2. 14. Unde *Chrysost.* apposite in 1. Cor. 10. tom. 5. serm. 51. *Transitus ille Judæorum futuri baptismi typus erat, nam ibi aqua & hic aqua, Lavacrum hic, & ibi pelagus, omnes hic in aquam ingrediuntur, & ibi omnes. Ibi quidem liberati sunt ex Ægypto, hic autem ab Idololatria, ibi quidem Pharao submersus, hic autem Diabolus, ibi Ægyptii interierunt, hic autem vetus homo cum peccatis defoditur.* Nec aliter *Ambrosius* de iis qui initiantur mysteriis cap. 3. *Advertis quod in illo Hebræorum transitu tunc sacri Baptismatis figura præcesserit, in quo Ægyptius perit, & Hebræus evasit, quid enim aliud quotidie in hoc Sacramento docemur, nisi quod culpa mergitur, & error aboletur, pietas autem & innocentia tota permansit.* Ut nulla alia via Israëlitis tunc suppetebat elabendi ex manibus hostium nisi per mare; Ita baptismus nos salvat 1. Pet. 3. 21. & sola janua est, per quam in Ecclesiam ingredimur, & in communionem Sanctorum recipimur.

Heb. 2. 14. Col. 2. 14.

XXV. Rursus ut Israël nihil contulit ad sui liberationem, sed fuit tantùm spectator & testis miraculi, *State & videte*, inquit Moses, *salutem quam Deus hodie vobis daturus est, nam ipse pugnabit pro vobis* &c. Exod. 13. 13. Ita Redemptio, quam in Christo consequimur, opus est merè divinum, ad quod nihil viribus nostris contulimus, sed quod totum virtuti & gratiæ Christi acceptum ferendum est: Cùm enim undiquaque mortis præsentissima facies appareret, nec ulla salutis in nobis spes esset, Ille solus in abditis Sapientiæ thesauris viam invenit per mare istud, quod nobis erat impervium. Porrò ut *triplex transitus* ad plenam salutem fideli necessarius est, primus à *reatu* & condemnatione ad *Justitiam*; Alter à *servitute* peccati ad *libertatem* gratiæ; Tertius à *miseria* & *morte* ad *felicitatem* & *vitam*, Ille qui fit per justificationem, in quâ Deus transire facit peccatum nostrum à nobis Mich. 7. 18. ut à statu reatûs transeamus ad statum gratiæ; Iste per regenerationem, in qua transimus à servitute ad libertatem filiorum Dei Rom. 6. 17. 18. Hic verò in morte per glorificationem, in qua transitum facimus de morte ad vitam. Ita triplex iste transitus in baptismo nostro obsignatur, qui sigillum est remissionis peccatorum, & sanctificationis sanguine Christi, & pignus æternæ glorificationis, ut in eo bene transire dicamur à reatu ad justitiam, à servitute ad libertatem, à morte ad vitam, unde Joann. 5. 24. *qui credit in me*, inquit Christus, *transivit à morte ad vitam.* Hæc vero omnia beneficia per

Exod. 13. 13. Mich. 7. 18. Rom. 6. 17. 18. Jo. 5. 24.

Disput. VII. transitum maris appositè adumbrantur, quia non alio modo nobis conferuntur, quàm per mare rubrum Sanguinis Christi, qui ut justificationis nostræ est fundamentum, quia *remissionem peccatorum habemus in ejus sanguine* Eph. 1.7. Et sanctificationis principium, dum *purgat nos ab operibus nostris, ut serviamus Deo vero & vivo.* Heb. 9. 14. Ita viam nobis aperit ad gloriam, redemptionem æternam nobis acquirens, & cœlum, quod erat antea ἄβατον, nobis reserans, qui propterea ὁδὸς πρόσφατος καὶ ζῶσα vocatur à Paulo Heb. 10. 19. Denique ut Israëlitæ postquam mare feliciter transiverunt, & hostes submersos viderunt, Carmen Eucharisticum Liberatori suo altâ voce cecinerunt Exod. 15. Ita æquissimum est, ut eluctati ex peccati & mortis gurgite, devictis & submersis in æternum Diabolo, Mundo & Carne, quando *mors erit absorpta in victoriam* 1. Cor. 15. 54. Redemptori & Sospitatori nostro Carmen hoc triumphale canamus, *Ubi ô mors victoria tua, ubi ô sepulchrum aculeus, Gratia Deo, qui nobis victoriam dedit per Jesum Christum Dominum nostrum.* Amen.

1. Cor. 15. 54.

F I N I S.

DISPUTATIO THEOLOGICA
DE MANNA.

Ex 1. Cor. X. 3.

Respondente PETRO FRANCISCO OLIVERIO *Helvetio-Sarratensi.*

Disput. VIII.

I. *UM quæcunque antè scripta sunt, ad nostram institutionem scripta sint, ut per patientiam & consolationem Scripturarum spem habeamus*, ut Divinus Gentium Doctor sanctè monet Rom. 15.4. nihil studio suo dignius esse, nihil ad salutem fidelium conducibilius Scriptores θεόπνευστοι Novi Testamenti existimarunt, quàm si instar peritorum Scribarum, edoctorum in regno Cœlorum, *educerent ex Thesauro suo vetera & nova* Matt. 13.52. ut Vetus Testamentum subinde cum Novo, Typos cum Veritate, & Oracula cum Complemento conferentes

ferentes, utriusque Divinitatem fortius assererent; & ad Ecclesiam Israëliticam sæpe oculos reflectendo, & exempla præterita, cum promissis & minis Patribus recolendo, in illa, tanquam in speculo, Christianæ imaginem nobis exhiberent, sive quoad *Dei beneficia*, *&* *officia nostra*, sive *quoad præmia*, & *pœnas* bonis & malis repositas. Disput. VIII.

II. Hoc verò Paulus ipse præ cæteris non semel præstitisse legitur ad fidelium institutionem in Epistolis suis; sed præcipuè id executus est initio Capitis decimi primæ ad Corinthios, ubi avocaturus ipsos à variis peccatis gravibus, quibus implicabantur, maximè in idolothytorum esu, ad populi Israëlitici in deserto peregrinantis considerationem eos revocat, & recensione factâ variorum ipsis collatorum bonorum, non absimilium gratiis, quibus gloriabantur Christiani, tum peccatorum ab ipsis admissorum, & pœnarum propterea ipsis à Deo inflictarum, eos seriò à similibus peccatis dehortatur, ne in similes pœnas incidant. Tria verò potissimum insignia præ cæteris Dei beneficia commemorat, quæ Sacramentorum extraordinariorum ipsis loco fuerunt, *Baptismum nubis & maris*, *Cibum spiritualem seu Manna*, *& Aquam ex Petra*, quorum prius Baptismo nostro, duo posteriora Eucharistiæ Christianorum apprimè respondent. Et de illo quidem præcedenti Disputatione jam actum est; De duobus aliis jam σὺν Θεῷ agendum est, & primò de Manna, quod ab Apostolo priori loco recensetur.

III. Verba ejus extant ℣. 3. cap. 10. Καὶ πάντες αὐτὸ τὸ βρῶμα πνευματικὸν ἔφαγον, & *omnes eundem cibum spiritualem manducârunt*. Scopus Apostoli, ut jam insinuatum, est avertere Corinthios à profanis gulæ illecebris, & idolorum epulis, ad quæ ab Ethnicis alliciebantur; argumento ducto à Veterum Israëlitarum exemplo, qui istorum peccatorum rei, Judicium Divinum effugere non potuerant. Quia verò in exemplis discrimen si quod occurrit, vim comparationis evertit, Corinthii autem poterant excipere, longè potiorem esse suam conditionem præ statu Israëlitarum, se baptizatos esse, & Sacræ Cœnæ factos esse participes, aliasque plures prærogativas in Novo Testamento consecutos esse, quæ Veteribus haudquaquam concessæ fuerint; unde non statim ab illis ad se argumentum posse legitimè duci. Paulus ut inanem illam gloriationem ipsis auferret, quâ putabant se meliori loco esse apud Deum, quàm Veteres, ostendit paritatem statûs Israëlitarum cum Christianis: Apud illos fuisse Dei fœdus & Ecclesiam, non minus ac apud istos, iisdem beneficiis affectos fuisse, & eadem Sacramenta habuisse, quæ testimonia illis forent gratiæ Dei. Unde si pœnas effugere non potuerant bonis suis abutendo, nec Christianos illas declinaturos, si eorundem peccatorum cum illis rei fuerint. Istam verò paritatem probat imprimis ex identitate Sacramentorum, 1. Cor. 10. 3. 4.

Disput. VIII. quæ utrobique obtinuerunt, si non ratione signorum, saltem ratione significationis; Jam respectu Cœnæ demonstrat, & quidem quoad utrumque symbolum, tam quoad cibum, quàm quoad potum.

IV. Et de *Cibo* quidem, de quo præsens instituitur Disputatio, dicit *Omnes*, scilicet Israëlitas, *manducâsse eundem cibum spiritualem*, respiciendo ad *Manna*, quô Deus eos cibare voluit olim in deserto; de quo duo jam expendenda veniunt, 1. *Historia*, 2. *Mysterium*; sub gemina enim ista σχέσει spectari potest & debet, ratione *usus communis*, quatenus fuit cibus materialis & corporeus, qui faciebat ad nutritionem populi, & ratione *usus sacri*, quà fuit spiritualis & mysticus, qui Christum significabat & obsignabat.

Exod. 16. V. Historia refertur cap. 16. Exodi, Cùm jam farina subacta, quam ex Ægypto tulerant, deficeret, & ob annonæ penuriam murmuraret populus adversus Mosem, eò usque ut mortem etiam expeterent inflictam manu Jehovæ, *Utinam*, inquiunt, *mortui essemus per manum Jehovæ in terra Ægypti!* Deus licet ingratum populum posset plectere, mirâ tamen bonitate prospicit ejus necessitati, sed modo planè extraordinario, mittendo cœlitus quotidie Man, quod sufficeret tantæ cibandæ multitudini, atque ita per totos quadraginta annos, dum populus in deserto versatus est, eum sustentârit, donec perveniret in Canaan, quo tempore cessâsse dicitur Man v. 35. Hunc verò cibum 1. *colligere* debuerunt Israëlitæ, manè ante exortum Solis Exod. 16. 21. idque pro ratione cibi sui ℣. 16. 18. in singulos dies tantum ℣. 4. quia nihil ex eo reliquum in crastinum faciendum erat ℣. 19. 20. excepto die sexto, quo colligendum fuit in biduum, quia die septimo, id est Sabbatho, non cadebat v. 23. 26. 2. collectum *distribuere*, ut unicuique unum Homer, quod erat decima pars Ephæ, & juxta *Waserum* ad novem libras Romanas ascendebat, quod illi assignatum erat, suppeteret, nec plus nec minus cuiquam habere licuerit, v. 16. 17. 18. 3. *præparare* in cibum, quod fiebat, tum moliturâ, tum coctione, tum elixatione: nam man molebant vel terebant, & postea coquebant vel elixabant, & conficiebant
Num. 11. 8. ex eo placentas subcinericeas v. 23. Numer. 11. 8. Describitur autem Man quoad *substantiam*, quod fuerit exiguum & tenuissimum, sicut pruina super terram vers. 21. quoad *figuram*, rotundum quasi semen coriandri vers. 31. quoad *colorem*, album vers. 3. ut color bdellii Arabici, quod est pellucidum Num. 11. 7. quoad *saporem*, dulcissimum & suavissimum, veluti sapor similæ cum melle, vel ut sapor liquoris præstantissimi ex oleo Num. 11. 8. adeoque cibus præstantissimus & saluberrimus. Non tamen propterea facilè admiserimus, quod Au-
Sap. 16. 20. thor libri Sapientiæ cap. 16. 20. de Manna loquens, fuisse cibum πρὸς

πᾶσαν

πᾶσαν ἡδονὴν ἰσχύοντα, καὶ πρὸς πᾶσαν ἁρμονίον γεῦσιν, *omni pollentem voluptate & unicuique gustui accommodatum*, licet hoc avide à quibusdam Patribus, qui allegoriis delectantur, arreptum sit; Nam præterquam quod Moses specialem ejus saporem expressè memorat: Si cujuslibet gustui se accommodabat, cur ergo illud recusâssent in deserto? *nihil oculi nostri vident præter man*, & cur carnes & cibos Ægyptiacos adhuc desiderâssent? Disput. VIII.

VI. Miraculi autem istius historia variarum quæstionum occasionem præbere potest, quas paucis tantum attingimus. 1. Cur Deus hac ratione prospicere voluerit populi necessitati? ℞. Licet sola voluntas Dei nobis instar summæ rationis esse debeat, dubium tamen non est, quin singulare hoc illi dare voluerit paternæ Providentiæ testimonium, ut doceret se piis laborantibus nunquam deesse, sed illis tempestivè semper prospicere, & media etiam extraordinaria adhibere, ubi ordinaria deficiunt: atque ita hominem non ex solo pane vivere, sed ex eo omni quod prodit ex ore Dei, quod Moses insinuat Deut. 8. 3. *Deus te afflixit & fecit ut esurires, sed te cibavit etiam Manna, quod nec tu, nec Majores tui cognoverant, ut notum faceret tibi, non ex solo pane vivere hominem, sed ex eo omni quod procedit ex ore Dei.* Et ut constaret Dei favorem dimidiatum & imperfectum non esse, per totos quadraginta annos, quibus in deserto versati sunt, hoc pane eos cibavit, supplendo per cœli favorem, quod soli sterilitas negabat, donec venerunt in Canaan, ibique ex fructibus terræ comedere cœperunt Exo. 16. 35. Josu. 5. 12. quia ubi media ordinaria suppetunt, extraordinaria miraculosa expeti non debent vel expectari; *Cessant extraordinaria*, ajunt JC. *ubi ordinariis locus est*, Tum etiam ne cœleste donum fastidio esset ingratis hominibus, quod ne in ipsa quidem necessitate satis grato animo habebant. Atque in eum finem voluit portionem unam Mannæ in urna aurea juxta Arcam per omnes ætates asservari, Exod. 16. 32. 33. ut esset illustrissimum tum omnipotentiæ, tum bonitatis erga Israëlitas testimonium, quod à posteris celebraretur. *Deut.* 8. 3. *Ex.* 16. 35. *Josu.* 5. 12. *Exod.* 16. 32. 33.

VII. Secundò, Quoad *nomen* quæritur, Cur cibus iste *Man* dictus sit, ita enim ab Israëlitis quumprimum è cœlo fuit delapsus, & ab iis visus, vocatum fuisse Moses testatur Exod. 16. 15. *Et videntes illud filii Israël dixerunt quisque ad fratrem suum* מן הוא *man est, quia nesciverunt quid esset*, & vers. 31. *Et vocârunt filii Israël ejus man.* Duæ sunt circa nominis istius rationem Doctorum sententiæ. Prima eorum, qui verba vers. 18. interrogativè interpretantur, & volunt idem esse מן, quod Hebräicè מה, *quid*, quasi Divinum istum panem videntes, & rei insolentiâ perculsi Israëlitæ, & admiratione moti in hæc verba *Ex.* 16. 15.

DISPUT. VIII. eruperint, Quid hoc eſt? & poſtea nomen hoc manſerit, & in appellativum tranſierit. Sic LXX. reddunt, τί ἐςι τȣτο, Sic *Chaldæus Paraphraſtes*, *Vetus Verſio*, *Joſephus Antiquit.* lib. 3. cap. 1. καλȣσι δὲ Ἑβραῖοι τὸ βρῶμα τȣτο μάννα, τὸ γὰρ μᾶν ἐπερώτησις κατὰ τὴν ἡμετέραν διάλεκτον, *Hebræi cibum iſtum vocant manna, nam man eſt interrogativum ſecundum noſtram dialectum*, quid hoc eſt ſignificans. Ita *Hieronymus*, & plures ex Veteribus. Quæ ſententia videtur firmari ex reſponſione Moſis, qui ad interrogationem populi reſpondens dixit illis, *Hic eſt panis ille, quem dat vobis Jehova ad comedendum.* Tum etiam ex eo quod in lingua Ægyptiaca מן idem eſt quod מה in lingua Hebræorum, ut obſervat *Druſius ex* R. *Hiskuni.* Nec mirum videri deberet, ſi Iſraëlitæ, qui tot annos triverant in Ægypto, uſi fuiſſent particulâ hujus linguæ.

VIII. Secunda ſententia eorum eſt, qui verba illa ſumunt *indicativè*, ut deſignetur proprium nomen quod derivetur à radice מנה quæ ſignificat *ordinare*, *conſtituere*, *præparare*, ut מן reſectâ ultimâ radicali idem ſit quod מנה, *pars*, *portio*, *donum* ſcilicet à Deo datum, vel cibus à Deo ordinatus & diſpoſitus ac paratus ſine ipſorum labore, in cujus uſum Iſraëlitæ nec ſerere deberent nec metere. Sic ſentiunt hodierni Hebræi Rabbi Salomo, מן *præparatio cibi eſt à verbo* מנה quia neſciverunt quid eſſet, id eſt *neſciverunt nominare nomine ſuo.* Sic Aben Eſra *man derivatur à verbo* מנה, unde Dan. 1. מנה, *conſtituit ordinariè eſcam veſtram*, idem ſentit R. D. K. R. Bechai, & alii. Licet verò non multum referat utramvis ſententiam ſequamur, quæ ſuis rationibus non deſtituitur, poſterior tamen ad rei veritatem propius videtur accedere.

IX. Tertiò. Quæri poteſt, An iſtud Manna fuerit naturale, An verò miraculoſum? Certum eſt dari manna naturale, quod inter meteora aquea à Philoſophis reponitur, quod gignitur ex rore temperatiſſimi loci & cœli, qui in arborum & fruticum folia decidit, illiſque adhæreſcit donec colligatur. Quod fit præcipuè in tribus regionibus, Syriâ, Germaniâ, & Italiâ, unde ex regionum differentia, Syriacum, Germanicum, & Calabricum appellatur, quod poſtremum præ cæteris commendatur in medicina ad lenem ſine flatibus bilis & pituitæ purgationem, de quo Medicorum filii conſulendi. Hoc tantum de Calabrico memorandum referre non pigebit ex *Jonſtono* in *Thaumatogr.* cap. 10. cum locum quendam Oenotriæ, in quem ſingulis æſtatibus deſcendebat, & ab omnibus excerpebatur, Reges Neapolitani olim occluſiſſent, ne quis ſine vectigali aſſumeret, occluſo loco deſiiſſe nec deſcendiſſe, eo vero recluſo, & vectigali remoto, iterum deſcendere cœpiſſe, quod cum ſemel iterumque contigiſſet, Reges poſtea locum liberum reliquiſſe, & omnibus colligere permiſiſſe: Idem

scribit *Cœlius Rhodiginus* l. 9. cap. 12. de Tragaseo sale in Epiro, cui cùm vectigal imposuisset Lysimachus, evanuit, mox dempto, succrevit. Datur etiam Manna Polonicum non ita pridem repertum, de quo *Keckermannus*, libro 6. System. Physici, capite 10. & *Cornelius à Lapide* in Exod. 16. quod mense Junio & Julio nocte depluit, & herbis instar roris incumbit, quod butyro saccaroque modico decoctum cum Italorum delicatissimis ferculis dicitur certare posse. An verò manna Israëliticum ejusdem fuerit naturæ cum manna naturali, non sine ratione disquiritur. Affirmant alii, ut *Conimbricenses* in libro Meteor. Aristot. tom. 7. cap. 11. & Fr. *Vallesius* de Philosophia sacra cap. 57. quod ex colore, sapore, & aliis circumstantiis conantur demonstrare. Alii verò negant, & volunt rem fuisse prorsus novam, à Deo pro certo tempore creatam, suoque tempore prorsus ablatam, quam sententiam plerique Hebræorum sequuntur, ut *Aben Esra*, & *Abarbanel*, qui variis rationibus eam confirmare nititur.

Disput. VIII.

X. Quamvis verò nostram litem hanc nolimus facere, quæ propiùs spectat Physicos & Hippocratis filios, paucis tamen observamus, veriorem eorum sententiam nobis videri, qui licèt magnam affinitatem esse censeant inter utrumque Manna quoad formam, colorem, & saporem, non putant tamen posse dici ejusdem generis; Sed manna Israëliticum miraculosum fuisse & extraordinarium. Primò, quia si fuisset naturale, non potuisset dici planè ignotum Israëlitis, cùm tamen testetur Moses, *neque eos, neque Patres ipsorum hoc cognovisse*, Deut. 8. 3. Secundò, nihil opus fuisset illud reponi in urnam auream juxta Arcam ad miraculi monumentum, si res naturalis fuit. Tertiò, manna medicinale non cadit per totum annum, sed tantùm in maximâ aëris & cœli temperie, putà tempore verno, mense Martio & Aprili. At manna hoc cadebat æqualiter omnibus anni mensibus, nec ulla aëris mutatio obstare potuit, quominus per totos quadraginta annos æqualiter stillaret. Quartò, illud semper eodem modo & tempore cadit; Sed divinum die septimo omnino non cadebat; & die sexto duplicabatur ejus copia, ut alterum Homer in cibum Sabbathi reponerent. Quinto, Manna medicinale per se non est alimentum, quod habeat vim nutriendi, sed pharmacum seu medicamentum, quod habet vim purgativam. Sed Manna Divinum fuit cibus suavissimus & temperatissimus, qui facilis fuit digestionis, nec ut alii cibi corpus gravabat; sed non medicamentum, aliàs fieri non potuisset, ut illo vescerentur, quin luxatis & solutis corporibus periissent; nisi quis dicat cum Vallesio, potuisse cibum hunc vim habere purgamenti, ad expurgandam cacochymiam, quam contraxerant in Ægypto usu peponum, cucumerum, & porrorum, sed postea ipsis in gratum cibum per consuetudinem abiisse. Sextò, manna naturale noctu non putrescit,

Disput. VIII. putrescit, nec vermes producit, non liquescit ad Solem, nec est durum, ut contundi debeat, ut ex eo placentæ confici possint, sicut fuit Divinum. Septimo, Manna Divinum cadebat ubicunque castra metabantur, & quocunque profecti sunt comitata est eos hæc Dei benedictio; cùm vicinæ gentes frumento vescerentur, & tantùm in castris Israëlitarum man esset cognitum, quod statim atque ingressi sunt terram fructuosam & frumenti feracem, cessavit. Ita sive proprietates cœlestis istius doni attendamus, sive locum in quo dabatur, sive tempus, sive quantitatem, sive continuationem, non obscurè liquet extraordinarium fuisse Dei beneficium, Populo Israëlitico ad tempus per miraculum concessum.

XI. Plura de Mannæ quantitate, formâ, colore, & sapore quæri possent, ut & circa ejus collectionem, & distributionem. Sed quia ista aliena sunt ab instituto nostro; Satius est ut ad *usum* ejus *sacrum* veniamus, & mysterium sub isto cortice latens scrutemur. Ad quod Paulus nos ducit, quando vocat illud βρῶμα πνευματικὸν, *cibum spiritualem*. Ita vero vocatur, non naturâ, sic enim erat corporeus & materialis, sed tum *origine*, tum *significatione*. Primo *Origine*, quia non humanâ operâ, sed præter naturam miraculosè suppeditabatur à Deo, qui κατ' ἐξοχὴν *Spiritus* dicitur, vel quia *Spirituum*, id est Angelorum ministerio parabatur: Unde dicitur
Ps. 78. 24. *panis Angelorum* seu *fortium* Psalm. 78. 24. non quod eo vescerentur Angeli, qui, ut Spiritus ἀσώματοι cibo corporeo non egent, sed quod ab Angelis subministraretur populo ad Dei nutum: Cùm enim res fuerit extraordinaria & miraculosa, ut dictum, dubium non est, quin Deus hîc usus fuerit ministerio Angelorum, tum ad materiam illi generationi idoneam undique convehendam, & ad illam Soli exponendam, ut faciliùs excoqui, & decidere posset.

XII. Secundo, *spiritualis* vocatur *significatione*, quia mysticam & spiritualem significationem habuit, nimirum ut Christum verum panem vitæ adumbraret: Quamvis enim primo datum esset à Deo manna in cibum corporeum populo, ut famem ejus sedaret, nec aliud in eo spectarent homines crassi & profani, Deus tamen altius mysterium intendebat, & fideles, qui ad opera Dei attentiores erant, sublimius mysterium in hoc miraculo oculo fidei cernebant, & Christi animæ cibi typum eximium in manna agnoscebant: planè quomodo panis & vinum, quæ natura sua & per se inserviunt ad nutriendum corpus, gratia Dei tamen destinantur ad usum spiritualem & sacrum, ut sint symbola Corporis & Sanguinis Christi, quibus animæ sustentantur, non physica, sed morali tantùm & sacramentali mutatione. Nec de eo dubitare nos sinit Christus, qui Joannis 6. totius mysterii istius clavem nobis aperit, dum se
Joan. 6. mannæ conferendo & præferendo, corpus illius typi, & veritatem illius figuræ

figuræ se apertè fuisse docet: Quò etiam non obscurè respicit Apoc. 2. 17. dum *Victori* pollicetur, *se daturum ex manna abscondito*, sui nimir. communionem salutiferam tam in gratia, quàm in gloria, hoc symbolo designans. DISPUT. VIII. *Apo.* 2. 17.

XIII. Nec obstat huic expositioni, quòd Christus Joan. 6. loquitur de Manna, tanquam de cibo corruptibili & materiali, qui non potuit Patres à morte immunes præstare, *Patres vestri,* inquit vers. 49. *manna manducârunt in deserto, & mortui sunt.* Quia Sacramenta spectari possunt, vel quoad τὸ *materiale*, seu quoad *naturam*. Vel quoad τὸ *formale*, seu quoad *significationem.* Priori sensu manna erat verè cibus corporeus alendis corporibus destinatus: Sed posteriori bene dicitur *spiritualis*, quia spirituale aliquid significabat. Deinde aliud est loqui de re aliqua ad hominem, id est ex hypothesi sententiæ, & pro captu eorum cum quibus agimus. Aliud verò ex rei veritate. Sic Paulus de Circumcisione non semper eodem modo loquitur; Nam cùm Dei institutionem in ipsa considerat, dicit magnam esse ejus prærogativam & utilitatem Rom. 3. 1. eo quòd esset sigillum obsignandæ justitiæ fidei Rom. 4. 11. quum autem disputat adversus eos, qui signo externo & nudo gloriabantur, & in ea perversam salutis fiduciam collocabant, dicit *nihil esse* Galat. 6. 15. imò maledictionis symbolum esse testatur, quia homines illi se obligant ad servandam totam Legem Gal. 5. 3. Eodem modo Christus se comparat agens cum Judæis; Cùm enim carnalis multitudo Mosem longè præferret Christo, quòd populum per 40. annos in deserto miraculosè aluisset, nec aliud in manna spectaret; quàm cibum corporis, ut nec aliud quærebat: Christus in sua responsione non explicat quid man significaverit, sed, aliis omnibus omissis, Auditorum sensui sermonem suum accommodat, quasi diceret, Moses Vobis est in summo pretio, quia Patrum vestrorum ventres saginavit in deserto; hoc enim unum mihi objicitis; Ego vobis pro nihilo sum, quia non suppedito ventris alimenta: At si tanti facitis cibum corruptibilem, quid de pane vivifico sentiendum, quô animæ in vitam æternam aluntur? Sic Christus non tam rei veritatem attendit, quàm ex hypothesi Auditorum loquitur. Paulus verò dum cibum spiritualem vocat, non impiorum abusum, sed Dei ordinem & veram Sacramenti institutionem respicit.

Joan. 6.49. *Rom.* 3. 1. *Rom.* 4. 1. *Gal.* 6. 15. *Gal.* 5. 3.

XIV. Hanc autem nomenclationis istius rationem non semel observant Veteres, *Aug.* in Ps. 77. *omnes quidem eundem cibum spiritualem manducaverunt, & eundem potum spiritualem biberunt, id est spirituale aliquid significantem*, & tr. 26. in Joh. *Manna & altare sacramenta fuerunt in signis diversa, sed in re, quæ significatur, paria, diversa specie visibili, paria virtute spirituali, Patres enim eandem escam spiritualem comederunt, quam & nos.* Sic Anselmus in hunc locum, *Eandem escam corporis Christi, quam nunc in pane manducamus,*

DISPUT. VIII. *camus, Patres nostri manducaverunt in Manna, & eundem potum sanguinis Christi, quem nos ex calice bibimus, biberunt ex Petra: & ideo spiritualem manducaverunt eandem, quàm nos; corporalem vero alteram, quia visibilem escam spiritualiter intellexerunt, spiritualiter esuriverunt, spiritualiter gustârunt, ut spiritualiter satiarentur, nam & nos accipimus visibilem cibum*, &c. Sic Apo. 11. 8. magna Civitas vocatur *spiritualiter* Sodoma & Ægyptus.

Apoc. 11. 8.

XV. Atque hinc facilè solvitur scrupulus, qui moveri potest, Quomodo omnes Israëlitæ dicantur manducâsse istum cibum spiritualem; cùm certum sit, ex historiæ serie, & ex verbis ipsis Apostoli, nonnullos ex ipsis profanos & impios fuisse, qui Deo probari non potuerunt, sed quos severè propter crimina sua in deserto punivit versu 5. Nam licèt non manducaverint cibum istum *quà Spiritualem*, id est, non tantùm ore corporis ad pascendum ventrem, sed etiam fide recipiendo, ut Christi σημαντικὸν & σφραγιστικὸν, quia hoc ad solos fideles pertinet, potuerunt tamen dici manducâsse cibum illum, *qui spiritualis* & *sacramentalis* est, licèt talem ipsi non apprehenderent.

XVI. Ut vero certiùs capiamus, quare cibus iste spiritualis dicatur propter significationis mysterium, rationes propiùs sunt expendendæ. Non diffitendum in genere posse *Manna* conferri cum Dei *Verbo*, quod est animarum nostrarum, quamdiu in deserto mundi peregrinamur, pabulum cœleste, suavissimum, & saluberrimum, ut non semel sub eo symbolo Spiritus Sanctus illud nobis exhibet Ps. 19. 11. Joan. 4. 32. 34. Hebr. 5. 13. 14. cui nec porri aut cœpæ, & alia sapientiæ Ægyptiacæ, nec siliquæ traditionum humanarum unquam præferri debent, in quo longè veriùs impletur, quod de Manna dicit Syracides, quòd omni gustui se accommodet, quia unusquisque pro varietate statuum & casuum invenit, quo se sustentet, quod *Origenes* Homilia 7. in Exod. non malè explicat, *Si Verbum Dei, quod in Ecclesia prædicatur, totâ fide, totâ devotione suscipias, fiet tibi ipsum Verbum quodcunque desideras, v. g. si tristaris, consolatur te, dicens, cor contritum & humiliatum Deus non spernit: Si lætaris pro spe futura, cumulat tibi gaudia, dicens, Lætamini in gaudio, exultate justi, si iracundus es, mitigat te, dicens, desine ab ira & derelinque indignationem; sic ergo manna Verbi Dei reddit in ore suo saporem quemcunque volueris, hoc tamen si quis infideliter suscipiat & non comedat, vermes ex eo ebullient, & Dominus, qui in manna fidelibus dulcedo mellis est, infidelibus vermis efficitur.*

XVII. Sed certum est in specie peculiariter ad Christum respexisse, ejusque eximium symbolum fuisse, & quidem in hisce tribus potissimùm. 1. *in origine & causa.* 2. *in natura & proprietatibus.* 3. *in usibus & effectis.* 1. Quoad *originem.* Nam è cœlo descendebat,

debat, & à Deo ex indebita gratia & liberalitate dabatur nullo labore, nullâ hominum industriâ nec ullo merito partum. Unde Moses ait Israëlitis, *hic est panis ille*, *quem dat nobis Jehova ad comedendum*, Exod. 16. 15. Ita Christus è cœlo revera descendisse dicitur, tanquam Dei Patris donum, Joan. 3. 16. & 6. 33. plane gratuitum, nullo nostro labore vel merito acquisitum, ne quid hìc Pharisaïcum & Papisticum somniemus, sed solà Dei misericordià concessum. Man non naturaliter, sed supernaturaliter & miraculosè cadebat. Ita Christus non vi naturæ, sed gratiæ per miraculum nobis à Deo datur, ut hìc sit revera *magnum pietatis Mysterium.* Manna datum fuit cum rore cœli Exod. 16. 14. & Christus rori confertur Hos. 14. 5. *Ero sicut ros*, inquit, *Israëli*, qui arida nostra corda humectat, & adustos iræ Dei sensu recreat & refocillat, unde Cant. 5. 1. dicit Sponsæ, *Aperi mihi soror mea*, *amica mea*, *columba mea*, *nam caput meum oppletum est rore*, *capılli mei aspersionibus nocturnis.* Denique Man, non in Ægypto, sed in deserto datum est, postquam ex durissima servitute, potenti Dei manu liberati, mare rubrum pertransiverunt. Ita Christus, quos ex Ægypto mundi liberavit, & sanguine suo redemit, lacte Verbi & pane Corporis alit, & potat.

DISPUT. VIII.

Ex.16.15.

Jo.3.16. & 6.33.

Hos.14.5.

Cant.5.1.

XVIII. Secundò, Quoad *naturam & qualitates*, Manna fuit coloris albicantis, & gustus dulcissimi; Christus *candidus* dicitur à Sponsa Cant. 5.9. ob vitæ innocentiam, quia *sanctus est*, *innocens*, *separatus à peccatoribus* Heb. 7. 26. qui peccatum non novit 2 Cor. 5.21. in cujus ore dolus non fuit inventus 1. Pet. 2.22. cujus bonitas & gratia suavissimi est gustus peccatoribus, *gustate & videte quàm bonus sit Jehova* Psal. 34.9. & Sponsa ideo eum *malo* assimilat, cujus *fructus dulces palato suo esse* asserit Cant.2.3. Et ut manna fuit præstantissimus & temperantissimus corporis cibus, quô sustentatus est populus in deserto; Ita Christus divinus est animæ cibus, verus panis Dei, panis vivificus, qui dat vitam Mundo, quô pascimur in deserto mundi, qui, quod gratis de manna perhibetur, perfectè in se exhibet, ut omnem saporem habeat, quia à Patre nobis factus est omnia, lux, cibus, vestis, medicamentum, omnia Col. 3. 11.

Cant 5.9.

Ps.34.9.

Cant.2.3.

Col.3.11.

XIX. Tertiò, Quoad *usum & effecta*, Man colligi debuit à populo ut eo cibaretur: Christus à fidelibus per fidem recipi debet, ut nos nutriat. Collectum æqualiter distribuebatur singulis, Christus cibus vitæ pro mensura fidei distribuitur Ephes. 4.7. ita ut totus ex æquo ad omnes pertineat, tam ad pauperes quàm ad divites, parvos & magnos, mares & fœminas, servos & liberos; *Nam in Christo nec Judæus, nec Græcus, nec servus, nec liber, nec mas, nec fœmina, sed Christus omnia in omnibus* Col. 3. 11. Manna in cibum præparabatur tusione molæ, & coctione ad focum; Christus per afflictiones

DISPUT. VIII. consecratus est Heb. 2. 10. cruce & tribulatione attritus propter nostras iniquitates Esaiæ 53. 8. 12. ut fieret cibus salutaris animæ, Manna fastidiebant Israëlitæ, licet cibus esset dulcissimus: Ita Christum fastidiunt & rejiciunt homines carnales & profani, quibus videtur scandalum & stultitia 1. Cor. 1. 23. Manna debuit asservari in urnâ aureâ coram Arca in aditu Sanctuarii, ad perpetuam rei memoriam. Ita Christus in urna aurea cordis fidelis reponi debet, quod est Sacrarium Dei, ad tanti beneficii memoriam perpetuâ gratitudine recolendam.

Apoc. 2. 17. XX. Eò pertinet quod Apocal. 2. 17. dicitur *de Manna abscondito*, quod Christus Victori se daturum pollicetur, ut illud opponat epulis Balaamitarum & Nicolaïtarum, quibus ad idolothytorum esum Christianos alliciebant, & doceat ipsos ægrè ferre non debere, quod talia convivia Idololatrica ipsis interdicat; cum longe lautius & salubrius Victoribus sit daturus, spirituale scilicet epulum gratiæ & gloriæ, & delicias immortales Paradisi in sui communione, quæ quovis convivio lautissimo longè præstant. Alludit autem ad ea quæ Victoribus dabantur. Certum enim *Hieronicas* seu Victores in quatuor Græciæ certaminibus solennibus, variis affectos fuisse præmiis. Inter alia dabatur illis προεδρία in Agonibus, & vacatio, & victus è publico, ut Athenis de Rep. bene meritis in Prytaneo, quod inde nomen habebat, quia ibi annona publica asservabatur in granariis abscondita q. d. πυρȣ ταμεῖον. Et Hellanodicæ candido calculo suffragabantur, & victores pronunciabant. Promittit ergo Agonotheta cœlestis vincentibus Nicolaïtarum illecebras, pro eo quod idolothyta spreverint, non *mazam* in Prytaneo, sed *manna cœleste*, non repositum in Arca fœderis, sed absconditum penes Deum, ubi corrumpi nequit. Se ergo cum beneficiis suis vocat *manna absconditum*, respiciendo ad manna, quod in urna aurea reponi debuit, ut asservaretur in Sacrario coram Jehova, idque quadrifariam. 1. *in Verbo*, quia *Christus absconditus est naturaliter hominibus*, qui ad ejus notitiam pervenire nequeunt sine revelatione, *homo enim animalis non capit ea quæ sunt Dei* 1. Cor. 2. 14. & *caro & sanguis non revelat nobis* Christi mysterium, sed solus Pater cœlestis Matth. 16. 17. & 11. 25. 26. & 13. 11. quod ideo dicitur *absconditum mysterium gentibus* Rom. 16. 26. quia continet res *quas oculus non vidit, nec auris audivit, & quæ in cor hominis non ascenderunt* 1. Cor. 2. 9. Rursus *absconditus* dicitur respectu *reproborum*, quibus non datum est nosse mysteria regni Cœlorum Matth. 11. 26. & 13. 11. & quibus Euangelium tectum est 2. Cor. 4. 3. Absconditus denique *ipsis fidelibus*, qui nunquam perfectè eum cognoscere in hac vita possunt, sed sub velo tantum & in ænigmate intuentur 1. Cor. 13. 12. quia per fidem, non per aspectum ambulant 2. Cor. 5. 7. 2. *in Sacramentis*, quia ibi Christus occultatur sub symbolis externis, non physicè, sed moraliter, & se offert non

[Margin notes: *1. Cor.* 2. 14. *Mat.* 16. 17. *Rom.* 16. 26. *1. Cor.* 2. 9. *Mat.* 11. 26. *&* 13. 11. *2. Cor.* 4. 3.]

non sensibus, sed menti, per fidem apprehendendum. 3. *in corde*, quia Christus habitat in cordibus nostris per fidem Ephes. 3. 17. ubi non videtur ab aliis, sed sentitur ab anima fideli per solatium incredibile, quô perfunditur, & per novum illud nomen filii Dei, quô nos insignit, quod nemo novit, nisi qui recepit Apoc. 2. 17. 4. *in cœlo*, quia Christus in cœlum receptus oculis nostris subductus est, & veluti absconditus manet in Sacrario Dei, donec ultimo die per novissimum adventum reveletur: hinc *vita nostra dicitur esse abscondita cum Christo in Deo*, Col. 3. 3.

DISPUT. VIII.

Ephes. 3. 17.

Apoc. 2. 17.

Col. 3. 3.

XXI. Qualiscunque verò sit Mannæ cum Christo similitudo; Certum est tamen, ut veritas & corpus longè perfectius est ipsâ figurâ, maximum intercedere, etiam in his tribus inter utrumque discrimen. Nam si *Origo* attenditur, Manna è cœlo quidem, sed infimo & aëreo tantùm descendebat: Sed Christus è cœlo Empyreo & supremo, non descensu reali per mutationem loci, sed œconomico & morali, per carnis nostræ assumptionem. Unde Christus Jo. 6. 32. *Moses non dedit vobis panem è cœlo*, *sed Pater meus dat vobis verum panem è cœlo*, non è nubibus tantùm, sed è sinu Patris. Manna obtinuerunt Israëlitæ à Deo, ministerio Angelorum, & Mosis precibus: Sed Christus nobis datur, immediatè & unicè à Deo, Joan. 6. 32. unde κατ' ἐξοχὴν vocatur panis Dei. 2. *quoad naturam*, Manna fuit cibus materialis & corporeus quoad substantiam, licèt esset spiritualis quoad significationem; vitæ terrenæ & corporeæ sustentandæ primò destinatus: Sed Christus est cibus non corporis sed animi, quô in spem vitæ æternæ alimur, non premendo ore, sed credendo corde, panis non tantùm vivus, sed & vivificus, qui non modò nutrit viventes, sed etiam vivificat mortuos, non tantùm alit sanos, sed sanat ægros, non ad tempus, sed in æternum, qui non convertitur in nostram substantiam, sed qui convertit nos & mutat in suam, panis non tantùm Dei, sed & ipse Deus. 3. *quoad effectum*, Manna corpoream vitam sustentabat, sed ad tempus tantùm, nec à morte servabat: Sed cibus hic non tantùm vitam sustentat, sed amissam reddit, & datam conservat in æternum, non corpoream & terrenam, sed divinam & immortalem, quod Christus notat Joan. 6. 49. 50. 51. *Patres vestri manducârunt manna in deserto & mortui sunt, hic est panis qui de cœlo descendit, ut si quis ex eo comedit non moriatur.*

Joan 6. 32

Joan. 6. 49. 50. 51.

XXII. Unde facilè colligitur non sine ratione Manna ab Apostolo cibum spiritualem fuisse dictum propter significationis mysterium. An autem quemadmodum Christi fuit symbolum, etiam figura Eucharistiæ fuerit, inter Nos & Pontificios quæritur. Et illi quidem hoc pertendunt, eam esse differentiam statuentes inter manna, quod Corporis Christi figura fuit, & panem Eucharisticum, quòd Manna significaverit tantùm & repræsentaverit Corpus

DISPUT. VIII. Christi; Eucharistia verò sit ipsum Corpus Christi, in quod substantia panis conversa est, ut *Bellar.* lib. 1. de Euch. c. 3. notat. Nos verò figuras quidem similes & sibi invicem respondentes, eandemque rem significantes & repræsentantes fuisse non negamus, & hactenus conferri ab Apostolo, non ut figuras cum figurato, sed ut sacramentum alteri simile, & analogum. Sed negamus manna posse dici figuram Eucharistiæ, quæ ideo sit à Deo instituta, ut eam significaret, quia ut præcedenti Disputatione jam monuimus, absurdum est dari figuram figuræ, cùm illa rei internæ & spiritualis imaginem gerere debeat, non verò externæ & materialis, quæ in sensus incurrit. Nam quod Adversarii volunt, Eucharistiam esse ipsissimum Christi Corpus, in quod panis substantia conversa est, πρῶτον est ψεῦδος, quod nec probare potuerunt hactenus, nec in æternum probaturi sunt.

XXIII. Frustrà *Bellarminus* excipit l. c. quod nisi hæc statuatur differentia inter Manna, & Eucharistiam, quod Manna fuit figura tantum, Eucharistia autem res ipsa, non plus veritatis significatæ habebimus, quàm ipsi Judæi, imo longe minus, quia Manna longe clarius repræsentabat Christi Corpus, quam aridus panis, & multo præstantius erat, utpote quod plueret è cœlo, & fieret manibus Angelorum, panis verò noster è furno exeat, & fiat manibus hominum. ℞. Sed gratis hoc dicitur, quia Sacramenta non sunt spectanda *materialiter*, & quoad *substantiam*, sed *formaliter* quoad *institutionem*, ex qua eorum præstantia vel significationis evidentia pendet; Cùm autem verbum institutionis in Eucharistia longe sit clarius institutione Mannæ, patet Eucharistiam quoad modum recipiendi fuisse præstantiorem, licet quoad rem significatam eadem veritas utrobique fuerit, Christus scil. cum suis beneficiis. Præstantia ergo Sacramentorum Novi Testamenti supra Vetera, non intelligenda est ratione *rei ipsius significatæ*, quod illa rem ipsam in se contineat; hæc autem tantum significaverint, utraque enim sunt signa significantia & obsignantia gratiam Christi; sed ratione *modi significationis*, quia *efficacius* rem repræsentant, non tantum ut futuram, sed ut factam & impletam, *diutius*, quia manere debent usque ad finem seculi, *latius*, quia ad omnes populos indiscriminatim pertinent.

XXIV. Hisce ita discussis superest videndum, quo sensu dicat Apostolus, Israëlitas *omnes eundem cibum spiritualem manducâsse*, An scilicet loquatur de Israëlitis inter se, An de iisdem nobiscum. *Pontificii* quidem Transubstantiationis figmento patrocinaturi, cum *Socino* hoc ad Israëlitas referunt, ut dicantur eandem escam spiritualem comedisse *inter se*, quia omnes indiscriminatim, tam boni, quàm mali, eâ usi sunt, ad quos etiam accedunt *Lutherani* Consubstantiationis sententiam confirmaturi. Sed utrique aberrant à scopo Apostoli, qui non est tantum identitatem istorum Sacramentorum

rum

rum inter Israëlitas asserere, sed præcipuè *cum Christianis*, ut ostendat Sacramentorum nostrorum usurpationem nobis non profuturam, citra fidei & sanctitatis studium, cùm similia habuerint in deserto Israëlitæ, quæ non obstiterunt quominus suæ rebellionis & idololatriæ pœnas Deo penderet; Nam qui paria à Deo acceperunt beneficia, si pariter peccent, pariter punientur; At Patres nobiscum paria à Deo gratiæ signa acceperunt; Ergo pariter peccantes pariter puniemur; quæ vis argumentationis Paulinæ periret omnino, si non intelligeretur idem cibus & potus nobiscum, sed tantùm inter se. Deinde quorsum Apostolus mentionem fecisset baptismi Patribus indulti, si eos quoad Sacramenta nobis æquare non voluit? Sed quod Apostolus addit sub finem versûs, omnem difficultatem tollit, quum addit, *Patres bibisse de Petra spirituali, quæ eos sequebatur, Petram autem istam fuisse Christum.* Quomodo enim potest vocari Christus illa Petra, si non eundem potum habuerunt nobiscum, qui Christo participamus? Hoc vidit Aug. loco citato, tract. 26. in Joh. quem sequitur *Bertramus* lib. de Corpore & Sanguine Christi, *eandem escam spiritualem bibisse Patres Paulus asseverat, quæris fortasse quam eandem? nimirum ipsam eandem, quam hodie populus Credentium manducat & bibit, non enim diversa licet intelligi, cùm unus idemque Christus sit, qui & populum in deserto, in nube & in mari baptisatum sua Carne pavit, suo Sanguine tunc potavit, & in Ecclesia verè Credentium populum sui Corporis pane, Sanguinis undâ pascit & potat.*

XXV. Nec juvat hìc excipere; Vel Paulum debuisse adjicere particulam *nobiscum*, si ea fuisset ejus mens, Quia satis ex ἀκολουθίᾳ sermonis colligitur, ut jamjam dictum. Vel nos non posse dici comedisse manna; Quia licèt non comederimus illud *physicè* & *materialiter*, possumus tamen dici manducare *moraliter* & *sacramentaliter*, quoties S. Cœnæ communicamus, quia Eucharistia & Manna in eo conveniunt, quod sint Christus sacramentaliter. Vel quod increduli non possint dici manducâsse escam spiritualem nobiscum, quia Christi non potuerunt fieri participes. Quia, ut supra jam dictum, manna comedendo, cibum, qui spiritualis erat ex ordine Dei, & qui Christum adumbrabat, bene dicebantur manducare. Vel quod dicantur *typi nostri fuisse*: Nam eo ipso, quo typi nostri fuerunt, nobiscum comparari debuerunt, typi enim & antitypi comparatè se habent, & sunt ἐκ τῶν πρός τι.

XXVI. Hinc vero sponte fluunt tria gravissimi momenti Porismata. Primum, Pro *Manducatione spirituali Christi*, adversùs oralis & carnalis manducationis Christi commentum. Nam cùm idem Christus omnibus fidelibus, tam Veteris quam N. T. proponatur manducandus, eadem debet esse κοινωνίας & manducationis apud utrosque ratio. At constat manducationem oralem locum non potuisse habere sub Veteris

Disput. VIII. Testamento, quo nondum fuit incarnatus Christus, sed tantùm spiritualem per fidem, quo sensu dicuntur edisse escam spiritualem, & bibisse de Petra spirituali, quæ eos sequebatur. Ergo non alia nunc nobis est urgenda, quia sola salutaris est & necessaria. Si enim Patres manducando Christum spiritualiter per fidem, salutis facti sunt compotes, quidni eâ contenti essemus, aliâ missâ & rejectâ, quæ & Scripturæ, & rationi, & analogiæ fidei, & Christi ipsius dignitati repugnat, & innumeris absurditatibus urgetur?

XXVII. Alterum de *Identitate Fœderis gratiæ*, tam in Veteri quàm in Novo Testamento; Cùm enim Sacramenta sint sigilla fœderis, ex identitate eorum, identitatem fœderis bene colligi nemo negare potest. Jam eadem fuisse Sacramenta Patribus nobiscum Paulus clarissimè testatur, si non signis, saltem quoad significationis mysterium, *in signis diversis, eadem fides est*, inquit August. tr. 46. in Joann. *In signis diversa, sed in re, quæ significatur, paria, diversa specie visibili, paria virtute spirituali*, tr. 26. discrepantia fuit in signis quæ illi habuerunt, & in modo significandi, quatenus illa Christum venturum, nostra verò Christum exhibitum significant; illa obscuriùs, ista clariùs & efficaciùs fidem nostram confirmant, & salutem obsignant. Interim & illa & ista eandem rem significatam respexerunt, nimirum Christum qui idem fuit heri, hodie, & in sæcula Heb. 13.8. Et ut nos hodie in Cœna per fidem Christum sub symbolo panis & vini recipimus, & participes simus Corporis & Sanguinis ejus 1. Cor. 10. 16. (*1. Cor.* 10. 16.) Ita fideles olim in Manna Christo vescebantur ad salutem, & cum ipso Sacramento visibili, rem & virtutem Sacramenti percipiebant, Christi scilicet justitiâ & merito cibabantur.

XXVIII. Tertium De *Cognitione Christi sub. Vet. Testamento*; Nam si Patres ad communionem Christi vocati sunt, necesse est, ut ejus notitiâ & fide priùs fuerint imbuti, cùm ignoti nulla sit cupido, nec frui possimus eo quem non novimus: Et hoc ex eo certius adhuc colligitur, quòd ipsa Christi manducatio quæ hic proponitur, tota per fidem fieri debeat, quæ practicam Christi notitiam, & intimam ejus apprehensionem necessariò postulat. Unde patet quantum discedant à veritate, & quàm perniciosè errent, qui sub Veteri Test. Personæ Christi divinæ notitiam non extitisse pertendunt, nec γνωρίσματα, quæ cognitionem Christi pro peccatis morituri ingenerarent, ut licèt Veteres sine Christo servati non sint, potuerint tamen sine ejus cognitione salutem consequi. Nec difficile foret, si id nunc ageremus, impium istum errorem variis rationibus confundere. Nam si Christus ignotus fuit Patribus, quomodo Abraham dicitur gestivisse diem ejus videre, eumque
Joan. 8. 56. vidisse & gravisus esse Jo. 8. 56? Vel Moses prætulisse narratur opprobrium
Heb. 11. 26. Christi gazis Ægyptiacis Heb. 11. 26? Vel *Patres in fide mortui* memorantur

ab

ab Apostolo Heb. 11. quæ non aliud potest habere fundamentum, quàm Christum ut sit salutaris? Vel Israëlitæ possunt dici edisse & bibisse Christum in deserto, dum edebant & bibebant cibum & potum spiritualem, qui eum significabat? DISPUT. VIII.

XXIX. Rursus, Si ignotus fuit Christus sub Veteri Testamento; Vel inde fit, quòd nihil de eo Patribus revelatum fuerit, Vel quòd revelationem sibi factam nullo modo intellexerint. Prius dici non potest, cùm infinita extent in Veteri Testamento testimonia de Persona Christi θεανθρώπου, de ejus Naturis, Officiis, & Beneficiis, de duplici statu, humiliationis & exaltationis, passionis & gloriæ. Aliàs nec Christus, nec Apostoli potuissent probare mysteria Euangelica ex Mose & Prophetis, quod tamen passim ab ipsis factum legimus Luc. 24. 26. 27. 44. Joan. 5. 39. 46. Act. 18. 18. & 26. 22. 23. 1. Pet. 1. 11. Heb. 10. 5. 6. 7. & alibi in Novo Testamento: Cujus omnis authoritas perit, si quæ in illo ex Vet. Test. proferuntur ad probandam Divinitatem Messiæ, & ejus Satisfactionem, frustrà & falsò allegantur. Non etiam posterius, quia sequeretur inde, omnem illam revelationem illis penitus inutilem fuisse, & frustrà Christum amandasse Judæos ad Scripturas legendas & scrutandas; Quid enim opus fuit talia ipsis mysteria revelari, si hæc ad ipsos non pertinebant? Quid opus fuit sanctis Dei Viris sedulò inquisivisse in tempus rerum futurarum, quæ nullo modo ad se pertinerent? An non singulorum piorum Veteris Testamenti erat inquirere in rationem salutis obtinendæ & declinandæ pœnæ æternæ? Nec hîc dicendum ex Petro capite 1. 1. v. 11. ea ipsos administrasse *non sibi, sed nobis:* Quia notum est Petrum non loqui de *cognitione* rerum revelatarum, quasi ad eos non spectârit, sed de earum *complemento & executione*, quo temporis articulo scilicet Spiritus Propheticus Christi, qui in ipsis erat, declararet eventuras Christo perpessiones & gloriam illas consequuturam: Non ergo inquisiverunt in rem ipsam ceu dubiam & incertam, nimirum salutem hominibus obventuram per Christi perpessiones & gloriam, sed tantum in tempus quô Christus erat passurus & glorificandus; Sed hoc tantum abest, ut ipsis deneget cognitionem aliquam rerum istarum revelatarum, ut necessario illam supponat, saltem quoad substantiam, licèt non quoad gradum & circumstantias, quæ nobis clarè patefiunt: reservabatur quidem earum exhibitio in sæcula longè dissita: fructus tamen inde secuturi æquè ad ipsos, ac ad nos, pertinebant.

1. Pet. 1. 11.

1. Pet. 1. 11.

XXX. Hoc verò ulterius ex eo invictè colligitur. Quòd si Christus Patribus cognitus non fuit, nec Justificatio nec salus potuit illis obtingere, quia utraque sine cognitione Christi haberi nequit, *Justificabit multos*, inquit Isai. 53. 11. *sui notitia*, & Christus manifestis verbis Joan. 17. 3. *Vitam æternam in cognitione Dei Patris & Jesu Christi, quem misit, positam esse* asserit: Nec quisquam Is. 53. 11. Joan. 17. 3.

ſanæ mentis crudum effatum illorum admiſerit, qui volunt fideles potuiſſe per Chriſtum ſervari, etiamſi cognitus non fuerit; Quaſi ſalus poſſit obtineri ſine fide, vel fides poſſit dari ſine objecti cognitione, atque ita meliùs per *ignorantiam*, quèm per *notitiam* definiatur, quod eſt figmentum Pontificiorum. Nec hîc ad infantium exemplum recurrendum, quibus applicatur meritum & fructus mortis Chriſti ad eorum ſalutem æternam, abſque ullo ſuo actu perſonali, vel notitiæ vel fidei. Quia nemo non videt, longum latumque diſcrimen eſſe inter infantes, qui per ætatem actum fidei non poſſunt exerere, & adultos, à quibus fides actualis ad ſalutem obtinendam exigitur. Ut ergo *Chriſtus idem eſt heri, hodie, & in ſecula* Heb. 13. 8. Ita nec aliter Servator, nec aliter ſervat hodie quàm heri, Hinc ut *hodie* ſub Novo Teſtamento adultus nemo ſervatur abſque omni notitia & fide Chriſti: Ita *heri* ſub Veteri Teſtamento aliqua fides & notitia Chriſti ſemper fuit neceſſaria ad ſalutem, obſcurior quidem & tenuior quoad *gradus*, præ fide Novi Teſtamenti, juxta menſuram revelationis & naturam illius œconomiæ; Sed quæ eadem eſſet cum noſtra quoad ſubſtantiam, & quæ ſufficeret ad obtinendam juſtificationem & ſalutem Patribus.

XXXI. Perperam hîc objicitur, *Veterem œconomiam mille typis & velis fuiſſe tectam*; Unde non mirum eſſe, ſi Patres ad myſteria Novi Teſtamenti penetrare non potuerint. Quia qualiſcunque fuerit obſcuritas illius diſpenſationis, non deſinebant tamen ſub illis velis & typis radii veritatum Euangelicarum micare, & oculo fidei piorum ſeſe ingerere ad eorum ſolatium, aliàs Deus populum ſuum inanibus umbris, quarum Chriſtus corpus non fuerit, ludificatus eſſet, & nuſpiam docuiſſet illis typis myſticam ineſſe ſignificationem rerum ſpiritualium & cœleſtium: Cùm contrà certum ſit Deum non uno loco teſtari, circumciſionem cordis ſignificari circumciſione carnis, & hanc abſque illa fore inutilem: Et in Sacrificiis non tam ſpectandum quid eſſent, quàm quid ſignificarent, abſque quo non modò ingrata, ſed & exoſa ſibi eſſe. Et ſanè cùm typi & ſigna in ſuo formali ſint relata, & involvant reſpectum aliquem ad rem ſignatam, non *velandi* tantùm, ſed & *revelandi* ſuo modo uſum habere debuerunt. Nec ita carnalia erant & materialia quæ proponebantur, quin pii per iſta αἰσθητὰ & ſenſibilia ad τὰ νοητὰ intelligibilia & ſpiritualia aſcenderent: alioqui fieri non potuiſſet, quin craſſiſſimè erraſſent, v. g. ſi de Sacrificiis ageretur, cum non poſſent ſine piaculo credere, Dei juſtitiam placari poſſe brutorum ſanguine, eo ipſo debuerunt altius aſſurgere & reſpicere ad aliquod aliud ſacrificium longè præſtantius, quô peccata omnia expiarentur, ad Chriſtum ſcilicet, qui animam ſuam eſſet poſiturus in ſacrificium pro reatu, Iſ. 53. 10. Pſal. 40. 5. 6. & cujus exciſione obſignanda erat viſio & prophetia, expiandum peccatum, & juſtitia ſeculorum

adducenda

adducenda Dan. 9. 24. 25. Ita pii qui cibo & potu isto spirituali, qui à Deo suppeditabatur in deserto, utebantur, non potuissent Christo spiritualiter in eo vesci, quod de illis Apostolus testatur, nisi ulterius ad mysterium hoc symbolo adumbratum respexissent. Unde invictè concluditur, Christum jam olim adumbratum & promissum in Oraculis & typis, à fidelibus cognitum, & per fidem receptum fuisse. DISPUT. VIII.

FINIS.

DISPUTATIO THEOLOGICA DE PETRA CHRISTO.

DISPUT. IX.

EX 1. CORINT. 10. 4.

ἡ δὲ Πέτρα ἦν ὁ Χριστός.

Respondente PAULO CHRISTIANO HEILMANNO *Longo-Dibacensi.*

I. CUM in tota peregrinationis Populi Israëlitici per desertum, historiâ, vix quicquam illustrius & mirabilius occurrat, nihil sane sit *μυστικώτερον*, & quod Christum, salutariaque ejus beneficia significantius adumbret, insigni Petræ, & aquarum ex ea fluentium, quibus Deus Israëlitas potavit, Miraculô. Non parum confert ad institutionem & solatium fidelium, accurata ejus disquisitio. Quam ut facilius possimus exequi; Duobus Capitibus Disputationem nostram absolvemus. Primum dabit enarrationem historiæ quoad literam. Alterum Mysterii sub ea latentis expositionem.

II. Verba Pauli extant cap. 10. 1. ad Cor. ℣. 4. *καὶ πάντες τὸ αὐτὸ πόμα πνευματικὸν ἔπιον, ἔπινον γὰρ ἐκ πνευματικῆς ἀκολουθούσης Πέτρας, ἡ δὲ πέτρα ἦν ὁ Χριστός. Et omnes eundem potum spiritualem biberunt, bibebant enim ex Petra spirituali eos sequente; Petra autem erat Christus.* Scopus 1. Cor. 10. 4.

DISPUT. IX. Apostoli, ut alibi à nobis ostensum, non alius est, quàm identitatem Sacramentorum Veterum cum nostris, si non quoad signum, at quoad rem significatam ostendere; Ne Corinthii prætextu Sacramentorum præstantiorum impunitatem sibi pollicerentur in peccatis suis, idololatria imprimis, à qua vult eos avertere. Ideo ostendit, Patres hac in parte nobis non inferiores fuisse, sed eadem nobiscum, aut illis analoga Sacramenta habuisse, quæ Baptismo, & S. Cœnæ responderent. Et Baptismi quidem similitudinem probat in Columna Nubis, & Maris transitu. Cœnæ verò, respectu duorum ejus symbolorum, tum *Panis* in *Manna*, tum *Potûs* in *Petra*, & aquis ex ea scaturientibus; De qua jam disputamus.

III. Clarum est respicere Apostolum ad historiam, quæ refertur Exod.
Exod. 17. 3. 17. ubi narrat Moses Populum, vix sedatâ propter cibi penuriam seditione, de qua c. præced. rursus occasionem murmurandi contra Mosem & cum ipso rixandi sumpsisse ex defectu aquarum, ℣. 3. *Quare nos eduxisti ex Ægypto, ut unà cum liberis & pecoribus siti periremus?* Deum verò ut motum illum componeret, & populi, licet ingrati & rebellis, necessitati succurreret, jussisse Mosem virgâ suâ Rupem & Petram certam in Horeb percutere, ex qua aquæ affatim ad sedandam populi sitim effluxuræ essent. Quô factô tantam exiliisse statim aquarum copiam, quæ non solum abundè suffecerit levandæ siti præsenti ipsorum, sed & in futurum, aquis illis populum per desertum
Ps. 78. 15. sequentibus & comitantibus. Quò respiciens Psaltes Ps. 78. 15. dicit, *Deum rupisse petras in deserto, & potum eis dedisse in voraginibus magnis. Eduxisse*
Ps. 105. 41. *rivos è petra, & descendere fecisse tanquam flumina per aquas.* Et Ps. 105. 41. *Aperuit petram*, inquit, *& inde fluxerunt aquæ, fluenta currerunt per loca*
& 114. *arida.* Et Ps. 114. *Mutavit rupem in stagnum aquarum, & saxum adamantinum in fontem aquarum.* Nec aliò pertinent, quæ toties apud Isaiam, & alios
Is. 41. 18. Prophetas dicuntur de aquis scaturientibus in deserto, ut Is. 41. 18. & 44. 3.
& 44. 3. IV. Quia verò bis mentio occurrit Petræ percussæ à Mose, non modò Exod. 17. sed & Num. 20. Quæritur, An eadem sit historia? An duæ? Quidam idem esse miraculum censent bis memoratum à Mose, brevius in Exodo, fusius vero in Numeris; quia idem videtur esse locus deserti *Sin*, cui idem nomen *Massæ* & *Meribæ* impositum sit. Nec verisimile sit duo loca à murmure populi ita fuisse denominata, vel populum bis in idem peccatum incidisse. Verùm alii rectius arbitrantur, similem quidem, sed non eandem describi historiam. Licet enim utrobique murmuraverit populus præ siti, & dederit Deus aquam ex Petra, si circumstantiæ locorum, temporum, & personarum attendantur, facile patet inter se discrepare. 1. Loca sunt diversa, nam prior contigit in Rephidim, in ea scilicet deserti Sin parte, quæ contermina erat Ægypto; At posterior in Cadesbarne, quæ vicina erat regio Palestinæ meridiem versus, locus ille vocatur

deser-

desertum סין Sin, sed iste cum Tsade צין. In illo mansio fuit populi undecima; sed in isto trigesima tertia. 2. Tempus etiam variat, nam prima murmuratio contigit paulò post exitum ex Ægypto, sed ultima sub finem peregrinationis, & instante jam anno quadragesimo, & post mortem Mariæ. 3. In illa nulla fit mentio incredulitatis Mosis & Aaronis, in ista notatur. 4. Petra in monte Horeb percussa vocatur צור, hæc vocatur סלע. 5. Ibi miraculum patraturus Moses jubetur ipse secum sumere aliquot è Senioribus Israëlis; Hîc jubetur Moses & Aaron congregare totum cœtum filiorum Israëlis ad Petram; Illic jubetur Moses Petram percutere; Hîc verò eam alloqui. Illic Petra semel tantum fuit percussa, Hîc bis. Illic locus dictus est Massa & Meriba, Hic verò tantum מימריבה *aquæ jurgii.* DISPUT. IX.

V. Si quæratur porrò, ad quam historiam respiciat Paulus? Responderi quidem potest non incommodè, ad utramque respexisse, cùm utraque typus fuerit istius mysterii. Sed præsertim ad primam mentem intendisse colligi potest, tum ex pœna, quæ murmurationem istam secuta dicitur v. sequenti, & aliam antecessit, tum ex eo, quod Petra dicitur eos secuta, quod apposité congruit aquis in itinere per desertum populum comitantibus.

VI. Quæritur porrò, Quænam fuerit Petra illa, ex qua biberunt? & quare *spiritualis* dicatur? Quidam volunt sic designari κατὰ τὸ ῥητὸν, & proprie, Petram mysticam, nimirum *Christum* ipsum, unde salutem hauriunt omnes Credentes, qui per divinitatem tunc ipsis aderat, & nusquam aberat, quique in toto itinere varia beneficia præstando eos comitabatur. Vel Deum ipsum, qui Petra & Rupes sæpe dicitur in Scriptura, cujus beneficio hunc potum consecuti sunt, ut præpositio ἐκ, non causam materialem notet, sed efficientem, ut alibi non semel; Sic ἐκ Πέτρας, id est *à Petra*, vel Deo, vel Christo eorum ductore in deserto, & aquæ istius authore. Sed minus apposite hoc dicitur, quia sic petra præcedens potius diceretur, quàm sequens, siquidem Christus præibat ut dux, non sequebatur ut comes Num. 9. 17. Deinde sic omnes verâ fide Christi fuissent facti participes, cùm omnes ex Petra ista biberint, quod dici nequit; Siquidem Deus in variis dicitur non complacuisse. Multo rectius ergo per Petram intelligitur Rupes materialis Deserti Horeb, quæ aquas fudit percussâ virgâ Mosis, ex qua populus dicitur bibisse, quia bibit ex fluentis ex ea exilientibus, quomodo bibere quis dicitur è dolio, ex quo vinum depromitur, metonymiâ causæ efficientis, vel subjecti. *Spiritualis* autem dicitur, non naturâ, vel usu, sed *significatione*, ut antea *cibus & potus*, quia symbolum erat Christi veræ rupis, ex qua fluxerunt aquæ salutares gratiæ.

VII. Petra autem dicitur ἀκολουθοῦσα, *sequens*, non quod saxum ipsum loco motum eos sequutum sit, quod absurde quidam finxerunt Rabbini. Sed, vel quia obsequebatur Israëlitarum desiderio, potum illis subministrando,

Disput. IX. ut vult Photius, vel quia comitabatur eos peregrinantes in deſerto, non quidem per ſe, ſed in effectis, rivis ſcilicet ex petra manantibus. Et eò

Pſ.78.15. pertinet quod dicitur Pſal.78.15. *Rupit petras in deſerto, & potum dedit eis quaſi ex abyſſis magnis, & eduxit fluenta de Petra, & deſcendere fecit aquas tanquam flumina, & percuſſit Petram, & aquæ fluxerunt, & torrentes inundaverunt.* Unde Abarbanel, *Nullum eſt dubium, quin tanta copia aquæ eruperint, ut inde derivata fuerint flumina, & torrentes aquarum* &c. Ita recte dicitur Petra eos ſecuta, quia rivi aquarum fluentium è rupe eos inſequebantur, & in ſtagna fuerunt collecti, ubicunque ſunt caſtrametati. Unde toties Prophetæ, loquentes de effuſione Spiritûs S. & gratiarum ejus ſub aquarum ſymbolo, dicunt Deum daturum

Iſ. 35. 6. & 44. 3. *ſtagna aquarum in eremo* eò alludentes Iſ.35.6. & 44.3. Licet autem rivi iſti ex Petra manantes ſecuti eos fuerint, nonnunquam Deus paſſus eſt eos exſiccari, ſive ad caſtigandam ingratitudinem populi, ſive ad exercendam ejus fidem, & locum dandum novo miraculo, quod facere decreverat, prius beneficium ad tempus ſubſtractum, renovando.

VIII. Porrò quia in poſteriori miraculo mentio fit peccati Moſis & Aaronis ℣. 12. propter quod excluſi ſunt ab ingreſſu Canaan, Quæri poteſt, quodnam illud fuerit, cum de eo pauca tradat Spiritus S. & talis ac tanta pœna infligi non potuerit, niſi magnam aliquam ob cauſam? Quæſtio hæc non parum exercuit Interpretum ingenia, tam Hebræorum, quàm Chriſtianorum, qui in varias ſententias diviſi fuerunt. Quidam ex recentioribus volunt, Moſem prorſus non peccâſſe, & ſi quæ Scripturæ loca extent, quæ videantur docere illum peccâſſe, alia viciſſim eſſe, quæ doceant illum non propter peccatum ſuum punitum eſſe ut

Deut.3.26. Deut. 3. 26. *Iratus autem fuerat Dominus contra me propter vos*, & Pſal.

Pſ.106.32. 106.32. *Irritaverant etiam eum juxta aquas Meriba, & malum fuit ipſi Moſi propter eos.* Et ſi peccatum ipſi tribuitur, quando dicitur *Rebellâſtis, prævaricati eſtis, non credidiſtis, non me ſanctificâſtis*, id ſimile

Joſ.7.1. eſſe ei quod dicitur Joſ. 7. 1. de peccato Achanis, quod toti genti tribuitur, licet illius ſolius fuerit, *Et prævaricati ſunt filii Iſraël prævaricationem in anathemate.* Sed Textus ipſe ſacer repugnat, qui toties & tam expreſſe peccatum hoc Moſi & Aaroni tribuit in particulari, diſtincte à po-

Num.20.12 pulo, Num.20.12. *Non credidiſtis mihi ad me ſanctificandum coram populo,*

Pſ.106.33. Sic c.27.14. dicuntur *rebellâſſe*, & Deut.32.51. & Pſal.106.33. *Exacerbârunt ſpiritum Moſis*, ideo *diſtinxit labiis ſuis*, id. dubius omnino hæſitavit per diffidentiam, vel loquutus eſt in exacerbatione ſua, id. parum convenienter officio ſuo. Quamvis vero occaſio pœnæ Moſis fuerit contentio populi, ex qua dicitur Deus iratus fuiſſe Moſi propter ipſum; hoc non obſtat quominus propter proprium peccatum punitus fuerit.

IX.

IX. Non meliùs alii, ut *Abarbanel*, pertendunt quidem Mosem & Aaronem punitos fuisse propter peccata sua, sed Aaronem quidem ob peccatum vituli, Mosem verò propter negotium exploratorum terræ Canaan, quia Moses illos emittendo, de suo addidit, quæ nec Israëlitæ petierant, nec Deus mandaverat, *Ut considerarent populum*, *qui in terra habitabat, utrùm fortis esset an debilis, paucus an multus*, *&* *quales urbes in quibus habitabant* &c. Num. 13. 3. 19. 20. Quia hoc est apertè obloqui Spiritui Sancto, qui quoties agitur de ista pœna, peccatum Mosis & Aaronis expresè refert àd aquas jurgii, ut innuat commissum esse hâc occasione, non aliâ quavis Num. 20. 12. & 27. Deut. 1. 37. & 3. 26. & 32. 51. Alii minùs rectè peccatum in eo collocant, vel quòd percusserint Petram, non verò tantùm ad eam loquuti sint, ut jusserat Dominus; Quia non alia de causa dixerat Mosi, accipe virgam, nisi ut alloquendo percuteret. Vel quòd non ex se ipsis, & sponte edixerint Petræ, ut daret aquas suas. Nam cùm hoc ipsum ex mandato Dei fecerint, quomodo illis imputaretur in peccatum? Imò peccassent graviter, si hoc citra mandatum tentassent.

DISPUT. IX.

Num. 13. 3. 19. 20.

X. Rectiùs ergo peccatum hoc refertur ad *incredulitatem* & *diffidentiam*, quam animo conceptam, exteriùs signo aliquo, vel vultu, vel gestu, aut sermone prodiderint. Non quòd tam dubitârint de potentiâ divinâ, quàm de voluntate & affectu. An Deus vellet tam rebelli populo aquas dare; Cùm tamen Deus certò & absolutè, non conditionatè hoc promisisset. Diffidentia verò ista indicatur tum dictis, tum factis, *dictis* quidem, quum ait v. 10. *Audite ô rebelles*, *Num de Petra hac educemus vobis aquam*? quæ verba sunt dubitantis, cum absolutè & simpliciter dicere debuisset, *Petra*, *da aquas*. Ideo Ps. 106. 34. dicitur *distinxisse labiis suis*, id est, aliter protulisse verba Dei, quàm proferenda erant, dubitando de eo, quod securè afferi debuit tanquam à Deo promissum. Deinde *factis* in iterata Petræ percussione, quod hæsitationem Mosis testabatur, & fortè Deus ad fidem eorum explorandam non statim aquas dederat ad primam percussionem. Quicquid sit, certum est Mosem gloriam Deo non dedisse, non modò linguâ & opere, sed præcipuè corde, in quo latentem incredulitatem Deum respexisse dubitari nequit. Atque ita dicuntur non *sanctificasse* Dominum coram filiis Israël, id. populo dedisse causam dubitandi de ejus potentia & veritate; cum revocando illi in memoriam prætcrita miracula debuissent potius eos confirmare in fide tanti miraculi. Licèt autem Aaron nihil hìc dixisse, vel fecisse perhibeatur, in peccati consortium tamen venit cum fratre, quia tacuit, nec ipsum peccantem erexit & redarguit.

Ps. 106. 34.

XI. Sed ut ad mysterium pergamus, quod præcipuè hìc attendere nos vult Spiritus S. Inquirendum jam est, Quodnam sub hoc cortice latuerit. Hìc enim aliquid fuisse μυστηριῶδες, si Paulus expresè

Disput. IX.

preſsè non doceret, ſatis tamen ipſa rerum eventuumque natura demonſtrat. Nam ſi nihil aliud Deus hic ſibi propoſuiſſet, quam populum ſuum ſalubri potu reficere, non ne poterat vel aquas cœlitus immittere, vel illum in locum fontibus & aquis irriguum deducere? Quid opus erat, vel Petram peculiariter ad hoc ſeligere, vel virgâ uti ad eam percutiendam, ut aquæ ex ea exilirent? 2. Quid quod id ipſum, quod Moſi pollicetur ſe ſupra Petram conſtiturum, uſque dum miraculum peractum eſſet, ſatis clarè oſtendit, non alium quàm Dei Filium, qui Dux erat populi, hoc opus totum peregiſſe, nec ad alium, quàm ad ipſum hæc omnia reſpexiſſe. 3. Accedit, quod cum ex ipſa Judæorum ſententiâ Chriſtus ſit finis & ſcopus totius Scripturæ, in quo Promiſſiones omnes, & Typi ſuam obtinent veritatem, non veriſimile eſt hoc opus miraculoſum, & tam eximium beneficium populo collatum, nullam ad Chriſtum σχέσιν habuiſſe, cùm cætera omnia myſtica fuerint, exitus ex Ægypto, tranſitus per mare, deſertum, manna, columna nubis, & cætera, quæ populo contigerunt, quæ ſanè Judæos convincere poſſunt, memorabile aliquod hic myſterium latuiſſe. Sed Chriſtianis poſt Apoſtoli teſtimonium de eo adhuc dubitare eſt nefas.

XII. Ut verò myſterium hoc aperiatur, 1. vis locutionis, quæ hic uſurpatur, eſt expendenda. 2. ejus ſignificatio per collationem typi & τοῦ τυπωθέντος erit demonſtranda. Quoad prius quidem, adeò eſt perſpicua in ſe phraſis Apoſtoli, quum ait ἡ δὲ πέτρα ἦν ὁ Χριστὸς, ut explicatione vix egeret, niſi importunitas Adverſariorum hic aliquantulum immorari nos cogeret, qui, ut vim argumenti, quod ex hoc Oraculo elicimus pro genuino ſenſu verborum ſacramentalium, declinent, magno molimine propoſitionis iſtius veritatem obſcurare conantur, ſubjectum in prædicatum convertendo, & prædicatum in ſubjectum; quaſi non legendum ſit ἡ δὲ πέτρα ἦν ὁ Χριστὸς, ut ſita ſunt verba Pauli, ſed ὁ δὲ Χριστὸς ἦν ἡ πέτρα, ut ſenſus ſit, non *Petra autem erat Chriſtus*, ut naturalis diſpoſitio verborum importat, ſed *Chriſtus autem erat Petra*, id. res per Petram ſignificata, ut innuant, Petram, ex qua bibebant Iſraëlitæ, non fuiſſe Petram illam Horeb, ex qua aquæ exiliebant, ſed myſticam & inviſibilem, quæ eos comitabatur, illiſque in omnibus neceſſitatibus ſuccurrebat, Chriſtum ſcilicet, qui tunc temporis aderat populo, tanquam dux itineris: Sic Bellar. lib. 1. Euchar. c. 11. Perron. de Euchar. Eſtius, Juſtinianus & alii non pauci.

XIII. Sed ſenſus hic convenire nequit, vel cum ſcopo Apoſtoli, vel cum ſerie ſermonis, vel cum verbis ipſis de quibus agimus. Nam 1. Scopus Apoſtoli eſt deterrere Corinthios ab idololatria, fornicatione, & aliis ſimilibus peccatis, exemplo veteris populi, propter ſimilia peccata graviter puniti. Et ne ſibi impunitatem pollicerentur, propter privilegia in Novo Teſtamento conceſſa, præ-

ſertim

ſertim-propter ſalutaria dilectionis Dei pignora, Baptiſmum ſcilicet, & S. Cœnam, docet hac in parte etiam non inferiores eſſe ipſis Veteres, qui etiam habuerint ſuum Baptiſmum & ſuam Cœnam, quibus tamen Deus non pepercerit peccantibus. Aut ergo argumentum Apoſtoli non procedit, aut neceſſe eſt ut per cibum & potum, Petramque ſpiritualem, intelligantur ſigna aliqua Veteribus data, pani quem frangimus, & poculo cui benedicimus, correſpondentia in genere ſacramenti ſeu ſigni ſacri. 2. Eadem debet eſſe ratio Petræ, quæ aliorum ſignorum ſuprà memoratorum, putà, maris, nubis, mannæ. At iſta materialiter eſſe intelligenda conſentiunt omnes. Ergò pariter Petra ex qua bibiſſe dicuntur. 3. De ea Petra loquitur, de qua biberant omnes Iſraëlitæ. At bibere de Chriſto, non potuit eſſe beneficium commune tam bonis quàm malis. Nam non poterat bibi Chriſtus ſub V. T. niſi per fidem, quam mali non habent. Nec juvaret reſpondere, quod facit *Gerhardus*, id intelligendum hoc diſcrimine, quod impii in typo duntaxat, pii verò in typo & fide ſimul biberint. Nam quid eſt *in typo bibere*, niſi *typum ipſum bibere*? Ergo Apoſtolus loquitur de Petra illa, quæ typus fuit, & quidem de illa ſola, quandoquidem unius tantum non duplicis Petræ meminit. 4. Verba ipſa Apoſtoli ſatis docent, ſine inverſione, & prout diſpoſita ſunt, eſſe intelligenda, articulus enim ἀναφορικὸς ἡ δὲ πέτρα oſtendit clarè, non aliam Petram innui, quàm eam cujus proximè mentionem fecerat, ex qua Iſraëlitæ in deſerto biberant. 5. Ipſi Adverſarii fateri coguntur, Petram illam materialem fuiſſe figuram Chriſti, & aquam inde manantem figuram ſanguinis ejus. *Non negamus*, inquit Bellarm. l. c. *quin Petra illa materialis figura fuerit Chriſti, & aqua ex illa manans figura ſanguinis ejus, ut non negamus ſpecies panis & vini eſſe ſigna Corporis & Sanguinis Chriſti, ſed negamus per iſta verba, Petra erat Chriſtus, hanc deſignari figuram.* Sed cum nullus alius ſit Scripturæ locus unde id probari queat, vel pro libitu fingitur, vel ex hoc loco neceſſariò colligitur.

DISPUT. IX.

XIV. Nec hìc nos movere debent rationes duæ, quæ afferuntur ab Adverſariis ad confirmationem ſententiæ ſuæ, tum quod vocetur *ſpiritualis*, tum quod dicatur *ſecuta Iſraëlitas*, quod competere nequeat Petræ materiali. Nam jam inſinuavimus, Petram iſtam ſpiritualem dici eodem ſenſu, quô manna *cibus ſpiritualis*, non *ſubſtantia*, ſed *ſignificatione, propter intelligibilem utriuſque ſignificationem*, ut loquitur Auguſt. tr. 26. & 45. in Jo. Et ſi ſecuta dicitur Iſraëlitas, hoc non debet intelligi de ipſa Petra, quaſi eos ponè ſequeretur, aut portatilis eſſet in ſinu Mariæ, ut ſomniârunt quidam Rabbini, ſed reſpectu rivorum, quos fundebat, qui caſtra illorum comitabantur, ut ſic haberent *Petræ aquatilem ſequelam*, ut ait Tertull. *de Patientia*.

XV. Aſſertâ verò Propoſitionis iſtius veritate, videndum eſt ulterius,

DISPUT. IX. Quomodo Petra ista fuerit Christus. Hoc autem non intelligi *literaliter* per conversionem aut transmutationem, sed *sacramentaliter* & *metonymicè*, per meram significationem & obsignationem relativam, non propriâ locutione, sed tropicâ & figuratâ, res ipsa clamat: cùm disparatum de disparato, qualia sunt Christus & Petra, de se invicem propriè prædicari non possint, fatentibus ipsis Adversariis. Ergo nihil aliud est, *Petra erat Christus*, quàm significabat Christum, vel erat signum Christi, perinde enim est sive in copula, sive in prædicato tropus ponatur, & res eòdem redit, ut per metonymiam signo detur nomen rei significatæ, tum propter analogiam, tum propter unionem ex ordine Dei in usu legitimo. Nec aliter intellexerunt Veteres, Tertull. lib. de Patientia, *Petra illa erat Christus*, hoc est, *significabat Christum*. August. sæpius hoc repetit quæstio. in Levit. q. 57. *Petra erat Christus, non per substantiam, sed per significationem.* Et Epist. 102. *Petra erat Christus, quia significabat Christum.* Sic lib. 18. de C. D. c. 42. cont. Adver. Leg. c. 6. tr. 63. in Joan. & alibi non semel. Hoc agnoverunt Basilius de Sp. S. cap. 14. Ambrosius in Psal. 38. Theodoretus, in Exod. 9. 28. Primasius in 1. Cor. 10. & alii non pauci. Imò saniores ex Adversariis hoc non diffitentur, Lyranus, *Petra erat Christus, scilicet figurative, eo modo loquendi, quo imago Herculis Hercules nominatur.* Glossa Interlinearis *spiritualem Petram* interpretatur, *quæ Christum significat*, & Marginalis, *Petra autem, solet res quæ significat, nomine rei quam significat, nominari, Petra Christus.* Aug. *in signis diversis eadem fides, ibi Petra Christus, nobis quod in altari ponitur est Christus; si speciem visibilem attendas, aliud est, si intelligibilem significationem eundem potum biberunt.* Thomas *non per essentiam, sed per significationem.* Carthus. *non essentialiter, sed figurativè.* Gagnæus *Christum significabat.* Justin. in h. l. *Petra erat Christus significatione & symbolo.* Nec alio modo ipse Lutherus ad Waldenses, *Hîc fides me cogit, ut verbum est interpreter significat*, hoc modo, *Christus est significatus per corpoream Petram Mosis.*

XVI. Hunc autem genuinum esse locutionis istius sensum, ex aliis compluribus ejusdem generis locutionibus, quæ non alium sensum possunt admittere, perspicuè colligitur. Nihil usitatius est in Scriptura, quàm ut verbum *est*, ponatur pro *significat*, ut *septem candelabra sunt septem Ecclesiæ* Apocal. 1. *Ager est mundus, semen est Verbum* Matt. 13. *septem vaccæ sunt septem anni* Gen. 41. *ossa sunt domus Israël* Ezech. 37. & passim in parabolis & similitudinibus. Sed præcipue quoties de Sacramentis agitur, quæ in significatione consistunt, non aliter loqui amat Spiritus Sanctus, nec melius & convenientius loqui posset, quàm tropicè. Sic *Circumcisio*
Gen. 17. 10. *dicitur fœdus* Gen. 17. 10. i.e., signum fœderis, Deo ipso interprete ℣. 11. &
Ex. 12, 11. *&* 13. 9. Rom. 4. 11. *Agnus transitus* Exod. 12. 11. id est, ejus memoriale Exod. 13. 9.

Baptismus

Baptismus lavacrum regenerationis, Tit. 3. *Calix N. Testamentum* Luc. 22. & sim. quæ vel nullum sensum habent, vel figuratum & tropicum postulant. Disput. IX.

XVII. Atque hinc invictè ostenditur, quis debeat esse sensus verborum sacramentalium vexatissimorum, *Hoc est Corpus meum.* Ut enim Petra dicitur Christus per significationem; Ita & pariter *Panis*, qui per pronomen *hoc* designatur, nec ovum ovo similius est, quàm duæ istæ locutiones inter se conveniunt. Scio hic *Cornelium à Lapide* cum *Bellarmino*, & *Tirinum*, qui eos sequitur, discrimen aliquod afferre, quod revera Petra non possit dici de Christo nisi typicè & significativè, quia sint disparata, quæ non possint propriè de se prædicari; sed in ista propositione non dicat Christus, panis est Corpus meum, sed *Hoc est Corpus meum, usurpando pronomen demonstrativum* Hoc, *quod non sit quid repugnans aut disparatum à Corpore Christi, cùm designet indeterminatè id quod latet sub speciebus panis, quod potest esse divinâ virtute, tam Corpus Christi, quàm substantia panis; Unde potest, imò debet Corpus Christi propriè accipi, quando, affirmante Christo, de hoc prædicatur.* Sed quàm bene statuunt disparatum de disparato non posse prædicari, Tam certò sententiam nostram confirmant; Cùm hoc de alia re intelligi non possit, quàm de pane. 1. quia non aliud per *hoc* intelligi potest, quàm id quod Christus ceperat in manus suas, cui benedixerat, quod fregerat, & quod tradiderat discipulis suis; At id panis erat, & non aliud quid. Unde Paulus 1. Cor. 10. 26. *Panis quem frangimus*, &c. 11. 28. vult quemque se probare, quoties *panem* istum edit *&c.* 2. idem probatur ex analogia aliorum Sacramentorum, ubi commutatio fit sæpe nominum; ut nomen signati signo, & vice versa nomen signi signato tribuatur, ut jam visum. 3. Status Apostolorum non alium sensum postulat, videbant Christum mensæ accumbentem, & panem præ manibus habentem, tanquam duo subjecta realiter diversa, quorum unum proinde non poterat propriè esse alterum; audiverant similes plures locutiones tropicas à Christo usurpatas, *Ego sum vitis, janua*, &c. quas in parabolis subinde repetierat; Jamjam celebraverant Pascha, ubi multiplex locutio figurata occurrebat in Agno, & in azymis; Quid proclivius ergo fuit, quàm in simili planè negotio phrasim istam eodem modo intelligere? *1. Cor. 10. 26. & 11. 28.*

XVIII. 4. Non potest intelligi per *Hoc*, Corpus Christi, Nam, præterquàm quòd sic dedebit concipi Corpus Christi latere sub speciebus panis ante prolationem verborum, quibus demum fit transsubstantiatio, contra eorum hypothesim, sensus propositionis erit absurdus, resolvendæ scil. in istam, *Hoc*, id est, *Corpus meum, est Corpus meum.* Deinde verba ipsa erunt speculativa & demonstrativa, non practica & operativa, ut volunt. 5. Non potest indeter-

DISPUT. IX. minatè ſignificare id quod latet ſub ſpeciebus panis, nam ut in enunciatione vera attributum conveniat ſubjecto, ipſum ſubjectum debet determinatè exprimi, vel deſignari. Deinde cùm nihil hìc occurrat niſi vel panis, vel Corpus Chriſti, nam ſpecies, quæ ſunt mera accidentia, non poſſe conſtituere ſubjectum enunciationis, nemo ut opinor diffitebitur; Nec poſſit eſſe Corpus, ut jam dictum, neceſſariò panis eſt intelligendus. Nam quod ad *individuum vagum*, quod hìc nonnulli ſomniant, tam eſt abſurdum, ut vix refutatione indigeat. Nam non poſſet deſignari pronomine demonſtrativo, *Hoc*, quod neceſſariò certum aliquod & determinatum individuum indicat; Et licèt individuum vagum aliquando ſit reſpectu noſtri, nunquam tamen tale poteſt eſſe reſpectu ſui, quia debet eſſe ſubſtantia quædam certa & determinata. Ea verò cùm non poſſit eſſe Corpus Chriſti, debet eſſe alia ſubſtantia, quæ cùm non ſit realiter Corpus Chriſti, non poteſt niſi figuratè & tropicè dici Corpus Chriſti, ut Petra non dicitur Chriſtus niſi ſignificativè.

XIX. Ad pleniorem verò iſtius veritatis illuſtrationem, non parum juvabit conſideratio *Regularum* variarum, ex quibus ſenſus literalis à metaphorico, & metaphoricus à literali poteſt diſcerni, quod quanti ſit usûs in variis quæſtionibus Theologicis, & præſertim in doctrina de Sacramentis, neminem latere poteſt: Nam ut non ſine magno periculo locutiones propriæ & literales mutantur in metaphoricas & figuratas; Ita non minus eſt periculum, locutiones metaphoricas mutare in proprias & literales, quod viſum in Anthropomorphitis, verba Scripturæ de membris humanis Deo attributis ad literam ſumentibus, cùm tamen ἀνθρωποπαθῶς dicta, deberent θεοπρεπῶς intelligi, & in Judæis propriè & literaliter accipientibus de Regno terreno & temporali Meſſiæ, quæ myſticè & figuratè erant intelligenda. Ad ſcopulum hunc declinandum faciunt ſequentes Regulæ. Prima, *Quoties proprietas literæ contradictionem vel impoſſibilitatem evidentem inducit, verba figuratè ſunt intelligenda*; Quia cùm mens humana non poſſit concipere eodem tempore rem eſſe & non eſſe, nec conciliare ea quæ ſibi invicem opponuntur, ad figuram confugere tenetur, juxta quam ſenſum convenientem verbis aſſignare poteſt. Ex hac regula verba ſacramentalia figurata eſſe conſtat; Cùm enim ad literam ſumpta contradictionem manifeſtam involvant, nimirum illud quod panis eſt, eſſe Corpus Chriſti, & illud quod eſt petra, eſſe Chriſtum, quia intellectus noſter nequit ex duabus iſtis ideis panis & Corporis, petræ & Chriſti unicam efformare, cogitur ad figuram recurrere, ut ſenſus commodus & rationalis habeatur.

XX. Secunda Regula eſt Auguſtini lib.3. de Doct. Chriſt. c.16. *Quæ locutio flagitium vel facinus videtur præcipere, figurata eſt*, quam verbis ſecramentalibus applicando, *Chriſtus dixit*, inquit, *niſi manducaveritis Carnem*

nem Filii hominis, & nisi biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis, videtur jubere flagitium, Est ergo figurata. Cùm ergo in literali sensu aliquid occurrit, quod vel præceptis Dei adversum est, vel Majestati Dei & Christi injurium, necessariò ad figuram recurrendum, quia Verbum Dei nihil habere potest, quod non conveniat sanctitati ejus, & quod non deceat ejus majestatem & gloriam. Jam in hoc argumento, dicere panem esse literaliter Corpus Christi, & Petram Christum, idea parum conveniens & sanctitati & majestati Christi in mentibus nostris formatur; id enim dicitur esse Christus, quod est insensibile & inanimatum, & Corpus Christi, quod indiscriminatim tam à bonis quàm à malis comeditur, & innumeris accidentibus exponitur, quæ Filii Dei gloriâ penitus sunt indigna. Tertia, *Quando subjectum, de quo agitur, non modo potest figuram admittere, sed eam necessario postulat*; quia conceptus & verba sequi debent rerum naturam, & ad eam designandam usurpantur. Ita quum signo datur nomen rei quam significat, pignori nomen rei ad cujus confirmationem datur, & medio nomen rei, quam nobis communicat; nemo dubitat locutiones istas esse figuratas, quod non semel Augustinus observat Epist. 102. *Res quæ significat, nomen accipit rei quam significat; sic Spiritus Sanctus vocatur columba, & petra Christus.* Jam notum, sacramentum Eucharistiæ non modò esse signum, quod repræsentat Corpus Christi, pignus externum & visibile, quod ejus possessionem invisibilem & spiritualem confirmat, non modò medium, quod illum nobis communicat, & quô vis ejus in nobis exeritur; sed omnes istas σχέσεις signi, pignoris, & medii conjungere, in similitudine quam habet cum Corpore Christi, unde dubium esse non potest, quin Corpus Christi figuratè tantùm propter rei significationem dicatur.

DISPUT. IX.

XXI. Quarta, *Quum videmus figuratam locutionem usurpari in subjectis similibus illi de quo quæstio est, certo colligere licet, figuratam in eo occurrere locutionem*; quia de simili simile judicium, nec dubitari potest, quin homines eodem modo loquendi utantur circa res easdem. Ita quum Circumcisio vocatur fœdus Dei, quia ejus erat signum, & Agnus Pascha seu transitus, quia erat ejus memoriale; quum audimus Judæos loquentes de pane, quem comedebant in Paschate, in cujus locum substituit S. Cœnam, *hic est panis miseriæ, quem Patres vestri manducaverunt in deserto.* An mirum videbitur Christum dixisse, panem esse Corpus suum, & Paulus Petram esse Christum? Sic Augustinus contra Adimantum c. 12. ad inveniendum verum sensum istius locutionis Mosis, *Sanguis est anima*, recurrit ad exempla locutionum figuratarum, in quibus signa sumunt nomina rerum quas significant, & dat isti locutioni sensum metaphoricum, scilicet quòd sanguis sit signum animæ, quia Paulus dixit quòd *Petra est Christus*, quia illum significabat, *Et Christus*

DISPUT. IX. *non dubitavit dicere, hoc est Corpus meum, quum dabat signum Corporis sui.*

XXII. Quinta est Chrysostomi, qui homil. in hæc verba *Pater si possibile est* &c. tradit non esse hærendum in terminis, sed respiciendum esse scopum loquentis, causam & occasionem sermonis ejus, & quærendum sensum latentem, quibus addimus conditionem & statum Auditorum ad quos fit sermo; Nam si ista omnia nos ad figuram ducunt, dubium non est quin figurata sit locutio. Jam si expendamus verba sacramentalia quoad istas circumstantias, deprehendemus scopum & intentionem loquentis, causam & occasionem sermonis, & dispositionem ac statum Auditorum figuram exigere: Christus enim non alium sibi scopum proponit, quàm Sacramentum dare Ecclesiæ communionis suæ cum fidelibus, ad quod requiritur quidem præsentia quædam objecti, non tantùm contemplationi, sed etiam conscientiæ expositi, ut recipiatur, sed non præsentia corporalis quoad substantiam, quatenus caro & sanguis principia sunt salutis, pacis & vitæ, non in genere causæ physicæ, quæ agit per contactum & indistantiam loci, sed in genere causæ meritoriæ & moralis, quæ operatur non modò quum adest, sed etiam quum abest, imò quum nondum extat in rerum natura. Occasio etiam sermonis fuit institutio S. Cœnæ in locum Paschatis, ubi locutiones figuratæ occurrebant variæ. Denique status discipulorum talis erat, ut non possent aliter exponere verba Christi, ut alibi est à nobis ostensum in Institut. Elenct. P. III. Loc. XIX. Q. XXVI.

XXIII. Atque ex his satis superque patet sensus Enunciationis Paulinæ, & identitas ejus cum verbis sacramentalibus. Nunc paucis ratio significationis, & mysterii in ista Petra latentis est aperienda. Primò mirum videri non debet Christum in Petra adumbrari; nam etiam extra Sacramenti rationem Deus sæpissimè sub hoc symbolo designatur, non modò respectu sui, propter naturæ suæ æternam firmitatem & durationem, sed & ratione nostri, quia est arx & locus munitus adversus hostes Psal. 18. 3. & 31. 3. & invictum & immobile Ecclesiæ fundamentum, quod illi dat τὸ εἶναι καὶ μένειν ἀσάλευτον Isa. 28. 16. Rom. 9. 33. 1. Pet. 2. 6. ita ut portæ inferorum non possint prævalere adversus Ecclesiam huic Petræ inædificatam Mat. 16. 18. Hinc Paulo Christus vocatur *fundamentum* 1. Corint. 3. 11. & Ps. 118. 22. *lapis angularis*, quod Bernardus explicat eximiè Serm. 61. in Canti. *Quid non boni*, inquit, *in hac Petra? In Petra exaltatus, in Petra securus, in Petra firmiter sto, securus ab hoste, fortis à casu, Et revera ubi tuta firmaque infirmis securitas, nisi in vulneribus Servatoris? Tanto illic securior est habitatio, quanto ille potentior est ad salvandum, fremit mundus, perit corpus, Diabolus insidiatur, non cado, firmatus sum enim super firmam Petram.*

Psal. 18. 3. & 31. 3. *Is.* 28. 16. *Rom.* 9. 33. 1. *Pet.* 2. 6.

XXIV. Sed quia Paulus peculiariter seligit Petram istam, ex qua

qua aquæ fluxerunt, analogiæ ratio cum ea hîc unicè attendenda, quæ multiplex esse potest. Nam ut Petra potissimum à Deo eligitur ad aquas populo suppeditandas, quæ non modo in se aquas non continet, sed cui nihil magis repugnat in speciem, quàm aquas dare, nam ex aliis quidem corporibus aquæ elici possunt, sed ex lapide vel petra nequaquam. Ita nihil absurdius videbatur carni, quàm ex Crucifixo salutem petere, id est ex morte vitam, ex miseria felicitatem, ex maledictione benedictionem. Unde Christus dicitur scandalum Judæis, stultitia Græcis, sed Vocatis sapientia & potentia Dei. 2. Rursus ut ex Petra aquæ fluxerunt. Ita Christus fit suis fons saliens in vitam æternam, qui ex se aquas gratiæ & salutis fundit copiosissime. Unde toties apud Prophetas sub symbolo aquarum beneficia salutaria Christi, & dona Spiritus Sancti adumbrantur Isa.42.& 44. Ezech.36. Zach.13.1. Joann.4.& 7.3. Sed ut Petra non dedit aquam nisi percussa. Et ex illa percussa exilierunt aquæ affatim, quibus reficiebantur Israëlitæ. Ita ex Christi crucifixi latere manavit sanguis & aqua, quibus reficiuntur Credentes in deserto mundi, tendentes ad terram promissionis, id est cœlum. Cum enim Deus nihil peccatori indulgere posset, nisi placatus satisfactione Filii, prius eum percuti oportuit & affligi, ut castigatio pacis nostræ super eum poneretur, & ex ejus vibicibus salutem consequeremur. 4. Sed ut Petra percussa fuit virgâ Mosis. Ita Christus non modò percussus fuit à Judæis, quorum figuram gessit Moses, sed præcipuè à virgâ Legis, cujus ille Minister fuit, id. maledictione & pœnis à Lege denunciatis Is.53.4.5. Gal.3.13. 5. Petra percussa magnam copiam aquarum fudit, quæ abunde suffecit populo. Ita Christus qui fons est inexhaustus salutis, in quo plenitudo est omnis gratiæ, copiosissime aquas istas salutares id. dona Spiritus ex se fundit, quæ non uni vel alteri, sed toti Ecclesiæ abunde sufficiant Jo.1.16.& 4.14.& 7.37. Hinc dicitur factus nobis à Patre sapientia, justitia, &c. 1.Cor.1.30. & esse omnia in omnibus Col. 3.11. 6. Ut nihil suavius potuit esse Israëlitis in deserto, & locis illis calidis, quàm fontes aquarum, quibus possent dulci salientis aquæ sitim restinguere rivo. Ita nihil salubrius, nihil gratius fidelibus in deserto mundi arido & æstuoso, quàm fontem aquæ salientis penes se habere, quô reficiantur in æstu suo.

Disput. IX.

Is.42.& 44.
Ezech.36.
Zach.13.1.
Joan.7.3.

Is.53.4.5.
Gal.3.13.

Joan.1.16.
& 4.14.
& 7.37.

XXV. 7. Ut Petra aquas fudit non ad momentum, quæ postea arescerent, sed perpetuò, quamdiu populus in deserto peregrinatus est, unde dicitur secuta populum, in rivis scilicet ex illa manantibus. Ita Christi sanguis, & dona gratiæ omnia tempora & loca permeant, nec unquam arescunt & deficiunt, sed perpetuò fideles comitantur in deserto hujus mundi ad eos sustentandos. Nec modò adest fidelibus suis per dona, quæ illis affatim suppeditat, sed ipse præsentiâ suâ eos dignatur, nec tam sequitur, quam comitatur & præit, ne quicquam ipsis desit in via,

DISPUT. IX. quæ ipsis emetienda est. Ut hic duo maxima fidelium privilegia designentur, *Perseverantia gratiæ*, & donorum Dei perpetuitas, & *Christi ipsius præsentia*, juxta quam se pollicetur fore nobiscum usque ad con-
*Mat.*28.28. summationem seculorum Matt. 28. 28. Licet verò patiatur aliquando ad castigandam ingratitudinem, & exercendam suorum fidem, aquas istas salutares subtrahi utcunque ad tempus, ut in deserto; nunquam tamen absolutè illas ipsis denegat, sed vult ut precibus nostris eum veluti percutiendo fidei & pœnitentiæ studiô eas eliciamus.

XXVI. Cæterum in hac collatione multiplex discrimen etiam observari potest. Petra Mosis fuit inanima & ἄλογος: Sed Christus est Petra viva, & vivifica ac rationalis. Illa in sinu suo aquas non habuit: Sed Christus est fons vitæ, ex cujus plenitudine haurimus omnes gratiam pro gratia Joann. 1. 17. Illa sitim corpoream sedare potuit ad tempus, sed non in perpetuum: Sed Christus ita nos potat aquâ salutari suâ, ut qui semel ex eo bibit, non sitiat amplius, sed fiat in eo fons saliens in vitam æ-
*Joan.*4. 14. ternam Jo. 4. 14. Illa sequi non potuit Israëlitas; Sed Christus perpetuò illos comitatur, ut Author & Consummator fidei, qui eos redemptos ex Ægypto spirituali, & per mare rubrum sanguinis sui traductos, lampade Verbi in deserto mundi deducit, mannâ cœlesti nutrit, aquis salutaribus potat & reficit, donec ad Canaanem cœlestem perveniant, ubi *qui est super thronum obumbrabit illos, non esurient, nec sitient amplius, nec Sol occidet unquam supra eos, quia Agnus, qui est in medio throni, pascet eos, & deducet, non ad rivos, sed ad vivos & perennes fontes*
Apoc. 7. 16. 17. *aquarum, & absterget omnem lachrymam ab oculis ipsorum* Apoc. 7. 16, 17. Γένοιτο.

FINIS.

DISSER-

DISSERTATIO THEOLOGICA

DISPUT. X.

DE

SERPENTE ÆNEO.

I. UT inter illuſtres Veteris Teſtamenti Typos, quibus mors Chriſti & ejuſdem beneficia nobis adumbrata ſunt, meritò reponitur Serpens æneus, cujus hiſtoriam Moſes proponit Numer. 21. & myſterium nobis aperit Chriſtus Jo. 3. Ita ſedula ejus contemplatio non poteſt non maximi eſſe usûs, cùm ad variorum myſteriorum Euangelicorum cognitionem, tum ad piorum omnium inſtitutionem & ſolatium. Hæc ratio nos movit, ut Exercitationibus præcedentibus de tribus Miraculis, in gratiam populi Iſraëlitici in deſerto patratis, *Baptiſmo* ſcilicet *Nubis & Maris*, *Manna*, & *Petra*, brevem hanc de *Serpente æneo*, in quo non minus Dei gratiæ & virtutis miraculum occurrit, Diſſertationem adderemus, quam ad duo Capita revocabimus; In primo hiſtoriæ veritatem in typo, in altero ejuſdem myſterium in antitypo, cum bono Deo, expenſuri ſumus. In utroque malum peccati & pœnæ erit attendendum cum remedio miraculoſo à Deo exhibito.

II. Hiſtoria refertur à Moſe Numer. 21. ubi recenſet populum poſt *Num.* 21. ſuppeditatam aquam è petra in Kades, cùm inde ad montem Hor proficiſceretur, & non rectâ viâ, ſed per tædioſas circuitiones terræ Idumæorum pergendum ſibi videret in terram Canaan, atque ita diutius in deſerto oberrandum, ex impatientia in duras & graves contra Deum & Moſem voces denuò erupiſſe. Undè irâ commotus Deus ſerpentes venenatos & noxios in eos immiſit, quorum morſibus lethiferis magna populi multitudo concidit. Verùm cùm peccatum ſuum agnoſcerent & confiterentur Iſraëlitæ, atque apud Moſem deprecarentur, Deus ad Moſis preces motus, ſalutis remedium illis præbuit, dum juſſit Moſem ſerpentem æneum conflare, & eundem publicè in eminenti loco erigere, additâ hac promiſſione; fore ut omnes morſi eum adſpicientes, ſanarentur; Quod eventus comprobavit, ſiquidem, Moſe mandato divino obſequente, quotquot ſerpentem hunc æneum adſpexerunt, ſanati ſunt.

DISPUT. X.

Peccatum Iſraëlitar.

III. Ubi primò occurrit conſideratio peccati Iſraëlitarum, poſtmodum verò pœnæ à Deo illis propterea inflictæ. Peccatum conſiſtit in murmure, quô in Deum & Moſem inſurrexerunt, ſive propter itineris incommoda & prolixitatem populo defatigato & fatiſcente, ſive propter aquæ & cibi penuriam manna faſtidiente, & ſitim ac famem ſibi adnexas prætexente, licet abunde Deus illi proſpexiſſet quoad utrumque, *Loquutus eſt populus contra Deum & Moſem, ad quid aſcendere nos feciſti ex Ægypto, ut moreremur in deſerto; Non eſt enim panis neque aqua, & tædet animam noſtram ſuper pane levi.* Num. 11. 5. Quod Apoſtolus exponit per tentationem 1.Cor.10.9. *Ne tentemus Chriſtum, ſicut illi tentârunt & à ſerpentibus perierunt.* Tentâſſe dicuntur Chriſtum, quia Chriſtus erat Jehova dux populi in deſerto, & in eo tentârunt, quod murmurando in dubium vocabant ejus potentiam, quaſi in deſerto non poſſet eos alere, & ejus fidelitatem, quaſi non vellet promiſſis ſtare, faſtidientes & nauſeantes impia ingratitudine eximium cibum & potum, quem Deus illis affatim ſuppeditabat; *Pœna* proponitur in immiſſione ſerpentum ignitorum innumeros ex populo exitiali veneno ſuo & lethifero morſu occidentium.

1.Cor.10.9.

Et pœna.

Quid fuerint Serpentes igniti.

IV. Ut verò de ſerpentibus iſtis in anteceſſum aliquid dicamus; Non opus eſt ut refellamus eorum figmentum, qui pertendunt Diabolum in ſerpentem transformatum hanc ſtragem feciſſe. Vel qui volunt fuiſſe ſpeciem morbi, qui exiguos angues in corporibus Iſraëlitarum producebat, graviſſimas inflammationes in iis excitantes, cujus morbi genus peculiare fuerit iis, qui circa mare rubrum degebant, nec ullis unquam aliis obtigerit, ut Agatharcides narrat apud Plutarch. Sympoſ. lib. 8. quæſt. 9. Verba enim Textûs ſacri vanitatem iſtius figmenti ſatis probant, nec patiuntur dubitare, quin veri ſerpentes fuerint, à Deo immiſſi ad pœnam populi. Duplici autem nomine à Moſe inſigniuntur נחשים & שרפים. Prius generale eſt nomen ſerpentum; poſterius bifariam exponitur; Quidam volunt eſſe adjectivum, quô deſignetur eorum qualitas, ut ita vocentur vel à colore ignis, quem præ ſe ferebant, vel potius ab effectu, quòd morſu vel flatu inducerent calorem intenſiſſimum & adurere viderentur à שרף quod eſt *urere*, quò reſpexit Onkelos qui reddit חיון בלן *ſerpentes urentes.* Sic R. Salomon & R. D. Kimchi, *qui urunt hominem veneno dentium ſuorum* vel *halitu oris ſui.* Et in Zohar libri Num. fol. 88. *Quia contra Deum & Moſem murmurârunt ex æquo; Ideo immiſit in eos ſerpentes comburentes eos inſtar ignis, igne ingrediente in os ipſorum, ut conciderent & morerentur.* Alii volunt שרף peculiarem deſignare ſerpentum ſpeciem, & priori voci generali per appoſitionem addi; & ſic innui quos Græci πρηστῆρας & καύσωνας vocant, vocibus ad amuſſim Hebraïcæ reſpondentibus, nam שרף verbum

idem

idem eſt, quod vel ἐμπρῆσαι vel κατακαῦσαι, de quibus Lucan. lib. 9. Disput. X.

Oraque diſtendens avidus ſpumantia Preſter.

Quos idem eſſe vult Dioſcorides cum *dipſadibus* à ſiti, quam veneno ſuo accendunt, ſunt qui ſerpentes alatos deſignari putant, quos ex Lybia Cicero l. 1. de Natura Deorum & Joſephus l. 2. Antiq. c. 5. ex Arabia verò in Ægyptum volare ſcribunt *Mela, Solinus, Ammianus.* Ideo Iſa. 30. 6. Ægyptus vocatur Terra, in qua eſt vipera ושרף מעופף & *Saraph volans.* Tales verò *hydri* habere ſpeciem, obſervat Herodotus lib. 3. τοῦ δὲ ὄφιος ἡ μορφὴ, ὁκήπερ τῶν ὕδρων, *ſerpentis vero forma qualis hydrorum*: Hinc Celeberr. Bochartus non ſine magna veriſimilitudine conjicit per שרף deſignari *hydrum*, vel *cherſydrum*, qui virus habet acerrimum & nocentiſſimum, morſu ſuo adurens quicquid attingit, de quo Virgilius lib. 3. Georg.

Poſtquam exhauſta palus, terræque ardore dehiſcunt,
Exilit in ſiccum, & flammantia lumina torquens
Sævit agris, aſperque ſiti, atque interritus æſtu.

Sed quocunque modo exponatur vox, certum eſt malignos & ſummè venenatos notari ſerpentes, qui morſibus ſuis multos ex populo enecârunt.

An fuerint naturales, An miraculoſi?

V. Non opus eſt autem anxiè quærere, An ſerpentes iſti naturales fuerint, an miraculoſi? An in deſerto extiterint, an aliunde fuerint accerſiti? licèt enim conſtet ex Scriptura, deſertum tales ſerpentes plures habuiſſe, unde Deut. 8. 15. dicitur locus ſerpentum & ſcorpionum; dubium tamen non eſt, quin aliquid miraculoſum & extraordinarium agnoſcendum ſit in tantâ copiâ, quæ tam celeriter Iſraëlitas invaſit, quod non obſcurè innuit Scriptor ſacer, dum ait *miſiſſe Dominum in populum ſerpentes ignitos*, inſinuans, hos ſerpentes vi quadam ξενηλάτῳ excitatos fuiſſe, vel aliunde accerſitos, ad pœnas de populo contumaci ſumendas. Quo modo in Ægypto ranæ ex naturali loco ſuo, ex fluviis, rivis & paludibus excedentes totam terram cooperuerunt, ita ut etiam ſuperiora ædium tabulata conſcenderent. Quò pertinet quod Sapi. 16. 5. de ſerpentibus à Deo immiſſis dicitur, *quando illis ſupervenit*, ſcilicet velut ex improviſo, *ſævus beſtiarum furor, & morſibus tortuoſorum anguium ſunt abſumpti.* Scio Hebræos cenſere, naturales fuiſſe iſtos ſerpentes, & miraculum in eo tantùm poſitum eſſe, quod cùm ſerpentibus & ſcorpionibus deſertum illud ſcateret, illi tamen hactenus eis nocere non potuiſſent, Deo eos cohibente vel occidente, adeo ut totis 40. annis, quibus Iſraëlitæ errârunt in deſerto, ne unus quidem ab illis læſus fuerit; Et in eam rem referunt Rabbinorum Traditionem, in *Bemidbar Rabba* ſect. 1. ſeptem nubes cinxiſſe Iſraëlitas in deſerto, unam ſupernè, alteram infernè, quatuor ad quatuor plagas Mundi, unam denique, quæ eos præcedebat percutientem

Iſ. 30. 6. *Deut. 8. 15.* *Sapi. 16. 5.*

Disput. X.

נחשת, *& fecit Moses serpentem æneum.* Respondent Hebræi diversimodè. *R. Salomo* rationem ducit à notatione Nominis: *Non dictum ipsi fuit*, inquit, *ut ex ære faceret*, *sed Moses cogitavit & dixit*, *Deus vocat eum* נחש *eum ergo faciam* ex נחשת *ex ære*, ob vocum affinitatem & convenientiam. *Nachmanides* putat Mosem id ideo fecisse, ut *hac ratione serpens iste artificialis colorem haberet serpentis naturalis*, *& tanto melius eum referret*, *non vidisse qua ratione aliter posset implere præceptum Dei de* שרף, *quàm faciendo serpentem æneum*, *nam hic refert similitudinem serpentis urentis* vel igniti; cùm serpentes igniti sint rubicundi instar æris vel cupri. Alii non minori ratione hoc factum volunt propter fulgorem æris politi, ut radios huc illuc diffundendo, commodiùs posset aspici tam à proximis quàm à remotis. Utcunque sit, certùm esse debet, Mosem, qui fuit Propheta Dei, & per consequens θεόπνευστος, hic non proprio arbitratu quicquam egisse, sed ex Dei mandato sive explicito & externo, sive implicito & interno. Porro quia quæri potest, unde tantam æris copiam, quæ requirebatur ad serpentis istius confectionem, qui ingens esse debuit ad faciliorem tot myriadum Israëlitarum aspectum, habere potuerit Moses? responderi potest, non aliunde fuisse advehendam, sed ex loco, in quo castrametati erant tunc temporis, petitam fuisse, nimirum ex *Phevone* seu *Phuvone*, qui locus erat Idumeæ, æris fodinis valde insignis, ut observant Veteres loquentes de variis Martyribus, ad metalla *Phevon* cæsis, ut Euseb. li. 8. histor. c. 13. & Athanasius in epist. ad Solitarios narrat, Eutychium ad metallum fuisse missum, nec solum ad metallum, sed ad metallum Phevon. Et clarius *Hieronymus* in Locis *Fevon*, inquit, *castra filiorum Israëlis in deserto*, *fuit autem quondam civitas Principum Edom*, *nunc viculus in deserto*, *ubi æris metalla damnatorum suppliciis effodiuntur* &c. In eo autem loco fuisse Israëlitas constat, licèt enim Moses præcisè non dicat, in quo loco erectus fuerit iste serpens, tamen colligitur non obscurè ex eo, quod dicit Israëlitas inde profectos castra posuisse in Oboth Num. 21. 10. jam ex Num. 33. 43. constat quod ex *Phuvone profecti castra posuerunt in Oboth.*

Num. 33. 43.

Serpentis Erectio.

X. Post serpentis confectionem sequitur ejus *Erectio*, quam Deus præcipit Mosi, ut ad ejus aspectum sanarentur morsi à serpentibus: Fac tibi serpentem urentem, & שם אתו על נס *Et pone eum super lignum*, vel *in lignum*, *Et erit quicunque morsus fuerit*, *& adspexerit illum*, *tunc vivet.* Vox נס diversimodè redditur ab Interpretibus. Quidam volunt *signum* hic designari, & reddi *in signum*, ut sit vice signi, ut על ponatur pro אל, sic Syrus, Aben Ezra, Hieronymus, qui exponunt לאות *in signum.* Sed minus commodè, quia non tam designatur finis erectionis, quàm modus vel subjectum, in quo elevari debuit, ut præpositio על clarè evincit. Quamvis enim illa serpentis ænei effigies revera fuerit signum ac typus Messiæ crucifigendi,

gendi, ut ex Euangelio colligitur; id tamen non tam ex iſtis verbis, quàm ex tota rei narratione colligitur. Nec verba aliud docent, quàm quòd effigies illa à Moſe in ſublimi poni debuerit, ut toti populo conſpicua eſſet, ſuper excelſa aliqua trabe collocata: Unde Cajetanus recte verſionem illam Hieronymi, *pro ſigno*, reprehendit, *Juxta Hebræum, pone eum ſuper perticam, nihil dicitur de ſigno, ſed locandus ſuper ſtipitem ligneum decernitur, non ergo ſerpens & lignum idem, ſed ſuper lignum ſerpens.* Longe commodius alii נס exponunt vel de *Vecte*, ſeu *ſtipite excelſo, perticâ* oblongâ, ut *Lyranus, Pagninus, Cajetanus, Tremellius, Druſius, Piſcator* ad mentem R. Salomonis, qui נס interpretatur Gallicâ voce פרקא *Perche*, quæ à Latina voce *pertica* deducitur, vel pro *palo* ſeu *malo navis* & *antenna*. Hæc enim, licet aliquantum diverſa, ad idem tamen referuntur, ut innuatur lignum aliquod præaltum & ingens, cui affigeretur ſerpens æneus, ut ab omnibus undequaque conſpici poſſet; Tum ut erecto hoc ſerpente de peccato ſuo admoniti, in poſterum à ſimili lapſu ſibi caverent, ut R. Levi ben Gerſon notat, *Exiſtimo Deum voluiſſe, ut extet hujus rei ſignum & monumentum, quod memorialis loco ipſis eſſet, quô in poſterum ſibi a calumnia & obtrectatione caverent.* Tum ut per aſpectum ejus ſanarentur à morſibus ſerpentum. Abarbanel cenſet vocabulum æquivocum eſſe hîc adhibitum, quod non tantum ſignum ſeu vexillum ſignificat, ſed & *miraculum & prodigium, quod miraculoſum eſſet eadem re, qua percuſſit, etiam ſanare.* DISPUT. X.

XI. Sed ut incaſſum remedium pararetur, niſi ejuſdem fieret applicatio, fruſtrà erectus fuiſſet ſerpens æneus, niſi ad eum oculos convertiſſent Iſraëlitæ, qui erat finis iſtius erectionis, ut expreſsè notatur à Domino, *Et erit quicunque morſus fuerit, & eum aſpexerit, tunc vivet*, id eſt ſanitatem recipiet & liberabitur à morte, quæ illi aliàs impendebat. Voluit ſcilicet Iſraëlitas intueri hunc Serpentem, tum reſpectu ipſorum Iſraëlitarum, ut à morſibus venenatis ſerpentum ſanarentur, tum ſui reſpectu, ut miraculum eſſet tantò majus, ſi ſerpens vivus momorderit, & ſerpens mortuus ſanaverit, & quidem ſolo aſpectu. Intuitus autem iſte non intelligendus eſt tantum corporeus & externus, ſed etiam ſpiritualis & internus de aſpectu fidei, & cordis ad Deum elevatione, quod Hebræi notant, unde Jonathan Paraphraſtes Chaldæus ita transfert, *fac tibi ſerpentem æneum, & pone eum in locum elevatum, & fiet ut ſi quem momorderit ſerpens, & intuitus fuerit eum, ut convaleſcat, ſiquidem direxerit cor ſuum ad Verbum Domini.* Targum Hieroſo. *Et fiet ut ſi quis morſus fuerit à ſerpente, & faciem ſuam elevaverit ad Patrem ſuum in cœlis in oratione, atque ſerpentem æneum aſpexerit, ſanetur.* R. Salomo obſervat verbum הבים adhibitum ỷ. 10. ſignificare, *aſpicere cum intentione cordis*

ſcilicet

DISPUT. X. *scilicet ad Deum.* Hinc Arabs, *Qui convertetur ad eum pœnitens superstes erit.* Liber Sapient. c. 16. v. 5. 6. 7. de hoc ita loquitur: *Cum eos sæva bestiarum ira invasisset, ac morsibus noxiorum serpentum interirent, ad extremum non permansit ira tua, sed admonitionis gratiâ paulisper fuerunt perturbati, signum salutis habentes, quod memores mandati Legis tuæ eos redderet: neque enim qui respexerat propter rem visam, sed propter te omnium Servatorem servabatur.*

XII. Ex quibus colligitur, nec serpentem ipsum quicquam virtutis habuisse ad istam sanationem procurandam, nec aspectum ejus ad eam per se aliquid contulisse; quid enim vel serpens æneus vel ejus intuitus ad veneni lethiferi curationem juvare potuit? Procul enim hic esse volumus figmentum eorum, qui commenti sunt, esse aliquam imaginem Astrologicam factam juxta certas constellationes & siderum aspectus seu posituras, quæ virtutem habuerit abigendi serpentes, & eorum morsus curandi, quales sunt figuræ, quas Arabes *Talisman* vocant, ut alii impiè finxerunt, non attendentes vanitatem istarum observationum, & interdictum toties à Deo datum de iis faciendis. Ita nihil aliud esse potuit, quàm mera causa moralis, ad cujus præsentiam Deus operabatur, seu signum externum & sensibile gratiæ, quam Deus exercere volebat ad istud opus, quomodo in miraculis homines, vel media quibus uti volebat, nihil quoad se conferebant ad opus extraordinarium quod producebatur; Sed Deus talia instrumenta adhibebat in signum gratiæ & virtutis suæ, quæ ad eorum præsentiam operabatur. Necessarius erat ergo intuitus serpentis merâ necessitate præcepti, quia Deus hanc conditionem ab iis exigebat qui sanari volebant, quâ sublatâ nulla morsis spes esse poterat salutis. Cæterùm si quæratur: Quomodo serpens iste æneus potuerit conspici à tanto populo, qui ob sui multitudinem maximum spacium occupare debuit? Responderi potest, ita in altum elevatum fuisse serpentem in medio castrorum, ut à populo non ægre conspici posset; Et si qui non possent illum intueri propter nimiam distantiam, poterant propius accedere, vel ab aliis deferri, ut eum intuerentur.

XIII. Hinc verò non obscure evincitur, sine ratione Pontificios ex isto serpente argumentum petere pro cultu Imaginum. Nam certum est, non conflatum fuisse ut adoraretur, sed tantum ut conspiceretur; non in objectum cultûs, sed tantum contemplationis, nam progressu temporis, cùm Israëlitæ suffitum illi adolerent, Ezechias jussit eum comminui, ut habetur 2. Reg. 18. 4. ne in posterum eô ad idololatriam abuterentur Israëlitæ, *Ipse removit excelsa, & confregit statuas, & excidit lucos, & contrivit serpentem æneum quem fecerat Moses, quia ad illos usque dies Israëlitæ suffiebant ei, & vocavit eum Nechustan* per contemtum, ut notaretur nihil esse nisi æs, quod nihil virium, nihil opis, & nihil divinitatis

2. Reg. 18. 4.

haberet

haberet, ac proinde neque divinis honoribus esset afficiendum. Nec hoc dissimulare potuerunt Lorinus & Vasquez, qui fatentur, serpentem istum non fuisse propositum ad adorationem, sed tantùm ad contemplationem, nec unquam tempore Mosis fuisse adoratum. DISPUT. X.

XIV. Atque hæc de Typo dicta sunto. Nunc ad τυπωθὲν seu mysterium sub hac figura contentum veniendum est. Licet enim facilè concedamus, miraculum hoc Israëlitas respexisse, Deumque in eo varia documenta dedisse, quæ vel ad peccati gravitatem ostendendam, vel ad Justitiæ divinæ severitatem agnoscendam, vel ad misericordiæ & gratiæ magnitudinem celebrandam faciunt; dubium tamen non est, quin peculiarem habuerit σχέσιν ad mysterium aliquod Euangelicum, quod nos in hac figura docere voluit. Et si Christus ipse hoc nobis non revelaret, ut facit clarissimè Joan.3.14.15. *Sicut Moses*, inquit, *elevavit Serpentem in deserto: Ita oportet Filium hominis elevari, ut quisquis credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam:* Satis tamen rei ipsius natura hoc evinceret. Cur enim Deus mirum hoc & extraordinarium remedii genus adhibere voluisset, si nullum alium finem sibi proposuisset, quàm sanationem vulneratorum? An verisimile, sapientiam ejus incomprehensibilem rem adeò absurdam & à ratione alienam adhibere voluisse, si nihil aliud intendit, quàm prospicere medelæ Israëlitarum, nec ulterius aliquid sublimius respexisset? Idem ergo hìc observare licet, quod in aliis cæremoniis Legalibus non paucis occurrit, ut earum rationem vix reddere possimus, si in historia ipsa & typo manemus, nec ad veritatem & antitypum ascendimus, v. g. cur Deus voluit postes Israëlitarum aspergi sanguine, ut ab Angelo internoscerentur ab Ægyptiis, quasi Angelus sine hoc signo non potuisset satis discernere domos utrorumque. Sed ita magnum Redemtionis mysterium retegitur clarissimè, ut constet sanguine Agni Dei corda nostra esse aspergenda, ut à pœna ὀλοθρευτȣ̃ & justitiæ divinæ manu liberari possimus. Ita cur serpens erigitur ad remedium plagæ Israëlitarum? Cur ejus intuitus sanat? Hoc non sine ratione mirabili factum procul dubio à Domino, sed quænam illa sit, quicquid Judæi adferant, nunquam assequentur, nisi Christum intueamur, qui ut consilii divini & V. T. Interpres clavem istius mysterii nobis suppeditat, & finem, quem hìc potissimùm Deus respexit, nobis in hoc facto aperit: Ut hìc non respicere debeamus serpentem ut simplicem similitudinem, sed ut typum expressum; & ex intentione Spiritûs S. propositum ad hæc tria significanda. 1. ad adumbrationem peccati & miseriæ per peccatum invectæ. 2. descriptionem redemtionis, quæ per Christum nobis est allata. 3. modum & instrumentum, quô ista redemtio nobis applicatur; quæ tria in hoc Typo continentur; nam ut vulnera & morsus serpentini exitiale virus Diaboli, quô sauciamur lethaliter, notant: Ita serpens æneus Christum Redemtorem,

Mysterium serpentis ænei explicatur.

Jo.3.14.15

DISPUT. X. & intuitus ejus fidem ad Christum respicientem mirificè nobis exhibet, ut paulò distinctius jam videbimus.

XV. Quoad primum, Quis non videt hîc in murmure Israëlitarum & plagâ serpentum statum hominum in peccatum, & per peccatum in mortem prolapsorum, graphicè depictum? Quis nescit Diabolum serpentem esse antiquum, qui morsu suo lethifero primos parentes ita vulneravit, ut in totum genus humanum mortem accersiverit, & virus suum exitiale in totum hominem, & in cor præcipuè ut vitæ arcem & fontem effuderit? ut hîc habeamus simul & peccati & pœnæ imaginem: *Peccati* quidem, quia ut serpentis tenuissimus est morsus, sed præsentissimum venenum, quod cor ipsum rectà petit, quod urit & inflammat animos igne exitiali cupiditatum carnalium, quæ sunt totidem *ignita Satanæ tela* Ephes. 6. 16. quod ardentissimam & inexplebilem morsu suo excitat sitim, & innumera causatur mala: *Pœnæ* verò, quia peccati venenum tam est dirum & lethiferum, ut certissimam homini mortem adferat, nisi aliunde illi remedium adveniat. Uno verbo, non alia imago aptior serpente, ad describendas fraudes, fallacias & artes vaferrimas, quibus ad modum serpentis repentis & tortuosi, obliquis ambagibus & anfractibus sinuosis sibilo suo pestifero sese immittentis grassatur Princeps tenebrarum Diabolus, qui habet imperium mortis, ad tyrannidem suam in cordibus hominum stabiliendam; ut instar Leonis rugientis aliunde sævit & furit immani crudelitate adversùs Semen mulieris.

Remedium peccati in Christo. XVI. II. *Remedium* à Deo nobis paratum & propositum ad salutem nostram hîc aptissimè notatur. Ut nemo potuit sanare plagam Israëlitarum nisi solus Deus: Ita nemo plagam exitialem peccati & mortis curare potuit, nisi misericors Dei gratia, qui in thesauro Sapientiæ suæ πολυποικίλε de medio salutari nobis prospexit, Filium suum in Mundum mittendo, qui pro nobis in Cruce sese offerret Deo, quem per serpentem æneum in variis graphicè adumbrare voluit, quia ut venenum à serpente infusum est, & remedium à serpente allatum, serpens serpenti opponitur, salutaris noxio, medicinalis lethifero: Ita homo est qui nos perdidit, homo est qui nos salvat, per unum hominem mors, per unum hominem resurrectio 1.
1. Cor. 15. Cor. 15. & ut per unius hominis inobedientiam multi constituti sunt pecca-
Rom. 5. 18. tores, sic per unius obedientiam multi constituuntur justi Rom. 5. 18. per id voluit hominem servari, per quod perierat, mors quæ omnibus erat exitialis, jam fit salvifica & redemptionis instrumentum; per mortem destruitur ille, qui habebat imperium mortis, ut liberaret eos, qui per totam vitam addi-
Heb. 2. 14. cti erant servituti propter metum mortis Heb. 2. 14. Atque ita impletur Samsonis ænigma, *ex forti dulcedo, ex devorante cibus*, à morte ipsa remedium mortis petitur, scorpius allidditur vulneri quod ipse fecit, & sanat, & ex vipera

vipera saluberrima fit theriaca, quâ morsus ejus sanatur. 2. Serpens figuram quidem habuit serpentis igniti, ideo vocatur שרף sed non naturam, nec venenum: Ita Christus factus quidem est in similitudine carnis peccati, sed carnem tamen peccati non habuit Rom. 8. 3. quia similis nobis factus est in omnibus, sed excepto peccato, Heb. 4. 15. hoc tamen cum discrimine, quod serpens externam tantùm formam habuit, At Christus internam, quia verus fuit homo non secus ac nos. 3. Serpens non ex auro vel argento confectus est, sed ex ære viliori metallo, verùm solido & perenni: Ita Christus fuit sine decore & sine forma Is. 53. 2. sed firmus tamen est & inconcussus, rupes & petra immota salutis. 4. Inter omnia metalla æs est maxime sonorum, unde Paulus 1. Cor. 13. 1. γέγονα χαλκὸς ἠχῶν *sum æs tinniens*; Ita per æs rectè notatur Christus crucifixus, & prædicatio Crucis, per quam sonus Christi percussi fuit per totam terram Rom. 10. 18. 5. Serpens non humano opere formatus fuit, sed igne conflatus: Sic Christus non operâ viri genitus, sed virtute Spiritûs conceptus est, & in igne charitatis veluti excoctus in Cruce, ut fieret remedium nobis salutare. 6. Ut unus serpens datus erat Israëlitis, ut ad eum omnes respicerent: Ita unus Christus datur omnibus, in eo uno & non in alio quoquam salus.

Disput. X. — *Rom. 8. 3.*

XVII. 2. *Ut Moses extulit serpentem in deserto. Ita oportuit Filium hominis exaltari.* Frustra Moses serpentem istum parâsset, nisi in palum vel perticam postea erexisset, ut posset ab omnibus conspici. Sic non sufficiebat Filium hominis natum fuisse, & formam servi accepisse, nisi de infami ligno crucis suspenderetur, & κατάρα seu maledictio fieret, hâc tantum ratione salutaris & vivificus nobis factus est. Oportuit ergo Filium hominis extolli, non modò ad impletionem figurarum & Oraculorum veterum, sed præcipuè propter salutis nostræ necessitatem, quia aliàs remedium peccato nostro non potuit reperiri, ut nulla spes sanationis Israëlitis, nisi in serpentis ænei erecti aspectu. Hanc autem ὕψωσιν seu exaltationem Christi ad crucifixionem & mortem ejus esse referendam colligitur ex Joan. 12. 32. ubi Christus ait: *Cum exaltatus fuero e Terra, traham omnes ad me*, significans, ut addit Joannes, *quali morte moriturus esset*, nim. crucis, in quam extolli debuit, ex linguæ Syræ usu, in qua verbum זקף quod propriè est *attollere*, sumitur sæpe in crucifigendi notione, Matt. 20. 19. Et attollent eum, id. crucifigent, ut in Græco habetur σταυρῶσαι; Et 26. 2. Filius hominis traditur ut attollatur id. crucifigatur, εἰς τὸ σταυρωθῆναι. Chaldæis familiaris est illa acceptio, Est. 7. 10. *Sustulerunt Hamanem super lignum*, id. ויתלו *suspenderunt*, ut est in Hebræo. Holocausta עלות seu ὑψώσεις dicebantur, quia sursum attollebantur, & significabant fore ut Christus pro peccatis se offerens exaltaretur in Cruce: Quæ rectè perticæ, in quam evectus est, assimilatur, maximè si in formam crucis efformata fuit, ut fieri debuit

Christi exaltatio. — *Jo. 12. 32.* — *Mat. 20. 19. & 26. 2.* — *Est. 7. 10.*

Disput. X. debuit ſi ſerpenti alati imaginem habuit.

XVIII. Licèt verò iſta erectio ſerpentis mortem Chriſti in cruce adumbrârit, ulteriùs tamen reſpexiſſe dubium eſſe non poteſt, ſi attendimus, Ideo erectum fuiſſe ut conſpiceretur, non potuit autem conſpici, niſi præter erectionem in cruce alio etiam modo fuiſſet exaltatus. Tres autem exaltationes Chriſti poſſunt diſtingui, quas hîc congerendas cenſemus: Prima eſt *pœnalis* in Cruce, ſecunda *Triumphalis* in Cœlo, tertia *Myſtica* in Verbo. Per primam erectus eſt in crucem ad ſatisfaciendum juſtitiæ Dei, & expiationem peccatorum per meritum ſanguinis: Per ſecundam erectus eſt in cœlum, ad conſervandam interceſſione ſuâ ſalutem, quam morte ſuâ nobis acquiſivit: Per tertiam exaltatur in Eccleſia per prædicationem Euangelii, ad applicandam ſalutem Electis, & eos ad Chriſtum convertendos. De prima loquitur Chriſtus loco citato Joan. 12. 32. *Cùm ſublatus fuero è terra, traham omnia ad me*, nimir. εὐωδίᾳ ſacrificii & mortis ſuæ, & Joan. 8. 28. *quando exaltaveritis Filium hominis, tunc cognoſcetis quod ego ſum*, id. poſtquam me in crucem egeritis. De altera, per quam Victor peccati, Diaboli & mortis, non modò ex mortuis reſurrexit,
Phli. 2. 9. ſed & in cœlum aſcendit, loquitur Paulus Phil. 2. 9. *Quem*, inquit, *Pater* ὑπερύψωσε id. *ſummè exaltavit, dando illi nomen ſuper omne nomen* &c.
Iſ. 11. 10. Tertia, quæ pertinet ad prædicationem Euangelii, inſinuatur Iſai. 11. 10. *His diebus*, inquit, *gentes requirent radicem Iſai, quæ erecta erit in vexillum.* Chriſtus enim in Euangelio tanquam in vexillo erigitur, ut intuitu fidei ad illum nos convertamus, atque huc facit, quòd pertica ſeu malus, in quam ſerpens erectus erat, vocatur נס quod vexillum ſignificat. Porrò ut ſerpens non in angulo aliquo poſitus fuit, ſed in publico & medio populi, ut ab omnibus conſpici poſſet: Ita Chriſtus non in uno populo tantùm, ſed
Gal. 3. 1. ubique gentium prædicatus eſt, & in ſignum ſalutis propoſitus, unde Gal. 3. 1. dicitur ipſis propoſitus, & quaſi depictus inter ipſos crucifixus.

Chriſti aſpectus. XIX. Tertiò *Contemplatio ſerpentis* fuit etiam Myſtica. Nam ut à parte Moſis ſerpens debuit erigi; ita à parte Iſraëlitarum debuit conſpici. Sic Chriſtus non juvat niſi cognitus, nec mors niſi applicata fideli, & ab eo apprehenſa. Apprehenſio iſta non aliter fit quàm per fidem, quæ eſt oculus animæ, quô Chriſtum intuemur: *Hæc eſt voluntas Patris*, inquit,
Joan. 6. 40. Chriſtus Joan. 6. 40. *ut quicunque contemplatur Filium, & credit in eum, habeat vitam æternam.* Et Joan. 3. 14. *Oportet Filium exaltari; ut quisquis credit in ipſum, non pereat, ſed habeat vitam æternam.* Ita Fides paſſim confertur oculo, quia præcipuus ejus actus poſitus eſt in cognitione, hæc eſt conditio, ſub qua Chriſtus offertur in Euangelio, quâ qui deſtituuntur, non poſſunt frui Chriſto, nec ſtatuere ſibi à Deo deſtinatum eſſe; Quomodo ſerpens æneus illis tantùm proderat ex Dei conſilio, qui ad eum reſpi-

respiciebant. Si qui ergo in Israële cæcutiebant, aut oculos ultrò avertebant, illis salutis nulla spes erat, ut nec hodie incredulis & rebellibus adversùs Deum Job. 24.13. & iis, quibus Deus seculi excæcavit mentes 2. Cor. 4.4.2. Ut Israëlitæ non ex alieno aspectu, sed tantùm ex proprio sanabantur: Ita nos ex fide nostra, non ex aliena vivimus Habac. 2.4. Rom. 1.17. 3. Ut saluti potuit esse visus etiam imbecillus: Ita ex morte nos eripit fides adhuc infirma, modò sit vera & sincera. 4. Ut quisquis aspiciebat, cujuscunque ætatis, sexûs & conditionis, sanabatur: Ita quisquis credit in Christum, sive mas sive fœmina, sive liber sive servus, sive dives sive pauper, sive doctus sive indoctus, indiscriminatim servatur in Christo, *in eo neque mas, nec fœmina, nec Scytha, nec Barbarus, nec Græcus, nec Judæus*, sed Christus omnia in omnibus Col. 3.11. Rursus inæqualitas mali non tollit æqualitatem remedii, sanabantur enim omnes, quomodocunque morsi fuerint: Ita quocunque morbo peccati detinearis, quocunque vulnere afflictus, modò credas, servaberis. 5. Ut semel morsus serpente viso sanatus, si rursus mordebatur, ad idem remedium confugiebat: Ita si post sanationem spiritualem denuò in peccatum labimur, eadem succurrit fides quæ prius, per quam ad Christum respiciendo invenimus salutem. Unde ut Israëlitæ tam præsenti auxilio freti anguium morsum & aculeum parum timebant: Ita fidelis, qui Christo nititur, Dæmonum insultus, & aculeos peccati spernit, cum fiducia inclamans: *O mors ubi tua victoria? ó sepulcrum ubi est stimulus tuus?* 1. Cor. 15. 52. nec tamen Israëlitæ hujus medicinæ fiduciâ tam securi fuerunt, ut serpentes ad morsum ultro provocarent: Sic cavendum, ne Christi gratiâ & auxilio freti, carnali præsumptione & confidentiâ temerariâ elati in tentationes sponte incidamus; sed contrà sancto timore salutem operando, Diabolo constanter resistendum est, ut fugiat à nobis, Jac. 4. 7.

XX. Verùm licèt in istis multiplex sit convenientia inter figuram & veritatem, fatendum tamen est, non minorem esse discrepantiam, & istam illa longè præstantiorem fuisse. Serpens æneus, utut gratiæ Dei insigne symbolum, per se tamen nihil poterat, *non enim qui respiciebat per rem visam, sed per te Servatorem omnium salvabatur*, ut verè ait liber Sapi. c. 16. Sed Christus vera & propriè dicta est causa salutis & vitæ; unde dicitur Sol justitiæ ferens sanitatem in alis suis Mal. 4.4. dicitur resurrectio & vita, qui habet vitam in se ipso ut quoscunque vult vivificat Joan. 5. 21. factus in Spiritum vivificum 1. Cor. 15. 45. 2. Serpens æneus solis Israëlitis debuit esse salutaris; sed fides in Christum omnibus ex quacunque gente, sexu, conditione & ætate, ut quisquis, sive Judæus, sive Græcus, in eum credit, non pereat, sed habeat vitam æternam. 3. Serpens morsos ita à morte liberabat, ut morti adhuc essent obnoxii; sed per Christum tam ab animi quàm à corporis morte liberamur in æternum. 4. Ser-

DISPUT. X. pentis virtus ad paucos tantùm dies duravit, vel Deus ad ejus præsentiam indulsit populo sanationem à vulneribus ad exiguum tempus; sed Christus idem semper hodie, heri & in secula Heb. 13.8. vis ejus æterna & infinita, quæ nunquam deficit. 5. Serpens propositus fuit ad contemplationem, sed non ad adorationem, unde quum populus ei adolere cœpit, contritus est mandato Ezechiæ 2. Reg. 18.4. sed *omnes honorare debent Filium, ut honorant Patrem* Jo. 5.23. & *eum adorare* jubentur *omnes Angeli* Heb. 1.6. nec alium in finem *Deus eum exaltavit, noménque illi dedit super omne nomen, nisi ut in nomine Jesu omne genu flectatur, & omnes fateantur esse Dominum, ad gloriam Patris*, Phil. 2. 18. Et si contritus fuit serpens æneus statim atque coli cœpit; contrà conteri debent, qui Christum non adoraverint. *Conteres eos virgâ ferreâ, & sicut vas figuli confringes eos* Ps. 2.9. sed beati qui osculantur Filium, osculo religioso, & in eo fiduciam ponunt.

Joan. 5.23. *Heb.* 1.6. *Ps.* 2.9.

*1.Cor.*10.9. XXI. Hoc est officium, quod præscribit Paulus 1. Cor. 10.9. ubi agit de peccato Israëlitarum, Unde elicit usum practicum de non tentando Christo, sed potiùs de eo colendo & glorificando, ut Deo summo fidelissimo & potentissimo, *Ne tentemus Christum, sicut illi tentârunt*, scil. ipsum, *& perierunt à serpentibus*. Quod nobis suppeditat fortissimum pro Divinitate Christi contra Socinianos argumentum: non modò ex eo, quod Christus jam tum fuisse dicitur sub Veteri Testamento, quod non potuisset de eo dici, nisi Deus esset, sed etiam quòd tentâsse dicuntur ipsum Israëlitæ, quod de Deo tantùm dicitur. Nec audiendus Eniedinus, qui vult tentatum etiam fuisse Mosem ab Israëlitis, Num. 21. *Loquutus est populus contra Deum & Mosem:* aliud enim est loqui & murmurare contra aliquem, aliud ipsum tentare; illud potest fieri contra hominem, hoc verò tantùm contra Deum, ita Moses ipse distinguit Exo. 17. 2. *Cur jurgamini mecum? cur tentatis Jehovam?* Non melioris est commatis quod addit secundò, non dici Israëlitas tentâsse Christum, sed tantùm tentâsse absolutè; vel si aliquid repetendum est, & transitivè verbum ponatur, subaudiendum esse Θεὸν non Χριστὸν, qui cùm unctus sit tantùm quoad humanitatem, nondum erat in rerum natura. Nam gratis supponitur verbum πειράζετε poni absolutè, cùm semper transitivè & activè sumatur, & de aliquo dicatur. Nec tentandi actio sine abjecto & re tentata concipi potest. Non posse autem alium, quàm Christum subandiri, dispositio verborum docet, *Ne tentemus Christum, sicut illi tentârunt*, subandi *ipsum:* Nam si alium quempiam intellexisset, omnino exprimere eum debuit, ut ambiguitatem sermonis tolleret, quod cùm non faciat, non ad alium quàm ad Christum respicit: Scio Socinum hîc concedendo subaudiendum esse pronomen αὐτὸν, velle Mosem respici, qui Christus dicatur vel propriè, quia Israëlitarum Christus fuit, id est, Mediator & Dux,

vel

vel *typicè*, quatenus tentatus fuit Moses, qui typus erat Christi, quod vult insinuari ℣. 6. quum ait Paulus ista nobis *typos* fuisse. Sed neutrum sine gravi absurditate dici potest. Non prius, quia nuspiam dicitur in sacris literis Moses tentatus ab Israëlitis, nec nomine Christi insignitur. Deinde cùm pronomen αὐτὸν non ad alium referri possit, quàm ad eum, quem nomen Χριστὸν significat in priore membro; certum est non posse designari Christum, nisi sub ea notione quæ illi propria est & peculiaris, nec ad alium pertinere potest. Non posterius, quia si Christus sic tentatus diceretur hoc loco, diceretur non propriè, sed figuratè, quod nec convenit verbo tentandi, quod proprie dictam tentationem significat, nec pronomini ipsum, quod proprie diximus poni pro ipso Christo. Nec hoc evinci potest ex ℣. 6. quia τύποι non referuntur ad Christum vel ad Mosem, sed ad peccatum seu pœnam Israëlitarum, quia ista in exemplum illis contingebant ad nostram admonitionem, ut ℣. 12. exponitur. Porrò licet Christus nondum fuisset unctus quoad humanitatem, non minus tamen Christus potuit vocari quoad Personam & Officium Mediatorium, quia unctio non notat tantùm collationem donorum in humanitatem, sed & vocationem & destinationem ad munus, quod pertinet ad personam quæ jam sub Veteri Testamento eo munere fungebatur; quod potissimum in peregrinatione populi in deserto patuit; in qua adfuisse populo ut ejus ducem patet ex Exod. 23. 20. 21. Nec enim Angelus ille, qui mittendus dicitur à Domino ante populum, in quo nomen Dei debuit esse, id est, divina & æqualis cum Patre auctoritas, & cujus sollicitè vitanda fuit offensio, quia non parciturus erat ipsorum peccatis, alius est à Christo, qui sæpe per Angelum faciei & Angelum fœderis describitur Mal. 3. 1. Ex quibus colligitur, Christum revera tentatum fuisse ab Israëlitis & sic verum & æternum esse cum Patre Deum.

DISPUT. X.

Exod. 23. 20. 21.

FINIS.

INDEX

INDEX LOCORUM S. SCRIPTURÆ,

Quæ in Decade explicantur, vel vindicantur,

Prior Numerus Paginam, *Posterior* Paragraphum *notat.*

C. XXII.

INDEX RERUM

Quæ in Decade DISPUTATIONUM pertractantur.

T.

F I N I S.

